

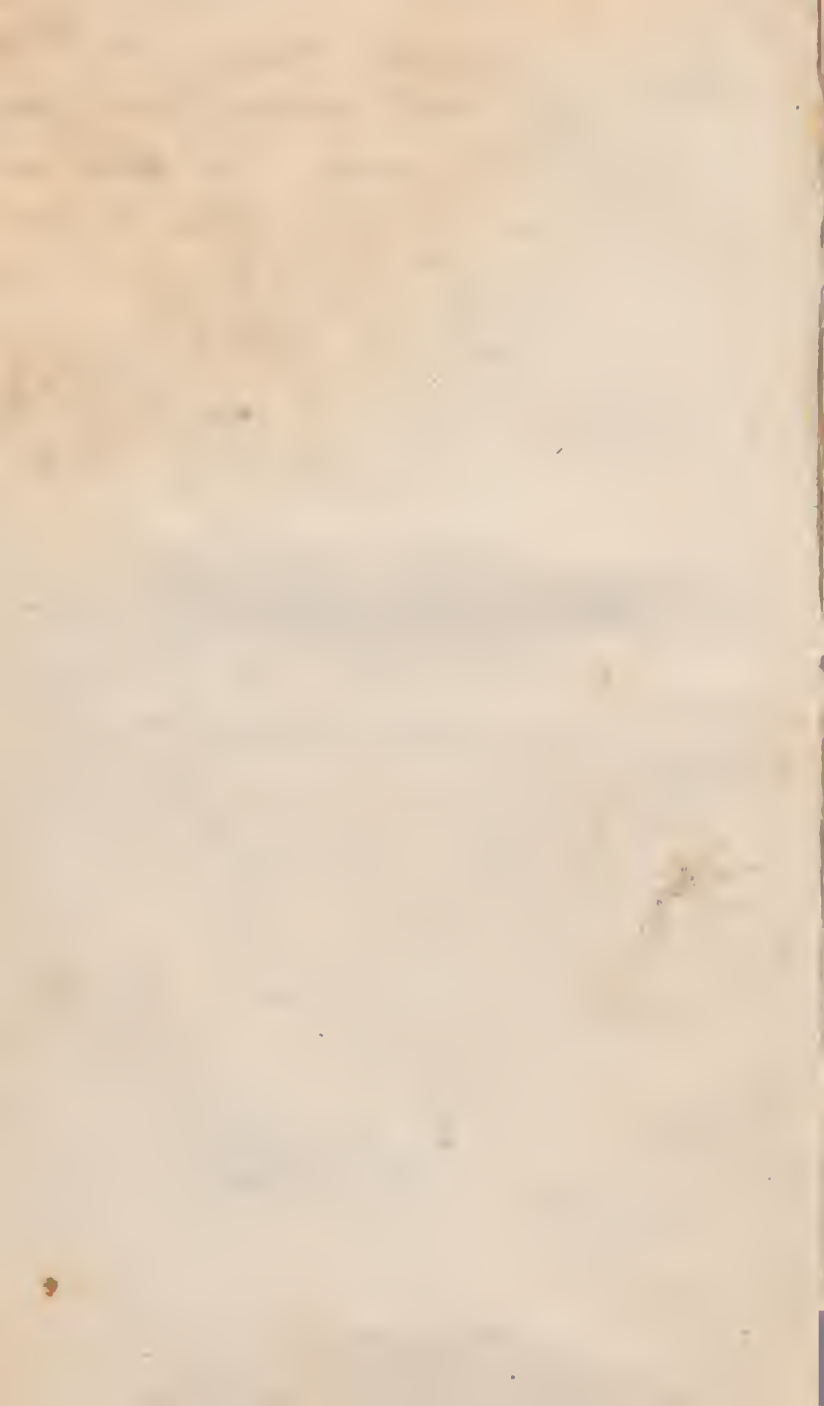
200504

De Plaatselijke regering van War-
mond, bedt dit boekgerucht, aan
den Schoolonderwyzer J. van Leeuwen
aan, als een tijdelijke blyke van de
achtting en gezagheid, En als de eck-
fornij van haren te vredenheid, wegens
de vorderingen der Schooljüngd in de
loop van het eerste jaar dat h
aan hunne vorming arbeidde.

De goedkeuning van allen bij het open-
examen, gehouden op heden den 1^{en} juni
1819, en dit als getuigenis van bel-
stelling, spore hen aan, voort te gaan, g
hij begon onder aftridding van den zegen
en de hulpe gods.

In naam der plaatsel. Regering
van Warmond.

J. Koning.
Secretaris

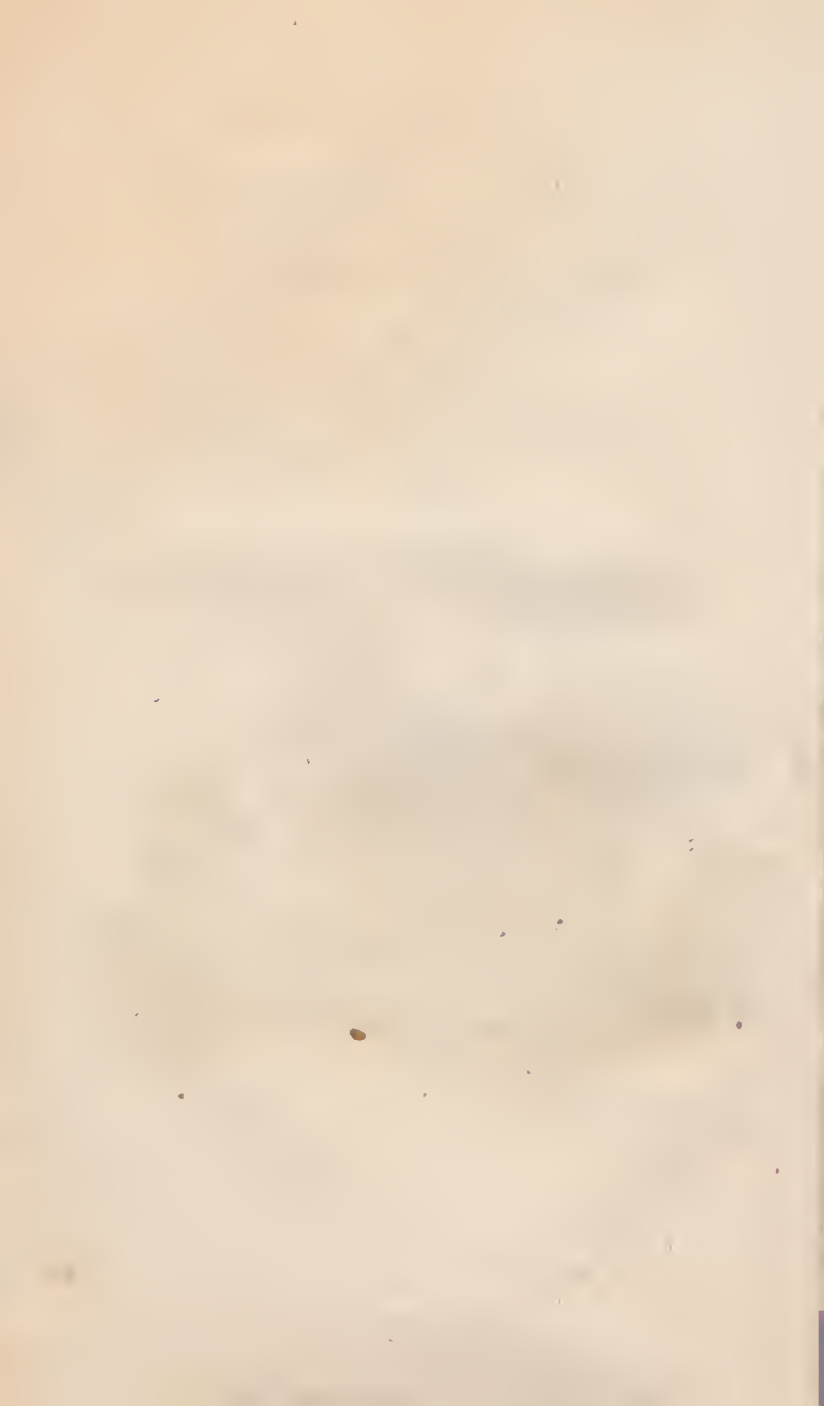

BEKNOPTE
NATUURLIJKE HISTORIE
DER
ZOGENDE DIEREN.

door
Y. D. PASTEUR.
met afbeeldingen
EERSTE DEEL.

Te LEYDEN, bij
HONKOOP en de MORTIER. 1793.
met Privilegie.

I N H O U D

V A N H E T

E E R S T E D E E L

Inleiding	<i>Bladz.</i> 1
De Dieren	7
De Zoogende Dieren	17
De Mensch	24
De Vierhandige Dieren	54
De Aapen in het Algemeen	<i>ibid.</i>
De groote Orang-Oetang, of het Bosch-mensch, of de Satyr, of de Pongo,	68
De kleine Orang-Oetang, of het Bosch-mensch, of de Jocko	70
De groote langgarmde Aap; de groote Gibbon	75
De eigenlijke Baviaan	76
De Hondskop, of de Maimon, of de Mandrill	78
De Wanderoe	79
De Meerkat met den langen neus	<i>ibid.</i>
De Leeuwen-staert, de Malbroek	81
De schoone groene Meerkat, de Callitriche	82
De schoone roode Meerkat, de Patas	83
De Beelzebub, of Bosch-duivel, of de Quato, of de Coaita	84
De Vosfen-staert, de Sakkawinkee, de Saki	87
Het gestrepte Meerkatjen, de Oeïtiti	<i>ibid.</i>
De Loeris, of de Traaglooper	89
De Inkhoorn-Aap, de Mococo	91
De wollige Mococo, de Mongoz	93
De Vari	94
De vliegende Kat van Ternate	95
De Vledermuizen in het algemeen	97
De Vliegende Hond van Ternate, de Ros- achtige, de Vampyr	105
	<i>An-</i>

Andere Vliegende Hond van Ternate , de Roodachtige, de Vampyr	<i>bladz.</i> 107
De Vliegende Hond van nieuw Spanje , ook wel de Vampyr genaamd	108
De Gebrilde Vledermuis	109
De Vliegende Rot van Ternate	<i>ibid.</i>
Het Klaverblad , het Lansijzer	<i>ibid.</i>
De Gemeene Inlandfche Vledermuis	110
De Gemeene Inlandfche Vledermuis met groote ooren	<i>ibid.</i>
De Luiaart	111
De drievingerige Luiaart , of het Vuildier , of de Aï	<i>ibid.</i>
De tweevingerige Luiaart , de Unau	115
De Mieren-eeters	117
De kleine Mieren-eeter , de tweevingerige Mieren-eeter	<i>ibid.</i>
De groote ruige Mieren-eeter , de viervinge- rige Mieren-eeter	120
De Afrikaanifche Mieren-eeter , de Kaapfche Mieren-eeter , de Mieren-eeter met lange ooren , of het Aard-varken	122
De Schubdieren	124
De Javafche Duivel , de Chineefche Duivel , de gefchubde Mieren-eeter , de gefchub- de Hagedis , de gefchubde Armadil , of het kortftaertig Schubdier , of de Pan- goeling	<i>ibid.</i>
Het langftaertig Schubdier , de Phatagin	127
De Tatoes of Armadillen , of Schildvarken- tjens , of Gordeldieren in het algemeen	128
Het Schildvarken met zes Gordels	132
Het Schildvarken met negen Gordels	133
De Rhinoceros , de Neushoorn	135
De Afiatifche Rhinoceros of Neushoorn , de eenhoornige Rhinoceros	<i>ibid.</i>
	De

De Dog	bladz. 277
Het klein Deentjen	278
Het Turksch of Barbarysch Hondjen	<i>ibid.</i>
Het klein Krullhondjen	279
Het Boloneesch Hondjen , het Schoot- hondjen	<i>ibid.</i>
Het Leeuwten	280
De Steendog, de Mops	<i>ibid.</i>
De Bulhond, de Engelsche Dog	<i>ibid.</i>
De Wolf	282
De Gestrepte Hyena	296
De Gevlakte Hyena	301
De Jakhals	304
De Vos	309
De Steen-Vos, de witte en blaauwe Vos, de Ifatis	318
De Groot-oor, de Zerda	319
De Leeuw	320
De Tijger	342
De Panther	353
De Once, de kleine Panther	358
De Luipaard.	361

INLEIDING.

De zon, de aardbol, de maan en planeeten maaken het zaamenstel, dat men den naam van *Waereld* geeft, van welke waereld onze aarde dan ook slegts een gedeelte uitmaakt; de bol, waarop de menschen en dieren leeven, noemt men de *Aarde* en de oppervlakte van denzelven het *Aardrijk*; het is dan het aardrijk dat wij best kennen, omdat wij dat bewoonen; wij vinden hetzelfde met eene groote verscheidenheid van voortbrengzelen en levendige schezelen verrijkt en bevolkt, welke wij de *natuurlijke voortbrengzelen* noemen, omdat die voortkoomen en in stand gehouden worden door eene zekere kragt van werken, welke God, de Schepper van alles, van het begin af aan heeft vastgesteld, en welke kragt en werking wij de *Natuur* noemen; de kennis van die *werkingen*, van die *kragten* behoort tot de *Natuurkunde*, maar de *historie* of *beschrijving* van de *natuurlijke voortbrengzelen* is hetgeen men de **NATUURLIJKE HISTORIE** noemt.

De Natuurlijke Historie beschrijft dan de dieren, die op of onder de aarde leeven, die in de wateren zwemmen, die door de lugt vliegen, de boomen, de planten en alle andere gewassen, de metaalen, de steenen, de

aarden en alle stoffen, die men in den grond begraaven vindt; — eene uitgestrekte weetenschap voorwaar! Want hoe veele in getal zijn niet de dieren, die onder den grond, op den grond, in de lugt en in het water leeven, hoe veele zijn 'er niet, die zoo klein zijn, dat men dezelve zonder vergrootglazen niet zien kan, en egter zoo talrijk in verschillende soorten, ja misfchien talrijker dan de groote dieren. Hoe menigvuldig zijn de gewassen, die, in de aarde en in het water, in het wild onder malkanderen groeijen en van welke wij die, welke zig gemakkelijk in groote menigte voortplanten, zoo dat zij den mensch hinderlijk zijn, door die planten, welke hij tot zijn voedzel zaait, te benadeelen, *onkruid* noemen. Hoe menigvuldig en hoe vermengd zijn de stoffen, die onder de oppervlakte in den korst der aarde, dat is in de bergen en gronden, verholen liggen. Deeze voortbrengzelen zijn zoo menigvuldig in hunne soorten, dat het niet alleen niet mogelijk is dat een mensch die alle zou kunnen kennen en beschrijven, maar het is zelfs niet denklijk dat de menschen, hoe lang de waereld ook staan moge, ooit alle zullen ontdekt, ik laat staan beschreven hebben, waarom 'er ook altijd voor ieder, die naarstig, geduldig en oplettend genoeg is om daarnaar te zoeken, een ruim veld open blijft om nieuwe voorwerpen te vinden, of nieuwe eigenschappen te ontdekken van voorwerpen, welke de menschen reeds kennen. Doch dan dient men eerst te weten wat reeds bekend is, voor eerst, om geene vergeeffche moeite te doen en niet voor nieuw uitteventen hetgeen andere reeds

wis-

wisten, maar ook omdat, hoe meer men van andere voorwerpen weet en hoe meerdere men kent, hoe bekwaamer men zijn zal om iets nieuws te vinden, omdat men dan beter weet hoe men zijne aandacht op aangelegen omstandigheden moet vestigen en welken weg men in moet slaan; waaruit ook hier, gelijk in alles, volgt dat, hoe meer men weet, hoe nuttiger men voor zigzelve en zijne medemenschen kan worden. Schoon 'er nu nog zoo veele voorwerpen onbekend zijn, kent men egter ook een zeer groot aantal, die men verzameld, beschreven en afgebeeld heeft; doch die beschrijvingen zijn doorgaans zoo omslagtig, zoo naauwkeurig, in zulke groote boeken verspreid dat jonge Leezers, als gij zijt, daarin ras verdriet zouden krijgen, niet omdat de zaaken als zaaken niet goed, aangenaam en nuttig zijn, maar omdat zij, niet voor jonge lieden ingerigt zijnde, niet eenvoudig genoeg voorgesteld zijn, dat zij die begrijpen kunnen, vermits daartoe nog andere kundigheden vereischt worden, die jonge lieden nog niet hebben. Om nu zulke jonge lieden, die gaerne ook iets van die voorwerpen zouden willen weten, gelegenheid te geeven hunne weetlust daar omtrent te voldoen, heb ik ondernoomen de natuurlijke historie van een gedeelte dier voorwerpen opzetlijk voor hun te beschrijven; zoodanig dat die beschrijving naar hunne vatbaarheid geschikt zij en zij alles begrijpen zullen, als zij slegts aandachtig leezen. Gewisfelijkt zult Gij, mijne jonge Leezers, mij dit dank weeten en 'er met vermaak gebruik van maaken.

De natuurlijke voortbrengzelen, die het onderwerp

der Natuurlijke Historie uitmaaken, kunnen in drie hoopen verdeeld worden. De eerste bevat alle dieren, zoo viervoetige dieren, als vogelen, kruipende dieren, vischen en insekten; de tweede alle boomen, planten en kruiden; de derde alle mijnstoffen, als metaalen, aarden, steenen en alles wat uit den grond gegraaven wordt; deeze drie hoopen noemt men *Rijken*; dus heeft men het *Rijk der dieren*, het *Rijk der gewassen* en het *Rijk der delfstoffen*, die men, om de kortheid, het *Dierenrijk*, het *Plantenrijk* en het *Mineraalrijk* noemt.

De voorwerpen, welke ik U in de volgende stukjens beschrijven zal, zullen uit het eerste Rijk genoomen wezen en dus *dieren* zijn, en wel vooreerst de *viervoetige dieren*; doch wijl 'er dieren zijn, die ook vier voeten hebben, maar voor het overige niet bij de viervoetige dieren pasfen, maar eer bij de kruipende, gelijk de hagedisfen, die eieren leggen, dat de viervoetige dieren niet doen, en ook eene geheel andere aart en levenswijs hebben, zoo zullen wij die bende van dieren, welke de viervoetige dieren uitmaakt, benoemen met eenen naam naar iets, dat zij alle gemeen hebben: Alle zoogen zij hunne jongen; dus zullen wij dezelve noemen de **ZOOGENDE DIEREN**; bij deeze bende zullen dan niet anders koomen dan de eigenlijke viervoetige dieren en nog enige weinige andere soorten, die geene viervoetige dieren zijn, maar egter met dezelve in hun inwendig maakzel zoo veel overeenkomst hebben, dat zij ook haare jongen zoogen; onder deeze zijn de robben en walvischen.

Hoe aangenaam het voor U, mijne jonge Leezers,
zijn

zijn zal van meest alle bekende viervoetige dieren na elkanderen, eene beschrijving te leezen en van diegeene, welke Gij nooit gezien hebt, eene afbeelding te hebben, kunt Gij reeds vooraf vermoeden. De dieren, die Gij meest gelegenheid hebt te zien, als paerden, koelien, schaapen, geiten, varkens, honden, katten, hebben eigenschappen, die U zeekerlijk nog onbekend zijn, en die Gij, de volgende stukjens geleezen hebbende, nader zult weten; daarenboven zijn 'er van deeze dieren in andere landen soorten, die geheel van de onze verschillen, gelijk, bij voorbeeld, schaapen met drie, vier, of meer hoornen, die Gij hier zult leeren kennen, daar Gij tot hier toe slegts gemeend hebt dat alle schaapen op de aarde zoo waren als onze schaapen zijn; maar niet alleen zult Gij de U bekende dieren naauwkeuriger leeren kennen, maar Gij zult ook kennis krijgen aan dieren, die Gij nog niet weet dat in de waereld zijn; Gij zult hunne aart en levenswijs kunnen leezen, waarin somtijds zeer vermaaklijke omstandigheden voorkoomen; Gij zult leeren waartoe zij den mensch in hun leven en na hunnen dood tot nut strekken. Dit zal Uwe kundigheden vermeerderen en U vroegtijds bekend maaken met de voornaamste voorwerpen onder de levendige schepzelen, welke kennis Gij naderhand, als Uw verstand rijper is, verder zult uitbreiden. Niet minder aangenaam zal het zijn, als Gij in een ander werk, bij voorbeeld in de eene of andere Reisbeschrijving, van enig dier gewag gemaakt vindt, of hetzelfde vindt afgebeeld, dat Gij het in Uwe Natuurlijke Historie kunt opzoeken en zien hoedanig de

aart en natuur van hetzelfde zij. Dus ook, wanneer Gij verzamelingen van voorwerpen van Natuurlijke Historie zult gaan zien, of ook diergaarden, of hokken met levendige dieren, zult Gij Uw werkjen medencemen, de dieren, die Gij daar vindt, opzoeken en dan de beschrijving met de voorwerpen vergelijken, of t'huis koomende dat daarover naleezen; dan zult Gij ras ontdekken of het wel die dieren zijn, voor welke men dezelve opgeeft door te zien of zij die kenmerken bezitten gelijk ik heb opgegeeven.

Na U dus den aart, het oogmerk en het nut van deze Natuurlijke Historie verklaard te hebben zoude ik kunnen overgaan om den Mensch te beschrijven, die met alle recht als de voortreffelijkste, en voornaamste boven alle de Zoogende Dieren verheven staat, zoo ik niet goed vond U alvorens nog iets over alle dieren in het algemeen en over de Zoogende Dieren in het bijzonder te zeggen.

DE DIEREN.

Wanneer men de drie bovengemelde *Rijken* van voortbrengzelen, de dieren, de planten en mineraalen aandachtig gade slaat, zal men moeten bekennen dat de dieren de voortreffelijkste van Gods schepzelen op aarde zijn; want de delfstoffen, als de aarden, de steenen, de metaalen, hebben geen leven, noch gevoel; zij voeden zig niet, zij groeijen niet; zij beweegen zig niet; zij teelen niet voort; maar worden op eene andere wijze geformeerd en vermeerderd of vergroot; het zijn doode klompen, die ook weinig schoonheids op het uiterlijke aanzien hebben, wanneer zij niet door den mensch bereid en gepolijst zijn; de boomen en planten en allerhande foorten van gewassen, die het ander Rijk uitmaken, leeven wel, want zij voeden zig, ontwikkelen zig, brengen door zaaden hunne gelijken voort; maar zij hebben egter geen gevoel, geene gewaarwording, of bewustheid dat zij in de {waereld zijn, geene willekeurige beweging van de eene plaats naar de andere; maar de dieren daarentegens hebben niet alleen leven, groeijen niet alleen, en teelen niet alleen voort, maar hebben ook gevoel; zij gevoelen, zij hooren, zij zien, zij ruiken, zij smaaken; want schoon sommige de eene of andere van deeze zinnen moeten missen, bezitten de meeste foorten die egter in eenen meerderen of minderen graad; ja sommige munten in kragt en sijnheid van de eene of

andere zeer uit, als wanneer de volmaaktheid van het een zintuig het gemis van het ander vergoedt; alle ondertusfchen hebben gevoel; zij hebben geheugen, wil, meerder of minder vrijheid van beweging en kunnen zig meest van de eene plaats naar de andere begeeven: Door zoodanig eene bewerktuiging en zulke vermogens zijn dan de dieren veel voortreffelijker dan de gewassen; maar als men dezelve nog opmerkzaamer beschouwt, bevindt men dat zij meer voortreffelijke hoedanigheden bezitten, die wij niet met stilzwijgen kunnen voorbijgaan; wij zullen dan dat ontelbaar heir van dieren nog eens met een vlugtig oog overzien.

Oneindig is de verscheidenheid van soorten in de dieren, maar alle zijn zij niet even volmaakt, schoon elke soort op zigzelve zoo volmaakt is als zij wezen moest tot het oogmerk, waartoe zij van den Schepper verordined is; een paerd zal ons voorkoomen een voortreffelijker dier te zijn dan een oester of een worm, schoon beiden evenwel dieren zijn. Zoo oneindig de verscheidenheid van soorten is, zoo oneindig is ook die van gedaante, want elke soort heeft weder eene andere gedaante, ja in dezelfde soort verschilt dikwerf het wijfjen zeer veel van het mannetjen; even zoo verschillen zij in grootte; welk een oneindig verschil tusfchen een oliphant, die meer dan tweemaal zoo groot is als een paerd en een klein insect, dat men naauwlijks met het oog zien kan en egter zijn 'er nog veel kleiner. De schoonheid van veele dieren is ook iets dat opmerklijk is; de viervoetige dieren zijn alle met hair bedekt, dat hun vel voor de
koude

koude en ongemakken van de lugt beschut, en dat hair heeft eene oneindige mengeling van kleuren, die aangenaam voor het oog zijn, en die somtijds een allerschoonst sieraad aan dezelve bijzetten, gelijk de huid van de Zebra of Kaapschen Ezel, die geheel gestreept is met donker zwarte banden op een witten grond, die van den Tijger, van den Luipaard, welke eerste gestreept en de andere met fraaie zwarte ronde kringen op eenen geelen grond versierd is. Welke fraaiheid van ledenmaaten zien wij bij de viervoetige dieren; hoe sierlijk is het paerd gevormd, hoe fraai het hert, hoe schoon de leeuw; en hoe wel zijn alle hunne leden geschikt tot vlugheid of tot sterkte, elk naar zijnen aart, gelijk wij in het vervolg deezer Natuurlijke Historie zien zullen. Beschouwen wij de Vogelen, hoe ligt en fraai van leest zijn zij en hoe uitmuntend schitterend zijn de kleuren van hunne pluimaadjen, van welke sommige geen penceel kan nabootsen; de Visfchen hebben wederom andere schoonheden en wijken de Vogelen niet in kleuren, waarin goud en zilver somtijds uitmunten. De slangen en hagedisfen zelve spreiden eene verscheidenheid van allerlei schoonheden ten toon; en hoe schoon de kappelletjens zijn behoef ik niet opte haalen, naardien ieder, welke deeze fraaie diertjens ziet, in verrukking moet opgetogen staan, om nu niet te spreken van andere infekten, als torren en vliegen, en andere, die met de sterkste kleuren, als goud en zilver, prijken; ja zelfs de wooningen van dieren verlustigen het oog door haare fraaiheid van gedaante en tekening, gelijk men in de horens en schulpen met opgetogenheid zal beschouwen.

Zoo

Zoo verschillende de gedaante der dieren is, zoo verscheiden is ook de levenswijs, waartoe zij geschikt zijn; sommige leeven alleen op de oppervlakte van den grond, sommige onder de oppervlakte in den grond, andere vliegen door de lugt, andere zwemmen in het water, andere kunnen vliegen en zwemmen, andere loopen 'en zwemmen; beschouwen wij de insekten, dan vindt men weder even zoo veele verscheidenheid van levenswijs, want men vindt die overal op den grond, in den grond, in het water, op plantgewassen, op dieren, binnen in de dieren, in rottende, stinkende vogten; in kort alles is met levendige schepzelen bevolkt, behalven het vuur, waarin men nooit een heeft kunnen ontdekken. Ook vindt men in alle lugtstreeken van de waereld dieren, hoe heet, hoe koud het 'er zij, daar bestaan schepzelen; doch hier omtrent staat aantemerkten dat in de warme landen veel meer dieren zijn dan in de koude landen; elk land ondertuschen heeft de zijne; die in heete landen leeven, kunnen niet alle in koude bestaan, en die in de koude landen zijn, kunnen niet alle leeven in de warme landen; daar zijn egter soorten, die in koude en in warme landen gevonden worden; en enige andere soorten verhuizen, op zekere tijden van het jaar, uit de warme landen naar de koude, of uit de koude naar de warme landen, gelijk verscheiden soorten van trekvogelen doen.

De bezigheden der dieren zijn hun voedzel op te zoeken, voor hun behoudte waaken en hun geslagt voortteplanten; de drift of de neiging tot deeze bezigheden heeft de Schepper allen dieren ingeplant, hetgeen men hun

Instinct noemt; maar dit doen zij wederom op verschillende wijzen, hetwelk dan maakt dat zij eene verschillende levenswijze of *Huishouding* hebben. Sommige soorten graazen de kruiden en planten van den grond, andere leeven van bladeren, van takjens, of van vrugten; deeze dieren leeven dan van de gewassen; doch andere dieren zijn zoo gemaakt dat zij niet van gewassen kunnen leeven, maar zig met het vleesch van andere dieren moeten voeden; sommige soorten eeten elkanderen, andere aazen op andere soorten van dieren, gelijk de verscheurende dieren, welken dan door den Schepper ook kragt en werktuigen gegeven zijn om die te vangen en te verscheuren, als scherpe nagels en sterke tanden, of bij de vogelen snauvels; of wel de bekwaamheid om werktuigen te vervaerdigen om hen te vangen, gelijk de spinnen daartoe konstige netten kunnen bouwen, en een ander diertjen, de mierenleeuw genaamd, eene put graaft, waarin de mieren, met welke het zig voedt, nedervallen en dus gevangen worden; andere wederom voeden zig met de krengen van gestorven dieren; in de warme landen is een dier, dat sterft, hoe groot het ook zij, binnen weinige uren geheel verteerd door de menigte dieren en diertjens, die daarop aazen, waardoor voorgekoomen wordt dat de lugt niet besmet worde door hunne verrotting, hetgeen anders gebeuren zoude; dit aazen van de dieren op makanderen brengt ook te weeg dat de eene soort niet te veel boven de andere vermenigvuldigt; want die andere dieren eeten worden ook op hunne beurt weder door andere gegeten; sommige vliegjens leeven, bij voorbeeld, van
plant-

plantluizen; de spin eet de vliegjen, maar wordt ook wederom verflonden door padden, hagedisfen, slangen, welke wederom gegeten worden door fommige vogelen en viervoetige dieren, als, bij voorbeeld, door de zwijnen; de zwijnen worden verflonden door tijgers, die wederom in de leeuwen hunne vijanden hebben; ook is het opmerklijk dat de dieren, die meest vermenigvuldigen, ook meer onderworpen zijn om vernield te worden, terwijl de groote en de verslindende foorten, die weinig door andere dieren gegeten worden, zig ook zoo weinig voortplanten, dat zij zoo min als de andere hoe langer hoe sterker in getal kunnen toeneemen; want het is klaar dat, zoo 'er eene foort ware, die, altoos voort, hoe langer hoe sterker in getal toename, dezelve alle de andere als verdringen zoude en op het laatst alleen overblijven; hier voor heeft de Schepper door alle deeze bovengemelde middelen in zijne alwijsheid gezorgd, zoo dat het evenwigt tusfchen de dieren altoos bewaard wordt.

Hier toe was ook noodig dat zij, zoo veel zij kunnen, zorg voor hun behoud en dat van hunne foort droegen; dit doen ook alle zoo veel in hun vermogen is, en zij zijn door de natuur met de middelen daartoe voorzien. Deeze bezitten snelheid in het loopen, vliegen of zwemmen, om zig met de vlugt te bergen; het vliegend vischjen, wanneer het in het water vervolgd wordt, vliegt op boven de baaren, en, kooint 'er een roofvogel, die het grijpen wil, begeeft het zig weder in zijn element, het water: andere hebben het lighaam bedekt met schil-

den,

den, met schaaLEN, met scherpe pennen of schubben, die hen voor den beet van andere dieren kunnen beveiligen, terwijl andere wederom in hunne kragt, in hunne hoornen, slag tanden, klauwen, of in het vergift, dat zij bij zig hebben, middelen vinden om zig te verdedigen en den dood nog dikwijls te ontgaan. Hier in is ook opmerkelijk dat de dieren aanstonds hunnen vijand kennen, hetgeen hun ook door de natuur ingeschaapen is; kleine vogeltjens verbergen zig met vrees, zoodra zij een roofvogel in de lugt bespeuren; de muis vlugt, zoodra zij de kat ziet; en niet minder opmerkelijk is het dat sommige soorten van dieren in eene soort van maatschappij leven en daar door met vereenigde kragten van den geheelden troep zigzelve en elkanderen tegens de aanvallen van andere dieren beschutten, gelijk men bij de bijen kan waarneemen.

Even zoo als de natuur den dieren leert voor hun eigen behoud te zorgen, even zoo is hun ook de neiging ingeschaapen om voor het behoud hunner jongen te waaken, als deeze nog te zwak zijn om dit zelfs te doen. Deeze zorg begint reeds voor de geboorte; de kappelletjensen andere infekten, welke meest sterven na dat zij hunne eieren gelegd hebben, en voor die gekipt of uitgekoomen zijn, draagen zorg dezelve op die kruiden en op die plaatsen te leggen, welke de jonge rupsjens voedsel verschaffen kunnen; men kan die neiging ook bij de hoenderen zien, hoe zorgvuldig zij hunne eieren bewaaren, warm houden en uitbroeijen; zijn de jongen geboren, welke oplettendheid gebruiken de dieren dan niet om voor hun te

waaken en hen te voeden? Worden hunne Jongen aangestast of bedreigd en zien zij geene kans om te vlugten, dan waagen de dieren hun eigen leven menigmaal om dat van hunne jongen te beschermen en zullen dan den sterksten vijand weêrstand bieden en met de grootste verwoedheid vechten, ja men heeft veele voorbeelden dat dieren zig hebben laten dooden, veel liever dan hunne jongen te verlaten: Hiervan heeft men eens een opmerkelijk voorbeeld gezien: Een ojevaar hadt zijn nest op een schoorsteen van een gebouw te Delft, en hadt daar jongen in, wanneer het gebouw in den brand geraakte; de ojevaar vloog langen tijd rond, als om te tragten hulp te vinden; zij deedt haar best om de jongen te bergen, maar dit niet kunnende doen verliet zij egter haar gezin niet tot de vlammen haar met haare jongen verteerden; ziet daar een voorbeeld van kinderliefde, welks weergaë men moeite zou hebben onder de menschen te vinden!

De zorg der dieren voor hunne jongen duurt zoo lang tot deeze op zigzelve kunnen bestaan, zig de kost zoeken en genoegzaame kragten hebben om zigzelve te verdedigen: Zoo lange voeden zij hen met het voedzel, dat voor hun het best geschikt is; de zoogende dieren met hunne melk, de vogelen haalen wormpjes en vrugten aan en brengen die den jongen in het nest; daar zijn egter dieren, die, zoo dra zij geboren worden, in staat zijn hunne kost te zoeken, deeze verlaten dan ook aanstonds de moeder; zoodanig is het gelegen met de vischen, behalven den walvisch, die, gelijk de viervoetige dieren, zijne jongen laat zuigen.

Ik heb reeds gezegd dat de dieren de zintuigen van het gevoel, het gezigt, het gehoor, den reuk, den smaak hebben; alle bezitten die egter niet in eenen zelfden graad; alle dieren hebben wel gevoel, maar alle niet evenveel; de infekten zijn zeekerlijk zoo gevoelig niet als de viervoetige dieren of vogelen, en onder de viervoetige dieren is het zwijn een van de ongevoeligste. In het gezigt munten de vogelen boven de andere dieren uit; zij kunnen van zeer hoog uit de lugt hunnen prooi op den grond onderscheiden; den reuk hebben de viervoetige dieren fijner, en onder deeze hebben de honden dien allerscherpst, zoo dat zij de voetstappen van het wild zeer gemaklijk op den grond vinden kunnen, al is het enige uuren geleden dat het over den grond geloopt is. De meeste viervoetige dieren hebben een goed gehoor, inzonderheid de muizen en ratten, gelijk ook de vogelen; men heeft getwijfeld of de vischen wel hooren konden, doch het is zeeker dat zij het geluid, als het niet te zacht is, gewaar worden. De smaak is ook vrij goed bij de meeste dieren, schoon zij gemeenlijk dat zintuig zoo scherp niet hebben als de andere. Daar is egter zulk een verschil in hunne smaaken dat de kruiden en planten, welke sommige eeten, wederom door andere verworpen worden, waardoor iedere soort de kost kan vinden en daar zijn maar zeer weinige gewassen, die niet enige dieren tot voedsel dienen.

De Dieren hebben een vrij goed geheugen van dingen, die in hunnen kring zijn, en handelen naar hunne ondervinding; dit kan men dagelijks in de honden

waar-

waarneemen; zij kunnen onderscheiden of zij geroepen worden; zij kennen de plaatsen daar zij eeten gekregen hebben, gelijk ook de perfoonen, die hun wel gedaan en andere, die hen geslaagen hebben, hetgeen zij niet weeten zouden, zoo zij geen geheugen hadden; ja zelfs kan men den dieren niet alle redeneering weigeren; dat is, zij kunnen in dingen, die hun aangaan en tot hunne driften of behoeften betrekking hebben, eenigzints redeneeren; hetgeen men ziet in de listen, die sommige te werk stellen om hunne vijanden te vangen, of om die te ontkoomen en waarvan wij in het vervolg meer dan een voorbeeld zullen ontmoeten.

Wijl de dieren geschikt waren om op zeer verschillende wijzen te leven en dezze in de aarde, andere in de lugt, andere in het water moesten verkeerren, zou de waereld overal bevolkt wezen, en hunne gedaante daarnaar geschikt moest zijn, zoo kan men dezelve in het ruuwe daarnaar ook verdeelen, en dit is zoo natuurlijk dat ieder gemakkelijk die verdeelingen onderscheiden zal. Men heeft dan *viervoetige dieren* (of *zoogende dieren*) *vogelen*, *dieren die in en uit het water leven* of *kruipende dieren* (waaronder de eierleggende viervoetige dieren, dat de *hagedissen* zijn en de *slangen*) *vischen*, *insekten* en *wormen*. Van het geheel heir van dieren nu, dat wij tot hier toe in het algemeen beschouwd hebben, zal ik, gelijk ik in de Inleiding reeds gezegd heb, hier diegeene gaan beschrijven, die hunne jongen zoogen, dat zijn de mensch, de viervoetige dieren met nog enige weinige andere soorten, die hunne jongen insgelijks te zuigen geeven.

DE ZOOGENDE DIEREN.

DE ZOOGENDE DIEREN zijn die dieren, die warm rood bloed hebben, die hunne jongen levendig ter waereld brengen, en die dezelve dan enigen tijd met melk uit hunne borsten zoogen of voeden.

Alle dieren, die deeze eigenschappen bezitten, behooren dan onder die bende of klasfe, die men met den naam van *Zoogende Dieren* betekent; deeze zijn de mensch, alle de viervoetige dieren (maar niet de krokodillen en haagdifen, fchoon zij ook vier pooten hebben, want deeze hebben koud bloed en leggen eieren) en de walvisfchen, robben en enige andere zwemmende Dieren. De befchrijving der Zoogende Dieren vervat dan inzonderheid die der *Viervoetige Dieren*.

Wijl eene der eigenschappen van de Zoogende Dieren is dat zij hunne jongen zoogen, dat is, te zuigen geven, als zij nog zoo jong zijn dat zij hun eigen voedzel nog niet zoeken kunnen en het grove voedzel hun nog niet dienftig is, zoo is het ook klaar dat alle die dieren *borften* hebben, waarom men dezelve dan ook wel, gelijk in fommige andere taalen, *Dieren met borften* zoude kunnen noemen; de wijfjens zijn ook indedaad alle met borften voorzien en ook de mannetjens, en gewoonlijk hebben de wijfjens eens zoo veele borften als zij jongen in eens ter waereld brengen: Die gewoonlijk een jong teelen hebben 'er twee, die gewoonlijk twee jongen te gelijk krijgen hebben 'er vier, en zoo vervolgen, waardoor de Natuur gezorgd heeft dat elk jong

B

rijk-

rijklijk zijn-voedzel aan de melk zijner moeder kan vinden en dat, zoo door het een of ander ongemak de eene borst geen melk geeven kan, de moeder nog andere heeft om haare jongen te voeden: Naardien bet ook menigmaal gebeurt dat een dier meer jongen dan gewoonlijk ter waereld brengt, zoo is door de Natuur, met deezen overvloed van borsten, ook daarvoor gezorgd, dat die overtollige jonge dieren niet van gebrek behoeven te sterven. Schoon dit ondertuschen gewoonlijk dus bij de Dieren plaats heeft, zoo is egter het getal der borsten bij de dieren niet altoos hetzelfde, maar verschilt wel eens enigzints, zoo dat sommige wijfjens van dezelfde soort van dier wel eens een, of meer borsten hebben dan andere, welk verschil egter meer plaats heeft bij dieren, die veele, dan bij dieren, die weinige borsten hebben; somtijds hebben de wijfjens van de honden, of de teeven, tien, somtijds negen, somtijds agt, somtijds zeven borsten; de zog, of het wijfjen van het varken, heeft 'er somtijds tien, somtijds elf, somtijds twaalf; de geit en het schaap somtijds vier, drie of twee; de rot tien of agt; de fret drie aan de regter en vier aan de linker zijde, zoo dat men daaromtrent, even gelijk in de meeste dingen in de natuur, geene vaste regel kan geeven, die geene uitzonderingen zoude lijden.

De plaatsing der Borsten is bij alle de Zoogende Dieren niet even eens, maar verschilt zeer veel. Bij sommige zijn dezelve voor op de borst geplaatst, gelijk bij de menschen, bij de aapen, bij de oliphanten en vleder;

dermuizen; bij andere staan zij tusfchen de agterfte pooten, of eigenlijk in de liesfchen, gelijk bij het hoorn-vee, de fchaapen, herten, kameelen, paerden; bij andere wederom aan den buik, gelijk bij de honden, en bij de zwijnen staan zij overlangs van het lijf.

De meeste Zoogende Dieren hebben het lijf niet naakt, maar bedekt, fommige foorten met gekroeste hairen, of *Wol*, gelijk de fchaapen; veele andere foorten met ftijsve hairen, die meer of minder digt staan; en in de koude landen digter dan in de warme, gelijk de paerden, het rundvee, herten, haazen, konijnen en andere; andere met dikke ftijsve hairen, die men *Borftels* heet, gelijk de zwijnen; bij andere worden zij zoo dik dat zij *Stekels* zijn, gelijk men bij het egeltjen ziet en nog dikker bij het ftekelverken, bij welk zij als *Pennen* zijn; men vindt 'er die met *Schubben* bedekt zijn, als het fchubdier, fommige met een *Schild*, gelijk de armadil en andere.

Schoon alle de viervoetige dieren vier *pooten* hebben, zijn dezelve egter bij de eene foort anders gevormd dan bij de andere, en wel zoo, dat zij gefchikt zijn naar de levenswijs, tot welke elke foort van dieren beftemd is. De mensch heeft maar twee voeten, maar heeft ook twee handen; beiden zijn met vingeren voorzien. De aapen hebben vier handen, want hunne agterfte zijn zoodanig gevormd, dat zij van dezelve even zulk een gebruik hebben als van hunne voorfte handen, gelijk wij in derzelve befchrijving zien zullen. Andere foorten hebben vier pooten, met *vingeren* aan alle vier, die met nagelen voorzien zijn; doch bij enige zijn die

vingers los, bij andere zijn zij door een vlies aan een verbonden, namelijk bij die, welke in het water en op het land leeven, en die hun dan dienen, op het land om te loopen, en in het water om als met roeispaanen daarmede te zwenmen; enige weinige hebben ongespleten *Hoeven*, gelijk het paerd, andere gespleten *Klaauwen*, als het rundvee en de varkens, met verscheidenheden, van welke wij in de beschrijving van elk dier melding zullen maaken.

De *levenswijze* en de *plaatsen*, daar de Zoogende Dieren zig onthouden, zijn zeer verschillende; de meeste viervoetige dieren leeven altoos op de aarde; sommige, gelijk de aapen, zitten meest altoos in de boomen; andere onthouden zig op steile klippen en steenrotsen, als de gemfen; andere onder den grond, gelijk de molten; andere zijn dan op het land en dan in het water, gelijk de bevers, de otters, de zeebeeren; andere wonen altoos in het water, als de walvisfchen; sommige kunnen vliegen, gelijk de vledermuizen, die zulks doen, niet met vlerken, maar met een vlies, dat van hunne voorpooten tot aan hunne agterpooten gespannen is, zoo dat men hen vooral niet onder de vogelen kan rekenen; andere vliegen wel niet, maar kunnen, op een diergelijk vlies, van den eenen boom op den anderen door de lugt zweeven, gelijk het vliegend eekhoorntjen, en sommige andere.

Naar de verschillende levenswijzen der Zoogende Dieren en naar het voedzel, dat zij vermaalen moeten, zijn ook hunne *Tanden* gevormd. Zij hebben voortanden
of

of snijtanden om te vatten en te plukken, hondstanden om te verscheuren, kiezen om te vermaalen; de vleesch-eetende dieren hebben de tanden bijzonder scherp en sterk; en demiereneeters hebben in het geheel geen tanden.

Alleen onder de viervoetige dieren vindt men dieren die *herkaauwen*, dat is, die de kruiden, die zij eeten, eerst inslikken en naderhand weder uit de maag in den mond krijgen en dan kaauwen, gelijk wij bij het rundvee en andere zien zullen.

Enige soorten van viervoetige dieren zijn tot hunne verdediging met *Hoornen* gewapend, omtrent welke aantemerken is dat bij sommige soorten de wijfjens ongehoord zijn, terwijl de mannetjens hoornen hebben, gelijk, bij voorbeeld, de herten, dat sommige soorten die altoos behouden, gelijk het hoornvee, en dat bij andere soorten dezelve jaarlijks afvallen en door nieuwe vervangen worden, gelijk bij de herten plaats heeft, dat sommige holle hoornen hebben, terwijl die van andere zonder holligheid van binnen zijn. De meeste dieren draagen de hoornen boven op het hoofd, terwijl de rhinoceros de zijne op zijnen neus draagt.

De allermeeft Zoogende Dieren hebben eene *Stem*, dat is, zij kunnen geluid geeven, en elke soort geeft een bijzonder geluid, waardoor de dieren malkanderen verstaan kunnen, voor zoo veel zulks tot de kleine gemeenschap, die zij met elkanderen hebben, nodig is; sommige laten hunne stem dikwijls hooren, terwijl integendeel andere zulks zeldzaam en niet dan bij hoog noodzaaklijkheid en in den uitersten nood doen.

Meest alle de viervoetige Dieren hebben eenen *Staat*, die hun van een verschillend gebruik is en ook bij andere foorten verschillende gedaanten heeft. Sommigen dient hij tot het verjaagen van vliegen en andere hinderlijke vliegende infekten, die het bloed van de dieren koomen zuigen; andere, gelijk den slingerapen, om zig aan de takken der boomen vasttehouden en ophangen; het eekhoortjen en anderen dient de dik met hair bewassene staart als een roer om zig te bestieren, wanneer zij van de ene boom of tak op de andere springen.

Het is ontegenzegglijk, dat onder de Zoogende Dieren de nuttigste dieren voor den mensch gevonden worden. De mensch heeft zig veele door tammaaking, door onderwijzing, tot hulp in zijne menigvuldige bezigheden van behoefte en vermaak geweeten te maaken. Dus dient het Paerd, de Muil, de Ezel, de Os, de Buffel, het Rendier, de Oliphant, de Kemel, de Honden zelve hem tot rijden, tot trekken, tot draagen van lasten en tot het werk van den Akkerbouw; tot de jagt gebruikt hij Honden en Fretten; hij laat zijn perfoon, zijn huis, of zijn vee door de getrouwe Honden bewaaken. Andere gebruikt hij wederom om, zoo veel mogelijk, de dieren uitteroeijen, die de menschen in hunne eigendommen schade toebrengen, gelijk de Katten, welke hij bij zig houdt om de Rotten en Muizen te vangen. Hoe veele verschaffen hem niet een goed voedzel, hetzij met hun vleesch of vet, als het Rundvee, de Schaa-pen, de Geiten, de Zwijnen, Hertten, Haazen, Konij-nen

nen en veele andere, hetzij met hunne melk, als de Koeijen, de Geiten, de Ezelinnen. Hoe veele dienen hem tot kleeding, schoeizel en dekzel, door hunne vellen, hair, wol, baleinen, terwijl andere hem eene brandbaare stof verschaffen, die hem dient om in de duisternis van den nacht licht te branden, als het ongel van het Rundvee, de traan van de Walvischen en eene zekere stof, *sperma ceti* genaamd, die van den walvisch komt. Andere Zoogende Dieren verschaffen wederom perkament, leder, borstels, hoorn, ijvoor, been, om snuisterijen van te maaken, gelijk ook de tanden van sommige tot polijsten gebruikt worden, en van de zenuwen en beenderen lijn bereid wordt, en van de darmen snaaren. De mest van veele wordt op het land gebragt en maakt het vrugtbaar, terwijl veele nog verscheiden nuttige geneesmiddelen opleveren.

Daarentegens zijn 'er onder de Zoogende Dieren ook verscheiden, die den mensch schadelijk zijn. De grootte verscheurende dieren dooden menschen, gelijk de Leeuw, de Tijger, de Wolf; deeze en veele andere soorten verscheuren dieren, die den mensch van veel nut zijn, gelijk de Wezel, de Marter, de vischeetende Otter en andere; of beschadigen de vrugten en gewassen, welke de mensch zig tot spijsze schikt, gelijk de Veld-muizen, de Haazen, de Bever, de Aapen en veele andere doen; of aazen op eetwaaren, gelijk de Rotten, Muizen en Vledermuizen. — Ik moet hier ook opmerken dat, onder de Zoogende Dieren, geen een gevonden wordt, dat vergift bij zig draagt; van

fommige kan egter de beet vergiftig zijn, als zij, namelijk, door zekere ziekte aangevallen worden, gelijk van honden, die dol worden, bekend is.

Ziet daar de voornaamste algemeene eigenschappen der Zoogende Dieren; van de overige, welke elke soort bijzonder eigen zijn, zullen wij in derzelver beschrijvingen gewag maaken, tot welke wij nu overgaan en een aanvang maaken met de Natuurlijke Historie van den Mensch, als het voornaamste schepzel, niet alleen onder de Zoogende, maar ook onder alle dieren.

D E M E N S C H.

Is de Mensch dan een dier, zal men hier veelligt vraagen en waarom wordt hij onder de dieren begrepen? — De Mensch is in zoo verre gelijk met de dieren, dat zijn lighaam op dezelfde wijze is gevormd, dat is, dat het uit dezelfde zelfstandigheden bestaat, volgens hetzelfde algemeen ontwerp is aangelegd, met dezelfde zintuigen is voorzien, even eens geboren wordt, groeit, afneemt en sterft. Dit is dan te zeggen dat de uitwendige mensch overeenkomst met de dieren heeft; maar het is zoo niet gelegen met den inwendigen mensch. De Mensch is door den Schepper voorzien met eenen *Geest*, met eene *Ziel*; die ziel is redelijk, dat is, zij doet den mensch redeneeren, uitvinden, spreeken. Schoon het nu waar is dat fommige dieren den een of anderen zin scherper en fijner hebben dan de menschen, gelijk de honden scherper van reuk en
de

de vogelen scherper van gezigt zijn, en veele dieren meer kragts hebben dan de Mensch, zoo is het ook waar dat die redelijke ziel al dat mindere rijklijk vergoedt; want door deeze vinden de menschen hulpmiddelen en werktuigen uit om hunne zintuigen te helpen en hunne kragten te vermeerderen, door deeze stellen zij, met gemeen overleg, hunne kragten, veele te gelijk, met elkanderen te werk, waardoor zij veel meer kragt kunnen oefenen dan de dieren. Ook ziet men dat de menschen dieren regeeren en bedwingen, die veel sterker zijn dan zij, dat zij middelen bezitten om zig tegens sterker dieren te verdedigen, schoon de natuurlijke wapenen van den mensch zeer zwak zijn, naardien hij geene tanden heeft bekwaam om te verscheuren, geene scherpe klauwen om te krabben, geene hoeven om te slaan, geene hoornen om te stooten. Men ziet dat zij dieren, die sneller zijn dan zij, door list en behendigheid vangen en dooden; hoe zou dit alles kunnen zijn, zoo de mensch niet dat bezat, wat wij *verruft* heeten, waardoor zijne ziel alle die middelen uit kan vinden?

De mensch is dan door zijne zielskrachten verre boven de dieren verheven, en wel zoo, dat de mensch, in zijn geheel beschouwd, dat is, met ziel en lighaam te zaamen, niet onder de dieren kan geplaatst worden; doch den inwendigen mensch, dat is, 's menschen ziel, zullen wij hier niet beschouwen, naardien die niet tot deszelfs Natuurlijke Historie behoort, maar enkel den uitwendigen mensch, dat is den mensch volgens zijn lighaam,

haam, in welke betrekking hij dan aan het hoofd van de Zoogende Dieren behoort; ik zal egter niet spreken van het inwendig maakzel van den mensch, dat de Ontleedkundigen onderzoeken en voor mijnen Leezeren nog niet geschikt is.

De *Gedaante* van den mensch is, buiten tegenpraak, schooner en sierlijker dan die van alle andere dieren. Zoo wel de *Man* als de *Vrouw* hebben, wanneer zij niet mismaakt zijn, de schoonste evenredigheid van lighaam en ledenmaaten. De mensch alleen heeft eene opgerigte gestalte en gaat op twee beenen, waardoor hij in staat gesteld is om die voorste ledenmaaten, welke den viervoetigen dieren ook nodig zijn om te staan en te loopen, tot andere einden te gebruiken, waartoe zij ook zijn ingerigt. De mensch heeft niet vier voeten, gelijk de viervoetige dieren, niet vier handen, gelijk de Aapen, maar twee voeten en twee handen.

Ondertuschen is 'er geen dier, dat magtloozter ter wereld koomt en dat langer hulp nodig heeft dan de Mensch. Een eerstgeboren kindjen kan noch zien, noch hooren; slaapen en zuigen en schreuzwen is het eenigste dat het doet; langzaamerhand verkrijgt het meer kennis, het begint de dingen op het gevoel te onderscheiden, vervolgens op het gezigt, het begin naar alles te grijpen, het begint zijne moeder of minne te kennen, het begint het geluid te onderscheiden, het wordt sterker, tot dat het eindelijk zig langzaamerhand begint opterigten en tragt te loopen, waartoe men het met leibandten helpt; dit alles geschiedt laater dan bij de die-

de dieren; het begint te gelijk met loopen ook het geluid natebootfen; het gaat fpreeken.

De mensch komt vervolgens langzaamerhand tot volwasfenheid, dat is, tot dien ftaat, waarin hij zijne volkoomen grootte en gedaante bereikt heeft, dat bij den eenen wat vroeger, bij den anderen wat laater, en bij de vrouwen doorgaans vroeger dan bij de mannen is. Wij zullen den mensch in dien volmaakten ftaat nu deel voor deel wat nader befchouwen.

Van alle deelen van den mensch is het *Hoofd* het voornaamfte en het *Gelaat* is het eerfte, dat ons bij een mensch in het oog valt. Elk mensch heeft een ander gelaat; men vindt geene twee menfchen die volkoomen eenerlei gelaat hebben, waardoor men gemaklijk den eenen perfoon van den anderen kan onderfcheiden; het gelaat is ook als een fpiegel, waarin men zien kan wat in de ziel omgaat; droefheid, blijdfchap, tevredenheid, gerustheid, bekommering, vrees, fchrik, verwondering, afgrijzen, nijd, haat, liefde, wellust, gramfchap, in kort, alle hartstogten hebben haare kenmerken in 's menfchen gelaat, hetgeen de *Phyfionomie* genoemd wordt.

Voornaamlijk vertoonen zig die hartstogten in de *Oogen*. Behalven de grootte en gedaante van dezelve heeft bij de menfchen een groot verfchil in de oogen plaats, naamlijk in de kleur; men vindt menfchen met donkerbruine, met ligtbruine, met graauwe, met groenachtige, met blaauwe oogen; het deel van het oog, daar die kleuren in gezien worden, wordt de *Regenboog*

genaamd. Daar zijn, buiten den mensch, maar zeer weinige soorten van dieren, bij welke zulk eene verscheidenheid in de oogen plaats heeft, als bij het paerd en bij de honden; andere soorten van dieren hebben altoos eenerlei oogen; alle koeijen hebben bruine, alle geiten graauwe oogen. Daar zijn somtijds enkele menschen, die een oog van eene donkere en een van eene ligte kleur hebben; dit heeft ook bij enkele honden plaats; deeze noemt men *harlekijns*.

Omtrent de oogen is nog aantemerken dat de mensch het vermogen heeft om den oogappel links en regts, naar boven en naar beneden te beweegen, naar de voorwerpen, welke hij zien wil, geplaatst zijn; als ook dat bij den mensch de oogen zoo dicht bij elkanderen staan, dat hij met beiden oogen te gelijk een zelfde voorwerp zien kan; bij de meeste viervoetige dieren is zulks geheel anders; zij kunnen elk voorwerp slegts met een oog zien; doch daarentegens zien zij gemaklijker ter zijde af en agter zig, zonder dat zij het hoofd zoo veel behoeven te draaien.

De oogen zijn bedekt met *Oogleden*, welke de mensch, naar willekeur, over zijne oogappels kan sluiten, hetgeen onwillekeuriglijk geschiedt, als hij in slaap valt, en dat hem dienstig is om zijn gezigt tegens het licht te beveiligen, en om het tevens te doen rusten, wanneer hij niet wil, of niet behoeft te zien, en om de oogen vogtig te houden, zoo dat zij niet droog worden; deeze oogleden schuiven geduuriglijk, zonder dat men zulks bemerkt, snel over het oog, en doen hem *knipoo-*
gen,

gen, waardoor zij het geduurig bevogtigen en als afveegen. De viervoetige dieren sluiten hunne oogen even eens als de mensch; maar bij de vogelen en bij de hagedisfen zijn de oogleden, die het oog bedekken, onder en niet boven de oogen en sluiten zig dus van onderen naar boven toe; de vischen hebben geene oogleden.

De mensch is de eenigste onder de dieren, bij welke in groote droefheid water uit de oogen druipt, het *schreijen* zoo wel als het *lagchen* is hem alleen eigen.

De oogleden zijn van onderen en boven met *Hairtjens* bezet; bij de dieren hebben de bovenste alleen *hairtjens*, uitgezonderd bij de Aapen. Boven de oogen zijn twee boogwijze reijen *hairtjens*, de *Wenkbraauwen* genaamd; deeze kan de mensch naar het voorhoofd optrekken en naar elkanderen kronkelen, hetgeen t'onvre-denheid te kennen geeft. De *wenkbraauwen* en de *hairtjens* van de oogleden beschutten de oogen zeer veel voor stof en vuiligheid, dat van het hoofd in dezelve zou kunnen vallen, en hetgeen nu daarin hangen blijft.

De *Neus* steekt bij den mensch veel meer vooruit dan bij de dieren; zelfs bij de Aapen, die den neus eveneens als de mensch geplaatst hebben, is dezelve plat en niet vooruitsteekende, behalven bij zeer weinige soorten; de neus brengt veel toe tot de schoonheid van 'smenschen gelaat; ook worden die volkeren, die platte neuzen hebben, onder de lelijkste gerekend, gelijk de *Negers*, de *Hottentotten* en *Kalmukken*. Door den neus ademt de mensch de lugt in en uit, schoon hij zulks ook des noods door den mond kan

kan doen. Zoo de Schepper deze zorg voor den mensch niet gedragen hadde, zou eene verkouwdheid hem kunnen doen stikken en het leven kosten. De neus is ook de zitplaats van de reuk, welke bij den mensch vrij fijn is, als hij dezelve nog niet bedorven heeft door zijnen neus gestadig met snuif-tabak optevullen, welke slegte en onzindelijke gewoonte veelen menschen eigen is.

De *Mond* drukt bij den mensch ook veel van de harts-togten uit. Dezelve dient hem voornamelijk tot het inneemen van zijn voedsel; doch in denzelfden is ook de zitplaats van het werktuig der *Spraak*, dat den mensch zoo zeer boven alle dieren onderscheidt, die alle het vermogen van te spreken missen, terwijl 'er geen volk zoo wild is of het heeft zijne taal en kan aan eikanderen zijne gedagten uitdrukken. Daar zijn, wel is waar, vogelen, welke men het geluid van woorden kan leeren nabootsen, gelijk papegaaien, aaksters en goudvinken; maar dit is slechts naklappen, niet spreken, naardien die dieren nooit zelve weten wat zij zeggen, en bij hun praatzen dus niets denken.

De mond is voorzien van *Lippen*, welker bloedroede kleur eene groote fraaiheid aan 's menschen aangezicht bijzet, terwijl derzelver groote beweeglijkheid zeer dient om het geluid te maatigen en te wijzigen. De mensch en alle de viervoetige dieren bewegen alleen de onderste kaak, wanneer zij gaapen en kaauwen. Als iemand zig verveelt of slaperig wordt, dan opent zig die kaak van zelf en doet ons geeuwen. Bij groote droefheid en hartenleed is de mond de uitgang van de

zugten, die het zwoegend hart verligten, gelijk de mond ook, zoo wel als de oogen, de zetel is van lachjens en vriedlijkheid, die den mensch alleen eigen zijn.

De *Kaakenbeenderen* zijn boven en onder, bij den mensch, zoo wel als bij de dieren, elk met eene rei *Tanden* voorzien, die hem dienen om de spijs klein te maaken en gered om doorgeslikt te worden. De mensch heeft, als hij alle zijne tanden bezit, in iedere kaak zestien, dat is, in het geheel tweeëndertig tanden. Ziet hier eene optelling van dezelve: vooraan in den mond staan boven en onder vier tanden, die scherp en platachtig als bijtels zijn; deeze heeten de *Voortanden* of de *Snijtanden*, omdat zij dienen om van hetgeen men eeten wil, een stuk als *aftefnijden*; ter wederzijde van deeze snij-tanden staat een tand, die rondachtig en spits is; daar zijn 'er dan vier; en die noemt men *Hoektanden* of *Hondstonden*; de twee, die in de bovenste kaak staan, noemt men ook *Oogtanden*; hier agter volgen nu de *Maaltanden* of *Kiezen*, die de spijs als vermaalen; daar zijn 'er twintig, namelijk vijf boven en vijf onder aan elke zijde; die, welke naast aan de hoektanden staan, zijn de kleinste; de vijfde in elke rei krijgt de mensch zeer laat en zelden voor de volwassenheid, waarom zij wel eens *kiezen* of *tanden van het verstand* genoemd worden. De mensch heeft dus

8 snij-tanden.

4 hondstonden.

20 kiezen.

32 tanden en kiezen.

De

De mensch brengt zijne tanden niet mede ter waereld; de eerste, welke uit het tandvleesch te voorschijn koomen, zijn zijne snijtanden, gemeenlijk niet voor dat het kind zeven maanden oud is, maar dikwijls later; het gebeurt ook somtijds dat een kind met een of meer tanden ter waereld kooft; maar zulks is iets zeldzaams. De hoektanden koomen naast op de snijtanden uit, meest in de negende of tiende maand; hierop volgen de eerste zestien kiezen, meest in het tweede jaar; maar alle deeze tanden behoudt het kind niet; zij vallen alle wederom uit in het vijfde, zesde of zevende jaar en worden verwisseld met andere, welke de mensch als dan ook behoudt, tot zij door ouderdom los worden en uitvallen, zoo zij niet vroeger door bederf vergaan, of uitgetrokken moeten worden. Dit bederf is veelal de schuld van den mensch zelve. Wanneer men geen zorg draagt om zijne tanden daaglijks met een stijf borsteltjen wel schoon te maaken, zal 'er ras bederf aan de tanden koomen, dat verder en verder zal voortkruipen.

De *Tong* dient den mensch om het voedsel ter vermaaling in zijnen mond te wentelen; zij is de zitplaats van de snaaken mede het werktuig tot het spreken noodzaaklijk.

Onder den mond is de *Kin*, welke met een gedeelte van de wangen, bij de mannen met lang hair bedekt is, dat de *Baard* genoemd wordt, dien de vrouwen niet hebben. Voorhenen droeg men dien baard zoo lang als de natuur dien liet groeijen, gelijk men uit oude portretten nog zien kan, doch thans is het in Europa de gewoonte dien aftefcheeren, terwijl het in de Turksche landen in-
tegen-

togendeel de gewoonte is het hoofdhair aftefcheeren, en den baard te laten groeijen. Kinderen hebben nog geen baard, maar hij begint bij de jongelingen van vijftien of zestien jaaren te voorschijn te koomen.

Ter zijde den mond en den neus zijn de *Wangen*, daar het bloed naar toe vloeit, wanneer men beschaamd, en dus *schaanroed* wordt, en van waar het wegvloeit, wanneer de mensch van schrik *verbleekt*; dit kan hij geen van beiden beletten, en dus verraad de kleur zijner wangen voornamelijk deeze ontroeringen van de ziel.

Boven de oogen is het *Voorhoofd*, dat bepaald wordt door het *Hoofdhair*. Het hair is verschillend van kleur; bij sommige min of meer bruin, bij andere min of meer graauw of geelachtig. Bruine haren vindt men meest met bruine oogen gepaard, en zulke menschen noemt men *Pruinetten*; en blaauwe of lichte oogen met lichtkleurige haren, welke menschen men *Blonden* noemt. Sommige volkeren, vooral die in warme landen wonen, zijn bruin van haren en oogen; die in koude landen wonen zijn gemeenlijk blond, gelijk ook onder de dieren die, welke in koude landen wonen, meest wit zijn, met roode oogen. Sommige menschen hebben roode, of rosse haren, welke kleur van hair voornamelijk den ouden Batavieren, of den inwooneren, die in zeer oude tijden deeze landen bewoonden, eigen was; waarom het dan ook groote dwaasheid is menschen, die rood hair hebben, te verachten, of een afkeer van die kleur van hair te hebben, gelijk veele met dit vooroordeel behebt zijn. De Negers hebben hair dat plkzwart, en als wol gekruld

of *gekroest* is. In den ouderdom wordt het hair witachtig of *grijs*, en het zwartste hair wordt het eerst grijs, en het witte van alle.

Sommige volkeren scheeren zig het hoofd kaal, gelijk wij reeds van de Turken gezegd hebben, en dat zeer zekerlijk slegts in warme landen dienstig kan zijn: zij neemen eger ook hunne mutsen of tulbanden niet zooveel af als wij onze hoeden. In koudere landen vergoedt men het gemis van hair liever door konstig zaamgeweeven hair of paruken, hetgeen de vrouwen thans ook beginnen natevolgen.

Ter zijde van het hoofd staan de *Ooren*, welke bij de meeste dieren op het hoofd verheven staan. Zij hebben de gedaante van een schulp, zeer geschikt om het geluid als te vangen, en dus gemaklijker tot het zintuig van het gehoor te doen overgaan; zij zijn kraakbeenig, dat het geluid ook minder verdooft dan vleeschachtige ooren doen zouden. De grootste ooren en die het meest gezoomd zijn, hooren het best. Men is gewoon de lellen van de ooren te doorbooren, om 'er ringen en andere versierfelen aantehangen: daar zijn volkeren, welke die versierfelen zoo zwaar maaken, dat zij daardoor de oor-lellen tot eene onmaatige langte utrekken, zoo dat zij bijna op hunne schouderen nederhangen, waardoor die gaten ook zeer groot worden. Het hoofd van den mensch staat zeer beweeglijk op eenen *Hals*, waardoor hij in staat is hetzelfde naar alle kanten te wenden en te keeren.

De Mensch is voorzien van sterke breede *Schouderen*, waarop hij des noods groote lasten draagen kan. Zijne

Ar.

Armen zijn geheel anders gevormd dan de voorpooten der Viervoetige Dieren, gelijk ook zijne *Handen* niet naar de klauwen der dieren gelijken. De Aapen alleen hebben ook armen en handen; maar hunne armen en handen zijn grover gevormd, en hunne handen en vingers hebben het fijn gevoel niet, waarmede die van de menschen be- gaafd zijn.

Beneden de armen zijn bij den Mensch de *Borsten* geplaatst, twee in getal, en welke de mannen zoo wel als de vrouwen hebben, schoon die der vrouwen bij uitneemendheid geschikt zijn om haare jonge kinderen te voeden. Bij de Hottentottinnen zijn de borsten zoo lang, dat zij haare kinderen, die zij op den rug draagen, over haare schou- deren te zulgen geven.

De Mensch heeft breeder en sterker *Heupen* dan de die- ren, en onder den rug heeft hij vleeschachtige verheven deelen; de *Billen* nanelijk, waarop hij zig nederzet om te rusten, en die men bij de dieren eigenlijk niet vindt.

De *Beenen* en *Voeten* van den Mensch zijn geheel an- ders gevormd dan de agterste pooten van de Dieren; die van de Aapen zelve zijn geheel verschillende van de voe- ten van den Mensch: de voet van den Aap is eer eene hand dan een voet; hij heeft lange vingers, even als die der handen geplaatst; maar hij heeft geen *Hiel* als de Mensch; ook is de *Zool* van den voet grooter bij den Mensch dan bij de Viervoetige Dieren, en zijne *Teenen* zijn zoo ge- plaatst dat zij dienen om 't evenwigt te helpen bewaaren; ook is 'er geen dier, dat regtop gaat, gelijk de Mensch.

De *Nagels* zijn bij den Mensch klein, in vergelijking van

die der dieren ; zij zouden egter, zoo wij dezelve niet korteden, vrij lang uitgroeijen: de Chineezen laaten dezelve aan de handen vrij lang worden; maar wij begrijpen dat zulke langenagelen het gebruik van de vingeren in verscheiden fijne werken, konsten en andere bezigheden veel zouden hinderen, waarom wij die kort houden.

De *kleur* van den Mensch is zeer verschillende. In het land, dat wij bewoonen, zien wij bijna niet dan witte of blanke menschen, en daarom zouden wij veelligt in de gedagten geraaken dat de witte kleur voornamelijk de kleur van den mensch is : ondertusfchen zijn 'er menschen van allerlei kleuren; daar zijn veele volkeren, die pikzwart zijn in zeer groote landen, daar zelfs nooit een wit of blank mensch gezien is, en daar men zeer staat te kijken, zoo 'er eens zoo een zig vertoont. Daar zijn volkeren die bruin zijn als de kleur van rood koper, andere die geel zijn en die noemt men taankleurig; andere zijn wel niet zwart, bruin, of blank, maar vuilachtig blank, als tusfchen het blanke en bruine in. Ik heb twee kinderen gezien die wit waren, met zwarte vlakken getekend; doch dit is of maar eene gevallige verscheidenheid, of misfchien eene ziekte.

Schoon het lighaam van den mensch op het aanzien niet zoo *sterk* fchijnt als dat van veele andere dieren, zoo is het niet te min zeker dat de mensch, naar evenredigheid van zijne grootte, zeer sterk is, als zijne kragten niet door eene al te zachte opvoeding belet zijn zig te ontwikkelen, of hij niet door eene luie levenswijs verflapt is. Menschen, die van de jeugd gewoon zijn zwaare lasten te draagen,

gen, zegt men dat tot negen-honderd ponden toe torsfchen kunnen; ja men heeft de proef genoomen dat een mensch, als het gewigt over alle deelen van zijn lighaam en ledenmaaten naar evenredigheid even gelijk verdeeld wordt, tot twee duizend ponden toe draagen kan. Men heeft menschen, die in kragt zeer veel boven andere uitmunten: een zeker Heer van Arkel zegt men dat zoo sterk geweest is, dat hij te Gorinchem te paerd de poort inrijdende, zijne armen om een balk floeg, en met zijne knieën het paerd van den grond tilde, hetgeen nu nog in die stad boven de poort staat afgebeeld.

In *Flugheid* overtreft de Mensch zelfs de Dieren. Lieden, die tot hard loopen zijn opgevoed, *Hardloopers*, kunnen in eenen zelfden tijd verder loopen dan de paerden, naardien zij het langer kunnen uithouden. De Wilden, die altoos hunnen kost met jaagen moeten zoeken, kunnen de dieren, die snelst loopen, agterhaalen: andere jagers, die op dieren jaagen, welke zig op steile rotsen onthouden, springen hen van de eene rots op de andere na, en klouteren langs steile plaatsen op, over afgronden van enige honderden voeten diepte, zoodat zij de dieren daarin tarten.

Schoon de *Man* en de *Vrouw*, wanneer zij beiden wel gemaakt en wel geëvenredigd van lighaamsdeelen zijn, beiden schoon kunnen gencemd worden, is egter de manlijke schoonheid veel van de vrouwlijke onderscheiden. De Mannen zijn, door een genoomen, wat langer en kloeker dan de vrouwen. De man is sterker gespierd en grover van ledenmaaten; zijn aangezicht heeft grover en

duidelijker trekken. Bij de vrouw is alles meer gevelescht, ronder of poezeliger: de knokkels zijn meer omkleed en niet zoo uitsteekend als bij de mannen; haar vel is fijner, bij de blanke vrouwen blanker, en met minder en fijner hairtjens bezet; de trekken van het gelaat zijn fijner, fraaier en aanvalliger, zoo dat de vrouw bevalligheid en vriendelijkheid, de man ernst en kragt moet vertoonen. Bij de vrouwen is de borst van vooren hooger dan bij de mannen; haare borsten zijn boller en ronder; het kuiltjen van de borst is daardoor ook dieper bij de mannen dan bij de vrouwen. De heupen van de vrouwen zijn veel breeder dan die van de mannen, welke daarentegens veel breeder van schouderen zijn; zoo dat een man aan de schouderen veel breeder is dan aan de heupen, en eene vrouw veel breeder aan de heupen dan aan de schouderen. De dijën zijn bij de vrouwen dikker dan bij de mannen. De bewegingen bij de mannen zijn veel forscher en sterker; die van de vrouw kiescher, sierlijker; zijne schreden doet hij veel verder; hij kan grooter lasten draagen, zwaarer werk verrigten, langer vermoeienissen uitstaan, en zijne zielskrachten maaken hem ook meer geschikt tot het trotseeren van gevaaren. De man moet dan, als de sterkste en moedigste, de vrouw ontzien en beschermen, terwijl het de voornaamste pligt van de vrouwen is voor de huiselijke genoegens der mannen te zorgen en de opvoeding der jonge kinderen gade te slaan.

Dus hebben wij den Mensch over het algemeen in zijnen volwasfen staat beschouwd; wij zullen nu nog eens een vlugtig oog slaan op den Mensch, van zijne geboorte tot zijnen ouderdom en dood.

Wij hebben reeds gezegd dat een eerstgeboren kind het zwakste en onvermogenste scepzel is onder alle dieren. Indedaad, de ongemakken, die het door de ongewoonheid van in de lugt te leeven ondervindt, doen het gestadig schreeuwen; schoon het de oogen open heeft, kan het nog niets onderscheiden; het kan nog in lang niet staan of gaan; slaapen en zuigen is al wat het doet. Een eerstgeboren kind is zeer groot van hoofd naar evenredigheid van het lijf; alle zijne leden zijn rond en als gezwollen; zijn vel is fijn en zagt. Het moet gestadig door het zog der moeder of van eene min gevoed worden, tot het in staat is om vaster voedsel te verdraagen, wanneer het langzaamerhand tanden krijgt; het leert ondertusfchen staan en loopen; het leert spreken, blijft nog eenigen tijd een kind, tot het langzaamerhand van de kindsheid tot de jongelingschap of huwbaarheid overgaat, wanneer het omtrent op zijn agttiende jaar ophoudt in de lengte te groeijen, en wordt eindelijk een volwasfen mensch, hetgeen men kan rekenen dat hij op zijn dertigste jaar volkoomen is.

Als het lighaam tot dien top van volmaaktheid gekoomen is, waarvoor het vatbaar is, begint het weder afteneemen en in kragten te verminderen; eerst ongevoelig, maar hoe meer hij den ouderdom nadert, hoe merklijker die vermindering wordt; zijne hairen worden grijs, de huid wordt droog en begint te rimpelen, het aangezigt verliest van zijne schoonheid; hij wordt stijver en traager, begint zig eindelijk te krommen; het gezigt en het gehoor verzwakken, de finaak verftompt, het gevoel verdooft; bij begint

te beeven, zijne denkvermogens neemen af, zijn geheugen verdwijnt; de mensch wordt stok-oud, afgeleefd; fomtijds wordt hij in dien staat kindsch, tot dat hij, eindelijk, als geene toevallen of ziekten hem wegrukken, geheel uitdroogt en zagtlijk van ouderdom sterft, en dus de algemeene wet der Natuur ondergaat, dat, namelijk, alles wat leeft en groeit ook vergaat en sterft: alleen zijne ziel, dat redeneerend beginzel, hetwelk wij gezegd hebben dat de mensch boven de dieren bezit, leert ons de Reden en de H. Schrift dat overig blijft en niet sterven kan; maar dat den mensch of eeuwig gelukkig of eeuwig ongelukkig zal maaken.

Wij hebben tot hier toe van den Mensch gesproken gelijk hij in zijnen volmaaktsten staat is, zonder enige lichaamsgebreken of mismaaktheden; maar fomtijds wijken de menschen door de eene of andere toevallige oorzaken of omstandigheden, voor of na de geboorte, of door levenswijjs, van dien staat af; sommige menschen worden zeer lang, sommige bovenmatig dik en vet; andere blijven ongemeen klein; andere groeijen krom, mismaakt; veele, eindelijk, worden geboren met meer ledenmaaten dan zij hebben moesten, of met minder ledenmaaten dan volmaakte menschen hebben; of het een of ander lid is bij hen gebrekkig of verkeerd geplaatst, die men dan *Monsters* of *Wanscheppelen* noemt. Wij zullen nog enige voorbeelden van het een en ander opgeeven.

Men ziet enige menschen die de lengte van gewoone menschen te boven gaan: als dat verschil zeer groot is, noemt men die *Reuzen*; zoodanig was Goliath, die door
David

David verslagen wierdt: men heeft 'er gezien van elf voeten hoog; dat is bijna tweemaal zoo groot als een ander niet zeer groot mensch. Daar is te Gouda een man geweest, *Cajanus* genoemd, die agt voeten hoog was; hij is in 't jaar 1749, zesenzeventig jaaren oud zijnde, gestorven. Maar dat 'er geheele volkeren zouden zijn, die alle Reuzen van twaalf voeten hoog, dat is, tweemaal zoo hoog als gewoone menschen, zijn zouden, is even zoo onwaarsachtig als dat 'er geheele natieën zouden wezen van Dwergjens of kleine menschjens, die tegens de kraanvogelen zouden optrekken, gelijk men ons in sommige boeken heeft willen wijsmaaken. Daar zijn ondertuschen zeer kleine menschen of *Dwergen*: ik heb een mannetjen gezien van vijftig jaaren, die de grootte maar hadt van een kind van vijf jaaren, en egter niet geheel mismaakt was: want gemeenlijk ziet men dat de dwergjens gebogcheld, of op eene andere wijze mismaakt zijn. Zij hebben gemeenlijk groote hoofden en te korte beenen.

Het gebeurt somtijds dat enkele menschen ongemeen dik en zwaar worden. Een gewoon man weegt omtrent honderd en tagtig of honderd en negentig ponden; die drie honderd ponden weegt is reeds een zeer zwaar man; ondertuschen heeft men 'er gezien die vijf honderd ponden zwaar waren. Daar is in Engeland een man geweest, *Eduard Bright* genaamd, die vijf honderd en zevenenvijftig ponden zwaar was, en zoo monsterachtig dik, dat 'er zeven volwasfen personen te gelijk in zijn kamisfool te zamen geknoopt konden worden.

Het gebeurt ook somtijds dat kinderen geboren worden,

met

met vier armen, vier beenen en diergelijke, ook somtijds zonder armen of zonder beenen; doch meest sterven die jong. In 'tjaar 1791 heeft zig egter in Holland een meisje van twintig jaaren vertoond, dat geene armen hadt, en met haare voeten zoo behendig was, dat zij kon naaien, schrijven, eeten en drinken aan haaren mond brengen, en zig in alles vrij wel behelpen. Het volgende jaar was in Holland een man, agtentwintig jaaren oud, die geene armen noch beenen hadt, maar enkel uit een hoofd en een lijf bestondt: deeze ongelukkige kon met zijnen mond schrijven, een papier met een schaar doorknippen; maar moest, gelijk te begrijpen is, tot alles geholpen worden.

Men moet in aanmerking neemen dat in het menschlijk geslacht meer mismaaktheden voorvallen dan bij de dieren, en minder bij de wilde menschen, dat is die meer in den staat van de ruuwe natuur leeven; dan bij die geene, welke een vadzig leven leiden, en meer voedsel gebruiken, dat door konst bereid is, dan zoo als het de natuur geeft, hetgeen den mensch zwakker, en vatbaarer voor ongemakken maakt, en zijn geslacht ligter doet ontarten. Behalven deeze natuurlijke wanstaltigheden zijn 'er ook volkeren, die dwaas genoeg zijn om hunne kinderen wanstaltig te maaken. Daar zijn Wilden, die de hoofden van hunne kinderen plat drukken, omdat zij denken dat een langwerpig hoofd fraai is. In China bewoelt men de voeten van de vrouwen zoo sterk men kan, opdat die klein zouden worden; bij ons, schoon wij beschaafder zijn, is men wel eens van gedagten geweest, dat het zeer fraai was voor eene vrouw als haar lijf om den middel zeer dun was:

waar-

waaron men haar dan ook met keurslijven het lighaam sterker toereeg; doch nu begint men te zien dat dit eene onnatuurlijke mismaaktheid is, en ook zeer schadelijk voor de gezondheid; waarom men dan ook dat dwaaze denkbeeld zooveel niet meer involgt.

De *Leef tijd* van een mensch is in onzen tijd omtrent van negentig jaaren. De geschiedenissen, in den Bijbel vermeld, leeren ons dat in de eerste tijden de menschen verscheiden eeuwen lang leefden; en de oudste, van welke gewag gemaakt wordt, was Methusalem, die negen-honderd negenzestig jaaren oud geworden is. Of dit nu aan hunne eenvoudige levenswijs en sterker gesteldheid, of aan eene grootere kragt van de natuur in die voorige tijden toeteschrijven zij, zeker is het dat een mensch, die nu honderd jaaren bereikt, buitengemeen oud is, en dat zulks onder dertig-duizend menschen naauwlijks eenen gebeuren mag. Egter ontbrekt het niet aan voorbeelden van veel ouder lieden, die 110, 120, 130, ja 140 en 150 jaaren bereikt hebben. In ons land gebeurt het nog eens dat menschen enige jaaren boven de honderd leven; maar allerzeldzaamst vindt men zulk een voorbeeld als dat van eenen Heer *La Haye*, die over enige jaaren in 's Gravenhage in den ouderdom van 120 jaaren overleden is. De oudste menschen van onze tijden, van welke ik berichten heb kunnen vinden, is een man, die 184 jaaren oud geworden is, en een van 190 jaaren, die in Wallachijen gevonden is.

Gewoonlijk brengt een mensch . na negen maanden dragt, maar een kind ter waereld; maar het gebeurt ook

menigmaalen dat een mensch twee kinderen te eener dragt voortbrengt, die *Tweelingen* genoemd worden; en men heeft uitgerekend dat onder de vijftig levendig geboren kinderen een paar tweelingen is; ook gebeurt het wel eens, maar veel zeldzaamer, dat 'er drie kinderen of *Drielingen* te eener dragt geboren worden; allerzeldzaamst vier of vijf, van welke egter nog voorbeelden te vinden zijn, dog zeer schaarsch; maar dat de Gravinne van *Hennenberg* 365 kinderen zou gelregen hebben, die te Loosduinen gedoopt zouden zijn, is een sprookjen daar geene waarheid aan is, gelijk men de uitlegging daarvan leezen kan in den *Almanack tot Nut van't Algemeen voor het jaar 1792* van den Heer *Brender à Brandis*.

Daar worden meer jongetjens dan meisjens geboren, en men heeft uitgerekend in ons land gemeenlijk tegens 100 meisjens omtrent 106 jongetjens; maar daarentegens sterven 'er enige jongetjens meer dan meisjens in de kindsheid, zoo dat het getal dan weder gelijk wordt: door een genoomen, leeven de vrouwen iets langer dan de mannen.

Hoe veele menschen 'er op de waereld leeven is niet gemaklijk uitterekenen, omdat men geene berichten van de bevolking van alle waerelddeelen heeft, die zeker genoeg zijn om daarop aan te gaan. Ook stellen sommige het getal op 500 millioenen, andere op 900 millioenen, ja op 1000 millioenen menschen, dat de helft met elkanderen verschilt; dus men dat getal niet met zekerheid op enige millioenen na bepaalen kan.

De Mensch leeft en woont overal op den aardbodem, en dus zijn alle waereldsdeelen met menschen bevolkt, op
zeer

zèer weinige strecken na, die te dor en te droog zijn dan dat de menschen 'er hun voedsel zouden kunnen vinden : egter zijn daar ook menschen, maar zij blijven niet op eene plaats, maar verhuizen geduurig met hun vee naar andere strecken, en dwaalen zoo altoos rond. Dit deedt reeds Abraham, gelijk men in de geschiedenis van den Bijbel leeren kan. — Hoe heet het ook altoos zij in die landen, boven welke de zon niet schuinsch, maar op den middag lijnrecht neêr schijnt, daar wonen menschen : hoe koud het ook zij in die andere landen, daar de zon een half jaar lang niet gezien wordt, en een ander half jaar lang maar even boven de kimmen rijst, daar dus de grond in elk jaar een half jaar bevroren is, zij worden egter ook door menschen bewoond.

Hoogelanden, die bergachtig zijn, hebben bewooneren en laage landen nog meer. Holland, dat voorheen enkel zee, rivieren en moerasen, biesboschen en gorsen was, en waaruit het water slegts door dijken en duinen gehouden wordt, heeft meer inwooneren dan menig ander land van die grootte, om zijne vrugtbareheid en gelegenheid tot den koophandel. Wanneer men de volkrijkheid van Holland vergelijkt bij andere landen, die van de dunst bevolkte zijn, dan is het verschil verbaazend groot. Zou men wel gelooven dat in sommige strecken van Rusland maar zeven menschen wonen op dezelfde uitgestrektheid van grond daar in Holland drie duizend menschen bestaan? en egter is dit waar. De eilanden zelve, welke men van tijd tot tijd midden in de wijde zee ontdekt, vindt men rijklijk bevolkt met bewooneren, schoon men niet regt kan nagaan hoe zij

'er eerst gekoomen zijn, naardien zij zoo verre van de groote landen afleggen.

Waar de Mensch woont, overal vindt hij zijn voedsel; want dit voorrecht heeft hij wederom boven de dieren, dat hij van alle foort van voedsel leeven kan, als hij daaraan eens gewoon is; daar de dieren zig meest al elke foort tot enige foorten van voedsel bepaalen. De mensch schikt zig, in het neemen van voedsel, naar het land, waarin hij woont; hij eet dieren en gewasfen; hij bepaalt zig ook niet tot enige weinige foorten, maar eet viervoetige dieren, vogelen, visfchen, ja fommige volkeren infecten; fchoon onder alle deeze veele foorten zijn, welke hij verwerpt, en die hem niet dienftig zijn, gelijk de foorten die van het vleesch van andere dieren leeven, of de verfcheurende dieren. Van de gewasfen eet hij kruiden, graanen, vrugten, zaaden en wortelen, fommige raauw, andere maakt hij door kooking zagt. Zijn natuurlijke drank is water; doch hij weet zig door konst allerlei foorten van dranken toetebereiden, die zoo tot aangenaamheid, als verkwikking en geneesmiddelen dienen; fchoon van fommige, als de wijn en fterke dranken, door veele een fchandelijk misbruik gemaakt wordt. Hij gebruikt ook de melk van verfcheiden viervoetige dieren.

Daar nu de Mensch in zulke verfchillende landen leeft, zoo heeft ook de koude en de warmte, de vogtigheid en droogte, de hooge en laage ligging der landen, derzelver gelegenheid, als binnenlandsche ftrecken of eilanden, die midden in zee liggen, de lugt, de aart van den grond, het verfchillend voedsel dat hij gebruikt, de verfchillende levenswijs,

die hij voert, natuurlijk invloed op zijn lighaam, en maaken hem grover of tederer, kleiner of grooter, blanker of zwarter, sterker of zwakker, en veranderen ook de evenredigheden van zijne ledenmaaten en den vorm van zijn gelaat; waardoor het dan ook komt dat 'er, schoon alle menschen van eenen vader en eene moeder (Adam en Eva) afstammen, eene zeer groote verscheidenheid van menschen in de waereld is. Dit onderscheid is niet alleen zichtbaar in zijn lighaamlijke, maar ook in zijn verstand en aart: het maakt hem dommer of verstandiger, woester of zagter, werkzaammer of luijer, vreesachtiger of moediger.— Alle deeze verscheidenheden hier nategaan, alle deeze verschillende volkeren te beschrijven, zoude ons te verre wegvoeren. Ik zal mij dan te vreden houden met de hoofdsoorten en die waarin de grootste verschillen plaats hebben, alleen optegeeuen.

Van alle de rassen van menschen op den aardbodem zijn, naar onze begrippen, de Europeaanen de schoonste, zoo wel in kleur als gedaante (andere zwarte volkeren egter vinden de zwarte Negers fraaiër dan de blanke Europeaanen). De menschen, die de landen van Europa bewoonen, zijn blank, maar egter blanker in de koudste landen en bruiner in de warme landen, gelijk zij ook in de warme landen meer zwarte oogen en bruin hair, en in de koude meer blaauwe oogen en blond hair hebben. De meeste volkeren van Europa zijn beschaafd, en de beschaafdsten van de waereld.

In de Noordlijke strecken van de waereld, daar groote koude heerscht, als Lapland, Nova Zembla, Noord Tar-

tarijen, Groenland en de Noordlijkste landen van Amerika, woonen volkeren, die een breed plat aangezigt hebben, dat smal uitloopt, eenen platten neus, bruin geelen naar het zwarte trekkende oogen; zij hebben hooge wangen, een grooten mond, dikke en uitpuilende lippen en eene fijne stem, groote hoofden, zwart glad hair, en zijn bruin van vel; zij zijn zeer klein en grof, maar egter mager. Bij alle deeze volkeren zijn de vrouwen even lelijk als de mannen.

Schoon nu alle deeze volkeren zeer lelijk zijn en in veele opzigten overeenkoomen, zoo zijn 'er egter wederom verscheidenheden onder, die wij hier niet zullen bepalen; maar alle zijn zij even dom, lomp en bijgeloovig. In Lapland is de grond meest altoos met sneeuw overdekt, waarover zij op houten schaatsen rijden, die wel twee ellen lang zijn; met deeze schaatsen kunnen zij zoo snel voortkoomen dat zij de vlingste dieren agterhaalen; zij rijden de bergen op en af en bestieren zig daarin met een stok die met een ijzeren punt beslagen is. Hun voedsel is drooge visch, vleesch van rendieren en zeebeeren; hun brood bestaat uit meel van vischgraaten gemaal met de schors van pijnboomen en berkenboomen; zij gebruiken meest geen zout; zij drinken walvischtraan en water, maar houden veel van brandewijn en ook van tabak, die zij voor vossen en martervellen inruilen. Zij hebben geen denkbeeld van den waaren God noch van eenen redelijken godsdienst, maar bidden afgoden aan en zijn voorts ruuw van zeden. Zij kleeden zig 's winters met beestenvellen en 's zomers met de vellen van vogelen.

De

De vrouwen van Nova Zembla hangen in haare ooren en neuzen blaauwe steentjens, en maaken zig tot sieraad op het voorhoofd en aan de kin blaauwe streepen. De mannen snijden den baard rond, maar het hoofdbair af. De Groenlandsche vrouwen schilderen zig het aangezigt met geel en blaauw. Dit volk woont in kuilen, die zij in den grond graaven, op welke zij dan een dak zetten, dat boven den grond nitsteekt en dat zij met boomschorsfen dekken; in zoo eene hut onthouden zig verscheiden huishoudens, daar zij in eenen gestadigen rook zijn van hunne vuuren en van de lampen, die zij branden moeten.

Eene groote streek van Asia wordt bewoond door een volk, *Tartaaren* genoemd; deeze zijn ook een lelijk volk, met gerimpelde aangezigten, breed van boven en smal van onderen, met korte dikke neuzen, kleine ingezonken oogen, zeer hooge wangen, eene lange kin, lange van een staande tanden, dikke wenkbrauwen, dikke oogleden; zij zijn plat van aangezigt, bruin van kleur en zwart van hair; zij zijn middelmatig van gestalte maar zeer sterk; onder deeze zijn de lelijkste de *Katmukken*, die 'er afgrijslijk uitzien; zij zwerven altoos en voeren hunne tenten mede; zij eeten raauw paerdenvleesch of kemelvleesch, dat zij onder de zadels van hunne paerden eerst wat week laten drukken; zij eeten ook gedroogde visch; zij drinken paerdenmelk, die zij laten gisten; zij scheeren hunne hoofden, maar laten eene vlegt aan weêrskanten van het aangezigt hangen, daar zij koperen plaatjens aan vast maaken; de meeste dier volkeren hebben geenen godsdienst, geene schaamte, en maaken hun werk van steelen en roo-

D

ven;

ven; zij ligten zelfs menschen op om die als slaaven te verkoopen.

Aan de Tartaaren grenst een zeer groot Rijk, China genoemd; de menschen, die in de koudste deelen van dat land wonen, zijn blank; die de warmste strecken bewoonen, zijn bruinachtig van vel; dit volk heeft zeer kleine oogen, die bruin van kleur zijn, korte neuzen, eene korte dikke gestalte; zij scheeten zig het hair af, maar laaten eene vlegt midden op de kruin, die zij breiden en laaten afhangen. Men kan de gedaante van die menschen en van die uit het groote Rijk van Japan, die 'er even zoo uitzien, enigzints afneemen uit de porceleinen beeldjens en geschilderde mannetjens op het porcelein, dat ons vandaar wordt aangebragt. Zij hebben de gewoonte van de voeten der vrouwen, door dezelve stijf te omzwagtelen, zoo klein te houden als hun mogelijk is, zoo dat zij naauwlijks gaan kunnen, omdat zij kleine voetjens als eene groote schoonheid beschouwen.

De eilanden en Rijken in Oost-Indie worden bewoond door volkeren, waarvan sommige naar de Chineezen zweemen; andere hebben regelmatiger trekken, zijn welgemaakt en, schoon niet zwart, egter bruinachtig van vel.

Daar zijn egter in Oost-Indien ook landen, daar zeer zwarte menschen wonen, gelijk in Nieuw Guinea; dat zwarte volk is zeer woest en kwaadaartig; zij draagen ringen in de ooren en in den neus; zij zijn sterk en welgemaakt van gestalte; zij maaken zig de tanden zwart en hebben zwart kort gekroesd hair, maar zoo wollig niet als de Negers; zij kunnen hard loopen en gebruiken knod-
fen

fen tot hunne wapenen. Hunne vrouwen zijn zeer lelijk.

In Afrika, in welk waerelddeel de heetste landen liggen, vindt men de zwartste menschen, namelijk de Negers. De Negers zijn zeer zwart van kleur en hebben geen aanvallig gelaat; de meeste Neger-volkeren, want daar zijn 'er verscheidenrelei, hebben eenen platten neus, dikke vooruitstekende lippen en zwart hair, gekroesd als zwarte wol. Deze natieën voeren gestadig oorlog met elkanderen, en de gevangene, die zij dan maaken, verkoopen zij tot slaaven aan de Europische kooplieden, die dezelve gaan haalen, en naar de West-Indieën voeren, alwaar men die ongelukkige menschen verkoopt om gebruikt te worden tot het bebouwen van het land in de suiker- en koffij-plantagieën.

In Afrika, en wel omstreeks de Kaap de Goede Hoop, woont een volk, de *Hottentotten* genaamd; zij zijn geel bruin van vel en lelijk van gelaat, hebben platte neuzen, een aangezigt, dat zeer spits afloopt; hun hair is zwart en wolachtig. Zij besmeeren hun lighaam met vet en roet tegens het steecken van de muggen en om hunne huid zagt te houden, en kleeden zig met beestenvellen. Zij zijn vuil, lui en onverschillig van aart; zij leeven van hun vee, dat zij aankokken, en wonen in hutten, van welke zij dorpiens bouwen, waarvan de huizen in de rondte staan en die noemen zij *Kraalen*. Aan hun grenzen de *Kaffers*, die veel overeenkomst met hun hebben.

In geheel Amerika, dat ook wel de *Nieuwe Waereld* genaamd wordt, is overal maar eene soort van menschen, die daar oorspronkelijk is, schoon 'er in dat groot waerelddeel veele andere volkeren zig nedergezet hebben. Daar zijn

geene zwarte menschen] dan die 'er gebragt zijn of derzelve nakoomelingen.

In de Noordlijkste deelen van Amerika zijn de natuurlijke inwooners menschen die naar de Laplanders gelijken, van welke wij reeds gesproken hebben. Die van de Straat Davis zijn klein, olijfkleurig van vel. Zij zijn zeer goede vischers en eeten raauwe visch en vleesch, en drinken traan van zee honden. Die van Kanada zijn vrij groot, sterk en vrij wel gemaakt, hebben zwarte oogen en zwart hair, zeer witte tanden, weinig baard en een bruin vel. Zij zijn hard, onvermoed en vlug in het loopen. Die verder naar de warme strecken wonen zijn bruiner dan de voorgaande en maaken zig nog bruiner door zig te besmeeren; men vindt 'er volkeren onder, gelijk die welke op de smalle streck lands wonen, die Noord- van Zuid-Amerika scheidt, en in Peru en Chili die koperkleurig van vel zijn en die zig met allerlei kleuren het lijf beschilderen, terwijl die, welke op die hoogte in de gebergten wonen, daar het koud is, wederom blank zijn. Op het Zuidlijk uiteinde van Amerika zou, volgens de berigten van sommige reizigers, een volk wonen, dat zeer groot van gestalte is, schoon men hunne grootte zeekerlijk te hoog opgeeft, als men hen Reuzen noemt. Zij zijn *Patagoniers* genaamd.

Van de bewooneren van de eilanden in de Zuid-zee zijn sommige volkeren blank, maar meer of min geel of bruinachtig, naar maate hunne eilanden in warmer strecken liggen; zij worden voor het overige beschreven als menschen, die wel gemaakt, sterk, groot, levendig, zagt en goed van aart zijn, schoon wij hen *Wilden* noemen.

men. Andere zijn bruiner, met hair, dat kroes en wol-achtig begint te worden, magerer, kleiner en nog levendiger van aart dan de andere. De meeste deezer volkeren hebben de zonderlinge gewoonte van op hunne lighaamen door prikken allerlei figuren te maaken, hetgeen men *tatoueren* noemt.

Dus hebben wij met groote stappen de aarde rond gewandeld en verscheiden voornaame volkeren beschouwd: nog meer andere hebben wij moeten overstappen om over dit stuk niet te lang te worden, alzoo het tijd is om van de historie van den Mensch tot die van de Dieren overtegaan, waarmede wij nu een aanvang zullen maaken.

DE VIERHANDIGE DIEREN.

Wij zullen de beschrijving van de Dieren beginnen met die Dieren, *welker voorste en agterste pooten even als menschen-handen gevormd en gevingerd zijn*, zoo dat zij met dezelve, even als met handen, grijpen en vatten kunnen, en zig ook op die wijze van dezelve bedienen, die men derhalven *dieren met vier handen* kan noemen en die meest al op de boomen leven; deeze zijn alle de Aapen, Baviaanen en Meerkatten, en de meeste Bastaard-aapen of Spookdieren.

Daar zijn nog wel andere dieren, die hunne voorste pooten min of meer als handen gebruiken, gelijk de Ink-hoorntjens, doch deeze kunnen onder de vierhandige dieren niet gerekend worden, omdat hunne voorste pooten niet als handen gevormd zijn.

DE AAPEN IN HET ALGEMEEN.

Wanneer de menschen dieren zien, die over het algemeen veel naar elkanderen gelijken, zoo benoemen zij gemeenlijk die dieren met dezelfde algemeene naamen; wanneer men dus een dier met een plat aangezicht en vier handen ziet, zegt men: dat is een Aap. Doch zij, welke veele van die dieren kennen, vinden onderscheid tusfchen sommige en andere, en verdeelen die dus in soorten, waarvan zij elke eenen anderen naam geven. Dus hebben zij, ter onderscheiding, die Aapen, welke geen en staert hebben *Aapen* genoemd; die, welke wel eenen staert, doch
slegts

flegts een kort staertjen hebben, *Baviaanen* en die, welke eenen langen staert hebben, *Meerkatten*, van welke sommige, omdat zij hunnen staert om de takken der boomen slingeren en zig dus aan denzelven kunnen laten hangen, *Slinger-aapen* genoemd worden. Wij zullen van elke deezer drie soorten enige beschrijven, maar vinden goed altoorens het een en ander over de Aapen in het algemeen te zeggen.

De Aapen worden alleen gevonden in de heetste landstreeken vanden aardbodem en leeven aldaar in de boschen op de boomen; wanneer men nu en dan enige in onze landen ziet, zoo zijn die uit de Oost- of West Indieën aangebragt en moeten 's winters in warme vertrekken tegens de koude bezorgd worden. Zij teelen ook niet voort dan in warme landen, behalven eene of twee soorten, die wel eens in Europa jongen krijgen.

De Aapen zijn dieren, die in gedaante veel overeenkomst met den mensch hebben, vooral sommige soorten; alle hebben zij vier handen, waaraan zij vijf vingers hebben, namelijk vier vingers en een duim, schoon 'er egter ook zijn die aan de voorste handen flegts vier vingers vertoonen en bij welke de duim niet uitsteekt. Zij kunnen gemakkiijk op de agterste alleen staan en zig dus oprigten, maar loopen egter meest op alle vier en kunnen verwonderliijk gaauw in de boomen klimmen en van den eenen tak, ja zelfs van den eenen boom op den anderen springen, daar ook hunne eigenlijke woonplaats is; de slinger-aapen helpen zig in het klimmen ook met hunnen staert, die hun even als eene vijfde hand dient om zig vast te houden.

De Aapen hebben een plat aangezicht en geen vooruitstekenden smoel, gelijk de andere viervoetige dieren, tgeen hun gezigt veel naar dat van een mensch doet gelijken; hun neus is plat en niet uitsteekende; wij zullen egter eene enkele soort beschrijven, die eenen langen uitsteekenden neus heeft. Daar zijn soorten, die lange hairen om den kop en onder de kin hebben, even of zij eene paruk op, en eenen baard hadden. Hunne ooren gelijken ook veel naar die van de menschen. Sommige soorten hebben ter zijde in den bek aan iedere zijde eene beurs of zak, waarin zij bergen hetgeen zij bewaaren willen; sommige hebben de tanden ten naasten bij als de mensch, maar de hoektanden grooter en scherper.

Sommige Aapen hebben achtigheden op de billen, die zonder hair zijn, doch andere hebben die niet. Zij zijn alle ruighairig, en van verschillende kleur; de meeste zijn graauw, bruin of zwartachtig, maar 'er zijn ook soorten die fraai groen en andere die rood van kleur zijn met een zwarten of witten band op het voorhoofd; andere hebben een witten baard en zijn op het lijf gevlekt; die geheel wit zijn zijn zeldzaam; daar worden egter ook zoodanige gevonden; sommige soorten kunnen zeer hard schreeuwen of gillen; andere geeven een geluid als of zij fluiteden; andere als een kind dat krijt. Zij teelen zeer sterk voort, zoo dat men in de boschen groote troepen van duizenden bij elkanderen vindt, die vrij vreedzaam met elkanderen leven. Elke soort houdt zig bij elkanderen, zoo dat elke troep maar uit eenerlei soort van Aapen bestaat, zonder zig ooit met andere troepen te vermengen, schoon zij wel eens bij elkanderen koomen loopen; maar

is het dat een of meer vreemde zig onder eenen troep ter neder willen zetten, en op de boomen of in de velden, die zij ingenoomen heeft, blijven, dan vereenigt zig de geheele troep om hen wegtejaagen; waarvan ik een voorbeeld zal verhaalen, van hetwelk enige Europifchê heeren in Indie getuigen geweest zijn. In den omtrek van de tempels, die in de bosfchen te Cheringam ftaan, verkeeren geheele troepen Aapen, welke de inwooners nooit flooren uit een zeker beginzel van godsdienst; onder zoodanig eenen troep was een van de foort met een langen baard ingefloopen; maar hij wierdt ras ontdekt; de Aapen van den troep, die hem de eerste zagen, begonnen te fchreeuwen, waarop verfcheiden mannetjens op den vreemdeling aanvielen, die, fchoon een fterke Aap zijnde, niet tegens zoo veele andere aan kon, waarom hij, zoo snel hij konde, op eene pyramiede of toorentjen van elf verdiepingen klom; de andere volgden hem; maar toen hij op den top zat, die in een smal rond koepeltjen befondt, hieldt hij ftand en vatte de drie of vier eerste, die 'er op wilden klimmen aan, en fmeet hen van boven neêr; deedt de andere bevreesd worden, en onder een groot gefchreeuw aftrekken; en hij wagtte den avond af om 'er afteklimmen en naar zijnen troep terug te keeren.

Men vindt gene Aapen in Europa, maar alleen in de heete landen van Afrika, Afia en Amerika; die foorten egter, welke in Afia en Afrika gevonden worden, zijn in Amerika niet, in welk waerelddeel 'er daarentegens wederom andere foorten t'huis behooren, en wel alleen Meerkatten of Aapen met lange ftaerten, welke in dietwee andere waereld deelen niet zijn. Daar zijn veele foorten

van Aapen, Baviaanen en Meerkatten, zoo dat men 'er bij de vijftig beschreven of opgenoemd heeft en daar zijn ongetwijfeld nog andere, die nog onbekend zijn, maar die met den tijd ook wel zullen gevonden worden.

De Aapen kunnen, doordien hunne gedaante en hunne handen zoo zeer naar die van de menschen gelijken, de gebaarden en bedrijven der menschen enigzints nabootsen; zij doen zulks gaerne en op eene klugtige wijze, even als een kind of als iemand, die verstandloos is; hunne bewegingen zijn schielijk en onoverlegd en zij gaan van het een tot het ander over, zoo dra zij wat nieuws zien. Men vertelt veel van hunne huishouding op de boomen en in de bosschen, waar onder tog veel dingen zijn, welke men vergroot, of, zoo als het gaat, wat opgeschikt zal hebben.

Men zegt dus dat elke troep Aapen zijne opperhoofden heeft, dat de grootste Aapen zijn. Zij zijn zeer diefachtig en koomen niet alleen in de tuinen en landen de vrugten weghaalen, maar zelfs uit de hutten der Negers, daar zij dan, als zij 'er in koomen, de kalebasen, waarin die menschen hunne spijs wegzetten, ledig maaken en alles vernielen. Terwijl de troep dus aan het steelen is, gaat een van de Aapen in den top van eenen boom zitten, en, merkt hij dat 'er onraad koomt, of dat de Negers naar huis keeren, dan begint hij ijslijk te schreeuwen, waarop zijne makers de vlugt neemen en zig in de boomen bergen, daar zij dan tegens degeene, die hen vervolgen, grijnsen en de takken schudden, even als of zij hen uittarteden; men zegt zelfs dat zij somtijds jonge kinderen gestoolen en met zig in de boomen genoomen hebben.

In

In Afrika zijn zeer groote Aapen, die de reizigers, als zij alleen door de boschen reizen, aanpakken; wanneer hun geene andere toevlugt overschiet dan in het water te springen, naardien die foort van Aapen zeer bevreesd voor het water is. Een reiziger verhaalt dat hij in Oost-Indie eens met een ander Engelsch heer met twee koetsen door een bosch reedt, daar hij groote troepen van Aapen op de boomen zag. De Engelschman verzogt hem zijnen snaphaan eenste willen beproeven en eenen van die Aapen dood te schieten; hij zou zulks gedaan hebben, maar een van zijne knechts, die uit dat land geboortig was en dus de Aapen wel kende, gaf hem een teken dat hij dit niet doen zoude; hierop nam de Engelsche heer zelf zijn snaphaan en schoot op de Aapen; hij doodde een wijfjen, dat tusschen twee takken bleef liggen en haare jongen op den grond liet vallen. Maar zoo haast zagen de andere Aapen dit niet, of zij kwamen van de boomen, meer dan zestig in getal, vielen op de koets aan, klommen 'er aan alle kanten op en zouden den Heer zekerlijk vermoord hebben, indien de andere niet schielijk de poortieren hadden toegemaakt en hen met alle man verjaagd hadden; zij waren egter als verwoed en volgden de koets nog bijna een uur verre na, maar gelukkig kwamen de reizigers met den schrik vrij.

Dus helpen zij elkanderen, als zij aangevallen worden, en maaken dan een ijslijk geweld, schreeuwen en smijten met dorre takken, die zij van de boomen afbreeken, of met steenen, die zij in hunne handen en monden op de boomen draagen. Sommige doen hun gevoeg in hunne han-

handen en smijten daarmede naar de menschen. Men zegt dat, als een van den troep gekwetst is, en 'er veel bloed uit de wond kooft, zij die toehouden, terwijl andere bladeren aanbrengeu, die kaauwen en in de opening steeken. Men wil dat zij zoo bevreesd zijn voor den krokodil dat zij, als men hun slegts het vel van zoo een dier vertoont, in slaauwte vallen. Ook worden de krokodillen wel gevangen aan haaken, waaraan men een aapjen vast maakt, dat men dan boven de rivier hangt: de Aapen kunnen egter de krokodillen gemaklijk ontwijken, en even min kunnen de Leeuwen of Tijgers hun ooit kwaad doen, doordien zij altoos in de toppen der boomen zitten; maar de slangen zijn veel gevaarlijker voor hun; deze loeren nagt en dag op hen om hen te verrasfchen; de kleine soorten zijn zeer gauw en kruipen op de boomen, daar zij de Aapen overvallen als zij in slaap zijn, zig om hunnen hals strengelen en hen dus verworgen, of zij liggen op den boom te sluiten en de een of andere Aap, denkende dat het een vogeltjen is, kooft naar haar toe, wanneer de Slang hem bespringt, zijne ingewanden aan stukken bijt en zijn bloed drinkt, terwijl zij hem met haaren staert op eenen tak onbeweeglijk vast houd: de groote loeren op hen . als zij eens op den grond koomen , springen toe, grijpen hen en daar zijn zulke groote slangen, die zoo een aap dan geheel in eens inslikken.

De wijffens van de Aapen draagen de jongen op den rug, of onder aan den buik, terwijl de kleine Aapjens zig vast houden met hunne armen, waarmede zij de moeder omhelzen en met hunne agterste pooten, die zij om haar lijf

stren.

strengelen. Als zij het jong willen laten zuigen, neemen zij het in de armen en leggen het aan de borst als de vrouwen.

De Aapen eeten allerlei soorten van graan, vrugten, vooral wilde nooten, druiven en appelen, wormen, spinnen en ongedierte, dat zij malkanderen afzoeken. Sommige soorten eeten ook krabben. De Aapen zijn zeer verzot op tabak; als men hun eene aangestooken pijp geeft, zuigen zij zelfs den rook door de pijp in. Als men hen daaraan gewendt, kan men hen alles, dat de menschen eeten, leeren nuttigen, zelfs vleesch en visch, en wijn leeren drinken.

De zugt van de Aapen om alles na te willen bootsen hetgeen zij zien doen, geeft den Indiaanen gelegenheid om door hen de vrugten magtig te worden, die boven in de toppen der boomen hangen; ziet hier hoe zij dit aanleggen. Dit volk gaat dan in het bosch en breekt de onderste takken, die met vrugten beladen zijn, van de boomen, fleekt die in den grond en gaat dan heen. De Aapen, die dit afgeloerd hebben, plukken ook takken met vrugten boven uit de boomen en planten die ook in den grond. Wanneer het nu avond geworden is, haalen de Indiaanen de vrugten weg en worden dus de kokosnooten meester, die zij anders niet gemakkelijk van de boomen zouden kunnen plukken.

Deeze hunne zugt tot nabootsen heeft ook aardige listen doen uitvinden om de Aapen te vangen. De Indiaanen gaan, bij voorbeeld, in het bosch en besmeeren zig, in het gezigt van de Aapen, het aangezigt met honig, graan
ver-

vervolgens heen en laten eenen pot staan, waarin lijm is, in plaats van honig. De Aapen klimmen, als zij weg zijn, uit de boomen en besmeeren zig met die lijm, dat hen verblind en kleverig maakt, zoo dat zij niet vlugten kunnen, als wanneer zij gevangen worden. Andere bekijken zig in een spiegel en laten dan den spiegel liggen; wanneer de Aapen dit nu ook doen willen en hunne pooten aan den rand van den spiegel slaan, springen 'er ijzeren veëren los, die hunne handen als voetangels beklemmen. Sommige doen laersfen af en aan, zoo dat de Aapen zulks zien, en laten dan kleine laersjens liggen, die van binnen met lijm besmeerd zijn; als de Aapen dan hunne pooten in die laersjens steeken, kunnen zij die niet weder uittrekken en worden dus gevangen. Men gebruikt nog andere listen om de Aapen te vangen: De Aapen houden veel van het sap en de pit, die in de kokosnooten zitten; de Indiaanen, dit wetende, booren kleine gaten in enige nooten; de Aapen steeken dan hunne handen in die gaten om de pit te krijgen; dan koomen de Indiaanen schielijk voor den dag; de Aap wil zijne hand terugtrekken, maar, zoo veel verstand niet hebbende om te begrijpen dat hij zijne vingeren regt uit moet steeken, en de pit niet los willende laten, en ook door vrees bedremmeld, houdt hij de hand toe en hoe meer hij dan trekt, hoe minder zijne hand door het gat kan glijden, waardoor hij dan vast blijft zitten en gevangen wordt. Sontijds zet men ook wel eene kan met wat rijst neder, in welker hals twee of drie strikken zijn. De Aapen zien in de kan, en willen met hunne handen de rijst krijgen, wanneer zij zig sontijds in de strikken ver-

verwarren : zoo dra de Indiaan ziet dat hij vast zit , kooft hij toelopen , eer hij zig los kan maaken , en werpt hem een kleed over het lijf ; is het een wijfjen , dat jongen heeft , dan vangt men de jongen dikwijls mede , wijl die in het eerst de moeder niet verlaaten . Om fommige foorten te vangen , zet men op de plaats , daar zij zig onthouden , brandewijn , waarvan men eerst wat drinkt . De Aapen koomen dan ook van dien drank proeven , worden dronken en vallen in flaap , wanneer men hen gemaklijk meester kan worden .

Het gedrag , dat de Aapen houden omtrent die van hunne makkers , die gevangen zijn , is wonderlijk . Als men eenen Aap aan eene ketting legt op eene plaats daar andere bij hem koomen kunnen , zullen zij eerst hun best doen om hem los te maaken ; maar gelukt dat niet en kooft hij naderhand los , na enigen tijd gevangen geweest te zijn , zoo zullen zij hem niet toelaaten zig weder bij den troep te voegen , maar hen alle met elkanderen aanvallen en wegjaagen .

Men schiet de Aapen ook wel met snaphaanen en als zij zien dat men op hen aanlegt , weeten zij heel wel agter de dikke takken te schuilen . Schiet men naar hen met pijlen , dan weeten zij die te ontduiken en zijn zoo behendig dat zij de pijlen somtijds in de vlugt grijpen , even of het een spel ware . Raakt men hen , als zij in de boomen zitten , dan blijven zij dikwijls in de takken liggen of houden zig vast , al zijn zij zwaar gekwetst ; waarom de jagers hen in het aangezigt tragten te raaken , want dan voelen zij naar de wond en laaten dus hunne handen los en vallen

len van boven neêr. Het gebeurt fomwijlen met de Slinger-aapen dat zij in het vallen hunnen staert om eenen tak flingeren en dus blijven hangen, en al hangende sterven en verrotten, of uitdroogen. Men schiet dikwijls de oude wijfjens, die jongen hebben, om de jongen te bekoomen, die men dan tot vermaak opvoedt. De Aapen worden van de Indiananen gegeten; de Negers maaken mutsen van hunne vellen.

In Oost-Indie is een land, welks inwooners eenen zekerer godsdienst volgen, die hen doet denken dat zij geen dier dooden of eeten mogen; men kan begrijpen dat de Aapen daar zeer veel vermenigvuldigen moeten, en niet alleen dat men hen niet doodt, maar als men van die dieren vindt, die ziek of gekwetst zijn, dan brengt men hen in een gasthuis, dat bij opzet voor de dieren ingerigt is, en laat hen daar geneezen, of zelfs wonen, als zij het verkiezen. De Aapen koomen daar met geheele troepen met alle vrijheid in de steden en zelfs in de huizen, voornamelijk in de fruit-winkels, daar de fruitverkoopers dan veel werk hebben om hen van hunne waaren aftehouden. In eene stad van de provincie van Guzaratte, Amadabad genoemd, hebben de burgers de Aapen, die in den omtrek wonen, gewend om twee maalen 's weeks in de stad te koomen, dat zij uit hunzelve doen; zij loopen de straten in en klauteren op de huizen, op welke altoos een plat is, waarop de burgers, als het zeer warm weder is, gaan slaapen. Op dit plat legt ieder, op die dagen, rijst, gierst, suikerriet en diergelijke eetwaaren; want, zoo de Aapen hunnen gewoonen voorraad daar niet vonden, zouden

den zij de pannen van de daken affmijten en veel schade aanrigten.

De Aapen kunnen niet zoo tam gemaakt worden als huisdieren; zij behouden altoos wat van hunnen wilden aart en zijn geneigd om te steelen, om alles te scheuren of te breeken en allerlei kwaad te doen. Zij kunnen enkel met slagen, door vrees, in onderwerping gehouden worden, en dat men hun leeren wil, moet men hun met slagen leeren; veele zijn, als zij gevangen zijn, droefgeestig en kunnen zig aan de slaavernij niet gewennen; daar is hier omtrent egter veel onderscheid in de soorten, naardien de eene soort makker wordt dan de andere. Men kan hun aardige kuuren en konstjens leeren, die vermaaklijk om te zien zijn. Men ziet immers van die dieren op de kermisfen, die, op bevel van hunnen meester, buitelen, kruiwagentjens voortkruien, op honden rijden, trommelen; men ziet'er zelfs die met een balansfok op de koord dansfen en op hettouw slingeren als koordedansfers en allerlei konstjens verrigten; sommige hebben hun best gedaan om hen te leeren praaten, doch dit is nooit kunnen gelukken en het is waarfchijnlijk dat hunne keel zoodanig gevormd is dat zij nooit kunnen leeren woorden uitspreeken; men heeft dat wel in weinig soorten onderzocht; maar in eene soort, de kleine Orang-Oetang namelijk, heeft een groot ontleeder bevonden de deelen van zijne keel zoo gevormd te zijn, dat hij niet tot spreeken bekwaam kan zijn, en het dus ook nooit kan leeren. Iemand beproefde eens eenen Aap op de fluit te leeren fpeelen; hij deedt het geduurig den Aap voor; de Aap nam de fluit en ftak wel het eind in zijnen bek, maar blaasde

nooit en kon dus ook geen geluid maaken. Zij hooren egter gaerne het geluid van speeltuigen; want als de Indiaansche soldaaten al speelende door de bosfchen trekken, koomen aanstonds jonge en oude Aapen aanspringen en gaan op de punten der rotfenen en op de einden der takken zitten om hen te zien voorbijtrekken, daar zij springen en dartelen van vermaak, zoo lang zij het speeltuig kunnen hooren.

De Aapen, die men opvoedt, rigten fomtijds aardige en belagchelijke kuuren en potscrijen aan. Men vertelt dat eens een Kardinaal dood ziek te bedde lag aan een gezwel in de keel, zoodanig dat men alle oogenblikken verwagte dat hij flerven zoude. Naardien hij nu geene naaftbestaanden hadt, zoo kwamen zijne bedienden in de kamer en namen elk dat hem aanstondt weg; in die zelfde kamer was een Aap, die, ziende dat elk wat wegfleepte, ook wat hebben wilde en juist den rooden hoed van den Kardinaal nam, dien hij op zijnen kop zette en waarmede hij zoo een grappig figuur maakte dat de zieke in lagchen begon uittebersten, door welke hevige beweeging het gezwel doorbrak en de Kardinaal geneezen wierdt.

Een Reiziger vertelt het volgend geval van eenen Aap, dat wat ongelooflijk voorkoomt. Te Kairo zijn veel valken, zijnde groote roofvogels, die met troepen op dedaken der huizen gaan zitten en van daar loeren of 'er ook iets te kaapen valt. Een Arabier hadt eenen Aap, die, als zijn meester uitging in de keuken zat optepasfen, dat de valken niets wegnamen, dat zij anders gemaklijk doen kunnen, omdat de schoorsteenen in dat land zeer wijd en laag zijn. Op zekeren dag was die Arabier uitgegaan en hadt
een

een stuk vleesch in een pot over het vuur te koken gehangen. Alzoo hij te lang uitbleef, was het vleesch droog gekookt en vervolgens het vuur uitgegaan. Een valk, die op den schoorsteen zat, waagde het nedertevallen en voerde het vleesch weg, zonder dat de Aap gauw genoeg was om hem te krijgen. Doch wat heeft de Aap te doen? Hij kruipt in den pot en gaat met zijne kaale billen om hoog liggen, denklijk op hoop dat de valk weder zou koomen en hem voor een stuk vleesch aanzien. Dit gebeurde ook; de valk viel weder neder en, zoo dra hij zijne klauwen in den Aap wilde slaan, draaide deeze zig schielijk om, greep den valk bij den hals, doodde hem en stak hem in den pot; den meester t'huis koomende sprong de Aap van blijdschap, als of hij hem berigten wilde wat hij gedaan hadt. Zoo dit waar is, is dit een van de schranderste Aapen geweest, doch aan zulke klugtjens kan men met reden twijfelen.

Een ander Reiziger verhaalt dat een priester in de West-Indie een klein Aapjen hadt, dat zeer tam was en hem overal volgde; wanneer nu de priester in de kerk ging prediken, moest men het opsluiten. Op een zondag egter was het Aapjen weg en in de kerk gesloopen, daar het zig verborgen hieldt tot de priester begon te prediken; toen ging het op den rand van het verhemelte zitten, en ziende zijnen meester gebaarden maaken, bootste hij die na met allerhande grimatsen en postuuren, zoo dat de geheele gemeente aan het lagchen geraakte, waarop de priester, niet wetende waarom'er gelagchen wierdt, haar begon te berispen, dat zij zoo weinig eerbiedigheid in de kerk vertoond; doch hoe heviger hij zulks deedt, hoe heviger

ook de Aap zijne armen bewoog, zoo dat het gelach eer vermeerderde dan verminderde en in gefchater begon uitteberften. Eindelijk wees iemand den priester dat hij eens zoude opzien, wanneer hij, den Aap befpeurende, mede hartlijk begon te lagchen, en, geene kans ziende om hem te krijgen, de kerk liet uitgaan.

Wij zullen nu tot de befchrijving van drie foorten van eigenlijke Aapen, of Aapen zonder ftaerten overgaan; waarop die van twee Baviaanen of Aapen met korte ftaerten, en eindelijk die van zeven Meerkatten of Aapen met lange ftaerten volgen zullen.

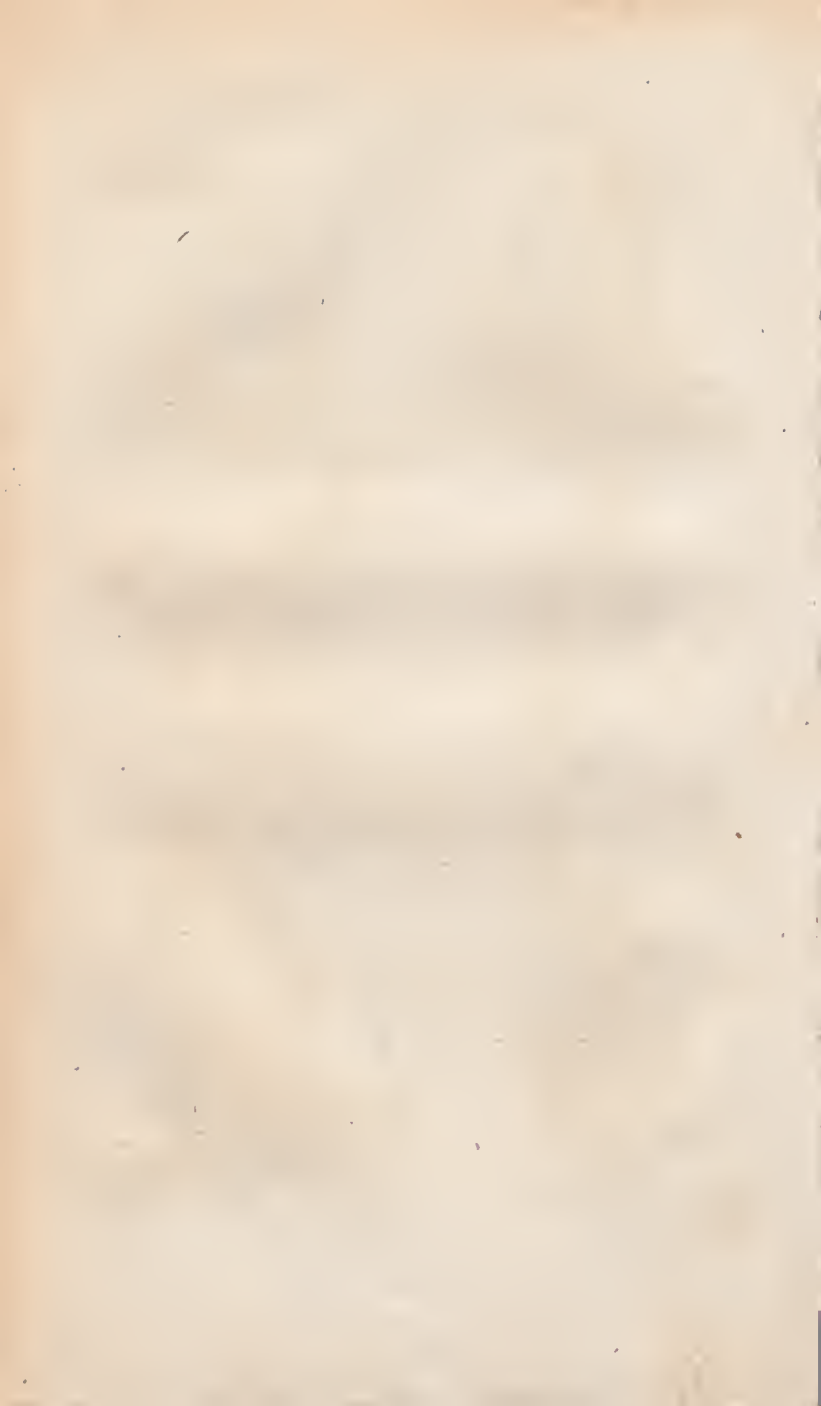
DE GROOTE ORANG-OETANG, OF HET BOSCH-MENSCH,

OF DE SATYR, OF DE PONGO.

(Pl. I. Fig. 1. vertoont het wijfjen.)

De groote Orang-Oetang, dien wij op de eerste Plaat, bij fig. 1. afgebeeld vertoonen, is een Aap zonder ftaert, die zoo veel gelijkenis met den mensch heeft, dat het geen wonder is dat men hem fomtijds vóór eene foort van wilde menfchen heeft aangezien. Dus deedt men reeds in oude tijden en noemde hen dan Bosch-menfchen en *Satyr*s, en vermits die dieren zeldzaam gezien worden en zeer wild en fterk, en dus niet gemaklijk te vangen zijn, tekende men die flegts af naar de beduiding van degeene, die hen van verre gezien hadden, zonder die levendig voor zig te hebben, en zoo, dat het 'er niet naar geleek; daar vandaan zijn die afbeeldingen gekoomen van *Satyr*s of ruige menfchen

fchen met bokkenpooten en hoornen , die men dikwerf in prenten ontmoet.

Men heeft lang gemeend en gefchreven dat de groote Orang-Oetang grooter ware dan alle andere Aapen , ja zoo groot , of grooter dan een mensch ; doch dit is verkeerd ; hij is niet grooter dan een kind van zes jaaren , en daar zijn andere Aapen , die veel grooter zijn dan hij ; ook gelijkt zijn aangezicht nog minder naar dat van een mensch dan dat van sommige Aapen . Zijn kop is wat spits van boven ; zijn bek steekt wat uit en aan iedere wang zit eene breede vleeschachtige kwabbe ; de ooren zijn naakt en plat tegens het hoofd liggende ; de oogen klein en uitpuilende ; de neus geheel plat en beftaat enkel uit twee lange fchuinsche neusgaten ; hij heeft dikke lippen en geene zakken in den mond ; het aangezicht is zwart-bruin , zonder hair , behalven een zeer dunnen baard ; hij heeft , gelijk gezegd is , geen en staert , noch eeltigheden op de billen ; zijn hals is zeer kort ; de borst breeder dan de heupen ; de handen lang en van binnen , gelijk ook de vingeren , zwart-bruin en zonder hair ; de beenen kort endun ; de voeten hebben veel overeenkomst met de handen ; hij heeft zwarte nagels , van maakzel als die der menfchen ; de borst en de buik zijn meest kaal , de rug en de overige deelen zijn met dun bruin hair bewafsen , dat op sommige plaatfen wel een vinger lang is . Hij is zeer fterk ; hij gaat niet altijd overend , maar kan dog ftaan en zitten als een mensch . Deeze dieren zijn zeer wild en zouden in het wild de menfchen aanvallen . Zij houden zig in het digtft van de bosfchen op en , wanneer de Wilden vuur hebben gemaakt en vertrokken zijn , gaan zij 'er rondom zit-

ten, maar weeten het vuur egter niet aantehouden, door 'er nieuw hout bijtedoen. Zelden heeft men dit dier levendig gehad, omdat het niet ligt te krijgen is. Kort geleden egter gelukte het den Heer *Palm* in Oost-Indie, op het eiland Borneo, een in het bosch te zien te krijgen; hij zat in de boomen en sneet met zwaare stukken hout, die hij afbrak, naar dien Heer en zijne reisgenooten, die hem omringeld hadden. Zij zagen geene kans om hem levendig te krijgen, en schooten hem dus met een kogel in de borst, dat hij uit den boom tuimelde. Zij bragten hem naar hunne bark en bonden hem daarin vast, want hij leefde nog; hij stierf egter in de schuit en is vervolgens naar Holland gezonden; zijn geraamte staat in het kabinet van Z. D. H. den Heer Prins van Oranje, in 's Hage.

Men zegt dat deeze dieren bij troepen leven; egter schijnt de Orang-Oetang, dien de Heer *Palm* schoot en die een mannetjen was, alleen geweest te zijn.

DE KLEINE ORANG-OETANG, OF HET BOSCH-MENSCH,
OF DE JOCKO.

(Pl. I. Fig. 2. het wijfjen.)

Dit dier is, even als het voorgaande, dikwijls voor een Bosch-mensch aangezien geworden. Het is kleiner dan het vorige en slegts zoo groot als een kind van drie jaaren; maar men heeft het dikwijls aangezien voor de vorige grootere soort en het daarmede verward; ondertuschen ziet het 'er anders uit; het is dunner van lijf, kleiner van kop, heeft een geheel ander gezigt en is op het lijf dicht met bruine hairen bezet. Uit de nevensgaande afbeel-

beelding kan men deszelfs gedaante zien. (a) Dit dier zet, als het regt op staat, zijne voeten niet plat op den grond, als een mensch, maar dan liggen de vingeren van zijne voeten, of liever agterste handen, ter zijde, waaruit men opmaaken kan dat het eer geschikt is om in de boomen te klimmen dan om regt op te gaan. Het is opmerklijk dat deeze dieren geenen nagel aan de groote teen of duim van de agterhanden hebben. Hij heeft in't geheel geenen staert, zoo min als de voorige, gelijk ook geene oeltachtigheden op de billen, noch zakken in den mond.

Men zegt dat deeze dieren in de boschen in kleine maatschappijen of troepen leven; maar zij zijn zoo zeldzaam dat men nog niet veel van hunne levenswijs in het wild weet: Als zij gevangen zijn, zijn zij droefgeestig, kwijnen en leven gemeenlijk niet lang; het is egter gelukt een deezer dieren levendig in Holland te brengen, die zeven maanden in of bij 's Hage geleefd heeft en van welk, als dat het best waargenoomen is, ik enige bijzonderheden, die weetenswaardig zijn, verhaalen zal. (b)

Dit dier, dat een wijfjen was, was zeer goedaartig; men kon het zonder vrees de hand in den mond stecken; het hadt, in het uiterlijk aanzien, iets droefgeestigs, dat men egter in haare omstandigheden niet merken kon, zoo dat deeze Orang-Octang, die mischien jong gevangen is, vrij wel

(a) Men moet wel opmerken dat in het leven Fig. 2 kleiner is dan Fig. 1; dat de kleine Orang-Octang hier grooter getekend is, is slegts geschied om de gedaante zoo veel te duidlijker te maaken.

(b) Terwijl ik dit schrijve, verneem ik dat 'er op de buitenplaats van den Heer Swart bij Weesp wederom een levendige Orang-Octang Jocko gevonden wordt, en dat ook een zeer mak dier is.

wel aan de flavernij gewend was. Zij hield zeer veel van het gezelschap van menschen en toonde veel vriendschap aan haare oppassers. Haar oppasser ging somtijds wel naast haar op den grond zitten; enige reizen nam zij enig hooi, daar zij op sliep, schikte dat naast haar, en gaf, door hem aantezien, alle bliken van te verlangen dat hij nevens haar zoude gaan zitten. Eens was zij hem op de schoot gekroopen en hieldt hem met alle vier handen zoo sterk vast dat men haar niet los kon krijgen, als met haar aarbijen aantebieden, wanneer zij eindelijk los liet.

Zij ging gewoonlijk op alle vier voeten, gelijk de andere Aapen, maar zij kon ook egter regt op gaan.

Zij lag vast aan eene ketting, met eenen lederen halsband, die met een hangslotjen om haaren hals was vastgemaakt. Eens op een morgen hadt zij zig den halsband over het hoofd geschoven en was dus los gebrooken; zij klom met eene verwonderlijke vaerdigheid langs de balken en schuinsche latten van het dak van den zolder, waarop zij gehuisvest was, en vier menschen hadden meer dan een uur werk om haar weder te krijgen en vast te leggen; want zij was zeer sterk; zij hadt toen eene flesch met Malaga wijn ledig gedronken, daar zij de kurk eerst hadt afgenoomen en die zij weder op dezelfde plaats hadt nedergezet.

Zij at genoegzaam alles wat men haar aanbodt; maar haare gewoone spijs was brood, wortelen, vrugten, vooral aardbezieën, maar zij hieldt veel van pietercelie; zij at ook gekookte of gebraden vleesch en visch; zij at geene insecten, gelijk andere Aapen doen; men gaf haar eens

een e

eene groote spinnekop en eene groote vlieg; zij beet die dood, proefde die en smheet die weg; men gaf haar eene leevende musch, die aan een touwtjen vast was; zij nam het touwtjen aan, maar zij schrikte als hij begon te vliegen; de musch, die zij te ruuw behandelde, beet haar in den arm, waarvan zij schrikte en waaraan zij zeer gevoelig scheen. Eindelijk neep zij haar dood, plukte enige veëren uit het lijf, beet 'er in en proefde van het vleesch, doch smheet haar ten eersten weg; als men haar een raauw ei gaf, beet zij 'er een gat in en zoog het met veel smaak uit. Men hadt haar geleerd met een lepel en vork te eeten; als men haar aardbezieën op een bord gaf, was het aartig te zien hoe zij het bordjen met haare agterhand vast hieldt en de aardbezieën een voor een met de vork in den mond stak. Haar gewoone drank was water, doch zij dronk zeer graag allerlei wijn, inzonderheid Malla-ga; gaf men haar eene flesch, zij trok 'er de kurk met de hand af en dronk 'er uit, gelijk ook uit een bierglas, en, als zij gedronken hadt, veegde zij, even als een mensch, de lippen af, hetzij met de hand, hetzij met een doek; gaf men haar, als zij gegeten hadt, een pen-netjen, dan ploos zij 'er de tanden mede uit, even gelijk een mensch. Zeer behendig haalde zij brood of andere dingen uit de zakken. Op het schip, waarmede zij wierdt overgezonden, liep zij veel los en speelde met het volk, en als het volk hun rantsoen of portie eeten bij den kok ging haalen, kwam zij ook bij hem om de haare.

Met het vallen van den avond ging zij slaapen, en het was verwonderingswaerdig haar naar bed te zien gaan. Zij

sliep niet gaerne in haar hok, zeekerlijk uit vrees van daarin opgesloten te zullen worden. Als zij zig te rust begaf, schikte zij het hooi, waarop zij gewoonlijk zat, schudde het op en bragt meer hooi bij een, daar zij met haar hoofd op ging leggen, leide zig meest op de zijde neder en dekte zig met een kleed (want zij was zeer kouwelijk) warm toe. Soms nam zij een doek, spreidde dien glad op den grond uit, nam wat hooi en leide dat in het midden van den doek, trok de vier punten van den doek over het hooi heen, nam het voorzigtig op, bragt het op haar bed en ging 'er met het hoofd op liggen, terwijl zij haare deken over haar lijf trok. Als zij koud was, hong zij zigzelve een dekkleed om, soms over het hoofd en soms om den hals en om het lijf. Zij hadt eens gezien dat men het slotjen van haare ketting met een sleuteltjen hadt geopend en weder gesloten; zij zocht een stukje hout op, stak het in het sleutelgat, draaide het om en weder om, en zag dan of het slotjen openginge. Haar water op den grond gemaakt hebbende nam zij soms een doek en veegde het zeer schoon op; dikwijls veegde zij ook met een bezemtjen de laerfen af van de Heeren, die haar kwamen bezien; ook maakte zij zeer handig de gespen van de schoenen los; zij kon ook alle knoopen, hoe vast ook gelegd, met de handen, of als zij te vast waren, met de tanden los maaken; doch om knoopen te leggen scheen zij geen begrip genoeg te hebben.

Zij maakte nooit geluid dan als zij alleen was, en het zweemde dan in het eerst naar dat van eenen jongen hond, die jankt, en vervolgens wierd het grof en schor als

als van eene groote zaag, die hout zaagt. Eindelijk kreeg zij eene uitteerende ziekte en stierf.

Dit dier behoort op de eilanden van Oost-Indie t'huis, maar is daar zeer zeldzaam of wordt op de ontoegankelijkste plaatsen gevonden.

DE GROOTE LANGGEARMDE AAP; DE GROOTE GIBBON.

(Pl. I. Fig. 3. het wijfjen.)

Ik noem deezen Aap den *langgearmden Aap*, omdat hij inderdaad zeer lange Armen heeft, en de *grootte*, omdat 'er ook eene kleiner soort is met lange armen, die, naar alle gedachten, dezelfde is, welke in Oost-Indie de *Wouwwouw* genaamd wordt.

De langgearmde Aap of Gibbon is een vrij groote Aap zonder staert, die zulke lange armen heeft, dat hij, al loopt hij op vier pooten, evenwel nog bijna regt op gaat, want zijne armen reiken, als hij regt overeind staat, totaan den grond, gelijk in de afbeelding gezien kan worden. Hij wordt wel zoo groot als een opgeschoten jongen van agt jaaren. Hij heeft rondom het aangezigt eenen kring van graauw hair, hetgeen het aangezigt het voorkoomen doet hebben als of het in een rond lijstjen stond, dat hem een bijzonder aanzien geeft; zijne oogen zijn groot, maar staan diep in het hoofd; zijne ooren zijn kaal en wel omzoomd; zijn aangezigt is plat en lijkt veel naar dat van een mensch; het is taankleurig: De Aap is voor het overige zwart van kleur, en heeft kaale eeltachtige billen.

Men

Men vindt deeze Aapen niet veel, zoo dat men van hunne levenswijs in het wild ook niet veel weet te zeggen; men heeft 'er egter somtijds gevangen en ik zelf heb 'er eenen levendig gezien. Zij zijn alsdan zeer mak en eeten brood, vrugten, amandelen en nooten. Zij zijn zeer kouwlijk, want zij behooren in de heete landen van Oost-Indie t'huis, en kunnen in onze lugtfreeken ook niet lang leeven.

DE EIGENLIJKE BAVIAAN.

(Pl. I. Fig. 4. het mannetjen.)

Deeze Aap met eenen korten staert, of Baviaan, is een verschriklijk dier, dat op verre na zoo zeer niet van aangezigt naar den mensch gelijk als de voorige soorten. Hij is wat kleiner dan de langgearmde Aap; maar behoort egter onder de grootte soorten van Aapen; hij heeft zakken in den mond, waarin hij zijn eeten bewaaren kan, en hij heeft naakte eeltachtige billen, die zeer rood uitzien, even als of het vel 'er afgetrokken ware; hij heeft eenen langen dikken snoet, die enigzints naar dien van eenen hond gelijk is, is zeer dik van hair, en rosachtig bruin van kleur met een blaauwachtig aangezigt. Dit dier is zeer wild en sterk en niet gemakkelijk te temmen; hij boezemt den menschen vrees in, naardien hij niet gemakkelijk door een paar menschen zou kunnen overmeesterd worden, als zij ongewapend waren; zij eeten in het wild vrugten en zijn zeer graag naar druiven en appelen; ziet hier hoe zij het

aanleggen als zij een tuin, een boomgaard of een wijngaard besleelen willen. Zij vereenigen zig in eenen troep; een deel van denzelfven begeeft zig in den tuin, terwijl enige andere op de heiningen op de wagt blijven zitten om te waarfchuuwen, als 'er onraad kooft; alle de andere staan buiten op eene rei, enigzints van malkanderen af, van den tuin tot in het bosch of op de hoogten; als zij zig zoo geschikt hebben, plukken degeene, welke in den tuin zijn, de appelen, de meloenen en andere vrugten en werpen die dengenen, die op de heining zitten, toe; deeze smijten die aan hun, die buiten den tuin staan, en dan gooit de een die den anderen in de handen, de gansche rei langs, tot op de bergen, daar zij alles bij malkanderen leggen; men zegt dat zij zoo handig zijn dat zij zelden misfen de vrugten te vangen; dit alles geschiedt in de uiterfte flilte; worden de schildwagten dan iemand gewaar, zoo geeven zij eene schreeuw en de geheele troep gaat op de vlugt, terwijl de jongen, als zij niet schielijk genoeg voortkoomen kunnen, op de fchouderen van de oude klimmen.

Als men deeze Aapen gevangen houdt, fluit men hen zorgvuldig in ijzeren kooien op, naardien zij anders te gevaarlijk zouden zijn, want zij zijn zeer kwaadaartig en knarsfen op de tanden, als zij menschen zien, en schud-den en slaan dan met alle magt de tralieën van hun hok; het zijn zeer onbeschaamde vuile beesten.

Zij vallen aan de Kaap de goede Hoop, op Madagaskar en daar ointrent.

DE HONDSKOP, OF DE MAIMON, OF DE MANDRILL

(Pl. I. Fig. 5. het mannetjen.)

Daar zijn veele dieren, welke nog geene naamen in onze hollandsche taal ontvangen hebben, die hun als geheel eigen geworden zijn, omdat zij nog te korteling ontdekt en nog niet in de hollandsche taal beschreven zijn; in dat geval was ook deeze Aap, dien ik hier den naam van *Hondskop* geef, omdat hij in het latijn door sommige zoo genoemd is geworden. Het is een Baviaan of Aap met eenen korten staert en een zeer lelijk dier; hij heeft een dikken langen snoet, een geheel platten neus, of liever slegts twee neusgaten waaruit geduurig snot loopt, dat hij gestadig oplikt; zijn aangezigt is paers en blaauw van kleur met plooiën overlans, die hem nog lelijker maaken, en hij heeft zakken in den mond; hij heeft een kort lijf, kaale bloedroode billen; hij is bruinachtig van kleur: Hij is de grootste van alle de Aapen en Baviaanen; want hij is nog grooter dan de langgearmde Aap en wel zoo groot als een opgeschoten jongen van elf jaaren; hij loopt veel op twee pooten. Hij is ook zeer sterk, maar zoo wild niet als de Baviaan; ook niet zoo onbeschaamd, schoon hij egter een alleraffschuwlijkst voorkoomen heeft. Zij worden gevonden in Afrika en voornamelijk in het land, dat de Goud-kust genoemd wordt.

DE WANDEROE.

(Pl. I. Fig. 6. het mannetjen.)

Deeze Aap heeft geenen langen staert, maar egter langer dan de voorige. Wij zullen hem dan ook een *Meerkat* noemen moeten; hij heeft op Ceijlon, daar hij gevonden wordt, den naam van *Wanderoe*, die wij hem zullen laten houden.

De *Wanderoe* is een Aap, die eene aardige vertooning maakt, vermits hij zulke lange hairen om den kop heeft, dat hij zig als met een paruik en met eenen grijzen baard vertoont. Hij heeft zakken in den bek en eeltachtigheden op de billen, eenen grooten langen snoel; zijn lijf is vrij lang en dun; deeze, die hier verbeeld is, was zwart van kleur met eenen witten baard; maar daar zijn ook andere, die witachtig van kleur zijn met eenen zwarten baard; zij loopen meest op vier pooten; hij is ontrent zoo groot als een kind van vier jaaren; deeze Aapen zijn zeer sterk en vallen de vrouwen aan, die zij in het bosch zien, welke zij somtijds mishandelen en vermoorden; de witte vooral zijn zeer kwaadaartig; ook moet men, als men hen gevangen houdt, dezelve wel te deeg in eene ijzeren kooi opsluiten; maar als zij jong gevangen worden, kunnen zij egter mak gemaakt en geleerd worden.

DE MEERKAT MET DEN LANGEN NEUS.

(Pl. II. Fig. 1. het mannetjen.)

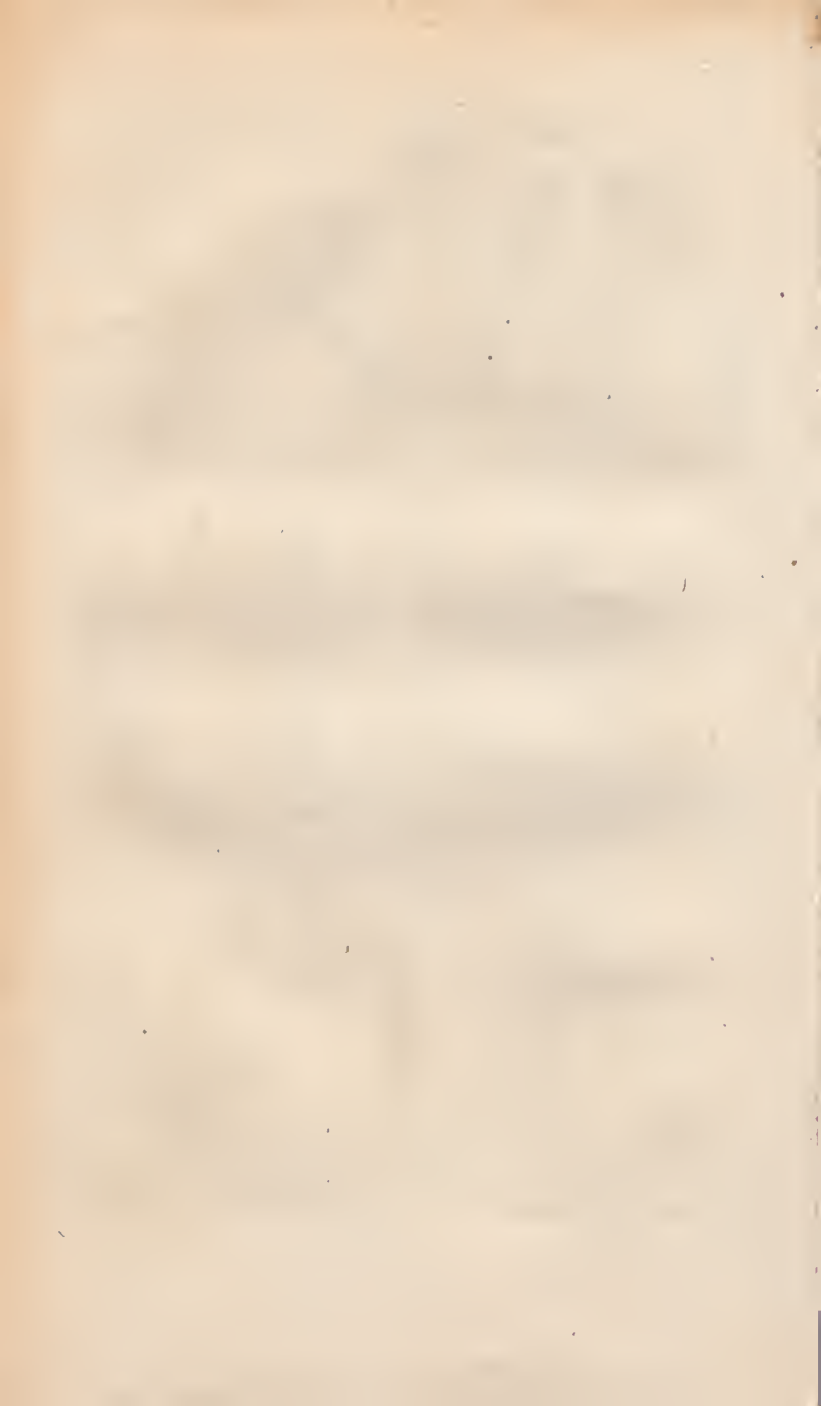
Deeze Meerkat heeft in zijne gedaante iet zonderlings, dat geene andere Meerkat of Aap heeft; ja zelfs geen ander dier; zij heeft namelijk, een breedden vooruitsteekenden

den neus, die vrij veel naar dien van eenen mensch gelijkt; maar langer is; daar integendeel andere Aapen altoos zeer platte neuzen hebben; deeze neus is door eene sleuf in twee gescheiden, zoo dat hij, als men hem van vooren beziet, als in twee kwabben verdeeld schijnt te zijn, gelijk men zien kan in het aangezigt van dat dier, daar het als van agter den boom kijkende in de figuur vertoond wordt. De neusgaten staan, gelijk bij den mensch, onder aan den neus in de lengte, maar aan het eind van den neus; zij zijn zeer groot en door een zeer dun tuschenschot van een gescheiden. Het geheel aangezigt en de neus is kaal en bruin van kleur met blaauw en roodachtig gemengd. De kop is rond, op de kruin en van agteren met dik, kort bruin haar. De ooren zijn door dat haar bedekt; zij zijn kaal, dun, breed, rond, zwartachtig van kleur en uitgerand. Het voorhoofd kort, de oogen zijn vrij groot en staan vrij verre van elkanderen; zij heeft geene wenkbrauwen; de bek is groot, het lijf is dik, het haar kastanjenbruin op den rug en de zijden, oranjekleurig op de borst, en vaal met grijs gemengd op den buik, dijen en armen, rondom. Onder de kin, om den hals en op de schouderen heeft zij eenen kraag van lang haar.

Deeze Meerkat heeft celtachtigheden op de billen; zij heeft eenen zeer langen staert, met kort vaal-grijs haar bedekt. Zij heeft vijf vingeren zoo aan de handen als aan de voeten, met zwarte nagelen.

Zij woont in Indie en vooral in Cochinchina, daar zij zeer groot en dik wordt; zij leeft bij groote benden, en eet niet dan vrugten; zij is wild van aart, en als men haar aanvalt, verweert zij zig met veel kragt en zeer moedig.

DE LEEUWEN-STAEFT, DE MALBROEK.

Het gebeurt dikwijls dat men in de Natuurlijke Historie naamen aan dieren geeft naar eigenschappen, welke men dagt dat de dieren hadden en die men dan naderhand bevindt dat zij niet hebben en dat verkeerd opgegeven zijn; even zoo kan het ook met deeze Meerkat gegaan zijn; hij heet de *Leeuwen-staert* omdat de eerste Natuurkundige, die eene afbeelding van denzelfven medegedeeld heeft, hem aan het eind van den staert eenen kwast gegeven heeft, gelijk de Leeuw aan het eind van zijnen staert heeft; ondertusfchen hebben andere zulke Aapen gezien, die met die afbeelding en beschrijving overeenkoomen, en deeze hadden geene kwast aan den staert, waarom het nog twijfelachtig is of deeze Aap wel met recht de Leeuwen staert genoemd is: om egter wel te beduiden van welken Aap wij hier spreken, zullen wij hem zijnen naam moeten laten behouden.

Hij is egtér een Aap met eenen zeer langen staert, waarom hij wel met volle recht een Meerkat moet genoemd worden; Hij heeft zakken in den mond en eeltachtigheden op de billen; zijn aangezigt is aschgrauw, maar hij is voor het overige bruingeel van kleur van agteren en geelgrauw van vooren; maar daar zijn ook andere, die wit, zwart, rood en grauw zijn: hij loopt op zijne vier handen.

Deeze Meerkatten steelen veel vrugten, vooral fuikerriet; als zij dit gaan steelen, zit eene op schildwagt in een boom, terwijl de andere zig met buit beladen; ziet zij iemand koomen, dan roept zij hard en duidlijk *hoep, hoep*.

hoep, en alle werpen het fuiker riet, dat zij in de eene hand hebben, weg en vlugten op drie pooten; worden zij dan op de hielen gevolgd, dan werpen zij hetgeen zij in de andere hand houden, ook weg en bergen zig in de boomen. Deeze Meerkatten kunnen slegts ten halven mak gemaakt worden; zij brengen geene jongen voort als zij gevangen zijn, zelfs niet in haar eigen land. Als haar vrugten ontbreken, eeten zij insecten en somtijds begeeven zij zig op de oevers van de rivieren en van de zee om vischen en krabben te vangen; zij steeken haaren staert tuschen de nijpers van de krabben, en, zoo als deeze die toeknippen, rukken zij haar uit het water, en neemen haar mede om opteeten. Zij plukken kokosnooten en weeten het vogt en de pit 'er uittehaalen, waarom men haar ook door middel van kokosnooten vangen kan, gelijk wij hier boven beschreven hebben.

DE SCHOONE GROENE MEERKAT, DE CALLITRICHE.

(Pl. II. Fig. 2. het wijfjen.)

Dit Meerkatjen noem ik de *schoone groene*, omdat zij wezenlijk van eene zeer fraaie groene kleur is; het lijf is namelijk groen, de borst en buik fraai wit, en het aangezicht zwart; zij heeft zakken in den mond en eeltachtigheden op de billen; haar staert is zeer lang en ook groen van kleur; zij loopt op vier pooten en is zeer klein, slegts zoo groot als een klein hondjen. Zij vallen in de landen van Afrika, daar een reiziger eens eenen geheelen troep in de boomen zag, die takjens afbraken, waarmede zij hem smeeten; zij waren zeer stil en zoo vlug in haarspron-

sprongen, dat men haar niet hooren kon; hij schoot 'er eerst drie, zonder dat de andere bevreesd scheenen te worden; die gekwetst waren gingen egter agter de takken schuilen, terwijl andere op den grond kwamen en andere van den eenen top van een boom op eenen anderen sprongen; hij schoot 'er drieëntwintig, zonder dat een van haar schreeuwde; maar zij verzamelden zig dikwijls bij elkanderen en lieten haare tanden zien, als of zij hem wilden aantasten.

DE SCHOONE ROODE MEERKAT, DE PATAS.

(Pl. II. Fig. 3. het wijfjen.)

Oin dezelfde reden als de voorige de *schoone groene* genoemd is, zal ik deeze Meerkat de *schoone roode* noemen; indedaad zij is schoon rood van kleur boven over het geheele lijf en het aangezigt, en graauw op de keel, borst en buik; maar om het aangezigt heeft zij eenen geele kraag en boven de oogen, van het een oor tot het ander, eenen zwarten band, dat haar nog meer fraaiheid bijzet; daar is nog eene andere soort onder deeze Meerkatten, die den band boven de oogen wit in plaats van zwart en den kraag wit in plaats van geel heeft. Voor het overige heeft deeze Meerkat zakken in den mond en eeltachtigheden op de billen; haar staert is niet zeer lang; zij loopen meest op vier pooten en zijn niet groot.

Deeze Meerkatjens schijnen zeer nieuwsgierig te zijn; als sommige reizigers met schuiten voorbij de boschen voeren, waarin zij waren, kwamen zij op de einden der takken zitten, om hen te zien voorbijvaaren, en die gezien hadden gaven hunne plaatsen aan anderen over; sommige

begonnen met takken te smijten, waarop de reizigers op hen schooten; daar vielen enige, waarop de andere in eenen grooten schrik en opschudding geraakten; sommige begonnen ijslijk te schreeuwen; andere raapten steenen op om hunne vijanden daarmee te smijten; maar ziende dat zij niet veel konden nitrigten, gingen zij hener.

Zij vallen in Afrika en doen ongelooflijke schade in het graan, dat zij met troepen koomen weghaalen.

DE BIELZEBUB, OF BOSCHDUIVEL, OF LE QUATO,
OF DE COAITA.

(Pl. II. Fig. 4.)

Deeze Meerkat kan met recht een *Slinger-aap* genoemd worden, naardien zij het grootste gebruik van haaren staert heeft en zig daaraan in de boomen laat hangen. Zij is niet groot, hebbende maar omtrent de grootte van eene middelmaatige kat. Haar aangezigt is geheel naakt en ligt rood van kleur; de ooren zijn ook naakt; het aangezigt is plat en niet uitsteekende, zoo dat het nog al veel naar dat van eenen mensch gelijk; de neus is redelijk breed, platachtig en lang; de neusgaten zijn ter zijde open en niet van vooren, gelijk bij de meeste andere Aapen; zij heeft geene zakken in den mond.

Deeze Slinger aap heeft een kenmerk, dat zeer zonderling is, omdat men het bij de andere soorten van Aapen, Baviaanen en Meerkatten niet vindt, (behalven bij nog eene enkele) en waardoor hij ook zeer gemakkelijk van andere te onderscheiden is; dit is, namelijk, dat hij aan zijne voorste pooten of handen maar vier vingers schijnt te hebben.

naardien de duim zoo kort is, dat dezelve bijna in het geheel niet uitsteekt, hetgeen gemeenlijk heeft doen denken dat haar die geheel ontbrak; de vingers van zijne agterste pooten of handen zijn egter, gelijk die van andere Aapen, alle lang. Hij heeft eenen zeer langen staert, die nog langer is dan het geheele dier; die staert is digt met hair begrocid, behalven van onderen, daar hij kaal is en als eene sleuf vertoont.

Hij is git zwart van kleur, behalven in het aangezigt, gelijk reeds gezegd is; men zegt evenwel dat 'er ook witte zijn.

Men vindt deeze Slinger aapen in de bosschen in Amerika, vooral in Surinamen, daar zij in troepen zig ophouden; zij leeven van visch, wormen en insecten, maar voornamelijk van vrugten, schoon zij, gelijk andere Aapen, als zij gevangen zijn, bijna alles leeren eeten wat haar voorkomt. Zij zijn vrij vernuftig en handig, en, als zij aangevallen worden, waarschuuwen en helpen zij elkanderen. Het gemis van hunnen vijfden vinger aan de voorste handen is hun rijklijk vergoed door het gebruik, dat zij van hunnen staert maaken kunnen; deeze dient hun zoo goed als eene vijfde hand; zij kunnen zig daaraan ophangen en laten slingeren, dat zij ook dikwijls doen; in het klimmen vatten zij met denzelven de takken aan, en kunnen daar mede zoo sterk knijpen, dat zij, als men hen dien om zijne hand laat wikkelen, pijn verwekken. Men verzeekert zelfs dat zij met hunnen staert vischen en de vischen daar mede vangen kunnen; als de zee afgeloopen is, koomen zij de oesters weghaalen, die droog gebleven zijn, en welke zij dus openen. Zij vatten de oesters en leggen die op eenen

steen, neemen dan eenen anderen steen en kloppen daar mede zoo lang op dezelve tot dat zij de schulp verbrijzeld hebben, wanneer zij de oester opeeten. Zij kunnen ontzagchelijk springen en springen ook gestadig van den eenen boom op den anderen: Een reiziger zag eens eenen, die van eenen boom op eenen anderen sprong, welke aan de overkant van de rivier stondt; hij zegt egter niet hoe breed die rivier was, maar wel dat hij over dien sprong verbaasd stondt. Als zij eenen sprong willen doen, die verre is, laten zij zig aan hunnen staert slingeren, en, als zij dus sterk heen en weder vliegen, laten zij zig in eens los en springen dan veel verder. Willen zij eenen sprong doen, die nog te verre is dan dat zij'er op die wijze bij zouden kunnen koomen, dan gebruiken zij nog een ander middel, dat verwonderlijk wel bedagt is. De een, namelijk, gaat aan den staert van den anderen hangen, en dus maaken zij als eene ketting uit; dan springen zij alle te gelijk, wanneer de onderste veel verder wegvliegt en eenen tak grijpt, waarna de andere, die zig aan elkanderens staerten hebben blijven vasthouden, opklauteren en dus koomen daar zij wezen willen; op deeze wijze slingeren zij ook over eene rivier, als zij op een boom wezen willen, die aan de overzijde staat.

Zij krijgen gewoonlijk maar een of twee jongen te gelijk; die zij op hunnen rug draagen; zij worden zeer vet, in het jaargetijde dat de vrugten rijp zijn, en zijn dan, naar men zegt, zeer lekker om te eeten.

DE VOSSEN-STAEFT, DE SAKKAWINKEE, DE SAKI.

(Pl. II. Fig. 6.)

Deze Meerkat, die in haar geboorteland de *Sakkawinkee* genaamd wordt, heet ook de *Vossen-staert*, omdat zij eenen staert heeft, die digt met lange hairen bezet is, gelijk die van een Vos. Het is een klein diertjen, zijnde maar zoo groot als een zeer jong hondjen. Haar geheel lijf is ook met lang hair bedekt, zoo dat zij zig zeer ruig vertoont; zij heeft noch beursen in den mond, noch eeltachtigheden op de billen; de staert hangt slap en zij kan met denzelven niet grijpen, gelijk de Slinger-aapen doen; de staert is nog eens zoo lang als het lijf en den kop te zaamen. De kop is klein, gelijk ook de ooren, die ten naasten bij rond zijn. Haar neus is dun en plat; haare oogen zijn enigzints uitpuilende en glinsterend zwart. Zij is wit rondom haar aangezigt, maar op het overige van het lijf bruin zwart, maar op den buik en verder van onderen roschachtig wit.

Dit dier loopt altoos op vier handen; men vindt het in Amerika en wel voornamelijk in Guajana, daar men veele van die dieren tam maakt, om zig met hunne potfen en grimmatsen te vermaaken; maar zij zijn egter ondeugend en boosaartig, dat men hen nooit kan afleeren.

HET GESTREEPTE MEERKATJEN, DE OEÏSTITI.

(Pl. II. Fig. 5.)

Diegeene, welke de eerste een dier ontdekken, zijn natuurlijk geneigd om het eenen naam te geeven; dikwijls ontleenen zij den naam van het een of ander kenmerk van

het dier, gelijk wij gezien hebben dat men de voorgaande Meerkat den *Vosfen-staert* genoemd heeft; somtijds van deszelfs aart of huishouding, of wijze van leeven, gelijk men den naam van *Boom kruipertjens* geeft aan die kleine vogeltjens, welke gewoon zijn langs de boomen optekruipen, en den naam van *Mollenbegravers* of *Doedgravers* aan die Torren, welke des zomers de mollen ondergraaven; dus krijgen ook veele dieren hunne naamen naar het geluid, dat zij maaken, gelijk bij veele vogelen het geval is geweest, als bij de *Kraai*, de *Koekkoek* en andere; zoo is het ook gegaan met dit dier; men heeft het *Oeistiti* genoemd, omdat het, wanneer het geluid geeft, *Ouistiti* roept. Het is een zeer klein diertjen, zijnde niet grooter dan een eerstgeboren hondjen, behalven den staert, die meer dan tweemaal zoo lang is als de kop met het lijf. Het heeft noch beurfen in den mond, noch eeltachtigbeden op de billen; het heeft eenen slappen staert, waarmede het niet vatten kan, (zoo dat het niet onder de Slinger-aapen behoort) en die staert is zeer ruig en dik van hair; zijn kop is rond; zijn aangezicht kaal en donker vleesch-keur; het heeft aan wederzijde van den kop voor de ooren eene kuif van lang wit hair, zoo dat men zijne ooren, schoon zij groot zijn, niet zien kan, als men het diertjen van vooren aanziet; zijne ooren zijn rond, plat, dun en kaal. Zijne oogen zijn rood-bruin van kleur; zijn lighaam is bedekt met zagt hair, aschgrauw van kleur, met wat donkerer streepjens en met wat geel gemengd op de keel, borst en buik; zijn staert is geringd met graauwe en donker bruine ringen: het loopt altijd op vier pooten. Het is zoo ligt dat de grootste slegts

$1\frac{1}{2}$ vierendeel ponds weegen. Zij eeten, als zij gevangen zijn, bijna alles, als vrugten, biscuit, insecten en slakken; een van die diertjens, dat gevangen was, maakte zig eens los van zijne ketting, vong eên goud-vischjen, dat in een glas stondt, en at het gretig op; toen gaf men het kleine aaltjens; van deeze verschrikte het in het eerst, toen zij zig om zijnen hals slingerden; maar vervolgens vattede het die en at die ook op. Het wordt in Amerika in Brasilië gevonden; het is eens gebeurd dat een dier diertjens in Europa, namelijk in Portugal, jongen gekregen heeft. Die jongen zijn in het eerst zeer lelijk en bijna geheel kaal; zij hechten zig sterk vast aan de borsten van de moeder; als zij wat grooter geworden zijn, kruipen zij op haaren rug of schouderen en houden zig daar sterk op vast, en, als zij moede is van hen te draagen, wrijft zij zig tegens den muur en doet hen dus loslaaten; dan kruipen zij op den rug van het mannetjen, die dus het wijfjen in het draagen verpoost.

Thans gaan wij over tot dieren, die ook meest vierhandig zijn, ook op de boomen leven, wel enigzints naar Aapen gelijken, maar egter 'er te veel in gedaante van afwijken om Aapen genoemd te kunnen worden. Men noemt dezelve SPOOKDIEREN of BASTAARD-AAPEN, waarvan ik vijf soorten beschrijven zal.

DE LOERIS, OF DE TRAAGLOOPER.

(Pl. III. Fig. 1.)

Ziet hier wederom een voorbeeld van eenen naam, die het dier naar eene van zijne eigenschappen gegeven is; men

men heeft, namelijk, dit dier den *Traaglooper* genoemd; omdat het, schoon het op vier pooten loopt, egter zulks niet vlug kan doen, zoo dat het, als het zig schijnt te haasten, ter nauwer nood twee roeden in eene minuut vordert; deeze traagheid koemt van de lange beenen, welke dit diertjen heeft; ook schijnt het al zoo gemakkelijk op zijne agterste pootjens te kunnen loopen; maar zijne eigenlijke woonplaats in de boomen zijnde, is het beter geschikt om te klauteren dan om te gaan. Het is een klein aardig en fraai beestjen, dat slegts zoo groot als een groote vuisten zeer zonderling van maaksel is, gelijk men in de afbeelding zien kan. Het heeft een zeer lang lijf, naar evenredigheid van zijne grootte, in het geheel geenen staert, en zijne voorste en agterste pooten zijn handen als die der Aapen; het wijfjen heeft vier borsten, twee op de plaats, daar die bij de menschen staan en de andere twee onder deeze. Zijn kop is geheel rond, zijn smoel steekt alleen op dien ronden kop uit, en zijn neus is wat opgewipt; zijne oogen zijn uitermaate groot, staan zeer dicht bij malkanderen en zijn helder en geel van kleur; zijne ooren zijn breed en rond. Zijne pooten zijn zeer groot, voornamelijk de agterste, en zijne handen zijn elke met vijf vingeren voorzien. Zijn hair is zeer fijn en zoo zagt als zijde; het is van boven rosachtig van kleur, maar onder den hals en aan de borst en buik aschgrauw en witachtig; het heeft gene bruinachtige streep langs den rug en eene witte streep tusfchen de oogen. Het is zeer scherp van gehoor; het mannetjen houdt zig altoos bij een enkel wijfjen: Het geeft weinig geluid, maar somtijds laat het een zagt gefluit hooren;

ren; het beweegt zig meest bij nagt en slaapt bij den dag; het zit den geheelen dag op zijne hurken met zijnen kop op zijne twee handen leunende te slaapen, terwijl het zijne handen tuschen zijne dijen legt; maar schoon zijne oogen dan toe zijn, maakt het minste geritsel het wakker en het weet dan met veel handigheid de kleine dieren te grijpen, die onbedagt onder ziju bereik koomen. Het eet liefst vogeltjens en insecten. Ziet het een deezer diertjens, dan loopt het zeer voorzigtig, als iemand die op zijne teenen gaat. Als het 'er dan kort bij is, staat het stil, rigt zig op zijne agterste pootjens op, nadert overeind zijne prooi, strekt zijne armen uit, vat haar dan eensklaps en drukt haar dood. Het woont op het eiland Ceijlon en in andere strecken van Oost Indie, daar het zig in de eenzaamste wouden rotsen ophoudt.

DE INKHOORN-AAP, DE MOCOCO.

(Pl. III. Fig. 2.)

De Inkhorn-aap of Mococo is een aardig fraai diertjen, van eene sierlijke gestalte en van een schrander uitzigt; hij gelijkt wel enigzints in gedaante naar een Inkhorn, maar zijne gestalte heeft veel van eenen Aap; hij is ontrent zoo groot als eene middelmaatige kat, schoon hij dunner van lijf en ledenmaaten is. Zijn kop zweemt naar dien van een Vos. Zijne voorpooten zijn als menschenhanden gevormd; de handen van de agterpooten hebben eenen zeer breeden grooten toon en alle hebben ook nagelen. Aan elke borst heeft het twee tepels en de staert is eens zoo lang als het lijf; het hair is zoo zagt als fluweel, en al-

altoos zuiver en blinkende. Het heeft aan den snoet, de zijden van den kop en boven de oogleden lange haren, gelijk die van de knevels der katten. Zijne kleur is boven op den kop en in den nek donker grijs, langs den rug heen roodachtig grijs; langs de billen en beenen is het bleeker; aan de einden der pooten wit grijs; maar de voetsoolen zijn zwartachtig van huid en kaal; zijn groote fraaie staert is met dertig witte en zwarte ringen versierd, die schoon afteeken en het draagt denzelfden altoos in de hoogte, terwijl het dien in eene gestadige beweging houdt; het is zeer mak van aart, en schoon het veel naar eenen Aap gelijk, heeft het egter de kwaadaartigheid van die dieren niet. In zijnen wilden staat leeft het in troepen van veertig of vijftig te zaamen en klautert als de Aapen op de boomen: Men vindt het op het eiland Madagaskar. Als men het gevangen houdt, verveelt het alleen daardoor dat het in eene onophoudlijke beweging is; om die reden alleen moet men het vastleggen, want het is anders niet boos, noch wild; het wordt zelfs zoo tam dat men het los kan laten loopen, zonder dat men behoeft te vreczen dat het ontvlugten zal. Het kan zoo goed niet loopen als springen, gelijk dit ook het geval is met alle dieren die vier handen in plaats van vier voeten hebben; het geeft weinig geluid en laat zig niet hooren dan door eene korte scherpe schreeuw, die het zig laat ontvallen, als men het verrascht of tergt. Als het slaapt, zit het met den snoet op de borst gebogen en buigt den staert om over den rug.

DE WOLLIGE MOCOCO, DE MONGÓZ.

De wollige Mococo of Mongos gelijkt zeer veel naar den Inkhoorn-aap of Mococo, in gedaante van het lijf, van de pooten, van de handen en van de vingeren (waarom ik ook geene afbeelding van denzelven geeve); maar in den kop is onderscheid; zijne ooren zijn korter, zijne oogen steeken zoo verre niet uit, en zijn snoet is langer en dikker; hij is ook kleiner dan de Mococo; hij heeft ook hair, zoo zagt als zijde, maar het is wat gekruld of wolachtig, waarvan hij ook zijnen naam gekregen heeft; hij is vuil wit van onderen, hier en daar met eene vaale tint vermenigd en van boven en ter zijde geelachtig aschgrauw, gelijk ook de staert is, zonder banden; het is over het algemeen een zoo fraai dier niet als de Mococo; het is ook zoo mak niet; men moest het gestadig aan eene keten liggen, toen men het gevangen hieldt, en het vermaakte zich met zijnen eigen staert optevreeten, dat ook sommige Aapen doen, als zij vast liggen. Als het los kon koomen, liep het in de buurt naar de banketbakkers winkels en stal daar suiker en confituuren, doende de doozen daartoe zelf open; dan hadt men veel werk om het weder te krijgen en het beet dan alle die het krijgen wilden, zelfs de geene, die het best kende; het knorde gestadig en als het alleen was gelaaten en zich verveelde, deedt het zig zeer verre hooren door een gekwaak als een kikvorsch. Het vreesde zeer voor de koude en voor nattigheid; noois gong het van het vuur en stondt overeind om zig te warmen; men onderhieldt het met brood en vrugten; zijne
 tong

tong was zoo ſcherp als die van eene kat en als men liet liet begaan, likte het de hand, die men het toereikte, zoo ſterk, dat zij rood wierdt, en ſomtijds begon het met de tanden 'er aan te knabbelen. Het ſtierf in eenen ſtrengen winter van de koude, ſchoon het altoos in het hoekjen van den haard zat; het was zeer ſnel in zijne beweegingen, maar ſliep egter ſomtijds over dag, doch niet vast, en wierdt op het minſte gerugt wakker. Het is, gelijk het voorige, van het eiland Madagaskar afkomstig.

Daar zijn onder die dieren ſommige verſcheidenheden, die grooter of kleiner dan deeze zijn en ook in kleur verſchillen; ſommige zijn grijs met een zwart aangezigt en zwarte handen; andere zwaarter van kleur, andere vaal en van meer andere verſchillende tinten.

D E V A R I.

(Pl. III. Fig. 3.)

De Vari, het vierde Spookdier of de vierde Bastaard-aap die ik beſchrijven zal, is grooter, ſterker en wilder dan de Mococo; hij heeft veel langer hair en in het bijzonder eene ſoort van halskraag of das van hair, dat nog langer is en hem om den hals hangt en dat een zeer duidlijk kenmerk is, waaraan men dat dier gemaklijk kennen kan; hij is zwart, of wit, of ſomtijds, gelijk die naar welken de afbeelding gemaakt is, bont van kleur; zijn hair is zeer zagt en ſtaat egter regt overeind, hij heeft eenen dikker en langer ſmoel dan de Mococo, korte ooren, die met lange hairengezoomd zijn en zijne oogen zijn zoo donker oranje kleurig, dat zij rood ſchijnen te zijn.

De

De Vari is zeer wild en boosaartig, als hij in het wild in de bosfchen is. Zij zijn, zegt men, zoo woedende als Tijgers en maaken zulk een gerugt in de bosfchen, dat men, als 'er flegts twee zijn, meenen zoude dat 'er honderd waren; want zij hebben eene stem, die zoo zwaar is, dat zij enigzints naar het brullen van eenen Leeuw gelijk en die verschriklijk is, als men dezelve voor het eerst hoort, dat zeer verwonderlijk is in een dier van zulk eene middelmaatige grootte. Zij zijn zeer moeilijk te temmen; men zegt egter dat dit dier, als het jong gevangen wordt, zijne woestheid laat vaaren en zoo mak als de Mococo wordt. Zij woonen, even gelijk de voorige, op het eiland Madagaskar en in de landen daaromtrent.

DE VLIEGENDE KAT VAN TERNATE.

(Pl. III. Fig. 4. het wijfjen.)

Alle dieren, die vliegen kunnen, zijn daarom geene Vogelen; daar zijn visfchen, die vliegen, kruipende dieren, die vliegen, infekten, die vliegen en ook viervoetige dieren, die vliegen, waarvan het voorwerp, dat wij in de aangehaalde figuur afgebeeld hebben, een is, gelijk ook het geheele geflagt der vledermuizen, die alle zeer snel vliegen kunnen, fchoon zij geene vogelen zijn.

Het dier, dat wij thans befchrijven, en dat men de *vliegende kat* genaamd heeft, omdat het van agteren gezien enigzints naar eene kat gelijk, en *van Ternate*, omdat het van dat eiland van Oost-Indie is toegezonden, is nog weinig bekend, vooral in zijne huishouding en levenswijs, die nog niet wel zijn waargenoomen. Het weinige, dat men daarvan weet, zal ik hier ter neder ftellen:

De Vliegende Kat zou men met meer recht het *Vliegend Spookdier* hebben moeten noemen, omdat het door de borsten naar die dieren gelijk en dus daarbij gerekend wordt; andere hebben wederom gevonden dat het naar een vledermuis geleck, en hebben het *Vledermuis* genoemd. De vlerken zijn egter anders gevormd dan die der vledermuizen, gelijk wij hier agter zien zullen; dezelve gelijken meerder naar het vlies, dat bij den vliegenden inkhoorn, die wij in het vervolg beschrijven zullen, van de voorpooten naar de agterpooten loopt. Het dier heeft, namelijk, een vlies over den rug gespannen, dat zig uitstrekt tot aan de einden der voor- en agterpooten en tot aan den punt van den staert, en aan deeze alle vast is, gelijk ook aan den kop, tot welken het zig uitstrekt. De wicken zijn, meer van buiten dan van binnen, bedekt met fijn hair, dat zagt is en roodachtig grijs, en de randen der wicken schijnen enigzints getand te zijn. De kop gelijk naar dien van eenekat; de snoet naar dien van eenen hond; de ooren zijn middelmatig van grootte; de oogengroot en glinsterende. Het heeft scherpe nagelen aan de pooten en twee borsten; het eet boom- vrugten. Dit dier wordt dus door alle zijne leden, door zijne pooten, zijnen kop en zijnen staert in het vliegen geholpen; ook zegt men dat het zeer snel vliegt, maar laag, omtrent als de vledermuis rondvliegende om zijn aas te zoeken; het mannetjen verschilt in gestalte niet van het wijfjen; het lighaam is ook met kort dik hair bezet; de staert is flauw met veele vlekken getekend.

Wij zullen van dit vliegend viervoetig dier nu voeglijk overgaan tot een ander geheel geslagt van vliegende viervoetige Dieren, namelijk tot de Vledermuizen,

DE VLEDERMUIZEN IN HET ALGEMEEN.

Wij hebben, in de vliegende Kat van Ternate, een viervoetig dier gezien, welks voorste en agterste pooten, gelijk ook de kop en staert, bespannen zijn met een vlies, dat het eene soort van vleugelen geeft, waardoor het zig van den grond kan heffen en in de lugt rond zweeven; Wij koomen nu tot de *Vledermuizen*, die ook diergelijke vleugelen hebben, doch welke gantsch anders gevormd zijn. Daar bij het voorig dier de vingeren aan het eind van de pooten zitten en eene evenredige lengte hebben, gelijk bij andere dieren, zoo hebben de *Vledermuizen* daarentegens voorste pooten, die men naauwlijks pooten noemen kan, ten minsten die van de voorstepooten van alle andere viervoetige dieren ten hoogsten verschillen, gelijk men bij de afbeelding van de vliegende *Vleêrmuis* genoegzaam zien kan; daar ziet men dat de vingeren van de voorste pooten langer zijn dan het gantsche lijf van het dier, en dat het daarentegens een klein duimtjen heeft; dat tusschen deeze vingeren een dun vel is uitgespannen, door middel van welk zij vliegen kunnen, welk maakzel hen ook onbekwaam maakt om op den grond te loopen, zoo dat zij met volle recht *vliegende Viervsetige Dieren* mogen genaamd worden.

Men noemt hen in't algemeen *Vledermuizen*, even als of men zeide *vliegende Muizen*, omdat men bij de gemeenste in het maakzel van het lighaam en de kleur enige overeenkomst met de muizen gemeend heeft te bespeuren. Dech daar zijt

verscheiden foorten, welke naamen naar andere dieren gekregen hebben, gelijk dien van de *vliegende Hond*, welke aan eene soort gegeven wordt, dien van de *vliegende Spitsmuis*, die eene andere soort eigen is, en dien van de *vliegende Rot*, die weder eene andere toebehoort. Andere hebben haare naamen ontvangen naar de gedaante van een blaadjen of een kanmetjen, dat zij op den neus hebben, gelijk het *Klayerblad*, of het *Lans-ijzer*, en het *Hoef-ijzer*; andere naar hunne kleur, als het *Rosjen*, andere naar hunne gedaante, als de *Dikkop* en diergelijke.

De Vledermuizen hebben dan vier pooten, van welke de voorste veel langer zyn dan de agterste, en die met een korten duim, waaraan een kromme nagel vast is, en met vier zeer lange vingeren voorzien zijn, die zig als stralen uitspreiden en welke zij niet afzonderlijk op zig zelve als vingeren gebruiken kunnen. Hunne agterste pooten zijn zeer veel kleiner en hebben vijf korte vingeren, die niet met een vlies aan elkanderen vast, maar los, en met scherpe nagelen voorzien zijn; de vingers van de voorste pooten zijn aan een verbonden door middel van een dun vlies, dat zonder hair en half doorschijnende is, en dat van de schouderen van het dier af, over de vingeren, over de agterste pooten en over den staert (bij diegeene welke eenen staert hebben) gespannen is. Als dit vlies uitgespannen is, maakt het eene foort van vleugel uit, waarmede het dier zig al wapperende in de lugt opheft, terwijl zijne agterste pooten het als een roer dienen om het in zijne vlugt te stuuren. Wanneer het gaat zitten, vouwt het dit vlies te zaamen, en dan kan het op zijne vier

vier pooten enigzints voorthuppelen, of kruipen, doch niet loopen.

Sommige foorten van Vledermuizen zijn met eenen min of meer langen staert voorzien; andere integendeel hebben in het geheel geenen staert.

Alle foorten van Vledermuizen hebben eenen grooten kop en een wijden bek met gekerfde scherpe tanden; sommige hebben eenen zeer kleinen neus, die nauwlijks zichtbaar is, en alle hebben kleine donkere bedekte oogen; sommige hebben zeer groote ooren; andere hebben die kleiner; hunne ooren zijn van binnen op eene bijzondere wijze gestreept. Enige foorten hebben als een blaadjen of kammetjen op den neus, en het is aanmerkenwaardig dat diegene, die dit blaadjen hebben, alle geenen staert hebben; waartoe hun eigenlijk dit blaadjen diene is onbekend; maar het is opmerklijk dat zij hierin weder met de vogelen overeenkomst hebben, van welke sommige foorten ook kammen boven den neus hebben, van welke het gebruik onbekend is. Hun lighaam is verschillend van maakzel en grootte in verschillende foorten. Die, welke in ons land gevonden worden, zijn van lijf omtrent zoo groot als Muizen; maar daar zijn 'er in Afrika, die zoogroot zijn als Raaven of Duiven. De wijfjens hebben twee borsten, die voor op het lijf tuschen de voorpooten staan, gelijk bij den Mensch, de Aapen en de Spookdieren, en waaruit zij, gelijk alle de Zoogende Dieren, hunne jongen te zuigen geeven.

Haare kleur is verschillende in verschillende foorten; men heeft muisvaale, die de gemeenste kleur is; andere

zijn zwart; andere witachtig, andere rosachtig, andere met bruin en ros gevlaakt.

De Vledermuizen, tot vliegen bestemd zijnde en geene vederen, als de vogelen, hebbende, moest ook, zouden zij dat vermogen hebben, het maakzel van hun lighaam zoodanig gevormd zijn dat het in evenwigt kon blijven; maar dit was nog niet genoeg, zij moesten ook zeer weinig zwaarte hebben: Wanneer wij ons eens verbeelden dat eene gemeene Muis zulke vlerken kreeg als de Vledermuizen hebben, moeten wij niet denken dat dat genoeg zoude zijn om haar te doen vliegen; neen, het geheel maakzel van het lighaam moet daartoe gebouwd zijn; en hiervoor heeft de Schepper bij die dieren ook gezorgd; hun maakzel is zoodanig dat zij kragt genoeg hebben om hunne vlerken te beweegen en ledenmaaten om hunne vlugt te bestieren, dat de zwaarste deelen zoodanig geplaatst zijn dat zij met elkanderen inevenwigt zijn en zij zijn zoo ligt dat hunne vleugelen hen in de lugt kunnen opheffen en ophouden, door met dezelve als met riemen te slaan. Eene gemeene Vledermuis, gelijk die wij bij onze wooningen zien, weegt maar omtrent agtentwintig greinen, zoo dat 'er twee honderd en vijf of twee honderd en zes zoodanige Vledermuizen in een pond gaan zouden; voorwaar eene verwonderlijke ligtheid voor zulk een viervoetig diertjen.

De Vledermuizen wonen in de boschen, schuiven het licht van den dag, en kruipen des daags weg in holle boomen, of in het dikst van het loof, dan wel in kerken, in oude gebouwen, in holen en spelonken, en die,
welke

welke om onze huizen vliegen, in gaten en reeten en onder de pannen van de daken. Des avonds, bij het schemer licht, beginnen zij rond te vliegen om hun aas te zoeken. Haar vliegen schijnt haar niet gemakkelijk te vallen en zij vliegen zoo ongedwongen niet als de vogelen; het slaan van haare vlerken gaat niet zoo geregeld; zij vliegen niet hoog en kunnen haare vlugt niet gemakkelijk versnellen, of vertraagen; ook vliegen zij schuinsch en met kronkelingen en bogten; zij kunnen bezwaarlijk van den grond opvliegen. Zij vangen egter in de vlugt de insecten, als nagtvlinders, muggen en vliegen op, die zij geheel inslikken; zij eeten ook gaerne het spek, dat in de schoorsteen of elders hangt, als zij 'er bij kunnen koomen, en vleesch, gekookt of raauw, versch of bedorven; ook eeten zij kaarsen, en in het algemeen al wat vet is, zeer gaerne, als zij het vinden kunnen; dit is, namelijk, het voedzel van onze inlandsche; maar daar zijn 'er in de Indicën, die hoenderen, katten, honden en zelfs klein vee verslinden; ook vindt men 'er in Afrika, en zelfs van de grootste soorten, die slegts van vrugten en gewassen leven.

De Vledermuizen hebben eene verwonderlijke eigenschap, die, namelijk, dat zij in de landen, daar het des winters koud wordt, door de koude bevangen en als verdoofd, of slaapende worden, in welken staat zij den gantschen winter, zonder zig te bewegen, zonder te eeten of te drinken, doorbrengen; sommige soorten bedekken zig dan met haare vlerken als met een mantel, haaken zig met haare agterste pooten vast aan het gewelf van de ho-

len, daar zij in verkeerren, en blijven dus, met den kop naar beneden, den geheelen winter, hangen; andere gaau tegens de muuren zitten, of kruipen ingatenen spleeten, en altoos zitten zij verscheiden bij elkanderen. Zoo dra de warmte zig begint te doen gevoelen, worden zij weder wakker, beginnen te vliegen, te eeten, in kort, zij beginnen dan weder te leeven. Deeze eigenschap bezitten de Vledermuizen niet alleen; zij hebben die gemeen met enige andere viervoetige dieren, als met de Beeren, Dasfen, Egels, Mollen, die ons naderhand voorkoomen zullen.

Men vindt bijna in alle landen Vledermuizen, maar niet overal dezelfde soorten; in ons land zijn twee soorten gemeen, van welke de eene zeer lange oeren heeft; deeze zijn klein en weinig gedugt; maar in andere werelddeelen vindt men 'er zoo veele en van zoo verslindenden aart, dat zij als eene plaag voor de landen aangemerkt kunnen worden. Een Reiziger verhaalt dat 'er op de Slaavenkust eene groote menigte van zeer groote Vleêrmuizen is, die zig over dag in de boomen verschuilen; zij zijn zoo groot, zegt hij, als Eendvogelen of jonge Hoenderen, en daar zoo menigvuldig in getal, dat zij, bij het ondergaan van de zon, de lugt als verduisterren, als zij met benden vliegen. Des morgens, bij het aanbreeken van den dag, maaken zij zig vast in de toppen van groote boomen en hangen daar bij elkanderen als eene tros kokosnooten. Als men dan op die bossen van Vleêrmuizen schiet, is het zeer vermaaklijk om te zien hoe zij door elkanderen rollen en in welke be-

lem-

femmering die dieren zig bevinden, eensdeels door het daglicht, dat zij niet wel verdraagen kunnen, en ten anderen, omdat zij, van den grond niet kunnende opvliegen, rondspartelen, en langs den boom zoeken opteklaarten. Zij koomen daar dikwijls in de huizen, daar de Negers hen uit tijdverdrijf doodflaan, doch zij hebben zulk een afgrijzen van die dieren dat zij, hoe grooten honger zij hebben, egter geene lust hebben om van dezelve te eeten; de foort, waarvan wij hier spreken, is de Rosachtige, die wij hier agter beschrijven zullen.

Men verhaalt dat 'er aan de kust van Darien en in andere landen van Amerika Vledermuizen zijn, welker beet gevaarlijk en somtijds doodlijk is. De inwoners van de Karaïbische eilanden bewijzen deezen dieren eerbied en houden die voor goede engelen, die hunne huizen des nagts bewaaren, waarom zij het zonde rekenen dezelve te dooden.

In de warmste landen van Amerika is eene groote foort van Vledermuizen, welke voor dat land eene groote plaag is; want zij zuigen het bloed der paerden, der muilezelen en zelfs van de menschen af, als zij 'er niet op pasfen. Zij hebben zelfs kudden van rundvee, welke men daar wilde aanfokken, geheel vernield; zij zijn zeer groot, en men noemt haar *Vliegende Honden van Nieuw Spanje*. Wanneer men aldaar in de open lugt gaat slaapen en geene zorg draagt zijne beenen wel te bedekken, koomen deeze afgrijzlijke dieren en zuigen zoo behendig en stil het bloed uit dezelve dat men 'er niet van wakker wordt voor dat men geheel kragtloos is. Indien

zij in het vleesch beet, of in de aderen staken, of met hunne nagelen wonden krabden, zouden de menschen of dieren zeekerlijk wakker worden; dit is dus niet waar-schijnlijk; maar zoo zij't waarlijk doen, zal het mischien geschieden door sterk te zuigen met hunne scherpe tong, waardoor zij het bloed door de gaatjens van de huid zouden kunnen trekken. Zij vliegen somtijds de menschen in het aangezigt en bijten hen den neus of een oor af, hetgeen niet ongelooflijk is, naardien deeze groote dieren zeer scherpe tanden hebben.

De Vledermuizen krijgen niet veele jongen tegelijk, brengende gemeenlijk slegts een, en ten hoogsten twee ter waereld, die zij, gelijk de andere Zoogende Dieren, levendig baaren; wanneer zij gestoord worden en jongen hebben, draagen zij de jongen mede en vliegen met dezelfde weg

De Vledermuizen zijn in ons land van veel nuttigheid, schoon wij die al niet tot spijs gebruiken, want zij verflinden veele insecten. Wij hebben gezien dat sommige soorten in andere landen zeer lastig en schadelijk zijn, zoo door het dooden van vee als door het aanranden van menschen; die, welke vrugten en gewassen eeten, doen schade aan den oogst, maar verschaffen den inwooneren ook een gezond voedzel, naardien die soort gegeten wordt, schoon veele menschen van dit dier zoodanig een afkeer hebben dat zij alleen daarom 'er niet van zouden willen oeten. In Nieuw-Kaledonie maaken de inwooneren, die niet beschaafd zijn en welken daarom door ons de naam van *Wilden* gegeeven wordt, van het hair der groote Vleder-

dermuizen banden en kwasten, met welke zij hunne knodsen opfieren.

Daar zijn omtrent vijfentwintig foorten van Vledermuizen bekend, van welke wij enige der merkwaardigstewat bijzonderer beschrijven en enige afbeelden zullen.

DE VLIEGENDE HOND VAN TERNATE, DE ROSACHTIGE,

DE VAMPYR.

(Pl. III. Fig. 5.)

Deeze Vledermuis is omtrent van de grootte van eene Duif; zij heeft eenen langwerpigen kop als een hond, dat dan ook de reden van haare benaming is. Zij heeft een dikken langwerpigen smoel; in gedaante van lighaam en pooten gelijkt zij volkoomen naar de andere Vledermuizen; zij heeft geen en staert; zij is ros van kleur, met min of meer zwartachtig bruin op den hals, rug en in de lendenen, van welke kleur zij in het fransch den naam van *Rousfette*, of het *Rosje*, gekregen heeft.

Men vindt dit Dier in de warme strecken van Afrika en Asia, voornamelijk in Ternate, Madagaskar, het eiland Bourbon of Mauritius en op de Philippijnsche eilanden, daar zij zig in de boschen ophouden; Deeze dieren leven enkel van vrugten en gewassen; zij voeden zig meest met persikken, bananen en andere Indische vrugten; ook beminnen zij zeer het sap van zekere bloemen; zij tasten dan ook geene dieren noch menschen aan en kunnen zelfs geen vogeltjen vangen.

Schoon men die dieren in menigte bij malkanderen in de bosfchen vindt, kan men egter niet zeggen dat zij in maatschappijen leeven; zij aazen dikwijls bij elkanderen op dezelfde boomen, maar koomen 'er een voor een aan. Zij gaan aan hunne agterfte pooten ophangen en blijven langen tijd in dien toestand, als zij niet weggejaagd worden; en men kan begrijpen dat het een aardig gezigt moet zijn eenen grooten boom rondom en van binnen met honderd of honderd en vijftig zulke dieren behangen te zien, die alle door den wind heen en weder slingeren; maar vliegt 'er een roofvogel over den boom, aan welken zij hangen, of gaat het fchielijk donderen, of wordt 'er op hen of dicht bij hen een fchot gedaan, of zien zij een jager aenkoomen, dan vliegen zij alle tegelijk weg, en dan ziet men hen bij helderen dag in eenen grooten troep vliegen. Zij kunnen zeer hoog vliegen en vliegen zeer verre weg, ja zelfs over de zee; als zij in de hoogte vliegen, slaan zij langzaam met hunne vlerken, en sneller als zij laag vliegen. Als zij den grond te veel naderen, vallen zij neder en kunnen niet weder opvliegen of zij moeten eerst tegens eenen boom opkruipen; dus kruipen zij tegens het eerfte op dat hen voorkomt, al is het een menfch; doch zij zouden in dat geval niet bijten, maar wel met hunne nagelen kwetsen, als men hen niet van het lijf fchudde. Als zij op den grond zijn, kunnen zij niet loopen, maar kruipen zeer gebrekkiglijk voort; eer zij vliegen kunnen, moeten zij de lugt lang met hunne vlerken slaan en kruipen eerst tot op het eind van de takken, om van daar hunne vlugt te kunnen neemen.

Zij

Zij vliegen fomtijds langs de oppervlakte van het water, gelijk de zwaluwen, om zig wat nat te maaken, en dat zij laager bij het water kunnen vliegen dan langs den grond, koomt daarvandaan dat, als zij het water met hunne vlerken raaken, zulks hen meer ophoudt dan vallen doet. Men heeft hieruit opgemaakt dat zij visch vingen, doch zulks is onwaar. — Zij krijgen maar een jong in elk jaar.

Deeze Vledermuizen worden gegeten, en men zegt dat zij, als zij jongen vet zijn, een zeer lekker en gezond voedzel zijn, maar de oude zijn taai en hebben eenen onaangenaamen smaak; men gebruikt hun vet zelfs in plaats van olie op de sjaag; men schiet dezelve of vangt hen ook wel met netten.

ANDERE VLIEGENDE HOND VAN TERNATE,
DE ROODACHTIGE, DE VAMPYR.

Even gelijk de voorige Vliegende Hond in het fransch de *Rousfette* genoemd wordt, om haare rosse kleur, zoo wordt deeze in die taal de *Rougette*, het *Roodjen*, genoemd, omdat hij om zijnen hals als eenen halven halsband heeft van eene levendig roode kleur met oranje gemengd; Hij is voor het overige bruinachtig aschgrauw, en verschilt in gedaante bijna in het geheel niet van de voorige, zijnde slegts een weinig kleiner; ook wordt hij in dezelfde landen gevonden.

Men ziet hem nooit over dag vliegen; deeze dieren leeven bij troepen in rotte holle boomen, fomtijds meer dan vier

vier honderd bij elkanderen. Zij vliegen eerst uit, als het donker begint te worden en begeeven^z zich weder in hunne holen voor de dag aankoomt. Deeze dieren worden zeer vet; men doet van dat vet voorraad op om de spijs met hetzelfde klaar te maaken.

Deeze Vledermuizen leeven, even als de voorgaande foort, van vrugten en gewasfen en vallen geene menschen noch dieren aan.

DE VLEGENDE HOND VAN NIEUW SPANJE, ook
wel DE VAMPIR genaamd.

Deeze Vliegende Hond is nog kleiner dan de voorgaande Vledermuis; hij is ook veel lelijker, heeft eenen spitser snoet, groote ooren, en zijn neus is als een tregter gevormd met een blaadjen 'er op, als een hoortje of puntig kammetjen, dat hem nog lelijker maakt; van de vier vingeren van zijne voorpooten zijn de eerste en tweede aan elkanderen gehegt; hij heeft geenen staert, en is bruin van kleur. Hij is ook zoo schadelijk als lelijk, want hij valt menschen en dieren aan, en het is deeze foort, welke ik gezegd heb dat den menschen en dieren het bloed afzuigt, schoon sommige dit van de voorige foorten gezegd hebben, hetgeen verkeerdt is. Deeze foort wordt in Zuid-Amerika gevonden, daar zij zeer gemeen is.

DE GEBRILDE VLEDERMUIS.

Deeze heeft groote lange ooren en op den neus een klein kammetjen, dat naar een helm gelijk, of ook eniger maate naar een bril, vanwaar het dier zijnen naam heeft. Zij heeft geenen staert en woont in Zuid-Amerika.

DE VLIEGENDE ROT VAN TERNATE.

Deeze Vledermuis heeft op haaren neus een blaadjen in de gedaante van twee harten, het een met de punt in het ander staande; Zij is ros van kleur, het vlies van haare vlerken is enigzints gemarmerd; Zij heeft zeer groote ooren, en geenen staert; zij woont op Ceijlon en op de Moluksche eilanden.

HET KLAVERBLAD, HET LANS-IJZER.

(Pl. III. Fig. 6.)

Deeze Vledermuis gelijk zeer veel naar de Gebilde en heft op den neus een blaadjen in de gedaante van een klaverblad, of van het ijzer van eene lans, waarnaar zij het *Klaverblad* of het *Lans-ijzer* genoemd is. Zij heeft, gelijk alle die een blaadjen op den neus hebben, geenen staert; zij is ten naasten bij van dezelfde grootte en kleur als de gemeene Vledermuis; zij wordt alleen in Amerika gevonden, daar zij zeer gemeen is.

DE

DE GEMEENE INLANDSCHE VLEDERMUIS.

(Pl. III. Fig. 7.)

De Vledermuis, van welke ik de afbeelding in eene vliegende gestalte geef, is, met de volgende, in ons land gemeen en deeze twee soorten zijn de eenigste, welke daar gevonden worden. Zij heeft eenen neus zonder blaadjen 'er op, eenen staert en kleine ooren in vergelijking van de volgende soort; De beschrijving heb ik genoegzaam gegeven toen ik over de Vledermuizen in het algemeen handelde; ik zal dan hier slegts kortlijk herhaalen dat zij des nagts vliegt, zig met insecten voedt, dat zij des winters in dien verdoovenden slaap doorbrengt, van welken ik gesproken heb, dat zij zoo groot als eene muis en muisvaal van kleur is.

DE GEMEENE INLANDSCHE VLEDERMUIS MET
GROOTE OOREN.

Deeze langoorige Vledermuis is in ons land gemeen; zij verschilt van de voorgaande daarin, dat zij kleiner van lijf is, dat zij veel korter vlerken heeft, eenen dunner en spitser smoel en de ooren van eene overmaatige grootte, zoo dat zij veel grooter dan de kop en ten naasten bij zoo lang als het geheele dier zijn, een kenmerk, waaraan men haar terstond erkennen kan; die ooren zijr ook zeer breed, dun en bijna doorschijnende. Deeze Vledermuis heeft eenen staert en geen blaadjen op den neus.

Wij zullen nu, van de Vledermuizen aftappende, tot de beschrijving van andere soorten van dieren overgaan.

DE LUIAART.

De Luiaarts zijn een geslacht van Dieren, die zeer traag in alle hunne bewegingen zijn: Zij hebben weinig teenen aan hunne voorvoeten, die egter met groote kromme klauwen voorzien zijn en hun dienen om op de boomen te klimmen; zij zijn dik van hair en hebben wel kiezen en hoektanden, maar geene voortanden. Daar zijn zeer weinige soorten van bekend; ik zal dan ook slegts twee soorten van deeze dieren beschrijven en afbeelden.

DE DRIEVINGCRIGE LUIAART, OF HET VUILDIER;

OF DE AÏ.

(Pl. IV. Fig. 1.)

Wanneer men dieren of zaaken eenen naam geeft, zoo is het zekerlijk zeer goed dat men dien naam van de eigenschappen van die dieren of zaaken afleidt; maar dan moest zulks ook geschieden naar eigenschappen, welke dat dier of die zaak alleen eigen zijn; zoo 'er meerder dieren van denzelfden rang, of meerder zaaken van dezelfde soort zijn, welke die eigenschappen bezitten, dan is de naam niet alleen toepaslijk op dat dier of die zaak, maar ook op andere, en dus kan die naam dan ook eigenlijk niet dienen om dat voorwerp alleen te onderscheiden. Dit heeft men omtrent dit dier en het volgende gedaan;

daan; men heeft het den naam van *Luiart* gegeven, omdat het zeer traag in zijne bewegingen is, zoo dat die naam het met alle recht toekomt; maar daar zijn veele andere dieren, die ook zeer traag van beweging zijn, en die derhalven ook wel Luiarts heeten mogten: Het is eveneens als of men den Haas met den naam van *Hardlooper* benoemd hadde; dit zou wel juist zijn, want een Haas loopt zeer snel, maar een Hert en eene Gazelle loopen ook snel, als men die dan ook *Hardloopers* wilde heeten, zou men niet weten of'er van eenen Haas, van een Hert of van eene Gazelle gesproken wierdt.

Om dan het Dier te onderscheiden, dat wij hier bedoelen, moet men den naam van *drievingerige* in acht nemen, waardoor wordt aangeduid dat het maar drie vingers aan elken zijner vier pooten heeft, of den naam *Aï*, die het dier gegeven is naar het geluid, dat het maakt.

De *Aï*, of drievingerige Luiart, is een dier omtrent van de grootte van eene gemeene Kat met dik hair op het lijf; het heeft eenen kleinen rondachtigen kop met eenen korten snoet, die kaal is, en eenen zwarten opgewipten kaalen neus; het heeft geene ooren, die van buiten zichtbaar zijn; maar het heeft gaten in den kop, die in het gehoor-werktuig uitkoomen; zijne oogen zijn klein en staan altoos als of het flaperig was; het heeft kleine tanden en geene voortanden; het heeft een zeer klein staertjen, dat maar eenen halven vinger lang is en daarom in onze afbeelding bijna niet kan gezien worden; zijne voorste pooten zijn langer dan zijne agterste en het heeft maar drie vingers aan elken poot, die met groote kromme nagelen

voor-

voorzien zijn; het bezit twee borsten. Het hair van den *Al* is breed en plat, in plaats van rond, en gelijkt daarom naar gedroogd gras; het is bruin, of aschgrauw met wit gemengd; het dier is bruiner op den kop, op de borst, op den buik en op de zijden van het lijf; maar op den rug is het hair van het dier witter van kleur; maar daar loopt eene zwarte streep over den rug, die bruin ter zyde is, en eene vertooning maakt als of het dier daar gebrand ware, hetgeen het somtijds wel *gebranden rug* heeft doen noemen. Des nagts geeft het een geluid als eene jonge kat en roept gemeenlijk zes maalen agter eikanderen *ai!* waarvan het dan ook den naam van *Al* verkregen heeft.

De luiheid of traagheid van beweging van dit dier koomt van deszelfs maakzel, dat het onbekwaam maakt om zig sneller te bewegen; het heeft te korte, mismaakte pooten, waarvan de voorste langer dan de agterste zijn, hetgeen eene groote moeilijkheid in het gaan veroorzaakt; zij eindigen in drie vingeren met nagelen, die naar onderen gekromd zijn, die het niet bewegen kan dan alle drie te gelijk en die het hinderen in het loopen, schoon zij het dienen in het klimmen op de boomen. Zijne traagheid is ook zoo groot, dat het, als het eenen wat langen weg moest afleggen om zijn voedsel te gaan zoeken, gevaar zou loopen van onder weg van honger te sterven; want op den grond kan het naauwlijks vijftig schreden op eenen dag vorderen, en het heeft twee dagen werk om in den top van eenen boom te klimmen. Het sleept zijnen buik over den grond en, wanneer het eenen poot wat vooruit gezet heeft, rust het weder wat uit, ~~er~~ het den anderen poot

na zig haalt; men kan het ook met geene flagen harder doen loopen; want, hoe men het ook flaa, het beweegt 'er zig niet te fneller om, maar geeft alsdan een erbarmelijk geluid. Wanneer het eenen boom wil opklimmen, freckt het zeer langzaam eenen zyner voorpooten uit, dien het, zoo hoog als het kan, op den ftam van den boom zet, waarin het zijne lange klaauwen flaat, (en in deezen ftand is het dier in onze afbeelding getekend) dan ligt het zijn lijf zeer log en traag op, plaatst langzaamerhand zinen anderen poot en kruipt dus langzaam den boom op. Men kan dit dier dan ook zeer gemaklijk vangen; want het verdedigt zig niet en zoekt niet te ontvlugten; als men het eenen ftak voor houdt, zal het op denzelven klimmen; maar het daurt zoo lang, dat men zig verveelt met 'er naart te wagten. Dit dier is dan in alle opzigten een ellendig dier en zijne levenswijs is zeer ongelukkig; het voedt zig met de bladeren der boomen en met wilde vrugten. Als zij eens op eenen boom zyn, klimmen zij 'er niet meer af, maar houden zig aan de takken vast en eten langzaamerhand alle de bladeren op; zij leeven dus enige weeken op denzelfden boom en eten den eenen tak na den anderen kaal; als 'er geene bladeren meer aan den boom zijn, blijven zij zitten, tot de honger hen dwingt ander voedsel te gaan zoeken. Als zij den honger niet langer kunnen uitftaan, laaten zij zig van den boom op den grond vallen, en dat zoo lomp, dat zij als een ftuk hout nederploffen, hetgeen hen dooden zoude, zoo zij niet hard van lighaam waren; dan hebben zij verfcheiden dagen werk eer zij weder op eenen anderen boom geklommen zijn, en moeten,

ten, geduurende al dien tijd, honger lijden. Zij drinken niet en vreezen zelfs zeer den regen, en het kooft hun wel te passe dat zij het vrij lang zonder eten kunnen uithouden.

Dit dier is een van die welke herkaauwen, dat is die de groenten, welke zij eeten, maar even kaauwen en dan inslikken, doch naderhand, wanneer zij in hunne maag voorraad van voedsel opgedaan hebben, hetzelfde weder in den bek krijgen en dan eerst met de tanden en kiezen volkoomen vermaalen en klein maaken, gelijk het rundvee, de schaapen en andere dieren ook doen.

Deeze dieren krijgen slegts een jong te gelijk, dat zij terstond op den rug draagen; die foort kan dan ook niet zeer veel vermenigvuldigen, te meer daar zij zoo gemakkelijk door de menschen en de verscheurende dieren gevangen worden. Zij worden somtijds gegeten, naardien hun vleesch niet geheel oneetbaar is, schoon juist niet lekker. Zij zijn vrij ongevoelig en hebben een zeer taai leven.

Deeze dieren worden waarschijnlijk in het geheel niet in Europa, Asia, of Afrika, maar alleen in Zuid-Amerika gevonden, daar zij zig in de bosschen onthouden.

DE TWEEVINGERIGE LUIAART, DE UNAU.

(Pl. IV. Fig. 2.)

De Tweevingerige Luiart, of de Unau, verschilt in veele opzigten van den drievingerigen, of de Aï, schoon deeze dieren veel overeenkomst hebben in de gedaante over het algemeen en in hunne levenswijs en huishouding. Ik zal dan die bijzonderheden opgeeven, waarin de Unau

van de Aï verschildt, welks gedaante men, zoo als hij over den grond kruipt, genoegzaam uit de afbeelding kan beoordeelen.

De Unau heeft aan de voorpooten slegts twee vingers, die met nagelen voorzien zijn, en daarom heet hij de *tweeyingerige*, schoon hij aan de agterpooten drie vingers heeft; hij heeft geen staert. De Unau heeft langer snoet, hooger voorhoofd, en de ooren zijn tamelijk groot, schoon zij onder het hair verborgen liggen. Zijne kleur is langs den rug roodachtig bruin gegolfd; onder aan den buik is hij bleek graauw; hij heeft ook twee borsten; maar het is zonderling, dat hij veel meer ribben heeft dan de Aï. Hij is eens zoo lang als de Aï, maar even dik.

Het hair van den Unau is veel zagter dan dat van den Aï. De Unau is ook, schoon het een log, zwaarmoedig dier is, in lang na zoo traag niet als de Aï; want hij zou eenen hoogen boom verscheiden maalen op eenen dag op en af kunnen klimmen; des avonds begint hij eerst regt wakker te worden, hetgeen zou doen denken dat hij bij dag niet zoo goed kan zien als bij avond en in den nacht. Dit dier, zoo wel als de Aï, hangt zig met zijne lange kromme nagels op aan de takken der boomen, met het lijf naar de laagte, en slaapt zelfs somtijds in deeze gestalte; want men moet weten dat deeze dieren zeer sterk in hunne klauwen zijn; men zegt zelfs dat, als men hun eene vrij dikke rotting in hunne klauwen geeft, zij die zoo sterk nijpen dat de rotting langzaamerhand van een slijt.

De Unau krijgt ook maar een jong te gelijk, zoo wel als de Aï; men denkt dat beiden die soorten van dieren in

de boomen jongen werpen, schoon men zulks nog niet met zekerheid weet.

Dit dier wordt insgelijks in Zuid-Amerika gevonden. Sommige zeggen dat het ook in Oost-Indie zoude vallen, maar ik geloof niet dat dat waar zij.

DE MIEREN-EETERS.

De Mieren-eeters zijn dieren met een min of meer langverpigen snoet, die geene tanden hebben, maar eene lange rolronde tong, die zij in de mieren-nesten steeken, met welke insecten zij zig voeden; de meeste soorten hebben weinig teenen aan de voorvoeten; zij zijn dik met hair bedekt.

Men kent ten hoogsten vijf soorten van Mieren-eeters; wij zullen drie soorten deezer dieren beschrijven en afbeelden.

DE KLEINE MIEREN-EETER, DE TWEEVINGERIGE MIEREN-EETER.

(Pl. IV. Fig. 3.)

Hetzelfde dat ik in het begin van de beschrijving van den drievingerigen Luiart gezegd heb geldt ook omtrent de Mieren-eeters; de Mieren-eeters hebben dien naam ontvangen, omdat zij zig met Mieren voeden; maar daar zijn ook andere dieren die zig met Mieren voeden, die ook geene tanden hebben, en die egter niet onder den naam van *Mieren-eeters* begrepen worden; het Schubdier, bij voorbeeld, dat wij zoo straks beschrijven zullen en dat in de zesde figuur van de vierde plaat is afgebeeld, heeft ook geene tanden, heeft eene lange dunne tong, die hij ook

uit kan steeken; maar zijn lijf is, in plaats van met hair, met schubben bedekt.

Onder de verschillende Mieren eeters wordt deeze de *kleine* genoemd, omdat hij de kleinste van alle is, zijnde op zijn hoogst half zoo groot als eene huis-kat; hij heeft ook den kortsten snoet en zijne voorpooten zijn met twee vingers voorzien, waarom hij ook *de tweevingerige* genoemd wordt, om hem van de andere te onderscheiden, die meer vingers aan hunne voorpooten hebben, gelijk wij straks zien zullen.

De kleine Mieren-eeter is een zeer ruighairig dier, dat dik bezet is met hair, zoo zagt als zijde, ros op den buik of van onderen, en graauw van boven. Zijn kop is niet groot en zijn snoet niet zeer lang gelijk die van de andere dieren van dit geslacht; zijne tong is dun, wat plat en vrij lang; zijne oogen zijn laag geplaatst, en niet verre van de hoeken van den bek; zijne ooren klein en onder het hair verborgen; zijn hals is kort, en dit heeft bij alle viervoetige dieren plaats, die laag op hunne pooten zijn; want men zal meest zien dat de hals en de kop te zaamen weinig meer lengte hebben dan de gantsche hoogte van het dier is, hetgeen men voor eene bijna algemeene regel houden kan. Hij heeft zeer korte pooten, van welke de voorste met twee vingers voorzien zijn, die egter niet verre vooruitsteeken; die vinger, welke naar buiten staat, heeft eenen zeer grooten nagel, terwijl denagel van den anderen wel de helft kleiner is; de agterpooten hebben wel vijf vingers, maarmen kan 'er uiterlijk slegts vier van zien, die met vier kleine zwarte nageltjens voorzien zijn. Zij hebben aan hunne

poo-

pooten eene foort van hiel, die zeer breed is, en in het algemeen kan men zeggen dat hunne pooten meer gemaakt zijn om te klauteren en zig om de takken vasttehouden dan om te loopen; zijn staert is vrij lang, en hij draagt dien aan het eind omgekruld; deeze is aan het eind van onderen kaal; hij dient het dier om het in het klimmen te helpen; ook kan het zig met denzelven aan de takken ophangen.

Wij hebben reeds gezegd, en de naam geeft het ook te kennen, dat alle deeze dieren, die Micren-eeters genoemd worden, zig met mieren voeden. Zie hier nu de wijze waarop zij die insecten vangen; zij krabben met hunne voorste groote klauwen de mieren nesten open en lekken dan de rondlopende mieren op; of zij gebruiken de volgende list. Zij gaan bij een zoodanig nest liggen en steeken hunne lange rolronde tong, die naar eenen worm gelijkt, en die zij zeer verre uit den bek kunnen steeken, in het nest van de mieren, of leggen die naast het nest; de mieren, die mischien denken dat het een worm is, kruipen op die tong, zonder enig gevaar te vreezen, en blijven, naardien die tong met een taai slijm bedekt is, daarop kleeven; zoo dra het dier dan gevoelt dat'er veele te gelijk op zitten, trekt het censklaps de tong in en eet de mieren dus op. Soms gaan zij met hunnen staert aan de takken van de boomen hangen en slingeren dus heen en weder; op deeze wijze brengen zij hunnen bek aan de gaten, die in de holle boomen zijn, en steeken daar hunne tong in, even gelijk in de mieren-nesten, die in den grond zijn, om de

Mieren te vangen. Zij steeken ook hunne tong in honig of in andere lijmige vogten, als zij 'er bij kunnen koo- men; als men hun kruimeltjens brood, of kleine stukjens gehakt vleesch voorwerpt, kunnen zij die zeer schielijk oplikken. Zij kunnen het langen tijd zonder eeten uithou- den; zij slaapen gemeenlijk bij den dag en beweegen zig des nagts; zij loopen niet hard, zoo dat men hen gemak- lijk kan krijgen. Men kan deeze dieren gemakkelijk tam maa- ken en opvoeden. Hun vleesch wordt door de Wilden gegeten, maar is zeer slegt van smaak. Dit diertjen is zeer gezogt om zijne vagt, dat als bont gebruikt wordt.

Het wordt nergens dan in de warmste strecken van Zuid Amerika gevonden.

DE GROOTE RUIGE MIEREN-EETER, DE VIERVINGERIGE
MIEREN-EETER.

(Pl. IV. Fig. 4.)

Deeze Mieren-eeter wordt de *grootte* genaamd, omdat hij de grootste was toen men nog geene andere kon; thans zou hij de grootste niet meer wezen, omdat de foort, die wij na deeze beschrijven zullen en die men na- derhand eerst recht heeft leeren kennen, nog grooter is dan deeze. Hij is omtrent zoogroot als een groote hond, schoon hij veel laager op zijne pooten is; hij heeft eenen kleinen kop, maar zeer langen snoet, en eene tong, die meer dan een half el lang is, die hij in zijnen bek op- rolt, als hij haar geheel intrekt; de oogen klein en zwart, de ooren rond, korte pooten, de voorste met
vier

vier nagelen en de agterfte met vijf nagelen gewapend; hij heeft lange haren, die aan het eind plat en zeer ruuw op het aanraaken zijn, als uitgedroogd gras; hij heeft eenen langen ruigen staert, met lange haren, met welken hij zijnen rug bedekt als hij gaat slaapen, of zig voor den regen of voor de sterke zonneshijn wil beschutten. Als het dier boos gemaakt wordt, schudt het dien staert zeer hevig en geduuriglijk, maar als het stil is laat het dien sloopen en veegt dus den weg, dien het loopt, als met een bezem. Hij is bont getekend, met witte en zwarte streepen.

Dit dier loopt niet snel maar langzaamer en logger dan een varken, zoo dat een mensch het gemakkelijk kan inhaalen; het schijnt meer geschikt om te klimmen; ook kan het eenen tak of stok zoo sterk knijpen dat men hem dien niet weder ontnemen kan. Zij zwemmen de grooten rivieren over en dan kan men hen gemakkelijk met stokken doodslaan, schoon men hen liever in de boschen gaat schieten.

Deeze dieren leeven van Mieren, gelijk de voorige foort, en ook van houtluizen, en vangen die op dezelfde wijze. Men zou zig egter met reden verwonderen kunnen hoe een dier, zo groot als een jagthond, van zulke kleine insecten genoeg bekoomen kan om 'er zijn eenigst voedsel van te maaken; doch dan dient men te weeten dat de Mieren, die in Amerika (daar deeze dieren, gelijk de voorige foort, woenen) gevonden worden, geheel andere mieren zijn dan de onze, dat zij zeer veel grooter zijn en in eene veel grooter menigte, die somtijds ongelooflijk is, daar te vinden zijn en door de boschen zwer-

ven,

ven, zoo dat een enkel nest hun verscheiden duizenden van deeze groote mieren oplevert.

Deeze dieren zijn vrij sterk en kunnen zig zelfs tegens groote honden en sterke verscheurende dieren verdedigen; wordt een van dezelve aangetast, dan gaat het op zijne agterste pooten staan en verweert zig dus met de nagelen van zijne voorste pooten, met welke het zwaare wonden kan maaken; vervolgens gaat het op zijnen rug liggen en verweert zig dan zoo wel met zijne agterste als met zijne voorste pooten; dan is het bijna onverwinnelijk en vegt hardnekkiglijk tot het laatste toe; zelfs als het zijnen vijand gedood heeft, laat het niet los voor langen tijd daarna; het kan het lang uithouden, omdat het zeer veel beschut wordt door zijndik hair, door zijnen dikken huid en omdat het vrij ongevoelig is en een zeer taai leven heeft. Het doodt de honden, die het aantasten, dikwijls, waarom zij ook weigeren op dit dier te jaagen.

De groote Mieren-eeter krijgt maar een jong te gelijk, dat hij in holle gaten van boomen, die bij den grond zijn, gaat werpen. Als het wijfsen jongen heeft, is het zeer gevaarlijk, zelfs voor de menschen. De gemeene lieden eeten het vleesch van deeze dieren, dat niet lekker is, maar hun bonte vagt wordt zeer gezogt.

DE AFRIKAANSCH E MIEREN-EETER, DE KAAPSCHE
MIEREN-EETER, DE MIEREN-EETER MET LANGE
OOREN, OF HET AARD-VARKEN.

(Pl. IV. Fig. 5.)

Vermits alle de andere bekende soorten van Mieren-eeters

eeters alleen in Amerika gevonden worden, zoo heeft men deezen, welke in Afrika, en wel in de landen van de Kaap de Goede Hoop t'huis behoort, den naam van *Afrikaanfchen* of *Kaapfchen Mieren-eeter* gegeven; men kan hem ook onderscheiden met den naam van *Mieren-eeter met lange ooren*, omdat hij lange ooren heeft, daar de andere korte hebben, of door dien van *Aard varken*, welken de bewoonders van de Kaap aan hetzelfde geeven.

Dit dier is al zoo groot en dik als de voorige Mieren-eeter, of, zoo als men het beschrijft, als een varken. zijn kop loopt spits af in een snuit, die aan het eind als die van een varken is en waarin de neusgaten zijn; zijne tong is lang, zeer dun en platter dan die van de andere Mieren-eeters; hy heeft ook geene tanden; hij heeft lange ooren, die zoo dun zijn als perkement; hij heeft eenen langen staert; zijne voorpooten hebben vier vingers en zijne agterpooten vijf, met lange sterke nagelen; hij heeft dikke pooten; zijn hair is kort, maar borstelachtig en donker grijs en op de pooten zwart van kleur.

Dit dier vangt de Mieren omtrent op dezelfde wijze als het voorige; het weet met zijne scherpe klauwen zeer spoedig een gat in den grond te graaven, al is de grond zeer hard, waarin het zig in tijd van nood, of als het slaapen wil, gaat verbergen; als zij daarmede bezig zijn en slegts ter halver lijf in de aarde gekroopen zijn, kunnen zij zig met zoo veel kracht daarin vasthouden, dat de sterkste man niet in staat is om hen bij den staert'er weder uittetrekken.

Men kan dit dier zeer ligt met eenen stok doodslaan,
en

en het is zeer goed om gegeten te worden, zijnde aangenaam van smaak en smaakende bijna als het spek van wilde varkens.

DE SCHUBDIEREN.

De Schubdieren zijn dieren, met eenen langwerpigen snoet, een elange tong, die zij kunnen uitsteeken, zonder tanden, en welker lijf, in plaats van met hair, met schubben bedekt is.

Daar zijn niet meer dan twee soorten van dezeive bekend, die wij hier beschrijven en van welke wij de eerste afbeelden zullen.

DE JAVASCHE DUIVEL, OF DE CHINEESCHE DUIVEL, OF
DE GESCHUBDE MIEREN-EETER, OF DE GESCHUBDE
HAGEDIS, OF DE GESCHUBDE ARMADIL, OF
HET KORTSTAERTIGE SCHUBDIER,
OF DE PANGOELING.

(Pl. IV. Fig. 6.)

Dit Dier heeft veele naamen gekregen; men heeft het de *Javasche* of *Chineesche Duivel* genoemd, denklijk wegens de schriklijke vertooning, welke het maakt, als het vergramd is; men heeft het ook *geschubde Mieren-eeter* genoemd, omdat het zig met mieren voedt, en ook veel overeenkomst met de Mieren-eeters heeft, behalven dat het geen hair, maar schubben op het lijf heeft; ook *geschubde Armadil*, omdat het, even als die diertjens, als door een harnas, maar van schubben, bewaard is; ook wel *geschubde Hagedis*, welke naam in het geheel niet deugt, omdat een Hagedis een geheel ander dier is

is, dat eieren legt en niet onder de Zoogende Dieren kan geteld worden. Eindelijk geeven het de inwooners van Oost-Indie, daar het gevonden wordt, den naam van *Pangoeling*, dat *Roller* betekent; men kan het in onze taal voeglijk het *kortstaertige Schubdier* noemen, waardoor het onderscheiden wordt van de andere foort, die eenen langeren staert heeft.

De Pangoeling, of het kortstaertig Schubdier is een zeer zonderling dier, vermits het het geheele lijf met groote schubben overdekt heeft, die over elkanderen liggen, bijna als de bladeren van artisjokken; zij zijn van onderen gestreept en loopen puntig uit, met eenen scherpen kant; tusfchen dezelve ziet men enkele borstels. Het dier is zoo groot als eene kat en zijn staert is omtrent zoo lang als het lijf; onder den buik, borst en hals heeft het dier geene schubben, maar eene zachte huid, zonder, of met zeer weinig hair; maar de staert is, zoo wel van onderen als van boven, met schubben voorzien, terwijl de schubben op den kop en de pooten kleiner zijn dan die op het lijf. Het heeft aan elken poot vijf vingeren met nagels, waarvan de drie middelste de grootste zijn. Het heeft eenen langwerpigen kop en eenen puntigen snoet; de opening van den bek is naauw en de ooren zijn klein; het heeft eene lange tong en geene tanden. De schubben zijn bruinachtig geel van kleur.

Dit dier leeft van mieren, die het op dezelfde wijze vangt als wij van de Mieren-eeters verhaald hebben; het maakt zig holen en gangen onder den grond, waarin het zig verbergt, en men zegt dat 'er geen dier is dat zulks

zoo gezwind doen kan; wanneer men het in de huizen heeft, zal het zelfs eenen steenen vloer geheel ondergraven en onder de muuren door wroeten, tot in de huizen van de buuren. Zeker Heer in Oost-Indie hadt zulk een levendig dier in huis; het geraakte bij nagt los en groef aanstonds onder den grond door tot in den winkel van een smit, daar het weder uit den grond opkwam, terwijl die man juist aan het werk was. De smit wierdt verschrikt, wist niet wat hij daar uit den grond zag koomen, en doorstak het dier met een gloeiend ijzer, waarop het terug naar zijn hol keerde, daar het stierf.

Wanneer het lang regent, zoo dat de grond te nat wordt, kunnen zij het niet in den grond houden, waarom zij dan ook meest voor den dag koomen.

Als dit dier boos wordt, zet het alle die scherpgekante schubben regt overeind; wanneer het gevaar voorziet van dooreen ander dier aangetast te worden, rolt het zig in een als een bal en zet de schubben op; alsdan durft geen verscheurend dier, hoe hongurig ook, hetzelfde aan-tasten; want dan is de buik verborgen, naardien het kop, pooten en staert over den buik legt; de Tijger, de Panther en de wreedste dieren kunnen het dan niet verscheuren; zij loopen het wel na, maar als zij het onderhaald hebben, rolt het zig terstond in een; zij slaan, zij rollen het dan wel over den grond, maar durven 'er niet in bijten, terwijl zij zig aan de scherpe schubben geduuriglijk kwetzen, als zij het vatten willen; zij kunnen het zelfs niet verpletteren of verftikken; in kort het is zoo wel gewapend dat het alle de woede van zijne vijanden

kan

kan trotseeren. Het schijnt dat deeze dieren het water vreezen; want men zegt dat zij, als zij in een gerold zijn, zig daadlijk ontrollen, als men hen met water begiet.

Dit diertjen is niet kwaad, doet geen schepzel leed dan de infekten, die het verslint, en is zeer mak; de Negers slaan het met stokken dood, villen het en eeten het vleesch, dat zij zeggen dat wit en lekker is. Deszelfs agterste deelen worden, zegt men, tot reukwerk gebruikt, en van het vel met de schubben maaken de inwooners van Oost-Indien borst-wapens, alzo men 'er met eene pijl, waarmede dat volk schiet, niet door kan schieten; zij naaien de vellen ook op hunne schilden. — Zij vallen in Oost-Indie en in Afrika.

HET LANGSTAERTIG SCHUBDIER, DE PHATAGIN.

Deeze is de andere soort van Schubdieren, en heet in zijn land de *Phatagin*; ik heb het het *langstaertig* genoemd, omdat het eenen staert heeft, die eens zoo lang is dan die van het voorgaande; voor het overige verschillen deeze dieren niet zeer veel van malkanderen; dit langstaertige is slegts kleiner; zijne pooten zijn niet met schubben bedekt, gelijk die van het ander, maar met hair, gelijk ook zijn buik, zijne schubben zijn kleiner en hebben drie punten. Zijne levenswijs is, zoo veel men weet, niet onderscheiden van die des voorigen.

Wij hebben in de beschrijving van de vliegende Spookdieren en van de Vledermuizen gezien dat niet alle dieren, die vliegen, Vogelen kunnen genoemd worden; zoo ook kunnen alle dieren, die in het water leven, geene

Vis-

Visfchen heeten; wanneer men nu zijne gedagten laat gaan over deeze Schubdieren, zal men begrijpen dat men ook niet zeggen kan dat alle dieren, die met fchubben bedekt zijn, visfchen zijn; want hier ziet men twee viervoetige en zoogende dieren, die, even als de visfchen, met fchubben bedekt zijn. Deeze en diergelijke aanmerkingen moet men wel in zijne gedagten prenten, omdat die, als men veele geflagten van dieren heeft leeren kennen en over dezelve in het algemeen wil redeneeren, gelijk ik hier voor in mijne kleine *Verhandeling over de Dieren* en in die *over de Zoogende Dieren* enigzints gedaan heb, niet uit het oog moeten verloren worden.

DE TATOES, OF ARMADILLEN, OF SCHILDVARKENTJENS, OF GORDELDIEREN, IN HET ALGEMEEN.

De Armadillen of Gordeldieren zijn diertjens, die den kop en het lijf met eene beenachtige harde fchaal bedekt hebben, welke in het midden enige beweeglijke gordels heeft; zij hebben geene tanden, maar wel kiezen.

Wij hebben, onder de voorige Zoogende Dieren, dieren gezien, welke het lijf met fchubben gewapend hebben; wij gaan thans over tot die, welker lighaam zoodanig met fchilden is bedekt, dat het als in holle beenachtige fchulpen befloten zit en dus voor de aanvallen van vijanden zeer fchoon beveiligd is, waarin zij enigzints overeenkomst hebben met de land- en water-fchildpadden.

Men heeft deeze diertjens den naam van *Armadil* gegeven, die zoo veel betekend als *geharnast* en dus is ook de nederduitsche naam van *Schildvarkentjens* even zoo veel

we zeggen als *varkentjens*, die met schilden gewapend zijn; men geeft hun ook den naam van *Gordeldieren*, omdat zij tusfchen de schilden, waarmede hun lijf bedekt is, enige gordels hebben, de eene foort meerder de andere minder in getal, die met een vlies aaneengevoegd zijn.

Alle de Gordeldieren zijn dan met een schild voorzien; dat schild bedekt den kop, den hals, den rug, de zijden, het agterfte, en den staert tot aan het eind toe; over hetzelfde is een dun vlies, dat doorschijnend is en dat het schild even als een vernis dient en deszelfs kleur zeer verandert, en zelfs verfraait. Dat zonderling schild is beenachtig, maar bestaat niet uit een stuk; het is zaamgesteld uit kleine stukjens, die aan malkanderen sluiten en die niet beweeglijk zijn dan daar, waar zig de banden bevinden. Als het dier leevend is, volgen deeze stukjens, zoo wel van de schilden als van de beweegbaare banden de bewegingen van het dier, waardoor het zoo stijf niet is of het kan zig zeer wel krommen, hetgeen onmogelijk zou zijn, als dat schild slegts uit een stuk bestondt; dit maakt ook dat het dier het zeer wel gevoelen kan als men het aanraakt, want als men zijn schild maar wat drukt, rolt het zig aanstonds ineen. Deeze stukjens nu zijn niet bij alle even eens van gedaanten, maar bij sommige vijfhoekig, bij andere driehoekig, zeshoekig of vierkant, altoos regelmatig en zeer sierlijk gefchikt, als of het ingelegd kabinetwerk ware; de deelen, die met dat schild niet bedekt zijn, zijn alleen de keel, de borst en buik, die een wit vel met pukkeltjens vertoonen, even als dat van een geplukt hoen, en daar is op hetzelfde,

als men het aandachtig beziet, als een beginzel van kleine schubben. Het schild is verdeeld in verscheiden gordels of banden, die om het lijf loopen, en elke soort heeft een ander getal van die banden, waardoor men haar dan ook van malkanderen onderscheidt. Men vindt 'er met drie gordels, met vier, met zes, met zeven, met agt, met negen, met twaalf, met agttien gordels om het lijf.

Alle de soorten hebben twee beenachtige schilden, een op de schouderen en het ander op het agterste van het lijf; deeze maaken elk een enkel schild uit, uit zulke stukjens te zaamengefleld als wij gezegd hebben; maar het schild op het midden van het lijf is van den rug naar den buik verdeeld in gordels, die beweegbaar zijn, en van den anderen gescheiden zijn door een buigzaam vel of vlies. Doch hiervan is eene soort uitgesonderd, namelijk die met agttien gordels; die heeft maar een schild en wel op de schouderen; het heeft voor het overige gordels tot den staert toe.

Deeze diertjens zijn niet groot; de grootste soorten zijn die met zes en met twaalf banden, waarvan de grootste maar half zoo groot is als eene kat; de kleine zijn zoo groot als eene rot. rot. Het zijn zeer onschadelijke beestjens, die geen kwaad doen; alleenlijk zullen zij, als zij in de tuinen koomen, de groenten en wortelen afeeten. Zij kunnen vrij snel gaan, maar noch springen, noch hard loopen noch op boomen klimmen. Zij graaven in den grond, daar zij zig een hol maaken, waarin zij zig verbergen; geen mol kan zoo snel in den grond kruipen dan zij, en als men hen krijgen wil

en

en zij geene kans zien om te ontvlugten, omdat zij verre van hun hol af zijn, tragten zij zig terstond eenen weg in den grond te baanen, en aanstonds zijn zij met kop en hals en het halve lijf 'er in; men vat hen dan bij den staert; maar als men hen met denzelven 'er uit wil trekken, doen zij zoo veel tegenstand dat men hun den staert aan stukken trekt, eer men het lijf 'er uit sleept; men graaft dan liever den grond op, terwijl men den staert vasthoudt, en dus kan men hen dan vangen; ook weeten de Indiaanen, als zij hen in dien stand betrappen, hen met een stokken of met het eind van hunnen boog te kittelen, waardoor zij hun schild zaamentrekken, en dan kunnen zij dezelve uit den grond haalen. Zoo dra men hen vast heeft, rollen zij zig tot eenen bal te zaamen; want zij kunnen zig zoo krommen dat zij een bal gelijken, liggende met den kop en staert en pooten tegens den buik gesloten; zij zijn dan rond, even als de pissebedden, als zij zig in een gerold hebben; om hen te noodzaaken zig te ontrollen, legt men hen bij het vuur. Als zij in hunne diepe hollen zitten, doet men hen daaruit koomen, door 'er rook in te doen gaan, of water in te laten loopen; in die hollen zitten zij den geheelen dag en koomen 'er des nagts uit om hunne kost te zoeken. Men jaagt die diertjens met kleine hondjens; deeze onderhaalen hen wel dra en dan maaken zij zig, zoo dra zij in nood zijn, tot een bal; wanneer men hen opraapt en medeneemt. Als zij aaneene steilte koomen, rollen zij zig in een en rollen of storten als een kloot naar beneden, zonder hun schild te breeken of zig te bezeeren en ontsnappen dus den jaagers en

den honden. Men vangt hen ook met flikken, die men aan den waterkant en op vogtige plaatsen spant. Zij zijn vet en men zegt dat sommige soorten eetbaar en zelfs zeer lekker zijn; andere soorten zijn, zegt men, oneetbaar en schadelijk. De kleine soorten onthouden zich op laage vogtige plaatsen, maar de grootere op plaatsen, die hooger en drooger zijn.

Deze diertjens vermenigvuldigen zeer sterk en worden, daar zij zijn, ook in menigte gevonden. Men zegt dat het wijfjen elke maand vier jongen krijgt. Men vindt hen alleen in Zuid-Amerika en in het geheel niet in de andere waerelddeelen, zoo dat men voor de ontdekking van die nieuwe waereld, nog geene kennis aan deze diertjens hadt.

De Wilden gebruiken de schilden der Armadillen tot verscheiden einden en schilderen die met verscheiden kleuren; zij maaken 'er korfjens, doosjens en andere werkjens van, die sterk en ligt zijn.

Van de verschillende soorten van Gordeldieren of Schildvarkentjens zullen wij twee beschrijven en afbeelden, waartoe wij verkiezen die met zes gordels en die met negen gordels.

HET SCHILDVARKEN MET ZES GORDELS.

(Pl. IV. Fig. 7.)

Deze Armadil heeft omtrent de grootte van eene kat; hij heeft op den kop, hals en het geheele lijf een vrij hard beenachtig schild; het bestaat uit verscheiden stukken,
die

die vrij groot en zeer sierlijk geschikt zijn. Hij heeft twee schilden, een op de schouderen en een op het agterste van het lijf; aan dat van den schouder is eene beweegbare gordel, die maakt dat hij den hals buigen kan. Dat schouder-schild bestaat uit vijf of zes reien stukjens, die vijf- of zeshoekig zijn met eene soort van eirond in elk; het schild van den rug is in zes gordels verdeeld, die uit vierkante stukken bestaan; de pooten zijn van boven met een schubachtig vel bedekt, dat geelachtig van kleur is. Het agterst schild bestaat meestendeels uit even zulke stukjens als het schouder-schild. Het schild van den kop is lang, breed en uit een stuk tot den nek gordel. Hij heeft eenen puntigen snoet, kleine oogen, eene finale-puntige tong; de ooren zonder schild, kort en bruin, vijf vingers aan alle pooten met even zoo veele nagelen; een kop en snoet als een speen-varken; zijn staert wordt dun aan het eind; zijne kleur is rosachtig geel; hij is gewoonlijk dik en vet. Hij kan zeer goed in den grond graaven en gebruikt daartoe zijnen snoet en zijne nagelen; hij maakt zig een hol onder den grond, daar hij over dag in zit, en niet dan des avonds uitkooft om zijne kost te zoeken; hij drinkt veel en leeft van vrugten, wortelen, insecten en vogeltjens, als hij die krijgen kan:

HET SCHILDVARKEN MET NEGEN GORDELS:

(Pl. IV. Fig. 8.)

Dit dier is ook van de grootste onder de Armadillen; het heeft eenen kleinen kop, eenen langen snoet, met

eene soort van snuit, eenen grooten bek, kleine oogen, lange ooren, korte pooten en vijf vingeren aan de agterste en vier aan de voorste voeten. Het harnas of schild heeft negen gordels met zeskantige schubben. Men twijfelt of het mannetjen van dit Schildvarkentjen niet eenen gordel minder, en dus maar agt gordels hebbe, maar men kan zulks met geene zekerheid zeggen.

Van deeze kleine met schilden gewapende diertjens gaan wij over tot een der allergrootste dieren, dat, schoon wel niet met beenige schilden gewapend, egter door eene huid bedekt is, die zoo dik is dat die het even goed ter beveiliging strekt.

1

2

3

DE RHINOCEROS, DE NEUSHOORN.

De *Rhinoceros* is een der grootste viervoetige Dieren van den Aardbodem, dat een of meer vaste kegelachtige hoornen op den neus heeft, waarmede het zeer veel kragt kan oefenen.

Men kent en onderscheidt twee verschillende soorten van deeze dieren; de eerste is de *Rhinoceros* met eenen enkelen hoorn op den neus, die in Asia of in de Oost-Indieën t'huis behoort; de tweede de *Rhinoceros* met twee hoornen op den neus, die in Afrika woont; men spreekt ook nog van *Rhinocerosen*, welke drie hoornen op den neus hebben; deeze moeten, zoo zij 'er zijn, en eene onderscheiden soort van dieren uitmaaken, zeldzaam wezen en zijn nog niet wel waargenoomen of beschreven.

DE ASIATISCHE RHINOCEROS, OF NEUSHOORN;
DE EENHOORNIGE RHINOCEROS.

(Pl. V. Fig. 1.)

De Oliphant, de Hippopotamus of het Rivier-paerd of de Zee-koe en de *Rhinoceros* zijn de grootste viervoetige dieren, welke bekend zijn; van deeze is de Oliphant het grootst en de *Rhinoceros* wordt, na den Oliphant, voor het grootste gehouden, schoon de Hippopotamus wel zoo zwaar is als hij. De beschrijving van den Oliphant zal onmiddelijk en die van den Hippopotamus naderhand in dit werk volgen, en wij zullen ons, om de aanmerklijkheid van deeze groote dieren, bij dezelve wat langer dan bij andere dieren ophouden.

De Rhinoceros met eenen hoorn is een dier dat wel zoo zwaar is als vier tamelijk groote osfen; het vertoont minder groot dan de Oliphant, omdat het, gelijk men uit onze afbeelding zien kan, veel laager op zijne pooten is dan dat dier, hetwelk bij fig. 3 vertoond wordt. Het heeft een lomp zwaar voorkoomen, te meer daar zijne huid zeer dik en met rimpels en vouwen en zeer ruuw met knobbels bezet is.

De Afiatische Rhinoceros heeft eenen langwerpigen vrij grooten kop, waarvan het bovenst kaakbeen boven het onderst uitsteekt; zijne bovenlip kan hij afzonderlijk beweegen, uitrekken, en dus langer maaken, even of hij eene soort van vinger, of kleinen beweeglijken snuit'er aan hadde; hiermede betast, voelt en onderzoekt hij alles wat hem voorkoomt, terwijl hij hem ook dient om bladeren of gras te vatten, afteplukken en tot boschjens te maaken; ook is deeze bovenlip zeer gevoelig en voor het dier als eene kleine snuit of tromp, een werktuig, dat wij bij den Oliphant in veel grooter volmaaktheid beschouwen zullen; voor het overige zijn zijne lippen van onderen vol ronde harde knobbels, de neusgaten staan drie vingers breed boven de punt van de lip. Boven op den neus staat de hoorn, en de Rhinocerosfen zijn de enigste onder de viervoetige dieren die op dusdanig eene wijze gewapend zijn; deeze hoorn is zeer hard, niet hol van binnen en van eene hoornachtige zelfstandigheid; met deezen hoorn kan het dier zeer veel kragt oefenen en hij dient het toteen wapen om zig te verweeren; tot dat einde is het zeer voordeelig geplaatst, want de hoornen, welke andere dieren op hunne koppen heb-

ben, kunnen hun slegts dienen om hun lighaam en hals te verdedigen, terwijl zij hunnen kop, in het vegten, zeer laag moeten bukken om dezelve te gebruiken; de Rhinoceros daarentegens beschermt met zijnen hoorn niet alleent zijn lighaam, maar ook zijn neus, zijnen muil, oogen en den geheelen kop. Sommige Rhinocerosfen hebben deezen hoorn vrij lang, somtijds wel van drie en eenen halven voeten lengte. Deeze hoorn is slegts met eene soort van kraakbeen aan het been van den kop vast, als ook aan het vel van den neus, waarom het te meer verwonderlijk is dat dit dier daarmede zulk eene kragt doen kan; het wijfjen heeft dien hoorn zoo wel als het mannetjen.

De Rhinoceros heeft zeer kleine oogen, hetgeen hij met alle groote dieren gemeen heeft; want het is opmerklijk dat de grootste dieren de kleinste oogen hebben, naar evenredigheid van hun lighaam, hetgeen wij ook in den Oliphant, in den Hippopotamus of het Rivierpaerd en in den Walvisch zullen opmerken. Wat zoude de reden zijn dat de Schepper grooten dieren kleine oogen gegeven heeft? Zou men deeze 'er niet van kunnen geven? De oogen behoeven voor groote dieren niet grooter te zijn dan voor kleine dieren om wel te zien; want naardien het vermogen van te zien afhangt van het maakzel van het oog van binnen, en niet van de grootte, zoo is het ook, om wel te zien, hetzelfde of zij groote dan kleine oogen hebben; het oog is het ligtst kwetsbaar van alle leden, en wanneer de oogen van een groot dier dan naar evenredigheid zoo veel grooter waren dan die van middelmaatige dieren, zouden zij ook veel meer bloot staan

om beschadigd of bedorven te worden, door honderden toevallen, waaraan zij blootgesteld zijn; de Schepper heeft dan wijslijk gezorgd dat de oogen der groote dieren, waaraan hun tot hun behoud zoo veel gelegen is, niet meer bloot stonden om bedorven te worden dan die van kleine dieren. De oogen van den Rhinoceros zijn niet grooter dan de oogen van eenen os en egter kan hij wel zien, schoon hij nogtans in het geheel geen scherp gezigt heeft, hetgeen daaraan is toetschrijven dat zijne oogen zoodanig geplaatst zijn dat hij slegts voorwaarts uit en niet ter zijde zien kan; zij zijn zwart bruin van kleur, hebben geene levendigheid en staan maar ten halven geopend; zij gelijken in gedaante naar varkens oogen.

De eenhoornige Rhinoceros heeft in elk kaakbeen twee sterke snijdtanden en twaalf kiezen, zes aan elke zijde; dus agtentwintig kiezen en tanden; zijne tong is groot en breed en is zeer zagt, als het dier jong is; maar wordt, als het oud is, ruuwer, schoon het onwaar is hetgeen veele gezegd hebben, dat zij zoo ruuw zou worden als eene rasp, en dat hij dan eenen mensch het vleesch tot op het been toe zou kunnen aflikken; hij kaauwt egter doornen en stekels zonder daar hinder van te hebben, schoon zijne tong dan bloedig wordt. Zijne ooren gelijken vrij wel naar die van de varkens, maar staan altoos regt overeind; zij zijn niet groot, en van buiten met ligt bruine hairen bezet; zijn hals is zeer kort, het vel heeft op den hals twee groote vouwen, die om denzelfven loopen. Aan zijne schouders is weder eene plooi, die tot onder de voorste pooten nederwaarts loopt; dan heeft zijn vel nog twee
groot-

grootte dwarfe plooiën, die over het geheele lijf loopen; eene derzelve is aan de borst; agter aan de schenkels zijn nog twee plooiën, die van de bovenste twee afkoomen en tot aan den staert loopen, gelijk dit alles beter in de afbeelding kan gezien worden dan dat men zulks door woorden kan beduiden. Zijn buik is dik en kooft vrij dicht aan den grond, vermits het dier geene lange pooten heeft. Het vel van den Rhinoceros is een zwartachtig leder, zoo dik dat het het dier tot een schild verftrekt, waarom de plooiën of vouwen ook zeer noodzaaklijk voor hetzelfde zijn; zonder die zou die dikke stijve huid het alle beweging beletten; want dat vel is zoo dik dat, als men het in de plooiën met de hand vat, men meenen zoude dat men een plank van eene halve duim dikte voelde, terwijl zijne huid 'er uitziet als de bast van een boom. Het dier vreest dan ook geenzints de klauwen van verftindende dieren, zoo als van den Tijger of den Leeuw; daarboven is die huid nog met knobbels bezet, en zonder hair, behalven aan de ooren en aan den staert; de huid is egter zagter tusfchen de plooiën, daar het dier dan ook gevoelig is. Men heeft gezegd dat het onmogelijk was met een kogel door de huid van dit dier benen te fchieten, doch andere hebben gezegd dat dit zeer wel gefchieden konde, en sommige reizigers verhaalen zelfs dat zij meer dan eens Rhinocerosen gefchooten hebben: Zie hier wat ik hiervan geloof: ik denk dat de jonge Rhinocerosen wel met een kogel doorschooten kunnen worden, naardien dan hunne huid die dikte nog niet heeft; maar dat zulks hezwaarlijk zal zijn bij de grootte oude Rhinocerosen; doch hier-

hierin kan veel onderscheid maaken of men een groot geweer met eenen grooten kogel; of wel eene ijzeren staaf en veel kruid gebruike dan kleiner geweer en kogels; en wat die reizigers belangt, welke verhaalen dat zij veele Rhinocerosfen geschooten hebben; dit zijn Rhinocerosfen van de foort geweest, die wij na deeze beschrijven zullen, en welke die dikke plooien in hunne huid niet hebben, waarom het wel zijn kan dat hunne huid niet zoo dik is als van deeze foort; ook is het vel op den buik van het dier zagter, zoo dat het op die plaats wel te treffen en te dooden is.

De pooten zijn rond, dik en sterk; hij heeft aan elken voet drie teenen, met zwarte nagels; de staert is dun en kort, reikende slegts tot aan de knieën; hij is zwart van kleur en oneffen; hij wordt wat dikker aan het eind; daar hij met enig kort, dik en hard hair, als paardenhair, bezet is. Het wijffen van den Rhinoceros heeft twee borsten, die op den buik geplaatst zijn.

De Rhinoceros is een groot zwaar dier, gelijk wij gezegd hebben; men heeft eens een dier dieren, dat in Europa rond gevoerd wierdt, om het te laten kijken, gewoogen en het woog toen vijf duizend ponden, terwijl het een goede vette os is, die duizend ponden weegt: men kan daaruit afnemen hoe veel voedsel zulk een groot dier verflindt, daar het alleen van gewassen leeft en nooit vleesch eet; het eet namelijk grof gras, stekels, brandnetelen en doornachtige heesters, en deeze wilde gewassen heeft het liever dan het mals gras van de schoonste weiden; het houdt veel van suikerriet en eet ook alle foorten van graanen;

nen; het is geen herkaauwend dier; het geeft een dof geluid en knort somtijds als een varken.

De Rhinoceros is geen zeer wild dier, naardien het geen verschauwend dier is, maar het is egter niet wel te temmen, en kan dus leevend ook tot niets door de menschen gebruikt worden; hij is niet leerzaam, heeft weinig gevoel en verstand; hij wordt egter somtijds zeer boos en kan dan gevaarlijk zijn om zijne sterkte; in het jaar 1513 wierdt 'er een te sloop naar Italie vervoerd, welken de Koning van Portugal aan den Paus ten geschenk zondt, maar hij slootte het sloop te bersten, zoo dat het zonk en het dier in de zee omkwam; en nog niet zeer lang geleden is 'er op dezelfde wijze ook nog een verdronken, die ook na Italie vervoerd wierdt; voor enige jaaren zou men met eenen, die twee hoornen hadt, bij Manheim over den Rhijn vaaren, maar de sloot, waarin hij was, gong ook te grond en het dier verdronk. Deze dieren zijn zeer geneigd om zig in de sloop en in moerasfig water te wentelen, en dan gebeurt het dikwijls dat de water-insecten, als wormen en slakken, tusfchen de rimpels van zijne huid gaan zitten; zij houden zig dan ook voornamelijk op vogtige en moerasfige plaatsen op, en aan de oevers der rivieren. Dit doen zij zeekerlijk om hunne dikke harde huid zagt te houden, zoo dat zij niet splijte, gelijk men bevonden heeft aan eenen Rhinoceros, die thans nog in de diergaarde te Versailles gehouden wordt. Toen hij eerst daar was, bevondt men dat zijne huid berfte en afspiong, wanneer hij in de zonging, en de spleeten wierden zoo groot dat men 'er het raauwe vleesch door hen zag en het bloed 'er uit liep,

betgeen het dier zeer deedt vermageren. Men begon hem dan met eene spons, die in olie gedoopt was, te smeeren, waardoor de huid zagteren leniger wierdt; dit smeeren begon egter den oppasferen te verveelen, naardien het gestadig geschieden moest, waarom men eenen diepen kuil groef, die aan de eene zijde schuin sch afloopt en welken men met water vult en altoos vol houdt; nu was het dier in zijn schik en gong meest den geheelen dag in dat water leggen. Toen ik in het jaar 1787 bij hetzelfde kwam, om het te bezigtigen, lag het ook in dien put en stak slegts den neus en muil boven water; de oppasfer joeg het 'er egter zeer gemakkelijk met eene staak uit; des winters kan het evenwel dat vermaak niet genieten, alzoo het dan in zijnen stal moet blijven, die wel warm gestookt is en dan wordt het daaglijks met olie gewreeven.

De Rhinocerosen leven niet in henden en loopenniet bij troepen, maar meest alléen; zij zullen de menschen niet aantasten of zij moeten daartoe getergd worden; in dat geval worden zij verwoed en zijn vreeslijk; dan knorren zij als een varken, loopen alles omverre, werpen boomen om, smijten steenen in de hoogte, en vatten den geenen, die hen aantasten, bij het midden van het lijf en smijten hem zoo verre over hunnen kop, dat hij dood valt. Men kan hen ondertusfchen niet kwetsen dan met zeer veel moeite; met geene zwaerden, geene pieken of lanssen kan men door hunne huid steeken, terwijl zelfs de looden kogels op dezelve plat worden; als men eenen op zig af ziet koomen, kan men hem egter gemakkelijk ontwijken, als men bedaard genoeg is; want hij loopt dol vooruit en kan ook niet dan regt vooruit zien; als hij dan

met alle snelheid komt aanloopen, dan wagt men tot hij zeer dicht bij is, en springt dan wat ter zijde; hij verliest dan den geenen, dien hij vervolgt, uit het gezigt, en, naardien hij zig niet gemakkelijk kan omwenden, vindt hij hem niet ligt weder. Hoe verwoed dit dier worde als het getergd is kan uit het volgende geval blijken. Een Heer, die met twee goede vrienden buiten eene stad in Indie eene wandeling te paerd deedt, ontmoetede in een bosch op eene moerasfige plaats enen Rhinoceros, zijnde een wijfjen met haar jong; het dier stondt, toen het hen zag, op en begaf zig in het bosch, terwijl het zijn jong, dat zig van tijd tot tijd al huppelende ophieldt, voor zig heen dreef. Een der Heeren hadt de onvoorzigtigheid om den Rhinoceros agter na te volgen en haar met zijnen hartsvanger enige hakken te geeven, die egter niet door de huid konden doordringen, maar slegts enige witte streepen op den rug en de billen van het dier maakten. De Rhinoceros verdroeg dit zeer geduldig, maar toen zij haar jong in de struiken verborgen hadt, keerde zij eensklaps terug tegens dien Heer aan, met een afgrijslijk gebrul; zij vatte zijne laers, die van katoen was, en scheurde die aan stukken; het paerd wendde zig om en zette het op de vlugt; de Rhinoceros vervolgde het met alle haare magt en smeet, met een schriklijk gedruis, boomen en alles wat haar in den weg was, omverre. Eindelijk kwam de Heer bij zijn gezelschap en toen verliet het dier hem en tastte de andere aan, die, om zijne woede te ontvlugten, zig agter twee dikke boomen verschoolen, welke naauwlijks twee voeten van elkanderen afstonden. Het was hun geluk dat

het dier, in zijne dolle woede, tusfchen die twee boomen wilde doordringen, welke het als een riet deedt flingeren; maar het kon egter de ftammen niet breeken, hetgeen die Heeren gelegenheid gaf om het met hunne pistoolen in den kop te treffen, wanneer zij hulp kreegen van slaaven en het voorts meester wierden en afmaakten.

De wilde dieren tasten dan ook niet gaerne den Rhinoceros aan. De Tyger, een zeer wild dier, dat zelfs den Oliphant en den Leeuw durft aanvallen, zal den Rhinoceros niet ligt aandoen; want, als hij deezen wil bespringen, rijt hij hem met zijnen hoorn den buik op. Men zegt dat de Rhinoceros daarentegens den Oliphant durft aanvallen; naardien dit dier hooger op zijne pooten is, kan hij het, als hij op hetzelfde is toegelopen, met zijnen hoorn in den buik steeken, daar de huid dunst en gemaklijkst te doorbooren is; maar mist hem dat, dan slaat hem de Oliphant met zijnen snuit en slagstanden ter neder en doodt hem. Deeze gevegten moeten ondertusfchen zeer zelden voorvallen; want geene van beiden deeze foorten van dieren verscheurende of vleescheetende dieren zijnde, kan het haar niet te doen zijn om elkanderen opteeten. Ook doet de Rhinoceros geene kleine dieren aan, zoo min als hij de groote vreest, en leeft doorgaans in vrede met alle; ook kan men geen en natuurlijken afkeer of vijandschap tusfchen den Rhinoceros en den Oliphant bemerken.

Oudstijds egter pleegen de Romeinen, die groot vermaak schepten in gevegten van dieren tegens elkanderen te zien, deeze groote dieren te zaamen te laten vegten,

en bragten in die fchouwfpelen zoo wel den Rhinoceros met den dubbelen hoorn als deezen met den enkelen hoorn in het ftrijdperk; het is egter te denken dat men deeze dieren door vuur of mannen van firo eerst verwoed gemaakt heeft om hen tot vegten te noodzaaken, gelijk men in die fchouwfpelen gewoon was te doen; men kan dan dat gevegt niet als eene natuurlijke vijandschap befchouwen; ondertusfchen was deeze eene fchoone gelegenheid, welke de Romeinfche toekijkers hadden, om de verwonderlijke kragt van dit groote dier te zien. Zij hebben befchreven dat de Rhinoceros in die gevegten eenen ftier met zijnen hoorn nam en als een man van firo in de lugt fmeet.

De Rhinoceros heeft eenen goeden reuk en een fijn gehoor, maar zijn gezigt is niet zeer fcherp, kunnende hij door de plaatsing van zijne oogen flegts vooruitzien. Hij luistert naar het minfte gerugt dat 'er is, zoo dat men opgemerkt heeft dat hij, fchoon hij in flaap, of druk aan het eeten was, terftond ontwaakte, den kop opligte en zeer aandachtig toeluisterde, tot het geluid, dat hij gehoord hadt, ophieldt. Zijn reuk is zoo goed dat hij de menfchen kan ruiken, als zij digt bij hem koomen, waarom ook degeene, die hem zoeken te verrasfchen, altoos maaken dat zij boven den wind van hem af zijn.

Men denkt dat de Rhinoceros omtrent zeventig of tagtig jaaren oud wordt, hetgeen men egter niet met juistheid verzeekeren kan; Daar zijn 'er niet veele te vinden, want hij brengt maar een jong te gelijk voort, en zulks niet kort na elkanderen. Een jong Rhinocerosjen is in het eerst niet grooter dan een groote hond

en heeft, als het geboren wordt, den hoorn nog niet op den neus, schoon men 'er dan reeds het beginzel van ziet; hij groeit naderhand langzaamhand uit, en, naardien 'er zulke lange hoornen gevonden worden, kan het wel zijn dat de hoorn gedurende het geheel leven van het dier al grooter en grooter worde.

Deeze Rhinoceros wordt op veele plaatsen in Asia gevonden, (mischien ook wel in Afrika, schoon in dat werelddeel doorgaans de tweehoornige valt) als in Bengale, in Siam, het land van den Mogol, in Sumatra, op Ceylon, op Java, en in andere strecken van Indie.

Men vangt den Rhinoceros zelden levendig, omdat men met denzelfen niets kan uitregten, dan hem als een merkwaardig dier te houden, en hiertoe moet hij dan jong gevangen en opgevoed worden; men schiet hem meest, en, om zulks te kunnen doen, volgen de jagers hem somtijds enige dagen agter elkanderen van verre op zijn voetspoor, dat van zoo een zwaar dier gemakkelijk op den grond te zien is, zenden van tijd tot tijd enige vooruit om hem te bespieden; zij naderen hem niet dan wanneer hij in slaap is, koomen dan stil bij hem, plaatsen zig alle rondom het dier, en schieten hem alle te gelijk (zijnde somtijds wel vijftwintig jaegers bij malkanderen om zulk eenen Rhinoceros te schieten) met ijzeren staaven of groote ijzeren kogels in den onderbuik, of bij de ooren inden kop, dat ook de eenigste plaatsen zijn daar men hem doodlijk kwetsen kan.

De Rhinoceros is enkel schadelijk door de groote verwoesting, die hij in de velden kan aanregten, als hij 'er in koomt, naardien hij zoo veel te gelijk afceet, en is enkel goed om te eeten; de Negers en Indiaanen vinden zijn

vleesch zeer lekker: Zijn vel geeft het best en dikst leder dat 'er in de waereld is. Van den hoorn draait men snuisterijen en bekertjens, waarmede men in Indie veel op heeft en die men zelfs met zilver en goud beslaat; men denkt, namelijk, dat een bekertjen, uit den hoorn van den Rhinoceros gedraaid, zeer dienstig is om te ontdekken of 'er in den drank, dien men in hetzelfde doet, vergift zij dan niet; want dat het, zoo die drank vergiftigd is, van een zou spijten, als men denzelven daaringiet; men zegt ook dat de wijn in die bekertjens schuimt en opbruischt. Dit alles is onwaarheid, schoon het bij achtingswaardige schrijveren aangetekend staat: ik zelf heb zoodanig een beker, ik heb dien met wijn gevuld en geene opbruisching gezien; ik heb den wijn vervolgens vergiftigd en het bekertjen is niet gespleten. Men schrijft ook aan de nagelen, tanden, het vleesch, het vel, het bloed, aan den afgang en aan de pis geneeskundige kragten tegens het vergift toe, die egter wel meest alleen in de inbeelding van de Indiaanen bestaan zullen.

Zedert de tijden van de oude Romeinen, heeft men verscheidenreizen den eenhoornigen Rhinoceros in Europa gebragt; ik heb reeds gesproken van den Rhinoceros, die, in het jaar 1513 naar den Paus gezonden zijnde, op reis verdronk; in het jaar 1685 was 'er een te Londen en in de jaaren 1739 en 1741 zijn 'er ook twee te Londen aangebragt geweest. Die van 1739 was van Bengale gezonden; hij was nog jong, zijnde eerst twee jaaren oud; de onkosten van zijne reis en van zijn onderhoud opdezelve beliepen omtrent elf duizend guldens; men voedde hem met rijst, suiker en hooi; bij at elken dag zeven ponden,

rijst met drie ponden suiker gemengd, dat hij in drie portieën kreeg; men gaf hem daarenboven nog veel hooi en gras, welk laatste hij liever at dan het hooi; hij dronk niet dan water en eene ontzagchelijke hoeveelheid te gelijk; hij was zeer stil van aart en liet zig overal aanraaken; hij was nooit boos dan als men hem sloeg, of als hij honger hadt en dan kon men hem niet bevredigen dan met hem te ceten te geeven; als hij boos wierdt, sprong hij met groote snelheid vooruit en zeer hoog vanden grond en stootte woedend met zijnen kop tegens den muur.

In het jaar 1749 is 'er ook een eenhoornige Rhinoceros in Europa rondgevoerd; dit dier was zeer mak en het was deeze die gewoogen wierdt en vijf duizend ponden zwaar wierdt bevonden; hij at zestig ponden hooi en twintig ponden brood en dronk veertien emmeren water elken dag; hij hieldt ook veel van bier en wijn en liet geduldig toe dat men hem den rook van tabak in zijnen neus en in zijnen bek blies; hij was voor 't overige zeer gulzig; eens stondt in het vaartuig, waarin men hem overbragt, een jongen wat dicht bij hem, wanneer hij hem zijnen hoed van het hoofd rukte, en, eer men hem dien weder af kon neemen, in een oogenblik opvrat: hij was zeer maken ook zeer gaauw, naar evenredigheid van zijne grootte en zijn log voorkoomen.

Thans is 'er, gelijk ik gezegd heb, nog een leevende eenhoornige Rhinoceros te Versailles; die nu (in het jaar 1793) omtrent vijftientig jaaren oud moet wezen; deeze eet omtrent honderd en zestig ponden hooi op eenen dag; naar ik van het dier heb kunnen oordeelen in den korten tijd dat ik het gezien heb, was het ook zeer mak.

DE AFRIKAANSCHÉ RHINOCEROS, OF NEUSHOORN,
DE TWEELHOORNIGE RHINOCEROS, OF DE RHINO-
CEROS MET DEN DUBBELEN HOORN.

(Pl. V. Fig. 2. het mannetjen.)

Men vindt in verscheiden boeken over de Natuurlijke Historie en in enige vermaarde Reis- en Landbeschrijvingen den Afrikaanschen Rhinoceros met twee hoornen zoodanig afgebeeld, dat men den eenhoornigen Rhinoceros getekend heeft en hem dan slegts twee hoornen op den neus heeft gezet (*a*), even als of deeze twee soorten van Rhinocerosen niet in gedaante verschilden, maar enkel in het voeren van een of twee horens. Dit heeft mij genoodzaakt den tweehoornigen Rhinoceros insgelijks, volgens de laatste geloofwaardigste reizigers, aftebeelden, uit welke afbeelding men dan ook terstond bespeurt dat 'er zoo groot een verschil is tuschen deeze twee soorten van dieren, dat men hen als geheel van elkanderen verschillende en dus wel degelijk als verschillende soorten kan beschouwen.

Men

(*a*) Ik ben, om van andere niet te spreken, zeer verwonderd geweest deeze verkeerde afbeelding ook in de *Reize naar Abyssinie* van den beroemden BRUCE te zien. Zulk eene dwaaling bij eenen zoo beroemden reiziger is in staat om veele te misleiden omtrent de waare gedaante van dat dier. Zij is te zonderling, omdat die Schrijver in Abyssinie niet dan tweehoornige Rhinocerosen gezien heeft.

Men ziet dat de Rhinoceros met den dubbelen hoorn die groote vouwen of plooiën van de huid niet heeft, welke wij in den eenhoornigen opgemerkt hebben; zijne huid is zonder plooiën, maar egter met oneffenheden en knobbels, zoo dikals een duim, bezet; de huid is egter ook zeer dik, hebbende een en een halven duim dikte; hij heeft geen hair, behalven aan de ooren en aan den staert; de kleur der huid is afchgrauw, behalven aan den buik, daar zij dunner, effener en van de kleur als menschenvel is. Deeze huid is zoo ondoordringbaar niet als men van den voorigen Rhinoceros meldt; men kan hem wel met een kogel doorschieten, gelijk ook menigmaalen geschied is; ja zij kan zelfs met spiesen en pijlen doorboord worden.

De gedaante van den kop kan men in mijne figuur zien, waarin men kan opmerken dat 'er rondom de oogen verscheiden rimpels gevonden worden; de boven-lip is ook bij dit dier langer dan de onder-lip, en heeft als eenen grijpenden vinger; de oogen zijn klein en diep in den kop gezonken.

Op den neus heeft dit dier twee hoornen, zoo wel het mannetjen als het wijfjen; de voorste hoorn is grooter dan de agterste, en de agterste is bij de oude Rhinocerosen altijd afgesleten, door het opscheuren van de boomen, en het uitgraaven van de wortelen, 't welk zij daarmede doen; de voorste en groote hoorn loopt spits af en is krom gebogen, naar den rug toe; maar men moet in acht neemen dat hierin bij den eenen Rhinoceros en bij den anderen verschil kan zijn, zoo wel naar hunnen ouder-

derdom als anderzints; want dus zien wij dat de hoornen van de koeijen ook niet altijd even groot en even eens gebogen zijn; somtijds hebben, zegt men, beidende hoornen van deezen Rhinoceros eenezelfde grootte. De ooren zijn bijna gevormd als die van de voorige foort; zijne tong is zeer week en zagt en niet ruuw als eene rasp; hij heeft geene voorste tanden, en zijn muil loopt ter plaatse daar zij staan zouden zeer spits toe; zijne lippen zijn zoo hard dat hij daarmede, zoo goed als met tanden, het gras en de bladeren en takjens kan afplukken, te meer omdat de bovenste lip en kaak over de onderste heen sluit; hij heeft agtentwintig kiezen, zeven aan elke zijde in ieder kaakbeen. Zijne pooten zijn dik, en in drie vingeren gespleten, waaraan nagels of liever hoeven zijn, gelijk de voorige foort. Zijn staert is kort en rond en met hair of borstels bezet.

Deeze Rhinoceros wentelt zig mede in het slijk als de andere en doet daardoor het slijk aan zijn lighaam kleeven, hetwelk hem voor het bijten en steeken van vliegen en insecten beschut; hierdoor ziet hij 'er veelal graauw of grijs uit, maar, als hij gejaagd wordt, dan doet het zweet het slijk, dat op zijne huid kleeft, nat worden, waardoor hij schielijk zwart begint te worden en dan veel donkerer van kleur schijnt dan anders.

Deeze Rhinoceros is niet minder groot en zwaar dan de eenhoornige; hij voedt zig, even als die, met gewassen, met kruiden, namelijk, heesters, wortelen en bladeren van boomen; zij eeten zelfs het hout van boomen, die zagt en sappig hout hebben, en dan splijten zij, na dat zij

eerst de bladeren en kleine takjens opgegeeten hebben, de bast met hunne hoornen van onderen naar boven aan reepen; deeze reepen kaauwen en knaagen zij met hunne sterke kaakebeenen aan stukken en vermaalen die met hunne tanden; doch het gebeurt egter somtijds dat zij, als zij sterke boomen dus opscheuren willen, hunnen hoorn afbreeken, die dan in den boom blijft zitten. Deeze Rhinoceros is zoo min een herkauwend dier als de voorige.

De tweehoornige Rhinoceros heeft door de plaatsing van zijne oogen geen scherp gezigt, maar zijn reuk is zeer fijn, naardien hij de menschen op verscheiden sehreden afstand ruikt, als de wind van hun af naar hem toe waait. Ook heeft hij een zeer scherp gehoor; Hij is, schoon geen verscheurend dier zijnde, in de wildernis voor de reizigers gevaarlijk, naardien hij somtijds op dezelve toeloopt om hen te verpletteren of te vertreeden, schoon hij, even als de voorige, nog wel te ontwijken is. Het is gebeurt dat zoodanig een Rhinoceros een geheelen wagen op den neus en de hoornen genoomen en een geheel eind wegs voortgedraagen heeft. In het loopen draait hij zijnen kop heen en weêr en schijnt vermaak te scheppen in den grond met zijne hoornen omteloegen; somtijds graaft hij daarin al loopende diepe vooren, waaruit men kan opmaaken hoe groot eene kragt hij met die hoornen doen kan.

Het wijfjen brengt maar een jong te gelijk voort, en is niet grooter dan het mannetjen. Hij leeft ook alleen en niet met troepen; ten hoogsten ziet men er drie bij makanderen.

De tweehoornige Rhinoceros wordt in Afrika gevonden

den en vooral in de landen van de Kaap de Goede Hoop en in Abysfinie, daar zij menigvuldiger schijnen te zijn dan de eenhoornige in Asia is.

Als dit dier vervolgd wordt, is het, hoe log het door zijne zwaarte ook schijne, tog buitengemeen ligt en snel; het loopt op een korten draf en, wordt het sterker vervolgd, dan loopt het op een galop, en zal, als het opgejaagd is, verscheiden mijlen verre wegloopen zonder uitterusten; het loopt van het een bosch in het ander en stort in zijnen loop de oude boomen om, als of zij omver geschoten wierden; andere, die buigzaam zijn, buigen zij neder, en ziet de jager, die hem vervolgt, dan niet toe; dan kan hij ligt, door zoo eenen boom, als die weêr oprijst, omverre gefmeten en verpletterd worden.

Men vangt deeze Rhinocerosfen op verschillende wijzen; de Hottentotten, welke in de binnenlanden van de Kaap wonen, gaan dus te werk om de Rhinocerosfen, Oliphanten en andere groote dieren te vangen, zonder zelve het minste gevaar te loopen van door dezelve verscheurd te worden: Zij letten op, langs welken weg die dieren des nagts gaan om te gaan drinken, hetgeen zij gemaklijk kunnen nagaan, zoo aan het spoor van bunne voeten, als omdat die dieren door de boschen, door welke zij loopen, groote laanen maaken, doordien zij met hun zwaar lighaam boomen en struiken omverre werpen; deeze laanen volgen zij dan gemcenlijk; en in deeze, of op het vlakke veld, daar het spoor loopt, graaven de Hottentotten eenen kuil en zetten in denzelven een of

meer paalen, die fcherp gepunt en waarvan de punten in het vuur hard gemaakt zijn, regt overeinde; deeze kuilen bedekken zij met takken van boomen, waarop zij bladeren en vervolgens zand leggen, zoo dat niemand zoodanig eenen bedekten kuil befpeuren kan; wanneer nu deeze zwaare dieren langs hunnen gewoonen weg koomen en op deeze takken treden, breeken dezelve en zij storten in den kuil, vallende met hun lighaam op die fcherpe punten, die hen doorbooren, en moeten dus fterven, of, mislukt dit al, dan kunnen zij 'er egter niet weder uit koomen en worden dus gemaklijk door de Hottentotten afge maakt. Doch zij en de Kaffers jaagen dit dier ook op eene andere wijze; zij bekruipen het, namelijk, als het in flaap is, en werpen het dan hunne afagaaien, of werpspiesfen in het lijf, en loopfen het dier dan eenen, of fomtijds verfcheiden dagen op het fpoor na, tot dat het aan zijne wond geftorven is; zij hebben ook de gewoonte om de punten van deeze spiesfen met vergift te ftrijken, opdat het dier des te eerder fterven zoude.

In Abysfinie jaagt men den Rhinoceros weder op eene andere wijze; de jager zit te paerd en heeft eenen anderen, die agter hem zit; hij rijdt met zijn paerd vlak voor hem; de Rhinoceros ftelt zig tot tegenweer in postuur, ftelt eenen oogenblik ftill en loopt dan zeer snel op het paerd toe, om het te ftooten; het paerd ontwijkt hem en dan fpringt de man, die agter op zit en met een zwaard gewapend is, op den grond en hakt hem van agteren in zijne agterfte pooten op eene plaats, dat zulks hem buiten ftelt om te vlugten of verder wederftand te bieden.

Men

Men gebruikt dit dier niet levendig; schoon ik bij eenen schrijver geleezen heb dat men het in Abyssinie gebruikt om lasten te draagen, geloof ik niet dat zulks bevestigd wordt (a). Doch dood zijnde wordt het vleesch van het dier gegeten, en men zegt dat het omtrent als varkensvleesch smaakt; maar het is grover en laffer; de zoolen van zijne voeten worden voor het lekkerste deel gehouden, naardien dat vleesch zeer week en als kraakbeeng is.

Van de huid bedienen de Hottentotten zig om'er schilden van te maaken, naardien daarvan een dik hard leder kan bereid worden, dat tot veele gebruiken kan dienen; dit volk zoekt ook de mist van deeze dieren op en rookt die met veel smaak in hunne pijpen als tabak, waarvan zij zeer groote liefhebbers zijn.

(a) Bij de PAU : BRUCE meldt zulks niet.

DE OLIFANT, DE OLIPHANT, OF DE
ELEFANT.

(Pl. V. Fig. 3. het mannetjen.)

De Oliphant is het grootste van alle viervoetige dieren; hij onderscheidt zig voornamelijk door zijnen langen beweeglijken tromp of snuit en door een paar zeer groote uit het bovenst kaakbeen vooruitstekende slagstanden.

Niet alleen is de Oliphant het grootst van alle dieren die op het land leeven, maar het is ook het merkwaardigste door zijne wonder-groote kragt, door zijnen aanmerklijken snuit en de handigheid, waarmede hij zig van denzelven bedient, door zijn verwonderlijk instinct, door zijne uitmuntende schranderheid, met welke hij boven andere dieren begaafd is, en om welke men hem wel eens den *half redeneerende* Elefant genaamd heeft, door zijn fijn inwendig gevoel en buigzaamheid van aart, die hem, gelijk de hond, aan den mensch verkleefd maaken, als hij door eene goede behandeling tot dankbaarheid wordt aangespoord, wanneer hij zijnen meester met getrouwheid en ijver zal dienen; in kort: dit dier vereenigt zoo veele merkwaardige hoedanigheden in zig, dat men het van ouds als een wonder der Natuur heeft aangezien.

Voor dat ik overgaa om dit met voorbeelden uit zijnen aart en zijne huishouding te bewijzen, vereischt mijn ontwerp dat ik eerst eene korte beschrijving van de gestalte en uitwendige deelen van den Oliphant, waarin
veel

veel merkwaardigs voorkomt, dat ik niet voorbijgaan mag, aan mijne lezeren mededeele.

Het lijf van den Oliphant gelijk een dikke logge klomp vleesch, op vier zwaare pijaaren rustende; zijne gestalte is zwaar en lomp op het aanzien; zijn rug is rond gewelfd en zijn kop zit bijna onbeweeglijk aan het ligham, zonder van buiten bijna enigen hals te vertoonen; hij heeft groote ooren en kleine oogen en zijn bek vertoont zig bijna niet, naardien hij door zijnen langen snuit bedekt is; uit zijnen bek steeken twee groote slagstanden uit; geen viervoetig dier heeft een maakzel dat daarnaar gelijk. De Oliphant vertoont dan in zijne gestalte noch vlugheid, noch buigzaamheid, in zijn aanzien noch schrandrheid, noch behendigheid, en niets zou, op het eerste gezigt, doen vermoeden dat dit dier, boven alle andere, met zulke uitmuntende vermogens begaafd is.

Ondanks dit zwaar, log aanzien hebben zijne leden egter zoo veel kragt, dat die zwaare klomp zig gemakkelijk en schielijk kan bewegen, dat hij zeer snel kan gaan en loopen, dat hij gemakkelijk kan gaan liggen en opstaan, schoon hij, als hij oud geworden is, liever staande slaapt en eindelijk zoo stijf wordt, dat hij, eens gevallen zijnde, niet meer kan opstaan, maar met katrollen opgeheist en dus weder op zijne pooten gezet moet worden.

Wanneer men de gestalte van den Oliphant beschouwt, zou men denken dat zijne voorste pooten langer zijn dan zijne agterste; dit is egter zoo niet; want de agterste pooten zijn indedaad wat langer dan de voorste, doch meer door de holligheid van den buik bedekt; ook is de

knie anders geplaatst dan bij andere viervoetige dieren en staat in het midden van het been, hetgeen men best in zijn geraamte waarneemen kan; de voeten zijn zeer kort en klein en zijn in vijf vingers verdeeld, die door het vel bedekt zijn, zoo dat hij van buiten geene uitstekende vingers vertoont; zij zijn elk van eenen nagel voorzien; de voetzool is met een dik vel, zoo hard als hoorn, bekleed, dat rondom aan den voet als een rand uitsteekt.

De kop zit aan het lijf zonder van buiten bijna eenen hals te vertoonen; hij is lomp van gedaante en geheel anders van beloop dan die van alle andere viervoetige dieren; de oogen zijn zeer klein, maar men kan zeggen dat zij levendig en schrander staan; zij vertoonen de inwendige aandoeningen van het dier naar buiten, even als bij den mensch en gelijk ook bij de honden waargenoomen kan worden, maar in eenen veel grooteren graad dan bij die dieren; als hij zijnen meester aanziet, geeft zijn oog vriendschap en ontzag te kennen; wordt hij door hem aangesproken, dan kan men oplettendheid uit zijne oogen lezen, heeft hij hem aanbehoord, dan laat hij door zijn gezigt blijken dat hij hem begrepen heeft; worden hem tekenen gedaan, waaraan hij gehoorzaamen moet, dan schijnt hij dezelve herhaalde reizen met oplettendheid gade te slaan, en te overleggen wat hij doen moet. In kort, zijne oogen zijn vol uitdrukking en leven.

De Snuit of Tromp, het aanmerklijkste en nuttigste lid voor den Oliphant, en van hetwelk men bij geen ander dier eene wedergade vindt, is eigenlijk zijn neus en is
een

een der verwonderlijkste werktuigen, met welke de Natuur enig leevend fchepzel befchonken heeft. Het begin van deezen neus dient met een tot bovenlip, waaronder zig de onderlip bevindt, die puntig en zoo klein, is dat men zijnen bek niet kan zien, tenzij men onder zijnen neus of fnuit ziet. Deeze Tromp is zeer lang, zoo dat hij daarmede op den grond kan reiken, zonder zijnen nek veel te krommen; hij is boven aan den kop veel dikker dan onder aan het eind en loopt hoe langer hoe dunner; boven op is hij met groefjens in de breedte en voorts bolrond, van onderen is hij plat en hij heeft overlangs twee reijen van kleine verhevenheden, die naar de pooten van rupfen gelijken. De Tromp is eene lange pijp of buis, die door een middenshot van binnen in twee buizen verdeeld is, welke met de twee neusgaten gemeenschap hebben; boven in die buizen aan den kop is eene klep, waardoor zij gefloten worden, zoo dat het water, wanneer de Oliphant hetzelve, door het infnuiven van de lugt, in den tromp heeft opgehaald, niet in den eigenlijken neus, of het werktuig van den reuk kan koomen. Aan het eind van die buizen, en dus aan het onder-eind van den Tromp, koomen de neusgaten uit; deeze neusgaten staan in eene holte, die met eenen rand omringd is; deeze rand is van onderen dikker dan aan de zijden en het bovenfte gedeelte fteekt als een lid van een vinger uit; de rand en vinger kunnen door het dier op alle mogelijke wijzen bewoogen worden.

De Oliphant kan deezen Tromp met groote kragt en fnelheid naar alle kanten buigen en krommen, naar boven,

ven, naar onderen en ter wederzijde; hij kan denzelven tot de langte van drie ellen uitrekken en dan weder tot eene el inkrimpen; hij kan denzelven oprollen, heteind in zijnen bek brengen, op zijnen rug leggen, zonder dat alle deeze bewegingen hem hinderen zijnen adem door denzelven te haalen; hij kan, wanneer hij het eind in het water steekt, en dan de lugt inhaalt, het water in zijnen snuit opzuigen en het daarin houden, tot dat hij hetzelfde, door het weder uitblaazen van zijnen adem, met groote kragt weder uitspuit en men zegt dat hij dus wel twee emmeren waters in zijnen snuit kan bergen en wegwerpen. Hij omvat met eene onbegrijpelijke sterkte met zijnen snuit alles wat hij wil en draagt het dus, of smijt het met kragt van zig. Met den rand en den vinger, die onder aan zijnen Tromp is, vat hij alles op als met eene hand, zelfs het kleinste graankorreltjen, het minste strohalmtjen; ik heb hem daarmede een stuivertjen van eenen gladden planken vloer zien raapen, waartoe een sijn gevoel vereischt wordt, met welk ook indedaad deeze Tromp begaafd is; hij doet met denzelven dingen, die groote juistheid en behendigheid vereisfchen. Wil hij een lighaam opligten, dat te groot is om door zijnen snuit omvat te worden en te effen dan dat hij het met zijnen vinger grijpen kan, zet hij 'er de randen van het eind van zijnen Tromp op en trekt dan de lugt met zoo groote kragt in, dat hij een zeer zwaar lighaam kan opligten, dat dan aan het eind van zijnen Tromp hangt; dit doet hij op dezelfde wijze als de jongens die een rond stukken nat leder, waaraan in het middenpunt een koord-

jen

jen vast is, op eenen gladden steen zetten en dan aan het koordjen trekkende, het stukjen leder in het midden opligten, waardoor 'er onder het leder eene ruimte kooft, die lugtledig is, op welke wijze zij zwaare steenen van den grond kunnen opligten. De Tromp is dan niet alleen de neus van den Oliphant, maar ook zijn arm en zijne hand, het werktuig dat hem dient om het eeten in zijnen mond te brengen, het drinken 'er in te gieten, om zig te verdedigen en bij voorkoomende gevallen kragt te oefenen; hij is dan ook het voornaamste lid van dit groot dier, dat de zwaarte en logheid van zijn lighaam en de korthed van zijnen hals rijklijk vergoedt, en als hij zijnen Tromp kwijt ware, zou hij van honger moeten sterven.

De Oliphant is zeer fijn van reuk en heeft dat zintuig misfchien volmaakter dan enig ander dier door de groote uitgestrektheid van zijnen neus; hij kan dan den mensch ook van zeer verre ruiken en hem, als de hond, op het voetspoor volgen.

De Oliphant heeft geene snijdtanden, noch in het bovenst, noch in het onderst kaakbeen; hij heeft ook geene hondstanden, maar alleen in elk kaakbeen twee kiezen aan elke zijde. In het bovenst kaakbeen staan ter plaatse daar bij andere viervoetige dieren de snijdtanden zijn, twee groote slaggtanden, die naar boven gekromd zijn en vrij lang uit den bek van het dier uitsteeken; deeze slaggtanden zijn aan het dikst eind hol tot op de helft van hunne lengte; het overige is vast en digt van zelfstandigheid en levert het zoo fraai ijvoor op; zij dienen het dier om
 zig

zig te verweeren en om kragt te oefenen; bij sommige Oliphanten worden zij zoo lang, dat zij zeven of agt voeten, of anderhalf maal de lengte van eenen mensch haalen en zoo zwaar dat zij wel honderd en vijftig ponden weegen; ja men heeft 'er gezien die honderd en zestig ponden zwaar waren; dit is egter op verre na zoo niet met alle Oliphanten; want de meeste hebben slegts kleine slag tanden. De zwaarte deezer slag tanden hinderen de oude Oliphanten als zij slaapen; want, naardien zij staande slaapen, en de tanden vooruits teeken en niet, gelijk de horens der viervoetige dieren, regt op hun hoofd staan, doen zij hun den kop voorover hellen door hun gewigt; het is daarom dat men gezien heeft dat een tamme Oliphant gaten in den muur van zijnen stal gestoten hadt, waarin hij des nagts, als hij gong slaapen, de punten zijner slag tanden stak om die te laaten rusten; het is waarschijnlijk dat die, welke in het wild leeven, dezelve op eenen boom of steen laaten steunen. De wijfjens hebben deeze slag tanden zoo wel als de mannetjens, maar die van de wijfjens zijn de helft kleiner. Zijne tong is omtrent als die van eenen os.

De Ooren van den Oliphant zijn zeer groot en staan, als twee lappen, plat tegens den kop aan; zij hangen gewoonlijk neder; maar hij kan dezelve beweegen en oplichten en tegens zijn hoofd doen klappen; hij bedient 'er zig van als van een waaijer.

De staert van den Oliphant is kort; hij heeft slegts twee en eenen halven of drie voeten lengte; hij is dun, aan het eind puntig en met een bosjen haar bezet, dat
eer

eer naar draaden van hoorn dan naar haar gelijk; het is zwart en blinkende, van de dikte van grof ijzerdraad en, schoon het veêrkracht heeft en buigzaam is, kan men het met de handen niet aan stukken trekken; de staert is ook in zijne lengte met borstels bezet, harder en dikker dan die van het zwijn; daar zijn ook van die borstels op het binnenst gedeelte van den tromp en aan de oogleden, daar zij somtijds meer dan een voet lang zijn; deeze haartjens aan de oogleden hebben ook weinige andere dieren; zijn vel is glad en kaal; alleenlijk ziet men hier en daar enkele borstels staan; zijne huid gelijk vrij wel naar den bast van eenen ouden eikenboom; zij dient vogtig gehouden te worden, naardien zij anders afschilfert, waarom de Indiaanen hunne Oliphanten met olie besmeeren en dezelve zig in het water laten baaden; zijne huid is vrij gevoelig op die plaatsen daar zij niet vereelt is; ook kunnen hem de vliegen met hun steeken zeer hinderen; hij gebruikt veele konstgreepen om zig van dezelve te ontslaan; hij trekt zijne huid in rimpels te zaamen om hen te verpletteren, slaat hen met zijnen staert, met zijne ooren en met zijnen tromp dood; hij neemt takken van boomen, bosjens bladeren of stro met zijnen tromp en verjaagt hen daarmede, en, zoo hij dit niet bij de hand heeft, neemt hij zand met zijnen snuit op en strooit het op de plaatsen daar hij hen voelt; dit doet hij vooral als hij nat is, als wanneer het zand aan zijne huid blijft kleeven en hen dus voor die lastige infekten behoedt.

De Oliphant heeft twee prammen, welke op de borst tusschen de voorste pooten geplaatst zijn en zeer kleine tepeltjens hebben.

Het

Het wijfjen van den Oliphant is dikker en vleefchiger dan het mannetjen; het heeft de ooren kleiner, het lijf voller, den kop dikker en de leden meer gevuld en ronder.

De Oliphant heeft eene harde ftem, die egter niets verfhriklijks heeft, tenzij hij uit boosheid brult; men kan dezelve wel een uur verre hooren. Zoo het waar zij hetgeen men vertelt, zouden deeze dieren hunne ftem op allerhande wijzen weeten te buigen; want men zegt dat de opzigter van de Oliphanten van den Keizer van China die dieren, tot vermaak van den Rusfifchen Afgezant aldaar, deedt brullen als de leeuwen en tijgers, deedt loeijen als osfen, deedt briesfchen als paerden, zelfs het gezang der vogelen deedt nabootfen; ja hij kon hen het geklank der trompetten doen namaaken.

De grootte van de Oliphanten verfchilt zeer veel; zij, die jong gevangen en in flavernij opgevoed worden, worden nooit zoo groot als die, welke vrij in de bosfchen naar hunnen aart leeven; ook zijn de Oliphanten, die in enige landen van Indie vallen, grooter dan die, welke in andere landen gevonden worden; de grootte van eenen dier grootfte Oliphanten is van veertien of vijftien voeten hoogte, dat is bijna drie maalen de hoogte van eenen mensch; wanneer men zig daarbij eene zwaarte van lighaam verbeeldt, evenredig aan zulk eene grootte, naar de gefalte van het dier, dan maakt zulks een ontzaghe-lijk gevaarte uit; ook moet een groote Oliphant zwaarer zijn dan vijftig volwasfen menschen. Men heeft eens eenen jongen Oliphant, twintig jaaren oud zijnde, ge-

wogen en hij haalde volkoomen zeven duizend ponden; het is egter waarschijnlijk dat een groote volwasfen Oliphant wel agt duizend ponden, dat is zoo veel als agt vette osfen, zal weegen.

De gewoone kleur van den Oliphant is zwartachtig of donker aschgrauw over het geheel lijf, schoon men ook witte, of liever vleeschkleurige, en rosfe vindt, van welke verscheidenheden ik straks zal spreken.

De Oliphant is geen vleescheetend dier; hij eet nooit vleesch of visch; waarom het ook niet waar is hetgeen wel eens gezegd is dat de Oliphant de lijken van de geene welke hij gedood heeft, zoude opeeten; hij leeft enkel van gewasfen, namelijk van wortelen, van kruiden, van bladeren en dun hout; hij eet ook vrugten en graanen; men kan begrijpen dat zulk een groot dier eene groote hoeveelheid van zulk voedsel tot zijn onderhoud nodig heeft; waarom zij ook, als zij op bezaaide landen koomen, in korten tijd zeer groote schade kunnen aanregten en te meer, omdat zij met hunne groote breede pooten tien maalen meer verpletteren dan zij opeeten; zij eeten omtrent honderd en vijftig ponden gras 'sdaags. Men zegt dat, als een dier dieren eene plaats gevonden heeft, daar rijklijk te eeten is, hij de andere roept om met hem daarin te deelen; de bewoners van de landen, daar Oliphanten gevonden worden, zijn daarentegens geenzints op zulke bezoekers gesteld, die in een uur tijds een geheel bezaaid veld bederven kunnen, waarom zij, omhen afteweeren, rondom hunne graan- en rijstlanden en om hunne woningen zwaar geluid maaken, zoo met

trommelen te roeren als anderszints en groote vuuren ontsteeken; maar somtijds helpt dit nog niet en koomen de Oliphanten zig meester van dezelve maaken, jaagen koeijen en schaapen weg, drijven de menschen op de vlugt, werpen hunne hutten om en vergasten zig op hun graan gewas.

De Oliphant moet dan gestadig eeten, dat hij met veel zindelijkheid doet; hij zoekt zorgvuldiglijk met zijnen tromp de goede bladeren uit de slegte en scheidt die, eer hij dezelve in zijnen bek steekt, wel af, of slaat met zijnen tromp enige reizen tegens de takjens om 'er de infekten en het zand af te doen vallen; dan vat hij de bladeren of het gras met zijnen tromp en denzelven ter zijde omkrommende, steekt hij die in zijnen bek; hij houdt zeer veel van tabak, van wijn, brandewijn, arak en andere sterke dranken; de tabak, zoo wel als deeze dranken, maaken hem dronken: als de meester van de tamme heenen eenen zwaaren arbeid wil doen verrigten, of iets moeilijks wil doen onderneemen, laat hij hun een glas van zulken drank zien en belooft hen dien hun om aantemoe-digen, hetgeen de Oliphant begrijpt; hij bemint ook den rook van tabak, waarvan hij egter ook dronken wordt. De Oliphant behoort niet onder de herkaauwende dieren.

Wanneer de Oliphant drinkt, steekt hij niet, gelijk andere viervoetige dieren, den bek in het water of leppert niet met de tong, maar hij doet zulks wederom op eene wijze, verschillende van alle andere. Hij steekt zijnen tromp in het water en vult denzelven door het insnuiven van de lugt met dat vogt; vervolgens zijnen kop wat op-
lig-

ligtende kromt hij zijnen snuit en brengt het eind diep in den bek, waarin hij het water uit zijnen tromp met kragt inspuit, zoo dat men het hooren kan. Men zou dan immers ook denken dat het jong de moeder met den tromp de melk afzoog; doch de waarneeming van deeze dieren in Indie hebben het tegendeel geleerd; het jong Oliphantjen speelt wel met zijn trompjes met de tepels van de moeder; maar, als het zuigt, gebruikt het daartoe zijnen tromp niet; het gaat onder de moeder leggen, ligt zijnen tromp op en strekt dien langs den buik van de moeder uit, terwijl het de tepels met den bek vat en dus het voedsel inhaalt dat door de Natuur voor het jonge dier bestemd is. Men heeft, wanneer men eenen grooten troep Oliphanten bij elkanderen zag, deeze zonderlinge omstandigheid opgemerkt, dat de jongen zig, in het zuigen, niet bij hunne eigen moeder hielden, maar dat zij ook aan andere wijffens, die melk hadden, zoogen.

Het is eene waarneeming in de Natuurlijke Historie der dieren dat, hoe korter het leven van een dier is, hoe meer jongen het ter waereld brengt, hoe langer, hoe minder jongen. De Oliphant brengt maar een jong tegelijk ter waereld en dat slegts alle twee of drie jaaren; maar daarentegens leeft dit dier ook eenen langen tijd. Men verzeekert dat hij zijn leven tot twee honderd jaaren rekt en tot zijn honderd en twintigst jaar jongen voortbrengt, waarom het geslagt van deeze dieren, ondanks hunne langzaam voortplanting, in stand blijft, waartoe ook medewerkt dat zij niet ligt door andere dieren kunnen omgebracht worden.

De sterkte van den Oliphant maakt hem bij andere dieren gevreesd, die hem niet ligt zullen aantasten. De Tijger en de Leeuw waagen het egter somtijds hem te bespringen en zoeken hem dan bij zijnen tromp te vatten en dien te verscheuren, waarmede zij hem het grootste nadeel kunnen toebrengen; men heeft ook gezien in de gevechten, welke men die dieren in scouwspelen met tijgers heeft laten houden, hoe voorzigtig hij dit lid weet te behoeden; hij let wel op dat hij hetzelfde altoos in de hoogte houdt buiten bereik van de klauwen van zijnen vijand, en tragt hem, met behendigheid, met hetzelfde enige slagen toetebrengeu, om hem te doen suisfebollen; gelukt hem dit, dan werpt de Oliphant hem neder en vertrappt hem onder zijne voeten of, zijnen tromp opligtende, doorsteekt hij hem met zijne slagtan- den. Men zegt dat dit groote dier eenen vijand zoude hebben aan een der kleinste viervoetige dieren; de rot of de muis, namelijk, zou hem dooden; hij zou in zijnen tromp kruipen, dien dus verstoppem, zijne adem- haaling beletten en hem verstikken. Doch als wij ons herinneren hoedanig wij gezien hebben dat deeze tromp gemaakt is, dat hij, namelijk, in twee buizen is verdeeld, die door een middenshot van een gescheiden zijn, zoo zal men reden hebben om te twijfelen of een rot of eene muis hem op deeze wijze de ademhaaling wel zoude kunnen beneemen en of dit niet even zoo goed zoude zijn als of men eenen mensch wilde doen stikken door slegts een zijner neusgaten, toetehouden: maar men heeft zig ook verbeeld dat van de twee buizen,

zen, waarin de snuit verdeeld is, slegts de eene diende om adem te haalen, en de andere om water intezuigen en uittestorten; hetgeen egter een verkeerd denkbeeld is; daarenboven kan de Oliphant het ingezogen water met zoo veel kragt uitspuiten, dat het te denken is dat hij een rot, of muis wel uit zijnen neus zoude kunnen uitblaazen, ten minsten door den wind het in'voomen belletten. Men zegt dat de Oliphant eenen wonderlijken afschrik heeft van een Zwijn; het geschreeuw van zulk een dier doet hem schrikken en de vlugt neemen, hetgeen mischien slegts door de onaangenaamheid van het geluid zal veroorzaakt worden, want de Oliphant schijnt een kiesch gehoor te hebben.

De kragt, die de Oliphant, zoo met zijn lighaam als met zijnen tromp en slag tanden, kan oefenen, is onbegrijpelijk. Met zijn lighaam kan hij eenen vrij dikken gemetselden muur omwerpen; met zijnen snuit scheurt hij takken van de boomen af; een ooggetuige zegt dat hij eenen Oliphant in drie rukken eenen tak van eenen boom heeft zien scheuren, welken twintig menschen, aan een touw trekkende, niet tot den grond hadden kunnen doen buigen; met zijne slag tanden ligt hij boomen met wortel en al uit den grond; een ander ooggetuige heeft een dier dieren met zijne slag tanden twee metaalen kanonstukken zien draagen, die met kabels aan elkanderen gebonden waren en elk drie duizend ponden woogen, welke hij alleen oplittede en vijf honderd schreden verre weg droeg; ook zag dezelve eeren anderen Oliphant schepen op en van het drooge trekken; in kort een

Oliphant draagt lasten, die zes paerden niet zouden kunnen beweegen; want een groote Oliphant torscht met gemak drie of vier duizend ponden; de allerkleinfte ligten gemaklijk eenen last van twee honderd ponden met hunnen snuit op en plaatsfen dien op hunnen rug; zij kunnen het water, dat zij in hunnen snuit zuigen, tot eenen grooten afstand van zig werpen.

Bij deeze groote kragt voegen zij ook eene groote snelheid, als men de zwaarte van hun lighaam in aanmerking neemt; als zij slegts stappen, leggen zij zoo veel wegs af als een paerd dat draaft, en als zij loopen, gaan zij zoo snel voort als een paerd dat galoppeert, hetgeen zij egter, in vrijheid zijnde, niet veel doen, tenzij zij gejaagd worden. Zij kunnen gemaklijk vijftien of twintig uren gaans op eenen dag afleggen en als men hen aandrijft, zullen zij zelfs vijf en dertig of veertig uren op eenen dag vorderen; doch de Oliphant kan zig in zijnen loop niet gemaklijk wenden en keeren, met welke omstandigheid de jagers hun voordeel weeten te doen. Hij kan zeer goed, gemaklijk en snel zwemmen; want naardien zijne longen en ingewanden zeer groot zijn en veel lugt bevatten, zoo is hij ook ligt in het water naar evenredigheid van de grootte van zijn lighaam. Hij wordt dan ook dikwijls gebruikt tot het overtrekken van rivieren; alsdan belaadt men hem nog met een paar kanonstukken en met een groot deel reistuig, terwijl verscheiden menschen zig aan zijne ooren en staert vasthouden en zig dus door hem over laten slepen; als hij zoo belaaden is, zwemt hij onder water en steekt slegts zijnen tromp boven om adem te haalen. De

De Oliphant wordt bijna in gantsch Oost-Indie gevonden; ook woont hij in alle de strecken van Zuidlijk Afrika, zoo dat dit dier in een groot gedeelte van de waereld te huis behoort; het bewoont egter alleen de warme landen en is nooit in Amerika gezien; men heeft in dat waerelddeel beenderen opgegraaven, die aan een even zoo groot dier moeten toebehoord hebben en sommige noemen dat dier, dat men egter nog niet kent, den *Amerikaanschen Oliphant*. De Oliphant schuwt de al te heete strecken en men vindt de grootste en sterkste in die landen daar de warmte wat gemaatigder is. De Oliphanten van Oost-Indie zijn grooter en sterker dan die van Afrika en die van het eiland Ceylon worden voor de beste gehouden, niet omdat zij de grootste of sterkste zijn, maar omdat zij moediger, edeler van aart en met meer verstand begaafd zijn, zoo dat de bijgeloovige Indianen zeggen, dat alle de andere Oliphanten den Ceylonschen eerbied bewijzen. Hetgeen denklijk gelegenheid tot dit verdichtzel gegeven heeft is dat de Ceylonsche Oliphanten, omdat zij de beste zijn, gebruikt worden om de Vorsten te draagen en dat men die andere dan leert die hof-oliphanten te groeten: het is even zoo veel als of men beweeren wilde dat, omdat men eenen edelman of heer van het hof onderdaanig groet, men daarom van natuur eerbied voor zijnen persoon hadde, als of hij van eene andere en edeler soort ware dan een eenvoudig burger, daar men indedaad deeze beleefdheid alleen aan zijne hoedanigheid of rang bewijst; ook kan het wel zijn dat kleinere en zwakker Oliphanten

voor sterker uit den weg gaan , dat zeer natuurlijk is.

Schoon de gewoone kleur van den Oliphant graauw of zwartachtig is , zoo worden 'er egter ook witte of vleeschkleurige en andere van eene rosse kleur gevonden ; deeze zijn zeer zeldzaam en daarom in hooge achting ; het zijn ook geene andere soorten van Oliphanten , want daar is eigenlijk maar eene soort onder de Oliphanten , maar enkel verscheidenheden , die nu en dan van zwarte Oliphanten voortgebracht worden . Doch daar wordt op het eiland Ceylon een klein slag van Oliphanten gevonden , die nooit grooter dan eene jonge koe worden ; dezelve zijn evenwel niet menigvuldig ; zij zijn wilder dan de gewoone en vlugten op het minste gerugt in de boschen .

De Oliphant is eigenlijk zagt van aart en niet woest noch bloeddorstig ; hij gebruikt zijne groote kragt en zijne verschriklijke wapenen enkel om zig , tot zijn zelfbehoud , te verdedigen , of om zijne jongen , of die van zijne soort , te beschermen ; hij bemint het gezelschap van zijne gelijke ; hij loopt niet alleen , maar bij troepen , die somtijds zoo groot zijn dat zij uit enige honderden bestaan ; elke troep blijft van andere afgezonderd zonder met dezelve gemeenschap te hebben ; zelfs schijnen die benden elkanderen zorgvuldiglijk te vermijden ; de oudste en die met de grootste slag tanden gewapend zijn trekken , als zij voortgaan , vooruit ; die in ouderdom op deeze volgen sluiten den troep , en de jonge en zwakke trekken in het midden ; de jongen worden door de moeders

gedraagen, die dezelve met haaren tromp omvatten: Dus trekken zij voort als zij enig gevaar te vreezen hebben: koomen zij aan eene rivier die diep is, dan zwemmen die oude ook de eerste over en schijnen den grond van den overkant te peilen; vinden zij alles goed, dan geeven zij een sein door een geluid met hunnen tromp te maaken; de troep begeeft zig in de rivier en zij zwemmen alle agter elkanderen over, terwijl zij de jongen over helpen door hen te ondersteunen en aan elkanderen overtereiken.

Diep in de boschen en wildernissen gebruiken zij zoo veele voorzorgen niet; daar zijn 'er egter die somtijds wat van den troep afdwaalen of agter blijven en deezē zijn het, welke de jagers gemeenlijk aantasten; want eene geheele bende aantevallen is zeer gevaarlijk. Behalven deeze vindt men, van tijd tot tijd, Oliphanten, die alleen en verre van de andere omdwaalen en nooit onder eenen troep toegelaaten worden, even als of zij uit alle gezelschap gebannen waren. Deeze verbannene zijn altoos mannetjens en zeer boosaartig; zij tasten dikwijls de menschen aan en dooden hen en, schoon een troep, als zij eenen mensch zien, zagtjens zal afdeinzen, wagt zoo een hem af en valt hem dikwijls woedend aan. Voor het overige zullen de Oliphanten, als zij eenen mensch ontmoeten, hem geen leed doen, als hij hen gerust laat gaan zonder hen te moeijen; naardien zij egter ligt verstoord worden, is het best hunne ontmoeting te vermijden; men zegt dat zij, als zij eens door iemand aange-

tast of gekwetst zijn, zulks nooit vergeeten, maar het bij alle gelegenheden zoeken te wreken.

De Oliphanten onthouden zig meest aan de oevers van rivieren, in diepe valeijen, of in beschaduwde bosfchen en op vogtige gronden; zij kunnen het water niet ontbeeren en gaan verscheiden uren daags tot hunnen buik toe in de rivier staan of besproeijen hun lijf met water door middel van hunnen tromp; als zij drinken, zullen zij het water eerst roeren tot dat het drabbig wordt, het zij dat hun instinct of de ingeeving der Natuur hen aandrijve om dit te doen, opdat de infekten of andere waterdierdjens die 'er in mogten wezen eerst weggedreven worden, het zij die slijk hunne maag dienstig zij om te teeren, gelijk men ziet dat de vogelen zand en steentjens pikken.

Ten tijd dat zij paaren begeeft zig het mannetjen met het wijfjen afgezonderd in de bosfchen, daar zij zig buiten het oog van menschen en zelfs van hunne gelijke onthouden.

De Oliphanten worden op verschillende wijzen gejaagd. De Negers, Hottentotten en andere arme volkeren dooden den Oliphant om zijn vleesch te eeten en zijne slag tanden te verkoopen; dit doen zij op verschillende wijzen naar de middelen die in hunne magt zijn. De Hottentotten graaven op de paden, langs welke zij weeten dat de Oliphanten naar de rivier gaan, kuilen, die zij met takken en groen bedekken, waar in die dieren dan onvoorziens storten, op dezelfde wijze als wij van de Rhinocerossen verhaald hebben en waarin zij die dan
ver-

verder afmaaken; ook dooden zij dit dier wel met vergiftigde pijlen, welke zij in zijn lighaam schieten en dan volgen zij hem dagen lang op zijn spoor tot het vergift zijne uitwerking gedaan heeft en hij nedervalt en sterft; daar behoort egter eene groote stoutheid toe om dit te onderneemen, vooral als men slegts te voet is en dus niet ras vlugten kan, na den Oliphant gewond te hebben; want dit dier, zig gekwetst gevoelende, valt zijnen bespringer aan en, hem onderhaalende, vat hij hem met zijnen snuit en werpt hem zeer hoog in de lugt en, als hij nedervalt, doorsteekt hij hem met zijne slagtan- den, of vertrapt en vermaalt hem geheel en al met zijne groote pooten, waarmede hij hem treedt tot hij geheel verpletterd is. Dit lot ondergong in de landen van de Kaap de Goede Hoop een boer, *Klaas Volk* genaamd; deeze meende op eene hei, onder bedekking van enige boomtjens, eenen Oliphant onbemerkt te bekruipen; maar alzoo deeze dieren eenen bijzonderen fijnen reuk hebben, bespeurde hem deeze weldra, liep hem na, haalde hem in, vatte hem met zijnen tromp en sloeg hem dood: Om niet door de Oliphanten gerooken te worden besmeeren de Hottentotten zig somtijds met den drek van die dieren, wanneer zij hen minder ligt gewaar worden. Eenen anderen boer is het gebeurd dat, terwijl hij op den grond lag, een Oliphant, zonder hem gewaar te worden, over hem heen stapte, maar, met het opligten van zijnen poot, hem in de zijde stootende, brak hij hem vier ribben, waarvan hij evenwel genezen wierdt; den zelfden man is het eens gebeurd dat, terwijl hij met twee andere

op

op den grond lag te slaapen, 'er vier of vijf Oliphanten langs hen henen kwamen; tot hun geluk wierden zij wakker en verschoolen zig in het kreupelbosch, maar alle drie de paerden, die aan eenen boom stonden vastgebonden, wierden door de Oliphanten deerlijk gehavend, die hun, in het voorbijgaan op eene en meer plaatsen, de ruggegraad in stukken geslaagen hadden.

Deze jagt is zelfs van gevaar verzeld, al zit de jager te paerd. Daar zijn 'er egter onder de Kaapfche boeren, die hun werk van de Oliphanten-jagt maaken en daarop ook zeer afgerigt zijn, ja die, als zij op een goed, wel geoeffend jagt-paerd zitten, wel alleen eene kudde Oliphanten durven aantasten. Ziet hier hoe zij die jagt oefenen. Als zij den Oliphant te paerd willen aanvallen, moeten zij, gelijk te begrijpen is, dit in het vlakke veld doen, terwijl het in de boschen beter is hen te voet te bekruipen: Zij zijn dan twee of drie te zamen, zitten elk op een paerd en zijn elk voorzien van een zeer zwaar jagt-geweer, waarop zij veel kruid en eenen grooten kogel laaten. Als zij nu honderd en vijftig schreden van het dier af zijn, stijgen zij van hun paerd, slaan den toom om hunnen arm om het paerd dus vast te houden, gaan op eene knie leggen en laten hunnen snaphaan op den laadstok rusten, die zij regtop op den grond plaatsen; dus schieten zij hunnen kogel in den Oliphant: deeze zig gewond gevoelende, koemt op dengeenen, die geschoten heeft, af, waarop hij schielijk weder te paerd stijgt en wegrent, liefst eenen berg op, omdat de Oliphant hem met zijn zwaar lichaam

haam daar zoo ligt niet volgen kan, of hij rijdt in eenen kring in de rondte, omdat dat dier zig niet gemakkelijk draaien en wenden kan: hierop vervolgt ondertusfchen een zijner medemakkers den Oliphant en, als hij zijne kans fchoon ziet, fchiet hij op hem, hetzij op zijn paerd zittende, hetzij van zijn paerd ftijgende, naar de gelegenheid zulks toelaat; dan verlaat de Oliphant den voorigen en komt wederom op deezen af, wanneer de ander of een derde hem wederom vervolgt en op hem fchiet; dit doen zij zoo lang tot dat dat zwaar dier eindelijk door verlies van bloed, na het óntvangen van eene menigte fchooten, nedervalt, fchoon het egter door weinige kan neêrgeveld worden, als men het op de regte plaats kan treffen.

Het is dan gemakkelijk te begrijpen met hoe veel gevaar deeze jagt verzeld is en dat het wel eens gebeuren moet dat daarbij een jager het leven verliest. Een val van zijn paerd, het hard loopen van den Oliphant en andere toevallen kunnen doodlijk voor hem worden.

Het is nu twee jaaren geleden dat een landbouwer van de Kaap, *Lodewijk Prins* genaamd, op deeze wijze deerlijk om het leven kwam. Met verfcheiden andere op eenen binnenlandfchen togt zijnde, zagen zij eenen grooten mannetjens Oliphant koomen, dien zij te paerd vervolgden en aantasteden: hij hadt reeds verfcheiden fchooten ontvangen en was reeds tweemaal gevallen, wanneer hij in dik kreupelhout kroop. De jagers, denkende dat hij zoo zwaar gewond was dat hij nu niet ontkoomen konde, naderden de plaats daar hij zig verborgen hadt,

wan-

wanneer hij onverwagt woedend uit het kreupelbosch te voorschijn kwam: hij liep op *Lodewijk Prins* toe, ligtte hem met zijnen tromp van zijn paerd, smheet hem op den grond, en vertrapte hem onder zijne pooten; toen stak hij eenen van zijne slagtanden door zijn lighaam en wierp hem in de lugt en verre van zig af. De andere, ziende dat 'er voor hun geene mogelijkheid was om te paerd te ontsnappen, steegen af en kroopen in het dichtst van het boschjen om zig te verschuilen. De Oliphant, nu niets in het oog hebbende dan een van de paerden, volgde dat enigen tijd, keerde toen terug naar de plaats daar het lijk lag en keek rond naar hetzelfde. Op dit tijdstip hernieuwden zij alle met elkanderen den aanval om hem wegedrijven, wanneer hij, nog enige schooten ontvangen hebbende, wederom in het dikst van het bosch ontsnapte. Toen meenden zij dat hij verre genoeg af was en begonnen reeds een graf voor hunnen ongelukkigen reisgezel te delven, wanneer de Oliphant wederom te voorschijn kwam en hen alle wegjoeg. Zij keerden evenwel terug en gaven hem nog enige kogels, waarop hij begon te wankelen, eindelijk viel en door de Hottentotten met nog enige schooten wierdt afgemaakt.

In Abyssinie jaagen de inwooners van dat land op de Oliphanten op eene andere wijze; zij dooden die, ook om hun vleesch tot voedsel te gebruiken, en gaan daarin dus te werk: Twee mannen gaan op eenzelfde paerd zitten, en hebben geheel geene klederen aan, om niet in hunne vlugt voor die dieren door boschen en struiken

aan de takken te blijven hangen. Een van deeze mannen zit voor op den rug van het paerd, houdt in de eene hand den toom en in de andere een stokjen of karwas; deeze bestiert het paerd: zijn makker zit agter hem, voorzien van eenen blooten breedten fabel.

Zoo haast zij den Oliphant gewaar worden, rijden zij zoo dicht als mogelijk is voor hem henen, en zoo hij aan het loopen gaat, roudom hem, hem tocroepende: *Ik ben die; zoo en zoo heet ik en zoo heet mijn paerd; daar en daar heb ik uwen vader en uwen grootvader gedood en nu koom ik u ook dooden, want gij zijt maar een ezels in vergelijking van hun.* Dit gek schelden meent dat dwaaze volk dat de Oliphant verstaat: deeze, gestoord door het gerugt dat voor hem gemaakt wordt, zoekt hen met zijn snuit te grijpen, en loopt het paerd overal na, al keerende en draaiende, daar hij, zoo hij regt voorwaards uit liep, door de jagers niet onderhaald zoude kunnen worden. Als de ruiter nu zijne kans schoon ziet, rijdt hij hem agter op; wanneer hij dicht agter den Oliphant gekoomen is, springt de man met zijn fabel van het paerd, en terwijl de ruiter de aandacht van den Oliphant met zijn paerd bezig houdt, hakt die man hem van agteren met zijn fabel, even boven de hiel, in zijn been, en snijdt dus eene pees af; daar staat dan de Oliphant gelamd en kan geen voet verzetten; de ruiter keert schielijk weder naar zijnen makker, die weder agter op het paerd springt en zij spoedden zig naar de andere, zoo zij meer dan eenen opgedaan hebben, om die op dezelfde wijze te lammen, waarna zij die arme dieren, die zig nu niet

meer

meer verweeren kunnen, met lansfen en werpschigten zoo lang doorsteeken en kwetsen tot zij door verlies van bloed nederstorten en sterven; zij snijden het vleesch in lange reepen en laten het dus in de zon droogen om het tot gebruik te bewaaren.

Doch het is niet altijd om het vleesch te eeten of om zijne tanden te hebben, dat men den Oliphant jaagt. In verscheiden landen van Oost-Indie vangt men dezelve levendig om hen te temmen en dan tot verscheiden nuttige einden, als tot rijden, tot draagen, tot trekken, tot het dienen in den oorlog te gebruiken en ook wel tot pragt en statie te houden. Deeze jagt geschiedt op verschillende wijzen. De eenvoudigste wijze is dat men hen in kuilen laat storten, gelijk hier voor gezegd is, maar waarin dan geene paalen staan, waarop zij zig zouden kunnen kwetsen. Als een Oliphant in zulke eenen kuil gevangen is, laat men hem dagelijks door slaaven eeten brengen, aan welke hij zig dan gewent en dus wordt hij langzamerhand tam gemaakt. Op het eiland Ceylon gaat men ook wel op de volgende wijze te werk om eenen enkelen Oliphant levendig te vangen. Zij, die hun werk daarvan maaken, houden daartoe tamme wijfjens Oliphanten. Van deeze neemen zij twee mede in de bosschen en, als zij eenen wilden mannetjens Oliphant zien, dien zij gaerne vangen willen, laten zij hunne wijfjens los; deeze, die daarop afgerigt zijn, naderen hem ter wederzijde en, hem in het midden gezet hebbende, dringen zij hem tuschen haer beiden in, zoo dat hij onmogelijk ontvlugten kan. Maar op dat eiland wordt van
tijd

tijd tot tijd eene groote Oliphanten-jagt gehouden, welke wij straks omftandig befchrijven zullen.

In andere landen vangt men hen in groote hokken, die men in de bosfchen maakt en waarin men tamme wijfjens zet, om hen te lokken. Is 'er een mannetjen ingegaan, dan fluit een man, die bedekt in eenen boom zit, door middel van eenen flagboom, het hok toe; maar mislukt dit en breekt hij 'er uit, dan doodt hy alle menfchen die hij krijgen kan en men verzekert dat een Oliphant, die eens dus in de knel geweest is, altoos wantrouwend blijft, ja dat zij zelfs, als de grond hun verdagt voorkoomt, takken van boomen fcheuren en met dezelve den grond peilen of hij wel vast zij, alvorens 'er den voet optezetten. Blijft ondertufchen de Oliphant in het hok, dan klimmen de Indiaanen op de muuren, of op het paalwerk, die het binnenvak, waarin hij rondloopt, omringen en werpen hem ftrikken en ketenen om zijnen tromp en pooten, waarmede zij hem zoodanig belemmeren, dat zij hem zonder gevaar naderen kunnen; naderhand leiden zij hem weg tufchen twee andere tamme Oliphanten, die zij medegebragt hebben om hem voortegaan en te dwingen, als hij weêrftanig is.

In het Koningrijk Siam wordt de Oliphanten-jagt zoo wel als op het eiland Ceylon in het groot verrigt, by welke de Keizer gewoonlijk tegenswoordig is; naardien die groote jagt in die landen bijna op dezelfde wijze gefchiedt, zal ik hier in het algemeen befchrijven hoe die gewoonlijk toegaat.

Men maakt in het diepst van de wildernisfen een fla-

N

ket-

ketzel van dikke paalen, uit boom-ftammen beftaande en waartoe men ook de boomen gebruikt die in het bosch ftaan, waartusfchen men andere invoegt; dit paalwerk wordt met gefpleten rottingen overdwars aan malkanderen verbonden; dit ftaketzel noemt men op Ceylon *een kraal*; het wordt in twee reijen gezet, die langzaamerhand naar elkanderen toelooopen gelijk een liggende \triangleleft , waarvan de twee beenen aan het begin wel vier uren gaans van elkanderen af zijn, terwyl, van het begin tot de punt daar zij te zaamen loopen, wel drie uren gaans verre is; aan de punt is een naauwe gang, ook van twee reijen dergelijke paalen gemaakt, waarin vyfentwintig Oliphanten agter elkanderen ftaan kunnen, doch zeer gedrongen, en die elk op zigzelven door een zwaaren flagboom van den volgenden afgezonderd kunnen worden. Wanneer de tijd nadert dat men de jacht houden wil, gaat men in de bosfchen met wijfjens-Oliphanten, welke de jagers noodzaaken eene zekere fchreeuw te geeven, waardoor zij de mannetjens lokken, en dus doorzoekt men de bosfchen tot men troepen van Oliphanten gevonden heeft, die fomtijds wel vijftien of twintig uren verre worden opgezogt: alsdan worden 'er enige duizenden Indiaanen afgezonden en door den Keizer van Siam wel dertig of veertig duizend mannen, die eenen zeer grooten kring maaken rondom die Oliphanten; zy plaatzen zig van afftand tot afftand en maaken een groot gedruis met trommels, kanon en ander fchietgeweer, terwijl zij, omdat de Oliphanten zeer bang voor het vuur zyn, des nagts vuuren ftoken en flambouwen draagen; om dien

kring

kring maakt men nog eenen anderen, uit Oliphanten beftaande, die ten oorlog zijn afgerigt, welke degeene, die door die keten van menfchen zouden willen ontfnappen, keeren moeten. Deeze kringen worden langzaamerhand kleiner gemaakt, doordien het volk al digter en digter bij elkanderen fluit, waardoor zij de Oliphanten, die, al dat gedruis rondom zich hoorende, altoos in het midden blijven en niet durven ontvlugten, dwingen om langzaamerhand tufchen de zijden van dat ftaketzel, als in eene fuik, integaan, waarin men hen dan gemaklijk befloten kan houden; die, welke te oud of gebrekkig zijn, laat men ontfnappen, maar de andere drijft men eindelijk in eene andere afdeeling, die door een ftaketzel, dat dwars tegens de twee beenen van de andere fluit, gevormd wordt (gelijk die binnenfte afdeeling niet kwalijk in een \triangleleft ver- toond wordt.) In dit middenshot zijn valdeuren, welke, wanneer zij 'er door zijn, nedergelaaten worden door een' flAAF, die onder enig groen daarbij verfholen zit. Als de Oliphanten nu in die binnenfte ruimte gekoo- men zijn, moet men zijn best doen om hen in den naau- wen gang (dien ik verbeeld door den voet van een \triangleleft) te drijven. Hiertoe gebruikt men allerlei kunstgreepen; men laat tamme Oliphanten, vooral wijfjens, den gang in wandelen, als om hun te toonen dat 'er geen kwaad bij is; willen zij 'er egter niet in, dan tragt men hen door fchreeuwen en jaagen, door hen met puntige flaa- ken van agteren te prikken, 'er in te brengen. Wordt een Oliphant boos en vervolgt hij eenen Indiaan, dan fluipt deeze door de paalen van het ftaketfel door, of loopt in

den gang. Wannecr het dier eindelijk besluit ont'er integaan, hetzij om te tragten te ontkoomen, hetzij om den jager te vervolgen, is hij zoo dra niet in den gang of men laat voor en agter hem slagboomen vallen en hij vindt zig gevangen. Dan tragt men hem van zijne gramschap te doen bedaaren; men giet hem water over het lijf en op den snuit; men wrijft hem met bladeren; men giet olie op zijne ooren en men laat de tamme mannetjens en wijffens bij hem koomen, die hem met hunne trompen liefkoozen en stree'en. Ondertusfchen maakt men zwaare touwen aan zijne pooten vast en leidt hem eindelijk tot aan het eind van den gang; daar staan twee tamme Oliphanten, een aan wederzijde, die op Ceylon *Zielverkoopers* genocmd worden, omdat zij die van hunne eigen foort verraaden en verkoopen om hen in sla-vernij te brengen, waarop zy afgerigt zijn: deeze neemen hem tusfchen hen beiden en men maakt hem aan hun vast. Terwijl een Oliphant vooruitgaat om hem den weg te wijzen en een ander hem van agteren met zijnen kop vooruitfoot, leiden deeze hem weg naar eenen grooten stal, daar hij aan eene dikke paal, die draaien kan, wordt vastgemaakt. Dus laat men hem stil staan tot des anderendaags, om hem te laten bedaaren; men behandelt hem zagt en geeft hem goed eeten; dagelijks wordt hij door de *Zielverkoopers* naar de rivier geleid om te gaan drinken, en in den tijd van veertien dagen is hij zoo tam en mak als de andere; ja een ooggetuige verzeekert dat hij eenen heeft zien vangen, op welken een Siammer een uur daarna gong zitten en dien men des anderendaags met de andere in den stal zettede; welke eene groote buig-

zaamheid van aart in zulk een groot en sterk dier!

Deeze jagt van levendige Oliphanten is des te noodzaaklijker, omdat de tamme Oliphanten met malkanderen nooit voortteelen; dus men geene andere bekoomen kan dan die, welke men uit het wild opvangt, of die van wijffens voortgebracht worden, welke men enigen tijd in de bosfchen onder de wilde heeft laten loopen. Zie daar wederom eene omftandigheid, waarin de Oliphant zig van de andere dieren onderscheidt. De Kemels, de Paerden, de Ezels, de Koeijen, de Schaapen, de Geiten, de Katten, de Honden planten hun geflagt voort in flavernij en zijn daarom den mensch geheel onderworpen, terwijl de Oliphant integendeel wel zelf tot flavernij gebracht kan worden, doch geene kinderen in den staat van flavernij voortbrengt; dit is dan ook de reden dat het geflagt van de Oliphanten niet verbasterd, of veranderd is, want het is eene vaste regel dat de dieren (en ook de planten) welke den mensch geheel onderworpen zijn en in alles door hem bestierd worden, in plaats van naar hunne natuurlijke bestemming te leven, langzaamerehand ontaarten en groote veranderingen in hunne foort ondergaan, gelijk wij in het beschrijven van de geheel onderworpen dieren nader zullen betoogen.

Wanneer de Oliphant eens getemd is, is hij het makst en gehoorzaamst van alle dieren; hij bemint dengeenen die hem oppast, geraakt aan hem verknogt en streelt hem; hij leert in twee of drie jaaren alle zijne tekenen, zijne woorden begripen; hij ontvangt de bevelen van zijnen meester, let 'er met aandacht op en voert die met bedaardheid

uit; hij streelt de menschen, welke hij kent, met zijnen tromp, groet met denzelven degeene, welke men hem aanwijst; als hij door zijnen heer bestegen zal worden, buigt hij zijne knie; ja helpt hem in het opklimmen met zijnen tromp; ook helpt hij zelf mede om de goederen op zijnen rug te laaden; men spant hem voor wagens, voor ploegen, voor werktuigen en hij trekt zonder ophouden en zonder moedeloos te worden, als men hem maar niet slaat en hem streelt voor hetgeen hij doet. Zijn geleider zit gewoonlijk op zijnen nek en heeft een ijzer in zijne hand, aan welks eind eene puntige haak is; hiermede prikt hij hem op het hoofd naast de ooren, om hem te bestuuren of aantezetten; maar dikwijls kan hij hem alleen door zijne stem regeeren, vooral als hij volkoomen kennis met zijnen geleider gemaakt heeft; somtijds geraakt hij aan denzelven zoo verknogt, dat hij geenen anderen dulden wil; men heeft sommige gezien die van berouw gestorven zijn, als zij, in eene haastige toornigheid, hunnen geleider gedood hadden; hij schijnt veel van kinderen te houden en zal zig zelfs door een kind laten bestieren.

Men kan zig enig denkbeeld maaken van het vernuft van deeze dieren en van het schrander overleg, met welk zij het werk doen, dat hun aangewezen wordt, uit de voorbeelden, welke ik hier uit de voornaamste schrijvers en reizigers zal optekenen.

Een ooggetuige verhaalt dat hij te Goa enige Olifanten zag, welke men op de scheeps timmerwerven gebruikte; daar waren enige arbeiders die aan zwaare
tou-

touwen balken vastmaakten en de einden eenen Oliphant toefmeeten; de Oliphant nam het eind in den bek, sloeg het touw tweemaal om zijnen tromp en sleepte dus de balken alleen, zonder iemand die hem bestierde, naar de plaats daar een schip op stapel stondt en die men hem maar eenmaal getoond hadt, en somtijds sleepte hij zulke groote balken weg, dat 'er twintig menschen toe zouden vereischt geworden hebben; maar het verwonderlijkste van alle was dat hij, als hij andere balken in zijnen weg vondt liggen, waartegens de zijne stuiteden, zijnen voet 'er onder schoof, en zijnen balk dus met het eind op den anderen ligtede, opdat hij 'er over zoude kunnen glijden. Dus zal dat vernuftig dier, zelfs in afwezigheid zijns meesters, de taak verrigten, die hij het gegeven heeft; ja men heeft twee Oliphanten met elkanderen zien werken, die hun werk in gemeenschap verrigteden. Een reiziger verhaalt dat hij twee Oliphanten gezien heeft, die bezig waren vakken van eenen muur, op bevel van hunnen meester, aftebreeken, die hun die taak getoond hadt en hun vrugten en arak hadt beloofd, als zij die volbragt zouden hebben. Zij vereenigden hunne poogingen en duuwden tegens den muur met het dik eind van hunnen tromp, dien zij naar onderen omgebogen hadden en dien men met een stuk leder bekleed hadt, opdat hij niet af zoude geschaafd worden; langzaamerhand maakten zij den muur los door herhaalde stooten; eindelijk, toen zij zagen dat hij genoeg heen en weêr wiegde, gaven zij beiden te gelijk eenen veel sterkeren stoot, die hem deedt omvallen, terwijl zij te gelijk beiden schielijk agteruit deinsden, om niet door 't vallen

van het puin bezeerd te worden. Men bedient zig van den Oliphant tot het vervoeren van geschut over het gebergte: terwijl dan de Osfen, die voor een stuk kanon gespannen zijn, hetzelfde naar boven trekken, duwt de Oliphant met zijn voorhoofd van onderen tegens het stuk om het nederglyden te beletten, en, zoo dikwijls hij het stuk voortstuwt, zet hij zijne knietegens het wiel, om de affuit tegens te houden.

Wanneer de geleider van den Oliphant hem enig moeilijk werk te verrigten gegeven en hem daarvoor arak, of iets anders, waarop hij gesteld is, beloofd heeft, moet hij zig wel wagten van zijn woord niet gestand te doen; want dit is zeer gevaarlijk, hetgeen menig een ondervonden heeft en met zijn leven heeft moeten boeten. Men vertelt daarvan een geval, dat men, hoe ongelooflijk het ook voorkomt, betuigt de waarheid te zijn. Daar was een Oliphant, die zijnen geleider gedood hadt, om zig dus te wreken dat hij iets beloofd en het niet nagekoomen hadt. De vrouw van den geleider, die van dat ongeluk getuige was, wierdt wanhoopende, nam haare twee kinderen en leide die aan de voeten van het dier, dat nog woedend was, zeggende: *Nu gij mijnen man vermoord hebt, zoo vermoord mij ook met mijne kinderen.* De Oliphant bleef staan, bedaarde en nam, als of hij berouw gevoelde, met zijnen tromp het grootste der twee kinderen, zettede het op zijnen hals, nam het voor zijnen geleider aan en wilde geen anderen hebben.

Men heeft den Oliphant ook den dood van zijn kroost zien wreken: Een Reiziger, die in het land der Hottentot-

totten gereisd heeft, verhaalt dat dat volk eens een jong Oliphantjen gevangen en het naar hun dorp of *kraal* medegenoomen hadt, daar zij het geslagt en van hetzelfde een gastmaal aangeregt hadden; de moeder, die haar jong nagespoord hadt, was daarop in den nagt in de kraal gekoomen en hadt hutten en alles wat zij ontmoet hadt, verwoest, vernield en het onderste boven gekeerd.

De Keizer van Siam vertelde eenen Franschen Officier, die zig in zijn land bevondt, eenen trek van eenen Oliphant, waarop de Keizer toen zat, die niet minder getuigt van de schranderheid van deeze dieren. Een stalknegt, die hem oppaste, ontstal hem dagelijks de helft van zijne rijst en liet hem dus honger lijden; het arme dier klaagde daarover op zijne wijze door telkens zoo verschriklijk te schreeuwen, dat men het door het geheele paleis kon hooren. De Keizer, die niet wist waaraan hij dat schreeuwen moest toeschrijven, kreeg eindelijk agterdogn en liet hem eenen nieuwen oppasser geeven, die hem zijne gewoone maat vol rijst gaf; de Oliphant, dit ziende, verdeelde met zijnen tromp de rijst in twee portieën, at de helft op en begon toen op nieuw te schreeuwen, als wilde hij degeene, die op zijn geschreeuw bij hem gekoomen waren, beduiden dat hij maar de helft gekregen hadt van den vorigen oppasser, die zijn bedrog bekende en strenglijk gestraft wierdt.

Is de Oliphant wraakzuchtig, hij is ook dankbaar. Een soldaat te Pondichery, die gewoon was, zoo dikwijls hij zijne soldij ontvong, eenen zekeren Oliphant wat arak te geeven, op eenen zekeren tijd te veel gedronken heb-

bende en vervolgd wordende door de wagt, die hem wilde vastzetten, vlugtede onder den Oliphant en viel daar in slaap. De wagt wilde hem 'er vandaan haalen, doch de Oliphant verdedigde den soldaat met zijnen tromp. Des anderendaags toen de soldaat nugteren was en wakker wierdt, beefde hij dat hij zig onder dit groot dier bevondt; de Oliphant, die zekerlijk zijnen angst bemerkte, streelde hem met zijnen tromp om hem gerust te stellen en liet hem gaan.

Men verhaalt nog een ander voorbeeld, hetwelk bewijst dat de Oliphant genotene weldaaden niet vergeet. Te Asmer was een Oliphant, die, zoo dikwijls hij over de markt gong, van eene groenvrouw, die daar met haare groente-stal zat, gewoon was eene handvol groente te ontvangen. Deeze Oliphant verviel op eenen zekeren tijd tot wildheid, brak los, liep over de markt en joeg alle de menschen, die 'er waren, op de vlugt; de groenvrouw vloodt mede, maar vergat haar klein kind, dat zij bij zig hadt, medeteneemen. Het dier, dat de plaats, daar zij gewoon was te zitten, wel kende, droeg het kind met zijnen snuit zeer voorzigtig aan eene zijde en leide het op een dak van eene kraam neder.

Ik zal hier nog een merkwaardig voorbeeld van het goed geheugen van den Oliphant bijbrengen. Een wijfjens-Oliphant, die eenen heer te Calcutta toebehoorde, wierdt door denzelfven naar eene andere plaats gezonden; het dier brak los, ontsnapte den rijder en liep weg in het bosch. De verschooningen, welke de ongelukkige knegt maakte, mogten niet gelden; men leide hem

hem te last dat hij den Oliphant verkogt en het geld verborgen hadt; hij wierdt dan veroordeeld om aan de openbaare wegen te werken en zijne vrouw en kinderen werden voor slaaven verkogt. Twaalf jaaren na dat voorval kreeg dezelfde man bevel om zig landwaard in te begeeven en aan eene groote jagt op de Oliphanten te helpen: Wij hebben gezien hoe die jagten gehouden worden: Die man meende onder de Oliphanten, welke binnen den kring besloten waren, ook dien gewaar te worden, welke hem, twaalf jaaren te voren, ontloopen was; hij besloot naar hem toe te gaan; men wilde hem zulks ont-raaden, uit hoofde van het gevaar dat 'er in stak: maar hij bleef bij zijn stuk, en voerde het ook uit. Zoo dra hij het dier naderde, herkende het hem ten eersten, groette hem driemaal met zijnen snuit in de lugt te beweegen, knielde neder en ontvong hem op zijnen rug. Deeze Oliphant hielp vervolgens de jagers de andere Oliphanten vangen en bragt nog drie jonge mede, welke hij in den tusfchentijd gekregen hadt. De rijder kreeg zijne bediening weder, zijne vrouw en kinderen wierden uit de slaavernij verlost en men schonk hem nog, voor al hetgeen hij om die valsche beschuldiging hadt uitgestaan en voor zijne onverfchrokkenheid, eene jaarlijkse inkomste.

Somtijds vervalt de Oliphant in eene dolligheid, die hem als wild en zeer gevaarlijk maakt, en dan is men genoodzaakt hem te dooden, hetgeen de rijder gemakkelijk doen kan door hem eenen grooten nagel in eene teêre plaats van het agterhoofd te slaan; somtijds egter ketent men hem met zwaare ketenen, in hoop dat hij weder
tot

tot zijn verstand zal koomen. Als hij niet in dien staat is, zal de pijn zelve hem niet noopen leed te doen aan degeenen, die hem niet beledigd hebben. Een Oliphant was zwaar gewond in eenen veldslag en schreeuwde ijsliik: een soldaat, die, ondanks het waarschuwen van zijne makkers, niet hadt kunnen vlugten, lag op zijnen weg; de Oliphant, vreezende hem te vertrappen, nam hem met zijnen tromp op, plaatste hem zagtjens ter zijde en vervolgde zijnen tred.

Ik zal hier nog eenen trek ter nederstellen, welke de gevoeligheid en goedaartigheid van dat dier eer aandoeft. Te Laknaor in Oost-Indie heerschte eene zwaare besmetlijke ziekte, die veele menschen wegsleepte. De voornaamste toegang van het paleis van den Nabob of Vorst was met zieke en stervende bedekt, die op den grond uitgestrekt lagen wanneer de Nabob schielijk moest uitrijden. De menschen lagen zoo zeer in den weg dat men zou hebben moeten ophouden om hen wegteruimen; men hadt haast en, behalven dat, geeven die Indiaansche Vorsten zoo weinig om het leven van hunne onderdaanen, over welke zij willekeuriglijk regeeren, dat zij die moeite niet willen necmen. De Oliphant moest dan die menschen vertrappen, doch, zonder dat hem zulks belast wierdt, wist hij dezelve wegteruimen en zijne pooten met zoo veel behoedzaamheid te zetten, dat niemand beschadigd wierdt. Een Afiatisch Vorst en zijne slaaven (roept de schrijver uit, die dit verhaalt) konden doof zijn voor de stem der natuur: zij deedt zig hooren in het hart van een dier, en dat dier, dat meer waerdig was zijn hoofd
om

omhoog te heffen dan zij, gehoorzaamt aan deze zoete ingeeving!

In den laatsten Franschen oorlog in Indie was een Oliphant door een kanonkogel gekwetst geworden; zijn geleider bragt hem een paar reizen naar het gasthuis, daar hij zig op den grond uitstreckte om gemaklijk verbondente worden; zedert gong hij dikwijls alleen naar het gasthuis; de heelmester deedt al wat nodig was om hem te geneezen, hij brandde zelfs de wond met een heet ijzer; de pijn deed hem wel klaagen; maar nooit gaf hij anders dan tekenen van dankbaarheid aan den heelmester, die, schoon met wat pijn, zijne geneezing tragtte te bewerken.

De Oliphant schijnt het zelfs te merken als men den spot met hem drijft, en het te onthouden om 'er bij gelegenheid zig over te wreken. Dit heeft men gezien aan den Oliphant, die enigen tijd in de diergaarde des Konings van Frankrijk te Versailles geweest is. Eenen man, die zig hieldt als of hij hem iets in den bek wilde werpen en hem dan bedroog, gaf hij eenen slag met zijnen tromp, dat hij hem tegens den grond wierp en hem twee ribben brak, waarop hij hem trapte en hem nog een been brak, op zijne knieën gaande liggen, wilde hij hem zijne slag-tanden in het lijf steeken, doch, tot zijn geluk, stak hij mis en slegts in den grond. Daar was ook een schilder, die hem wilde uittekenen in eene buitengewoone houding, namelijk met den tromp in de hoogte en den bek open; de knegt van den schilder wierp hem, om hem telkens in die houding te brengen, vrugten in den bek, maar dikwijls deedt

deedt hij ook flegts als of hij hem die toe wilde werpen; zonder het wezenlijk te doen. De Oliphant verftoorde zig hierover en, even als hadde hij gemerkt dat het tekenen van den fchilder de oorzaak van dit plaagen was, wreekte hij zig niet op den knegt, maar op den meester; hij spoot hem, nanelijk, eene groote hoeveelheid water op zijn papier en bedorf dus zijne tekening.

Te Delhi wierdt een Oliphant door de straat geleid; voor den winkel van eenen kleërmaaker koomende ftak hij zijnen tromp door het venfter; een van de kleërenmaakers knegts prikte hem met zijne naald in zijnen tromp, waarop hij benen ging; maar wat heeft hij te doen? hij vult in eene andere straat zijnen tromp met vuil water, en toen hij weër voorbijkwam, ftak hij nogmaal zijnen tromp in den winkel; de knegt wilde hem ook weër prikken, waarop hij hem al het water, dat hij bewaard hadt, over het lijf spoot.

De Oliphant van Versailles bediende zig gemeenlijk niet van zijne kragt, maar van zijne behendigheid, die zoo groot was, dat hij zeer gemaklijk eenen dubbelen lederen riem, die aan zijn been vast was, los maakte, door denzelfven uit de gesp te haalen en de tong van de gesp opteligen en, toen men de gesp met een touwtjen omwoeld hadt, dat in veele knoopen gelegd was, ontknoopte hij alle die knoopen zonder iets te breeken. Op eenen nagt ontdeedt hij zig dus van zijnen riem en brak de deur van zijnen ftal zoo behendig open, dat zijn opzigter 'er niet wakker van wierdt; hij liep op verfcheiden binnenplaatfen van de diergaarde, brak de deuren, die gefloten waren,

open

open en den muur af, als de deuren te laag waren voor hem om'er door te gaan: dus liep hij in de hokken der andere dieren, hetgeen hen zoo verschrikte, dat zij alle de vlugt namen en zig in de afgelegenste deelen van het park gingen verschuilen.

Zij, die de Oliphanten bestuuren, weten hen alles te doen verrigten wat zij beveelen. Wil de meester dat zijn Oliphant iemand verschrikt maakt, dan zegt hij het hem en het dier loopt op denzelfen toe als of hij hem verscheuren wilde; maar, digt bij hem gekoomen zijnde, blijft hij in eens staan zonder hem kwaad te doen. Wil de meester iemand eene poets spelen, dan spreekt hij tot zijnen Oliphant, die water of slijk in zijnen tromp opneemt en het hem in 't aangezigt werpt. De Groot Mogol heeft Oliphanten die hem voor beulen dienen om de misdaadigers ter dood te brengen. Als hun geleider hun beveelt die ellendige spoedig aftemaaken, vertrappen zij hem in eenen oogenblik te morselen, maar gelast hij daarentegens hun eenen langzaam dood aantedoen, zullen zij hem het eene lid naar het andere aan stukken breeken.

De oude Romeinen schepten vermaak om dit leerzaam dier allerlei kunstjens te leeren; zij leerden het op de maat van de muziek dansen; want de Oliphant heeft een goed gehoor en schept vermaak in welluidende toonen, ja leert zelfs op zijn pas en op de maat enige toonen bij de muziek, die hij hoort, te voegen. Zij leerden het ook op de koord loopen, hetgeen onbegrijpelijk is van zulk een groot dier, en een oud schrijver

zegt

zegt dat hij eenen Oliphant gezien heeft, dien men liet schrijven door hem eene pen of stift met zijnen snuit te laten vatten en dan die met de hand te bestieren, dat hij zig daartoe leende en met aandacht op het papier keek; ja, men verzeekert zelfs dat 'er te Rome een geweest is, dien men zoo verre gebragt hadt, dat hij alleen de volgende woorden zeer leesbaar in 't Grieksch konde schrijven: *Dit heb ik zelf geschreven*. Ook lieten zij deeze dieren in de schouwspelen met elkanderen en tegens menschen vegten.

De Oliphant wierdt door de Ouden ook in den oorlog gebruikt; men wapende dan hunnen tromp met seifens, of men maakte ijzeren kettingen aan hunne trompen vast, waarmede men hen dan onder de vijanden zondt, onder welke zij met dezelve floegen en rondslingerden en dus alles wegmaaiden wat hun voorkwam, terwijl men hen nog verwoed, of dronken maakte met hun sterke dranken integeeven; hun ijslijk gebrul deedt een geheel leger sidderen, en vooral geraakten de paerden daardoor in verwarring. Soms tijds zetteden zij houten torens van eene of meer verdiepingen op den rug van groote Oliphanten, waarin verscheiden gewapende lieden zaten, die hunne pijlen vandaar op den vijand schooten, of hen met hunne lanssen wierpen, hetgeen zij dan met veel voordeel en weinig gevaar doen konden, omdat zij zoo hoog boven andere verheven waren. De Koning *Porus* hadt twee honderd Oliphanten op eene linie staan, toen hem door *Alexander* wierdt slag geleverd.

Thans wordt de oorlog geheel anders gevoerd dan
in

in die tijden, doordien men nu kanon en klein schietgeweer gebruikt, in plaats van boogen en pijlen, lanssen en zwaarden. Dit maakt dat de Oliphanten van zoo veel gebruik in den oorlog niet meer zijn als eertijds; want als zij door het schieten vervaard worden gemaakt, brengen zij hun eigen leger in verwarring. Men heeft hen eger ook geleerd onder het schieten pal te staan, en men plaatst op elken Oliphant een stuk geschut, dat kogels van vijf of zes ponden schiet, wordende hetzelfde door middel van houtwerk op hunnen rug vastgezet; ook plaatst men hen vooraan, om tot beschutting te dienen. Doch vooral zijn zij van veel gebruik, in tijd van oorlog, om pakkaadjen en kanonnen te vervoeren en met hetzelfde rivieren overtetrekken.

Voor het overige gebruikt men hen in Indie tot alles; in de landen daar men veele Oliphanten houdt, worden alle vaten, pakken, zakken, die vervoerd moeten worden, door Oliphanten gedraagen: zij draagen lasten op hun lijf, op hunnen hals, op hunne slag tanden en met hunnen bek, als men hun een touw, waaraan zij hangen, tusfchen de tanden geeft; zij doen dit zoo voorzigtig, dat zij niets breeken of befchadigen; zij rollen de baalen van den wal in de fchuiten, zonder die nat te laten worden, en fchikken die zoo als men dezelve hebben wil: als zij die hebben gebragt ter plaatze, die men hun heeft aangewezen, beproeven zij met hunnen fnuit of zij wel vast liggen en, is het een vat, dat rolt, dan gaan zij fteenen zoeken, om onder hetzelfde te leggen.

Uit dit alles kan men afneemen dat een tamme Oli-

O

phant

phant zijnen meester meer dient dan vijf of zes paerden; ook kost zulk een dier vrij veel geld; men betaalt voor eenen gemeenen Oliphant duizend guldens, maar veel meer, als hij goed van hoedanigheid is; men heeft 'er in Indie zien verkoopen van vijf duizend tot agttien duizend guldens. Zulk een groot dier kost ook veel van onderhoud; men schat zijn onderhoud in Indie wel op drie of vier guldens 's daags; hier te land zou hij veel meer kosten; men geeft hem gemeenlijk rauwe of gekookte rijst met water gemengd en met boter en suiker; hij moet honderd ponden rijst 's daags hebben, om zijne volle kragten te behouden; ook geeft men hem gras om zig te verkoelen en men dient hem eiken dag twee of drie maalen naar de rivier te brengen om zig te baaden, daar hij zig zelven leert waschen; dan wordt hij met puimsteen gewreeven en de Indiaanen beschilderen hem met roode verwen.

De groote kosten, waarop zulk een dier te staan komt, laten bijzondere perfoonen niet toe Oliphanten te houden, tenzij het zeer rijke groote Heeren zijn; doch de Vorsten in Indie houden 'er eene groote menigte, zoo tot gewoone dienften, tot den oorlog, als tot pragt en statie. Veele stellen 'er grootheid en eer in veele Oliphanten te houden. De Grootte Mogol plagt veele duizenden van die dieren te houden, schoon hij thans zoo veele niet meer heeft; andere Vorsten van Indische Rijken, in welke de Grooten altoos op Oliphanten en nooit oppaerden rijden, houden enige honderden; de grootste en beste zijn tot dienst van den Vorst; zij worden met fraai tuig, met blin-

ken-

kende metaalen platen voorzien, uitgedoscht; men bekleedt hen met laken, met goud en paerlen geborduurd; men behangt en kroont hen met bloemslingers; hunne slagtanden worden met gouden en zilveren ringen beslaagen; ja zelfs siert men die op met diamanten; hunne ooren en hoofden worden met kleuren geschilderd; men hangt hun schelletjens aan, en die dieren schijnen blijde en streelende als zij zoo fraai zijn opgeschikt; op hunnen rug zet men eenen zetel, als een troon, rijk versierd, waarop de Koning zig plaatst, agter welken een bediende zit, die hem eene zonne-scherm boven zijn hoofd houdt, terwijl op hunnen hals een ander zit, die hen bestiert; andere dienen om de vrouwen van den Vorst te rijden; op den rug van deeze plaatst men kooijen of koetsen met koper draadwerk voorzien, waarin die Prinsfessen zitten; naardien het in dat land eene wet is dat de vrouwen door vreemde mannen niet mogen gezien worden.

Schoon de Oliphant een verwonderingwaardig dier is, hetwelk uit deeze zijne historie genoegzaam is af te meten, heeft men hem egter nog meer wonderbaarlijke hoedanigheden toegeschreven, dan hij werkelijk bezit; men heeft gezegd dat hij godsdienstige eer bewees aan de Zon en de Maan, dat hij de lijken van zijne makers begroef en hunnen dood beschreidde, en veele andere fabeltjens, waarmede ik deeze beschrijving niet zal uitrekken. Geen wonder dan ook dat bijgeloovige en onkundige Indiaanen dit dier zoo veel eerbied bewijzen, als of het met de ziel van eenen mensch bezield ware (dat zij ook gelooven, vermits zij van gevoelen zijn dat de zielen van de menschen, als

zij dood zijn, in de lighaamen van de dieren verhuizen). Maar voornamelijk vereeren zij de witte of vleeschkleurige Oliphanten, die, gelijk ik gezegd heb, zeer zeldzaam zijn. Om zulk eenen Oliphant hebben die volkeren dikwijls bloedige oorlogen gevoerd. De Koning van Siam heeft 'er altoos eenen, die in groote eere gehouden wordt; hij woont op eene buitenplaats van den Koning in een pragtig vertrek, waarvan het beschoot zeer net met verguld loofwerk opgesierd is; hij heeft verscheiden Mandarijns, of groote Heeren om hem optepasien en zijn eeten wordt hem uit gouden schotelen voorgediend. Als de Koning van Pegu uitgaat, treden vier witte Oliphanten voor hem uit, die met goud en gesteenten zijn opgesierd. Als hij geoor verleent, worden zij voor hem gebragt, en zij groeten den Vorst met het oplichten van hunnen tromp, met driemaal te schreeuwen en nedersteknielen; de Keizer is de eenigste, welken zij dus groeten mogen, en hij groet hen ook weêrom; zij doen geen werk, maar worden als Vorsten bediend en opgepast: zij krijgen hun eeten uit een goud vat, zoo groot als een vierdedeel van een bier-vat, en zij worden twee maalen 's daags gewaschen met water, dat ook uit een gouden vat geschept wordt. Terwijl zij dus worden gewaschen, staan zij onder een verhemelte, dat door agt bedienden boven hen gehouden wordt, opdat de zon hen niet hindere. Als zij naar hunne eetzaal gaan, om te spijsen, worzij voorgegaan door drie trompetters, en zij luisteren naar hun blaazen, regelen hunnen tred naar de maat van die speeltuigen en gaan zoo deftig als Vorsten. Men geeft hun

hun tijtels als groote heeren en beschenkt hen met de eerste waardigheden van het Rijk ; niemand zou het ook in zijne gedagten durven neemen 's Konings witte Oliphanten met oneerbiedigheid te behandelen , of hij zou met eene zwaare straf , en zelfs met verlies van zijn leven , gestraft worden . Ook zijn deeze Koningen 'er trotsch op als zij den tijtel kunnen voeren van *Bezitter van den witten Oliphant* . De Koning van Siam hadt eens twee zulke witte Oliphanten ; de Koning van Pegu , een Rijk dat aan Siam grenst , zondt hem gezanten , om hem te verzoeken dat hij hem een van deeze heilige dieren wilde verkoopen en hem zoo veel geld te bieden als hij maar hebben wilde . De Koning van Siam wilde zijnen witten Oliphant niet verkoopen , waarop de Koning van Pegu met zijn leger kwam en niet alleen de twee witte Oliphanten met geweld weghaalde , maar ook het geheel land noodzaakte hem schatting optebrengen . Zou men , als men dit leest , niet met recht mogen vraagen : wie hebben meer verstand en reden , de Oliphanten of deeze menschen ?

Het is schandelijk dat de mensch zig zoo vernedert , dat hij zig den slaaf van een dier maakt , dat , hoe uitmuntend in vermogens boven alle andere , egter door den Schepper nog oneindig verre beneden hem geplaatst is : het is genoeg dat hij zig die vermogens te nutte maakt en het , met dankbaarheid voor zijne diensten , wel behandelt en een behoorlijk onderhoud geeft . Hoe wel het dat verdient en hoe nuttig het den mensch bij zijn leven zijn kan , heb ik met genoeg voorbeelden aangetoond . Gedood zijnde

verfchaft het flegts een grof onfinaaklijk vleesch, waarin ruuwe volkeren alleen fmaak kunnen vinden; enige van zijne deelen worden egter voor eene lekkernij gehouden; de fnuit, zegt men, dat, gebraden zijnde, eene zeer lekkere fpijs is; maar vooral is het onderfte van de pooten een lekker beetjen en wordt als eene koninglijke fchotel opgegeeven; voor het overige is genoegzaam bekend hoe veele fraaie en aardige dingen 'er gemaakt worden van het ivoor, dat zijne flagtanden opleveren, terwijl datzelfde wit ivoor, gebrand zijnde, tot eene fraaie zwarte verw voor de fchilders bereid wordt; zijnen ftaert gebruiken de Neger-vorften om de vliegen mede te verjaagen; de Negerinnen zijn 'er ook zeer opgefteld; zij gebruiken dien om zig 'er mede optefchikken; behalven dat zij ook eenen bijgeloovigen eerbied voor die ftaerten hebben; zij ftellen die zelfs op zoo groote waarde, dat zij twee of drie flaaven voor eenen ftaert zullen geeven: maar hij moet, zeggen zij, met eenen flag van het levendig dier afgehakt worden, en dit is een gevaarlijk ftuk om uittevoeren. Zij beloeren daartoe den Oliphant en neemen hem waar als hij in eenen engen weg is, daar hij zig niet gemaklijk draaien kan; alsdan koomen zij van agteren en hakken hem fchielijk den ftaert af: met de huid overtrekken de Negers hunne ftoelen en banken, en zij dient hun ook om over hunne trommel en gefpannen te worden: hun drek is niet goed om het land mede te bemesten; want, naardien de Oliphant allerlei kruiden eet en dezelve in zijne maag niet geheel verteert, zoo koomt uit dien drek, waarin de zaaden

van alle die kruiden nog ongeschonden gevonden worden, ook eene menigte onkruid op; hij wordt egter gebruikt om te branden; de Negers en Hottentotten rooken die ook als tabak, en men zegt dat hij daarmede vrij veel overeenkomst heeft; want de Oliphant eet ook tabaksbladeren.

Daar zijn vrij dikwijls Oliphanten in Europa overgebracht geweest; doch zij kunnen in deeze landen niet lang leeven en moeten met vuur tegens de koude bewaard worden. In het jaar 1668 zondt de Koning van Portugal eenen aan den Koning van Frankrijk, die vier jaaren oud was en die in zijn zeventiende jaar stierf, schoon hij wel opgepast en gevoed wierdt; hij gebruikte elken dag tagtig ponden brood, twaalf pinten wijn en twee emmers met soupe, waarin nog vier of vijf ponden brood waren, en om den anderen dag, in plaats van sroup, twee emmers gekookte rijst, terwijl hij nog het een en ander kreeg van degeene, die hem bezogten; daarenboven hadt hij elken dag nog eene bos koren om mede te speelen; hij at de halmen op en maakte bosjens van het stro, waarmede hij de vliegen verjaagde, en, als hij gong wandelen, at hij onder weg nog gras.

In het jaar 1740 is 'er te Napels een gebragt, die drie en vijftig jaaren oud was en die ruim veertien jaaren aldaar geleefd heeft. Hij at dagelijks twee honderd en twintig ponden gedroogd stro van garst, ook wel agt honderd of duizend ponden groene gerst en drie en dertig ponden nieuwbakken brood met anderhalf pond boter en even zoo veel suiker, die te zaamen gemengd en in twee brooden

gestopt en hem dus geheel gegeven wierden. Na zijnen dood woog zijne huid 2384 ponden.

In Holland zijn ook somtijds Oliphanten gebragt geweest; omtrent zestien jaaren geleden was 'er een op de kermisfen te zien, die zoo groot als eene koe was; hij deed verscheiden kunstjens, welke men hem geleerd hadt: daar zijn over twintig jaaren twee zeer kleine en jonge Oliphanten in de diergaarde van Zijne Doorl. Hoogheid op het klein Loo bij Voorburg geweest, die door eene menigte nieuwsgierige bezien wierden, maar die aldaar slegts korten tijd gebleven en toen verzonden zijn.

DE TWEESLAGTIGE ZOOGENDE
DIEREN.

Door *Tweeslagtige Dieren*, of *Dieren van beiderlei leven* verstaat men dezulke, die even goed op het land als in het water kunnen leven; ik zal dan hier die zoogende dieren gaan beschrijven, welke geheel lighaamsgestel zoodanig gevormd is, dat zij beiden elementen bewoonen kunnen. Zij zijn meest viervoetige dieren; doch enige weinige hebben maar twee voorste pooten, terwijl het lijf van agteren in eenen staert uitloopt: Daar zijn nog andere viervoetige dieren, die op het land leven en zig ook lang onder water onthouden kunnen, maar welke maakzel egter niet zoo volkoomen tot het bewoonen van het water geschikt is, dat zij even goed onder water als op het land leven kunnen; ik bedoel den Bever en de Otters; deeze zal ik dan de *Zwemmende Viervoetige Dieren* noemen, terwijl ik den Walvisch, den Bruinvisch en andere, op het uiterlijke naar vischen gelijkende, Zoogende Dieren; die alleen in het water leven, onder den naam van *Zoogende Water-dieren* begrijpen zal.

De tweeslagtige viervoetige dieren zijn de Walrusfen, de zoogenaamde Zee koeijen en de Robben. Van de Walrusfen kent men twee soorten; van de Zee-koe zijn vier soorten bekend en van de Robben tien soorten; ik zal van de eerste eene soort, van de tweede drie soorten, en van de derde vier soorten beschrijven.

D E W A L R U S .

(Pl. VI. Fig. 1. het mannetjen.)

De Walrus wordt ook wel het *Zee-Paerd*, ook wel de *Zee-Koe* genoemd, gelijk men hem ook wel den naam van de *Zee-Oliphant* gegeven heeft, om zijne groote slagtanden, welke hij met den *Oliphant* gemeen heeft; wij zullen ons egter bij den naam van *Walrus* houden, welke dit dier in onze taal eigen geworden is.

Wanneer men de gestalte van den Walrus beschouwt, kan men terstond wel bemerken dat dit dier niet zeer geschikt is om op het land te verkeerem; zijn log lijf wijkt geheel af van de gedaante van dat der viervoetige dieren, die alleen op het land leeven. Terwijl het van agteren dun afloopt en overal glad is, kan men ook opmerken dat het de pooten zeer kort heeft en meer geschikt om te zwemmen dan om te loopen, terwijl de agterste als in eenen dubbelen staert uitloopen, dat het eenen ronden kop heeft, waarvan niets uitsteekt dan de slagtanden, zelfs geene ooren, en dat het, op het land zijnde, op zijnen buik ligt en niet op zijne vier pooten staat; deeze gestalte toont reeds dat het dier door den Schepper bestemd is om ook in het water te leeven, waartoe het ook waarlijk door zijn inwendig maakzel in staat is gesteld: dit en foortgelijke dieren zijn dan zeer onvolkoomen viervoetige dieren; zij zijn egter ook geenzints visfchen; maar als een middenflag tusschen de Viervoetige Dieren en de Zoo-

gen-

gende Water-dieren, terwijl deeze weder een middenflag zijn tusschen hen en de Visfchen.

Het lijf van den Walrus is dikst in het midden en loopt naar agteren dun uit, tot dat het in een klein staertjen eindigt; uit dat lijf steeken geene volkoomen pooten uit, maar enkel handen en voeten, zoo dat de armen en beenen, of de pooten, onder het vel verborgen zitten: hij heeft vijf vingeren aan de voorste en even zooveel aan de agterste voeten, die in een vlies besloten zijn en korte puntige nagelen hebben. Zijn kop is rond en lomp van maakzel; rondom zijnen snoel heeft hij lange borstelharen, als knevels; zijne tong is uitgerond; uit zijne neusgaten kan hij het water uitspuiten, als de walvisch, maar met minder geweld en gedruis; hij heeft geene uitsteekende ooren, maar enkel twee gaten in den kop, waardoor hij hoort; in zijnen snoel zijn zestien kiezen, vier ter wederzijde van elk kaakbeen; hij heeft geene snijdtanden, maar in zijn bovenst kaakbeen twee slag-tanden, die eene halve el, of wel eene geheele el, lang zijn; zij zijn niet naar boven gekromd als die des Oliphants, maar naar beneden; de jongen hebben die slag-tanden niet, maar krijgen dezelve eerst als zij ouder worden; somtijds ziet men Walrusfen, die maar eenen slag-tand hebben, wanneer zij den anderen in het vegten, of door toevallen, of wel door ouderdom verloren hebben: deeze tanden, die nog fraaier dan het ivoor zijn, zijn vast van binnen, maar aan den wortel hol: Zijne oogen zijn zoo rood als bloed: Zijn hals is zoo dik, dat hij zijnen kop niet dan met moeite kan omdraaien: Zijn vel is zeer dik,

dik, vooral aan den hals; het is bedekt met kort hair, dat muisvaal van kleur is; sommige hebben zeer weinig hair; zij zijn gemeenlijk vol lidtekenen, terwijl hun vel hier en daar is afgeschaafd, vooral rondom de geledingen; dit kan mischien veroorzaakt worden door hun vegten met elkanderen en door het beklimmen van de scherpe kanten der ijschorfen.

De Walrus is zoo groot als een groote os en sommige zijn grooter; ook weegt hij wel zoo zwaar als zulk een dier: hij leeft in het water, op het land en op de ijschotfen, die in zee drijven; in het water kan hij zeer wel zwemmen en zoo lang onderblijven als hij wil; doch op het land is hij vrij magtloos, naardien hij eerder kruipt dan loopt door de korthed van zijne pooten; hij kan egter vrij wel op het ijs en op de klippen klauteren en helpt zig daartoe met zijne lange kromme slag tanden, die hij in het ijs slaat en waaraan hij zig dan optrekt: hij voedt zig denklijk met haringen en kleine zeevisch, mosselen en andere schulpvischen en eet ook zee-wier, een gewas, dat in zee groeit en drijft; hij bedient zig ook van zijne slag tanden om den bodem der zee omtewroeten, om naar die schulpen te zoeken en om de schulpvischen, die op den bodem vastzitten, los te breeken; op het land vindt hij zijn voedzel niet, maar moet het altoos in zee gaan zoeken.

De Walrusfen leeven bij honderden, ja bij duizenden bij elkanderen, en men vindt hen veelal bij de Robben. Zij slaapen op het ijs en ook in het water, daar zij sterk snorken en somtijds als dood liggen. Het wijfjen jongt in
den

den winter en brengt dan flegts een jong ter waereld hetzij op het land, hetzij op het ijs; ook begeeven zij zig daar om hunne jongen te laaten zuigen, waartoe het wijfjen vier tepels op den buik heeft; als zij weêr te water gaan, duikelen zij in zee met den kop naar beneden. Deeze dieren zijn zeer moedig en als zij aangestast worden en gewond zijn, worden zij woedend en zullen, zoo lang zij nog leevend zijn, elkanderen hardnekkig verdedigen; zien zij dat sommige van hunne makkers gevangen zijn, dan zullen zij alle moeite doen om die te verlossen; zij vallen de floepen, met welke men hen te keer gaat, dan om het ijverigst aan, bijten 'er in, ftooten 'er gaten in met hunne slag tanden, zoeken 'er in te klimmen en schreeuwen verschriklijk, terwijl zij de floepen, als men, om hun groot getal, de vlugt neemen moet, zoo lang zij kunnen, al zweumende vervolgen. Ook vreezen zij hunne vijanden onder de dieren niet; zij kunnen den woesten Zee beer zelve, dien ik hierna beschrijven zal, overwinnen.

De Walrusfen bewoonen alleen de zee en zwemmen nooit de rivieren in; men vindt hen meest op onbewoonde en weinig bezogte kusten, tusfchen en op het ijs en op zandplaatē, daar zelden fchepen koomen; zij verwijderen zig nooit verre van het water, om, op het eerste gevaar, zig altoos bij tijds in zee te kunnen ftoeten, zoo dat het zeer mocijelijk is hen op het land te betrappen, naardien zij altoos wel op hunne hoede zijn. Men vindt die dieren alleen in de koude ftrecken der waereld, daar altoos ijs is, en dus in de Noordlijke Zeeën,

bij

bij Groenland, Kamtschatka, Ysland, Spitsbergen en andere Noordſche Kusten; zij trekken nooit naar warmer lugtſtrecken. Egter zegt men dat men over enige jaaren eens eenen jongen Walrus in de Zuider-zee gevangen heeft; deeze kan wel toevallig verdwaald of verjaagd zijn geweest, gelijk met de Walviſſchen ook wel eens gebeurt; althans het is zeker dat die dieren aan onze kusten niet gewoonlijk gevonden worden.

Wanneer men de Walruſſen op het ſtrand of op het ijs betrappen kan, dan ſteekt men hen met lansſen dood; kan men eenen in het water agterhaalen, werpt men hem eenen ſterken en daartoe gemaakten harpoen in het liſſ; ſomtjds glijdt die harpoen op hun glad vel af; maar als dezelve gevat heeft, trekt men het dier met een touw, dat aan de harpoen vast is, naar de floep en doorſteekt het met lansſen. Men kan hen bezwaarlyk al roeiende agterhaalen, en zal ſomtjds wel drie maalen ſteeken eer men met de lans zyne huid doorboort; om dit te kunnen doen is het beſt hen te raaken op eene plaats daar de huid ſterk geſpannen ſtaat; hiertoe gebruikt men deeze konſt-greep: Men mikt met de lans op de oogen van het dier, dat, dit ziende, zynen kop ter zijde keert en dus het vel van zyne borst ſpant; dan ſteekt men de lans daar ter plaatſe in; maar men trekt haar ook terſtond wederom uit om te beletten dat hij haar niet in zynen bek neeme en den geenen, die hem aanvalt, kwetſe, hetzij met zyne ſlagtanden, hetzij met de lans zelve, gelijk men zegt dat ſomtjds gebeurd is. Voorheen toen die dieren nog zoo ſchuw niet gemaakt waren door de geduurige jagt, die
 man

men op dezelve geoefend heeft, kon men hen met veel meer voordeel aanvallen, naardien zij zig toen veel dieper in het land begaven. Wanneer zij dus in menigte te land waren, trok men met verscheiden manschappen naar hen toe, terwijl men hun den weg naar zee afsneed; men gong dan aan het dooden en men leide de dooden op elkanderen, waar agter men zig verschoof om de andere ook te vellen; dus doodde men somtijds drie of vier honderd in eene jagt; doch in die tijden waren 'er veel meer dan 'er thans gevonden worden, hetzij zij verminderd zijn, hetzij zij naar andere onbezogte strecken zijn verhuisd. Het is in het jaar 1704 gebeurd dat het volk van een Engelsch schip bij het eiland *Chery* genaamd eene ontzagchelijke menigte Walrusfen bij elkanderen vondt liggen; daar waren 'er meer dan duizend; zij doodden 'er maar vijftien van, maar zij vonden zoo veele tanden van zulke dieren liggen, dat zij eene geheele ton vol op-raapten; naderhand doodden zij nog honderd van die dieren, van welke zij slegts de tanden medenamem; twee jaaren daarna doodden andere Engelschen in zes uren tijds zeven of agt honderd en nog twee jaaren laater meer dan negen honderd in den tijd van zeven uren; in het jaar 1710 doodden zij agt honderd binnen enige dagen, terwijl een enkel man veertig walrusfen met eene lans doodde.

Als men de Walrusfen gedood heeft, sleept men dezelve op eene schors ijs, of op het strand; daar worden zij gevild en hun spek wordt aan stukjens gesneden en dus in vaten gedaan: In voorige jaaren vong men die dieren enkel om hunne fraaie tanden, maar thans kooft men

traan van hun spek, waarmede het leder bereid en goed gehouden wordt, terwijl het ook kan dienen om te branden; het is egter niet volkoomen zoo goed als walvisch-traan; van de huid maakt men seelen, singels en riemen voor de rijdtuigen; Men zegt dat hun spek ook gegeten wordt; doch dit kan geen geschikt voedsel zijn dan voor Groenlanders en andere Noordsche wilde volkeren; dit dier levert vrij veel traan uit door zijne grootte en door de vetheid van zijn spek; maar de slag-tanden zijn zeer geacht; zij worden bij het gewigt duurder dan ivoor betaald; het binnenste wordt gebruikt tot het maaken van gemarmerde mesfen-hegten, die fraai zijn.

Schoon de Walrusfen alleen in de koude strecken der waereld wonen, is het egter gebleken dat zij enigen tijd leeven kunnen in gemaatigder lugtstrecken: 'Er is eens een levendige in Engeland geweest, die drie maanden oud was; hij hadt zijne slag-tanden nog niet, maar men zag 'er reeds de beginzelen van; men zette hem negen elken dag eene korte poos in het water; op het land kroop hij voort; als men hem aanraakte, wierdt hij gramstoorig en blaasde sterk door zijne neusgaten; hij was zoo groot als een kalf; hij knorde als een wild varken en schreeuwde fomtjids met eene zwaare en sterke stem; men voedde hem met gekookte haver of gerst, dat hij langzaam insoog; als zijn meester hem het eeten aanbodt, volgde hij hem, maar als hij hem naderde, toonde hij door zijn knorren dat het tegens zijnen wil was.

De andere soort van Walrus, de *Dugong* genaamd, woont in warme strecken, en zijne historie is minder bekend dan die van deeze, welke ik beschreven heb.

DE ZEE-KOE, DE MANATI,
DE LAMANTIN.

Ik heb gezegd dat de Walrusfen en foortgelijke dieren als een middenflag uitmaaken tusschen de Viervoetige Dieren en de Zoogende Water-dieren; de dieren, welke ik hier beschrijven zal, zijn wederom een middenflag tusschen de Walrusfen enz. en de Walvisfchen en andere Zoogende Water dieren, want, terwijl de eerste nog vier pooten hebben, *hebben deeze 'er maar twee, welke zelfs nog zoo weinig naar pooten gelijken, dat men dezelve haast vinnen zou kunnen noemen, terwijl het agtereind in eenen staert uitloopt;* zoo zij die pooten niet hadden, zouden zij, op het uiterlijke, volkoomen naar de Zoogende Water-dieren gelijken, die alle geene pooten, maar wel vinnen, hebben.

De Zee-koe is derhalven ook nog meer geschikt om in het water te leven, en nog minder om op het land te leven, dan de Walrus en de Robben; ook ziet men haar niet op het drooge, alſchoon ik haar bij de tweeſlagtige dieren voeg, omdat haare geſtalte naar die van dezelve gelijkt en zij ook nog andere overeenkomſten met elkanderen gemeen hebben.

De Zee-koe heeft twee voorſte pooten of handen, die veel naar vinnen gelijken; zij zijn zeer breed en plat en ſommige ſoorten hebben vijf korte nagelen; de agterpooten ontbreken haar geheel; haar liſf is dik en rond als eene ton en loopt in eenen platten dikken ſtaert uit. Haar kop is klein en ſtomp, de ſmoel groot

met groote lippen; boven dezelve staan enige lange ruuwe haren; de tong is smal, middenmaatig van lengte en vijf dun; haare oogen zijn zeer klein; de ooren bestaan maar in twee kleine gaatjens; de hals is dik en zeer kort; het wijfjen heeft twee borsten, die tusschen de voorpooten geplaatst zijn. Dit dier heeft een dik vel, dat knobbelig is en bijenige foorten met enkele haren bezet.

Van deeze dieren bewoonen sommige foorten de warme streken van Afrika en Amerika, andere de koude Noordsche streken, daar zij zig in de zeeën en rivieren onthouden; en dewijl zij in veele zeeën en rivieren gevonden worden, zijn 'er ook verscheiden foorten van, van welke men vier of vijf onderscheidene kent; doch de historie van deeze dieren is nog verre van volkoomen opgehelderd te wezen; ik heb zelfs geene goede afbeelding van eene volwasfen Zee-koe aan mijne leezeren kunnen mededeelen, waarom ik slegts Fig. 2. die geeve van eene onvolwasfen vrugt, waaruit men de gestalte van het dier, de plaatsing zijner twee pooten, en het eindigen van zijn lijf in eenen staert genoegzaam kan beschouwen.

DE GROOTE ZEE-KOE VAN KAMSCHATKA.

Deeze Zee-koe is zeer groot en zwaar, naardien zij omtrent agt duizend ponden weegt; haar kop is klein en langwerpig; zij heeft knevels of witte borstels op de lippen; zij heeft geene tanden, maar enkel een wit hard been in elk kaakbeen, waarmede zij haar voedzel kaauwt. Aan haar twee pooten heeft zij noch vingeren, noch na-
na.

gelen; zij zijn omringd met vet en peesachtig vleesch, met eene harde hoornachtige huid bedekt; haar staert eindigt in eene dikke zeer harde vin, die plat en breed uitloopt.

Deeze foort leeft in de Noordlijke Zeeën en houdt zich wel aan de monden der rivieren op; maar zwemt dezelve niet in, houdende zich altoos in zout water: zij kan op het land niet loopen, zoo dat zij, als het afloopen van het water haar op het drooge laat, niet weder naar zee kan koomen en dan kan gedood worden. Zij leeft bij benden en is zoo weinig schuw, dat zij zig zal laten naderen en met de hand aanraaken; zij zorgt, zegt men, zoo weinig voor haar behoud, dat zij nooit voor gevaar bevreesd wordt en naauwlijks haaren kop uit het water opheft, als zij bedreigd, of getroffen wordt, vooral terwijl zij eet; men moet haar zeer sterk slaan, zal zij zig verwijderen, en dan koemt zij nog kort daarna weder ter zelfde plaats en schijnt vergeten te zijn dat men haar weggejaagd heeft.

Deeze Zee-koeijen krijgen maar een jong te gelijk; men vindt het mannetjen en het wijfjen altoos verzeld van een of twee jongen, het een grooter dan het ander, en naardien zij elk jaar slegts een jong krijgen, blijkt daaruit dat de jongen wel tot den ouderdom van twee jaaren den vader en de moeder volgen. Deeze dieren schijnen inwendig gevoel te bezitten, want zij hebben veel verknogtheid aan elkanderen; zij helpen elkanderen, als zij aangetast en gekwetst worden en als de vischcers de Zee-koeijen, die zij gedood hebben, naar het strand slepen,

zwemmen zij die na; een ooggetuige heeft hiervan een merkwaardig voorbeeld gezien. Men hadt een wijfjen met eene harpoen gedood en sleepte het naar den wal; het mannetjen volgde het en wilde het niet verlaaten, alſchoon men het met ſlagen verjaagen wilde; het verliet het zelfs niet na dezelfs dood; want, toen de matroozen des anderen daags het wijfjen wilden gaan afhakken, vonden zij het mannetjen aan het ſtrand bij haar.

Deeze dieren leeven enkel van gewaſen, die in en aan de oevers der zee groeijen; zij plukken die met hunne lippen; zij ſteeken hunnen kop uit het water, om die te vatten, en duiken met dezelve weder onder, om die opteëten; maar hun rug ſteekt dan boven het water uit; zij leggen zig op hunnen rug in het water te ſlaapen, terwijl de meeuwen en ander gevogelte het ongediert, dat op hunne huid zig onthoudt, koomen oppikken.

Men kan deeze Zee-koe gemaklijk met de harpoen dooden, omdat zij bijna nooit geheel onder water is; maar men krijgt de oude gemakliker dan de jonge, omdat deeze ſneller zwemmen kunnen; de harpoen, die met eene ijzeren punt gewapend is, is aan een lang touw vaſt, dat door vijf en twintig of dertig mannen, die op het ſtrand ſtaan, wordt vaſtgehouden; men gaat, vier of vijf mannen ſterk, in eene floep zitten; een, die voor op de plegt zit, werpt de harpoen, en als deeze in het dier vaſt zit, trekken degeene, die op ſtrand ſtaan, het dier naar zig toe en op het drooge.

Het vet, dat deeze dieren uitleveren, en dat in groote
hoe.

hoeveelheid aan hun lijf zit, wordt, als het aan de zon blootgesteld wordt, zoo geel als boter; men zegt dat het van eene goede reuk is en wel smaakt, en dat het zeer lang, zelfs in den zomer, kan bewaard worden en goed blijven; men gebruikt het als boter; dat van den staert is, zegt men, vooral zeer lekker; het is ook zeer goel om te branden; het vleesch smaakt als osfen-vleesch; maar is wat taaier en moet dus langer koken, vooral dat van de oude.

Het vel levert een zoo dik en hard leder uit, dat men 't bijna niet met eene bijl kan kwetsen; daar zijn Noordsche Volkeren, als de Tschutchis, die zig van hetzelfde bedienen, om hunne schuitjens mede te overtrekken.

DE GROOTE ZEE-KOE VAN DE ANTILLES.

Schoon deeze *de groote* genoemd wordt, is zij egter bijna de helft kleiner dan de voorige soort; zij verschilt van haar daarin, dat zij enig hair heeft, dat lei-kleurig is, gelijk ook de huid; dat zij vijf duidlijke zeer korte nagelen aan de twee voeten heeft; dat zij niet alleen eene beenachtige eeltachtigheid voor in elk kaakbeen heeft, maar ook twee en dertig kiezen. Deeze twee soorten gelijken voor het overige naar elkanderen en haare aart en huishouding zijn na genoeg dezelfde; zij leeven van hetzelfde voedsel, dat is, van zee planten; maar deeze bevindt zig alleen in de zeeën bij de West-Indische eilanden, de *Antilles* genaamd, en dus in warme lugtsreken. Haar vleesch en vet is goed om te eten.

DE KLEINE AMERIKAANSCHĒ
ZEE - KOE.

(Pl. VI. Fig. 2. eene onvolwasfen vrugt.)

Deze foort, die veel kleiner is dan de voorige foorten, is menigvuldiger in getal en woont in de warme lugtfreeken van Amerika: zij onthoudt zig niet alleen in zee, maar ook in de meiren en rivieren van dat land, zij schijnt egter in en uit dezelve te zwemmen en blijft gemeenlijk op de kusten, in ondiep water; zij voedt zig ook met gewasfen en plukt die zelfs van de kanten, als zij 'er met het uitfteeken van den kop bij reiken kan; zij kan, zoo min als de andere, op land loopen.

De wijfjens van deeze foort brengen twee jongen ter waereld, welke de moeder in beiden haare armen draagt, waarmede zij dezelve tegens haare borsten drukt, die zij niet verlaaten, welke beweging zij zig ook mag geeven. Als zij groot genoeg geworden zijn, om zelve te kunnen zwemmen, volgen zij haar en verlaaten haar niet, al wordt zij gedood of gevangen, want zij zwemmen haar na, als de visfchers het doode dier naar het strand fleepen. Deeze foort heeft vijf vingeren aan elke haarer twee pooten, die met nagelen voorzien zijn.

Men zegt dat deeze dieren, als het regenen zal, zeer hoog uit het water opspringen. Zij zijn ook zeer goed om te eeten.

D E R O B B E N .

De Robben gelijken in gestalte zeer veel naar de Walrusfen; doch zij hebben wat langer hals, hun lijf is naar evenredigheid niet zoo dik; ook missen zij die groote uitsteekende slag-tanden, waardoor de Walrus zig zoo zeer onderscheidt; zij hebben, even gelijk deeze, vier pooten, van welke de voeten slegts alleen buiten het lijf uitsteeken en aan welke de vingeren met eene zwem-huid aan elkanderen verbonden zijn.

In hunnen bek hebben zij van boven zes, en van onderen vier voortanden, hunne boektanden zijn langen krom, hunne kiezen zijn drietandig, lang en sterk, en zij hebben 'er vijf aan iedere zijde; wij zullen egter van dit gesiel van tanden eene uitzondering zien in den Zee-beer en in den Zee-leeuw.

Daar zijn verscheiden soorten van Robben bekend, welke men naamen naar land-dieren gegeven heeft, als de Zee-beer of Beer-robbe, de Zee-leeuw, de Zee-kond, het Zee-kalf; andere voeren naamen naar enige van haare eigenschappen, als de Klap-muts, welken naam het dier voert, omdat het op het voorhoofd een rimpelig vel, als eene blaas, heeft, met sijn zwart hair bezet, hetgeen het bij storm-wedder, als eene muts, over de oogen trekt; eene andere heet de Robbe met groote ooren, eene andere de Robbe met kleine ooren, eene andere de Robbe met den witten buik, en diergelijke; het is waarschijnlijk dat 'er nog meer soorten zijn, welke nog onbekend zijn; ondertuschen zal ik alhier vier soorten van Robben beschrijven.

DE BEER-ROBBE, DE ZEE-BEER.

(Pl. VI. Fig. 3. het wijffen.)

Men heeft dit dier den naam van *Zee-beer* gegeven, omdat zijn kop enige gelijkenis naar dien van een Beer heeft, schoon hij voor het overige geenzints naar dat dier gelijk. Het heeft eene lelijke gedaante, naardien zijn lijf van agteren zeer dun uitloopt en daar, op het land, even als lam is, alzoo hij zijne agterste pooten niet opligt, maar nasleept. Zijn kop is niet groot; hij heeft eenen spitzen smoel, met eene lange gespleten tong; en aan zijne lippen zitten lange en dikke witte baardborstels; hij heeft ooren, welke van buiten uitsteeken en regt opstaan; in de zelve is eene overlangse spleet, welke het dier kan openen en sluiten als het geheel onder water duikt; hij heeft groote uitpuilende oogen, bijna zoo groot als die van eenen os; zij zijn zwart van kleur en kunnen door een vlies bedekt worden, dat aan den grooten hoek van het oog zit. Zijne tanden zijn zeer puntig en staan zoodanig dat de onderste tusfchen de bovenste en de bovenste tusfchen de onderste in sluiten, waaruit men oordeelen kan dat dit dier fel kan bijten; het heeft in't geheel zes en dertig tanden, twintig boven en zestien onder, namelijk in het bovenst kaakbeen vier snijdtanden, die twee punten hebben, twee hondstanden, nog twee scherpe honds- of korte slag tanden, waarmede zij elkanderen sterk bijten en verscheuren, en zes kiezen. In 't onderst kaakbeen ook vier snijdtanden, twee hondstanden en vijf kiezen.

Zeer zonderling zijn de pooten van dit dier gevormd; zij wijken, gelijk ook de zee-leeuwen, hierin van de andere Robben af. De voorste pooten zijn als eene vin, die alle de vingeren aan elkanderen vereenigt; aan de agterste zijn de vingeren ook als door eene vin aan malkanderen vast en hebben de gedaante van die van sommige vogelen; de voorste pooten zijn niet gedeeltelijk onder het vel verborgen, gelijk bij de Walrusfen en bij de andere Robben, maar zijn in het geheel buiten het lijf; zij zijn met hair bedekt, doch daar de vingeren beginnen, slegts met een kaal, zwart vel, glad van boven en gerimpeld van onderen. Elke voet heeft vijf vingeren met kleine nagelen. De agterste pooten steeken gedeeltelijk uit het lijf uit, en hebben vijf vingeren, elken met eenen langwerpigen, scherpen nagel gewapend. De voorste pooten dienen het dier om op het land te loopen; maar de agterste zijn het van geen dienst dan om te zwemmen en zig te krabben; het sleept die na als ledemaaten, die het op land meer lastig dan nuttig zijn, want zij schraapen het zand en de slijk onder zijnen buik te zaamen, zoo dat hij genoodzaakt is in de rondte te loopen; hij kan ook de rotsen niet beklauteren; met dat al zegt men dat zij zoo snel voort kunnen koomen, dat een mensch hen nauwlijks kan agterhaalen.

De Zee-beeren hebben dik, lang, overeindstaande hair; het is bij het mannetjen zwart op het lijf en geel- of rosachtig op de pooten en in de zijden; de wijffjens vertoonen zig aschgrauw en somtijds met wat

rosachtigs gemengd; zij zijn ook veel kleiner dan de mannetjens en hebben twee borsten; de jongen zijn, als zij ter waereld koomen, zeer fraai zwart van kleur en hun bont is ook zeer geacht; maar reeds den vierden dag beginnen zij rosachtig aan de pooten en aan den buik te worden. Zij gaan gewoonlijk om te jongen op de kleine onbewoonde eilanden, die in zee liggen; zij krijgen gemeenlijk, na ten nufften tien maanden dragts, maar een jong te gelijk, dat de wijffens, gelijk alle Zoogende Dieren, enigen tijd met haar melk voeden.

Deeze dieren zijn groot, weegende de grootste wel agt honderd ponden; men vindt ook egter enige soorten, die veel kleiner zijn.

De Zee-beeren schreeuwen op verschillende wijzen, naar de driften, die zij uitdrukken; als zij stil op het land zitten, kan men de wijffens en de jonge gemakkelijk van de oude mannetjens onderscheiden door het geluid van de stem, hun geschreeuw lijkt dan van verre wel naar het blaaten van eene kudde schaapen en kalveren; als zij pijn lijden, of zig verveelen, bulken of brullen zij, en als zij geslaagen of overwonnen zijn, heffen zij eenen klaagenden toon aan; in hunne gevegten brullen zij als leeuwen en als zij overwonnen hebben, of blijde zijn, geeven zij eene zachte scherpe schreeuw, die zij verscheiden reizen herhaalen.

Zij hebben eene zeer goede reuk, want zelfs in hunnen slaap zullen zij de menschen ruiken, die hen naderen willen, alchoon zij nog verre af zijn, waardoor zij dan ook aanstonds wakker worden.

Zoo de Zee beer op het land snel voortkruipt, hij kan nog veel sneller zwemmen, ja men zegt dat hij in een uur tijds wel twee uren gaans in zee aflegt; als zij bij het strand dartelen, woelen zij op verscheiden wijzen in het water; dan zwemmen zij op hunnen rug, dan op hunnen buik, dan staan zij als overeind in het water, dan duiken zij, dan wentelen zij zig, dan springen zij op uit het water; in volle zee zwemmen zij bijna altoos op hunnen rug; alsdan ziet men hunne voorste pooten niet, maar de agterste ligten zij nu en dan uit het water; zij blijven lang onder; zij voeden zig met visch, met krabben en met schulpvischen.

Deeze dieren leven bij duizenden bij elkanderen; maar het is bijzonder dat elk gezin zig op zigzelf houdt, zonder dat de gezinnen zig ooit met elkanderen verwarren en elk gezin maakt dan eenen kleinen troep uit, aan welkers hoofd de vader is, die denzelven als heer en meester regeert; elk mannetjen heeft dus agt of tien wijfjens, en somtijds wel vijftien of twintig; hij is zeer jaloers op dezelve en bewaart die zeer zorgvuldig. Somtijds vegten zij met elkanderen en dan gebeurt het wel eens dat een vader van een ander gezin 'er tuschen komt en de partij trekt van eenen dergeene, die aan 't vegten zijn; dan geraaken zij alle aan den slag en die meester blijft neemt het geheel gezin van dengenen, die overwonnen is, naar zig en voegt het bij zijn eigen gezin.

Deeze dieren hebben zeer aanmerkenswaardige bijzonderheden in hunne aart en huisbouding, waaruit blijkt dat zij niet van inwendig gevoel ontbloot zijn; ik zal de-

de-

dezelve alhier, op het gezag der reizigers, welke hen waargenomen hebben, beschrijven. Men zegt dan dat zij hun gezin sterk beminnen, dat, als een vreemde een van hetzelfde wegrooft, zij hunne droefheid daarover te kennen geeven door traanen te storten; als een van hun gezin door hengebeten is en dan weder onderdaaniglijk bij hen komt als om genade te verzoeken, schreijen zij ook; om het minste misnoegen bijten zij hunne wijfjens of jongen, maar als deeze hun de voeten koomen lekken en hen streelen, zijn zij weder ras verzoend; het is dus als of het mannetjen een goede, maar gestrenge, vader is, die ontzien wil wezen en zijn gezag wil handhaven. De wijfjens, die bevreesder zijn dan de mannetjens, hebben zoo veele liefde voor haare jongen, dat zij die in het alleruiterste gevaar niet zullen verlaten, dan na alles aangewend te hebben wat mogelijk is, om hen te bewaaren, en somtijds zullen zij, schoon zij gewond zijn, haare jongen in haaren bek wegdraagen.

De jonge mannetjens blijven bij het gezin tot dat zij in staat zijn zelve het hoofd van een ander te worden; zoo dra zij oud en sterk genoeg daartoe zijn, plaatsen zij zig aan het hoofd van enige wijfjens, die hen volgen, en maaken welhaast een nieuw gezin uit; zoo lang zij sterk en in de kragt van hun leven zijn, blijven zij dus voortleeven, doch als de ouderdom koomt en hunne kragten hen begeeven, verlaten zij hunne wijfjens en gaan in eenzaamheid woonen; dan worden zij woester; die oude mannetjens vreezen den mensch niet en vlugten niet voor hem; als men hen nadert, knorren zij en laten hunne

tan-

tanden zien; ja zij zullen zelfs stoutmoedig op dengeenen, die hen aanvallen wil, toeloopen, zonder dat zij ooit agteruit zullen gaan, of de vlugt neemen; maar zij zullen zig eer op de plaats, daar zij zijn, laten dooden; zij bijten in de steenen, die men naar hen werpt, en vallen dengeenen, die hen daarmede smijt, aan, al is het dat men hun de tanden aan stukken smijt, of hun de oogen uitsteekt. Als een van die dieren alsdan wilde vlugten, zouden de andere het verscheuren; als 'er een is die weg wil sluipen, zullen de andere hetzelfde dat belotten.

Schoon de Zee-beeren de andere Robben en Zee-dieren niet vreezen, moeten zij evenwel wijken voor den gladden Zee-leeuw, of Zee-leeuw zonder maanen, want zij ontgaan hem zoo veel zij kunnen, al onthouden zij zig daar die dieren ook gevonden worden; zij voeren daarentegens altoos strijd tegens de Zee-otters, die zig niet zeer tegens hen verweeren kunnen, omdat zij niet zoo groot en sterk zijn als de Zee-beeren.

De Zee-beeren worden in de groote Zeeën in alle lugtstreeken gevonden; men vindt die zoo wel in de Noordelijke Zeeën, daar het koud is, als in die onder den evenaar, daar het zeer warm is; dit dier kan zig dan naar alle lugtstreeken schikken; het is zelfs waarschijnlijk dat zij groote reizen in zee doen; het oogmerk denkt men te zijn, om zig van alle bewoonde landen verre te verwijderen in den tijd dat zij jongen krijgen.

Men zegt dat het vet van de inannetjens deezer dieren traanachtig en van eenen zeer onaangenaamen smaak is, maar dat het vet van de wijffens beter van smaak is; men kan

kan hun vleesch ook eeten; dat van de jongen is zeer goed, maar het vleesch van de oude is zwart en zeer onsmakelijk; het hart en de lever van deeze is alleen eetbaar. Van het vel der jongen, welk ik gezegd heb dat fraai zwart is, wordt een bontwerk gemaakt, dat in zeer groote achting gehouden wordt.

DE RUIGE ZEE-LEEUW.

(Pl. VI. Fig. 4. het mannetjen.)

Dit tweeflachtig zoogend dier heeft den naam van *Zee-leeuw* verkreegen, omdat het mannetjen aan den neemaanen heeft als een leeuw; ik geef het hier den naam van den *ruigen*, om het te onderscheiden van eene andere Robbe, die ook de *Zee leeuw* genoemd wordt, maar die, omdat hij de voorgemelde maanen niet heeft, voeglijk de *gladde Zee-leeuw* genoemd wordt, hetgeen genoegzaam is, om hem van deeze soort te onderscheiden.

De ruige Zee-leeuw is veel grooter dan de Zee-beer, naardien hij wel vijftien of zestien honderd ponden zwaar is en zoo groot als een klein paerd; het wijfjen is egter de helft zoo groot niet; het mannetjen onderscheidt zig door dikke maanen, die gegolfd zijn en zig over 't voorhoofd, de zijden van den kop, den hals en de borst uitstrekken; deeze maanen zijn donker geel van kleur en als het dier verstoord is, zet het dezelve regt overeind, hetgeen het een dreigend aanzien geeft; hij is voor het overige glad van hair en bruin vaal van kleur; het wijfjen heeft den

den minsten schijn niet van deeze maanen; al haar hair is kort, glad, blinkend en ligt geel van kleur; de kleuren van deeze dieren verschillen egter in hunne verschillende ouderdommen.

Het lijf van deeze dieren is overal even dik en rond; maar overal dik met vet voorzien zijnde, schikt het zig naar den vorm van de steenen, waarop zij zitten; zij hebben eenen zeer kleinen kop; hun smoel gelijk wel naar dien van eenen grooten hond; dit dier heeft borstels aan den baard, die lang en stijf zijn; de ooren steeken uit; de oogen zijn groot en uitpuilende, en vertoonen zig rood en vuurig in de hoeken; maar het oog is groen; het kan dezelve met een vlies, dat aan den binnensten hoek zit, bedekken; het heeft wenkbraauwen van zwart hair; en zijne tong is aan het eind enigzints gespleten; zijne tanden zijn in even groot getal en slaan even eens als die van den Zee-beer, maar zij zijn drie maalen langer dan bij het laatstgemelde dier.

Deeze Zee-leeuw heeft, in plaats van de voorste pooten, vinnen, die aan wederzijde uit de borst koomen; zij zijn glad en zwart van kleur en vertoonen geene vingers, maar enkel een zeer klein nageltjen in het midden, daar elke vinger zijn moest; want deeze vinnen hebben waarlijk vingers, maar zij zijn onzichtbaar onder het vel bedekt. De vinnen, die zijne agterste pooten uitmaaken, zijn ook met eene zwartachtige huid bedekt, glad en zonder hair; zij zijn uitwendig in vijf zeer lange platte vingers verdeeld; zij hebben kleine nageltjens, waarmede het dier zig het lijf krabt; het heeft een zeer klein staertjen.

De stem van den Zee leeuw verschilt bij de mannetjens en wijfjens en bij de jonge en oude, die men gemakkelijk op het gehoor onderscheiden kan; de mannetjens bulken als de stieren; de wijfjens blaaten als de kalveren; en de jonge als de schaapen, zoo dat men, als men hen van verre hoort schreeuwen, zou meenen eene kudde koeijen en schaapen te hooren, die op het land weidden, terwijl het Zee-leeuwen zijn, die op het strand zitten en den zeeman, die door de mist of donkerheid somtijds het land niet zien kan, waarschuwt dat hij zig nabij hetzelfde bevindt.

De Zee-leeuwen kruipen ook, gelijk de Zee-beeren, over den grond met hunne voorste pooten of vinnen, terwijl zij de agterste nasleepen; maar zij zijn veel logger; egter kunnen zij op de rotsen klimmen, al zijn die vrij hoog. Daar zijn 'er die zoo lui zijn, dat zij den geheelen dag op eenen steen blijven zitten slaapen en snorken; deeze zijn waarschijnlijk de oude; de jonge zijn ook zoo levendig niet als de Zee-beeren; zij slaapen veel in de zon op het strand, maar op het minste gerugt worden zij wakker en vlugten naar zee; als de jongen moede zijn van te zwemmen, gaan zij op den rug van de moeder zitten; maar de vader wil hen daar niet lang met rust laten en werpt hen 'er af, als of hij wilde dat zij zig in het zwemmen zouden oefenen. Zij zwemmen alle zeer snel en vlug en kunnen zeer lang onder water blijven.

De Zee-leeuwen leven met groote troepen bij elkan-
deren, die egter zoo talrijk niet zijn als bij de Zee-
beeren; men ziet hen dikwijls met deeze dieren op het-
zelfde

zelfde strand zitten. Zij zijn ook bij gezinnen verdeeld, die elk uit een mannetjen met wijffens en jongen bestaan; de mannetjens hebben tien of twaalf wijffens, schoon men 'er egter ziet, die 'er veel minder, en somtijds maar een of twee hebben; zij blijven altoos bij elkanderen, hetzij zij in zee zwemmen, hetzij zij op het land zitten.

Schoon de Zee-leeuwen veel grooter en sterker zijn dan de Zee-beeren, zijn zij egter op verre na zoo moedig niet; men kan hen schielijk op de vlugt drijven; want zij wagten den mensch niet af, maar begeeven zig, zoo dra zij iemand zien of hooren, in het water; als men hen aantast en slaat, vlugten zij al kermende weg en weeren zig niet; nooit zullen zij ook de menschen aanvallen; het is dan niet gevaarlijk zig te begeeven daar die dieren zijn, want zij vlugten, of houden zig stil; daar zou egter gevaar in kunnen zijn, als men zig tuschen enige troepen en de zee in begaf; want zoo het gebeurde dat zij door iets bevreesd gemaakt wierden, zouden zij in zoo groote menigte en zoo driftig de vlugt naar zee nemen, dat zij zoo iemand omverre zouden loopen. Als zij zwaar gewond zijn, of zig in den uitersten nood bevinden, worden zij egter woedend en vegten ook wel onder elkanderen om hunne wijffens, en hij die het wint, neemt dezelve naar zig; zij vegten ook om de plaats te behouden, die zij ingenoomen hebben, want elk mannetjen zet zig op eenen grooten steen, daar hij zig gewoonlijk op onthoudt. De wijffens vegten niet, maar als haare mannetjens in den slag zijn, koomen zij alle met de jongen

gen naar het gevegt kijken , en komt 'er dan een of ander hoofd van een ander gezin mede, en trekt hij partij voor of tegens eenen der twee strijdende, dan wordt hij hierin doorverseiden andere gevolgd en 'er wordt een zwaare slag geleverd, die niet eindigt dan met eene groote bloedstorting en dikwijls met den dood van verseiden deczer mannetjens , welker wijfjens door de overwinnaaren geëigend worden. Men heeft opgemerkt dat de mannetjens , die al te oud zijn , zig buiten die gevegten houden ; zij gevoelen zeckerlijk dat zij te zwak zijn om deel daaraan te neemen ; zij blijven stil op hunnen steen zitten en zien het aan , maar laten egter niet toe dat andere hen naderen. Wij hebben gezien hoe de liefde tot haare jongen de wijfjens Zee-beeren het gevaar doet trotseeren ; maar bij de wijfjens van de Zeeleeuwen is die liefde zoo groot niet , of liever , de vrees voor gevaar is bij haar grooter dan de liefde tot haar kroost ; want als 'er zwaar gevogten wordt , vergeeten zij haare jongen en tragten zig te bergen ; daar zijn 'er egter enige , die haare jongen in den bek wegdraagen ; een reiziger verhaalt dat hij zelfs de jongen , in tegenswoordigheid van den vader en de moeder , heeft weggenoomen , zonder dat die ongevecelige dieren moeite dedden om hunne kinderen te redden of te verdedigen. Schoon de mannetjens onder elkanderen vegten , mishandelen zij egter zelden hunne wijfjens , of hunne jongen , die zij streelen en liefkoozen.

De wijfjens gaan op onbewoonde eilanden jongen werpen,

pen, en krijgen waarschijnlijkst, na tien maanden, een en somtijds twee jongen te gelijk.

Deeze dieren leeven van visch en van schulpdieren, die zij in menigte verslinden. Men vindt hen zoo wel in de Noordlijke Zeeën als in de Zuidlijke, gelijk de Zee-leeuwen, dus zij zig naar alle lugstreeken kunnen schikken; hunne dikke vagt en hun vet beschut hen zeer goed voor de koude; maar men zou zeggen dat deeze hun in de warme streeken hinderlijk moesten zijn; mischien dat zij zig aldaar meer in de diepte, daar het koeler is, onthouden.

Wanneer men de Zee-leeuwen dooden wil, zoekt men hen te naderen en slaat hen dan dood met stokken, of schiet hen met den snaphaan. In hoe groote hoeveelheid deeze dieren somtijds bij elkanderen zitten, kan men daaruit opmaken, dat een reiziger verhaalt dat hij met veertig mannen, elk met eene knods en een' stok gewapend, op hen afging, dat zij eenen troep omsingelden en in een halfuur tijds vier honderd van die dieren doodden. Deeze is de beste wijze van hen aantevallen, want als men dit in de zee onderneemt, werpen zij, als zij gewond worden, dikwijls de sloepen omverre; de inwooners van Kamtschatka begeeven zig egter menigmaal in dit gevaar, om den roem te hebben van eenen Zee-leeuw te hebben gedood. Zij zwerven dan in hunne schuitjens verscheiden dagen lang in zee, om die dieren op te zoeken; vinden zij een derzelve, dan naderen zij het in stilte en schieten het met vergiftigde pijlen; het dier gewond zijnde, dringt het zee-water in de wond en doet het groote pijn, waarom

het zig zoo spoedig mogelijk naar land begeeft, daar zij het verder met pijlen afmaaken, of afwagten tot het van de eerste wond sterft. Vinden die lieden den Zee-leeuw op het strand, dan steeken zij hem, zoo zij digt genoeg bij hem koomen kunnen, een mes in de borst; dit mes is aan een lang leder vast, van het vel van Zeehonden gemaakt, en het leder is aan eene paal vastgemaakt; als zij gestooken hebben, loopen zij weg en schieten van verre met pijlen en werpen met messen, om hem meer en meer wonden toetebrengeu; als hij zijne kragten verloren heeft, maakt men hem verder met stokken af; ook werpen zij hun somtijds strikken om de pooten en vangen hen levendig.

Het dooden van eenen Zee-leeuw is bij die volkeren zulk eene roemrugtige daad, dat degeen, die de meeste afgemaakt heeft, voor een held gehouden wordt; om deeze reden leggen veele van hun zig op deeze jagt toe, minder om het vleesch van het dier dan om eer te behaalen.

Deeze dieren geeven eenen sterken reuk van zig, die zig verre verspreidt; het vleesch van de oude is, zegt men, bijna zwart en slegt van smaak; men zegt egter dat het vleesch van de agterste vinnen goed is om te eeten; het vleesch van de jonge is witter en eetbaar, maar laf en niet smaaklijk; hun vet gelijkt naar dat der Zee-beeren en is niet goed om te eeten; het vet van de jonge is, zegt men, egter te nuttigen. De baard-borstels zijn goed om voor tand-pennetjens te gebruiken.

DE ROBBE MET DEN WITTEN BUIK.

(Pl. VI. Fig. 5. het mannetjen.)

De Robbe, van welke ik hier spreek, is niet zeer bekend, en moet vrij zeldzaam wezen; men kan dan ook niet veel zeggen van haare huishouding in zee; die, naar welke ons de beschrijving gegeven wordt, is in het jaar 1772 gevangen in de Adriatische golf, bij Dalmatie, aan het klein eiland Guarnero, twee honderd mijlen van Venetie; zij was meer dan vijftig jaaren aldaar aan de vischers bekend geweest, die verscheiden maalen te vergeefsch jagt op haar gemaakt hadden; zij hadden haar zelfs vijf of zes maalen in hunne netten gehad, maar zij hadt de netten gescheurd en was 'er weder uitgebrooken.

Ziet hier de beschrijving van haare gestalte, welke men voor het overige in de afbeelding beschouwen kan. Haar lijf is, gelijk dat van alle Robben, rond en loopt naar den staert dunner af; het is bedekt met kort, glad, glinsterend hair, bruin van kleur, met graauwachtig gemengd, voornamelijk op den hals en op den kop, daar het als getijgerd is; zij heeft eene groote witte vlak op den buik, naar welke men het dier zijnen naam gegeven heeft. Het heeft groote oogen, bruin van kleur; de neusgaten loopen naar beneden; de bek is vrij groot en met dikke borstel-hairen omringd, die naar visch-graaten gelijken; het heeft twee en dertig tanden, twintig kiezen, namelijk, agt snijdtanden en vier hondstanden. De ooren zijn slegts twee kleine gaten, bijna in het vel verholen. De vier poe-

ten zijn gedeeltelijk onder het vel verborgen; de voorste hebben elk vijf vingers, die met een vlies aaneenverbonden zijn met zwarte kromme nagels; de agterste leggen langs den staert en hebben denzelfden vorm als de voorste. De staert is klein, bijna driehoekig van gedaante, breed aan zijn begin en aan het eind met eene ronde punt. Deeze Robbe woog omtrent zes of zeven honderd ponden.

Het uitzigt van deeze Robbe is zagtaartig, en haare inborst is ook niet woest; haare oogen staan zelfs schrandder en drukten het gevoel van genegenheid en verknogtheid voor haaren meester uit, welken zij ook met alle believing gehoorzaamde. Als hij haar zulks beval, rolde zij zig, keerde zig om, stak hem eene van haare voorste vinnen toe, zette zig overeind in haaren bak met water, daar zij in gehouden wierdt; zij antwoordde op deszelfs stem of tekenen met een schor geluid, als het roestig gebulk van eeren jongen stier. In 't eerst beet zij geweldig, maar toen haar meester haar tam gemaakt hadt, was zij zeer mak, zoo dat men haar konde aanraaken, de hand in den bek steeken; als haar meester haar riep, antwoordde zij, hoe verre hij ook van haar af ware; als zij hem niet zag, schein zij hem met de oogen te zoeken, en wanneer zij hem, na dat hij eene korte poos afwezig geweest was, weder gewaar wierdt, betoonde zij haare blijdschap daarover door eene foort van grof gemurmelen.

Op zekere tijden wierdt zij egter boozter; alsdan woelde zij sterk, bulkte verscheiden uren agter elkan-

deren en gong eens uit haaren bak, na dien gebroek

te

te hebben; haar meester zelf kon haar dan niet naderen dan als zij enige uren daarna bedaard was; zij vattede hem op zekeren dag bij den arm en men hadt veel moeite om haar te doen los laten, met haar den bek open te breeken. Op eenen anderen tijd viel zij op eenen grooten hond aan en verbrijzelde hem den kop tuschen haare tanden; zoo lang deeze aanvallen duurden, was zij verwoed tegens alles wat zij aantrof.

Dit dier wierdt verscheiden maalen 's daags als verdoofd en viel in slaap; men kon het van zeer verre hooren snorken en het was niet dan met moeite wakker te maaken; dit deedt men met het visch onder den neus te houden; want dit was zijn voedsel; men gaf het voornamelijk karpers en paaling; het at de paaling liefst; men gaf die, na dezelve eerst in zout gewenteld te hebben; het at van deezen visch dertig ponden in vier en twintig uren; het sloeg de paalingen zeer gulzig in, en in het eerst ook de karpers; maar na dat het dus twee of drie geheele hadt doorgezwoegen, haalde het uit de andere eerst de gal en ingewanden uit, waarna het die inflokte.

Dit dier kon wel eene maand leeven zonder in het water te zijn, zoo men slegts zorg droeg het alle avonden met schoon water te waschen en het helder zout water te drinken gaf, want zoo dra het zoet en vooral troebel water dronk, hadt het 'er altijd ongemak van.

DE ZEE-HOND, DE GEMEENE ROBBER.

(Pl. VI. Fig. 6. het wijfjen.)

Deeze Robbe wordt ook wel het *Zee-kalf* en de *Zee-wolf* geheten, doch wijl die naamen ook aan andere Robben gegeven zijn, is het beter zig bij dien van *Zee-hond* te houden. Zij wordt ook fomtijds met den naam van de *gemeene Robbe* aangeduid, omdat zij de gemeenste van alle de foorten van Robben is.

Deeze Robbe heeft eenen ronden kop, gelijk de mensch, eenen breeden bek, groote oogen; haare ooren zijn bijna nitwendig niet zigbaar; zij heeft knevels, of baard-borfiels aan den bek, tanden, die zoo fcherp zijn als die van eenen wolf, dat misfchien de reden is waarom men het dier fomtijds de *Zee-wolf* noemt, ten ware het gefchiedde omdat het een roofdier is, of een dier dat van de andere dieren leeft; haare tong is aan de punt in twee gefpleeten, of als uitgerand; zij heeft eenen vrij langen hals, naar evenredigheid van de algemeene gedaante van deeze foorten van dieren. Zij heeft vier en dertig tanden, namelijk zes snijdtanden, twee hondstanden en tien kiezen in 't bovenst kaakbeen; en vier snijdtanden, twee hondstanden en tien kiezen in het onderst.

De voorfte pooten van deeze Robbe koomen ook niet uit het lijf, maar vertoonen van buiten flegts twee handen, of foorten van vinnen, met vijf vingeren, die elk eenen nagel hebben, waardoor men hen ook alleen onderfcheid-

scheiden kan; de agterste pooten steecken ook slegts met het eind uit het lijf, en het dier strekt die meest naar agteren naast den staert uit, zoo dat hij een voorkoomen heeft als of hij driedubbeld ware; deeze agterste pooten gelijken ook veel naar handen; zij hebben ook vijf vingeren, maar deeze zijn grooter dan die van de voorste; zij zijn in een vlies befloten, dat zig dus wijder uit kan strekken dan het zwemvlies van de voorste pooten; zij hebben kleiner nagels; deeze agterste pooten dienen het dier voornamelijk om te zwemmen, waartoe zij zeer geschikt zijn; het lighaam loopt naar agteren smal uit, gelijk dat van eenen visch, zoo dat de geheele gestalte van deeze Robbe duidlijk aanwijst dat zij geschikt is om in het water te leeven; het wijfjen heeft twee tepels; het geheel lijf is bedekt met kort hair, dat zeer glad is; de kleur is geelachtig, met veele bruine vlakjens als gegolfd, en bleeker aan den buik; de Zee-hond is maar zoo groot als een groote bulhond. De jonge maauwen als eene kat en de oude blaffen als de honden, dat ik onderstel de reden te zijn waarom men hen *Zee-honden* genoemd heeft.

De Zee honden onthouden zig, als waare Tweeflag-tige Dieren, in het water en op het land, of op het ijs; men kan egter niet ontkennen dat zij vlugger in het water dan op het land zijn, hetgeen ook noodig is, want in het water moeten zij hun voedsel zoeken; op het land loopen zij niet; maar kruipen eerder voort, latende hunnen staert en agterste pooten agter na sleetpen. Zij leeven bij troepen; men ziet hen ten minsten dikwijls in menigte op de zand-plaaten, of op het ijs, bij malkanderen zitten;

daar zij gaan slaapen en daar zij ook paaren en hunne jongen voortbrengen. Zij brengen een of twee en fomtijds drie jongen ter waereld; deeze geeven zij in het water te zuigen; maar meest op het land; zij leeren hunne jongen langzaamerhand zwemmen, terwijl zij hen in het begin telkens weder op het land brengen; als zij in het water moede zijn van zwemmen, draagen zij hen op den rug. Als deeze dieren slaapen, snorken zij zoo sterk, dat zij een geluid maaken als een kalf dat bulkt. Zij leeven voornamelijk van visch, vooral van haringen, die zij in zee weeten te vangen; men zegt egter dat zij ook groente eeten.

Wanneer zij in menigte op het drooge leggen te slaapen, gebruiken zij de voorzigtigheid dat eene van haar de wagt houdt, om niet verrascht te worden; wanneer degeen, die op de wagt is, onraad verneent, maakt hij een geluid als een schorre hond, die blaffen wil, waarop zij alle de andere met allen spoed in zee bergen.

Men vindt de Zee-honden in bijna alle zeeën van Europa, zoo wel in de Noordlijke als in de Zuidlijke; ook in de Middellandsche Zee, en men vindt 'er in de Zuidlijke zeeën van Afrika en Amerika, en dus in koude, gemaatigde en heete lugtfreeken; zoo dat deeze foort zeer verre verspreid is, waardoor het ook koomt dat zij in verschillende lugtfreeken enigzints in gedaante, grootte en kleur verschillen; in de Oost-zee zijn zij menigvuldig en menigvuldigst, en bij duizenden, in de koudste lugtfreeken van het Noorden, vooral aan en op den zoom van het ijs, in Spitsbergen en in de Straat Davis, daar dan

dan de fchepen ook henen vaaren, welke tot de vangst van deeze dieren gefchikt zijn. Men vindt hen dus ook op de kusten van ons land, daar men 'er dikwijls verfecheiden op de zandplaten bij elkanderen ziet zitten; het gebeurt fomtijds dat de vifchERS van onze ftranden eenen enkelen levendig op het ftrand betrappen, dien zij dan in de fteden rondvoeren om hem te laaten kijken. Schoon nu de Zee-honden meest in de zee, of in het zoute water leeven, zwemmen zij egter ook de rivieren op en fomtijds tot in het zoet water, zoo dat zij in het rivier-water ook leeven kunnen. Drie of vier jaaren geleden heeft een Zee-hond eenen geruimen tijd op het Bergfche Veld huis gehouden, daar het water zoet is, en ik heb hem eens, bij storm-weder, doorde Kille, een uurtjen van de ftad Dordrecht, zien zwemmen; het gebeurt egter zelden dat zij zig zoo hoog in onze rivieren begeeven.

Deeze dieren hebben vrij veel verftand en gevoel; zij verftaan en helpen elkanderen; de jonge erkennen hunne moeder in het midden van eenen talrijken troep; zij onderfcheiden haare ftem, en zoo dra zij hen roept, koomen zij bij haar, zonder zig te vergiften. Men kan hen dan ook tam maaken en kunstiens leeren; men leert hen groeten met de ftem en met het buigen van het hoofd; men leert hen, op het roepen van hunnen meefter, bij hem koomen, op zijn bevel uit den bak met water, of uit den vijver, klauteren; men heeft eenen gezien, die, op bevel van zinen meefter, zijn hals uitftekte, om hem te kuffen.

Nie-

Niemand is er die niet heeft hooren spreken van de zogenaamde Meerminnen, of menschen, die van boven eene menschlijke gedaante hebbende, van onderen als een visch in eenen staert uit zouden loopen; niemand kan zeggen ooit zulk eene Meermin gevangen, of wel te deeg gezien te hebben; het is derhalven waarschijnlijk dat zij, die de eerste aanleiding tot dat vertellingjen gegeven hebben, zulk eenen Zee hond zullen bespeurd en dien voor een' mensch, die van onderen visch was, aangezien hebben; als men de gedaante in onze afbeelding nagaat, en den ronden kop, op eenen vrij langen hals, de korte voorpooten als handen, de breede borst en het overige van de gedaante in aanmerking neemt, zal dit niet vreemd voorkoomen; het zal met dit dier eveneens gegaan zijn als met den Oerang-Outang, die, gelijk ik in de beschrijving van dat dier gezegd heb, voor een Bosch-mensch is aangezien; dus ook de Robbe voor een Zee-mensch.

Om deeze dieren magtig te worden, schiet men de zelve somtijds met den snaphaan; doch, naardien zij niet terstond sterven, en dan, gewond zijnde, zig nog gemeenlijk in zee storten en dus voor den jager verloren zijn, slaat men hen liever, als men bij hen koomen kan, met stokken dood, en hiertoe is het genoeg hun eenen goeden slag op den neus te geeven, waardoor zij terstond in onmagt vallen. Op deeze wijze worden 'er aarlijks in Groenland, of op het ijs in den Noorder Oceaan, duizenden gedood. Men rust schepen tot die jagt toe en zendt die daarhenen; men noemt dezelve *Robben-slagers*;
zij

zij vaaren langs den zoom van het ijs, of langs de baai- en en kusten van Groenland, en vinden daar geheele troepen van die dieren; fomtijds gebeurt het dat zij op eenen enkelen dag wel twee of drie honderd Zee-honden doodflaan, zoo dat zulk een fchip, als het eene goede vangst heeft, wel zeven of agt honderd vaten robbenfpek kan medebrengen, dat, tot traan gekookt, tot groot voordeel van dezelfs reeders verkogt wordt en hun, behalven hunne onkosten, nog eene goede winst verfchaft.

Aan de kusten en eilanden van de Oost-Zee en den Noorder Oceaan zijn de Robben egter zoo gemaklijk niet te vangen, waarom men aldaar netten uitzet om haar te betrappen: Ziet hier ook nog eene andere wijze, waarop die dieren aldaar gevangen worden.

Men vindt in die zeeën in de rotfen, op veele plaatfen, groote holen, als verwulfde kelders, die van buiten alleen een naauw gat tot opening hebben, waarin flegts eene boot kan invaaren. De grond loopt in die holen fchuinsch naar de hoogte, zoo dat zij agter in droog zijn; aldaar houden de Zee-honden huis. Wanneer men nu die dieren wil gaan vangen, neemt men twee booten met zig, van welke eene in het hol vaart; de andere blijft buiten het hol en het volk, dat zig in dezelve bevindt, houdt een lang touw vast, dat aan de andere boot is vastgemaakt, om de boot, wanneer zij, gelijk dikwijls gebeurt, door de golven vol water geflagen wordt, met het volk 'er uit te trekken. Het volk, dat in het hol gevaaren is, begeeft zig daar zoo diep in tot dat zij aan het drooge koomen, en fprin-

gen dan uit de boot, met brandende fakkelen in de hand, die zij eerst in de boot verborgen gehouden hebben, op dat de Robben hen niet zien en zig te water begeeven zouden; zelden mist het, of zij vinden in deeze donkere spelonken Robben met haare jongen, te meer, wijl zij deeze jagt gewoonlijk aanregten ten tijde dat de Robben jongen hebben; wanneer men dan bij die dieren genaderd is, slaat men hen met knuppels op den neus en, als zij dus in onmagt leggen, snijdt men hun den hals af en bindt die aan een touw, waarmede zij door degeene, die buiten het hol zijn, naar buiten gesleept worden. Men kan, op deeze wijze, somtijds in eens wel vijftig Robben magtig worden.

Het is geen wonder dat 'er zoo groot eene jagt op deeze dieren gemaakt wordt; hun spek verschaft eene zeer goede traan, goed tot het bereiden en onderhouden van leder, als ook om in lampen te branden; doch voor welk laatst gebruik het zeer gemeen is, alzo het stank van zig geeft; de Amerikanen gebruiken de vellen van deeze dieren om 'er zakken van te maaken, die zij met lugt vullen en van welke zij zig dan bedienen, om 'er als op vloten mede te vaaren. De Groenlanders gebruiken de huiden tot veelerhanden einden. Zij maaken zig wambuizen en mutsen van dezelve, die zij met de peezen en peesachtige vezelen van hetzelfde dier, als met garen, naaien; ook gebruiken zij die tot schoen-zoolen; zij maaken zig van dezelve tenten en bekleeden 'er hunne kanoos of schuitjens mede; zij bedienen 'er zig van tot zeilen en maaken van de peezen touwen; de inge-
wan-

wanden maaken zij schoon , spreiden die zeer dun uit en spannen die voor hunne vensters , in plaats van glas , dat die volkeren niet kunnen bekoomen , naardien zij geene glas-blazerijen hebben en zeer arm zijn ; de blaas gebruiken zij als eene flesch , om hunne olie in te bewaaren ; van de beenderen maaken zij allerhanden foorten van werktuigen , zoo voor hunne huishouding als voor de jagt ; het vleesch laten zij droogen om het te eeten op die tijden dat zij noch jaagen , noch vischen kunnen ; zij drinken zelfs de traan : Hieruit kan men oordeelen dat dit dier voor die arme volkeren van het grootste nut is. Doch het zijn niet alleen de Groenlanders die 't vleesch van deeze dieren eeten ; daar zijn Europeaanen die het met smaak nuttigen : men heeft zelfs beschreven dat dit vleesch oudtijds in Engeland onder satfoenlijke lieden geene ongewoone spijs was , en nog heden worden deeze Robben op de eilanden van Schotland ingezouten en als varkensvleesch gegeten. Die door onze Robben-flagers gevangen worden , worden door hen alleen gezogt om de traan ; doch ook de huid wordt alhier gebezigd ; men gebruikt haar , namelijk , om de reis-kisten en koffers te overtrekken , en doet zulks op die wijze , dat de zijde , waarop het hair nog zit , naar buiten koont.

DE GEKAPTE ROBBE , DE KLAPMUTS.

Het is niet oneigen dat men deeze Robbe de *Klapmuts* of *gekapte Robbe* genoemd heeft , want zij heeft aan haaren kop een vel als een kap , dat zij over haaren kop kan trekken tot aan de oogen , om die , bij storm , te beschutten

ten voor het zand en de sneeuw, die de wind tegens haar mag waaien. Zij is wit van hair, doch onder dat hair heeft zij zwarte wol, hetgeen haar fraai graauw van kleur maakt.

Deeze Robben zijn zeer talrijk in de Straat Davis, daar zij in de maand Maart aan land gaan om haare jongen te werpen, en in Jnnij weêrkoomen; geduurende welken tijd zij, gelijk de Zee-Leeuwen en Zee-Beeren, vasten en zeer vermageren. In de maand Julij trekken zij meer naar het Noorden, daar zij zeckerlijk meer te eeten moeten vinden, want zij koomen in Septembér zeer vet terug.

DE HONDEN.

Wij hebben tot hier toe, in dit werkjen, alleen zulke dieren beschouwd, die men *wilde dieren* noemt; de Olifanten alleen hebben wij gezien die getemd worden, schoon men die egter nog niet volkoomen voor een geheel tam geslagt van dieren houden kan: daar wij nu alhier een dier gaan beschrijven, dat volkoomen tam gemaakt wordt, zoo zal het niet ongepast zijn dat ik, met een kort woord, gewag maake wat *wilde*; wat *tamme* dieren zijn.

Door *wilde dieren* verstaat men dan *dieren*, welke in het *wild*, in de boschen, in de velden, op de bergen, onder den grond, in het water, *leeven volgens hunnen aart en naar de bestemming van de natuur*, dat is, die eeten, waartoe zij door de natuur gedreven worden, of waartoe hun lichaamsgestel is ingerigt, hetzij vrugten of kruiden, of bladeren, hetzij vleesch van andere dieren, die in die lugtstreeken leven daar zij in het wild geboren worden, of daar zij zig vrijwillig heen begeeven en zig volgens de natuur voortplanten. Zoodanig zijn ontegenzeggelijk alle foorten van dieren eens geweest; zij zijn dus alle *wild* geweest, voor de mensch zig meester gemaakt hadt van enige, welker aart toeliet dat hij dezelve naar zijnen wil kon regeeren; toen *dwong de mensch die*, welke hij in zijne magt hadt, *om anders te leven, dan zij in den natuur-staat leven zouden*; hij deedt dezelve naar andere lugtstreeken verhuizen, benam hun de vrij-

R heid

heid van beweeging, bragt hen uit de open lugt onder dak en in warme vertrekken, deedt hun van ander dan hun natuurlijk voedsel leven, gaf hun gekookte in plaats van rauwe spijzen, overlaadde hen daarmede en liet hen dan weêr honger lijden, liet die, welke uit verschillende strecken kwamen, met elkanderen jongen voortbrengen, behieldt van die jongen dikwijls die, welke meest van den vader en de moeder afweeken, en liet die weder te zaamen voortteelen; in kort, deedt hen in alles zig naar zijnen wil schikken en buigen; zij wierden dan *tamme dieren, huisdieren, onderworpen dieren.*

Dat eene levenswijs, zoo verre van hunne gewoone en natuurlijke levenswijs verwijderd, invloed op hunnen aart en gedaante moet hebben, is ligt te bevatten, en zal nog gereeder toegeftemd worden, als men zig herinnert welke verandering in kleur en gedaante zelfs bij het menschen-geslacht is voorgevallen, door de verandering van lugtstreek, levenswijs en voedsel, gelijk wij in de beschrijving van den mensch gezien hebben (a); ook is die verandering bij de tamme dieren zeer groot, inzonderheid bij de Honden, die om hunne buigzaamheid van aart, om hunne verkleefdheid aan den mensch, als zij aan hem gewoon, of door hem opgevoed zijn, zekkerlijk reeds vroeg onderworpen en tam gemaakt moeten geweest zijn en dus ook door de lange voortduuring

VAN

(a) Men leeze na hetgeen ik over de verscheidenheden bij de menschen gezegd heb hier voor bladz. 46 en verds.

van eene levenswijs, die hun niet natuurlijk eigen was, ook zeer veranderd zijn. En inderdaad als men eenen grooten Bulhond, of Drijfbrak met een juffers schoothonden, met een Leeuwten, of Spanjoletten vergelijkt, kan men bezwaarlijk gelooven dat deeze, op het uiterlijke zoo verschillende dieren tot eenzelfde geslacht behooren, schoon het egter uit de beschouwing van de inwendige deelen dier dieren, uit hunne gelijkheid van aart, uit hunnen omgang en neiging, of trek tot elkanderen, zeer zeker blijkt dat zij tot een geslacht behooren.

De Honden, die wij dagelijks zien, zijn dan geene Honden zoo als die uit de hand van den Schepper gekoomen zijn, zoo als die in den wilden natuur-staat zijn; het zijn, om zoo te spreken, door konst van den mensch veranderde dieren. Om dan te weetten hoe danig een natuurlijk wilde Hond 'er uit ziet, moet men die in de boschen, in het wild, opzoeken.

Doch in het wild zal men tweeërleie Honden ontmoeten kunnen; men zou daar Honden kunnen aantreffen, welker geslacht altijd wild geweest was, zonder ooit onder de handen van den mensch geweest te zijn en deeze zouden regt wilde Honden wezen; deeze zouden ons Honden aanbieden gelijk zij waarlijk van oorsprong zijn. Maar men zou in het wild ook Honden vinden kunnen, welker geslacht voorheen tam geweest is, maar die afstammen van Honden, die weggelopen zijn en in het wild zijn gaan leeven. Schoon nu dit laatste ras nog maar vooreenen tijd wild geweest is, of tot den staat van wildheid is wedergekeerd, zoo is het doch allerwaar-

schijnlijkst dat zij ook weder met den tijd de gedaante en aart van wilde Honden zullen hebben aangenoomen; want even als de dieren door eene levenswijs, die hun niet natuurlijk eigen is, in gedaante en aart langzaamerhand van het oorspronkelijk model der Natuur afwijken, zoo zullen zij ook, als zij wederom aan hunzelve overgelaten zijn en dus volgens hunne aart en natuurlijke bestemming leeven, langzaamerhand, van geslagt tot geslagt, weder dat model naderen en hunne waare oorspronkelijke gedaante weder aanneemen; want het is niet in het vermogen van den mensch de Natuur zelve te veranderen; hij kan wel die dieren en gewassen, welke hij in zijne magt heeft, eene andere rigting geeven; dan, zoo dra de mensch zijne handen daaraf trekt, herneemt de Natuur haar recht en komt weder tot de onveranderlijke wetten, door den Schepper vastgesteld, terug. Het is dan zeker dat men in de Honden, die men in het wild vindt, altoos zulke zal aantreffen, die meest den oorspronlijken Hond vertoonen.

Doch men besluite egter hieruit niet dat 'er maar eene enkele soort van wilde Honden is, dat is, dat alle regt wilde Honden eene zelfde gedaante zouden hebben. Alle dieren, die over veele streeken van den aardbol verspreid zijn, vertoonen verscheidenheden naar de streeken, waarin men hen vindt; zoo zal men die, welke in koude lugtstreeken en dus in de Noordlijke streeken wonen, altoos ruiger of met meer hair bedekt vinden dan die, welke in warme streeken wonen; die in warmer streeken wonen zullen kaaler huid hebben; ook vindt men de meeste witte die-

dieren in de koude Noordlijke strecken, die veeltijds roode oogen hebben. De Honden nu zijn, naar alle waarschijnlijkheid, over een groot gedeelte van de aarde in het wild verspreid geweest, waaruit volgt dat 'er ook verscheiden rasfen van wilde Honden zullen gevonden worden.

Men kent egter deeze verscheidenheden van wilde Honden nog niet, omdat men dezelve niet naauwkeurig genoeg heeft kunnen waarneemen; de weinige, die men, naar de beschrijvingen der reizigers, kent, hebben min of meer overeenkomst met de gedaante van die, welke men Herders honden noemt, weshalven men den Herders-hond aanziet als den voornaamsten stamvader, dien wij kennen, van de rasfen der Honden, waarom ik denzelven Pl. VII. Fig. 1. aan het hoofd van de andere Honden geplaatst heb.

Men spreekt wel van verscheiden andere wilde Honden, die meer naar Wolven gelijken, onder de naamen van *Bosch-honden*, *wilde Honden*, *Wolf-honden*, doch deeze zijn waarschijnlijk andere soorten van dieren, zij behoren tot de Jakhalzen, of tot andere: Pl. VII. Fig. 2 ziet men egter eenen wilden Bosch-hond uit Guajana afgetekend, die ook enigzints naar den Herders hond gelijkt, behalven dat hij zulke lange hairen niet heeft als deeze honden. Uit de gelijkenis van sommige andere wilde Honden met de Wolven heeft men willen besluiten dat alle de Honden uit de Wolven afstamden; ik houde egter den Wolf en de Honden voor geheel afzonderlijke dieren, schoon de waarneemingen geleerd hebben dat de Honden somtijds met de Wolven, gelijk ook met de Vossen paar-

ren, waarom het zeer mogelijk is dat deeze paaring ook toegebracht hebbe om enige verscheidenheden van rasfen onder de Honden voorttebrengen; maar hieruit hebben andere wederom te veel besloten; zij hebben, namelijk, gesteld dat de Honden, de Wolven en de Jakhalzen slegts eenerlei ras van dieren waren, hetgeen mij althans voorkoomt geene waarschijnlijkheid te hebben.

Alles wat wij nu in deeze onzekerheid omtrent de oorspronglijke soorten van Honden doen kunnen, is uit de verschillende hoofdsoorten, of voornaamste soorten van Honden die te neemen, welke de meeste overeenkomst met elkanderen hebben, die bij elkaër te voegen en te onderstellen dat die van eenen zelfden stam, of van eene zelfde natuurlijke verscheidenheid onder de wilde Honden afftammen; schoon het dan egter nog onzeker blijft of sommige van die rasfen niet wel door ontarting, verbastering of verandering van natuurlijke rasfen ontstaan zijn en vervolgens die optegeven, welke ontstaan zijn uit de vermenging van twee honden uit die hoofdrasfen; die, welke wederom uit de paaring van verschillende soorten van deeze reeds eens vermengde rasfen, en dus van bijzondere bastaarden, afftammen, kunnen niet volftandig bij hunne onderscheiden gedaante blijven, omdat het te zelden gebeuren kan dat juist bastaarden, op dezelfde wijze geteeld, met malkanderen paaren; daar volgt dan, als men de rasfen niet uit elkanderen houdt, eindelijk eene verwarring van rasfen, die men niet meer kan nagaan, en die ook niet meer volftandig

dit dezelfde blijven. Alvorens ik tot die beschrijving van die verschillende rasfen van Honden overgaa, is het egter nodig eerst over den aart, huishouding en andere hoedanigheden van deeze dieren in het algemeen te spreken.

De Hond is dan een natuurlijk vleesch eetend, of verscheurend dier, dat ligt tam gemaakt kan worden en door de tammaaking tot verschillende rasfen van huisdieren, die grootliks van elkanderen verschillen, veranderd is.

De naam van *Hond* wordt aan het geheel geslagt gegeven en is de algemeene naam van het dier, terwijl het mannetjen met den naam van *Reu*, het wijfjen met dien van *Teef* benoemd wordt.

De gestalte van den Hond is niet ontbloot van sierlijkheid; zij vertoont in de meeste vlugheid en kragt; doch bij sommige meer vlugheid, bij andere meer sterkte, gelijk ook sommige rasfen uitmunten in eene van deeze hoedanigheden; de tamme Honden verschillen zeer veel in maakzel, in grootte, in puntigheid of stomphoid van smoel, in langheid of kortheid van ooren en staert, in kleur, in ruigheid of kaalheid van huid, in de hoedanigheid van hunne vagt, wijl sommige soorten het hair stijf en ruuw, als dat der wolven, andere glad als dat der paerden, andere gekruld en wollig als dat der schaapen hebben; deeze hebben ook kort hair, andere hebben wederom zeer lang hair, vooral aan den staert, welken enige bijna zoo ruig als Vosfen hebben. Hunne voeten zijn in teenen verdeeld; zij hebben vijf vingeren aan de voorste en vier of vijf aan de agterste voeten; in hunnen bek hebben zij zes snijdtanden en twee hondstanden in elk kaak-

been en in het bovenste zes, in het onderste zeven kiezen aan elke zijde; doch men vindt Honden, die enkele tanden meerder of minder hebben: Hunne tanden zijn puntig en sterk, en bekwaam om te bijten en te verscheuren; zij kunnen 'er zelfs harde beenderen mede verbrijzelen: zij verwisselen sommige tanden. De Hond draagt zijnen staert meest naar de linker zijde omgekruld, hetgeen men daaraan toeschrijft dat hij niet met het lijf regt vooruit gestrekt loopt; maar altoos met de rechter zijde wat voorwaarts, waardoor dan natuurlijk de staert naar de linker zijde overhangt.

De Teef krijgt gewoonlijk, na een, twee, of drie en zestig dagen dragts, van zes tot twaalf jongen te gelijk; doch de groote Honden meer dan de kleine, welke somtijds slegts een, twee of drie jongen zullen werpen, vooral als het de eerste reis is; want alle dieren werpen de eerste reis weinige jongen; de Teef heeft gemeenlijk tien tepels, om dezelve te zoogen; maar wij hebben reeds op eene andere plaats aangemerkt dat dit getal bij verschillende Teeven merklijk verschilt (a); de jongen koomen blind of met hunne oogen door een vlies gesloten ter waereld; als zij jong zijn, zijn zij nog zeer slegt geformeerd, terwijl hunne gestalte zig langzaamerhand ontwikkelt. Men kan ook zeer weinig staat maaken, als men jonge Honden in het nest ziet, welke hunne grootte en gedaante in het

ver-

(a) Zie hier voor bladz. 12.

vervolg wezen zal en men zal zig daarin ligt bedriegen; ook heeft de levenswijs, welke men hen doet houden, zeer veel invloed op de ontwikkeling van hunne geheele gestalte; de Honden, welke men veel buitens huis, vooral op het land, vrij laat loopen, zullen voorzeeker grooter, sterker, moediger en levendiger worden dan die, welke men altoos in huis opgesloten zal houden.

De leeftijd van den Hond duurt omtrent veertien, vijftien of zestien jaaren, schoon sommige hunnen leeftijd tot twintig jaaren rekken, maar dat gebeurt zelden; nog zeldzaamer is hetgeen men van eenen Krulhond verhaalt, die agtentwintig jaaren oud geworden is; ook was hij vijf jaaren doof, stom en blind geweest, en waggelde op zijne pooten.

De aart van den Hond is, in zijnen natuurlijken wilden staat, vuurig, woest en boos; het zijn verscheurende dieren, die enkel van hunne jagt leven; zij vereenigen zig tot troepen, jaagen met malkanderen in het gemeen en deelen den buit. Wanneer wij zien wat onze tamme jagthonden op de jagt verrieten, kan men oordeelen welke schrandere listen het instinct der Honden, die aan zigzelven overgelaaten zijn en altijd jaagen, hen in het werk zal doen stellen om het wild magtig te worden. Soms tijds gaan de tamme, als het hun niet belet wordt, ook te zaamen op de jagt en jaagen dan zoo goed als of er de jager bij was. Terwijl de brakken, die eenen goeden reuk hebben, en het wild weeten optespooren, zich in de boschjens begeeven, om het wild 'er uittejaagen, staan de windhonden daar buiten te wagen tot het 'er uit komt, en

vervolgen het dan op het vlakke veld; maar het is wanneer de Honden door jagers bestierd en geleerd zijn, dat men moet zien met welk eene voorzigtigheid en schrandrheid een Hond weet te jaagen, hoe hij met de jagers weet medetewerken, om met vereende poogingen het wild te vangen en te dooden, ja zelfs tot de vogelvangst te helpen en geschoten vogelen uit het water op te brengen; men moet zig verwonderen hoe een geleerde Patrijs-hond, als hij de patrijzen op het veld door den reuk heeft opgespoord, zig inbindt, stil blijft staan, zonder zig te roeren, en wagt tot de jager 'er bij koomt, eer hij de vogelen doet verschrikken en opjaagt, dat deeze hen zoude kunnen schieten; men doet hen hunnen aart zelfs zoo verre verzaaken, dat zij het wild, dat zij vangen, zelfs niet opeeten, maar het hunnen meester brengen; dit doen egter slegts uitgezogte geleerde honden, en wijl de andere het wild zullen verscheuren, als zij het krijgen, heeft men, als men jaagt, gemeenlijk eenen hond, die daarop afgerigt is en welken men los laat zoo dra men ziet dat de brakken of windhonden het wild vangen; deeze is met eenen halsband met ijzeren pennen gewapend, plaatst zig bij het wild en bijt alle weg, die 'er aanraaken willen; men noemt hem den *beschutter*. — Doch het zoude te lang vallen alhier alle de jagten te beschrijven, welke met honden verrigt worden, te meer daar ik bij de historie van de verschillende dieren, op welke met honden gejaagd wordt, gelegenheid hebben zal om melding van die jagten te maaken. Men gebruikt ook Honden om de truffels, of het aardbrood, een gewas dat in den grond groeit en zig
niet

niet boven den grond vertoont, opte zoeken. De Honden, die daarop afgerigt zijn, ruiken waar de truffels zitten en gaan daar wroeten.

De Honden zijn zeer moedig en vinnig van aart en ontzien geen gevaar; zij zullen met elkanderen dieren aantasten, die veel sterker zijn dan zij; zij durven wilde zwijnen, wilde stieren, ja zelfs, zoo men zegt, leeuwen en tijgers aanvallen; ik denk egter dat zij de laatste meest met vrede zullen laten en dat het zeer zeldzaam gebeuren zal, ten ware zij daartoe in een strijdperk aangehitst wierden. Een oud schrijver verhaalt hiervan een geval, dat aanmerkelijk is: Toen Alexander de Groote naar Indie toog, schonk de Koning van Albanie hem eenen Hond van ongemeene kloekheid; deeze Vorst, den Hond willende beproeven, liet eerst eenen Beer, vervolgens wilde Zwijnen, en een Damhert voor hem los, maar hij bleef als uit verachting stil zitten, waarop de Koning, denkende dat hij een luie hond, zonder moed, ware, hem liet dooden; dit kwam den Koning van Albanie ter ooren, waarop hij Alexander eenen diergelijken toezondt en hem liet weten dat hij hem niet tegens zulke geringe dieren, maar tegens eenen Leeuw of Olifant moest beproeven, dat hij maar twee van deeze soort gehad hadt en dat hij hem dus, zoo hij deezen ook liet dooden, geenen anderen zoude kunnen zenden. Alexander liet dan eenen Leeuw tegens hem los, welken de Hond ras overwon. Toen liet hij eenen Olifant brengen, waarop de Hond dat groote dier geweldig begon aantebasfen en op hetzelfde toetspringen; hij wist den snuif

van den Oliphant geduurig te ontwijken en hem met veel list dan hier dan daar aantevallen, zoo dat de Oliphant, door het geduurig draaien duizelig wordende, op den grond neêrstortte, en dus van hem overwonnen wierdt.

In Engeland laat men groote Honden, welke daarop afgerigt zijn, met elkanderen vegten, welke dieren gevechten bij het Engelsche volk, zoo wel als het vuist vegten en haanen gevegt, een zeer gezogt schouwspel zijn, terwijl men zwaare weddingschappen op den uitslag van het gevegt doet.

Schoon nu het vleesch van andere dieren de natuurlijke spijs van den Hond is, zoo kunnen zij zig, des noods, tot andere spijszen begeeven, en het is bekend dat men hen in hunnen tannen staat alles doet eeten wat men wil; zij eeten ook bedorven vleesch en verbrijzelen de beenderen en slikken die door; daar zijn' sommige vogelen, vooral water-vogelen, van welke de honden het vleesch en de beenderen weigeren zullen. De honden lepperen, als zij drinken, met de tong, zonder hunnen bek in het water te steeken, dat hun anders in de neusgaten hinderen zoude; men kan hen, behalven het water, ook melk te drinken geeven, maar wijn, of gegiste dranken zullen zij niet proeven; zij kunnen het water niet misfen, maar drinken dikwijls; men wil dat zij, als zij langen tijd dorst moeten lijden, dol worden, eene schriklijke ziekte, die hen in woede stort, als wannecr zij menschen en dieren zoeken te bijten, hetgeen van die uitwerking is, dat die gebeten menschen of dieren dezelfde ziekte krijgen. Het is ook opmerklijk dat de Honden niet zweeten, behalven door
de

de tong en aan de voetzoolen , daar zij alleen sterk doorwaasfemen.

De Hond heeft alle zintuigen zeer goed , maar munt boven alle dieren uit in volmaaktheid van het zintuig van den reuk ; deeze is bij dat dier van eene voor ons onbegrijpelijke fijnheid en is het van eenen onbeschrijflijken dienst ; hij wordt het spoor van de wilde dieren nog langen tijd , na dat zij over den grond gelooopen zijn , gewaar , zoo dat hij het naauwkeurig op den reuk kan volgen en het wild dus opsporen ; ja zelfs het spoor van zijnen meester zal een Hond ruiken , schoon deeze niet met bloote voeten over den grond gaat ; hij ruikt van verre , of 'er wild in de boschjens , of op het land ligge , waartoe hij zeer wel den wind weet te vangen , dat is met den neus in den wind opgaan , omdat de wind alsdan de ruikende deeltjens van verder af tot zijnen neus brengt . Een handschoen , eene neusdoek , die zijn meester aangeraakt heeft , zal hij aan den reuk herkennen ; doch alle foorten van honden hebben dat zintuig niet even scherp ; die , welke zeer spitse smoelen hebben , hebben zulk eenen goeden reuk niet als die met korte stompe smoelen .

Doch dit in het wild zoo woest en boos dier wordt het tamst , het goedaartigst als het door den mensch opgevoed wordt ; het leert zijnen naam kennen ; het leert in korten tijd de stem van zijnen meester gehoorzaamen , op zijn bevel alles te haalen , brengen , opzoeken , zelfs uit het water en van onder het water dingen waerderebrengen ; de konstjens , die het leeren kan , zijn oneindig in getal ; men heeft 'er zelfs geheele leeuwspel-

spelletjens van gemaakt, welk alles men gelegenheid genoeg heeft om dagelijks te zien en optemerken.

Doch men vindt niet dagelijks zulke Honden als waarvan een zeker schrijver gewag maakt, en dien hij zegt zelf gezien te hebben. Een kind hadt opgemerkt dat deeze hond enige geschiktheid hadt om woorden te leeren uitspreken; het hadt hem een geluid hooren geven, dat naar Hoogduitsche woorden geleek, en kreeg daarop in zijn hoofd om den Hond te leeren praten; hij leide zig daar zorgvuldig op toe en bragt het, in enige jaaren, zoo ver, dat de Hond omtrent dertig woorden kon uitspreken, waaronder enige Fransche, als *thé*, *café*, *chocolat*, *assemblée*; zijn meester moest hem de woorden eerst voorzeggen en dan herhaalde hij die als met moeite en gedwongen.

Men heeft ook wel eens een kwaad gebruik gemaakt van deeze leerzaamheid der Honden. Ik heb ergens gelezen dat iemand, te Londen op straat wandelende, 'er een fraaie Hond bij hem kwam, die kwispelstaertte en hem vriendschap bewees; hij streelde het dier, dat met zijne voorste pooten tegens zijne knieën op gong staan; doch zoo dra de Hond zijne kans schoon zag, vatte hij de ketting van zijn horologie, rukte het uit zijn' zak en begaf zig op den loop, waarop hij zeekerlijk door gaauwdieven was afgerigt. Een andere Hond in diezelfde stad kwam dagelijks in een comptoir, of bank, daar veel geld gehandeld wierdt; in het eerst bewees men het dier vriendschap; maar men bemerkte eindelijk dat hij dagelijks een

stuk

stuk geld in den bek namen daar mede henen gong, waarop hij door zijnen meester afgerigt was.

Doch zoo zij door dieven gebruikt zijn om te steelen, hebben zij ook somtijds gediend om dieven te ontdekken. Op eene zekere wandelplaats in Londen was een Heer zijn horologie kwijt geraakt; hij klaagde daarover aan de wagt, die voor die wandelplaats stondt: een ander, die dit hoorde, zeide dat, zoo men de hekken wilde toefluiten en zijnen Hond toelaaten in de wandelplaats te loopen, daar anders geene Honden koomen mogten, hij zig overtuigd hieldt dat zijn Hond den dief wel vinden zoude. Dit toegestemd zijnde, liet die heer den Hond dengeenen, die bestoolen was, beruiken en liet hem vervolgens het park inloopen, zeggende *zoek, het is verlooren*, waarop de Hond door het volk liep, iedereen be-rook, en eindelijk eenen bij den slip van zijnen rok vatte en hem iets uit den zak wilde haalen; de Heer zeide daarop: *deze is de dief en*, toen men hem onderzocht, vondt men ook waarlijk het horologie bij hem.

Van alle dieren is 'er, behalven den Oliphant, naauwlijks een, dat zoo zeer met gevoel begaafd is als de Hond, welke inwendige gewaarwording zijne oogen ook genoeg uitdrukken; hij hecht zig met eene groote genegenheid en getrouwheid aan den mensch, welken hij, zoo veel in zijn vermogen is, hulp biedt, dien hij zal verdedigen, als hij wordt aangetast, zal helpen, als hij in gevaar is, betreurt, als hij afwezig is, of als hij hem door den dood kooft te verliezen, dien hij herkent, als hij enige jaaren afwezig geweest, en dan met vriend-

schap

fchap en blijdfchap verwellekoomt, dien hij dankbaar is voor genoten weldaaden, terwijl hij zig niet laat afschrikken door flegte behandeling, maar die terftond vergeet, en niet onderwerping aan de voeten van zijnen meester kruipt, om vergiffenis aftefmeeken, ja de hand likt, die hem geflagen heeft. In kort, de Hond bezit zoo veele goede hoedanigheden, dat hij met recht altoos als de grootfte vriend van den mensch onder de dieren is aangemerkt en voor het zinnebeeld der getrouwheid gehouden is.

Deeze hoedanigheden maaken dan ook dit dier tot den getrouwften medgezel van den mensch. De Vorft, zoo wel als de bedelaar, vindt zijn vermaak in Honden bij zig te hebben; zij leeren zig ook naar hunnen meester fchikken en neemen het gedrag aan van degeene, met welke zij verkeerden; zij worden of boosaartig, of lomp, of befcheiden en vriendlijk, naar maate hun meester hun een voorbeeld geeft; zij volgen zelfs den flenter van het huis; waarin zij woonen; zij zullen dagelijks op hetzelfde uur naar de plaats gaan daar eeten klaar gemaakt wordt en daar wagten tot hun iets wordt toegeworpen; ik heb eenen Hond gezien, die alle middagen ten twee uren naar een ordinaris gong en op zijn agterfte gong opzitten, tot hij wat te eeten kreeg. De Hond weet zeer wel de vreemdelingen van de vrienden zijns meesters te onderscheiden; dezze laat hij met rust, terwijl hij de vreemdelingen aantast; hij past op de kinderen van het huis en zal die befchermen en bij hen blijven; hij bewaakt de wooning en zal, des nagts, wanneer 'er dieven koomen, de huisgenooten wakker maaken.

Een

De Hond is dan in dit opzigt een allernuttigst dier in huizen, die buiten en op eenzaamte plaatfen staan, in winkels daar kostbaare goederen zijn, die de dieven aantlokken. Menig een is het behoud van zijn goed aan zijnen Hond verschuldigd geweest. Zoo gebeurde het, korten tijd geleden, op eene zekere plaats in Engeland, dat enige kaerels bij eenen Heer, die eenen zoon had, welken hij uit de West-Indiëen t'huis verwagtte, een koffer bragten, hem zeggende dat zijn zoon aangekoomen was en een gedeelte van zijn goed vooruit zondt en des anderen-daags zelf zou volgen, dat hij niet in staat was om zijnen vader te schrijven, want dat hij eene kwetsuur aan zijne hand gekregen hadt. De Heer laat het koffer in eene kamer plaatfen; maar een Hondjen, dat hij hadt, snuffelde gestadig aan het koffer en blaste er tegens; men deedt den Hond de kamer uitgaan; maar toen bleef hij aan de kamer-deur blaffen en krabben; eindelijk kreeg men agterdocht en men opende de kamer weder, waarop het hondjen naar het koffer liep, zijn geblaf verdubbelde en met groote drift aan hetzelfde krabde; men besloot hierop het koffer opentebreeken; men deedt het, en vondt'er eenen kaerel in zitten met breek gereedschap, die voorneemens geweest was de huis-deur, des nagts, voor andere open te doen en het huis te besteelen.

Men weet dat een Hond zijnen meester herkent, als hij hem, na jaaren afwezenheid, weder ontmoet; doch zie hier een voorbeeld van een' Hond, die niet zijnen meester, maar zijne landslieden onder vreemdelingen herkende. In het jaar 1789 kwam een Engelsch Kapitein,

Coxon genaamd, met zijn schip te Otaheite, een eiland in de Zuid-zee; daar aan wal gegaan zijnde, was 'er een Engelsche Hond, die het jaar te vooren door eenen anderen Engelschen Kapitein, *Bligh* genaamd, daar was agtergelaaten: deeze onderscheidde terstond de Engelschen midden onder de menigte inwooners van dat eiland en kwam al huppelende naar hen toe, hun zijne blijdschap betoonende, even of hij hen kende.

De Honden hebben een goed geheugen; wanneer men hun meer brood of vleesch geeft dan zij op kunnen eeten, zullen zij hetgeen zij niet nuttigen kunnen gaan begraven, en weten het, als zij honger hebben en niets krijgen, naderhand wedertevinden.

Het is onbegrijpelijk hoe sterk het geheugen van Honden is om plaatsen wedertevinden, daar zij maar eens geweest zijn, en om van zeer verre den weg naar huis wedertevinden; ieder zal daarvan wel voorbeelden gezien hebben; doch alle zijn zij niet zoo sterk als die welke ik nu zal verhaalen. Een man, te Leyden woonachtig, was naar Brabant gereisd en hadt zijnen hond medegenoomen; na enigen tijd kooft de hond alleen zonder zijnen meester t'huis; de huisgenooten van den man verschrikten en vreesden dat hij zoude verongelukt zijn, tot dat naderhand de man zelf t'huis kwam en verhaalde dat hij zijnen Hond in Brabant was kwijt geraakt. Men is nooit te weten gekoomen hoe die Hond de rivieren is overgekoomen, vooral die aan den Moerdijk, daar zij te breed is voor eenen Hond om overtezwemmen. Het ander voorbeeld is nog aanmerkenswaardiger. Een Geldersch Heer was uit Gelderland naar Hellevoetfluis ge-

teisd en aldaar in de pakketboot te scheep gegaan naar Londen, hebbende zijnen hond bij zig. Hij verloor zijnen hond in Engeland, die, enigen tijd daarna, in Gelderland t'huis kwam. Men vorschte na hoe die hond over zee ware gekoomen, wanneer men vernam dat hij in de pakketboot te Harwich te gelijk met enige reizigers was t'scheep gekoomen; de schipper hadt gemeend dat die Hond hun toebehoorde, terwijl deeze gemeend hadden dat hij den Kapitein, of de een dat hij den anderen toebehoorde. Dus was hij medegevaaren tot Helvoetfluisen aldaar met de reizigers uit het schip gestapt van waar hij zijnen weg naar Gelderland gevonden hadt.

Schoon men alles wat de Honden doen aan een volmaakter instinct, sijne zintuigen, gewoonte, opvoeding, moet toeschrijven, kan men zig niet onthouden van hun enige redeneering toetekennen, of een gevoel, dat zeer nabij redeneering kooft. Hiervan zou ik veel voorbeelden kunnen aanhaalen, die beschreven zijn, doch naardien het in dit stuk vooral op de zekere waarheid aankooft, zal ik slegts spreken van hetgeen ik zelf gezien heb. Een Kees-hond wierdt door zijnen meester een jas te bewaaren gegeeven en een' rotting, maar zoo, dat de jas op eene andere plaats gelegd wierdt dan de rotting; men sचेpte vermaak om hem te plaagen, met zig te houden als of men den rotting weg wilde neemen; alsdan liep hij naar den rotting en verdedigde dien, maar terwijl hij daarmede bezig was, raakte een ander de jas aan; dan liep hij weder naar de jas, maar moest den rotting in den loop laaten. Hij vondt zig zeer verlegen, maar toen dit twee

of drie maalen gebeurd was, koos hij de partij, die ieder redelijk mensch in zijne plaats ook zou gekozen hebben; hij nam, namelijk, den rotting op en droeg die bij de jas, alswanneer hij die beiden te gelijk beschermen kon. Zou men nu niet moeten zeggen dat de Hond dus moet geredeneerd hebben? Zij zullen mij een van beiden ontnemen; ik kan beiden niet te gelijk beschermen, want zij leggen te verre van elkanderen; dus moet ik die op eene zelfde plaats brengen, alswanneer het mij gemaklijker zal vallen beiden te gelijk te verdedigen. Ik zeg niet dat de Hond deeze woorden of deeze sluitreden gedacht heeft, maar de uitkomst of het besluit daarvan heeft hij zoo goed begrepen als hij begrijpt, ik heb honger en moet naar huis gaan, daar zal ik eten krijgen. Nog een ander voorbeeld

Op eenen tijd liet ik mijnen Hond, zijnde een zwarte Krulhond, eenen bal haalen; ik wierp eindelijk den bal in een venster van eene bovenkamer van mijn huis; de hond, dit ziende, klom eerst op een trapjen; doch merkende dat dit te gek was en dat hij zoo niet in het venster van de tweede verdieping kon koomen, bedagt hij zig een weintg en liep toen regt toe de deur in, de trappen op, naar de voorkamer, om den bal te haalen; ik heb mij altoos verwonderd, hoe de hond heeft kunnen begrijpen dat dat venster in die kamer uitkwam en dat hij dus daar naar toe moest loopen, om den bal te zoeken.

De Honden zijn geene liefhebbers van de muzijk; zij doet hun gehoor-zintuig onaangenaam aan; de meeste beginnen te janken als zij muzijk hooren speelen, of toonen op eere andere wijze, dat zulks hen vervelt. Ik heb eenen gekend, die, als hij op de kamer konde koomen

daar het klavier stondt, tegens hetzelfde gong blaffen, denklijk uit boosheid om de onaangenaamheid, waarmede het zijne ooren aandeedt, als 'er op gespeeld wierdt. Men heeft egter Honden gezien, die gaerne muziek hoorden; een schrijver spreekt van eenen, dien hij hadt, welke, als 'er muziek gespeeld wierdt, altoos in de concert-zaal gong liggen en, als het speelen ophieldt zig weder naar zijn hok begaf.

Daar heerscht bij het gemeen eene bijgeloovigheid dat, wanneer een Hond des avonds voor een huis jankt, iemand aldaar zal sterven; het is zeeker dat dit geen noodzaaklijk gevolg is en dat een Hond jankt, hetzij om in huis te wezen, hetzij omdat hem iets schort; egter heeft deeze bijgeloovigheid haaren grond in eene waarheid, die men te verre overdreven heeft, want men heeft menigmaal voorbeelden gezien dat somtijds een mensch, dat sterft, sommige honden eene onaangename gewaarwording, denklijk in het zintuig van den reuk, geeft, die hen onrustig maakt; wanneer nu iemand, bij w'ken een Hond gewoon is te wezen, sterft, zal hij uit verknogtheid en gewoonte bij hem blijven; die onaangename gewaarwording zal hem doen janken; deeze ondervinding heeft die bijgeloovigheid in de waereld gebragt; zij heeft de menschen doen denken dat een Hond, die jankt, *altijd* daardoor te kennen geeft dat 'er iemand sterven zal, schoon de ondervinding het tegenspreekt en men zeer dikwijls honden zal hooren hullen voor deuren, zonder dat 'er iemand in dat huis sterft; men hadt dan ook reeds lang door de ondervinding van die bijgeloovigheid moeten genesen zijn, zoo niet veele menschen

redenloos genoeg waren om, tegens alle bewijzen en ondervinding aan, hunne verkeerde begrippen en bijgeloovige denkwijzen te blijven aankleeven.

Men vindt Honden door de geheele waereld. In Europa zijn de meeste tamme en ook de meest verschillende rasfen van die dieren; in Afrika vindt men wilde Honden, die bij troepen in de bosfchen loopen; in Amerika zijn ook veele wilde Honden; doch deeze zijn van tamme Honden afkomstig, welke men aldaar in het wild heeft laaten loopen, na dat zij uit Europa overgebracht waren; zij zijn op sommige plaatfen in dat waerelddeel zoo zeer vermenigvuldigd, dat zij in de bewoonde ftreeken koomen en aldaar het vee en zelfs de menschen aanvalen, waarom men hen dood fchiet, gelijk de andere wilde dieren, fchoon zij egter wel tam te maaken zijn: Daar zijn in Amerika ook Honden, die oorspronkelijk aldaar gevonden wierden, alvoorens de Europifche in dat gedeelte van de waereld wierden overgebracht.

Behalven het gebruik, dat men van de Honden in de verschillende jagten, die men op andere dieren te werk ffelt, heeft, behalven de huis dienften, die men hen doet verrigten, als in een rad te loopen om het spitte draaien, op het huis, op de werf te paffen, het vee te bewaaren en andere, gebruikt men de groote Bulhonden ook dikwijls om voor wagentjens te trekken, voor welke men dan verscheiden te gelijk spant; dus ziet men de vleeschhouwers, de vellen plooters in sommige fteden die dieren in hun werk zoodanig gebruiken, gelijk ook de Scheveningsche visfchers. In Siberie en Kamschatka, daar

daar de grond meest altoos met sneeuw en de rivieren met ijs bedekt zijn, gebruikt men de Honden om voor de sleden te spannen, waarmede men in die landen reist, hetgeen zelfs aldaar de gewoone wijze van reizen is. Voor zulk eene slede worden veeltijds twaalf, zestien, twintig en meer Honden gespannen.

In de landen, daar de Honden niet tot zulke bezigheden gezogt worden, worden zij tot spijzen gebruikt. In China maakt men de Honden vet en slagt hen voor de tafel. De Negers verkiezen het honden-vleesch boven alle ander vleesch: Bij die volkeren worden zij als schaapen naar de markt gebragt, om ter slagting verkogt te worden, en duurder dan enig ander wild betaald; en op hunne feesten is de beste schotel een gebraden Hond. De Kanadische Wilden eeten insgelijks Honden. Op de eilanden in de Zuid zee houdt men die ook voor eene lekkere spijze, en de Heer Cook en zijne reisgenooten getuigen dat een Hond van de eilanden van de Zuid-zee weinig minder in smaak is dan een Engelsch lam, hetgeen hij daaraan toeschrijft, dat die Honden niet dan met spijzen van gewasfen gevoed worden en nooit met vleesch. Bij Groenland liggen enige eilanden, de Honden-eilanden genoemd, elk omtrent eene mijl in den omtrek groot: op deeze eilanden is eene groote menigte Honden, naar men wil, wel vier duizend stuks, welke de Groenlanders daarop in den winter onderhouden; zij voeden die met eene soort van zee mos, met mosfelen en dikwijls ook met een weinig robben-spek, als zij dat zelve misfen kunnen. Zij jaagen vervolgens op die Honden, dooden hen en laten

het vleesch droogen, of bergen het onder de sneeuw, dat zij dan vervolgens met veel smaak tot voedzel gebruiken; schoon wij nu door de opvoeding en ongewoonte een' afkeer van het eeten van Honden hebben, zeggen egter degeene die 'er van gegeten hebben, met den Heer *Cook*, dat hun vleesch niet kwalijk smaakt en dat het enige gelijkenis met varkensvleesch heeft.

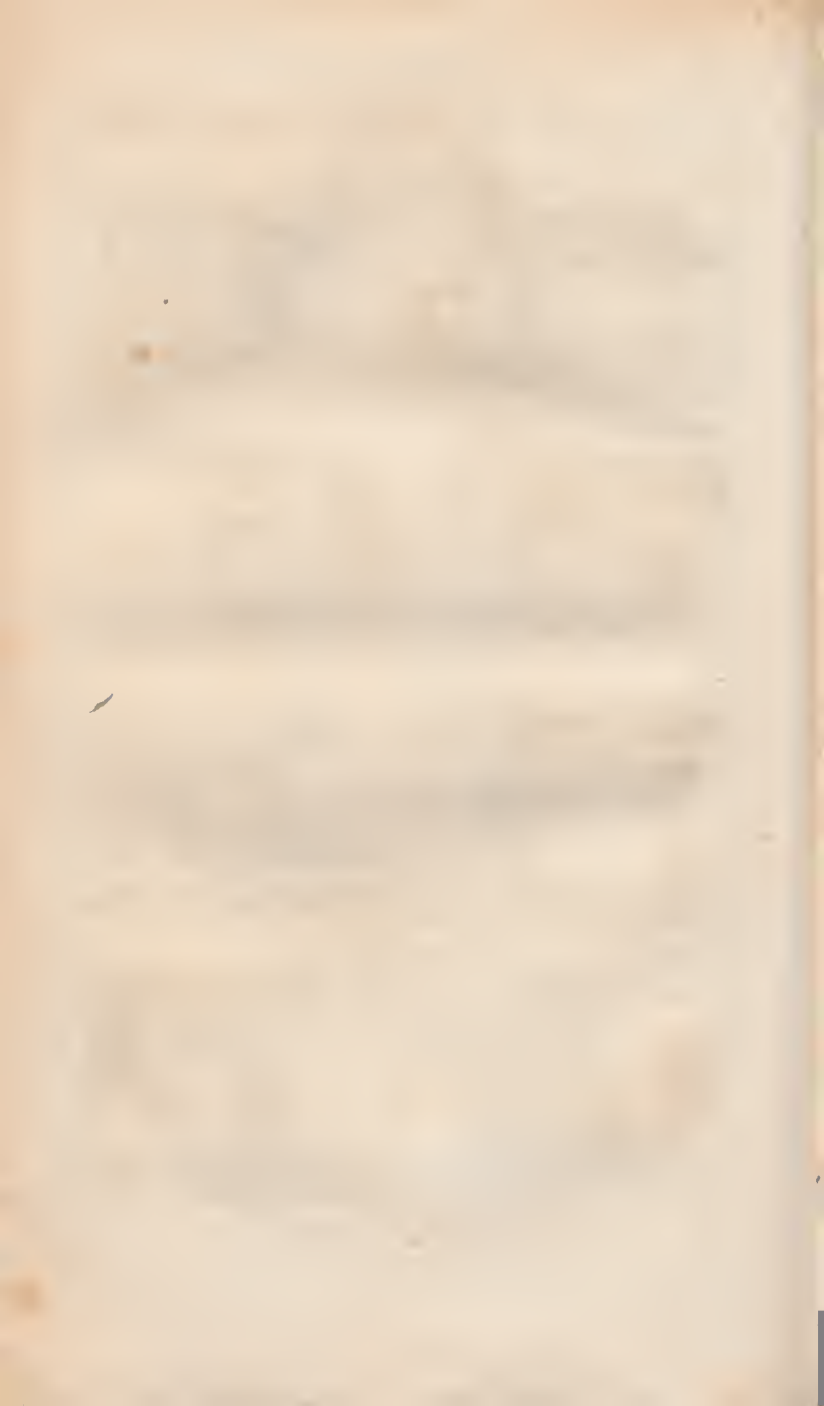
Men bereidt de huid van de Honden tot leder, dat zeer zagt is, zoo dat het tot handschoenen voor de juffers verwerkt wordt, alzoo het het vel zagt maakt; zelfs leggen de Parysche Dames, des nagts, velletjens van dat leder op haare boezems, om die deelen zagtheid te geeven. Men maakt kousfen van de vacht der Krul-honden, welke men onderstelt dat goed zijn voor jigtige lieden; ook maakt men van diezelfde vachten van Krul honden warme bonte mutfen, die zedert enige jaaren des winters gedraagen worden.

Ik zal nu overgaan om de bijzondere Hoofd rasfen der Honden te beschrijven.

De Herders hond. (Pl. VII. Fig. 1. het mannetjen.)

De Herders hond is van eene middelmaatige grootte onder de Honden; hij heeft een vrij spitsen smoel, schoon egter niet zoo spits als de Windhonden, korte opstaande ooren; den staert draagt hij regtuit naar agteren en wat opgewipt naar de hoogte en somtijds laat hij dien hangen; hij heeft lang hair over het geheel lijf, behalven op zijnen snoet en het buitenste van de pooten en de agterste pooten, daar het korter is. Zij zijn over het algemeen

meen zwart van kleur, maar hebben hier en daar, vooral op den smoel, wat grijs en wat ros hair.

Deeze Honden worden gewoonlijk door de schaapherders gebruikt om hunne kudden te bewaaren, te geleiden en bij elkanderen te houden. Het is verwonderlijk te zien, hoe zeer het instinct van dit dier hem daartoe bekwaam maakt; hij regeert, om zoo te spreken, de schaapen en zij luisteren naar hem meer dan naar den herder; loopt de kudde te verre vooruit, dan geeft de Herder den Hond last om haar te keeren, dat hij doet; kooft men aan eene plaats daar verscheiden wegen zijn, dan zet zig de hond op die, welke zij niet moeten inslaan, en drijft de schaapen den regten weg op; dwaalen 'er enige af, hij loopt uit zigzelven henen en drijft hen terug; is 'er een die onwillig is, dan weet hij hem door knorren bevreesd te maaken, of door geweld te dwingen; doch dit is niet nodig, de schaapen gehoorzaamen hem en de herder kan zig gerust aan den weg te slaapen leggen, wel verzeekerd dat zijn hond de kudde bij elkanderen zal houden en dat niemand schaapen zal durven steelelen; ondertusfchen is deeze Hond te zwak om alleen een' wolf te overwinnen, waarom de Herders nog sterker wagt honden daartoe houden in die landen daar wolven zijn, terwijl deeze Hond op het naderen van zulk een dier zal dienen om de andere door zijn geblaf te waarschuwen.

De bruine Engelsche Hond.

Iedereen kent dat fraai bruin ras van Engelsche Hond-

jens, die wij gewoonlijk *Milords* of *Ladys* noemen; deeze gelijken in gefalte zooveel naar den Herdershond, dat ik van gedagten ben dat het een door verandering van lugtfreek veranderde Herdershond is; hunne ooren hangen wat meer neder en zij zijn altoos fraai bruin van kleur; zij zijn hier te land niet zeer gemeen en koomen oorspronkelijk uit Engeland; men gebruikt hen wel op de jagt; maar zij zijn zoo wild en driftig, dat zij niet gemakkelijk kunnen beteugeld worden, en loopen dus te verre vooruit, om 'er veel dienst van te hebben; zij zijn egter goed om optespooren.

De Wolf-hond, de Kees-hond.

Deeze Hond is hier te land beter bekend bij den naam van *Kees-hond* dan bij dien van *Wolf-hond* en is zedert enige jaaren, door bijzondere omftandigheden, zeer sterk vermenigvuldigd geworden. Hij ftamt denklijk ook, door verandering van lugtfreek, van den Herdershond af; hij is van middelmaatige grootte; hij heeft lange régtopftaande ooren, ftijf hals, dat vrij lang is, eenen langen smoel, wel geëvenredigde leden; hij draagt den staert sterk naar boven omgekruild, en deeze is met lange haren verfierd. Zij zijn meest wit of grijs, maar men vindt ook zwarte en bruinachtige; het is een getrouwe, waakzaame, verftandige Hond, gelijk ik ook hier boven een voorbeeld van die hoedanigheden in deeze foort heb aangehaald.

De Siberifche Hond.

Deeze gelijkt veel naar den Kees-hond en is indedaad
ook

ook niet anders dan een Kees-hond, die in Siberie valt; maar zij zijn overal met lang hair bedekt, ook op den kop, daar onze Kees honden kort hair hebben. Zij zijn van middelmaatige grootte en grijs, of leikleurig, of wit.

De Yslandsche Hond. (Pl. VII. Fig. 3.)

Eene soort van Honden, die in Ysland valt en ook zoo veel overeenkomst met den Kees-hond heeft, dat men haar daarbij kan plaatsen; hij is wat kleiner; hij heeft ook eenen dunnen smoel, groote oogen, eenen ronden kop en de ooren half regtop en half nederhangende; zijn hair is glad en lang, vooral agter de voorste pooten en op den staert, dien hij zoo hoog niet draagt als de Kees-hond.

De Laplandsche Hond.

Deeze heeft veel gelijkenis met den Yslandschen Hond.

De Drijfbrak.

De Drijfbrak is een vrij groote Hond; hij heeft eenen vrij langen smoel, maar wat dikker dan de vorige, eenen grooten kop, groote nederhangende ooren, lange, vrij gevleeschde pooten, een dik lang lijf; hij draagt den staert omhoog en naar vooren gekromd; hij heeft kort hair over het geheel lijf; zij zijn wit, of wit met bruine vlakken. Zij worden gebruikt om het wild te drijven, dat is, om het natelopen op het spoor, dat zij ruiken, tot dat zij het dood gejaagd hebben.

De

De Brak, de Patrijshond.

Deeze Honden verschillen weinig van de Drijfbrakken; maar zij hebben den smoel wat korter, den kop dikker, korter ooren, gedeeltelijk regt, gedeeltelijk hangende, langer pooten, dikker lijf, vleeschiger en korter staert; zij zijn meest wit, of wit met bruin gevinkt; zij hebben, even gelijk de voorige, eenen allersijfsten reuk, waarom men deeze leert de patrijzen, kwartels en ander gevogelte optezocken en daarvoor te blijven staan, tot de jager 'er bij komt om die te schieten; dit doen zij met eene verwonderlijke schrandtheid en voorzigtigheid. Ja een goede Patrijshond zal niet alleen den jager te kennen geeven dat 'er wild ligt, maar zelfs welke foort van wild het zij. Een Hond, die daarop goed geleerd is, noemt men een *staanden Hond* en zulk een is zeer duur van prijs.

De Bengaalsche Brak.

De Bengaalsche Brak gelijkt in gedaante veel naar den Brak, maar hij verschilt in kleuren; hij is wit, met veele ronde bruine en zwarte vlakjens getekend.

De Dashond.

Wanneer menden Dashond beschouwt, ziet men dat zijn lijf, hals, kop en staert veel gelijkenis met die der Brakken hebben; maar in plaats dat deeze hoog op hunne pooten zijn, zijn de Dashonden zeer kort van pooten. Het zijn dus Honden van eene lelijke gestalte en het schijnt dat zij eene foort van verbastering of wanschapenheid on-

ondergaan hebben; want men vindt 'er die niet alleen zeer korte, maar zelfs gedraaide knobbelachtige pooten hebben, even als of zij de Engelsche ziekte hadden; zij zijn meest zwart met bruine vlakken, of wit met zwarte en bruine vlakken. Hij wordt in het Engelsch *Spitdraaijer* genoemd, waaruit ik besluit dat hij in dat land gebruikt wordt om in een rad te loopen, om het spit te doen draaien; waartoe hij door zijne korte pooten zeer geschikt is; deeze kortheid van pooten maakt hem ook zeer bekwaam om in de holen der konijnen en vossen te kruipen, waartoe men hem dan ook gebruikt; hij jaagt 'er die dieren uit, zoo dat de jager hen dan kan schieten, of in netten, die hij voor de holen spant, kan vangen.

*De groote Krulhond, de Waterhond,
de Poedelhond.*

Deeze Hond heeft een grooten ronden kop, breede hangende ooren, een dik gedrongen lijf, en is niet zeer hoog op zijne pooten; hij draagt zijn' staert regtuit, of neêrhangende; zijn geheel lijf, kop, pooten zijn met lang krullend hair bedekt; zij zijn van middelmaatige grootte, en hier te land meest zwart of wit van kleur, maar daar zijn egter ook andere die wit zijn met rosse vlakken. Deeze Honden zijn zeer getrouw en schrande; men kan hun alles leeren wat men wil en het zijn de beste Honden, om op aardige kunstjens aetrigten. Zij houden veel van in het water te flodderen en zwemmen voortreflijk; en wijl zij ook eenen goeden reuk hebben, worden zij

op

op de vangst van water-gevogelte gebruikt, dat zij, als het gefchoten is, zeer gaerne uit het water gaan haalen.

De Spanjolet, het Spaansch Hondjen.

Gelijk men stelt dat de Brakken, naar eene geheel andere lugtfreek verhuist zijnde, eindelijk tot Krulhonden veranderd zijn, zoo stelt men ook dat zij in andere lugtfreeken ook tot Spanjoletten zijn geworden; de Spanjoletten maaken dus, zoo wel als de Krulhonden, Brakken, enz. een hoofdras, of onvermengd ras onder de Honden uit. Zij zijn niet groot, schoon men 'er groote en kleine onder heeft; zij hebben eenen kleinen ronden kop, groote hangende ooren, en hoe langer de ooren zijn, hoe meer men hen acht; de pooten zijn kort; hunnen staert draagen zij naar boven omgekruld; hun hair is glad en aan de ooren, onder aan den hals, agter aan de pooten en aan den staert zeer laf, en kort op de andere deelen. De meeste zijn wit, en de fraaiste hebben den kop bruin of zwart en den snoel en het midden van het voorhoofd wit en wat vaal boven de oogen.

Deeze Hondjens hebben gewoonlijk een gemaklijk leven en worden door de Juffers gekoesterd en met lekkernijen gevoed, waarom zij ook somtijds zeer klein blijven; de kleinste zijn zeer gezogt.

De zwarte Spanjolet.

Daar zijn ook zwarte Spanjoletjens, die men Engelsche noemt, omdat zij oorspronkelijk uit Engeland gekoomen zijn;

zijn; hun hair is niet zoo lang, vooral aan de ooren, aan de pooten en aan den staert; men noemt die schoothondjens hier veelal *Marquisjens*, welke naam egter eer zou toekoomen aan de Fransche, die de voorige soort zijn; daar is nog eene soort die ook wel zwart zijn, maar die vaal hair hebben boven de oogen, op den smoel, den keel en de pooten.

De Wagthond.

Van die kleine hondjens gaa ik over tot een groot ras van Honden, den Wagthond namelijk. Deeze Honden zijn lang en spits van smoel; zij hebben eenen langen kop en plat voorhoofd, kleine ooren, half opstaande en het overige nederhangende. De pooten zijn lang, dik en vrij sterk; hun lijf is lang en niet dik. De staert kromt zig omhoog om; zij hebben vrij kort hair; zij zijn wit, met bruine, grijze, vaale of zwarte vlakken, ook wel heel of half zwart; zij worden wel gebruikt om de werf te bewaaren, daar zij zeer goed voor zijn; maar men jaagt 'er niet mede, naardien zij geenen goeden reuk hebben.

De groote Deen.

Deeze Honden zijn zoo groot als de voorige en gelijken ook veel naar dezelve, maar alle de deelen van hun lighaam zijn dikker; hun hair is kort; zij zijn meest vaal of graauw van kleur, maar daar zijn 'er van veeleleie kleuren en op veeleleie wijzen getekend. Men noemt hen *groote Deenen*, om hen te onderscheiden van het Hondjen, dat het *Deentjen* heet, en dat een ander

ras uitmaakt. Deeze honden worden veelal in de stallen gehouden en loopen dikwijls naast de koetsen of andere rijdtuigen.

De Tijgerhond.

De Honden, die men hier te land *Tijger-honden* noemt, koomen mij voor eene soort van Deenen te zijn, die gevlaakt zijn; zij zijn zeer sierlijk met ronde zwarte vlakken op eenen witten grond getekend, en hebben dikwijls daarbij eenen zwarten kop. Wijl deeze Honden en de Deenen geene fraaie ooren hebben, snijdt men dezelve meest hunne ooren af, wanneer de gehoorgaten somtijds geheel toegroeijen, hetgeen die dieren hardhoorende maakt.

De Windhond.

De Windhond verschilt daarin van den Wagthond, dat alle de deelen van zijn lijf dunner en uitgerechter zijn; zijne pooten zijn dun en zij zijn zeer mager; zij hebben eenen zeer spitsen smoel, korte ooren, langen hals en dunnen staert, zeer kort hair; zij zijn ligt vaal van kleur, ten minsten de echte Windhonden; men ziet wel witte en witte met zwarte vlakken, maar deeze zijn niet van een zuiver ras. Alles kondigt in de gestalte van deeze Honden aan dat zij ligt en snel in het loopen zijn, en in dedaad zij loopen allesnelst, en zoo hard als de wind, dat de reden is dat men hen *Windhonden* genoemd heeft; zij worden dan ook gebruikt om het wild dat snel loopt, als, bij voorbeeld, de haazen in de zelfs vlugt te agterhaa-

haalen, dat zij ook doen kunnen, mits zij hetzelfde altoos in het gezigt hebben; want als zij het eers uit het oog verloren hebben, kunnen zij het niet op den reuk wervinden; ook zijn zij zoo hoog op de pooten, dat zij niet al loopende op den grond zouden kunnen tui-ken. Daar zijn zeer groote Windhonden; andere van een middelmaatige grootte en dan houdt men tot vermaak een klein ras van Windhondjens, dat alle de evenredigheden van eenen grooten Windhond heeft, maar klein en zeer tenger is; niets evenaart de teêrheid van die Hondjens, maar men heeft 'er geen gebruik van; zij zijn zeer koulijk en lekker. De echte zijn vaal van kleur; men noemt hen *kleine Hazenwindjens*. De groote Windhonden koomen uit de Levant; de middelmaatige zijn uit Itaalie en de kleine uit Engeland gekoomen.

De Russische Windhond. (Pl. VII. Fig. 4. het wijfjen.)

In Rusland valt een ander ras van Windhonden; die zeer groot en lang van lijf zijn; zij verschillen van de gewoone Windhonden daarin dat zij lange haiten om de ooren, op den hals, onder aan den buik; agter aan de voorste pooten, op de dijen en op den staert hebben; terwijl hunne zeer ruige staert tot bijna op den grond nederhangt. Zij zijn wit met graauwe vlakken op het lijf en zwarte op den kop.

De Dog. (Pl. VII. Fig. 5. het mannetjen.)

De Dog heeft den snoel dik, kort en plat, den neus opgewipt en de lippen dik en nederhangende; zijn kop

is dik en breed , zijn voorhoofd plat , de ooren klein en hangende aan het eind ; de hals kort , het lijf dik , de staert opgewipt en omgekruld ; zijn hair is kort ; zij zijn bleek vaal van kleur behalven den smoel en de lippen , die zwart zijn ; zij zijn sterk en boos en worden veel door de vleeschhouters en bleekers gehouden ; de eerste laten hen voor wagentjens trekken , en de andere gebruiken hen om 's nagts op het linnen te pasfen.

Het klein Deentjen.

Deeze Hondjens hebben eenen vrij stompen kop , die in eenen puntigen smoel uitloopt , groote oogen , dunne pooten ; zij draagen den staert omhoog ; zij zijn kort van hair , en zwart en wit gevlaakt ; sommige zijn met zwarte vlakjens op eenen witten grond getekend ; deeze noemt men *harlekijns* ; die Hondjens zijn in ons land niet zeer bekend , even min als de volgende.

Het Turksch of Barbarysch Hondjen.
(Pl. VII. Fig. 6. het mannetjen.)

Dit Hondjen is geheel kaal , hebbende in het geheel geen hair ; zijn vel is vleeschkleurig met wat bruin gemengd ; zij zijn bijna van de gedaante van den kleinen Deen ; als zij in wat gemaatigder lugtfreeken dan Barbaryen koomen , hebben zij veel van de koude te lijden en beeven sterk.

Tot dus verre heb ik de voornaamste hoofdrassen van de Honden opgegeeven , welke enkel veranderd zijn door
den

den invloed van de lugtstreek, door hunne verhuizingen; en wel in die orde, voor zoo veel zulks doenlijk was, als zij van elkanderen afstammen. Nu zal ik overgaan om de voornaamste Honden van Bastard-rassen optegeeuen, dat is, die gesproten zijn van twee verschillende deezer hoofd-rassen; zij blijven in stand, als men zorg draagt dat men hen uit diezelfde hoofdrassen, waaruit zij gesproten zijn, trekt, of dat men twee evenzelfde bastaard-rassen met elkanderen paart.

Het klein Krulhondjen.

Dit Hondjen spruit uit den 'grooten Krulhond en het Spaansch Hondjen, maar omdat het het hair van den Krulhond heeft, geeft men het ook den naam naar denzelven; zij gelijken ook naar denzelven in gedaante, maar hebben den smoel zoo dik niet, en het hair op den kop, op de ooren en aan het eind van den staert is zijdachtiger, ten naasten bij als dat van den Spanjolet.

Het Boloneesch Hondjen, het Schoothondjen (Pl. VII. Fig. 7.)

Men oordeelt dat deeze Hondjens, die ook wel *Malthezer Hondjens* genoemd worden, gesproten zijn uit den Krulhond en het Spaansch Hondjen. Zij hebben het hair wel lang, maar niet zoo krullig als de Krulhondjens, schoon hun smoel meer naar dien van een Krulhond gelijkigt dan naar dien van eenen Spanjolet; het hair van den kop hangt hun zoo over de oogen, dat men hunne oogten kwalijk zien kan; zij zijn wit van kleur; zij zijn thans zeer zeldzaam geworden, maar voorheen pleegden zij

zeer in de mole te zijn bijde juffers, die hen in haare mofsen droegen; de kleinste zijn meest geacht; ook vindt men 'er die zeer klein zijn; men wendt ook middelen aan om hen klein te houden; men bevoigtigt, namelijk, als zij jong zijn, hunnen ruggegraat met brandewijn of met scherpe olie, of men laat de arme diertjens honger lijden.

Het Leeuwten.

Het Leeuwten is een Schoothondjen, dat veel naar het Boloneesch Hondjen gelijk; alleenlijk heeft het het hair op het lijf niet lang, maar glad, gelijk ook op de helft van den staert; dit maakt dat het lang hair, dat het op den kop en hals heeft, gelijk ook de kwast aan het eind van zijnen staert hem het voorkoomen, in het klein, geeft van eenen Leeuw met lange maanen; zij zijn zeer zeldzaam; de oorsprong is dezelfde als die van den voorigen, doch men onderstelt dat 'er nog eene andere soort met kort hair onder vermengd is.

De Steendog, de Mops.

De Steendog is afkomstig van de Dog, met eene vermen-
ging van een ander ras. Hij is kleiner dan de Dog, heeft eenen kleiner kop, dunner en korter lippen, minder breed en opgewipten smoel; gelijkende voor het overige vrij wel naar de Doggen. Zij worden ook als Huishonden gehouden.

De Bulhond, de Engelsche Dog.

Deze Hond is veel grooter dan de groote Dog, maar

gelijkt in gedaalte veel naar denzelven; zij zijn voortgekoomen van den grooten Dog met den Wagthond, of met groote Deenen; zijn smoel is langer, maar ook zeer dik, en zijne lippen hangen hem als kwabben ter wederzijde van den bek; zijne kleur is als die der Wagthonden; wit, met zwarte, vaale of bruinachtige vlekken. Het zijn zeer sterke groote Honden.

Wanneer men twee foorten van deeze Honden van alle deeze Bastaard-rasfen paart, krijgt men wederom andere meer vermengde rasfen, die ook stand houden, zoo lang zij zig niet wederom met andere rasfen vermengen; men kent verscheiden zulke dubbelde bastaard rasfen; dan alzoo deeze vermenging tot in het oncindige loopt, wijl men zoo veele nieuwe rasfen zou verkrijgen als men verschillende Honden van Bastaard-rasfen te zaamen, of van zuivere rasfen met Bastaard-rasfen liet paaren, zal ik dit geslagt register der Honden niet verder vervolgen. Ik zal alleenlijk nog aanmerken dat 'er zeekerlijk rasfen geweest zullen zijn, die weder verdwenen zijn en nu niet meer gevonden worden en dat 'er ook weder andere vermengingen ontstaan zullen, die 'er nu nog niet zijn.

Wanneer dubbele Bastaard-rasfen zig weder vermengen met Bastaard-rasfen of dubbele Bastaard-rasfen, spuit 'er eene mengeling en verwarring uit, die niet meer nategaan is en waarvan geene foort stand houdt; het zijn ongeachte straathonden.

Ik heb reeds gezegd dat de Honden met de Wolven voortbrengen; de dieren, die daaruit voortspruiten, heb-

ben veel overeenkomst in gedaante en ook in aart met de Wolven en met de Honden; doch zij hebben, gelijk altoos geschiedt, meer van hunne moeder dan van hunnen vader; Fig. 8 van Pl. VII. vertoont zoodanig eenen Hond, zijnde eene Teef, uit eene wolvin en een brak gesproten; wanneer men dit dier met de gedaante van den Wolf Pl. VIII. Fig. 1 vergelijkt, bespeurt men ligt dat het, vooral in den kop, veel gelijkenis met den Wolf heeft; maar het agterlijf en de staert gelijken meer naar die van eenen Brak; het hair was stijf als dat van eenen wolf, maar hadt niet overal de kleur van het hair van dat dier; schoon deeze dieren meest altoos veel van den woesten wreeden aart van den wolf hebben, was deeze teef egter vrij mak; zij kon niet te dege blaffen; haar geblaf geleck naar dat van eenen Hond, die fchor is.

D E W O L F.

(Pl. VIII. Fig. 1. het mannetjen.)

De Wolf is een verscheurend dier, dat veel gelijkenis met den Hond heeft, maar grooter en zeer woest van aart is en nooit tam gemaakt kan worden.

Schoon de algemeene gedaante van den Wolf vrij veel overeenkomst met die van sommige Honden heeft, verschillen zij egter in verscheiden opzigten van elkanderen. Hij is, als hij volwasen is, grooter dan de grootste Hond; zijn smoel is langer, hij heeft dikker ruiger staert; zijn hair is ruwer en aan den hals staat het stijf over-

overeind. Zijne oogen zijn zeer vuurig en flikkeren zelfs in de duifternis. Zijne ooren zijn kort en staan regt op; de Wolf is, als hij jong is, rosachtig, en, als hij oud is, geelachtig grijs van kleur, en sommige hebben op den rug daar eene mengeling van zwart onder; doch daar zijn ook verscheidenheden; men vindt in de Noordlijke landen witte en ook geheel zwarte Wolven. Zijne tanden zijn als die der Honden in getal en plaatsing, maar al zoo sterk en zeer tot verscheuren geschikt.

De Wolf leeft van het vleesch van alle dieren, die hij maar bekoomen kan; Haazen, Konijnen, Varkens, Schaapen, Koeijen, Honden, Bokken, Hertten, ja Mollen en Rotten en andere wilde dieren zijn zijne spijs; hij is zeer gulzig, en slokt, zonder kaauwen, vleesch, beenderen, huid en hair in; doch met dit al moet hij somtijds zeer lang honger lijden, eer hij enig dier bekoomen kan, om zijne eetlust te verzadigen; want, behalven dat hij zig niet durft onthouden daar menschen wonen, alzoo iedereen hem vervolgt, pasfen de menschen te zeer op hun vee, in de landen daar Wolven zijn, dan dat het hen gemakkelijk zoude vallen het wegtehaalen; en de wilde dieren ontsnappen hem veeltijds door hunne vlugheid, of door list; ook kan hij wel vier of vijf dagen vasten, als hij slegts genoeg water te drinken vindt.

De Wolf vervolgt het wild op den reuk van het spoor, en kan het van zeer verre ruiken; naardien hij zeer lang kan loopen zonder te rusten, gelukt het hem somtijds het wild dood te jaagen, vooral als 'er meer wolven tusfchen beiden koomen, die het keeren en hem

dus helpen; doch veelal wagt hij het met geduld af op
 plaatsen daar het gewoonlijk voorbij komt; wordt hij
 sterk door den honger gedrongen, dan tast hij de tamme
 dieren aan, die door menschen bewaard worden; dan rooft
 hij jonge Honden, lammetjens en geitjens uit de kudden,
 ja somtijds volwasfen schaapen; hij is zoo sterk in den
 kop en hals, dat hij een schaap in den bek kan neemen,
 het op zijnen rug werpen en 'er dus mede henen loopen,
 zoo dat hij nog sneller voortspoedt dan de herder, die hem
 niet agterhaalen kan, zoo de honden hem niet in zijnen
 loop stuiten; des daags onthoudt hij zig in zijn hol,
 dat het een of ander dik bosch, of het een of ander
 gat of spelonk in eenen berg of rots is, en des nagts
 dwaalt hij rondom de boeren-wooningen en om de schaaps-
 kooien, om te zien of 'er wat te rooven is; somtijds zal
 hij de aarde van onder de deuren der stallen wegkrabben,
 tot hij 'er onder door kan kruipen en alsdan is de slagting,
 die hij in zoodanig eenen schaapen-stal aanrigt, groot; want
 niet te vreden met tot zijne behoefte enige schaapen te
 neemen, bijt hij de andere ook dood, en laat die liggen.
 Wordt de hongersnood bij hem groot, dan valt hij kin-
 deren en volwasfene menschen aan; hij eet zelfs gaerne
 menschen-vleesch en zou misfchien geen ander dan dat
 eeten, als de vrces hem niet weêrhieldt van menschen
 aantetasten; schoon hij liefst van levendige dieren eet,
 zal hij egter de verrotste krenge opgraaven, om die te
 verslinden; het is somtijds gebeurd dat men Wolven ge-
 zien heeft, die de legers volgden, en als 'er slag geleverd
 was, de lijken der verslagene, die niet diep begraven la-

gen, opgroeven en met de grootste gulzigheid opraten; deze Wolven, die zig dus met menschen-vleesch verzaadigd hadden, hadden zoo veel sijnak in hetzelfde gekregen, dat zij niet meer dieren, maar menschen, niet meer de schaapen, maar den herder aanvielen, kinderen van de wooningen kwamen weghaalen en zig des nagts op de kerkhoven lieten vinden. Die booze Wolven noemde men *Weer-wolven*, dat is Wolven, tegen welke men zig weeren moest. In Noorwegen is men des winters zoo bedugt voor de uitgehongerde Wolven, dat de menschen op de boeren dorpen, zelfs als zij naar de kerk gaan, een gelaaden snaphaan medeneemen.

De Wolf is woest en zeer sterk, maar zijn moed is niet zoo groot als zijne kragten; hij is zelfs vreesachtig van aart, en als hij vegt, is het meer uit noodzaaklijkheid dan uit moedigheid. Als hij uit het bosch zal koomen, gaat hij eerst op den rand van hetzelfde staan en ruikt links en regts of 'er ook onraad zij; hij tast de dieren van agteren aan; als de koeijen of de bokken eenen Wolf zien aankoomen, gaan zij met de ruggen naar elkanderen staan en houden hunne hoornen tegens hem ter verdediging klaar; dit is genoeg om hem te weêrhouden van hen aantevallen; men heeft gezien dateene enkele koe, ja zelfs dat een enkele bok hem deedt terug deinzen. Hij vreest, gelijk alle dieren, die in het donker rond loopen, voor vuur; in het bosch is hy zoo vreesachtig, dat hij beeft van angst op het minste geluid, inzonderheid voor dat van klokken, trompetten, of waldhoorns; als hij in eenen kuil of strik gevangen is,

is hij zoo benaauwd en verschrikt, dat men hem kan doodflaan, zonder dat hij zig verweert, of hem zelfs levendig kan gevangen neemen; men kan hem dan eenen halsband om den hals doen, hem muilbanden, en hem overal heen leiden, zonder dat hij enig teken van gramschap durft geeven. Ik heb eens den oppasser van eene diergaarde in een hok zien gaan, waarin een Wolf opgesloten was, enkel met eenen stok in de hand, metwelken hij hem dreigde, als hij begon te knorren. Men verhaalt dat eens bij nacht een Wolf, een Vos en eene vrouw in eenen zelfden kuil waren gevallen, en dat geen van drie zig hadt, durven verroeren, tot dat men des morgens kwam en hen daar vondt, als wanneer men de dieren doodde en de vrouw, die half dood was van schrik, 'er uit hielp; ook zegt men dat een Wolf in een' schaapen-stal gegaan zijnde, de deur agter hem toegevallen was, hetgeen den Wolf zoo bevreesd maakte, dat hij geene van de schaapen durfde aantasten, maar alle in het leven liet; de vreesachtigheid van den Wolf houdt dus zijne woeste gulzigheid en wreedheid in teugel.

Daar schijnt een natuurlijke afkeer te heerschen tusschen de Wolven en de Honden. De jonge zwakke honden ijzen als zij eenen Wolf zien of ruiken, zij zullen hem ontvlugten; maar groote sterke Honden worden toornig, vallen hem aan en zoeken hem te verjaagen, of te dooden; als zij vegten is het tot den dood van den eenen of den anderen. Als de wolf den Hond doodt, verscheurt en verslindt hij zijnen vyand; maar de Hond,
den

den Wolf gedood hebbende, vergenoegt zig met de overwinning en laat hem liggen.

De Wolf is een vijand van alle gezelligheid en leeft zelfs niet in gezelschap van zijne gelijken; men ziet hen somtijds egter in troepen by malkanderen, maar dit geschiedt niet in vriendschap, maar al knorrende en huilende (want zij blaffen niet, maar huilen) en enkel om te zaamen het een of ander groot of sterk dier, als een hert, eenen os of eenen grooten wagthond aantevallen; als dit volbragt is, keert ieder weder naar zijn eenzaam hol terug; ja zelfs is de eene Wolf de vijand van den anderen; zij verslinden, als zij kunnen, elkanderen, en, als een Wolf zwaar gekwetst is, volgen de andere het spoor van zijn bloed en helpen elkaër om hem te dooden en opteëten.

De trek, dien de natuur allen dieren heeft ingeplant, dat de mannetjens de wijffjens zoeken en met haar leeven, werkt zelfs maar eeren zeer korten tijd van het jaar op deeze soort van dieren; dit is in den winter; als deeze tijd nadert, volgen de Wolven de Wolvinnen en vegeten bij die gelegenheid dikwijls fel met elkanderen. Na honderd dagen werpen de Wolvinnen haare jongen, vijf of zes, somtijds zeven, agt, ja zelfs negen in getal; maar nooit minder dan drie. Zij zoeken daartoe in het diepst van het bosch een nest, dat zij gelijk maaken en met mosch beleggen, opdat haare jongen zagt liggen zouden; zij worden, even als de honden, blind geboren; de moeder zoogt hen enige weeken en begint hen dan vleesch te leeren eeten, dat zij voor hen kaawt; enj-

enigen tijd daarna brengt zij hun veldmuizen, jonge haasjens, patrijzen en leevend gevogelte; de jonge wolfjens speelen eerst met die diertjens en dooden die vervolgens, waarop de moeder hen plukt, verscheurt en onder de jongen uitdeelt; als zij twee maanden oud zijn, gaan zij uit het nest; de moeder brengt hen naar het water om hen te laten drinken en geleidt hen vervolgens weder in hetzelfde, of verschuift hen ergens anders, als 'er voor gevaar te vreezen is. Zij volgen haar verscheiden maanden lang tot dat zij sterk genoeg zijn om zelve te jaagen en de kost te zoeken. Als men de jongen uit het nest wil neemen, of hen nadert, wordt de Wolvin, schoon anders nog vreesachtiger dan de Wolf (gelijk de wijfjens van alle dieren vreesachtiger dan de mannetjens zijn) onverzaagd, schijnt niets voor zichzelf te vreezen en ontziet geen gevaar om hen te redden: zij worden egter somtijds van de andere Wolven opgevreten.

Een Wolf is in twee of drie jaaren volwasen en leeft tot vijftien of wel tot twintig jaaren; als zij oud worden, worden zij grijs. De Wolf is eene soort van dolheid onderhevig, gelijk de Honden; zoodanig een dolle Wolf tast alle menschen en beesten, die hij ontmoet, verwoed aan, hetwelk van die uitwerking is dat deeze door de besmetting ook die ziekte krijgen; wanneer 'er zoodanig een Wolf loopt, komt een geheele landstreek op de been om hem te dooden.

Hoe woest en wreed nu dit verscheurend dier ook zij, kan men het, als men het jong uit het nest neemt, tot eenen zekeren graad tam maaken, doch nooit geheel tot een tam dier of huisdier; waarom 'er in dit geval
veel

veel voorzigtigheid nodig is; want men heeft altoos gezien dat de Wolf, schoon hij in het eerste en tweede jaar vrij mak is, met den tijd zijnen woesten wreedten aart weder aanneemt, zoo dat men hen, als zij twee jaaren oud zijn, aan eene keten moet leggen, vermits zij anders zullen wegloopen en kwaad doen. Een Natuurkundige hadt eenen jongen Wolf, anderhalf jaar, vrij op eene plaats gehouden daar hoenderen liepen, zonder dat hij die ooit leed gedaan hadt, wanneer hij eens op eenen nacht alle de hoenderen dood beet en egter geeneen opat. Een ander, die ook tam gemaakt was, brak van de keten los, doodde eenen hond, met welken hij gewend was omtegaan, en liep weg; welk een onderscheid van aart tuschen dit woest ontembaar dier en den buigzaamen Hond, daar egter deeze dieren niet alleen uitwendig, maar nog meer inwendig, zoo zeer naar elkanderen gelijken, dat sommige hen voor dieren van eene zelfde soort hebben aangezien!

In meest alle boschen en wildernissen van Europa worden Wolven gevonden, doch in sommige landstreeken zijn zij menigvuldiger dan in andere; deeze dieren zijn in het eiland van Groot-Brittannie zedert agt honderd jaaren uitgeroeid geworden; daar waren 'er voor dien tijd zoo veele en zij maakten zulk eene groote verwoesting onder de schaapen in dat eiland, dat men vreesde dat 'er eindelijk geen schaap meer zou overblijven; wanneer het volk nu in eene zekere provincie tegens den Koning was opgestaan, gaf hij het vergiffenis, op voorwaarde dat zij hem alle jaaren honderd wolven-koppen bezor-

gen zouden; hij stondt degeenen, die gevlugt waren, ook toe weder in het land te koomen, mits zij hem een zeker getal wolven-koppen leverden; door dit middel zijn alle Wolven in Groot-Britannie om hals geraakt, en naardien het land rondom van de zee omringd is, kunnen 'er geene andere in koomen. In ons land worden zij ook niet gevonden, tenzij 'er somtijds, bij zwaare winters, een enkele in Gelderland kooft, die welras gedood wordt; doch Holland is te veel met rivieren doorsneden, dan dat zij gemaklijk in die provintie koomen zouden; ook is ons land te volkrijk, want de Wolven zoeken meest onbewoonde of weinig bewoonde landen. Men heeft 'er egter somtijds hier te land gebragt om te laten kijken; het heugt mij over enige jaaren alhier eenen zwarten Wolf gezien te hebben, die veel zeldzaamer zijn dan de grijze; hij was kleiner dan een gewoone Wolf; van waar dezelve gebragt was, kan ik niet met zekerheid zeggen. In Asia, Afrika en Amerika wordt de gemeene Wolf ook gevonden, zoo dat dit dier, met enige ligte verscheidenheden, bijna over de geheele wereld verspreid is.

De schadelijkheid van deeze dieren heeft veele middelen doen in het werk stellen om hen te dooden en uiteroeijen; men legt, in de strecken daar men weet dat Wolven verkeerren, stukjens aas, waarin vergift is, zoo dat zij, die vindende en inslikkende, vergeeven zijn en sterven; men graaft ook kuilen, die men bedekt en waarin zij storten, als zij 'er over loopen; men plaatst klemmen; men legt aas bij eenen gelaaden snaphaan en maakt het

het aas vast aan een touwtjen, dat aan den trekker van den haan gebonden is; warneer nu de Wolf het aas wil wegrukken, trekt hij den haan over en wordt dus door zigzelven dood gefehoten. Men jaagt hen door geraas, of met honden, uit de bosfchen en fehiet hen, als zij 'er uitkoomen; doch de voornaamfte jagt, die op den Wolf gefehiedt, wordt door Honden verrigt. Wanneer men het fpoor van den Wolf, aan hetwelk de jagers zienkunnen of het een oude of een jonge is, gevonden heeft, laat men hetzelve door Honden volgen, die den Wolf eindelijk opjaagen; aldan laat men de Windhonden los, die hem vervolgen en, naardien 'er op verfcheiden afstanden verfche honden geplaatst zijn, die los gelaaten worden, als de Wolf voorbijloopt, kunnen zij hem alle met mal-kanderen zoo zeer ophouden en afinatten, dat de jager, die de Honden te paerd volgt, hem verder met zijnen hartvanger kan doodfteeken. Als men geene Windhonden tot die jagt gebruikt, maar Brakken, zal de Wolf eenen geheelen dag regt voorwaards loopen, eer de Honden hem krijgen kunnen.

Het gebeurde over enige jaaren in de provintie van Connecticut, in Noord Amerika, dat de Wolven, die toen aldaar zeer menigvuldig waren, in de fchaaps kooi van den Heer *Putnam*, gewezen Generaal van de Republiek van Amerika, inbraken, en zeventig fchaapen en geiten dood beetten, behalven de jonge lammetjens en geitjens, welke zij gekwetst hadden. Deeze verwoesting was gefchied door eene Wolvin, die, verfcheiden jaaren lang,
met

met haare jongen, welke zij jaarlijks voortbragt, in die nabuurschap gezworven en veel schade aangerigt hadt. De jongen wierden gewoonlijk door de jagers geschoten, maar de oude wolvin was te listig om onder het bereik van hunne snaphaanen te koomen; als zij sterk vervolgd wierdt, vlugtte zij gemeenlijk naar verre afgelegene bosschen en kwam den volgenden winter met een nieuw broed van jongen weder. Deeze Wolvin verwoestte eindelijk zoo veel, dat de Heer *Putnam*, met vijf van zijne nabuuren, besloot beurtelings twee aan twee te jaagen, tot dat zij gedood zoude zijn. Men wist dat zij in eene klem de toonen van eenen poot verloren hadt, waarom men haar spoor gemakkelijk kon kennen; dit spoor volgden de jagers over de sneeuw tot aan eene rivier, wanneer zij bevonden dat zij regtstreeks terug was gekeerd, weshalven zij dit spoor weder nagingen, tot dat de honden haar opjoegen, en des anderen daags 's morgens ten tien uren hadden de honden haar gedreven in een gat in eene rots, omtrent drie vierde uurs gaans van de wooning van den Generaal *Putnam*; de honden kroopen in het gat, maar kwamen 'er sterk gewond weder uit en wilden 'er niet weder in; al het volk uit den omtrek verzamelde voor het gat met snaphaanen, honden, vuur, stro, zwavel om te tragten den vijand te vernielen; doch schoon men brandend stro en den rook van brandende zwavel in het gat bragt, wilde de Wolvin egter haare schuilplaats niet verlaaten; dus werkte men te vergeefs tot des avonds om tien uren, wanneer de Heer *Putnam*

nam, die moede was van zoo lang vergeeffche poogingen te doen, nog eens tragte zijnen hond in de spelonk te doen gaan; doch hij wilde niet; hij stelde daarop zijnen zwarten knegt voor, dat deeze 'er in zoude kruipen ende Wolvin schieten, doch de Neger weigerde dit gevaarlijk stuk te waagen; waarop de Heer *Putnam* verklaarde 'er zelfs in te willen gaan en het wild dier te zullen schieten, opdat hij niet door de eene of andere onbekende spleet van de rots ontkoomen mogt. Zijne gebuuren vertoonden hem dat dit te veel gewaagd was; maar hij bleef bij zijn voorneemen en, wetende dat de wilde dieren voor vuur vreezen, voorzag hij zig van verscheiden streepen van den bast van berken boomen, de eenigste brandstof, die toen meer bij de hand was om licht genoeg te geeven in dit diep en duister hol, en maakte zig gereed om 'er in te daalen. Hij trok dan zijn rok en kamifool uit en bondt een lang touw om zijn been vast, waarmede de andere hem, als hij een teken geeven zoude, moesten terug haalen; dus kroop hij met zijn hoofd vooruit en met de brandende toorts in de hand het hol in.

Het hol, waarin de Wolvin zat, is in de zijde van eene hooge rots en de opening is slegts twee voeten in het vierkant wijd, zoo dat 'er maar even een mensch in kon kruipen; dan loopt het vijftien voeten schuinsch naar beneden, vervolgens tien voeten regt uit en loopt dan weder zestien voeten op, tot daar het eindigt. De wanden van deeze onderaardsche pijp bestaan uit gladden

vasten rotssteen, die door eene aardbeëving schijnt gespleten te zijn; de zolder en de vloer zijn ook van steen en de ingang was zeer glad, naardien hij met ijs bezet was; nergens is het hoog genoeg, dat een mensch regtop zou kunnen staan, en het is overal slegts drie voeten breed. Na dat de Heer *Putnam* bij den tast was gevorderd tot het eind van de eerste schuifste, zag hij buiten den kring van licht, welk zijne toorts maakte, niets dan de verschriklijkste duisternis en daar was eene groote stilte in deeze spelonk, waarin nooit andere leevende schepfels geweest waren dan de wilde dieren uit de wildernis. Hij vorderde voorzigtig voorwaarts tot aan de plaats daar het hol naar de hoogte liep, en kroop langzaam op handen en knieën de schuifste op, tot dat hij de oogen van de Wolvin zag flikkeren, die aan het eind van de spelonk zat, en, op het zien van het vuur, op de tanden knarste en gramstoorig begon te brullen. Zoodra de Heer *Putnam* deeze ontdekking gedaan hadt, trok hij aan het touw, ten teken dat men hem moest terug trekken; dit deedt het volk, dat met smertlijken angst aan de opening geluisterd hadt en, het gebrul van het dier hoorende, vreesde dat hun vriend in het grootst gevaar was, met zulk eenen haast dat zijn hemd over zijn hoofd getrokken en zijn lighaam sterk geschaafd wierdt. Dit schrikte hem egter niet af; hij schikte zijn hemd weder, laadde zijnen snaphaan met negen kogeltjens, nam dien in de eene hand en eene toorts in de andere, en kroop dus het hol weder in. Tegen hij nader bij de Wolvin kwam dan de eerste reis,

dreig-

dreigde zij hem ook sterker, en vertoonde zig nog verschriklijker, huilde, knarste op de tanden, verdraaide haare oogen en, den kop tusfchen de voorpooten leggende, was zij op het punt van op hem toetespringen. Op dit hachlijk tijdstip leide hij op haaren kop aan en schoot. Bedwelmd van den slag en half versfikt door den rook, vondt hij zig onmiddelijk uit het hol getrokken. Doch zig wat ververscht hebbende en den rook wat hebbende laten verdwijnen, begaf hij zig ten derde maal naar beneden en tot bij de Wolvin; naardien zij stil lag, ftak hij haar de toorts tegens den neus, wanneer hij bevondt dat zij dood was; hij vatte haar bij het oor, trok aan het touw en wierdt te gelijk met het dier, tot groote blijdfchap van de omftanders, uit het hol getrokken.

Den Wolf gedood hebbende, heeft men flegts het land van een fchadelijk dier bevrijd; want de Wolf is van geen het minfte nut; zijn vleesch is niet eetbaar; en noch de Honden, noch andere dieren willen het nuttigen; alleen de Wolven willen van Wolven eeten; zijne huid kan men egter gebruiken; men maakt 'er een grof bont van, dat sterk is, en tot moffen, wanten en kamifoolen verwerkt, of in muilen voor jigtige lieden gevoerd wordt. Het bont van den zwarten Wolf wordt egter zeer geacht en is van groote waarde; de tanden der Wolven gebruiken de boekbinders en vergulders om hun werk mede te polijften.

DE GESTREEPTE HYENA.

(Pl. VIII. Fig. 3. het mannetjen.)

De gestreepte Hyena is een wild verschurend dier van de grootte van den Wolf, dat niet tamm gemaakt kan worden; hij onderscheidt zig van andere dieren daardoor, dat hij maar vier vingers aan de voorste zoo wel als aan de agterste voeten heeft en van de wolven en andere, waarmede hij overeenkomst mag hebben, ook door eene apening of beurs die hij onder den staert heeft, waaruit een stinkend vogt loopt. Daar zijn tweeerlei onderscheiden soorten van Hyenas, de gestreepte en de gevlakte.

De gestreepte Hyena is korter en meer ineengedrongen van lijf dan de Wolf, naar welken hij enigzints, zoo in grootte als gedaante, overeenkomt; zijn kop is korter en breeder; hij heeft lange, regtopstaande, naakte ooren; zijne pooten zijn langer dan die van den Wolf, en met donkere kringen getekend; hij heeft lang hair op het lijf en maanen langs zijnen hals en op de schoft, die egter meer overeind staan dan nederhangen; zijne kleur is ligt graauw met vaal en zwart gemengd en hij is getekend met donkere streepen, die van den rug naar den buik en dus van de hoogte naar de laagte loopen; onder zijnen staert heeft het mannetjen zoo wel als het wijfjen eene opening of spleet, die in een ondiep zakjen uit-

uitkomt, waarin een stinkend smeervogt is; hij heeft, gelijk ik gezegd heb, maar vier vingeren aan alle de voeten, dat hem van alle andere viervoetige dieren onderscheidt; zij zijn met nagelen gewapend; zijn staert is zeer ruig en ook bij sommige met kringen getekend, doch bij andere niet; hij draagt denzelfen niet opwaarts, maar neêrhangende tusfchen de beenen. De Hyenas hebben in hunnen gang iets zonderlings; wanneer men hen opjaagt, loopen zij zoo sterk kreupel, dat men denkt dat zij vallen zullen, hetgeen omtrent honderd fchreden duurt, waarna zij weder regt loopen.

De aart van den Hyena is, gelijk die van den Wolf, woest en wreed, zoo dat men hem nooit tam kan maaken; hij onthoudt zig meest des daags in fpelonken en holen of in gaten, welke hij in den grond graaft, en gaat meest des nagts op roof uit; hij leeft, gelijk de Wolf, van roof, maar hij is zoo vreesachtig niet en durft de menfchen zelfs bij dag wel aantasten; hij loert op allerlei wild en belaagt ook de kudden koeijen en fchapeu; wanneer hij honger heeft, eet hij zelfs ook doode en half verrotte dieren, graaft met zijne klaauwen de lijken van menfchen op en verflindt dezelve, hoe verre zij ook in verrotting mogen gevorderd zijn; hij kan die ook van verre ruiken en wordt door dien reuk naar de begraafplaatsen gelokt; als hem alle vleesch van dieren ontbreekt, graaft hij zekere wortelen op om zijnen honger te stillen.

De Hyenas leeven alleen, gelijk de Wolven; doch in

landen, daar zij in menigte gevonden worden, koomen zij, als zij van alle kanten aangelokt worden door den reuk van verflagen lijken, die men onbegraven laat liggen, in groote menigte bij een om op dezelve te aazen. Een reiziger, die zig langen tijd in Abysfinie heeft opgehouden, zegt dat te Gondar, de hoofdstad van dat Rijk, den geheelen nacht door eene menigte van deeze dieren in de stad kwam, die de doode lighaamen, welke dat volk, dat zeer woest, wreed en morsig is, onbegraven op straat laat liggen, op kwamen vreeten; wanneer hij des avonds laat uit des Konings paleis naar huis gong, zag hij dikwijls op het plein van het slot, geheele troepen Hyenas, die als honden tegens hem knorden en hem in de beenen dreigden te bijten, schoon hij een goed aantal gewapende soldaaten bij zig hadt, die elken nacht enige vandie dieren doodde.

Hoe stout die Dieren zijn; kan men daaruit afmeetten dat dezelfde reiziger, eens in zijne tent in donker bezig zijnde en een geluid agter zig hoorende, als of 'er iets naaar zijn bed ging, de tent uitgong, doch wederkoomende een paar vonkelende oogen zag; en toen hij zijne bedienden met licht geroepen hadt, bevondt dat het een Hyena was, die naast zijn bed stondt en enige bosfen kaarsfen in zijnen bek hadt; hij gong op hem los en doorboorde hem met een piek; maar nu wierdt het dier woedend, het liet de kaarsfen vallen en viel op hem aan; waarop hij eene pistoolschoot op hetzelfde loste, terwijl een van zijne bedienden het met eene bijl den kop opkloofde en doodde.

Zoo 'er een land is waarin de Hyenas hunnen smaak voor menschen vleesch voldoen kunnen, is het voorzeeker Abyssinie en de landen daaromtrent. Die woeste volkeren voeren zulke statie en wreede oorlogen met malkanderen, dat somtijds geheele natieën uitgeroeid en gedood worden en onbegraaven blijven liggen, welke lijken alsdan een prooi voor de Hyenas zijn; de weinige ongelukkige menschen, die deeze nederlaagen dan ontsnappen, dwaalen, na dat alle hunne wooningen verwoest en verbrand zijn, in die uitgestrekte woestijnen om, daar zij door honger en vermoeidheid allengs zoo verzwakt worden dat zij ook ten prooi worden aan de Hyenas, die hen aanvallen en gemeenlijk tot den laatsten man verslinden; hierdoor worden die dieren nog stoutmoediger, zoo dat men in die landen niet veilig langs den weg kan gaan, tenzij men wel gewapend is, hetgeen egter niet belet dat zij de menschen aanvallen. Men zegt egter dat zij de ezels en muil ezels liever dan de menschen verslinden; maar vooral zijn zij zeer gezet op honden-vleesch; ook durft geen Hond een Hyena in het open veld aanvallen; de gemelde reiziger heeft gezien dat zij in de tenten der bedienden kwamen, waarin de Honden vastgebonden waren, dezelve aangrepen en die voor hunne oogen zогten wegtesleepen.

De Hyena durft zig tegens den Leeuw verweeren; den Panther vreest hij niet en de Once, eene andere soort van het tijgergeslacht, valt hij aan en kan hem vermeesteren.

Men

Men zegt dat de Hyena bij nacht beter ziet dan bij dag, en door een helder licht als dom en zinloos schijnt te zijn; de meergemelde reiziger floot bij dag eene Hyena met een jong geitjen en een lam op en vondt die des avonds nog onbeschadigd; doch bij nacht eenen Hyena met dieren opsluitende, vrat de Hyena eenen jongen Ezel, een Geitjen en een Vos zoo schoon op, dat 'er den volgenden morgen niets dan enige kleine stukjens van de beenderen van den Ezel overig waren.

Men heeft gezegd dat de Hyena de stem van den mensch en van andere dieren weet natebootfen; doch andere zeggen dat hij een gehuil maakt, dat naar het bulken van een kalf gelijkt, of, volgens andere, naar het schreijen van een kind.

Men vindt deeze Hyenas in alle warme lugtstrecken van Asia en Afrika; wij hebben gezien dat zij in groote menigte in Abyssinie gevonden worden. Schoon dit dier even schadelijk als de Wolf is, stelt men geene regelmatige jagten aan om het te vangen of te dooden; ook weigeren de Honden dezelve te jaagen. Ik weet niet dat dit dier van enig nut is na zijnen dood; zelfs zijne huid weet ik niet dat tot leder bereid en verwerkt wordt. Ik vind egter ergens aangetekend dat het in Egypten van het gemeene volk gegeten wordt; mischien zal dit geschieden, als 'er gebrek of hongersnood is.

DE GEVLAKTE HYENA.

(Pl. VIII. Fig. 4. het mannetjen.)

Deeze gevlaakte Hyena verschilt weinig van den voorigen en voornamelijk daarin, dat hij, *in plaats van donkere streepen, ronde vlekken over het geheel lijf heeft*. Hij is van de grootte van eenen grooten Hond; hij heeft eenen vrij grooten kop, ronde ooren, baardborstels aan den neus; zijn muil en het bovengedeelte van den kop is zwart; zijn hair is vuil geelachtig van kleur met donkerbruine rondachtige vlekken, die niet regelmatig verdeeld staan, doch op den hals heeft hij geene ronde vlekken, maar bruine streepen die in de lengte loopen. Zijn geheele hals is bezet met borstelachtig hair; boven op den nek en langs den ruggegraat staan ook eene streek van borstelen, welke het dier, als het toornig wordt, overeind zet en, als het bedaart, weder laat vallen. De staert is zeer hairig, van dezelfde kleur als het lijf, maar met twee banden geringd en eene zwarte punt. Onder den staert heeft deeze Hyena ook het beursjen met het stinkend vogt, van welk ik bij den voorigen melding gemaakt heb.

Dit dier verschilt niet in aart van het voorige; het is even wild en vraatzugtig; het leeft oneens van roof, tast kudden en menschen aan, en graaft de lijken op, om die te verflinden. Het verbergt zig meest des daags en gaat des nagts op roof uit, als wanneer

men het in de wildernissen hoort huilen; men zegt dat het kan lagchen als een mensch; doch dit gelach bestaat slechts in een grinnkend geluid, dat het met gesloten tanden en een weinig opgetrokken lippen uit de keel maakt; als het huilt, roept het ten naasten bij *auuo* of *ooao*, dat, al huilende uitgebruld wordende, een akelig geluid in den nacht maakt, waardoor het zichzelf verraaft. Men zegt dat zij ook het geluid van andere dieren zeer wel weten natebooten, als het blaaten van schaapen en lammeren, het bulken van kalveren, en diergelijken, om daardoor die dieren tot zig te lokken en te verslinden. Hij is somtijds zoo stout, dat hij in de hutten der Wilden sluipt om hunne kinderen wegtesleepen.

Men vindt deeze dieren voornamelijk in Afrika en daar zijn 'er veele aan de Kaap de Goede Hoop, daar men eens in den tijd van vier jaaren honderd en vijftig van dezelve gedood heeft; des nagts koomen zij in de stad van de Kaap aan de vleeschhal, om de beenderen, vellen en al hetgeen van de slagters weggeworpen wordt optevreeten of wegtehaalen, waarmede de burgers hen laten begaan, zonder hen te slooren.

Men vertelt aldaar een grappig geval, dat met een deezer dieren, dat men daar den *Tijgerwolf* noemt, zoude gebeurd zijn; doch ik ben in twijfel, of deeze Tijgerwolf wel onze gevlake Hyena zij, en denk eerder dat de Tijgerwolf een ander dier is van het geslacht der Tijgers, van welk ik op zijne plaats melding zal maaken;

wat daarvan zij, zie hier het geval, hetzij het dan met de gevlaakte Hyena of met den Tigerwolf gebeurd zij.

Op eenen tijd dat men eenen vrolijken maaltijd, niet verre van de stad van de Kaap hieldt, hadt men daar een trompetter, die smoor dronken was geworden, des nagts buiten de deur gelegd, opdat hij wat verkoelen en te eerder nugteren zoude worden. Hij hadt daar niet lang gelegen wanneer 'er zulk een dier voorbijkwam, dat, hem ziende liggen, hem op zijnen rug wierp en met hem naar het gebergte voortwandelde. Ondertusfchen kwam de Trompetter weder wat bij zigzelven, en merkende dat hij dus weggesleept wierdt, vatte hij zijne trompet, die op zijnen rug hing, en begon alarm te blaazen, hetgeen het roofdier zoodanig verschrikte, dat het hem liet leggen en wegliep, waardoor de man dit groot gevaar ontfnapte en zig weder naar de gasten spoedde.

Men jaagt die dieren even als de voorige; men fchiet hen zoo als men best kan, maar rigt 'er geene geregelde jagt op aan; ook is het dier van geen nut na zijnen dood; in hun leven fchijnen de Hyenas door de Voorzienigheid bestemd te zijn om het land van de lijken en krennen van andere dieren te zuiveren, welke in die warme landen de lugt zouden befmetten. Men brengt vrij dikwijls Hyenas op de jaarmarkten in ons land; drie jaaren geleden kon men den gevlekten en den gestreepten Hyena bij elkanderen in de fteden van Holland gaan bezigtigen.

DE JAKHALS.

(Pl. VIII. Fig. 2.)

De Jakhals is een *wild verscheurend dier*, dat veel naar den Hond en naar den Vos gelijkt; het is goudgeel van kleur, waarom het ook de gulde Wolf genaamd wordt.

Schoon de Jakhals een wild, vrij woest, verscheurend dier is, dat, over het algemeen niet tam gemaakt kan worden, zoo vindt men egter eene kleinere soort van zulke dieren (waaronder enige verscheidenheden zijn) die tam gemaakt kan worden, en men leest in oude Chronijken dat, twee honderd en vijftig jaaren geleden, de Dames aan het Hof van Frankrijk deeze kleine Jakhalsjens hielden, in plaats van hondjens; die kleine soort is veel fraaier dan de groote.

De groote Jakhals is slegts zoo groot als een middelbaare Hond, naar welken hij in zijne gestalte en in den kop veel gelijkt, gelijk ook naar den Vos, maar hij is wat hooger op zijne pooten dan dit laatste dier. Zijn smoel loopt vrij spits af en is met zwarte baardborstelen bezet; hij heeft opstaande ooren. Aan zijne voorste pooten heeft hij vijf vingers en vier aan de agterste; zijn staert is zeer ruig en lang als die van een' Vos; dit dier is goudkleur of vosrood van kleur, gelijk ik gezegd heb, maar wit onder de keel en aan de bovenlip; op den hals en rug is het graauwachtig geel, en op den buik en de pooten roodachtig geel; zijn staert is graauw-geel van kleur.

Kleur. De kleiner soort is als een kleine Hond, maar gelijk voor het overige naar de groote; men vindt nog eene andere verscheidenheid van Jakhalzen, die voornamelijk in de landen aan de Kaap de Goede Hoop gevonden worden, waarom men deeze den *Kaapschen Jakhals* noemt; hij wordt voor eene bijzondere soort gehouden en is van eene graauwe kleur met eenen zwarten band over den rug.

De Jakhalzen onthouden zig des daags in de dikke boschen, daar zij zig, zelfs in den grond, onder rotsen of in gaten, verschuilen, maar des nagts koomen zij uit hunne holen te voorschijn, om hun aas te zoeken, dat zij op den reuk doen; zij koomen dan op de boeren wooningen, in de dorpen en de open steden, en neemen daaruit weg dat hun voorkomt. Zoo dra de nagt gevallen is, hoort men hen, in de landen daar zij vallen en daar zij in menigte gevonden worden, schriklijk huilen, want zoo dra is niet een begonnen zijne stem te verheffen, of de andere beginnen hem van alle kanten te antwoorden; het gehuil is met eene soort van onaangenaam geflaf vermengd, hetgeen een allerakeligst muzijk in het veld maakt; hun gehuil geeft een geluid van *oua, oua, oua*, en het schijnt dat zij, als zij dit van hunne makkers hooren, niet laten kunnen mede te schreeuwen; want als een jakhals stil in eenen stal is ingebrooken, en de andere hoort schreeuwen, begint hij zulks veeltijds ook te doen, waardoor hij zigzelve verraadt. Zij zijn zeer vraatzugtig en verslindend, maar zijn egter niet zeer kloekmoedig: zij gebruiken meer list dan geweld, tenzij tegens dieren, die

zij ligt overmeesteren kunnen. Ook vereenigen zij zig des nagts bij troepen van twintig, dertig of veertig en vallen dus met malkanderen sterker dieren aan; dikwijls jaagen zij dus twee honderd met malkanderen; dit klein legertjen van Jakhalzen kooft dan somtijds op bewoonde plaatsen, werpt zig op de schaapen en de hoenderen, bijt die dood en sleept hen weg. Het gebeurt dikwijls dat, terwijl deeze hun akelig geschreeuw vervolgen, andere in stilte bezig zijn in eene schaapskooi intebreeken, of den eenen of anderen roof wegtehaalen; zij weeten zelfs in stilte te sluipen tot bij den reiziger, die vermoeid langs den weg te slaapen ligt en zijn zak met voorraad, dien zij ruiken, van zijne zijde wegterooven. Zij leeven meest van kleine diertjens en gevogelte, maar tasten met elkanderen ook koeijen en paerden aan, al is 'er iemand bij, die 'er op past; zij zullen egter eenen volwasfen mensch niet licht aanvallen, doch wel kinderen. Als zij in de stallen gekoomen zijn en 'er geene dieren of iets anders vinden, vreeten zij het leder van de tuigen op, gelijk ook de laerzen en schoenen en neemden de lederen riemen mede, die zij den tijd niet hebben om optevreeten; zoo vraatzugtig zijn zij dat zelfs het hardste en droogste leder nog smaaklijk voor hun is; alle vettigheid, die zij vinden, is ook hunne gading, zelfs de vuiligheid en mist van andere dieren verflinden zij en als zij geen levendig aas bekoomen kunnen, vreeten zij krengeu en lijken op; zij zijn zelfs zeer gretig naar lijken, voornamelijk naar menschen-lijken, en als zij ergens koomen kunnen daar een lijk begraven ligt, dat zij gemaklijk
rui-

ruiken, graaven zij het op, hoe diep het ook onder de aarde mag liggen; hoe nader zij dan bij het lijk koomen, hoe harder zij beginnen te schreeuwen, naardien zij gemeenlijk veele te gelijk daaraan werken, maaken zij daarbij een ijslijk gehuil en geblaf; als zij eens den smaak van menschen lijken hebben, koomen zij geduurig op de kerkhoven, of volgen de legers, om de verflagene op te eeten, of de caravaanen van reizigers, die enige duizenden met elkanderen door de woestijnen trekken en onder welke dus van tijd tot tijd enige menschen en beesten sterven, die hun benevens alle de vuiligheden, die agtergelaaten worden, ten prooi dienen. Om te beletten dat deeze dieren de lijken niet uit hunne graven haalen, is men, in de landen daar zij zijn, gewoon, bij het begraven der lijken, de aarde wel vast intetrappen en onder dezelve groote steenen en groote puntige doornen te mengen, hetwelk de Jakhalsen belet dezelve optegraaven. Zij volgen aan de Kaap de Goede Hoop ook de ontzaghelijke groote troepen bokken en gazellen, die door die landen trekken, om de zwakste aantevallen en die, welke koomen te sterven, mede te verslinden.

Men heeft van dit dier gezegd dat het de jager van den Leeuw is, dat de Leeuw het met zig brengt om het wild voor hem optespooren, en dat hij hem daarvoor met een gedeelte van den buit beloont. Men kan in den eersten opslag reeds bemerken dat dit zoo niet zija kan en dat de Jakhals zig niet door den Leeuw tot zijn knecht zal laten gebruiken: maar zie hier hoe de zaak gelegen is; als de Jakhals des nagts enig dier opge-

jaagd heeft, loopt hij het zeer snel na, al huilende en blaffende; de andere Jakhalzen, die dit hooren, koomen alle toeschieten en loopen al blaffende mede; wanneer nu de Leeuw dit geweld verneemt, vermoedt hij ligt dat 'er wild op het spoor is, hij loopt 'er dus ook naar toe en, als het wild gevangen is, is het ligt te denken dat de Leeuw maakt dat hij 'er meester van blijft en dat hij het zelf op-eet: de Jakhalzen moeten dit dan van verre toezien, zonder mede te mogen eeten; doch wanneer de Koning der dieren verzadigd is en henengaat, terwijl hij nog wat beenderen en afval overlaat, koomen de Jakhalzen, als hij weg is, zig op dat overschot vergasten.

Het wijfjen van den Jakhals is kleiner dan het mannetjen; het krijgt, na eene maand dragts, van vijf tot agt jongen te gelijk en heeft zes of agt borsten. De Jakhalzen van de groote soort kunnen wel mak gemaakt worden, maar worden egter nooit zoo tam als honden; zij zijn altoos gereed om te bijten; een, welken men in een huis hieldt, kon nooit afgewend worden van op de tafel te springen en alles wegteneemen wat 'er op stondt; zij stinken afgrijslijk, ja, de plaats daar zij maar eenen oogenblik gelegen hebben is met dien stank besmet; de kleine soort wordt egter tammer gemaakt, gelijk ik reeds heb aangemerkt.

Men vindt Jakhalzen in groote menigte in geheel Oost-Indie, in het Oosten en in Noordlijk Afrika, in Barbarije, aan de Kaap de Goede Hoop enz. daar het warinst is, zijn zij het grootst, maar men vindt gemeenlijk in dezelfde landen de kleine en de groote soort.

Ik weet niet dat dit dier den mensch na zijnen dood tot enig nut verstrekt; men heeft uit de beschrijving gezien dat het bij zijn leven, in de huishouding der Natuur, verordend schijnt om het aardrijk van lugt besmettende krenge en vuiligheden te zuiveren. Ik weet niet ooit dit dier in ons land in diergaarden gezien te hebben; mischien dat de vuilheid deezer dieren en de stank, dien zij van zig geeven, iedereen afschrikt van hen tot het voldoen der nieuwsgierigheid te bewaaren.

D E V O S.

(Pl. VIII. Fig. 5. het mannetjen.)

De Vos heeft veel overeenkomst met den Hond, van welken hij egter in veele opzigten, voornamelijk in den kop en den staert verschilt; hij is een vleesch- en ook een vrugten-eetend dier, dat zig een hol onder den grond graaft, om zijne loosheid vermaard.

De kop van den Vos is grooter dan die van den Hond, naar evenredigheid van de grootte van hunne lighaamen; zijne ooren zijn ook korter, zijn staert is veel dikker en zeer ruig met lange hairen bezet. De Vos gelijkt ook enigzints naar den Wolf, maar zijne gedaante vertoont meer vlugheid en ligtheid; zijn smoel is puntig als die van eenen Windhond en over het geheel heeft dit dier een schrander uitzigt; hij is maar zoo groot als een middenmaatige hond. De Vosfen hebben eenen afschuwelijken stank bij zig.

De Vos heeft een hol onder den grond, waarin hij gemeenlijk huisvest, dat hij voor zijne schuilplaats houdt en waarin hij zijne jongen opbrengt; deeze wooning weet hij ruim en gemakkelijk te maaken; hij kiest daartoe eene goede plaats uit, op den zoom van een bosch; hij maakt verscheiden ingangen aan dit zijn hol en weet die op verborgen plaatsen te maaken, zoo dat men die niet ligt kan vinden; die onderaardsche gangen zijn met bogten en kromten; somtijds maakt hij deeze wooning geheel zelf onder den grond, maar veeltijds ontnemt hij een Das of Konijnen de hunne en jaagt hen 'er uit, terwijl hij het hol dan vergroot en voor zigzelven bekwaam maakt; hij is 'er egter niet altoos in, maar houdt het des noods voor zijne schuilplaats; in dit hol zit hij ook te loeren en gaat 's nagts ter jacht op wild en klein gevogelte. Hij voedt zig gewoonlijk met alle vogelen, die hij kan vangen, als hoenderen, ganzen, eendvogels, patrijzen, kraaien, ook met wild, als haazen, konijnen, waarvan hij zeer veele, vooral jonge eet; ook eet hij mollen, veldmuizen, wilde katten, lammeren, ja zelfs springhaanen, kevers, wespen, kikvorschen, padden en hagedisfen, kreeften en alle soort van visch, die hij krijgen kan. Hij lust ook gaerne weeke aard- en boom-vruchten, is vooral verlekkerd op druiven, van welke hij, zegt men, vet wordt; ook eet hij konig en wasch, en lust ook eieren, kaas en melk.

De Vos eet niet van doode krenge van menschen of dieren, maar enkel van hetgeen hij levendig vangt; hiertoe dient hem en zijne vlugheid en zijne listigheid, want
dit

Dit dier is zoo schrander in het zoeken van zijne kost en in het zorgen voor zijn behoud, dat zijne loosheid zelfs tot een spreekwoord geworden is; een listig mensch immers wordt menigmaal bij vergelijking een *looze Vos* genoemd. In zijn hol zit hij te luisteren naar het kraaien van de haanen op de boeren-wooningen; wanneer hij besloten heeft daarop af te gaan, wagt hij tot de nacht gekoomen is en de boeren naar bed zijn; dan kooft hij stillets aan sluipen en springt over de heining of hegge, of kruipt 'er onder door; dus op de werf gekoomen, laat hij geentijd verloren gaan, maar bijt, zoo spoedig hij kan, alle de hoenderen en ganzen, die 'er zijn, dood; zitten de hoenderen te hoog om 'er bij te koomen, dan weet hij hen somtijds zoo zeer te doen verschrikken, dat zij van hunnen flock vallen en hem dus ten prooi worden; wanneer nu al het gevogelte dood is en dus geen gerugt kan maaken, neemt hij eenen in den bek en draagt dien in zijn hol, of verbergt hem hier of daar onder bladeren of mos; dan kooft hij terug en haalt weder eenen anderen, dien hij insgelijks verfloopt, maar op eene andere plaats, vervolgens eenen derden, en dit duurt zoo lang tot 'er geene meer zijn, of tot het dag wordt en hij beweging in het huis begint te hooren en dus begrijpt dat het tijd wordt dat hij zig bergt. Als 'er strikken gezet zijn, om lijsters of andere vogelen te vangen, gaat hij met het kriecken van den dag, eer de jager nog gekoomen is, en somtijds meer dan eens opeeren dag, kijken of 'er vogels in gevangen zijn; vindt hij een of meer in de strikken, dan neemt hij die mede en verbergt hen op verschillende plaat-

plaatsen, daar hij die, al is het twee of drie dagen daarna, zeer wel weet weêrte vinden. De haazen weet hij in hun leger te verrasfchen, en de jongen jaagt hij op het vlakke veld na, en blaft dan als een hond; fomtijds staat een andere Vos aan den doorgang optepasfen, die den haas, als hij voorbijkooimt, grijpt. Men zegt dat hij fomtijds zig houdt als of hij dood was, om dus de dieren, die hem dan willen aantasten, te vatten en te betrappen; de jonge konijntjens weet hij uit hunne holen optegraaven; hij weet ook de nesten van de patrijzen en kwartels zeer wel te vinden en verflindt fomtijds de moeder met de eieren. Wanneer de Vos een nest van bijen of hommels vindt, tast hij het moedig aan; maar deeze diertjens werpen zig alle te gelijk op hem en geeven hem duizend steeken met hunne angels, om hem te verjaagen; dan gaat hij wat ter zijde en rolt zig over den grond om hen te verpletteren; vervolgens keert hij weder en overvalt hen dus zoo dikwijls, dat hij eindelijk de bijen noodzaakt hun nest te verlaaten, wanneer hij en honig en wasch opeet. Hij weet de egeltjes ook te vangen; deeze diertjens, die hun lijf vol puntige penen hebben, rollen zig dan als een bal in een; maar de Vos weet hen met zijne pooten zoo lang voortteschoppen tot dat zij zig ontrollen en dan vat hij hen bij den kop en bijt hen dood; men zegt dat hij, om den egel te noodzaaken zig te ontrollen, op hem gaat pissen.

Ziet hier een paar trekken van hunne fchranderheid. Digt bij een visfchers hut zag men eenen Vos, die koppen van visfchen op een rei fchaarde; men wist niet wat hij

bij daarmede voor hadt, maar kort daarop kwam 'er een raaf op die koppen nedervallen om die wegtehaalen, wanneer de Vos toeschoot en den raaf tot zijn prooi maakte.

De tweede trek getuigt nog van grooter overleg. Een Vos was aan een honden-hok met eene keten vast gemaakt op eene werf, daar hoenders liepen; op een tijd zag men hem een gedeelte van het eeten, dat men hem gaf, buiten zijn hok op eenen afstand leggen, dan gong hij in het hok en beproefde of hij met eenen sprong tot bij het eeten kon springen, vervolgens schoof hij het eeten wat verder en beproefde het weder zoo lang tot hij wist welken afstand hij verst met eenen sprong bereiken konde; dus zijn plan gemaakt hebbende, gong hij stil in zijn hok zitten en wagtte met het grootste geduld tot een van de hoenderen in goed vertrouwen van dat aas kwam pikken, als wanneer hij toesprong, dit hoen vatte en in zijn hok sleepte.

De Vos krijgt maar eens in het jaar jongen en wel nooit minder dan drie, maar altoos van vijf tot agt te gelijk; het wijfjen werpt dezelve, na negen weeken, in het hol, daar zij een bedjen van mos en bladeren voor hun maakt; dit gebeurt in het voorjaar; de jongen worden, als de honden, blind gebooren; zij worden ook, als de honden, in agttien maanden, of twee jaaren volwasfen en leeven dertien of veertien jaaren. Als het wijfjen van de Vos merkt dat haar verblijf ontdekt is en dat men haare jongen, terwijl zij afwezig was, ontrust heeft, vervoert zij die alle het een na het ander

en gaat een ander hol opzoeken, daar zij hen in gaat brengen.

De Vos heeft eenen zeer fijnen reuk, zoo dat hij het wild of zijnen vijand op den afstand van twee honderd schreden kan ruiken. Hij blaft gelijk de honden; maar hij heeft ook eene soort van geschrei, dat naar het schreeuwen van de paauwen gelijkt; in den zomer valt zijn hair uit en wordt vernieuwd, waarom ook de Vosfen-vellen van Vosfen, die in den zomer gevangen worden, niet geacht zijn. Hij slaapt zoo vast, dat men digt bij hem koo men kan zonder hem wakker te maaken; als hij slaapt, ligt hij in de rondte, even als de honden, maar als hij rust, ligt hij op zijnen buik en strekt zijne agterste pooten uit; de vogeltjens kennen deezen hunnen vijand wel en als een hem ziet, schreeuwt hij om de andere te waarschuwen.

De Vosfen kunnen wel enigzints tam gemaakt worden; maar nooit geheel; als zij groot worden, loopen zij de hoenderen na, en volgen hunnen aart, en als men hen te lang gevangen houdt, sterven zij van verveeling; het is aanmerkelijk dat men ondervonden heeft dat dezelve Vosfen, die zig op de hoenderen wierpen, als zij in vrijheid waren, dezelve niet meer aanraakten, als zij met dezelve aan eene ketting gelegen wierden, schoon men hen den nacht bij elkanderen liet doorbrengen; wij hebben egter hier boven gezien hoe een aan de keten liggende Vos hoenderen wist te vangen.

Men verniet de Vosfen, zoo veel men kan, op plaatsen daar 'er veele gevonden worden, om de schade, die zij

zij onder het wild en tamgevogelte aanrigten, als ook om hunne vagten. Men vangt hen in strikken en vallen, waarin men tot aas een stuk vleesch, een duif, of een anderen vogel legt; als de Vos in eenen strik of val gevangen is, doet hij zijn best om die te breeken, en zal zelfs, als het wezen moet, een lid van zijn poot in den strik laten zitten, dat hij afbijt of afscheurt, om vrij te koomen, zoo zeer werkt de vrees op dat dier, als het zig van zijne vrijheid beroofd vindt. Men legt ook eene soort van voet-angels om hen te vangen, en in sommige landen legt men vergiftigd aas, gelijk als tegens de Wolven. Doch men stelt ook Vosfen jagen aan met snaphaanen en honden. Daar alle de honden een tegenzin hebben om op den Wolf te jaagen, jaagen zij integendeel met veel drift en vuurigheid den Vos en zelfs liever dan herten en haazen. Men gebruikt daartoe dashonden en drijfbrakken; als hij merkt dat hij vervolgd wordt, begeeft hij zig naar zijn hol; als men nu het geheel nest wil uitroeijen, zendt men dashondjens met kromme pooten het hol in, die hem'er uit jaagen, wanneer de jagers hem schieten, of terwijl de honden onder den grond met hen aan het vegten zijn, graaft men het hol van boven op en slaat hen dood, of vat hen levendig met tangen; maar dit kan altoos niet geschieden, omdat de hollen somtijds onder rotsen, of boomstammen zijn. Men gaat ook wel dus te werk. Als men het hol van den Vosgevonden heeft, sluit men de ingangen toe; de jagers plaatfen zig met hunne snaphaanen daar omtrent, terwijl

andere met honden het spoor van den Vos opzoeken; als zij hem opgejaagd hebben, loopt hij regt toe regt aan naar zijn hol en de jagers schieten op hem, terwijl hij het hol gesloten vindt; zoo zij hem dan niet geraakt hebben, loopt hij met alle snelheid weg, maakt eenen grooten omweg en komt weder bij zijn hol, daar hij wederom de schooten der jagers moet uitstaan; doch missen zij hem andermaal, dan loopt hij, om zig te redden, regt voorwaards uit en komt ten derde maal niet weêrom; dan vervolgt men hem met drijfbrakken, en hij kan deeze nog genoeg afmatten, want hij loopt met opzet door het dichtste kreupelbosch en begeeft zig zeer verre weg. Men zegt dat hij, als de Honden gereed zijn om hem te vatten, in zijnen staert pist, en met deezen de honden in de oogen kwispelt, zoo dat zij daardoor blind worden en hem uit het gezigt kwijt raaken. Op deeze jagt zijn de land-edellieden in Engeland en Schotland, die niets beters te doen hebben, zeer verzot, ja al konden zij de Vosfen uitroeijen, gelijk men de wolven in dat land gedaan heeft, zouden zij zulks niet doen, om het vermaak van deeze jagt niet te missen.

De Vosfen zijn over een zeer groot gedeelte van den aardbodem verspreid, en daar worden ook aanmerklijke verscheidenheden onder gevonden, die vooral in kleur verschillen; de gemeene Vosfen, die over het lijf ros van kleur zijn, graauw op de borst en welker staert aan het eind wit is, vindt men overal, in Europa, in Asia, zelfs in Amerika, maar zij zijn zeer zeldzaam in Afrika en onder

der de linie; maar onder deeze gemeene zijn 'er ook die zilverkleurig zijn, welk *Brandvosfen* genaamd worden. In de Noordlijke landen vindt men zwarte Vosfen, blaauwe Vosfen, graauwe Vosfen, ijzer-grijze, zilvergrijze, witte, witte-met vaale pooten, witte met den kop zwart, witte met den punt van den staert zwart, rosfe met de keel en den buik geheel wit, en eindelijk *gekruifte Vosfen*, die eene zwarte streep langs den rug hebben en eene andere zwarte streep op de schouderen, die dwarsch, als een kruis over de eerste loopt; deeze zijn grooter dan de andere en hebben de keel zwart; men vindt deeze ook in Afrika; men is het niet eens of alle deeze dieren onderscheidene dieren dan wel verscheidenheden van den gemeenen Vos zijn; wat daarvan zij, ik zal de beschrijving en afbeelding van eene derzelve, die van de witte en blaauwe Vos nainelijk, agter deeze laten volgen.

Het vleesch van de Vosfen wordt van sommige gegeeten, maar is niet smaaklijk; doch het voornaamste nut, dat men van deeze dieren trekt, bestaat in hunne vagt, die tot bont in pelsen gebruikt wordt; doch het bont van alle kleuren van Vosfen is niet even zeer geacht en wordt ook niet even duur betaald; van de gemene worden elk jaar wel vier duizend vellen uit Noorwegen uitgevoerd. Het bont van de witte is niet zeer geacht, omdat het hair ligt uitvalt, de zilver-graauwe zijn in meer waardij, de blaauwe en gekruifte worden veel gezogt, omdat zij zeldzaam zijn; maar de vagt van de zwarte Vosfen is een allerkostbaarst bont, dat zeer duur betaald wordt.

DE STEEN-VOS, DE WITTE EN BLAAUWE VOS,
DE ISATIS.

(Plaat VIII. Fig. 6.)

Dit diertjen heeft zeer veel overeenkomst met den Vos, zoo in gedaante als in levenswijs; het is wat kleiner, zijn kop gelijkt egter al zoo veel naar dien van een hond; hij heeft een zeer spitsen smoel; zijn *hair is zagter dan dat van den gemeenen Vos, en het is in den winter wit en in den zomer blaauw*. Hij maakt zig ook' een hol onder den grond; hij leeft van haazen, van rotten en van gevogelte, vooral water-vogels, die in de landen, daar hij zig bevindt, menigvuldig zijn, en ook van visch en is zoo listig als de Vos om die dieren te betrappen; hij gaat te water en zwemt over de meiren, om de nesten van de eendvogelen en ganzen te gaan opzoeken, welker eieren en jongen hij opeet.

Deeze dieren wonen in de koude Noordlijke landen en voornamelijk aan de kusten van de Ijs-zee; zij onthouden zig meer in opene velden dan in boschen; men vindt hen in de koudste, bergachtigste en kaalste sreekken van Noorwegen, Lapland, Siberie en IJsland.

Het bont van deezen Vos is zeer geacht en hoe donkerer van kleur hoe duurer in prijs het is. In Tartarye moeten zeer veele van die Vosfen zijn, want men meldt dat de Tartaaren elk jaar vijftig duizend vellen te koop brengen, die naar Siberie en Turkye vervoerd worden.

Het

Het vleesch van deeze dieren wordt gegeten, is, zegt men, niet onafmaaklijk, en smaakt naar konijnen-vleesch. Zij worden meest in strikken en vosfen-vallen gevangen.

DE GROOT-OOR, DE ZERDA.

Daar is nog een zeer klein diertjen, dat men ook onder de Vosfen telt en dat zig onderscheidt *door zijne zeer groote ooren, die bijna zoo groot zijn als het halve lijf*, gelijk die van de langgeoorde Vledermuis; zijn smoel gelijkt veel naar dien van eenen Vos, gelijk ook zijne gestalte; het is wit van kleur met ligt vaal gemengd; zijn hair is zeer zagt; zijn staert is niet zoo ruig als die van den Vos. Men zegt dat het op de palmboomen leeft en de vrugten van die boomen eet. Het wordt in Barba-rye en Lybie gevonden. Van de huishouding van dit diertjen is niet veel bekend.

D E L E E U W .

(Pl. IX. Fig. 1 de Leeuw, Fig. 2 de Leeuw.)

De Leeuw is een wild verschuurend dier, dat zeer groote kragt bezit; hij heeft eenen ronden kop, klauwen, van welke hij de nagels in kan trekken, en eenen langen dunnen staert, aan welks eind een vlok hairs is; het mannetjen is met zeer lange maanen aan den hals versierd.

De Leeuw is fraai en sierlijk van gedaante en elke beweging, die hij doet, geeft zijne groote sterkte en vlugheid te kennen; zijne wel geëvenredigde gestalte, zijn onverschrokken gezigt, zijn gefronfeld voorhoofd, zijne fiere houding, zijn staatige gang, zijn verschriklijk gebrul, het sterk slingeren met zijnen staert, het opzetten en schudden van zijne lange maanen als hij vergramd is; dit alles zet het dier eene soort van majesteit bij, welke, gevoegd bij zijne moedigheid en onverschrokkenheid, bij zijne edelaartigheid en den schrik, waarmede alle andere dieren op zijne annadering bevangen worden, hem te alle tijden den naam van *Koning der Dieren* verworven hebben, en, indedaad, schoon hij op verre na de grootte niet bereikt van den Oliphant, den Rhinoceros of andere groote zoogende dieren, is hij egter door zijne groote kragten en natuurlijke wapenen in staat de grootste te wederstaan en te overwinnen.

De Leeuw heeft eenen grooten kop en zijn aangezicht is omringd met lange haren, die langs en om den
hals

1

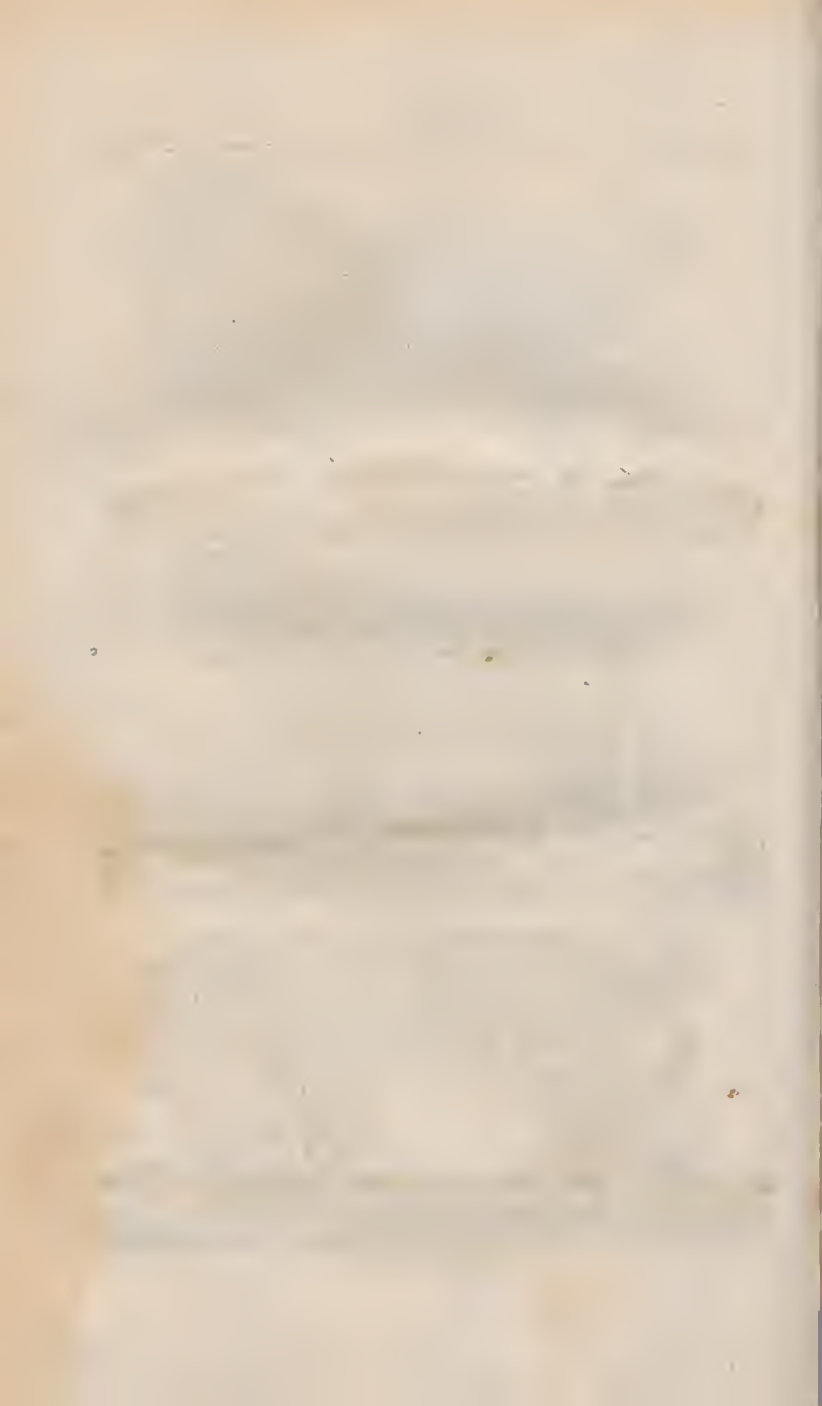

2

3

hals opgevolgd worden door lange nederhangende maanen bij het mannetjen , terwijl de Leeuwin deeze maanen niet heeft; hoe ouder de Leeuw wordt, hoe langer deeze maanen groeijen; hij kan die schudden, opzetten en in alle rigtingen beweegen, dat hij doet als hij toornig is. Zijn muil is zeer groot en de bovenlip is in het midden gespleten en hangt ter wederzijde in kwabben neder, gelijk bij den Bulhond; dezelve is met vrij lange witte knevelharen bezet. De Leeuw heeft dertig tanden, even als de Katten, evencens van gedaante en ook evencens geplaatst; namelijk zes snijdtanden, en twee hondstanden in elk kaakbeen, maar in 't bovenst vier baktanden aan elke zijde en slegts drie aan elke zijde in 't onderst kaakbeen. Zijne tong is groot en met scherpe puntjens bezet, die zoo hard zijn als nagelen en zeer scherp, waarmede het dier, wijl zij met de punten schuinsch van vooren naar agteren staan, als met eene rasp, het vel van het vleesch van andere dieren kan aflikken. Zijne ooren zijn kort en rond en bijna geheel in het hair van het hoofd verborgen. Het lijf van den Leeuw is met zeer kort hair bedekt, zoo dat het zig vrij kaal en rank vertoont, en te kaaler en ranker, omdat het voorste gedeelte van zijn lijf met zulke lange haren behangen is; de borst en buik zijn egter ook met langer hair bezet; zijn staert is lang en sterk; deeze is ook met zeer kort hair bedekt, zoo dat hij zig glad vertoont, behalven aan de punt, daar een vlok lang hair is; deezen staert beweegt hij met groote kragt en is in staat, met eenen slag van denzelven, een' mensch te werpen; als hij verbolgen is, slaat hij zigzelven

daarmede verschriklijk tegens de zijden. Zijne pooten zijn middelmatig lang, maar dik en vleeschig; doch zijne voeten zijn kort; hij heeft vijf vingers aan de voor- en vier aan de agtervoeten, die met zeer lange scherpe nagelen gewapend zijn, welke hij tusfchen zijne teenen kan in-trekken; zij zijn als tot een geutjen gebogen en het is aan-merklijk, dat zij den grond niet raaken, als hij loopt, waardoor zij niet afslijten, maar altoos fcherp blijven en in staat om het dier, in het vatten en verscheuren van zijne prooi, dienst te bewijzen.

De Leeuw is ligt vaal van kleur, die hier en daar wat bruiner en zwarter is, rondom de oogen en op de lippen is zijne huid wit; men vindt egter enige verscheidenheden van kleur in de Leeuwen van verschillende lugftreeken, die meest bestaan in wat donkerer of ligter kleur, want dat 'er witte en zwarte en zelfs gevlake Leeuwen zouden zijn, wordt niet als eene waarheid bevestigd.

De Leeuw in verschilt veel in gedaante van den Leeuw; vermits zij die lange hairen om den kop en die zwaare maanen niet heeft, is haar voorkoomen geheel verschillende; haar kop is kleiner en korter; haar voorhoofd niet zoo diep, alle de trekken van haar aangezigt zijn onduidelijker; haare nagelen zijn ook kleiner; ook is 'er veel verschil in de evenredigheden van het lighaam van den Leeuw en dat van de Leeuw in; zij is een vierde kleiner en vaaler van kleur, met wat zwart gemengd en hier en daar heeft zij zwarte vlakken, terwijl de deelen van ondersen witachtig zijn.

Men onderscheidt tweeërlei foorten van Leeuwen, die egter van elkanderen niet anders verschillen dan dat de eene foort grooter, de andere kleiner is, welk onderscheid waarschijnlijk alleen wordt te weeg gebragt door de lugtstreek, waarin zij leven; die in de heetste streken van Afrika wonen zijn de grootste, terwijl de Leeuwen van Asia kleiner zijn, en dus zijn ook de Leeuwen, die in Afrika op het hooge gebergte leven, daar het kouder is, kleiner dan die, welke in de vlakten gevonden worden, daar het brandend heet is; het geslacht der Leeuwen heeft geene andere verandering ondergaan dan deeze, hetgeen toont dat het zeer standhoudend is. De grootste Leeuwen zijn omtrent agt of negen voeten lang, behalven den staert, en vier of vijf voeten hoog, dat is, zoo groot als een klein paerd; de kleine zijn maar vijf en een halven voet lang en drie en een halven voet hoog, dat is, omtrent een derde kleiner.

De Leeuwin krijgt maar eens jongen in het jaar en wel in de lente; het getal haarer jongen is waarschijnlijk drie, vier of vijf; zij heeft vier borsten om die te zoogen; doch van deeze jongen sterven, zegt men, dikwijls veele zeer jong, zoo dat uit elk nest gemeenlijk maar een of twee tot volwassenheid koont, hetgeen de groote vermenigvuldiging dier dieren sterk hindert; het is zelfs zeker dat zij op de waereld in getal verminderd zijn, want de Romeinen, die hen lieten opvangen, om hen, tot hun vermaak, in de schouwspelen met elkanderen of met menschen te laten vechten, lieten zoo veele Leeuwen levendig uit Afrika aanbrengen, dat dat

geheele land thans zoo veele niet zou kunnen opleveren. *Pompjus* liet 'er zes honderd brengen en *Cesar*, gedurende den tijd dat hij geregeerd heeft, vier honderd stuks.

Hoe lang de leeftijd vanden Leeuw zij kan men niet met zekerheid bepalen, omdat het te moeielijk is die dieren in hunnen wilden staat waarteneemen en die, welke in gevangenis hun leven doorbrengen, leeven zeerkerlijk veel korter, dan degeene, die in het wild blijven; het is waarschijnlijkst dat hun leven omtrent vijf en twintig jaaren duurt.

De Leeuw leeft alleen van hetgeen hij zelf vangt en tast, als hij hongerig is, het eerste dier aan dat hem voorkomt; hij jaagt op alle groote viervoetige dieren en eet ook veele aapen, die hij egter op den grond betrappen moet, want de Leeuw kan niet in de boomen klimmen; hij eet veel te gelijk, zoo dat hij, eens verzadigd zijnde, wel twee of drie dagen kan vasten; met zijne sterke tanden vermaalt hij zeer gemaklijk de beenderen, die hij met het vleesch doorzwelgt. Hij moet vijftien of twintig ponden vleesch 's daags tot zijn onderhoud nuttigen; de grootste soort zal meer nodig hebben; hij eet niet gaerne dan van dieren, die hij versch gedood heeft en zal niet dan in den uitersten hongersnood van gestorven of bedorven dieren eeten; hij gaat zelfs eer op nieuw ter jagt om versch wild optedoen, dan het overfchet van hetgeen hij laatst gegeten heeft opzoeken. Vogelen laat hij met vreden; ook denkt men dat hij den Wolf niet verfindt, vermits men in Afrika dikwijls des nagts Leeuwen en Wolven te zaamen hoort brullen en huielen.

Ien. Men zegt dat de Leeuw het vleesch van Keinelen boven alle ander vleesch bemint, gelijk ook dat van jonge oliphantjens en dat hij, als hij dieren en menschen bij elkanderen vindt, altoos eer de dieren dan de menschen zal aanvallen. Zeer heet van bloed zijnde, moet de Leeuw veel drinken; ook drinkt hij zoo dikwijls hij water vindt; hij leppert het water als de honden, met dat onderscheid, dat, terwijl de tong van den hond zig naar boven omkrult om te leppen, die van den Leeuw zig naar onderen omkrult.

De Leeuw schijnt het sterk daglicht niet te kunnen verdraagen, maar ziet, als de katten, zeer wel bij nacht; de nacht is ook de tijd, dien hij waarneemt om op de jagt te gaan; hij heeft geenen fijnen reuk, zoo dat hij het wild niet op het spoor kan volgen, maar het in het gezigt moet hebben, om het te vangen. Alle dieren vreezen zeer de ontmoeting van den Leeuw en ontwijken hem zoo veel zij kunnen, waarom hij ook genoodzaakt is list te gebruiken; als hij geenen zeer grooten honger heeft, gaat hij in het een of ander dicht kreupelbosch, aan den oever van eene rivier, of bij eene bron, daar de dieren koomen drinken, op den buik leggen en wagt daar met geduld tot eene gazelle of een hert of ander dier onder zijn bereik koomt; zoo dra hij dat bespeurt, bespringt hij het met eenen zeer verren vluggen sprong uit zijnen schuilhoek en springt zelden mis; maar mist hem egter zijn sprong, dan vervolgt hij het dier niet al loopende, maar keert, als beschaamd en spijtig, met eenen langzaam afgemeeten tred naar zijne schuilplaats te-

rug; men heeft egter eens, in de landen van de Kaap, eenen Leeuw een Elanddier zeer snel zien naloopen; dit was iets ongemeens en mischien wierdt die Leeuw sterk door honger gedrongen. Wanneer de Leeuw zijne prooi gegrepen heeft, houdt hij het dier met zijne voorste pooten vast, slaande zijne sterke nagelen in het vleesch, waarmede hij het ligbaam opscheurt, hij slaat 'er vervolgens zijne tanden in en verscheurt en verflindt het half leevende. Hoe sterk hij zij, kan men daaruit afneemen, dat men eens eenen Leeuw eenen os of koe in den bek heeft zien neemen en dien zonder enige moeite voort-slepen, ja zelfs, met dien buit beladen, eene breede sloot heeft zien overspringen; een ander sprong eens met een tamelijken grooten os over eenen muur. Enige boeren van de Kaap zagen eens eenen Leeuw, die bezig was eenen Buffel, welken hij gedood hadt, naar het bosch te slepen; zij verjoegen den Leeuw en dwongen hem den Buffel te verlaten, wanneer zij bevonden dat hij alle de zwaare ingewanden uit het lijf van den Buffel gescheurd hadt, waarschijnlijk om hem te gemaklijker wegteslepen. Wijl de Buffel een zeer sterk dier is, heeft de Leeuw ook dikwijls veel moeite om hem te overmeesteren en moet somtijds daaraan zijn leven waagen, wanneer 'er, namelijk, nog een of meer andere Buffels koomen om den eersten bijtespringen. Men zegt dat hij den Buffel stil van agteren nadert, hem onvoorziens overvalt en hem met zijne voorpooten den muil en den neus zoodanig toeklamt, dat hij geen adem kan haalen en dus afgemat en verwonnen wordt. Bij zijne groote kragt voegt de

de Leeuw ook eene ongemeene vlugheid; zoo dat hij een paerd in zijnen loop in snelheid evenaart, zoo niet overtreft; hij draaft of galoppeert niet, maar loopt als de Honden, waartusfchen hij fprongen doet als de Katten.

De Leeuw doet een grof geluid hooren, dat men zijn *brullen* noemt; het is een hol geloei, als of het door eene holle buis kwam, gelijk een spreek-trompet; wanneer de Leeuw des nagts in de wildernis brult, dan daveren wouden en bergen, terwijl de echo op eene akelige wijze het geluid doet weërgalmen; dit brullen is zijne gewoone stem; hij brult vijf of zes maalen 's daags en, als het regenen zal, meer dan anders. Maar buiten dat heeft de Leeuw nog eene bijzondere fchreeuw, als hij vertoornd is: deeze is kort en wordt kort op elkanderen herhaald, in plaats dat het brullen lang op eenen toon aanhoudt. Als hij dit gefchrei, dat veel vefchriklijker is, in gramschap laat hooren, flaat hij zig met zijnen ftaert tegens de ribben, en kletst dien tegens den grond, fchudt zijne maanen, trekt het vel van zijnen muil op, fronfelt zijn gerimpeld voorhoofd, laat zijne fcherpe tanden zien en fteekt zijne roode tong uit den muil; dus doet hij, als hij, door grooten honger gedrongen, des nagts op de jagt uitgaat. Zoo dra de andere dieren de stem van den Leeuw hooren, durft geen een de zijne meer roeren, om zig niet te verraden, alles vlugt gints en herwaarts henen; ja zelfs is het genoeg dat zij zijne tegenswoordigheid door den reuk gewaar worden om door den grootften angst ontroerd te worden.

Als

Als 'er een Leeuw in den omtrek van de legerplaats der reizigers komt, is zulks, al houdt hij zig stil, weldra aan de dieren te bemerken; de honden beginnen te janken en te huilen en kruipen van angst dicht bij de menschen; de osfen zugten en steenen erbarmelijk; de paerden trappelen en draaien zig gints en herwaarts van ongerustheid; de schaapen en geiten kruipen bij elkanderen; in kort, elk dier geeft op zijne wijze zijne vrees en doodsangst te kennen, waartoe hunne ingeschapen neiging, die natuurlijke aandrift, die hun instinct genoemd wordt, hen noopt, al is het dat zij te vooren nooit eenen Leeuw gezien hebben. Enkel op de aannadering van twee Leeuwen, zonder dat zij die dieren hoorden of zagen, gongen alle de osfen van eenen reiziger, die door de wildernis van Afrika trok, op den hol; maar zien de dieren den Leeuw in zijne toornigheid, dan worden zij veelal van zulk eenen angst en schrik bevangen, dat zij vergsetente vlugten en zig te verdedigen, uitgezonderd die groote dieren, welke in staat zijn hem het hoofd te bieden; deeze zijn de Buffels, de volwasfen Oliphanten, de Rhinoceros, de Tijger en het Rivierpaerd, schoon zij egter dikwijls door den Leeuw overwonnen worden. Als de Leeuw des nagts zijn gebrul laat hooren, kan men niet onderscheiden van waar het geluid komt; dit komt daarvandaan, dat hij al brullende zijnen muil kort aan den grond houdt, waardoor het gebrul als uit de aarde schijnt optekoomen. Dit misleidt de dieren. Terwijl het een hier, het ander daar henen vlugt, zonder regt te

onderscheiden waar de Leeuw zig bevindt, zijn 'er altoos enige die hem in den mond loopen en zijne prooi worden.

De Leeuw is niet wreed; als hij verzadigd is, zal hij dier noch mensch aantasten; dan is alles in veiligheid; wordt hij dan zelf aangetast, zal hij dikwijls bedaard aftrekken (zonder egter vreesachtig te vlugten) in plaats van te vegten, tenzij men hem te hardnekkig blijve vervolgen. Wanneer de caravananen van reizigers door de heete zand woestijnen trekken, worden zij dikwijls van Leeuwen gevolgd, die, wyl zij aldaar weinig wild vinden, zeer gevaarlijk zijn; zij vallen des nagts en zelfs wel des daags op de caravananen aan, vatten, als zij 'er kans toe zien, een mensch of een Kameel en slee- pen die weg; om dit te voorkoomen, vindt men som- tijds best hun een dier overtelaaten; men bindt dan een muilezel of een kameel aan eenen boom vast, of bindt hun de pooten en laat hen dus voor den Leeuw lig- gen, die, zig daarmede verzadigende, de caravananen gerust laat trekken.

De Leeuw is zwakker, bedaarder en minder moedig dan de Leeuw, doch wanneer zij jongen heeft, wordt zij verschrikkelijk; dan gaat zij met drift op roof uit, ont- ziet geen gevaar, tast menschen en dieren aan, verscheurt die en brengt het vleesch aan haare wapen, welke zij reeds vroeg leert het vleesch te verscheuren; zoo men haar haar jongen ontnemen wil, wordt zij verwoed en verdedigt hen tot het uitersten. De Negers verstouten zig egter, als zij een Leeuwen-nest vinden, om de jongen 'er uitteneemen, ten
ein-

einde die aan de Europeaznen te verkoopen; gebeurt het dan dat de Leeuwin hen nazet, dan werpen zij een jong op den grond, en terwijl de Leeuwin bezig is dit naar het nest te draagen stellen zij zig met de andere in veiligheid. Zij maakt haar nest, zooveel mogelijk, in dicht begroeide ontoeganglijke plaatsen en, omdezelve te beter te verbergen, weet zij haare voetstappen in het zand met haaren staert uitteveegen.

Men dient dan, als men door wildernissen reist daar Leeuwen zijn, ook altijd tegens dezelve op zijne hoede te wezen, en bedagt om hen, hetzij door list, hetzij door geweld, aftekeeren. Ik heb gezegd dat de Leeuw wel bij nacht ziet, maar dat hij het sterke daglicht niet verdraagen kan; om dezelfde reden schuwt hij ook het licht van het vuur, waarom men, als men bemerkt dat 'er Leeuwen in den omtrek zijn, hout rondom de legerplaatsen aansteekt en helder laat branden; ook lost men schietgeweer, hetgeen genoeg is om hen aftekeeren; daar zijn egter voorbeelden dat deeze middelen niet geholpen hebben en dat een Leeuw bij het vuur toegesprongen is en eenen van degeene, die daarbij zaten, heeft weggenoomen; deeze Leeuw zal zeekerlijk grooten honger gehad en daarom niets ontzien hebben, hetgeen blijkt, omdat hij niet verre met zijnen buit heen liep, maar zig zoo dicht daarbij ophieldt dat de andere menschen nog hoorden hoe hij van hunnen makker vrat. Zeker reiziger verhaalt hoedanig een Hottentot eens eenen Leeuw door list wist te ontkoomen en dus eenen verschriklijken dood te ontgaan, waaruit men zien kan dat
zelfe

zelfs de domste menschen schranderheid genoeg bezitten om, in tijd van nood, middelen te bedenken om hun leven te redden. Deze man, door het land gaande, wierdt twee geheele uren lang door eenen Leeuw op den voet nagevolgd, waaruit hij begreep dat de Leeuw flegts wagtte tot het donker geworden zou zijn om hem te grijpen en zijnen avondmaaltijd met hem te doen. Daar scheen geen middel overig om deezen allerijlijksten dood te ontgaan; wapenen hadt hij niet, geene andere dan zijnen stok, en daar waren noch boomen, waarin hij klimmen, noch wooningen, waarin hij zig bergen kon, terwijl hij te verre van huis was om het voor de duifternis te bereiken. Wat heeft hij te doen? hij wist dat de Leeuw dengeenen, dien hij verscheuren wil, stil bekruipt tot op eenen kleinen afstand en zig dan met eenen sprong op hem werpt; hij vervolgt dan zijnen weg niet naar huis, maar zoekt eene plaats op, daar een heuvel of kleine steenachtige berg was, die van boven vlak was, maar aan de eene zijde stijl afliep; op den rand van deeze steilte gaat de Hottentot op den grond liggen, terwijl de Leeuw ook stil bleef staan; toen de donker valt, kruipt hij een weinig verder de steilte af en plaatst zig een weinig beneden den rand, in eene kloof of spleet, daar hij zig vast kon houden en, om den Leeuw te beter te bedriegen, steekt hij zijnen mantel op zijnen stok, zijnen hoed 'er boven op, en maakt daarmede enige beweging; het duurde niet lang of de Leeuw koont zagtjens aankruipen als eene kat, ziet den mantel en den hoed voor den man aan, en doet eindelijk een' sprong op dezelve, zoo dat hij met

man-

mantel en hoed over hals over kop de schuinste af naar beneden tuimelt, tot geene geringe blijdschap van den Hottentot, die nu, wijl hij hem niet verder vervolgde, zijnen weg naar huis kon vervorderen.

Het is zonderling dat de Leeuw, die anders de dieren, die hij vangt, terstond doodt; dikwijls de menschen, die hij besprongen heeft, of slegts ligt wondt, of hen eenen langen tijd onder zig houdt, eer hij hun met een ijslijk gebrul den laatsten slag geeft; dit heeft menig eenen den dood nog doen ontcoomen, na dat zij onder Leeuwen gelegen hadden. Een boer aan de Kaap was met zijne twee zoonen uitgegaan om eenen Leeuw, die zig op hun landgoed onthieldt, op te zoeken; eer zij 'er op verdagt waren, sprong de Leeuw uit zijne schuilplaats op eenen van hun, en hieldt hem onder zig liggen, zonder hem terstond te verscheuren, waardoor de andere nog zoo veel tijd hadden om hem dood te schieten. Twee lieden van de Kaap, in het veld gaande om wild te schieten, zagen eenen Leeuw in het kreupelhout leggen, die ook terstond op den eenen toesprong; doch deeze hadt de behendigheid van zijnen sprong te ontwijken en vatte den Leeuw bij de maanen, waardoor zij beiden neêr tuimelden; in dit worstelen greep hij den Leeuw bij de tong, welke hij zoo vast hieldt, dat de Leeuw niet bijten kon. Zijn makker, dit ziende, riep hem toe dat hij zig stil zou houden, dat hij den Leeuw schieten zou; naauwlijks hadt hij dit gezegd of hy schoot en trof den Leeuw zoo gelukkig, dat hij dood nederviel.

Hoe onverfchrokken de Leeuwen fomtijds zijn, zullen zij egter op andere tijden zig zeer gemaklijk laten wegjaagen, zoo dat men zelfs voorbeelden gezien heeft dat men hen met ftokken verjaagd heeft, als zij het vee kwamen weghaalen, of dat zij zig door dreigen hebben laten affchrikken: dezelfde reiziger, welken ik zoo even bedoelde, verhaalt hiervan een aanmerklijk voorbeeld. Een landman, *Johannes Kok* genaamd, eene wandeling op zijn landgoed doende, trof onverhoeds eenen Leeuw aan; dit verfchrikte hem niet, want, gelijk alle de boeren aan de Kaap, zeer bekwaam in het fchieten zijnde, vertrouwde hij dat hij hem terftond dood zou fchieten, doch bij ongeluk was zijn geweer te lang geladen geweest en het kruid vogtig geworden, waardoor de fchoot niet terftond los brandde, hetgeen oorzaak was dat hij den Leeuw miste. Dit verfchrikte hem en hij nam de vlugt, wordende van den Leeuw gevolgd; naardien hij ras buiten adem was en merkte dat de Leeuw hem in zou haalen, sprong hij op eenen kleinen fteen-hoop en hieldt de kolf van zijnen fnaphaan in de hoogte, met oogmerk om zig zoo goed hij kon te verweeren. Daarop bleef de Leeuw ook ftaan en, dat nog zonderlinger was, hij leide zig twintig fchreden van hem af gerust neder. *Kok* durfde het niet waagen om van zijne plaats te gaan en kon ook zijnen snaphaan niet laaden, wijl hij op de vlugt zijnen kruid-hoorn verloren hadt. Na verloop van een half uur ftondt de Leeuw op, gong voetjen voor voetjen weg, als of hij ftill weg wilde flut-

pen, tot dat hij op eenen afstand was, als wanneer hij uit alle zijne magt begon te loopen en zig wegmaakte.

Men heeft wel eens gezegd dat de Leeuw vervaard zou zijn van het kraaien van eenen haan; dit is een fabel, doch zekerer is het dat hij bevreesd is van slangen, hetgeen den Mooren aanleiding geeft om hem van zig aftehouden. Als zij, op de jacht zijnde, eenen Leeuw ontmoeten, maaken zij de lange strook doek, die om hunnen tulband gewonden is, los en slingeren daarmede als of het eene slang ware; dit is voor den Leeuw genoeg om zig, zonder te onderzoeken of het eene slang zij of niet, wegtepakken.

Daar zijn voorbeelden voor handen, die bewijzen dat dit edelaartig dier zijne weldoeners somtijds met eene gevoelige dankbaarheid behandeld heeft. Ik kan niet nalaten alhier ten deeze opzigte een geval bijtebrengen, dat, schoon over zeer langen tijd gebeurd en ons reeds dikwijls beschreven, egter zoo aanmerklijk is en den grootmoedigen aart van den Koning der Dieren zoo veel eer aandoet, dat ik niet van mij verkrijgen kan het in de historie van den Leeuw met stilzwijgen voorbijtegaan, behalven dat het veelen mijner jonge Leezers misfchien nog onbekend zal wezen.

Een slaaf, *Androcles* geheten, eenen zekeren Romeinschen raadsheer toebehoorende, was, na het een of ander zwaar misdrijf begaan te hebben, zijnen heer ontloopen en was in Afrika gevlugt, daar hij zig in de woestijnen, die vol wilde dieren zijn, ophieldt. Wjl hij de
bran-

brandende zon wilde ontwijken , begaf hij zig in eene spelonk , die juist de schuilplaats van eenen Leeuw was ; terwijl hij daar ligt te rusten , kooft de Leeuw in zijn hol terug , maar hinkende en kermende van pijn , wijl hem een puntig stuk hout door zijn poot stak ; in plaatse dan van *Androcles* te verscheuren , ziet hij hem zagtmoedig aan en begint hem te streelen en zijnen poot toetsteeken , als of hij hem verzoeken wilde den splinter 'er uit te haalen ; *Androcles* , die eerst , gelijk men zig verbeelden kan , ten uitersten met schrik bevangen was geweest , ziende hoe zagtmoedig het dier was , stelde zig gerust en trok den splinter uit zijnen poot , drukte de etter uit de wond en veegde het geronnen bloed af , hetgeen het dier aanstonds van zijne smert verlichtte ; hij leide zijnen poot in de handen van *Androcles* en begaf zig aan zijne zijde te rusten . *Androcles* bleef bij deezen Leeuw in het hol wonen , die hem niet alleen geen leed deedt , maar hem zelfs van zijne jagt in het hol te eeten bragt , welk vleesch *Androcles* of raauw of in de zon gedroogd met den Leeuw nuttigde ; op deeze wijze leefde hij daar drie jaaren ; doch deeze levenswijs hem eindelijk beginnende te verveelen , gong hij vandaar en reisde weder in bewoonde plaatsen , daar hij egter welhaast gekend , gevat en geboeid naar zijnen heer gezonden wierdt . Men stelde hem te recht over de begaane misdaden en hij wierdt bij vonnis veroordeeld om door de wilde dieren verscheurd te worden . Naauwlijks was *Androcles* in het beesten-perk gejaagd en een groote sterke Leeuw tegens hem losgelaaten , die men meende dat hem terstond verscheuren zou , of de Leeuw , hem

ziende, staat als verwonderd stil, nadert hem langzaam en goedaartig, kwispelt zagtiens met zijnen staert, gaat tegens zijn lijf staan en likt hem met zijne tong de handen en beenen; *Androcles*, reeds half dood van schrik, beschouwt den Leeuw en erkent, met verwondering en blijdschap, zijnen ouden vriend en makker, die ondertusfchen ook gevangen was geraakt en naar Rome gebragt was; hij omhelst en streelt hem. Intusfchen liet men eenen Panther tegens *Androcles* los; maar de Leeuw springt ter zijner verdediging toe en verscheurt den Panther. Alle aanschouwers stonden verbaasd; de Keizer liet den slaaf koomen, ondervroeg hem en vernam de geheele zaak, die welhaast onder het volk rugtbaar wierdt, dat, door zulk een vreemd schouwspel aangedaan, van alle kanten toejuichte en riep dat men en den slaaf en den Leeuw de vrijheid moest schenken; waarop *Androcles* de straf wierdt kwijt gescholden en, op het geroep des volks, den Leeuw tot een geschenk kreeg. Zedert zag men *Androcles* zijnen Leeuw aan eenen enkelen teugel door de stad Rome leiden, waarmede hij veel geld won, terwijl hij de lieden, die hij ontmoette, zeide: *hier is de man, die den Leeuw geneezen heeft, en de Leeuw, die den man heeft geherbergd.*

Dit geval, schoon zeer bijzonder, is egter niet ongelooflijk, te meer daar het bevestigd wordt door een ander, dat binnen korter tijd gebeurd is, en dat insgelijks tot bewijs strekt dat de Leeuw zig met vriendschap hecht aan degeene die hem weldoen. De Franschen, die aan het fort St. Louis in Afrika waren, hadden

den eene fraaie Leeuwin gevangen, welke zij aan eene ketting hielden, om haar in het vervolg naar Frankrijk te zenden. Deeze Leeuwin wierdt aangetast door een gevaarlijk ongemak, aan de kaak, zoo dat zij niet meer eeten kon en eindelijk zoo zwak wierdt, dat de Franschen, meenende dat zij niet meer herstellen kon, haar in het veld wierpen. Daar lag zij in eenen ellendigen staat, met de oogen gesloten en met eenen open muil, die reeds vol mieren was, wanneer een Heer, die van de jagt kwam, haar zag, en medelijden met het arme dier kreeg; hij wiesch haar den bek van binnen met water en deedt haar enige melk inzwelgen. Dit middel was van goede uitwerking; het dier bekwam wederom en men bragt het naar het fort, daar het eindelijk volkoomen genas. Deeze Leeuwin hadt zulk eene groote genegenheid voor haaren weldoener opgevat, dat zij niets gebruiken wilde dan 't geen hij haar gaf, en dat zij hem overal door het land volgde, enkel met een touw om den hals, als of zij een Hond geweest ware.

Deeze gevallen toonen terstond dat 'er enige tembaarheid in den aart van den Leeuw is; ook heeft men sommige dier dieren zeer tam gemaakt; doch alsdan moeten zij jong uit het nest genoomen en opgevoed worden; men moet egter in Indie ook de konst verstaan van volwasfene Leeuwen te temmen; want een Reiziger zegt dat hij, door eene stad van Indie reizende, aldaar zag dat men op een groot plein bezig was vier of vijf Leeuwen te temmen en dat men daarmede dus te werk gaat. Men bindt den Leeuwen touwen aan de agterste

pooten, waarmede men hen aan paalen vast maakt. Om hunnen hals hebben zij een ander touw, van welk de meester het eind in de hand houdt. Regt tegens over hen, op enigen afstand, is een dwarsch touw gespannen, waargter enige lieden staan, die de Leeuwen geduurig tergen door hen met steentjens te werpen. Zoo dra dan de Leeuw toefchiet naar het gespannen touw, wordt hij door den meester met het touw, 't welk om zijnen hals vast is, teruggetrokken, en dus langzaamerhand getemd. De oude Romeinen, die, gelijk ik gezegd heb, hun werk maakten van de Leeuwen levendig te vangen, moeten de kunst van dezelve te temmen ook zeer wel verstaan hebben, want men vindt in de geschiedenis vermeld dat zij die somtijds voor triumph-wagens gespannen hebben, ja zelfs dat zij hen op de jacht hebben gebruikt. Zij gaan, als zij tam gemaakt zijn, zagtzinnig met hunnen meester om en streelen hem zelfs. Enige jaaren geleden was 'er te Constantinopolen een *Capitan Pacha* of Groot Admiraal, die een' tammen Leeuw hadt, die hem als een Hond naliep. Eens nam hij, naar den Raad gaande, zijnen Leeuw mede, tot grooten schrik der andere Raadsheeren, toen zij hem, gevolgd van dit ontzagchelijk dier, de raadzaal zagen binnenkoomen. Op onze kermisfen hebben wij ook Leeuwen gezien, die zeer mak waren, die door hunne meesters zeer gerust behandeld wierden, die hen uit hun hok lieten koomen, op hen gongen zitten, en hun den muil open sparden; doch hoe tam zij ook zijn, het is zeker dat zij zeer ligt tot hunnen natuurlijken aart kunnen wederkeeren, en een zulk oogenblik is genoeg om de groot-

ste

ste ongelukken te veroorzaken, gelijk meer dan eens gebeurd is. Men verhaalt dat een heer in Afrika eenen zeer makken Leeuw hadt, dien hij in zijne kamer liet slaapen met zijnen knegt. Op een morgen wierdt hij wakker gemaakt door den Leeuw, die iets door het vertrek rolde; uit zijn bed kijkende, zag hij dat de Leeuw met het hoofd van zijn' knegt door de kamer speelde; hij verschrikte, vloog het bed uit in een kamertjen, dat naast zijn bed was, en schreeuwde van daar om hulp, tot dat men kwam en den Leeuw doodschoot. Ook zegt men dat op een der kermisfen een man was die eenen Leeuw liet zien en, om de makheid van het dier te toonen, gewoon was zijn hoofd in zijnen muil te steeken; dit hadt hij honderd maalen gedaan zonder kwaad gevolg; dan eens verveelde het den Leeuw, die hem niet weder los wilde laten en hem eindelijk het hoofd afbeet. Voor het overige zijn deeze tamme Leeuwen niet te vergelijken bij die, welke men in de wildernisfen ziet. Zij zijn altoos zwak, kwijnende en toonen door hunne geheele houding dat zij zig in hunne gevangenis verveelen, daar zij ook eindelijk van verdriet in eenen vroegen leeftijd sterven. Zij kunnen anders de lugtstreek van Europa vrij wel verdraagen en leeven daar twaalf of vijftien jaaren; men heeft zelfs voorbeelden dat Leeuwen te Napels en Florence in diergaarden jongen geteeld hebben.

De Leeuw wordt in alle de heetste strecken van Asia en Afrika gevonden; ook was hij oudtijds in de warmste strecken van Europa, doch thans vindt men hem daar

nier meer: in Amerika zijn geene Leeuwen; in dat werelddeel is wel een dier dat de *Amerikaansche Leeuw* genaamd wordt; doch dit is wederom een mislag van onkundige reizigers, welke het dien naam gegeven hebben; het is een geheel ander dier, aldaar *Puma* genaamd, van hetwelk de beschrijving en afbeelding hierna zal volgen.

Om de Leeuwen te vangen graaft men kuilen, die men bedekt, en waarop men een stuk vleesch tot lokaas legt, waarin zij onvoorziens storten, wanneer men hen met schietgeweer of met werpspietsen afmaakt; men kan hen dus ook levendig vangen, en wanneer men van hunne eerste verlegenheid gebruik maakt, kan men hen muilbanden en wegleiden, want zij worden zagtzinnig als zij zig gevangen zien; of men maakt een dier vast en plaatst zig in hinderlaag in een hutjen van boomtakken, om den Leeuw, als hij op dit dier aankomt, te schieten; is hij slegts gewond, dan loopt hij brullende henen, zonder op den schoot toeteloopen; valt hij, dan wagt men tot des anderendaags, eer men hem nadert, uit vrees dat hij niet geheel dood mogt wezen; ook maakt men wel een man van stro, rondom welken men verscheiden zwaar-geladen snaphaanen legt, waarvan de haanen gespannen zijn, en aan welker trekkers touwtjens zijn vastgemaakt, die aan den man van stro zijn gehecht. Zoo nu de Leeuw op deezen man eenen sprong doet, gaan alle de snaphaanen los en hij wordt doodgeschooten.

Men tast de Leeuwen ook wel met groote Honden aan, waartoe men dan twaalf of zestien sterke uitkiest;

wan:

wanneer de Leeuw de Honden ziet, vlugt hij niet, maar zet zig neder en wagt hen af; de Honden omsingelen hem en vallen hem in eens van alle kanten te gelijk aan; die onder het bereik van zijne voorpooten koomen worden onfeilbaar door hem doodgeslagen en verscheurd, doch eer hij dat aan meer dan twee of drie doen kan, wordt hij door alle de andere zoo geteisterd, dat hij, schoon de sterkste van alle dieren (naar zijne grootte) onder de vereenigde kragten van alle die vijanden bezwijken moet.

Aan de Kaap de Goede Hoop, daar eene goede belooning op het vellen van eenen Leeuw gezet wordt, zijn lieden die hun werk maaken van hem te paerd aantetasten; dit doen zij op dezelfde wijze als ik hier voor bladz. 176 van de Oliphanten-jagt verhaald heb. Men doet zulks alleen op het vlakke veld; onthoudt hij zig in de boschjens, dan zoekt men hem eerst daaruit te jaagen. Ziet de Leeuw de jagers van verre, dan loopt hij, zoo snel hij kan, om hen te ontgaan; doch krijgt hij hen in het oog wanneer hij nabij hen is, dan gaat hij wel henen, maar spoedt zig egter niet met alle magt, als of hij te trotsch ware om vrees te laten blijken. Wanneer hij ziet dat hij met ernst vervolgd wordt, wordt hij ras toornig en het vlugten moede, hij begint langzaamer te loopen, loopt eindelijk maar voet voor voet, ziet van tijd tot tijd van ter zijde om, staat eindelijk stil, keert zig om, schudt zijne maanen, brult en maakt zig gereed om hen te ontvangen; dan is het tijd voor de jagers om te schieten; die de beste gelegenheid heeft, stijgt van het paerd en schiet;

is hij gemist , of is hij slegts gewond , dan vervolgt hij den jager , die fluks heen rent , terwijl het de post van den tweeden jager is om hem te vervolgen en aantetaften ; heeft desze gefchoten en wordt hij door het dier vervolgd , dan moet de derde jager jagt op den Leeuw maaken ; terwijl de voorige , hun geweer al rijdende gelaaden hebbende , wederom tot zijne hulp moeten koomen toefchieten.

Het vleesch van den Leeuw wordt gegeten en wordt van fommige beschreven als onaangenaam en sterk van fmaak , van andere bij kalfsvleesch vergeleken. De Negers van Noordlijk - Afrika durven het niet eeten , omdat , zeggen zij , de andere Leeuwen het aan hun wreken zouden. Hunne huid wordt in die landen tot dekens gebruikt om onder te liggen , als ook tot mantels ; in Europa worden 'er wel zitbanken in rijdtuigen mede bekleed ; ook dient de Leeuwenhuid wel eens voor een dekkleed in narrenfleden ; fchoon het leder van de Leeuwenhuid minder geacht wordt dan Koe - leder , heeft het aan de Kaap wel eens gediend tot het bovenleêr van fchoenen , fchoon het daartoe niet doorgaande gebruikt wordt.

DE TIJGER.

(Pl. IX. Fig. 3. het mannetjen.)

De Tijger is een zeer wreed verscheurend dier , omtrent van de gedaante van eene Kat , met een ronden kop , klaauwen waarvan

2

2

3

van het de nagelen geheel kan intrekken, eenen langen dunnen staert en op het lijf, den kop en de pooten fraai met zwarte streepen getekend.

Schoon de naam van *Tijger* in het gemeen aan verscheiden dieren gegeven wordt, welke ik hier agter beschrijven en behoorlijk van elkanderen onderscheiden zal, is het dier, dat ik thans beschrijf en dat Pl. IX. Fig. 3 staat afgebeeld, alleen de waare *Tijger*, dat is, alleen het dier, welk de naam van *Tijger* eigenlijk toekomt; men noemt het egter, ter meerdere onderscheiding, ook de *Koninglijke Tijger*.

De *Tijger* is een zeer fraai dier, zoo in gedaante als in kleur; hij is laag op zijne pooten, zoo dat zijne gestalte geene snelheid aanduidt, maar wel buigzaamheid en eene geschiktheid tot springen; ook kan hij zeer sterke sprongen doen en als de *Katten* in de boomen klimmen. Over het geheel komt zijne gedaante vrij wel overeen met die van eene *Kat*. Zijn kop is rond, zijne roode oogen staan vuurig en wild, de ooren zijn klein; de muil als die van eene *Kat*, en de tanden in getal, gedaante en plaatfing als die van den *Leeuw* en de *Kat*; ook heeft hij baardborstels aan zijne lippen gelijk die dieren; aan den hals heeft hij lange haren, die tot onder de kin loopen en als korte maanen uitmaaken. Zijne voorste pooten zijn met vijf en zijne agterste pooten met vier vingeren voorzien, die gewapend zijn met nagelen, welke hij kan intrekken en uitsteeken, gelijk de *katten*, en die zoo sterk zijn, dat hij daarmede zwaare splinters
uit

uit het hout kan krabben, zijn staert is juist van gedaante als die van de katten

De Tijgers zijn op eenen geelachtigen grond zeer fraai met zwarte streepen getekend, welke als ringen om hun lijf vormen van het schoonste zwart, vooral is hun kop fraai gekleurd, door de beurtelingse mengeling van vaale of geele streepen met witte 'er tusfchen; zijn staert is insgelijks met zwarte streepen geringd tot aan de punt, die zwart is. Men vindt verfcheidenheden van den Tijger, die in grootte en in kleur verschillen; in de warmfte landen van Asia vindt men de sterkfte, moedigfte en fraaifte; die in Perfie en aan de Kaspifche Zee vallen zijn witachtig van kleur; in China zijn 'er, die flegts graauwe streepen, en andere die noch maanen, noch streepen hebben.

De grootte van den Tijger is niet minder aanmerklijk dan die van den Lecuw; hij kan in hoogte een klein paerd evenaaren, doch is, gelijk uit de gefalte blijkt, langer; de Tijger heeft ook geene mindere kragt in zijne tanden, klaauwen en in zijn geheel lighaaam; hij zal een Buffel, een Paerd, al zijn die dieren driemaal grooter dan hij, in den nek vatten, ter nederwerpen, het bloed afzuigen en dan met zulk eene vaerdigheid naar het bosch fleepen, dat men naauwlijks kan zien dat het hem moeite kost, als hij met dien last henen loopt.

De Tijger is een allerwreedartigst dier, zoo dat men deeze zijne hoedanigheid tot een spreekwoord gemaakt heeft; immers zegt men bij vergelijking: *zoo wreed als een*

Tij-

Tijger, terwijl men wreede menschen, moorddaadige dwingelanden den toenaam van *Tijgers* geeft. Hij is dan verre van de edelaartigheid van den Leeuw te bezitten; de Leeuw, gelijk wij gezien hebben, doodt niet meer dieren dan hij tot zijn voedzel nodig heeft en, als hij verzadigd is, leeft hij in vrede met alle; de *Tijger* integendeel, altijd grimmig, altijd boos, verscheurt alles dat hij onder zijne klauwen kan krijgen, is nooit moede van moorden en zal, al is hij verzadigd, zijne moordlust den teugel vieren en dieren en menschen aanvallen en verscheuren, enkel om zijnen dorst naar bloed te voldoen; ook bemint hij meer het bloed dan het vleesch van de dieren, die hij vangt; en zoo dra hij eenen buffel, koe, paerd of enig ander dier geveld heeft, wroet hij met zijnen muil in deszelfs ingewanden om het bloed te drinken en aftezuigen; dikwijls zal hij een dier, dat hij gedood heeft, verlaten, enkel om een ander, dat zig opdoet, aantevallen en te verscheuren. Ja zoo groot is zijne laage boosheid en onverzadelijke wreedheid, dat hij zelfs zijne eigen jongen verflindt en de moeder, die dezelve wil verdedigen, somtijds zelve zal verscheuren, hetgeen mischien de reden is dat het ras deezer dieren, die zelden door andere dieren kunnen gedood worden, niet zeer menigvuldig is, schoon het wijfjen na drie maanden dragts, elk voorjaar, ja in sommige landen zelfs tweemaal in het jaar, drie of vier jongen werpt.

Wanneer het wijfjen van den *Tijger* jongen heeft, is zij zoo woedend en boos als het mannetjen, en haare woede stijgt ten top, als men haar haare jongen ontrooft;

wan-

wanneer zij, bij haar nest koomende, merkt dat men van haare jongen heeft weggenoomen, volgt zij degeene welke dezelve wegvoeren; deeze, ziende dat zij hen nadert, leggen een der jongen neder; zij vat het op, draagt het naar het nest, keert dan met allen spoed terug en vervolgt hen tot hun schip, of tot de poorten van de stad, zonder enig gevaar te ontzien; moet zij hen verlaaten, dan geeft zij door een ijslijk gehuil en gebrul haare droefheid te kennen.

Vermits de Tijger niet zoo hard kan loopen als de meeste andere wilde dieren, jaagt hij ook het wild niet na; maar legt zig op de loer bij enige beek of rivier, in enig kreupelbosch, waaruit hij te voorschijn springt, als hem enig dier nadert; alsdan doet hij eenen vervaarlijken sprong van enige roeden verre, tot op den kop of den nek van het dier, dien hij vat en niet weêr los laat voor hij het heeft nedergeveld; hij tast alle menschen en dieren aan, die onder zijn bereik koomen; zoo haast zij hem ook bemerken, vlugten zij, zoo snel zij kunnen, weg; met eenen enkelen slag van zijnen poot werpt hij den sterksten os tegens den grond; maar de wilde Buffel durft hem weêrstand bieden; hij vegt tegens hem; maar als hij niet door andere Buffels wordt bijgestaan, moet hij egter meest altijd bezwijken. Leeuwen, die niet van de grootste soort zijn, moeten ook voor den grooten Tijger onderdoen, doch het is waarschijnlijk dat de grootste soort van Leeuwen in staat is den Tijger te overwinnen, of ten minsten tegens hem bestand is. Ook zal de Tijger den Leeuw, den Buffel, den Oliphant en den Rhinoceros niet gaerne

alleen aantasten, tenzij hij door honger gedreven wordt. De Tijgers vegten dikwijls zeer fel met elkanderen, waardoor 'er ook veele zullen omkoomen. Men zegt dat de Tijgers zeer gezet zijn op honden, welke zij dikwijls des nagts uit de huizen, of uit de tenten koomen weghaalen, zonder andere dieren aanteraaken. Ook schijnen de Honden door een inwendig gevoel van dit gevaar gewaarschuwde te worden, want, zoo dra een Tijger nadert, worden zij, al zijn zij nog zeer jong en al hebben zij nimmer eenen Tijger gezien, van eene beëving over hun gantsche lijf bevangen.

Een Tijger is dan eene plaag voor een land, daar hij zig bevindt, en de reizigers zullen, als zij hooren dat 'er een Tijger in eene zekere streek huishoudt, liever eenen omweg van enige uren neemen dan gevaar te willen loopen van hem te ontmoeten. Een reiziger, die in het jaar 1770 door Indie reisde, hadt deeze onaangename ontmoeting; men hadt hem gewaarschuwde dat 'er in de streek, waardoor hij reisde, zig een Tijger ophieldt, die de grootste verwoestingen hadt aangeregt in eene berg-enge, die hij door moest trekken; zij vonden hem indedaad in de zon uitgestrekt liggen, en bespeurden hem eerst toen zij maar twintig stappen van hem af waren; hij stondt aanstonds op, keek hen aan en, ziende dat zij veele in getal waren, klom hij den berg op, zonder bevreesd te schijnen; zij durfden egter niet op hem schieten, uit vrees dat hij niet terstond mogt gedood worden en dan op hen zoude aanvallen; een weinig verder gekoomen zijnde, kwam een groote hond van agter eene rots
naar

naar hen toe, liefkoosde hen en wilde hen niet weer verlaten; zij beslooten dat zijn meester denklijk door den Tijger verscheurd was; wanneer men des nagts reist en de Tijger vreest, draagt men fakkels van een harstachtig hout, waarvan de vlam genoeg is om die dieren te doen afhouden.

Dit dier onthoudt zig in de bergen en bosfchen in Oost-Indie en nergens anders; men vindt het in Malabaar, Coromandel, Ceylon, Bengalen, Siam, Pegu in de Sond-Eilanden en in andere landen in het heetste van Asia; ook in Perse en China; maar niet in Afrika, Europa of Amerika; men vindt het dus ook niet in de landen van de Kaap de Goede Hoop, schoon daar dieren zijn, welke men aldaar Tijgers noemt en die ik straks met hunne regte naamen beschrijven zal.

De Tijger wordt in kuilen gevangen en gedood, of men schiet hem met zwaare snaphaanen. Enige Indische Vorsten laten hem door eenen kring van volk, dat met lanssen gewapend is, uit de bosfchen jaagen en tasten hen dan, met hun gevolg, op wel geoefende paerden gezeten, met sabels, pijlen en werpspietsen aan; doch deeze jagt is zelfs op die wijze nog gevaarlijk, want als de Tijger gewond is, zal hij tragten te ontvlugten, maar poogt in het voorbijloopen den eenen of anderen nog schielijk te vatten en in een' oogenblik te verscheuren. Men vindt egter Indiaanen, die stout genoeg zijn om, sommige met een maliekolder aan het lijf, andere enkel met een zwaerd, een schild en een ponjaard gewapend, dit dier lijf om lijf aantevallen; maar dan moe-

ten

ten zij ook staat maaken door hunne behendigheid den Tijger te moeten overwinnen, of zelve onder zijne tanden te moeten slerven. Het is veel veiliger hen te vangen in een hok of val, van zwaare paalen gemaakt, waarin men tot aas een leevend schaap, of eenen hond vastbindt; en dat zoo gemaakt is (omtrent op de wijze van onze muizen-vallen) dat, als de Tijger die dieren weg wil sleeten, de valdeur agter hem nedervalt.

De Indiaanen eeten het vleesch van den Tijger en vinden het goed en gezond; de huid is egter van meer waarde, en vooral geacht in China, daar de Krijgs Mandarijns hunne draagstoelen 'er mede bedekken, gelijk zij daar ook tot overtrekzels voor kussens dienen; in Europa zijn zij van minder prijs, schoon zij zeldzaam zijn; men acht aldaar de Luipaarden-vellen meer dan deeze, en de bontwerkers geeven die verkeerd den naam van Tijger-vellen.

Men zegt dat de Tijger geheel ontembaar is en noch door goede behandelingen, noch door bedwang, noch door slagen mak gemaakt, of bedwongen kan worden; dat hij de hand, die hem streelt en voedt, verscheurt en op alles wil aanvallen. Men heeft zedert enige jaaren het tegendeel van deeze verzeekering kunnen zien; op onze kermisfen is een Koninglijke Tijger rondgevoerd, welken de meester op zijn bevel uit het hok deedt koomen, dien hij streelde, den muil open deedt en met welken hij onbevreesd omging. Daar is dan geen dier zoo wreed of het kan door den mensch enigzints getemd worden, wanneer het van jongs af aan door hem wordt opgevoed.

en deszelfs aart dus steeds bedwongen en bestierd wordt; niet te min zijn deeze dieren gevaarlijk en het is zeer mogelijk dat zij op de minste aanleiding weder tot hunnen wreeden aart terugkeeren; Een zeker heer hadt eenen jongen Tijger opgevoed met geiten melk, die zoomak geworden was, dat hij hem als een hondjen navolgte, doch niemand anders zou hem zonder gevaar hebben kunnen aanraaken. Op eenen dag vrat hij den Hond van zijnen meester open, bij eene andere gelegenheid, verscheurde hij een paerd van groote waarde; doch, wanneer men deeze wreede dieren houdt, is het onvoorzigtig hun zoo veel vrijheid te laten; zij dienen wel aan ketenen geklonken en in getraliede hokken gehouden te worden.

In Indie laat men somtijds tot vermaak Tijgers met andere dieren veyten. Een reiziger verhaalt dat hij eens getuigen was van dusdanig een gevegt van eenen jongen Tijger tegens eenen Oliphant; de Oliphant bleef overwinnaar, na twee zwaare wonden ontvangen te hebben; en geen wonder; want men hadt den Tijger vastgemaakt aan eene keten, die met eenen ring om eenen zwaaren paal kon draaien; hij kon dan ook niet gebruik maaken van zijne vlugheid en kragt, wyl hij belemmerd was. Een ander reiziger zag een diergelijk gevegt in Siam van eenen Tijger tegens drie Oliphanten, in een perk met bamboezen of dikriet rondom afgeperkt; hier was de Tijger ook niet los en vrij en men hadt de drie Oliphanten gewapend met een harnas, dat hun den kop en een gedeelte van den tromp bedekte, zoo dat zij, behal-

ven

ven dat zij drie tegens een waren, nog het voordeel hadden van gedeeltelijk beveiligd te zijn voor de tanden van hunnen vijand, die niet eens een volwassen Tijger was. Toen de Oliphanten gereed stonden, hieldt men den Tijger vast met twee touwen, waarop een Oliphant naar hem toekwam en hem twee of drie slagen met zijnen tromp op den rug gaf, zoo dat hij nederviel en enigen tijd als dood bleef liggen; toen men hem egter los gemaakt hadt, sprong hij op, gaf eene schreeuw en wilde op den snuit van eenen der Oliphanten, die naar hem toe kwam, springen, maar deeze boog zijnen snuit naar boven agter zijne slag tanden, waarmede hij den Tijger eenen stoot gaf, dat hij hem in de lugt deedt opvliegen; hij was zoo bedwelmd door deezen val, dat hij de Oliphanten niet meer durfde naderen; hij liep langs de paalen van het staketzel rond en sprong somtijds naar de aanschouwers, die zig van de galerij over hetzelfde lieten zien; men zettede vervolgens alle drie de Oliphanten tegens hem aan, die hem zulke zwaare slagen toebragten, dat hij zig nog eens hieldt als of hij dood was en slegts dagt om hen te ontwijken; zij zouden hem gedood hebben, zoo men het gevegt niet geëindigd hadt, wijl de Tijger daar met al te veel nadeel veyten moest; doch men kan hieruit zien hoe sterk en woedend dit dier moet zijn, daar men drie zoo veel grooter dieren tegens hem stelde, dezelve nog beschutte door een harnas en hem met touwen vashieldt tot hem de eerste kragt door verscheiden slagen ontnoomen was en dit alles tegens eenen Tijger, die nog jong was en alle zijne kragten nog niet bekoomen hadt.

Men moet ook geen oordeel vellen over de grootte, de sterkte, de woede en vuurigheid van dit dier volgens degeene, welke men in diergaarden, in hokken ziet en die aldaar van jongs op zijn opgevoed; dezze zijn klein, zwak, vreesachtig, in vergelijking van eenen wilden Tijger; ook zou het geen wonder zijn dat zulkeen zwak Tiggertjen, dat nooit gevogten, of dieren gedood heeft, door andere dieren gemaklijk overwonnen wierdt. De Hertog van *Cumberland* hadt in Engeland twee Tijgers uit Indie ontvangen en wilde eens zien hoe die dieren hunne prooi bemagtigen; hij liet dan eenen der Tijgers los in een bosch, daar men eenen omvang gemaakt hadt met zeildoek; men liet 'er een hert inloopen; de Tijger liep aanstonds op het hert aan en wilde het in de zijde vatten; maar het hert verdedigde zig zoo wel met zijne hoornen dat hij hem noodzaakte aftehouden; de Tijger kwam egter weder en tragtete het nu bij de keel te grijpen, maar het hert weerde hem wederom af, doch de derde reis wierp hem het hert met eenen stoot van zijne hoornen verre van zig af en begon hem te vervolgen, waarop de Tijger uitscheidde, in het bosch vlugte en onder de zeilen kroop, daar een troep dam-herten was, van welke hij eenen kreeg en terstond doodde. Terwijl hij bezig was het bloed te zuigen, kwamen twee Indiaanen, zijne oppassers, naar hem toe, wierpen hem eene soort van kap over den kop, maakten zig dus meester van hem, ketenden hem, lieten hem het overige van het dam-hert opeeten, waarna zij hem muilbandden en weder naar zijn hok bragten. De Hertog liet het hert in
vrij-

vrijheid stellen, na het eenen breeden zilveren halsband te hebben laten aandoen, waarop het geval gegraveerd was. Men ziet hieruit en uit hetgeen ik omtrent den aart van den Tijger gezegd heb, hoeveel verschil 'er zij tusfchen eenen in flavernij opgevoedden Tijgeren eenen die altoos in zijnen natuurlijken staat in het wild geleefd heeft.

In het jaar 1771 was 'er op een fchip, dat naar Engeland ftevende, een jonge Tijger, die uit zijn hok los brak en in de groote mast klom, daar hij op de groote ra gong zitten. Een der matroozen hadt de stoutheid van bij hem te klimmen en hem een touw om den hals te doen, waarmede de Tijger, zonder verwoed te worden, zig naar zijn hok liet brengen. Hij was denklijk bevreesd geworden toen hij zig boven het water bevondt, of de gevangenis hadt zijnen woefte aart getemd. Althans deeze voorbeelden bewijzen genoeg dat de woefte aart van den Tijger zoo onbuigzaam niet is als men heeft voorgegeeven, en dat het wreedfte dier zelf-zig door de opvoeding laat temmen.

DE PANTHER.

(Pl. X. Fig. 1. het wijffen.)

Men heeft, uit onkunde van de verfcheidenheid der foorten, allen dieren van dit geflagt, die met vlakken getekend zijn, onverschillig den naam van *Tijgers* gegeeven, waaruit eene verwarring ontftaan is, welke het vooral no-

dig is, zoo veel mogelijk, wegteneemen, ten einde men deeze verschillende dieren, die indedaad groote gelijkenis met elkanderen hebben, niet met malkaër verwarre en het een de eigenschappen toeschrijve, welks aan het ander toebehooren; het dier, dat ik thans beschrijve, is door veele *Luipaard* genoemd, alſchoon de *Luipaard* een ander dier is, dat kleiner is dan dit en welks vlakken van eene andere tekening zijn: zijn waare eigenlijke naam is het *Pantherdier* of de *Panther*.

De Panther is een wild verscheurend dier, dat veel in gedaante naar den Tijger gelijkt, maar de helft kleiner is en welks huid met zwarte vlakken als ruiten of roozen getekend is. Hij heeft een ronden, breeden en van boven platten kop; de ooren zijn kort en rond aan het eind; zijne pooten zijn vrij dik, en de nagelen als die des Tijgers, gelijk ook de tanden als die van dat dier, den Leeuw en de Katten zijn; zijn staert is lang en als die van eenen Tijger of Kat. Zijn vel is geel of vaal van grond kleur, bij den eenen wat donkerer dan bij den anderen, en donkerer op den rug en op de zijden, maar witachtig onder aan den buik; het is fraai getekend met zwarte vlakken van de gedaante van ringen, of als roosjens; deeze ringen staan wel van elkanderen afgezonderd, zijn ledig van binnen maar de meeste hebben een of meer vlekken in het midden van dezelfde kleur als de omtrek van den ring; op den kop, op de borst, den buik en de pooten zijn zwarte vlekken, die gevuld en niet als ringen zijn. Het onderscheid tusſchen het mannetjen en het wijfjen van den Panther is dat het eerste wat langer van lijf en

groot-

grooter is; daar is ook enig onderscheid in de vlekken; het mannetjen is bleeker vaal van grondkleur, ook hebben de ringvormige vlakken geen vlakken in het midden, gelijk bij het wijfjen; terwijl de overige vlakken ook enigzints in tekening en plaats verschillen. Voor het overige moeten veele der verscheidenheden, welke men in de kleuren en tekening deezer dieren waarneemt, mischien ruim zoo veel aan het onderscheid in ouderdom en aan de lugtfreken, daar zij, geleefd hebben, dan aan het verschil van sexe toegeschreven worden. Een zeker schrijver zegt in Engeland eenen zwarten of donker bruinen Panther gezien te hebben.

De Panther ziet wreed uit zijne oogen en zijne stem, als hij brult, gelijkt naar die van eenen bulhond, die boos is, maar is nog sterker; de aart van dat dier is boos en wreed als die des Tijgers; het beloert op dezelfde wijze andere dieren, bespringt die, verscheurt hen en zuigt hun bloed, gelijk ik omstandig van den Tijger gezegd heb. Hij tast ook menschen aan en zelfs vreest men hem in het wild meer dan den Leeuw; als hij onder eene kudde springt, laat hij 'er geen dier in het leven; hij springt zeer vlug en, als een dier, dat hij vervolgt, in eenen boom vlugt, is hij ter fluks ook in den boom; ook gaat hij in de hoogste boomen de jonge vogels in hunne nesten zoeken en verslinden.

Schoon de Panther even wild is als de Tijger, temt men hem niet alleen enigzints, maar men gebruikt hem zelfs tot de jacht op andere dieren; doch daar is veel moeite aan vast om hem daarop asterigten en daar moet

veel voorzorg in acht genomen worden om hem te bestieren, vermits hij anders voor den jager zelven gevaarlijk kan worden. Als men met dit dier op de jagt gaat, voert men het op een wagentjen mede, waarop het aan eene keten vast ligt. Zoo dra men nu eene gazelle, of ander wild bespeurt, maakt men dat de Panther het in het oog krijgt, en men maakt hem vervolgens los; de Panther loopt het wild niet na, want hij zou het niet krijgen kunnen, vermits hij niet zoo hard loopen kan, maar loert, en kruipt, en verbergt zig tot dat hij digt bij hetzelfde gesloopen is, als wanneer hij met eene ongelooflijke snelheid vijf of zes sprongen doet en zig dus, even als eene kat op de muis, op het wild werpt; hij verwurgt het en drinkt het bloed; zoo hem zijn sprong mist, wordt hij woedend en zou somtijds op den jager aanvallen; maar deeze werpt hem dan aanstonds stukken vleesch, of een leevend lam of geitjen toe, welke hij daartoe bij zig heeft, en stilt dus zijne woede; hij nadert hem vervolgens langzaam, streelt hem, en zet hem eindelijk een kap op, die zijne oogen bedekt, waarop hij hem ketent en weder op het wagentjen brengt.

Dat de Panther een zeer sterk en moedig dier moet zijn, blijkt daaruit dat hij tegens den Leeuw durft vechten; enige werklieden in Barbarije, uitgaande om hout te hakken, vonden eenen Panther en eenen Leeuw vechtende met malkanderen. Zij stonden beiden tegens elkaar overeind, ineengestrengeld, met de klauwen in elkanders lijf geslagen en elkander met hunne vreeslijke en sterke tanden verscheurende, terwijl het bloed langs hunne licha-

haa-

naamen uit de wonden liep. Dit gevegt zou ongetwijfeld niet geëindigd hebben dan met den dood van den Panther of van alle beiden, maar de werklieden schooten op beiden de dieren en troffen hen zoo wel, dat zij beiden ter neder vielen; het is ondertusfchen waarfchijnlijk dat deeze Leeuw een jonge Leeuw was, die zijne volle kragten nog niet hadt, of een oude, die zijne kragten reeds gedeeltelijk verloren hadt, wijl het niet denklijk is dat een Panther een gevegt met eenen grooten fterken Leeuw zou durven waagen.

Men jaagt den Panther zelden in het vlak veld, maar beloert hem om hem te fchieten; men hangt een fluk vleesch, al is het half bedorven, aan eenen boom op en maakt een huisjen dicht daarbij; maar de jager durft de eerfte dagen nog niet in dat huisjen gaan zitten, uit vrees dat de Panther 'er in mogt koomen kijken en hem dus een bezoek geeven; hij hangt dagelijks nieuw vleesch op, om dus dat wreed dier te gewinnen aldaar zijn aas te vinden en het gezigt van het hutjen gewoon te worden. Alsdan gaat hij 'er in zitten en, als de Panther koomt, tragt hij hem met eenen fchoot te vellen: zoo hij niet dood is, zoekt hij den jager op; maar deeze blijft in zijne fchuilplaatstot des anderendaags, durft zelfs dan nog niet gaan zien of de Panther, zoo hij weggelopen is, aan zijne wonden geftorven is, maar brengt honden mede, die hem opspoor en, als hij nog leeft, van hem fomtijds verfeheurd worden; hun gefchreeuw waarfchuuwt dan den jager niet te naderen. Een Moorsch Jager, die door zoodanig eenen half dooden Panther, dien hij gefcho-

ten hadt, vervolgd wierdt, wierp, terwijl hij op den loop was, zijn rok op een struik; de Panther oefende zijne woede op dien rok en scheurde hem in duizend stukken, hetgeen den jager gelegenheid gaf om te ont-koomen.

Dit dier onthoudt zig gemeenlijk in dikke bosfchen en aan rivieren op. Men vindt het in Afrika, namelijk in Barbarije, Guinea, Congo, Abysfinie, in de Kaapfche landen, in kort in geheel Afrika en in de warmfte ftreeken van Asia; maar niet in Europa, veel minder in Amerika.

Het vleesch van den Pantber wordt door de Indiaanen en Negers gegeten, die het lekker vinden; men zegt dat het zoo goed als kalfs-vleesch fmaakt. Zijn vel is een zeer geacht bont, en wordt voor paerden-kleeden gebruikt, waartoe het zeer fierlijk ftaat; de huid van den Panther is egter zoo fraai niet en wordt zoo zeer niet geacht als die van den Luipaard. Men heeft hem te gelijk met den Tijger en den Luipaard op onze kermiften kunnen befchouwen.

DE ONCE, DE KLEINE PANTHER.

(Plaat X. Fig. 2.)

De Once is ook door reizigers; welke deeze dieren niet genoegzaam kenden om dezelve behoorlijk van elkan-deren te onderscheiden, *Tijger* en ook wel *Luipaard* ge-
naamd, welke beiden naamen aan andere dieren toebehooren.

ren. Zijn eigen naam is de *Once* en men noemt hem ook wel den *kleinen Panther*. Het is een wild verschreurd dier, dat groote overeenkomst met den *Tijger* en den *Panther* heeft, maar zeer veel kleiner is; zijne huid is witachtig graauw met hier en daar wat geel en met zwarte onregelmatige vlekken getekend; hij heeft ook eenen langer staert.

De *Once* is kleiner dan de *Panther* en *Luipaard* en omtrent van de grootte van den *Hond*, die men den grooten *Deen* noemt; zijn hair is langer dan dat van den *Panther* en van eene andere kleur, gelijk ik zoo even gezegd heb; hij heeft eenen zeer langen staert. De tanden en klauwen zijn aan die van de voorige dieren gelijk.

De levenswijs van de *Once* is niet anders dan die van den *Panther*; hij leeft van zijne jagt, die hij, na zijne kragten, op kleiner dieren te werk stelt; hij tast egter zwijnen en wolven aan; hij verflindt vossen en jakhalzen, en vervolgt de wilde katten in de boomen, gelijk ook de aapen; men zegt dat hij krogen en somtijds wortelen en kruiden eet, mischien als hij gebrek aan wild heeft; hij vreest den mensch en nadert de huizen niet dan met schroom, om welke hij egter stil in den nacht dwaalt, om te zien of hij het een of ander huisdier kan rooven. Zijne vijanden zijn de *Tijgers*, *Panthers* en *Leeuwen*, maar de laatste kan hij gemakkelijk ontwijken door in de boomen te klauteren; ook wordt hij door de *Hyena* aangevallen. Van alle deeze naar elkanderen gelijkende dieren, den *Tijger* namelijk, den *Panther*, de *Once* en den *Luipaard* is de *Once* het minst wreed, het makst en het

ge:

gemaklijkst te temmen. Men rigt het dier ook af om met hetzelfde op gazellen, reeën, haazen en ander wild te gaan jaagen, vooral in de warmste strecken van Asia, daar de Honden zeldzaam, of slegt zijn en daar men die ook niet gemakkelijk houden kan, vermits zij te dikwijls door Panthers, Luipaarden en Onces verscheurd worden. Wanneer de Per시아anen met zoodanig een dier ter jagt gaan, neemen zij het agter zig op het paerd, na het alvorens de oogen geblind te hebben; als de jager eene gazelle of ander wild bespeurt, rijdt hij zoo dicht bij hetzelfde als hij kan, neemt de Once den blinddoek van de oogen endraait zijnen kop naar het wild; zoo dra de Once het ziet, geeft hij eene schreeuw, springt van het paerd, loopt het na, springt het op de keel en bijt het tot het nedervalt. Zoo hij niet in enige sprongen het wild gevangen heeft, laat hij af en vervolgt het niet meer; de ruiter komt dan naar hem toe, strect hem, blindt hem en zet hem weder op zijn paerd, hetgeen dit dier gewillig toelaat.

De Once wordt menigvuldiger en in meer landen gevonden, dan de Panther; men vindt hem in Afrika en geheel Zuidlijk Asia, in Arabic, Perzie, Malabaar, China, ook in Barbarije; maar niet in Europa of Amerika.

Het vleesch van dit dier wordt in Afrika en Asia geeten en is, zegt men, zeer goed van smaak; zijne huid is een fraai bont, dat voor paerden-klededen gebruikt wordt; de Bontwerkers verkoopen het onder den naam van *Afrikaansche Tijger-vellen*.

DE LUIPAARD.

(Pl. X. Fig. 3.)

Nu gaa ik tot den waaren Luipaard over. Het is een wild verscheurend dier, dat groote overeenkomst met den Tijger, den Panther ende Once heeft, grooter dan de Once maar kleiner dan de Panther; zijne huid is geelachtig of vaal, met zwarte vlakken in de gedaante van kleine ringen, meest uit vier of vijf vlakjens bestaande.

De Luipaard is van de grootte van eenen zeer grooten bulhond; zijn vel is zeer fraai getekend, doch van fommige is de grondkleur donkerer geel, en de vlakken zwarter dan van andere. Zijne gestalte heeft zeer veel overeenkomst met die van den Panther, maar zij verschillen in de gedaante van de vlekken, waaraan zij ligt te onderscheiden zijn; voor het overige zijn zij eveneens in tanden en klauwen gewapend; en wijl hunne levenswijs bijna dezelfde is, zal ik die alhier ook niet herhaalen: ik moet alleenlijk aanmerken dat hij een zeer woest, wreed dier is, dat alle dieren en ook menschen aanvalt en dat geenzints te temmen is, gelijk de Panther en de Once, waarom men hem ook niet op de jagt durft gebruiken.

De Luipaard heeft zijn verblijf in Afrika, namelijk in Barbarije, aan de rivier de Senegal, in Guinea en verder op tot aan de Kaap de Goede Hoop toe. De Negers vangen dit dier in kuilen, of dooden het met hunne sagsaen of

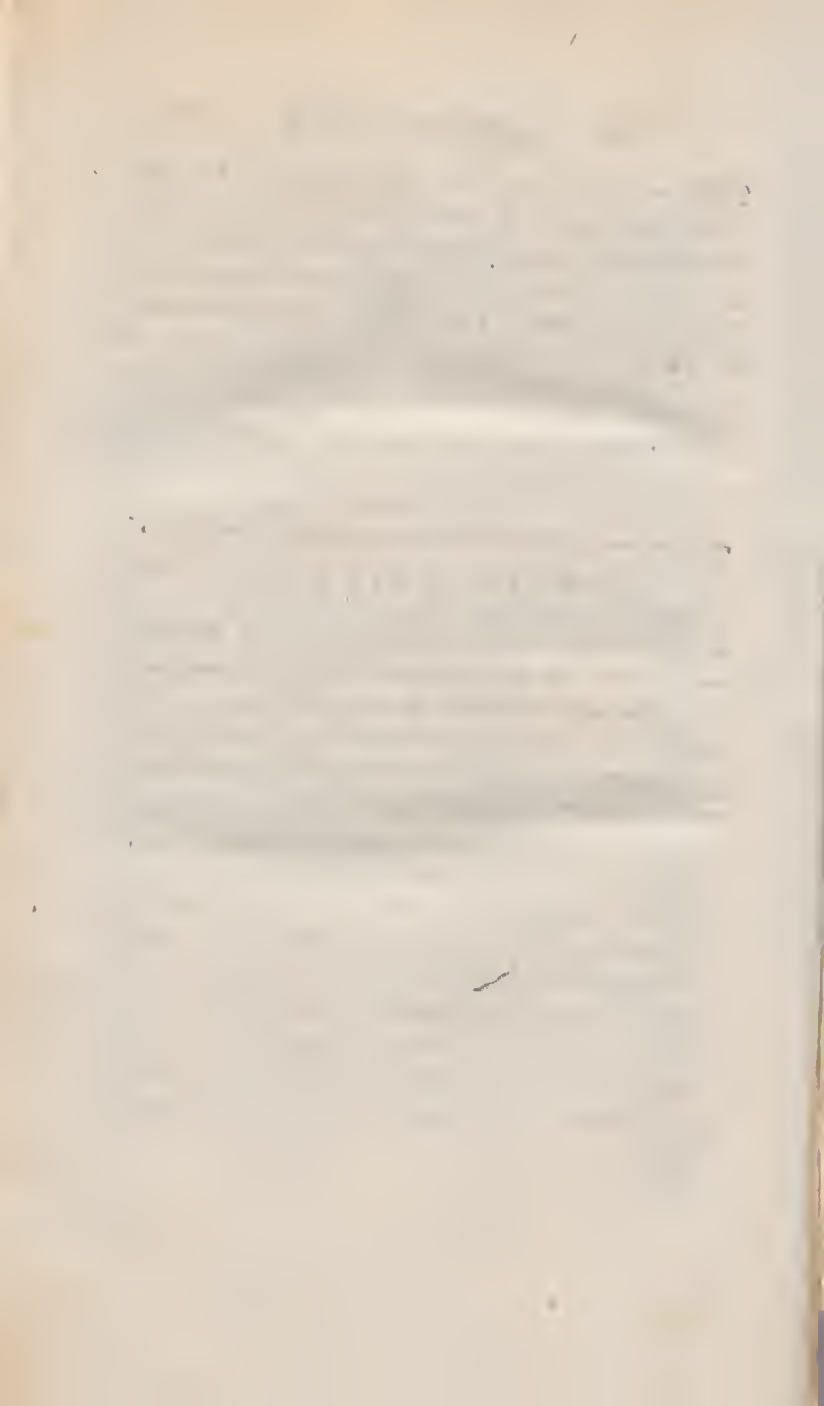
of werpspietsen; en met hoe veele steeken hij ook doorboord is, hij verdedigt zig egter zoo lang hem nog enig leven overig blijft, zoo dat dikwijls enige Negers daarbij het leven inschieten. Wanneer zij eenen Luipaard gedood hebben, moeten zij het dier naar het dorp brengen, daar hun Koning zijn verblijf houdt. Naardien nu de Negers den Luipaard den *Koning der boschen* noemen, zoo ontstaat hieruit bij dit volk, dat weinig verstand heeft, eene groote zwaarigheid, die gelegenheid geeft tot eene grappige gewoonte: Zij meenen, namelijk, dat het groote schande voor hun zou zijn, zoo 'er een andere Koning in het dorp kwame, zonder dat zij zig daartegens verzet hebben; zij gaan dan degeene, die den Luipaard draagen, te gemoet en vegten tegens hen met vuisten en stokken; als zij malkanderen genoeg afgeklopt hebben, treedt een afgezondene van den Koning toe, die de vegters in triomph het dorp inleidt; men brengt den Luipaard op de markt, daar wordt hij gevild; de huid en de tanden worden aan den Koning geschonken; het vleesch wordt gekookt en onder het volk rondgedeeld, dat dien dag in vreugde en vrolijkheid doorbrengt. De Koning eet niet van dat vleesch; want, zegt hij, *geen een dier eet zijns gelijken*, daarom moet hij ook, als Koning, niet van den Koning der boschen eeten; hij wil om die reden ook niet op zijne huid zitten of treden; hij verkoopt die en de tanden schenkt hij aan zijne wijven, die dezelve tot opschik aan haare klederen, of, onder kraalen gemengd, aan haaren hals hangen. De huid van den Luipaard is een allerfchoonste
bont,

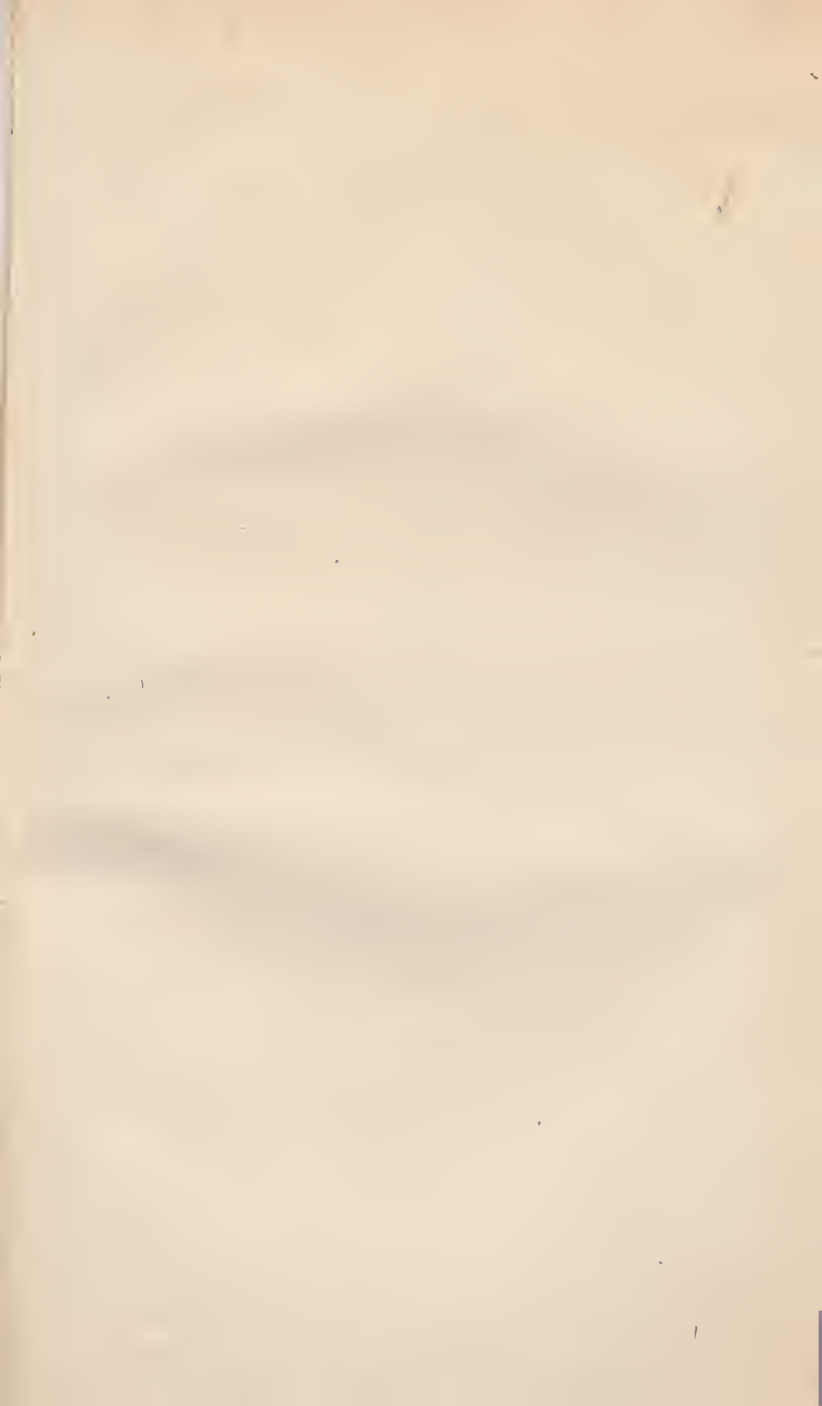
bont, wordt zeer geacht en duur verkogt; als het een schoon vel, donker van kleur en fraai van vlakken is, wordt het wel met honderd guldens betaald; men gebruikt het, gelijk de voorige, om koetspaerden mede te verfieren, of tot kleeden, die men in narrenfleden over het lijf legt.

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

VERBETERINGEN.

- Bladz. 8. laatste regel *staat* zijn alle, *lees* zijn meest alle.
 — 207, reg. 17 *staat* geene snijdtanden, maar *enz.*
lees vier snijdtanden en *enz.*
 — 296, reg. 13 *staat* naar welken, *lees* met welken.
 — 297, — 1. *staat* smeervogt, *lees* smeurig vogt.
 — 299, — 4. *staat* statie, *lees* sterke.
-

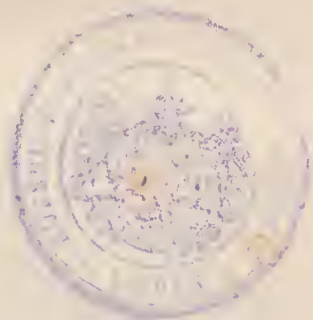

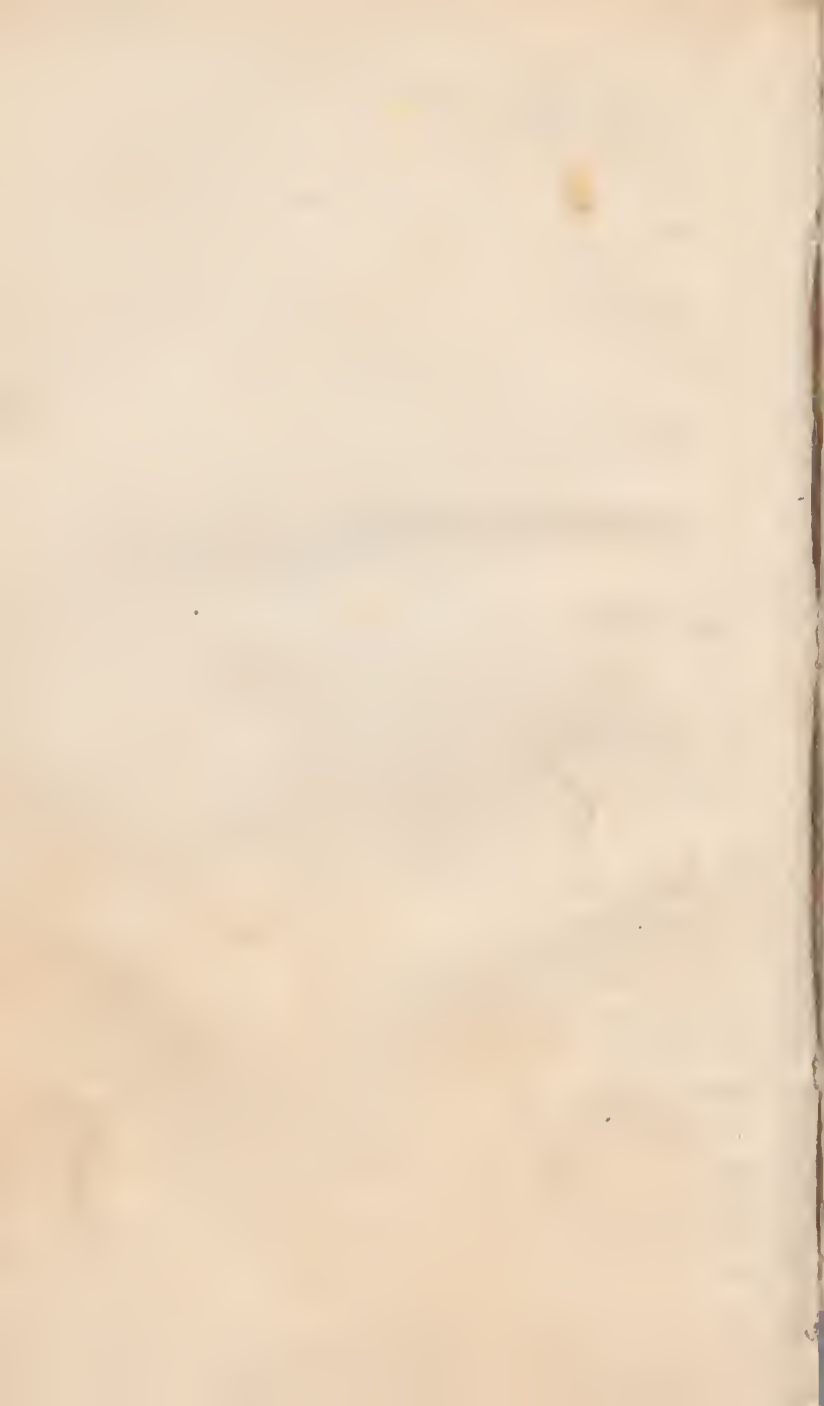

R A00510

BEKNOPTE
NATUURLIJKE HISTORIE
DER
ZOOGENDE DIEREN.
door
I. D. PASTEUR.
met afbeeldingen
TWEEDE DEEL.

Te LEYDEN, bij
HONKOOP en du MORTIER . 1796.
met Privilegie .

I N H O U D

V A N H E T

T W E E D E D E E L.

De Amerikaanfche Tijger, de Jaguar. <i>Bladz.</i>	1
De Kat-Pard, de Berg-Kat, de Ocelot.	4
De Tijgerwolf, de Gepard.	7
De zwarte Tijger, de Jaguarete.	8
De Amerikaanfche Leeuw, de Puma, de Cougar.	<i>ibid.</i>
— — — — — Tijgerkat, de Maragua,	
de Margay.	11
De Katten.	<i>ibid.</i>
De wilde Kat.	25
De gemeene Huis-Katten.	26
De Spaanfche Kat.	<i>ibid.</i>
De Blaauwe, de Aschgrauwe, of Kart- huizer Kat.	27
De Angorafche Kat.	<i>ibid.</i>
De Chineefche Kat met nederhangende ooren.	28
De Marapute, de Serval.	29
De Caracal.	30
De Hertten-Wolf, de Los, of Lynx.	32
De Rot van Pharao, de Slangendooder, de Ichneumon.	36
De Ichneumon, Mungo, of Mangoufte ge- naamd.	37
De Suricate, de Viettoonige Snaveldraager.	41
De graauwe en bruine Snaveldraager, de Coati, de Coati-Mondi.	43
*	Het

Het Stinkdier, de Amerikaanfche Bontfem, de Conepate.	<i>Bladz.</i>	45
— — — — de Chinche.		48
— — — — de Zorille.		49
De Civet-Kat.	<i>ibid.</i>	
De Genet-Kat.		52
De Honig-Das, de Honig-Zoeker, de Ra- tel, de Ratelfret.		53
De Bosch-Marter, de Boom-Marter, de Veld-Marter.		57
De Huis-Marter, de Steen-Marter.		60
Het Sabeldier, de Sabel-Marter.		63
De Buntsing of Bontfem.		68
De Fret.		71
De groote Wezel, de Hermelijn.		75
De kleine Wezel, de gemeene Wezel.		79
De Beer.		82
De Ys-Beer, de Yslandsche- of Groenland- fche Beer, de Pool-Beer.		102
De Das.		110
De Raccoon, de Schop.		118
De Wolfs-Beer, de Wolverene, de Quick- hatch.		122
De Veelvraat.		124
Het Buideldier, de Buidelrot, de Oposfum.		130
De Cayopollin.		137
De Marmose.		138
De Boschrot, de Aeneas.		139
Het Podje.		141
De gemeene Mol.		144
De roode Amerikaanfche Mol.		156
De Goud-Mol, de Groenglanzige Mol.		157
De gekamde Spitsmuis, de Kamneus.		159
De gemeene Spitsmuis.		161
De kleinste geftaerte Siberifche Spitsmuis.		165
De Egel.		166
		De

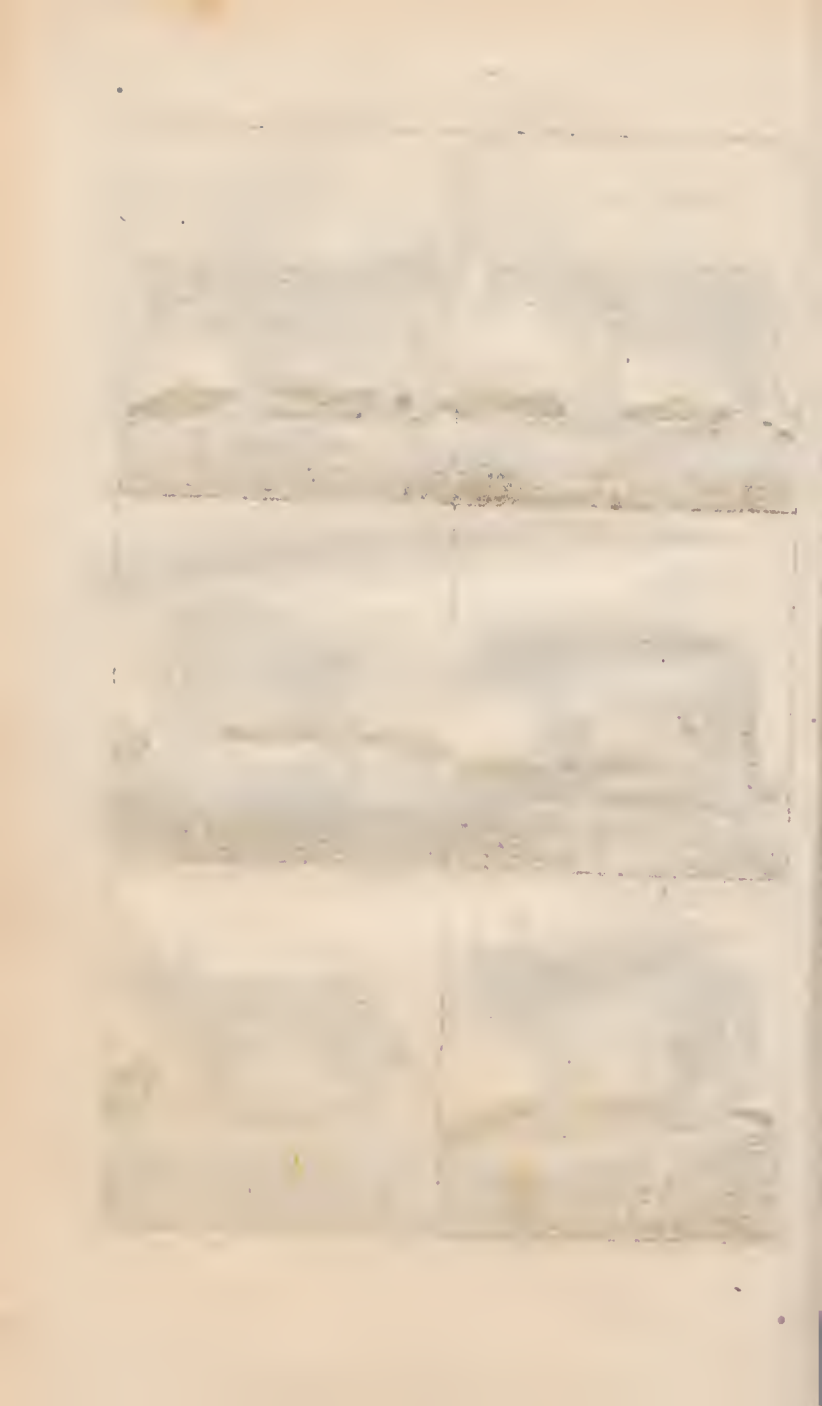
De Malakkafche Egel.	<i>Bladz.</i>	171
De Tendrac.		172
Het Stekelvarken, het IJzervarken.		173
Het Zuid-Amerikaanfche Stekelvarken, de Coendoe.		178
Het Noord-Amerikaanfche Stekelvarken, de Urſon.		179
Het langſtaertig Stekelvarken.		181
De Paka.		182
De Agouti.		186
Het Zee-Zwijntjen, het Indiaanfch Varken- tjen, het Guineefch Biggetjen, de Cobaija.		189
Het Watervarken, de Capybara.		193
De Bever.		196
De Zee-Otter.		222
De Rivier-Otter, de Viſch-Otter.		231
De Muskus-Rot, de Desman.		239
— — — — — de Ondatra.		242
De groote Veld-Rot, de reizende Rot.		247
De Huis-Rot.		250
De Huis-Muis.		255
De groote Veld-Muis.		260
De Brand-Muis, de Akker-Muis.		262
De Water-Rot.	<i>ibid.</i>	
De Wortel-Muis, de Oeconomifche of Spaar- zaame Muis.		264
De Berg Muis, de Lemming.		268
De Hamſter.		274
De Duin-Mol.		282
De Blind-Muis.		284
Het Mormeldier, de Marmot.		287
De Bobak.		298
De Sifel of Suslic.		299
De gemeene Inkhoorn, Eekhoorn of Eik- hoorn.		303
De Amerikaanfche zwarte Inkhoorn.		309
		De

De graauwe Inkhoorn, de Petit-Gris.	<i>Bladz.</i>	310
De langstaertige Inkhoorn.	.	313
De Amerikaansche vliegende Inkhoorn.	.	315
De Javaansche vliegende Inkhoorn.	.	320
De groote Indiaansche vliegende Inkhoorn, de Taguan.	.	321
De Rel-Muis, de Slaap-Rot.	.	323
De groote Hazel-Muis.	.	325
De kleine Hazel-Muis.	.	326
De Kangaroo.	.	328
De groote Yerboa, de Springhaas, de Alag- taga.	.	332
De kleine Yerboa of Springende Muis, of de Egyptische Springer.	.	336
De Haas.	.	338
Het Konijn.	.	354
Het Rusfisch Konijn, het gekapte Konijn.	.	359
De Dwerghaas.	.	360
De Klip-Das.	.	361

* *

*

B E K N O P T E

NATUURLIJKE HISTORIE

D E E

ZOOGENDE DIEREN.

DE AMERIKAANSCH E TIJGER, DE JAGUAR.

(Pl. XI, Fig. 1. het wijsjen.)

Het Eerste Deel deezer Natuurlijke Historie eindigde ik met de beschrijving van den Tijger en drie dieren, welke groote overeenkomst met den Tijger hebben, den Panther, namelijk, de Once en den Luipaard. Daar zijn nog verscheiden andere dieren, die insgelijks veel naar den Tijger gelijken, met welke ik thans de historie der Zoogende Dieren zal vervolgen. Onder deeze komt eerst in aanmerking de Jaguar, die, omdat hij alleen op het vaste land van Amerika gevonden wordt, den naam van *Amerikaanschen Tijger* heeft verkregen. Het is ook zulk een *wild verscheurend dier, gemeenlijk niet groo- ter dan de Once, met eene vagt, schoon vaal van kleur met*

zwartachtige vlekken en banden, die meest langwerpig zijn en van den kop naar den staert loopen.

Wanneer men het oog slaat op de afbeelding van dit dier, bespeurt men terstond dat het groote overeenkomst met den Tijger heeft; het heeft, gelijk hij, een lang lijf, eenen ronden kop, baardhorstels, korte pooten met even zulke klauwen, eenen diergelijken staert, maar die veel korter is, wijl hij niet tot op den grond nederhangt; hij heeft even zulke tanden; maar hij is fraai donker vaal van kleur met zwartachtige vlakken op het lijf en streepen op den hals en den kop; onder aan de keel, de borst en den buik is hij egter witachtig graauw en hoe ouder hij wordt, hoe ligter hij van kleur wordt; zijn staert is ook fraai met zwarte vlekken getekend; hij is zoo groot als een bulhond, schoon sommige reizigers verzeekeren dat 'er ook van die dieren gevonden worden, welke zoo groot als de Panther en dus veel grooter zijn.

Even gelijk de Jaguar in gedaante naar den Tijger gelijk, zoo gelijk hij hem ook in de wijze van leeven en in geëartheid. Gelijk de Tijger het wreedste van de verscheurende dieren van de Oude Waereld is, zoo is de Jaguar het wreedste van alle in de Nieuwe Waereld. Hij bespringt en doodt andere viervoetige dieren en sluipt zelfs dikwijls in de plantagieën, om varkens, honden en hoenderen weg te haalen; bij deeze gelegenheid gebeurt het somtijds dat hij ook kinderen medeneemt en, als hij dit eens gedaan heeft, loert hij meermaalen op hen en zal dan zelfs volwasfen menschen aanvallen.

vooral op den tijd dat het wijfjen jongen heeft. Als hij grooten honger heeft, durft hij zelfs osfen en koeijen aantasten en hij plaatst zig dikwijls op de loer in de boomen, uit welke hij op zijne prooi springt, als zij voorbij loopt: Als hij eenen os op den rug gesprongen is, slaat hij zijne scherpe klauwen in zijnen nek en, als de os gevallen is, scheurt hij deszelfs vleesch aan stukken en brengt die naar het bosch, na dat hij eerst al het bloed heeft afgezogen; het overige bedekt hij met takken van boomen en bewaart het tot de volgende dagen, maar als het vleesch begint te bederven, eet hij 'er niet meer van. De Jaguars volgen de kudden van wilde zwijnen, die in de boschen van Amerika loopen en overvallen diegeene, welke wat agter af blijven, maar, als zij door alle die varkens omsingeld worden, moeten zij een goed heenkoomen zoeken. Ook moet ik niet vergeeten optemerken dat dit dier zoo bloeddorstig niet is als de Tijger; want het vergenoegt zig met eene enkele prooi en vat geene andere aan voor het weder spijs nodig heeft; zelfs zal het, als het verzadigd is, zig door honden laten verjaagen, en springt, als het anders geene kans ziet om hun te ontkoomen, zoo vlug als eene kat, in de boomen. De Jaguars eten zoo wel visch als vleesch en somtijds zelfs jonge bladeren en knopjens van boomen. Zij kunnen zeer wel zwemmen en zwemmen zelfs breede rivieren over; zij vangen ook hagedisfen en kaimans of krokodillen; de laatste beloeren zij met op den kant van de rivier op hunnen buik te gaan liggen en in het water te kletsen; de kaiman komt daarop aan en

steekt zijnen kop uit het water, wanneer de Jaguar op hem springt en dit onzagchelijk dier weet te overmeesteren en te dooden, dat bijna onbegrijpelijk is, tenzij het jonge krokodillen zijn, welke hij dus aantast. Zij loopen ook dikwijls langs de zee, om de eieren optezoecken, welke de schildpadden op het strand gelegd hebben.

De Jaguars loopen meest altoos alleen, doch in den tijd dat zij paaren ziet men somtijds twee of drie bij malkanderen; zij geeven dan een zwaar en akelig geluid als het bulken van osfen en schreeuwen *hoe, hoe*; als zij jong zijn, maauwen zij als de Katten. Zij krijgen gemeenlijk maar een jong te gelijk, dat zij in oude verrotte boomstammen nederleggen. Zij kunnen zeer mak gemaakt worden. Men vangt hen in vallen en strikken; hun vel is zoo dun, dat de Indianen hun pijltjens in het lijf schieten, die zij door eene holle rotting blaazen. Men eet het vleesch van deeze dieren, als zij jong zijn, in sommige landen van Zuid-Amerika, in welk waerelddeel zij alleen gevonden worden.

Daar schijnen van dit dier veele verscheidenheden te zijn, zoo wel met opzigt tot de grootte als tot de kleur en plaatsing der vlakken.

DE KAT-PARD, DE BERG-KAT, DE OCELOT.

(Pl. XI, Fig. 2. het mannetjen.)

De Kat-Pard, die ook wel de *Berg-Kat*, genoemd wordt, wegens zijne gelijkenis met eene Kat, is een *wild*

wild' verscheurend dier, niet grooter dan de Once en Jaguar; veel in gedaante overeenkomende met den Tijger en de Kat en allerfraaist met zwarte streepen en vlakken op eenen fraaien vaalen grond getekend.

Ik zal mij niet ophouden met de gedaante van dit dier naauwkeurig te beschrijven, wijl de afbeelding en de bovenstaande omschrijving van het dier genoegzaam zijn om een denkbeeld van dezelve te geeven; zijne tanden en klauwen zijn eveneens als die van den Tijger in getal en maakzel; doch hetgeen dit dier boven alle andere getijgerde dieren onderscheidt, is zijne fraai getekende vagt, welke geen ander zoo schoon heeft, zelfs niet de Lui-paard. De grond-kleur van zijne vagt is van den neus over den kop langs en ter zijde van den rug tot op den staert vaal, behalven de punt van den staert, die geheel zwart is; de zijden van den kop, de keel, de borst, de buik, de pooten en de staert van onder zijn wit of witachtig van grond-kleur; het bovenste of vaale gedeelte van zijn lijf is met zwarte streepen en banden, van den hals naar den staert loopende, versierd, terwijl het onderste of witachtig gedeelte van het dier met fraaie kleine zwarte vlekjens getekend is, alles zoo fraai geschakeerd en met zoo veel overeenkomst aan wederzijde, dat het de fraaiste en sierlijkste vertooning maakt, zoo dat men wel eens gezegd heeft dat dit dier 'er uitziet als of het met een geborduurd tapijt omhangen ware.

Bij het wijfjen, dat iets kleiner is dan het mannetjen, zijn omtrent dezelfde kleuren, banden en vlakken te zien, maar zij zijn zoo levendig niet; het vaal is doffer, het

wit is zoo zuiver niet, de streepen zijn niet zoo breed en de vlakken niet zoo groot, zoo dat het op verre na zulk een fraai aanzien niet heeft als het mannetjen.

Dit dier onthoudt zig in de bosfchen in de warmfte ftreeken van Zuid-Amerika; het is van de grootte van eenen Bulhond; het is zeer woest en verflindend en valt alle kleine viervoetige dieren aan, welken het hun bloed afzuigt, waarop het meêr gefeld is dan op hun vleesch, waarom het ook eene groote menigte wild vernielt. Zelden zal het egter menfchen aantasten, het vlugt zelfs voor de honden, als het door hen vervolgd wordt en klimt in de boomen; het ftaapt fomtijds in de boomen en fpringt van daar op het wild of het vee, als het onder zijn bereik komt. Het is niet ligt te temmen, maar behoudt, als het gevangen wordt, zijnen woesten aart. Een reiziger, die een mannetjen en wijfjen van deeze foort van dieren in eene kooi naar Frankrijk overgebragt heeft, verhaalt dat zij, drie maanden oud zijnde, reeds eene teef, welke men hun gegeven had, om hen te zoogen, verfcheurden en dat hij hen vervolgens voedde met hun dagelijks zeven of agt ponden vleesch te geven: Als men eene leevende Kat bij hen in het hok zette, zoogen zij haar het bloed af tot zij ftierf, maar aten haar nooit op; het mannetjen fpeelde zeer den meester over het wijfjen en nooit durfde het wijfjen eeten voor het mannetjen volkoomen zijn genoeg had en haar de brokken toevoegde, die hij niet eeten wilde. Deeze dieren brengen, zegt men, gewoonlijk niet meer dan twee jongen te gelijk voort. Ik weet niet of zij goed

tot spijsz zijn, doch hun vel moet een allersierlijkst bont uitleveren.

DE TIJGERWOLF, DE GEPARD.

De Tijgerwolf is een wild verscheurend dier, dat veel overeenkomst met den Tijger en de Kat heeft, omtrent zoo groot als een groote hond en bleekvaal van kleur met flauwe ronde vlekken; het heeft maanen aan den hals.

De gestalte van den Tijgerwolf komt zeer veel met die van de laatst beschreven dieren overeen; zijne huid is bleek vaal van kleur met kleine zwarte vlakjens, die dicht bij elkanderen geplaatst zijn; hij heeft eenen korten staert; maar hij onderscheidt zig door een bijzonder kenmerk van alle de andere tijgeraartige dieren; want hij heeft maanen aan den hals en op de schouderen, en lange hairen onder aan den buik.

Dit dier verbergt zig des nagts niet op de boomen, gelijk de voorige, maar kruipt in hopen onder den grond, waaruit het des nagts te voorschijn komt om zijne prooi te zoeken, als wanneer men het van verre hoort huilen, hetgeen dikwijls gelegenheid geeft om op hetzelfde te passen, als het in de schaapen-hokken koomen wil, om schaapen te steelen. De Leeuwen, Panthers en Luipaarden zijn zijne vijanden. Het is niet boos van aart en kan tot de jacht afgerigt worden; het bewoont Oost-Indiën en de landen aan de Kaap de Goede Hoop. Dit is het dier, waarvan ik in het I Deel bladz. 302 melding gemaakt heb.

DE ZWARTE TIJGER, DE JAGUARETE.

De zwarte Tijger is een dier dat veel gelijkenis naar den Tijger heeft, van de grootte van een jong kalf, van kleur zwart, of donkerbruin met zwarte vlekken. Zijn buik, borst en de pooten van onderen zijn licht aschgrauw van kleur. Zijn bovenlip is ook wit en met zwarte baardborstels bezet; zijne ooren zijn spits. Het is een zeer zeldzaam dier, dat in Zuid-Amerika t'huis hoort en dat dezelfde aart en levenswijs heeft als de Jaguar, of Amerikaansche Tijger, hier boven beschreven.

DE AMERIKAANSCH E LEEUW, DE PUMA,
DE COUGAR.

(Pl. XI, Fig. 3. het mannetjen.)

Ik heb reeds in de beschrijving van den Leeuw, in het eerste Deel bladz. 340, van dit dier gewag gemaakt en aldaar gezegd dat men het verkeerdlijk den naam van *Amerikaanschen Leeuw* heeft toegeëigend, wiji het een geheel ander dier dan een Leeuw is; in zijn land noemt men het de *Puma* en bij ons den *Cougar*, of *Kuguar*. Het is een bloeëdorstig dier, naar den Tijger, Panther en andere diergelijke dieren in gestalte gelijkende, maar hooger op zijne pooten en dunner van lijf, ros van kleur, zonder vlakken, banden of streepen. De Cougar is iets kleiner dan de Lui-
paard;

paard; hij is dunner van lijf en hooger op zijne pooten dan de Jaguar; hij heeft eenen zeer kleinen kop, ooren als eene kat, eenen langen staert, die op den grond sleept en klauwen en tanden als de Tijgers en Katten: Hij is helder ros van kleur, dat met zwart gemengd is vooral aan en op den rug; men vindt egter ook andere die graauw van kleur zijn, andere roodachtig; want wijf deeze dieren in veele verschillende strecken van Noord- en Zuid - Amerikagevonden worden en zig dus grootliks hebben uitgebreid, zijn 'er enige verscheidenheden van bekend, die veraart zijn naar de verschillende luchtstreeken, onder welke zij leeven, alzoo zij zoo wel de koude als de heete hemelstreeken verdraagen kunnen. De voornaamste verscheidenheden zijn de *Cougar van Pensylvanie*, die laager op zijne pooten, en langer van lijf is en langer staert heeft, en de *zwarte Cougar*, schoon het egter onzeker is of deeze niet dat dier zij dat ik hier boven onder den naam van de *zwarte Tijger*, of *Jaguarete* beschreven heb. Het dier is in het algemeen ligt daaraan te onderscheiden dat het noch banden, noch streepen, noch vlekken op zijne huid heeft, gelijk de andere dieren van dit geslacht, welke ik reeds beschreven heb. Dit dier is zeer bloeddorstig, zoo wel als de Jaguar, en leeft op dezelfde wijze; Het onthoudt zig meest in de bosschen, daar het, in de boomen zittende, de andere dieren beloert. Het valt ook andere verscheurende dieren aan, zelfs de Wolven. Als het een dier gedood heeft, zuigt het het bloed af, vreet zig zat aan deszelfs vleesch, en begraaft het overige onder bladeren, doch zal 'er niet meer van

van koomen eeten, als het merkt dat her door een ander dier is aangeraakt. Het knort als de katten en huilt ook sterk; her kan zeer goed zweemen. Als het verzadigt is, zal het eer wegloopen dan andere dieren aantasten, en het overvalt zelden menschen, tenzij het die slaapende vindt; men kan het egter gemakkelijk afweeren en beletten te naderen, door vuur aantesteeken, waarvoor het bevreesd is. In de koude landen zijn zij zwakker en minder moedig dan die in de warme streken wonen. De voortteeling geschiedt, zegt men, in het laatst van den winter, wanneer het wijfen, na drie maanden, twee jongen ter waereld brengt. Het is van zes borsten voorzien.

Dit dier leeft in het land der Irokeezen en mogelijk nog Noordlijker, in Pensylvanie, Mexico, Californie, Paraguy, Brazillie, Chilia en in andere landen van Noord- en Zuid-Amerika. Zijn vleesch wordt gegeten en sommige zeggen dat het zoo goed is als kalfsvleesch, andere vergelijken het bij schaapenvleesch; andere, eindelijk, zeggen dat het mager en onaangenaam van smaak is, hetgeen ik liefst gelooven wil, omdat het vleesch van dieren, die andere verslinden en bloed drinken, gewoonlijk geene aangename spijs voor den mensch is: Zijne huid is een goed bont, van welke de Indiaanen winter-klederen maaken; zij bereiden het ook tot schoenen en handschoenen, ook wordt het tot paerden-klederen gebruikt.

DE AMERIKAANSCH E TIJGERKAT,
DE MARAGUA, DE MARGAY.

De *Amerikaansche Tijgerkat*, die in Amerika *Maragua* genoemd wordt, waarvan men *Margay* gemaakt heeft, is een wild verscheurend dier in gedaante en grootte de wilde Kat zeer nabij koomende, gemeenlijk bruinvaal van kleur, van onderen wit, en onregelmatig met kleine en groote zwarte streepen en vlekken getekend. Deze omschrijving geeft een genoegzaam denkbeeld van deze Tijgerkat, die in alle deelen zeer veel overeenkomst met de Katten heeft; haar kop is egter zoo rond niet, haar snoet niet zoo kort, haare ooren ronder, haar staert langer en geringd; haar hair is ook korter, zagt, fijn, en donsachtig en gemeenlijk van de beschreven kleur, schoon 'er ook zijn die het anders van kleur hebben. Zij leeft, als de wilde katten, van klein wild en vogeltjens, die zij vangt. Zij is zeer wild en woest en is bijna niet te temmen. Haare stem is als die der katten. Zij teelen in alle jaargetijden voort en krijgen twee jongen te gelijk, welke zij in holle boom-stammen verbergen.

Men vindt dit dier in Guajana, in Brazilië en in alle andere strecken van Zuid-Amerika, terwijl het in de Oude Waereld in het geheel niet wordt gevonden.

DE KATTEN.

Wij hebben in de Natuurlijke Historie der Honden, in het eerste Deel van dit werkjen, gezien wat men eigen-

eigenlijk door wilde en tamme dieren verstaat; wij hebben gezien dat alle geslachten van tamme dieren of huisdieren afkomstig zijn van wilde dieren, of van geslachten, die eerst wild geweest zijn, en wij hebben daar bij opgemerkt dat de dieren, die in veele opvolgende geslachten den mensch onderworpen zijn, door verandering van levenswijs, voedsel, verhuizing naar andere luchtsfreen en door de paaring van sommige die reeds enigzints verbasterd zijn, met malkanderen, groote verandering ondergaan. De Kat nu, die thans het onderwerp van mijne beschrijving zijn moet, is ook reeds over zeer langen tijd tot een tam dier of huisdier gemaakt, maar heeft egter in de slavernij zulke groote veranderingen niet ondergaan in haare uitwendige gedaante (waarvan ik hier alleen spreek) als de hond, zoo dat 'er op verre na niet zoo veele verscheidenheden van Katten gevonden worden als van Honden, en de verscheidenheden, die 'er zijn, zoo veel niet van elkanderen verschillen. Ook is de oorspronkelijke wilde Kat gemaklijker en ontwijfelbaarer te vinden dan de wilde Hond, wijl zij nog werkelijk in veele landen van de waereld bestaat; Ik zal haar zoo aanstonds beschrijven, doch eerst van de Katten in het algemeen spreken.

De Kat is een verscheurend dier, dat in gedaante, en levenswijs groote overeenkomst met den Tijger heeft, maar zeer veel kleiner is, dat tam gemaakt en tot een huisdier gehouden wordt.

Met recht kan men zeggen dat de Kat als een Tijger in het klein is; want deeze twee soorten van dieren hebben

ben ongemeen veel overeenkomst in gedaante, schoon hunne grootte zoo veel van elkanderen verschilt. Wij hebben zulks reeds in de beschrijving van den Tijger opgemerkt. Beiden hebben zij eenen ronden kop, kleine ooren, den muil van eenerleic gedaante, met een even groot getal tanden voorzien, namelijk, zes snijdtanden en twee hondstanden in elk kaakbeen, en vier baktanden aan elke zijde in het bovenst en slegts drie aan elke zijde in het onderst kaakbeen, in alles dertig tanden, die eveneens van gedaante en eveneens geplaatst zijn als bij de Tijgers; beiden hebben knevels aan de lippen; beiden zijn zij lang van lijf en laag op de pooten, en hunne klauwen bestaan uit even hetzelfde getal van vingeren; zij hebben, namelijk, vijf vingeren aan de voorste en maar vier aan de agterste pooten, en nagelen, welke zij tusfchen de vingeren kunnen intrekken en uitsteeken, als zij die gebruiken willen: Deeze nagels zijn ook zoodanig geplaatst, dat zij niet kunnen aflijten door het loopen, naardien de Kat in het gaan niet op dezelve rust, maar op het zagt vleesachtig kufsentjen, dat onder aan haare pooten is. De oogen van de Kat zijn rond, groenachtig van kleur en schitteren in de duisternis met enig licht; zij zijn zoodanig van maakzel, dat de oogappel bij dag vrij naauw toekrimpt, en bij nacht zeer wijd uitzet, zoo dat hij bij dag zig als eene smalle streep vertoont, terwijl hij bij nacht rond is; hier door vangt het oog van de Kat zeer veel op van het flauw licht in de schemering of in donker, terwijl weinige lichtstralen bij dag genoeg voor haar oog zijn om haar te doen zien;

dit

dit is de reden waarom de Katten in de schemering of in donker zien kunnen, hetgeen haar een groot voordeel geeft in het vangen van muizen en andere diertjens, die haar niet zien kunnen, wanneer zij hen zeer wel bespeuren kan. Het hair van de Katten is vrij lang, maar bij sommige soorten langer dan bij andere, gelijk wij in de beschrijving van die verschillende soorten zien zullen; het is ook van verschillende kleur zelfs bij de wilde Katten, en onder de tamme vindt men witte, zwarte, bonte, roodachtige, blaauwachtige en andere verscheidenheden; dit hair heeft ook de opmerkelijke eigenschap van zeer elektriek te zijn, waarvan men gemakkelijk de proef kan noemen. Men neemt hiertoe slegts eene levendige Kat, brengt die in eene duistere kamer en strijkt met de hand snel over de haren van den staert naar den kop, wanneer men de vonken van het elektriek vuur in menigte met een ligt geknap 'er uit zal zien springen, vooral des winters, als het droog vriezend weder is.

De Katten krijgen gemeenlijk tweemaal in het jaar jongen, in de lente, namelijk, en in den herfst, maar somtijds ook wel driemaal, ja zelfs viermaal in het jaar; zij krijgen na vijf en vijftig of zes en vijftig dagen gemeenlijk vier, vijf en zes jongen te gelijk, enkele reizen nog wel een meer en ook wel minder, welke de wilde in een hollen boom of op eene andere verborgene plaats nederleggen, naardien de Kater, of het mannetjen, somtijds de wreedheid heeft van de jongen optevreten; het wijfjen is dan ook zeer bezorgd voor hen, blijft hen getrouw bij, en, gebeurt het dat de jongen te
veel

veel geplaagd worden, of dat zij vermoedt dat 'er gevaar voor hun is, dan vat zij hen met de tanden zagtiijk bij het vel van den nek, draagt hen, een voor een weg, en gaat hen op eene andere plaats verbergen; als zij hen enige weeken met haare melk gevoed heeft, begint zij hun muisjens en kleine vogeltjens te brengen en hen dus aan het eeten van vleesch te gewennen; egter gebeurt het somtijds dat het wijfjen, denklijk wanneer zij door ondraaglijke pijn woedend wordt, haare pas geboren wordende kinderen dood bijt. De Kat heeft agt tepels, vier op de borst en vier op den buik.

De Katten leeven weinig langer dan negen of tien jaaren. Men verhaalt egter dat iemand eene Kat gehad heeft, die negentien jaaren oud, en op dien ouderdom nog gezond en vlug was en een jong kreeg.

De Katten zijn, gelijk de Tijgers, meer geschikt tot springen dan tot loopen; ook kunnen zij schoon klatteren en zelfs tegens den stijfsten post opklimmen door middel van haare nagelen; de wilde Katten klimmen dan ook veel in de boomen om de nesten van de jonge vogeltjens te berooven, en de tamme leeven bijna meer op de daken van de huizen dan op den grond, als zij niet opgesloten zijn. Zoo het gebeurt dat zij van boven neder vallen, zullen zij altoos op haare pooten nederkoomen, dat zij met den Tiiger, den Vos en enige andere dieren gemeen hebben; dit gebeurt egter niet door behendigheid of overleg; neen; het is louter toeval, of liever het gebeurt dus tegens haare eigen gedagten: ziet hier hoe dit toegaat. Zoo dra zij aan het vallen zijn,
trag-

tragten zij met haare pooten nog naar de plaats te grijpen, van waar zij afgevallen zijn; hier toe strekken zij de pooten zoo verre uit als zij kunnen en, dit doende, krommen zij den rug, (gelijk zij doen als zij opstaan en zig uitrekken) waardoor zij van zelve met de zwaarste zijde naar beneden omwentelen, hetgeen te weeg brengt dat zij met de pooten naar beneden draaijen en dus op dezelve moeten nederkoomen.

De natuurlijke spijs van de Katten is in het wild allerhande soorten van kleine viervoetige dieren, als muizen; rotten, mollen, vledermuizen, ook vogeltjens, padden, kikkvorschten, hagedissen en slangen; zij maaken eene groote verwoesting onder de jonge haasjens, konijntjens, jonge patrijzen en ander wild, waarom ook de jagers, als zij haar in het veld ontmoeten, haar onmededogend doodschieten, doch in haaren tammen staat is het bekend dat men haar alles leert eeten, groenten, visch en allerlei gekookt vleesch, spek en andere spijsen, waardoor zij dikwijls de muizen, die zij vangen, niet opeeten, schoon deeze haare natuurlijke spijs zijn en niet dat de keuken schaft. Zij drinken water en gaerne melk, maar willen geen wijn drinken. Zij lepperen het vogt met de tong, die zij naar vooren en niet, als de Leeuwen, naar agteren omkrullen om het vogt optescheppen; ik heb egter eens eene Kat gezien die niet lepperde, maar haaren smoel in de melk stak en die dus insoog; maar dit was eene uitzondering, deeze Kat eigen, van welke ik de reden niet kon ontdekken. Zij kunnen zeer lang zonder drincken blijven, zonder dat zij

daar.

daardoor dol worden, of haare gezondheid 'er enig nadeel door lijdt. Hiervan heeft men eens de proef genoomen; men sloot eene Kat op en gaf haar geen water of enig ander vogt, maar enkel rauw vleesch, en dit hield zij zes en twintig maanden lang uit, zonder 'er letfel van te hebben, schoon zij zeer sterk naar drinken scheen te verlangen.

De Katten zijn zeer gezet op den reuk van zekere kruiden, gelijk den wortel van het kruid Valeriaan genoemd, en van eene andere plant, die, om die reden, *Kattenkruid* genoemd wordt en die haar, als zij die eeten, in eene foort van dronkenschap brengt, wanneer zij zullen rollen en loopen op eene belagchelijke wijze. Als zij die planten in de tuinen ontmoeten, wrijven zij zig zoo dikwijls tegens dezelve, dat zij die in korten tijd vernielen: Zij houden in het algemeen van welriekende dingen, en men heeft opgemerkt dat zij zig gaerne laten streelen door lieden, welker klederen met welriekende wateren besprengd zijn.

De Kat geeft een geluid dat men *maauwen* noemt, en 't welk door dat woord zelf vrij wel wordt uitgedrukt; behalven dat geluid, dat in droefheid of verlangen door haar geuit wordt, en dat in pijn tot een klaaglijk gekerm wordt verlengd, heeft zij nog een ander, dat zij geeft als zij vergenoegd is, of zit te sluimeren; dit noemt men *spinnen*, omdat het enige gelijkenis met het snorren van een spinnenwiel heeft. Als zij vreest, of schrikt, of eensklaps toornig wordt gemaakt, *blaast* zij, terwijl zij haare hairen regt overeind zet, en als zij

langzaam boos wordt of vreest dat men haar eene proef ontnemen zal, laat zij eene foort van gegrom of geknor hooren. Men zegt dat haare sterke uitademing onder dit blaazen eenen aangenaamen reuk van zig geeft als muskus.

De Katten zijn zeer zindelijke dieren; zij likken haar hair gestadig af en de plaatsfen, bij welke zij niet met de tong koomen kunnen, maaken zij met haare pooten schoon, die zij dan weder schoon aflikken. Om haar gevoeg te doen verwijderen zij zig en graaven een kuultjen, waarin zij het vuil leggen dat zij vervolgens weder met aarde of zand toekrabben, waarom men haar ook in de huizen gemaklijk zindelijk kan laten zijn, als men zorg draagt haar tot dat einde telkens een' bak met schoon zand te geeven.

De Kat leeft in het wild van hetgeen zij zelve vangt. Om een' rot, muis of een vogeltjen te betrappen, zal zij met het grootste geduld uren lang zitten wagten tot zij haare kans schoon ziet, en weet zig dan zoo snel als de wind op dezelve te werpen, zoo dat zij haare klauwen niet gemaklijk ontspringen kunnen. Nooit zal zij het wild naloopen, of op hetzelfde jaagen, als zij het niet in het oog heeft; zij weet wel dat dit vrugtloos zou zijn. Haar aart is wreed; want zij zal, buiten honger of noodzaaklijkheid, al heeft zij van alles vol op, muizen of rotten beloeren en vangen en zelfs een bos vermaak scheppen in dezelve niet terfond te dooden, maar het half gedoodde diertjen nog zoo veel kragts laaten, dat het voort kan spartelen om te tragten nog te

ont-

koomen, wanneer zij het andermaal bespringt en 'er dus mede speelt, tot het eindelijk van haar wordt dood gebeten of, door haare mishandelingen afgemat, den geest geeft.

Deeze woeste en wreede aart wordt ook bij de tamme Katten niet geheel getemd, gelijk bij de Honden. De Kat is minder buigzaam van aart, en wordt de vriend niet van den mensch, als de Hond; zij is zelfs minder aan de menschen gehecht dan aan het huis, waarin zij is opgevoed; zij volgt haaren meester niet, gehoorzaamt hem niet op zijn bevel, laat zij tot niets dwingen, maar doet haaren eigen zin; veele leeven ook meer op de daken en in de gooten en die op het land zijn meer in het veld dan in huis en zij willen vooral niet opgesloten wezen. Sommige zelfs zullen, als men haar opsluit en zij daar niet van jongs af aan gewoon zijn, door dit bedwang woedende en raazende worden; zij denken in dien toestand om niets anders dan om haare verlossing en zullen die, het koste wat het koste, zoeken uitte werken. Men heeft eens eene Kat in eene ijzeren kouw gezet, waarin men ook enige muizen bij haar zettede. Hoe fel de Kat nu, als zij in vrijheid is, ook op de muizen is, greep zij hen in de kouw niet aan, maar bleef stil zitten; de muizen, toen zij wat bekoomen waren van den schrik van zig zoo dicht bij hunne doodlijke vijandin te zien, naderden eindelijk de Kat, speelden met haar en begonnen haar te bijten. De Kat wierd niet vergramd, maar gaf elken muis eenen kleinen slag met haare poot, waardoor zij wel enigzints bedweld wierden, maar zij begonnen,

toen zij bekoomen waren, weder van vooren af aan en schoon de Kat zig hier over wel verdrietig toonde, doodde zij egter geene der muizen, welke men vervolgens uit de kouw nam. Het huis, dat de Katten bewoonen, kunnen zij gemakkelijk wedervinden, schoon men haar op eenen grooten afstand van hetzelfde nederzet, niet op den reuk, gelijk de Honden, want zij hebbengeenen fijnen reuk, maar doordien haar alle de strecken in den omtrek, voornamelijk de daken van alle de omliggende gebouwen, als zij in de stad woonen, volmaakt wel bekend zijn. Een heer in Engeland, te Winchester woonende, zond eenen Kater, in een' zak gebonden naar eenen van zijne vrienden te Portsmouth. Deze Kater vertrok, na eenen korten tijd te Portsmouth geweest te zijn, weder naar Winchester en kwam, na eene afwezigheid van drie weken, weder in zijn oud verblijf terug, zijnde zeer vermagerd van honger en vermoeidheid. Portsmouth ligt negen uren gaans van Winchester, en dan moet men twee uren over het water vaaren, dat de Kater egter heeft kunnen vermijden met eenen grooter omweg te neemen; het is zeer te verwonderen hoe deeze Kater zijne oude wooning heeft kunnen wedervinden. De Katten worden egter niet naar het huis terug gelokt door verkleefdheid aan de perfoonen, maar omdat zij aldaar alle hoeken en gaten, waarin de muizen en rotten zig onthouden, alle toegangen en wegen door ondervinding kennen en het haar meer moeite zou kosten om die in de nieuwe wooning waarin men haar brengt, te leeren kennen, dan het haar kost het om huis wêer opte-

zoeken, waarvan zij de herinnering hebben als de plaats haarer opvoeding, en daar zij altoos volopecten kreegen. De Kat is diefachtig van aart, dat is, zij viert haaren wilden verslindenden aart bot, zonder dat men haar dit door slaan of dreigen kan afwennen; zij steelt dan ook, als zij haare kans schoon ziet, in het huis of bij de buuren alles wat haar aanstaat, zelfs de vogeltjens uit de kooien, loopt daar mede weg en zal dan, uit vrees voor straf, in langen tijd niet wederkoomen.

De Kat is wantrouwend en valsch; zoo zij geliefkoosd wil wezen, is het meer om het zinlijk vermaak, dat men haar aandoet, door haar te wrijven of agter de ooren te krouwen, dan uit een inwendig gevoel van vriendschap; want zij is zeer wellustig; maar als het haar verveelt, zal zij weg loopen, of de liefkoozende hand somtijds wel eene krab met haare scherpe nagelen geeven. Zij schuwv het water en zwemt niet bij verkiezing, ook houdt zij niet van de koude, maar bakert zig gaerne in de zon, of gaat in het hoekjen van den haard, of op de heeten asch zitten; ook zoeken zij haar gemak en zullen altoos om te leggen kussens of bedden verkiezen.

Hoe vermaaklijk de jonge katjens zijn door hunnen speelzieken aart en hunne klugtige sprongen en hoe aardig zij met eenen bal of iets anders weeten te speelen, zullen de meeste mijner jonge leezers wel bij ondervinding weeten. Men kan eene Kat egter niet veel leeren; het is waar, men leert haar over een stok of door een hoepel springen; maar als men 'er wel op let, bemerkt men dat zij slegts springt, omdat zij geeneu anderen weg ziet om

weg te koomen en den dwang te ontgaan, dien men haar aandoet, geheel anders dan de hond, die de kunstjens leert en verrigt om zijnen meester te believeen en te gehoorzaamen; als deeze door den hoepel gesprongen is, zal hij niet weg loopen, gelijk de Kat, maar weder koomen om het nog eens te doen, terwijl hij door zijne sprongen zijn genoegen te kennen geeft. Men heeft over enige jaaren eens een grappig katten-concert op de kermisten ver toont, dat men het *maauw-concert* noemde. Men had de Katten alle naast elkanderen vastgezet met een muzijk-papier voor zig en in het midden was een aap, die de maat sloeg; onder het toneel zaten menschen die de staarten van de katten elk op haare beurt kneepen; naar maate nu die pijn min of meer hevig wierd, begonnen de katten ook min of meer hard te maauwen, hetgeen een koddig concert uitmaakte, dat om zijn wangeluid zeer belagchelijk was.

Men verhaalt egter enige voorbeelden van het vernuft der Katten. Een schrijver verhaalt dat hij eene Kat gezien heeft, die des avonds, als zij in huis wilde wezen, met den klopper klopte, Ter zijde de deur, waaraan de klopper hong, was eene steenen rollaag, hierop ging de Kat zitten, stak haare poot onder den klopper, ligtede dien op en liet hem weder vallen, dit herhaalde zij van tijd tot tijd, tot zij wierd ingelaaten. De Katten heeft men nooit tot de jagt kunnen gebruiken; als de Kat jaagt, jaagt zij voor haar zelve, gelijk zij door de

natuur en de ondervinding geleerd heeft, die eene schrandere jageres van haar gemaakt hebben.

Men vindt de wilde Kat in veele landen van de wereld. In de warme landen van Europa vindt men dezelve alom, zelfs ook op de grenzen van Asia, in Perzie, in Syrie enz. In Afrika schijnt zij ook gevonden te worden, als in Guinea, Congo, op de Goud kust, aan de Kaap de Goede Hoop, op Madagaskar. Maar hier moet ik wederom aanmerken, gelijk ik bij den Hond gedaan heb, dat de wilde Katten, in de verschillende landen in het wild leevende, of altijd wild kunnen gebleven zijn, of 'er gekoomen zijn door tamme Katten, die weggelopen zijn en zig in het wild begeeven hebben en daar zijn voortgeteeld. In Amerika zijn ook wilde Katten, maar het is onzeker of zij daar reeds waren, dan of zij 'er eerst door de Europeaanen gebragt zijn. Sommige beweerden het laatste; maar andere zeggen dat men, kort na de ontdekking van dat waerelddeel, wilde Katten in de boschen ving; men zou egter vast behooren te weten of die dieren wel waarlijk egte Katten geweest zijn, want 'er zijn, gelijk uit onze beschrijvingen blijkt, verscheiden andere dieren, die zeer veel naar Katten gelijken. Zij worden ondertusfchen thans in Noord- zoo wel als in Zuid Amerika gevonden, maar egter niet op de eilanden in de Zuid-zee. Tamme Katten vindt men overal, vermits zij naar alle landen vervoerd worden door fchepen, waarop zij zeer noodzaaklijk zijn, om de muizen weg te vangen.

Schoon de Katten hier te land nooit gegeten worden; is hun vleesch egter eetbaar voor den mensch; daar zijn strecken in Frankrijk, daar men wilde Katten gebraden of gestoofd eet en men zegt dat hun vleesch zoo lekker is als dat van haazen of konijnen. Als 'er hongersnood komt in belegerde steden of vestingen, zijn het doorgaans de Katten die de eerste gegeten worden.

Men vindt enkele menschen, welke zulk eene afkeerigheid van Katten hebben, dat zij het niet in eene kamer houden kunnen, waarin eene Kat is. Dit komt niet van eene ijdele bevreesdheid voor dat dier, want men heeft opgemerkt dat zulke menschen van benaauwdheden overvallen worden, al weten zij niet dat 'er eene Kat dicht bij hen is; het moet veel eer toegeschreven worden aan eene strijdigheid van hunne natuurlijke gesteldheid met de uitwaasfemingen van de Kat. Zoo vindt men in de Geschiedenis beschreven dat Hendrik III., Koning van Frankrijk, zoo groot eene afkeerigheid van Katten had, dat hij van kleur veranderde en in slaauwte viel, als hij eene Kat in het oog kreeg. Men wil zelfs dat de adem van de Katten voor den mensch gevaarlijk zijn borst-kwaalen kan veroorzaaken; wat 'er van de waarheid van dit voorgeeven zij, het voorzigtigst is dat men zig niet te veel van Katten laate likken, haar ook niet op denuur in zijn bed laat slaapen, of zelfs in de kamer, daar men den nacht doorbrengt, zoo zij klein is. De Kat wordt ook somtijds dol, doch zeldzaamer dan de Hond; maar haare beet brengt nog gevaarlijker toevallen te weeg dan die van dollen honden.

Bij de oude Egyptenaars die verscheiden dieren, om de nuttigheid, waarvan zij in hun land waren, vereerden, voor heilig hielden, ja als Goden aanbaden, wierd de Kat ook als eene godheid gehouden, omdat zij het land van slangen, padden en ander ongedierte zuiverde; men bad haar aan in haare natuurlijke gedaante of in die van een mensch met den kop van eene Kat. Als men eene Kat doodde, al was het bij ongeluk, wierd men gestreng gestraft. Als de Kat in een huis kwam te sterven, gong het geheel huisgezin in den rouw en alle de huisgenooten scheerden zig de wenkbrauwen af tot teken van droefheid; haar lijk wierd gebalzend en op eene heilige plaats begraven en haare begravenis gong met groote statie gepaard: als 'er brand in een huis kwam, zorgde men meer om de Katten te bergen dan om het huisraad en de meubilen uit den brand te redden.

De vacht van de Katten wordt door de bontwerkers bereid en geeft een zeer goed bont; daar koopt eene groote menigte katten-vellen uit Moscovie en Spanje, zij zijn zeer verwarmende en mits dien dienstig voor lieden, die met de jigt gekweld zijn.

De voornaamste soorten van Katten zijn die, welke ik nu zal voortgaan te beschrijven.

De wilde Kat.

Wijl de wilde Kat in zeer veele verschillende landen, onder verschillende luchtfreken gelegen, gevonden wordt, zijn zij alle ook niet eveneens van hair of kleur, maar daarin bestaat ook derzelver grootst verschil. De wil-

de Katten in Europa zijn vaal van kleur, min of meer met zwart en witachtig grijs gemengd, en met zwartachtige streepen getekend; zij zijn sterker en grooter dan de Huis-Katten en hebben de ooren regter opstaan; zij hebben altoos zwarte lippen en voetzoolen, eenen dikker staert en verschillen weinig van elkanderen in kleur. Hun hair is niet langer dan dat van onze Huis-Katten. Daar zijn 'er egter ook die graauw van kleur zijn, met zwart gespikkeld. In Perſie vindt men' grijze, blaauwe langhairige. Aan de Kaap zijn blaauwe, roodachtige. Men kan de wilde Katten niet gemaklijk tammaaken.

De gemeene Huis-Katten.

De gemeene Huis-Katten zijn alle omtrent van dezelfde grootte en gedaante, maar zij verschillen in kleuren; men vindt, gelijk bekend is, witte, zwarte, graauwe, of zoogenaamde cijperſe, bonte, alle verſchillend met vlakken of streepen getekend, zoo dat 'er geen twee gevonden worden, die op even dezelfde wijze getekend of gekleurd zijn: de tamme Katten worden zeer ligt weder wild, als men haar te veel in het veld laat loopen; onder dezelve zijn nog enige onderscheiden rassen gebragt, welke zig van de gemeene huis-katten onderscheiden; deeze zijn de volgende

De Spaansche Kat.

Spaansche Katten zijn die Katten die met wit, zwart en vaal door elkanderen getekend zijn; bij elke zijn dee-

ze vlakken en banden verschillend verdeeld; men noemt haar ook *drie-kleurige*, omdat zij met drieërlei kleuren getekend zijn; doch men wil dat de mannetjens van deeze soort nooit drie kleuren, maar altijd twee kleuren hebben, namelijk ros met zwart, of ros met wit, zoo dat alle de Katten, die drie kleuren hebben, wijfjens zouden wezen.

De blaauwe, de aschgrauwe, of Karthuizer Kat.

Deeze Katten zijn hier te land vrij zeldzaam; zij zijn van de Kaap of andere landen afkomstig. Zij zijn donker aschgrauw, of blaauwachtig zwart van kleur; haar hair is zeer blinkende.

De Angorasche Kat.

Deeze Katten zijn indedaad van Angora in Syrië afkomstig, en zijn zeldzaam en fraai: zij onderscheiden zig voornamelijk door haar zeer lang en dik hair, dat haar grooter doet schijnen dan de andere Katten, en het is opmerklijk dat 'er meer soorten van di ren zijn die in dat land hun hair veranderen en het langer en dikker verkrijgen, gelijk wij in het vervolg bij de konijnen en geiten zien zullen. De meeste Angorasche Katten zijn geheel sneeuw-wit; maar daar zijn ook vaale met bruin gestreept: men heeft waargenoomen dat de Angorasche Katten, die geheel wit zijn, alle doof, of ten minsten hardhoorende zijn. Men wil hetzelfde omtrent andere dieren waargenoomen hebben; men beweert, bij voorbeeld, dat

dat de honden , die geheel wit zonder vlakken zijn , gemeenlijk zoo doof zijn , dat men hen met een veel scheller geluid moet roepen , indien zij het hooren zullen.

De Chineefche Kat met nederhangende ooren.

Het is opmerkenswaardig dat de meeste dieren , die wild zijn , opstaande ooren hebben en de foorten , welke langen tijd tam geweest zijn , nederhangende ooren krijgen . Wij hebben dit reeds bij den Hond opgemerkt ; de wilde Honden hebben regt op staande ooren en die , welke meest van de wilde afwijken , hebben lange nederhangende ; wij zullen dit naderhand bij de Zwijnen en andere dieren ook opmerken ; bij de Kat zien wij egter deeze verandering in het gemeen nog niet ; doch men beschrijft egter eene Kat met flappe hangende ooren , welke in Chinagevonden wordt ; zij zijn zeer ruig van hair , en sneeuw-wit van kleur ; de Chineefche juffers zijn zeer verzot op deeze Katten , welke zij tot haar vermaak houden . Het zoude egter wel mogelijk zijn dat deeze laatste foort van Kat geene eigenlijke Kat ware , hetgeen men niet volkoomen beslifen kan , voor men eene naauwkeurige beschrijving en afbeelding van dezelve heeft ; dus zijn 'er ook nog andere foorten , die onbestemd zijn , waarom ik van dezelve ook niet zal spreekken , maar tot de beschrijving van nog andere dieren overgaan , welke overeenkomst met de Tijgers en Katten hebben.

DE MARAPUTE, DE SERVAL.

(Pl. XI, Fig. 4. het mannetjen.)

De Serval is een wild verscheurend dier, naar de Kat gelijkende, maar grooter dan de wilde Kat, vaal van kleur met zwarte vlakjens getekend.

Dit dier is kloeker en sterker dan de wilde Kat, naar welke het in gedaante vrij wel gelijk. Het heeft baardborstels; het lijf is vaal of bruin geel met ronde zwarte vlekken; de hals, de omtrek van het aangezigt en de kring van de oogen, de buik en het binnenste wit; het heeft eenen staert, maar slegts half zoo lang als die der Katten en Tijgers. Zijne oogen zijn zeer glinsterende.

Dit dier onthoudt zig meest in de boomen, en men ziet het zelden op den grond; het maakt zelfs zijn nest of leger in dezelve en vangt de vogelen; het kan zoo gaauw als de Aapen van den eenen boom op den anderen springen. Het is van eenen woesten aart, maar schuwwt den mensch, tenzij men zijn nest stoort, of het tergt, wanneer het woedend wordt en den mensch aanvalt, bijt en scheurt als de Panther.

De Serval is zoo wild en woest dat hij niet wel te temmen is. Zijn vel verschaft een goed bont. Hij bewoont de bergen van Oost-Indië, voornamelijk van Malabaar en Tibet.

DE CARACAL.

(Pl. XI, Fig. 5. het mannetjen.)

De Caracal is een wild verscheurend dier, dat veel naar eene Kat gelijk, maar het heeft eenen langer smoel en den staert korter; het onderscheidt zig door een bosjen hair op de punten der ooren.

De afbeelding van dit dier wijst genoegzaam aan hoe veele overeenkomst het met de Kat en andere hier voor beschreven dieren in zijne algemeene gestalte heeft; klauwen en tanden zijn ook eenerlei; maar het penceeltjen, of het bosjen hair op de punten van zijne ooren is iets dat het bijzonder heeft en dat geene andere dieren dan de Caracal en de Los vertoonen. Hij is van de grootte van een vos, vaalachtig bruin van kleur op den nek en den rug, de zijden van den hals en het lijf; deeze kleur vormt daar eene streep, die weder door eene andere streep, van dezelfde kleur overkruist wordt; de buitenste zijde der pooten en de voeten zijn vuil geelachtig wit van kleur, maar van boven aan de dijen wat rosachtig; van onderen is het dier witachtig met bleek vaal, 'er onder gemengd, de staert is rosachtig vaal.

De Caracal is een verscheurend dier, dat leeft van hetgeen het vangt, het is niet gemakkelijk te temmen, vermits het zeer woest van aart is; wanneer men het egter jong vangt en met oplettendheid opvoedt, kan men het

op

op de jagt afrigten; het jaagt wel, maar men moet het niet op dieren afzenden, die sterker zijn dan hij en die hem wêerstand bieden, want dan wil hij niet meer en scheidt uit met jaagen: In Indie bedient men zig van hetzelfde om haazen, konijnen en zelfs groote vogelen te vangen, welke hij met eene ongemeene behendigheid weet te overvallen en te grijpen. Dat dit dier vrij sterk moet zijn, kan men daaruit afmeetten, dat men eenen Caracal met eenen Hond latende vegten, hij denzelven, schoon het een van de grootste honden was, die zig voor zijn leven met alle magt verdedigde, in weinige minuten overwon en doodde.

De Caracal volgt dikwijls den Leeuw om zijn voordeel te doen met hetgeen deeze, als hij verzadigd is, van zijn wild overlaat; dit kan hij te geruster doen, omdat de Leeuw, gegeten hebbende, hem met vrede laat, en, zoo hij hem al wilde vervolgen, de Caracal gemaklijk in de bomen kan vlugten; maar bij den Panther vertrouwt hij zig niet, maar ontwijkt hem liever zoo veel hij kan. Ondertusfchen heeft dit gelegenheid gegeven om van den Caracal even hetzelfde te zeggen dat men van den Jakhals gezegd heeft namelijk dat hij de leidsman en jager van den Leeuw is en het wild door zijnen fijnen reuk voor hem opspoort, waarvoor hij dan een gedeelte van den buit zou krijgen: Ik heb de ongegrondheid van zulk een voorgeeven aldaar genoegzaam wêerlegd om het hier verder met stilzwijgen voorbijtegaan. (*) Dit

(*) Zie I. Deel bladz. 307.

Dit dier is gemeen in Barbarye, in Arabie, Perſie en in alle landen daar men den Leeuw, de Ónce en den Panther vindt.

Daar zijn enige verſcheidenheden van dit dier. In het Koningrijk Algiers ziet men eenen, die langer ſtaert heeft, rosachtig van kleur is met overlange zwarte ſtreepen van den hals tot den ſtaert en die geene hair-bosjens op de ooren heeft. In Nubie vindt men eenen die het aangezicht ronder heeft, en in kleuren en vlekjens ook enigzints van den gewoonen verſchilt; in Lybie is 'er een met witte ooren en kleine zwarte hair-bosjens, terwijl de andere zwarte ooren hebben; deeze zijn veel kleiner en ſlegts zoo groot als eene huis-kat. In Bengalen is een andere, wiens ſtaert en pooten veel langer dan bij den gewoonen Caracal zijn,

DE HERTEN-WOLF, DE LOS, OF LYNX.

(Pl. XI, Fig. 6. het wijſjen.)

Behalven den naam van *Lynx*, waarvan men *Los* gemaakt heeft, voert dit dier ook dien van *Herten-Wolf*, welke het gegeven is, hetzij om dat het huilt als een Wolf, hetzij omdat het zoo verſlindend is als een Wolf, en omdat het de Herten verſlindt; de naam van *Los* is egter in onze taal de beste en toepaslijkſte, welken men dat dier toeëigent, omdat die met zijne benaaming in andere talen overeenſtemt.

Dg

De Los is een zeer wild verslindend dier, dat veel overeenkomst met de Kat heeft en veel naar de Caracal gelijk; het heeft eenen korten staert en hair-bosjens op de ooren; het is om zijn scherpziend gezigt vermaard.

De Los is grooter en hooger op zijne pooten dan de Kat, hij is gewoonlijk van de grootte van den Vos en dus kleiner dan de Wolf; hij gelijk in gestalte vrij wel naar de Kat en veel naar den Caracal, gelijk men in de afbeeldingen van deze twee dieren zien kan; hij heeft eenen korten vrij dikken staert en op de punt van de ooren staat een bosjen zwart hair, dat bij sommige soorten langer is dan bij andere; hij is getekend met eene vaale kleur, op de borst en buik wit en op het vaal ziet men bruine en zwarte vlakjens, die bij het mannetjen nog sterker zijn dan bij het wijfjen; zijn hair verandert van kleur in den winter; tanden en klauwen heeft hij als de katten en de voorgaande beschreven dieren van dien aart.

De aart van den Los is als die van de Kat, maar grooter en sterker zijnde kan hij ook grooter dieren overmeesteren; hij is zindelijk gelijk de Kat en begraaft, gelijk dat dier, zijne vuiligheid onder den grond. Hij loopt ook al springende, en klimt tot in de toppen der boomen om het wild te vervolgen; de wilde katten, de marters, de hermelijnen en inkhoortjens kunnen hem niet ontsnappen; hij vangt ook vogelen; hij zit in de boomen te loeren en als 'er een hert, hertenbok, haas of diergelijk dier voorbij komt, springt hij hun op het lijf en slaat zijne tanden en nagelen zoo diep in het vleesch, dat zij hem niet van hun lighaam kunnen werpen; als hij hen

dus heeft doen vallen, zuigt hij hun bloed af en opent hun den kop, om de hersenen opteëeten, waarna hij hen dikwijls laat liggen om ander wild te zoeken; zelden keert hij weêr naar eene prooi, die hij eens verlaaten heeft, waaruit men heeft willen opmaaken dat hij een slegt geheugen heeft. Van de Schaapen of Rheeën eet hij dikwijls ook niet meer dan de hersenen en den lever. Soms sleet hij zijnen roof weg en begraaft dien. Men zegt dat hij soms ook de menschen aanvalt. Hij onthoudt zig in diepe hopen en gaten. Hij is zeer bekwaam om onder door den grond in eenen schaapen-stal te graaven, waarin hij dan eene groote verwoesting aanregt. In Noorwegen gebeurde het eens dat een Los dus aan het graaven was, om in een schaapen-stal te breeken. Een bok, die 'er in was, dat bemerkende, paste op hem en, zoo dra hij met den kop in den stal uit den grond kwam, eer nog zijn lijf door het gat kon volgen, stiet hij hem zoo geweldig met zijne hoornen, dat hij in den kuil dood bleef. Als de Los door eenen hond wordt aangetast, gaat hij op zijnen rug leggen, strekt de pooten omhoog, en, wanneer de hond hem grijpen wil, vat hij hem zoo wel met tanden en klauwen, dat deeze het met den dood bekoopen moet.

De Los is zeer scherp van gezigt, zoo dat hij het wild van zeer verre zien kan; hieruit is het vertellingjen gesprooten dat hij door muuren kan heen zien, waarvan de onmogelijkheid blijkt, vermits het licht niet door muuren dringen kan.

De Los wordt in de koude streken van den aardbo-

den

den gevonden en niet in de warme; hij is het eenigst getijgerd dier dat koude strecken bewoont; men vindt hem in het land der Samoëden en Ostiakken, in Lapland, Denemarken, Noorwegen, geheel Rusland, in Moscovie, Tartarye, Zweden, Saxen, Polen, Pruisfen, en in het Pyreneisch gebergte, voorts in Noord-Amerika, in Kanada, Nieuw-York, Carolina enz. maar hij verdwijnt hoe langer hoe meer uit de bewoonde strecken.

Daar zijn dan ook veel verscheidenheden van de Losfen; men vindt roodgevlekte, wit gevlekte, welke laatste wel *Lijnx-katten* genoemd worden, omdat zij kleiner zijn; men vindt roode, witte, of bleek geele en andere verscheidenheden; ook is bij alle soorten het hairbosjen op de ooren niet even groot.

Men schiet de Losfen met den snaphaan, na hen door vuur of rook uit hunne holen en schuilhoeken gejaagd te hebben; men zegt dat hun vleesch eetbaar is, maar het zal egter eene zeer slegte spijs zijn; het is dus de moeite niet waard daarom op hen te jaagen; maar zoo veel te meer verdienen zij om hunne vagt gezogt te worden; deeze, vooral van de witte met zwarte plekken, is een allerkeurlijkst bont, dat zeer duur verkogt wordt; de beste Losfen-vellen kómen uit Siberie en Kanada.

Hier mede zal ik van de dieren, die overeenkomst met den Tijger en de Katten hebben, tot andere soorten van zoogende dieren overgaan.

DE ROT VAN PHARAO, DE SLANGEN-
DOODER, DE ICHNEUMON.

De Ichneumon is een diertjen van de grootte van eene Kat, lang van lijf en kort van pooten, met een langen staert met een kwastjen, dat Slangen en andere kruipende dieren versbindt, waarom men het ook den Slangendooder, ook wel den Krokodillendooder noemt; behalven deeze naamen wordt het ook wel de Egyptische Otter genaamd, ook wel de Muis-hond; in kort, dit diertjen heeft veelere naamen verkregen, schoon die naamen, welke ik aan het hoofd van deeze beschrijving gezet heb, de voornaamste zijn, waarbij het bekend is.

De Ichneumon is lang van lijf en laag op zijne pooten, en heeft eenen langen staert, aan welks eind een kwastjen is; zijn kop is klein en plat van boven, zijn snoet spits, en de bovenlip boven de onderlip uitstekende; het heeft baardborstels aan de lippen; de tong is ruuw met puntjens bezet, zijne ooren zijn kort en rond, zijn hals bijna zoo dik als zijn kop. Hij is vrij dik met hair bezet, dat hij dikwijls overeind zet en dat graauw van kleur is; het heeft in het geheel agt en dertig tanden, namelijk zes snijdtanden boven en zes onder, waarvan de vijf middelste kleiner zijn dan de andere, vier hondstanden, twee in elk kaakbeen, de bovenste grooter dan de onderste, en vijf kiezen ter wederzijde in het bovenst, en ter wederzijde zes in het onderst kaakbeen; het heeft vijf

vijf.

vingeren aan de voeten met nagelen die vrij lang zijn, en de duimen zijn zeer klein en staan verre van de andere vingeren af. Het mannetjen zoo wel als het wijfjen heeft onder den staert eene opening, of eene foort van beursjen, waarin een vogt kooft, dat eenen sterken reuk van zig geeft en men wil dat hij die beurs opent om zig te verfrisfchen, als hij te warm is; zoodanig een beursjen met riekend vogt zullen wij bij verscheiden andere dieren ook vinden. Zij krijgen een getal jongen als de honden en leeven gewoonlijk zes jaaren.

Daar is eene groote verscheidenheid onder deeze dieren in grootte en in kleur; het dier dat hier agter volgt heeft zoo veele overeenkomst met dit, dat men niet weet of men het ook eene verscheidenheid van den Ichneumon moet noemen, of zeggen dat het eene andere foort is; ik zal opgeeven waarin het van deezen Ichneumon verschilt, en dan den aart en de levenswijs beschrijven, die van beiden de dieren even dezelfde zijn,

DE ICHNEUMON, MUNGO, OF MANGOUSTE
GENAAMD.

(Pl. XII, Fig. 1. het mannetjen.)

De Mungo of Mangouste is een diertjen van gedaante als een Rot van Pharao, maar kleiner en met een puntigen staert zonder kwastjen.

De Mangouste verschilt van den Rot van Pharao daar

door dat hij omtrent een derde kleiner is en dat zijn staert, gelijk men in de afbeelding zien kan, puntig uitloopt en geen kwastjen aan het eind heeft, gelijk bij den eersten; voor het overige zijn tanden en klauwen eveneens in getal en gedaante; daar zijn 'er van verschillende kleuren; men vindt 'er die witachtig zijn met zwart en geel gemengd en ligt overdwersch gestreept van den rug naar den buik, met ligt vaale en zwarte streepen; andere zijn gelijk graauw van kleur en wit- of geelachtig op den buik en de borst. In een mannetjen van dit dier, dat in 's Hage gehouden is, wierdt het beursjen waarvan ik bij den vorigen Ichneumon gesproken heb, niet gevonden.

Deeze diertjens leven in het wild van vogeltjens, kleine viervoetige diertjens, als mollen, muizen, ratten en andere, van kikvorschen, van hagedisfen, van slangen en infekten en zij zijn zeer verlekkerd op de eieren van vogelen en hoenderen en vooral van de krokodillen, in kort zij vangen en eeten wat leven heeft en dat zij overmeesteren kunnen en, naardien dit veelal schadelijke diertjens zijn, is het dier van zeer veel nut in de landen daar het gevonden wordt, waarom het ook door de Egyptenaars, even als de Kat, in groote eere wierdt gehouden, en aan hetzelfde eerdienst wierdt bewezen als aan eenen afgod. Het is onder andere in dat land zeer vermaard wegens de verwoesting, welke het onder de Krokodillen aanregt, want niet alleen doodt het de jonge krokodillen, maar zoekt de eieren van die dieren op en weet die te vinden, al zijn zij onder het zand verborgen; van deeze ver-
sindt

vindt het eene groote menigte en belet dus de zeer sterke voortteeling van deeze schadelijke dieren, die voor de menfchen zoo gevaarlijk zijn; men heeft vertelt dat, als de krokodil met een' open muil ligt te flaapen, de Ichneumon hem door de keel in het lijf kruipt, zijne ingewanden verfcheurt, en hem dus doodt; maar, het is ligt te begrijpen dat dit weder een van die leugenachtige vertellingjens is, van welke ik meermaalen een enkel in deeze historie der dieren aangehaald heb, en van welke ik veele andere liever met ftilzwijgen voorbij gaa, als de onmogelijkheid van zelf blijkbaar genoeg is, naardien men tog, als men zijn verftand raadpleegt, niet gelooven zal, iets dat onmogelijk is, en het dus niet altijd nodig is daar tegens gewaarschuuwd te worden. Wanneer hij eieren vindt die zoo groot zijn, dat hij die niet met den bek kan vatten, vermits zijn bek niet groot is, gebruikt hij eene groote behendigheit om die aan ftukken te breeken; hij werpt die, namelijk, in de hoogte, of rolt die langs den grond, of vat die tusfchen zijne voorfte pooten en klopt die tegens eenen fteen, terwijl hij den fteen met de agterpooten vast houdt. Het is een zeer moedig en vinnig diertjen, want het laat zig noch door honden, noch door katten verfchrikken, maar kan die fomtijds overmeesteren, al zijn zij grooter dan hij; het is zeer vinnig tegens de flangen en voornamelijk tegens de bril-flang, die zeer fenijnigis; als hij eene slang aantasten wil, zegt men dat hij zig eerst in het flijk gaat wentelen, of zig nat maakt in het water en dan in de aarde gaat rollen, zoodat hij, als hij gedroogd is, eene korst

op het lijf heeft, en dus minder gebeten kan worden. Als hij de slangen aantast, tragt hij haar in den nek of agter den kop te vatten, wanneer zij hem niet bijten kunnen, doch dit mislukt hem somtijds en als dan wordt hij menigmaal van de slangen gebeten. Als dit gebeurt, heeft de natuur het geleerd wat het doen moet; want zijn instinct of ingefchapen natuurlijke aandrift doet het dan eenen wortel opzoeken en eten, *Mungo* genaamd, welke een goed tegengift tegens de beet van fenijnige slangen is; en men zegt dat de menschen dat geneesmiddel van hem geleerd hebben. Daarvan heeft men hem den naam van *Mangutia* of *Mangouste* gegeven.

Dit diertjen gebruikt zijne voorste pooten om zijn eeten aantevatten en schept ook water met dezelve om te drinken; als het op eene prooi loert, zal het somtijds zijn lijf inkorten en met zijn kop in de hoogte stilletjens voortloopen, op andere tijden zal het gebukt en uitgerekt als eene slang langs den grond kruipen, somtijds gaat het op zijn agterste zitten, of regt zig op zijne agterste pooten op, om eene sprong naar het een of ander diertjen te doen. Als het slaapt, of de koude vreest, gaat het met den kop, den staert en de pooten in een gerold leggen; het verbergt zig bij dag in het een of ander hol en gaat des nagts aazen, wanneer het op de boomen klimt en de wormen, mieren en spinnekoppen, die het vindt, op eet; men zegt dat de *Ichneumon* geen wind verdraagen kan en als het sterk waait, aanstonds in zijn hol kruipt. Het geeft een piepend geluid en, als hij boos wordt, knort en blaast hij als eene kat.

De Ichneumons kunnen tam gemaakt worden en worden in Egypte in de huizen gehouden als bij ons de katten, om de muizen en rotten op te vangen; zij zijn zeer makke huisdieren, zeer zindelijk en lieve aangename diertjens.

De koude hindert deeze diertjens zeer; ook kunnen zij in koude landen niet bestaan en worden slegts in warme landen gevonden. Men vindt hen in groote menigte in geheel zuidlijk Asia, van Egypte tot in het heetste van Oost-Indie, en in Afrika tot aan de Kaap de Goede Hoop; in onze luchtstreeken kunnen zij niet lang in leven blijven.

DE SURICATE, DE VIERTOONIGE
SNAVELDRAAGER.

(Pl. XII, Fig. 2. het wijfjen.)

Dit diertjen, dat eigenlijk den naam van *Suricate* voert, wordt ook de *viertonige Snaveldraager* genoemd, want het heeft een langen beweeglijken snavel of neus, en vier toonen aan alle voeten, zijnde voor het overige een vleeschestend diertjen, dat in gestalte enige overeenkomst met den *Ichneumon* heeft, maar korter en dikker is. Het is een zeer klein diertjen, zijnde maar een voet lang, dat is nog zoo groot niet als een konijn; het heeft ooren als de *Ichneumon*, vier en dertig tanden, namelijk zes

kleine snijdtanden en twee lange hondstanden in elkkaakbeen en in het bovenst agt en in het onderst tien kiezen, korte pooten, vier teenen aan elken voet, gelijk de Hyena, hetgeen deeze dieren van alle andere viervoetige dieren onderscheidt, met lange zwarte holgebogen nagelen; het eind van zijn snuit steekt vooruit boven den bovenlip, zoo dat zijn neus vooruitsteekt als die der varkens, en deezen neus kan het beweegen en draaijen, het heeft een vrij langen spits uit loopenden staert. Het is een fraai diertjen bruinachtig van kleur op sommige plaatsen zwart getekend en hier en daar wat wit of geelachtig, vooral van onderen.

Dit diertjen is zeer levendig en behendig; het gaat dikwijls opzitten; het gebruikt zijne voorste pootjens om het eeten aantevatten; het is een vleesch eetend diertjen; het eet kleine viervoetige diertjens, ook visch en nog liever eieren en mieren; een dat tam was, haalde met zijne twee voorste pootjens de eieren uit het water, waarin men dezelve wilde koken; het wilde geen water drinken of het moest laauw zijn, maar, dat bijzonder is, het dronk zijne eigen pis, die egter zeer stonk; het lapperde als een hond; als men het riep, kwam het, en speelde met de kinderen en met de katten, zonder dezelve kwaad te doen, egter beet het sommige lieden, welker reuk voor hetzelfde onaangenaam scheente zijn, want het berook hen altoos eer het hen beet; het graaft niet met zijn snuit, maar met zijne voorste pootjens. Soms tijds blaft het als een hondjen.

De Suricate woont in de warme landen van Afrika,
vooral

vooral in de binnenlanden van de Kaap de Goede Hoop.

DE GRAAUWE EN BRUINE SNAVELDRAAGERS, DE COATI, DE COATI-MONDI.

(Pl. XII, Fig. 3. het wijfjen van den graauwen.)

De naam van dit dier toont, als men denzelven met dien van het voorig vergelijkt, dat het dier ook een snavel of uitsteekenden snoet moet hebben, en indedaad het is een roofdier met eenen langen beweeglijken snuit, met vijf toonen aan alle de voeten en eenen zeer langen geringden staert. Daar zijn tweeërleie foorten van deeze diertjens. Het eerste, dat ik den graauwen noem en dat in het plaatjen is afgebeeld, is de grøotste, terwijl zij omtrent de grootte van eene Kat hebben. Het heeft den snoet langer en dunner dan de andere foort; de snoet kan het beweegen en draaien en hij staat altoos enigzints opgewipt; het is graauw en bruinachtig, van onderen geelachtig gekleurd, terwijl de andere bijna vosrood is. Beiden hebben eene gestalte die niet ongelijk is aan die van de Suricate, eenen langen staert met ringen getekend, schoon men 'er ook vindt, welker staert niet geringd is. Hunne oogen en ooren zijn klein; alle hunne voeten zijn lang en in vijf vingeren verdeeld, met sterke nagelen. Zij kunnen gemaklijk op hunne agterste pooten staan door de grootte van hunne voeten. Zij hebben veertig

tanden, namelijk twintig in elk kaakbeen, te weeten zes snijtanden, twee hondstanden en twaalf kiezen. Het wijfjen heeft zes borsten; het krijgt gewoonlijk drie jongen.

De Coatis maaken zig hollen in den grond even als de vosfen. Zij vangen kleine viervoetige diertjens en gevogelte, zoeken de nesten der vogelen in de boomen, naardien zij zeer goed klimmen kunnen, en eeten de eieren op. Zij kunnen zeer mak gemaakt worden en zijn dan zelfs zeer vriendlijk; maar zij hebben eene gewoonte die hen nadeelig is. Zij bijten, namelijk, de punt van hunnen staert af, en knaauwen die al verder en verder, waarvan zij eindelijk sterven; deeze gewoonte is zekerlijk toetschrijven aan eene jeukte, welke zij aan hunnen staert gevoelen; daar zijn onder de aapen ook enige soorten, welke haaren staert afbijten. Als zij slaapen, liggen zij in een gerold als een bal, met kop en staert tusfchen de pooten.

Men jaagt de Coatis met honden; doch zij verdedigen zig zoo fel tegens dezelve, dat het voor de honden zeer gevaarlijk is hen aantetasten. Hun vleesch heeft eenen flegten smaak, maar hunne vagt geeft een vrij goed bont. Zij bewoonen Zuid-Amerika, voornamelijk Guajana en Brazilië en worden in de oude waereld in het wild niet gevonden.

HET STINKDIER, DE AMERIKAANSCH
BONTSEM, DE CONEPATE.

(Pl. XII, Fig. 4.)

Daar zijn verscheiden soorten van dieren, welke door een zeker vogt eenen afgrijslijken stank van zig geeven, gelijk 'er andere zijn, die een vogt loozen, dat ook sterk, maar aangenaam van reuk is; toen men het eerst zoodanig een stinkend dier ontdekte, gaf men het met recht den naam van *het stinkdier*; doch in vervolg van tijd ontdekte men nog andere, die ook die eigenschap hadden en dus even goed den naam van *stinkdieren* verdienden; deeze naam was dan ook niet genoeg, en men moest hen door andere meer bijzondere naamen van elkanderen onderscheiden; hiervan komt het dat wij verscheiden dieren hebben, die veel van elkanderen verschillen en alle den naam van *stinkdieren* voeren, omdat zij overeenkomen in de eigenschap van stank van zig te geeven.

Van deeze stinkdieren zal ik drie soorten beschrijven: de eerste, welke den naam van *Conepate* of *Amerikaansche Bontsem* voert, is een *verscheurend diertjen*, lang op de pootten, met eenen *spitsen kop*, een *ruigen staert* en met *vijs witte streepen op eenen zwarten grond getekend*, dat een *allerstinkendst vogt uitgeeft*. Het is omtrent zoo groot als eene Kat; de kop is vrij dik en loopt in eenen *spitsen snoet wit*; het heeft kleine oogen en kleine ooren; het heeft

cncw

eenen langen ruigen staert, welken het veel op den rug omgebogen draagt; het is zwart van grondkleur, waafop vijf witte streepen van den kop naar den staert loopen, een boven op den rug en ter wederzijden twee; het heeft zes snijdtanden, twee hondstanden en vijf baktanden in elk kaakbeen en vijf teenen aan alle de voeten.

De Conepate houdt gemeenlijk huis in holle boomen of in gaten onder den grond, daar hij zijne jongen ook krijgt; hij klimt op de boomen, daar hij de vogeltjens vangt en de eieren of jongen, die hij in de nesten vindt; opeet, en als hij in een hoender-hok kan koomen, regt hij 'er eene groote verwoesting aan en bijt alle de hoenderen dood. Hij eet ook wormen, andere infekten en vrugten. Als hij gejaagd wordt door menschen of honden, loopt hij zoo lang tot hij eenen boom vindt, waar in hij vlugten kan, doch als de honden hem te nabij koomen, geeft hij een vogt uit dat hij tot op eenen grooten afstand kan wegsputten en dat zulk eenen afgrijslijken stank geeft, dat de honden hem laten loopen en zig weg maaken. Deeze stank is zoo sterk en zoo afschuwelijk, dat men meent door denzelven te zullen stikken; de Reizigers, die door de bosfchen reizen, waarin deeze dieren zijn, moeten zig den neus dikwijls toehouden en, als 'er van dat vogt aan hunne klederen raakt, is het zeer moeilijk den stank 'er weder uit te krijgen, en men verkiest liever dezelve wegtewerpen dan die ooit weder te draagen; niemand zou ook zulke lieden willen herbergen of in huis neemen. Een reiziger verhaalt dat 'er eens des nagts een deezer dieren digt bij het huis kwam, waarin
hij

hij fliep; de honden wierden het gewaar en begonnen het te vervolgen, en terftond kwam 'er zulk een afgrijslijke ftank van hetzelfde, dat hij meende in zijn bed te zullen ftikken; ja zelfs de koeijen, die op ftal ftonden, begonnen uit alle magt te loeijen; dit was zeer onaangenaam, maar het volgende was nog veel erger. Kort daarna floop 'er zulk een ftinkdier bij hem in den kelder, men wierdt het in het eerst niet gewaar, vermits het geenen ftank van zig gaf, naardien het niet ontrust wierdt; maar eindelijk wierdt het door eene vrouw gezien, die zijne oogen in den donker zag fchitteren; zij floeg het dood en terftond vervulde het den kelder met zulk eenen afgrijslijken ftank, dat de vrouw 'er enige dagen ziek van was en dat het brood, het vleesch en alle andere eetwaaren, die men in den kelder hadt, zoo fterk met dien ftank befmet waren, dat men alles moest wegfmijten. Dit ftinkend vogt is dan de verdediging van dit dier tegens zijne vijanden.

Schoon dit dier zulk eenen affchuwelijken ftank bij zig heeft, wordt dezelfs vleesch egter nog gegeeten, maar als dan moeten, zoo dra het dood is, het beursjen of de klieren, die dat ftinkend vogt uitgeeven uitgefneeden en de huid afgetrokken worden. Van deeze laafte maaken de Indiaanen zakjens, om hunne tabak te bewaaren. Hij woont in Noerd-Amerika.

HET STINKDIER, DE CHINCHE

(Pl. XII. Fig. 5.)

Dit Stinkdier is een diertjen in gedaante en levenswijs naar het vorige zweemende, maar wat kleiner en zwart met eenen breeden witten streep op den rug. Zijn kop is egter kleiner en zijn staert nog ruiger en met langer hairen bezet; de witte streep loopt van den neus over den hals, wordt verder breeder en verdeelt zig in het midden van den rug in twee deelen, die zig aan den staert weder vereenigen; het heeft een zelfde getal van klauwen als het ander stinkdier; de tanden heeft het gelijk aan die van den Bontsem, welken ik zoo aanstonds beschrijven zal. Het heeft dezelfde levenswijs als het voorgaande en wordt insgelijks in Noord-Amerika, maar ook in enige strecken van Zuid-Amerika gevonden. De stank, welken het van zig geeft, is niet minder onverdraaglijk; want een reiziger, die dit dier hadt afgetekend, na het gedood te hebben, bevondt dat zijne klederen dien stank zoodanig aangenoomen hadden, dat hij die niet aankon houden, maar zig van het hoofd tot de voeten moest verschoonen; hij zettede zijne klederen in het water en liet die eenen geheelen dag daarin blijven; dit egter was nog niet genoeg om den stank weg te krijgen, die eerst verdween na dat zij zeven of agt dagen in de lucht gehangen hadden. Men zegt dat dit dier het stinkend vogt in zijnen
 rul-

ruigen staert laat loopen, met denzelven kwispelt en het dus de honden, die het vervolgen, in de oogen en op het lijf spat.

HET STINKDIER, DE ZORILLE.

(Pl. XII, Fig. 6.)

De Zorille is kleiner dan het voorgaande Stinkdier; hij heeft eenen korter snoet, korter lijf en korter pooten; hij is zwartachtig van kleur met witte streepen, banden en vlekken, die wat geelachtig zijn; de staert is langhairig; hij heeft vijf vingeren met nagelen aan elken voet. Hij wordt in Amerika gevonden, namelijk in California, Mexico en in Peru.

Behalven deze drie zijn 'er nog andere Stinkdieren bekend, als de *Coase*, het *Quasje* van Surinamen, de *Stinkbuntsem* van de Kaap. — Maar wij zullen thans van deze stinkende dieren aftappen en tot andere overgaan, die eenen aangenaamer reuk van zig geeven.

DE CIVET-KAT.

(Pl. XII, Fig. 7. het wijfjen.)

Behalven de dieren die een buitengewoon en sterk riekend vogt loozen, dat voor menschen en dieren walglijk

is, zijn 'er dan ook andere, die insgelijks een vogt uitgeeven, maar dat aangenaam en welriekend is; ik spreek hier niet van het Muskus-dier, dat wij op eene geheel andere plaats onder een geheel ander slag van dieren zullen zien verschijnen, maar van die diertjens, welke de welriekende stoffe geeven, die *Civet* genaamd wordt; men kent drie zoodanige, de *Civet-Kat*, de *Zibet*, en de *Genet-Kat*, die alle veel overeenkomst in gedaante en levenswijs met malkanderen hebben, die alle diergelijk vogt geeven, maar van welk dat van de *Genet-Kat* het flauwst, en dat van de *Zibet* het sterkst is. Ik heb de *Civet-Kat* en de *Genet-Kat* tot de voorwerpen van mijne beschrijving en afbeelding genoomen.

De Civet-Kat is een vleescheetend diertjen, in gestalte veel naar eene kat gelijkende, sierlijk getekend, dat een welriekend vogt afscheidt, 't welk de Civet genaamd wordt.

De *Civet-Kat* is een fraai diertjen zoo wel in gedaante als in kleur; in gedaante van lijf gelijk zij naar de *Katten*, doch haar kop is niet rond maar spits; haare oogen zijn zwart en langwerpig, de ooren bijna als die der *Katten*, doch ronder en kleiner, zij heeft korte pooten; aan elken voet heeft zij vijf vingeren met zwarte nagelen, zij is zeer fraai gemengeld van witte, zwarte, blaauwachtige en rosachtige kleuren, en met zwarte vlakken en streepjens aardig getekend; op den nek en op het lijf heeft zij lange hairen, die eene soort van maanen vormen; de staert is ruig; den bek heeft zij voorzien van zes snijdtanden en twee hondstanden en zes kiezen onder en even zoo veel boven; maar het dier

onderscheidt zig voornamelijk door eene opening onder den staert, die in twee beursjens of holligheden uitkooft en waaruit een vogt sijpelt, dat welriekend is; deeze beursjens hebben de mannetjens zoo wel als de wijfjens. Het wijfjen heeft vier borsten

De Civet Katten zijn wild en zelfs enigzints woest van aart; zij loopen als de honden en springen als de katten; zij jaagen op viervoetige diertjens en vogeltjens en zoeken in de hoenderhokken te koomen om de hoenderen te rooven; als zij niets vangen kunnen, eeten zij tot een behulp vrugten en wortelen; zij drinken weinig; haare stem gelijkt meer haar die van den Hond dan naar die van de Kat. De Civet-Kat graaft zig holen in den grond, onthoudt zig op de heetste en dorste plaatsen en bewoont alleen de warmste luchtstreeken van Asia en Afrika; zij wordt in geheel Oost-Indie en in China gevonden, men vindt haar niet in Amerika, tenzij zij naar dat waerelddeel zijn overgebracht.

De Civet-Katten kunnen egter tam gemaakt worden, ten minsten tot zoo verre dat men zonder gevaar met dezelve kan omgaan en kunnen ook naar andere kouder landen overgebracht worden, daar men haar in 't leven kan houden, mits men haar warm houdt en goed eetengeeft; naardien nu de Civet vrij duur verkogt wordt, worden deeze diertjens in vallen en strikken opgevangen en in ijzeren kouwten bewaard, om dat vogt van hun op te zamelen en te verkoopen, waarmede zelfs sommige menschen hunne kost winnen. Tot dat einde zet men hen in een naauw hokjen, waarin zij zig niet kunnen om-

keeren; als men de Civet wil verzamelen, doet men het hokjen open aan het eind daar het dier met zijn agterste staat; men trekt het met den staert naar-zig toe en steekt een stokjen dwarsch door de tralieën, zoo dat het dus moet blijven staan, vervolgens steekt men een lepeltjen in het beursjen en schraapt van de zijden in de rondte het vogt af, dat men dus opschept en in een fleschjen doet, 't welk men wel toeftoept; dit herhaalt men twee of drie maalen in elke week; hoe meer en hoe beter men het te eetèn geeft, hoe meer Civet men zal verzamelen; hiertoe geeft men het raauw gehakt vleesch, rijst, eieren, vogeltjens en andere diertjens en visch. Als het Civet eerst vergaërd wordt, is het van de dikte als honig, graauwachtig wit van kleur, maar het verandert langzaamhand en wordt eindelijk bruin. Het wordt door de reukwerk-bereiders of parfumeurs gebruikt om een aangenaam reukwerk te maaken, waartoe het met droogerijen vermengd wordt; het is sfeelender van reuk dan de muskus.

Haare vagt wordt tot bontwerk bereid; over enige jaaren plagten de Juffers mossen van de vagt van de Civet- en Genet-Katten te draagen, die egter naderhand wederom buiten gebruik geraakt zijn.

DE GENET-KAT.

(Pl. XII, Fig. 8. het wijfjen.)

De Genet-Kat heeft zeer veel gelijkenis naar de Civet-Kat, maar is dunner van lijf en heeft eenen langen gehet

keel of gedeektelijk geringden staert. Zij is zoo groot als eene Kat en kleiner dan de Civet Kat, ook anders getekend dan dat dier; zij heeft, namelijk, zwarte vlekken op eenen graauwen rosfen grond en zwarte ringen op eenen witten grond op haaren staert, tanden en klauwen als de Civet-Kat, en ook eene opening of een beursjen met riekende stof, maar die flaauw riekt en haaren geur niet lang behoudt.

De Genet-Kat laat zig gemakkelijker temmen dan de Civet-Kat, zoo dat men haar in sommige landen, als te Constantinopolen, als katten, in de huizen houdt, en vrij laat rondloopen; zij vangen ook muizen en rotten en leeven in het wild ook van kleine diertjens, die zij betrappen; zij onthouden zig op vogtige plaatsen en langs de rivieren en men zegt dat zij niet in gebergten en dorre drooge landen gevonden worden. Zij zijn niet gemeen en wonen in enige der warmste deelen van Europa, als in het Zuiden van Frankrijk, Spanje, Turkije, voorts in Syrie.

DE HONIG-DAS, DE HONIG-ZOEKER,
DE RATEL, DE RATELFRET.

De Ratel of Honig-zoeker is een diertjen in gedaanteveel overeenkomst met de voorige hebbende, aschgrauw en zwart van kleur met een zeer taai vel, dat het als een zak over het lijf hangt; het is zeer bekwaam om de honig optezoeken, waarvan het dan ook zijnen naam ontvangen heeft.

Dit diertjen is ook laag op de pooten, het heeft vijf

teenen aan de voeten met lange nagels, die zeer goed tot graaven geschikt zijn, zes snijdtanden, twee hondstonden en zes kiezen in elk kaakbeen. De ooren zijn van buiten niet zichtbaar; alleenlijk heeft het dier twee gaten voor het gehoor met kleine randjens omzet; het is aschgrauw van kleur, hier en daar met bruin en zwart vermengd, en heeft op de zijde van het lijf eenen zwarten band.

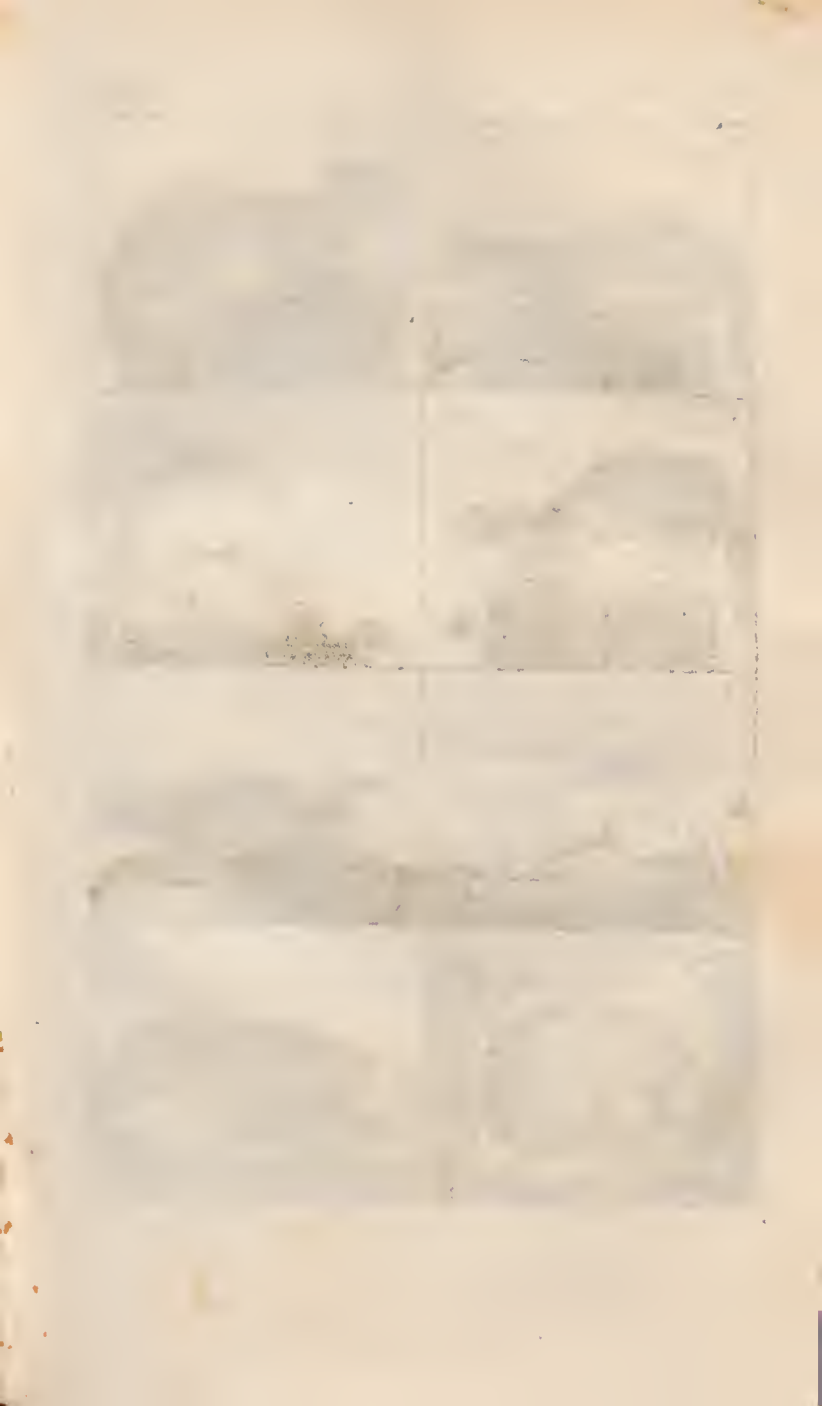
Dit dier leeft hoofdzakelijk van honig en wasch, welke het uit de bijën-nesten haalt. In de landen aan de Kaap de Goede Hoop, daar dit dier gevonden wordt, zijn alomme veele gaten in den grond, welke door Stelkervarkens, Jakhalzen, Mollen, Zwijnen, Fretten en andere dieren gegraven zijn. In zoodanige hollen maken de Bijëngewoonlijk haare nesten en verzamelen daar haare honig en wasch, vooral op die plaatsen, daar geene holle boomen te vinden zijn. Hier zoekt de Ratel de bijën-nesten op en weet die door het graaven met zijne klauwen te ondermijnen; Om te weeten waar die bijën-nesten zig bevinden heeft de Natuur, zegt men, dit diertjen eene ongewoone oplettendheid gegeven. Wanneer, namelijk, de zon ondergaat, let de Ratel op, werwaarts de bijën, die hij ziet vliegen, zig heen begeeven, naardien zij, met het vallen van den avond, regelregt naar hunne wooningen vliegen; om dit te beter te kunnen zien niet door de zon gehinderd te worden, houdt hij zijne eene voorpoot voor de oogen, gelijk de menschen doen, die tegens de zon in zien willen; wanneer
 hij

hij heeft waargenoomen welken weg de Bijën vliegen, volgt hij haar en speurt dus het nest op, waaruit hij dan de honig en wasch plundert.

Behalven dit middel om honig te vinden, heeft de Ratel nog een ander, waarin hij door een ander dier geholpen wordt. In dat zelfde land, namelijk, is een vogel, zijnde eene soort van Koekkoek, de *Honig-Koekkoek*, de *Honig-Wijzer* of *Bijën-Verraader* genaamd, die ook zeer gretig naar honig en naar eieren en wormen van de bijën is; deeze vogel, egter, is niet altijd in staat om de nesten, die hij vindt, uitteroeyen en bij de honig te koomen; als dit gebeurt, vliegt hij rond en schreeuwt geduurig *cher, cher, cher*; wanneer de Hottentotten of de Kaapsche boeren dit nu hooren, weeten zij bij ondervinding dat de Koekkoek een bijën-nest aanwijken wil; zij volgen hem dan na, terwijl hij geduurig een eindjen vooruitvliegt en telkens weder gaat zitten, tot hij eindelijk aan het bijën-nest kooft, waarover hij enigen tijd blijft zweeven: hij zet zig dan in de nabuurschap neder en houdt zig stil, om te zien wat 'er gebeuren zal; de Hottentot of boer nu neemt de honig weg en laat uit dankbaarheid wat wasch, honig en gebroed van bijën voor den vogel over, die op dit overschot kooft aazen, zoo dra hij weg is. Hetzelfde nu dat de Hottentotten en boeren doen, doet ook de Ratel en mischien hebben die menschen het van dit dier geleerd. Als hij eenen Bijën-Verraader hoort schreeuwen, volgt hij hem na tot deeze vogel hem bij het bijën-nest brengt; hij plundert het terwijl de vogel zig op het overschot kooft vergas-

ten. De Ratel kan egter niet op de boomen klimmen en dus kan hij ook niet bij de bijën-nesten koomen, die boven in de boomen zijn; wanner dit gebeurt, wordt hij zeer kwaadaartig en bijt van hoosheid in den stam; als nu de Hottentotten of boeren zulke boomstammen zien, waarin gebeten is, is zulks voor hun een vast teken dat 'er bijën-nesten in die boomen te vinden zijn.

De Natuur, die dit dier schijnt bestemd te hebben om de vijand van de bijën te zijn, heeft ook gezorgd dat de bijën het niet dood steeken kunnen; want zijne huid is zoo taai, dat zij met haaren angel het geen leed kunnen doen; zelfs de honden zijn bijna niet in staat om het aan stukken te scheuren: als zij het dier in den nek vatten, vatten zij slegts zijn ruim vel, dat als een losse zak om zijn lijf hangt, zoo dat het zig in zijn vel kan om-draaien en hen, of den geenen die het vasthoudt, bijten; het verdedigt zig met krabben en bijten, zoo dat de honden het niet ligt kunnen afmaaken; men moet het of met een mes steeken, of schieten, of met zwaare slagen op den snoet dood slaan.

DE BOSCH-MARTER, DE BOOM-MARTER,
TER, DE VELD-MARTER.

(Pl. XIII, Fig. 1.)

De Marters zijn kleine vleescheetende dieren, zeer lang en dun van lijf en laag op de pooten, spits van kop, bruin van kleur met wit of geel aan de keel. Daar zijn verscheiden foorten van Marters; ik begin met den voornaamsten te beschrijven en zal vervolgens enige melding van de andere maaken. Deeze wordt de Bosch- Boom of Veld-Marter genoemd, omdat hij zig in boschen, velden en boomen ophoudt. Hij heeft een lang lijf en eenen vrij langen hals; zijn kop, zijn hals en zijn lijf zijn bijna even dik; zijn kop loopt naar den smoel spits af en de neus steekt buiten de lippen uit; hij heeft verscheiden knevel-hairen aan den bek; zijne ooren zijn vrij kort en rond; zijne oogen zijn vooruitsteekende en staan verre van elkanderen verwijderd; in den bek heeft hij in elk kaakbeen zes snijdtanden en twee hondstanden en in het bovenst vijf en in het onderst zes baktanden aan elke zijde, in het geheel agt en dertig kiezen of tanden; zijne pooten zijn zoo kort dat hij, in plaats van te gaan, over den grond schijnt te kruipen, hetgeen hem zeer klein doet vertoonen, alshoon hij zoo lang is als eene kat; hij heeft aan alle vier de voeten vijf vingeren met nagelen gewapend. Zijn staert is omtrent zoo lang dat hij tot aan de voorste pooten reiken kan en zeer ruig. De

kleur van zijn hair is over het lijf fraai glanzig kastanjen-bruin met ros vermengd. Het eind van den bek, de borst, de vier pooten en de staert zijn zwartachtig bruin; de keel, het onderste van den hals en het voorste gedeelte van de borst hebben eene geele kleur, die met vuil oranje vermengd is en het agterste gedeelte van den buik is ros; het wijfjen heeft vier prammen aan den buik, twee aan elke zijde. De Bosch- en Huis-Martens hebben van binnen twee blaasjens, die een vogt bevatten dat naar muskus ruikt, waarvan ook hunne uitwerpzellen dien reuk hebben.

De algemeene gedaante van dit en de volgende dieren heeft aanleiding gegeven om hen bij wormen te doen vergelijken; hun lang lijf, dat overal bijna even dik is, en hunne korte pooten maaken dat zij als schijnen te kruipen, schoon zij zulks met eene zeer groote vlugheid en levendigheid doen; zij zijn ook daar door zeer geschikt om in naauwe holen en gaten te sluipen; want als zij hunnen kop 'er in kunnen steeken, kunnen zij 'er ook geheel in koomen.

De Bosch-Marter onthoudt zig meestal in het digst der wilde bosfchen, zelden in open vlakten, weiden, bouwlanden of wijngaarden; ook nadert hij nooit de plaatsen daar menschen wonen: Hij verbergt zig niet in rotfen, maar zwerft door de bosfchen en klautert op de boomen. Het is een vleescheetend dier dat van zijne jagt leeft; het vangt inkhoortjens, veld-muizen, hazelmuizen en diergelijke diertjens; ook vangt het veele vo.

gelen en bezoekt hunne nesten, om de eieren uittezui-
gen; hij is ook een liefhebber van honig.

Het wijfjen van den Bosch-Marter werpt, als het
volwasfen is, in de lente, na negen weeken, zeven of
agt jongen. Zij maakt voor hun geen nest gelijk andere
dieren doen en gelijk zelfs de Huis-Marter doet, maar
dat loos diertjen weet zijn voordeel te doen met het
werk van andere. De Inkhoortjens maaken hunne nes-
ten in de boomen even als de vogelen. Als zij nu jon-
gen zal krijgen, klimt zij naar zoodanig een nest, jaagt
'er den inkhoorn uit, maakt den ingang wat wijder,
neemt 'er bezit van en legt 'er haare jongen in. Zij ver-
overt ook wel tot dat einde de nesten van uilen en bui-
ferts, of jaagt de spechten uit de gaten in de oude boom-
stammen, waarin deeze zig nestelen; zij voedt haare jon-
gen met eieren en vogeltjens tot zij met haar op de jagt
beginnen te gaan.

De Bosch-Marters worden gevonden in de Noordlij-
ke landen zoo van Europa als van Asia en Amerika, in
Siberie, Rusland, Noorwegen, Canada enz. ook in
China, Perſie, Thibet; maar hoe meer men Zuidwaarts
kooft, hoe meer de Bosch-Marters verminderen zoo
dat 'er in de gemaatigde luchtſtrecken weinige en in de
heete gewesten geene gevonden worden; men vindt hen
ook in sommige provincieën van Frankrijk, maar niet in
Engeland of Holland. In Canada is eene zoo groote menigte
van die dieren, dat 'er jaaren zijn, in welke men veer-
tig duizend Marter-vellen uit deeze ſtrecken verzendt.

De Bosch-Marter kan tam gemaakt worden en men zegt dat men een van deeze dieren zoo verre gebragt heeft, dat hij onder kuikens sloop zonder hen aantetas-ten.

Het vel van den Bosch-Marter behoort onder de fraai-
ste pelterijen en daar worden honderd duizenden van die
vellen jaarlijks verhandeld, die tot het voeren en tot het
omboorden van pelsen en mantels, gelijk ander bont, ge-
bruikt worden. Het vleesch wordt ook gegeten; schoon
het wat van den reuk van muskus heeft, wordt het egter
voor goed gehouden.

DE HUIS-MARTER, DE STEEN- MARTER.

De Huis-Marter gelijk zoo veel naar den Bosch-Mar-
ter, dat veele denken dat deeze dieren van eenerlei foort,
maar enigzints verscheiden in kleur zijn. Het on-
derscheid tusfchen dezelve is ook indedaad niet groot,
maar blijft tog altoos bij elk van deeze dieren stand hou-
den. De Huis-Marter is wat kleiner; zijn kop is wat
langer; zijne pooten zijn wat korter; aan zijne keel is
hij wit en niet geel met oranje vermengd; zijn bont is
niet zoo fijn en ook van veel minder waarde; ziet daar
de eenigste kenmerken, waarin de Huis-Marter zig van
den Bosch-Marter onderscheidt.

De Huis-Marter verbergt zig in de holen van rotfen,
zoo wel als in de bosfchen en zwerft veel omtrent be-
woon-

wobnde plaatsen, dat de reden is dat men hem *Huis-Marter* genoemd heeft, schoon hij egter geen huis-dier, maar, zoo wel als de *Bosch-Marter*, een wild diertjen is. Hij zet zig ter neder tusfchen fteen-hoopen, hout-ftapels, in oude gebouwen, in gaten van muuren, in fchuuren, op hooi-zolders en zelfs in woonhuizen, als hij gelegenheid vindt om 'er zig in te verbergen.

De *Huis-Marter* is even gaauw en behendig als de *Bosch-Marter*; hij is even buigzaam van lijf en even gewind in zijne beweegingen; hij is levendig en springt en huppelt geduurig meer dan hij gaat; Hij klimt vaerdig tegens de muuren op gelijk de *Bosch-Marter* tegens de boomen; hij klimt dus in de kippen-kotten, in de duiven-hokken en vreet de eieren, duiven en kippen op, of brengt die aan zijne jongen; hij doodt fomtijds meer gevogelte dan hij opeet en zal zelfs in den winter, als hij gebrek aan eeten heeft, fomtijds rieten daken, ja planken doorknaagen, om bij de hoenders of duiven te koomen; hij eet ook andere vogelen, muizen, mollen, rotten, kikvorschen en diergelijke; hij lust ook honig en men zegt ook tuinvrugten.

De jonge wijfjens van den *Huis-Marter* brengen drie of vier jongen voort, maar de oude tot zeven, en men ziet den geheelen zomer door jongen, zoo dat hun tijd daartoe niet naauw bepaald is, ten minften in dat jaargetijde; zij maaken haare nesten in een gat van een' muur, op een hooi-zolder, in de eene of andere spleet van eene rots, of eenen ouden boom-ftam, daar zij hooi, stro, of mos in brengen, om op te leggen en, als men
haar

haar ontrust, verhuizen zij en brengen haare jongen naar eene andere plaats, gelijk de katten doen; men denkt dat zij agt of tien jaaren leeven.

De Huis-Martens, zoo wild niet zijnde als de Bosch-Martens, zijn ook gemakkelijk tam te maaken, maar zij moeten daartoe van jongs af opgevoed worden; men dient hen egter de scherpe tanden afteveilen, omdat zij niet te betrouwen zijn; fomtijds loopen zij ook wel voor altoos weg; maar men heeft sommige gezien die zeer mak worden, die met honden speelden en 's avonds naar het bosch gingen om des nagts hunne prooi te zoeken.

De Huis-Marter is meer algemeen verspreid dan de Bosch-Marter; men vindt hem in alle gemaatigde en zelfs in heete landen; maar zijn vleesch wordt niet voor zoo goed gehouden als dat van den Bosch-Marter, en zijn bont is op verre na zoo fraai niet, gelijk, over het algemeen, het bont van de dieren die in koude luchtfreen vallen, veel fraaiër is dan van die in warme landen.

Men vangt de Martens met honden, die men gebruikt om hen uit de holen en gaten te jaagen, als wanneer men hen schiet, naardien zij, overvallen wordende, vaerdig in de boomen klauteren; doch dit doet men slegts als men hen jaagt om hen uitteroeijen; als men hunne vagt niet schenden wil, is het beter hen in groote rotten-vallen, in knippen, of slagen, of met ijzeren angels te vangen, waartoe men een kuiken of een stuk vleesch tot lokaas gebruikt. Als een Marter met zijn' voorpoot in zulk eene klem blijft zitten, gebeurt het wel dat hij zijnen poot afbijt, of aftrekt om te ontkoomen.

Daar zijn nog verscheiden andere dieren die veel overeenkomst met de Marters hebben, zoo dat men hen voor verscheidenheden van die soort heeft aangezien, als de Pekan, de Tayra of Guajaanfche Wezel, de Huis-Marter van Guajana, de Vison, doch deeze laatste zou waarschijnlijk eerder eene soort van Otter zijn, tenzij het, gelijk andere meenen, onder de Sabeldieren behoort.

HET SABELDIER, DE SABEL-MARTER.

(Pl. XIII, Fig. 2.)

Het Sabel-dier (dat ook wel de Sabel-Marter genoemd wordt) is een vleesch- en vrugtenetend dier, lang van lijf en laag op de pooten, zeer fraai kastanjenbruin van hair, de borst grijs. Het Sabeldier is wat grooter dan de Marter en het gelijkt in gedaante vrij veel naar dat dier; zijn kop is van de kruin tot aan den neus wat platter; de bek is wat langer en puntiger; de tanden even veel in getal; de oogen staan wat verder van den neus af; de ooren zijn breed en driehoekig; de pooten zijn wat langer en de vingers als bij den Marter, maar beiden veel ruiger; en de middenste vingers loopen te zaamen tot aan eene plooi, die zij tuschen de vingers hebben; de staert is veel korter en zoo los van hair niet; zijne kleur is fraai kastanjenbruin, maar op de pooten zwarter dan op het lijf en de voeten zeer zwart, gelijk ook de zoolen en vingers; het hoofd is aschgrauw en bij den
neus

neus en bek bruin, gelijk ook langs den hals, de keel graauw, alle welke kleuren zeer zagt in elkanderen smelten. Daar zijn ondertuschen enige verscheidenheden in de kleuren van de Sabeldieren in bijzondere strecken; daar zijn 'er die bijna over het geheel van eene kleur zijn, maar op den rug glanziger en zwarter; deeze zijn wel de schoonste.

Het Sabeldier is zeer snel en vlug, vernuftig en loos, doch het is goed van aart, Het eet zoo wel vleesch als kruiden en vrugten; het eet de bezieën van de Sleepruim en Kamperfoelie; ook houdt het veel van aardbezieën, die daarom in het land daar die dieren zijn *Sabel-bezieën* genoemd worden; daar de Ceder-Pijnboomen groeijen eet het de nooten van dien boom, waarvan het vet wordt; de tamme eeten ook brood, en zijn zeer verlekkerd op fuiker en koekjens met honig gebakken; als zij verzadigd zijn, hunkeren zij om nog meer te hebben, dat zij dan naar hun nest brengen. Zij eeten ook allerlei vleesch en visch, welke laatste zij altoos weigeren als men hun dezelve met den staert vooruit aanbiedt, maar aanneemen als men hen den kop voor houdt. In hunnen wilden staat jaagen zij op Korhoenders, Oerhaanen, Trapganzen, Hoenders en ander Gevogelte en zij rooven de kleine zelfs uit de nesten. Zij vallen zelfs Haazen aan en kunnen die overmeesteren; men zegt dat zij ook Marters en Hermelijntjens aanvallen en verslinden; ja men heeft een tamme gezien, dat eene kat doodde; zij vangen allerlei soorten van muizen. Als zij gebrek hebben knaagen zij zelfs aan doode dieren, die zij in de
val-

vallen gevangen vinden; zij volgen de Beeren, Veelvraaten en Wolven, om een stukjen van hunnen roof te krijgen.

De Sabeldieren kunnen, als zij jong gevangen worden, gemaklijk geteind worden; zij zijn dan niet kwaadaartig; maar speelen met de menschen, die zij kennen, en willen gaerne gekoesterd zijn, doch zij bijten als men hen dwingen wil. Des nagts zijn zij meest wakker en springen dan zonder ophouden herom, doch zonder gerugt te maaken; bij dag liggen zij meest met het lijf te zaamen gerold en kruipen gaerne in hooi. Als zij verzaaid zijn, speelen zij te zaamen, zitten op hunne hurken en dansen; als zij ongeduldig worden, slaan zij met hunnen staert. Als zij hun vel vuil of nat maaken, rollen zij zig in het hooi en maaken het zorgvuldig weder schoon. Als zij kwaad zijn, knorren en blaffen zij als een hondjen, en als zij rond loopen en honger hebben, mormelen zij bijna als een exter; als zij schrikken of zeer kwaad zijn, geeven zij eene schorre schreeuw even als die vogel. Men heeft 'er een te Tobolski gezien, dat vrij door de stad liep, dat de huizen kende; in welke het somtijds wat te eeten kreeg; als de honden het naliepen, vlugtede het op de daken en kwam weder bij zijnen heer; men zou dan dit aartig en levendig diertjen veel voor zijn vermaak in huis houden, als men daarin niet gehinderd wierd door eene onaangename sterke muskus reuk, waar mede zij het geheele huis, waarin zij zig bevinden, besmetten, waarbij nog de lelijke stank van hunne pis en afgang kooft.

Het Sabeldier ontvlugt de open vlakten en bewoonde plaatsen en houdt meest van bergachtige boschen; als het stil mooi weder is, loopt het door de boschen en in de boomen om zijne kost te zoeken, maar als het stormt, blijft het in zijn nest vast slaapen. Zij wonen liefst in holle boomen, tuschen de wortelen, daar zij zig een hol maaken. Behalven dit nest, waarin zij zelve wonen, maaken zij, als 'er gelegenheid toe is, nog twee andere gaten; in het een bewaaren zij hunnen voorraad van voedsel, muizen en andere spijze tot hun gebruik en het ander houden zij tot eene plaats voor hunne vuiligheden. Men vindt het mannetjen en het wijfjen dikwijls te zaamen in een nest, maar nooit als zij jongen hebben. Zij paaren in Januarij en April en het wijfjen werpt in een daartoe gemaakt nest twee of drie, zelden vier en bijna nooit vijf jongen; men zegt dat een wijfjen van een jaar twee jongen, een van twee jaaren drie jongen krijgt, en zoo voort tot zes toe.

Siberie is vooral het vaderland van de Sabeldieren, maar het is ook in Kamtschatka, Rusland, Tartarije, China en men denkt ook in de Noordlijke streken van Noord-Amerika; het allerkeurlijkst bont van deeze dieren dat van groote waardije is, maakt dat de jagt op dezelve veel kan opbrengen, waarom de Vorsten, die de magt over die landen in handen hebben, die vangst ook maar aan zekere lieden toelaaten, die eenen zekeren tol in Sabelvellen moeten opbrengen. Zij reizen daartoe in gezelschappen van somtijds veertig man sterk over de sneeuw, (want in den winter zijn de vellen de beste), naar de wilde

wilde bosfchen, daar zij overal, daar zij de fpooren van deeze dieren zien, vallen zetten, waarin zij een stuk vleesch of visch tot aas leggen of, als eenderzelve door hunne honden in zijn hol ontdekt is, zetten zij netten voor hetzelfde en jaagen hem met rook 'er uit. Somtijds, als zij niet anders kunnen, fchieten zij hen ook wel in de boomen met kogels of ftompe pijlen, waarmede zij behendig den kop weeten te treffen, om het vel niet te befchadigen; ook hakken de Rusfen den boom, waarin zij een Sabeldier zien zitten, wel om, na dat zij eerst een net rondom de plaats daar hij vallen moet gefpannen hebben. Deeze dieren moeten niet ongemaklijk te vangen zijn; een reiziger verhaalt dat hij, door Kamschatka reizende, een groot getal ravens bijna altijd op dezelve plaats al fcheerende langs den grond zag vliegen; nieuwsgierig zijnde wat zij zoo vervolgden, ging hij 'er naar toe en vond dat het een Sabel-Marter was, die op eenen berkenboom zat; hij wierd begeerig om het dier te vangen, maar had geen en fnaphaan bij zig. Een Kamfchatter, dien hij bij zig had, bood aan om hem levendig te krijgen, en ziet hier hoe hij het aanleidde; hij vroeg om een' band en de reizigers konden hem geen en anderen geeven dan dien waarmede hun hair gebonden was. Terwijl de honden den boom omzettekden, maakte hij een ftrik, dien hij het dier voorhield, het ftrekte zijnen hals uit en ftak 'er dus zijnen kop in; maar tweemaal ging de ftrik weér los; hij fprong op den grond en wierd van de honden gegrepen; maar hij hield zig zoo vast met zijne tanden en nagels aan den fmoel

van eenen van de honden dat de hond hem niet overmeesteren kon; men deed hem los laten, waarop hij weêr op eenen boom krom, daar men hem op nieuw den strik over den hals schoof, hetgeen, eindelijk, na dat hij nog eens afgegleden was, gelukte. De beste vellen worden aan de Russische Grooten en aan de Turken en Poolen verkogt, die een schoon vel zoo duur betaalen als men wil; de allerlegtfte gaan naar de Chineezen, die dezelve weeten te verwen; de middelmaatige koomen naar Europa. Overal worden zij tot bonte voeringen gebruikt, naar alzo zij zoo kostbaar zijn, zien wij die slegts aan de randen van pelsen en vrouwen mantels of *pelissen* gezoond. Hoe kostbaar de fraaie Sabel-vellen zijn kan men daaruit afneemen, dat een reiziger verhaalt te Petersburg een tabbaard van git-zwarte Sabel-vellen gezien te hebben, die door de Keizerin van Rusland aan den Turkschen Keizer tot een geschenk stond gezonden te worden en die meer dan eif duizend guldens waardig was. Hun vleesch is voor de inwooneren van Siberie eene aangename spijs.

DE BUNTSING OF BONTSEM.

(Pl. XIII, Fig. 3.)

De Buntsing is een vleescheetend dier, in grootte en gedaante zeer veel naar de Marters gelijkende, maar met een korter staert en verschillende van hair; hij geeft eenen grooten
stank

Stank van zig. Hij is omtrent zoo groot, als de Huis-Marter, en deeze dieren verschillen zeer weinig zoo wel uit als inwendig. Hij heeft hetzelfde lange dunne lijf, langen dunnen hals, maar zijn kop is dikker, zijn staert korter; zijn hair is donker kastanje bruin van kleur, maar de bek en de randen der ooren zijn wit, en het dier is van onderen aan den buik en de pooten ligter of aschgrauw van kleur, terwijl hij boven op den kop en rug zwarter is; zijn staert is zwart en zeer ruig; maar de Buntfing heeft maar vier en dertig tanden, terwijl de Marters'er agt en dertig hebben; hij bezit, namelijk, zes snijdtanden en twee hondstanden in elk kaakbeen, in het bovenst kaakbeen vier kiezen aan elke zijde en in het onderste vijf aan elke zijde. Hunne vingers zijn eveneens in getal en plaatsing. De Buntfing heeft agter aan den aars twee blaasjens met vogt, dat eenen zeer walglijken stank van zig geeft.

Even gelijk de Buntfing niet veel in maakzel van de Marters verschilt, zoo koomen zij ook in huishouding en levenswijs vrij wel overeen. Even als de Huis-Marters bekruipt hij bewoonde plaatsen, daar hij in de hoender- en duiven-hokken klimt, het gevogelte den kop afbijt, dezelve een voor een weg brengt en tot zijnen voorraad oplegt; hij zet zig neder en woont in schuuren, stallen en hooibergen; anders woont hij in het veld of in de boschen, in holen en gaten; hij leeft van zijn roof, die in konijnen, eenden, hoenderen, of ander gevogelte, derzelve eieren en jongen bestaat, van welke hij, voornamelijk van de patryzen, leeuwrieken

en lijsters de resten opzoekt en zelfs in de boomen klautert om die van andere te vinden; hij eet ook rotten, mollen, muizen, visfchen, kikvorschen, slakken, springhaanen; de konijnen gaat hij in hunne holen opzoeken, daar zij hem niet gemakkelijk ontkoomen kunnen; Hij is ook zeer gezet op honig; in den winter besteelt hij de bijënkorven en dwingt de bijën dezelve te verlaaten.

Het wijfjen zet zig op een hooi-zolder of in een schuur, of in het een of ander hol neder om daar haare jongen te werpen, van welke zij drie of vier en somtijds vijf krijgt, die zij niet lang zoogt, maar al vroeg gewent bloed en eieren uittezuigen.

De Buntfings worden veelal even als de Marters gevangen; men zet klemmen en vallen voor hunne gaten, om hen daarin te betrappen. De Honden zijn zeer fel tegens de Buntfings en als zij ruiken dat 'er een in een gat zit, zullen zij met de grootste drift krabben en werken om hem 'er uittegraaven; wanneer dat gelukt, grijpen zij hem met woede aan; de Buntfing verweert zig zoo sterk en lang hij maar kan en brengt den honden met zijne zeer scherpe tanden ook menige beet toe, terwijl hij alsdan zijnen walglijken stank meer dan ooit uitgeeft. Zijn vleesch zegt men dat eetbaar is, en zijn vagt is een vrij fraai bont, dat ook meer zou gebruikt worden zoo het niet altoos iets van dien lelijken stank bij zig hield; van het hair maakt men fijne schilders penseelen.

De Buntfing woont in geheel Europa, behalven in de
zeer

zeer koude landen van het Noorden, en in de zeer heete landen van het Zuiden, wijl zij de groote koude en zwaare hitte schijnen te schroomen. Hij is ook in Holland niet ongemeen:

DE FRET.

(Pl. XIII, Fig. 4.)

Ziet hier nog een dier *dat zeer groote overeenkomst met de Marters en Buntfings heeft en bijna alleen in kleur van dezelve verschilt*; naar den Buntfing bijzonderlijk gelijkt het zoo sterk, dat veele den Buntfing en de Fret voor dezelfde soort van dieren gehouden hebben. De Fret is ondertusfchen wat kleiner dan de Buntfing, hij heeft den kop minder breed en den bek smaller en spitsfer, hij is geel van kleur omtrent als de kleur van palmhout met enige tinten wit, en heeft fraaie roode oogen. Wanneer de Fret met den Buntfing gepaard wordt, zijn hunne jongen eene soort van Fretten, die de kleuren van den Buntfing hebben en die dus bruin vaal en zwart zijn; deeze heeten *Buntfing-Fretten*. De Fret heeft, zoo wel als de Buntfing, eene sterke en zeer onaangename lugt bij zig. Het wijfjen is kleiner dan het mannetjen.

De Fret leeft, even als de voorige diertjens, van zijne jagt en vangt andere dieren, die hij overmeesteren kan; maar inzonderheid jaagt hij zeer sterk op konijnen; hij is uit den aart zulk een vijand van die diertjens, dat

een jonge Fret, die nooit een konijn gezien heeft, als men hem een leevend of een dood konijn vertoont, met woe-
de op hetzelfde zal aanvallen en het bijten; als het leeft,
grijpt hij het bij de keel of bij den neus en zuigt het zijn
bloed af. En gelijk het waar is dat de Natuur, zoo zij
den dieren eene sterke vijandschap tegens andere dieren
heeft ingeplant, ook die dieren wederom eene vrees voor
hunne natuurlijke vijanden heeft ingeschapen, die hen
dezelve op alle mogelijke wijzen doet ontwijken, zoo
hebben ook de konijnen eene ongelooflijke vrees voor
de Fret. Hij kruipt hen in hunne holen na en doodt
hen als hij hen krijgen kan.

De Fret is oorspronkelijk t'huis in Afrika, daar hij in
Barbarije gevonden wordt en was in Europa niet, doch
naardien 'er oudstijds in Spanje zulk een ongelooflijk ge-
tal konijnen was, dat zij den landbouw zeer hinderlijk
waren, haalde men Fretten uit Afrika en zettede die in
Spanje neder, daar zij de konijnen wel dra merklijk dee-
den verminderen, of men jaagde de konijnen met dezelve,
gelijk nu nog gedaan wordt. Van daar hebben de Fret-
ten zig door Europa vermenigvuldigd. Men vindt hen
in Duitschland en andere landen, maar in ons vader-
land worden geene wilde Fretten gevonden.

Men houdt de Fretten in hokken, om dezelve tot de
konijnen vangst te gebruiken, daar zij zeer ligt toe ge-
temd worden, schoon de Fret ligt kwaadaartig wordt en
bijt; men voedt hen met melk, tarwenbrood, en vleesch,
voornamelijk van vogelen; als men konijnen met dezelve
wil gaan vangen, doet men de Fret een muilband om
den

den bek, of sluit hem den bek met een kettingjen toe en jaagt hem dus in de holen van de konijnen; hij jaagt hen 'er uit en dus loopen zij in de netten, welke men voor de gaten gespannen heeft. Als men hem dus den bek niet toefloot, zou hij de konijnen zelf dood bijten en hun het bloed afzuigen, waarna hij zig zou te slaapen leggen en men zou zijn Fret bezwaarlijk terug krijgen; hij zou zig in die holen blijven ophouden. Buiten de jacht worden deeze dieren tot niets anders gebruikt. Het wijfjen brengt, na zes weeken, vijf of zes, zeven, agt of negen jongen voort. Somtjids eet het wijfjen haare eigen eerstgeboren jongen op.

De wilde Fretten weeten zig in holen en gaten zeer schuil te houden, zoo dat men hen niet gemaklijk vinden kan; maar men heeft eens toevallig een aardig middel ontdekt om hen voor den dag te doen koomen om hen vervolgens dood te slaan, of levendig te verraschen.

Het was in Hanover dat men, in eenen zekeren tuin, gewaar wierd dat 'er zig onder eenen hoop afgehouwen eiken takken een gezin van zes Fretten onthield, die flegts eene gunstige gelegenheid scheenen te wagten om hunne lust in een duiven-hok te koelen. Met het aanbreeken van den dag kwamen zij uit hunnen schuilhoek te voorschijn; juist waren daar enige arbeiders aan het werk, die hen zagen en snaphaanen liepen haalen om hen te schieten; doch hetzij de arbeiders zig dit niet te goed verstonden, of hunne gauwigheid hen deede

ontsnappen, het mislukte en zij verschoolen zig zoodanig dat de arbeiders het opgaven, zig niet meer aan de Fretten lieten gelegen leggen en aan hunnen arbeid voortwerkten. Gevallig was 'er in den tuin eene meid, die op eenen steen mesfen sloop; zoo dra was zij dit niet begonnen, of de eene Fret kwam na den anderen als woedend op haar af, om haar een' beet te geeven. De meid sprong van schrik terug en liep weg, maar de arbeiders namen hun geweer, schooten 'er onder en doodden eenen der Fretten; ondertuschen kroopen de andere weder onder de takken, en de arbeiders gingen aan het werk en spotteden met de meid over den schrik, die haar was aangejaagd. Maar naauwlijks was de meid weêr aan het slijpen gegaan, en wel nog lustiger dan te vooren, of het geheele gezin van de Fretten kwam van onder de takken te voorschijn en als dol op haar af, zonder zig aan de arbeiders te stooren of schuw voor hun te zijn, en sprongen altemaal woedend op haar los; de arbeiders vuurden andermaal op hen en schooten nog een paar van dezelve dood. Toen men zag dat dit goed ging, vong men weder aan met slijpen en deed hen zoo lang te voorschijn koomen, tot men hen alle tot een toe had neêrgeveld. Het schijnt dus dat het geluid dat het slijpen van een mes op een' steen maakt, zoo onverdraaglijk onaangenaam in de ooren van de Fretten is dat het hen woedend kan maaken.

DE GROOTE WEZEL, DE HERMELIJN.

(Pl. XIII, Fig. 5.)

Daar zijn tweeërleie soorten van Wezelen welke zoo veel gelijkenis met malkanderen hebben, dat veele niet willen toestaan dat zij verschillende soorten uitmaaken; het onderscheid bestaat voornamelijk daarin dat de eene soort grooter is dan de andere en dat de grootste eenen naar evenredigheid langeren staert heeft, met een zwart puntjen aan het eind, terwijl de punt van den staert van de kleinste bruin is. Voor het overige zijn de *Wezel-tjens vleescheetende diertjens in gedaante naar de Marters, Buntsings en diergelijke diertjens gelijkende maar kleiner en zij veranderen des winters van hair, dat van bruin sneeuw-wit wordt.*

De groote en kleine Wezel, schoon beiden kleiner dan de Marters, den Buntsing en de Fret, gelijken zoo veel in lighaams gedaante naar die dieren, dat het niet nodig is dezelve afzonderlijk te beschrijven; ik moet echter waarschuwen dat de Wezel, even als de Buntsing en Fret, vier en dertig tanden heeft en niet agt en dertig, gelijk de Marters. Het voornaamste verschil bestaat in de lengte en de kleur van het hair. De kleur van de Wezels is ligt bruin boven op het lijf en pooten en wit op de borst en buik en overal van onderen, en de groote Wezel heeft een zwart puntjen aan den staert, dat de kleine ontbreekt; dus is, namelijk, hunne kleur in den

zomer, maar in den winter veranderen zij en worden geheel wit, terwijl het zwarte puntjen aan den staert van deezen Wezel zwart blijft; als dan noemt men hem den *Hermelijn*, zoo dat dit diertjen eenen zomer-naam en eenen winter-naam heeft; men kan wel gisfen dat dit daar van daan gekoomen is, dat men den witten *Hermelijn* in den winter en den bruinen in den zomer voor twee verschillende diertjens heeft aangezien, voor men nog wist dat zij van kleur veranderen. Onze afbeelding vertoont den *Hermelijn* Fig. 5. in zijne winter-vagt, daar ik integendeel den gemencen Wezel Fig. 6. in zijne zomer vagt heb afgebeeld.

Men moet egter weeten dat deeze verandering van kleur bij beiden de soorten van Wezelen slegts in de koude landen plaats heeft, en dat de Wezelen in warme landen niet van kleur veranderen, maar bruin blijven; men heeft eens een *Hermelijn* in Frankrijk in de maand Maart, wanneer hij wit was, in eene kooi gezet om te zien of hij veranderen zoude; hij wierd tegens den zomer bruin, maar wierd niet weêr wit in den volgenden winter, hetgeen daar van daan moet gekoomen zijn dat hij niet genoeg aan de koude blootgesteld was, of misschien is de reden ook wel daarin gelegen dat hij, in de kooi vol op eeten krijgende, sterk bleef, want men heeft opgemerkt dat dieren, die wit worden, ook verzwakken of zwakker zijn dan bont gekleurde dieren, waarom men kan denken dat de witte kleur van hair gedeeltelijk van zwakheid koomt.

De *Hermelijn* of groote Wezel woont in de boschen

en wildernissen, daar hij zig in holen onthoudt; hij leeft daar van rotten, muizen, vogels, eieren en alles wat hij maar vangen kan; zij zijn zoo vraatchtig dat zij zeer veel in eenen dag verslinden kunnen; Zij dooden vooral veele muizen, waarom de boeren de Wezelen en Hermelijnen, die zij in het veld of in hunne schuuren vinden, niet dooden, maar hen met vrede laten, omdat zij hun dienst doen met de muizen weg te vangen. Men zegt dat de Hermelijn, hoe klein hij ook is, zelfs groote dieren durft aantasten, als den Beer, en den Eland. Terwijl deeze dieren liggen te slaapen, springt hij in hun oor, bijt en houdt zig met zijne scherpe tanden zoo vast dat, hoe die dieren ook tieren en schudden mogen, hij egter niet afvalt; het dier, door de pijn verbijsterd, gaat als dol aan het loopen en, afgemat wordende, stort het somtijds van eene rots of krijgt enig ander ongeluk, waarbij het zijn leven verliest en zijnen vijand ten prooi wordt. Op deeze wijze overwint hij ook den Arend of andere groote vogelen. Eenen Arend slaapende in eenen boom vindende springt hij hem op het lijf; deeze vliegt met hem in de lucht, maar de Wezel laat niet los en bijt hem zoo lang tot hij, door verlies van bloed en kragten verzwakt zijnde, ter aarde valt.

In Noorwegen begeeven zig de Hermelijnen, als de zee stil is, al zweemmende, naar de eilanden, die op de kusten liggen, daar zij veele zeevogelen vinden. Men zegt dat, als het dan gebeurt dat een Hermelijn op zulk een eiland jongen krijgt, zij dezelve op een stukjen hout op de zee zet, en hen dus laat
over-

vaaren , terwijl zij al zwemmende met haar snoet dit vlotjen stuurt.

De Hermelijn is zeer wild , maar kan egter wel getemd worden . Eene Dame in Frankrijk had een deezer diertjens , dat zoo tam was dat het met haar speelde als een hondjen ; wij zullen hetzelfde van den gemeenen Wezel zien .

De Hermelijn woont bijna in alle landstreeken , zoo warme als koude , in de vier waerelddeelen ; doch wordt egter in de koude landen , vooral in Rusland , Siberie , Noorwegen en Lapland . meer gevonden dan in de warme landen ; men legt zig dan in die landen ook voornamelijk op het vangen van diertjens toe , en in Rusland is die jagt van zoo veel aangelegenheid dat men eens in korten tijd twintig duizend stuks vellen verzameld heeft , die naar Petersburg verzonden wierden . In Siberie en Noorwegen wordt 'er ook sterke handel in gedreven , en in het eerste land kosten de honderd stuks op de plaats daar zij gevangen worden vijf en twintig of dertig guldens . Men vangt hen in vallen en strikken ; men zet , bij voorbeeld , een steen op een houtjen boven eenen anderen steen op en bindt aan het houtjen een stukjen vleesch vast ; als nu de Hermelijn aan het aas roert en dus het houtjen wegtrekt , valt hem de steen op het lijf en drukt hem dood .

De vacht van den Hermelijn is een zeer fraai en kostbaar bont ; deszelfs zuivere witheid heeft het zeer gezogt gemaakt , doch het wordt egter met den tijd wat geel ; men voert de Praal-gewaaden of Konings-mantels van Vorsten en Koningen gemeenlijk met Hermelijn , waar
aan

aan men de witte staertjens met pik-zwarte puntjens op behoorlijke afstanden hecht, het geen een groot sieraad bijzet. Over enige jaaren droegen de Dames hier te land ook mantels met randen van hermelijn met zwarte staertjens, gelijk ook moffen van dartzelfde fraaije bont, die egter met de veranderlijkheid der mode nu weder verdwenen zijn, ten minsten zoo veel niet gedraagen worden.

DE KLEINE WEZEL, DE GEMEENE WEZEL.

(Pl. XIII, Fig. 6.)

De kleine Wezel verschilt niet van de groote in gedaante, maar zij heeft geen zwart puntjen aan haaren staert; haar staert is ook kleiner en met korter hairtjens bezet. Zij wordt in de koude landen des winters ook wit, als wanneer haar staert een bruin puntjen behoudt. De gemene Wezel leeft ook in het veld en in de bosschen in gatjen onder den grond, maar nadert meer de wooningen dan de Hermelijn; hij nestelt zig in spleeten van muuren, op zolders en in stallen, van waar hij 's nagts uitloopt om in de hoender- en duiven-hokken die vogelen te gaan dood bijten en hun bloed afzuigen; hij is ook zeer gezet op hunne eieren; hij eet ook rotten, muizen, mollen, vledermuizen, slangen en hagedissen; ja men zegt dat hij haazen durft aantasten en dat hij in de graffteden doordringt om de oogen van de lijken uit-

tevreeten. Het wijfjen maakt haar nest op een zolder of in het een of ander gat van een boom, daar zij in de lente drie vier, of vijf, ja tot agt jongen toe krijgt; zij draagt haare jongen dikwijls in den bek herom.

De Wezels loopen altoos met rukken en sprongen en kunnen zeer snel langs eenen boomstam opklimmen; zij geeven eenen onaangenaamen stank van zig en schijnen ook niet vies van rottenden stank te zijn, want men heeft eens een nest van drie jonggeboren Wezelen in het lijf van een dooden wolf gevonden, dien men bij de pooten had opgehangen en die reeds half verrot was.

De kleine Wezel, hoe wild ook, kan egter tam gemaakt worden, als men denzelven van jongs af aan opvoedt, als men hem dikwijls met de hand streelt en kust, wanneer hij bijt. Men heeft 'er eenen gezien die zijnen meester volgde, in zijnen boezem en zijn zak kroop, en met hem speelde, ja die zelfs op zijne tafel danste, als hij met de vingers op dezelve tikte; als men vergat hem eeten te geeven, begaf hij zig naar een ander huis, daar hij de keuken op den reuk wist te vinden.

Eene zekere dame in Frankrijk verhaalt hoe mak een wezeltjen was dat zij had en hoe aardig en lief het met haar speelde. „Hij drinkt, zegt zij, melk uit mijne hand. Als men hem uit zijn kouwten laat voor ik opgestaan ben, springt hij op mijn bed en kooft in mijne hand of op mijnen boezem slaapen. Als ik eerst op ben, bewijst hij mij een half uur lang allerlei liefkoozingen, speelt met mijne vingers als een hondjen, springt op
mijn

mijn hoofd, op mijnen hals, draait zig om mijne armen en om mijn lijf met eene vlugheid en aardigheid, zoo als ik nog van geen ander viervoetig diertjen gezien heb. Als ik hem mijne handen op eenen afstand voorhoude, springt hij 'er in, zonder ooit te missen. Onder twintig menschen onderscheidt hij mijne stem, zoekt mij te zien, en springt over alle heen om bij mij te koomen. Dit diertjen bezit eene zonderlinge nieuwsgierigheid. Ik kan geene kas, geene doos open doen, geen papier bekijken, of het kooft 'er mede in zien. Als het ergens is daar ik het van af wil trekken, neem ik slegts een papier of een boek, dat ik met aandacht bekijk, en aansonds kooft het toeschieten, kruipt op mijne handen en doorloopt hetgeen ik vasthoude met een voorkoomen van nieuwsgierigheid. Het speelt met eenen jongen hond en met eene jonge kat, die reeds groot zijn, kruipt om hunnen hals, om hunne pooten en op hunnen rug, zonder dat zij elkanderen leed doen."

De gemeene Wezel is zeldzaam in de koude landen daar de Hermelijn menigvuldig is, maar wordt in de gemaatigde landen menigvuldig gevonden; men ziet hem door geheel Europa, en ook in Barbarije in Afrika. In Holland is dit diertjen ook niet ongemeen, daar de Hermelijn integendeel in de Nederlandsche Provintieën zelden gevonden wordt. Men zegt dat zij eetbaar zijn.

Ik zal nog enige andere diertjens die overeenkomst met de Marters, Buntfings en Wezelen hebben, met stilzwijgen voorbijaan en van een grooter slag van dieren gaan handelen.

D E B E E R.

(Pl. XIV, Fig. 1. het Wijfjen.)

De Beer is een wild verscheurend, doch egter alles-eetend dier, zeer onzienlijk en plomp van gedaante, en overal met zeer lang hair bedekt, met een' korten hals, korten staert, en pooten, die meer naar de armen en beenen van menschen gelijken dan die van de meeste andere dieren. De algemeene gedaante van den Beer is dan niet sierlijk; hij ver- toont, in zijne geheele gestalte, geene vlugheid, maar plompheid; zijn dik hair en korte hals maaken hem ge- drongen, en hij schijnt laag op de pooten, omdat zijn lijf met zeer lange hairen bezet is, en hij zijne voeten tot aan de hielen neder zet: Zijn kop gelijkt wel enig- zints naar dien van den wolf: zijne oogen zijn even- schuinsch geplaatst als bij dat dier, maar zij zijn kleiner; de neus is breeder, de neusgaten zijn grooter; de ooren zijn kort en rond; zijne tanden bestaan in zes snijdtanden en twee hondstanden van boven en van onderen; maar de kiezen of baktanden verschillen bij de Beeren in ge- tal; sommige hebben 'er zes ter wederzijde in elk kaak- been, en dus vier en twintig kiezen in het geheel, an- dere maar vijf ter wederzijde in elk kaakbeen, en dus maar twintig kiezen, andere maar vier, en dus in het geheel maar zestien. De hals van den Beer ver- toont zig kort en de schoft of het gedeelte van den rug boven de voorste pooten schijnt verheven, omdat 'er lang

bor-

borstelig hair op staat; het kruis of het deel van den rug boven de agterste pooten vertoont zig integendeel laag. De staert is zeer kort, het lijf is vrij dik; de pooten schijnen kort, omdat zijne voeten zeer verre op den grond draagen, waardoor ook dit dier gemakliker op zijne agterste pooten kan staan en loopen dan andere. Zijne beenen zijn vleeschig, gelijk van den mensch; hij heeft aan alle voeten vijf vingeren, die dik, kort en aan malkanderen gesloten zijn; de duim is niet afgescheiden, maar de dikste vinger staat naar de buiten zijde, terwijl die bij den mensch naar de binnen-zijde staat; hij heeft aan dezelve kromme zwarte nagelen, die hij, even als de Leeuw en andere dieren, in het loopen kan opligten, opdat zij niet stomp zouden slijten. Ook gebruikt hij zijne klauwen meer tot verscheuren dan zijn' bek, met welken hij dit, door de dikte van zijne lippen en de kleinte van zijne tanden, niet zoo goed zoude kunnen doen als de Leeuw en Tygers. De Beer is over zijn geheel lijf met lang hair bedekt, zoo dat men niets onderscheidenlijk van hem ziet dan den bek en de voeten.

Het wijfjen van den Beer krijgt, na omtrent zeven maanden, twee of drie jongen; het heeft zes mammen, vier op de borst en twee agter aan de liezen. Als zij haar jong laat zuigen, drukt zij het met de voorpooten tegens haare borsten. De jonge beertjens zijn, als zij pas geboren zijn, vaal van kleur, blind en kaal; het gemeene zeggen is dat zij 'er zeer lompe, ongesatsoeneerd en wanstaltig uitzien, omtrent als een klomp vleesch,

maar dat de moeder hunne leden ontwikkelt door hen gestadig te likken, waarom men gewoon is iemand, die grof en plomp is, met den naam van *ongelikte beer* te begroeten. Wijl de volwasfen Beeren plomp van gedaante zijn, is het te vermoeden dat de jongen 'er niet fraai uit zullen zien, te meer, omdat, in het algemeen, de eerstgeboren jongen van de dieren altijd minder geëvenredigd zijn dan de volwasfene; dat de oude Beerin hen veel likt, gelijk de katten haare jongen ook gestadig likken, is te gelooven, doch dat zij door dit likken hen fatfoeneert of hunne ledenmaaten ontwikkelt, kan geen geloof verdienen. Zij groeijen spoedig tot eene wel geëvenredigde gedaante.

De grootte van de Beeren is zeer verschillende, men vindt 'er van de grootte van een kalf tot die van een hitje of klein paerdjen; zij groeijen tot de twintig jaaren, maar hoe oud zij worden kan men nog niet met zekerheid bepaalen. Men weet egter dat een gevangen Beerin te Bern tot haar twee en dertigste jaar jongen geteeld heeft, en toen met jongen is uitgescheiden. Men vindt veele verscheidenheden in kleur bij de Beeren; de gemeenste zijn de bruine of vaale en de zwarte; de jongen van deeze hebben eenen witten ring om den hals, die egter, als zij in het tweede jaar van hunnen ouderdom zijn, vergroeit en verdwijnt, doch daar zijn enige beeren, die deezen witten ring altoos behouden, welke dan *Ringbeeren* genoemd worden.

De Beeren zijn zeer vet, waarom zij ook gemaklijk wijde rivieren kunnen overzwemmen, alzoo dit vet,
lig-

ligter dan het water zijnde, hen gemaklijk boven houdt. Deeze groote vettigheid stelt hen ook in staat om een groot gedeelte van den winter doortestaan op eene wijze, die zonderling is. Als de winter, namelijk, aannadert, begeeven de Beeren zig in het een of ander hol van een berg, of onder een overhangend stuk van eene rots; zij bedekken den ingang met takken van boomen en wel zoo dicht, dat iemand, die daar niet op afgerigt is, hun hol niet ligt ontdekken zal; hier maaken zij zig een leger van mos en boom-bladeien, waarop zij zig nederleggen, en enige weeken van den winter doorbrengen zonder enigen voorraad van voedsel bij zig te hebben, schoon zij egter al dien tijd niet slaapende of ongevoelig en verdoofd zijn, gelijk wij in het vervolg zien zullen dat verscheiden soorten van dieren den winter-tijd overbrengen. De wijffens zoogen in dien tijd zelfs de jongen. Zij koomen niet weder te voorschijn dan wanneer zij uitgehongerd zijn, vermits zij in al dien tijd geen voedsel gebruikt hebben, ten ware zij enige van de jongen, die het wijffjen werpt, opvreeten; men weet egter niet zeker dat zij zulks doen, maar wel dat de bruine Beer somtijds de jongen opvreet, als hij 'er bij kan koomen; doch het mannetjen ligt niet bij het wijffjen in hetzelfde winter-hol, en het is zeker dat het wijffjen anders groote liefde voor haar kroost betoont, en zelfs woedende vegt, als het te doen is om haare jongen te behouden. Op het laatst gaan zij gestadig aan hunne pooten zuigen, zoo dat dezelve wit schuim uitgeeven; door dit gestadig zuigen worden

hunne klauwen zoo week en teder, dat zij, als zij in het voorjaar eerst uit het hol koomen, naauwlijks op de harde steenen loopen kunnen, en als half lam of kreupeel schijnen, wanneer de jagers hen gemakkelijk kunnen schieten.

De Beeren leeven in eenzaamheid en beminnen de woeste plaatsen. Bergen, rotten, groote boschen en wouden, streeken die geheel onbewoond zijn, verkiezen zij liefst tot hun verblijf; hier zoeken zij eene spelonk of een hol, of wel een' ouden hollen stam van eenen zwaren boom, waarin zij wonen en waaruit zij op roof uitgaan. Het mannetjen en wijfjen leeven zelfs niet bij malkanderen, maar elk in afzonderlijke holen op eenen grooten afstand van elkaâr. Zoo zij geen geschikt hol vinden kunnen, verzamelen zij takken van boomen, leggen die over malkanderen en bedekken die zoo dicht met klein hout en bladeren, dat het water 'er niet kan doordringen, waardoor zij zig dan eene soort van hutjen gebouwd hebben.

De Beeren voeden zig, als zij nog jong zijn, bijna enkel met gewassen, als eikelen, kastanjen, nooten, appelen, en ander ooft, bezieën, wortelen, gras en kruiden; maar als zij drie jaaren oud zijn, beginnen zij meer vleesch te nuttigen. Sommige eeten ook visch. Zij eeten enige insekten, en voornamelijk mieren; zij wroeten de mieren-nesten om, en, om de mieren op te ceten, steeken zij 'er hunne tong in, laten de mieren daar op kruipen en, als 'er genoeg zijn, slokken zij die op; maar hunne grootste lekkernij is honig; als zij

bijën-

bijën-nesten vinden kunnen, berooven zij dezelve daarvan, drinken ook melk en houden zeer veel van druiven; zij zullen tot in de hoogste boomen klimmen om die te plukken; de Beer is dan een dier dat van dieren en gewassen leeft, waarom ik het een *alles eetend* dier genoemd heb; hij drinkt bijna als een hond, maar doet zulks als of hij telkens in het water hapte.

De Beer is geen zeer boos dier; hij is koudvogtig en zelfs goedaartig; hij zal niet ligt vergramd worden, als men hem geen kwaad doet, en dus ook zelden menschen, ja zelden kinderen aantasten. Hij zal zig somtijds van eene vrouw met een stok laten wegjaagen; maar hij wordt egter, als men hem kwelt, ligt grommig. Als hij toornig wordt, brult hij niet, maar laat een grimmig geknor en een grof gemormel hooren, dat hij, als hij sterk getergd wordt, met knarsen op de tanden verzelt. Als dan vreest de wilde Beer geen gevaar en zal voor een mensch niet gaan loopen. Men zegt egter dat men hem door het blaazen op eene fluit konne verbaazen en zoo verwonderd maaken, dat hij blijft staan en zig op zijne agterste pooten zet, wanneer hij in een goeden stand is om met schietgeweer door de jagers doodlijk getroffen te worden. Hij is zeer sterk van reuk. In Zwitserland gebeurt het 's winters, als 'er sneeuw ligt, en 'er dus weinig voor de Beeren te eeten is, wel dat zij, door den reuk van het eeten, dat men in de huizen klaar maakt, angelokt, des nagts uit de boschen in de dorpen koomen loopen, ja zij zijn dan wel zoo stout, dat zij op de boeren-huizen klimmen en aan den

fchoorsteen gaan ruiken, waaruit de verlekkerende reuk kooft. De Beer is zeer fterk en is in ftaat zelfs een gantsch paerd voortfleepen. Hij regt fomtijds groote verwoeftingen onder die dieren aan, gelijk ook onder de fchaapen, bokken, herten en koeijen; wilde zwijnen tast hij zelfs aan. In Poolen heeft men eens gezien dat een ongemeen groote Beer, behalven veel Rundvee, in eene enkele reis dertig paerden doodde. De paerden weeten zig egter zeer wel tegens den Beer te verweeren; zij ftaan hen met hunne agterfte pooten af. Sometijds fpringen zij, als de Beer op hen af kooft, over den Beer heen, en geeven hem onder het fpringen met hunne agterfte hoeven een flag op zijnen kop.

De Beer vegt moedig; hij flaat zijnen vijand met gefloten vuiften van zijne voorpooten zoo hard, dat hij hem fomtijds daar mede dood flaat, of hij drukt hem met zijne voorpooten tegens zijne borft dood. Hij krabt en flaat meer dan hij bijt, en zijne klaauwen zijn zoo fterk en zoo fcherp, dat hij het vleefch tot het been kan afkrabben. Als hij aangetast wordt, verweert hij zig ook met het finijten van fteenen, kluiten aarde en gras-zooden, en hij zet zig, om zig te weeren, terftond op zijne agterfte pooten. Als hij zijne prooi gedood heeft, zuigt hij haar eerst het bloed af en fleepst het overige naar zijn hol; dat hij niet verteeren kan verbergt hij om het naderhand weder te vinden.

De Beer is zeer vernuftig. Men zegt dat een Beer, als hij onder eene kudde koeijen kooft, die koe aantast die (gelijk de gewoonte in die landen is daar zij op de
ber.

bergen geweid worden,) een schelletjen aan den bals draagt, haar het schelletjen afrukt en het vertrap. Hij gebruikt eene zeer fijne list om wilde schaapen te vangen, zoo men de berichten der Kamschatkaalen gelooven mag, die zulks eenpaarig den reizigers verzeekeren. Deeze wilde schaapen kunnen veel te hard loopen om van de Beeren agterhaald te worden. Maar wat heeft de Beer te doen, als hij een schaap zoekt te vangen? De schaapen graazen gewoonlijk in groote kudden aan den voet van hooge rotsen en beneden aan steile afgronden. Hij volgt de kudde op het spoor, tot hij dezelve in het gezigt krijgt; hij kruipt langzaam en voorzigtig de hoogte op tot hij boven de kudde en nabij genoeg is om zijn voorneemen uittevoeren. Dan begint hij met steenen en stukken van de rots, die hij met zijne klauwen opvat, onder den hoep te smijten, tot dat hij ziet dat hij een schaap gekwetst heeft; op dit gaat hij terstond los, en als het zwaar gekwetst is, gelukt het hem niet zelden het intehaalen. Niets is klugtiger dan de poetsen en sperijën, die hij maakt, als hij jong en dartel is; hij rolt, hij gaat op zijnen rug leggen, vat met zijne voorste pooten de agterste vast, en wiegt zig zoo over en weder. Als men den Beer jong uit het nest neemt en opvoedt, kan men hem tam maaken. Een zeker Vorst van Lithauwen had eene Beerin tam gemaakt, die gewoon was brood uit zijne hand te koomen eeten, en dikwijls in het bosch liep en weder 't huis kwam, ja tot aan de slaapkamer van den Prins kwam loopen. Als de deur toe was, klopte zij, de Prins deed dan open en

gaf haar wat te eeten. Maar deeze omftandigheid wierd tot zijn dood gebruikt. Daar waren, namelijk, enige edellieden, die het ontwerp maakten om dien Vorst te vermoorden; zij gongen dan op eenen dag tot aan zijne flaapkamer en klopten even als of het de Beerin was, en toen de Vorst open deed, meenende zijn geliefd dier aan de deur te vinden, wierd hij door hen doorftooken.

De Beer kan niet alleen tam gemaakt, maar zelfs op allerhande konstjens afgerigt worden, gelijk de honden en aapen. Doordien hij zoo wel op zijne agterfte pooten loopen kan, leert men hem regt op dansen; hij doet dit met eene koddige plompheid, schijnt naar het geluid van de fchalmeij te hooren en houdt zelfs op eene ruuwe wijze de maat, gelijk men dikwijls op onze kermisfen Savoojaarden of Polakken met zulke Beeren, die op konstjens geleerd zijn, ziet rond reizen. Daar is eene stad in Polen, Smorgonie genaamd, die vermaard is doordien men aldaar zig toelegt om Beeren in het doen van konstjens te onderwijzen; men zou haar dan te recht de Beeren - Akademie kunnen noemen. Schoon nu de Beer zegt, goed en zelfs gehoorzaam voor zijn meester is, is hij niet te betrouwen; hij moet altijd wel gemuilband zijn, en met omzigtigheid behandeld worden, vooral moet men hem niet op zijn' neus slaan; want alsdan wordt hij boos en zou, schoon hij gemuilband is, met zijne klauwen veel kwaad kunnen doen. In sommige steden van Holland wil de magiftraat zelfs niet toelaaten dat de Beeren-leiders met hunne

Bes.

Beeren op de kermisfen koomen , omdat zij wel eens verwarring hebben aangeregt, op de kraamen met amandelen zijn aangevallen , of wanneer twee elkanderen tegen kwamen , aan het vegten zijn geraakt.

De Kamfchatkaalen , die niet veel meer befchaafd dan wilden zijn , hebben zoo veel behaagen in de koddige gebaerden van den Beer, dien zij op hunne jagten veel ontmoeten, dat zij, als zij in hunne vrolijke gezelfchappen zijn, in hunne dansfen , alles nabootfen dat zij den Beer zien doen. Zij vertoonen zijnen loggen lompen gang , en de liefkoozingen van het mannetjen en het wijfjen ; dan kooft 'er een ander die hen daar in floort , waarop zij aan het grommen en voorts aan het vegten geraaken , tot groot vermaak van de aanschouwers ; dit alles bootfen zij zoo natuurlijk na dat men 'er zig in bedriegen zou. Men kan egter begrijpen hoe keurig de dansfen zijn , die hun door zulk eenen dansmeester geleerd worden.

Te Bern in Zwitferland houdt men altoos enige leevende Beeren in groote kuilen , die de stad toebehooren ; deeze kuilen zijn vierkant , van fteen gemetsfeld ; in de muuren zijn hokken , welke men met ijzeren hekken kan fluiten ; midden in de kuilen plant men van tijd tot tijd een grooten boom , waarop de Beeren , om zig te vermaaken , klimmen kunnen. Over enige jaaren maakte men nieuwe kuilen buiten de stad , of aan de wallen , terwyl zij tot nu toe binnen de stad geweest waren. De twee Beeren mannetjen en wijfjen , die in den ouden kuil waren , wierden een voor een overgebragt.

bragt; hierdoor wierden zij enige uren van malkeer gefcheiden; toen zij nu in den nieuwen kuil weder bij elkanderen gelaaten wierden, gongen zij op hunne agterfte pooten staan en omhelsden malkanderen met de grootfte liefde. Een van deeze twee Beeren, het mannetjen viel van den boom en brak de lendenen, waarvan hij ftierf; het wijfjen fcheen zeer bedroefd over dat verlies, en wilde enige dagen lang geen voedsel gebruiken; dit is te zonderlinger, omdat deeze dieren, als zij niet van jongs af aan bij elkanderen zijn opgevoed, elkeer niet duldenkunnen, en, als zij aan malkanderen gewend zijn, degeen die overblijft, geen ander bij zig wil hebben

Men voedt deeze Beeren met roggen brood, dat men in groote ftukken fnijdt, en in warm water laat weeten; zij eeten ook allerlei foorten van vrugten; als de boeren onrijpe vrugten ter markt brengen, worden hun die door de dienaars der Justitie afgenoomen en in den beeren-kuil geworpen; het is enige reizen gebeurd dat iemand door zijne onvoorzigtigheid in dien kuil gevallen, en door de Beeren verscheurd is. De reden dat men die Beeren daar houdt, is omdat het wapen van die stad een Beer is, (even als men in 's Gravenhage om diezelfde reden Ojevaars op de markt onderhoudt) de stad heeft, zegt men, dit wapen verkregen, omdat de geen die haar heeft laaten bouwen, aldaar, toen hij dit werk begon, een Beer doodde; hiernaar fchijnt de stad ook haaren naam van *Bern* gekregen te hebben.

Daar zijn Beeren in alle landen, die woest, boschen

en bergachtig zijn, en men vindt veele verscheidenheden onder die dieren; de voornaamste verscheidenheden zijn de bruine, de zwarte, de witte en daar zijn ook bonte of wit gevlake Beeren. De bruine en zwarte worden door bijna geheel Europa gevonden, zoo in de koude streken van het Noorden als in de warme van het Zuiden, maar meest in bergachtige landen, als, bij voorbeeld, in het Alpisch gebergte, in Zwitserland. In Noorwegen zijn 'er drieërlei, die in grootte en in kleur verschillen; den grootsten noemt men den *Grasbeer*, omdat hij meest van gras en kruiden leeft; deeze is bruin of vaal; eenen die kleiner is noemt men daar den *Paerden-beer*, omdat hij de kudden en ook de paerden aantast; hij is zwarter dan de voorige; eenen derden noemt men den *Zilver-beer*, omdat hij een graauwen zilverachtigen glans op zijn hair heeft. In Duitschland noemt men eene groote zwarte foort van Beeren de *Mieren-beer*, en eene kleine helder bruine of vaale foort de *Honig-beer*. Men vindt den Beer ook in Asia, in Siberie en in alle de koude landen van dat waerelddeel, ook in geheel Tartarije, China en Japan; maar niet alleen woont de Beer in de koude en gemaatigde landen, maar hij bewoont ook de heete gewesten, hoe dicht van vagt hij ook is, hetgeen doet zien dat de Beer alle luchtstreken verdraagen kan; hij is in Siam, op Java, Ceylon, en waarschijnlijk in geheel Indie. In Afrika ziet men hem in Barbarije en Egipten. In Noord-Amerika zijn 'er veele; als in Canada, Louisiana, maar deeze zijn zeer vreesachtig en schaaden weinig, zij worden

den ook meer naar de linie gevonden als in Mexico, Peru, ja verder Zuidwaarts tot de Straat van Magellaan; in kort, dit dier wordt bijna door de geheele waereld gevonden, behalven in landen, die sterk bevolkt zijn, als Frankrijk, Engeland, de Nederlanden enz. daar zij niet zijn, als mischien enige enkele op de minst bewoonde plaatsen van Frankrijk en mischien ook Engeland. Ik moet egter aanmerken dat in het Alpische Gebergte de bruine gemeen en de zwarte zeldzaam is, terwijl de zwarte in de Noordsche bosschen van Europa en Amerika gemeen en de bruine zeldzaam is; de geheel witte onthouden zig in Rusland, dat aan Polen grenst, in Moscovie en Lithauwen; daar zouden ook witte in China en Tartarije zijn; de wit gevlake of bonte zijn in Siberie; in Persie zijn geelachtige witte Beeren.

Men vangt de Beeren op zeer verschillende wijzen; in elk land heeft men bijna eene andere manier van op die dieren te jaagen. De Polakken weeten hen met netten te vangen en aan den muil en de pooten zoodanig vast te binden, dat zij met gemak in een hok gerold en tam gemaakt kunnen worden. In Zweden, Noorwegen en Polen doet men honig in het hol van eenen boom, en men giet 'er brandewijn op; de Beer, die de honig zeer bemint, kooft daar van eten, en wordt dronken, wanneer hij gemaklijk door den jager gedood wordt.

In Kamtschatka legt men somtijds op den weg, daar men denkt dat een Beer langs zal koomen, een bord of plank.

met

met ijzeren pennen en weêrhaaken voorzien. De Beer, op dit bord tredende, blijft met zijn poot op de ijzers steeken, en terwijl hij zig met de andere zoekt los te helpen, maakt hij die ook vast; zoo dra hij dan zijne agterpooten 'er bij brengt, verwart hij deeze ook in die voetangels en moet dus eindelijk in deeze pijnlijke gestalte blijven staan tot hij gevangen wordt.

In Siberie aan de rivieren de Ilim en de Lena leggen de Boeren voor den Beer strikken, aan ijder van welke zij een zwaar blok met een touw vast maaken; deeze strikken plaatsen zij aan den rand van hooge steile bergen. Zoo dra nu de Beer, aan het lok aas gekoomen, den strik om den hals heeft, en in het weggaan door dat blok, dat hem agter na sleept, gehinderd wordt, wordt hij boos tegens het blok, vat het met zijne voorpooten, werpt het van de hoogte naar beneden, en wordt dan door de zwaarte van het blok zelf mede van de steilte af gestort. Als hij niet dood valt, draagt hij het blok weder den berg op en werpt het weder van boven neêr, terwijl hij ook weder mede moet; dit herhaalt hij zoo lang tot hij liggen blijft.

De Tartaaren van het Uralisch gebergte gebruiken eene aardige list om de Beeren te vangen. Ik heb gezegd dat de Beer een groot liefhebber van honig is; deezer hieden nu, die hunne bijën-stokken in hooge boomert hebben, plaatsen regt voor die bijën-stokken eene vierkante plank, welke zij als het blad van een schaal met lange touwen aan takken vastmaaken, die 'er verre van daan zijn; deeze plank binden zij met een touw van
boom-

boom-bast aan den boom vast. De Beer nu, op den reuk naar de bijën-stokken geklommen, vindt op die plank eene gemaklijke zit-plaats om de honig uit de stokken te haalen, maar naardien de strik zoo gemaakt is dat die hem daarin een weinig hindert, scheurt hij die eerst weg; zoo dra dus de plank los raakt, slingert zij weg met den Beer 'er op en zweeft even als een schommel in de lucht; zoo de Beer 'er af valt, stort hij op sterk gepunte paalen, die men tot dat einde daar onder in den grond geslaagen heeft; zoo niet, moet hij of geduldig op de plank blijven zitten, tot de jager komt om hem dood te schieten, of hij moet deeze gevaarlijke sprong waagen en zig op de paalen kwetsen of dood springen.

In Noorwegen gaan de Boeren met malkanderen op de Beeren-vangst uit; zij zijn dan met hun twee of drie om elkanderen te helpen zoo een van hun mis mogt schieten. Zij neemen kleine hondjens mede, die tuschen de beenen van den Beer loopen en hem bijten, terwijl hij hen niet gemaklijk krijgen kan, want de groote honden vát hij terstond aan en verscheurt hen; dus tragten zij hem afstematten; als zij hem enigen tijd geplaagd hebben, zet hij zig overeind met zijn rug tegens een boom, of eene rots, schraapt steenen of aarde uit den grond en werpt die om zig heven; als dan tragt een Boer hem met een of twee kogels in de borst te schieten; gelukt hem dit, of schiet hij hem in den kop, dan valt hij dood neder; maar mist hij hem, of raakt hij hem op eene plaats die niet doodlijk is, dan loopt de
Beer

Beer verwoed op den boer aan en zou hem verscheuren; maar dan moet de boer handig genoeg zijn om hem zijn bajonet, die hij op zijnen snaphaan heeft, in het lijf te steeken, of anders zijn groot mes, dat die boeren altoos aan een koperen kettingjen op zijde hebben hangen, gebruiken. Kan hij dus den Beer niet afmaaken en heeft hij geene kameraads, die hem bijstaan, dan moet de boer zijn leven laten, wijl de Beer hem door een slag in den nek het vel met hair en vleesch van het hoofd afstroopt. Soms egter klopt de Beer den overwonnen boer met de pooten zoo lang tot hij denkt dat hij dood is, en het is nog wel eens gebeurd dat zoo iemand het leven behouden heeft door zig te gelaaten als of hij dood ware en zijnen adem intehouden. Zoo de boer integendeel den Beer meester wordt, dat, gelijk men denken kan, gemeenlijk geschiedt, trekt hij den Beer de huid af en hangt zijn kop als een zegeteken tegens den voorgevel van zijne woning. In Kamtschatka jaagen de inwooners den Beer ook op deeze wijze en wel eens alleen, met een karabijn, eene lans en een mes gewapend, en schoon 'er nu en dan een bij deeze jagt het leven inschiet, schrikt zulks egter de andere niet af om zig daaraan dagelijks blootstellen, terwijl zij staat moeten maaken dat zij moeten overwinnen of sterven.

Zoo 'er tot deeze jagt stoutheid en kloekmoedigheid vereischt wordt, niet minder onverzaagdheid is 'er nodig om een Beer op die wijze te doodden, als men soms ook in Kamtschatka doet. De man, die aldus een' Beer

dooden wil, neemt in zijne linkerhand een mes, en in zijne rechterhand een ijzeren staafjen, dat aan beiden de einden puntig is, en een touw, dat hij om zijnen arm windt; dus gaat hij stoutmoedig naar den Beer toe, die, zig aangetast ziende, op zijne agterste pooten gaat staan en met open muil zig ter verweering gereed maakt; op dit tijdstip steekt hij den Beer het ijzer in de keel en zet het regt overeind, zoo dat hij niet alleen zijnen muil niet meer kan toefluiten, maar zelfs door de groote pijn verplicht is den jager overal te volgen. In dat land heeft men egter ook gemaklijker en minder gevaarlijke middelen om Beeren te vangen. Zij plaatsen, namelijk, vallen in de boschen met een lokaas 'er in; zoo dra de Beer dit meent te verslinden, valt hem de val op het lijf of op den kop en verplettert hem.

De Kamschatkaalen zoeken den Beer ook wel 's winters in zijn hol op; zij laten hem door honden uit zijn hol jaagen, en schieten hem dood: wil hij 'er niet uitkoomen, dan moet hij onder de puinhoopen van zijn hol sterven.

In Noord-Amerika, daar de Beeren zig gewoonlijk hoog van den grond in holle boomen nestelen, steekt men, als men den Beer vangen wil, den boom in brand, voornamelijk als men weet dat 'er eene Beerin met haare jongen in is; zij klimt het eerst uit den boom en men schiet haar dood voor zij op den grond gekoomen is; vervolgens koomen de jongen af; deezen werpt men een' touw om den hals en men neemt hen levendig mede om hen optevoeden of te eeten.

Over

Over het algemeen is de Beeren-jagt eene vrij gevaarlijke jagt, want als men den Beer door zijne schoot flegts ligtlijk kwetst, wordt hij woedend en loopt, gelijk wij gezien hebben, op den jager toe, dien hij met zijne pooten dood slaat en met zijne klauwen verscheurt, of omhelst en zoekt te verstikken; de jager moet dan somtijds zijn heil zoeken in op een boom te klauteren; de Beer klimt hem na; maar de jager hakt hem met zijn hartsvanger, zoo hij geen bajonet of lans bij zig heeft, de klauwen af, waardoor hij uit den boom valt, hetgeen den jager den tijd geeft om zijnen snaphaan weder te laaden en hem te schieten.

Ondanks het gevaar, dat 'er in het schieten van een Beer steekt, heeft een vriend van mij, nog een jongen zijnde, zulks met drie andere jongens eens durven onderneemen, dat, als men hunne jaaren in aanmerking neemt, eene stoute daad genoemd mag worden. Hij woonde bij zijne ouders op een dorp in Zwitserland, en was toen maar tien of elf jaaren oud. In een bosch, dat aan het dorp grensde, kwam een Beer alle nagten in een zwaaren eikenboom eikelen eeten; dit was bekend geworden, en daarop spraken deeze vier knaapen van tien en twaalf en een van zestien jaaren af, om des avonds stil uit hun ouders huis te gaan, en den Beer te beloeren en te schieten. Het gelukte hun des te gemaklijker ongemerkt wegtesluipen, omdat men aldaar op de dorpen niet naauwkeurig de deuren sluit; ook heeft ieder meest altijd een snaphaan gereed staan, en ten anderen was het nog vroeg in den avond

toen zij in het bosch bij malkanderen kwamen. Zij overlegden dan dat zij zig op eenen afstand rondom den boom zouden posteeren ; die den Beer de eerste zien zou , zou op hem schieten , de andere zouden , zoo dra zij den schoot hoorden , naar dengeenen die geschooten zou hebben , toe koomen om den Beer verder te dooden , of , zoo 'er gevaar was , hunnen makker bijteftaan. Dit plan was zoo kwaad niet , als zij flegts moeds en bedaardheid genoeg hadden om het uitvoeren. Zoo gezegd , zoo gedaan. Zij plaatften zig elk op hunne post en bleeven met geduld wagten tot 's avonds om tien uren , wanneer de Beer kwam en den boom op klom ; de oudste der jonge knaapen zag hem over een grooten tak , die dwarsch voor hem was , loopen ; dus had hij den Beer dwarsch voor zig in een zeer voordeeligen stand ; hij legt aan , hij schiet , de Beer buitelt van boven neder uit den boom , en gaat aan het rollen , en buitelen op den grond met een verschriklijk gegrom en luid geknor. De slag van het geweer in de stilte van den avond door het bosch weêrgalmende , het verblindend licht van de schoot , het gegrommel van den Beer , en de onzekerheid waar hij heen liep , verschrikte hen alle zoodanig dat ieder het , zonder naar de andere omtekijken , zijn best op een loopen zettede naar zijn eigen huis , daar hij zeer ontfteld aankwam ; het kwam dan ook ras aan den dag op welke onderneeming zij uit geweest waren : des morgens gongen men naar de plaats en vond bloed , waarvan men het spoor volgde tot in een dal beneden aan eene rivier ,
daar

daar men den Beer dood vond liggen. De vreugde was nu niet te beschrijven; de doode Beer wierd op een wagen gelegd, met groene takken bestooken en in triumph door het dorp en op de nabijgelegene dorpen rond gevoerd, daar zij, om hunne heldhaftigheid (wilt de Beer tog gedood was, en zij 'er wel afgekoomen waren) geprezen en rijklijk beschonken wierden.

Het is der moeite wel waard eenen Beer te schieten, vermits dit dier tot verscheiden einden van nut is; zijn vleesch wordt door verscheiden volkeren met smaak gegeten; dat van jonge beertjens is, zegt men, zeer goed en lekker; dat van de volwasfene is zoo goed niet, maar egter eetbaar en bij sommige zeer geacht: Als de Keizer van China een groot gastmaal wil laten aanregten, laat hij tot zeer verre in Tartarijë jaagen, om Beeren-vleesch te bekoomen, dat een voornaam geregt op de tafel moet uitmaaken; men zegt dat in Noord-Amerika vleesch van Beeren, die zig met druiven gevoed hebben, zeer sappig en lekker is; doch in landen daar men fijner wild begeert, dist men egter het Beeren-vleesch op voornaame tafels niet veel op, behalven de pooten, die voor eene lekkernij worden gehouden, en die men in Duitschland gezouten en gerookt zelfs op de tafels van Vorsten voorzet. Hun vet dient tot veelerlei gebruiken; men kookt en smelt het en laat het dan koud worden, en verder enige dagen staan, als wanneer 'er eene heldere olie boven op drijft; deeze olie schept men 'er met een lepel af; zij is zoo goed als de beste olijven-olie en zij is aangenaam

van smaak en gezond, walgt nooit en dient tot dezelfde gebruiken als olijven-olie; onder deeze olie is eene soort van reuzel, zoo wit als varkens reuzel, maar wat weeker, en die ook even eens in de keuken gebruikt wordt; een Beer levert zoo veel van deeze olie en dit vet uit dat men van een enkel van deeze dieren somtijds wel honderd en twintig potten vet trekt. De Wilden van Amerika zalven en besmeeren hun lighaam met beeren-vet, hetgeen hen vlug en los maakt; het wordt ook gebruikt tot smeeringen in jigt en andere kwaalen; men zegt dat beeren-vet het hair van de kinderen, of van lieden, die het in ziekten verloren hebben, spoedig doet groeijen. Met de peezen van de Beeren naaien de Laplanders, en zij verschaffen hun zeer sterke draaden.

De huid van den Beer is de waardigste van alle de ruuwe pelkerijen; de Wilden gebruiken die om op te slaapen, of zig mede te dekken en vermangelen die aan de Europeaenen, die dezelve tot bontwerken bereiden, en tot dekkleeden in rijdtuigen en sleeden gebruiken. Van de huiden der kleine zwarte Beeren worden moffen gemaakt.

DE YS-BEER, DE YSLANDSCHE- OF GROENLANDSCHE BEER, DE POOL-BEER.

(Pl. XIV, Fig. 2.)

Eer men het dier, dat ik nu gaa beschrijven, regt kende, heeft men het met het voorgaande verward, hetgeen oorzaak is dat het den naam van *Beer* ontvangen heeft.

heeft. Wij hebben gezien dat 'er onder de Beeren ook zijn die wit zijn; die witte Beeren verschillen van de bruine en zwarte niet dan in kleur, maar deeze verschilt en in kleur en in gedaante en in aart en in levenswijz, gelijk wij zien zullen; het is dan een geheel ander dier: Wij willen egter den naam van *Beer* niet verwerpen, wijl hij te algemeen aangenoomen is, maar wij zullen dien van *Witte Beer*, welken men het dier gegeven heeft, verwerpen, omdat 'er nog andere naamen voor hetzelfde aangenoomen zijn, en om het te onderscheiden van den waaren witten Beer van het vorig artikel; desgelijks zullen wij verwerpen den naam van *Zee-Beer*, dien het ook voert, om het te onderscheiden van de Robbe, welke ik in het vorig deel van dit werkjen onder dien naam beschreeven heb. Hij wordt in *Ysland* en *Groenland* en in het algemeen in de koude landen, die naar de *Noord-pool* strekken, gevonden; van daar koomen zijne naamen van *Yslandsche*, *Groenlandsche* en *Pool-Beer* en hij wordt ook *Ys-Beer* genaamd, omdat hij zig veel op het ijs onthoudt.

De Ys-Beer dan is een zeer woest en wild verscheurend dier, veel grooter dan de Beer, dunner van lijf en langer van hals, dat alleen in de koude pool-landen aan de zee of aan meiren gevonden wordt en zig veelal op het ijs onthoudt.

De gedaante van dit dier is niet zoo log en plomp als die van den eigenlijken Beer, van welken het zeer veel verschilt, gelijk men door vergelijking van de twee afbeeldingen zig hier van kan overtuigen. Het is hooger op zijne pooten en heeft dus ook eenen langer' en ook

dunner hals; het heeft eenen dikker kop, die wel wat naar dien van een' hond gelijk; zijn voorhoofd is hooger en ronder en zijn smoel dikker dan bij den land-beer; zijne tanden zijn in getal als bij den Beer, zijn kop is van boven zoo hard, dat hij niet eens duizelig wordt, al is het dat men hem met een knods een' slag op den kop geeft, waardoor men eenen os zou bollen; hij heeft korte langwerpige ronde ooren, enige, maar weinige, baardborstels aan de lippen, eenen zeer korten, dikken, stompen staert, vijf toonen aan de voeten, die niet, gelijk die des Beers, naar menschen-handen gelijken, maar naar die van andere viervoetige dieren, zij zijn met zwarte nagelengewapend. Zijn vel is dik en zeer ruig met lang, wit of ligt geel hair, dat zoo zagt als wol is, zoo dat het dier over het geheel wit van kleur is, uitgezonderd zijn neus en zijne nagelen. Zijne stem is geen gebrul of geknor, maar zweemt meest naar het blaffen van een' hond, die fchor is.

De Ys-beer is ontzagchelijk groot, hij is wel zoo groot als een paerd, ja daar zijn 'er die zoo zwaar zijn als drie middelmaatige osfen; wanneer men hier bij in aanmerking neemt dat het een zeer wreed en woest dier is, dan zal men ligt begrijpen dat hij onder de vreeslijkste wilde dieren moet geteld worden.

De Ys-beer is vrij vlug op het land, maar vooral munt hij uit in het zwemmen; hij kan dit wel eene mijl verre agter elkanderen uithouden, maar ook niet veel langer; hij zwemt zeer snel zoo dat vier roeijers met eene sloep werk genoeg hebben om hem vooruit te blijven; ook duikt hij onder water, maar moet, na eenen
kor-

korten tijd, weêr boven koomen om adem te scheppen, want zij zijn geene tweeflachtige dieren. Het is fomtijds gebeurd dat zij, moede van het zwemmen zijnde, hunne pooten op het boord van sloepen lagen om dus uiterusten, waarmede zij egter het volk dat 'er in is, eenen ijslijken schrik op het lijf jaagen, die hun dan zoo spoedig zij kunnen met een bijl de klaauwen afhakken. Het is gebeurd dat een van de Ys-beeren in eene sloep klauterde, en 'er ordentlijk in bleef zitten tot de roeijers hem aan land bragten, zonder hun leed te doen. Hij begeeft zig zeer verre in volle zee, daar hij zig op de groote ijs-schotsen en ijsvelden ophoudt, met welke die zeeën, daar hij zig bevindt, bedekt zijn, en van het een naar het ander zwemt. Op dit ijs houdt hij langen tijd agtereen huis om daar van zijne vangst te leeven; zijn voedsel bestaat in robben, die hij vangt, in kleine walvisfchen en visfchen en schulpdieren; hij eet ook de krenge van oude walvisfchen, als hij die vindt, want de groote leevende walvisfchen kan hij niet overmeesteren, omdat zij te groot zijn; de walrusfen weeten zig ook zeer wel met hunne slaganden tegens de Ys-beeren te verdedigen en hen te dooden of wegtejaagen, gelijk ik in de historie van den Walrus reeds met een woord gezegd heb. Maar als de Ys beer op het land is, vangt hij rheeën en alles wat hij krijgen kan; men zegt zelfs dat de Ys beeren elkanderen opvreeten. In Ysland, daar zij jaarlijks in meerder of minder getal met het ijs aankoomen, regten zij fomtijds groote woestingen onder de schaapen aan. Zoo dra ook de

Yslanders gewaar worden dat 'er een Ys-beer aan land is, doen zij met allen man hun best om hem te dooden, of weder op het ijs te jaagen, met welk hij dan dikwijls van het land afdrijft; deeze lieden, die niet zeer van geweer voorzien zijn, moeten hem dan dikwijls met spiesen aanvallen, dat een zeer gevaarlijk werk is; om het volk daartoe aantemoedigen, betaalt de regeering voor elken Ys-beer, die gedood wordt, tien rijksdaalers en koopt hun nog daarenboven het vel af, dat zij aan niemand anders mogen verkoopen.

De Ys-beer is dan een zeer verslindend en wreed dier, dat alle dieren en ook menschen aanvalt, zonder zig, als hij dat doet, te kreunen of zij veel of weinig in getal zijn, en of zij schietgeweer hebben of niet; hij graaft zelfs de lijken uit den grond, en zal steen voor steen van het graf neemen en het lijk uit de kist haalen. De Ys-beer verbergt zig niet in den winter gelijk de gemeene Beer; hij schuuwt zelfs de warmte en leeft alleen daar het koud is en sterk vriest. Men ziet hen gewoonlijk in geen grooter getal bij elkanderen dan twee of drie, welke dan de moeder met haare jongen is, die zij niet verlaat, maar welke zij met eene sterke liefde tot den dood toe zal verdedigen; zij krijgt, zegt men, na zes of zeven maanden, twee jongen, die zij op de ijs-velden werpt, daar zij zig een hol uitzoekt onder schotsen, die over elkanderen geschooven zijn. Deeze ijs-velden verlaaten de Ys-beeren somtijds in langen tijd niet; zij blijven 'er zoo lang op als zij daar eene goede vangst hebben en, als het ijs in de lente van de
kus-

kusten begint los te breeken, vaaren zij fomtijds op hetzelfde, zonder het te merken, zeer verre zeewaarts in; het gebeurt dan ook fomwijlen dat zij zoo verre weg gedreven zijn, dat zij het land niet meer kunnen bereiken en naardien zij het ijs-veld ook niet lang kunnen verlaaten, koomen zij in zee om hals. Maar hebben zij het geluk dat dit ijs tegens de kusten van Ysland of Noorwegen aandrijft, dan zijn zij behouden; doch deeze Ys-beeren zijn dan zoo uitgehongerd dat zij zig met de grootfte woede op alles werpen wat hun voorkoomt, om het te verflinden.

Men jaagt gewoonlijk op deeze Ys-beeren, als men hen in het water zwemmende vindt, wyl het vrij gevaarlijk is hen op het ijs aantetasten, hetgeen wel eens iemand het leven gekost heeft. Men volgt hen met eene floep en schiet, als men hen onder zijn bereik krijgt, zoo lang met kogels op hen tot men hen doodt. Een Fransch heer, die met eene kano of floep van Quebec naar Labrador voer, verhaalt dat hij anderhalve mijl van de kust in zee eenen Ys-beer zwemmende vond. Hij schoot op hem, maar schoot mis; de Ys-beer dook aanstonds onder water en kwam dus naar de floep; hij zag hem in het water en liet hem door zijn volk mijden, waarop de Ys-beer weder aan het zwemmen ging; hij liet dan van hem afroeijen tot hij zijn' snaphaan wederom gelaaden had, wanneer hij ten tweede maal schoot en hem in den hals raakte, zoo dat de kogel aan zijn kaakebeen weder uitkwam. Daarop duikte de Ys-beer weder en kwam andermaal onder water naar de floep,

floop , maar hij zag hem , en , op dezelfde wijze te werk gaande als de eerste reis , schoot hij hem met twee kogels , die hij tegelijk op zijnen snaphaan gelaaden had , dood . Hij maakte vervolgens een touw aan zijn' poot vast en sleepte hem naar den wal ; dit dier woog omtrent twee duizend ponden en was zelfs nog niet een van de grootste , want dezelfde reiziger had te vooren eenen anderen gedood , die drie duizend ponden zwaar was .

Het gebeurt somtijds dat onze schippers , die op de walvisch - vangst vaaren , zulke Ys - beeren schieten . In het jaar 1658 had een dier Commandeurs bijna het leven daar bij verlooren . Op de walvischvangst aan het ijs liggende , zag het volk een' Beer op het ijs ; men voer aanstonds met de floep naar hem toe ; de Beer zien- de dat zij op hem afkwamen , gong te water , maar zij roeiden hem na , onderhaalden hem en de Commandeur stak hem in den buik dat de darmen 'er uit hingen . Zij meenden nu dat hij zoo zwaar gekwetst was dat hij wel haast sterven zoude , en wilden hem dus niet meer steeken , om het vel niet meer te beschadigen . De Beer egter klom op eene ijs schots , en gong met zijnen kop op zijne voorste pooten leggen , als eene kat , die op eene muis loert . De Commandeur , meenende dat hij bijna dood was , gong naar hem toe met eene lans gewapend , waarmede men de walvischen steekt ; maar toen hij hem nadert , springt de Beer wel vier en twintig voeten ver op hem aan en den man onder den voet ; daar lag dan de arme Commandeur onder den Beer ,
die

die hem zijnen eenen klaauw op zijne zijde en den anderen op zijne borst zettede en dreigde hem de keel af te bijten; het volk egter kwam hem met een haak te hulp; de Beer door het misbaar van het volk verbaasd gemaakt, verliet den Commandeur, die dus van den dood gered wierd en ongeschonden weder bij zijn volk kwam; zij besprongen hem vervolgens alle te gelijk en maakten hem eindelijk af.

De Ys-beer wordt alleen gevonden in de koude landen, die naar de Noord-pool strekken, zoo wel die tot de oude als die tot de nieuwe Waereld behooren. Men vindt hem in Groenland, Ysland, Spitsbergen, Nova Zembla, Siberie en, over het algemeen, langs de gantsche ijs-kust; het Beeren-eiland heeft zijn naam van dit dier ontvangen, omdat de scheepvaarders, die het ontdekten, aldaar zulk een dier befreeden en doodden; men vindt hen ook in Noord-Amerika binnens lands in het groote meir dat het Opper-Meir genoemd wordt en in sommige rivieren.

De natuurlijke inboorlingen van die koude landen eeten het vleesch van de Ys-Beeren, dat wel blank is, maar dat zeer traanig smaakt, omdat deeze dieren zig voornamelijk met traanachtige vischen en robben voeden. Zij zijn zoo vet dat men van eenen enkelen Ys-beer wel honderd ponden vet bekoont; dit vet wordt afgekookt en tot hetzelfde einde als traan gebruikt, waarvoor het wel eens verkogt wordt; de inboorlingen branden het in hunne lampen; de Eskimaux drinken dit

traan-

traanachtig vet met veel smaak. Men zegt dat de lever vergiftig is.

Het vel van den Ys beer geeft een grof bontwerk, dat egter van zeer veel dienst is tot verwarming in die koude landen; de inboorlingen maaken 'er ook wanten van met het hair binnenwaarts.

In ons vaderland zijn somtijds enige van die dieren overgebracht geweest; het heugt mij over veele jaaren een Ys-beer op de kermisfen gezien te hebben, welken men de oogen had uitgestooken en de nagels afgehakt, uit vrees dat hij menschen mogt benadeelen.

D E D A S .

(Pl. XIV, Fig. 3.)

De Das is een alles eetend diertjen, log van gestalte en laag op de pooten, met zwarte en witte streepen op den kop, ligt van kleur op het lijf en donker op den buik en met een beursjen onder den staert.

Ziet daar een zonderling diertjen, dat in enige kenmerken van de meeste andere viervoetige dieren verschilt, gelijk een lezer, die aandacht gebruikt, uit deeze omschrijving reeds zal opgemerkt hebben; het beursjen, de streepen op den kop, de zwarte buik maar laat ik, gelijk ik gewoon ben, in deszelfs beschrijving enige orde volgen.

De

De Das is een dier van de grootte van eenen middelmaatigen hond, of van een speenvarken, log van gestalte en aan welk men genoegzaam terstond bespeuren kan dat het tot geene groote vlugheid bekwaam is. Het is niet hoog op de pooten, en gelijkt nog laager door zijne lange haren, zoo dat zijn buik bijna aan den grond schijnt te koomen; zijn hals is kort en dik, zijn kop gelijkt wel wat naar dien van een' hond of van een vos; zijne oogen zijn klein en rosachtig van kleur; zijne ooren kort en rondachtig; hij heeft zes voortanden en twee hondstanden van boven en even zoo veele van onderen, van boven vijf kiezen en van onderen zes aan iedere zijde, dus kooft zijn gebit vrij wel met dat van den Beer overeen; maar daar schijnt bij sommige Dasfen een verschil plaats te hebben, gelijk bij de Beeren, wijl men Dasfen gevonden heeft die van boven ter wederzijde maar vier kiezen hadden, en van onderen vijf.

Zijne pooten hebben alle vijf vingeren met lange, zwarte, kromme nagelen, die best geschikt zijn om in den grond te krabben; zijn staert is kort en zeer ruig van lange haren. Even onder zijn' staert boven het aarsgat heeft de Das, het mannetjen zoo wel als het wijfjen, een beursjen, of holletjen, dat ondiep en van binnen met hair bekleed is, in dat beursjen sijpelt geduurig een vogt dat stinkend van reuk is, gelijk wij bij meer andere dieren waargenoomen hebben.

Wat de kleur van dit diertjen belangt; zijn hair, dat borstelachtig is als dat van een varken, is over het geheel

heel lijf geelachtig als dat van onze gemeene varkens , of ook wel vuil graauw , waar onder op den rug hier en daar enige zwarte hairtjens loopen ; maar op zijn' kop is ter wederzijde een zwarte streep , die over de oogen en ooren heen loopt , terwijl de kop vlak van vooren en op de wangen buiten die zwarte streepen genoegzaam zuiver wit is , aan welke zonderlinge verdeeling van kleuren het dier gemakkelijk te keunen is.

Het is bijna eene algemeene regel onder de dieren , gelijk wij bij alle , die ik tot nu toe beschreven heb , hebben kunnen opmerken , dat de kleuren van hun hair , wanneer zij niet over het geheel even gelijk zwart of wit zijn , onder aan den buik en de keel en aan den binnenkant van de pooten ligter zijn . Zijn de dieren bruin of roodachtig van kleur op het lijf , dan zijn zij gemeenlijk op den buik , onder aan de keel en binnen aan de pooten ros of geel ; zijn zij graauw of zwartachtig op het lijf , dan zijn die kleuren gemeenlijk wit ; maar niet zoo bij den Das . De kleur van den Das is donkerer aan den buik en de keel en de binnenzijde der pooten dan op het lijf , waardoor hij dan eene aanmerkelijke uitzondering van de andere viervoetige dieren maakt , want de geele kleur vermindert van vooren bij de schouderen , daar zij tot onder den buik geheel in het zwarte overgaat .

De Das brengt een groot gedeelte van zijn leven onder den grond door . Hij maakt voor zig op de afgelegenste plaatsen , in het diepst van de boschen een hol , dat hij tot zijne eenzame woonplaats houdt . Met zijne

pooten en kromme nagelen krabt hij de aarde uit, werpt die naar agteren en graaft dus een' pijp of gang in den grond dien hij schuinsch, bogtig en kronkelend maakt, en zeer verre onder den grond voortzet en aan welks eind zijn nest is. Hier ligt de Das bijna den gantschen dag te slaapen en komt zelden uit dan des avonds en des nagts, tenzij hij grooten honger heeft. Hij kan het egter zeer langen tijd zonder eeten uithouden, want als het slegt weder is of als 'er sneeuw ligt, blijft hij wel drie of vier dagen agter elkanderen t'huis en slaapt den geheelen nacht en drie vierde van den dag; hij is egter des winters niet in eenen staat van verdooving of geduurigen slaap, gelijk wij bij de marmeldieren en andere zien. Als hij zoo ligt te slaapen, steekt hij zijn' neus in het beursjen, dat hij onder zijn' staert heeft, gelijk wij gezien hebben.

Het wijfjen woont niet in een zelfde hol met het mannetjen; maar heeft haar afzonderlijk hol, en men vindt hen zelden te zaamen. Als zij jongen moet, snijdt zij met haare tanden gras, maakt het tot bosjens, en draagt het in haar hol om voor zig en haare jongen een bedjen te maaken. Zij krijgt gemeenlijk eens in den zomer, na drie maanden, drie, vier of vijf jongen, en heeft zes tepels om die te zoogen.

Wijl dit dier zoo log en lui is, komt het ook alleen uit zijn hol om aan de behoefte van de natuur te voldoen en zijn aas te zoeken. Het voedt zig met alles wat het krijgen kan zoo dieren als gewassen. In het wild eet het torren, wormen, wespen en andere infek-

ten, kikvorschen, padden, muizen, konijnen, ganzen, eenden, hoenderen en ander gevogelte; zij doen dus veel schade aan het wild, voornamelijk aan de jonge konijnen; ja men heeft hen geheele kleine zuigbiggetjens in hunne gaten zien sleepen, ook zijn zij zeer gretig naar varkensvleesch; maar zij eeten ook wortelen en planten, ja zelfs ook vrugten, als appelen, peeren, druiven, zoo dat dit dier met recht een alles eetend dier mag genoemd worden. Als het wijfjen jongen heeft, graaft zij de wesp-nesten op, neemt 'er de honig uit, kruipt in de hollen van de konijnen en rooft de jongen, vangt veldmuizen, hagedisfen, slangen, springhaanen, zoekt de eiëren der vogelen op, en brengt alles aan haare jongen, welke zij dikwijls aan den ingang van het hol doet koomen om hen te voeden. Dus kan men die, welke men tam maakt, ook met alles voeden; men geeft hun vleesch, visch, brood, kaas, boter, eiëren, groenten, enz. maar raauw vleesch zullen zij boven alles verkiezen.

De Dasfen zijn zeer zindelijk; zij besmetten hun hol niet met hunne vuiligheden, maar gaan daartoe op eene afzonderlijke plaats naar buiten, en bekrabben dezelve met aarde gelijk de katten doen. Zij hebben weinig gevoel en geen zeer scherp gezigt, maar daarentegens een fijn gehoor. Hunne stem is een knorrend geluid als dat van een varken.

De Dasfen zegt men dat lang leeven; doch men zegt 'er niet bij hoe oud zij kunnen worden; de ouderdom maakt hen somtijds blind, zoo dat die oude dieren dan
niet

niet meer uit hunne hollen kunnen koomen. Zoo men gelooven mag dat sommige verhaalen, zouden de andere Dasfen zulk eenen ouden Das in zijn hol eeten koomen brengen. Dit is bezwaarlijk te gelooven omdat die dieren zoo afgezonderd op zigzelve leeven; zoo het waar zij, is zulks een zoo bijzonder voorbeeld van goedheid als men onder de dieren ergens zal aantreffen.

De Vos, die, gelijk wij in zijne historie gezien hebben, een zeer loos dier is, dat niet zoo gemakkelijk een hol voor zigzelve graaft, schoon hij egter gaerne in zulk een onderaardsch huis woont, heeft somtijds de ondeugendheid van den Das uit zijn hol te jaagen, en het zelf als zijne woonplaats te betrekken; hij gaat dan bij den ingang oppassen en, als de Das uitgaat, neemt hij het in; hij bevuilt het zelfs en de Das, deezen stank niet kunnende verdraagen, en voor zigzelve zindelijk zijnde, gelijk wij gezien hebben, verlaat dan van zelf zijn hol en laat het aan den Vos over. Ook zullen de Dasfen, als zij een en andermaal in hun hol gestoord worden, hetzelfde verlaten en wat verder een ander gaan maaken.

De Dasfen verwijderen zig niet verre van hun hol, want dit is hunne eenigste wijkplaats als zij vervolgd worden. Niet op de boomen kunnende klimmen, en te korte pooten hebbende om hard te kunnen loopen, worden zij ligt van de honden gekregen, als zij niet schielijk in hun hol kunnen kruipen. Men zegt dat zij, als zij door jagers op eene hoogte vervolgd worden, hunnen kop tusfchen hunne voorste pooten liggen, en zig

dus van de hoogte naar beneden laaten vallen, Als zij verrascht worden en niet ontkoomen kunnen, doen zij tog hun uiterste best om voor hun leven te vegten. Zij hebben sterke kaakebeenen en tanden, sterke, scherpe nagelen; deeze stellen zij dan te werk, gaan op hunnen rug liggen en bijten en krabben de honden, welken zij somwijlen zwaare wonden toebrengen. Hunne dikke vagt kooft hun dan wonder wel te pas, wijl de tanden der honden daar meest in bijten en hun vleesch minder raaken; de honden worden hen dan ook niet gemakkelijk meester, en somtijds in het geheel niet, als de jager hen niet te hulp kooft.

Daar is eene foort van Hondjens, die men *Dashondjens* noemt, welke ik in het vorig Deel onder de honden beschreven heb, en die dus genoemd worden, omdat men hen gebruikt om de Dasfen te vangen; het zijn die, welke kromme of gedraaide pooten hebben, die daar toe gebezigt worden. Zeer laag op hunne pootjens zijnde, kunnen zij gemakkelijk in de Dasfen-holen kruipen, waarop zij afgerigt worden. Als de Das nu merkt dat zij op hem afkoomen, wijkt hij al agteruit en doet de aarde instorten om den hond te beletten verder te koomen. Als nu de jager bemerkt dat de Das tot in het agterste van zijn hol gedreven is, graaft hij den grond van boven op, kooft zoo bij den Das en vangt hem met tangen, waarmede men hem vasthoudt, wanneer men hem een' muilband aandoet, opdat hij niet zou bijten. De oude blijven altijd wild, maar de jonge kan men tam maaken en over huis laten loopen; zij zijn

zeer

zeer kouwlijk , en zijn van den haard niet te drijven. Men vangt de Dasfen ook met vallen en strikken.

De Dasfen zijn , zelfs in de landen daar zij gevonden worden , niet menigvuldig , maar vrij zeldzaam , en daar zijn ook geene groote verscheidenheden van dat dier ; men vindt egter witte en gevlekte ; maar behalven deeze veranderingen van kleur , heeft men van over zeer langen tijd gezegd dat 'er tweeërleie soorten van de gemeene Dasfen waren , die men de *Honds-das* en *Varkens-das* noemde ; de *Honds-das* zou de *Das* zijn , welken ik beschreven heb , en de *Varkens-das* zou van snuit en lighaam en voeten gelijk een *Varken* zijn , doch naardien niemand dien *Varkens-das* kan zeggen gezien te hebben , moet zulks als zonder grond , als eene dwaaling beschouwd worden , en het zou gemakkelijk kunnen zijn dat men een der dieren , hier voor onder den naam van den graauwen en bruinen Snaveldraager of *Coati* beschreven , voor een *Varkens-das* hebbe aangezien. Even zoo is het ook bezijden de waarheid dat de *Das* de slinker pooten korter zoude hebben dan de regter , en dat hij daarom niet hard zou kunnen loopen , ten ware hij in eene voor loopt , daar de grond aan de slinker zijde hooger is.

De *Das* leeft in alle gemaatigde deelen van Europa , zelfs in Zweden en Noorwegen , en in Asia tot in China en ook in Noord-Amerika , daar de witte gevonden worden. In de binnenste deelen van Holland is hij niet te vinden ; hij is egter ons vaderland niet geheel vreemd , wyl hij somtijds in de hooge heiden en wil-

dernissen en in de Meijerij van 's Hertogenbosch gevonden wordt.

Het vleesch van den Das wordt in Italie , Zwitserland , en Duitschland gegeten , en wel in den herfst , als deeze dieren door hun lui leven zeer vet geworden zijn , wanneer de jonge Dasfen voor een smaaklijk gereg gehouden worden. Hunne huid maakt een gemeene grove pelterij , waarom hij ook slegts voor halsbanden voor de honden en voor dekkleeden voor trekpaerden , als ook voor zadeldekken gebruikt wordt ; het hair dient om verw. kwasten van te maaken.

DE RACCOON , DE SCHOP.

(Pl. XIV, Fig. 4. het mannetjen.)'

De Raccoon of Rakoen , die men ook wel de *Coati* genoemd heeft , doch welke naam wij gezien hebben dat aan een ander dier toekomt. *De Raccoon* , zeg ik , is een alles eetend dier , van grootte als eene groote kat , sierlijk , buigzaam en vlug van gestalte , met een' langen geringden staert , en een donkere dwarsche streep onder de oogen.

De Raccoon is wat grooter dan eene kat , en vrij sierlijk van gestalte en aangenaam van voorkoomen. Hij is kort en dik van lijf. Zijn kop loopt zeer spits af en gelijkt veel naar dien van den vos ; zijne ooren zijn
rond

rond en niet lang, doch ook niet zeer kort. Zijne oogen zijn groenachtig van kleur; de neus is wat opwaarts gebogen; hij heeft veertig tanden, namelijk zes snijdtanden, twee hondstanden en twaalf baktanden in elk kaakbeen. Zijne pooten zijn vrij lang, maar de voorste zijn korter dan de agterste, waardoor hij laager van voorstel dan van agterstel is en met den rug gekromd staat; hij heeft aan alle de voeten vijf vingeren, die met scherpe nagelen gewapend zijn; hij vat met zijne pooten alles aan om het naar zijnen bek te brengen, doch alzoo zijne vingeren niet lang genoeg zijn om het met eene poot te omvatten, gebruikt hij daar beiden zijne voorste pooten toe. Zijn staert is dik van hair, lang en fraai met ringen getekend. Zijne kleur is graauw met zwart en wat vaalachtigs gemengd; de lippen en de neus zijn zwart; hij heeft eene zwart bruine streep, die van den neus tot boven het voorhoofd loopt, en eene dwarsche streep onder de oogen, die veel breeder is, en het dier zeer kenlijk onderscheidt. Zijn hair is vrij lang en regt op staande; hij kan gemakkelijk op zijn agterste pooten staan en vaerdig op de boomen klauteren.

Dit fraai dier woont alleen in Noord Amerika, daar het in de boschen en op de gebergten leeft, en zig onderhoudt van alles wat het krijgen kan, naardien het zoo wel voedsel van dieren als van gewassen eet. Het eet daar voornamelijk maïs of Indiaansch koren, suikerriet, boomvrugten, als appelen, kastanjen, druiven; het vangt ook muizen, mollen, spinnen, kevers, slakken, en andere infekten; het klimt ook op de boomen

om bij de vogel-nesten te koomen en 'er de eieren uit-tehaalen; het loopt meest in den nagt rond; maar als het stormt of slegt weder is, en als 'er sneeuw ligt blijft het stil in zijnen hoek; het is in omtrent derde half jaar volwasfen; het wijfjen krijgt in Mey twee of drie jongen, die het in eenen hollen boom werpt.

In Amerika houdt men deeze dieren in huis, gelijk wij de katten, om het van muizen en ongedierte schoon te houden, en men geeft het dan alles te eeten, brood, vleesch, visch, beentjens, melk; banket en suiker is hunne lekkernij, maar zuure dingen willen zij niet eeten. Zij drinken weinig, maar als men hun eten geeft dat droog is, als brood enz. doopen zij het altoos eerst in hun water eer zij het eeten. Als zij vogelen betrappen kunnen, bijten zij hun den kop aan stuk, zuigen het bloed schoon uit en laten het overige liggen. Zij zijn zindelijk als de katten en worden zoo tam dat zij met de kinderen speelen, maar zij zijn bang voor de honden, en willen ook niet dulden dat men hen veel draage of opligte; zij klimmen egter tegens de klederen van degene die inkoomen op om in hunne zakken te voelen of 'er wat lekkers voor hun in zij; het gebeurde eens dat een meid, in een huis, daar een Raccoon was, de kamer stofte, en dat diertjen met den stoffer raakte; dit was voor den Raccoon zoo onverdraaglijk dat hij zedert altoos grootliks bevreesd was voor een stoffer of borstel, en daarmede terstond verjaagd kon worden; hieruit zou men met reden besluiten kunnen dat dit dier zeer gevoelig moet zijn, wijl zulk eene ligte prik-

keling als de borstels van een stoffer reeds te sterk voor hetzelfde was zoo dat het die niet konde verdraagen. Wanneer men deeze dieren al te veel vrijheid laat zullen zij 'er wel eens misbruik van maaken. Een heer te Duinkerken, die een Raccoon hield, verhaalt dat hij somtijds wel eens wegliep, drie of vier dagen agter elkanderen op de daken van de buuren zworf, en 's nagts op de plaats en nederklom, daar hij in de hoenderhokken gong en de hoenders en ander gevogelte doodde en hunne koppen opvrat. Hij bezat ook dezelfde listigheid, die wij in den vos gezien hebben. Als hij aan de ketting lag, liet hij de hoenders met hem mede koomen eeten, en wagtete zig wel van hen bevreesd te maaken; als zij dan alle wantrouwen hadden laten vaaren en zeer gerust bij hem kwamen, pakte hij een hoen aan en beet het dood; dit heeft hij ook met jonge katten gedaan. Hij wist zeer handig oesters open te maaken, zelfs zonder 'er naar te zien, en hij hield veel van deeze schulp-dieren. Hij sloop liever op den blooten grond dan op hooi en vreesde de koude niet, zoo dat hij zelfs van de sneeuw geen ongemak had.

Het vleesch van den Raccoon is eetbaar, en wordt zelfs voor zeer lekker gehouden; zijn vel geeft een goed bontwerk, dat uit Amerika in den handel wordt overgezonden; men maakt 'er moffen van en in Duitschland worden 'er de boeren mutsen van binnen mede gevoerd; de staerten draagt men in enige landen om den hals, des winters, als het zeer koud is.

DE WOLFSBEER, DE WOLVERENE,
DE QUICKHATCH.

(Pl. XIV, Fig. 5.)

De Wolverene is een alles eetend dier dat zeer veel overeenkomst met den Veelvraat heeft, spits van kop hoog en gekromd van rug, en zeer sterk is. Zoo veel overeenkomst heeft de Wolverene met den Veelvraat, welks beschrijving op deeze zal volgen, dat 'er veele Natuurkundigen zijn, die denken dat deeze twee dieren van eenerleie soort zijn; andere houden hen voor verschillende soorten van dieren; om hiervan enigzints met grond te kunnen oordeelen zou men beiden deeze dieren leevende moeten zien. Ik heb geen van beiden ooit kunnen te zien koomen, ik kan het verschil dan ook niet beslissen; de beschrijvingen en afbeeldingen zouden mij egter doen denken dat zij tweeërleie soorten waren, waarom ik dezelve hier afzonderlijk beschrijf, en beider afbeeldingen mededeel.

De Wolverene is omtrent zoo groot als een Wolf; hij is bruin-rood van kleur met een donkerer vlak op den rug, ligter aan de zijde, en zwart en wit gevlekt onder aan de keel; maar men zegt dat hij van kleur verandert, naar het zomer of winter wordt; zijne oogen zijn klein en zwart, zijn snoet loopt spits af; zijne ooren zijn kort, zijnen rug draagt hij zeer krom; zijne tanden

moe.

moeten omtrent als bij de voorgaande dieren wezen; hij heeft aan alle pooten vijf vingers met nagelen, en eenen middelmaatigen langen staert.

De Wolverene geeft een geluid als een hond die schor is; het is een zeer boos dier dat zig, als het aangerand wordt, met veel kracht en hardnekkigheid verdedigt; een deezer dieren, dat men in Duitsland rond voerde om het te laten kijken, was zoo wild dat men goed gevonden had het de oogen uitteflesken en eenen ring in den neus te doen, dien het egter reeds enige maalen 'er uit gescheurd had. Een ander deezer dieren egter, dat uit de Baai van Hudson te London gebragt was, was zeer tam en liep de menschen na, welke het kende. Men zegt ook dat het zoo sterk is, dat het klem ijzers, strikken en diergelijk tuig, waarmede men het zoekt te vangen, op eene wonderlijke wijze aan stukken breekt. Het leeft van alles wat het maar eetbaar vindt; die, welke zig aan de zee-kusten bevinden, voeden zig met de krengen van walvischen, die aan het strand aandrijven, want het woont alleen in die landen daar walvischen in de nabij gelegen zeeën zijn, namelijk in de Noordlijke koude strecken van Noord-Amerika, als de Hudsonsbaai, Canada en daar omtrent. Ik geloof niet dat het dier gegeten wordt, maar zijn vel levert een zeer goed en fraai bont.

DE VEELVRAAT.

(Pl. XIV, Fig. 6. het mannetjen.)

De Veelvraat is een verslindend zeer roofzugtig dier van de grootte van eenen grooten hond of van een' Wolf, laag op de pooten, zeer ruig van hair, om zijne vraatachtigheid vermaard, van welke hij dan ook zijnen naam verkregen heeft; zijne algemeene gedaante zweemt wel naar die van sommige honden; zijn snoet is zwart, zijne oogen klein en zwart, en zijne ooren vrij kort; hij heeft in elk kaakebeen zes snijdtanden, twee groote kromme hoektanden en vijf kiezen; zijne pooten zijn kort, en aan alle heeft hij vijf vingeren met nagelen; zijn staert is kort zeer ruig van hair als een bos; het dier is ook over het algemeen dik van hair; het is glanzig kastanjenbruin van kleur, behalven op den rug, de vier pooten en den staert, die zwart zijn. Daar zijn egter andere die geheel donker graauw zijn, golfswijze getekend, zonder zwarten vlak op den rug. Het wijfjen heeft zes borsten.

De Veelvraat leeft in eenzame landen en wildernissen, daar hij zig een hol onder den grond maakt, waarin hij met zijn wijfjen woont, zonder meer andere van zijne soort bij zig te hebben; hieruit koomt hij te voorschijn om zijn' roof opte zoeken. Hij is zeer sterk, zoo dat hij dieren, die zeer veel grooter zijn dan hij zelf,
kan

kan overmeesteren; hij vangt en eet alle dieren die hij krijgen kan, en als hij geene levende kan bekoomen, en doode vindt, behelpt hij zig ook daar mede; hij graaft zelfs, als de Jakhals en de Hyëna, de lijken uit den grond en vreet die tot het gebeente af. Zijne pooten zijn kort en hij kan ook niet hard loopen, maar loopt al springende, dus zou hij niet veele dieren kunnen krijgen, die enige snelheid in het loopen bezitten, indien hij niet zeer listig was en een groot overleg wist te gebruiken om hen te verraschen en te bemagtigen, waarop hij onophoudelijk loert, omdat hij veel nodig heeft. Hij bespringt de dieren in den slaap of wagt hen op, op plaatsen daar hij weet dat zij gewend zijn door te koomen, of gaat in de boomen zitten en, koopt 'er dan een wild schaap, een eland of rendier, of zelfs een paerd voorbij, dan springt hij van boven neder op hun lijf; men zegt zelfs dat hij daar toe de listigheid gebruikt van wat mos, dat de rendieren, schaapen en elanden gaerne eeten, mede te neemen, en als 'er zulk een dier aankooft, te laten vallen, opdat deeze dieren zig daarbij zouden ophouden; dit mos zoeken de rendieren onder den sneeuw op; als zij nu met hunnen kop onder de sneeuw zijn, geeft zulks den Veelvraat ook eene gunstige gelegenheid om zig op hen te storten. Wanneer hij eens op de eene of andere wijze op een paerd, eland of rendier gesprongen is, slaat hij zijne scherpe tanden in zijn lighaam, en scheurt het op, terwijl hij zig door zijne sterkte zoo goed weet vast te houden, dat deeze dieren hem onmogelijk van zig kunnen afschudden; hoe snel
het

het paerd, het rendier of de eland ook loopt, zijn vijand blijft op zijnen nek of op zijn lijf zitten, of aan hem hangen, hij mag zig tegens de boomen werpen, het helpt niet, hij kan zig van den Veelvraat niet ontslaan, die hem zijn bloed afzuigt, en al verder en verder invreet, tot het arme dier magteloos nedervalt, en door hem verder afgemaakt wordt; maar den Bever kan hij vangen zonder list te gebruiken; hij dringt in zijne holen en vreet de jongen op, zoo zij zig niet schie-lijk in het water bergen, daar hij hen niet krijgen kan, omdat hij niet zoo goed kan zwemmen, schoon de Veelvraat anders ook te water gaat. Als de Veelvraat een dier gedood heeft, kan niets de gulzigheid evenaaren, waarmede hij het gaat verslinden; huid en hair vreet hij zoo wel als vleesch en bloed op, en dat hij niet opeeten kan begraaft hij om het daarna weder te vinden. Maar het is ongelooflijk, zegt men, hoe veel dit dier agter elkanderen kan opvreeten; het vult zijnen balg zoo sterk, dat zijn buik als een trommel opgespannen staat, en dat het kwalijk gaan kan; daar ligt het dan magteloos zonder zig bijna te kunnen roeren, en kan door zijne vijanden gemaklijk gedood worden; ook is dit voor de jagers eene gunstige gelegenheid, als zij het aantreffen, om het te schieten, of door honden te laten dooden; men heeft anders drie goede sterke honden nodig om het te overmeesteren, wijl het zig met veel kragt verweert; ook zijn de moedigste honden bedugt om het aantetasten. De menschen tast hij egter niet aan, maar nadert hen zonder vrees; want
al-

altoos op eenzaam plaats en leevende, kent hij de menschen niet genoeg bij ondervinding om te weten wat hij van hun te vreezen heeft.

Dit veel eeten van den Veelvraat heeft aanleiding gegeven om omstandigheden van hem te verhaalen, die onwaarachtig zijn. Zoo heeft men onder andere gezegd dat hij, als hij zig dik gegeten heeft, zig tuschen twee boomstammen indringt, om zijn afgang uit zijn lijf te drukken, en zig alzoo te ontlasten; doch een weinig nadenken doet ligt begrijpen dat dit niet waar kan zijn, wijl het dier zig daar door pijn en nadeel zou toebrengen; behalven dit betuigen degeene, die op deze dieren jaagen, zulks nooit gezien te hebben; wij zullen dan dit verhaal, schoon men in sommige boeken het dier in die gestalte afgebeeld vindt, voor onwaar en verduidelijkt houden.

De Veelvraat, hoe wild ook, kan, als hij jong is, tam gemaakt en op enige konstjens afgerigt worden; het schijnt dat hij, als hij in een hok of aan een' ketting gehouden wordt, zoo gulzig niet is als in het wild, schoon hij dan egter nog dikwijls en veel te gelijk eet. Iemand die een' Veelvraat gehouden heeft, verhaalt dat dit dier dertien ponden vleesch 's daags op at zonder verzadigd te zijn, en dat hij vleesch, visch, raauw en gekookt en beenderen at, maar niet gaerne groenten. Een ander, die ook een Veelvraat gehad heeft, zegt dat hij wel veel at, maar dat hij tog, als hij niet veel kreeg, niet veel om eeten lastig viel; deeze kreeg maar vier ponden vleesch 's daags, maar at zoo gulzig zonder kaauwen dat

dat het hem in de keel bleef steeken; hij wilde geen brood ceten. Als hij dronk, lepperde hij als een hond en hij gaf geen geluid van zig; hij was zelden stil.

De Veelvraat paart in January en het wijfjen krijgt in Mey daaraan volgende een, twee of drie jongen, die zij op de verborgenste plaatsen der boschen of in ontoeganglijke holen verbergt, waarin men de jongen ook zelden kan vinden. Die eerstgeboren diertjens zijn graauwachtig en koomen reeds in het eerste jaar tot volwassenheid. Als de Veelvraat oud wordt, verliest hij zijne tanden, en onderhoudt zig dan meest met roode mieren, welker nesten hij opgraaft.

De Veelvraat bewoont de Noordlijke strecken van Asia en Europa, als in het laatste waerelddeel, Lapland, Noorwegen, Zweden, Rusland, Lithauwen, maar zeer zelden wordt hij in Duitschland of Frankryk gezien, en in ons vaderland is hij in het geheel niet te vinden; ik weet ook niet dat hij hier te lande ooit levendig gebragt is. Men zegt dat hij ook in Groenland en Labrador en dus in de Noordlijke strecken van Amerika zou te vinden zijn.

Het vleesch van den Veelvraat is zeer slegt om te eeten, gelijk dat van alle dieren, die zig alleen met vleesch voeden; ook jaagt men hem om zijn vleesch niet, maar zoo veel te meer om zijn vel. Zijne vagt is een allerfraaist bont, dat, na dat van den Sabel-marter en den zwarten Vos, voor het fraaiste gehouden wordt dat 'er is, waarom men hem ook zoo min mogelijk met den snaphaan schiet om het niet te schenden; het heeft

op

Op eenen vaalen en zwarten grond eenen blinkenden witten weêrschijn, zoo fraai als damastgebloemd stof of satijn, en is daarbij zeer zagt van hair. Ook zegt men in die Noordlijke strecken, als men wil te kennen geven dat iemand rijk gekleed is, dat hij Veelvraat-bont aan heeft. Als een inwooner van Kamtschatka maar enige reepen van het vel van een' Veelvraat op zijne klederen heeft, dan verbeeldt hij zig dat hij pragtig uitgedoscht is; de vrouwen versieren haar hair met het witte of de binnenkant der pooten van dat dier en zijn dan treflijk opgeschikt; ook kunnen zij hunne vrouwen of vrijsters geen grooter geschenk doen dan haat een deezer vellen te geven; en zij geven voor twee pooten van den Veelvraat twee Zee-Otter-vellen, die anders ook zeer veel geacht zijn. Men kan oordeelen hoe groote gedagten deeze menschen van de pragt en schoonheid van dit bont hebben, daar zij zig vast verbeelden dat de Engelen in den hemel in Veelvraat-vellen gekleed zijn; iets fraaiërs kunnen zij, naar hunne bekrompen denkbeelden, omdat zij weinig gezien hebben, niet verzinnen.

* *

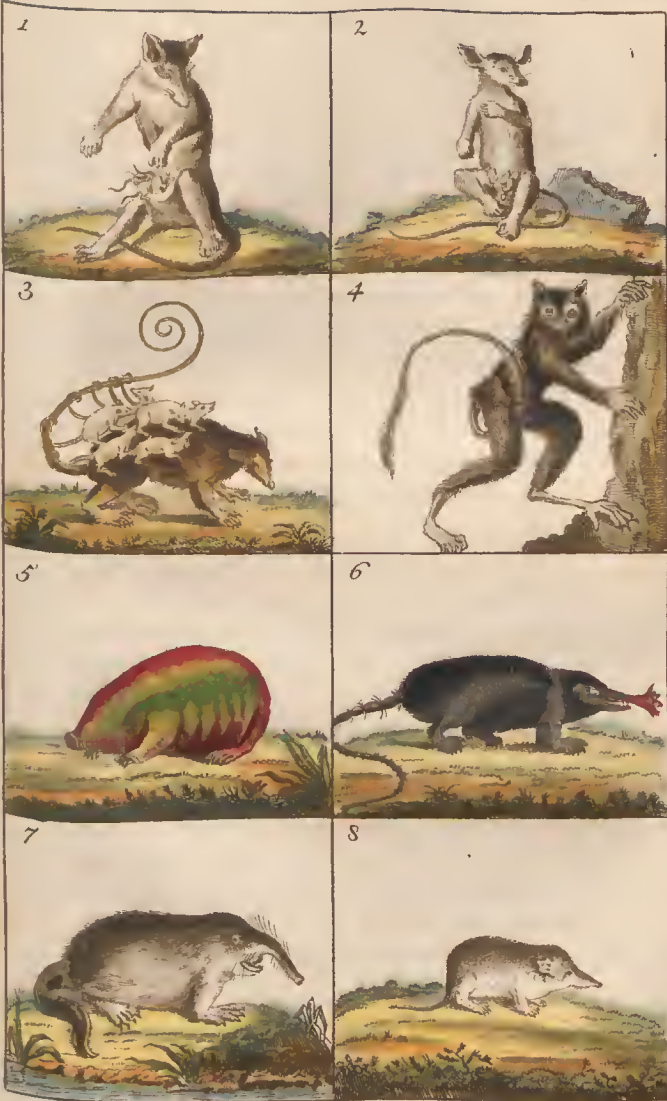
*

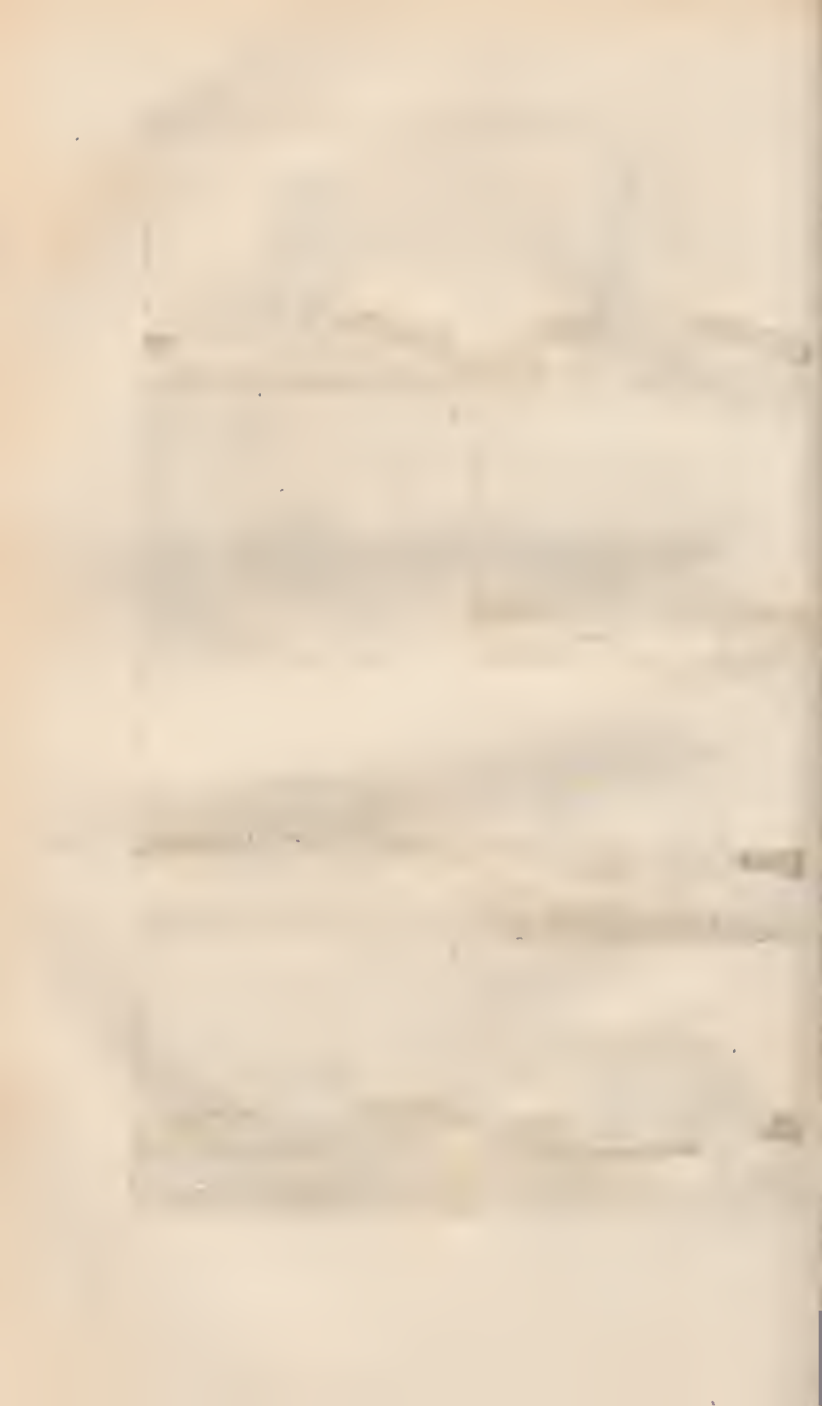
HET BUIDELDIER, DE BUIDELROT,
DE OPOSSUM.

(Pl. XV, Fig. I. het wijfjen.)

De Buidelrot of Opossum is een alles eetend dier, lelijk van gestalte, met een' grooten kop en langen snoet, eenonkaalen staert met schubben, bij welk aan de agterste pooten de duim, als aan eene 's menschen hand van de andere vingeren afgescheiden is; het wijfjen heeft een' zak of buidel aan den buik, waarin de jongen kruipen.

Het dier, dat nu aan de beurt ligt om beschreven te worden, onderscheidt zig, met verscheiden andere, met welke het zulks gemeen heeft, door het zonderling kenmerk dat het wijfjen eenen zak of buidel onder aan den buik heeft, waarin zij haare jongen tot eenen zekeren ouderdom opkweekt en koestert, van waar die dieren den gemeenen naam van *Buideldieren* ontvangen hebben, waarom het nodig is elk op zigzelve door eenen anderen afzonderlijken naam te onderscheiden; Deze soort wordt de *Opossum* genaamd, ook wel de *Buidelrot*. Het is egter grooter dan een rot, omtrent van de grootte van een halfwasfen konijn of lampreitjen; het heeft geene fraaie, maar eene lompe onaanzienlijke gestalte, eenen lelijken grooten kop en eenen langen spits afloopenden snoet, die veel naar dien van een speenvarken gelijk; zijn bek is zeer wijd gespleten,

ten, zoo dat hij tot onder de oogen loopt; aan zijn bek heeft hij lange baardborstels, en in denzelven zijn van boven tien en van onderen agt voortanden met ter wederzijde een' hondstand, en boven en onder zeven kiezen aan elke zijde; zijne tong is vrij smal en lang; zijne oogen zijn klein en zwart en staan zeer levendig; zijne ooren zijn groot, rond, dun en kaal; zijne pooten hebben alle vijf vingers; die van de voorste zijn alle met kromme nagelen gewapend, maar aan de agterste pooten zijn slegts vier vingers die nagelen hebben; de vijfde, zijnde de duim, is ongenageld en staat van de andere verwijderd, gelijk in de handen van den mensch; alle die vingers zijn zonder hair; hij heeft een' staert, wel zoo lang als het geheel dier, die slegts aan het begin met hair bezet is; het overige tot aan de punt is glad en als met geruite schubben bedekt; hij kan met zijn' staert grijpen en zig vast houden. Zijne kleur is op den kop en rug roodachtig bruin, op den snoet, de keel en den buik witachtig; boven ieder oog heeft hij eene witte vlek. De zak of beurs van het wijfjen zit agter aan den buik tot tuschen de agterste pooten; de opening is eene groote spleet overlangs den buik, waarin men omtrent eene vuist kan steeken; deeze zak wordt gevormd door een dik vel, dat rulg van buiten maar kaal van binnen is; binnen deeze beurs op den buik zitten de tepels, die bij dit dier ongelijk en somtijds vijf, somtijds zeven en somtijds nog meer in getal zijn; aan deeze tepels zitten even zoo veele jongen met

den bek vastgehecht van den tijd dat zij nog maar zoo groot als erweten zijn. Men denkt dat deeze jonge diertjens, zoo dra zij geboren worden, in deezen zak kruipen, of door de moeder met haare voorpooten opgenoomen en 'er ingestooken worden, daar zij zig met hunne bekjens aan de tepels vasthechten, en aldaar eerst hunnen wasdom verkrijgen, alear zij die verlaaten, tot zoo verre als andere dieren hunnen wasdom hebben, als zij geboren worden; doch het is naaulijks te begrijpen hoe zulke kleine weinig gevormde diertjens de kragt en het instinct zouden hebben om in den zak te kruipen, en de tepeltjens van de moeder te vinden. Deeze zwaarigheid zou eger verminderd worden, als het waar zij dat de moeder zelve de jongen in den zak plaatst, en dat, gelijk men zegt, deeze dieren geen zeker getal tepels bezitten voor zij jongen hebben, gelijk andere zoogende dieren, maar dat de jongen, ter plaatse daar zij aan den buik der moeder raaken, elk een tepel zuigen, die naderhand weêr verdroogen en afvallen, waardoor 'er ook altoos net zoo veele tepels als jongen zouden zijn. Andere zeggen dat de jongen niet op de wijze van andere zoogende dieren geboren worden, maar dat zij aan die tepeltjens of aan den buik in den zak groeijen, even als vrugten op de boomen aan haare steelen. Ik zal hier het voor en tegen van deeze tweeërleie gedagten niet verder be-redeneeren, omdat ik dan ook over de inwendige deelen deezer dieren zoude moeten handelen, hetgeen buiten het oogmerk van dit werkjen loopt; ook zal ik
hier

hier niet beslissen, welk van deeze twee gevoelens ik voor de waarheid houde (*) en alleenlijk zeggen dat men voor geen van beiden nog volkoomen zekerheid heeft, maar dat men verwacht dat degeene, die gelegenheid hebben om deeze dieren levendig nategaan, onderzoek zullen doen wanneer eigenlijk de jonge Buidelrotjens eerst aan de tepeltjens koomen, hetgeen met moeite en oplettendheid wel geschieden kan (en nog veel beter in de volgende soorten van dieren, die geen zak hebben, en egter hunne jongen aan de tepels draagen,) omdat zij zeer gemaklijk tam gemaakt worden, en dan zeer gemeenzaam zijn. Wat 'er dan van zij, dit althans is zeker dat men die reeds zeer klein aan dezelve gevonden heeft, niet grooter dan erwetjens of vliegen, en dat zij met hunne bekjens daar vrij sterk aan vast gehecht waren; hunne bekjens waren verder met een vlies gefloten, welk vlies verdroogt en wegvalt als zij grooter worden, en kragten genoeg gekregen hebben om de tepeltjens een tijd te kunnen los laten. Als dan
laat

(*) Men zal ligt begrijpen, zoo men hier al eene tegenwerping wilde maaken tegens het melden van de bijzonderheden van de voortteeling van deeze dieren in *dis* werkjen, dat, zonder enig gewag van dezelve, de historie van deeze dieren geheel onvolledig, om niet te zeggen gebrekkig zoude geweest zijn. Ik meen de zaak duidlijk voorgesteld te hebben, en zoo als mijne voornaamste lezers, die *mogen* en *moeten* weeten. Men staa mij toe meer geëffende te verwijzen naar hetgeen ik heb bijgebragt in het *Gen. Nat. en Huisboudk. Kabinet* II D. 1 St. *bladz.* 394. en in de *Alg. Gen. Nat. en Huisboudk. Jaarb.* V D. 1 St. *bladz.* 5.

laat de moeder hen uit den zak, dien zij, naar zij wil, openen en sluiten kan, in de zonnescijn loopen, en zij kruipen 'er wederom in om te gaan zuigen. Maar zoo dra zij denkt dat 'er enig gevaar is, roept zij hen alle terug door een geluid, *tik, tik, tik*, wanneer zij al hun best koomen aanloopen en in den zak van de moeder kruipen om zig te verbergen. Zij geraaken daar zoo aan gewend, dat zij dien zak in en uit kruipen, en zig dikwijls in die warme schuilplaats gaan verbergen, koomende 'er met hunne kopjens uitkijken. Wordt de moeder vervolgt, dan sluit zij den buidel en loopt dus met haare jongen henen; als zij haare jongen dus bij zig draagt, kan men niets aan haar zien dan dat zij wat dik van buik is. Zij kan zig zelfs met haare jongen bij zig met haaren staert aan de boomen ophangen, en is zoo zorgvuldig om haaren schat van kindertjens te bewaaren, dat een wild wijfjen haare beurs niet openen zal, als men haar daartoe dwingen wil, al hangt men haar levendig boven een brandend vuur; de tamme egter laaten toe dat men den buidel opene en de hand 'er in sleeke.

Het getal jongen, dat de Buidelrotten krijgen, is zeer verschillende. Soms tijds krijgen zij 'er vijf of zes, en soms tijds elf of twaalf; zij maaken holen in den grond, waarin zij zig onthouden. Sommige soorten maaken nesten op de boomen als de vogelen.

De zak van den Opossum is van binnen met een geelachtig vogt bevochtigd, dat eenen zeer stinkenden reuk van zig geeft, en dat het geheel dier onaange-

naam

naam doet stinken , maar als men dat vogt laat droogen , wordt het aangenaamer van reuk , en zweemt naar muskus.

De Oposum is niet zeer gaauw in het loopen ; ook kan een mensch hem gemakkelijk agterhaalen ; maar hij klimt met vlugheid in de boomen en kan zig met zijn' staert , dien hij meer dan eenen draai om de takken kan slingeren , aan dezelve ophangen ; somtijds zal hij langen tijd aldus blijven hangen , en zig al hangende , als de slinger-aapen , heen en weder slingeren om van den eenen boom op den anderen te springen ; hij beloert en vangt de vogeltjens , welken hij het bloed afzuigt , en men zegt dat hij eene aardige list gebruikt om eene goede vangst te hebben . Als hij een klein vogeltjen gevangen heeft , doodt hij het , maar eet het niet op ; hij legt het onder eenen boom en hangt zig aan eenen der takken , dicht bij hetzelve , op , houdt zig zeer stil en wagt met geduld tot 'er een roofvogel kooft om het wegtehaalen ; zoo dra dit gebeurt , werpt hij zig op den zelven neder en maakt hem tot zijne prooi ; hij is ook zeer gevaarlijk in de hoenderhokken , daar hij de hoenderen dood bijt en hun het bloed afzuigt ; ook aast hij op kruipende dieren en infekten ; maar hij voedt zig niet met dieren alleen ; hij eet ook patatten , suikerriet , wortelen , bladeren en schors van boomen , en als men hem in huis opvoedt , kan men hem alles te eeten geeven .

Dit dier is geen slegt voedzel voor den mensch , en wordt zelfs bij de Wilden van Amerika voor eene lek-

kernij gehouden. De Indiansche vrouwen spinnen zijn hair en maaken 'er kousenbanden en sluiërs van, die zij vervolgens rood verwen. Het dier is niet moeielijk te vangen, omdat het, gelijk gezegd is, niet snel kan loopen; de Indiaanen vangen het somtijds op de volgende wijs. Als zij eene menigte van deeze dieren in de boomen, die aan de oevers der rivieren staan, zien zitten, bekruipen zij hen ter sluik, en dan in eens te voorschijn springende, schudden zij den boom zoo sterk zij kunnen, waardoor de Opossums in het water vallen; hierop begeeven zig de Indiaanen aan het zwemmen, en kunnen zig dan in het water van veele meester maaken. Men zegt ook dat dit dier, als het aan zijnen staert in de boomen hangt, en men het strak aankijkt, zig uit angst van boven neder laat vallen.

De Opossum wordt in de warme strecken van Zuid-Amerika gevonden. In datzelfde waerelddeel is nog een ander Buideldier, de *Marsupial* genaamd, dat van dit weinig verschilt, maar van de grootte van eene groote kat is; ook zou zig in Oost-Indie een ander bevin-den, 't welk met dat, hetgeen ik beschreven heb, wel overeenkomt, maar helderer van kleur is. Daar is ook nog eene soort met lange haren; nog is 'er eene andere in de Oost-Indie, die aldaar de *Coescoes* genaamd wordt, en zoo groot is als een klein konijntjen, en in datzelfde waerelddeel nog eene andere zoo groot als een haas, de *Philander* genaamd, welke ik alle niet afzonderlijk beschrijven zal, zoo min als eene andere de *Faras* genaamd, welke in Guajana t'huis behoort, omdat zij in

gedaante en huishouding niet zoo veel van deeze verschillen , dat mijn ontwerp volstrekt zou vorderen een afzonderlijk artikel van elk van dezelve te maaken.

DE CAYOPOLLIN.

De Cayopollin is een diertjen , dat in gedaante en levenswijs zeer veel naar den Oposum gelijkt , maar kleiner is ; het wijfjen heeft geen' zak aan den buik , waaraan egter de jongen hangen . Hij is door veele de Afrikaansche Muis genaamd geworden , een naam die te verwerpen is , omdat het niet waar is dat het diertjen in Afrika gevonden wordt .

De Cayopollin is kleiner dan de Oposum , en wat grooter dan een rot ; hij gelijkt in gedaante en in maakzel van smoel , ooren en staert zeer veel naar het Buideldier ; de tanden zijn ook eveneens , behalven dat in de bovenkaak slegts ter wederzijde vijf of zes baktanden staan ; op den rug is hij aschgrauw van kleur , de borst en buik zijn witachtig ; de staert is zeer lang , kaal en geelachtig , met bruin gevlakt . Het wijfjen heeft egter geen' zak aan den buik , gelijk de Buideldieren , van welke ik in het voorig artikel gesproken heb ; doch desniettemenstaande hechten zig de jongen , als zij nog onvolkoomen gevormd zijn aan den buik der moeder van buiten vast , even als zulks bij de Buideldieren in den zak plaats heeft ; en gelijk men het bij het volgend diertjen ,

de Marmose namelijk in *Fig. 2.* afgebeeld ziet. Als zij grooter en sterker geworden zijn, verlaten zij de tepels en loopen herom; worden zij bevreesd, dan houden de jongen de moeder met hunnen pootjens vast, en zij klimt met hen op de boomen. Hunne levenswijs en huishouding is voor het overige even dezelfde als van het vorig diertjen. Zij wonen ook in dezelfde luchtstreeken, wordende in Zuid-Amerika en vooral in de bergen van Mexico gevonden.

D E M A R M O S E .

(Pl. XV, Fig. 2. het wijfjen.)

De Marmose is een diertjen dat zeer veel overeenkomst in gedaante en levenswijs met de Oposum en Cayopollin heeft, maar nog kleiner dan het voorige; het wijfjen zonder buidel.

Ziet hier dan wederom zulk een diertjen, maar dat slechts zoo groot is als een rot; zijne ooren zijn ronder, en zijn smoel is korter dan die van den Oposum, maar ook spitsfer; zijn staert is zeer lang, en als die van een rot, kaal en met schubbetjens; zijne pooten zijn gelijk van de voorige, en ook de tanden als die der Oposums; zijne kleur is bruinrood op den rug en licht van onderen; rondom de oogen heeft hij een bruinen kring. Een mannetjen van dit diertjen, dat ik be-
waar, is veel lichter van kleur dan het wijfjen. Het wijf-

wijfen heeft geenen zak aan den buik, maar de jongen hechten zig van buiten aan de tepels, gelijk bij de voorige foort, en gelijk in de afbeelding vertoond wordt; dit getal van tepels en jongen verschilt bij deeze diertjens aanmerklijk; het wijfen, dat in de plaat is afgebeeld, had tien jongen aan den buik hangen, terwijl het nog vier ledige tepeltjens had, waaraan jongen scheenen gehangen te hebben; het wijfen, dat ik heb, heeft vier jongen aan den buik en ik bespeur aan hetzelfde nog zeven ledige tepeltjens; de jonge diertjens zijn zoo groot als kleine boontjens.

De Marmose heeft dezelfde levenswijs, en gebruikt hetzelfde voedsel als de Buideldieren; hij maakt zig ook holen in den grond, klimt in de boomen, hangt zig op aan zijnen staert en vangt vogeltjens. Hij woont, gelijk de andere, in Zuid-Amerika.

DE BOSCHROT, DE ÆNEAS.

(Pl. XV, Fig. 3. het wijfen.)

De Boschrot of Æneas is een diertjen in gedaante en levenswijs zeer weinig van het voorig verschillende en omtrent van dezelfde grootte; het wijfen heeft geenen zak aan den buik en draagt haare jongen op den rug.

Dit Boschrotjen is, gelijk het voorig diertjen, van de grootte van een rot, en omtrent van dezelfde gedaante en
van

van hetzelfde maakzel van kop, staert, pooten en tanden; het heeft niet alleen baardborstels aan de lippen, maar daarenboven boven ieder oog twee borstels als varkensborstels. De staert is zeer lang, kaal, bleek van kleur, en bij het mannetjen met bruine vlakken getekend; aan de vingeren van zijne voorpooten heeft hij stompe nagelen, maar aan die van de agterste zijn spitse. De kleur is rosachtig of geelbruin, op den rug en van onderen bleek geel en in den omtrek der oogen donker bruin. Het wijfjen van dit diertjen heeft geen zak, maar de tepels zitten van buiten, gelijk bij de Marmose en Cayo-pollin, doch of de jongen daaraan ook vast zitten, gelijk bij deeze dieren, is nog onzeeker. Dit diertjen heeft omtrent dezelfde levenswijs als het voorige; het krijgt vijf of zes jongen, met welke het in den grond in zijn hol zit. Deeze jongen knorren omtrent als jonge speenvarkentjens. Als het wijfjen met haare jongen uitgaat om eten te zoeken, of om zig te verlustigen, en zij iets ziet dat haar bevreesd maakt, roept zij haare jongen aanstonds tot zig; deeze springen terstond op haaren rug; zij krult haaren langen staert naar boven om, om welken dan alle de kleintjens hunne staertjens slijngeren, en dus draagt zij, naardien zij daaraan gewoon is, met de grootste vaerdigheid haar geheel gezin ten spoedigsten in veiligheid naar huis. Deeze eigenschap heeft iemand op het denkbeeld doen vallen van dit dier de *Æneas* te noemen; het is bekend dat *Æneas*, toen de stad Troje door de Grieken, na eene lange belegering, ingenoomen en verbrand wierd, zijnen ouden vader Anchi-

chifes op den rug nam en hem dus de stad uit droeg om hem te bergen; dit doet ook dit diertjen, behalven dat het hier de moeder is, die de kinderen draagt, en Æneas de zoon was die den vader droeg. Zoudt gij dan met mij niet denken, Leezers, dat deeze naam wat te verre gezogt is?

De woonplaats van dit diertjen is in Surinamen.

H E T P O D J E.

(Pl. XV, Fig. 4.)

Het Podje is een diertjen zoo groot als een grooten rot, met een ronden kop, spitsen snoet, en de agterste pooten veel langer dan de voorste, omdat de hiel zeer lang is, en de duim van de andere vingers afgescheiden. Dit dier gelijkt in gedaante zeer veel naar de Loeris of Traaglooper, welken ik in het eerste deel onder de Spookdieren beschreven heb, als men den verbaazenden langen staert niet inede rekent; het heeft eenen ronden kop, groote oogen, en een spitsen sinoel, met weinige baardborstels, groote, dunne kaale ooren; het heeft twee snijd- en twee hondstanden in elk kaakbeen, en zes baktanden aan elke zijde, zoo dat het in tanden van alle andere zoogende dieren afwijkt. Zijne voorste pooten kan men ook handen noemen, naardien hij die als handen gebruikt; aan alle voeten heeft hij vijf vingeren, maar aan de agterste staat de duim ver van de andere af, dat

dat hij met de voorgaande dieren gemeen heeft ; deze duim heeft aan het einde een dikken bal ; maar het bijzonderste van dat diertjen is dat zijne agterpooten veel langer zijn dan de voorste, hetgeen daarvandaan koomt dat dat gedeelte van die beenderen , welke op de teenen volgt, en dus met den hiel van den mensch overeenkoomt, veel langer is dan aan de voorste pooten en dan bij andere dieren, gelijk men zulks in de afbeelding beschouwen kan. Wij zullen egter in het vervolg nog andere diertjens ontmoeten, welke de agterpooten naar evenredigheid nog veel langer dan de voorpooten hebben, die ik onder de naamen van *Springer* en *Springhaas* beschrijven zal. Het hair is wollig en zwartachtig bruin of rosachtig graauw van kleur ; zijn staert is zeer lang, en aan het einde dun met bruine hairen bezet.

Gaerne zoude ik den lezer bericht geeven van den aart en de levenswijs van dit dier ; dan deze zijn mij onbekend, wijl dit diertjen nog door geenen natuurkundigen is waargenoomen en de reizigers 'er geen bericht van geeven ; het is ook niet gemeen onder de natuurlijke zeldzaamheden , die door liefhebbers der Natuurlijke Historie bewaard worden. Het eenigste dat ik 'er van zeggen kan is dit. Over enige jaaren wierden mij twee zulke diertjens uit Macasar door iemand van mijne nabestaanden in arak overgezonden , van welke ik thans een voor mij heb. Deze meldde mij dat dit diertjen daaromstreeks nergens te vinden was dan op het klein eiland Saleier , dicht bij het eiland Celebes liggende ; dat men, die diertjens gevangen hebbende, dezelve omtrent

trent twee maanden in het leven konde houden, doch niet langer, en dat men hen daartoe in eene donkere kamer moest opsluiten.

Het Podje behoort dan t'huis op enige van de Molukfche eilanden in Oost-Indie, en voorzeeker op het eiland Saleier en op het eiland Amboina, dat daar ook niet verre vandaan ligt, en van waar het insgelijks naar Holland is overgezonden.

*

*

*

DE GEMEENE MOL.

Thans koomen wij tot zoogende dieren, die bestemd schijnen te zijn om niet op de oppervlakte der aarde, of in het water, maar geheel onder den grond in het duister te leeven. Geen van alle die wij tot nu toe beschouwd hebben, zou daartoe in staat zijn; wij hebben wel verscheiden gezien, die hunne holen en schuilplaatsen onder den grond wisten te maaken, doch zij leefden eigenlijk niet onder den grond, zij paarden 'er niet, zогten 'er hun voedzel niet, en kwamen uit hunne holen te voorschijn, zoodra de stilte van den nacht, of de eenzaamheid der plaatsen hen voor geene vijanden behoefden te doen dugten. Om geheel onder den grond te leeven, moest een dier daartoe opzetlijk door den Schepper in den rang der wezens, aan welker verscheidenheid niets ontbreekt, gevormd worden, en zijn geheel lighaam en ledenmaaten moesten voor dat element gemaakt zijn. Dit nu zien wij in de Mollen en zij moesten daarom ook in gedaante en maakzel ten hoogsten van alle andere zoogende dieren afwijken.

De Mol is dan een insekten eetend dier, met een lang rolrond lijf, zeer korte pooten, zeer kleins oogen en geene uitsteekende ooren, dat onder de aarde leeft. Hij is van de grootte van een rot, lang en rolrond van lijf, zeg ik, en dus overal even dik en rond; zijne pooten zijn inderdaad zeer kort, zoo dat hij met zijnen buik op den grond

grond raakt en zijne vier pooten ter zijde uitsteeken; van welke men ook slegts de handjens ziet, want dit diertjen heeft voeren als handjens met vijf vingeren met nagelen, waarmede het de aarde zeer bekwaamlijk als met schopjens naar agteren kan werpen; zijn kop is naauwlijks te onderscheiden van het lighaam, maar men ziet duidlijk zijn snoet, die als een varkensneus vooruitsteekt, en welken hij ook gintsch en herwaarts beweegen kan; in zijnen bek heeft hij zes voortanden van boven en agt van onderen, vier hondstanden in elk kaakbeen en zeven kiezen van boven en zes van onderen, aan elke zijde. Zijne tong is lang, smal, en aan het eind dun. Hij heeft korte baardborstels. Zijne oogen zijn bijzonder klein, zoo dat men wel toe moet zien om dezelve te ontdekken; zij zijn niet grooter dan een gierstkorreltjen of mostaaitzaadjen, ook zijnt zij onder het hair verborgen; dit heeft aanleiding gegeven dat men oudstijds, wanneer men zoo veel aandacht niet besteedde als in het onderzoeken der dieren wel vereischt wordt, meende dat de Mol in het geheel geene oogen had, maar blind was, zoo dat men daaruit zelfs eene gelijkenis ontleende, en van iemand die blind was zeide, *zoo blind als een mol*. Even zoo goed hadde men ook kunnen zeggen dat een Mol geene ooren heeft, want zijne ooren zijn uitwendig niet zigbaar, alzoo dit dier geene uitsteekende oorschulpen heeft; 'er is alleen een klein randjen op het vel om het gat van het gehoor, dat geheel van het hair bedekt is. De Mol kan dan zien en hooren, doch het is waarschijnlijk dat

bij geen sterk gezigt heeft; alzoo hij meest altoos in de duisterheid leeft, zal het licht hem hinderlijk zijn; een waarneemer heeft zig verbeeld te bemerken dat de Mol zijne oogen intrekken en uitbrengen kan, naar maate hij meer of minder licht in dezelve wil laten, doch hij kan zig door de kleinte bedroogen hebben; de Mol heeft egter het vermogen om het hair, dat het oog zoo dicht omringt, ter zijde te trekken. Wat zijn gehoor belangt, dit schijnt zeer goed te zijn, want op het minste gerugt vlugt de Mol; ook heeft hij eenen fijnen reuk en een fijn gevoel.

De handjens van de voorste pooten der Mollen zijn veel grooter dan die der agterste, en zij staan met de palmen naar agteren gekeerd; ook zijn zij van zeer groote nagelen voorzien; dit hun maakzel kooft het dier ook wonder wel te pas, naardien het met deeze voorste handen is dat het de meeste aarde weg moet krabben en naar agteren werken om in den grond voorttekoomen; de agterste zijn geheel anders en gelijken naar die van een rot; de staert is niet lang, schubachtig, maar egter met hair begroeid.

Het hair van den Mol is zeer zagt en fluweelachtig op het gevoel, het is fraai blinkend zwart bij de Mollen in ons land, maar men vindt verscheidenheden in de kleur der Mollen van verschillende landen, welke ik zoo straks zal opgeeven; zelfs vindt men nu en dan in ons land mollen van verschillende keur; ik heb eenen Mol, die bij Leyden gevangen is, en die met rosse, witte en graauwe vlekken getekend is; zij zijn egter zeer zeldzaam.

Ziet

Ziet daar de uitwendige gedaante van den Mol, waar-
 uit de oplettende lezer of beschouwer, welke alle zijne
 deelen met aandacht gade slaat, zal kunnen opmaaken
 hoe wijs en geschikt alles bij denzelfen is aangelegd om
 onder de aarde te kunnen wonen; zijn lighaam lang en
 rond met een puntigen, sterk gespierden snoet, die graa-
 ven kan; glad hair om gemakkelijk door de gaten, die hij
 zig maakt, door te glijden; geene uitsteekende ooren,
 die hem zouden kunnen tegenhouden; oogen zoo klein
 en zoo bedekt, dat zij niet kunnen beschadigd worden
 door tegens de harde kluitjens of steentjens te wrijven;
 pooten die kort zijn, zoo dat hij van zelf als op den
 buik kruipt; handjens van vooren, die als zijdlingfche
 fchopjens staan, om de aarde weg te werken; sterke
 nagelen aan dezelve om de aarde op te krabben; agter-
 ste voeten die wederom regt staan, en die zoo wel kun-
 nen dienen om de aarde naar agteren te trappen als om
 zig met kracht voortteduuwen; eene zeer groote sterkte
 naar de grootte van het dier, om in staat te zijn de
 zwaare aarde te beweegen en te verwerken. — Hoe
 veel verwondering moet dit niet baaren! maar hoe veel
 zou die verwondering niet vermeederen, als wij hier
 eens het geheele dier beschouwden, en bevonden dat
 het inwendig zoo wel als uitwendig gebouwd is om in
 staat te zijn dat werk te verrigten dat het doet, dan
 zouden wij zien dat het gebeente van den Mol vaster is
 en vaster in malkanderen sluit dan dat van andere die-
 ren, waardoor hij groote kracht heeft, dat zijn borstbeen
 fcherp voorwaarts steekt, waardoor hij meer kracht in

de borst heeft om voorwaarts te werken, dat hij veele en sterke spieren heeft en dat zijne huid zeer dik en taai is en zeer vast aan het vleesch zit. — Doch ik heb slegts voorgenoomen in dit werkjen van het uitwendige der dieren te spreken. Ik zal dan alleenlijk deeze gelegenheid waarneemen om te doen opmerken dat het eigenlijk niet genoeg is een dier slegts in zijne uitwendige gedaante te onderzoeken om hetzelfde wel te kennen, maar dat men ook zijne inwendige deelen, zijn geheele gestel diende nategaan, wyl het inwendige de grond van het uitwendige is. De Natuurlijke Historie bepaalt zig dan ook niet tot het uitwendige van de dieren, maar men behoort verder te gaan, en het inwendige te onderzoeken; dit nu is een veld, waarin nog zeer veele nieuwe ontdekkingen te doen zijn, doch waartoe voorloopige kundigheden behooren. Ik twijfel niet of enige mijner jonge leezers zullen zig in het vervolg deeze kundigheden verkrijgen en de natuur in haare schuilplaatfen, in het inwendige der dieren, verder naspooren; genoeg zal het voor mij zijn als ik bij enige hunner door mijne oppervlakkige beschrijvingen de lust naar kennis in deeze aangename weetenschap mag opgewekt hebben.

Wanneer men een' levendigen Mol gevangen heeft, denzelve een touwtjen aan eenen der agterpooten bindt en hem dus op den grond laat loopen, zal men zien met welk eenen spoed, en welk eene behendigheid hij zig in den grond weet te graaven, en hoe veel kragt men gebruiken moet om hem daar weder uit te trekken, zoo dra

dra hij slegts ter halver lijf daarin gevorderd is. Daadlijk zoekt hij een ongelijk plaatsjen, daar de grond niet al te hard is, steekt 'er zijn neus in en gaat aan het wroeten met zijn snoet, en aan het werken met zijne pootjens, met zulk eene snelheid dat het te verwonderen is; hij zoekt dus weder in zijn element te koomen, want buiten hetzelfde te zijn valt hem moeielijk en lastig; hij kan wel over den grond loopen of kruipen, zelfs vrij snel, maar het is als of hij zig niet bestuuren kan, hij loopt gints en weder als of hij dronken ware; hij buitelt zelfs somtijds in zijnen loop, daar hij integendeel in den grond zijnen weg weet te vinden, en alle beletzelen te ontwijken: deeze ongeregelde loop van den Mol op den grond kooft zeekerlijk daar van daan dat hij gewoon is door naauwe gangen te loopen, waarin hij niet nodig heeft op zijne streek te letten. Deeze gangen maaken de Mollen zelve, zij booren daartoe met hunnen snoet vooruit in de aarde, krabben die ter zijde en ligten dezelve in de hoogte tot boven den grond, waardoor hunne gangen dikwijls, als zij namelijk niet te diep zijn, op den grond zichtbaar zijn; men ziet hen deeze gangen meest maaken als het nat weder is, want, naardien alsdan de wormen naar boven kruipen, koomen de Mollen ook hooger in den grond; integendeel zullen zij, als het droog weder is en de wormen dieper kruipen om de vogtige aarde te zoeken, ook dieper wroeten: behalven deeze gangen nu maaken zij zig ook holen, van welke zij de aarde langzaamerhand tot eenen hoop opwerken; deeze hoopen ziet men

vooral in de weiden, wijl de Mollen zig gaerne in dezelve nederzetten, omdat de grond daar meest mul en vogtig is, waar door zij dezelve gemakkelijk ondergraven, en omdat zij 'er veele wortelen van planten, die hun aanstaan, en veele wormen en infekten in vinden. Onder deeze hoopen ziet men in het voorjaar dikwerf fommige die grooter dan de andere zijn; deeze bedekken het hol, daar zij hunne jongen leggen: dit hol is met veel overleg en schranderheid gemaakt, waarin zij dus te werk gaan. Eerst ligten zij de aarde in de hoogte, en maaken een vrij hoog gewelf, waarin zij egter hier en daar pijlaartjens of tuschenschotten van aarde laten staan, opdat de aarde niet in zou vallen; in dit gewelf maaken zij de wanden van boven en ter zijde dicht door dezelve plat te drukken, en met wortelen en kruiden te vermengen, zoo dat het water 'er niet in kan doordringen; alsdan maaken zij onder denzelven een klein heuveltjen, waarop zij gras en bladeren brengen om voor hunne jongen een bedjen te maaken; dit heuveltjen is onder het gewelf van die hoogte dat het hoger is dan de grond van het land, waardoor de jongen beveiligd zijn van in het water te liggen, zoo het land door sterken regen mogt koomen dras te staan. Van dit heuveltjen nu loopen verscheiden gaten in gangen, die zig naar alle kanten uitsprekken en door welke de moeder loopen kan om eeten voor haare jongen te haalen. Uit deeze hollen en gangen nu koomen de Mollen zelden te voorschijn; het is niet dan in den zomer op de heefte dagen, wanneer de grond hard en tot eene

aanmerklijke diepte uitgedroogd is dat men somtijds wel eens Mollen buiten hunne holen ziet kruipen, van welke zij zig egter niet zeer verre verwijderen; zij kunnen evenwel, als zij in een ander land willen wezen, vaerdig flooten overzwemmen, en zij zijn somtijds genoodzaakt, als de landen overstroomd worden, hun leven met zwemmen te bergen, wanneer 'er egter veele, en vooral de jongen, verdrinken.

Sommige hebben gemeend dat de Mol, gelijk veele andere dieren, den winter slaapende doorbrengt; doch dit is eene dwaaling; het is wel mogelijk dat de Mollen zig bij sterke vorst stil houden, ook kunnen zij als dan den bevrozen grond niet opgraaven, maar zoo dra het begint te dooiën, ziet men de Mollen weder beginnen te graaven, zoo dat men het zelfs voor een teken aanziet, dat het zal gaan dooiën, als de Mollen dit wederom aanvangen. Wanneer namelijk de grond niet zoo diep bevrozen is dat zij daar in belet worden, en men zal zig dikwijls verwonderen over de kragt van den Mol, als men acht slaat welke korst van bevrozen aarde hij kan opligten. Ook ondervinden de tuiniers wel dat de Mollen des winters niet slaapen, wijl zij de warmte van de broei-aarde en de wormen die 'er in zijn, zoekende, dikwijls des winters in broeibakken koomen. Zij paaren in het laatste van den winter, en laater, want men vindt jongen van de maand April tot de maand Augustus, mischien brengen zij ook meer dan eens 's jaars jongen voort, en mischien is dit verschillende naar de warmte der landen waarin zij zig be-

vinden; zij krijgen gewoonlijk vier of vijf jongen.

Het voedsel van den Mol bestaat in wortelen en vooral bollen van planten, en in wormen en andere infekten, die hij in de aarde weet te vinden; hij zoekt derhalven die rondten, waarin hij weet meest van dat voedsel te zullen aantreffen; hier door wordt de Mol een plaag voor de tuinen, want een gemest en nieuw gespit bed, waarin veele wormen te verwagten zijn, zullen zij in eenen nacht zoodanig doorwroeten, dat sommijds de arbeid van den tuinier ten grootste deele te vergeefs is geweest; de jonge plantjens worden door hen uit de aarde geligt, en de grond dikwijls zoodanig ondermijrd en omgewroet dat niets groeijen kan. Men heeft dan ook veele vonden bedagt om de Mollen te vangen of te verjaagen, waarop men zig in eenen tuin niet genoeg kan toelleggen, want, schoon ik denk dat de Mollen in eenen moes-tuin van nut zijn, vermits zij de schadelijke wormen en vooral de wormen of maskers van molenaars verflinden, zoo zullen 'er egter, al vangt men zoo veele men kan, genoeg overblijven om te maaken dat die infekten niet al te veel de overhand behouden, terwijl eene al te groote vermenigvuldiging van de Mollen zeer lastig en schadelijk is. Niet minder schadelijk zijn zij in de dijken van ons vaderland; dewijl zij daar nooit gevangen worden, vermenigvuligen zij zig in dezelve zoo zeer, dat zij die door en door doorwroeten, en dus als met eene menigte gaten doorbooren, die op sommige plaatsen zoodanig in makanderen zullen loopen dat het water bij

buitengewoone hooge vloed en eenen doortogt vindt, en met een straaltjen begint doortefijpelen, 't welk allengs meer aarde medevoerende, en grooter en grooter wordende, eindelijk gevaarlijke doorbraaken en overstromingen kan te weeg brengen.

Men heeft, zeg ik, veele middelen bedagt om de Mollen te verdrijven; wanneer men stinkende dingen, als zwa- veldamp, vuiligheid van menschen of dieren, koppen van gerookte bokking in hunne ritten brengt, zullen zij ver- trekken; wanneer men een trommel of een vat tot den bovenrand in den grond graaft, en daar dagelijks op gaat trommelen, zal 'er geen Mol daar omtrent blijven; doch naardien deeze middelen maar zoo lang helpen als men dezelve bezigt, is het veel beter zig toeteleggen om de Mollen om hals te brengen of te vangen. Om het eerste te doen kan men hen vergeeven; naardien de Mollen gaerne nooten eeten, heeft men bedagt om noo- ten, die men eerst geschild heeft, met een handvol doller kervel een paar uren in water te koken, en de- zelve in hunne ritten te leggen; de Mollen zouden van het eeten van deeze nooten onfeilbaar sterven, ook houdt men de Lupinen voor een vergift voor de Mol- len. Om hen te vangen heeft men veele soorten van vallen en strikken bedagt, die van veel dienst zijn. Ook gaat men des morgens vroeg en des avonds tegens dat de zon ondergaat, op de loer staan met eene spa- de in de hand, op plaatsen, daar men bemerkt heeft dat de Mollen hebben begonnen te graaven, en, zoo dra men aan het opwerpen van de aarde bespeurt waar

hij is, steekt men de spade zoo snel mogelijk agter hem in de rit en spit hem uit den grond; doch hier toe wordt veel omzigtigheid vereischt; men moet zig zeer stil houden en zig niet verroeren, want de Mol zou de minste beweging, die men maakt, in den grond gevoelen en henen gaan; ook moet men onder den wind gaan staan om door den Mol niet gerooken te worden, eindelijk moet men zeer snel toefteeken en wel mikken, want als men het minste draalt, begeeft de Mol zig agter uit en vlugt weg.

Men kan den Mol ook wel met zijn geheel gezin in zijn nest vangen; tot dat einde omringt men die groote hoopen, onder welke ik gezegd heb dat zij hunne jongen hebben, en spit op eenen afstand eene loopgraaf om dezelve, en slaat hen dood, als zij uit de ritten koomen; doch alzoo de Mol op het minste gerugt wegloopt en zijne jongen wegdraagt, moet men ten minsten vier of vijf mannen sterk zijn, en elk met zijne spade in eenen oogenblik den grond omwerpen, zoo dat zij niet ontkoomen kunnen.

Daar worden ook veele Mollen verslonden door de vosfen, egels, en wezelen, welke laatste hunne gevaarlijkste vijanden zijn, alzoo zij hen in hunne ritten gaan opzoeken, en ook enige door de roofvogelen, als zij hen boven den grond betrappen kunnen. De katten en honden bijten hen dood wanneer zij hen aantreffen, dat egter zelden gebeuren kan; doch zij eeten hen niet op. De doode Mollen worden door egels, padden, en kikvorschen gegeeten, gelijk ook door infekten.

Hier

Hier omtrent heeft eene zonderlinge omstandigheid plaats, die wel verdient vermeld te worden. Wanneer men in den zomer eenen dooden Mol op eenen mullen grond nederlegt, zal men bevinden dat hij langzaam in den grond zakt, en eindelijk geheel begraaft wordt. Lang heeft men zig over dat verschijnzel verwonderd zonder 'er de oorzaak van te begrijpen, tot men eindelijk bevonden heeft dat de Mollen op dusdanige wijze begraaft worden door eene soort van Torren, welke daarvan den naam van *doodgraavers* of *mollenbegravers* gekregen hebben. Deze Torren zal men, als men eenen dooden Mol in eenen tuin in den zomer, tusfchen de maanden April en October enige uren op den grond laat liggen, als men denzelven oplicht, onder den Mol in de aarde vinden. Zij zijn van eene oranje kleur met zwarte banden over hunne dekfchilden, en graaven den Mol in den grond door de aarde van onder denzelven weg te werpen, ten einde hem op te eeten en 'er hunne eieren in te leggen, opdat de wormtjens, die 'er uit zullen koomen, een gereed voedsel aan dit stinkend aas mogen vinden. Ik moet egter ook aanmerken dat zij andere kleine diertjens insgelijks begraaft, doch vooral de Mollen.

De gemeene Mol wordt door geheel Europa gevonden, doch meest in bebouwde landen, en niet in die strecken daar de grond dor en zandig, rotfig en steenachtig is; ook is hij in Noorwegen bijna geheel onbekend; hij is ook niet te vinden in die Noordsche landen, daar de grond altijd sterk bevrozen is. Daar zijn

egter veele verscheidenheden van dit dier. Eene heb ik reeds opgegeeven, die in Holland gevonden is, en die denklijk maar toevallig en niet standhoudende is; men vindt in Oost-Friesland Mollen die met witte en zwarte vlekken gemarmerd zijn; daar zijn ook geheel witte in Europa, die somtijds, doch zeldzaam, in Holland voorkoomen, maar meer in Noordlijker landen, geele in Frankrijk in het land van Aunis; groenachtig geele in Languedoc en graauwe in Duitschland.

De Mollen worden niet door den mensch gegeten; hunne huid wordt somtijds wel eens tot velletjens bereid, met welke men oudstijds klederen plagt te voeren, doch thans zijn zij van weinig gebruik.

Daar zijn nog andere soorten van Mollen in andere waerelddeelen, onder andere eene in Noord-America, de *langstaertige Mol* genoemd, omdat zijn staert half zoolang is als zijn lijf, koomende voor het overige veel met den gemeenen overeen, maar wat kleiner. Hij is roodbruin van kleur.

DE ROODE AMERIKAANSCH E MOL,

De roode Mol is van gedaante en levenswijs als de gemeene Mol, maar heeft slegts drie vingeren aan de vooren vier aan de agtervoeten. Hij is wat grooter; zijne kleur is rood wat in het ligt graauw vallende. Hij woont in Amerika en hij is goed om gegeten te worden.

DE GOUD-MOL, DE GROENGLAN-
ZIGE MOL.

(Pl. XV, Fig. 5. het wijfjen.)

De *Goud-Mol*, die ook, ter uitduiding van zijne kleur, de *groenglanzige* genoemd wordt, is een dier *in gedaante en levenswijs met den gemeenen Mol overeenkoomende*, zonder *staert*, met drie vingeren aan de voor- en vijf aan de agtervoeten, en zeer fraai van kleur.

De *Goud-Mol* is omtrent zoo groot als de gemeene Mol; hij is na genoeg van dezelfde gedaante, maar aan zijne voorste pooten heeft hij drie vingeren, behalven nog een regtuitstaande teen of hard knobbeltjen, dat men voor nog een vinger zoude kunnen tellen. Zijn snoet is korter dan bij den gemeenen; hij heeft geenen staert. Zijn hair is ongemeen fijn en zagt, gelijk bij den gemeenen Mol, maar in fraaiheid van kleur gaat dit dier alle andere zoogende dieren verre te boven. Zij speelt zeer fraai tusschen groen, bruin en goudgeel, en vertoont zig anders naar men het licht op het dier late vallen; beziet men het in de zonneschijn dan vertoonen zig de kleuren in allen haaren luister, en bij het groen koomt goudgeel, zoo fraai als geen penfeel in staat is afte maalen.

De *Goud-Mol* leeft even als de gemeene Mol onder den grond en van hetzelfde voedsel; zij maaken ook
rit-

ritten en molshoopen, en doorwroeten voornamelijk de tuinen, daar zij even dezelfde schade aanregten.

Men heeft eerst gedacht dat dit diertjen in Siberie woonde, en men heeft het daarom met den naam van de *Siberische Mol* aangeduid, doch thans moet die naam niet meer gebruikt worden, naardien men nu zeker weet dat het in Siberie in het geheel niet is, maar in Afrika gevonden wordt, en wel aan de Kaap de Goede Hoop, daar het vrij gemeen is.

Men bereidt het vel van dit diertjen niet, het zou het schoonste bontwerk opleveren dat men bedenken kan.

*

*

*

DE GEKAMDE SPITSMUIS, DE KAMNEUS.

(Pl. XV, Fig. 6.)

De gekamde Spitsmuis is een diertjen dat in gedaante veel naar een' rot gelijk met een langen vooruitstekenden snoet die aan het eind getand is, en een staert als met knopen. Zijne levenswijs is, als die der Mollen, onder den grond. Dit diertjen is kleiner dan de gemeene Mol, maar hooger op zijne pooten, zoo dat zijne gedaante meer naar die van den rot dan naar die van den Mol zweemt. Zijn kop is meer zigbaar dan die van den Mol; het bovenste van zijnen snoet steekt verre boven het onderst kaakbeen vooruit, en is aan het eind zoo zonderling van maakzel als men bij geen ander dier vindt. Aan het eind, namelijk, van deezen langen snoet staan in de rondte verscheiden puntjens als stekels, van tien tot vijftien in getal, zoo dat zij, als men den snoet van vooren beziet, zig als eene ster, of als eene bloem-kelk vertoonen, die des te fraaiër is, omdat zij kaal en fraai roozenkleur is; dit is het nog niet al: alle deeze puntjens kan het dier beweegen zoo als het wil; het kan dezelve alle bij malkanderen toeknijpen, gelijk de bladeren van eene tulp, die zig sluit, of open zetten als eene zonnebloem; als dezelve gefloten zijn, maaken zij eene zeer scherpe en fijne punt uit; in het middenpunt staan de neusgaten, welke, als het nodig is, door

de

de omringende puntjens beschermd en bedekt worden; het is zeer waarschijnlijk dat dit zonderling deel het diertjen dient om den grond optegraaven. In zijnen bek heeft hij van boven twee en van onderen vier voortanden; onder en boven wederzijds vier hoektanden; hij heeft veelé baardborstels aan den bek; zijne oogen zijn bijna onder het hair bedekt; de ooren zijn niet zichtbaar, gelijk bij den Mol; de pooten zijn langer dan die van den Mol, en van boven met bruine en witte schubbetjens bezet met weinig hair; hij heeft aan alle voeten vijf vingeren. Zijne handjens zijn ook tederer en zoo sterk niet als die van den Mol; zijn staert is lang en als met knopen verdeeld en met weinig hair bewassen; zijne kleur is zwartachtig; zijn hair is grover, langer en niet zoo zagt als dat van den Mol.

Ziet daar dan wederom een diertjen dat onder den grond leeft, dat daartoe in verscheiden opzigten als de Mol gevormd is, maar dat in andere van dien meesterachtigen ondergraaver afwijkt. Ook kan de Kamneus zoo snel niet graaven als de Mol, en zijne hollen en hoopen zijn kleiner en niet zoo menigvuldig; hij leeft van wortelen, en wordt in Noord-Amerika gevonden, voornamelijk in Pensylvanie en in Canada, daar hij zig meest onder de sneeuw ophoudt, en waarschijnlijk zelden uit zijn hol komt; deeze dieren zijn niet menigvuldig in getal, doch hoe veele jongen zij voortbrengen is nog onbekend.

DE GEMEENE SPITSMUIS;

(Pl. XV, Fig. 8.)

De Spitsmuis is een klein alles eetend diertjen van gedaante omtrent als de muis, met eenen spitsen snoet.

De Spitsmuis is wat kleiner dan de Muis, en dus een zeer klein viervoetig diertjen; hij zweemt in gedaante; op het eerste gezigt, veel naar den Muis, doch, als men deel voor deel afzonderlijk beschouwt, verschilt hij in veele opzigten van denzelven, en gelijkt in sommige ook naar den Mol. Zijn kop is zeer langwerpig, en zijn neus, die vooruitsteekt, gelijkt in het klein naar een varkens snoet, doch de neusgaten staan niet van voren in denzelven, maar ter zijde; hij is met baardborstels voorzien. Zijne oogen zijn zeer klein, schoon niet zoo klein als die van den Mol; zijne ooren zijn rond, kaal en zeer kort hij heeft agt en twintig tanden, twee lange puntige snijdtanden van boven en twee van onderen; de andere staan als tanden van een zaag, zoo zonderling dat de gewoone naamen van snijd en hondstanden niet aan dezelve gegeven kunnen worden. Zijne pooten zijn korter dan die van den muis, maar langer dan die van den mol; aan alle voeten heeft hij vijf vingeren met nagelen; zijn staert is niet zeer lang, zoo lang niet als die van den Muis; het hair van den Spitsmuis is fijner, zachter en korter dan dat van den Muis; die welke in ons land

zijn, zijn gemeenlijk zwartachtig aschgrauw van kleur boven op het lijf; andere zijn rosfer, maar alle zijn vuil wit of lichtgrauw onder aan den buik; en daar zijn ook witte, maar deeze zijn zeldzaam.

De Spitsmuis heeft eenen onaangenaamen reuk bij zig, die de katten tegenstaat, zoo dat zij deeze diertjens wel dooden, maar niet eeten zullen. Men heeft gezegd dat hunne beet venijnig is, en dat zij de paerden beetten, zoo dat zij een gezwel kreegen, ja zelfs dat zij die dieren in het lijf kroopen, doch zulks is een ongegrond zeggen, dat op geene goede ondervinding steunt.

De Spitsmuizen leven in het veld, en in de bosschen, daar zij onder bladeren, onder het mos of onder wortelen van boomen hun verblijf houden, ook somtijds in holltjens, die zij zigzelve graaven, of in oude mollen-ritten; maar zij naderen ook de woningen, en zetten zig neder in mist-putten, stallen, schuuren, op hooi-zolders; zij eeten wormen en insekten, verrot vleesch en zaaden, en, als zij het vinden kunnen, ook meel en brood; zij knaagen de wortelen van de boomen; waarschijnlijk loeren zij ook op de kleine vogeltjens, die op den grond in het veld uitgebroeid worden, wijl zij in de huizen somtijds vogeltjens dood bijten. Dat zij elkanderen ook opvreeten, hier van heb ik eens de ondervinding gehad. Ik had eens eene groote kan in eene vaste mollen-rit zoo ingegraaven, dat de randen van de kan met den grond van de rit gelijk kwamen, om te beproeven of ik op die wijze levendige mollen in de kan zoude kunnen vangen; ik dekte de kan

en de rit met eene plank en wierp 'er aarde over heen. Twee dagen daarna de plank wegneemende, vond ik geen mollen in mijne kan, maar vier Spitsmuizen, bij welke des anderen daags nog drie kwamen, zoo dat ik nu zeven van die diertjens bij malkanderen had op eene plaats, daar ik hen op mijn gemak waar kon neemen. Ik gaf hun wormen, infekten, brood en ander voedsel; doch, in plaats van dit te eeten, vogten zij alle zonder ophouden onder elkanderen, en dit duurde zoo lang tot 'er een dood gebeten was; deezen aten zij zoo schoon op, dat 'er niets dan het vel en enige van de grootste beendertjens van overbleeven, waarop zij weder aan het vegten gingen, tot 'er een tweede om hals geraakte, die ook opgegeeten wierd, en dit gong zoo voort tot 'er eindelijk maar een het veld behield; ik dagt dat deeze, ten minsten, na zijnen laatste medemakker opgegeeten te hebben, ander eeten zou gebruiken, maar hij stierf kort daarop van zelf, zonder 'er aan te willen raaken.

De Spitsmuizen teelen sterk voort en krijgen van vier tot zes jongen; ook heeft het wijfjen gemeenlijk zes borsten aan den buik; het zijn levendige vrolijke diertjens, die men niet gemakkelijk vangen kan; zij kunnen egter zoo hard niet loopen als de muizen; zij schijnen in het veld bij malkanderen te leeven, hetgeen ook daaruit zou schijnen te blijken dat ik zoo veele te gelijk in mijne kan vond; doch hoe dit overeentebrenge met het vegten dat zij onophoudlijk deden? — Hier omtrent moet men aanmerken dat zij gevangen en dus kregelig

waren , en dat zij , in een kort bestek bij malkanderen zijnde , elkaër niet ontloopen konden , waarom die kortstondige buien van kwaadaartigheid , welke zij tegens elkanderen gevoelden , niet ontweeken konden worden , en de zwakkere ook niet voor de sterkere konden zwigten . Men ziet dit meer in de dieren dat zij elkanderen in het wild met vreden laten , doch in een kort bestek bij elkanderen gevangen zittende , hun verdriet op elkaër wreeken ; dit ziet men zelfs bij vogelen ; wanneer men twee koolmeezen in eene zelfde kleine kooi zet , zullen zij ook tot den dood van eenen te zaamen vegten .

De Spitsmuis is gemeen door geheel Europa en Noord-Asia ; maar schijnt in Amerika niet gevonden te worden .

Daar is nog eene andere soort van dit diertjen dat zeer veel overeenkomst met dit heeft , maar wat grooter is , en dat gemeenlijk aan beekjens woont en zig te water begeeft , waarom men het den naam van *Water-Spitsmuis* gegeven heeft . Maar behalven deezen , die maar zoo veel van den anderen verschilt als de water-rot van den rot , zijn 'er nog verscheiden andere dieren , die groote overeenkomst met de Spitsmuizen hebben , als daar zijn de *kleine Siberische Spitsmuis zonder staert* , de *Witstaert* , welke bijna de gedaante van den Mol heeft , de *Javafche* , de *Surinaamsche* , de *Perfische* , de *Brazilische* en andere , waaronder een , van welken ik nog kortlijk gewag zal maaken .

DE KLEINSTE GESTAERTE SIBERISCHE SPITSMUIS.

Dit diertjen *gelijkt in gedaante naar den gemeenen Spitsmuis*, en heeft een zeer dikken ronden staert; het is zeer klein, want het is het allerkleinste van alle de tot nu toe bekende zoogende dieren, waarom ik het ook niet met stilzwijgen heb willen voorbijgaan; het weegt maar dertig greinen, zoo dat 'er honderd twee en negentig van die diertjens in een pond gaan, terwijl 'er van den gemeenen Vledermuis slegts vijf of zes en tagtig in een pond gaan. (*) Het is ook nog merklijk kleiner dan dat dier; het is bruinachtiger dan de gemeene Spitsmuis; het woont in Siberie aan de rivier Jenisei en houdt zig gaerne aan het water op.

(*) Toen ik in het I Deel bladz. 100 het gewigt van een Vledermuis op 28 greinen stelde, was dit volgens de opgaaf van andere, omdat ik geen Vledermuis bij de hand had om hem te weegen; doch zedert heb ik zulk een dier gewoogen, en bevonden dat een Vledermuis met groote ooren, die nog merklijk nitgedroogd was, drie agtste lood en dus veel zwaarer wog dan ik gezegd heb.

D E E G E L.

In het vorig Deel van dit werk hebben wij in de Schubdieren dieren gezien, die niet, gelijk de meeste andere zoogende Dieren, met hair of wol bedekt zijn, maar met harde schubachtige platen. Nu koomen wij aan dieren, die over het geheel lijf met stekels gewapend zijn; het hair, namelijk, van deeze dieren is zoo dik en zoo stijf, dat het meer naar schaften van pennen dan naar hair, of zelfs naar borstels gelijk, zoo dat men het geen *hair* kan noemen, maar wegens de scherpte van deszelfs punten den naam van *stekels* gegeven heeft. Het eerste van zoodanige dieren dat ik beschrijven zal is een diertjen dat in ons land niet vreemd is; het is de *Egel*, een alles eetend diertjen, laag op de pooten, met eenen *spitsen snoet* en met kleine *stekels* of pennen over het geheel lijf gewapend.

De Egel is zoo groot als een middelmatig konijn, en niet fraai in het aanzien; wanneer men hem op den grond ziet, vertoont hij zig als een rond hoopjen met stekels bezet, waaruit een puntige kop als een varkens-snoet uitsteekt; zijne pooten zijn zoo kort, dat hij met den buik langs den grond sleept en, zij zijn alle met vijf vingeren voorzien; hij heeft een korten dunnen staert. Zijn kop loopt spits uit, en zijn sinoel is gespleten, wijl elk neusgat met eenen omgebogen rand voorzien is, die als een kammetjen opstaat; zijne ooren zijn breed, ruig en kort; zijne oogen zijn klein; zijne

tan-

tanden zijn zes en dertig in getal, namelijk twee voortanden onder en twee boven, van boven vijf en van onderen drie hoektanden, en boven en onder ter wederzijde, vier kiezen, die getand zijn. Zijne kleur is aan den kop rood-geel en witachtig; zijne ooren, keel, borst en buik zijn ligtgraauw. De stekels, waarmede dit dier, het mannetjen zoo wel als het wijfjen, op den rug en de zijden van het lijf bezet is, zijn niet lang; zij zijn aan beiden einden geelachtig graauw en in het midden bruin; op den buik en de pooten heeft het dier egter geene stekels. Tusschen de stekels zit ook nog hair, dat graauw, bruin en gekruld is. Men denkt dat 'er tweeërlei verscheidenheden van den Egel zijn, van welke de eene in den snoet meer naar een varken gelijk is, en daarom de *zwijn-egel* genaamd wordt, en de andere meer naar een hond, waarom hij de *hond-egel* zou heeten, doch of deeze wel tweeërlei dieren zijn, wordt nog voor twijfelachtig gehouden, en het zal mischien daarmede even als met de dasfen gelegen zijn. (*)

De Egel bewoont de boschen, de velden en wijngaarden, en verschuilt zig meest over dag in gaten, in hopen, onder de wortelen van boomen, onder steen-hoopen en in oude boomstammen; des nagts loopt hij rond om zijn aas te zoeken. Hij voedt zig met insekten, als torren, slakken, krekels, wormen, en met zeer jonge vogeltjens of vogel-eieren; het is opmerkelijk hetgeen men van dit diertjen verhaalt, dat het eene menigte

Spaan-

(*) Ziet boven bladz. 117.

Spaanfche vliegen zal opeeten, zonder dat zulks het zal fchaaden, daar deeze infekten anders een vergift voor menfchen en dieren zijn; het eet ook enige wortelen en allerlei vrugten. Hij klimt op de boomen, als zij niet al te fteil zijn, om de vrugten aftewerpen; als die op den grond liggen, gaat hij op dezelve rollen, wanneer zij zig aan zijne pennen hechten, en dan draagt hij die op zijnen rug naar zijn hol. Hij kan zeer goed zweemmen, en zweemt vrij breede wateren over. Hij drinkt weinig of niet, of kan ten minften langen tijd zonder drinken zijn; hij kan ook lang leeven zonder te eeten, want des winters valt hij, gelijk verfcheiden andere dieren, in eenen flaap of eene verdooving, die enige maanden duurt, en zoo lang dezelve duurt, leeft hij zonder enig voedzel te gebruiken. Hij maakt zijn nest van mos of hooi in het een of ander gat; men zegt dat hij fomtijds in het nest van den Beer gaat liggen; deeze zig willende nederleggen, wordt door de ftekels van den Egel verhinderd en de Egel, zig telkens onder hen fchuivende, maakt het hen zoo lastig, dat de Beer, die den Egel niet kan bijten zonder zig den bek te kwetsen, zijn nest verlaat, en het voor den Egel inruimt.

Het wijfjen van den Egel heeft vijf borsten, drie op de borst en twee op den buik, en krijgt, na zeven weeken, en wel in de maand Juny, drie of vier en fomtijds vijf jongen. Als de jongen geboren worden, zijn zij wit, en men ziet flegts het begin van de ftekels op het vel, die naderhand langzaamerhand uitgroeijen; de moeder zoogt de jongen vier weeken lang, en brengt hun
ftuk-

flakken, wortelen, druiven en afgevallen vrugten aan, om hen te voeden. Soms egter vreet de moeder enige jongen op, ten minsten heeft men zulks waargenomen van eene, welke men met haare jongen had opgesloten.

De Egel tast geene andere dieren aan dan kleine vogeltjens, mischien ook muizen en infekten, welke hij opeet; om de wormen te vinden, graaft hij met zijn snoet den grond op, maar tot geene aanmerkelijke diepte; het is geen boos dier, het is zelfs zeer vadzig en lui, en doet niets dan eten en slaapen; hij is niet sterk genoeg om zig tegens andere dieren, die hem zouden willen aantasten, te verdedigen; hij heeft ook geene snelheid genoeg om hen te ontloopen; hij heeft dan ook geen ander middel om zig tegens het bijten en verscheuren van andere vleescheetende dieren te beveiligen dan dat, van hetwelk wij gezien hebben dat het Schubdier ook gebruik maakt, maar dit middel is ook genoeg; hij buigt, namelijk, zijnen kop tusfchen de voorfte pooten, trekt alle zijne pooten in, en maakt zig bijna rond, terwijl hij alle zijne pennen overeind zet; als hij in deezen staat is, kunnen andere dieren hem niet bijten of verscheuren; men zegt evenwel dat de Vos zulks gedaan krijgt; maar ten kosten van eenen bebloeden bek en bebloede pooten. Als de Egel dus opgerold is, kan men hem voortschoppen en smijten zonder dat hij zig zal ontrollen; als men hem daar toe wil noodzaaken, moet men hem in het water dompelen.

De Egels zijn dan onschadelijke diertjens, en inte-

gendeel van zeer veel nut, wijl zij het land van veel ongedierte zuiveren; egter schieten hen de jagers dood, omdat zij de eiëren en jongen van de patrijzen en ander wild gevogelte opeeten. In sommige landen, als bij voorbeeld bij de Kalmukken, houdt men hen als de katten in de huizen, om die van ongedierte te zuiveren, wanneer men hen bijna van alles kan te eeten geeven, zelfs wijn en melk. Hij wordt niet gegeten; doch het vel wordt in sommige landen door de boeren tot iets gebezigd. Als zij, namelijk, de kalveren willen speenen, binden zij het vel van eenen Egel op den kop van zulk een kalf. Als het kalf nu aan de koe wil gaan zuigen, prikt het haar met de stekels in de tepels, waarom de koe het kalf weigert te laten zuigen, door welke list men deeze dieren het zuigen afwent; ook plagt het vel te dienen om de hennip te hekelen.

De Egel wordt door geheel Europa gevonden, behalven in de koudste landen van dat waerelddeel; men vindt hem ook in Asia, als in Perzie en Egypte, en ook op Madagaskar, en waarschijnlijk nog verder in Indie. In de hooge en zandige strecken van ons vaderland is dit diertjen niet ongemeen, doch in de laage klei-gronden wordt het zelden of nooit ontmoet.

Behalven deeze en de volgende soort van Egelen vindt men nog eene witachtige soort, welker ooren niet zichtbaar zijn en die in Amerika woont, en eene andere die daarentegens lange ooren heeft en die in Rusland aan de Wolga woont, welker levenswijs dezelfde als die van den gemeenen Egel is.

DE MALAKKASCHE EGEL.

De Malakkasche Egel gelijkt zeer veel naar den gemeenen Egel, maar heeft veel langer pennen en hangende ooren. Men heeft hem ook wel *Malakkasch Stekelvarken* genoemd; thans egter, nu dit dier wat beter bekend is, noemt men het liever *Egel*. Het is omtrent zoo groot als de gemeene Egel; zijne oogen zijn groot, zijne ooren bijna kaal en hangen neder, dat bij den gemeenen Egel geen plaats heeft. Teenen en tanden heeft hij als de voorgige. Het lijf is van boven bezet met regte pennen van verschillende langte, die deels wit en zwart, deels wit en rosachtig zijn. Tusschen de stekels zijn fijne lange borstels; de kop is bedekt met kort hair, en de stekels koomen slegts tot daar de buik begint.

In de galblaas van dit dier groeit somtijds een steen, welke in Indie van groote waarde is en zeer duur verkogt wordt, gelijk hij ook in Europa voor kostbaar gehouden wordt, schoon men 'er nu niet meer zoo veel werk van maakt als over etlijke jaaren; deeze steen is van de grootte van een knikker tot die van een okernoot, langwerpig rond, zeer glad en bleek, groenachtig van kleur; deeze steenen worden gemeenlijk in gouden bandjens gezet en hangen aan een goud kettingjen, hetwelk van dienst is in het gebruik. Men laat deeze steenen enigen tijd in een glaasjen water of wijn hangen, hetwelk daardoor enige bitterheid verkrijgt, en dat voor een hartsterkend en tegengiftig middel gehouden.

houden wordt, waartoe hij egter heden weinig meer gebruikt wordt. Men vindt diergelijke steenen ook somtijds in Stekelvarkens, doch deeze zijn anders gekleurd, somtijds bruinachtig of roodachtig; de zeldzaamheid en de groote kragt, welke men aan dezelve toeschrijft, doet die duur betaalen; de steen egter uit de gal van ons dier wierd voor de beste gehouden, en is somwijlen met duizend guldens betaald; thans egter worden die op minder prijs geschat. Alle diergelijke steenen worden *piédra del porco* of *Varkenssteenen* genoemd.

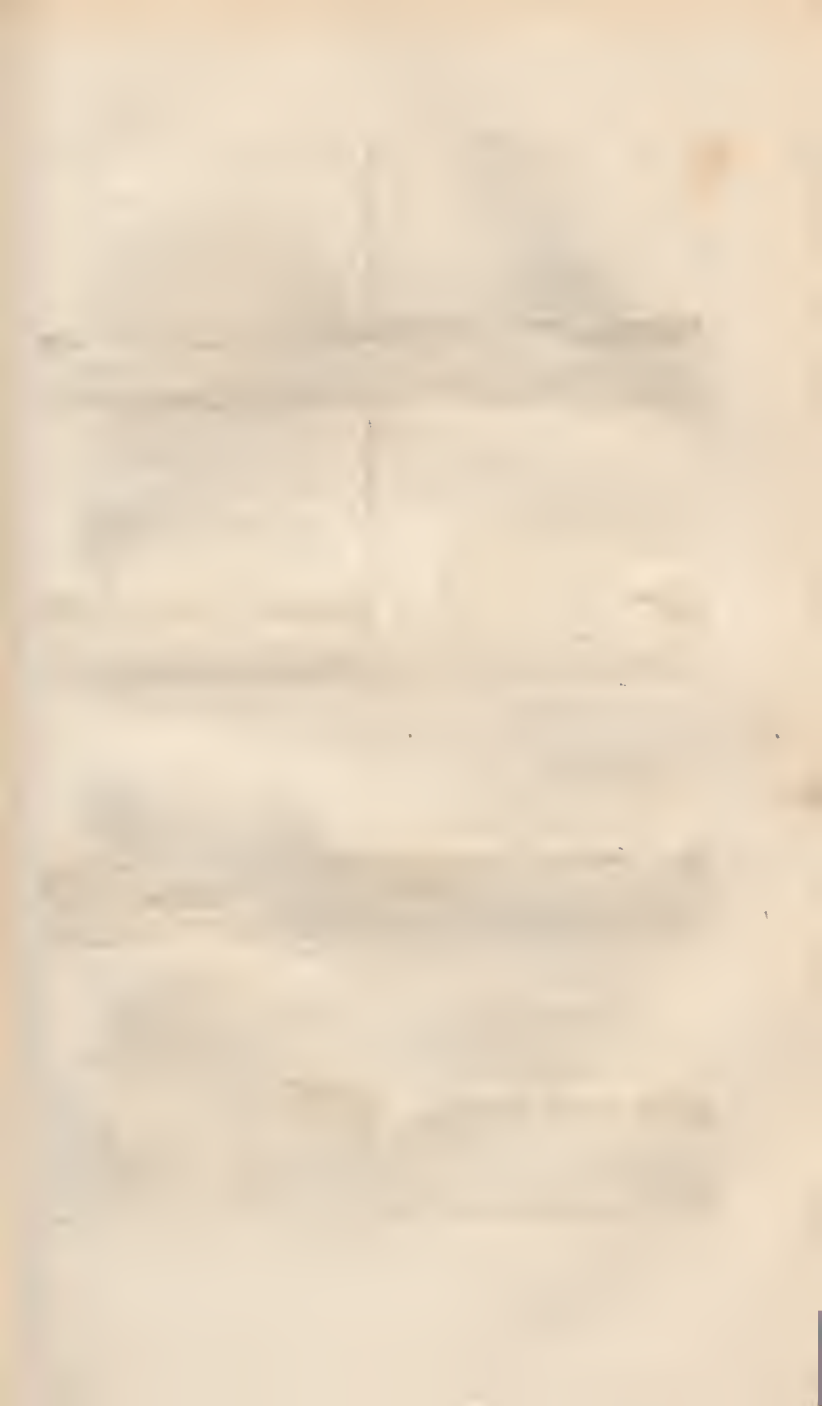
Dit dier woont in Oost-Indie, voornamelijk op *Mazakka*, van waar het zijnen naam gekregen heeft.

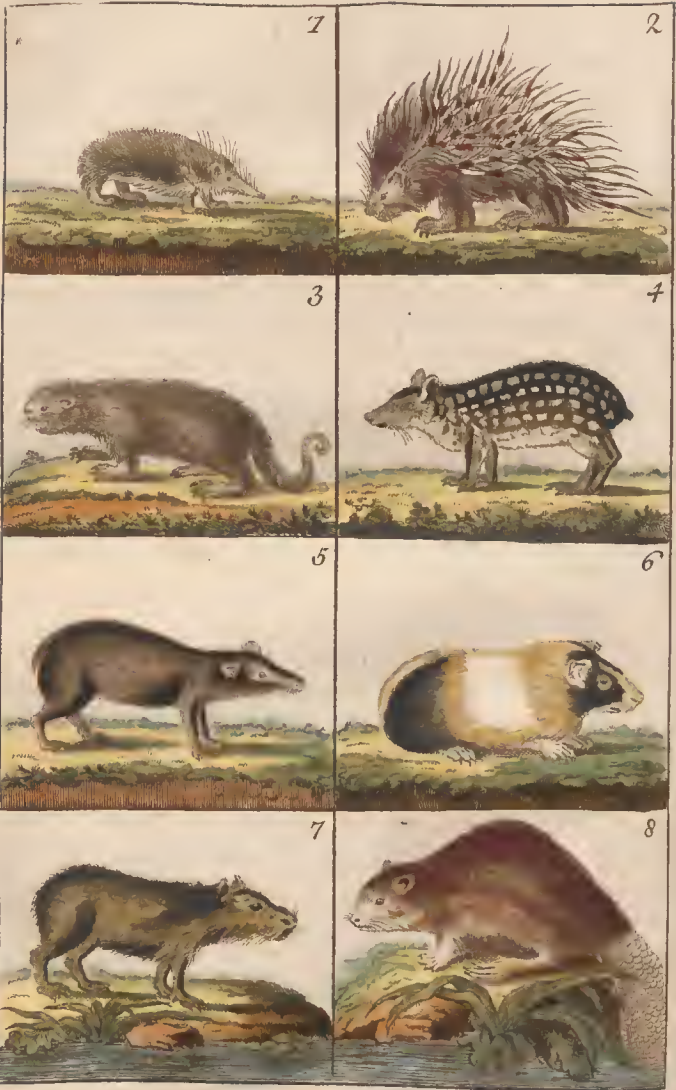
DE TENDRAC.

(Pl. XVI, Fig. I.)

De Tendrac gelijkt naar den *Egel*, maar is kleiner, (zijnde niet grooter dan een mol of groote rot) en is ook met *stekels* op het lijf bezet; zijne oogen zijn nog kleiner dan die van den *Egel*; zijn snavel is lang; zijne stekels zijn witachtig aan den wortel en aan de punt; het overige van dezelve is donker ros; zijn staert is zeer kort en ook stekelig; zijne teenen en tanden als bij den *Egel*; hij kan zig niet als de *Egel* rond tot een bal maken; zij loopen zeer traag, knorren als jonge varkens, en wentelen zig in het slijk; zij houden veel van het

wa-

water en onthouden zig meer in hetzelfde dan op het land; zij graaven holen, waarin zij den winter als verdoofd of slaapende doorbrengen. Terwijl zij in dien staat zijn, valt hun hair uit, dat, als zij wakker worden, of uit hunnen verdoofden staat weder tot beweging koomen, wederom aangroeit. Hun voedzel bestaat in vrugten en kruiden.

Deeze diertjens worden gevangen in kleine beekjens van zout water en in plasfen op strand aan zee. Zij zijn gemeenlijk zeer vet, en worden door de Indiaanen gegeten, die hen voor eene zeer lekkere spijs houden. Zij bewoonen het eiland Madagaskar, op welk eiland nog eene andere soort deezer diertjens woont, die iets grooter is, en de *Tanrec* genoemd wordt.

HET STEKELVARKEN, HET IJZERVARKEN.

(Pl. XVI, Fig. 2.)

De naam van dit diert zou schijnen aanteduiden dat het naar een Varken gelceek, of enige overeenkomst met dat diert had; dit is egter zoo niet. Het Stekelvarken heeft geene andere overeenkomst met het Varken dan dat het ook knort; het zal dan deeze eigenschap zijn, die het den naam van *Stekelvarken* of *Varken met Stekels* heeft doen verkrijgen, ten ware men liever gelooven wil dat men het dien gegeven heeft, omdat zijn vleesch zeer veel naar varkens-vleesch smaakt, of wel omdat het bo:ste-

lig

lig hair als varkens-borstels op den nek heeft. Men noemt het aan de Kaap de Goede Hoop het *Tzervarken*. Het is een van gewasfen leevend dier, laag op de pooten, met eene kuif van hair op den kop, en het lijf met zeer lange stekels bezet, die van zelfstandigheid als vogelen-pennen zijn.

Het Stekelvarken heeft dan, even als de Egel, stekels of pennen op het lijf; doch het is egter zeer veel van dit diertjen onderscheiden; het is veel grooter, zijnde omtrent zoo groot als een middelmaatigen hond; zijn kop loopt niet spits af, maar is rond, en zijn smoel is dik; het is egter ook laag op de pooten, maar zijne pennen zijn zeer veel grooter dan die van den Egel. Zijne bovenlip is gespleeten als van een haas; zijne oogen zijn klein, zijne ooren kort en breed, die wel wat naar die van de Aapen gelijken. Het heeft baardborstels aan den kop. Het heeft twintig tanden, twee lange snijdtanden in ieder kaakbeen, en boven en onder aan elke zijde vier kiezen, hij heeft geene hondstanden; zijn hals is dik, zijn lijf dun, de staert kort en rond, hij heeft vijf vingeren aan de agter- en maar vier aan de voorste voeten, schoon 'er egter nog een knobbeltjen is met een nagel 'er op ter plaatse van den duim, hetgeen dan de plaats van den vijfden vinger bekleedt. Boven op den kop en den hals heeft hij lange opstaande haren of borstels, die hem als eene kuif uitmaaken, en die hij op kan zetten en neder kan leggen, zoo als hij wil. Op het agterste van den kop, op den hals, het voorste gedeelte van den rug, de schouderen, de borst en buik en de vier pooten staan kleine zwart bruine stekel.

keltjens , de snoet en pooten zijn met borstels bezet , maar de rug , de zijden en het geheel agterste gedeelte van het lijf met zeer lange stekels , tusfchen welke egter nog aschgrauw hair zit. Deeze stekels zijn puntig aan beiden de einden , en zijn wit met breede zwarte ringen , tot vijf toe op eene zelfde stekel ; zij gelijken in zelfftandigheid en gedaante volmaakt naar fchafpen van pennen zonder baarden. Als het dier loopt , ratelen deeze stekels , vooral die dicht bij den ftaert ftaan , tegens elkanderen ; hij kan die alle opzetten , gelijk een paauf zijn ftaert opzet , en met dezelve tegens elkanderen ratelen ; dit doet hij als hij toornig wordt. Men heeft in verfcheiden boeken gefchreven en verzeekerd dat het Stekelvarken , wanneer het toornig of getergd wierd , zijne pennen naar zijnen vijand uitschoot , en wel met zoo veel kragt , dat hij een' mensch op eenen vrij grooten afstand kwetsen kon ; men heeft 'er ook bijgevoegd dat , wanneer deeze pennen eens met de punt in het vleefch ftaken , zij uit zig zelve dieper in hetzelve doordrongen. Doch dit alles is bezijden de waarheid ; het Stekelvarken heeft het vermogen niet om zijne pennen uitteschieten ; het is waar dat , wanneer hij toornig wordt en zijne pennen opzet , en met dezelve drilt en fchudt , dikwijls enige die los zitten , uitvallen , dit heb ik menigmaalen aan zulke dieren zelf gezien ; doch , fchoon ik hen zeer fterk tergde , fchooten zij egter geene pennen naar mij uit ; dat de pennen van zelve in het vleefch zouden doordringen is ongegründ , wijl regte pennen zonder fchuinfche veêrkragti-

ge weërhaaken , dit nimmer doen kunnen. Men zégt egter dat eene wond , inet de Stekels van dat dier ontvangen , zeer moeilijk en langduurig in het genezen is , en dat kan waar zijn. Het Stekelvarken is een goed-aartig dier dat geene andere dieren aantast dan slangen. Deeze doet het altoos den oorlog aan ; als het eene slang ziet , verbergt het zijne pooten en zijn kop , maakt zig dus rond als de Egel , zet zijne stekels op en gaat op de slang rollen , tot dat het haar dus het leven beneemt , zonder dat zij het beschadigen kan. Als het toornig is , schrapet het met zijne agterste pooten agteruit en beweegt dan zijnen staert zoodanig dat de schaften van denzelven tegens elkanderen schuivende , een ratelend geluid geven. Het Stekelvarken leeft in het wild van wortelen , wilde zaaden en kruiden , en als het in de tuinen kan koomen , eet het de groenten ; als men het gevangen heeft , kan men het met brood , kaas en vrugten onderhouden ; maar het werkt dan gestadig om in vrijheid te zijn , en zal de dikste planken met zijne tanden doorknaagen ; als het jong gevangen wordt , kan men het wel tam maaken , maar het behoudt altoos enige vreeszichtigheid. Het wijfjen werpt twee , drie of vier jongen te gelijk , en heeft vier borsten , welke aan de zijden van het lijf agter de punten van de elleboogen geplaatst zijn. De jonge Stekelvarkentjens hebben , als zij geboren worden , reeds kleine stekeltjens zoo groot als groote spelden , witte en zwarte , en andere zwart en wit geringd. Als men deeze jonge diertjens aan wil raaken , zetten zij reeds hunne stekeltjens op ; als zij vier

vier of vijf dagen oud zijn, zijn die stekels reeds zoo stijf en scherp, dat zij, als men hen wil aanraaken, daar mede in het vleesch kunnen steeken, dat het bloed 'er uit kooft. De moeder zoogt de jongen omtrent eene maand lang, waarna zij hen langzaamerhand gewent van kruiden en vrugten te leeven.

De Stekelvarkens maaken zig een hol onder den grond, waarin zij zig des daags onthouden; dit hol is een langwerpige gang, in verſcheiden kamers of hollen verdeeld, maar die slegts eenen enkelen ingang hebben; des nagts koomen zij 'er uit om hun aas te zoeken. Wanneer men Stekelvarkens wil vangen, sluipt men stil naar de plaats, daar men weet dat die dieren verkeerren, en bezet hen met honden, zoo dat zij niet ontloopen kunnen; de honden kunnen het dier egter niet dooden, wyl het zijne stekels opzet, zig tegens hen aandringt en hen kwetst, waarom men het zeer ligt met een' slag op den kop dood slaat.

Het Stekelvarken wordt gegeten, en wordt zelfs voor eene zeer lekkere spijsze gehouden, schoon het vleesch wat laf en zoet is, zoo dat men niet veel van hetzelfde eeten kan; het is best als het in den rook gehangen heeft. Te Rome wordt het op de markt verkogt. De pennen gebruikt men tot steelen voor grootse penfeelen; ook ziet men die dikwijls tot pennen voor dobbers aan visch-hengels gebruiken.

Het Stekelvarken bewoont warmer luchtstreeken dan de Egel; men vindt het in het Noorden van Europa nergens, maar wel in Italie, Spanje enz., ook in Asia

en Afrika, en in alle de warme strecken der oude waereld; maar niet in Amerika.

HET ZUID-AMERIKAANSCH STEKEL-
VARKEN, DE COENDOE.

(Pl. XVI. Fig. 3.)

Schoon het gewoon Stekelvarken niet in Amerika gevonden wordt, ontbreekt het egter in dat waerelddeel niet geheel aan viervoetige dieren, die met stekels bezet zijn. In het Zuidlijk gedeelte van Amerika, in Mexico, Gujana en Brazilië, namelijk, woont dit dier dat ik het *Zuid - Amerikaansch Stekelyarken* genoemd heb, maar dat in dat land de *Coendoe* genoemd wordt; het is een vruchten- en vleescheetend dier, omtrent van de gedaante van het Stekelvarken, maar het heeft geene kuif, eenen langer staert, het is met stekels bezet, maar zij zijn veel korter en dunner dan bij het Stekelvarken; het is ook maar half zoo groot; zijn smoel is korter, zijn bovenlip is niet gespleten, zijne tanden en teenen zijn als van het Stekelvarken; zijne ooren zijn eirond en kort, en grootendeels onder het hair verborgen; de oogen zijn klein. De staert is van eene middenmaatige lengte, en hij kan dien gebruiken, als hij op de boomen klimt, (hetwelk dit dier doen kan, doch dat het vorig Stekelvarken niet kan) om dien om de takken te wikkelen, en zig dus

duſt vast te houden; zijne ſtekels zijn geelachtig wit met zwarte punten; tuſſchen de ſtekels ſtaan lange borſtels, die zoo dicht ſtaan, dat zij de ſtekels op den rug, de zijden, ter zijden van den kop en hals bedekken; deeze zijn roodbruin, tuſſchen welke dan de platte ſpitſe witachtige ſtekels, elk op zichzelf, te voorſchijn koomen.

Dit dier houdt zich in de boſſchen op, en eet vrugten, en ook vogeltjens, en kleine diertjens, welke het vangt; het knort als een varken; het kan zig ook te zaamenrollen; het wordt zeer vet; zijn vleesch wordt gegeten en voor lekker gehouden. Men kan het ook tam maaken. Daar zijn tweeërleie ſoorten van Coendoes, eene groote ſoort, en eene die kleiner is. Zij krijgen twee jongen te gelijk, die zij in het een of ander gat in een boom leggen. Zij kunnen gemakliker dan de andere ſoort door de wilde dieren overmeesterd worden.

HET NOORD-AMERIKAANSCH STEKEL- VARKEN, DE URSON.

Terwijl het voorig dier in Zuid-Amerika gevonden wordt, woont dit in Noord-Amerika, en wel in Kanada, in Nieuw-Engeland, aan de baai van Hudſon, en in Terra-Neuf. Het is een dier dat veel gelijkt naar den Bever, welken wij hier agter beſchrijven zullen; het leeft van vrugten en gewaſfen, en is met ſtekels bezet; hij is van

de grootte van een' kleinen hond; de kop is dik, de smoel kort en stomp; de ooren zijn kort en onder het hair verborgen. Het dier is van boven op het lijf, de pooten en den staert met donker bruin wollig hair bedekt, tusschen welke op den kop, hals, rug en staert stijve puntige stekels staan, die bruin en wit getekend zijn; deze stekels zijn bij de jonge naar evenredigheid grooter, duidelijker te zien, en het hair is korter en staat ook dunner dan bij de volwasene; op den rug en de zijden staan lange borstels, donkerbruin van kleur, met geelachtig witte punten, die naar agteren langst zijn, en de stekels verbergen, welke men slegts aan en op den staert kan zien. Op de borst en den buik en pooten staan slegts stijve hairen zonder stekels. De staert is kort en wit van onderen. Zijne teenen en tanden zijn als van het Stekelvarken.

Dit dier graaft zig een hol onder de wortelen der boomen, klimt in dezelve, en leeft van de vrugten en van den bast; het eet voornamelijk den bast van den geneverboom. Het leppert het water als een hond, en 's winters gebruikt het, in plaats van water, sneeuw. Het begeeft zig niet te water.

Bij de Wilden van Noord Amerika is het vleesch van dit dier eene lekkernij; zijne huid gebruiken zij als bonte pelfen, na 'er egter eerst de pennen of stekels uitgetrokken te hebben; deeze dienen hun tot naalden en spelden; ook booren zij 'er gaten mede in hunne ooren en neuzen, om hunne versfierzelen daar aan te hangen; zij steeken dezelve ook tot opschik in hun hair,

han-

hangen die aan hunne beenen, verwen dezelve zwart, rood en geel, en versieren 'er de armbanden, en de lederen gordels mede, welke hunne vrouwen géwoon zijn te draagen.

HET LANGSTAERTIG STEKELVARKEN.

Ziet hier wederom een dier dat met stekels bezet is; het is korter en dikker naar evenredigheid dan het gemeen Stekelvarken, en heeft eenen zeer langen staert, rondom met prikkels bezet, en aan het eind als een kwast uitgespreid; de kop is dik; de bovenlip gespleten, de oogen groot; de ooren klein en rond; tanden als de voorige. Dit dier heeft aan elken voet vijf vingeren, met dikke scherpe nagelen; het geheel lighaam is tot aan de einden der pooten met zeer dunne scherpe stekels bedekt, van welke die, welke onder aan den buik staan, een weêrschijn van verschillende kleuren hebben; de lange met stekels bezette staert is van een; zoo zonderling maakzel, dat wij diergelijke bij geen ander zoogend Dier vinden zullen; deeze staert loopt naar het eind dunner, maar aan de punt spreidt hij zig uit tot een bosjen van hair, dat als met knoppen of knobbeltjens bezet is, in de gedaante van eene koren-air; dit bondeltjen is doorschijnende, en heeft een glans, waardoor het zig als zilverkleurig vertoont. Het dier is ros of bruin van kleur.

Dit dier onthoudt zig in de boschen op de eilanden in Oost-Indië, en behoort onder die dieren, welker levenswijs weinig bekend is.

D E P A K A .

(Pl. XVI, Fig. 4. het wijfjen.)

Schoon dit diertjen fomtijds ook wel *Konijn-muis* genoemd wordt, zullen wij het egter liever den naam van *Paka*, dien het in zijn vaderland voert, laaten behouden. Het is een vrugten eetend diertjen van grootte en gedaante als een jong varkentjen, met eenen zeer korten staert en vijf reiën witte vlekken ter wederzijde van het lijf. Zijn kop is eirond van gedaante, over den neus wat rond, maar egter met eene holte; de neus is breed en gespleten; hij heeft lange baardborstels, groote oogen, ronde ooren, die geplooid zijn; hij heeft in het bovenst en onderst kaakbeen twee voortanden, geene hondstanden, en vier kiezen aan elke zijde in elk kaakbeen. Hij heeft een zeer sterk gebit, waarmede hij het hout kan afknaagen. Zijn hals is kort, ook is hij laag op zijne pooten; zijn rug is gekromd; zijn staert is zoo klein dat men dien nauwelijks zien kan; de agterste pooten zijn hooger dan de voorste pooten, en aan alle vier de voeten heeft hij vijf toonen, waarvan vier met nagelen gewapend. Het hair is dun, kort en ruuw, op het aanraaken; hij is van de kleur van omber of roet, donkerer op den rug dan naar beneden, met vijf reiën witte vlekken ter wederzijde van het lijf, die het diertjen een vrij sierlijk voorkoomen geeven. Daar zijn van dit

dit diertjen foorten die grooter zijn, en men heeft een geheel witten gevonden.

Ziet daar de beschrijving van de gedaante van den Paka. Wat zijn' aart en levenswijs belangt; het is een goedaartig dier, dat geene andere dieren aantast of benadeelt, als het zelf niet aangetast wordt; het leeft van vrugten en allerlei groenten, en houdt veel van zoechtigheid; het graaft met den neus in den grond als een varken om wortelen te zoeken; het knort ook als een speenvarken. Het maakt zig een hol onder den grond, waarin het zig des daags onthoudt; dit hol is met drie uitgangen voorzien, en elk deezer dieren heeft zoodanig een hol voor zig alleen; als het 's nagts uit geweest is om zijn voedzel te zoeken, en met het aankoomen van den dag weder t' huis komt, stopt het de ingangen van zijn hol met takjens en bladeren toe. Het is zoo zindelijk dat het geene vuiligheid in zijn hol doet of zal dulden. Als het door de jagers in hetzelfde wordt aangetast, verdedigt het zig hardnekkig met bijten, zoo dat zij het niet gemakkelijk leevend kunnen vangen. Hij houdt zig voornamelijk aan rivieren op en, als hij sterk vervolgd wordt, maakt hij geene zwaarigheid om in het water te springen en onder te duiken, steekende slegts van tijd tot tijd den kop boven, om adem te scheppen, hij kan dus wel een half uur in het water blijven; het wijfsjen krijgt maar een jong te gelijk, ook heeft zij maar twee tepels, die tusfchen de agterste pooten staan; zij moet egter zeer dikwijls jongen, want daar dit diertjen is, is het vrij menigvuldig, schoon 'er veele gevangen,

en door verslindende dieren gedood worden; dikwijls worden zij door de slangen in hunne holen aangetast.

Om deeze dieren te vangen zoekt men hunne holen op; men stopt twee van de uitgangen toe, en graaft den derden op, om het dier te vinden, dat men dan door honden laat aantasten, tegens welke het egter zeer vuurig is, en zig sterk verweert. Als men hen jong vangt, kan men hen zeer tam maaken, en zij zijn dan zeer zagzinnig en handelbaar. Een Natuurkundige heeft eens een deezer diertjens, zijnde een wijfjen, opgevoed om het waarteneemen. Ziet hier wat hij ons daarvan onder andere bericht heeft. Het had een houten kouw-tjen, waarin het zig over dag zeer stil hield, en waarin het zelfs uit zigzelve kroop als het gegeten had; maar als de avond kwam, toonde het groote begeerte om 'er uit te gaan, en beet in de tralieën van zijn hokjen; dit deed het anders bij den dag niet, tenzij het 'er uit wilde om zijn gevoeg te doen, want het was zoo zindelijk dat het dit nooit in zijn hokjen deed, maar zoo verre 'er van daan als het mogelijk was; als zijn stro wat oud wierd, wierp hij het zelf uit zijn hok, en gong papier of linnen zoeken om in deszelfs plaats te leggen; het maakte zig somtijds ook een nestjen in kassen, die het open vond, of onder de fornuizen in de keuken; men gaf het een mannetjens konijn in zijn kouw-tjen; het ontving het zeer wel en likte het den kop, den neus en de ooren, en liet het zelfs haar eeten over; maar zoo dra het konijn zijne vuiligheid in het kouw-tjen gedaan had, vertrok zij 'er uit, en zette zig neder in eene oude

kas,

kas, daar zij eerst papier en linnen in bragt, en kwam niet weder in haar kouwten voor het schoon gemaakt en haare onzindelijke gast vertrokken was.

Voor het overige was dit diertjen goedaartig en likte de handen van die het streelden; het kende de stem van degeene die het oppasten; als men het op den rug krabde, gong het op den buik liggen, en toonde door een geknor dat dit het aangenaam was; het wilde egter niet opgevat en gedraagen wezen; het had een groote tegenzin in honden, en wilde uit de kooi breeken als het een vreemden hond in de kamer zag koomen, dien het dadelijk aanviel en beet als het vrij was; het hield ook niet van kinderen, maar liep hen na als het hen zag. Het gong dikwijls op zijn agterste zitten, en wreef zig de knevels en den kop met de voorste pooten, na dat het die eerst nat gelikt had, gelijk de katten zig ook op deeze wijze schoon maaken. Het at dat men het gaf; men voedde het gemeenlijk met brood, dat het nuttigde, al was het in wijn of in azijn geweekt, maar het hield zoo veel van suiker en van vrugten dat het, als het die kreeg, van vreugde gong springen; het had ook veel sijnak in wortelen en groenten, als knollen, celery, uijen, en zelfs chalotten; het weigerde ook geen kool, noch mos, noch zelfs boomfchors; vleesch at het minst en zeer weinig. Het dronk als een hond.

Deeze dieren worden zeer vet, en hun vleesch is zoo wit en malsch als kalfsvleesch, en een zeer lekker eeten. Men broeit het dier in heet water, schrabt de hairen af en kookt of braadt het met het vel, gelijk

men een speenvarken doet. Zijn vel, schoon het hair kort en ruuw is, maakt egter een vrij sierlijk bont door de witte vlekken, waarmede het versierd is.

Het dier woont in Zuid-Amerika en is tot nog toe nergens anders gevonden.

DE AGOUTI.

(Pl. XVI, Fig. 5. het mannetjen.)

Dit diertjen heeft men ook voor eene soort van Konijn aangezien, en het *Varkens-Konijntjen* genoemd. Het is ondertusfchen zoo min een konijn als een varken; het *gelijkt evenwel*, gelijk het voorig diertjen, *naar een Speenvarken, zijn kop zweemt wat naar dien van een konijn; het heeft eenen zeer korten staert, en is bruin wat rosachtig van kleur, zonder vlekken. Het leeft van vrugten en gewasfen.* Zijn bovenlip is gespleten als van een konijn; het getal zijner tanden is als bij de Paka; het heeft korte maar breede ooren, eenen langen hals, dunne pooten, aan de voorste vier en aan de agterste drie toonen, die enigzints maar niet geheel aan malkanderen vast zijn, met lange stompe nagelen. Zijne agterste pooten zijn langer dan de voorste; hij is van de grootte van een haas. Zijn hair is ruuw en borstelachtig. In het loopen huppelen zij, maar loopen dan egter nog vrij snel; zij knorren als de varkens, en als zij vergramd zijn, zetten zij hun hair

hair of hunne borstels vooraan op den rug overend, terwijl zij met hunne pooten op den grond stampen.

Deeze diertjens maaken zig gaten onder den grond als de konijnen, waarin zij niet met malkanderen, maar elk in een gat op zigzelve woenen, of wel de moeder met haare jongen; zij woenen ook in holle boomen of gaten, die zij vinden, en gaan des nagts uit. Zij leeven van allerlei vrugten en wortelen en bladeren, zijn zeer gulzig en verbergen hetgeen zij niet eeten kunnen, om het naderhand wedertevinden. De Agouti gaat op zijn agterste zitten en houdt, als de eekhoortjens, hetgeen hij eet, tusfchen zijne voorste pooten vast. Zij woenen gemeenlijk in de bosfchen en heggen. De wijfjens krijgen twee of drie maalen in het jaar jongen, en elke reis twee of drie te gelijk, en fomtijds vijf; de jongen zijn spoedig volwasfen, zoo dat deeze dieren ter plaatfen daar zij zig ophouden, in groote menigte zijn; in Gujana zijn alle de bosfchen vol van dezelve, zoo dat men fomtijds veel tegelijk zal ontmoeten.

Men jaagt deeze diertjens op verschillende wijzen. Men zet vallen om hen te vangen; men jaagt hen met honden, en als men hen in de fuiker-velden kan jaagen, als het fuiker-riet afgesmeden is, kan men hen fchielijk krijgen, alfchoon men geene honden bij zig heeft, want naardien zij in die stopplen niet snel kunnen loopen, onderhaalt men hen ras en flaat hen met een ftok dood; als zij de honden ontvlugten kunnen, bergen zij zig in hun hol; maar de jager volgt hen, en
nood-

noodzaakt hen 'er uit te koomen , door 'er rook in te laten ; zij koomen egter niet voor den dag voor zij half gestikt zijn , zij kermen dan droevig. De Negers weeten hun gepiep na te maaken , waardoor zij hen naar zig toe lokken en zoo veele kunnen schieeten als zij willen. Als zij sterk vervolgd worden , begeeven zij zig ook te water.

Het vleesch van dit diertjen is zoo wit en bijna zoo goed als dat van het konijn , en heeft dezelfde smaak , waarom zij ook veel gegeten worden ; zij hebben geen vet in. Zijne huid is goed om overleer voor schoenen te maaken , dat zeer sterk is en lang duurt ; zijne tanden gebruiken de Wilden om zig de huid op te krabben , als iemand van hunne nabestaanden gestorven is , om daar mede hunnen rouw te kennen te geeven.

Men kan deeze diertjens ook tam maaken ; zij gewennen zig dan om uittegaan en weder t'huis te koomen , en eeten alles wat men hun geeft , behalven vleesch , dat zij niet gaerne eeten willen ; ik vind egter dat men hen somtijds gewend heeft vleesch en visch te eeten , schoon dit hun natuurlijk voedsel niet is ; zij drinken weinig en al zuigende.

De Agouti woont even als de Paka in Zuid - Amerika , als Brazilië , Guajana en op de Antilles. Men heeft aldaar eene kleine en eene groote soort van Agoutis , en behalven deeze bevindt zig in die landen nog een ander diertjen , dat in alle zijne deelen , en ook in aart en huishouding zeer veel naar dezelve gelijk , en de *Acouchi* genaamd wordt ; dit diertjen heeft eenen langer staert

staert en is olijven kleurig. De Acouchis worden gegeten, maar zijn zoo lekker niet als de Agoutis. In Oost-Indie, als op Java en Sumatra, zou een diertjen van diergelijke gedaante zijn, dat men de *Haas van Java* genoemd heeft.

HET ZEE-ZWIJNTJEN, HET INDIAANSCH
VARKENTJEN, HET GUINEESCH
BIGGETJEN, DE COBAIJA.

(Pl. XVI, Fig. 6.)

De naam van *Guineesch Biggetjen* of *Varkentjen*, welken dit diertjen onder andere voert, moet den Leezer doen denken dat het op de kust van Guinea t' huis behoort; het kan ook wel zijn dat het van daar in Europa is ontvangen; doch dan is het eerst uit zijn waar vaderland, Zuid-Amerika, aldaar overgebracht geweest; het woont voornamelijk in Brazilië. Het is een vrugtend eetend diertjen, onaanzienlijk en lomp van gestalte, met een stompen kop en zonder staert; het is zeer ineengedrongen van lijf; zijn kop is dik, van boven plat; zijn smoel is kort en van vooren rond, zijn bovenlip is gespleten, en de onderlip is veel korter dan de bovenlip; het heeft veele baardborstels: zijne oogen zijn groot, uitpuilend, en bruin van kleur; de ooren zijn kort, breed; de tanden in getal als bij de voorgige diertjens; de hals is kort; de

poo-

pooten zijn zeer kort, en aan de voorste heeft hij vier en aan de agterste drie teenen, met lange ronde nagelen; het wijfjen heeft twee tepels tusfchen de agterste pooten; het hair is hard en op den nek en den hals wat langer dan op het lijf; zij zijn van veelerleie kleuren; men vindt zwarte, witte, geele, bruine, en de meeste zijn bont van wit bruin en zwart, zelfs onder de wilde; het is zoo groot als een jong konijn. De naam van *Zee-Zwijntjen* is zeer verkeerd op hetzelfde toegepast.

Schoon dit diertjen alleen in Zuid - Amerika t' huis behoort, teelt het in Europa zeer sterk voort, doch niet in het wild, naardien het zonder de verzorging van den mensch ras zou fterven; het is dan in Europa, als in Duitschland, Frankryk, Italie, en fomtijds ook in Holland, een huisdier; en het is naar de waarneemingen op deeze dieren in den staat van tanheid gedaan, dat ik zijnen aart zal opgeeven, waarin denklijk door de tamwording ook die veranderingen gekoomen zijn, welke men gemeenlijk bij andere dieren waarneemt, en die ik bij huisdieren, bijzonderlijk in de historie van den Hond, kortlijk heb aangetoond.

Naardien deeze diertjens de koude niet verdraagen kunnen, moet men hen in vertrekken houden, waarin des winters gestookt wordt. Men voedt hen met brood en gerst en allerleie groenten, voornamelijk zijn zij zeer gezet op pieterfelie, en houden ook veel van appelen en ander ooft; men moet hun egter niet altijd vogtige fpijzen geeven, maar die door drooge afwifelen, wijl zij anders fterven. Zij gaan, als zij eeten, op hun-

hunne agterpooten zitten; zij drinken als de honden met de tong en drinken water of melk, maar zij behoeven niet te drinken als zij slegts somtijds vogtige spijs krijgen; zij knorren als een speenvarken, en laten ook eene soort van gepiep hooren; als zij wel te vreden zijn en eeten krijgen, geeven zij hun genoeg te kennen door een geluid, 't welk naar dat van een klokken gelijkt; zij klimmen niet en springen zelden. Als zij loopen kruipen zij liefst langs de muuren heenen; zij wasfchen zig met hunne pooten als de katten. Zij laaten zig niet opfluiten, maar moeten de frifche lucht hebben, en dikwijls versch hooi voor hun nestjen, wijf zij zindelijk zijn. Als het mannetjen flaaft, houdt het wijfjen bij hem de wagt, en als het wijfjen flaaft, blijft het mannetjen bij haar waaken. Het wijfjen brengt na drie weeken, als het voor het eerst jongen krijgt, vier of vijf jongen voort, de tweede reis vijf of zes, en vervolgens zeven of agt, ja tot elf toe; de moeder zoogt de jongen slegts twaalf of veertien dagen, na drie weeken jaagt zij hen van zig af, en, als zij niet henen gaan willen, maar volftrekt bij de moeder willen blijven, worden zij van het mannetjen mishandeld, of ook wel dood gebeten. Dus teelen deeze dieren ten minften alle twee maanden voort, en naardien zij zes weeken na hunne geboorte reeds jongen beginnen te krijgen, zoude men in eenen zeer korten tijd eene menigte van deeze diertjens kunnen bekoomen, en een enkel paar in een jaar wel tot duizend ftuks kunnen laaten vermenigvuldigen; of zij in het wild ook zoo sterk voortteelen weet men niet

niet zeker, ten minsten vind ik zulks niet gemeld; doch alle soorten van dieren die tam zijn, teelen sterker en schielijker voort, dan dezelfde soorten die in het wild leeven; dus men kan vermoeden dat de voortteeling deezer dieren in het wild, schoon zeekerlijk sterk, egter zoo sterk niet zal zijn als in hunnen tammen staat. Vermenigvuldigen zij spoedig, zoo sterven zij ook spoedig weg; de koude en de vogtigheid doet veele sterven; zij laten zig door de katten opeeten, zonder zig te verdedigen, en de moeder zelve laat de jongen opvreeten, zonder 'er zig aan te stooren; ook doodt de vader dikwijls de jongen; het is dan ook denklijk dat 'er in het wild veele door wilde diertjens en door roofvogelen zullen verflonden worden. Hoe ongevoelig zij schijnen, vegten zij egter somtijds om het wijfjen, om het eeten, of om de warmste en zagste plaats te hebben, en als dan bijten de mannetjens elkanderen somtijds dood. Zij zijn zeer mak en goedaartig, of liever onverschillig; zij doen geen kwaad, maar gewennen ook aan niemand. Zij zijn vreesachtig, en op het minste gerugt gaan zij zig verbergen. Men zegt dat de rotten voor hun het huis verlaten.

Deeze diertjens worden gegeten; zij zijn zoo malsch als konijnen, doch het vleesch van die, welke in hokken of tuinen opgevoed zijn, smaakt niet beter dan dat van tamme konijnen; het is denklijk dat de wilde lekkerer zullen wezen.

HET WATER-VARKEN, DE CAPYBARA.

(Pl. XVI, Fig. 7. het wijfjen.)

Ik heb in het Eerfte Deel bladz. 205 de *Zwemmende viervoetige Dieren* van de *Tweeflachtige zoogende Dieren* onderscheiden, en ik heb aldaar gezegd dat ik met de eerfte den Bever en de Otters bedoelde, (waarbij ik het Water-varken en den Muskusrot ook hadde kunnen voegen) want, schoon 'er nog andere viervoetige dieren zijn, die zig vrij langen tijd agtereen in en onder het water kunnen onthouden, als de Zee-Beer, het Rivier-paerd, of de Hippopotamus, de Water-rot en andere, zoo onderscheiden zig deeze door een kenmerk, dat de andere niet hebben, en dat hen bijzonder bekwaam maakt tot zwemmen; bij deeze dieren, namelijk, zijn de vingeren van de pooten door een vlies aangevoegd, schoon zulks bij het Water-varken en bij den Bever slegts aan de agterfte voeten alleen plaats heeft. Ik zal dan hier het Water-varken beschrijven, vervolgens den Bever, en daarop de Otters laten volgen.

Het Water-varken is een vrugten en visch-eetend dier, laag op de pooten en lomp van gedaante; de vingeren van zijne agterfte voeten zijn met een vlies aan een verbonden, waardoor hij zeer geschikt is om in het water te zwemmen. Het gelijkt in gedaante van lijf en pooten enigzints naar

een varken , waarvan het zijnen naam gekregen heeft ; de kop van dit dier is langwerpig en stomp ; zijn neus is rond en zwartachtig ; zijn bovenlip is gespleten , zoo dat men zijne voortanden kan zien ; zijne tanden zijn als bij de voorige diertjens in getal namelijk twintig ; hij heeft veele en zwaare zwarte baardborstelen , groote zwarte oogen , korte , gladde , kaale ooren , zwart van kleur ; eenen dikken hals ; zijn lijf is naar agteren rond ; het heeft geen en staert ; de pooten zijn kort , de voeten kaal , de voorste zijn met vier teenen voorzien , de agterste met drie , van welke de middenste wat langer is , en die met een vlies of eene zwem huid aan elkanderen verbonden zijn ; het wijfjen heeft twaalf prammen , twee op de borst en tien op den buik ; zijn hair staat niet digt en is stijf als varkensborstels , doch fijner dan bij de varkens ; het is op den kop , den rug en de buiten-zijde der pooten , zwart met geel vermengd ; onder den kop , rondom de oogen , aan de zijden van het lijf en aan de bovenzijde van de pooten is het geelachtig . Het is zoo groot als een half volwasfen varken . Het geeft een geluid dat men bij het bulken van een Ezel vergelijkt ; als het eet , gaat het op zijne agterste pooten nederzitten , gelijk de diertjens , die wij voor dit beschreven hebben , ook doen . Het voedt zig met vrugten , kruiden , suiker-riet , en ook met vischen , die het in het water gaat vangen , en die het op de kanten van de rivier koopt opeeten ; want dit dier is een goede zwemmer ; het kan zelfs zeer goed onder duiken en het lang onder water uithouden ; het kan niet snel

snel loopen; wanneer het dan vervolgd wordt, haast het zig om in het water te springen, duikt onder, en komt verre daar van daan weder boven; ook houdt het zig, gelijk te denken is, meest aan de oevers der rivieren en in natte laage plaatsen op. Des nagts gaan het mannetjen en wijfjen met elkanderen hun voedsel zoeken. Het is een zagtaartig diertjen, dat menschen noch dieren beledigt (uitgezonderd de vischen, die het tot voedsel strekken;) het is ligt tam te maaken, als wanneer men het met brood kan voeden, en het leert te koomen als het geroepen wordt. Elk mannetjen houdt zig slegts bij een enkel wijfjen, en men zegt dat het wijfjen slegts een jong te gelijk ter waereld brengt; doch als men in aanmerking neemt, wat ik in het eerste Deel bladz. 17 van de borsten der zoogende dieren gezegd heb, en daarbij vergelijkt hoe groot een aantal prammen het wijfjen heeft, is het zeer onwaarschijnlijk dat het wijfjen niet meer jongen tegelijk zoude ter waereld brengen.

Dit dier woont in Westlijk Zuid - Amerika, en voornamelijk aan der rivier der Amazoonen, in Brasilië en in Cayenne. Het wordt door de menschen gegeten; maar zijn vleesch smaakt traanig; dit kan men egter verhelpen, als men het dier een tijd lang met gewassen voedt, zonder het visch te laten eeten. Soms wordt het wel honderd ponden zwaar en kan zeer vet gemaakt worden.

D E B E V E R .

(Pl. XVI, Fig. 8.)

De Bever is een dier dat van gewassen leeft, rond van rug en laag op de pooten, welks vingers van de agter-voeten, (maar niet die van de voorvoeten) met een vlies aan elkanderen verbonden zijn, met eenen platten en plat liggenden geschubden staert, en dat aan zijn agterste twee beursjens heeft, waarin een olieachtig vogt (Castoreum of Bevergeil genoemd) bevat is; hij woont aan het water in maatschappijen, die zig huizen op het water bouwen. Deze beschrijving geeft terstond een zeer merkwaardig dier te kennen, en inderdaad de Bever is ook onder de merkwaardigste zoogende Dieren te rekenen, vooral omdat hij in het vervaerdigen van zijne wooningen, die ik straks beschrijven zal, alle andere in overleg en schrandrheid te boven gaat, waarom ik zijne historie ook enigzints omstandig zal behandelen.

Met dat al is de Bever niet sierlijk van gedaante; hij is kort in een gedrongen van gestalte, laag op de pooten, en zijn rug is zeer krom, terwijl zijn geschubde staert hem ook geene fraaiheid bijzet; alleenlijk is zijne vagt niet van fraaiheid ontbloot; zijn kop gelijkt naar den kop van een water-rot, behalven dat zijne ooren naar evenredigheid korter zijn; zij zijn rond en ruig; hij heeft eenen korten, dikken, stompen snoet, en kleine

zwart-

zwartachtige oogen; zijn kop is zeer dik met hair bezet, en hij heeft korte dikke baardborstels. In zijnen bek heeft hij twintig tanden, namelijk twee lange snijd- of voortanden van vooren in ieder kaakbeen, en aan elke zijde in ieder kaakbeen vier kiezen; hij heeft dan geene hondstanden; zijne bovenste voortanden zijn half-rond van boven, en zoo scherp als een beitel, de onderste zijn langer en sluiten over de bovenste, zoo dat zij zeer bekwaam zijn tot het werk, waartoe het dier dezelve bezigt, namelijk om de bast van de boomen te schillen en hout doorteknaagen. Zijn hals is kort; zijn rug loopt krom en rond gebogen of gewelfd, hetgeen zig nog des te meer vertoont, omdat zijne voorste pooten korter zijn dan zijne agterste, waardoor hij noodzaaklijk den rug gekromd moet houden, als hij loopt of zit. Hij is van de grootte van een grooten hond en, naardien hij dik is, weegt een Bever gemeenlijk veertig of vijftig ponden; zijn lijf is zeer dik, voornamelijk het agterste gedcelte; zijne pooten zijn zeer kort, zoo dat hij met den buik zeer laag bij den grond komt; zijne voeten staan wat naar binnen gedraaid, vooral die van de agterste pooten, waardoor men dezelve nauwelijks zien kan, als hij loopt. Aan de voorste voeten, die veel kleiner zijn dan de agterste, zijn vijf vingeren, die volkoomen vaneen gescheiden en met nagelen voorzien zijn; aan de agterste zijn insgelijks vijf vingeren, maar die veel langer zijn, en die alle met een sterk vlies zijn aaneengevoegd, gelijk men bij de ganzen en eenden ziet. Alle deeze vingeren hebben puntige na-

gelen, en het is opmerklijk dat de tweede vinger twee nagelen heeft, van welke de een gedeeltelijk boven en gedeeltelijk naast den anderen staat.

De Bevers (het mannetjen zoë wel als het wijfjen) hebben aan hun agterste vier beursjens, in hetwelk een zeker olieachtig vogt afgescheiden wordt, dat men *Castoreum* of *Bevergeil* noemt; dit vogt dient den Bever om 'er zijn hair mede te bestrijken, waardoor voorgekoomen wordt dat het door het water doorweekt en door-drongen wordt, waarom de Bever ook, schoon in het water zwemmende, niet doornat wordt.

De staert van den Bever is zeer zonderling van maak-zel; hij is zeer breed en omtrent eirond van gedaante, eindigende egter in eene punt, voorts zeer plat en met schubben bezet; maar van het lijf af tot omtrent een vierde van zijne lengte is hij met hair bedekt; deeze schubben gelijken volkoomen naar visch-schubben, waar tusfchen egter hairtjens staan, maar die zeer dun gezaaid zijn; het dier draagt zijnen staert altoos plat, en naar agteren uitgestrekt; de staert is niet zeer buigzaam; hij kan met denzelven op den grond slaan dat men het zeer verre kan hooren; dus slaat de Bever ook met denzelven op het water; en in het zwemmen dient hij hem als een roer, en hij beweegt denzelven op en neder, of draait dien schuinsch om zig te bestieren. De Bever heeft eene zeer dikke vagt van zeer zagt hair, dat kastanje-bruin van kleur en zeer glanzend is, bij sommige egter bruiner, bij andere bleeker, naar de verschillende landen waarin zij woonen, en hoe meer Noordwaarts.

en dus in hoe kouder landen zij zijn, hoe donkerer de kleur valt; men vindt 'er zelfs die geheel zwart zijn; daar zijn ook geheel witte, witte met graauwe vlekken, en witte met roode hairen 'er onder gemengd; men heeft zelfs boven aan de rivier Misfissippi geelachtige gevonden; onder dat lang hair hebben zij nog een fijn dons-hair, dat ligter van kleur is, gelijk men bij de Otters en veele andere dieren waarneemt. Het schubachtig gedeelte van den staert is graauw van kleur.

Uit deeze beschrijving blijkt dat de Bever van vooren met de andere viervoetige zoogende Dieren overeenkomt, maar dat hij naar agteren enigzints naar een visch zweemt, of iets dat aan visfchen eigenaartig is bezit; zijn platte met schubben bezette vischachtige staert, dien hij, gelijk de visfchen, als een roer gebruikt, brengt hem in dat stuk in overeenkomst met de visfchen; ja, dat nog meer is, het vleesch van zijne agterste voeten, en van zijnen staert, heeft den reuk en sijnak, en alle de hoedanigheden van visch, terwijl al het overige voorste gedeelte vleesch is, gelijk bij andere viervoetige dieren; ook schijnt de Bever gaerne met het agterste gedeelte in het water, en met het bovenste daar buiten te zitten; wanneer hij niet zwemt, zal hij zig gaerne in dien stand plaatsen, en uren lang blijven zitten; het schijnt dan dat die deelen liefst altoos vogtig moeten gehouden worden; daarom heeft men ook gedagt dat hij niet op het land alleen, geheel buiten het water, leven konde; men heeft dit denkbeeld egter valsch bevonden, want men heeft eenen Bever van jongs af aan

opgevoed , die niet in het water kwam , en die zelfs reeds volwasfen was eer hij water kende ; hij scheen zelfs voor hetzelfde te vreezen , maar toen men hem eens met geweld in een vijver gestookten had , bevond hij zig daar zoo wel bij , dat hij 'er niet weder uit zocht te gaan , en , als hij los was , zig zeer dikwijls van zelf naar het water begaf.

De Bever is niet vlug op de pooten , maar heeft integendeel eenen zwaaren , lompen , gedwongen gang , omdat zijne agterfte pooten meer geschikt zijn om te zwemmen dan om te loopen ; zij zijn langer dan de voorste en derzelve voeten zijn ook grooter , waarom hij grooter stappen met de agterfte pooten doet dan met de voorste , hetgeen hem eenen waggelenden gang geeft als de ganzen. Vermits , als hij stil zit , het agterfte van zijn lijf op den grond rust , en hij zulke breede agterfte voeten heeft , kan hij gemaklijk opzitten , gelijk de inkhoortjens en de rotten doen ; ook zit hij veel op zijn agterfte , en vat dan met zijne voorste pooten alles aan ; hij bedient 'er zig van als handen om het eeten in zijnen bek te brengen , gelijk de aapen. Hij kan zelfs op zijne agterfte pooten loopen , schoon langzaamer dan op alle vier , en dit doet hij , als hij met de voorste iets te draagen heeft , als hout , gelijk wij in het vervolg zien zullen ; maar hij kan zeer snel zwemmen , en hier toe gebruikt hij zijne voorste pooten zelden , welke hij , als hij zwemt , digt onder de kin houdt ; hij kan zeer snel onder water duiken , zoo diep als hij wil , en ook weder even snel boven koomen ; maar het is hem onmogelijk

lijk langen tijd onder water te blijven , alzoo hij genoodzaakt is in de lucht adem te haalen.

Als de Bever slaapt, ligt hij op den rug of den buik en zelden als de andere dieren op de zijde; zijn slaap is vast. De Bever houdt zig bij een enkel wijffen, en zij paaren in den winter; na vier maanden krijgt het wijffen in Maart twee jongen, maar zelden nog een of twee meer; zij zoogt de jongen aan vier prammen, die zij boven aan de borst heeft. De jongen zijn in het derde jaar volwasfen; alsdan verlaaten zij de ouders en bouwen een huis voor zigzelveu. Men denkt dat de Bevers tot vijftien of twintig jaaren leeven.

Het geluid dat de Bevers maaken en dat zij laten hooren als zij elkanderen bijten, wordt bij dat van een fchor varken vergeleken, en dan roepen zij dikwijls *kar, kar*. Zij zijn zeer bevreesd voor menschen; als zij menschen ontmoeten en hen niet ontwijken kunnen, gaan zij op hunne agterste pooten staan, en leggen hunne voorste pooten zaamen als of zij om genade baden; men zegt zelfs dat zij dan traanen vergieten.

Het gewoon voedzel van den Bever bestaat in den bast van allerlei boomen, vooral van die, welke aan het water groeijen, als van populieren, abeelen, berken en wilgen, en in Amrika eeten de Bevers liefst dien van een' boom, welke om die reden de *Beverboom* genoemd wordt, van eschen, van den guldenboom, van den lijsterbezieënboom: ook zijn zij verlekkerd op het hout dat sassafras genoemd wordt. In den zomer voeden zij zig ook met allerlei wortelen, als van

riet, kalmus, paerdenstaert, water-lilie, en andere planten. Sommige zeggen dat zij in hunnen wilden staat ook visch en kreeften eeten; doch de geloofwaardigste getuigen verzeekeren het tegendeel en zeggen dat zij alleen van gewassen bestaan.

De Bevers zijn genegen om in maatschappijen van veele bij malkanderen te leeven; doch in Europa, dat van alle waereld deelen meest bevolkt is, zou dit hun niet lang gelukken. Zoo zij al eene plaats uitgekozen hadden, die geschikt voor hun ware om aldaar hunne wooningen te bouwen, zouden zij welras door de menschen gestoord, gevangen of gedood worden. De Bevers dan, die in Europa en in alle bewoonde landen gevonden worden, leeven alleen met hun wijfjen en gezin in holen, welke zij zig maaken, en men vindt daar nergens die verzamelingen van bever-wooningen, welke men zoo zeer moet bewonderen; zij kunnen zig daar niet in groot getal bij malkanderen verzamelen om hun instinct te volgen en gezamenlijk te arbeiden aan een gemeen werk; het is alleen in de woeste onbebouwde en onbewoonde landen dat de Bevers hunne maatschappijen oprigten, voornamelijk in Noord-Amerika, daar men in de wildernissen die Bever-dorpen (om die zoo te noemen) aantreft, die de verwondering van alle menschen verdienen, en die ik nu zal voortgaan omstandig volgens de echtste berichten te beschrijven.

De Bevers wonen liefst aan de oevers van meiren en rivieren; men vindt 'er egter ook aan zee; maar het is voornamelijk aan de Noordsche zeeën en aan die groo-

te zee-boezems, waarin groote rivieren uitstroomen, en waarvan het water dus minder ziltig is dan van de open zee. In de maanden Juny of July beginnen de Bevers te vergaderen, koomen van alle kanten aan, en zijn welhaast tot eene bende van twee of drie honderd verzameld; de plaats daar zij bi,een koomen is altoos aan eene waterplas, aan een binnenlandsch meirtjen of aan een riviertjen, en zij beginnen zig ook gemeenlijk aldaar nedertezetten. Als het water een stil water is, dat niet op, of af loopt, en diep genoeg voor hun is, bouwen zij hunne huizen in hetzelfde op die diepte als zij nodig hebben; maar is het meirtjen of de water-plas niet diep genoeg, dan leggen zij een dijk of dam in hetzelfde dwarsch voor den mond van de beek, door welke hetzelfde zijne uitwatering heeft, waardoor het op die hoogte gehouden wordt als hun dam is, terwijl het, als het te hoog wordt, over hunnen dijk henen loopt. Is de plaats, die zij verkoozen hebben, in eene beek of rivier, zoo dat het water dan hoog dan laag is, dan maaken zij den dijk dwarsch door denzelven henen, waardoor het water wordt opgestopt, en op die hoogte gebragt als zij nodig hebben. Deeze dijk of dam loopt van den eenen oever tot den anderen, en is dikwijls tagtig of honderd voeten lang, van onderen tien of twaalf voeten breed, en naar boven smal toeloo- pende, tot de kruin, die de breedte van twee of drie voeten heeft, en zoo sterk dat men 'er veilig over kan loopen. Wanneer men zig zoodanig een werk ver- beeldt, moet men reeds verbaasd staan over de schran- der.

derheid van dieren, die, niet grooter dan groote honden, met vereenigde kragten en goed overleg, een zoodanigen dijk weeten aanteleggen; maar onze verwondering zal nog aangroeijen, als wij in aanmerking nemen, hoe zij te werk gaan in het maaken van dien dijk en hoe vast en sterk zij dien weeten te maaken. Als 'er op den kant van het water, waarin de dijk moet gelegd worden, een dikke boom staat, die naar het water overhelt, beginnen zij deezen boom te vellen, om hem tot den voornaamsten grondslag van hunnen dam te doen dienen: dit verrigten zij al is de boom dikker dan eens mans middel; tot dat einde gaan zij verscheiden met makanderen rondom denzelven zitten, en knabbelen hem van onderen met hunne vier scherpe voortanden in de rondte af, en al dieper en dieper het hout uitbijtende, wordt hij eindelijk door hen als afgezaagd, tot de boom in het water valt. Gebeurt het dat de boom in de takken van eenen anderen boom valt, die 'er nevens staat, dan bijten zij ook deezen van onderen af, en doen hem insgelijks vallen; vermits de plaats, die zij uitgekozen hebben, niet diep is, valt de boom op den grond der rivier of plas. Nu beginnen zij de dikke takken van dien gevallen boom afteknaagen, opdat hij plat neder ligge. Terwijl verscheiden Bevers met dit werk bezig zijn, loopen andere langs de kanten en knabbelen andere dunner boommon af, enige zoo dik als een been, andere zoo dik als de dijk: deeze splijten zij en zaagen die met hunne tanden tot eene zekere lengte om 'er paalen van te maaken; die stukken hout draagen zij dan op hun-

hunne fchouderen, of fleepen zij naar de rivier en vlot-
 ten die verder op het water naar de plaats, daar zij die
 nodig hebben; van deeze paalen maaken zij een digt in
 een gevoegd paalwerk. Om dit te verrigten en de paa-
 len overeind te zetten, ligten zij het dik eind met hun-
 nen bek tegen den oever, of tegens den boom, die
 dwarsch door de rivier ligt, op, terwijl andere met
 hunne pooten onder water eengat in den grond graaven,
 waarin zij de paal zetten; dus planten zij verſcheiden
 rijen paalen, alle even hoog en digt tegens elkanderen
 aan, dwarsch de rivier over, terwijl zij ook in acht
 neemen dat zij dezelve naar die zijde daar het water
 moet tegengehouden worden, ſchuinsch plaatſen, ge-
 lijk wij onze dijken ook doen, naardien een ſchuinsche
 dijk veel gemaklijker de drukking van het water weder-
 ſtaan kan dan een ſteile dijk, en de aarde dan door de
 golven of door den ſtroom ook niet zoo ligt uitgekab-
 beld wordt. Terwijl deze nu de paalen zetten, gaan
 andere aarde haalen, die zij met hunne pooten kneeden,
 en met hunnen ſtaert kloppen om haar te vaster te maa-
 ken, en zij brengen zoo veel van dezelve aan, dat zij
 alle de tuſſchenruimten tuſſchen de paalen aanvullen.
 Boven aan den dijk maaken zij twee of drie openingen,
 die ſchuinsch loopen, en die tot verlaaten dienen, door
 welke het overtollige water kan afgetapt worden, en
 die zij ſmaller of breeder maaken, naar maate de rivier
 zwelt of daalt. Gebeurt het dat de dijk door den ſnel-
 len ſtroom beſchadigd wordt, dan weeten zij dien
 zeer wel te herſtellen, zoo dra het water gevallen is.

Som.

Somtijds zullen zij een dijk leggen door eene kleine valei, door welke een klein beekjen stroomt, en waarin veele wilgen en andere waterboomen groeijen, en dus door het opstoppen van het beekjen de kleine valei tot een meirtjen maaken, waarin zij hunne huizen bouwen. Zoo 'er een eiland in het meirtjen is, bouwen zij gemeenlijk hunne huizen op hetzelfde als op de veiligste plaats, die zij verkiezen kunnen. Als dit groote werk, dat hun allen in het gemeen raakt, afgedaan is, verdeelen zij zig in kleine benden om hunne huizen agter dien dijk te gaan bouwen.

Somtijds is het egter niet nodig eenen dijk aanteleggen, omdat zij een water hebben dat diep genoeg is; als dan beginnen zij hunne huizen of wooningen in de rivier dicht bij den oever te bouwen. Van deeze huisjens vindt men de meeste gemeenlijk aan den noordlijken oever geplaatst, waardoor zij het voordeel hebben van door de zon beschenen te worden, want, schoon de Bevers met eene dikke ruige vacht bekleed zijn, kunnen zij geene zeer zwaare koude uitstaan. Om zoodanig een huisjen opterigten, beginnen zij onder water, onder aan den oever en hollen een gat uit, allengskens naar de oppervlakte rijzende, en zij brengen alle de aarde, die zij uitgraaven, op den top, waar onder zij veele stukken hout en steenen mengen; deeze stukken hout zijn van de dikte van een been tot die van een vinger. Alle deeze bouwstoffen hoopen zij op elkanderen als een koepel, somtijds tot een mans hoogte boven den grond, gemeenlijk zoo hoog niet.

De

De huisjens zijn gewoonlijk eirond van maakzel; naar maate zij de bouwstoffen op een hoopen, 'hollen zij dien hoop van onderen uit, en draagen zorg dat de vloer boven het bereik van het water is, en dat het huis ruim genoeg is om hen en hun geheel gezin te bevatten; deeze huisjens zijn somtijds zelfs van twee of drie verdiepingen, en zijn zeer net van binnen 'en van buiten gepleisterd, terwijl alle de uitsteekende stukken hout door hen afgebeten zijn; alles is zoo glad, dat men zoude zeggen dat 'er menschen aan gewerkt hadden; zij zijn van boven rond, ondoordringbaar voor het regen-water, en zoo sterk en dik van muuren, dat zij de grootste stormwinden kunnen wederstaan. Aan het voorste gedeelte van het huis bouwen zij een uitstek, dat in het water uitkooft en schuinsch afloopt, en onder dit afdakjen kruipen zij hun huis in; zij vergenoegen zig niet met eenen enkelen uitgang, maar maaken 'er gemeenlijk twee, en somtijds drie, waarvan zij eenen gebruiken om hun gevoeg in het water te gaan doen. Hun vertrek is van binnen in de gedaante van een' oven, en de vloer is bedekt met schraapzel van dunne takjens, naar sijne spaanders gelijkende, terwijl zij in hun huis geenerlei vuiligheid dulden.

Digt bij den uitgang van hun huis is hunne voorraadplaats, daar de bast van boomen, de wortelen en takjens in het water liggen tot hun gebruik; somtijds hebben zij zoo veel daarvan bij elkanderen verzameld, dat 'er wel eene wagen-vragt vol ligt; want zij haalen geduuriglijk voorraad bij elkander, al is het dat zij
over-

overvloed rondom zig hebben. Elke hut heeft haare eigen voorraad-plaats, waarvan alle degeene die in die hut wonen, gebruik maaken, terwijl zij nooit bij hunne gebuuren zullen gaan steelen. Zoo sterk is het instinct van die dieren tot het verrigten van dat werk, dat zij, schoon hun huis volkoomen afgewerkt is, 'er egter nog altijd aan blijven arbeiden tot het water geheel hard bevrozen is, ja, zij zullen nog een gat open houden om, als het vriest, egter te kunnen blijven werken. Als zij zelfs bij een oud huis koomen, zullen zij 'er in gaan, en 'er een weinig aan werken als tot vermaak', schoon die huizen niet meer bewoond zijn, hetgeen onbedreven Bever-jagers ligt bedriegen kan, die dan meenen een huis met een klein gezin van Bevers gevonden te hebben. Hunne maatschappij, of, gelijk men die noemt, hunne *burgten* bestaan gemeenlijk uit tien of twaalf zulke hutten; maar men heeft somtijds *burgten* gezien, die van twintig of vijf en twintig huizen waren, waarlijk een geheel dorp, en wel een volkrijk dorp, want in elke hut wonen verscheiden huisgezinnen; in de kleinste wonen twee, vier of zes Bevers, en in de grootste agttien, twintig, en zelfs, zegt men, tot dertig Bevers, altoos bij paaren, zoo veele mannetjens als wijfjens, zoo dat zulk een dorp van Bevers, maatig gerekend, wel uit honderd en vijftig of twee honderd inwoners bestaat; ja men verzeekert dat men, *burgten* gevonden heeft, waarin vier honderd Bevers woonden. Zij hebben, behalven het huis dat zij bewoonen, gemeenlijk nog een kleiner, dat zij be-
trek-

trekken, als hun oud huis beschadigd of bedorven wordt. Zij laten geene vreemde Bevers toe zig onder hen nedertezetten, en (hetgeen men van weinige dorpen van menschen kan zeggen) zij leeven alle in de grootste vrede en vriendschap, zij verongelijken elkanderen niet, twisten of vegten niet, maar gaan uit wandelen in de boschen, eeten daar versche sehors van de boomen, en draagen nog wat voorraad mede naar huis; of zij zitten het grootste gedeelte van den dag aan den ingang van hun huis met het agterste gedeelte van hun lijf en hunnen staert in het water. Zij zijn vijanden van de Otters, en zullen niet dulden dat die zig dicht bij hen ter neder zetten. Nadert 'er een vijand, dan waarschuwen zij elkanderen door met hunnen staert eenen slag op het water te geeven, die door geheel de burgt klinkt, waarop elk zig bergt, in het water springt, of in zijn huis kruipt, daar hij veilig zit voor de aanrandingen van andere dieren. 'Er zijn veele die den Bever aanvallen, waaronder de Vosfen en de Beeren. Als de Bevers merken dat de jagers hen beloeren, werken zij alleenlijk des nagts, of scheiden in het geheel uit en verlaaten hun werk.

De Bevers beginnen zig, gelijk ik gezegd heb in de maand Juny te verzamelen, zij besteeden de maanden July en Augustus tot het maaken van hunne dijken, en het bouwen van hunne hutten; zij vergaderen hunnen voorraad van bast en hout in de maand September en, als dat werk verrigt is, gaan zij op hun gemak leeven, en zig met hunne wijfjens ophouden en paaren; ieder

mannetjen verkiest zig een wijffen, bij welk het zig getrouwlijk houdt, en met welk het den herfst en den winter doorbrengt; op het eind van den winter krijgen de wijffens jongen; zoo dra de winter voorbij is, beginnen de mannetjens uittegaan, om van de nieuwe uitspruitsels van de lente gebruik te maaken: Zij koomen dan wel van tijd tot tijd weder in de hut, maar zij blijven 'er niet in woonen, en slaapen op een nestjen van bladeren of boom-takjens, dat zij zig hier of daar onder een kreupelbosch maaken; de wijffens woonen onder tusfchen nog in de hut, en houden zig bezig met de jongen te zoogen, op te pasfen en op te voeden; als zij haar volgen kunnen, gaan zij met hun wandelen, en lucht scheppen, en brengen dan den zomer met hun aan het water en in de bosfchen door, tot den herfst, wanneer zij weder bij elkanderen koomen; maar zoo de overstromingen hunne hutten omverre geworpen of hun werk beschadigd hebben, koomen zij weder vroeg bij makanderen om bij tijds aan het bouwen te gaan.

Ziet daar het leven van eene maatfchappij van Bevers het geheel jaar door; gelukkige dieren zoo zij niet tot vijand hadden den alles vermeesterenden mensch, die hen steeds vervolgt, en het zoo verre gebragt heeft, dat zij nu nog maar zeer weinige plaatfen op den aardbodem hebben, daar zij naar hunnen aart en hun instinct kunnen leeven, en voor het overige genoodzaakt zijn eenzaam of in kleine gezinnen omtezwerven!

Daar zijn plaatfen, welke de Bevers gaerne bewoonen, en daar zij elken zomer weder koomen bouwen, fchoon

fchoon de menfchen hunne burgten telkens omverré werpen, tot dat zij, eindelijk, deeze vervolging moede en door het verlies van verfcheiden hunner makkers verzwakt zijnde, eindelijk van woonplaats veranderen, en zig diep in de wilderniften begeeven. Anders zullen zij dikwijls drie, vier, of meer jaaren in hetzelfde meirtjen gaan wonen, doch dikwijls bouwen zij zig dan elk jaar nieuwe huizen; op andere tijden zullen zij een oud huis herftellen, en in hetzelfde gaan wonen, en fomtijds bouwen zij een nieuw huis boven op of ter zijde tegens een oud huis en maaken de twee daken tot een, terwijl zij eene opening in den tufchen-muur breeken, dan hebben zij een huis met twee vertrekken. Doch gebeurt het dat men hunne huizen niet alleen verftoord heeft, maar dat 'er ook zoo veele van de inwooners gedood of gevangen zijn, dat hunne maatschappij al te zeer verzwakt is, dan blijft het klein getal, dat nog overfchiet, niet bij malkander, gaat uit een, vlugt, en elk hunner verbergt zig uit vrees in het een of ander hol, leeft daar alleen, of met zijn wijfjen, gaat zijne kost voor zigzelve zoeken, en dan zou men niet zeggen dat dit dier, als het met zijne gelijken verzameld is, zoo veel fchranderheid bezit; dit nu is het geval met de Bevers, die in Europa in bewoonde landen gevonden worden; nooit laat men hun rust en vrijheid om bij elkanderen te trekken, en zig met verfcheiden gezinnen bij elkaér neder te zetten, indien zij al eens zoo verre kwamen, dat zij aan het werken zouden kunnen gaan, zou men hen wel ras ontdekken, en mid-

del vinden om hen alle te dooden of te vangen. Maar nooit kunnen zij zig dan zelfs in genoegzaam getal verzamelen.

Het is opmerkelijk dat 'er in hetzelfde land daar deeze maatschappijen van Bevers zijn, ook andere gevonden worden, die alleen op hun zelven leeven; deeze Bevers noemt men *Aard-Bevers* of *Hol-Bevers*, ook wel *Hermiten*; zij zijn gemaklijk te kennen; hunne vagt is vuil en het hair is hun op den rug afgeschuurd door het wrijven tegens de aarde; want zij leeven, als de Dasen, in een hol of pijp onder den grond, en zij maaken dat hol somtijds zoo diep, dat het meer dan honderd voeten lang is; zij hebben geen huis noch voorraad plaats; zij woonen ook gaerne aan het water; sommige zelfs graaven zig eene floot van enige voeten diepte, om het water tot voor hun hol te leiden, en maaken dan hun hol zoodanig, dat het van het water naar binnen schuinsch oploopt, opdat zij, als zij willen, buiten het water zouden kunnen zitten; maar daar zijn ook van die Bevers, die vrij verre van het water binnens lands woonen. Wat is nu de reden dat die Bevers alleen leeven en zig niet bij die maatschappijen voegen, die in hetzelfde land zijn? Sommige zeggen dat zij gebreken hebben, die aan de andere Bevers mishaagen, dat zij te lui zijn om mede te werken, en daarom door de andere weggejaagd worden; doch iemand die in die landen gewoond heeft daar de Bevers burgten bouwen, en zelfs zig op de vangst van die dieren heeft toegelegd, geeft 'er deeze reden van, dat dee-

ze eenzaam leevende Bevers door het een of ander ongeluk hunne wederhelft, hetzij dan het mannetjen het wijfjen, of het wijfjen het mannetjen, verloren hebbende, zoo fterk daar over treuren, dat zij niet weder met eene andere willen paaren, en dat zij alleen gaan leeven tot zij eene andere gevonden hebben, die in hetzelfde geval is, en die ook zijne wederhelft verloren heeft, met welke zij dan paaren. Deeze verklaring is natuurlijker dan te onderstellen dat zij om hunne luiheid weggejaagd worden, wijl veele van deeze hermiten zoo veel werk doen, dat men fomtijds gemeend heeft dat 'er eene kleine bende woonde, en wijl wij reeds bij verfcheiden andere dieren opgemerkt hebben dat de geene, die zig bij een enkel wijfjen houden, om het verlies van hunne wederhelft treuren.

Hetgeen ik gezegd heb zal den Leezer zeekerlijk met verwondering voor dat fchrauder dier getroffen hebben. Daar zijn wel meer dieren, die in hunne handelwijzen of huishouding veel flimheid vertoonen, gelijk wij zulks, onder andere, bij den Vos bij den Hond gezien hebben; maar welke andere dieren dan de Bevers werken in het gemeen met gemeen overleg aan eenen arbeid, die door veele te gelijk moet verrigt worden, en die verschillen moet naar de gelegenheid der plaatsen, en naar de middelen, die bij de hand zijn? Welk een verwonderlijk instinct dat zoo veele dieren zig vereenigen om een dorp te bouwen, om een werk te verrigten, waartoe men zou zeggen dat een te vooren overlegd plan behoorde! Ook hebben de inwooners van de

landen daar zij zig bevinden veel eerbied voor den Bever om zijne fchranderheid. Dezelfde man , van welken ik hier boven fprak , verhaalt dat iemand , die nieuwling in dat land was aangekoomen , door een bosch , digt bij een meirtjen , gaande , eenen Bever ontmoetede , die met een stuk hout op zijnen fchouder , naar het water gong. Zoo als de Bever hem zag , legde hij zijn hout neder , gong op zijn agterfte zitten , en fchreeuwde als een klein kind. De man , de Bevers niet kennende , en hem misfchien voor wat meer dan een dier aanzierende , stond ftil , en zeide tot hem in zijne eenvoudigheid : *Schrei maar niet , arm fchepzel , ik zou u om al de waereld geen kwaad willen doen : neem dan uw brandhout maar op , en gaa naar huis aan uw werk.* Hij verzeekert dat hij een knegt gehad heeft , dien hij nooit kon overhaalen om bever-vleesch te proeven , omdat hij verzeekerd was , zeide hij , dat het *betoverde menschen* waren. Belagchelijk denkbeeld , dat , omdat een dier met een wonderlijker instinct , of , als men wil , met meer fchranderheid begaafd is dan wij bij andere dieren zien , dat , zeg ik , daaruit zou volgen , dat het een mensch is , dat in een dier veranderd zou zijn , 't welk tegens alle gezonde reden strijdt. Doch zoo is 's menschen verftand , als hij niet door opvoeding en door overdenking geleerd heeft naar gezonde beginzelen en regelen te redeneeren , en alleen de waarheid te zoeken ; dan kan men zig eindelijk niet binnen de paalen der waarheid houden , dan wil men alles wat verwondering baart , nog wonderbaarlijker maa-

maaken; men doet 'er omftandigheden uit zijne verbeelding bij en, omdat men gaerne aan wonderen gelooft, houdt men die voor waarachtig, welke men zelf verzint, welke men meent te zien, of die andere meenen gezien te hebben. Geen wonder dan ook dat men bij de historie van den Bever nog veele fabeltjens gevoegd heeft; ik zal 'er hier enige ter loops van melden, schoon ik mij anders voorgescreven heb in dit werk alle diergelijke beuzelingen, waar mede men de natuurlijke historie meer ontferd dan verrijkt heeft, onaangeroerd te laten. Men heeft dan ook gezegd dat de bevers eene regeering onder zig hadden, dat zij vergaderingen hielden, waarin een hunner voorzitter was, dat zij vreemde Bevers, die zij bekoomen konden, gevangen maakten, en dat zij zig van dezelve bedienden om hunne aarde te draagen, en hun hout te slepen, dat zij deeze vreemde, en de luie Bevers, die niet werken wilden, gelijk ook de oude, op den rug legden, hen met aarde tusfchen de pooten belaadden, en dus voortsleepten, en dat zij, als zij door jagers vervolgd wierden, zig de blaasjens afbeeten, waarin het bevergeil vervat is, om den jager te vergenoegen, en hem tot medelijden te beweegen, en diergelijke verdigtzelen meer. — Doch laten wij aan alle zulke sprookjens geen geloof slaan; de ingefchapen aandrift, waardoor de Bevers genoopt worden zig te verzamelen, en op de wijze gelijk ik verhaald heb, hutten te bouwen, is verwonderlijk genoeg; maar laten wij hun daarom geen menschlijk verftand toefchrijven, laten wij in

acht neemen dat , terwijl de mensch , als hij in maatschappij leeft , in alles wat hij , door zijn verstand beftierd , onderneemt , met onvolmaakte proeven begint , en zijne werken van geflacht tot geflacht tot eene grootere volmaaktheid brengt , de Bever altoos op hetzelfde punt blijft waarop hij is , en zijn werk altoos ten naasten bij eveneens maakt , gelijk de vogelen hunne nesten . De menschen hebben zig in hunnen eerften onbeschaafden staat hutten gemaakt , die niet veel beter waren dan de hutten van de Bevers , maar zij zijn langzaamerhand zoo verre gekoomen dat zij die groote paleizen bouwen , die wij nu zien . Toen zij eerst wateren wilden overfteeken , velden zij boomen , bonden die aan mal-kanderen , en maakten 'er vlotjens van , of holden eenen boom tot eene kano of schuit uit , en nu maaken zij drie-mast-schepen , die meer dan duizend menschen kunnen voeren , en vaaren de waereld-kloot rond , daar men integendeel voor zeeker kan aanneemen , dat 'er onder de Bevers nog geene gevonden zijn die hunne huizen tot grootere volmaaktheid gebragt hebben dan hunne voorgangers . Nooit beproeven zij dezelve eens anders te maaken , en de Bevers van deezen tijd bouwen voorzeeker nog even zoo als die van de eerste tijden der waereld gebouwd hebben : Daar zijn zeekerlijk ook nu nog menschen , die zig niet veel beter woningen bouwen dan de Bevers , doch ook deeze zouden , bij verandering van omftandigheden , in staat worden ander , beter en beschaafder werk te verrigten , wyl diezelfde graad van volmaaktbaarheid of geschiktheid om bekwaamer

mer te worden in hun ligt, als in andere van hun geslacht, terwijl men wederom met even veel zekerheid kan beweeran dat de Bevers van volgende tijden, welke hunne omstandigheden zijn mogen, altijd zulke en nooit betere huizen of dorpen zullen bouwen dan zij nu doen. Ziet daar het onderscheid tusfchen dat dier, dat nu door de werking van zijn instinct zoo vernuftig toefchijnt, en den mensch, tusfchen eene ingefchapen aandrift om iets te doen, en de reden of het menschlijk verftand. De Bever bouwt niet door eene konst, die hij heeft aangeleerd, hij brengt die mede ter wereld; de jonge Bever, die voor het eerst aan het bouwen gaat, bouwt zoo goed als de oude, die het jaaren lang gedaan heeft, gelijk een vogel, die voor het eerst zal broeden, zijn nestjen even zoo goed maakt als zijne moeder, die reeds meermaalen gebroed heeft, en het is ontwijfelbaar of de Bevers, die in Europa zijn, en die nooit eene Bever-hut of een burgt van andere Bevers gezien hebben, zouden, zoo men hun eens toeliet op eene afgelegen plaats hij elkanderen te koomen en eene burgt te bouwen, het eveneens; aanleggen, en even zoodaanig eene burgt maaken, als de Bevers in Noord Amerika.

Het gebeurt ook fomtijds dat de Bevers wel toonen niet te redeneeren, want men heeft gezien dat zij hunne burgt bouwden in een' vijver daar zulk eene fchaarschheid van voedzel was, dat zij alle van honger ftierven, of in eene die in eene laagte was, daar zij geheel overftroomd wierd, wanneer zij verpligt waren

een gat in het dak van hunne huizen te maaken, en toen de vorst inviel, en het water in hunne huizen bevroos, konden zij 'er niet weder in, noch bij hunnen voorraad koomen, en wierden alle boven op hunne hutten dood gevonden.

De Bevers bewoonen wel vrijkoude landen, maar worden egter in al te koude strecken, als Groenland, Spitsbergen en Nieuw-Zembla niet gevonden; ook leeven zij niet in zeer warme luchtstrecken; men vindt hen niet in Zuid-Amerika, noch in Afrika, noch in Indie. In Noord-Amerika zijn de meeste; aan de Hudsons-Baai heeft men in weinig tijds meer dan vijftig duizend Bevers gedood. In Europa vindt men dezelve bijna overal, maar egter niet in groote menigte. In Noorwegen leeven zij egter nog in maatschappijën, gelijk ook in het land der Samoeden. In Engeland heeft men de Bevers uitgeroeid; men zegt dat zij 'er zedert het jaar 1188 niet meer zijn; ik vind egter aangetekend dat men omtrent het jaar 1730 (het juiste jaar weet ik niet) eenen wijfjens Bever in Engeland gevangen heeft. In ons vaderland zijn zij zeer zeldzaam; men vindt 'er somtijds in de rivieren de Maas, de Waal, en den Yssel; den tienden Maart 1770 wierd 'er een geschoten bij Heddell, een dorp in den Bommelerwaard, een groot uur van 's Hertogenbosch; dit dier had reeds zedert zes of zeven jaaren daaromstreeks huis gehouden, zonder dat men het had kunnen vangen; dikwijls had men van zijne verblijfplaats, die in eene rijs-waard aan de Maas was, eene gheele schuit vol afgebeten en geschild hout gehaald;

haald; eindelijk zag men het, bij eene zeer hooge rivier, op gemelden dag, op den stam van eenen Wilgenboom zitten, en schoot het daar dood; het heugt mij ook dat men over enige jaaren eens een jong Bevertjen in een net of in eene fuik op de rivier de Merwe gevangen heeft.

Men vangt de Bevers op allerlei wijzen, men beoert en schiet hen, men vangt hen met honden, en met allerlei soorten van vallen en strikken; deeze vallen zet men in de boschen, op de paden, door welke men weet dat zij loopen; men doet 'er stukjens schors tot aas in, en zoo als de Bever dezelve aanraakt, valt hem een zwaar hout op den rug, dat hem de ruggegraat verbrijzelt; deeze vallen zet men ook voor den ingang van hun huis, en wijl het dan wel eens gebeurd dat de Bever t'huis koomende, en een stuk hout in zijn bek draagende, met hetzelfde op het plankjen van de val sloot, en hem dus doet toefpringen, heeft men gemeend dat dit dier verstand genoeg had om op die wijze de val te doen toefslaan, om 'er niet zelf in gevangen te worden. Tegens de honden verdedigen zij zig sel met hunne scherpe voortanden; men heeft gezien dat een Bever eenen hond met eene beet een poot bijna afgebeten heeft. Als men een Burgt met Bevers gevonden heeft, steekt men hunnen dijk door, en jaagt hen, als het water afgelopen is, uit hunne huizen, door dezelve aftebreeken, en slaat hen dan gemakkelijk met stokken dood; of men zet een net voor hun huis, voor men het afbreekt, waarin men hen vangt, als zij zoeken te ontvlug-

vlugten. Als men het water niet kan aftappen, en hetzelve bevrozen is, slaat men ook wel het ijs aan stukken, en zet netten onder hetzelfde, men jaagt dan de Bevers uit hunne huizen, die terstond in het diepst van het water vlugten, en zig in de netten verwarren; aan die netten zijn touwen vast gemaakt, die op den oever aan stokken zijn gebonden met een schelletjen 'er aan; als deeze stokken door den Bever, die in het net is en niet nalaat te spartelen, bewoogen worden, geeft het klinken van het schelletjen den oppasser te kennen dat 'er een Bever in het net is, want hij moet 'er niet lang in gelaaten worden, wijl hij weldra met zijne scherpe tanden het net verscheuren zou. Men hakt ook wel bijten in het ijs, waarin men biezen steekt om niet van de Bevers gezien te worden, en als zij met den kop boven koomen om adem te haalen, slaat men hen met een bijl dood. Men weet ook soorten van fuiken te maaken om de Bevers te vangen; men kan hen eindelijk ook met den elger steeken, of met ijzeren haaken uit hunne holen haalen, waaruit men hen ook wel met honden of met rook uitdrijft.

De Bever kan, als hij jong gevangen wordt, tam gemaakt worden; dan is het een goedaartig dier, dat wel niet zeer vriendlijk is, maar ook niemand beledigt, niet zoekt weg te loopen, en zig ook wel gewent zijnen meester te volgen; men zegt dat men hen in Amerika tot de vischvangst kan afrigten.

De Bever wordt gegeten, sommige zeggen dat het vleesch zeer lekker is, voornamelijk als hij op jonge
spruit-

spruitjens vooral van berken geëasd heeft; andere vinden het vleesch traanachtig, maar de staert en de agterste bouten worden voor een lekker eeten gehouden.

De Bever wordt ook om zijne vagt gevangen, die door zijne dikte een zeer verwarmend bont oplevert, doch, om de zwaarte en de kostbaarheid, wordt zij zelden tot klederen gebezigd; de zwartste vagten zijn ook de dikste van hair, en dus ook de kostbaarste, en die van witte Bevers zijn zeer geëcht om haare zeldzaamheid, gelijk ook die, welke volkoomen zwart zijn. Het fijne dons-hair, dat onder het lange hair van de Bever-vagten zit, wordt tot mutsen, kousen en handschoenen verwerkt, maar voornamelijk tot hoeden, (waarvan zij den naam van *castooren-hoeden* krijgen). De vellen; Welke de wilden van Amerika eenen tijd lang over het naakte lijf gedraagen, of als dekens gebruikt hebben, zijn bij de hoedenmakers meest geëcht, omdat het lange hair 'er dan reeds af is, en het fijn hair, door hunne uitwaasselingen vettig geworden zijnde, zig veel beter tot hoeden laat bewerken; deeze vellen noemen zij *vette* en de andere die nog zijn zoo als zij van het dier koomen, *magere*. De Zeeftenmakers maaken zeeften van de vellen der Bevers, en de Zadelmakers gebruiken die insgelijks in hun werk.

De tanden van den Bever zijn zoo hard dat zij den Wilden van Amerika dienstig zijn om het hout te snijden, te kerven, en te polijsten; in Europa worden zij slegts bij het vergulden gebruikt. Uit den staert branden de Wilden eene olie, waarmede zij zig tegens verschei-

scheiden kwaalen besmeeren. Het vet van den Bever wordt insgelijks als een geneesmiddel gebruikt; maar buiten dit levert de Bever, gelijk ik reeds gezegd heb, het kostbaar bevergeil of *Castoreum* op. Met deeze olieachtige stoffe besmeeren de wilde vrouwen haare haren, maar de kwaade reuk maakt haar daardoor bij andere onaangenaam. De Wilden wrijven de strikken en vallen, welke zij tegens de wilde dieren, die den Bever den oorlog aandoen, als de Marters, de Vosfen, de Beeren, en vooral de Carcajou of Labradorische Das, stellen, met deeze stoffen om hen door den reuk aantelokken. Het is van een groot gebruik in de geneeskunde, en was reeds van ouds als een kragtig geneesmiddel vermaard.

DE ZEE - OTTER.

(Pl. XIII. Fig. 8.)

De Otter is een viervoetig dier, lang en dun van lijf, en laag op de pooten, dat de vingers van alle de pooten met een vlies aaneenverbonden heeft, dat in en aan het water leeft, en zig met visch en andere water-dieren voedt. Daar zijn verscheiden soorten van Otters, van welke sommige zig in en aan de zee onthouden, andere soorten leven enkel aan rivieren, binnenlandsche meiren en poelen, de eerste noemt men Zee-Otters, de andere Rivier-Otters. Ik zal hier den voornaamsten Zee-Otter, en vervolgens

gens den gewoonen Rivier-Otter beschrijven, en in afbeelding geeven.

De Zee Otter heeft eenen ronden gladden kop, eenen stompen snoet, die met verscheiden reijen witte baardborstels bezet is, bruine of zwarte oogen, korte, ronde, regtop staande ooren; in zijnen bek heeft hij boven en onder zes snijdtanden, twee hondstanden, en onder en boven vijf kiezen, die spits en getand zijn. Zijn lijf is lang en dun, zijne pooten zijn zeer kort, zoo dat hij, op het land zittende, met den buik op den grond ligt; maar vermits de voorpooten korter zijn dan de agterpooten, is het lijf van vooren wat laager, en de rug wat gekromd; hij heeft aan elken poot vijf vingers, die ruig, met nagelen gewapend, en met een dik vlies aangevoegd zijn, hetgeen deeze dieren zeer geschikt maakt om te zwemmen. Zijn staert is kort, plat en spits. Zijn hair is zeer zagt en digt en zoo fraai, dat zijn vel een heerlijk bont verschaft; het is glanzend zwart van kleur; doch veele hairen hebben witte, of zilverachtige punten, hetgeen hem over het geheel graauw van kleur doet schijnen. De snoet, de keel en de borst zijn geelachtig wit, of zeer ligt bruin, gelijk ook de buik, schoon 'er in de verdeeling van deeze kleuren enig verschil tusschen den eenen en den anderen plaats heeft, dat voornamelijk door het onderscheid van ouderdom veroorzaakt wordt; de jongste hebben grof bruin hair, en zeer weinig wol 'er onder; als zij ouder worden, verandert de zwarte kleur en zij worden donker bruin, terwijl zij veel wol krijgen, en
het

het lang hair weggaat; de oude, eindelijk, zijn kastanjenbruin, en sommige zijn geheel geelachtig. Ook is het hair van de wijfjens op den rug korter, fijner en schooner, en op den buik langer dan bij de mannetjens. Nog een ander onderscheid van kleur is 'er bij de Zee-Otters waarteneemen; hun hair wordt in de maanden als zij ruiën, of een gedeelte verliezen, vaaler; hun bont is het schoonste in de maanden Maart, April, en Mey.

De Zee-Otters bewoonen koude luchtstreeken, en in den winter onthouden deeze dieren zig op de oevers van de zee en op het ijs, dat in zee drijft, en langs de kusten van het land ligt; in den zomer zwenmen zij de rivieren op tot in de meiren, vermits zij zig gaerne in zoet water bevinden. Zij kunnen zeer goed zwemmen, maar slegts twee minuten lang onder water blijven; zij zwemmen in allerlei rigtingen, dan op den rug, dan op den buik, dan op de zijden, en somtijds overeind. Als zij uit het water koomen om op het land te gaan slaapen, schudden zij zig en strijken hunne hairen met hunne poeten gelijk. Zij liggen als een hond met het lijf rond toegevouwen. Zij slaapen niet vast en worden op het minste gerugt wakker; als zij met geheele troepen op het land liggen te slaapen, zijn 'er altoos enige op de wagt, die de andere op het minste gevaar wakker maaken. Zij hebben geen zeer scherp gezigt, maar hun reuk is zeer fijn, en hun gehoor zeer goed. Zij zijn zeer levendige, vrolijke en dartele dieren; als zij bij warm weder in de schaduweder heu-

velen liggen, ziet men hen zeer aardig speelen en ge-
baerden maaken als de aapen. Zij onthouden zig ook
gaerne onder den grond. Zij begeeven zig met groote
troepen van enige honderden naar de onbewoonde ei-
landen, daar zij rust en stilte vinden, en daar zij dan
ook blijven, want de Zee-Otters zijn geene zwerven-
de of trekkende dieren. Zij schuwden de plaatsfen,
daar zig zee-leeuwen en zee-beeren onthouden, ver-
mits zij bang voor hunne tanden zijn. De Zee-Otters
zijn vreedzaame dieren, die zeer weinig met malkande-
ren vegten; zij zijn vreesachtig, maar listig om hunne
vijanden te ontkoomen; als zij op het land vervolgd
worden, loopen zij zeer snel en maaken veele wendin-
gen en draaijingen, zoo dat zij dan niet gemakkelijk te
krijgen zijn.

Het mannetjen van den Zee-Otter houdt zig maar bij
een enkel wijfjen, dat hem ook getrouw bij blijft; het
wijfjen krijgt, na agt of negen maanden, een jong en
zeer zelden meer dan een, dat zij op het land werpt
en dat met open oogen en alle zijne tanden ter waereld
koomt; zij zoogen het jong twaalf maanden lang, zoo
dat zij meest altoos jongen bij zig hebben. Als het
wijfjen in het water slaapt, houdt zij haar jong in haare
voorpooten, gelijk eene vrouw haar kind, zij laat het
zwemmen, om zig daarin te oefenen, en, als zij moede
zijn, vat zij hen weder op; zij kusfen hen, liefkoo-
zen hen, werpen hen in de lucht, en vangen hen we-
der in hunne voorpooten.

De liefde, die deeze moeders haaren jongen betoo-
IL. DEEL, P nen,

nen, is zeer groot en aanmerkenswaardig. Als zij door de jagers vervolgd worden, verlaten zij haare jongen niet dan in den uitersten nood, en draagen die mede. Als men de jongen wegneemt zonder de moeders leed te doen, klaagen zij, en schijnen zeer bedroefd en, als de jagers dezelve mede neemen, volgen zij hen van verre, en roepen haare jongen gestadig, en als men die nederlegt, koomen zij dezelve terstond haalen. Een reiziger verhaalt dat hij eens eene moeder haare jongen ontnoomen had, en dat hij agt dagen daarna, weder op dezelfde plaats koomende, de moeder aldaar in de grootste droefheid vond liggen; hij doodde haar zonder dat zij enige beweging maakte om te vlugten. Op eenen anderen dag ontmoetede hij een wijfjen slaapende met haar jong; zoo dra zij hem gewaar wierd, deed zij haar best om het wakker te maaken en de vlugt te doen neemen, maar, toen dit niet gelukken wilde, nam zij eenen van zijne agterpooten tusfchen haare tanden, en rolde het als een steen naar zee.

De Zee-Otters eeten allerlei visfchen, kreeften, mosfelen en andere fchulpvisfchen, flakken, polijpen en zee-katten, die ook eene foort van zee-polijpen zijn, welke zij, als de zee ftil is, op ondiepe steenachtige gronden gaan opzoeken; zij eeten zelfs vleesch, doch niet zoo gaerne als visch; dezelfde reiziger heeft gezien dat een Zee-Otter eenen van zijn geflacht opat, welken hij hem had voorgeworpen. Als zij niet anders hebben eeten zij ook zee-wier.

De Zee Otters onthouden zig in de zeeën en aan de

zee-

zee-kusten van de koude landen naar de Noord-pool, en op de eilanden, die tusfchen Asia en Amerika liggen, voornamelijk aan die, welke de Kurilifche eilanden genoemd worden. In den winter worden zij op de ijsvelden, waarop zij zig dan veel onthouden, met groote menigte voortgedreven, en landen daar aan de Westkust van Kamfchatka, daar zij alsdan blijven wonen. Het is ongelooflijk in hoe groote menigte die dieren fomtijds bij malkanderen gevonden worden; men kan daar over oordeelen uit het verhaal van den meergemeldenz reiziger, die zegt dat 'er op het eiland, waarop hij zig bevond, en daar hij door fchiphreuk op was geworpen, zoo veele van die dieren waren dat zij hen alle niet konden dooden, fchoon zij gemaklijk zijn dood te ftaan, maar dat zij egter agt honderd van dezelve dood floegen, en dat zij, zoo zij grooter barken gehad hadden om die te bergen, nog driemaal meer zouden gevangen hebben.

De inwooners van die Noordlijke landen maaken op verfeidenerleie wijzen jagt op de Zee-Otters naar het verfehil der jaargetijden. In den winter gefchiedt hunne grootfte jagt, waarbij veel gevangen wordt; maar die zeer gevaarlijk is, en hun wel eens duur te ftaan koomt, wyl zij 'er fomtijds hun leven bij verliezen. Wanneer de Oosten-wind enige dagen waait, koomt 'er eene verbaazende menigte ijs-fchotsfen in de zee van het vaste land van Amerika naar de kusten van Kamfchatka drijven; wanneer de jagers dit bemerken, maaken zij hutjens op de oevers en op de eilanden,

waarin zij zig onthouden, om bij de hand te zijn als de ijs-schotsen koomen, waarop zij de Zee-Otters vangen moeten. Als het los ijs nu tegens de oevers gedreven en op malkanderen geschoven is, zoo dat de zee tot op enige mijlen afstands van land met die schotsen bedekt is, begeeven de jagers zig, met eene soort van holle blokken met platte plankjens, die omtrent zoo lang zijn als een mensch hoog is, maar zeer smal, en die zij met riemen aan hunne voeten binden, op dit los ijs, waarop zij niet durven stil staan, maar gestadig met hunne voeten moeten trappen, uit vrees van door het ijs te zullen zinken; zij zijn gewapend met een mes en eene houten knods, en hebben enige honden bij zig, die de Otters helpen opspeuren. Dus toegerust dwaalen zij overal op het ijs herom, zoeken onder en agter de schotsen naar Otters, en die zij vinden, slaan zij dood, vullen hen terstond en neemen de vellen mede, terwijl zij het vleesch laten liggen. Men denke niet dat zij maar langs de kanten op dit ijs loopen, neen, zij zijn zoo stout van zeer verre van land in zee te gaan, en zelfs somtijds zoo verre, dat zij het land geheel uit het gezigt verliezen; men verbeelde zig daarbij dat de zee door den wind en de beweging, die altoos in dezelve plaats heeft, beroerd, dit los ijs met de golven op en neder doet gaan, zoo dat de jager dan in de laagte daalt, en dan weder door de golf in de hoogte geheven wordt, en men zal ijzen van zulk eene vermetelheid, en van zulk een gevaar. Gebeurt het dat 'er ondertusfchen een storm of zwaare sneeuwbuïën opkoomen, hoe veel

veel wordt dan het gevaar niet nog vergroot? want de jagers, niet voor zig uit kunnende zien, of 'er gaten in het ijs zijn, kunnen als dan slegts het spoor der honden volgen, en op het geval af voortgaan; geen wonder dan ook dat zij somtijds in het ijs zinken en verdrinken; deeze jagers moeten naauwkeurig acht geeven op den wind; want, als die omloopt, begrijpt men ligt dat de losse schotfen weder van het land afgedreven worden en, zoo zij dan te verre van land zijn om het spoedig te bereiken, worden zij op de schotfen in volle zee gevoerd, daar zij drie, vier, vijf of zes dagen omzwerfen, tot dat het geluk hun zoo gunstig is dat het ijs weder tegens eene kust aangedreven wordt. Als deeze onverschrokken lieden denken dat het ijs niet verre zal wegdrijven, laaten zij zig somtijds wel met opzet van het land medevoeren, omdat 'er als dan veele Otters op koomen, hetgeen hun eene goede vangst be- looft. Somwijlen egter zijn zij nog gelukkiger met minder moeite en gevaar, want als het ijs tegens den wal zit, en 'er stormbuiën, met sneeuw verzeld, opkoomen, loopen de Otters, niet weetende of zij op het ijs of op het land zijn, en door het geruisch van de boomen misleid, dat hun als het gedruis van de golven voorkomt, somtijds het land in, hetgeen den jager dan gelegenheid geeft dertig of veertig stuks te vangen, en het vleesch zoo wel als de vellen te behouden. Hoe kouder en winderiger ook de winters zijn, hoe meer zij vangen.

Ziet daar de Zee-Otter-jagt, zoo als die in den win-

ter geoeffend 'wordt, en die niemand van ons tot vermaak zou willen bijwoonen. Des zomers vangt men die dieren op andere wijzen. Als men hen in hunnen slaap op het land of op de klippen kan betrappen, doodt men hen gemakkelijk met knodfen of lansfen. Vindt men hen slaapende op het water, dan doodt men hen uit de schuiten op dezelfde wijze, of men vervolgt hen met twee barken tot dat zij afgemat zijn, want, niet lang onder water kunnende blijven, zijn zij wel genoodzaakt telkens boven te koomen, en worden eindelijk zoo moede, dat zij niet meer kunnen zwemmen. Men zet ook op de ondiepe plaatfen in zee netten uit om deeze dieren te vangen, waarin zij, als zij naar kreeften en mosfelen zoeken, zig verwarren, en dan ligtlijk door de jagers gedood worden. Om hen te beter in deeze netten te lokken, plaatfen zij 'er houten Otters in, die zwart geverwd zijn: de Otter, die, gelijk ik reeds gezegd heb, niet scherp ziet, denkende dat het dieren van zijn geslacht zijn, zwemt naar hen toe, en verwacht zig in de netten: als hij dus gevangen is, wordt hij woedend, bijt zigzelven in de pooten; ja, als mannetjen en wiifjen te zaamen te gelijk gevangen worden, zullen zij hunne woede op elkanderen uitoefenen, elkaër de oogen uit krabben, of elkanderen verscheuren.

Het vleesch van de Zee-Otters wordt gegeeten en is veel malscher en sappiger dan dat der Robben; het vleesch van de wiifjens is beter dan dat van de mannetjens, en dat der jonge smaakt als zuiglammeren. De
Si.

Siberiers houden zeer veel van Zee-Ottervleesch, en eeten de lever en de nielen van dat dier raauw, waarin zij veel smaak vinden.

Maar het is vooral om zijne kostbaare huid dat dit dier met zoo veel gevaar gevangen wordt; zij levert een allerkeurlijkst bont van eene blinkende zwart-bruine kleur nog fraaier dan dat der Sabeldieren, dat voor zeer schoon gehouden wordt; andere zijn vaaler en lichter van kleur. De Kalmukken, Siberiers en Russen boorden hunne klederen, ter breedte van een hand, rondom, met dit bont; dit doen ook de Kamschatdalen, die 'er ook wanten en mutsen van maaken; maar in China vooral wordt het bont van den Zee-Otter hoog geschat en duur betaald. De Keizer en de Grootten van het Hof voëren en boorden 'er hunne klederen mede. Zedert men dit gewaar geworden is, heeft men, vooral de Engelsche kooplieden, schepen uitgerust om deeze Otter-vellen te gaan inruilen van de wilden natieën, die langs de kusten van Amerika wonen, en die naar China te voeren, daar de beste en schoonste tottagtig ryksdaalers het stuk mogen gelden.

DE RIVIER-OTTER, DE VISCH-OTTER.

(Pl. XIII, Fig. 7.)

De Rivier-Otter verschilt in gestalte over het algemeen niet zeer veel van den Zee-Otter, waarom ik mij

vergenoegen zal met flegts kortlijk optegeven waarin deeze dieren van elkanderen verſchillen. De Rivier-Otter is kleiner dan de Zee Otter; zijn ſtaert is langer en ronder; zijn ſnoet is niet volkoomen zoo plat; zijne hairen zijn witachtig grijs tot op de helft van hunne lengte, bruin aan de punten en blinkende, zoo dat de Rivier-Otter eene bruine kleur heeft; van onderen op de pooten, keel, borst en buik is hij egter witachtig; boven op den kop, en aan het eind van den ſtaert is het bruin donkerſt, en zelfs zwartachtig. Zijn gebit en zijne pooten zijn even als bij den Zee-Otter.

De Rivier-Otter houdt zig, zoo wel als de Zee-Otter, in en bij het water op, maar enkel in rivieren en meiren, maar niet in zee; hij is ook een zeer goede zwemmer; hij zwemt de rivieren op en af; hij kan zoo ſnel zwemmen als loopen, en ziwemt zelfs onder water, inaar hij moet ook telkens boven koomen om lucht te ſcheppen, naardien hij, zoo min als de Zee-Otter, een waar tweeflagtig dier is. Buiten het water legt hij zig in spleeten van rotſen, in holen, onder de wortelen van willigen en andere aan het water groeiende boomen, aan den waterkant neder, ſlaapt daar, maakt daar zijn neſt, en werpt daar zijne jongen; in deeze gaten houdt hij zig bij dag verſchoolen, zoo dat men zelden bij dag een Otter te zien koomt; des nagts gaat hij uit om viſſchen te vangen en zijn aas te zoeken; hij leeft van allerlei viſſchen die hij krijgen kan, van kikvorsſchen, kreeften, waterrotten, en als hij bij geval een eend of anderen watervogel kan betrappen, dienen hem
die

die ook tot spijs. Bij gebrek van deeze dieren eet hij den bast van willigen; hij eet ook jong gras in het voorjaar, en men zegt dat hij, als hij grooten honger heeft, ook lammeren aanvalt en verscheurt; als de Otter een' visch gevangen heeft, draagt hij hem op het land om hem daar op te eten; men zegt dat hij, als hij visch wil vangen, eerst liet water roert, wanneer de vischen in de gaten aan de kanten en tusfchen de steenen vlugten, daar hij hen gemaklijker kan vangen; dus zou hij in vijvers en stille waters doen, maar in stroomende rivieren zou hij tegens den stroom op zwemmen, zoo dat de vischen, die met den stroom af koomen, van zelve naar hem toe zwemmen. Als hij in eenen vijver kooimt, maakt hij 'er eene schriklijke verwoesting in, en bijt veel meer vischen dood dan hij op eet; de kleine eet hij geheel en al, maar van de groote laat hij den kop en den ruggegraat liggen, waarom men ook in zijne holen stinkende koppen van vischen vindt.

Het wijfjen van den Rivier-Otter krijgt meer jongen dan dat van den Zee-Otter; zij werpt, na negen (of twaalf) maanden, drie of vier jongen, en wel in de maanden Maart, April of Mey; de jonge Ottertjens zijn zeer lelijk, en hebben een mismaakt voorkoomen; het wijfjen heeft vier borsten om hen te zoogen, die haar den geheelen buik bedekken; als zij zes weken of twee maanden oud zijn, verstroomen zij zig reeds en gaan hunne eigen kost zoeken.

De Rivier-Otters vreezen noch de koude, noch de warmte, waarom men hen ook in alle landen, daar ri-

vieren en meien zijn aantreft, schoon zij nergens in groote menigte bij malanderen gevonden worden; zij zijn dan ook door geheel Europa verspreid, behalven in zand woestijnen, en door drooge landen; zij ontwijken de rivieren, die al te veel bevaaren worden, en verlaaten, gelijk te begrijpen is, ook die, waarin zeer weinig visch te vangen is. Men vindt hen ook in Asia, gelijk ook in Noord-Amerika, maar men heeft nog geen berichten dat hij ook in Afrika zou zijn. In ons vaderland bewoont dit dier ook de groote rivieren, maar is daar ook niet menigvuldig, terwijl 'er, om de menigte visch, die hij verslindt, in de meeste strecken eene belooning van drie guldens gesteld is voor elk die eenen Otter vangt; men heeft daarom ook lieden, die, vooral des winters, hun werk maaken van de Ottervangst. Men vangt hen in klemmen, die men uitzet met aas 'er in van enige vischen; het gebeurt somtijds dat de Otter, in de klem geraakt zijnde, zigzelven de poot afbijt om vrij te koomen, doch dan moet hij egter om hals geraaken, wijl hij niet goed meer kan zwemmen. De Otter jagers gaan des winters ook met honden op de Otter jagt; wanneer zij aan het indrukzel van hunne pooten of aan hunne vuiligheden bespeuren dat in zekere kreeken en grienten Otters verkeerren, begeeven zij zig met hunne honden bij laag water daarnaar toe; de honden, die zeer vinnig tegens die dieren zijn, snuffelen langs de kanten van het ijs dat holt ligt en beginnen, zoo dra zij ruiken dat 'er een Otter onder vercholen ligt, te blaffen. De jager laat hen den
Ot.

Otter 'er uit jaagen en, wanneer zij met hem aan het vegten zijn, schiet hij toe en steekt, met eene lange speer met eene ijzeren punt, waarmede hij gewapend is, den Otter dood. Men zet ook wel netten of fuiken aan de opening van het gat, waaruit men dan den Otter door de honden in dezelve laat jaagen. Men heeft eens eenen Otter in eene fuik gevonden, die tot het vangen van visch was uitgezet, met eenen leevenden snoek bij hem, dien hij had nagejaagd. De Otter was verdronken eer hij den tijd gehad had om de teentjens van de fuik zoo verre aan stukken te bijten dat hij 'er uit konde koomen. Wanneer de jagers aan het spoor bemerken dat de Otter in den nagt uit de rivieren naar binnen naar de vijvers of poelen koomen om daar te vischen, gaan zij 's nagts op de loer zitten tot zij overloopen, om hen dan te schieten.

Deeze wijze van Otters te vangen geschiedt om het vleesch zoo wel als om de huid; het vleesch is, raauw zijnde, onaangenaam van geur, maar wordt, gebraden zijnde, gegeten; het is egter grof, en taai en smaakt vischachtig; de vagt, schoon op verre na niet zoo schoon als die van den Zee-Otter, is een zeer fraai bont; men gebruikt het tot moffen en mutsen, tot randen van pelfen en mantels.

De Rivier-Otter is een schuw. en wild dier, maar het is ontwijfelbaar dat het zeer wel getemd en mak gemaakt kan worden. In een zeker klooster te Autun had men eenen jongen Otter opgevoed en tam gemaakt; men had hem eerst met melk opgekweekt, en hem ver-

vol-

volgens alles leeren eeten wat de keuken opleverde, fop, vrugten, wortelen, groenten, visch en vleesch; visch wilde hij egter niet eeten, of hij moest raauw en zeer versch zijn. Deze Otter was zoo mak als een hond; als men hem riep met den naam van *loup*, *loup*, dien men hem gegeeuen had, kwam hij aanloopen, en volgde de dienstmeid; hij speelde met den hond en de kat van het klooster, maar als 'er andere honden of katten bij hem kwamen, gaf hij hun klappen met zijne pooten; hij woonde in de kamer van de meid, en sloop 's nagts in haar bed, en des daags op een' stoel, en van tijd tot tijd gong hij, als hem zulks luste, den kop en de voorste pooten in eenen emmer met water steeken, die altijd tot zijn gebruik gereed stond; dan schudde hij zig af, en gong op de plaats of in huis loopen; hij was zeer vuil, en nooit had men hem, zelfs door slagen, kunnen gewennen om zijn gevoeg op de plaats en niet in huis te doen; maar het is zonderling dat hij, toen iemand hem eens aan eene groote waterplas bragt, bevreesd voor zoo een groot water scheen te zijn, en 'er niet in ging, behalven dat hij aan den kant zijn' kop nat maakte als in den emmer en, toen men hem 'er in wierp, zwom hij zoo snel hij kon weder terug; dus had de gewoonte dit dier ontwend van zijne natuurlijke neigingen.

Niet alleen dat de Otters tam gemaakt kunnen worden, maar zij kunnen zelfs geleerd worden op den wenk van hunnen meester in de rivier te gaan, vischen te vangen, en hem die t' huis te brengen. Daar was

was in Zweden een man die eenen Otter zoo geleerd had, welke hem dagelijks zoo veel visch bragt, dat hij zijn gantsche huisgezin daar mede onderhield, en hij gebruikte hem zelfs om andere Otters te vangen. Het zal niet onaangenaam zijn hier te leezen door welke middelen men de Otters daartoe gewent.

Men vangt eenen Otter levendig, of met eene soort van val, waarin zij onbeschadigd gevangen worden, of men zoekt door middel van honden gaten op, waarin jongen zitten, die men dan in een fuik of net, dat men voor de gaten zet, vangt. Wanneer men dus eenen leevenden Otter bekoomen heeft, geeft men hem enige dagen visch te eeten en water te drinken, en men mengt vervolgens onder het water al meer en meer melk, vleeschnat, groente en erweten; zoo dra hij daaraan gewend is, geeft men hem zelden visch, en op het laatst moet hij van visch nooit anders dan de koppen hebben. Ondertusfchen houdt men den Otter in een vertrek daar menschen zijn, waardoor hij in korten tijd zeer tam wordt.

Men laat dan een werktuig vervaerdigen, bestaande uit een stok van stroo, met garen omwonden, of met leder bekleed, eene halve el lang, en zoo dik dat de Otter het even overgaapen kan, aan de einden zijn twee stokjens, die over kruis gespijkerd zijn. Vervolgens maakt men ook een strop of halsband, waaraan men vier of vijf kogels rijgt, zoo groot als nooten, en met punten voorzien; deezen halsband doet men den Otter om den hals en maakt 'er een' band aan vast.

Nu

Nu trekt men den Otter aan den band voort, terwijl men telkens roept *koom hier*, of *hier*, en dit zoo dikwijls tot dat hij op het woord *hier* gehoorzaam van zelf volgt; wanneer hij zoo verre is, steekt men zijne hand in den halsband en trekt dien toe, waardoor men den Otter zal doen gaapen; als hij den bek open heeft, houdt men hem het beschreven werktuig voor den neus, en roept geduurig *vat aan*; als hij het laat vallen, noodzaakt men hem weder door het toe trekken van den halsband het te vatten, telkens de woorden *vat aan* herhaalende; wanneer hij gewoon is het te blijven vasthouden, leert men hem hetzelfde ook weder op het bevel van *laat los*, overtegeeven; hetgeen men doet door hem telkens op dezelfde wijze te dwingen zijnen bek te openen; op deeze wijs gaat men voort zoo lang tot de Otter, op het eerste gebod, het in zijn bek neemt en weder los laat. Wanneer men enigen tijd op deeze wijze voortgegaan is den Otter te leeren, krijgt men hem welhaast zoo verre dat hij eenen zakdoek of handschoen aanbrengt, en wanneer hij zulks gewillig doet, werpt men hem het een of ander toe dat hij gaerne eet, maar dwingt hem met den halsband dat hij hetzelfde weder brenge.

Als de Otter nu zoo verre geleerd is dat hij zijn meester alles weder brengt wat hij hem toefmijnt, brengt hij hem naar een helder, niet al te diep water, en neemt enige kleine, doode, en enige redelijk groote leevende vischen met zig. Eerst werpt men 'er de dooden in, die hij zonder enigen twijfel zeer gewillig op

zal

zal vatten en , zoo dra hij 'er een van heeft , houdt men hem tegens , en doet hem dien overgeeven. Eindelijk werpt men ook de leevende in het water , welke hij ook zonder veel moeite krijgt , en , als hij 'er mede hoven kooft , doet men hem die overgeeven en fchenkt hem derzelver koppen. Dus leert men den Otter eindelijk op het bevel in het water te gaan , vifchen te vangen , en die in huis aan zijnen meefter te brengen , hetgeen de ondervinding meer dan eens geleerd heeft dat zeer wel gelukt.

Om wilde Otters te vangen gebruikte de voorgefelde Zweed zijnen tammen Otter dus : Bij zijne wooning was een water-molen , in welker fchutdeur hij een luikjen liet maaken , waardoor hij den Otter verfcheiden maalen inliet , en toen hij zulks gewoon was , liet hij het luikjen zoo maaken , dat hij 'er zeer gemaklijk door naar binnen kon gaan , maar niet van binnen naar buiten ; beneden dit luikjen plaatfte hij eene fuik ; wanneer nu zijn Otter uitliep , en in gezelfchap van wilde Otters geraakte , zoo volgden hem deeze door het luikjen en wierden dus in de fuik gevangen.

DE MUSKUS-ROT , DE DESMAN.

(Pl. XV, Fig. 7.)

De Muskus-rot is een diertjen dat in gedaante naar een rot gelijk , met een fpijsen fmoel , een langen fchubachtigen platten ftaert , en de vingeren met een vlies aanmal-

malkanderen verbonden. De Muskus - rot gelijkt veel naar den gemeenen Spitsmuis, voornamelijk in den kop, die eenen even zoo spitsen snoet heeft, die kraakbeenig is, welken hij beweegen kan, en dien hij gemeenlijk krom naar de laagte gebogen houdt. Hij heeft van boven twee en van onderen vier voortanden, boven en onder zes hoektanden, en boven vier en onder drie kiezen of baktanden. Zijne oogen zijn zeer klein; zijne ooren kan men uitwendig niet zien; zijne voeten zijn met vijf vingeren voorzien, die met een vlies of eene zwembuid aan malkanderen verbonden zijn, waaruit men reeds kan opmaaken dat dit dier zig ook veel in het water ophoudt. Het heeft eenen vrij langen staert, die vrij dik is en zeer plat en scherp van kanten, met schobbetjens bedekt en stomp van punt is. Het is de helft grooter dan een mol en heeft zeer zagt, fijn hair, op den rug glinstereud bruin, of zwartachtiger en van onderen geelachtig of aschgrauw. Zijne huid zit hem slap als een zak om het lijf.

De Muskus - rot is dus genaamd omdat hij eenen sterken reuk van muskus bij zig heeft; hij heeft, namelijk, op den buik, niet verre van den staert, klieren, waaruit het vogt sijpelt, dat dien reuk van zig geeft; schoon nu zijne vagt glanzend is, en een goed bout zou opleveren, gebruikt men dezelve zelden tot bontwerk, omdat deeze reuk 'er altoos in blijft; men legt somwijlen stukjens van dezelve of wel den staert van het dier bij klederen of pelswerken, om 'er de motten uittehouden, maar de klederen neemen dan dien reuk aan.

Dit

Dit diertjen is zeer schuw voor menschen; zoodra het iemand gewaar wordt, begeeft het zig in zijn hol, dat gemeenlijk in den water-kant is, en welks ingang onder water is; aldaar onthoudt het zig den geheelen winter; maar als het ijs weg is, kooft het op de oppervlakte van het water zwemmen en speelen; het kan niet hard loopen; het kan vrij lang onder water blijven, maar moet egter telkens weder boven koomen om adem te haalen, zoo dat het, als het in visch-fuiken gekropen is, of in netten verward geraakt, verdrinken moet. Men hoort het dikwijls met den smoel, als een eend, in het water kletteren, wanneer het zijnen snoet in den bek vat. Als het getergd wordt, laat het een zwak fluitend geluid hooren en kan gevaarlijk bijten; het heeft groote vijanden aan den Meirval en den Snoek, die veele van die diertjens opvrecten; de laatste verkrijgt daardoor eenen zoo sterken muskus-reuk, dat hij niet meer goed is om gegeten te worden.

De Muskus-rot leeft van infekten, wormen, vischen en ook van wortelen, voornamelijk van de plant kalmus genaamd, die aan het water groeit. Zijn hair zou zeer goed zijn om tot het maaken van vilt voor hoeden te gebruiken, indien men dit diertjen in menigte bekoomen konde; daar wordt evenwel handel mede gedreven. Men kan het dier eeten, als men den muskus-reuk 'er-uit laat trekken. Het is opmerklijk dat de ingewanden van dit dier sterk naar zwavel ruiken, zelfs als zij versch zijn. Het woont in Lapland en Rusland.

DE MUSKUS-ROT, DE ONDATRA.

(Pl. XVII, Fig. 1.)

Daar zijn nog enige weinige dieren behalven de voorgaande, welke de teenen met eene zwem-huid aan elkanderen verbonden hebben, als de *Huidobrius* of *Guillino*, de *Coypu* en de Rot die de *Karako* heet; ik zal egter deeze alle niet beschrijven, maar overgaan tot een dier dat, zoo wel als dat van het vorig artikel, den naam van *Muskus-rot* voert en wel om dezelfde reden, omdat het, namelijk, even als het vorig, klieren heeft, waaruit een vogt sijpelt dat den reuk van muskus heeft, schoon het egter voor het overige een geheel verschillend dier is, op welk ik dan verscheiden foorten van rotten en muizen zal laten volgen.

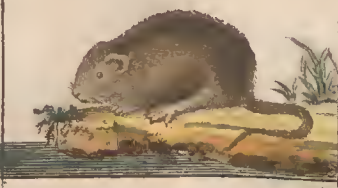
De Ondatra is een van gewasfen leevend diertjen, omtrent van de gedaante van den Waterrot, met eenen platten, schubachtigen staert, de vingeren niet aaneengevoegd, maar met lange digte hairen tusfchen beiden bezet; het bouwt huisjens als de Bever.

De Ondatra gelijkt ook zeer veel naar eenen Bever, maar is veel kleiner, waarom de Wilden van Canada zeggen: *de Muskus-rot en de Bever zijn broeders, maar de Bever is de oudste en heeft daarom meer verstand*; hij is van de grootte van een klein konijntjen; hij heeft eenen korten kop als de waterrot, en een korten dikken smoel, groot

1

2

3

4

5

6

7

8

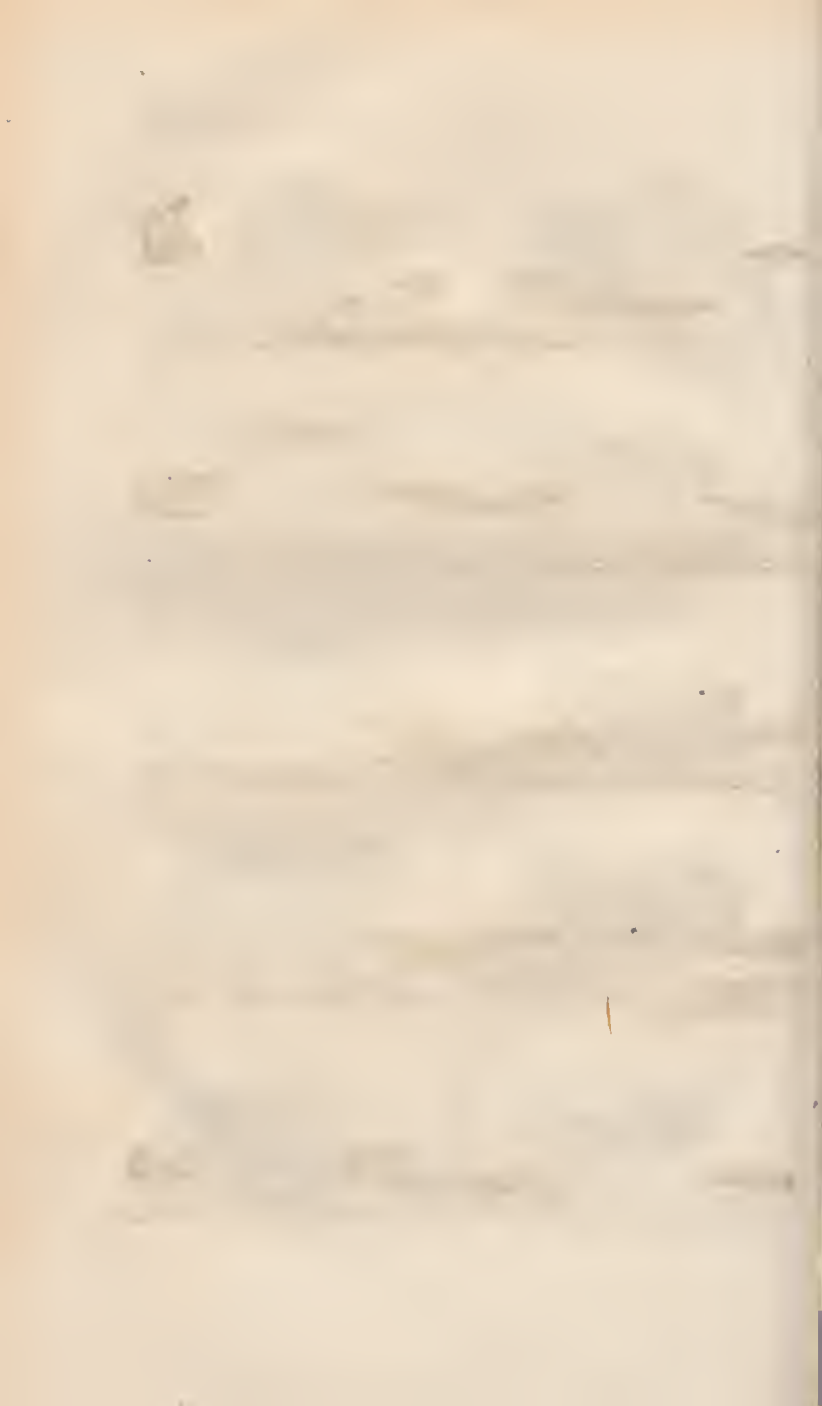

9

10

grootte oogen, korte ooren, geheel met hair bedekt. Hij heeft zestien tanden, namelijk in elk kaakbeen twee snijdtanden, ter wederzijde drie kiezen, en zijne voortanden zijn zoo sterk en zoo scherp dat hij, als men hem in een hok van zeer hard hout opsluit, in zeer korten tijd een gat zal bijten, waardoor hij kan ontvlugten. Hij heeft aan alle de voeten vijf vingeren, die los en met geene zwembuid aan malkanderen verbonden zijn, maar tusfschen welke veel lang hair zit, dat hem als een zwembvlies in het zwemmen helpt. Hij heeft eenen langen staert; deeze staert is aan het lijf rond, en wordt vervolgens plat, maar staat op zijn kant, die zeer dun of scherp is, gelijk bij de Desman, en ligt niet plat neder gelijk bij den Bever; hij is met kleine schubbetjens bedekt en zeer dun met hair bezet. Het dier is zwartbruin van kleur, wat donkerer op den rug, en onder aan de borst en beenen is hij graauw, aan den buik roodbruin. Hij heeft het vermogen om zijn lijf zoo intetrekken dat hij zig veel kleiner kan maaken en door gaatjens kan kruipen, waardoor andere veel kleiner dieren niet kunnen doorkoomen, een vermogen dat ook zommige andere dieren hebben, en dat men bij den Bever ook kan waarneemen. Zij teelen eens in het jaar voort, en werpen dan vijf of zes jongen, welke het wijfjen aan zes tepels, die alle op den buik staan, zoogt.

De Ondatra is een goede zwemmer en duikt onder water, maar kan egter zoo snel en zoo lang niet zwemmen als de Bever; op het land loopt hij al waggelende als een gans, doch niet zoo veel als de Bever. Hij

woont aan het water en leeft van wortelen en kruiden, voornamelijk van water-planten. Deeze dieren leven in kleine maatschappijen ten minsten in den winter, wanneer zij zig in huisjens ophouden, welke zij even als de Bevers weeten te bouwen, en waarin zij ook een verwonderenswaardig instinct vertoonen.

Als de winter nadert, kiezen zij eene plaats uit, gemeenlijk in een moeras of op den oever van een meir of eene rivier, daar overvloed van water-planten en van die gewassen is, welker wortelen hun tot voedzel kunnen verstrekken. Hier verkiezen zij eenen hoogen grond om hun huisjen op te bouwen, of, is hij niet hoog genoeg, dan hoogen zij dien op, om vrij te zijn van al te groote overstromingen; is hij al te hoog dan verlaagen zij denzelfven; zij maaken dien zelfs met trapjens daar zij op kunnen klimmen, als het water rijst. Op deezen grond nu bouwen zij een huisjen, van buiten rond als een koepeltjen of als een bak-oven, gelijk men Pl XVII. bij Fig. 1. zulk een huisjen van de Ondatras afgebeeld ziet. Dit huisjen maaken zij van biezen, die zij in de aarde planten rondom den grond, dien zij gereed gemaakt hebben, en door elkanderen vlegten, welk zij dan met natte kfei besmeeren, waartoe zij hunne pooten en hunne staerten gebruiken; dit is het binnenwerk van het gebouw; maar over hetzelfde leggen zij nog eene dikke laag biezen, die niet met kfei gepleisterd wordt; deeze beiden overdeksels hebben bijna een' voet dikte. Dit huisjen heeft eene opening, door hetwelk zij in en uit kunnen gaan; deeze opening stoppen
zij

zij geheel toe, als de winter aankomt, als wanneer zij zig opsluiten, en dan gebeurt het dikwijls dat het geheel huisjen zoo diep onder de sneeuw geraakt, dat men het niet zien kan. Naardien zij egter den winter niet slaapende doorbrengen, gelijk sommige andere dieren, is het nodig dat zij zorgen dat zij in dat jaargetijde onder den grond hun voedsel kunnen bekoomen. Men zou dan ook denken dat zij, even als de Bevers, hunnen wintervoorraad maaken, maar neen; dit doen zij niet; maar zij graaven eene menigte ritten gelijk de Mollen, door welke zij onder den grond de wortelen der planten kunnen gaan zoeken, terwijl de grond van boven bevrozen is. Om geen drinken te ontbreken graaven zij ook putten, die met het binnenste van hunne huisjens gemeenschap hebben, daar zij uit kunnen drinken en zig in kunnen baaden; ook maaken zij andere holen om hunne vuiligheden in te werpen. Sometijds wonen 'er zeven of agt van die diertjens in een enkel huisjen. Daar zijn 'er egter die zoo gelukkig gehuisvest zijn, dat zij niet nodig hebben ritten te graaven om des winters hun voedsel te gaan zoeken; wanneer 'er namelijk eene groote menigte biezen staat, die des winters sterven en die dan eene laag maaken die vast genoeg is dat de sneeuw en het ijs 'er op kunnen blijven liggen, als wanneer 'er eene holte onder dezelve open blijft, waarin onze diertjens veilig hun voedsel kunnen gaan zoeken.

Als nu de sneeuw gesmolten is, zoo dat het water rijst, worden zij genoodzaakt hunne huisjens te verlaaten; dan begeeven zij zig op de hooge gronden en dwaalen

len rond tot het water weggezakt is , wanneer zij zig weder naar hunne huisjens begeeven, daar sommige wijfjens haare jongen in werpen; de meeste wijfjens egter jongen daar zij zijn, maar op bedekte plaatsen; de mannetjens blijven zig den geheelen zomer in het veld onthouden, tot de tijd kooft om zig nieuwe huisjens te bouwen, vermits zij elken winter weder nieuwe maaken. De Ondatras, die in warmer landen woenen, daar het niet vriest, bouwen zig geene huisjens, maar hebben holen, als onze konijnen.

Men vangt dit diertjen, dat somtijds de dijken doorgraaft, in vallen, in welke men een' appel tot aas legt; of men breekt in hunne huisjens en slaat hen dood, of men sluit, eindelijk, de openingen van hunne riten en doodt hen in dezelve door middel van rook van zwavel. Ook weeten de jagers hun gepiep natedoen, waardoor zij die diertjens naar zig toelokken en hen dan schieten. Als men hen levendig vangt en zij nog jong zijn, kan men hen tam maaken; aldan zijn het goed-aartige speelzieke diertjens die niet bijten.

Het vleesch van den Ondatra wordt gegeten, maar van zijn bont bedienen de bontwerkers zig niet gaerne om den reuk van bevergeil, die het vel altoos eigen blijft; het fijn hair kunnen de hoedenmaakers tot het maaken van vilt gebruiken, waartoe de vellen in tamelijke menigte aangevoerd worden.

Dit dier wordt in geheel Noord - Amerika gevonden.

DE GROOTE VELDROT, DE REI-
ZENDE ROT.

De groote Veldrot, dat een alles eetend dier is, grooter dan de Rot; maar in gedaante veel naar denzelven gelijkende, en ook een langen staert hebbende, heeft een langen kop met een dunnen bek; zijne tanden zijn als bij het voorig dier. Zijne ooren zijn breed en gerond; zijne oogen zwart, groot, rond en zeer uitpuilende; hij heeft baardknevels aan den bek; hij heeft eenen hoogen ronden rug, vijf teenen aan alle de voeten, welke geheel van elkanderen gescheiden zijn; eenen staert, die bijna zoo lang is als het lijf, die kaal is en uit omtrent twee honderd ringen bestaat. Van boven is hij vaal met donkerbruin gemengd, waaronder aan de zijden graauw loopt; van onderen en aan de pooten is hij vuil wit, maar in den winter helder wit. Het mannetjen is grooter dan het wijfjen, en het laatste heeft twaalf borsten, zes aan wederzijde, drie op de borst en drie op den buik.

De groote Veldrot woont in de velden, daar hij zich gaerne aan waters onthoudt; hij graaft zig een gat in den oever of verjaagt de water-rotten uit de hunne om 'er bezit van te nemen; want hij kan ook zeer goed zweimen; elk deezer dieren woont afzonderlijk in zijn eigen hol; hij onthoudt zig egter ook in de steden, aan de gragten, in rioolen, of zelfs in de huizen, vooral als de winter nadert. Deeze dieren leeven van alles wat hun voorkomt, zoo wel van gewasfen als van vleesch; zij doo-

den de rotten en muizen en vreeten die op, waarom dezelve zig wegpakken uit de huizen daar deeze veldrotten zig ophouden; ook bijten zij de hoenderen dood. Zij zijn de schadelijkste van alle rotten en muizen in de velden, huizen en schuuren. In het veld eeten zij koren en vrugten en verslinden de lampreitjens, de jonge patrijsjens en ander klein gevogelte; in den herfst be-geeven zij zig met troepen naar de schuuren, daar zij het stroo stuk bijten, veel graan verslinden en het overige met hunne vuiligheid besmetten; zij doen ook zeer veel kwaad en overlast in de huizen daar zij zig eens ingekwartierd hebben; zij werpen in de kelders bergen van aarde op, breeken door gemetselde muuren henen, bijten linnen en klejeren aan stukken, en rooven 's nagts het gevogelte weg; in de bovenste verdiepingen zullen zij zig niet begeeven, maar blijven altoos beneden; het is zeer moeijelijk hen uitteroeijen, want het zijn zeer sterke, stoutmoedige en kwaadaartige dieren, welke de katten niet gaerne aantasten en die zig sterk verweeren, als men hen wil vangen; hunne beet is zelfs gevaarlijk en genéest niet gemaklijk; zij koomen ook niet ligt in de vallen en aan lokaas met vergift vermengd; men kan hen nog het best daartoe verleiden met spek, suiker wortel en gebraden ajuin. In sommige plaatfen in Duitschland zijn deeze dieren somtijds in zoo groote menigte in de huizen geweest, dat zij verbaazende schaden aanregteden, gelijk te Quedlimburg, daar zij in het jaar 1778 eerst met een wagenvragt met zooden van den Hartz, een berg in de nabuurschap, gebragt zijn

Zijn geworden en in sommige plaatsen hebben zij bijna alle huizen ondermijnd gehad. Op enige plaatsen op den Hartz hebben zij 's nagts den kinderen de huid van de vingeren afgevreten. De honden maaken jagt op deeze dieren met eene dolle woede, gelijk zij op de water-rotten doen; ook kunnen de wezeltjens en fretten hen overmeesteren, waarom men deeze laatste dieren ook in hunne holen zendt om hen te vangen, gelijk men hen tot de konijnen vangst gebruikt; men zegt dat zij vertrekken van de plaatsen daar konijnen gehouden worden. Zij trekken van tijd tot tijd in groote troepen verre weg, waarom men dit dier ook de *reizende rot* genoemd heeft. In den winter slaapen zij niet, maar zitten in hun hol, dat zij tot aan den rand met graan, eikels en anderen voorraad vullen.

Deeze dieren vermenigvuldigen zig op eene verbaazende wijze, want zij krijgen elk jaar driemaal jongen, en wel van twaalf tot vijftien te gelijk, ja zelfs tot agttien en negentien; dus zal een paar van deeze dieren in een jaar ten minsten van zes en dertig tot vijf en veertig jongen voortbrengen; wanneer men slegts stelt dat een paar in het eerste jaar veertig jongen krijgt en die een en twintig paaren het volgend jaar ook veertig, zoo zijn 'er in het tweede jaar reeds agt honderd en twee en tagtig van die dieren en in het derde jaar agttien duizend vijf honderd en twee en twintig; hier uit oordeele men in hoe korten tijd deeze rotten eene geheele landstreek of eene stad vervullen kunnen.

Het is dan geen wonder dat dit dier zig meer en meer

over de waereld verspreidt; het is oorspronkelijk uit Oost Indie of Perſie afkomstig en was voor het begin van deeze eeuw in Europa onbekend; maar zedert zijn deeze Veld-rotten naar Europa gekoomen en hebben zig in den tijd van negentig jaaren zeer verre in dat waerelddeel voortgeplant, zoo dat zij nu in Frankrijk, in Engeland, Duitschland en Rusland in menigte gevonden worden; zij zijn egter nog niet in koude landen doorgedrongen. In Engeland bespeurde men hen eerst in het jaar 1730, daar zij denklijk door schepen moeten zijn overgebracht; rondom Parijs zijn zij eerst in het jaar 1747 of 1748 verschenen; maar in de Nederlanden worden zij zoo veel ik weet, nog niet gevonden en het is te wenschen dat men daar van die lastige gasten mag bevrijd blijven; het is egter zeer te vreezen dat zij zig den eenen of anderen tijd ook aldaar zullen uitbreiden, want, wijl zij zoo sterk vermenigvuldigen, met troepen trekken, niet bevreesd voor water zijn en zig al verder en verder verspreiden is, 'er geene reden om te denken dat zij die landstreeken ook niet zullen intrekken, daar overvloed is van het geen hun tot voedzel verstrekt.

DE HUIS - ROT.

De Huis-rot of gemeene Rot is een alleseetend dier laag van pooten en gebogen van rug met een langen kaalen geschubden staert, dat meest in de huizen verkeert. Zijne algemeene gedaante is te bekend dan dat die eene onstandige

dige beschrijving zoude behoeven; hij heeft 'een langwerpigen kop, puntigen smoel, het onderst kaakbeen korter dan het bovenste, grootte oogen, grootte, breede kaale ooren; hij kan zijn lijf zeer lang uitrekken, maar als hij in zijne gewoone gestalte zit, schijnt hij kort, naardien hij zijn rug dan rond gebogen houdt; hij heeft baardknevels en even zoo veele tanden als de twee voorige diertjens, gelijk ook zoo veele teenen; zijn staert is lang, bijna geheel kaal en met schubbetjens bedekt, die op ringetjens staan, welke om de staert loopen; het wijfjen heeft zes borsten op den buik en vier op de borst, doch bij sommige heeft men een of twee minder gevonden. De Rot is zwartachtig aschgrauw van kleur van boven, en ligt aschgrauw of grijs van onderen; men vindt egter verscheidenheid in derzelver kleuren; daar zijn bruine, andere die bijna zwart zijn; andere zijn rosfer en andere grijzer; daar zijn ook bonte met witte en grauwe vlekken; ook vindt men geheel witte; deeze hebben roode oogen, gelijk de witte muizen; witte konijnen en andere geheel witte dieren hebben; doch deeze witte rotten schijnen wederom grauwe of bruine jongen voorttebrengen, ten minsten in gemaatigde luchtstreeken, gelijk men daarvan de bevinding gehad heeft.

Zoodanig is de Rot, dien wij in onze huizen vangen; maar is die Rot niet veranderd zedert hij in de wooningen der menschen is gaan huisvesten? en welke was de gedaante van den wilden Rot? Dit is niet gemakkelijk te zeggen, wijl men, zoo verre ik weet, geene andere van deeze dieren dan onze gemeene huis-rotten vangt. Ik

zal

zal egter waagen te gisfen dat de huis-rot niet veel van den wilden rot zal verschillen, want, schoon de Rotten dicht bij de menschen leeven, zijn zij egter verre van den mensch onderworpen te zijn; zij zijn geene eigenlijke *huis-dieren*, of *tamme* dieren; de Rot leeft dan ook bi na naar zijne zinlijkheid, maar verkiest liever onder dak te wezen dan in de open lucht, verkiest liever te wonen daar overvloed van spijs is dan in het veld, daar het somtijds, vooral des winters, schraal omkoomt; dit kan zeekerlijk invloed op zijne gedaante gehad hebben, maar die verandering, die hij ondergaan heeft, zal dan zeekerlijk ook niet groot zijn; hetzelfde zal ik in dit opzigt bij voorraad van de Muis aanmerken.

De Rot is een zeer, vraatzugtig dier, en gebruikt zoo wel dierlijk voedzel als gewassen; hij eet allerlei graanen en vrugten en in het gemeen alle de spijsen, die hij in de huizen vindt, als brood, kaas, spek; dit niet alleen, maar hij eet ook papier en knaagt zelfs de klederen aan stukken; hij kruipt in de nesten van de duiven en zwaluwen en haalt de nieuw uitgebroeide jongen weg, hij zal ook jonge konijntjens weg-rooven; in kort, de Rot vreet alles wat hij overmeesteren kan; men zegt zelfs dat hij scorpioenen opvreet. De Rotten scep en gaerne voorraad in hun hol te zaamen en draagen dus weg het geen zij niet daadlijk op-eeten; wanneer zij op een graan-zolder koomen daar zij hun gewoon verblijf niet houden, zetten zij hunne haren op en wentelen zig dus in het koren, wanneer 'er veele korrels tusfchen hun haren blijven zitten, die zij dan

dan op die wijze naar hun hol wegdraagen; zij drinken weinig of niets, of kunnen ten minsten lang zonder drinken blijven, al is het dat zij enkel droog voedsel gebruiken.

De Rotten zijn zeer boosaartig en stout en stellen zig, als zij aangetast worden, sterk te weer, al is het tegens een mensch, voornamelijk als zij jongen hebben; alsdan zal de moeder haar kroost hardnekkig tegens de katten verdedigen. De gedugtste vijanden van de Rotten zijn de Katten, en vooral het Wezeltjen, dat door de dunheid van zijn lighaam den Rot in zijn hol gaat opzoeken; alsdan ontstaat 'er een hardnekkig gevegt, dat somtijds wel lang duurt, maar waarin het Wezeltjen eger altoos de overwinning behaait; ook worden de Rotten van de Uilen verslonden en door de groote slangen in de landen daar dit kruipend dier is, dat hen leevende inslokt. Het is bekend dat men, om hen zoo veel mogelijk uitteroeyen, katten in de huizen houdt en hen voorts in vallen zoekt te vangen of met *arsenicum* te dooden, dat daarvan den naam van *Rottekruid* gekregen heeft.

De Rotten brengen verscheiden maalen in het jaar jongen voort en gemeenlijk vijf of zes te gelijk, waaruit blijkt dat deeze dieren in korten tijd ongelooflijk zouden kunnen vermenigvuldigen, doch gelukkiglyk dooden en vreeten zij elkanderen; als zij veele in getal zijn en 'er schaarschheid kooft, vallen de sterke de zwakke aan, bijten hen dood, openen hun vervolgens den kop, vreeten de hersenen op en dan het overige van het lighaam:

haam; als het verteerd is, gaan zij des anderendaags weder aan het vegten tot een hunner dood is, en dit duurt zoo voort tot de meeste om hals en opgevreten zijn; dus belet dit dier, door zijne geaartheid zijne eigen al te groote vermenigvuldiging. In de beschrijving van den reizenden rot hebben wij reeds gezien dat deeze hen ook verblindt of doet verhuizen.

Doch zoo de Rotten tegens hun eigen geslacht woe-den, verhaalt men daarentegens ook van hun dat de oude zwakke Rotten, die hunne kost niet meer zoeken kunnen, door de jonge gevoed worden. Zulke oude Rotten, die stil in hun hol blijven, strengelen zig dikwijls zes of agt te zaamen met hunne staerten aan elkanderen; wanneer men hen dus vond, dagt men somtijds dat dit maar een dier was en heeft het iden naam van *Rotten-Koning* gegeven.

De Rotten zijn uit Europa oorspronkelijk, en wel uit het midden van dat waerelddeel, en hebben zig door hetzelfde overal verbreid, uitgezonderd verre Noordwaards, daar het te koud voor hun is, want zij zoeken de warmte en teelen sterkst voort in warme landen; dus vindt men hen ook niet in de Noordlijke deelen van Noorwegen, Zweden en Rusland. Men vindt hen in menigte in Perzie en Indie, in China en op de volkplantingen in Afrika. In Amerika wierden zij oorspronkelijk niet gevonden, dan naardien zij zig in de schepen zoo wel als in de huizen nestelen, en als dezelve ontladen worden, naar land zwemmen, zijn zij op die wijze ook in dat waerelddeel overgebracht geworden,

gelijk ook aan de Kaap de Goede Hoop en op Isle de France, daar zij zig zoo zeer vermenigvuldigden, dat men het eiland verlaaten moest, en andere eilanden van Indie. Op de eilanden in de Zuid-Zee, als Ota-hiti, en de andere Societeit-eilanden, zijn zij in zeer groote menigte gevonden, doch ik denk dat zij aldaar ook door de eerste Europische schepen gebragt zijn. In Gujana houden zij zig voornamelijk in het suikerriet op, waarom de inwoners, als zij dat riet gesneden en ingezameld hebben, de overgebleven bladeren en steelen in brand steeken, waardoor veele duizenden rotten verbranden moeten.

De Rotten zijn een zeer schadelijk gedierte en van weinig nut voor den mensch; daar zijn egter volkeren die Rotten eeten, gelijk de Jakuten en Chineezen; men heeft ook wel door zee-volk de Rotten zien eeten, die zij op het schip vonden en deeze lieden zeggen dat hun vleesch niet onsmakelijk is.

DE HUIS - MUIS.

De Muis is een alleseetend diertjen, omtrent van gedaante als de Rot, maar kleiner, met eenen langen staert, het leeft in de huizen; het onderscheid dat tusschen den rot en de muis plaats heeft bestaat voornamelijk in de grootte; men weet dat de Muis meer dan de helft kleiner is dan de Rot; daar heeft egter nog een klein onderscheid tusschen deeze soorten van dieren plaats, dit namelijk dat de Muis geen' nagel aan den dnim heeft; zijn hair is ook
kor-

korter en zagter dan bij den Rot; en de kleur is ook onderscheiden; de Muis is donker graauw van boven en geelachtig wit van onderen; men vindt verscheidenheden, die zwarter of geelachtiger zijn, gelijk ook witte met graauwe vlekken; men heeft ook geheel witte Muizen met roode oogen.

De Muis is egter sierlijker van gedaante dan de Rot; zij heeft zelfs een snedig voorkoomen en haare bewegingen zijn vlug en levendig; als de vrees haar doet loopen beweegt zij haare kleine pootjens met zoo veel snelheid dat zij als over den grond schijnt te glijden eer dan te loopen. Het is een zeer vreesachtig diertjen, niet kwaadaartig gelijk de Rot, maar zagtzinnig van aart, dat zij meest des daags stil in zijn hol houdt, maar bij nacht 'er uit koomt, om zijne kost in de eetens-kassen te zoeken, zij loopt niet van huis tot huis als de Rot, maar verwijdert zig weinig van de plaats daar zij geboren is. Haare levenswijs is omtrent dezelfde als die van den Rot; zij drinkt, even als deeze, weinig, waarom men een maaltijd daar geen drank is een *muizen maaltijd* noemt. Zij is zeer scherp van gehoor en ook van reuk en smaak, zij is zeer lekker en wil gaerne verscheidenheid van spijs hebben, naardien zij dan dit dan wat anders de voorkeus geeft; zij wordt in dezelfde landen als de rot gevonden, en is, gelijk de rot, door schepen naar vreemde gewesten overgebracht; in Amerika zijn zij thans zoo gemeen als in Europa; meest overal daar Rotten zijn vindt men ook Muizen, doch het is egter opmerkelijk dat in Sardinie wei Rotten gevonden worden, maar dat 'er geene Muizen zijn.

De

De Muizen zijn gemeener en talrijker dan de Rotten; ook teelen zij sterk voort, en wel in alle jaargetijden; zij jongen verscheiden maalen in het jaar en krijgen gewoonlijk vijf, zes of zeven jongen tegelijk, die binnen veertien dagen hunne eigen kost kunnen gaan zoeken. Zij zijn zeer schadelijke diertjens in de huizen, vermits zij, behalven het nadeel dat zij in eetenskasfen doen, ook gaten in klederen bijten; zij eeten ook papier en kunnen veel schade in eene bibliotheek aanrigten; men zegt egter dat zij papier knabbelen als zij niet bij water kunnen koomen, waarom men in de boekerijen, daar muizen zijn, water nederzet.

Hoe wild en vreesachtig dit diertjen ook is, zal het egter, als men het niet vervolgt of verjaagt, zig zoo verre aan de menschen gewennen, dat het zelfs ceten uit hunne handen zal koomen haalen. Men heeft een voorbeeld gezien dat eene Muis dagelijks op een zeker uur als 'er gegeeten wierd op de tafel kwam en zoo lang wagtete tot men haar enige spijs gaf, waar van zij zig verzadigde en vervolgens weder heen liep. Dikwijls hebben lieden, die in gevangenisfen opgesloten zaten, zig vermaakt met de Muizen aan zig te gewennen, hetgeen in die droevige omstandigheden des te beter konde gelukken door de groote stilte, die 'er gemeenlijk heerscht als iemand alleen in een kerker opgesloten is. De Baron van Trenck verhaalt dat hij, toen hij te Magdeburg opgesloten zat, twee jaaren lang eene Muis zoodanig gewend had, dat zij den geheelen dag met hem speelde en uit zijnen mond kwam eeten; doch eens op

eenen nagt maakte zij door haare sprongen op een houten bord zoo veel gerugt, dat de schildwagt, die voor de gevangenis stond, zig verbeeldde dat Trenck aan het breeken was; men kwam dan 'smorgens in zijne gevangenis onderzoek doen, en, niets vindende, vroeg men hem waar door dat gerugt veroorzaakt ware; hij zeide dat het eene Muis geweest was; hij floot en aanstonds kwam zijn muisjen op zijnen schouder zitten. De officier, die de wagt had, nam haar mede en zettede haar in de wagtkamer neder, maar de Muis verborg zig en begaf zig weder naar het hok van Trenck, daar de schildwagten haar den geheelen nagt aan de deur hadden hooren knaagen en toen men op den middag de deur opende, gevoelde hij zijn muisjen langs zijne beenen op klauteren; het kwam op zijnen schouder zitten en tragtete door duizend sprongen zijne blijdschap uittedrukken, zonder zig te laten afschrikken door degeene die daar tegenswoordig waren. Een ieder was verwonderd en een ieder wilde de Muis hebben; de Majoor nam haar mede en gaf haar aan zijne vrouw; deeze liet eene fraaie kooi voor haar maaken, maar de Muis wilde niet eeten en stierf binnen weinige dagen.

Op dezelfde wijze heeft men ook zelfs de Rotten somtijds mak weeten te maaken. La Tude, een man die in Frankrijk vijf en dertig jaaren in gevangenis heeft doorgebracht, verhaalt dat hij eens verscheiden Rotten aan zig gewend heeft, die bij hem in zijn hok kwamen, en op zijn roepen verscheenen, en die het eeten uit zijne hand kwamen neemen. Zij wierden eindelijk zoo mak

dat

dat zij zig door hem in den nek lieten krabben zonder wegteloopen.

De witte Muisjens worden somtijds tot vermaak in kooijen gehouden, waarin zij vermenigvuldigen: Over enige jaaren plagten veele juffers haar vermaak daarin te vinden, doch de flegte reuk, welke de Muizen door haare pis van zig geeven, heeft dit doen flaa-ken.

Eer ik de historie van de Muis eindig zal ik hier nog van een zonderling geval gewaagen, dat in een fransch tijdschrift vermeld is geworden. Iemand, die eene broei-kooi met kanarie-vogelen had, waarin een wijfjen zat dat jongen uitgebroeid had, merkte dat het mannetjen van den kanarie-vogel niet alleen eeten bragt in het mandjen, waarin zijn wijfjen zat, maar beurtelings ook in een mandjen daar nevens. Hier over verwonderd zijnde en onderzoek doende, bevond hij dat 'er eene Muis haare jongen in het andere mandjen gelegd had en dat de kanarie-vogel dit diertjen zoo wel een bek vol eeten bragt als aan zijn wijfjen; de Muis flak den bek buiten het hokjen om het voedzel te ontvangen en de vogel flak op dezelfde wijze zijn bekjen in dat van de Muis om haar het voedzel overtegeeven. De nieuwsgierigheid der huisgenooten om dit zonderling verschijn-zel te zien viel haar zoo dikwijls lastig dat zij einde-lijk, na veertien dagen, haare jongen verliet, die toen egter groot genoeg moeten geweest zijn om op zigzelve te leeven.

De Muizen worden door de katten, marters, we-
R 2
zels,

zels, egels, rotten en andere viervoetige diertjens verflonden, gelijk ook door de uilen en andere roofvogelen; men vangt haar in de huizen ook met vallen en men plaatst vergift om hen te verdelgen; men zegt dat banket, waarin bittere amandelen zijn, een vergift voor deeze diertjens is; ook verjaagt men hen van de korenzolders door den reuk van enige kruiden; hiertoe geeft men een kruid op dat de zwarte of tuin-nagtschade genoemd wordt, gelijk ook wilde munt en takken van de laage vlier, voor welke gewasfen de Muizen wijken zouden; Muizen heeft men meermaalen geëeten zoo wel als Rotten; men plagt de velletjens te bereiden, om onder de armen gedraagen te worden, waardoor men het zweeten op die plaats dagt voortekoomen.

DE GROOTE VELD-MUIS.

De groote Veld-muis is een alles-eetend dierijen, omtrent van gedaante als de Muis met een' langen staert, dat in het veld leeft; zij is egter wat grooter dan de Muis; haar kop is veel dikker en grooter, de oogen zijn grooter en uitsteekender, haare ooren grooter en haare pooten langer, zij is vaal van kleur met zwart gemengd en van onderen wit, zij heeft een langen staert.

Dit diertjen woont door geheel Europa in het veld, in de boschen en in de tuinen en wel in groote menigte; des winters koomt het ook in de schuuren en huizen; het bewoont holen onder den grond, daar het eene groote menigte eikels en nooten bij elkanderen gaëtt;

gaert; zijn hol is in twee vertrekken verdeeld, van het een maakt het zijne voorraad-schuur en in het ander woont het met zijne jongen. Zij doen veel schade aan het gezaaide, vooral als men eiken bosfchen zaait, als wanneer zij de gezaaide eikels weghaalen; zij eeten ook kleine vogeltjens, en vreeten de snippen en lijsters, die zij in strikken gevangen vinden, op; ook verflinden zij de kleine veld-muizen die eene andere soort van muizen zijn, en wanneer 'er schaarschheid van eeten in den winter kooft, eeten zij elkanderen op, gelijk ik van de spits-muizen, rotten en gemeene muizen verhaald heb.

De groote Veld-muizen teelen sterk voort; zij brengen meer dan eens in 't jaar jongen ter waereld en dikwijls negen of tien te gelijk. Zij worden verflonden door de wolven, de vosfen, de marters, door de roefvogelen en door die van hun eigen geslacht; men kan haar met een gebraden noot vangen, welke men aan een stokjen bindt, met welk men een steen opzet; als zij dan die noot willen weghaalen, valt haar de steen op het lijf; op deeze wijze heeft iemand eens twee duizend van die dieren in drie weeken op een stuk land gevangen. Men laat ook wel op velden daar 'er zeer veel zijn zwijnen loopen; deeze dieren wroeten hunne holen om en vreeten hen op, of trappen hen dood. Men heeft eens eene geheel witte gevonden. Daar is nog eene andere soort van Veld-muis, die de *kleine Veld-muis* genoemd wordt; deeze is maar zoo groot als een muis; zij zweemt in gedaante meer naar den Water-rot en is aanmerkelijk en gemaklijk te kennen door zijnen korten

staert, die de helft korter is dan bij de voorige Muizen; zij zijn vaal of graauw van kleur.

DE BRAND-MUIS, DE AKKER-MUIS.

Dit is een *Muisjen*, kleiner dan de groote *Veld-muis*, dunner en smaller dan de *Huis-muis*, met eenen tanelijk langen staert; de kop is wat langer en de snoet wat spitser; het is geelachtig ros van kleur met eene zwarte streep over den rug; van onderen is het wit.

Dit diertjen leeft op het veld en komt in Duitschland voor; maar nog meer in Rusland. In het jaar 1763 of 1764 waren 'er zoo groote menigten van deeze dieren in de strecken om Kasan en Arsk in Rusland, dat niet alleen de gantsche aarde, maar ook de huizen, waar in zij anders niet gaerne koomen, vol waren; zij kwamen van honger het brood van de tafels eeten en haalden het den menschen bijna uit de handen; de winter maakte een einde van deeze plaage.

DE WATER-ROT.

(Pl. XVII, Fig. 2.)

De *Water-rot* is een alleseetend diertjen omtrent van grootte en gedaante als de *Rot*, ook met een' langen staert, maar die in en bij het water leeft. Hij is dikker dan de *Huis-rot*; zijn bek is korter en zijn smoel stomper, zijne ooren zijn

zijn korter en zijn staert zoo lang niet als die van den Huis-rot; voor het overige koomen deeze dieren tamelijk wel overeen; hij is bruinachtig van kleur van boven en aschgrauw van onderen. Het wijfjen heeft agt tepels, vier op de borst en vier op den buik. Men vindt enige verscheidenheid onder deeze dieren; men heeft eene zwarte waargenoomen en eene die eene groote witte vlek op den rug en de schouderen en eene kleine witte streep op de borst heeft.

De Water-rot woont niet in de velden en boschen noch in de huizen, maar aan de kanten van rivieren, van slooten en gragten; in de steden begeeft hij zig egter in de rioolen en koomt door dezelve somtijds in de huizen om eeten te zoeken, doch blijft 'er niet; hij leeft voornamelijk van visch, en eet de kuit van dezelve op, hij voedt zig ook met kikvorsch, met waterinfekten, met kruiden en wortelen. Hij zwemt zeer wel, schoon hij de vingeren der voeten niet met een vlies aaneenverbonden, maar zeer wel gescheiden heeft, hij zwemt ook onder zoo wel als boven water, maar kan egter niet zeer lang onder blijven zonder adem te haalen, waardoor hij zeer wel verdrinken kan, hetgeen hem ook te beurt valt, als hij bij ongeluk in een vischkuik gekropen is om 'er de vischen uittehaalen en 'er niet schielijk genoeg weder uit kan koomen.

De Water-rotten krijgen gemeenlijk zes of zeven jongen tegelijk, en teelen mischien meer dan eens in het jaar voort; ik heb egter eens een nest gevonden, waarin elf jongen waren; het ras deezer dieren is dan ook in

vogtige moerasfige laage plaatfen vrij talrijk, vooral in ons land, dat zoo waterrijk is; men vindt hen ook geheel Europa door, behalven in de koudfte landen; zij worden, gelijk de Huis-rotten, van de katten gevangen en de honden zelve zijn woedende tegens deeze dieren; de roofvogelen kunnen hen niet gemaklijk betrappen, maar zij hebben vijanden aan de zeer groote snoeken, die hen fomtijds leevende inflokken.

Het vleesch van den Water-rot is, naarmen zegt, vrij goed om te eeten en in sommige ftreeken van Frankrijk plagten hen de boeren op vasten-dagen (als of hun vleesch visch ware) te eeten. Zijn vleesch wordt ook bij de Jakuten gegeeten, die zijne huid tot pelswerk gebruiken. Men vangt hen in fuiken; ook kan men hen fomtijds in ondiepe flooten met den fnapphaan onder water fchieten, gelijk ik fomwijlen gedaan heb.

DE WORTEL-MUIS, DE OECONOMISCHE
OF SPAARZAAME MUIS.

(Pl. XVII, Fig. 3.)

De Wortel-muis is een gewasfen eetend diertjen, dat overeenkomst met de Muizen en wel met de Veldmuis heeft, met eenen korten ftaert. Haar lijf is vrij dik en zij is op den rug geel met zwart getint, van onderen is zij ligt grijs. In getal van tanden en vingeren komt zij met de voorige Muizen en Rotten overeen. De ftaert is dun,

dun, rond, hairig. Het wijfjen is wat grooter dan het mannetjen.

Dit diertjen valt in de Noordlijke landen van Europa, die aan de Oost- en Ijs-zee liggen, in Kamtschatka, Siberie enz. Het houdt zig op in laage vogtige valeien en dalen tusfchen het gebergte, zelfs aan de sneeuwbergen, maar is in drooge zandige gronden niet te vinden. Deeze Muis maakt zig onder den grond, dien zij, als hij wat te vogtig is, enigzints ophoogt, ronde platgewelfde nesten eene halve el wijd en eene staande hand hoog, waarin verscheiden schuinsche pijpen uitloopen, die slegts zoo wijd zijn, dat men 'er naauwlijks enen vinger in kan steeken. Hier maakt zij zig een bedjen van afgebeten stukjens gras. Naast aan dit nest graaft zij twee of meer spijs-kelders, die nog grooter zijn dan het nest zelf, waarin weder andere onderaardsche loopgraaven of ritten uitkoomen. In deeze spijs-kelders draagt zij den gantschen zomer door, met eene verwonderlijke naarftigheid, voorraad van verscheidene zeer zuiver gereinigde wortelen tot haaren winter-voorraad. Het is naauwlijks te begrijpen hoe een paar zulke kleine zwakke dieren zulk eene menigte wortelen uit den taaien grond kunnen uitgraaven en bijeendraagen als men gemeenlijk bij een nest vindt; want zelden wonen 'er meer dan een paar in een nest, ja somtijds slegts eene enkele Muis. Bij elk nest zijn drie, vier, ja nog meer zulke voorraad-kelders en een van deeze bevat dikwijls agt, ja tien ponden schoon gemaakte wortelen. Zij graaven haare wortelen dikwijls ta-

melijk verre van haare nesten uit en daar zij zig in menigte ophouden, daar ziet men overal holletjens in het gras daar wortelen uitgegraaven zijn, welke zij op de plaats zelve van de spruiten, van alle vezelen en aarde reinigen, in stukjens van twee tot drie duimen lengte deelen en agteruit naar hun nest sleepen; zij maaken zig daartoe door het gras kleine padjens, die in malkanderen en overal henen loopen en die zij maaken door het gras aftebijten. Zij verkiezen altoos de beste wortelen van iedere soort (en zij verzamelen veele verschillende soorten) en pakken die zeer vast in malkanderen, gedeeltelijk onder elkander vermengd, gedeeltelijk bij soorten. Deeze voorraad moet haar tot haare winter-teering dienen; in den zomer leeven zij van bezieën en kruiden. Als de winter over is, vindt men de voorraad kelders ledig, uitgenoomen eenen, die gemeenlijk onaangeroerd blijft. De ledige nesten worden door haar in het voorjaar weder goed vermaakt, dat het werk van de mannetjens schijnt te zijn, terwijl de wijfjens on-tusfchen gaan zorgen om dezelve weêr op nieuw te vullen. Uit deeze omstandigheden blijkt de reden van de benaaming van *Wortel-muis* en *sparzaame Muis*, welke men aan dit diertjen gegeven heeft.

In het voorjaar beginnen deeze diertjens voor het eerst te paaren, wanneer het wijfjen eene muskus-reuk bij zig heeft, die niet onaangenaam is. Zij werpt dikwijls slegts twee of drie jongen; maar zij vermenigvuldigen zoo sterk, dat men daaruit besluiten moet dat zij meer dan eens in het jaar jongen krijgen.

Dit

Dit diertjen heeft nog eene andere bewonderenswaerdige eigenschap. Het is, namelijk, zeer geneigd om in zekere jaargetijden in groote hoopen naar andere landstreeken te trekken, omtrent als de trek-vogelen doen; deeze eigenschap zullen wij in meer andere viervoetige dieren, vooral van het muizen-geflacht en bijzonder bij den Lemming opmerken. Deeze optocht geschiedt in zulke groote hoopen, dat zij dikwijls twee uren gaans agter malkanderen lang zijn, zij trekken altoos in eene rechte linie naar het Noord-westen, alle rivieren, zee-boezems en meiren, die zij ontmoeten, zwemmen zij stoutlijk over, schoon 'er veele van de vogelen en vischen opgevreeten worden. Deeze tocht geschiedt in de maand Julij en in October koomen zij op dezelfde wijs in Kamschatka terug. Zij worden van veele vossen en allerhande roofdieren nagevolgd, die 'er eene goede vangst van maaken. Even gelijk men nu uit het trekken van de vogelen enige voorspellingen omtrent het weder kan doen, wijl die diertjens zoo sijn van zenuwgestel schijnen te zijn, dat zij de veranderingen, die in de lucht koomen, eerder gevoelen dan de menschen, zoo houdt men ook de verhuizing van deeze Muizen voor een teken dat 'er stormachtig en nat weder zal koomen en haare terugkomst als eene voorbeduiding van eenen goeden tijd tot de jagt en de visch-vangst; het gevoel van zekere voortekenen van weêrverandering zal dan deeze dieren waarschijnlijk tot zulke tochten aanzetten.

De nijverheid van deeze diertjens koomt den Kam-
schat-

fchatdaalen en Tongufen en andere Siberifche volkeren, die den grond niet bebouwen, wonder wel te pas. In den herfst, als die Muizen haare fpijs-kamers gevuld hebben, zoeken zij haare holen op; en berooven die van de wortelen, onder welke hun die van de wilde pimpernel bijzonder aangenaam zijn, om als thee te drinken en zelfs te eeten; doch wijl de Muis ook wortelen van de wilde kervel, een kruid dat voor den mensch vergiftigd is bijeenbrengt en nuttigt, moeten die 'er zorgvuldig uitgezocht worden. De Kamfchatdaalen, die deeze Muis zeer veel achten, ontnemen haar niet alles maar laaten haar een klein gedeelte houden; andere Siberifche volkeren, die van die muizen leven, zijn zoo billijk niet en laaten hun niets overig; maar de Jakuten behandelen haar nog erger en eeten den voorraad op en de Muis daar bij, als zij haar krijgen kunnen. Dus worden deeze diertjens en hunne voorraad ook door de wilde zwijnen opgezocht en gegeten.

DE BERG-MUIS, DE LEMMING.

(Pl. XVII, Fig. 4.)

De Lemming is een van gewasfen leevend diertjen, dat met de Rotten overeenkomst heeft, met een korten ftaert; om zijne uittochten vermaard; hij verschilt egter in enige opzigten van de Rotten; hij is zoo groot als een middelmaatige Water . rot en heeft omtrent de gedaante van eene
 Muis;

Muis; zijn kop is rond en zijn smoel stomp en zijn bovenlip tot aan den neus gespleten; hij heeft zoo veele tanden als de voorige dieren van het rotten- en muizen-geslacht, korte baardborstels, kleine zwarte oogen, korte ronde ooren die naar agteren nederliggen, eenen korten hals; zijn lijf is kort in een gedrongen; zijne pooten zijn kort en hebben alle vijf vingers met kromme nagelen; zijn staert is kort, dik, stomp en met hair bezet, zijn hair is lang, zijne kleur is geel, bruin gewaterd met zwarte vlekken, ter zijde van den kop, aan de keel en den buik wit; zijn staert en voeten zijn graauw. — Ziet daar de beschrijving van den *Noorweegschen* Lemming, welken men op de aangewezen plaat vindt afgebeeld; doch daar is nog eene andere soort die de *Russische* genoemd wordt en die van deeze verschilt. Zij is kleiner, heeft korter nagelen, korter hair, maar het grootste verschil heeft plaats in de kleur; deeze is vosfen-geel of ros met zwarte hairen doormengd, met eene bruinachtige streep, die van den neus over de oogen en ooren loopt, eene bruine streep boven op den kop en enige bruine in den nek; aan de zijden is het lijf bleek, geelachtig van onderen en de keel is wit.

Alzoo de Lemmingen dik van lijf zijn kunnen zij niet hard loopen; het zijn zeer moedige dieren, die zig te weer stellen als men hen aantast; als men hen met een stok wil slaan, werpen zij zig op den stok en bijten 'er zoo fel in, dat men hen dus aan de tanden hangende kan opligten; ook veyten zij zeer sterk onder elkanderen en

ver-

vernielen elkaër in groote menigten; zij piepen als jonge honden; het wijfjen krijgt vijf of zes jongen te gelijk, dat, naar alle waarschijnlijkheid, meermaalen in een jaar geschieden moet, want hun getal groeit somtijds tot eene ongelooflijke menigte aan. Het heeft agt borsten als de Muizen. De Lemmings graaven zig holen onder de aarde en gaan daar de wortelen der kruiden en planten eeten; of zij graaven die met hunne klauwen uit; hierin bestaat hun voedsel, gelijk ook in velerhanden gewassen; zij woonen in menigte dicht bij elkanderen onder de aarde, bijzonderlijk onder aard-hoopen, waarin zij hunne onderaardsche gangen hebben. Zij brengen den winter niet slaapende door, maar loopen onder de sneeuw herom, waarin zij gaten maaken om lucht te hebben, men heeft niet opgemerkt dat zij zig eenen winter - voorraad verzamelen.

Dit diertjen woont in Lapland en Noorwegen en wel bijzonder op de gebergten, die deeze landen van elkanderen scheiden; de Rusfische verscheidenheid, die ik boven beschreven heb, woont in de Rusfische landen, als in Rusfisch Lapland in Borandie en Petzora en in de landen daar omtrent.

Het gebeurt in sommige jaaren dat deeze dieren in ongelooflijke menigten van hunne gebergten naar beneden koomen trekken en zig naar de vlakten en de zee begeeven. Deeze verhuizing van de Lemmingen geschiedt zelden en naauwlijks in tien jaaren eens en is een voorbode van eenen gestrengen winter en mischien geschiedt zij uit gebrek aan voedsel. Hoe dat zij, de omstandigheden,

heden, met welke dit trekken geschiedt, zijn zeer merkwaardig en verdienen wel alhier beschreven te worden. In den herfst wanneer 'er zoodanig eene verhuizing van Lemmings geschieden zal, verzamelen zij zig tot benden, en elke bende trekt in eene regte linie, in lange kolommen, die een paar spannen breed, dikwijls verscheiden ellen van elkanderen verwijderd en gelijkwijdig aan elkander zijn, het gebergte af, en zoo talrijk zijn die benden, dat de reizigers somtijds verscheiden uren moeten wagten tot dit rotten-leger voorbij is; dus trekken zij als in een heirleger van de Laplandsche Alpen, Zweden en Noorwegen in; en van 't gebergte Koelen, 't welk het ampt Nordland van Zweden afscheidt, ten deele door Nordland en Finmark naar den Oceaan, ten deele door Zweedsch Lapmark naar de Boden-zee. Onder weg vreeten zij al wat groen is van de aarde weg, zoo dat het overal waar zij getrokken zijn, uitziet of het een omgeploegd veld ware. Zij trekken meest des avonds en in den nacht voort; bij dag liggen zij stil. Niets zal hen hunne regte linie doen verlaten; zij gaan door vuur en water om regt uit te blijven trekken, al is het dat veele daarbij omkoomen; zij vinden altijd de rigting van hunnen weg weder, als men hen daarvan afbrengt, ja zelfs in het water; ontmoeten zij, in het overzwemmen van eene rivier, eene schuit, dan klimmen zij 'er in en springen aan de andere zijde 'er weder uit, om hunne streck te houden; vinden zij een hooibarg in hunnen weg, dan maaken zij 'er zig een gat door henen, door het hooi opteeten en weg te slepen, liever dan de-

dezelve omtrekken; koomen zij aan eenen muur, die om een veld staat en zoo steil is, dat zij 'er niet tegen op kunnen klauteren, of aan groote steenen, dan moeten zij wel voor dezelve wijken; maar zij trekken die dan ook slegts om en zetten vervolgens hunnen weg in dezelfde streek verder voort. Indien hun een mensch in den weg kooft, dan zullen zij niet voor hem wijke, maar tragten tusfchen zijne beenen doorteloopen of, gelukt dat niet, dan zetten zij zig op hunne agterfte pooten, en verweeren zig; men zegt dat de wijfjens, die onder weg jongen werpen, dezelve in den bek en op den rug met zig neemen; eindelijk koomen zij aan de zee, waarin veele zig begeeven en daar zij een tijd lang voortzwemmen tot zij ten laaftten verdrinken. Ondertusfchen zijn 'er veele die zoo verre niet koomen; want fommige geraaken door verfchillende toevallen, die hun op hunne reis bejegenen, om hals, andere worden eene prooi der beeren, wolven, vofsen, bontfems, marters, veelvraaten, hermelijnen, wezelen en roofvogelen, die hen in menigte natrekken, gelijk ook van de honden. Andere verftrooijen zig van den hoop af en brengen den winter in eenzaamheid door. In den volgenden zomer trekken de overgeblevene op dezelfde wijze weder naar het gebergte, maar zij zijn dan zoo fterk verminderd dat 'er van de honderd naauwlijks een teruggaat, zoo dat men hunnen terugtocht zelden bemerkt.

Dat de landbouwer met fchrik den tocht van deeze dieren aan ziet koomen kan men ligt begripen, wijl zij
het

het gras wegvreeten, het gezaaid koren met wortel en al verteeren, de tuinen bederven, in kort alles opeeten wat zij ontmoeten en dat niet in de schuuren geborgen is, want tot zijn groot geluk koomen de Lemmings nooit in de huizen of schuuren. Men heeft dan de aankomst van deeze dieren als eene landplaag aangemerkt en plagt in Noorwegen vast- en bededagen te houden, om de afwending van die plaag van den hemel aftebidden. Men verbeeldde zig aldaar dat de Lemmings uit de wolken regenden; hetgeen aanleiding tot dit verkeerd denkbeeld mag gegeven hebben is dat zij in het land waren eer men hen bemerkte had en dat het ook enige maalen kan gebeurd zijn dat een Lemming, die door eenen roofvogel in de lucht gevoerd was, zig los gesparteld heeft en uit de lucht is koomen vallen. Het is egter waar dat de boeren enigzins vergoeding krijgen voor de schade, die zij aanrigten, want zij hebben dan gelegenheid tot eene schoone jagt op de vossen, marters, veelvraaten en hermelijnen, die de Lemmings op het spoor volgen.

Het vleesch van den Lemming is niet goed om gegeten te worden; egter wordt het door de arme Laplanders genuttigd; wat het vel belangt; hoe fraai getekend het ook is, kan men hetzelfde egter niet bereiden en tot bont gebruiken, omdat het zoo teder van zaamenweefzel is, dat het niet zonder scheuren kan afgevild worden.

D E H A M S T E R .

(Pl. XVII, Fig. 5.)

De Hamster is een alleseetend dier van gedaante omtrent als een Rot met eenen korten staert en met wangzakken in den bek, dat zeer kwaadaartig en vernielend is. De Hamster is van de grootte van een Rot en verschilt in gedaante alleenlijk daarin van dat dier dat zijn kop grooter is, zijne ooggen kleiner zijn en dat hij eenen korten staert heeft. Hij is bleek vaal van kleur met aschgrauw gemengd over het lijf, doch ter zijde van den kop en het lijf is de kleur rosfer; onder de keel en wat ter zijde boven de voorpooten en ter zijde de borst heeft hij ligt geele vlekken, die omringd zijn van donker kastanjebruine in het zwarte vallende vlekken, die ook op de borst gezien worden; zijn staert is bijna kaal en geelachtig van kleur; van onderen is het dier geheel zwartachtig. Zoodanig is de kleur van den gewoonen Hamster, doch men vindt ook eene verscheidenheid die geheel zwart is, behalven dat egter doorgaans de omtrek van den smoel, de neus, de rand der ooren, de punt van den staert en de voeten wit zijn; deeze zwarte Hamsters zijn egter zeldzaam te vinden. Voor het overige onderscheidt zig de Hamster nog daardoor van de Rotten en Muizen, dat hij wangzakken heeft, dat is twee vliezige zakken ter wederzijde in zijnen bek, waarin hij de
 graa-

graanen, die hij naar zijn hol sleept, bergt en die al vrij veel koren kunnen bevatten.

De Hamster houdt zig op in gronden die maatig vast en maatig droog zijn en mijdt de zandige of al te vogtige of steenachtige gronden, waarin hij zig niet gemakkelijk hopen zoude kunnen graaven; hij verkiest liefst teellanden daar hij het koren dicht rondom zig heeft. In deeze gronden nu maakt hij zig hopen en ritten, waarin hij huis houdt, elke Hamster op zigzelve, want zelf het mannetjen en wijfjen woenen niet te zamen buiten den korten tijd van hunne paaring. Deeze hopen zijn verschillende. Het mannetjen maakt zig verscheiden kamertjens van de grootte van eene osfen blaas, en ook wel twee ja vier maalen zoo groot, zij zijn rondachtig, van boven gewelfd en van binnen geheel glad. De ingang is een schuinsch afloopende pijp of gang, voor welke gemeenlijk een hoopjen aarde ligt en boven dezelve zijn een of meer regt nedergaande gaten, die tot den vrijen omloop van de lucht dienen. In een der kleinste deezer kamertjens houdt de Hamster zijne woonplaats; dit is met stro bevoerd; de andere, een of twee tot vijf in getal, houdt hij voor zijne voorraadplaatfen of graan-schuuren, om 'er zijn winter-voorraad in opte leggen; deeze voorraadkamers hebben door gangen of ritten gemeenschap met de woonkamer. De oude Hamsters maaken hunne kamers dieper en hebben gewoonlijk meerder voorraad-kamers dan de jonge of de wijfjens. De schuinsche gang dient den Hamster om uittegaan en door de loodregte kruipt hij weder in zijn huis. De

wijfjens maaken zig in de lente een hol, waarin zij jongen; dit bestaat uit eene eenige wijde laage kamer, zonder voorraad-kamer 'er bij, of met ten hoogsten eene voorraad-kamer, wyl zij niet meer nodig hebben voor den korten tijd dat zij daar met haare jongen in woonen zullen; maar, in plaats van een enkel regt neêrlopend gat, heeft dat hol zeven of agt zulke gaten, waardoor de jongen vrij uit- en ingaan, zonder elkanderen te hinderen. Somtjids jaagt het wijfjen haare jongen uit dit hol en blijft 'er den winter over in woonen; maar meestentjids maakt zij zig een ander, dat dieper is dan dat van het mannetjen en dat met verscheiden voorraad-kamers voorzien is; deeze alle belegt zij met sijn stro, waarop zij rust en haaren voorraad oplegt.

Het voedzel van den Hamster is verschillende naar de tijden van het jaar. In den zomer voedt hij zig met allerlei groene kruiden, die hij aan den wortel afbijt en van welke hij een deel in zijn woon-hol draagt, maar niet in de voorraad kamers oplegt, in wortelen en boom-vrugten, die hij egter niet wegdraagt; in den herfst en in het begin en op het eind van den winter leeft hij enkel van graanen, erweten, boonen, en maakt zijnen winter voorraad van die veldvrugten, welke de nabuurige velden hem aanbieden; dat hij op den grond vindt neemt hij mede, maar hij weet egter met eene zonderlinge behendigheit graan of de boonen uit de airen of peulen te pellen; met deeze vult hij zijne wangen-zakken, die elk wel anderhalve once koren kunnen bevatten, zoo dik op, dat zij sterk gezwollen

len

len staan, en dus draagt hij het naar zijne spijs-kamers, daar hij de zakken ledigt door met zijne voorste pooten tegens dezelve te drukken; hij zuivert gemeenlijk het graan, eer hij het medeneemt, van al het overtollige en zamelt elke soort bijzonderlijk in, waar door het dan ook in zijne spijs-kamers soort bij soort ligt; hij pakt het daar zoo vast in dat men moeite heeft het van mal-kander te scheiden; men vindt somtijds tot tien ponden graan in eene kamer, zoo dat de oude Hamsters tot honderd ponden graanen bijeenverzamelen. Als het graan begint te spruiten, graaft de Hamster eene kamer die nog dieper ligt en brengt zijn graan daarin over, na dat hij eerst de kientjes heeft afgebeten. Behalven deeze spijzen uit het groeiend rijk, eet de Hamster egter ook dierlijk voedzel; hij vangt kevers, kleine vogeltjens en muisen; ook vreeten de Hamsters, gelijk de Rotten, elkanderen. Zij drinken zelden en kunnen zelfs, gelijk de andere muizen en rotten, het drinken misfen. Somtijds drinken zij hun eigen water.

De Hamster heeft eenen gang als een Egel en kan niet hard loopen, zoo dat hij gemakkelijk is intehaalen; hij loopt meest des nagts herom, of bij donker weder, ook des daags, anders rust hij bij dag en legt dan als een bal zaamengevouwen. Klimmen kan hij niet zeer, als hij geen steun heeft, gelijk in den hoek van een muur. Als hij eet, of zig wascht, gaat hij op zijne agterpooten zitten, gelijk de rotten ook doen; zijne stem is een gegrommel: als hij schreeuwt, piept hij als een jong varken. Hij is zeer sterk in de tanden en kan een plank

van anderhalven duim dikte in korten tijd doorknaagen, als zij niet te glad is. Het wijfjen heeft agt prammen, vier op de borst en vier op den buik en krijgt, omtrent vier weeken na dat het mannetjen bij haar in haar hol gekoomen is, gemeenlijk de eerste maal drie of vier, en anders van zes tot negen jongen te gelijk, andere zeggen wel tot zestien jongen toe, die kael en blind, maar met alle hunne tanden geboren worden en welke, als zij drie weeken oud zijn de moeder verlaten, die hen dan ook niet langer bij zig houden wil. Zij zijn in een jaar volwasfen. Het wijfjen krijgt meermaalen in een jaar jongen; de zwarte Hamsters paaren met de bonte, maar de zwarte houden zig egter meer aan elkanderen en brengen dan ook weder zwarte jongen voort; men rekent dat de Hamster omtrent zeven of agt jaaren leeft; zij zijn niet alle jaaren even menigvuldig op dezelfde plaats, ja fomtijds verminderen zij zoo sterk dat zij zeldzaam worden en op andere jaaren zijn zij weër menigvuldig, voornamelijk in natte jaargetijden.

In de maand October als het koud begint te worden, begeeft zig de Hamster in zijn hol, stopt alle de gaten zoo vast als mogelijk is met aarde toe; dan graaft hij zig eene dieper woon-kamer en ook dieper voorraad-kamers, waarin hij zijnen voorraad overdraagt, terwijl hij de ledige kamers met aarde vult; hij leeft van dien voorraad tot het zoo koud wordt dat hij in zijnen winterflaap valt, waarin hij tot het voorjaar blijft; de koude is egter alleen niet genoeg om hem zoo te doen verflijven, vermits men bij ondervinding gezien heeft dat die

die Hamsters, welke men in-kamers hield, niet verftijfden, fchoon het vroom; hiertoe is het ook noodzaaklijk dat zij van de buitenlucht afgefloten zijn; ook zullen zij, als men hen opgraaft en aan de open lucht blootftelt, binnen weinige uren ontwaaken. Als zij in het voorjaar ontwaaken, verteeren zij eerst hunnen voorraad onder den grond; als die opgeteerd is, koomen zij voor den dag en gaan zig welhaast eene nieuwe wooning bereiden.

De Hamster is een zeer kwaadaartig dier en, als hij de grootte van den Tijger had, zou hij nog meer dan deeze te vreezen zijn en hem in woede nog te boven gaan; hij is altoos verhit op het vegten en wordt zoo woedend als hij een ander dier ziet, dat hem te na koomt, dat hij het terftond aanvalt, zonder te vreezen, hoe groot het ook zijn mag; hij zal zig eer met ftokken laaten dood ftaan dan dat hij enigzints toegeeven of wijken zoude. Als hij een mensch bij de hand of elders gevat heeft, moet men hem dooden om zig van hem te ontfiaan. Als hij met volle zakken gelaaden naar huis keert, kan men hem, als men hem verrascht, veilig vatten, wijl hij dan niet bijten kan; maar als hij zijnen vijand hetzij eenen hond, een anderen Hamster of enig ander dier tijds genoeg gewaar wordt, ledigt hij zijne zakken, dan blaast hij zijne wangen-zakken op, klappert van gramfchap met de tanden, zet zig op zijne agterfte pooten en springt dus op zijnen vijand los, dien hij, als hij wijkt, nahuppelt. Zoo hij zijn sprong wel neemt, vat hij zijnen vijand met de tanden en laat niek

weder los voor hij hem gedood heeft of zelfs het leven heeft verloren; maar de hond is hem veeltijds te gaauw, vat hem in zijn sprong van agteren en bijt hem dood. Hij zal zelfs een paerd aantasten en men heeft een voorbeeld gezien dat een Hamster, die getergd wierd van een' man die te paerd zat, het paerd naar de keel sprong en 'er met zijne scherpe tanden aan bleef hangen. Als twee Hamsters elkanderen zoo ontmoeten dat zij elkaer niet ontwijken kunnen, vegten zij onvermijdblijk, en wel tot een van beiden dood is, die dan van den anderen wordt opgevreeten. Deeze gevegten geschieden zelfs tusfchen de mannetjens en de wijfjens; ja zelfs als het mannetjen bij het wijfjen in haar hol is om te paaren en de weinige dagen dat die tijd duurt over zijn, zou zij hetzelfde lot van hem ondergaan, zoo zij niet de voorzigtigheid had van hem te ontwijken, of, zoo zij de sterkste is, hem te dooden. Als men Hamsters bij malkanderen opsluit, vermoorden zij elkaer tot 'er maar een overblijft; wordt de Hamster in zijn hol aangegrepen, zoekt hij zig eerst door graaven te redden; het wijfjen laat dan haare jongen in den loop en graaft zig met groote gaauwigheid in; de jongen zoeken hetzelfde te doen, als zij reeds groot genoeg zijn; een volwasfen mannetjen zal stout genoeg zijn om, den graaver, als hij niet op zijne hoede is, te ontmoet te springen en met zijn tegenweer genoeg te doen te geeven.

De vijanden van den Hamster zijn voornamelijk de marters, de buafing en eene foort van wezel, de Tigeriltis genaamd, die hem in zijn hol opzoeken, doo-
den

den en opeeten; de laatste is gewoon in zijn hol, dat gemeenlijk een verlaaten hamster-hol is, een voorraad van tien en meer dood gebeten Hamsters bij malkanderen te draagen; ook wordt hij vervolgd van de vosfen, van de gieren en andere roofvogelen; de honden en katten jaagen ook op de Hamsters, schoon zij hen wel doodden, maar niet opeeten.

Wijl de Hamsters den oogst zeer benadeelen en verminderen, heeft men op allerhande middelen bedagt geweest om die dieren, daar zij in menigte zijn, zoo veel mogelijk uitterocijen; men heeft vallen voor hun gefield, rottekruid en ander vergift voor hun gelegd; doch dit alles is niet voldoende genoeg, waarom op veele plaatsen door de overigheid eene kleine belooning op het vangen van elken Hamster gezet wordt; dit doet dat 'er lieden zijn die hun werk daarvan maaken; zij graaven hen uit hunne hopen op, en zijn op die wijze in staat eene ongelooflijke menigte van die dieren in een rond jaar te vangen. In het jaar 1621 vond men om de stad Gotba alleen 54429 Hamsters, in het jaar 1770 vond men 'er 27574 en in het jaar 1772 vond men 'er 22812; ja men meldt dat men in het Gothasche in een jaar over de tagtig duizend van die dieren gevangen heeft en binnen drie jaaron 146139 Hamster vellen heeft geleverd.

Het vleesch van den Hamster wordt op sommige plaatsen door de arme menschen gegeeten, maar schijnt nauwelijks eene eetbare spijsje te zijn, wijl de honden en katten het zelfs versmaaden; hun vel wordt bereid en in allerlei klederen gevoerd; het graan dat zij ver-

zamelen , wordt door de Hamster-graavers buit gemaakt.

De Hamster hoort eigenlijk in Hongarijen en Duitschland t'huis , maar verbreidt zig meer en meer ; hij leeft ook in Polen in de Ukraine , in Lijfland , in Zuidlijk Rusland , Tartarije en Siberie.

DE DUIN-MOL.

(Pl. XVII, Fig. 6. het mannetjen.)

De Duin-mol is verkeerd een Mol genoemd , wijl hij meer overeenkomst met de aard-muizen of met de rotten heeft dan met de mollen , hetwelk dan ook de reden is dat hij hier op de muizen en rotten volgt ; de Hottentotten noemen hem de *Hippopotamus-mol* ; het is een van gewasfen leevend dier , van gedaante omtrent als een rot met een puntigen smoel , eindigende in een platten snoet als van een varken , en met een korten staert ; het graaft als de Mollen . Hij is langer en dikker dan een Mol of Rot ; zijne pooten zijn kort en zijn buik sleept altoos op den grond ; zijn smoel is , als gezegd is , langwerpig met een platten varkens-snoet ; hij heeft baardborstels , zijne oogen zijn klein , zijne ooren zijn niet uitsteekende , maar vertoonen van buiten slegts een gat , in het midden van eene ronde vlak geplaatst , die ligter is dan de kleur van het lijf ; in ieder kaakbeen heeft hij twee snijdtanden ,

den, welke men zien kan, al is de bek gesloten, zij zijn zeer breed en van vooren als in twee verdeeld of dubbeld; in elk kaakbeen zijn agt kiezen, vier ter wederzijde, hetgeen in alles twintig tanden uitmaakt, maar, dat het zonderlingst is en dat dier, voor zoo veel men weet, van alle viervoetige dieren alleen eigen is, zijne tanden en kiezen zijn beweegbaar en hij kan dezelve naar believen verwijderen of bijeenvoegen.

Voorts heeft de Duin-mol aan elken voet vijf vingers, van zeer lange witachtige nagelen voorzien, eenen platten staert met lang hair bedekt, gelijk dat hetwelk de knevels uitmaakte; ook was 'er zulk stijf hair als varkensborstels aan het onderste van de pooten. Hij is witachtig, van boven met een geele tint en aan de zijden en onder den buik graauw.

Deeze dieren onthouden zig in de duinen, in den omtrek van de Kaap de Goede Hoop, dicht bij de zee, maar men vindt hen niet binnen in het land. Zij leven onder den grond als de Mollen en maaken gaten en ritten en werpen de aarde tot hoopen op als de Mollen; het is gevaarlijk te paerd te rijden op plaatsen daar deeze dieren in den grond zijn, wijl de paerden somtijds tot de knie toe daar in zakken en op die wijze moeten vallen; zij doen zeer veel schade in de tuinen en wijnbergen; zij leven van wortelen en bollen; zij kunnen niet snel over den grond loopen en worden dus buiten haar nest gemakkelijk gevangen; maar zij kunnen zig zeer vaerdig met het voorste gedeelte van het lighaam naar beiden zijden slijngen, om, wanneer zij aangegepen

WOR-

worden, hunnen vijand met de tanden te vatten; hierin heeft men gemeend te bemerken dat dit klein dier veel overeenkomst had met den grooten Rhinoceros. Zij zijn kwaadaartig, zij bijten sterk en het is gevaarlijk hen te tergen. Zij moeten sterk vermenigvuldigen, want zij zijn zeer talrijk; men vangt hen in verscheiden foorten van vallen.

Daar is aan de Kaap nog eene andere soort van dieren, die zeer grootte overeenkomst met deeze heeft; men noemt haar de *kleine Kaapsche Mol* of de *Bles-mol*.

DE BLIND - MUIS.

(Pl. XVII, Fig. 7.)

De Blind-muis is een van gewasfen leevend diertjen, van de grootte en bijna de gedaante van een Rot, zonder staert, zonder uitsteekende ooren en zonder oogen. Ziet daar een zeer merkwaardig diertjen. Het heeft een rond lijf, uitgerekt en van agteren zeer rond afloopende. Zijn kop is breeder dan het lijf en van boven plat. Men kan volstrekt geene oogen aan hetzelfde bemerken; wanneer het vel afgetrokken is, ziet men egter ter plaatse van de oogen een rond bolletjen, ter grootte van een slaapbol-len zaadjen, dat door het vel bedekt is, dit dier is dan ten eenemaal blind; het heeft geene ooren die van bui-

ten

ten zichtbaar zijn, maar slegts twee kleine gehoor-gaten, tanden in getal als het voorige dier. Zijn hals is stijf; het heeft in het geheel geenen staert, maar ter plaatse van denzelfen slegts een klein knobbeltjen; het heeft korte pooten met vijf teenen; zijn hair is digt, zagt, donker graauw van kleur, om den snoet heeft het eenen witten zoom. Het wroet als de Mollen en maakt zig even zulke holen en ritten; elk deezer diertjens woont in zijn eigen hol; zij voeden zig met wortelen en bollen van planten en zijn niet menigvuldig aantetrefsen.

Schoon deeze dieren blind zijn, koomen zij egter dikwijls uit hunne holen te voorschijn; en hun gehoor en vooral hun gevoel schijnen des te fijner te zijn, zij zitten dan altoos met eenen opgeheven kop in de gestalte gelijk het in de figuur is afgebeeld. In tijd van nood verdedigen zij zig zeer fel met huune breede tanden; zij geeven een piepend geluid.

Of deeze dieren winter-voorraad verzamelen en of zij een gedeelte van den winter in eenen staat van verdooving doorbrengen is nog niet bekend; het laatste is egter niet waarschijnlijk, wijl men hen nog zeer laat in den herfst ziet wroeten. Zij paaren in de lente en in den zomer en het wijfjen brengt van twee tot vier jongen te gelijk voort, welke zij aan twee borsten voedt.

Dit diertjen woont in Polen en in Zuidlijk Rusland.

Ik zal nu geene verdere beschrijving geeven van nog andere in de velden en bosfchen leevende foorten van Muizen en Rotten, als de *Perchal-rot*, de *Dwerg-muis*, die waar half zoo groot is als de Huis-muis, de *Snavel-muis*, die eenen puntigen smoel heeft als de Spits-muis, de *Streep muis*, de *Berk-muis*, de *Paerel muis*, de *Gestreepte Muis*, de *Klip-muis*, de *Knoflook muis*, die van knoflook leeft, de *Roode Siberifche Muis*, de *Ajuin-muis*, die ajuin opzamelt en eet, de *Woldraagende Muis*, welker hair lang en bijna zoo dun als spinrag is, zoo dat de Peruviaanen het voorheen voor beste wol gebruikten, de *Tulpen-muis*, die van wortelen, maar voornamelijk van de bollen van de gemeene Tulpen leeft, de *Schwertel-muis*, de *Ural-muis*, de *Labradorifche Muis*, die niet veel in gefalte van den Lemming verfchilt, de *grootte Woud-muis*, de *Faäk-muis*, de *Siberifche Zand-muis*, de *Rijst-muis*, die een groote verniel-ler van de rijst is, de *Vlek-muis* en de *Ob-muis*, welke vier laafte wangenzakken als de Hamster hebben, de *Mol-muis*, de *Schar-muis*, en nog enige onbepaalde en weinig bekende foorten, wjl het bestek van dit werk mij tot andere geflachten en foorten van dieren roept.

* *
*
*
*

HET MORMELDIER, DE MARMOT.

(Pl. XVII, Fig. 8.)

Het Mormeldier is lomp van gestalte en dom van aanzien; het leeft van gewassen en brengt den gantschen winter in verdooving of in eenen zeer vasten winter-slaap door.

De gestalte van het Mormeldier is noch sierlijk, noch fraai; het vertoont geene vlugheid, maar eer logheid; het heeft een dik en gevuld lighaam, dat zoo laag op de pooten is, dat zijn buik den grond raakt, terwijl het agterstel verlaagd is, hetgeen altoos bij de dieren een voorkoomen van logheid geeft, als of het agterlijf nasleepte; zijn kop is dik en het dier houdt dien, als het zit, wat opwaarts; zijn bek is kort en dik en stomp en de bovenlip gespleten; het heeft zwarte baardborstels, de oogen staan ter zijden van den kop als bij den haas; de ooren zijn kort en ruig; in den bek heeft het twee en twintig tanden; in elk kaakbeen twee snijdtanden en in het bovenst ter wederzijde vijf en in het onderst ter wederzijde vier kiezen; aan zijne voorste pooten heeft het vier vingeren en de voorste voeten zijn wat binnenwaarts gekeerd; de agterste voeten hebben 'er vijf en staan integendeel wat buitenwaarts; alle zijn met sterke scherpe nagelen voorzien, die zeer bekwaam zijn om tot het oprabben van de aarde te dienen en, om hen
in

in het beklauseren der rotsen te helpen; de staert is ruig middelmatig van lengte en wordt meest al door het dier regtuit gehouden. Een volwasfen Mormeldier is bijna zoo groot als eene kat: het is gemeenlijk graauw van kleur, op den kop en rug zwartachtiger, daar agteren bruinachtiger; de keel, hals, borst en buik zijn geelachtig rood met graauw en zwart vermengd.

Het wijfjen van den Marmot heeft tien prammen, vier op de borst en zes op den buik; zij paaren eens in 'tjaar, in April en Mey en na zes of zeven weeken krijgen zij jongen, maar drie of vier te gelijk, de jongen groeijen schielijk tot volwasfenheid en hun leeftijd strekt zig flegts tot negen of tien jaaren uit, waarom deeze foort van dieren niet zeer sterk vermenigvuldigd of verspreid is.

De Marmot woont meest op hemel-hooge bergen, als op de Alphen van Zwitferland en van Savoien, op de Tyrolfche Ijsbergen en op het Pyreneesch en Apenynsch gebergte; hij is ook in Oostenrijk, Polen en in de Ukraine te vinden; maar overal op de kruinen van hooge bergen, daar geene boomen meer wasfen en daar geene menschen of kudden woenen; hier vindt men hen op de eenzaamste plaatsen meest aan de zonne-zijde van de bergen, vermits zij zeer veel van de zonneschijn houden, waarin zij uren lang gaan liggen en het is aanmerkenswaardig, dat men dit dier in Savoie op eene zekere plaats op klippen ziet, die midden in de ijsbergen alleen op zigzelve uitsteeken, als eilanden in een bevrozen zee, verscheiden mijlen verre van gronden, die
niet

niet met ijs bedekt zijn en die in het gantsche jaar maar omtrent zes weken vrij van sneeuw zijn.

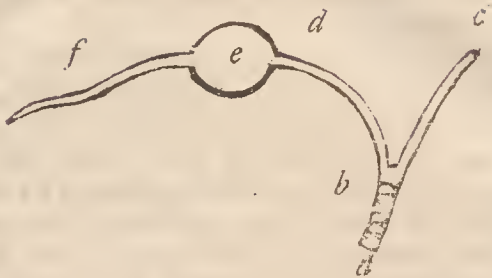
Van deeze dieren onthoudt zig altijd eene menigte bij malkanderen, die een gezin uitmaaken; overal vindt men daar in den grond gaten, holen en gangen, bijzonderlijk onder kleine steenhoopen; deeze gangen loopen op- en nederwaarts en slingeren heen en weder; dit nu zijn slegts hunne zomer-holen, die overal even wijd zijn en niet diep onder den grond door loopen; zij dienen hun om des zomers in te slaapen en te schuilen, en, als 'er onraad kooft, te vlugten; doch in den winter hebben zij andere holen, welke in de Natuurlijke Historie van den Marmot eene bijzondere beschrijving verdienen.

Schoon de Marmot op de hooge bergen, daar hij woont, bijna altijd in sneeuw en ijs verkeert, wordt hij egter door de koude van den aannaderenden winter verdoofd en valt in eenen diepen slaap, waarin hij van het begin van October of enige dagen vroeger tot de maand April en dus vijf volle maanden en somtijds vijf en eene halve of zes maanden geheel gevoelloos, zonder te eeten of te drinken, doorbrengt; ja het is waarfchijnlijk dat die Mormeldieren, welke ik gezegd heb dat op de Savooische ijsbergen op afgezonderde klippen huishouden, ten minsten tien maanden van het jaar slaapen en dus maar een klein gedeelte van hunnen leeftijd waakende doorbrengen; hij verzamelt dan ook geen en voorraad voor den winter, wyl zijn instinct hem leert dat hij dien niet nodig zal hebben, maar maakt zig een gemak-

lijk hol onder den grond, met een bed van hooi, waarop verscheiden deezer dieren hunnen winterflaap bij elkanderen doorbrengen; dit hol maaken zij met malkanderen en helpen elkaër om het hooi en de mosch 'er in te draagen, dat hun tot hun bed moet dienen; sommige bijten het gras af, dat zij enigen tijd laten liggen om het tot hooi te laten droogen; andere draagen het in hunne bekken weg; en terwijl zij druk hier mede bezig zijn, zit een van hun op eene hooge rots en houdt daar de wagt; zoo dra deeze schildwagt een mensch, een hond, een arend, of enig ander verscheurend dier gewaar wordt, waarschuuwt hij door een zeker geluid de andere, die dan alle naar binnen trekken en van de schildwagt, die de laatste kooft, gevolgd worden. Men heeft wel gezegd, gelijk men zulks ook van den Bever gezegd heeft, dat de Marmotten tot het wegvoeren van dit hooi elkanderen als sleden gebruiken, dat sommige Marmotten op den rug gaan leggen en hunne pooten uitstrekken, dat de andere hooi op hen laaden, dat vervolgens een andere Marmot met uitgestrekte pooten op dat hooi gaat leggen om het regt te houden, en dat de andere hen als eene slede bij den staert voortsleepen; aan dit sleepen en schuuren over den grond heeft men het toegeschreven dat sommige Marmotten kaal op den rug zijn en dat hun het hair aldaar is afgesleten; doch niettemin is dit een verzinsel, zoo wel als bij den Bever; dat hun het hair somtijds van den rug afgesleten is kooft daar van daan dat de ritten, door welke deeze dieren kruipen, en die zij graaven, zoo eng zijn, dat zij

zij noodwendig met hunne ruggen tegens de aarde schuuren; want zij zijn naauwlijks wijder dan dat men 'er de vuist in kan krijgen.

Het hol dat zij graaven moet niet altijd eveneens van gedaante en van rigting zijn, wijl de Marmotten-graavers in de beschrijving, die zij van hunne holen geeven, zeer veel verschillen, en geen wonder, want in eenen grond graavende, die steen- en rotsachtig is, moeten zij dikwijls belemmeringen van steenen in den grond ontmoeten, waarna zij hun werk moeten rigten; sommige beschrijven hun winterhol in de gedaante van een Y, waarvan de voet de galerij is, waarin zij te slaapen liggen, en de twee takken de pijpen, die naar buiten loopen, doch die niet naast, maar boven elkanderen zijn, en waarvan de bovenste tot uitgang zou dienen, en de onderste die schuinsch naar beneden op het hangen van den berg zou loopen om hunne vuiligheden kwijt te worden; ik denk egter dat zulk een hol geen winterhol zal geweest zijn; het winterhol heeft maar eenen uitgang, dien zij, als zij in hunnen winter-slaap zullen vervallen, zeer vast en digt toestoppen. Iemand, die zelf dikwijls Marmotten in hun winterhol opgegraaven heeft en dus wel kan weten hoe het gebouwd is, geeft 'er deeze tekening van:

Bij *a* is de buitenste opening van het hol, welks pijp egter in den winter tot bij *b* toegestopt is; dit toegestopte eind is twee, vier, vijf of meer voeten lang en is zoo sterk en vast met aarde, steen zand en gras gevuld, dat men moeite heeft om het te openen; aan het eind van deeze toegestopte pijp deelt zig de gang bij *b* in twee, de een loopt naar *c* en is eene blinde pijp, welke, gelijk men verzeekert, die dieren dient om, als zij nog niet slaapen, hunne vuiligheden te bergen; de voornaamste pijp loopt naar *d* en loopt eindelijk wat hooger in den grond; zij heeft egter somtijds nog enige zijdegangen, welke hun in tijd van nood tot vlugt-gangen dienen. De lengte van den voornaamen gang is niet altijd dezelfde; maar somtijds is hij langer, somtijds korter en menigmaalen wel dertig voeten lang; hij loopt bij *d* in hunne slaap-kamer *e* uit; deeze slaap-kamer of

dit

dit winter-leger *e* is een rond of ovaal hol, van drie tot negen voeten over het kruis wijd, grooter of kleiner naar het gezin is en naar de grond hun toegelaaten heeft te maaken. Hierin ligt eene menigte droog hooi en mosch, waarop de diertjens dicht bij elkanderen en met den kop aan hun agterste gekeerd liggen te slaapen, zoo koud als ijs en zonder enig teken van leven of ademhaaling te laten blijken. Men vindt 'er van twee tot twaalf of veertien liggen en somtijds heeft men ook in een hol twee bedden en twee hoopen Marmotten aangevonden. Uit de slaap-kamer *e* loopt eene vlugtpijp *f* die zonder uitgang is; deeze pijp moet egter zelden in het hol gevonden worden, wijl andere die niet gezien hebben, of mischien is zij gemaakt door eenen Marmot, die onder het graaven wakker geworden is en op de vlugt is gaan voortgraaven; de pijp *c* is ook door andere niet gevonden, zoo dat die 'er ook niet altijd is en het hol dan maar uit eene pijp met de slaap-kamer zou bestaan; mischien maaken zij de pijp *c* in het voorjaar als zij wakker worden, wanneer 'er nog sneeuw ligt en zij dus hunne zomer-holen nog niet gebruiken kunnen.

De Marmotten kunnen deeze pijpen zeer gezwind graaven, gelijk men dikwijls ondervindt, als men deeze dieren wil uitdelven voor zij te deeg in hunnen winter-slaap gevallen zijn; want, zoo dra zij bemerken dat 'er gegraven wordt, begeeven zij zig in de vlugtpijp *f*, en graaven al verder en dieper voort; men hoort hen, men vindt hun versch werk en volgt het al graavende na en doch kan men hen niet magtig worden, als zij niet

door steenen of rotsen gestuit worden. Men merkt ook op dat , schoon zij zoo eene groote ruimte onder de aarde uitgraaven, egter geene hoopen aarde voor hun hol liggen; zij verstaan de konst om de losgekrabde aarde gelijkmatig te verdeelen en vast te kloppen, zoo dat hunne onderaardsche gangen geheel glad en bijna als gewelfd schijnen en tegens het instorten verzeekerd zijn. Zij maaken niet elk jaar een nieuw winter-hol; zij draagen slegts het oude hooi uit en versch hooi in de plaats.

Als men hen met voorzigtigheid opgraaft, dat is, als het reeds wat koud is en als men den ingang der ontdekte pijpen zoo goed mogelijk gesloten houdt, vindt men deeze diertjens slaapende en kan hen dus medeneemen; brengt men hen op eene warme plaats of legt men hen in de zon, dan beginnen zij binnen weinige minuten te snorken en zig al buitelende heen en weder te bewegen; als men hen in eene warme kamer houdt, kan men hen den gantschen winter wakker houden; maar als zij in eene koude kamer zijn, maaken zij zig des winters een bed van alles wat zij bijeen kunnen sleeven en leggen zig daarop neder.

Het voedzel van den Marmot bestaat uit kruiden en wortelen, vooral uit het tederste en schoonste gras en eene soort van water-kervel; zieëen of vrugten groeijen 'er niet op de plaatsen daar zij gevonden worden; tammen Marmotten kan men allerlei spijzen te eeten geeven, vleesch, brood, fruit, groenten, wortelen, kool, kévers, springhaanen; vooral zijn deeze verlek-
kerd

kerd op melk en boter; de melk is ook het eenigst vogt dat hun smaakt, zij drinken maar zelden water en wijn willen zij in het geheel niet proeven. Daar was iemand die twee Marmotten had, welke den winter in eene koude kamer op een nest van oude vodden doorbragten; toen men in het voorjaar naar hen gong zien, was de een geheel ontwaakt en had den anderen van honger en gebrek aan ander voedsel bijna geheel opgevreten; hier uit moet men egter niet besluiten dat de Marmotten vleescheetende dieren zijn, alzoo dit slegts uit nood geschied is. Als zij eeten, zitten zij op hun agterste als de inkhoortjens.

De Marmot geeft, als hij speelt of als men hem liefkoost, een mormelend geluid (waarvan men hem den naam van *Mormeldier* gegeven heeft;) maar als men hem tergt of vrees aanjaagt, maakt hij, door eene foort van geblaas, zulk een sterk en doordringend gepiep, dat het in de ooren krast. Als zij zullen gaan graaven, gaan zij op hunne agterste pooten staan, kijken eerst overal in de rondte en zetten eene schildwagt uit; de eerste, die onraad gewaar wordt, geeft dat piepend geluid, waarop alle de andere met hetzelfde gepiep antwoorden, en de vlugt neemen; uit het getal van deeze piepingen nu weten de jagers aanstonds hoe veele 'er daar bij malkanderen zijn. Zij hebben een scherp gezigt. Zij zijn geene andere foorten van dieren vijandig; als zij door andere vervolgd worden, veranderen zij, om gerust te leven, van woonplaats en trekken van den eenen berg op den anderen, daar zij zig dan eene ge-

heel nieuwe wooning dienen te bouwen. Als zij evenwel in het naauw zijn, stellen zij zig tegens menschen en honden te weer en bijten en krabben geweldig. Zij schiejnen egter eenen natuurlijken afkeer van de honden te hebben en zullen, als zij wat gemeenzaam in de huizen worden, de grootste honden moedig aanvallen. Zij kunnen zeer goed de boomen en rotfen beklimmen en klimmen tusfchen twee muuren of rotfen in de hoogte, waarom men zegt dat de Savoiaardsche fchoorsteenveegers het klimmen in de fchoorsteen van de Marmotten geleerd hebben; zij loopen zeer goed op de agterfte pooten, waarom de Savoiaarden, die met deeze diertjens door geheel Europa op de kermisfen reizen, hen op laten zitten, op hunne agterfte pooten laten dansen, een stok leeren aanvatten en allerlei gebaerden en konstjens leeren maaken, om van de nieuwsgierige toekijkers een penningjen te verdienen.

Wat de wijzen van deeze dieren te vangen aangaat, die zijn zeer verschillende. Als men hen schieten wil, moet men zig voor den dag aankoomt versteeken; doch wordt de eerste Marmot, die uit zijn hol koomt, den jager door het gezigt of den reuk gewaar, dan piept hij en terstond verbergen zig alle de andere; dan kan de jager eenen halven of zelfs eenen geheelen dag wagten eer 'er weder een voor den dag koomt, want zij kunnen hem nog heimlijker en listiger beloeren dan hij hen kan doen. Als hij een derzelve dood schiet, moet hij geene rekening maaken binnen enigen tijd eenen anderen onder schot te krijgen. Men zet ook vallen voor,
die

die dieren aan den ingang van hunne hollen; sommige zijn zoo ingerigt, dat de Marmot, als hij het houtjen wegstoot door een zwaaren plank, die hem op het lijf valt, gedood wordt; maar andere zijn ijzeren sprenkels, waarin zij vast geraaken. Wanneer een met de pooten in zoodanig een sprenkel vast zit, maakt hij zulke een erbarmelijk geschreeuw en gejammer, dat hij allen den anderen een schrik aanjaagt, zoo dat zij alle verhuizen. De beste wijze van deeze dieren te vangen is dezelve gedurende hunnen winter-slaap uittegraaven; dan gevoelen die dieren naauwlijks hunnen dood, en men kan hen ook leevende medeneemen; in dien tijd kan men hun vleesch ook best door rooken en zouten goed houden; want de Marmotten worden door de bewoners van de valeien in die gebergten gegeten; veele houden hun vleesch voor een smaaklijk geregt, andere vinden het weder geene lekkernij, en zeggen dat het geil en vetachtig is; het is zeker dat zij in het begin van den winter zeer vet zijn; het vleesch heeft eene bijzondere onaangenaame smaak, die het door waschen, rooken en zouten verliest; men kookt ook een sop van hun vleesch, dat wit van kleur is. Het vet gebruikt men in- en uitwendig om pijnen te stillen; ook gebruiken het de boeren om de uiers van de koeijen te besmeeren als 'er verhardingen koomen; het versch afgetrokken vel wordt door hen met de vette zijde op den rug gelegd van iemand die pijn in denzelfen heeft, ook wordt het vet in lampen gebrand; van de huid maakt men bon- te voeringen voor pelsen en moffen.

D E B O B A K .

De Bobak is een dier dat zeer veel in gedaante en levenswijze met het vorig overeenkomt, waarom men het ook wel het *Rusfisch* of *Poolsch Mormeldier* noemt, hij is ten naastenbij zoo groot als de Marmot en gelijkt hem bijna volkoomen in maakzel van lighaam; hij heeft egter aan de voorste voeten een duim en dus vijf vingeren; het dier is rosachtig van kleur; daar zijn ook zwarte en witte.

Deeze dieren wonen op bergen van middelmaatige hoogte; zij graaven overal diepe pijpen of buizen, die ter zijde weder in andere pijpen uitloopen, en met kamertjens voorzien zijn, gelijk de holen van de Marmotten, waarin men somtijds van twintig tot veertig van dezelfde bij malkanderen vindt. Hunne levenswijze en huishouding, zijn na genoeg dezelfde als van de Marmotten; zij leeven ook van kruiden en wortelen; zij zijn zeer goedaartig en kunnen ook zeer tam en mak gemaakt worden. Zij gaan zig, zoo wel als de Marmotten, bij het aannaderen van den winter, in hun hol onder den grond verbergen, daar zij in eenen winter-slaap vallen en dus den winter zonder te eeten of te drinken doorbrengen. Zij krijgen vijf of zes jongen te gelijk. Ondanks de groote overeenkomst, welke men tusfchen deeze dieren vindt, paaren zij egter niet met malkanderen, maar zijn afzonderlijke foorten. De Bobak woont in Polen en Rusland.

De

De Kalmukken vangen deeze dieren in netten, die van paerdenhair gebreid en in de gedaante van een zak zijn met een naauwen hals; zulk een net spannen zij voor het hol van eenen Bobak en als hij 'er uit kooft, gaat hij in zijne domheid goedwillig in het net, fteekt zijn kop door den hals en zijne pooten door de maazen en blijft dus zitten tot hij gevangen wordt. In Rusland vangt men hen met vallen; men drijft hen ook met water uit hunne gaten om hen in het uitkoomen te vangen. Hun vleesch wordt van de Kalmukken, Kofakken en gemeene Ukrainers gegeeten; gekookt en gebraden fmaakt het, zegt men, zeer goed, als het niet al te vet is. Het vet wordt tot het bereiden van leder gebruikt en de vellen tot pelfen, maar dat bont is egter niet zeer in achtging.

DE SISEL OF SUSLIC.

(Pl. XVII, Fig. 9.)

*De Sifel of Suslic is een diertjen dat veel overeenkomst met het Mormeldier heeft zoo in gedaante als levenswijs, het heeft wangen-zakken als de Hamster. Het dier verfchilt veel in grootte; fommige zijn van de grootte van den Waterrot; andere zoo groot als Marmotten; de kop is dik, de fmoel rond, de bovenlip heeft het gefpleten; tanden zoo veele als de Marmot; het heeft groote uit-
ftee:*

steekende oogen, zwart of bruin van kleur, geene uitsteekende ooren, maar slegts een rand om het gehoor-gat als of het de ooren waren afgesneden geweest. Zijn lijf is van boven agter den hals wat ingevallen en van agteren rond en van onderen niet zoo buikig als bij het Mormeldier; aan alle vier de voeten heeft het vijf klauwen; het heeft eenen korten staert, die ruig van hair is.

Vermits dit diertjen over eene groote streek van den aardbodem verbreid is, zijn 'er enige verscheidenheden van te vinden; de voornaamste zijn de *gewaterde Sifel*, die van boven witachtig graauw met bruin of geel gemengd of gegolfd is; van onderen is hij bleek geel; hij is tamelijk groot en onderscheidt zig ook nog door zijnen langeren staert met lange graauwe en bruine haren; de *gepaerlde of gevlake Sifel*; hij is graauwachtig bruin met witte vlekken en heeft eenen korter staert; deeze heb ik tot mijne afbeelding verkozen. De *geelachtige Sifel*, die graauwachtig geel is, of effen, of wat gewaterd of wat gevlekt; van onderen is hij vuil wit en aan den kop heeft hij wat bruin 'er tuschen; de staert van deezen is gewoonlijk kort; het is deeze die somtijds van de grootte van een Marmot en somtijds slegts van de grootte van een waterrot gevonden wordt.

Deeze diertjens woonen in het vlakke veld en daar zij zig nedergezet hebben, daar worden zij ook menigvuldig gevonden en ondergraaven gantsche strecken gronds; elk hunner bewoont zijn eigen hol; de hollen

lig-

liggen maar enige spannen diep onder den grond, doch die der wijfjens dieper dan die der mannetjens; deeze hollen zijn slegts een' voet wijd, langwerpig rond, gewelfd en met droog gras gevoerd en zij hebben maar eenen ingang, schoon zij nog verscheiden ritten hebben, die zig gintsch en herwaarts uitstrekken; tegens den winter maakt hij dit gat toe, graaft zig eenen anderen gang tot dicht aan de oppervlakte van den grond en legt zig dan tot zijnen winter-slaap, in welken hij als de Marmot den winter doorbrengt; als de warmte van het voorjaar kooft, graaft hij dien bovensten gang door en kooft uit den grond te voorschijn.

Het voedsel van den Sifel is koren, haver, erweten, lijnzaad, kennipzaad, kruiden, bezieën, wortelen en jonge muizen en vogeltjens, dat zij alles in hunne gaten indraagen, om, als het te koud of te regenachtig is om uit te gaan, zig daar mede te voeden; bij schoon weder wandelen zij den geheelen dag rond, zoeken voedsel en, als zij onraad verneemen, waarschuuwt de een den anderen door een gepiep, waarop zij alle in hunne hollen vlugten; zij worden zeer ligt tam gemaakt; zij neemen de spijzen die men hun geeft, als het groote stukken zijn, met de voorpooten aan en gaan op hunne agterpooten zitten om die opteknaagen; als zij gegeten hebben, waschen zij zig zeer aardig; zij loopen al huppelende, sluipen door alle gaten, waardoor zij slegts hunnen kop kunnen steeken en slaapen op hunne agterste pooten zittende; het geluid, dat zij maaken is een zeer scherp gefluit; maar het is zonderling dat daar-

in

in even zoo wel verscheidenheid is als in hunne kleur en grootte.

Zij paaren in Maart of April, in kouder streeken in Mey; omtrent twintig of dertig dagen daarna brengen zij van drie tot agt jongen voort. Zij worden door bontfems en door de wezels in den slaap overvallen en gedood; behalven deeze vijanden hebben zij zig ook voor de valken, reigers en kraaien te wagten.

De Suslic bewoont Silezie, Bohemen, Hongarye, Polen, Rusland, Siberie, Tartarye en Kamschatka en de eilanden tusschen Kamschatka en Amerika liggende, waarom men denkt dat hij ook wel in Noord-Amerika zijn zal; men vindt hem in Asia tot in Indie en Persie, zoo dat dit dier wijd en zijd verspreid is.

Men vangt hen in vallen en strikken, of graaft hen in hunnen winterslaap uit den grond; bij enige Siberische volkeren wordt hun vleesch voor een lekker beetjen gehouden. Hunne vellen worden tot bont werk gebruikt, van welke de schoon gevlake meest aan de Chineezen verkogt worden; den kleinsten stroopen de Hongaarsche boeren het vel af en gebruiken het tot geld-beurzen.

Behalven deeze drie dieren, welke met elkanderen veel overeenkomst hebben en van veele alle Mormeldieren genoemd worden, schoon het beter is hen alle van elkanderen wel te onderscheiden, zijn 'er nog enige weinige andere, die ook niet veel van deeze verschillen, als het *Virginische*, het *Kanadafche* en het *berijpte Mormeldier*, die ik met stilzwijgen zal voorbijgaan.

DE GEMEENE INKHOORN, EEKHOORN
OF EIKHOORN.

De Inkhooorn is een zeer fraai, vlug en levendig van gewasfen leevend diertjen, met eenen langen zeer ruigen staert, dat meest op de boomen leeft en daar nestjens voor zijne jongen bouwt.

De gestalte van den Inkhooorn is fraai en sierlijk; zijne buigzaame leden, zijn fraaie ruige staert, zijne lugtigheid, vlugheid en gezwindheid in het klimmen en de levendigheid van alle zijne bewegingen, zijn schrandder uitzigt maaken dat diertjen tot een zeer behaaglijk voorwerp onder de Viervoetige Dieren. Hij is wat grooter dan een wezeltjen of dan een groote rot; zijn kop is dik, plat aan beiden zijden en boven wat verheven; zijn bovenlijf is sterk naar agteren getrokken en is gespleten; de onderlip is zeer kort en hij heeft vrij lange baardborstels; in den bek heeft hij twee en twintig tanden en kiezen; zij bestaan in twee snijdtanden aan het eind van beiden de kaakbeenderen, van welke de onderste tweemaal zoo lang als de bovenste zijn, en in vijf kiezen ter wederzijde in het bovenst kaakbeen, van welke de voorste zeer klein is en vier ter wederzijde in het onderste. Hij heeft groote, ronde, uitpuilende oogen ter zijde in den kop; zijne ooren zijn tamelijk groot, maar vertoonen zig grooter door een bosjen hair, dat op dezelve staat; de hals is kort en de rug is gekromd; de staert is lang en zeer ruig

ruig ter wederzijden met hairen bezet in de gedaante van eene pluim, met welke het dier zijn lijf kan bedekken om het te overschaduwē, of voor den regen te beschutten; zijne pooten zijn niet zeer lang, maar zijne voeten zijn groot en de vingeren dik, dat hem wel te pas komt in het klimmen op de boomen, hetwelk zijn dagelijks werk is; aan de voorste heeft hij vier vingeren met een wrat in plaats van een' duim, aan de agterste vijf; hij zit zeer gemakkelijk op zijn agterste en kan ook zeer wel op zijn agterste pooten staan, terwijl hem zijne voorste als handen dienen om zijn voedsel aantevatten en vasttehouden, als hij het afbijt of de vrugten schilt. De kleur van den gemeenen Inkhoorn is op het bovenste van het lijf en van buiten aan de pooten gelijk ook de staert fraai rood of rosachtig of bruin; onder aan de keel, op den buik en het binnenste van de pooten is hij wit; dan naardien dit diertjen door gantsch Europa in warmere en koude luchtstreeken verspreid is, vindt men groote verscheidenheden in de kleur; in Frankrijk, Engeland, Denemarken, Noorwegen, Zweden, Polen, Pruisen, Duitschland en andere landen zijn de roode de gemeenste; maar in Rusland heeft men roode die in den winter graauw worden, maar die in het Zuiden van Rusland egter nog eene roode tint behouden, voornamelijk op den rug, men heeft 'er ook bruine of zwarte, die in den winter graauwachtig bruin of loodkleurig worden, en de staerten van deeze zijn blinkend zwart; ook vindt men 'er witachtige, die wat grooter en in den winter gewaterd zijn;

zijn; deeze zijn in den zomer zeer bleek rood als zij jong zijn, maar als zij ouder zijn, zijn zij bruin rood en zijn ook wel zwart op de zijden en de pooten; deeze drie soorten paaren met elkanderen. In Duitschland aan den Harts zijn geheel zwarte; daar zijn ook geheel witte met roode oogen, doch die geene bijzondere soort uitmaaken, maar eene toevalligheid zijn, gelijk de witte muizen, witte mollen en witte haazen. Ook heeft men een zwart en wit gevleekten uit het Gothasche gezien, en eenen rooden met eenen sneeuwvitten staert.

De Inkhoortjens wonen door bijna geheel Europa overal daar boschen zijn, want men vindt hen nooit op de vlakke velden of in kreupelhout, maar in hooge boomen; zij koomen zelden op den grond, tenzij bij storm-weder als de boomen door zwaare winden heen en weder geslingerd worden of om vrugten op te raapen of te drinken; zij verbergen zig over dag in holle gaten in de boomen en koomen des avonds te voorschijn, loopen over de takken en springen zeer verre van den eenen boom op den anderen, in welke sprongen hun staert hun tot een roer verstrekt; ook kunnen zij met de grootste gaauwheid tegens den gladsten stam opklimmen; zij bouwen zig nestjens in de boomen, gelijk de vogelen; deeze nestjens bouwen zij van rijsjens en mos, dat zij zoo vast in een werken, dat zij 'er met hunne jongen veilig in zitten; somtijds zelfs dient een nest voor twee of drie Inkhoorns; het is rond en heeft maar eene opening van boven, zoo klein dat zij 'er even door kunnen kruipen; boven deeze opening is

nog een dakjen, dat puntig toeloopt, waar langs de regen kan afdruipeu en dat hen voor de vogtigheid beschut; zij betrekken egter ook wel verlaaten nesten van wilde duiven en andere vogelen.

De Inkhoornen leeven van vrugten, amandelen, ocker- en hazelnooten, eikelen, beuken-pitten, pijnboom-appelen; de vrugten eeten zij meest maar ten halven, maar haalen 'er de pitten uit, die hun liever zijn. Zij kunnen met hunne scherpe tanden de hardste nooten, amandelen en steenen van vrugten doorknaagen; als men hen in huis houdt, gewennen zij zig wel aan gekookte spijsze, maar als dan groeijen hunne snijdtanden, die niet meer door dat knaagen afgesleten worden, somtijds (niet altijd) tot eene ontzagchelijke lengte uit den bek, zoo dat zij die dan niet meer tot knaagen gebruiken kunnen. Van deeze vrugten, zaaden, pitten en eikelen nu verzamelen de Inkhoorns zig eene menigte voorraad voor den winter, vermits zij des winters niet verdooven of slaapen, en verstoppen dien in de gaten en holen van de boomen; in Siberie en Lapland verzamelen zij ook allerlei aard-zwammen, waarop zij zeer verzot zijn; dus doen ook de tamme, zij draagen dat zij niet opeeten kunnen weg en stoppen het in hoekjens en gaten om het te bewaaren. Zij drinken weinig, maar likken den daauw op en in den winter gebruiken zij liever sneeuw dan water. Hunne stem is een zeer schel doordringend geschreeuw, dat men geduurende zomersche nagten in de boschen van hun hoort; ook grommen zij met eenen gesloten mond, als zij getergd worden.

Som-

Somtijds gebeurt het in slegt bebouwde landen, als Lapland, Noorwegen en Siberie, dat de Inkhoortjens, denklijk uit gebrek aan voedsel, troepswijze van de eene plaats naar de andere verhuizen; onder weg rusten zij dan in de gebouwen, en zwemmen ook de rivieren over; als zij aan een riviertjen of meirtjen koomen, haalen zij een stuk schors van een pijnboom of berkenboom, sleeten het naar het water, gaan 'er op zitten en vaaren dus over, terwijl hun staert hun voor een zeil dient; doch als 'er een sterke wind koomt, gebeurt het wel dat hunne vaartuigjens omgeworpen worden en 'er veele verdrinken.

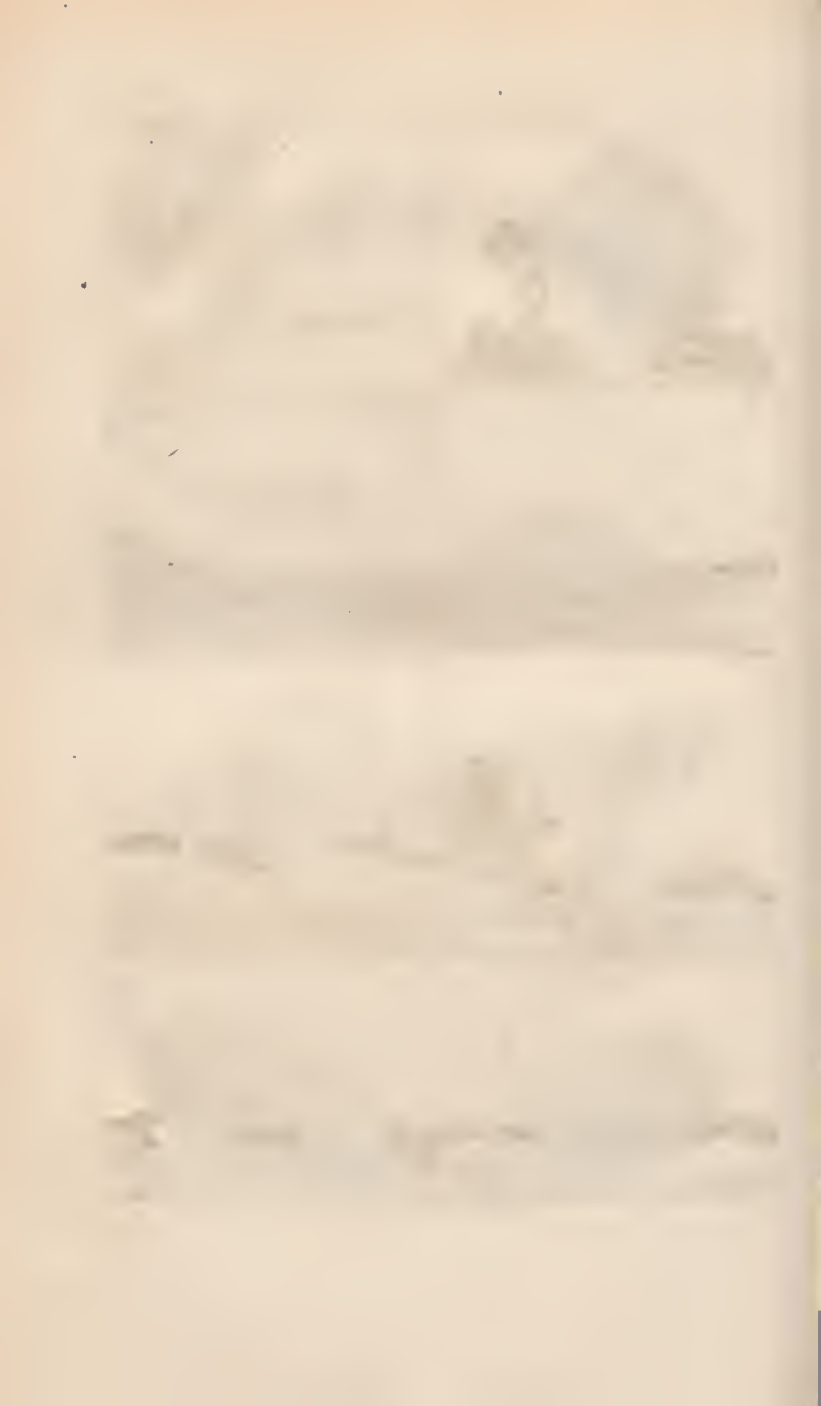
Zij paaren in Maart en April en krijgen vier weken daar na hunne jongen, die gewoonlijk drie of vier te gelijk koomen.

De Inkhoorn heeft een schrander uitzigt en oogen vol vuur; ook is het een zeer levendig, waskzaam en schrander diertjen. Zij zijn zeer zindelijk, houden hun nestjen zeer schoon en zuiver en waschen en reinigen zig gestadig en kammen geduuriglijk hunnen staert uit; zij zijn zeer ligt en vlug en aardig in hunne bewegingen en hunne gang is meer huppelende dan loopende; zij houden hunnen staert meest over den rug gebogen; zij zijn in gestadige beweging, nooit stil dan als zij slaapen en als men hen aan een kettingjen legt, zullen zij somtijds lang agter een heen en weder dansen; op het minste gerugt dat zij hooren, gaan zij op hun agterste zitten en luisteren scherp toe; als zij zig te slaapen leggen, plaatsjen zij zig in de rondte gebogen met hun-

nen staert over het lighaam geslaagen. Zij zijn in het wild zeer schuw; men kan hen egter zeer tam maaken, zoo dat zij koomen als zij geroepen worden en hunnen meester voor in den rok of den zak kruipen, terwijl zij, als zij weggeloopt zijn, weêr naar het huis daar zij aan gewoon zijn keeren en hun hokken wel weeten te vinden; zij zouden dan ook aardige diertjens zijn om in huis los te laten loopen, zoo zij niet alle meubilen en houtwerken beschadigden door dezelve afteknagen; zij zullen zelfs in korten tijd een gat bijten in deuren van kasten, in welke zij gaerne in en uit willen loopen. Zij zijn dan in dit opzigt te schadelijk en moeten aan kettingens gehouden worden; men zet hen ook wel in hokken van ijzer traliewerk, aan welke men een draaikooitjen voegt, in welk deeze levendige en werkzaame diertjens hun tijdverdrijf dan kunnen vinden. In hunne jongheid zullen zij niet bijten, maar als zij oud worden, worden zij somtijds kwaadaartig. Zij zijn geenen anderen dieren vijandig als de vogeltjens, die zij somtijds grijpen, maar worden zelve door de Marters gevangen.

De Inkhoorns worden door de jagers met den snaphaan geschoten, of als zij het vel niet beschadigen willen, ook wel met platte pijltjens, doch zij zijn niet gemaklijk te schieten, wijl zij zig, als men op hen aanlegt, telkens zeer vlug agter de takken weeten te verschuilen; men vangt hen ook in wallen en strikken; men zet een stok tegens een boom, en bindt aan het boveinde een strik, waarin een lokaas is; de Inkhoorn klimt

klimt langs den stok op om het aas te vatten en geraakt dus in den strik verward. In Rusland zijn 'er zoo veele dat menige jager elken winter duizend vellen levert, zonder dat men nogtans merken kan dat zij verninderen. Men gebruikt hen tot spijs, schoon hun vleesch wat zoetachtig smaakt, is het egter niet onaangenaam. Het vel van deezen Europeischen Inkhoorn is van weinig waarde; van veel meer waarde is de winter vagt van de Russische en Siberische, vooral van de graauwe, dat *grauwerk* genoemd wordt, maar de vellen van de witachtige worden bij de Chineezen zeer geacht; het hair ult den staert wordt tot pinfeelen gebruikt.

Van de veele verscheidene soorten van Inkhoornen, welke men kent, zal ik nog twee beschrijven en afbeelden.

DE AMERIKAANSCH E ZWARTE
INKHOORN.

(Pl. XVIII, Fig. 1.)

Deeze Inkhoorn is iets grooter dan de gemeene; maar zijne ooren zijn zonder hair-pinfeelen; hij is zwart, maar bij sommige is de neus en de punt van den staert wit, terwijl hij als een witten ring om den hals heeft; de staert is korter dan bij den graauwen. Zij hebben dezelfde huishouding en levenswijs als de graauwe Inkhoorn.

die hierna volgt; zij doen veel schade aan de rijst en maïs; zij wonen in Noord-Amerika en Mexico, maar nergens in de Oude Waereld. Deeze soort komt eens anders zeer nabij, die in Virginie t' huis behoort en die de *Vosfen*- of *Katten-Eikhoorn* genoemd wordt.

DE GRAAUWE INKHOORN,
DE PETIT-GRIS.

Deeze Amerikaansche graauwe Inkhooorn heeft de grootste overeenkomst in gestalte en ledenmaaten met de gemeene Inkhooorn; hij is slegts wat grooter en zijne ooren hebben die lange hairen van boven niet, van welke ik bij den gemeenen gesproken heb; hij is van eene zeer fraaie graauwe kleur, die niet verandert; zijne levenswijs en voedzel zijn omtrent dezelfde als van den gemeenen; zij eeten ook gaerne de binnenste zoete kern van de maïs of het Indiaansch koren en bijten de bloemen van de eikenboomen af, zoo dat zij weinig eikelen draagen. Tot hunnen winter-voorraad draagen zij de beste nooten en eikelen bijeen en begraven die gedeeltelijk en bergen ook een deel in hunne hollen. Zij springen niet gaerne van den eenen boom op den anderen, gelijk de roode Inkhoorns doen, maar koomen, als zij op eenen anderen boom wezen willen, langs den stam met den kop naar beneden af, en klauteren den anderen weder op. Zij maaken geene nesten, als

de

de gemeene, maar huizen in holle gaten in de boomen: als het slegt weder is, blijven zij daar in zitten en leeven van hunnen voorraad en zoo dra het weder verandert, koomen zij weder te voorschijn, kratben van hunnen voorraad van nooten en eikelen, die zij begraaften hebben, uit den grond en brengen die in hun hol, om hetzelve op nieuw te voorzien. Deeze begraaften eikelen worden dikwijls door de zwijnen opgespooid en weggenoomen, gelijk ook door de inwoonders, vermits het altoos de beste nooten zijn die men daar vindt. Als de winters langduurig zijn en 'er veel sneeuw ligt, gebeurt het somtijds dat deeze diertjens in langen tijd niet bij hunnen begraaften voorraad koomen kunnen en dat 'er dus veele van honger sterven.

Deeze [Inkhoorns verhuizen dikwijls in groote troepen van de eene plaats naar de andere, wanneer 'er namelijk gebrek aan voedsel is ter plaatse daar zij zich bevinden; als 'er geene nooten gewassen zijn, koomen zij uit de boschachtige strecken naar de koren-velden, somtijds koomen 'er enige honderden te gelijk in zulk een veld en kunnen in eenen nacht het gewas vernielen; zij doen niet alleen schade aan de veldvrugten als zij te veld staan, maar zelfs als zij reeds in de schuuren liggen, want als zij 'er bij kunnen koomen, zijn zij in staat in weinige nagten wel een ton vol naar hunne holen te sleepen. Om deeze reden is in Maryland in Noord-Amerika ieder verpligt elk jaar vier eekhoorns op te brengen; ook heeft de regeering in de meeste

Noord-Amerikaansche provincieën eene belooning voor elken Inkhoorn-kop, die men aanbrengt, uitgeloofd. In het jaar 1749 stond 'er op elken kop eene belooning van drie stuivers en daar waren toen zoo veele van die diertjens te vangen, dat veele menschen, vooral jonge lieden, hunne ambagten en handwerken lieten vaaren om Inkhoorns te gaan schieten, hetgeen ten gevolgen had dat men in Pensylvanie alleen in dat jaar agt duizend ponden sterling Pensylvanisch geld aan Inkhoorn-koppen betaalde, voor welke som 'er dan omtrent zes maal honderd duizend eekhoornen in dat jaar moeten gevangen zijn, waaruit men kan oordeelen in hoe groote menigte die diertjens zig somtijds in die landen bevinden.

Deeze diertjens zijn ligt tam te maaken, vooral als men hen van jongs af opvoedt; zij zullen zelfs somtijds met de kinderen het bosch in loopen en weêr t' huis in hun hokjen koomen. Als men hen tergt, weeten zij zig egter met hunne scherpe tanden wel te verdedigen. Zij knabbelen minder aan de meubelen dan de gemeene, maar kunnen het egter niet geheel afwennen. Hun vleesch wordt gegeten en wordt van enige voor lekker gehouden; hun vel wordt tot bontwerk gebruikt; het wordt in Amerika egter niet zeer geacht, maar evenwel in tijd van nood gebruikt en tot riemen versneden. In Frankrijk en ook in Nederland wierd het over enige jaaren tot vrouwen-moffen en randen van mantels gebezigd en was bekend onder den naam van *petit gris*, waarvan dan ook het diertjen zijne benaaming gekregen heeft,

heeft, die ik het ter betere onderscheiding heb laten behouden.

Deeze Inkhoorns wonen in Kanada, Pensylvanie, Virginie en andere Noord Amerikaanse Provintieën.

DE LANGSTAERTIGE INKHOORN.

(Pl. XVIII, Fig. 2.)

Deeze Inkhoorn is driemaal zoo groot als de gemeene; hij heeft eenen zeer langen staert, naardien die tweemaal zoo lang als het lighaam is; de ooren zijn van boven met zwarte hair-penseelen versierd; zijne kaaken zijn geel en met eene vorkswijze vlak getekend; zijne borst, zijn buik en het grootste deel van zijne beenen zijn bleek geel; tusfchen de ooren staat eene gele vlek; maar de kop, de rug, de zijden en een deel van de beenen zijn zwart; zijn staert is zeer ruig en aschgrauw van kleur. Hij woont op het eiland Ceylon in Oost-Indië.

Schoon ik de overige Inkhoorns alhier, om niet te verre uitteweiden, onbeschreven moet laten, zal ik dezelve egter met een enkel woord aanstippen, om mijnen leezeren hun aanwezen te kennen te geven, waaruit men zien zal dat het geslacht der Inkhoornen vrij rijk in foorten is. Daar zijn dan nog de *Labradorische In-*

hoorn, die kleiner is dan de gemeene en ijzerkleurig of zwartachtig en bruinachtig gespikkeld, de *Carolina'sche*, ook kleiner dan de gemeene en graauw-wit en roestverwig van kleur, de *Perfische*, die donker-graauw uitziet, de *Georgische*, die geelachtig bruin en grooter dan de gemeene is, de *Javaansche*, die ros en zwart getekend is, de *Roodbuikige*, de *grootte Malabaarsche Inkhoorn*, die zoo groot als eene kat en de grootste onder alle de bekende Inkhoorns is, de *Abysfinische*, driemaal grooter dan de Europese van boven roestkleurig zwart, van onderen graauw, de *Indische of Bombay'sche*, die purper van boven en geel van onderen is, de *blonde of geele Inkhoorn*, die maar half zoo groot is als de gemeene, de *Palmen-Inkhoorn* die graauw is met drie witte banden over den rug en op Ceylon *Surikatje* genoemd wordt, omdat hij zeer op furi of palmwijn verlekkerd is, de *Leverij-Inkhoorn*, die den voorigen zeer nabij komt, de *zwart gestreepte Aard-Inkhoorn*, zoo de *Afiatische als Amerikaansche*, die niet op de boomen nestelen, maar zig holen onder den grond maaken, gelijk ook die doet, welke de *Coquallin* genoemd wordt, de *Brazilische of Surinaamsche*, de *Gingische*, die aardgraauw van kleur is, de *Degu*, de *Band-Eekhoorn*, die snuisvaal is en waarvan het mannetjen zeven en het wijfjen vijf witten streepen op den rug heeft en de *Inkbeorn van Madagaskar* of de *Aye-Aye*.

DE AMERIKAANSCH E VLEG ENDE
INKHOORN.

(Pl. XVIII, Fig. 3.)

Thans gaa ik over tot de beschrijving van andere soorten van diertjens, welke men insgelijks *Inkhoorns* genoemd heeft, omdat zij in gedaante van het lijf de tanden, klauwen, levenswijs en voedsel overeenkomst met die dieren hebben: maar zij hebben eene dunne huid van de voorste naar de agterste pooten, die zij uitspannen kunnen en door middel van welke zij enige roeden verre kunnen vliegen, of liever springen of zweeven, waarom men hen *vliegende Inkhoorns* genoemd heeft.

De Amerikaansche vliegende Eekhoorn is omtrent van de grootte van een rot; zijn kop gelijk zeer veel naar dien van den gemeenen Inkhoorn; zijne oogen zijn zeer groot, uitpuilend en zwart van kleur; de ooren zijn geheel anders dan die van den gemeenen Inkhoorn; zij zijn rond, dun, doorschijnende en weinig ruig; hij heeft lange zwarte baardborstels, en tanden als de gemeene; de hals is kort; hij heeft even zoo veele vingers aan de pooten als de gemeene; de staert is maar middelmatig lang, wat plat en schoon fraai met hairen bezet in de gedaante van een veder, egter zoo ruig en pluimachtig niet als bij den gewoonen Inkhoorn; maar het merkwaardigste van deeze diertjens en dat hen van de

de andere Inkhoorns geheel onderscheidt, is het dun vel, dat hun van de voor- naar de agter-pooten loopt en dat zij, als zij hunne pooten uitstrekken, uitspannen; dat dun vel, dat, even als het overig gedeelte van het diertjen, met hair bezet is, is aan de voor- en agter-pooten in hunne geheele lengte vast tot omtrent de vingeren, en is aan de voorste pooten gehecht aan een beentjen, dat als een spoor van een haan agter-uit steekt, dat andere dieren niet hebben en dat strekt om te beter het vel uittespannen, zoo dat het door dat been nog tot buiten de pooten wordt uitgestrekt en nog een oor of lap maakt; wanneer dit diertjen zit, ligt dat vel geplooid, gelijk het in de afbeelding Fig. 3 ver- toond wordt; doch wanneer het eens sprong neemt om van den eenen boom op den anderen te koomen, strekt het zijne pooten uit, spant het vel als een doek uit en zweeft dus door zijne ligtheid zoo verre als de kragt, waarmede het de sprong gedaan heeft, het brengen kan. Zoodanig een maakzel is ons niet geheel vreemd in dit werk; want wij hebben in het eerste Deel bladz. 95 in de Vliegende Kat van Ternate reeds daarvan een voorbeeld gezien. Het hair van dit diertjen is zeer fijn en zagt; de kleur van hetzelfde is van boven geel bruin met graauw vermengd, ligter op den kop en ter zijde van den hals, op den staert aschgrauw met bruin 'er onder. Van onderen is het wit en bruinachtig geel.

Deeze diertjens hebben agt tepels, die zeer verre van elkanderen staan, zes op den buik en twee op de borst; zij krijgen, zes weeken na de paaring, drie of vier jon-
gen

gen en men denkt dat hun leeftijd zig niet boven de zeven jaaren uitstrekt.

Het vliegend Inkhoortjen van Amerika is, zoo min als de andere foorten deezer diertjens, op verre na zoo levendig en vlug niet als de loopende Inkhoorns, ook worden deeze arme diertjens ligt eene prooi van de Marters en andere dieren, die op de boomen klauteren en hen wegsnappen, waarom zij ook niet zeer menigvuldig te vinden zijn; zij leeven op de boomen, daar zij van den eenen tak op den anderen, of van den eenen boom op den anderen vliegen. Ik zeg *vliegen*, om aan den naam, welken men dit diertjen gegeven heeft, te voldoen; hunne beweging door de lucht is ondertuschen geene eigenlijke *vlugt*, want zij zweeven niet op en nederwaarts, gelijk de vogelen, ook wapperen zij niet met hunne pooten, gelijk de vledermuizen; maar zij doen slegts een sprong en drijven dan op hun uitgespreid vel zoo verre tot dat de kragt, waarmede zij hunne sprong genoomen hebben, verspild is, terwijl zij onder het zweeven den staert flingeren, waardoor zij zig nog enigzints helpen zoo om voortdrijven als om zig regt te houden; zij kunnen dan ook geenzints naar de hoogte vliegen, maar of regtuit, of schuinsch naar beneden; ook kunnen zij zig, als zij door de lucht zweeven, in hunne vlugt niet draaien of keeren; zij drijven altoos regt voorwaarts; zij kunnen egter vrij verre vliegen en van den eenen boom op den anderen koomen, al staan dezelve dertig of somtijds meer voeten van elkaer verwijderd. Als zij zwemmen, breiden zij
hun

hun vel niet uit, maar houden het tegens het lijf gefloten.

Deeze diertjens leeven niet eenzaam, maar men vindt hen altoos in kleine gezelschapjens bij elkanderen; zij eeten gaerne de jonge takjens en knopjens van de pijn- en berkenboomen en leeven verder van boomvrugten als de Inkhoorns; zij verzamelen die bij nacht in hun hol, terwijl zij bij dag slaapen; zij maaken zig nestjens van bladeren in holle boomen, waarin dikwijls zeven of twaalf van die diertjens bij elkanderen zitten, en den winter doorbrengen. In deeze nestjens zitten de moeders met haare jongen over dag en omwikkelen die kleine beestjens met hunne vlieghuid. Als deeze Inkhoortjens eeten, zitten zij ook op hunne agterpootjens en brengen met de voorpooten het eeten in den bek.

De vliegende Eekhoortjens zijn zeer gemakkelijk te temmen, en gewennen zig zeer aan hunnen meester. In Amerika neemen de kinderen hen mede naar school en overal heen, zonder dat zij zoeken te ontsnappen, als zij hen in de hoogte werpen, spreiden zij hun vel nit, vliegen hun weder op het lijf en kruipen hun in den boezem, in de mouwen of in de zakken; want zij houden veel van de warmte en kruipen weg in de wol, die men hun geeft, of in het bed, als men het hun toelaat.

Dit diertjen woont in Noord-Amerika, doch in de gemaatigde en warme streeken van dat waereldeel, voornamelijk in Virginie, niet in de koudste streeken;

men vindt egter ook eene foort van vliegende Eekhoorns in Europa, bijzonderlijk in Rusland, die zeer veel overeenkomst met deeze heeft, waarom hij door veele beschouwd wordt als niet eens eene verschillende foort uitte maaken. Men heeft deeze diertjens menigmaalen in Europa en ook in ons land overgebragt; over twee jaaren zag ik nog twee derzelve te Rotterdam; zij hebben ook in dit land somtijds jongen voortgebragt, en wel drie te gelijk. Hun vel levert een bont uit, dat kostbaar is, omdat 'er niet veele te vinden zijn en het diertjen zoo klein is; het wordt dan ook maar tot randen aan vrouwen-mantels gebruikt, maar is zeer dun.

Daar is nog een vliegende Eekhoorn in Noord. Amerika, die in kouder luchtstreeken woont, namelijk aan de Hudsons. baai; doch dezelve is van de twee voorige verschillend zoo in kleur als grootte; hij is namelijk, wel zoo groot als de gemeene Inkhoorn en rood bruin van boven en van onderen geelachtig wit van kleur. Ook wordt 'er een in Nieuw Holland gevonden, die aldaar de *Hippoenaroe* genoemd wordt en welke van sommige voor een vliegend Buideldier gehouden wordt; het is egter niet zeker dat het wijfjen een buidel heeft.

DE JAVAANSCH E V L I E G E N D E
I N K H O O R N .

(Pl. XVIII, Fig. 4.)

Deeze Vliegende Inkhoorn *verschilt niet veel van de Amerikaansche en Europeische; maar hij is wat grooter; hij is egter niet veel grooter dan een rot; zijne kleur is ros met zwart vermengd van boven en graauw van onderen; zijn staert is zwartachtig graauw en zoo lang als het lijf; doch een aanmerklijker verschil tusschen dit diertjen en de vorige bestaat daarin dat de vlieghuid bij deeze soort reeds aan den kop begint en zig van onder de keel langs de voorpooten uitstrekt, dat bij de andere geen' plaats heeft; ook zijn de dijen van de agterpooten van agteren met lange haren voorzien. Men kan dit duidlijk opmerken in de afbeelding, welke ik van dit Vliegend Inkhoortjen fig. 4. gegeven heb, waarin ik het in eene vliegende gestalte als van eenen boom in eenen anderen springende heb afgetekend, naar een, dat ik van Java ontvangen heb, welk eiland met de andere nabij liggende eilanden zijn vaderland zijn; hij wordt 'er egter niet menigvuldig gevonden.*

DE GROOTE INDIAANSCHÉ VLEGENDE
INKHOORN, DE TAGUAN.

Van alle bekende Vliegende Inkhoorns is deeze de grootste: hij heeft wel de grootte van een Konijntjen of eene kleine Kat. Behalven dit onderscheid in grootte komt hij in gedaante vrij wel met de andere overeen; maar zijn kop is naar evenredigheid wat kleiner; de vlieghuid begint eerst aan de armen en steekt aan de voorvoeten ook met splitse lappen uit; de staert is langer dan het lijf, met lange hairen bezet, maar niet plat of vederachtig gevormd, gelijk bij de andere, doch rond als bij de katten. Het wijfjen heeft zes tepels op de borst en buik. Men vindt verscheidenheden omtrent de kleur; twee wijfjens van dit zeldzaam en merkwaardig dier, welke men opgezet in Holland heeft, zijn van boven rood kastanjenbruin, doch wat donkerer op den rug, van onderen ligt roodbruin, de staert in het midden roodbruin, aan het begin en eind zwart; twee mannetjens daarentegens zijn op den rug zwart en graauw bont, ter zijden van den kop rood kastanjenbruin, de vlieghuid zwart met kastanjenbruine hairen onzoomd; van onderen zijn zij vuilgraauw, in het midden van het lijf witter; de voeten bruin; de staert zwart, digt aan het lijf met wit graauw getint. Is dit verschil van kleuren nu een verschil dat het mannetjen van het wijfjen onderscheidt, of zijn deeze tweërlei dieren verschei-

denheden van eene zelfde foort, of zijn het twee verschillende foorten? Dit kan men nog niet beslissen voor men dit dier beter zal hebben leeren kennen.

De Taguan valt op veele plaatsen in Oost-Indie, als op Java, Gilolo, Malabaar, Ternate en elders. In levenswijs en voedzel vermoedt men dat het van de andere Vliegende Eekhoorns niet veel zal verschillen; het springt, even als deeze, door middel van zijne vlieghuid van den eenen boom op den anderen, en als het rust, strekt het die huid dicht tegens het lighaam, zoo dat men haar weinig kan bemerken.

Dit dier is schuw, wild en weet zijne scherpe tanden zoo wel te gebruiken, dat het eene houten kooi, gemaklijk in eene nacht kan doorbijten. Het is van weinig reizigers leevende gezien.

* *

*

DE REL-MUIS, DE SLAAP-ROT.

(Pl. XVII, Fig. 10.)

De Rel-muis is een meest van vrugten leevend diertjen, dat veel in gedaante en levenswijs naar den Inkhoorn gelijk met een zeer ruigen staert; hij brengt den winter slaapende door. De Rel-muis is slegts zoo groot als een Rot, maar heeft omtrent de gedaante van een Inkhoortjen; zijn lijf is egter dikker; de ooren zijn breed, dun en kaal; zij heeft lange baardborstels; zij heeft aan de voorste pooten vier, aan de agterste vijf teenen met scherpe witte klauwen; zij heeft twee lange snijdtanden in ieder kaakbeen en ter wederzijde in iedere kaak vier kiezen, tusfchen welke en de snijdtanden eene ledige ruimte zonder tanden is. Haar staert is zeer ruig, gelijk bij den Inkhoorn. Zij zijn donker aschgrauw van kleur en fomtijds met eene zilver-glans.

Deeze dieren wonen in de bosfchen en klauteren en springen op de boomen, als de Inkhoortjens; zij zijn egter niet zoo gaauw als die vlugge diertjens. Bij dag verbergen zij zig in holle boomen, daar zij zig nestjens van mos maaken en slaapen, hetwelk aanleiding tot den naam van *slaap-rot* of *slanper* fchijnt gegeven te hebben, die aan de twee volgende foorten ook wordt toegeëigend; des avonds en des nagts gaan zij uit om

hun voedsel te zoeken. Zij leeven van hetzelfde voedsel als de Eikhoortjens, van vrugten, namelijk, van kastanjen, ocker- hazel- en beuken-nooten, en zij eeten, gelijk de Inkhoortjens, op haare agterste pootjens zittende en brengen met de voorste het eeten in den bek. Zij eeten ook kleine vogeltjens, die zij in hunne nesten vangen; zij drincken weinig en koomen zelden op den grond; zij laten zig niet temmen, maar blijven altoos wild. Zij zijn zeer moedig en zullen hun leven tot het laatste uitersten verdedigen; zij hebben de bontfems, marters, wezeltjens en wilde katten als hunne vijanden te vreezen, die hen op de boomen vervolgen en verslinden.

De Rel-muizen leeven bij paaren en krijgen gemeenlijk vier of vijf jongen, die het wijfsen aan tien borsten zoogt, van welke 'er zes op den buik en vier op de borst staan; de jongen groeijen schielijk en men denke dat zij hun leven maar tot zes jaaren rekken.

Het geluid dat zij van zig geeven is een roghelend snorken; zij piepen egter ook als jonge vogeltjens.

In den herfst verbergen deeze diertjens zig in holle boomen of gaten van rotten en leggen zig op een bedjen van mos, dat zij zig 'gemaakt hebben, als een balletjen te zaamen; verscheiden kruipen dus bij elkanderen, en, als het koud wordt, vallen zij alle in eenen diepen slaap of in eene verdooving, waarin zij, gelijk de Marmotten, den winter doorbrenghen.

Het vleesch van de Rel-muizen is eetbaar; men zegt dat het in smaak naar dat van het Indiaansch Varkentjen

ge-

gelijkt; sommige zeggen dat het weinig beter is dan dat van den waterrot; zij worden ondertusfchen in Italie geheeten; men zal haar door toebereiding goed weeten te maaken; men maakt 'er *ragouts* van, die de oude Romeinen zoo lekker vonden, dat zij de Relmuizen in menigte fokten en vet mesteden; in Carniolie, Carinthie en Styrie gaan de inwooners 's nagts in de bosfchen op de Rel - muizen - jacht en koomen dikwijls des morgens met een geheelen zak vol t'huis. In Italie maakt men greppen in de bosfchen; men bekleedt die met mos en bedekt die met firo, terwijl men 'er beuken-nooten in werpt; in deeze greppen koomen de Rel - muizen zig in menigte verschuilen en verftijven aldaar in den herfst, wanneer men hen gemaklijk kan opligten.

Het vel van den Rel - muis is te teder en te dun om een duurzaam bontwerk opteleveren; in Slavonie, daar zij niet geheeten worden, worden zij egter om het vel gevangen. Dit dier is zeer verspreid, men vindt het door gantsch Europa behalven in de koude landen; men zegt dat het tot in China gevonden wordt; ik heb eene Rel - muis van Batavia ontvangen, waaruit ik besluit dat het ook op de Oost-Indifche Eilanden t'huis behoort.

DE GROOTE HAZEL - MUIS.

De groote Hazel muis is in veele deelen overeenkomstig met de Relmuis, maar in veele opzigten ook van
 X 3 haar

haar onderscheiden; zijn kop is spitsfer, de ooren langer, de staert is langer, is met korte hairen bezet, die aan het eind egter langer worden en als een kwastjen maaken; het diertjen is geelachtig, ros op den rug en graauw van onderen; het heeft om de oogen en agter de ooren eene zwarte vlak of streep. Zij is ook kleiner dan de Rel. muis.

De groote Hazel-muis onthoudt zig in de tuinen en loopt zelfs somtijds in de huizen; zij nestelen in de gaten van de muuren; zij leeven van allerlei tuinvrugten, aan welke zij veele schade toebrengen, als appelen, peeren, abrikoozen, persikken, pruimen, amandelen, hazelnooten en andere nooten, en ook van zaaden, vooral zijn zij zeer verlekkerd op persikken; deeze vrugten brengen zij in hun hol te zaamen; dat hol maaken zij onder den grond, of in holen van boomen; zij verstijven in den winter, even als de Rel. muis.

Deeze diertjens brengen vijf of zes jongen te gelijk ter waereld; zij worden niet zoo vet als de Rel. muizen; ook is hun vleesch niet eetbaar, vermits het eene kwaade lugt heeft; zij wonen door geheel Europa uitgezonderd Groot-Brittannie en de Noordlijke landen van dat waerelddeel.

DE KLEINE HAZEL - MUIS.

De kleine Hazel-muis is een diertjen van de grootte van de veld-muis, naar welke haare algemeene geda-

daan-

daante eenigzints gelijk; maar de kop, de bek en de ooren zijn langer, en het grootte onderscheid tusfchen deeze dieren bestaat daarin, dat de ftaert van de Veldmuis kaal is, terwijl de kleine Hazelmuis eenen zeer ruigen ftaert heeft; tanden heeft zij als de Relmuis; zij is fraai geelbruin van kleur op den rug en van onderen ligt bruin; men vindt ook donkerer bruine.

Dit diertjen woont in de bosfchen, daar het in oude holle boomen fchuilt; het leeft van dezelfde vrugten als de Relmuis; het maakt zig een nestjen op de boomen, gelijk de Inkhorn, maar gemeenlijk in laage boomen of in kreupelhout; dit nestjen maakt het van gras of andere groenten door een gevlogten, het is van boven open; in dit nestjen leggen de wijfjens haare jongen; men vindt gemeenlijk drie of vier in een nestjen; als de jongen groot genoeg zijn, verlaaten zij dit nestjen en zoeken zig een hol onder een boomftam, of in eenen hollen boom op, waarin zij wonen en haaren winterflaap doorbrengen

Dit diertjen is zeer mak en onfchadelijk, het verweert zig zelfs niet, zoo dat men het veilig in de hand kan neemen, zonder dat het zal bijten. In Engeland brengt men deeze diertjens ter markt en verkoopt hen aan de burgers, die dezelve tot vermaak houden, het wordt niet gegeeten. Het bewoont de warme en gemaatigde landen van Europa, als Duitschland, Frankrijk, Italie, Engeland, ook Zweden; maar het is overal zeldzaam.

DE KANGAROO.

(Pl. XVIII, Fig. 5. het mannetjen.)

De Kangaroo is een dier van de grootte van een Schaaap, welks agterste pooten veel langer zijn dan de voorste, en welks agterlijf zeer dik is, dat niet op zijne vier pooten loopt, maar alleen op de agterste voorthuppelt; het wijfjen heeft eenen zak of buidel aan den buik.

Wij hebben in het Podje reeds een diertjen gezien dat de agterste pooten veel langer had dan de voorste; veel meer heeft dit plaats in dit en de volgende viervoetige dieren: dit zonderling dier onderscheidt zig egter van de andere door zijne grootte: voor het jaar 1770 was de Kangaroo in Europa nog geheel onbekend, en wierd in dat jaar het eerst ontdekt door het volk van het schip, met welk de beroemde zeevaarer Cook zijne eerste reize om de waereld gedaan heeft, die het op de Kust van Nieuw Holland in het gedeelte, dat zij Nieuw Zuid-Wallis genoemd hebben, in de boschen ontmoeteden; men heeft het tot nog toe in geen ander land gevonden.

De Kangaroo is, volwasfen zijnde, zoo groot en zwaar als een schaaap, en als hij op zijne agterste pooten staat omtrent zoo hoog als een middelmatig lang mensch; men heeft van die dieren geschoten die hondert negen en veertig ponden woogen. Zijn lijf is van

agteren veel dikker en zwaarer dan van vooren en dat wel in zulk eene evenredigheid als bij geen een ander viervoetig dier plaats heeft; zijn kop gelijkt wel enigzints naar dien van een hazenwind-hond; hij heeft groote puntige overeind staande ooren; in zijn bek heeft hij in het bovenst kaakbeen zes voortanden, die een weinig naar binnen gebogen zijn, waardoor zij de voortanden der onderste kaak gedeeltelijk omvatten; deeze zijn twee in getal en liggen regt voorwaarts en gelijk met de onderste zijde der kaak; hoektanden hebben deeze dieren niet, maar twintig kiezen, vijf ter wederzijde in elke kaak die overdwars gevoord zijn, zoo dat dit dier in het geheel agt en twintig kiezen en tanden heeft. De bovenlip is gespleten.

De voorste pooten van den Kangaroo zijn zeer kort en hebben in het geheel geene evenredigheid tot de agterste pooten, die zeer lang zijn; het dier heeft ook veel minder kragt in dezelve dan in de agterste, en zou die niet kunnen gebruiken om op te loopen; zij hebben vijf teenen met zwarte kromme nagelen en het gebruikt dezelve denklijk alleen om de aarde optekrabben; de agterste pooten zijn ongemeen lang en vertoonen drie groote teenen met kromme nagelen, van welke de middenste verre vooruit steekt en zeer veel naar den langen teen van een Struisvogel gelijkt en van onderen eenen zeer dikken bal heeft. De binnenste teen bestaat egter uit twee vingeren, die in een zelfde vel bevat zijn en heeft ook twee nagelen, zoo dat het dier eigenlijk vier vingeren aan de agterpooten heeft, die

zig als drie vertoonen behalven een knobbeltjen van been onder het vel, dat de plaats van den duim bekleedt; op deeze agterpooten loopt het dier alleen en wel op de lange hiel en teenen, waarop het met groote snelheid voorthuppelt. De staert is lang en dun en ruig in zijne geheele lengte; maar en de staert en de agterpooten zijn bij de jonge Kangaroes naar evenredigheid korter dan bij de oude. Het heeft zeer fijn donsachtig hair van eene geelachtig graauwe kleur; men heeft nog eene verscheidenheid van dit dier gezien, welker kop korter en welker hair roodachtig is.

De kragt, welke dit dier in het agterste gedeelte heeft, is zeer groot; als het vervolgd wordt, springt het met groote snelheid op zijne agterste pooten voort, zoo dat de honden het naauwlijks inhaalen kunnen en elke sprong gaat wel twintig voeten verre; in deeze sprongen dient zijn staert het als een balanceerstok; in den staert bezit het eene groote kragt en gebruikt dien tot zijne verdediging; want als het aangetast wordt, slaat het met denzelven met een verbaazend geweld, sterk genoeg, zegt men, om iemand een been te breeken; zij gebruiken egter ook hunne klauwen en tanden, als zij door de honden aangerast worden, welken zij gevaarlijke wonden toebrengen, zoo dat een hond alleen niet ligt zoodanig een dier zou kunnen overmeesteren; het dier is vreesachtig en schuw en doet geen nadeel; men kan het ligt tam maaken. De stem van de Kangaroes is een zeer droevig geblaas, dat veel verschilt van dat van alle andere bekende dieren; zij eeten geen vleesch,

vleesch, maar leeven alleen van gras en kruiden. Het wijfjen heeft een' zak of buidel aan den buik, waarin het zijn jong bergt, even gelijk wij zulks bij de Buideldieren gezien hebben. De Kangaroo is dan een buideldier. De huishouding van deeze dieren in het wild is nog niet volkoomen bekend, dan naardien men eenige mannetjens en wijfjens levendig naar Engeland heeft overgebracht, heeft men gelegenheid gehad deeze dieren wat naauwkeuriger waarteneemen. Zij hebben zelfs in dat land, dat zoo verre van hun geboorte-land af ligt, jongen geteeld; men heeft dan ook acht gegeven, wanneer en hoe de jonge diertjes in den zak aan de tepels koomen en men heeft bevonden dat het wijfjen haar lighaam zoodanig kromt, dat de jongen bij de geboorte onmiddelijk in de beurs vallen, daar zij zig aan de tepels hechten. Dit nu heldert grootliks op hetgeen ik omtrent de geboorte van de Buideldieren in de beschrijving van den Opossum bladz. 132 in twijfel gelaaten heb, omdat deeze waarneemingen toen nog niet bekend waren; want het is zeer waarschijnlijk, schoon niet volkoomen zeker, dat dit bij de andere Buideldieren eveneens als bij den Kangaroo zal toegaan.

De Kangaroo heeft twee tepels, zoo dat het waarschijnlijk is dat hij maar een of twee jongen te gelijk krijgt.

Het dier is zeer goed om gegeten te worden; het vleesch van de jonge smaakt veel naar kalfsvleesch.

DE GROOTE YERBOA, DE SPRINGHAAS,
DE ALAGTAGA.

De Springer of Springhaas is een alles eetend dierjen van de grootte van den gemeenen Inkhorn, welks agterste pooten veel langer zijn dan de voorste, en dat op zijne agterste pooten huppelt.

De groote Yerboa of Springhaas was de grootste van alle de bekende dieren met lange agterpooten voor men de Kangaroo ontdekt had; doch bij deezen schiet hij veel in grootte te kort, wijl hij maar zoo groot als de gemeene Inkhorn is; in gèdaante verschillen deeze dieren ook nog veel, want de Springhaas heeft zulk een dik agterlijf niet, maar is meer geëvenredigd van lighaam; zijn kop is langwerpig, zijn snoet stomp en zijn bovenlip is gespleten; hij heeft van boven en van onderen twee voortanden, en van boven en onder ter wederzijde vier baktanden, van welke de voorste klein is, maar bij de kleinste verscheidenheid zijn 'er overal maar drie, zoo dat men ziet dat deeze diertjens in hun gebit ook met den Kangaroo niet overeenkoomen; hunne oogen zijn vrij groot; zij hebben lange zwarte baardborstels, van welke enige zoo lang zijn, dat zij ter halver lijf van het dier reiken; hunne ooren zijn zeer lang, dun en bijna kaal, de hals is kort, het voorlijf dun en het agterlijf buikig, de rug rond; zij hebben agt tepels; hunne voorvoeten zijn zeer kort en hebben

ben vijf vingeren met nagelen; de agterste pooten zijn zoo lang als het geheel lijf met den kop; de dijen van deeze pooten zijn dik van vleesch voorzien, maar het overige is zeer dun; aan dezelve zijn ook vijf vingeren met nagelen. De staert is zeer lang en dun met hairtjens bezet, maar aan het eind is eene kwast, die op de wijze als de schaft van een pen ter wederzijde met hair bezet is; zijne kleur is geelachtig graauw, op den rug donker, op den buik en de keel ligter en van agteren hebben zij eene witte dwarsstreep, die van de dijen tot aan den staert loopt; de staert is van dezelfde kleur als het lijf, maar de kwast is zwart met eene witte punt. Men heeft van deeze diertjens drie verscheidenheden gevonden, eene die zoo groot is als een Inkhoorn, eene andere, zoo groot als eene huisrot en een derde die maar zoo groot is als eene veldmuis.

De Springhaazen graaven holen onder den grond, waarin zij zig des daags ophouden, terwijl zij 's nagts uitloopen om hun voëdzel te zoeken; zij verkiezen daartoe meest vaste gronden; deeze holen loopen enige voeten verre krom in den grond als pijpen of buizen, die somtijds maar enkel en somtijds in twee gedeeld zijn; aan het eind is een nestjen, dat met kruiden bevloerd is, waarop zij leggen; om deeze holen te graaven booren zij met den kop in de aarde, en krabben, als de grond te vast is, de aarde met hunne voorste klauwen weg en schraapen die met de agterste pooten naar agteren het hol uit; men kan aan den ingang van zoodanig een hol zien of het diertjen t'huis is, want
als

als dan is de ingang met aarde verstoppt; is hij open, dan is zulks een teken dat dat hol verlaaten is. Menigmaalen heeft dat diertjen nog een ander hol gereed, dat onder de oppervlakte van den grond uitkoomt, maar toegesloten is, dat hij, als 'er gevaar is, openbreekt en waarin het zig bergt. In een nest woonen somtijds twee of drie paaren, en zij brengen 'er den winter al slaapende, zonder eeten, in door.

Deeze diertjens huppelen op hunne agterpooten voort als de vogelijens en houden als dan hunne voorste pootjens tegens het lijf in het hair verborgen, zoo dat men zeggen zoude dat het een dier met twee pooten wordt. Zij kunnen zoo snel voortspringen, dat zij naauwlijks den grond schijnen te raaken en dat de groote naauwlijks van een paerd agterhaald kunnen worden; in dit springen helpen zij zig ook met den staert, waarmede zij zig in het springen nog een' stoot geeven en zig bestieren; hij dient hun ook om hen in het staan in evenwigt te houden; als zij van eene hoogte vallen, koomen zij altijd op hunne agterpooten neder, of rigten zig aanstonds op dezelve op. Als zij niets te vreezen hebben, dansen zij, hunne voorpootjens tegens het lijf houdende, op hunne agterpootjens herom, of loopen somtijds op alle vier de pooten, omtrent als de haazen, terwijl zij zig dikwijls op hunne agterste pooten oprigten om rond te kijken.

Zij voeden zig met sappige planten, ook met tulpenbollen en andere; uit de water meloenen weeten zij al het binnenste door eene opening uittehaalen, en de
pit-

pitten en schil agter te laten. Zij weigeren ook het rauwe vleesch niet en eeten gaerne de ingewanden van vogelen; als zij bij elkanderen opgesloten worden, vallen zij elkanderen aan en vreeten van de geene die gedood worden de oog en de hersenen; hun eeten grijpen zij met de voor-pooten en brengen het daar mede in hunnen bek, terwijl zij op hunne hurken zitten. Zij drinken nooit. Zij verzamelen geen' voorraad, wijl zij den geheelen winter door slaapen.

Deze diertjens werpen meer dan eenmaal jongen in het jaar, doch men kan niet vast bepaalen hoe veel; het getal zal egter niet genoeg zijn, wijl de wijfjens agt borsten hebben. Zij kunnen ligt getemd worden; doch liggen bij dag altoos stil, in een hoekjen; als men hen stoort, stellen zij zig op hunne agterpooten enigermaate te weer, zij geeven een geluid als eene jonge kat, en als zij boos zijn knorren zij; zij worden in het wild van de kleine roofdieren gevangen; zij worden ook door de menschen gegeten; de Kalmukken, Tartaren en Mogollen zijn 'er groote liefhebbers van; de Mongolische jongens verstaan zig zeer wel op deze jagt, weeten hunne bewoonde holen zeer wel van de onbewoonde te onderscheiden en de diertjens uittegraaven, of door het ingieten van water te noodzaaken voor den dag te koomen. De huid is te dun om tot bontwerk te kunnen dienen.

De Springhaas woont in Arabie, Syrie, Circasie, Persie, Indie, Tartarije, Siberie en zelfs in China en is dus zeer verre verspreid.

DE KLEINE YERBOA OF SPRINGENDE
MUIS, OF DE EGYPTISCHE
SPRINGER.

(Pl. XVIII, Fig. 6.)

De kleine Yerboa komt zeer veel in gedaante en levenswijz met den grooten Yerboa overeen, maar is slechts 300 groot als een Rot. Het zal dan ook niet nodig zijn hetgeen ik van dat dier gezegd heb omtrent dit te herhaalen; ik zal alleenlijk opmerken dat de ooren van de kleine Yerboa veel kleiner zijn dan die van den grooten, dat zijne voorpooten naar evenredigheid van zijne grootte wat langer zijn, dat hij aan zijne agterpooten maar drie toonen heeft, en dat de kwast aan het eind van den staert niet zoo sierlijk gepluimd is. Deeze verschillen zijn egter aanmerklijk genoeg om die twee soorten van elkanderen te onderscheiden; de kleur is dezelfde bij beiden de soorten.

Dit diertjen onthoudt zig in Barbarije, Egypte, Arabie, Syrie en Palestina en in de landen aan de Caspische Zee, aan de Wolga en den Irtisch. Hun voedsel en hunne levenswijz zijn even dezelfde als van de voorige soort.

Men heeft enige jaaren geleden dit diertjen levendig in Holland overgebracht, daar het meer dan anderhalf

jaar

jaar geleefd heeft; het was van Tunis, eene stad op de kust van Barbarije, gekoomen; men had het overgevoerd in eene kist, van binnen met blik bekleed, waarvan het enige stukken met zijne tanden had afgehaald en het hout op enige plaatsen doorgeknabbeld. Als het klimmen wilde, maakte het van zijne vier pooten gebruik; het sloop den geheelen dag en was alleen des nagts in beweging; het at grutten, graan en beschuit, en wilde noch water, noch nat voedsel nuttigen.

Daar zijn nog verscheiden andere Yerboas of dieren met lange agterpooten bekend, waar onder een, die aan de Kaap de Goede Hoop gevonden wordt, zoo groot is als een haas en de *Kaapsche Springhaas* genoemd wordt. Daar zijn ook nog andere die de voorste pooten iets langer en de agterste iets korter hebben, waardoor zij meer in gedaante met de andere viervoetige gelijk worden, als onder andere de *dunstaertige Springer*, die ook meer op vier pooten loopt dan op twee; hunne levenswijs is die van de voorige gelijk.

* *

*

D E H A A S.

*D*e Haas is een van gewasfen leevend dier laag op de pooten en de voorste pooten wat korter dan de agterste hebbende, met zeer lange ooren, zeer vreesachtig van aart en zeer snel in het loopen. Wij gaan dan voeglijk van de Yerboas of springenden Haas en springende Muis tot den Haas over, die zoo wel als deeze diertjens, de agterpooten langer dan de voorpooten heeft, alhoewel het verschil tusfchen de lengte van dezelve zoo groot niet is als bij die voorige dieren en oock daarom zoo sterk niet in het oog valt; fchoon de Haas niet geheel op de agterste pooten alleen huppelt, loopt hij egter oock al springende, zoo dat zijn loop eene foort van galop is, waarin hij met zijne agterste pooten zig zoo sterk voortdrijft dat hij telkens een vrij groote sprong doet en op zijne voorste pooten nederkoomt; deezen sprong kan hij tot eene ongelooflijke wijdte verlengen, waardoor dit dier eene ongemeene snelheid in het loopen verkrijgt.

De algemeene gedaante van den Haas is te bekend om lang bij dezelve te blijven ftill staan, maar het zal egter nodig zijn de aandacht mijner leezeren op de bijzondere deelen van dat dier te vestigen. Zijn kop dan is langwerpig, smal en van de ooren tot den fnoet rond; de fnoet is dik en de bovenlip is tot aan de neusgaten gefpleten en bijna geheel verdeeld door eene vrij breedte

Neu.

fleuve, waarom men van de menschen op de kinderen die de bovenlip gespleten hebben, hoedanigen men somtijds aantreft, zegt dat zij een' *haazen-mond* of *haazenlip* hebben. Hij heeft borstel-hairen aan den bek en zelfs enig hair binnen in den bek, dat anderen dieren niet hebben. In den bek heeft hij van vooren boven en onder twee snijtanden, doch de bovenste zijn dubbeld, zoo dat men ook kan zeggen dat hij zes voortanden heeft, vier van boven en twee van onderen; hier nu heeft bij den Haas weder eene bijzonderheid plaats; die vier bovenste tanden staan niet naast elkanderen, maar de twee, die naar vooren staan hebben elk nog een kleiner agter zig en beiden zijn zeer krom gebogen. Verder heeft de Haas twee en twintig kiezen, zes ter wederzijde van boven, vijf ter wederzijde van onderen; maar tusfchen de kiezen en de voorste tanden is in beiden de kaaken eene zeer groote open ruimte, daar in het geheel geene tanden of kiezen staan. Zijne oogen staan ter wederzijde van den kop, zijn groot, geelachtig van kleur, en puilen naar buiten uit; met dit al is de Haas niet fcherp van gezigt en de platheid van den kop maakt dat hij niet gemakkelijk regt vooruit kan zien, maar beter ter zijde én dat hij, om voorwaarts te zien, zijn kop een weinigjen ter zijde moet draaien. Zijne ooren zijn zeer groot en lang; zij staan van onderen dicht bij elkanderen, maar loopen naar de punten verder van elkaër af, en bij de wijfjens wijken de punten nog verder af dan bij de mannetjens; het zijn als twee groote hoor-trompetten, die het geluid in hunne hol-

te sterk opvangen, waarom de Haas ook zeer scherp van gehoor is. De hals is kort en het lijf is omtrent overal even dik; hij heeft een zeer klein staertjen als een vlokjen, zwart van boven en wit van onderen. Zijne voorste pooten zijn kort en dun en, gelijk ik reeds gezegd heb, naar evenredigheid korter dan de agterste, waarom een Haas gemaklijker tegens een heuvel of berg op loopt, dan een ander dier en ook gemaklijker den berg op dan den berg af; ook zullen de Haazen in heuvelachtige landen, zoo dra zij van honden agtervolgd worden, de bergen zien te bereiken. Zijne agterste pooten zijn langer en dikker en men kan aan dezelve ligt zien hoe veel kragt dit dier heeft om vooruit te springen; ook kan hij vervaarlijke sprongen doen en springt als hij vervolgd wordt over zeer wijde slooten. Aan de voorste pooten heeft hij vijf en aan de agterste vier vingeren, elk met eenen tamelijk langen nagel voorzien, die krom, zwart, puntig en in het hair verborgen is: zijne voeten zijn van onderen met hair bezet, waarom een Haas in het geheel geen geluid in het loopen maakt, zoo dat men hem niet kan hooren aankomen, tenzij hij de bladeren doet ritzen.

De gewoone kleur van de Haazen is graauwachtig bruin, hier en daar wat graauwer of zwarter, voornamelijk op den rug, maar in de zijden helderer bruin en onder aan den buik wit: dusdanig zijn ook de Haazen in Nederland van kleur, doch men vindt nu en dan eenen geheel witten Haas, en somtijds ook eenen enkele

ken geheel zwarten; beiden zijn zeldzaam in Holland; doch in de hooge gebergten van het zuiden van Europa, op welke het koud is en in de Noordlijke landen worden de Haazen des winters wit en neemen des zomers hunne gewoone kleur weder aan, en 'er zijn ook enige die altijd wit blijven, welke men denkt dat de oudste Haazen zijn; doch altijd behouden zij de punten der ooren zwart, welke bij den gemeenen Haas altijd zwart zijn.

Het is hier de plaats om van eene bijzonderheid gewag te maaken, die zeer wonderlijk schijnt en geen geloof zou vinden, als zij niet door veele geloofwaardige ooggetuigen bevestigd wierd, en deeze is dat 'er somtijds Haazen gevangen worden, die twee hoornen op den kop hebben; deeze hoornen zijn uit den kop uitgroeid, staan tusfchen de ooren en zijn sterk met punten en knobbels getakt, zoo dat zij veel gelijkenis naar hoornen van een rheeboekjen hebben, maar zij zijn zoo regelmatig niet gevormd. Of deeze hoornen afvallen en weder aangroeijen weet men niet, wijl men zulke Haazen te velden gezien heeft, en dezelve altijd heeft dood gefchoten. In Beieren is, onder andere, nog niet zeer lang geleden een Haas gefchoten, die twee kleine vaste hoornen op den kop had; ook is 'er bij Astrakan een met hoornen gevangen; men bewaart in kabinetten zulke koppen van Haazen met hoornen. Waarvandaan deeze bijzonderheid zijnen oorsprong hebbet is niet met zekerheid te bepaalen; alleenlijk gist men dat zij alleen plaats kan hebben bij bosch-haazen.

of Haazen, die in de bosfchen leeven en alleen van boom-fchorsch en boom-mos leeven, dat het gewoone voedzel van rhee-bokken is. Ik heb niet vernoomen dat men ooit zulk eenen gehoornen Haas in Nederland gevangen heeft, daar ook geene groote bosfchen gevonden worden.

De Haas woont in de groote bosfchen, of in krepelhout, of houdt zig op zaai- of wei-landen in het vlakke veld op; hij blijft ook vrij gewoonlijk in die ftreek wonen daar hij geboren is en komt zelfs, als hij 'er van daan gejaagd wordt, weder daar omftreeks; des daags zit hij in zijn nest, dat men zijn leger noemt, te flaapen; dat nest is altoos boven den grond, want de Haas graaft zig geen hol als het konijn, en bestaat flegts in een holletjen, hetzij onder een bos gras, in een putjen agter een kluit, in een grep, in eene flookant of onder tegens den ftam van een boom; hier legt hij van den ogtend tot den avond, rond in elkanderen, maar zoo dra de zon onder is, begeeft hij zig op de been, gaat weiden en zijn voedzel zoeken en met zijne gelijken speelen, vooral in de maanfchijn wanneer men hen ziet loopen, fpringen en elkanderen naloopen en met den anderen speelen.

Het voedzel van den Haas bestaat in allerlei gewasfen; hij eet gras, klaver en allerlei kruiden, onder welke de wilde tijm en de veld-zuuring van zijn geliefdft voedzel zijn; hij eet ook vooral het groen van het opfchietend koorn zoo rogge als tarw; voorts wortelen, bladeren, vrugten en zaaden en des winters knaagen

gen zij de schors der boomen, doch aan linden- en elzen zullen zij niet raaken. Als zij in de moestuinen koomen, eeten zij kool en allerhande moes-groenten; en des winters en ook wel des zomers knaagen zij den bast van de jonge vrugtboomen af; vooral heb ik tot mijne schade geleerd dat zij zeer graag zijn naar den bast van goud-pippingen boomen, die zij onder andere jonge appelen- en andere vrugtboomen uitkoozen en bij voorkeur afknaagden in een tuin, dien ik pas had laaten planten, waardoor zij mij verscheiden fraaie boomen geheel bedorven. Ik beproefde verscheiden middelen om hen van dezelve aftehouden en trof eindelijk een dat van zulk eene goede uitwerking was dat de Haazen zedert nooit meer aan mijne boomen raakten, en dat ik hier zal opgeeven tot dienst van andere, welke in het zelfde geval mogten zijn als ik, en welken dit werken in de handen mogt vallen, het mij voorzeeker zullen dank wijten. Wetende dat de Haazen vijanden zijn van stinkende dingen bestreek ik mijne boomen met traan en, om te maaken dat de traan beter daar aan hield en wat meer lijvigheid zou hebben, mengde ik 'er eene gemeene verw-stof onder, die men bruinrood noemt. Naderhand bevond ik dat het zelfs niet eens nodig was mijne boomen te besmeeren, en dat het genoeg was eene boomstaak met traan besmeerd, in den herfst, wanneer de Haazen in de tuinen koomen, langs mijne leiboomen te binden, waardoor zij volkoomen van de boomen afgehouden wierden.

Wijl de Haas somtijds eene beweging met den mond

en neus maakt om te ruiken of hij ook iets onraads verneemen kan, heeft men gedacht dat dat dier herkaauwde; maar dit is eene dwaaling; het maakzel zijner ingewanden, zoo wel als naauwkeuriger waarneemingen bewijzen dat de Haas geen herkaauwend dier is.

De Haas is een zeer vreesachtig dier; altoos is hij op zijne hoede, luistert en ziet rond; zelfs als hij in zijn leger ligt te slaapen, slaapt hij niet vast en zelfs met half toegeloooken en open oogen, waarom men van iemand die zig houdt als of hij slaapt en egter wakker is gelijk ook van kinderen die sluimeren zegt dat zij den *haazen-slaap* slaapen; het minste geritsel, het vallen van een blad doet hem rond zien, en op het minste onraad, dat hij verneemt, gaat hij op den loop of kiest het *haazenpad*, gelijk men van iemand zegt, welken de vrees op de vlugt drijft, waarom ook de Duitschers eenen vreesachtigen mensch, die ligt te verschrikken is en ligt aan het loopen gaat een *haazen voet* noemen. En zijn snel loopen is ook het eenigste dat hem tot zijn behoud overblijft, want dit arme dier heeft zoo veele vijanden zoo onder de dieren als onder de menschen dat misfchien niet een onder de duizend van die dieren zijnen leeftijd vol uit leeft, schoon het zelf geen ander dier vijandig is en zoo weerloos dat het zig in het minst niet verdedigen kan en altoos zijn heil in de vlugt moet zoeken. Honden, katten, vossen, bontfems, fabels en andere groote en kleine roofdieren, arenden, valken, groote kat-uilen en andere roofvogelen zijn de Haazen vijandig en vangen hen als zij

kun-

kunnen, vooral als zij nog jong zijn; veele koomen ook in gestrengte winters door het onguure weder om hals; en duizenden worden op allerhande wijzen door de menschen gevangen; desniettegenstaande zijn de Haazen altoos nog talrijk genoeg, omdat deeze dieren zig zeer spoedig en sterk vermenigvuldigen; zij krijgen reeds jongen in het eerste jaar van hun leven en teelen bijna het geheele jaar door voort; de wijfjens krijgen drie of vier jongen, ja somtijds vijf of zes te gelijk, welke zij reeds dertig of een en dertig dagen na de paaring werpen, en jongen dikwijls kort daarop weder naardien deeze dieren ook zoo bijzonder in hun inwendig maakzel gevormd zijn dat zij tweerlei jongen te gelijk kunnen draagen en dubbel bevrugt worden. De moeders zoogen de jongen twintig dagen lang en hebben zoo wel als de mannetjens tien borsten, vier op de borst en zes op den buik, waaraan egter bij sommige enige of op de borst of op den buik ontbreken. Het natuurlijk leven van den Haas duurt maar zeven of agt jaaren.

De Haas geeft geen geluid van zig, dan wanneer hij in angst is; als dan snuift hij sterk en als hij door de honden of menschen gevat of gewond wordt, schreeuwt hij met eene stem, die wel wat naar het schreeuwen van een kind gelijkt.

De Haas wordt niet alleen door gantsch Europa gevonden, men vindt hem ook in Barbarye, Egypten, in den Archipel, Siberie, Tartarye, daar somtijds troepen van vijf of zes honderd witte Haazen gezien zijn, die voorttrokken en verhuisden; voorts in China, Per-

ſie, Arabie, Bengalen, Ceylon en verder in Indie, in Senegal, op de Goud-kust, en in Noord-Amerika, zoo dat dit dier over een groot gedeelte van den aardbol verspreid is.

De Haazen-jagt is eene van de aangenaamſte jagten, omdat zij van geen gevaar verzeld is en 'er zulk een overvloed van dat wild gevonden wordt. Men vangt de Haazen op verſchillende wijzen; als men zig weinig moeite wil geeven, maakt men in de boſſchen padjens, door de bladeren wegteveegen en zet op dezelve ſtrikken uit, waarin men ſomtijds een Haas vangen kan; ook kan men des morgens of des avonds met een ſnaaphaan op de loer gaan zitten op plaatſen, daar men aan het gewei op de vuiligheid of aan het voet of het ſpoor van de Haazen bemerkte heeft dat zij gewoon zijn te koomen, om hen te ſchieten; doch de aangenaamſte jagt geſchiedt met honden en wel op verſcheiden wijzen, welke het wel der moeite waard is kortlijk alhier te beſchrijven, de eerſte gaat dus toe: men neemt een geleerden patrijs-hond met zig in het veld en zoekt een Haas in zijn leger te vinden; hiertoe is de patrijs-hond van veel dienst, want zoo dra hij op een ſtuk land koomt, op hetwelk kortlijk Haazen geloopt of gewijd hebben, wordt hij zulks door de reuk gewaar. De jager beſpeurt terſtond dat de hond *lugt* heeft, gelijk men dit met het konſtwoord van de jagt noemt, en volgt hem voorzigtig, koomt de hond ter plaatſe daar de Haas ligt, zoo ſtaat hij enige voeten van het leger van den Haas ſtok ſtil, zonder zig te verroeren; dit is het te-

ken

ken voor den jager dat 'er een Haas of misfchien een patrijs of ander wild ligt; hij maakt zig dan gereed om te fchieten en nadert den hond, dien hij, zoo dra hij klaar is, beveelt toetespringen. Somtjids vat de hond den Haas maar zelden; de Haas springt op en de jager neemt zijne kans waar om hem in zijnen loop te fchieten.

De tweede jagt gefchiedt met Brakken en wordt aangegeld om de Haazen uit hunne *fterkten*, dat is uit de boschjens en grienten, waarin zij verborgen zitten, te jaagen. Men plaatst zig namelijk met een' snaphaan gewapend op de hoeken en uitpaden van zoodanig een bosch en jaagt de brakken het hout in; deeze doorsnuffelen het overal en zoo dra zig een' Haas op stooten of op een versch spoor koomen, volgen zij den Haas op het voet, terwijl de drift, waarmede zij bezielde zijn, hen alle doet schreeuwen, hetwelk men in de taal van de jagt *aanslaan* noemt, dit aanslaan waarschuwt de jagers die op hunne hoede zijn om den Haas te fchieten, wanneer hij 'er uit koomt; de Haas egter laat zig zoo schielijk niet uit het bosch jaagen, hij wil niet *ruimen* zeggen de jagers, maar loopt het bosch meermalen rond; eindelijk springt hij uit het bosch en een van de jagers, die schoot op hem heeft, tragt hem te treffen; mislukt dit, dan volgen hem alle de brakken de vlakte op en houden zijn spoor zoo wel dat zij, schoon de Haas hun buiten het gezigt vooruit is, egter hem op den reuk volgen en hem, als hij zig nederlegt of ophoudt, weder op stooten; de Haas loopt dus eenen
groot-

grooten omweg om en gebruikt verscheiden listen om de honden te misleiden, en gaat zelfs te water en zwemt over, maar wordt door de honden gestadig vervolgd; de Haas, geene uitkomst ziende, loopt eindelijk weder naar hetzelfde bosch, waaruit hij is opgejaagd, daar de jagers nog op hem staan te wagten en weder op hem schieten; de honden volgen hem en maaken hem eindelijk zoo moede dat hij zoo sterk niet meer loopen kan en door hun onderhaald wordt, als wanneer zij, als de jager 'er niet schielijk bij is, hem in eenen oogenblik verscheuren en opvreeten.

De derde jacht, die men op Haazen met honden onderneemt geschiedt met die soort van Honden, welke ik *Windhonden* genoemd heb (*) en die daarom ook wel *Haazen-windhonden* genoemd worden; als men een Haas opgedaan heeft, of de Brakken eenen hebben opgestooten en men geene snaphaanen bij zig heeft, of de Haas buiten het bereik van het geweer blijft en over de vlakte loopt, laat men den Windhond los; deeze loopt den Haas na zoo lang hij hem in het gezigt heeft en tragt hem te krijgen; de Haas dit merkende doet veele draaijngen en wendingen, en naardien de hond, omdat hij grooter is, zig in den loop zoo snel niet draaijen en keeren kan, wint de Haas daardoor zeer veel vooruit en ontkoomt somtijds den hond door zig in eene sterkte te begeeven; maar meestentijds laat men meer dan eenen hond

(*) I Deel bladz. 276.

hond op den Haas los, zoo dat de een hem keert en de ander hem den weg afsnijdt, en dus *veele honden den Haas zijn dood zijn*; zoo dra een der Windhonden ziet dat hij hem nabij is *raamt* hij op den Haas, dat is hij grijpt toe om hem te vatten; dikwijls gebeurt het dat de Haas op dat tijdstip zig nederbukt en de hond door de snelheid van zijn vaart over hem henen loopt; doch gelukt het hem en grijpt hij den Haas, dan houdt hij hem vast en de brakken intusfchen opkoomende zouden zij den Haas welhaast binnen flokken en den jager van zijn wild berooven; maar deeze laat, te gelijk met de windhonden, eenen anderen hond los, die de *beschutter* genoemd wordt omdat hij het wild beschut en be waard. Deeze loopt 'er naar toe, plaatst zig bij den Haas en bijt en beveget zoo lang alle die honden, welke aan den Haas willen koomen, tot zij 'er af blijven en brengt den Haas bij den jager; deeze beschutter, welke tot dat werk is aangeleerd, moet een sterke moedige hond zijn en opdat hij voor de andere des te ge vreesder zou wezen, wordt hem een halsband met scherpe pinnen bezet om den hals gedaan.

Wanneer men dikwijls de haazen-jagt oefent, heeft men gelegenheid om waarteneemen welke listen de Haas gebruikt om zig voor de honden te verbergen of dezelve te ontkoomen; een jager verhaalt dat hij een Haas gezien heeft, die, zoo dra hij bemerkte dat 'er gejaagd wierd, al was hij 'er een half uur van daan, zig naar een vijver begaf, aan het zwemmen ging en zig in de biezen in het midden verborg, zoo dat de honden niet
op

op hem joegen. Dezelfde verhaalt, dat hij gezien heeft dat een Haas, na dat hij twee uren door de honden gejaagd was een anderen Haas uit zijn leger opstootte en zig in zijn plaats nederleide. Een ander floop, na lang gejaagd te zijn onder de deur van een' schaapenstal door en verborg zig onder de schaapen; andere kroopen in gaten onder den grond, een ander sprong op een muur en legde zig daar neder en het is den jageren bekend dat zij somtijds een water zullen overzwenmen en het een stuk wegs daar van daan weder terug oversteeken, om de honden te misleiden; ook zegt men dat de Haas als hij naar zijn leger keert, zig 'er in begeeft door eenen grooten zijde-sprong, waardoor zijn spoor niet tot zijn leger voortloopt.

Men jaagt de Haazen ook wel met valken en haviken; de jager laat deeze vogelen vliegen, zoo dra 'er een' Haas opspringt; deeze vogels onderhaalen hem weldra en belemmeren hem zoodanig in zijnen loop door hunne klauwen in zijn lighaam te slaan tot de jager of de honden 'er bij kunnen koomen om hem te vangen.

Men heeft in den loop van deeze beschrijving gemerkt dat de jagers zekere spreekwijzen hebben, van welke zij zig als van konstwoorden bedienen om alles wat tot den Haas en de Haazen-jagt betrekking heeft uittedrukken; indedaad men heeft bij alle jagten zulke konstwoorden, maar voornamelijk bij de Haazen- en Hertten-jagten; het zal dan niet ondienstig zijn tot onderrigting mijner jonge leezers, die verlangen zouden

dee-

deze jagt bijtewoonen, de voornaamste dier spreekwijzen kortlijk alhier bijtevoegen. De deelen van den Haas zelve worden op de jagt niet met de gewoone benaamingen benoemt, maar elk heeft zijnen bijzonderen naam; zijn kop noemt men zijn *bol*, zijne oogen de *spiegels*, zijne ooren de *lepels*, zijn staert de *pluim*, zijne pooten de *loopers*, zijne agterbouten de *kusfens*, zijn vel de *rok*, zijn hair de *wol*, zijn bloed het *zweet*, zijne vuiligheid het *gewei*; het indrukzel van zijne pooten op den grond het *spoor* of de *voet*; het beentjen dat in de voorste poot zit en dat men tot pijpuithaalers gebruikt de *sprong*; wat de spreekwijzen van de Haazen-jagt aangaat, zie hier de voornaamste. Het nestjen waarin de Haas ligt is zijn *leger*; wanneer een der jagers eenen Haas in zijn leger ziet, waarschuwt hij zulks de andere door te zeggen *waar ik hem weet* en als dan wordt het voor eenen goeden jager onbetamelijk of onedelmoedig geacht een Haas in zijn leger te schieten; hij moet *opgeslooten* worden, hij moet *rijzen* en in zijnen loop gevangen of geschoten worden, zoo dat hij enige kans hebbe om te ontsnappen. De boschjens of het staande koren of andere veldvrugten, waarin hij zig verschoolen houdt, heet men zijne *sterkte* en als hij die verlaat, heet het dat hij *ruimt*; als hij gevangen wordt en de angst hem doet schreeuwen zegt men dat hij *schreit*; als de honden zijn spoor ruiken hebben zij *lugt* en als zij daarop beginnen te blaffen en te schreeuwen zegt men dat zij *aanslaan* en het grijpen van de windhonden naar den Haas heet *raamen*.

De Haazen zijn zoo wild niet als men zou denken, als men hunne vreesachtigheid in acht neemt; zij zijn zeer zagt van aart en kunnen tam gemaakt worden; doch gewennen zig egter niet zoo aan het huis en de menschen, dat zij huisdieren worden, want zoo dra zij gelegenheid vinden om te ontsnappen, begeeven zij zig naar het veld, al is het dat men hen van jongs af aan in huis heeft opgevoed. Men kan hen ondertusfchen verscheiden kunstjens leeren; men leert hen opzitten en verscheiden gebaerden maaken als de honden; men leert hen zelfs trommelen, gelijk dikwerf op onze Kermisfen te zien is. Een zeker Schrijver maakt melding van een Haas die zoo gemeenzaam was, dat hij, als een hond, de bedienden volgde, uit hunne handen at, zig liet streelen als eene kat, met de honden en katten speelden, door de vensters keek en met de gasten aan tafel gong zitten daar hij at van hetgeen men hem toediende: als hij wateren moest, deed hij dat zeer zindelijk in een tinnen waterpot, maar toen men eens bij geval zijn waterpot niet op de gewoone plaats gezet had, sprong hij op de tafel en waterde in een tinnen zoutvat. Als hij honger had, vroeg hij om eeten door met de pooten te kloppen; men had hem een halsband met bellen om gedaan, door welk gerammel hij de grootste honden wegjoeg.

Het vleesch van de Haazen is een zeer lekker wildbraad, schoon wat droog, hetgeen men egter door hen wel klaar te maaken verbeteren kan; alle Haazen zijn egter niet even lekker; de jonge, wel gevoedde Haa-

zen zijn beter en malscher dan de oude; ook worden de Haazen die in diepe bosfchen leeven voor zoo goed niet gehouden als die, welke op heiden of hooge drooge gronden verkeerden en die, welke in moerassen, weiden en laage landen gevangen worden, welke laatste men gewoonlijk *grasbuiken* noemt, zijn slegt, maar de slegtste van alle zijn die welke men in huis of in hokken met groenten opgevoed heeft. Het vleesch van den Haas is den Jooden en Mahometaanen door hunne godsdienstige wetten verboden.

Van het vel van den Haas bereidt men een zeer goed bont; vooral van de witte Haazen en het hair wordt zeer veel door de hoeden-maakers tot het maaken van hoeden gebezigd, waarin het onder het hair van de Bevers vermengd wordt. In Zweden maakt men van het kort wit hair, dat op het lijf der Haazen zit, eene stoffe, die men *vilt* noemt; dat men met recht *vlooiennetten* zoude kunnen noemen; want de inwooners van Dalecartie hebben het gemeen gebruik van een lap van dit vilt onder hun hemd op hun bloot ligbaam te draagen, waarin dan de vlooiën kruipen, en dus gemakkelijk gevangen worden.

Daar zijn nog wel enige andere foorten van Haazen, als de *Amerikaansche* de Rusfische die *Tolai* genoemd wordt en de *Viscachos*, die een staert als de vos heeft, doch naardien zij, vooral de twee eerste in gedaante en levenswijs zeer weinig van den gemeener Haas verschillen, zal ik tot het Konijn overgaan.

H E T K O N I J N .

*H*et Konijn komt in gedaante en levenswijs zeer veel met den Haas overeen, maar het heeft dat bijzonders dat het zig holen onder den grond graaft. Het Konijn verschilt uit- en inwendig zoo weinig van den Haas dat verscheiden Natuurkundigen getwijfeld hebben of zij die twee dieren niet voor eene verscheidenheid van eene zelfde soort moesten houden; mij komt het egter ontwijfelbaar voor dat zij verschillende soorten van dieren zijn; ook paaren zij niet met elkander en schijnen zelfs elkander eer te haaten dan aantezoeken; het Konijn, schoon omtrent van dezelfde gedaante, is egter altoos kleiner dan de Haas; zijne ooren zijn naar vooren gekeerd; zijne voorpooten zijn korter dan die van de Haazen en de agterste zijn maar half zoo lang; zijne kleur is graauw of grijs met minder ros 'er onder dan bij de Haazen; zoodanig is namelijk de kleur der wilde Konijnen, doch als deeze dieren in hokken gehouden worden, krijgt men andere kleuren; men fokt dan witte, zwarte, muis-vaale of leikleurige of zilverkleurige en bontgevlakte Konijnen; onder deeze tamme Konijnen is ook eene soort van Angora afkomstig, die, even gelijk de Katten van Angora (*) geheel wit zijn; hun hair is
ook

(*) Zie II Deel bladz. 27.

ook langer en wolliger en als zij ruien, pakt het zig te zaamen tot klompen en vlokken, die dan langs het lijf van het dier nederhangen; deeze witte Angorafche Konijnen hebben zeer fraaie roode oogen; men heeft ook zulke Angorafche Konijnen die rosachtig van kleur zijn.

De Konijnen leeven als de Haazen van allerlei gewasfen; maar zij onderscheiden zig merkelyk van dezelve daardoor dat zij zig in zandachtige ftreeken onthouden en aldaar zeer diepe holen in den grond graaven, waarin zij zig des daags onthouden en tegens de onguurheden van het weder en veele hunner vijanden beveiligd liggen. Zij maaken zig onder den grond een ruim hol, tot welke verfcheiden pijpen of gangen toegang hebben die alle flingerende loopen en zoo veele uitgangen voor het dier zijn; des nagts koomen zij 'er uit om hun voedzel te zoeken; zij verwijderen zig niet verre van hunne holen en zoo dra zij onraad verneemen vlugten zij zeer snel in dezelve; zij kunnen op verre na zoo snel niet loopen als de haazen en zijn even weerlooze diertjens, zoo dat zij zulk eene veilige fchuilplaats wel nodig hebben; als men hen al te zeer ontrust, verlaaten zij hunne wooning en gaan in eene andere ftreek zig een ander hol vervaardigen; als een gezin dit doet, volgen alle de andere die in den omtrek zijn, het na.

Elk mannetjen of elke *Rammelaar* (gelijk in onze taal het mannetjen van het Konijn genoemd wordt) heeft zijn eige wijfjen en elk paar heeft zijne wooning. De Konijnen kunnen, als zij vijf of zes maanden oud zijn,

reeds jongen teelen; het wijfjen krijgt, even zoo langen tijd na de paaring als de Haazen, in het wild van vier tot zes, maar onder de tamme wel tot negen jongen te gelijk, zij bouwt zig om te jongen een nieuw hol maakt 'er een nestjen van hooi in en plukt zig de wol van den buik uit om haare jonge konijntjens zagt te doen leggen; zij verlaat haare jongen niet dan om uittegaan om te eeten en stopt zelfs alsdan het hol met aarde toe; dit doet zij zoo wel tegens andere vijanden als tegens het mannetjen zelf, dat somtijds de jongen opeet; het mannetjen kent dan zijne jongen niet voor dat zij aan den ingang van het hol koomen, wanneer hij hen streelt en den een den anderen beruikt en aflikt. Zoo dikwijls jongen de Konijnen, vooral de tamme, dat men berekend heeft dat van een enkel paar zulke dieren in vier jaaren tijds eene nakoomingschap van twaalfmaal honderd duizend stuks zoude kunnen voortkoomen; geen wonder dan ook dat zij somtijds op sommige eilanden zoo sterk zijn voortgeteeld dat 'er geen uitroeijen aan was en dat zij al het groen en de veldvrugten wegvraten, zoo dat zij de menschen noodzaakten die plaatsen te verlasten en zig elders te begeeven. Het Konijn drinkt bijna niet en heeft een afkeer van het water.

Het Konijn bereikt den ouderdom van negen of tien jaaren, zoo zijn leven niet door vossen, bontfems, dassen, egels of andere roofdieren en roofvogelen verkort wordt, of zoo het niet door de menschen wordt opgevangen; want men jaagt even sterk op de Konijnen
als

als men op de Haazen doet, schoon die jacht op verre na zoo vermaaklijk niet is. Men zet de Konijnen strikken of netten op de paden langs welke zij loopen om te gaan weiden; men beloert hen ook en schiet hen met den snaphaan; zelden jaagt men hen met honden, omdat zij zoo schielijk in hunne holen kruipen, daar de honden hen niet volgen kunnen; men delft hen dan uit of men zendt Fretten in de Konijnen-holen en laat hen door dezelve daar uit jaagen, en daar buiten koomende schiet men dezelve of laat hen door honden vatten of in netten loopen, die rondom den ingang van het hol gespannen zijn en een zak genaamd worden, gelijk ik in de historie van de Fret reeds het voornaamste van die Konijnen-jacht heb te boek gesteld (*). Men gebruikt 'er ook die hondjens met korte pooten toe, die *Das-hondjens* genoemd worden (†). Men kan hen ook, als de Haazen, met valken, havikken, kat-uilen en diergelijke roofvogelen vangen.

Het Konijn is oorspronkelijk uit de warme landen van de Oude Waereld, men denkt dat het voorheen alleen in Spanje en Griekenland gevonden wierd; thans egter heeft het zig verre verspreid, gedeeltelijk van zelf, gedeeltelijk door overbrenging van de menschen; zoo vindt men het in de warme en gemaatigde landen van
Eu-

(*) Zie II Deel bladz. 72.

(†) Zie I Deel bladz. 273.

Europa, in Barbarye, Perſie, Lybie, Ethiopie en in Indie; het is naar Amerika overgebracht en is aldaar ook zeer goed vermenigvuldigd, zoo dat het thans in geheel Zuid-Amerika en op de meeste eilanden gevonden wordt. In de koude landen kan het egter in het wild niet aarden, zoo dat het, bij voorbeeld, reeds in Zweden niet anders dan in de huizen kan gehouden worden. In de Nederlanden worden zij in menigte in de zandige duinfreeken aangetroffen, en worden in de nabuurige ſteden ter markt gebracht.

Men houdt de Konijnen tot vermaak in hokken of in afgeſchoten vakken, die men *konijnen-wouden* noemt. Zoodanig een Woud kan, als het een of anderhalven morgen lands beſlaat, wel vier en twintig honderd Konijnen 'sjaars opleveren; men zaait 'er wat haver in en moet 'er 's winters wat hooi in brengen, opdat zij geen gebrek zouden lijden.

Het vleesch deezer diertjens is malfcher dan dat der Haazen en ook blanker en zij zijn vetter; men verkiest liefſt die, welke van een middelbaaren ouderdom zijn, want de al te jonge Konijntjes, die men *Lampreelen* noemt, zijn al te week van vleesch en de oude al te droog; ook zijn de duin- of wilde Konijnen de beſte terwijl de hok- of tamme Konijnen door kenners niet geacht worden.

De vellen der Konijnen leveren een zeer zagt onkostbaar en vrij fraai bont uit; en het hair wordt, onder Beverhair gemengd zijnde, tot hoeden verwekt, waartoe het zelfs beter is dan haazen-hair; ook is het vel
van

van een Konijn in den winter wel zoo veel waardig als het Konijn zelf. Men weet in Frankrijk het konijnen-hair te spinnen, waaronder men een weinigjen zijde doet, als men het Angorasche Konijn in genoegzame menigte konde aanfokken zou men die zijde kunnen spaaren en deszelfs hair, dat als zijdeachtige wol is, daartoe kunnen gebruiken; men maakt van het gesponnen konijnen-hair stoffen, die vrij fraai, ligt en warm zijn en kan de wol van de Angorasche tot kousfen en handschoenen verwerken.

HET RUSSISCH KONIJN, HET GEKAP-
TE KONIJN.

Ik kan niet nalaten alhier gewag te maaken van eene zeer zonderlinge soort van Konijn *met korte ooren en dat een zak aan het vel heeft, dien het over den kop en de voorpooten kan trekken.* Het is graauw met een bruinen kop en bruine ooren; zijn vel is op den rug dubbeld en als met een zak, waarin het zijnen kop terug kan trekken en onder den keel heeft het een diergelijk ruim of dubbeld vel in het welk het zijne voorste pooten verbergt; in dien zak van den rug zijn kleine gaatjens, waardoor het licht schijnt. Het zou in Rusland woonen; doch de voornaamste en oplettendste natuurkundige Reizigers hebben het 'er niet kunnen vinden; ook is het in dat land niet bekend. Het bericht van het aanwezen van

dit diertjen steunt dan ook slechts op eene afbeelding, welke men 'er van gevonden heeft, zoo dat het niet zeer bekend is.

DE DWERGHAA S.

(Pl. XVIII, Fig. 7.)

De Dwerghaas is een van gewasfen leevend diertjen van gedaante als de Haas of het Konijn, maar met korte ooren en zonder staert en maar zoo groot als een waterrot; het graaft hollen als het Konijn en sluit als een kwartel. Dit diertjen is het kleinste van alle die, welke eene groote overeenkomst met de Haazen en Konijnen hebben, want het is maar zoo groot als een waterrot. Zijne ooren zijn kort rond en breed, en hebben eenen witten rand; het heeft geenen staert; het is bruinachtig graauw van kleur; het is een aardig diertjen, dat in eenzaamheid leeft; het onthoudt zig op plaatsen, daar veel kreupelbosch is en heuvelen daar veele kruiden groeijen, die met bladeren, bloemen en bast van wilde appelen en andere boomen zijne spijzen zijn; het graaft zich tamelijk diepe gaten met een of meer uitgangen, waarin het den gantschen dag verscholen zit. Het wijsen krijgt in het laatst van Mey vijf of zes jongen. De jongen worden blind en kaal geboren en zijn vrij groot en groeijen schielijk op. In den winter maakt het dier kleine loopgraaf-

graaven onder de sneeuw om zijn voedzel te zoeken, dat alsdan in de mist van planten-eetende dieren, als paerden en schaapen bestaat; men denkt dat dit de reden is dat men in dit dier wormen vind die zoo groot zijn als die der paerden. Het heeft bijna een stem, die zeer veel gelijkt naar het fluiten van een kwartel en die zeer verre kan gehoord worden; het is zagtaartig en kan ligt tam gemaakt worden; het kan niet snel loopen maar loopt al springende. Zijn hair wordt elektriek door het minste wrijven; het diertjen heeft ook nog dit bijzonders dat het de meeste ribben heeft van alle bekende dieren, uitgenoomen de Klip-das, die hier agter volgt; want het heeft zeventien paar ribben en de klip-das twee en twintig.

Het diertjen is in Rusland gevonden.

DE KLIP - D A S,

(Pl. XVIII, Fig. 8.)

De Klipdas is een van gewassen leevend diertjen dat enigzints naar den Marmot gelijkt, zonder staert en dat aan de agterpooten maar drie vingeren heeft welke de een van eenen zeer grooten nagel voorzien is.

De algemeene gedaante van dit diertjen doet het wel wat naar een Mormeldier gelijken; het is laag op de pooten en heeft eenen ronden rug; de kop is klein en breed

breed van agteren en loopt langwerpig rond toe, de snuit wat stompachtig; het bovenst kaakbeen is langer dan het onderst en het heeft zwarte baardborstels; het heeft in de bovenste kaak twee voortanden en in de onderste vier en overal vier kiezen; zijne oogen zijn klein; zijne ooren zijn rond, weinig verheven en ruig; het lijf is dik en van agteren rond; het heeft geen en staert. Het heeft korte pooten met vier teenen aan de voorvoeten en drie aan de agtervoeten; de voorste voeten hebben ronde stompe nagelen; van de drie teenen aan de agterste voeten zijn 'er twee die plat op den grond rusten en deeze hebben ook korte stompe nagelen, maar de derde, die naar binnen staat, is zeer groot en als een haak naar onderen omgekromd; doch hij is zoo geplaatst dat hij den grond niet raakt; deezen nagel gebruikt het dier om zig te krouwen en insekten en vuiligheid van zijn lijf te krabben; het is niet denklijk dat hij dien gebruikt om in den grond te graaven, wijl hij zeer dun en teder is. De kleur van den Klipdas is witachtig graauw dat op den rug wat donkerer is; daar zijn 'er die witachtiger zijn.

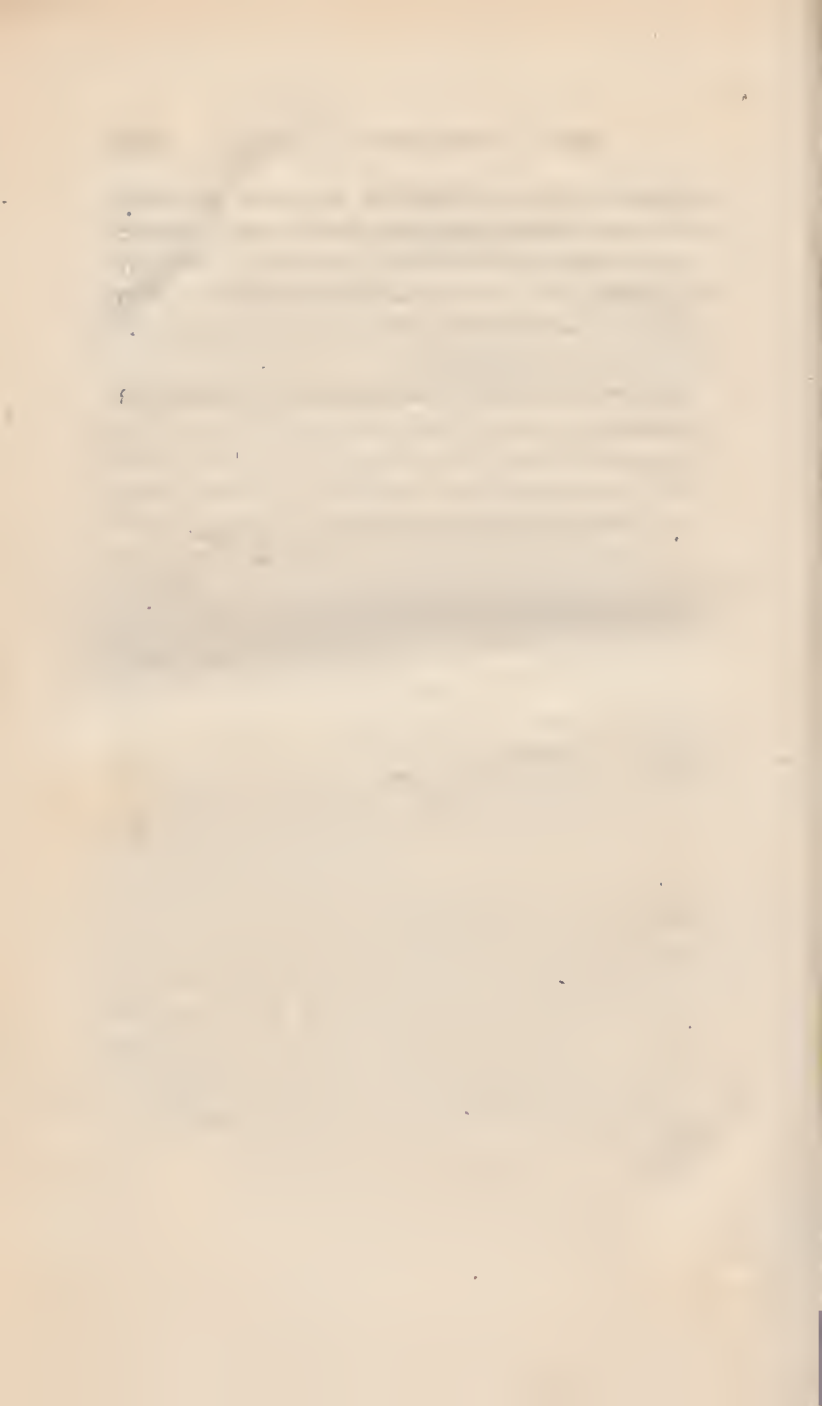
Dit dier bewoont de rotsen of klippen aan de Kaap de Goede Hoop, en in andere gebergten van Afrika daar het zig een nest maakt van bladeren en mos, waarom men het *Klipdas* genoemd heeft, schoon het eigenlijk geen das is. Het is een weerloos diertjen; schoon het hevig bijt als het getergd wordt is het egter niet boosaartig. Het leeft van kruiden, bladeren en wortelen en eet gaerne het mos dat op de eikenboomen groeit, het

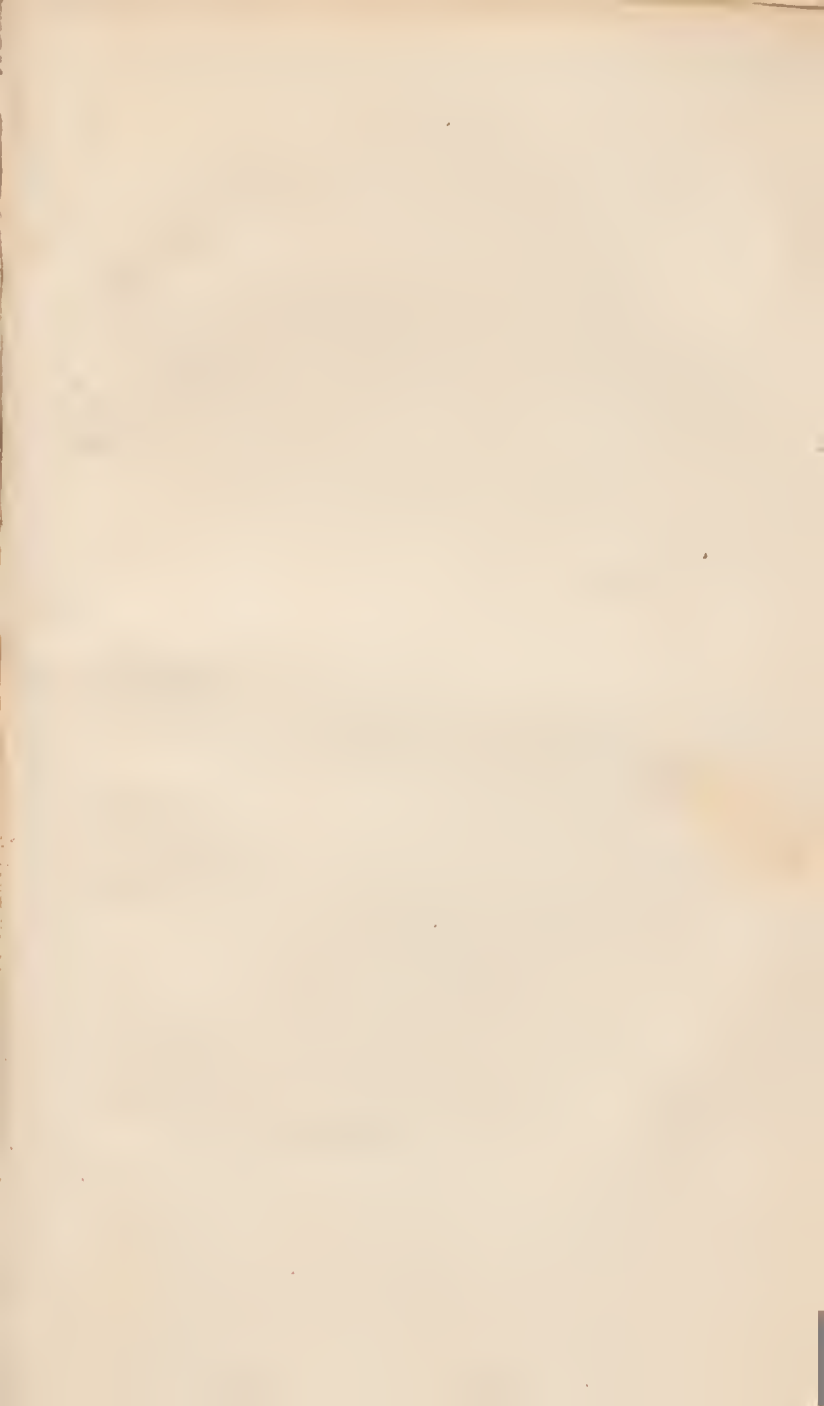
het begraaft zijne vuiligheid als de katten; het heeft eene scherpe stem en een goed gehoor, het drinkt zeer weinig, het is niet waarschijnlijk dat het zig holen in den grond graaft; naardien het wijfen maar vier borsten heeft is het waarschijnlijk dat het niet zeer veele jongen te gelijk voortbrengt.

Het diertjen is gemaklijk te vangen en is smaaklijk om te eten.

EINDE VAN HET TWEEDE DEEL.

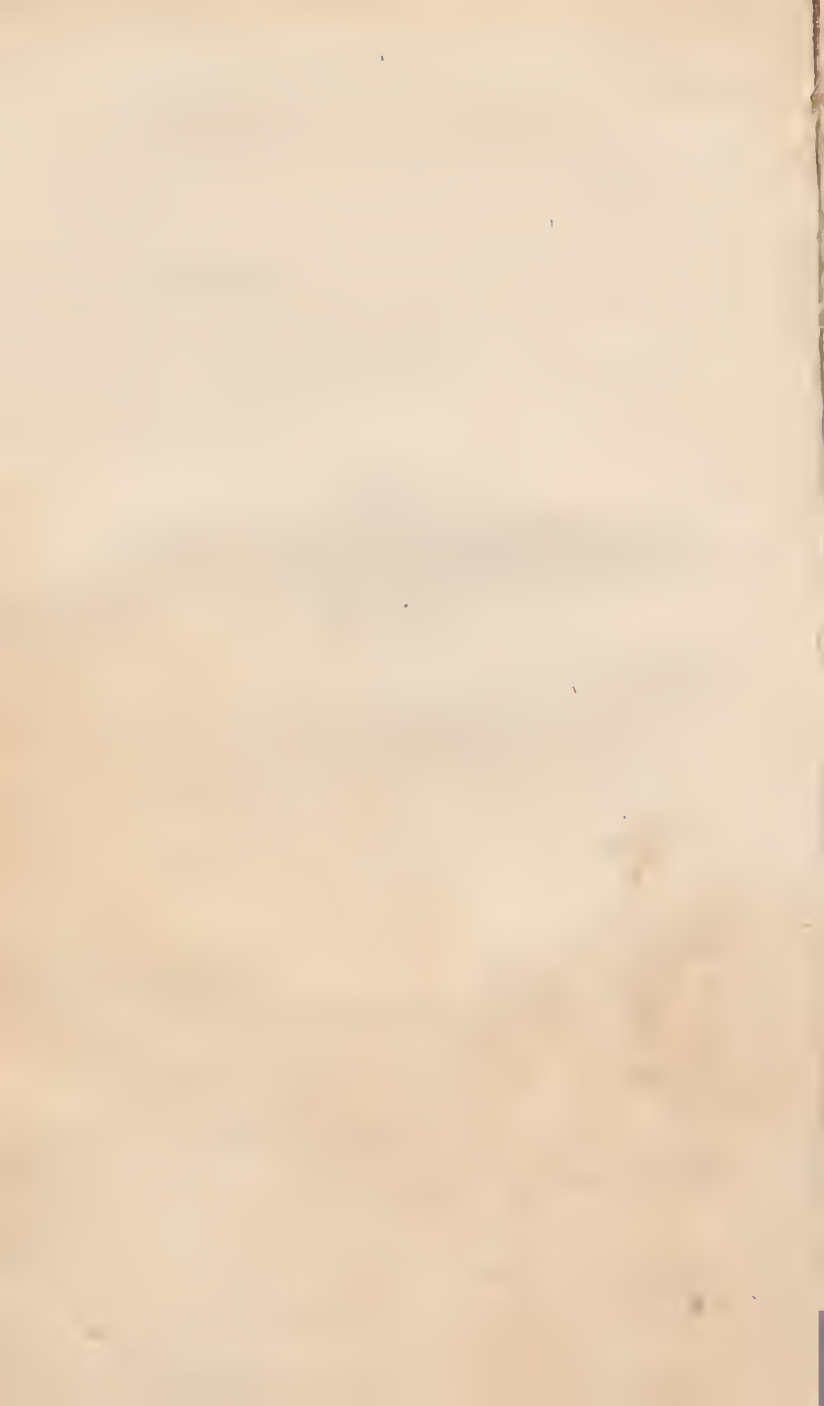

SK A 00511

BEKNOPTE
NATUURLIJKE HISTORIE
DER
ZOOGENDE DIEREN.
door
I. D. PASTEUR.
met afbeeldingen
DERDE DEEL.

Te LEYDEN, bij
HONKOOP en de MORTIER . 1800 .
met Privilegie .

I N H O U D

V A N H E T

D E R D E D E E L.

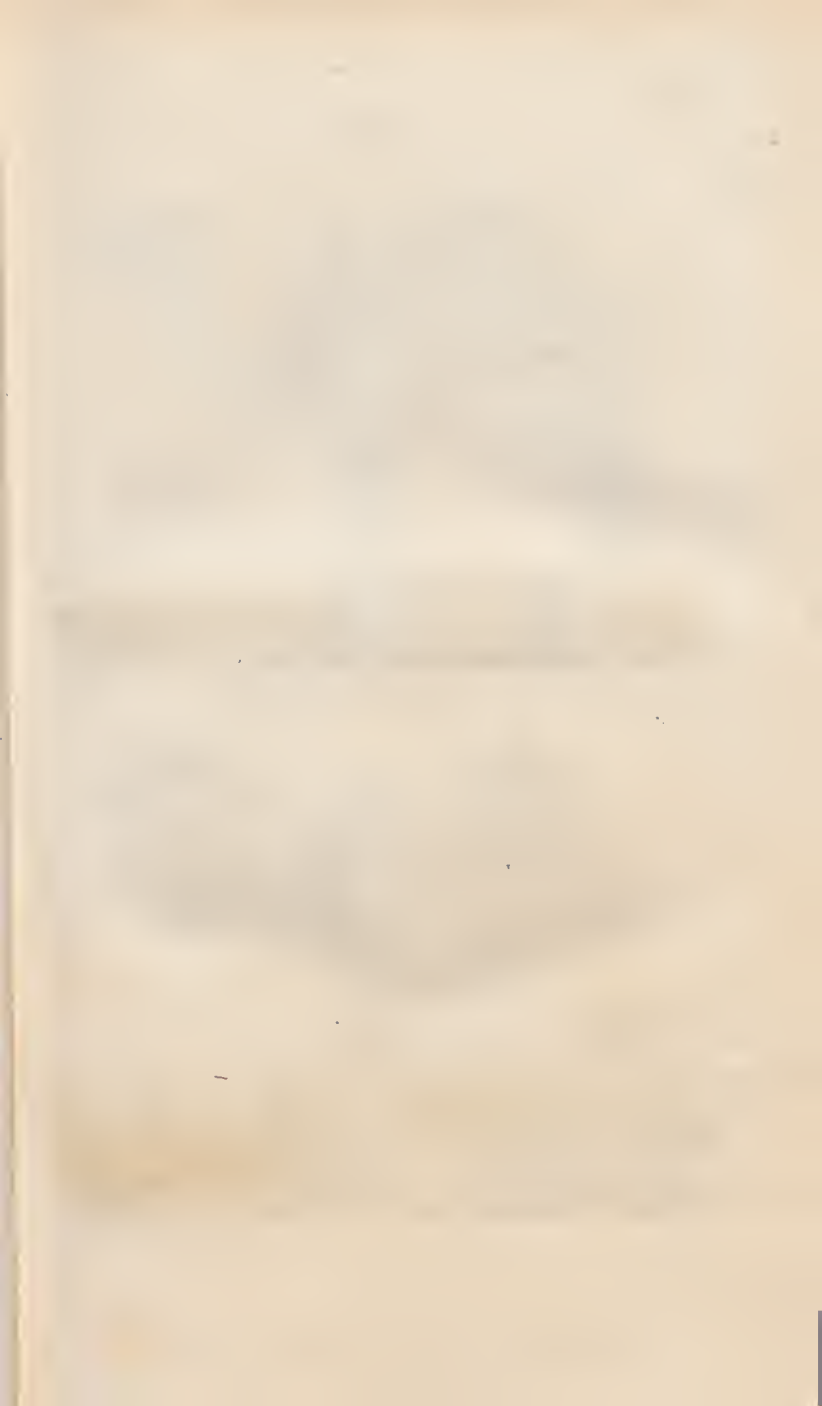
D e Kemel (of Kameel) met eene enkele Bult, de Dromedaris. <i>Bladz.</i>	1
De Kameel met twee Bulten.	15
De Peruviaansche Kemel, de Guanaco, en de Glama of Lama.	16
De Schaap-Kameel, de Vicuna.	19
De Paca, het Schaap van Chili.	21
Het Muskus-dier.	23
Het Guineesch Muskus-diertjen.	31
De Eland.	34
Het Hert.	41
Het Rendier.	55
Het Damhert.	66
De Rhee.	68
De Kameelpardel, de Giraffa.	73
De Blaauwe Bok, de Blaauw-graauwe Anti- lope, of Hartenbok.	81
De Gems, de Kamoebok.	82
De Nyl-Gau of de witvoetige Antilope.	87
De Saïga, de Suhac of de Schytsche Anti- lope.	90
De Krop-Gazelle.	98
De Kleinkroppige Gazelle.	102
De Springbok, de Pronkbok, de Trekbok.	102
De gemeene Gazelle.	108
Het Hartebeest, de Bubalis.	109
De Pafan.	111
	De

De Klipspringer.	<i>Bladz.</i> 113
De Bonte Bok, de Guib.	115
De Dwerg-Antilope.	116
De Antilope, de Hertengeit.	117
De Bok.	121
De gemeene tamme Bok.	128
De Angorasche Bok.	128
De Mamber-Bok, de Levantsche Bok.	129
De Afrikaansche Bok.	130
De Bok van Juda.	130
De Capricorn.	130
De Steenbok.	130
Het wild Schaap, de Argali.	135
Het gemeen tam Schaap.	142
Het Engelsch Schaap zonder hoorns.	150
Het Noordsch Schaap.	150
Het Spaansch Schaap.	150
Het Yslandsch Schaap.	152
Het Afrikaansch Schaap.	154
Het Guineesch Schaap, de Adimain.	155
Het Vetstaertig Schaap.	156
Het Bucharisch Schaap.	157
Het Langstaertig Schaap.	158
Het Kaapsch Schaap.	158
Het Cretisch Schaap.	159
De wilde Stier, of Bul, de Aueros.	160
De Bonafus.	171
De Bifon.	172
De Muskus-os.	174
De Grommende Os, de Sarluk.	175
Het gemeen tam Rundvee.	176
De groote Indiaansche Bogchel-Os.	190
De kleine Indiaansche Bogchel-Os, de Zebu.	190
De Os van Abyssinie.	190
De witte Madagaskarsche Os.	191
	De

De Os van Tinian.	<i>Bladz.</i> 192
De Afrikaanſche Os, De Lant of Dant.	192
De Buffel.	1 2
De Kaapſche Buffel.	196
Het Paerd met geſpleten hoeven, de Guemul of Huemul.	200
Het Paerd.	200
De Halve Ezel, de Dfiggetai.	229
De Ezel.	230
Het Muil-dier, de groote Muil-ezel.	239
De kleine Muil-ezel, de Muil-ezel.	242
De Kaapſche Ezel, de geſtrepte Ezel, de Zebra.	247
De Kwagga.	251
De Hippopotamus, of het Rivierpaerd, het Nyl-paerd of de Zee-koe.	255
De Tapir, de Anta, of Maïpouri.	268
Het Zwijn, het Varken.	274
Het gemeen tam Varken.	290
Het Siamſch Varken, het Oost-Indiſch Varken.	290
Het eenhoevig Varken.	291
Het Guineech Varken.	291
Het Muskus-Zwijn, de Pecari, of de Tajacu.	292
Het Breedſnuitig Varken, de Engalla.	297
De Babyroefa.	301
De Zoogende Water-dieren.	305
De Narwhal.	316
De groote, gemeene, of Groenlandſche Walviſch.	323
De Ys-Walviſch, de Noord-Kaaper.	346
De Vin-viſch.	351
De Iupiter-viſch.	358
De Knobbel-viſch.	360
De Bult-viſch.	361
	De

De Breedsmoel, de Noord-Kaaper.	<i>Bladz.</i>	361
De Snavel-visch.		362
De kleine Cachelot.		364
De Potvisch, of Pot-Walvisch.		365
De Wit-visch.		372
De Cachelot van Nieuw-Engeland.		373
De kleinoogige Cachelot.		375
De Mast visch.		376
De Bruinvisch.		377
De Dolphyn.		379
De Botskop.		381
De Sabel-dolphyn.		383
De Blaazer, de Witvisch.		384
Besluit.		385
Rangschikking.		394
Bladwijzer.		426

NATUURLIJKE HISTORIE

D E R

ZOOGENDE DIEREN.

DE KEMEL (OF KAMEEL) MET EENE EN-
KELE BULT, DE DROMEDARIS.

(Pl. XIX, Fig. 1. het mannetjen.)

Alle de zoogende viervoetige Dieren, welke ik tot hier toe in dit werk beschreven heb, hebben aan hunne voorste en agterste voeten vingeren, dié van malkanderen afgezonderd zijn, het zij dan los, of met een zwemvlies aan malkaêr verbonden; de meeste derzelve leeven geheel of gedeeltelijk van het vleesch van andere dieren, waarom hun ook gevingerde klauwen, met nagelen gewapend, uitneemend' te passe koomen om hunne prooi te vatten, vasttehouden en te verscheuren; degeene daarentegens, die nu zullen volgen, hebben voeten die eindigen in eene enkele hoef, welke

niet gespleten is, gelijk het paerd, de ezel en andere, of zij hebben een' hoef die gespleten is, gespleten klauwen, die wel geschikt zijn om op dezelve te staan en te loopen, maar niet om te grijpen, vasthouden en te verscheuren, gelijk het rundvee, de schaapen, bokken, herten, zwijnen en andere meer; zij kunnen dan ook niet jaagen en zouden van honger uitsterven, zoo zij niet van kruiden en gewassen leefden; het was dan ook niet nodig dat zij die verscheurende hondstanden hadden, welke wij bij de verscheurende dieren gezien hebben; tot het plukken van gras en kruiden zijn enige voor- of snijdtanden of zelfs harde lippen genoegzaam; wij zullen dan ook bij weinige zulke hondstanden vinden en ook opmerken dat de meeste slechts in een van de kaakbeenderen snijdtanden hebben; want alle de *herkaauwende* dieren hebben in het bovenste kaakbeen geene snijdtanden.

Onder de dieren, namelijk, met gespleten klauwen heeft eene bijzonderheid plaats, van welke ik hier in het algemeen spreken moet; die, welke gespleten hoeven hebben en hoornen op hunnen kop draagen, gelijk het rundvee, allerhande soorten van herten, de verschillende gazellen, de antilopen, de bokken, de schaapen, zijn alle *herkaauwende* dieren, doch buiten deeze zijn 'er ook onder die, welke geene hoornen draagen, enige die herkaauwen als de kameelen, en de glama, de Paco, het puskusdier, de kameelpardel. Alle de dieren die herkaauwen leven dan van gewassen en geene derzelve zijn vleescheetende dieren.

Van

Van dit herkaauwen heb ik reeds met een woord gesproken in mijne Verhandeling over de Zoogende Dieren in het algemeen (*); maar ik zal thans, aan de beschrijving van de dieren, welke herkaauwen, gekoomen zijnde, trachten mijnen leezeren met weinig woorden een algemeen denkbeeld van deeze bijzondere eigenschap deezer dieren te geeven.

De dieren, welke niet herkaauwen, kaauwen, als zij graazen, hun voedsel eer zij het doorslikken; zij vermaalen het met hunne tanden en kiezen en mengen dan hun speekzel 'er onder, waarmede zij het inzwelgen; dit doorgeslikt mengzel daalt neder in de maag, daar 'er weder andere sappen bijkoomen en daar het verder verteerd wordt, waarna de groffte deelen, die niet tot voedsel van het dier dienen kunnen, en dus niet in het lighaam behoeven te blijven, in de darmen overgaan en vervolgens uitgeworpen worden; geheel anders gaat de spijsverteering toe bij de herkaauwende dieren: deeze dieren hebben, in plaats van eene enkele maag, eene vier dubbele maag of wel vier maagen; de flokdarm of de keel komt in de drie eerste maagen uit, die ook alle met malkanderen gemeenschap hebben, maar loopt niet uit in de vierde maag. Een dier dat herkaauwt eet zijn gras, hooi of bladeren zeer schielijk op en slikt die door, zonder die te kaauwen; dit ingeslikt voedsel kooft dan in de eerste maag, die de groot-
ste

(*) Zie I Deel, bladz. 21.

NATUURLIJKE HISTORIE

ste is en de *pens* genoemd wordt; de pens heeft twee of drie groote zakken, waarin het voeder enigen tijd broeit of weekt. Als het dier nu die eerste maag met genoegzaamen voorraad gevuld heeft, legt het zig neder om te herkaauwen en dan geeft deeze maag het eeten weder op in den mond, en dat wel bij kleine hoeveelheden te gelijk; of dit bij de dieren onwillig of gewillig geschiede kan men niet ligt beslifen: als het in den mond is, wordt het met de tanden en kiezen fijn ge-kaauwd en met zijn speekzel vermengd en vervolgens andermaal ingeslikt, maar niet weder in die eerste maag of de pens, maar in de tweede maag, de *muts* of de *houder* genaamd, de *muts* omdat zij ten naasten bij de gedaante van eene *muts* heeft en de *houder* omdat zij met hokjens is bezet, die het eeten als ophouden. Van de *muts* gaat het over in de derde maag of de *boekpens*, aldus genaamd, omdat haare wanden uit eene menigte smalle strooken, als de bladen van een boek, bestaan; deeze derde maag heeft door eene zeer naauwe opening gemeenschap met de tweede en is grooter dan de *muts*, maar kleiner dan de vierde maag; van daar gaat het over in de vierde maag die de *leb* of *agterpens* heet, waaruit de verteerde spijs in de darmen geloosd wordt; het voedzel dat geene herkaauwing nodig heeft, als de melken alles wat vogtig is, wordt ook bij de herkaauwende dieren niet weder in den bek opgegeeven. Dit maakzel nu, dat voornamelijk zoodanig als ik het zoo even beschreven heb, bij het hoornvse plaats heeft, is verscheidenheden onderworpen bij de verschillende her-

herkaauwende dieren; de Kemelen zullen wij zien dat zelfs, in plaats van vier, vijf maagen hebben.

Van den Kemel of Kameel zijn enige bijzondere foorten, onder welke twee voornaame en wel onderscheidene foorten gevonden worden, namelijk de Kameel met eene enkele bult op den rug, of de *Dromedaris*, en de Kameel met twee bulten: de eerste is veel gemeener dan de andere; daar zijn egter veele die den Kameel met twee bulten *Dromedaris* en dien met eene enkele bult *Kameel* noemen en dit hebben ook veele schrijvers gedaan, waaruit dikwijls in hunne schriften en e tegenstrijdige berichten en enige verwarring ontstaan zijn. Ondertusfchen moet men den Kameel met eene bult fig. 1 van de negentiende Plaat voor den *Dromedaris* en dien met twee bulten, fig. 2 voor den Kameel houden.

De Dromedaris is dan een groot herkaauwend dier zeer hoog op de pooten en zeer lang van hals met de voeten in twee gefpleten, en eene enkele bult op den rug. Hij heeft eenen kleinen kop, die van boven rond en verheven is; zijn smoel is zeer langwerpig en de lippen stecken ver voor de neusgaten vooruit; de bovenlip is gefpleten; de ooren zijn kort; de *Dromedaris*fen en Kameelen hebben geene snijdtanden in het bovenst kaakbeen, maar hebben 'er in de onderste kaak zes, alle omtrent even groot; zij hebben vijf kiezen ter wederzijde in de bovenste en slechts vier ter wederzijde in de onderste kaak; zij hebben dan geene hondstanden, doch tusfchen de kiezen en de snijdranden staan kleine haakjens, drie in getal, ter wederzijde van iedere kaak. De hals is

lang en loopt van het lijf eerst naar vooren en dan met eene bogt naar boven; het dier draagt zijn' hals en zijnen kop als of het hem door de zwaarte moeilijk viel. Zijne pooten zijn dun en niet wel gemaakt en hij heeft eeltachtigheden op alle de plaatsen daar zij zig buigen; diergelijke eeltachtigheden heeft hij ook aan de borst; naardien nu de Kameelen als zij gaan leggen, hunne pooten buigen en eerst op hunne knieën nederknielen en met hunne pooten gevouwen en de borst en buik op den grond rustende liggen, heeft men ook gedacht dat deeze eeltachtigheden deezen dieren niet oorspronkelijk van natuur eigen waren, maar dat zij dezelve eerst bekoomen hadden door met zwaare lasten op hunnen rug beladen aldus nederteleggen, en dat dezelve zig vervolgens op hunne jongen van geslacht tot geslacht voortgeplant hebben; doch het is niet gewoon in de natuur dat gebreken en mismaaktheden, welke de mensch door het gebruik of het misbruik, dat hij van de dieren maakt, dezelve doet verkrijgen, zig op de volgende geslachten voortplanten, en alzoo men waargenoomen heeft dat de jonge kemeltjens met die eeltachtigheden ter wereld koomen, zou ik liever gelooven dat deeze eeltachtigheden deezen dieren van natuur eigen zijn. De voeten zijn zeer dik, bijna rond en van onderen plat; de voetzoolen van boven in twee toonen gespleten, welke elk eenen grooten nagel hebben, die digt aan elkanderen staan en naar onderen zijn omgebogen; van onderen zijn zij als met een vleeschachtig kusfentjen voorzien; dit maakzel heeft sommige doen twijfelen of zij deeze voeten

ten *hoeren* of *klaauwen* zouden noemen. Ondertus-
schen maakt dat kussentjen de Kemelen zeer bekwaam om
op het zand te gaan, maar niet om over steenachtige
gronden te loopen, waarop zij hunne pooten kwetsen;
ook kunnen zij op glibberige kleigronden niet voort en
zouden daar dikwijls met hunnen last omverre vallen;
om deeze reden zijn de Kemeldrijvers, als zij aan zulke
plaatsen koomen, somtijds genoodzaakt kleeden te spreiden
om hen daarover te laten loopen; de staert is niet
zeer lang, maar bestaat uit lange stijve hairen als de
paerden-staerten; het hair van den Dromedaris is op
zijn geheel lijf grijs-vaal en zeer zagt, zoo dat het als
wol gesponnen kan worden; andere soorten zijn bruin-
achtiger van kleur; het is doorgaans niet zeer lang,
maar op sommige plaatsfen van zijn lijf, als op den kop,
onder aan den hals van vooren en op de bult is het lan-
ger. De bulten van de Kemelen worden niet gevormd
door enige kromte van den ruggegraat, maar bestaan uit
een stuk vleesch, dat vetachtig is en in zelfstandigheid
naar de speenen van koeijen gelijkt. Men heeft gelagt
dat deeze bulten den Kemelen ook niet natuurlijk eigen
waren, maar veroorzaakt waren door de drukking van
de zwaare lasten, waarmede men hen bezwaart; maar
dit is niet waarschijnlijk, want men zegt dat 'er nog
wilde Dromedarissen in Arabie zijn, welke men niet
onderscheiden kan van de tamme en die dierhalven ook
eene bult hebben; daarenboven, waarom zou de Drome-
daris, die op dezelfde wijze gehouden wordt als de Ke-
mel en die van onheuchelijke tijden nog sterker tot het

vervoeren van goederen gebruikt is dan de tweebultige Kameel maar eene bult hebben, daar die 'er twee heeft, indien die bulten door het belaauden veroorzaakt wierden? ook krijgen andere dieren, die zwaar belaauden worden, als osfen, ezels, zulke bulten niet; het is dan zeer waarschijnlijk dat deeze dieren altijd bulten gehad hebben, die voor het overige veel kleiner worden en als wegsmelten als zij vermageren en uitteeren.

De Dromedaris en de Kemel, herkaauwende dieren zijnde, leeven alleen van gewasfen en wel van de allergemeenste; zij behoeven geen teder gras, maar vergenoegen zig met brandnetelen en distelen en de allerslegtste planten en bladeren, welke het hoornvee niet eeten zou. Zij hebben, gelijk reeds gezegd is, vijf maagen, waarvan vier omtrent van zoodanig een maakzel zijn als ik van het hoornvee gezegd heb, met weinig verandering; de vijfde, die de Kemelen meer dan de andere herkaauwende dieren hebben, is tusfchen de eerste maag of de pens en de tweede of de muts geplaatst; ik zou dezelve de *water-maag* noemen, zij wordt ook wel de verlaathak genoemd, omdat het eeten zig in die maag niet ophoudt, maar wel het water, dat tusfchen de holligheden van den binnenften rok dier maag befloten blijft en door drukken uit die holligheden geperst wordt; deeze maag stelt de kemelen in staat om, als zij eens gedronken hebben, zeer lang dorst te kunnen lijden; want zij kunnen eene groote hoeveelheid water in dezelve bergen, dat het voedsel bevogtigt

tigt en waarvan een gedeelte waarschijnlijk weder met het voedsel in hunnen bek opgedreven wordt en hunnen dorst kan lesfchen.

Wanneer nu de Arabiers, door de woestijnen reizende, al hun water verbruikt hebben, en op dorre plaatsen zijn, daar geene waterplasfen of bronnen gevonden worden, zoo dat zij van dorst zouden moeten vergaan, blijft hun geen ander middel overig dan hunne toevlugt te neemen tot deeze maag van hunne Kameelen; zij slagten dezelve en vinden in den voorraad van water, welken die dieren enige dagen te vooren hebben opgedaan, en dat nog onbedorven en drinkbaar gebleven is, hun behoud. De Kameelen drinken dan veel water in eens, maar kunnen dan ook weder lang zonder drinken blijven, hergeen zij wel agt of tien dagen kunnen uithouden. Even sober zijn zij in het eeten; als zij daartoe opgevoed zijn, kan men hun met een pond voeder en even zoo veel water 's daags geheele weeken het leven ophouden; en zij eeten alles wat men hun geeven wil, struiken, stro, hooi, gerst, boonen, gestampte dadelen-pitten. Als de nood het vordert, kunnen zij het zelfs tot veertig of vijftig dagen zonder voeder uithouden; doch men kan evenwel daarbij verzekerd zijn dat zij daardoor zeer vermageren.

De Kameelen zijn zagtmoedig, gehoorzaam en zeer leerzaam en zullen niemand leed doen; zij worden egter op zekere tijden wel eens kwaadaartig. Zij zijn weerlooze dieren; zij hebben noch tanden om te bijten, noch hoornen om te stooten, noch hoeven om te slaan.

zoo dat zij gemakkelijk een prooi van de verscheurende dieren zouden moeten worden , zoo zij niet , gelukkig voor hun , in dorre woestijnen woonden , en zig aldaar onderhouden konden , daar geene leeuwen , tijgers , wolven of andere verscheurende dieren verkeerden en daar ook geen wild is , dat hen derwaarts henen zou kunnen lokken.

Het wijfjen van den Dromedaris en den Kemel brengt , na bijna een jaar zwanger geweest te zijn , een enkel jong ter waereld , gelijk alle groote dieren maar een jong ter waereld brengen ; zij zoogt het uit vier tepels , die tusfchen haare agterfte pooten geplaatst zijn twee jaaren lang.

Men voedt de jonge Kameeltjens op tot het gebruik , waartoe men hen voornaamlijk bestemt , het zij tot draag-kamelen , om zwaare lasten te kunnen draagen , of tot post-kameelen , die snel moeten kunnen loopen , om te post te rijden . Men leert hen van jongs of aan honger en dorst lijden , en dit is ook noodzaaklijk , al zoo men met die dieren voornamelijk door wildernissen en zand-woestijnen trekt , waarin men fomtijds veele dagen lang geene graskruiden , heesters , boomen , of water vindt . Men legt dan de jonge kameeltjens op hunnen buik met de vier pooten onder het lijf geboogen en houdt hen veertien dagen in dat postuur om 'er hen aan te gewennen ; en men legt een kleed over hun lijf en op het eind dat op den grond sleept legt men zwaare steenen , op dat zij niet zouden opstaan ; men be laadt hen vervolgens met eenen vrij zwaaren last , en

ver .

verzwaart dien langzaamerhand, om hen te gewennen veel te draagen; men regelt hun eeten en drinken, geeft hun slechts zeer weinig en laat hen lang agter een honger lijden; dus worden deeze arme dieren tot een slaafachtig en arbeidzaam leven opgeleid; ook zijn zij zeer gehoorzaam en gemakkelijk te bestieren; men legt hun geen gebit in den bek, maar men steekt door het vel boven den neus een ring, waar aan de toom vast is, met welken men hen leidt; als men hen belaa-den of bestijgen wil, gaan zij, op het minste teken, als de leider het hun slechts zegt of hen met een stokjen tegens de knieën tikt, leggen en laten zig met de goederen belaa-den, welke men ter wederzijde aan hun lijf hangt; als men hen zwaarder belaa-dt dan zij draagen kunnen, zullen zij niet opstaan, maar blaaten met een erbarmelij-k geluid; koomen zij ter plaatse daar zij overnagten zullen, dan gaan zij leggen en men maakt de pakken los, tusfchen welke zij dan liggen blijven tot men de-zelve weder vasthaakt. Zij leeven omtrent veertig of vijftig jaaren.

Daar zijn verscheiden soorten van Kameelen, onder welke de twee voornaamste zijn de Dromedaris met eene bult en de Kemel met twee bulten, van welke beiden ik hier eene beschrijving en afbeelding geeve; de eerste is wel de gemeenste en de meeste in gebruik; hij is egter kleiner en minder sterk dan de Kameel met twee bulten; deeze twee soorten teelen te zaamen voort en brengen eene derde soort voort, welke nog sterker en beter is en hoogst van alle geacht wordt, omdat zij
zeer

zeer veel draagen kan en niet te vermoeien is; de geene, die van deeze koomen, zijn niet geacht, omdat zij zwak en traag zijn.

De Kameelen worden nog in het wild gevonden in de groote vlakten van Tartarijē, op de Noordlijke grenzen van China en in het land der Mogollen. In de woestijnen tusfchen Indiën en China worden geheele legers van deeze wilde Kamcelen gevonden, die veel vlugger en fterker zijn dan de tamme. In de woestijnen van Hongarijē zijn ook veele wilde; maar deeze zijn tamme Kameelen geweest, die weggelooopen zijn. Tamme Kameelen vindt men in Arabie en Perfie, daar de meeste en ook alle de verfchillende foorten zijn, fchoon de tweebultige daar zeldzaamer zijn dan de Dromedarisfen; zij zijn in die landen de voornaamfte en bijna de eenigfte last-dieren en door hen wordt alles vervoerd, wijl men nooit met wagens door die woeste landen reist. Verder vindt men dezelve in Palestina, Armenie, Natolie, Circasfie, Aftacan, de Krim, in welke landen men en den Dromedaris en den tweebultigen Kamel vindt; den tweebultigen viadt men verder bij de Tongufen, Boreten, Tartaaren, Kalmukken, Baskiren, Mongolen, Eleuthen en in Turkeftan, en in het algemeen door geheel Turkijē. Men vindt beiden de foorten ook in Barbarijē, Egypte, Aethiopie, in de landen aan de rivieren de Senegal en de Gambia, fchoon de Dromedaris 'er het meest gevonden wordt. In Indie zijn Kameelen in Malabaar, op Ceylon, in Siam, Pegu, Malakka, gelijk ook op de Sundasche en
Phi-

Philippynsche eilanden. Men heeft ook dikwijls Dromedarisfen en Kameelen naar Europa overgebracht, en dezelve daar laten voortteelen, maar het is tot nog toe niet gelukt hen dat waerelddeel eigen te maaken; zij kwijnen en moeten zeer zorgvuldig opgepast en in warme stallen bewaard worden, zoo dat zij zeer kostbaar zijn; het is egter niet onmogelijk dat zij in Frankryk en Duitschland zouden kunnen aarten, als zij wel en naar eisch behandeld en langzaamhand aan de luchtstreek gewend wierden. Men heeft ook beproefd om dezelve naar Amerika over te voeren, maar zij zijn in dat waerelddeel weder uitgestorven; men zegt egter dat 'er thans nog in Jamaica en Barbados gevonden worden, doch dat zij slegt zijn.

Uit het geen ik tot hier toe van de Dromedarisfen en Kameelen gezegd heb heeft men reeds kunnen opmaaken dat zij zeer nuttige dieren zijn; zij maaken den rijkdom van sommige landen uit, gelijk Arabie en Perse, welker zand-woestijnen niet zouden te bewoonen, of door te reizen zijn, zoo 'er geene Kameelen waren; de grootste rijkdom van de Arabieren bestaat dan ook in de Kameelen, gelijk men zulks van overoude tijden reeds in de Heilige Schrift in de geschiedenis van Abraham kan leezen. Zij gebrutken dezelve om op te rijden en om pak-goederen en koopmanschappen te draagen; en wel den Dromedaris meer tot draagen en den Kemel met twee bulten meer tot rijden, omdat de laatste sneller loopt en de dubbele bult eene gemaklijker zitplaats oplevert. In Arabie worden alle koopman-
schap-

schappen aldus vervoerd en men reist dan met enige duizenden gelaaden Kameelen de woestijn door, welke troepen van menschen, kameelen, ezels en paerden, *Caravanen* genoemd worden; zulk eene caravane is te land dat eene koopvaardij-vloot ter zee is. De Dromedaris kan ongeveer twaalf honderd ponden draagen en legt daarmede tien uren op eenen dag af; zij schijnen veel aandoening van de muziek te hebben, want als de drijvers hun moed willen inboezemen en hen groote dagreizen willen doen afleggen, speelen zij op een fluitjen en slaan op trommeltjens, dat hen zoo aanmoedigt dat zij daar door kunnen gebragt worden om tweemaal zoo veel wegs als anders afteleggen. Voor snel terijden zijn de Kameelen ook zeer geschikt en zijn in staat om veertig mijlen en méer op eenen dag afteleggen, zoo dat het onmogelijk is de stroopende benden van Arabieren, die alle op Kemelen reizen, in de woestijn te achterhaalen; doch men kan ligt begrijpen welke schokken zulk een groot dier, als het met zijne lange pooten galoppeert, zijnen rijder moet geven; waarom ook sommige, uit vrees van te vallen, zig op dezelve laten vast binden; als men het niet gewoon is, is het onmogelijk het 'er op te houden, en zelfs degeene, die het gewoon zijn, sterven meest alle aan bloedspuwingen. Maar dit is nog al het nut niet dat men van de Kameelen trekt; hunne melk geeft een gezond en smaaklijk voedzel dat de Arabieren dagelijks nuttigen en men maakt 'er zeer goede kaas van; ook geeft een Kemel veel langer melk dan eene koe; de jonge kemelen kun-

nen

nen geflagt en gegeeten worden en hun vleesch is vrij goed. Hun hair is zeer fijn en wordt tot stoffen en gordels en tot hoeden en tentdoek verwerkt, het valt alle jaaren in de lente uit en wordt opgezameld; alsdan is de Kameel geheel kaal en dan bestrijkt men hem geheel met teer, om hem voor het steeken van de vliegen te behoeden; Kemelshair is een vrij aanmerkelijk artikel van koophandel; van zijn vel maakt men schoeizels en tuigen. Ja zelfs hunne uitwerpzelen kunnen tot nut aangewend worden; hunne mist kan dienen om het land vrugbaar te maaken; men maakt 'er ook turf van, die zeer goed is om te branden en, gedroogd zijnde, wordt zij, in plaats van stro, gebruikt om de dieren 'er op te laten liggen. Uit de pis kan men door stooking het ammoniak-zout verkrijgen. In kort de Kameelen zijn voor den mensch van de nuttigste dieren, welke de natuur heeft voortgebracht en zij zijn een waar schat voor de landen, welken zij natuurlijk eigen zijn.

DE KAMEEL MET TWEE BULTEN.

(Pl. XIX, Fig. 2, het mannetjen.)

De Kameel gelijk volkoomen naar den Dromedaris, doch is grooter en heeft twee bulten op den rug.

Even gelijk deeze dieren in uiterlijk en inwendig maakzel naar eikanderen gelijken; zoo is ook hunne zacht en levenswijs eveneens; en ik heb reeds in de beschrijving

ving van den Dromedaris gelegenheid gehad de voornaamste bijzonderheden van de Natuurlijke Historie van den tweebultigen Kameel aanteteken. Ik kan dan in deze beschrijving des te korter zijn.

Het voornaamste, waarin deeze dieren verschillen, zijn de bulten; van de twee bulten, met welke deeze foort voorzien is, staat de voorste boven de voorste pooten of op de schoft en deeze is de kleinste; de grootste bult staat op het kruis of boven de agterste pooten, beiden zijn vleeschachtig en met lang hair bedekt. De Kemel is grooter en sterker dan de Dromedaris; hij kan ook sneller loopen en wordt dierhalven ook meer tot rijden gebruikt dan de Dromedaris, en de Tartaren gebruiken hem voornamelijk om te trekken; het is van deeze foort van Kameelen dat in Besfarabie geheele troepen in het wild loopen. De landen, daar zij in den tammen staat gevonden worden heb ik in het vorig artikel reeds opgegeven.

DE PERUVIAANSCHÉ KEMEL, DE GUANACO EN DE GLAMA OF LAMA.

(Pl. XX, Fig. I, het mannetjen.)

Het dier, dat in het Nederduitsch den naam van *Peruviaansche Kemel* draagt, wordt, wanneer men van hetzelfde als wild spreekt, in het Spaansch *Guanaco* en wanneer men van de tamme spreekt, *Glama* of *Lama* ge-

genoemd; het is dan eenzelfde dier, schoon het door sommige als twee bijzondere dieren wordt onderscheiden. Het is *herkaauwend*, hoog op de pooten en met eenen langen regten hals; de voeten in twee gespleten en wolachtig hair. Het is sierlijk van gedaante en gelijkt veel naar een' Kameel in het klein (want het is slechts zoo groot als een groote ezel) maar is veel fraaiër en heeft geen hult; het draagt zijnen langen hals op eene bevallige wijze regt op, zijn kop is langwerpig en fraai; zijne ooren zijn lang; spits en staan altoos naar vooren gekeerd; zijne oogen zijn groot; en zwart van kleur; de neus is plat; de bovenlip sterk gespleten, zoo dat men zijne twee voorste tanden ziet; hij heeft vier snijtanden in het onderst kaakbeen, en geene in het bovenst; en vijf kiezen ter wederzijde, zoo wel van onderen als van boven; zijne pooten zijn vrij dun, zijn voet is in twee gespleten en de punten van deeze hoeven zijn met zwart hoorn bedekt; hij heeft een klein ruig staertjen, dat naar eene pluim gelijkt en dat hij regtop draagt; hij is overal bedekt met een wolachtig hair; het is donkergrauw van kleur, die op de pooten in bruin en donker of zwartachtig bruin verandert; boven op den kop, op het voorhoofd, om de oogen, op den neus, de helft van de wangen en de bovenlip is het zwart; op den hals heeft hij bruine wol, die bijna naar maanen gelijkt; onder aan den buik en agter aan de dijen is de wol ook zeer lang van vlokken.

Dit dier is zeer zagt van aart en niet boos of kwaad-
artig, ja zelfs vriendlijk; het is zeer weerloos en heeft

niets om zig tegens den aanval van mensch en dieren te verdedigen dan zijn speekzel; hiervan is zijn bek altoos vol, schoon hij weinig drinkt; als hij boos wordt, spuuwt hij het naar zijne tegenpartij, hetgeen hij door zijnen langen hals van vrij verre doen kan, en dit spog zegt men dat bijtend is en puiften op de huid veroorzaakt; het geeft een hinnikend geluid als een paerd.

Deeze dieren graazen voornamelijk op eene bijzondere soort van zeer fijn riet, dat alleen in Amerika wast.

Het wijfsen van den Peruviaanschen Kemel brengt, na vijf of zes weeken, een enkel jong ter waereld en zoogt het aan twee prammen. Deeze dieren woonen in hunnen natuurstaat op de hooge bergen, daar het koud is, daar zij in kleine troepen leven, en nergens dan in de Provintieën van Zuid-Amerika, en voornamelijk Peru; in de oude waereld wordt het noch wild, noch tam gevonden; men heeft wel beproefd om deeze dieren in Spanje te fokken; doch deeze proeven zijn alle mislukt, de Lamas vinden 'er het voedzel niet dat zij in Amerika genieten; in het eerstgemelde waerelddeel heeft men hen tot huisdieren gemaakt; men rijdt 'er op en zij loopèn zoo zagt dat de vrouwen zig gaerne van dezelve bedienen; het diert stapt, draaft en galoppceert en kan zeer steile plaatsen op en af gaan; men gebruikt het ook tot het draagen van lasten, gelijk den Kemel, het kan tot honderd ponden voeren, met welke het vier of vijf mijlen 'sdaags kan afleggen; doch als men deeze dieren te zwaar belaadt, gaan zij leggen en dan kan men hen niet geene mogelijkheid weër doen opstaan,

staan, hoe sterk men hen ook slaan mag; maar zij slaan zig den kop tegens den grond aan stukken; men gebruikt hen tot het vervoeren van het zilver, dat uit de rijke mijnen van Potosi in Zuid-Amerika gehaald wordt en men heeft in zommige tijden daartoe wel drie honderd duizend Lamas gebezigd.

De huid van deeze dieren wierd door de Amerikanen gebruikt om schoenen te maaken; de Spanjaards maaken er fraaie paerden-tuigen van.

De wol is fijn en wordt tot verscheiden einden gebruikt, men verwerkt die tot eene grove soort van stoffe en men gebruikt die om kussens te vullen, gelijk wij het paerden-hair; het is minder in waardij dan de wol van de volgende soort van dieren. Hun vleesch is goed om gegeten te worden, als zij jong zijn; maar dat van de oude is taai en droog.

DE SCHAAP - KAMEEL; DE VICUNA.

De Schaap-Kameel is omtrent van dezelfde gedaante als de Peruviaansche Kemel, maar is kleiner; hij heeft een lugtiger voorkoomen; zijne pooten zijn langer en dunner naar evenredigheid en netter gevormd; zijn kop is wat korter; zijne ooren ook groot en regtop staande, maar hij draagt dezelve naar agteren en niet naar vooren; voor het overige gelijken deeze dieren naar elkanderen; de wol van de Vicuna is roodachtig bruin van kleur omtrent als gedroogde roozen bladeren en onder aan den

buik, borst, dijen en staert wit en is fijner dan die van den Lama. Voor het overige is al wat ik van de huishouding van den Lama gezegd heb ook op de Vicuna toepaslijk; doch de Vicuna schijnt minder zagt van aart en minder vriendlijk te zijn dan de Lama.

De Vicunas leeven in talrijke troepen in de bergen van Cusco, Potosi en Tucuman in Zuid-Amerika en worden ook nergens anders dan in dat waerelddeel gevonden; zij onthouden zig op dorre rotsen, maar koemen in de valeijen om te graazen. Als men hen jaagen wil, zoekt men naar de plaatsen daar hunne keutels liggen, welke zij altoos op een' zelfde hoop werpen. Men spant op alle plaatsen, daar men denkt dat zij door zullen loopen, touwen, aan welke men van afstand tot afstand lappen van verschillende kleuren hangt; als dan beginnen de jagers hen door het maaken van geluid derwaarts te jaagen; deeze dieren nu zijn zoo vreesachtig dat zij niet over die touwen durven springen; zij laten zig dan tegens de eene of andere steile rots drijven en, te bevreesd zijnde om omtekijken, laten zij zig bij de agterpooten vatten; men slagt gewoonlijk al wat men vangt op de plaats om het vel met de wol medeteneemen, hetgeen zeer slegt overlegd is, want als men deeze dieren, in plaats van hen te dooden, slechts de wol afscheerde en hen dan liet loopen, zou men in het volgende jaar eenen nieuwen voorraad van wol bij hen vinden; zulke jagten brengen gemeenlijk van vijf honderd tot duizend vagten op. Als 'er onder den troep Pacas gevonden worden, dan is de geheele jagt mislukt, want

dee-

deezc dieren, zoo bevreesd niet zijnde, springen over de touwen en dan volgen alle de Vicunas hen na.

De wol van deezc dieren, die *Viconia-wol* genoemd wordt, is zeer fijn en fraai; zij houdt zelfs haare kleur in het bewerken; men maakt 'er zeer goede handschoenen en kousfen van, gelijk ook dekens en tapijten van zeer hoogen prijs; waarom ook deezc wol een zeer groote tak van koophandel is.

DE PACA, HET SCHAAP VAN CHILI.

Daar is nog een derde dier van dien aart, in het Spaansch *al Paca* of *de Paca*, ook wel het *Schaap van Chili* genaamd; het gelijkt ook over het algemeen naar den Lama, maar het is kleiner, laager op de pooten en dikker van lijf; het dier wordt alleen in het wild gevonden en mengt zig onder de troepen Vicunas; zijne wol is ook zeer fijn en meer geacht dan die van den Lama, doch niet zoo fijn als van de Vicuna. Het is van de wol van deezc dieren, met wol van Schaapen vermengd, dat die wolle stoffen gemaakt worden, die bij ons onder den naam van *alpaga* bekend zijn.

Ik heb in de beschrijving van den Malakkaschen Egel (*) gesproken van een' steen, dien men in dat dier

(*) Zie II Deel, bladz. 177.

dier vindt en welke van veel waarde is; in deeze dieren nu, de Lama, Vicuna en Paca, worden ook steenen van verschillende grootte en gedaante gevonden, die men om dezelfde reden als de *Pedro del Porco* waerdig schar; deeze steenen noemt men *Bezoars* en wel *Westersche Bezoars*, in onderscheiding van de *Oostersche*, omdat deeze in dieren gevonden worden die in de West-Indieën, of Amerika vallen, en geene in dieren, welke de Oost-Indieën eigen zijn.

HET MUSKUS-DIER.

(Pl. XX, Fig. 2, het mannetjen.)

De Muskus is een reukwerk, dat ieder kent en dat reeds over duizend jaaren in Europa, en veel vroeger in Arabie en China bekend geweest is; doch, schoon hetzelve in den koophandel niet schaarsch was, wist men egter in ons waerelddeel niet door welk dier hetzelve wierd voortgebracht; dit gaf aanleiding dat men niet dan verkeerde en fabelachtige berichten omtrent het Muskus-dier konde bekoomen, tot dat eerst in onzen leeftijd en zedert weinige jaaren het dier door bedreven natuurkundigen is waargenoomen, en zelfs een deezer dieren in Europa, en wel in Frankryk, is overgebracht, daar het drie jaaren geleefd heeft; ik ben dan door die natuurkundigen, welke hetzelve leevende met oplettendheid hebben waargenoomen, in staat gesteld eene egte beschrijving en afbeelding van dit vermaard diertjen in mijne Natuurlijke Historie intelaschen.

Het Muskus-dier is een herkauwend diertjen van de grootte van een geitjen, sierlijk van gedaante met gespleten hoeven; het mannetjen heeft de hondstanden uit den bek naar beneden agterwaarts uitsteekende en een beursjen onder aan den buik, waarin eene sterk riekende stof, Muskus of Moskeljaat genaamd. Dit diertjen is zeer fraai en sierlijk van gedaante en toont vlugheid en levendigheid in zijne houding en beweegingen; het is ondertuschen niet groot

ter dan eene kleine geit en gelijk het meest naar een hartenbokjen; zijn kop gelijk naar dien van een rhee-bokjen; zijn smoel is langwerpig en bij het mannetjen dikker dan bij het wijfjen; het heeft in het bovenst kaakbeen geene snijdtanden, maar in het onderst agt; in het bovenst kaakbeen twee hondstanden, en geene in het onderst; deeze hondstanden zijn bij de wijfjens zeer klein, maar bij de mannetjens steeken zij buiten den bek uit, zijn zeer groot bij oude mannetjens, en krom naar beneden agterwaarts gebogen; deeze kromme tanden, die slag-tanden kunnen genoemd worden, zijn scherp aan den agterkant en zeer puntig; zij zijn zeer wit van kleur en van zelfstandigheid als ijvoir; het dier gebruikt dezelve naar alle gedagten om wortelen uit den grond te graaven en de mannetjens zullen 'er zig van bedienen als zij tegens malkanderen om de wijfjens vegten en ook om zig tegens kleine roofdieren te verdedigen, het heeft onder en boven zes kiezen ter wederzijden.

De oogen zijn groot en ros bruin van kleur; de randen der ooglederen zijn zwart en de neusgaten ook. De ooren zijn groot en breed; het dier heeft geene hooren. De pooten zijn dun, de agterste zijn langer en dikker dan de voorste; de hoeven zijn in twee gespleten, maar behalven deeze heeft dit dier aan elken voet nog twee spooren of agter-klaauwen, die van agteren zitten; zij zijn bij de wijfjens wat grooter; aan de voorste pooten zijn zij zoo groot, dat zij van de klaauwen tot op den grond reiken, aan de agterste zijn zij wat korter, de klaauwen en spooren zijn zwart.

Het

Het dier heeft een zeer klein staertjen , dat zelfs zoo kort is dat sommige gedacht hebben dat het in het geheel geen staert heeft; het is dik en zagt, bij de jonge en bij de wijfjens ruig en bij de mannetjens, als zij twee jaaren oud zijn, geheel kaal.

Het hair van het Muskus-dier is over het geheele lijf zeer lang, grof en zagt. De kleur van dit dier is niet bij alle dezelfde; de kop en nek zijn bij de meeste bruin en grijs gemengd; zij hebben in alle ouderdommen onder aan den hals ter wederzijde eene breede witte streep, met zwarte randen, die van onder de keel langs de borst loopen en tusfchen de voorpooten bij elkanderen koomen; onder den buik is de kleur bruinachtig zwart; de pooten zijn pik-zwart; de rug, de zijden en dijen zwart met geelachtige vlakjens, die, als zij drie jaaren oud worden, verdwijnen; de oude zijn volkoomen bruin-zwart en van onderen grijs; men vindt ook enige van die dieren die geheel geelachtig wit zijn. Het wijfjen heeft twee prammen en krijgt een of twee jongen; het is het mannetjen dat aan den buik het beursjen draagt, waarin de Muskus bevat is; het wijfjen heeft 'er geen fchijn van, zoo dat het mannetjen alleen de Muskus voortbrengt. Dit beursjen steekt naar buiten uit, gelijk men in de figuur genoegzaam zien kan en zit onder aan den buik, ter plaatfe van den navel; daar is eene kleine opening in, die in de hollighèid van het beursjen uitkoomt, waarin de fterk-riekende stof bevat is, die de *Muskus* of *Moskeljaat* genoemd wordt. In het beursjen van de onvolwassen Muskus-dieren vindt men geen

Muskus, maar het beursjen is ledig, schoon het egter sterk naar Muskus riekt; in de volwasfene vindt men omtrent het gewigt van anderhalve drachma, in de oude tot boven de twee drachmaas; het is vrij droog, als geronnen bloed, en donker bruin van kleur en het laat zig fijn wrijven.

Men zal zig hier herinneren dat wij reeds andere dieren befchouwd hebben, die ook beursjens aan hun lijf hadden, waarin min of meer sterk riekend vogt bevat is, als de Civet-Kat (1) en de Genet-Kat (2); de Bever hebben wij ook gezien dat vier beursiens aan zijn agterften heeft, waarin een riekend vogt bevat is (3), hetgeen veel overeenkomst met dat van het Muskus-dier heeft, gelijk ook het vogt van de Stinkdieren (4), van den Muskus-rot (5) en andere.

Deeze stoffe is allersterkst van reuk, doch niet bij alle die dieren even sterk; de Muskus van het Muskusdier van Tibet is veel sterker dan die van het Siberische Muskusdier, hetgeen denklijk daarvan daan koomt, omdat de eerste in warmer luchtstreek wonen en van planten leven, waarin fijner deeltjens, tot het voortbrengen van die stof noodzaaklijk, gevonden worden.

Waar-

(1) Zie II Deel, bladz. 50.

(2) Zie II Deel, bladz. 53.

(3) Zie II Deel, bladz. 198.

(4) Zie II Deel, bladz. 45, 48 en 49.

(5) Zie II Deel, bladz. 240.

Waartoe deeze stoffe het dier dienen mag is moeilijker te bepaalen; zij kan het mannetjen op zekere tijden aanprikken en wanneer het mannetjen met het wijfjen gepaard is geweest, riekt hetzelve zeer sterk naar de muskus, hetgeen mischien andere mannetjens zal terug houden; ook kan het wijfjen het mannetjen in die woeste bergen, daar deeze dieren, elk op zigzelve alleen, wonen, van zeer verre rieken; buiten dit is het wel mogelijk dat deeze stof voor de gesteldheid van dit dier nodig is tot het een of ander dat ons onbekend is.

Dit diertjen voedt zig met kruiden en wortelen, en met mos, dat op den grond en op de boomen groeit; dat, hetwelk in Frankryk drie jaaren geleefd heeft, gaf men rijst in water geweekt, en kruim van brood met mos, dat op de takken der eikenboomen wast, gemengd, en het bevond 'er zig zeer wel bij. Het is een onschadelijk, zagtaartig en zeer schuw en vreesachtig diertjen; ook verlaat het de bewoonde strecken en woont alleen in afgelegen en onbewoonde wildernissen; het is zeer gaauw in het springen en loopen; het loopt al springende als een haas en klimt gemakkelijk op de steilste steenklippen, waartoe de spooren, die het aan de pooten heeft, het zeer dienstig zijn; het springt over de spleeten en diepten der rotsen en kan van zeer hooge steilten afspringen, zonder zig te bezceren. Het klimt ook op de takken der boomen, die in de boschen naar den grond gebogen hangen; het zwemt de snelste en breedste rivieren over en kan zeer lugtig over de sneeuw huppe.

pelen. Het onthoudt zig meest in steenrotsen en tusfchen de bergen daar het koud is, in de dennebosfchen; hier leeven zij alleen, schoon zij in den herfst zig bij troepen vertoonen, hetzij om naar andere strecken te vertrekken, hetzij omdat het dan in den paar-tijd is; zij fchijnen meest bij nacht te loopen; ook ziet men hen zelden als men door de bosfchen reist; zij loopen egter ook over dag. Hun vaderland is een groot gedeelte van het gebergte van Oostlijk Asia. Het heeft van daar zig rondom verspreid; het bewoont dus geheel Tibet en verbreidt zig van daar oostwaarts tot in China, gelijk ook door Mongalen, Daurien tot aan Jannisk, noordwaarts tot zeer verre in Siberie; het strekt zig westwaarts tot Kachemir.

De Muskus-dieren worden meest in de maanden November en December gevangen, wanneer zij vetst zijn en wanneer zij zig tot troepjens verzamelen; de mannetjens vegten dan dikwijls met malkanderen, zoo dat men fomtijds van die dieren vangt, die gewond zijn of die een slag tand in het gevegt verloren hebben. Om deeze diertjens te vangen bezetten de Rusfen de engten in de gebergten, terwijl zij eene kleine opening laaten; in deeze opening, gelijk ook op padjens daar zij veel voetstappen van Muskus-dieren op de sneeuw gewaar worden, zetten zij strikken, waarin die diertjens aan den hals of aan een poot verstrikt worden, zoo dat men hen 'er fomtijds dood en fomtijds levendig in vindt. Andere zetten 'er een boog, die op de hoogte van het dier geplaatst is en zoodanig ingerigt, dat, als het 'er voorbij loopt,

loopt, de boog los gaat en hetzelve door de pijl geraakt wordt; andere vangen het in vallen. De Tunguzen schieten het met hunne boogen; zij weeten met een blad van een berkenboom, dat zij tusfchen de lippen houden, het geblaas van de jongen zoo wel natebootfen, dat zij daardoor de wijfjens en de oude mannetjens naar zig lokken, die den jager op dat geluid naderen; maar fomtijds koomen 'er ook beeren, wolven of vosfen op af, die denkende dat daar buit voor hun te behaalen is, zig eensklaps aan den jager vertoonen.

Het Muskus-dier wordt in Siberie voor slag wild gehouden; men smijt het vleesch veelal weg; zij worden egter gegeten; maar het vleesch heeft een' ftank, dien men met azijn en door het sterk te weeken 'er af moet laten trekken; het vleesch van de onvolwasfene is malsch en fmaaklijk. De vellen gebruikt men om 'er mutfen en klederen van te maaken; men kan het tot een zeer zagt dun zeem-leer bereiden. De slag-tanden van het mannetjen worden als elzen gebruikt om zakken te naaien; doch het voornaamfte voordeel dat de jagt van dit diertjen oplevert bestaat in het beursjen met Muskus, dat, gelijk ik gezegd heb, in de mannetjens alleen gevonden wordt; zij fnyden het uit en verkoopen die beursjens tot vrij hoogen prijs. De reuk van die verfche onvervalschte Muskus is zoo sterk, dat zij bijna onverdraaglijk is en dengeenen, die haar aan den neus brengt, het bloed daar uit doet springen. Doch de gretigheid naar winst heeft allerhande bedrieglijke midde-
len

len doen uitdenken om de Muskus te vervalschen. De boeren, die zulks doen willen, neemen een gedeelte van de Muskus uit het beursjen en vullen de plaats met gebakte lever en bloed van het dier; maar het gevolg daarvan is dat 'er infekten in koomen, die de Muskus opvreeten; zoo dat 'er veel verloren gaat; andere doen; in de plaats van de Muskus, die zij meenen 'er uit te kunnen neemen zonder dat de vermindering te veel in het oog loopt, kleine stukjens lood om het beursjen zwaarer te maaken; dit bedrog doet ten minsten de goede Muskus niet bederven of verloren gaan, waarom de kooplieden liever op deeze wijze dan op de eerstgemelde bedrogen willen worden; deeze bedrieglijke boeren maaken dan van het vel van den buik van het dier andere beursjens, welke zij met de Muskus, die zij uit de egte beursjens gehaald hebben, opvullen, terwijl zij 'er hun bedrieglijk mengzel bij doen; dit bedrog is moeilijck te ontdekken. De Koning van Dantan, vreezende dat dit bedrog den Muskus-handel in zijne Staaten zoude benadeelen, beval dat alle de beursjens van de Muskus-dieren, die men vangen zoude, niet zouden toegenaaid, maar open naar Boutan, zijne residentieplaats, zouden gebragt worden, om daar onderzocht en met zijn zegel verzegeld te worden; doch desnietteenstaande weten de boeren die behendig te openen en 'er lood in te doen en weten aldus deeze voorzorg ook te leur te stellen.

De Muskus is misfschien van alle bekende zelfstandigheden die, welke de sterkste reuk heeft; men heeft maar een

zeer

zeer klein deeltjen nodig om de reuk aan andere dingen medetedeelen; men kan die van verre ruiken en zij houdt zoo lang stand dat zij na veele jaaren niet van haare kracht schijnt verloren te hebben; men gebruikt dezelve om een geurtjen te geeven aan suiker-werken en andere lekkernijen, maar in zeer kleine hoeveelheid, ook tot reuk-werken; doch voor veele menschen is de reuk onaangenaam; doch het voornaamste gebruik, dat 'er thans van gemaakt wordt, is in de Geneeskunde, waarin zij inzonderheid dienstig is tegens toevallen van het zenuwgestel.

HET GUINEESCH MUSKUS-DIERTJEN.

Alſchoon dit diertjen den naam van Muskus-diertjen verkregen heeft, zou men zig zeer bedriegen, als men daaruit wilde besluiten dat het, even als het Muskus-dier van het voorig artikel, een beursjen onder aan den buik had, waarin het dat ruukwerk zoude voortbrengen. Dit diertjen heeft zulk een beursjen niet, het is egter *Muskus-diertjen* genaamd, omdat het in gedaante en in veele bijzonderheden overeenkomst met het Muskus-dier heeft, schoon het veel kleiner is, want het is zoo groot niet als een konijn. Het is een *klein herkaauwend diertjen van eene zeer sierlijke gedaante, met gespleten hoeven; het heeft de hondstanden uit den bek uitstekende en naar beneden agterwaarts gebogen.* Dit diertjen

tjen is het kleinste van alle de dieren met gespleten hoefven, die bekend zijn, schoon 'er eene antilope is die omtrent zoo groot is als dit, van welke wij in het vervolg zullen spreken. Het Guineesch Muskus-diertjen is bijna een voet lang; het is als een hertjen in het klein en is een zeer fraai, sierlijk, lief diertjen, dat veel vlugheid vertoont en ook, doordien zijne agterpooten langer zijn dan zijne voorpooten, zeer groote sprongen kan doen, naar evenredigheid van zijne grootte; ja men zegt zelfs dat het in staat is over een' muur van eens mans hoogte te springen; zijn bekjen is niet breed; zijne oogen zijn groot; het heeft agt snijdtanden in het onderst kaakbeen en geene in het bovenst, maar het mannetjen heeft twee zeer lange hondstanden, die schuinsch naar buiten uitsteeken en naar agteren zijn omgebogen; overal heeft het vier kiezen; het heeft vrij lange ooren en geene hoornen, het mannetjen zoo min als het wijfjen; zijne pootjens zijn zeer teder en dun, slechts zoo dik als een gewoone pijpen-steel en men ziet aan dezelve geene spooren of agter-klaauwen, als bij het Muskus-dier: het heeft een zeer klein staertjen; het is ros van kleur en van onderen wit; het is zeer vlug en levendig van bewegingen en zagt, mak en gemeenzaam van aart.

Dit fraai lief diertjen woont in Oost-Indie en op de Kust van Guinea; het onthoudt zig in de boschen. Als de Negers het vangen willen, loopen zij het na en slaan het met een stok dood, of kwetsen het met hunne werpspietsen; zij zoeken die diertjens veel op, want zij zijn
een

een zeer lekker eeten. Hunne pootjens worden door fommige met goud beslaagen en tot pijpen-uithaalers gebruikt.

Daar is op het eiland Ceylon nog een diertjen, dat met dit zeer veel overeenkomst heeft; het is egter wat grooter en graauwbruin van kleur met geele vlekken; het wordt de *Meminna* genaamd.

D E E L A N D.

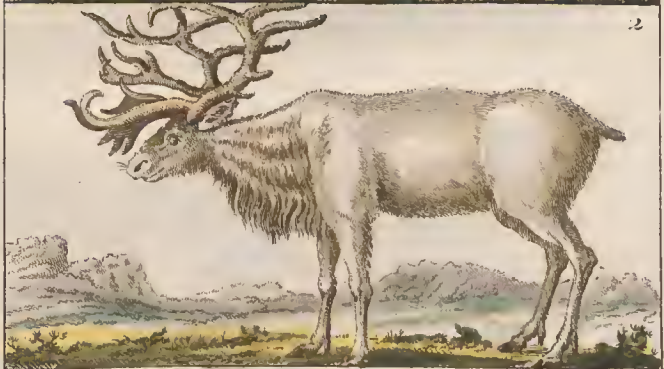
(Pl. XXI, Fig. 1, het mannetjen.)

De Eland is een groot dier, omtrent van gedaante als een Hert, onder de herkaauwende dieren behoorende, met eenen korten hals, zeer lange pooten en gespleten hoeven; het mannetjen draagt een gewei van gedaante als breede bladen, met uitsteekende punten, dat jaarlijks afvalt en weder uitgroeit.

Dit dier, alſchoon in zijne algemeene gedaante veel naar het Hert, het Dambert en het Rendier gelijkende, is egter op verre na zoo ſierlijk niet. Het is zeer hoog op de pooten en heeft eenen korten hals; het draagt ook den kop niet zoo verheven als de bovengenoemde dieren, hetgeen miſſchien veroorzaakt wordt door de zwaarte van zijne hoornen, die zeer groot zijn. Zijn agterſtel is laager dan zijn voorſtel, hetgeen bij het Hert omgekeerd plaats heeft, bij welk het agterſtel hooger is; het heeft op de ſchouderen eene vleeschachtige verhevenheid of een knobbel, die dat voorſtel nog hooger doet gelijken. Het dier is zeer groot, grooter dan een paerd en men wil dat 'er in Amerika gevonden worden, die zoo groot zijn dat een volwaſſen man onder hunnen buik zoude kunnen ſtaan: zijn kop is langwerpig; hij heeft zeer groote neusgaten, zoo dat men 'er de hand diep kan inſteeken; zijn bovenlip is zeer groot en breed; hij heeft agt ſnijdtanden in het onderſt kaakbeen en in het bovenſt geene, geene hoektanden en onder en bo-

ven

ven aan wederzijde zes kiezen en dus in het geheel vier en twintig.

Het mannetjen heeft een gewei, maar het wijfjen niet; (men noemt de hoornen van het Hert en van alle voortgelijke dieren hun *gewei*) deeze hoornen zijn, als zij volwasfen zijn, zeer groot en hebben de gedaante van platte bladen, welker randen uitgekarteld zijn, zoo dat 'er tien of twaalf punten op uitsteeken; deeze hoornen vallen alle jaaren in November af en in de lente beginnen de nieuwe te groeijen, die, zoo lang zij nog niet volwasfen zijn, met eene zachte wollige huid bedekt zijn, gelijk bij de Hertten ook plaats heeft.

De oogen van den Eland zijn in den regenboog kastanjebruin van kleur; hij heeft zeer groote ooren, die regtop staan en naar Ezels ooren gelijken; onder aan zijne kaak bij de keel hangt eene zwarte vlok hair; zijn hals is kort en dik; zijne pooten zijn lang en dun; hij heeft gefpletten hoeven, die zwart van kleur zijn en die, als hij loopt, een gekletter of gerammel maaken; hij heeft aan elken voet twee spooren of agter-klaauwen. Zijn staert is zeer kort en is maar een stompjen met hair bedekt.

De kleur van dit dier is graauw, in andere strecken donkerbruin met vaal en graauw gemengd, dat op den hals en rug bijna zwart is; zijn hair is zoo stijf als paerden-hair.

Deeze dieren, die, gelijk ik reeds gezegd heb, herkaauwende dieren zijn, onthouden zig meest in de eiken- en beuken-bosfchen, daar zij hun voedzel vinden;

zij eeten gras, mos, jonge spruiten, bladeren en schofs van boomen; zij leeven inzonderheid van de elzen, wilgen, populieren en berken-boomen. In deeze bosfchen onthouden zig de Elanden in kleine troepjens. Zij zijn onschadelijke makke dieren, die geen ander dier leed zullen doen, tenzij zij zelve eerst aangetast worden, als wanneer zij zig met schoppen en het stooten van hunne hoornen zeer wel weeten te verdedigen; zij verweeren zig zelfs gezamenlijk met elkanderen tegens de wolven; als zij door dezelve aangevallen worden, wijken zij gemeenlijk op het ijs, daar zij vaster op staan dan de wolven, en stellen zig in slagorde naar alle kanten; dan slaan zij, als de wolven naderen, zoo dugtig toe en met zoo veel kragt, dat zij somtijds wolven zelve dood slaan.

Wij hebben gezien welk eenen verschriklijken vijand de Eland en het Rendier hebben aan den Veelvraat, die, schoon zeer klein in vergelijking van hun, hen op eene listige wijze weet te bespringen en wreedlijk aftemaaken, zonder dat zij, als zij eens door denzelfden besprongen zijn, zig van hem ontslaan kunnen (*).

Als de Elanden jong gevangen zijn, kunnen zij zoo tam gemaakt worden, dat men hen met de koeijen in de weiden zendt en met dezelve weder op stal haalt en zelfs schijnen zij aan de menschen te gewinnen en zig
aan

(*) Ziet de Natuurlijke Historie van den Veelvraat in het II Deel, bladz. 125.

aan hun te hechten, zoo dat zij van zelve naar degeene toe koomen, met welke zij gewoon zijn omtegaan. Zij zijn zeer snel in het loopen en men zegt dat zij, gejaagd wordende, wel vijftig mijlen op eenen dag kunnen afleggen; zij loopen op eenen draf, dat zij zeer lang kunnen uithouden: zij schroomen ook niet rivieren overte-trekken, alzo zij zeer wel zwemmen kunnen. Het wijf-jen brengt een, somtijds twee, maar zelden drie jongen voort; deeze jongen zijn zeer gehecht aan hunne moeder; zij volgen haar overal en zouden zig eerder laten dood slaan dan haar verlaten.

De Eland bestaat zoo wel in de Nieuwe als in de Oude Waereld; op ons vast land leeft hij in Lyfland, Pruissen; Courland, Polen, Litthauwen, in Siberie en in de aangrenzende Rusfische landen tot aan China en in Chineesch Tartarye; hij woont ook in de zuidlijke deelen van Indie: voormaals in oude tijden, toen Frankryk en Duitschland bijna overal met groote bosfchen bezet waren, waren zij waarschijnlijk ook in die landen. In Amerika wordt hij gevonden in Kanada, daar hij van de Franschen den naam van *Original* gekregen heeft, en van daar tot de Hudfonsbaai. In de Engelsche volkplantingen van Noord-Amerika en in de Amerikaansche Staaten voert hij den naam van het *Moofe Dier*, die hem door de Engelschen gegeven is, zoo dat de Eland, de *Original* en het *Moofe Dier*, die dikwijls voor verschillende dieren gehouden worden, een en hetzelfde dier zijn.

Die Elanden van Amerika zijn gemeenlijk grooter dan die uit ons waerelddeel; men wil zelfs dat 'er in Noord-

Amerika eene foort van deeze dieren bestaa die eene ontzagchelijke grootte bereikt, zoo dat een volwasfen mensch onder zijn' buik zoude kunnen staan; deeze foort zou door de Wilden *Waskesfen* genoemd worden; men heeft hieraan in het eerst niet veel geloof geslaagen, vooral ook omdat anders van de dieren, die beiden in de Oude en Nieuwe Waereld gevonden worden, die in Amerika altoos kleiner zijn, maar als men het vergeelijkt met iets dat ongetwijfeld waar is, dan moet men besluiten dat het niet onwaarschijnlijk is dat 'er eene foort van Elanden is, die zeer veel grooter is dan die, welke wij kennen. al is het dan al een weinig vergroot, als men zegt dat een man onder zijn buik zoude kunnen staan, of dat zij zoo hoog zouden zijn als een olyphant. Men heeft, namelijk, in Ierland veele hoornen van Elanden uit den grond gegraven, die zoo groot waren, dat zij aan geen Eland van de grootte van die, welke wij nu kennen, en ook aan geen ander bekend dier hebben toebehoord; de gedaante van die hoornen is als die der Elanden, maar men vindt 'er die zoo groot zijn, dat zij de lengte van agt voeten, dat is anderhalven mans hoogte, haalen, en welker twee punten veertien voeten van elkanderen afftaan. Daar moet dan in Ierland, in overoude tijden, een groot dier bestaan hebben, dat in dat land is uitgestorven en dat een gewei had als de Elanden, maar zeer veel grooter was, en waarom zouden wij dan niet gelooven dat de Wilden van Amerika zeggen, namelijk, dat 'er nog zulke groote Elanden in Noord-Amerika gevonden worden.

Daar

Daar zijn somtijds Elanden in Engeland en Frankryk overgebracht geweest, doch zij schijnen aldaar niet lang te kunnen leven, omdat zij 'vroeg gestorven zijn, schoon het daarom niet zeker is dat zij niet aan de luchtfreek gewennen zouden, als zij daartoe jong en met de behoorlijke voorzigtigheid wierden aangebragt.

De Wilden gebruiken verscheiden middelen om de Elanden en Rendieren te jaagen. Somtijds zoeken zij hen op in de boschen en schieten op hen van agter de boomen. Somtijds vervolgen zij hen op de sneeuw; als de zon al enigzints kragt krijgt, smelt het bovenste van de sneeuw over dag en, als het dan des nachts vriest, koomt 'er een' korst ijs op, die niet sterk genoeg is om de Elanden en Rendieren te draagen; deeze gelegenheid neemen de Wilden waar; zij vervolgen de Elanden, die, met de pooten door die korst vallende, in hunnen loop belemmerd en ras agterhaald en gedood worden; op deeze wijze jaagen ook de Kofakken op de Elanden en Rendieren, deeze volkeren loopen over de sneeuw met lange platte houten schaatsen of plankjens, met welke zij zeer snel voort kunnen koomen en als de korst op de sneeuw dan sterk genoeg is, kunnen zij de Elanden, die in de sneeuw zakken, onderhaalen, vooral als zij hen in valeien kunnen jaagen, daar de wind de sneeuw tot vijf of zes voeten dikte heeft opgehoogd. Als zij bij hen zijn, schieten zij hen, of laten hen zoo lang door hunne honden plaagen en ophouden tot zij hen met hunne lanssen dooden kunnen.

Sommige wilde naticën in Noord-Amerika jaagen

deze dieren op eene gemaklijker wijze en die met minder gevaar verzeld is. De bende jagers verdeelt zig in twee partijen; wanneer zij eene plaats uitgekozen hebben op den oever van eene rivier, gaat eene der benden te sloop in hunne schuitjens; de andere stelt zig op het land in eenen halven kring, welkers punten aan de rivier sluiten; dan laten zij de honden los, die al het wild opjaagen, dat binnen den halven kring is, het naar de rivier drijven en het noodzaaken in dezelve te gaan, daar zij, onder het zwemmen, door degeene, die in de schuitjens zijn, gemaklijk in het water afge maakt worden. Als het in de paartijd is, gaan de Wilden met hunne schuitjens op de rivier, daar zij het gebulk van de wijffens weeten natebootfen; het mannetjen, dit hoorende, denkt dat 'er een wijffjen overzwemt, gaat te water en vervalt onder de jagers, die hem met hunne spietfen en pijlen dooden.

In Europa wordt dit dier even als de Hert en gejaagd, dat is met kragt van paerden en honden vervolgd tot dat het van vermoeidheid nedervalt. Het verdedigt zig, als het door de honden aangetast wordt, met slaan en stooten en doodt dikwijls verscheiden honden, eer men het kan af maaken. Als het gejaagd wordt, loopt het zeer verre weg, doch somtijds gebeurt het dat het in eens nedervalt, denklijk van schrik en vrees, hetgeen de jagers heeft doen zeggen dat de Elanden aan de vallende ziekte onderworpen zijn. Men gebruijkt dan veelal de minder gevaarlijcke manier van kuilen te graaven, waarin zij storten, of hen van verre met kogels

gels dood te schieten, doch dit heeft ook zijne zwaarigheid, want de Eland heeft zulk eene goede reuk, dat hij de jagers niet ligt laat naderen zonder wegtelopen, en zijn hair is zoo stijf dat de kogels 'er somtijds op afstuiten.

Het vleesch van den Eland is een zeer lekker wildbraad; het is zoet en voedzaam en smaakt als herten-vleesch; de tongen smaaken zeer lekker en de neus, die als merg is, wordt in Kanada voor het grootste lekkerbeetjen van het dier gehouden. Zijne huid wordt tot zeer goed leder bereid, dat zagt en buigzaam is. Met het hair vullen de Amerikaanen hunne matrassen, kussens en zadels en van het breede eind van de hoornen maaken zij lepels.

H E R T H E R T.

Het Hert is een dier van de grootte van een paerd, onder de herkaauwende dieren behoorende, zeer sierlijk van gedaante, met een langen hals en gespleten hoeven; het mannetjen draagt op zijn voorhoofd een regt opstaand gewij met puntige takken, dat jaarlijks afvalt en weder uitgroeit.

Het Hert is van eene zeer sierlijke en fraaie gedaante, zoo dat het met recht de edelste van de bosch-bewooneren genoemd wordt: Zijne geheele gestalte draagt het kenmerk van snelheid van beweegingen, van kragt en vlugheid; zijn aanzien vertoont eene bijzondere scherpte van gehoor, gezigt en reuk, terwijl zijn

uitzigt zeer fchrander is: Het is veel fraaier geëvenredigd van lijf en leden dan de Eland; het draagt zijne hals en kop hoog en moedig, terwijl zijne fraaie hoornen als eene sierlijke kroon overeind op zijn voorhoofd staan; als het loopt, ligt het het onderst gedeelte van den kop op en legt aldus de hoornen agter over langs den hals of op den rug neder, hetgeen het eene nieuwe fraaiheid bijzet, schoon het dit doet om door het haaken van de hoornen aan de takken der boomen niet in zijnen loop gehinderd te worden. Het wijfjen of de *Hinde* is eenvoudiger en tederer van gestalte en kleiner; het heeft geene hoornen; het is evenwel ook een fraai dier en vertoont, even als het mannetjen, vlugheid en fchranderheid, met een makker en zagtzinniger voorkoomen.

Het Hert is omtrent zoo groot als een paerd; het is hoog en rijzig op de pooten, egter niet zoo hoog als de Eland; het heeft eenen langen hals, dien het regt op draagt; zijn kop is fraai gevormd, het neusbeen is lang en dik; de oogen staan verre van malkanderen en op zijde van 't voorhoofd: de neusgaten zijn wijd en groot; onder elk oog van den binnensten hoek vindt men eene diepe holte, waarin een dikachtig vogt is; men noemt deeze holten *Traanputten* of *Traanholten* en het vogt dat 'er in bevat is *Traanen*; het heeft zeer groote ooren, die bijna regt op staan; het heeft geene snijdtanden in het bovenst kaakbeen, maar agt in het onderst, van welke de twee middenste veel grooter dan de andere zijn; het heeft in het bovenst kaakbeen twee haakjens, die op
de

de plaats van de hondstanden staan, maar die van boven rond zijn. Het heeft zes kiezen aan elke zijde in elk kaakbeen.

Het mannetjen heeft een gewei, dat het wijfjen niet heeft. Dit gewei is niet plat als bladen, gelijk bij den Eland, maar loopt, als het Hert volwasfen is, in dunne puntige takken uit, die, bij het volwasfen Hert, dan eens meer, dan eens minder, maar tot vier en twintig, ja dertig en meer in getal zijn, hetgeen dan een zeer pragtig gewei vormt. De hoornen hebben eenen fraaijen stand en zetten het dier door hunne sierlijken kromming een groot sieraad bij: Bij sommige herten egter is het gewei meer of min mismaakt en somtijds heeft het aan de eene zijde meer takken dan aan de andere. Dit gewei valt alle jaaren in de lente af, en als het dier gevoelt dat het begint te waggelen, haakt het met hetzelfde aan een boom, en rukt zagjens, zoo dat het afvalt; zelden vallen beiden de takken te gelijk, maar meestal de een een dag of twee dagen na den anderen; de oudste Herten verliezen de eerste hun gewei en de jongste laatst, schoon dit egter geene regel is, die vast doorgaat; zij groeien geduurende den zomer weder aan, en het is eerst op het eind van de maand Julij, dat het gewei van de oude Herten weder geheel volgroeid is; het wordt ieder jaar grooter en van meerder takken voorzien, naar maate het Hert ouder wordt. Als het gewei begint uittespruiten, is het zagt en vervolgens wordt het met eene soort van schors of wollige huid bedekt, waar door de bloed-vaten en aderen loopen, die het

het gewei voedsel geeven; doch als het volwasfen is, droogt dat bekleedzel en valt 'er aan lappen af, waartoe het Hert mede werkt door zijne hoornen tegens de boomen te wrijven; als de wollige huid 'er af is vertoonen zig de hoornen als hout, met kleine knobbeljens 'er op en groeven, die de spooren zijn daar de aderen geloopen hebben. De hoornen zijn niet hol, gelijk die van het rundvee, maar van binnen vast van zelfstandigheid en zij verschillen 'er ook hierin van dat zij steeds aan de punten aangroeijen tot dat zij hunnen volkoomen wasdom hebben, daar integendeel de hoornen van het rundvee van onderen aanwasfen. Dit zelfde heeft plaats in de hoornen van de Elanden, Damherten, Rheeën en diergelijke.

Het Hert heeft eenen langen welgemaakten hals, net gevormde pooten met gespleten hoeven en korte agterklaauwen; zijn staert is zeer kort, zoo dat hij zig maar als een vlokjen hair vertoont. In het Hert heeft deeze bijzonderheid plaats dat het geene gal-blaas aan de lever heeft, gelijk de andere dieren; dit melden de dieren ontleeders ook van het Rendier.

De kleuren van het Hert en de Hinde verschillen naar den ouderdom van het dier; als het *Hertekalf* of jong Hertjen ter waereld koomt, is het vaal en bruin van kleur met witte vlekken, en onder aan de keel, buik en de binnenzijde van de pooten wirachtig. Deeze vlekken verdwijnen als het diertjen negen maanden oud is en dus tegens den winter, en dan wordt het gelijk vaal van kleur met zwart op den kop; de ooren, schoft, rug,

tug, hals, lendenen, de zijden van den kop en de omtrek der oogen zijn dan graauw met vaal gemengd, terwijl het van enderen wit is. De gewoone hoofdkleur van de oude is rosachtig, of kastanjenbruin, met vaal gemengd; men vindt 'er die rooder zijn en hoe ouder zij zijn hoe donkerer van kleur. De Hinden zijn vaal van kleur, maar ligter dan de Herten. Men vindt Herten en Hinden, die het voorhoofd wit hebben. Daar zijn ook Herten die geheel wit zijn, hoedanige ik in het bosch van Chantilly in Frankryk heb zien loopen.

Daar zijn enige verscheidenheden onder de Herten van verschillende landen; als het *Brandhert*, dat grooter dan het gewoone is met langer hairen als of het maanen hadde, en bruin van kleur; dit Hert, dat ook wel *Rosfhert*, *Paerd-Hert* of *Duitsch-Hert* genaamd wordt, onthoudt zig op de grenzen van Bohemen. In Holstein, Denemarken en Noorwegen is nog eene verscheidenheid van deeze soort; deeze zijn in den winter zwart met opstaande halren en in den zomer bruin met glad hair; de takken van hunne hoornen zijn breed en plat als van de Damherten. Het *Corfikaansch Hert*, dat de helft kleiner is dan de gewoone herten en kort van pooten en bruin van kleur; deeze kleinheid schijnt egtér alleen toeteschrijven te zijn aan de schraalheid van het voedsel, van 't welk dat dier in Corfika leeft; want een deezer Herten, in Frankrijk opgevoed, grooter en zwaarer wierd dan die aldaar in de boschen leeven; het *Kanadafche Hert*, dat ook kleiner is, donker vaal van kleur en welks hoornen zeer sterk getakt zijn. Men

Hert

vindt ook aan de Kaap de Goede Hoop eene soort van Hert dat klein en laag op de pooten is, en het welk met witte vlakken op eene bruine grondkleur getekend is; het wordt het *Varkens-Hert* genaamd.

Het Hert onthoudt zig in de boschen, op de heuvelen en in de vlakten; zijn voedzel bestaat in verscheidenerlei soorten van gewassen, naar het jaargetijde; in den herfst eeten zij de knoppen van groene heesters, de heilbloemen en de bladeren der braamstruiken; in den winter schillen zij de boomen en eeten de schors en het mos, dat 'er op groeit en, als het zagt weder is, gaan zij op het koren graazen; in het begin van de lente zoeken zij de katjens of bloeizems der abeelen, willigen en hazelnooten-boomen en de bloemen der kornouilleboomen; in den zomer eeten zij alle soorten van bladeren, knoppen en graanen; zij geeven egter de voorkeur aan den sporkenboom en aan de rogge; als zij gegeten hebben, gaan zij leggen om te herkauwen; dit doen zij zoo gemakkelijk niet als het rundvee; het is als met rukken of de hik, dat het eten weder uit de maag in den bek komt, hetgeen men aan zijnen langen gebogen hals wil toeschrijven.

De Hertten leven in de winter aan troepjens bij elkanderen, en onthouden zig dan in het dichtst van de boschen, daar zij elkanderen verwarmen. In de lente, zoo dra de hoornen afgevallen zijn, scheiden zij van malanderen en begeeven zig in de struiken en lugtige kreupelboschen. In het eind van Augustus of begin van September, als hunne hoornen volwasfen zijn, koemen zij

zij weder in de bosfchen en beginnen de wijffens te zoeken; als dan brullen zij zeer fterk en zijn als woedende, en, zoo twee manneijens zig bij een wijffen bevinden, dan ontftaat 'er een fchriklijk gevegt; zij ftooten met hunne hoornen op elkanderen en kwetzen malkaêr fomtijds doodlijk; bij deeze gelegenheden is het fomtijds gebeurd dat twee Hertten zoodanig met hunne hoornen in elkanderen verwardden, dat zij niet weder los konden koomen en men beiden in het bosch vond dood liggen. Het Hert blijft dan enigen tijd bij de Hinde, waarna het eene andere gaat opzoeken; deeze verliefde woede duurt maar drie weeken, geduurende welken tijd zij niet flaapen of rusten, maar veel loopen en vegten, waar door zij zeer vermagerd worden. De Hinden brengen, na agt maanden en enige dagen, haar jong ter waereld; zij krijgen 'er gemeenlijk maar een, zelden twee; het jong volgt de moeder den geheelen zomer; zij zoeken het voor de honden en menfchen te verbergen, en zoo zij honden zien koomen, zullen zij zigzelven laaten jaagen om dezelve van het jong te verwijderen.

Het Hert groeit vijf of zes jaaren eer het volwasfen is, en leeft, gelijk andere zoogende dieren, omtrent zeven maal den tijd van zijne groeiing; het zal dan vijf en dertig of veertig jaaren oud worden.

Het Hert kan zeer goed zien, verre ruiken en fcherp hooren. Het is een onfchuldig, ftijl en vreedzaam dier. Het is zeer vreesachtig, maar evenwel nieuwsgierig; zoo dra het wat hoort, ligt het den kop in de hoogte

en zet zijne ooren op; komt het op eene plaats, die ruim is, dan kijkt het rond en zoekt onder den wind te koomen om te ruiken of 'er ook onraad zij. Men zegt dat het gaerne naar het fluiten op de herders-fluit hoort en dat de jagers van dit middel gebruik maaken, om het stil te doen blijven en het te naderen. Het vreest de honden zeer, die ook zijne grootte vijanden zijn; het loopt met eene overgrootte snelheid en langen tijd agter den anderen, en, als het opgejaagd is, rent het in eens wel zes uren en meerder weg; het is ook zeer bekwaam om te springen, zoo dat het grootte sprongen kan doen en over vrij hooge heggén en paalwerken kan springen; het zwemt zeer goed en gaat te water om zig te verfrisen, als het verhit is; het kan ook breedé rivieren overzwemmen en men zegt dat de Herten, in den brons- of paartijd; door de reuk van Hinden angelokt, zelfs in zee gaan en naar digt bij gelegen eilanden overzwemmen om dezelve te gaan vinden; als zij tien of meerdere in getal aldus overzwemmen, rust de een met den kop op het agterste van den anderen en als de voorste vermoeid is, zwemt hij agteruit en laat den volgenden vooruit zwemmen. Het zou mischien niet onmogelijk zijn dat dier tot een tam dier te maaken en het tot trekken te gebruiken, gelijk men in Lapland de Rendieren doet, en zoo het waar is hetgeen men verhaalt, is zulks werkelijk reeds geschied, want men zegt dat een Keurvorst van Saxen zes witte Herten in plaats van paerden voor zijn rijdtuig gebruikt heeft.

De Herten zijn door gantsch Europa gemeen, zoo
wel

wel in de koude als in de warme landen, weinige van de koudste strecken uitgezonderd; in ons vaderland loopen geene Herten, vermits zij aldaar uitgeroeid zijn; want oudstijds bevonden zig zelfs Herten in de provincie van Holland in de duinen en wildernissen, bijzonderlijk tusfchen de Beverwyk en Petten. In Asia wordt dit dier ook gevonden vooral in Tartarye en China, in Perfie, Siam, op Ceylon, Java, Sumatra en elders; en men vindt het ook in Amerika, en in Afrika op de Goud-kust, in Barbarye, en in andere strecken, schoon het aldaar niet dan zeldzaam kan wezen, omdat het dikwerf met zijne jongen door de Tijgers, Panthers en andere verscheurende dieren verslonden wordt.

De Wilden jaagen de Herten even als zij de Elanden jaagen, zoo als ik in de historie van dat dier beschreven heb. In Europa schiet men dezelve wel van verre; doch de voornaamste jagt, die op dezelve gemaakt wordt, is de *parforce-jagt* of klopjagt. Deeze jagt is een vermaak, dat Vorften alleen kunnen genieten door den grooten toefstel van jagers, paerden en honden, welke daarbij vereischt wordt; zij is tot eene konst gebragt, waarin en jagers en honden bedrevenheid moeten bezitten, die zij niet dan door ondervinding kunnen verkrijgen, om alie tot hetzelfdeinde mede te werken, namelijk om het Hert gestadig op het spoor te blijven volgen, ondanks zijne groote snelheid, die het verre uit het gezigt voert, en ondanks de listen, welke het diertewerk stelt om zijne vijanden te ontkoomen. Ik zal alhier een kort verslag van de toedragt van zulk eene jagt geeven.

Wanneer men een Hert jaagen wil, zoekt de jager het spoor van een zoodanig Hert of Hinde (het zij jonger of ouder) als men hebben wil; hij doet de rondemet zijnen leihond of speurhond, dien hij aan een lang riem vast houdt, en die gemeenlijk een Drijf-brak is, rondom het gedeelte van het bosch, waarin het dier is ingegaan en hij ziet aan de voetstappen of het 'er niet weder zij uitgekoomen; aan die voetstappen en aan de keutels moet de jager kunnen zien, zonder zig te bedriegen, of het hert een Hert van *zijn eerste kroon* of *spiesfer* zij, dat is dat zijne eerste *spiesfen* of hoornen zonder takken nog heeft, dat niet meer dan twee jaaren oud is, dan of het reeds drie, vier of vijf jaaren oud, dat is, een *jong Hert* zij, of het een *jongachtig getakt Hert*, dat is een hert in zijn zesde jaar zij, dan wel een *getakt Hert* of een Hert in zijn zevende jaar, dan eindelijk een *oud Hert* of een Hert dat ouder is dan zeven jaaren; hij moet kunnen onderscheiden of het een Hert of eene Hinde zij. Zoo dra hij dit ontdekt heeft, doet hij daarvan verslag aan de andere jagers, die alle te paerd zitten om gereed te zijn het Hert naterennen, zoo dra het opgejaagd zal wezen. Als men besloten heeft het Hert, waarvan de jager verslag heeft koomen doen, te jaagen, geleidt hij de spoorhonden naar de plaats, daar het dier in het bosch is ingegaan, en daar hij, om dezelve te herkennen, enige takken van de boomen heeft afgebrooken: hij doet den hond 'er in gaan, die het Hert opjaagt; zoo dra dit geschiedt, blaast hij op zijn jagers hoorn, om een teken te gee-

ven dat men de honden zal los laten; deeze, zoo dra zij los zijn, volgen het Hert alle om het zeerst, al schreeuwende, terwijl de jager hen te paerd na snelt en hen met zijne stem en met het blaazen op zijn' hoorn aanmoedigt. Aldus jaagt men het na, schoon het somtijds enige uren verre weg snelt; maar vermits de honden en paerden het niet zoo lang kunnen uithouden als het Hert, heeft men vooraf op verschillende plaatsen, daar men denkt dat het Hert zal voorbij loopen, troepen honden bezorgd, die, nog versch en heet op het jaagen zijnde, de plaats van die, welke vermoeid zijn, vervangen, als ook paerden voor de jagers om tot verwiseling in plaats van hunne afgerende paerden te bestijgen. Het gebeurt nu somtijds dat een Hert niet alleen is, maar nog een ander bij zig heeft; in dat geval moet de jager wel opletten of de honden het spoor van het regte Hert wel blijven volgen; het gebeurt ook dat het Hert een ander Hert opjaagt, dat in zijne plaats gejaagd wordt; als dan moet de jager, die zulks uit het spoor opmerkt, de honden weder agter het regte Hert, dat men jaagen wil, brengen. Dikwijls gebeurt het ook dat in zulke gevallen de honden zig in twee troepen scheiden en de eene troep het een, en de andere het ander Hert najaagt; dan scheiden de jagers zig ook in twee en die, welke de honden volgen, die het verkeerde Hert najaagen, tragten hen terug te roepen en hen daarvan afstrekken, om hen weder op het spoor van het regte Hert bij den anderen troep te brengen. Het Hert gebruikt ondertusfchen allerlei listen

om de honden te misleiden; het loopt dikwijls twee of drie maalen over zijn eigen spoor heen en weder, het zoekt andere herten optejaagen om de honden van Hert te doen verwisfelen en dan loopt het eensklaps verre weg, of springt op zijde, verbergt zig en gaat op den buik leggen. Als dit gebeurt, verliezen de honden het spoor, men keert terug, men zoekt en, als men het niet vindt, begint men het bosch, daar het gebleven is, op nieuw te doorsnuffelen om het weder op te jaagen; vindt men het 'er niet, dan oordeelt men dat het weg-geloopt is, en dan is men verpligt het te gaan zoeken daar men gist dat het zig zal verborgen hebben, waarop men, als men de gelegenheid van het land wel kent, enige rekening kan maaken. Als men het spoor wedergevonden heeft, worden de honden nog meer verhit; zij ruiken aan de voetstappen van het Hert op den grond dat het verhit en vermoeid is, en verdubbelen hunnen loop en hun geblaf; listen kunnen het Hert nu niet meer helpen, want het kan niet meer zoo hard loopen en zig dus niet meer zoo schielijk van de honden verwijderen; eindelijk geene uitkomst ziende en de honden al nader en nader op de hielen krijgende, begeeft het Hert zig te water en zoekt eene rivier of plas over te zwemmen. De jagers volgen het ook door het water of rijden een brug over, of de plas rond en brengen de honden aan de overzijde weder op het spoor; als het Hert eens in het water geweest is, loopt het niet meer verre, maar wordt weldra uitgeput en afgemat, zoodat de honden het onderhaalen en het aan alle kanten

be-

beginnen te bijten en te verscheuren; het arme dier, dus tot het uiterste gedreven, verdedigt nog zijn leven zoo goed het kan en kwetst de honden en zelfs de paerden van de jagers, die hem te nabij koomen, tot dat een hunner het met een lang mes, dat men daarom een *hartsyanger* noemt, de peezen van de pooten doorhakt, om het te doen vallen, waarop hij het een steek agter in den nek toebrengt, die het dood neder legt.

Ondertusfchen koomen de jagers, die agter gebleven mogen zijn, aanrijden om bij den dood van het Hert tegenswoordig te wezen en men blaast op den waldhoorn om deeze heerlijke overwinning, die men met zoo veel toeffel, honden en paerden op een enkel bijna weerloos dier behaald heeft, te vieren; de jagers villen het dieren neemen, zoo zij willen, de beste stukken 'er af; terwijl de honden in de rondte met groot verlangen zitten te wagten dat hij hun vergunne het vleesch van hunne prooi te verslinden. Als hij alles daartoe gereed gemaakt heeft, vallen zij alle op een gegeven teken aan, en slaan in korten tijd het Hert geheel naar binnen.

In de Historie van den Haas (*) hebben wij gezien dat de jagers zekere jagtwoorden gebruiken om alles wat tot den Haas betrekking heeft met konstwoorden uitte-

druk.

(*) Zie II Deel, bladz. 350.

drukken, zoo doen zij ook met het Hert; deeze konstwoorden zijn in de Fransche taal wel 240 in getal en hebben in onze taal hunne overeenkoomende konstwoorden niet, waarom ik die alhier niet zal inlaschen; men heeft 'er in den loop van deeze beschrijving enige kunnen opmerken.

Het Hert levert een goed voedsel; het vleesch van het herte-kalf is aangenaam en malsch; dat van de Hinde is niet slegt; dat der jonge Hertten of Spiesfers is ook vrij goed, maar het vleesch van de oude Hertten is onaangenaam om te eeten; men eet egter de bouten en de simmer of het vleesch bezijden de ruggegraat; men eet ook met smaak de knopjens van de hoornen van het Hert, als zij pas uitgebot en nog zagt zijn; zij worden gebakken, en gelijken in reuk en smaak naar champignons of paddestoelen, maar het is eene spijs die lijmig en zwaar te verteeren is. De hartshoornen worden in de apothek gebruikt; zij worden, tot poeder gestampt, tegens buikloopen en andere kwaalen ingegeven; men kookt 'er ook een gelei van, *gelei van hartshoorn* genaamd, welke men, met suiker en kameel gemengd, zieken ingeeft, om hunne kragten te herstellen; men stookt 'er ook eene fijne geest van, namelijk *geest van hartshoorn*, die tegens zenuw- en andere ziekten gebruikt wordt. Aan andere deelen van het Hert heeft men insgelijks geneezende kragten toegeschreven. Van de huid wordt een zagt en duurzaam leder bereid, dat tot broeken en handschoenen gebruikt wordt; de bontwerkers maaken ook mossen van het

het vel. De zadelmaakers gebruiken het hair om zadels te vullen. De zwaardveegers en messen-maakers gebruiken de hoornen tot hegten.

H E T R E N D I E R.

(Pl. XXI, Fig. 2. het wijfjen.)

Het Rendier is een herkaauwend dier, omtrent van grootte en gedaante als het Hert, maar minder fierlijk van maakzel: Beiden het mannetjen en het wijfjen draagen een groot sterk getakt gewei, dat alle jaaren afvalt en weder uitgroeit.

Het Rendier komt in gedaante naast aan het Hert, maar het heeft zulk een fierlijk voorkoomen niet als dat dier; het is wat langer op de pooten, heeft dikker hals en draagt den hals en den kop niet zoo fraai opgeheven: zijn kop gelijkt meer naar dien van eene koe of een kalf en is derhalven ook niet zoo wel gemaakt als die van het Hert. Zijne oogen gelijken ook naar die van eene koe. Men heeft gezegd dat het Rendier in het bovenste ooglid eene kleine opening had, door welke hetzelfde zien zoude, als het door de witheid van de sneeuw, die in de landen, daar het zig onthoudt, het grootst gedeelte van het jaar dik ligt, de oogen niet wijd zoude kunnen open houden; doch dit is een verdigtzel, gelijk zoo veele andere, verzonnen van lie-

den, welke die dieren wel gezien hebben, maar geen oplettenheid genoeg gebruikt hebben om hen in alle bijzonderheden naauwkeurig waarteneemen. De Rendieren hebben zoodanig gat in het ooglid niet.

De ooren van het Rendier zijn niet zoo groot als die van het Hert, schoon zij evenwel niet klein zijn; zijn neus is geheel en al met hair bedekt, hetgeen dat deel zeer wel voor de koude behoedt; de neusgaten zijn langwerpig en staan schuinsch. Het getal der tanden en kiezen is met die van het Hert gelijk.

Het mannetjen en ook het wijfjen van het Rendier hebben beiden een zwaar en sterk getakt gewei, hetgeen, gelijk bij het Hert, jaarlijks afvalt en weder aangroeit. De tijd wanneer het afvalt is de maand November. Dit gewei is egter bij de wijfjens dunner en tederer dan bij de mannetjens en verschilt in grootte en in menigte van takken, naar den ouderdom van het dier, even gelijk ik van de Hertten gezegd heb; maar buiten het verschil, dat van den ouderdom kooft, ziet men in het gewei van het Rendier eene groote verscheidenheid. Het gewei van de volwasfen Rendieren is groot en van zeer veele takken voorzien; deeze takken zijn puntig en gebladerd met tanden en puuten, en bij sommigen zoo lang dat het gewei tot op het agterste van het dier hangt; het schiet zoo wel takken naar vooren als naar agteren, welke takken ook wederom getakt zijn, zoo dat het eene aanzienlijke kroon uitmaakt, die het dier niet alleen dient om zig te beschermen en te verdedigen, maar ook om de sneeuw van den grond wegteschoppen,

ten einde bij het grond-mos te koomen , dat in den winter het voornaamste voedzel van het Rendier uitmaakt: deeze hoornen zijn , als zij nog niet volgroeid zijn , ook , gelijk bij het Hert , met eene hairige huid bedekt.

De pooten van het Rendier zijn grooter dan die van het Hert; zijne hoeven zijn gespleten en de spoor , die agter aan de klauwen is , is zoo groot , dat de hoornachtige punt of nagel , waarmede zij gewapend is , als het loopt , op den grond rust , dat bij het Hert geene plaats heeft , bij welk deeze klauwen hooger geplaatst zijn. Deeze lange spooren of agterklauwen moeten hun , in het loopen op de sneeuw , enige meerdere vastheid van tred geeven. Als het dier loopt , maaken de hoornen van zijne klauwen een gekletter of gerammel , gelijk bij den Eland. De Rendieren hebben lang hair onder aan de keel en een zeer kort staertjen; hun hair is dik , maar glad , als dat van het Hert. De kleur van deeze dieren is in hunne jongheid even als bij de Hertten , wit gevlacht; eerst is zij ros met geel gemengd en wordt met den ouderdom donker bruin of bijna zwart met hier en daar geelachtig wit gemarmerd. Men vindt egter ook geheel witte in Siberie en het is zulk een Rendier dat mijne afbeelding verbeeldt.

Het wijfjen van het Rendier brengt , in de maand Mey of Junij , na even zoo veel tijd als de Hinde , een enkel jong ter waereld; het zoogt het aan vier borsten die het heeft; dit jong blijft drie of vier jaaren bij de moeder en is op zijn vierde jaar volwasfen , en naardien ,

gelijk ik meermalen gezegd heb de ouderdom, waartoe een zoogend dier geraakt, gemeenlijk omtrent zeven maal de tijd bedraagt, dien het nodig heeft om tot volwassenheid te geraaken, zou men daaruit moeten besluiten dat het Rendier omtrent agt en twintig jaaren oud zoude moeten worden; dit zal ook bij de wilde Rendieren zekerlijk plaats hebben, maar de tamme worden gewoonlijk niet ouder dan veertien of zestien jaaren.

De Rendieren zijn zagt en vreesachtig van aart en zullen geene andere dieren of menschen aanvallen, maar voor hnn vlugten; zij kunnen den mensch van zeer verre rieken; zij weeten zig egter zeer wel te verdedigen, wanneer zij aangevallen worden, en zullen een wolf, als hij van geene andere verzeld is, afslaan; hiertoe gebruiken zij hunne horens, maar voornamelijk hunne voorste pooten, waarmede zij den wolf dugtige schoppen geeven en hem dus van hun liif houden. Eens wierd een tam Rendier van een grooten slagters hond aangevallen; het was in den tijd dat hij geen gewei had; maar hij steigerde en gaf met zijne voorste pooten den hond zulk eenen sterken trap, dat hij op de plaats dood bleef liggen. Als zij kans zien om te vlugten, neemen zij die waar en loopen weg met zulk eene vlagheid dat zij niet agterhaald kunnen worden; want zij loopen bijna zoo snel als het Hért, schoon zij niet, gelijk dat dier, met sprongen, maar op eene soort van draf loopen en dit kunnen zij zeer langen tijd uithouden; ja de Wilden van Amerika verzeekeren dat zij in den zomer drie da-

gen

gen en drie nachten kunnen draaven , zonder te rusten.

De wilde Rendieren onthouden zig gemeenlijk in de koude landen , des zomers op de bergen die altijd met sneeuw bedekt zijn , daar zij in groote troepen bij meerkanderen leeven; In den winter koomen zij weder in de vlakten , die zij weder verlaaten als de muggen en horzels koomen , die deezen dieren zeer lastig zijn en wel voornamelijk eene soort van groote horzel , die zijne eiertjens in de huid van de Rendieren legt , waarvan de wormen hem tuschen vel en vleesch kruipen en daar leeven tot dat zij in vliegende horzels veranderen; deeze horzels kunnen , als zij 'er veel zijn , de Rendieren doen sterven. Zij leeven in den zomer van kruiden en planten en van de knoppen en bladeren van boomen , voornamelijk berkenboomen. In den winter bestaat hun voornaamst voedzel in een zeker wit mos , dat op den grond groeit en dat in Nederland ook op zandige gronden gevonden wordt; zij zoeken dit mos onder de sneeuw en , om 'er bij te koomen , schoppen zij de sneeuw met hunne hoornen en pooten weg : als de dooi invalt en het dan daarop weder gaat vriezen , zoo dat 'er eene korst ijs op den grond ligt , kunnen zij bij dat mos niet koomen , en dan zijn de eigenaars van de tamme Rendieren genoodzaakt die korst voor hun aan stukken te breeken.

Het Rendier bewoont alle de koude landen van het Noorder deel van Europa , als Spitsbergen , Nova Zembla , Lapland , Noorwegen , Rusland ; men vindt het in
Tar-

Tartarijē, bij de Ostiakken, Samojuden, Tungusen, Korakken, in Kamschatka en langs de Ijs-zee. In het noorden van Amerika wordt het ook gevonden en is aldaar dikwijls witachtig graauw van kleur; het is 'er onder den naam van de *Caribou* bekend. In warmer landen kunnen zij niet blijven leeven; ook zijn alle degeene, die men in Frankrijk en in de Nederlanden ingevoerd heeft, weldra gestorven.

Wij hebben reeds in de historie van den Eland (*) gezien hoe de Wilden in Amerika deeze dieren jaagen. Men vangt hen ook in netten, in welke men hen door honden doet drijven; men bedient zig ook wel van eene soort van val, bestaande uit paalen, die aan makanderen gestrengeld zijn, in de gedaante van twee lange heggen, zoo dat zij eene laan vormen, die somtijds twee mijlen lang is; de honden jaagen de Rendieren deeze laan in, die, niet durvende terug keeren tegens de honden in, genoodzaakt zijn dezelve doorteloopen, en wanneer zij aan het ander eind gekoomen zijn, storten zij in een' kuil, die tot dat einde aldaar gegraven is.

De Samojuden vangen deeze dieren wederom op eene andere wijze. In de boschen hakken zij eene menigte boomen om, en plaatsē in alle de doorgangen tusschen dezelve snaphaanen, met touwtjens aan de haanen vast,
wel-

(*) Zie bladz. 34.

welke touwtjens dwars over den doorgang gespannen zijn, wanneer de rendieren of elanden 'er dan door willen loopen gaan die snaphaanen van zelve af, waardoor die dieren gekwetst of gedood worden; zij plaatsen 'er ook netten, waarin zij verstrikt worden. Wanneer de Samojeedsche jagers de Rendieren in de vlakten willen jaagen, gebruiken zij andere middelen. Men vindt de Rendieren in de vlakten dicht aan zee, die met mos bedekt zijn, in troepen van elf of twaalf honderd; als een gezelschap jagers zoodanig eenen troep ontdekt, verzamelen zij terstond hunne sleden met hunne tamme Rendieren op eene hoogte boven den wind. Dan naderen zij den troep zoo nabij als zij kunnen en planten van afstand tot afstand paalen in de sneeuw, aan welke ganzen-vleugelen met hunne vederen vast zijn, die door den wind heen en weder gewaaid worden. Zulke paalen planten zij ook aan den anderen kant onder den wind. Als alles gereed is, deelt het gezelschap jagers zig in verscheiden partijen; deeze versteeken zig dicht bij de hoopen sleden; geene gaan in de diepten met hunne boogen of met snaphaanen gewapend in hinderlaag liggen; andere neemen eenen omweg om de kudde van agteren op het lijf te vallen en die naar de paalen te jaagen; de Rendieren, die druk bezig zijn om de mos van onder de sneeuw te zoeken en te eeten, worden deeze toebereidzelen niet gewaar, tot dat men hen begint op te jaagen: en als dan verschrikt worden de door die wapperende vleugels, loopen zij regt toe regt aan, naar de tamme Rendieren, die bij de sleden

staan, daar zij door degeene, die agter de sleden zijn, terug gejaagd worden naar die, welke in hinderlaag liggen, die 'er zoo veele van dood schieten als zij kunnen.

Als een troep Rendieren omtrent een' berg aan het graazen is, omringen de Samoeden den voet van den berg met paalen, waaraan zij hunne klederen en allerlei lappen hangen; met andere paalen, waaraan ganzen-vleugelen vastgemaakt zijn, maaken zij eenen breedten weg naar den berg, om 'er de Rendieren in te jaagen. Zoo dra die dieren zig binnen die paalen bevinden, naderen de vrouwen met de sleden dien weg en sluiten den ingang van denzelfven. De Rendieren, geenens uitgang vindende om te ontsnappen, loopen om den berg herom, daar zij door de jagers, die in hinderlaag liggen, gedood worden. Het is zeldzaam dat 'er een eenige ontsnapt.

Tot die jagt moeten de Samoeden veele in getal zijn en naardien zij zig niet altijd in menigte kunnen verzamelen, gebruiken zij nog andere listen om bij deeze dieren te koomen. Zij leeren vier of vijf van hunne tamme Rendieren rondom den jager te gaan; de een loopt regt voor hem en de andere naast hem; alle zijn aan touwen vast, die de jager in zijne hand houdt, om hen te bestuuren, zoo zij in wanorde geraakten en niet gehoorzaamden aan de tekenen, die hij hun geeft, om weder op hunne plaatsen te koomen. Het zijn gewoonlijk de wijfjens, welke zij daar in oefenen, en zij worden van haare jongen gevolgd; in het midden gaat de

ja.

jager gebukt, met vellen van Rendieren gekleed en met deeze uitrusting gelukt het hem de kudde nabij genoeg te koomen om op haar te schieten en den besten 'er uit te kiezen.

Ten tijd van de paaring der Rendieren, in den herfst, jaagen zij aldus: Als zij een troep wilde Rendieren ontdekt hebben, klezen zij onder hunne tamme Rendieren een mannetjen uit, aan welks hoornen zij strikken hangen; aldus zenden zij het op den troep af. Zoo haast nu het mannetjen van den wilden troep een vreemdeling ziet aankoomen, loopt hij naar hem toe om hem te bevegten. In dat gevegt verwacht hij zijne hoornen in de strikken, waarvan het gewei van het tam Rendier voorzien is. Als dan de jager aankoomt, wil het dier wegvlugten, maar dus doende trekt hij de strikken toe en hoe langer hoe vaster, terwijl het tam Rendier hem aldus ophoudt, tot de jager hem kan doodschieten.

Naardien de Rendieren in de Noordsche landen den voornaamsten rijkdom van hunne bezitteren uitmaaken, houdt men 'er ook groote kudden van, gelijk wij van het vee doen. Rijke lieden of opperhoofden van horden bij de Koriakken, Samoeden en Laplanders hebben kudden van enige honderden van die dieren, ja men spreekt zelfs van kudden van twintig duizend stuks, terwijl de arme lieden 'er tien of twaalf hebben; men moet egter die kudden naauwkeurig bewaaken, opdat zij niet weg loopen. Des morgens als zulk een Koriak uit zijn huis kooft, verzamelen zig zijne Rendieren ter-

stond

stond rondom hem om vergast te worden op een drank, die hunne grootste lekkernij uitmaakt en die daarom zorgvuldig voor hun bewaard wordt: deze drank is menschen-pis.

Deze tamme Rendieren zijn geen rijkdom in naam, of voor de pragt, neen, de nuttigheid van dit dier maakt dat het, als het Rundvee, een wezenlijke schat voor de menschen is; want daar zijn weinige scepzels in de natuur, die den mensch zoo veel tot zijne behoeften opleveren als het Rendier. Men gebruikt deze dieren tot het draagen van lasten. Men spant hen voor wagens, of, in de landen daar altijd sneeuw en ijs is, voor kleine sleden, waarin een mensch kan zitten en die veel naar een schuitjen of naar de priksledjens van de jongens bij ons gelijken. Met een Rendier voor zulkeene slede gespannen, kan men een ontzaghelijke eind wegs op een dag afleggen, want dit dier loopt op eenen dag wel twee en twintig duitsche of groote mijlen voort. De man, die in de slede zit, bestiert het Rendier met een enkel touw, dat aan een' van zijne hoornen vast is, en welks eind hij in zijne hand houdt; dit touw werpt hij links of regts over het lijf van het dier, naar maate het links of regts af moet wenden; ondertuschen is het eene konst om in die sleden te rijden, want zij rusten slechts op eenen smallen schinkel, als eene schaats; men moet dan gewoon zijn dezelve in evenwigt te houden, waartoe men een enkel klein stokjen gebruikt, dat men in de hand houdt en van tijd tot tijd op den grond zet. Als men 'er niet aan gewoon

woon is , valt men dan naar den eenen kant en dan naar den anderen kant om.

Het vleesch van de Rendieren is eene zeer goede spijs en wordt ook veel gegeten. Sommige volkeren eeten het raauw; andere gekookt en ook met mos gerookt en gedroogd; de tongen worden voor een lekker beetjen gehouden en worden gerookt door geheel Zweden te koop gevoerd; de hoornen kunnen, als zij zagt zijn, zelfs raauw gegeten worden, wanneer men die, als worst, aan schijven snijdt; bijna niets laat men van het dier verlooren gaan; men bereidt het bloed met hei-bezieën en maakt 'er bloedbeulingen van; sommige verteeren zelf hetgeen zij in de maag van het dier vinden; zij kookten en eeten de ingewanden en gebruiken voornamelijk het vet. De melk is ook zeer goed en bijna enkel room; men zegt dat zij naar nooten smaakt; van deeze melk wordt boter gekarnd, die wit en zeer goed van smaak is; men maakt 'er ook uitmuntende kaas van.

Het vel van de Rendieren wordt door deeze volkeren gebruikt om klederen te maaken, die het hair naar buiten hebben; zij gebruiken het ook om hunne sleden mede te overtrekken, waartoe zij draaden bezigen van de zenuwen van deeze dieren gemaakt; het dient hun ook om hunne tenten te bedekken; van de vellen van de ouden maaken zij kousfen, of liever zagte laerzen, die zeer warm zijn en zeer goed om over de sneeuw te loopen, als het zeer koud is; want als het dooit, kan men 'er zig niet van bedienen. Uit zijne

beenderen maaken zij hunne naalden, van zijne hoornen kookten zij lijn en maaken zij allerhanden snuisterijen en zijne blaas gebruiken zij als eene beurs of jenever-fiesch.

H E T D A M H E R T.

(Pl. XXI, Fig. 3, het mannetjen.)

Het Damhert gelijkt zeer veel naar het Hert, maar is kleiner; het mannetjen draagt een gewei uit breed uitlopende bladen bestaande, dat jaarlijks afvalt.

De groote gelijkenis van dit dier met het Hert, zoo in lichaamsgehalte als levenswijze, ontflaat mij van eene large beschrijving en historie van hetzelfde te geven, en doet mij meenen te kunnen volstaan met het voornaamst onderscheid tusschen deeze dieren aantestippen.

Het Damhert is kleiner dan het Hert; het is helderder van kleur, gewoonlijk bruin met witte vlakken, maar andere zijn geheel vaal, andere zwart; men heeft ook geheel witte; de hoornen verschillen zeer veel van die der Hertten en gelijken meer naar die van den Eland; zij zijn van den kop af reeds plat en verbreiden zig meer en meer naar de einden, zoo dat zij in groote bladen eindigen, die aan den rand met takken getand zijn, doch niettemin zijn zij met enige takken voorzien; zij staan zeer fraal gebogen en maaken dus eene schoone kroon, zij vallen, gelijk die der Hertten, jaarlijks af, en het wijfjen of de *Dein*, heeft in het geheel geen

gewei, even als de Hinde: het Damhart onderscheidt zig ook van het Hert door eenen langêr staert; het leeft korter dan het Hert, want het brengt zijnen leeftijd maar tot twintig jaaren. Het gebit is hetzelfde als bij de Hertten, behalven dat het Damhart geene haakjens in het bovenst kaakbeen heeft.

Het Damhart is nog al zoo vreesachtig als het Hert, ja zoo zeer dat, wanneer men een touwtjen voor een akker of koren-land spant, het genoeg is om het afgeschrikken van 'er in te koomen; zij kunnen egter zeer wel getemd en mak gemaakt worden. Zij eeten ook gras en bladeren en onthouden zig in de boschen, maar bejinnen voornamelijk de hooge heuvelachtige landen, daar zij in troepjens leven, die zig altoos bij malkanderen houden. Als zij in een park bij malkeer zijn, scheiden zij zig doorgaans in twee troepen, die malkanderen vijandig worden en, als het een stuk land beter dan het ander is, te zaamen vegten om elkeer uit de beste weiden te verjaagen; zij gewinnen egter niet den tijd aan malkanderen en leven dan in vrede. Als het Damhart gejaagd wordt, loopt het zoo verre niet weg als het Hert, maar gebruikt dezelfde listen; men jaagt het op dezelfde wijze.

Het Damhart wordt in veele landen van Europa gevonden; het bewoont Frankrijk, Italie, Spanjen, Engeland, Duitschland, Polen; het wordt ook in Asia gevonden; het is in Palestina, in Perzie; het woont dan in de gemaatigde luchtstreeken; in Rusland vindt men het niet en in Zweden slechts zeer weinig in de bos-

schen. Het is niet waarschijnlijk dat het Damhert in Amerika gevonden wordt; men heeft 'er ten minsten geene zekere berichten van. Doch daar is een ander dier, dat veel naar het Damhert gelijk en dat het *Virginiasche Hert* genaamd wordt.

Dit dier wordt veel in parken of wildbaanen tot vermaak gehouden; voornamelijk heeft men 'er veel in de perken in Engeland; in Nederland kan men ook Damherten in parken vinden, gelijk in de Koekamp in het Haagfche Bosch, en op veele buitenplaatsen van bijzondere perfoonen; men ziet die ook loopen op het hangen van den heuvel, waarop de Burgt te Leyden gebouwd is. Het wordt voor een uitmuntend wildbraad gehouden en men acht zijn vleesch veel hooger dan dat van het Hert. Zijn vel wordt ook tot lederen broeken en handschoenen gebruikt en geeft een fraai zagt leder.

D E R H E E.

De Rhee is een herkanuwend dier, dat zeer veel naar een Hert gelijk, maar veel kleiner is; het mannetjen draagt een kort gewet, dat jaarlijks afvalt.

De Rhee gelijk indedaad veel naar een Hert, maar is zeer veel kleiner; hij is wat kleiner dan het Damhert en wat grooter dan een bok; het is een allerfraaist diertjen, fierlijk van gedaante, zindelijk van kleur, vlug en levendig van bewegingen; het mannetjen draagt een klein gewel, dat ten hoogsten van vier of vijf takjens

voor-

voorzien is; hij verliest dit gewei alle jaaren, maar niet op denzelfden tijd van het jaar als het Hert, want daar het Hert het in de lente laat vallen, verliest de Rhee het in den herfst en krijgt het weder gedurende den winter. Zijne oogen zijn zeer fraai en schitterende als vuur: zijne tanden zijn als bij het Hert.

Zoo het Hert eenen korten staert heeft, de Rhee heeft dien nog korter, want men kan denzelven naauwlijks bespeuren. Zijne kleur is, als hij jong is, ros met witte vlekken en streepen, gelijk die der jonge hertjens, en als hij volwasfen is, over het algemeen ros, maar men heeft ook bruine, die, zegt men, fijner van vleesch zijn, en witte.

De Rhee onthoudt zig niet in de groote wouden als het Hert, maar meer in kreupelhout en op de zoomen van de bosfchen, vooral als zij aan bebouwde akkers grenzen, en in de hoogste droogste lander; hij voedt zig met kruiden, gras, en bladeren van verschillende boomen. In den winter onthouden zig deeze dieren in de digste kreupelbosfchen, daar zij van braamstruiken, boom en hei leeven en van de katjens der willigen, populieren en hazelaars; in het voorjaar gaan zij in lugtig hakhout, daar zij de knopjens van allerlei boom afknaauwen; des zomers blijven zij in het hooge hout en koomen 'er zelden uit dan om te drinken, als 'er groote droogte is, want als de gewasfen slechts door den dauw bevochtigd worden, drinken zij in het geheel niet. Zij leeven niet bij troepen, gelijk de Hert en Rendieren, maar bij gezinnen; namelijk een man-

netjen leeft met een wijfjen en de jongen blijven bij hen tot dat zij den ouderdom van agt of negen maanden bereikt hebben; zeer beminnelijk is de vriendschap, die het mannetjen en wijfjen voor elkanderen hebben; zij blijven getrouw bij een en dulden geen anderen in hun gezelschap; zij leeven dus als in een waar huwelijk en als in een huisgezin, dat egter, helaas! dikwijls of door de wolven, of door de menschen, die voor hun nog erger zijn dan de wolven, gestoord wordt; de *Zeeg* (zoo noemt men het wijfjen) brengt gemeenlijk, negen maanden na den paartijd, twee jongen voort, een mannetjen en een wijfjen, welke broeder en zuster, bij elkanderen opgevoed wordende, zoo groot eene genegenheid voor elkaër gevoelen, dat zij nooit scheiden, maar bij elkanderen blijven en, hunne ouders verlaatende, met elkanderen blijven leeven en een nieuw gezin op gaan rigten. Als de *Zeeg* jongen zal werpen, dat in het laatst van April of in het begin van Meij is, begeeft zij zig daartoe in het diepst van de boschen om zig te verschuilen en haare jongen voor de wolven te verbergen; egter gebeurt het dikwijls dat zij door die dieren, door honden of menschen gedood of geroofd worden; als dat gebeurt, heeft dit kleine diertjen zeer veel kloekmoedigheid om zijn kroost te verdedigen; het leeft maar twaalf of vijftien jaaren.

De *Rhee* is zeer vlug ter been, kan zeer snel loopen en verbaazende groote sprongen doen; hij is moeilijker te jaagen dan het Hert, want hij weet nog meer listen te gebruiken om de jagers en honden te ont-

koo-

koomen; als hij merkt dat hij gejaagd wordt, loopt hij heen en weder over zijn eigen spoor en dit enige maalen gedaan hebbende, doet hij eene groote sprong ter zijde in een kreupelbosch, gaat daar op den buik leggen en laat de honden voorbijtrekken zonder zig te beweegen, hetgeen de honden dikwijls zijn spoor geheel doet misfen. Hij wordt op dezelfde wijze gejaagd als de Herten, maar men gebruikt 'er kleiner troepen honden toe; de honden zijn zeer heet op de jagt van dit diertjen, omdat zij op zijn vleesch zeer verlekkerd zijn.

Dit dier wordt in de meeste landen van Europa, in de koude zoo wel als in de warme luchtstreeken gevonden; het woont ook in Tartarye, Perfie, China, op Java, Ceylon en elders in Asia; in Afrika vindt men het in Æthiopie en mogelijk ook elders; met dat al is het niet menigvuldig; men zegt dat het ook in Amerika gevonden wordt; doch dit is nog onzeeker.

Men houdt dit diertjen in Engeland en ook wel in Nederland in diergaarden, daar zij egter eenen zeer korten leeftijd hebben; men moet hun veel ruimte geven en een mannetjen en wijfjen bij elkanderen plaatsen; zij worden egter nooit geheel mak of gemeenzaam met menschen; zelfs moet men hen, al schijnen zij zeer tam, mistrouwen; want het mannetjen krijgt somtijds grillen, en vat een afkeer op tegens sommige menschen; alsdan springt het eensklaps op hen toe en geeft stooten, dat het een mensch op den grond smijt, dien het nog daarenboven zal trappen.

De Rhee wordt voor het allerbest wildbraad gehou-

den, en is nog beter dan het Damhert; daar is egter veel onderscheid in het vleesch van den eenen of den anderen, hetwelk afhangt van den aart van het land, daar zij zig onthouden; die uit laage of uit vogtige landen zijn niet goed en die, welke men in wildbaanen heeft gehouden, hebben weinig smaak; de bruine worden voor beter gehouden dan de rosse en de wijffens zijn lekkerer dan de mannetjens; ook is het vleesch van die, welke gejaagd zijn, laf en smaakloos. Het vel geeft een zeer fraai en zagt leder, dat ook wit bereid wordt.

Daar zijn nog enige weinige dieren, welke overeenkomst hebben met de Herten en welker beschrijving dus hier t'huis zoude behooren, gelijk het *Zwijnhert* of zwaarlijvig Hert, dat zeer veel naar het Hert lijkt, de *Axis*, die in gestalte en kleur met het Damhert, maar in gewei met het Hert overeenkomst heeft, de *Mexicaansche Rhee* of *Apara* en andere: doch mijn voorgenoomen bestek laat mij niet toe die alle te beschrijven, en gebiedt mij nu tot een ander dier overtegaan, dat zeer merkwaardig en zeldzaam is.

DE KAMEELPARDEL, DE GIRAFFA.

(Pl. XXII, het wijfjen.)

De Kameelpardel, Kameleopard, of Giraffa is een herkauwend dier met gefpleten hoeven, het grootfte, dat is het hoogfte van alle bekende viervoetige Dieren; het heeft eenen zeer langen hals en is hoog op de pooten; de kop van het mannetjen en van het wijfjen is voorzien van twee uitsteekende beenderen op het voorhoofd, die de gedaante van hoornen hebben.

Sommige hebben dit fraai en merkwaardig dier den naam van *Kameelpaerd* gegeven, een naam, die oneigen is en geenzints behoort aangenoomen te worden, vermits het noch in gedaante, noch in kleur, noch in hoedanigheden naar een paerd gelijk. Den naam van *Kameelpardel* en dien van *Kameleopard* heeft het daarvan ontvangen dat men zijnen langen hals bij dien van een Kameel, en zijne gevlekte huid bij die van eenen Panther of Luipaard heeft vergeleken.

Het eerst dat bij het befchouwen van dit dier in het oog loopt is zijne ontzagchelijke hoogte, waarin hij alle andere viervoetige dieren verre te boven gaat en dat dengeenen, die hem voor het eerst, hetzij leevende, hetzij opgezet, ziet, met verwondering treft; deeze hoogte is bij de grootfte mannetjens als zij volwas-

fen zijn, omtrent zestien voeten: de wijffens zijn kleiner en haalen gemeenlijk maar dertien of veertien voeten. Om hen, welke zig die maat niet juist voor hunne verbeelding kunnen vertegenwoordigen, te hulp te koomen, heb ik eenen man, zijnde een Hottentot, van eene meer dan middelmaatige grootte, bij het dier geplaatst, naar welken men de grootte van het zelve met het oog kan afneeten; deeze evenredigheid is juist, want ik zelf, die van eene middelmaatige grootte ben, heb bij ondervinding bevonden dat ik, als ik mij onder het geraante van dit dier plaatste, met mijn hoofd slechts tot aan de ribben reikte.

In de algemeene gedaante van dit dier koomt ook in aanmerking zijne kortheid, die niet geëvenredigd is aan zijne hoogte, waardoor het als eene gedrongen gestalte vertoont; ook zijn lange hals, dien het, als het loopt, naar agteren en naar vooren wiegt, doch dien het niet buigt zoo als de kemel, en vooral is dit in het oog loopend, dat zijn lijf op de schoft of boven de voorpooten hooger is dan op het kruis of boven de agterpooten, hetgeen de waarneemers, welke dit dier de eerste gezien hebben, en die, welke het enkel naar slegte afbeeldingen hadden leeren kennen, heeft doen denken dat zijne agterpooten veel korter waren dan zijne voorpooten, en dus dat het van vooren hooger was dan van agteren; het blijkt egter uit het geraante dat dit te weinig verschilt om aanmerking te verdienen; doch de ruggegraat loopt zeer schuins en het lijf is dikker van

vooren dan van agteren , hetgeen deezen afhellenden rug veroorzakt. Nu zal ik tot de beschrijving van zijne bijzondere deelen overgaan.

De kop van den Kameelpardel is fraai en gelijk enigzints naar dien van een ram; zijn bek is klein en de bovenlip steekt verre over de onderlip heen; zijne oogen staan open en levendig; hij heeft boven den neus, tusfchen de oogen, een knobbel, welke door het been gevormd wordt; hij heeft ook nog twee knobbel-tjens op zijn agterhoofd, zoo groot als een ei; zijne ooren zijn tamelijk groot; tusfchen dezelve staan hetgeen men zijne hoornen noemt; doch deeze uitwasfen zijn noch hoornen, zoo als men bij het rundvee, de fchaapen, bokken, en antilopen ziet, noch houtachtig gewei, gelijk de herten, elanden, en rendieren draagen; het zijn twee uitsteekzels van het bekkeneel, die uit been bestaan, en die niet van het been van den kop zijn afgefcheiden; zij kunnen dan ook niet afvallen; zij zijn met een vel met hair bekleed, aan de punten bolrond en aldaar met eene rei flijve ragtopftaande haren bezet; het wijfjen is 'er zoo wel van voorzien als het mannetjen.

De Kameelpardel, een herkaauwend dier zijnde, heeft ook, gelijk alle herkaauwende dieren, geene fnydtanden in het bovenst kaakbeen; hij heeft 'er ook geene hoektanden in, gelijk de Herten hebben; maar in het onderst kaakbeen heeft hij agt fnydtanden en in beiden aan iedere zijde zes baktanden; zijne tong is als eene rasp, terwijl hij in eene punt eindigt.

Zijn

Zijn hals is zeer lang en niet zeer dun; dezelve is met korte maanen bezet, die tot aan de schoft loopen; hij draagt dien regt in de hoogte; zijne borst is zeer breed zoo dat het dier breeder van vooren dan van agteren is, en als men het van verre stil ziet staan (wanneer het voorste gedeelte het agterste bedekt) met den hals regt op, gelijk het juist naar een dooden boomstam: Zijne pooten zijn zeer lang en dun en de knieën zijn voorzien van eenen eeltachtigen knobbel, die daardoor veroorzaakt is, omdat het knielt, als het gaat leggen; deeze langheid van pooten heeft sommige doen denken (en zij hebben het ook als eene waarheid verteld) dat het dier niet met zijn' kop op den grond konde reiken om te drinken en geen gras van den grond konde plukken, of het moest met de voorpooten zeer wijd van elkanderen staan, of op de knieën gaan leggen; doch dit is eene onwaarheid, alle viervoetige dieren, die hoog op de pooten zijn, zijn voorzien van lange halzen, gelijk zij, die laag op de pooten zijn, korte halzen hebben, zoo dat de hals met de hoogte van het voorstel altoos in eene goede evenredigheid staat. In deeze regel nu maakt de Kameelpardel geene uitzondering; zijn hals is met den kop lang genoeg om op den grond te kunnen graazen zonder hinder te hebben van de lengte van zijne pooten. Ook eet hij zoo wel het gras van den grond als de bladeren van de boomen, en plukt het als andere dieren. Zijne hoeven zijn gespleten en gelijken vrij wel naar die van den stier; die van de voorste pooten zijn egter grooter dan die van de

ag-

agterfte; hij heeft geene agterklaauwen. De staert is zoo lang dat hij hem tot halver weg de pooten nederhangt en is dun met eene kwast van lange hairen aan het eind, die naar paerden-hair gelijken.

De kleur van den Kameelpardel is bij het mannefjen en het wijfjen, als zij nog jong zijn, eveneens, gelijk bij veele andere dieren ook plaats heeft; zij zijn dan ligt ros van kleur, maar langzaamhand wordt de kleur donkerer, naar maate zij ouder worden; eindelijk wordt zij vaal bruin bij het wijfjen en bijna zwart bruin bij het mannetjen; beiden zijn zij gevlaakt, maar bij het mannetjen staan de vlekken digter en loopen meer in malkanderen, zoo dat 'er als ligte streepen tusfchen beide doorloopen; bij het wijfjen integendeel staan de vlakken meer op zigzelve of afzonderlijker en verder van malkanderen en zij zijn rosfer; als het wijfjen oud wordt, neemt het egter de donkere kleur van het mannetjen aan.

Het wijfjen krijgt na twaalf maanden een jong en nooit meer dan een te gelijk en heeft vier speenen als de koe, om het te zoogen.

De Kameelpardel een herkauwend dier zijnde, gelijk ik reeds gezegd heb, leeft ook alleen van gewassen; hij graast op de plaatsen daar weiden zijn, maar anders eet hij bladeren van de boomen; hij voedt zig gemeenlijk met die van eene foort van *Mimosa*, *Kameeldoorn* genoemd. Zij onthouden zig altoos in de vlakten, in de wildernissen en onbewoonde plaatsen, en leeven daar in kleine troepjens van zes of zeven bij malkanderen; het

het is een vreesachtig en zagtaartig dier, dat voor mensch of dieren niet te dugten is; want het ontvlugt dezelve en tast hen nimmer aan, doch als het aangevallen wordt, verdedigt het zig niet met zijne beenachtige hoornen, maar het schopt en slaat met zijne agterpooten als de paerden, en wel met groote kracht en eene snelheid dat 'er naauwlijks oog op te houden is, of de slagen naauwlijks te tellen zijn. Het kan zig zelfs op deeze wijze tegens den Leeuw verdedigen, schoon het evenwel de gevaarlijke sprongen van den Tijger niet kan afweeren, als het die niet te vooren kan ontvlugten. Het is waarschijnlijk dat dit dier zeer tam zoude kunnen gemaakt worden, wanneer het den mensch misfchien van nut zoude kunnen wezen.

Als de Kameelpardel gaat, heeft hij eene goede houding, maar als hij draaft, heeft hij een zeer on aangenaam voorkomen; men zou denken dat het een dier was dat binkt; zijn hals slingert dan van vooren naar agteren in eenen regten stijven stand, die niets minder dan fierlijk is; hij draaft zeer hard, zoo dat een goed paerd hem bezwaarlijk kan inhaalen. Als hij rust, ligt hij op den buik, waardoor hij met eene eeltachtigheid aan de borst bezet is.

De Kameelpardel wordt in weinige strecken van den aardbol gevonden. Zijne woonplaats is het Zuidlijk Afrika; hij woont, namelijk, in Æthiopie en in Sennar tusfchen Æthiopie en Egypte, in Abyffinie, en in de landen boven de Kaap de Goede Hoop aan de West-zijde, omtrent tagtig uren landwaards in, tusfchen

schen de Visch-rivier en de Oranje-rivier, in het land van de Groote Namakas. In gantsch Amerika is hij niet te vinden.

Dit dier is nooit levendig in Nederland geweest; maar het is in oude tijden enige maalen naar Italie overgebracht. De eerste die hetzelfde in Europa vertoonde, was de Roomsche Keizer Julius Cæsar, welke het Romeinsche volk den Kameelpardel leevende in de schouwspelen liet zien. Philippus, andere zeggen Gordianus vertoonde 'er het volk tien te gelijk; Keizer Aurelianus had enige bij zig, toen hij in zege-statie zijne intrede te Rome deed; de Romeinen kreegen waarschijnlijk deeze dieren uit Æthiopie, van waar 'er ook een aan Keizer Leo wierd toegezonden. Naderhand zijn 'er nog enige in Italie en te Konstantinopolen gebracht geworden.

In het jaar 1487 was 'er een leevende Kameelpardel te Fano een stadjen in Italie aan de golf van Venetie; dit dier, dat aldaar door de stad wierd geleid, was zoo mak als een schaap en niet bevreesd voor de menigte menschen, die het omringden; integendeel schein het die met genoeg en aantezien: het at brood, hooi, vruchten en uïen, zelfs uit de banden van kleine meisjens; het hefte dikwijls zijnen kop in de hoogte om aantemen hetgeen hem uit de vensters van de boven-kamers der huizen wierd toegereikt.

Maar zoo de Kameelpardel nooit leevende hier te lande gebracht is geworden, heeft men egter enige vellen en een geheel geraamte van dat dier alhier

kun-

kunnen beschouwen; in het kabinet van Natuurlijke Historie van de Universiteit te Leyden bevindt zig een jonge opgezette Kameelpardel, die door den Heer Gordon, in de binnenlanden van Afrika, boven de Kaap de Goede Hoop geschoten is, terwijl hij naast zijne moeder lag. In het kabinet van den Prins van Oranje was eene huid van een volwasfen Kameelpardel, die eger beschadigd was, en een zeer schoon geraamte van dat dier, dat door de Franschen is medegenoomen en thans in het nationaal Kabinet van Natuurlijke Historie te Parys pronkt; de vermaarde reiziger *Le Vaillant* te Parys bezit een schoon vel van een volwasfen manlijken Kameelpardel, dien hij in het Land van de Groote Namakas geschoten heeft.

De Kameelpardels zijn zeer goed om te eeten; de Hottentotten zijn vooral verlekkerd op het merg, dat in hunne beenderen zit; ook jaagen zij dikwijls op deeze dieren, die zij met hunne vergiftige pijlen dooden, schoon zi zoo schuw zijn, dat men hen niet gemakkelijk kan naderen. Hun vel is vrij dik en daar zou goed leder van te maaken zijn; de Wilden maaken 'er schoenen van en einners, waarin zij water draagen.

DE BLAAUWE BOK, DE BLAAUW-GRAAUWE ANTILOPE, OF HARTEBOK.

Thans zal ik overgaan tot zekere viervoetige dieren, die als een middenflag uitmaaken tusschen de Hert en de Bokken; om welke reden zij den naam van *Hartebokken* voeren; men noemt hen egter gewoonlijker *Antilopen* en sommige *Gazellen*: zij zijn *herkaauwende dieren van gedaante naar het Hert en den Bok gelijkende, met ongetakte holle ronde horens als de Bok, die niet afvallen*; zij zijn meest alle van eene sierlijke gedaante, en sommige gelijken in gestalte zeer veel naar de Hert en; andere naar de Bokken; zij zijn vlug en levendig; zij zijn met hoornen voorzien, die op verschillende wijzen gebogen en geringd zijn; deeze hoornen gelijken meer naar die der Bokken, dan naar het gewei der Harten, wijl zij niet getakt en hol zijn. Zij leeven meest alle in groote ttoepen en in de wildernissen en worden alleen in de oude en niet in de nieuwe waereld gevonden; alle zijn zij goed om gegeten te worden, en worden door de Hottentotten, Kaffers en andere volkeren of met pijlen of snaphaanen geschoten, of met strikken en kuilen gevangen. Dit in het algemeen van de *Antilopen* hebbende laten voorafgaan, om in geene herhaalingen te vervallen, zal ik van enige soorten van deeze dieren bijzondere beschrijvingen gaan geeven.

De Antilope of Hartebok, van welken ik hier gaa

spreeken, is de *Blaauwe Bok* genaamd, omdat hij *blaauw van kleur is*; hij heeft lange naar agteren krom gebogen hoornen, geringd met gladde punten. Deze blaauwe kleur is egter ligt blaauw, naar het graauw zweemende; de buik en het binnenste gedeelte der pooten zijn sneeuw wit; de kop is aardig met wit gevlekt, de staert is kort met een wit puntjen; de hoorns zijn naar agteren krom gebogen en zijn met kringen tot dicht aan de punten, daar zij glad en puntig zijn; de wijfjens draagen zoo wel hoornen als de mannetjens; de ooren zijn zeer groot: zij hebben agt voortanden in de onderste kaak, die in deeze soort van dieren bijzonder zijn, want zij zijn alle even groot en rond; zij hebben geene hondstanden, maar kiezen als de Harten. De *Blaauwe Bok* is grooter dan het *Dambert*. Het is de fraaiste en zeldzaamste Antilope van de binnenlanden van de *Kaap de Goede Hoop*, daar zijne woonplaats is.

DE GEMS, DE KAMOESBOK.

(Pl. XX, Fig. 3. het mannetjen.)

De Gems of Kamoesbok is eene Antilope, die zeer veel naar den Bok gelijk; met korte naar agteren haakswijze omgebogen hoornen; hij heeft geen lang hair onder aan zijne kin of sik, gelijk de Bokken; zijne ooren zijn zeer groot en staan regt op; het wijfjen is zoo wel gehoerd

hoornd als het mannetjen; hij heeft zeer lang dik hair; in de lente is hij aschgrauw, in den zomer ros en in den winter zwartachtig bruin van kleur en hij heeft eene zwarte streep ter zijden aan den kop; hij heeft de grootte van een geit. Zijne tanden zijn in getal als bij de vorige dieren, namelijk agt snijtanden in de onderste kaak en geene in de bovenste, geene hoektanden en zes kiezen ter wederzijde in elk kaakbeen. Men vindt van deeze dieren twee verschillende soorten, de kleine soort, welke op het hooge Alpische Gebergte woont; deeze is roodachtig en wordt bij de Zwitsers *Graatdier* of *Bergdier* genaamd; en de grootste soort, die zig laager ophoudt en bruiner is; deeze noemen zij *Bosch-dier* of *Woud-dier*.

De Gems is een wild dier, doch egter gemakkelijk te temmen; egter zegt men dat hij, als hij 'er kans toe ziet, weder wegloopt; en in slavernij niet lang leeft; hij bewoont de bergen en de rotfen, op eene hoogte daar het koud is; hij onthoudt zig aldaar in de dennenbosfchen; altoos in de fchaduwe, en dikwijls in rotfen onder de sneeuw en het ijs; zoo zeer vreest dit dier de warnte. Hij is zeer vlug levendig en fterk, zoo dat hij met de grootste fnelheid en behendigheid en zonder de minfte vrees van de eene rots op de andere en zelfs de diepfte afgronden overspringt. Zij leeven in troepjens; men vindt 'er van vijf tot twintig, ja tot tagtig bij malkanderen; de groote mannetjens houden zig op een' afstand van de andere; zij brengen na vijf maanden een en fomtijds twee jongen ter waereld; zij

leeven tusſchen twintig en dertig jaaren. Hunne ſtern is eene foort van geblaas, als een geit die ſchor is; maar als zij bevreesd zijn, of een vijand zien, geeven zij eene foort van geblaas of gefluit, waardoor zij hunne makers waarſchuwten. Zij zijn zeer ſcherp van gezigt en fijn van reuk; want zij kunnen een mensch, als de wind naar hen toe waait, van meer dan een half uur afstands ruiken. De Gemſen voeden zig met de beſte kruiden die op de bergen groeijen; zij drinken weinig; zij likken geſtadig aan zekere zagte ſteenen, waarin enig ſalpeter vervat is, zoo dat zij 'er door langduurigheid van tijd holligheden in likken. Het is verbaazende hoe behendig deeze dieren zijn in het afklimmen van de ſteile bergen en rotſen, daar hen geen mensch nog andere dieren volgen kunnen; als zij van eene ſteile rots afſpringen, dikwijls van de hoogte van dertig voeten, zou men zeggen dat zij vleugelen hadden, zoo gezwind ſpringen zij naar beneden en koomen dan dikwijls op een plaatsjen of riggeltjen neder, dat men denken zoude te ſmal te zijn dan dat zij 'er op zouden kunnen ſtaan. Deeze behendigheid van de Gemſen in het op en afklauteren van ſteile rotſen en ontoeganglijke bergen maakt dat de jagt op deeze dieren zeer moeilijk en gevaarlijk is, waarom men hen liever bekruipt en van verre met een kogel dood ſchiet dan vervolgt; men heeft in Zwitſerland Gemſen-jagers, die 'er hun ambagt van maaken, en die duizendmaalen moeten waagen den hals te breeken; ook ſterft een gemzen-jager zelden zijn eigen dood, maar bijna alle ſtorten vroeg
of

of laat van de rotfen in afgronden, en koomen om hals, of zij worden verminkt door het breken van armen of beenen; het gebeurt ook dikwijls dat de Gems, door den jager vervolgd zijnde, op riggels in het hangen van de bergen vlugt, die al smaller loopen en dat hij eindelijk niet verder kunnende vlugten, op den jager toefpringt en hem van boven nedersmijt; een bekwaam jager, die zig in dit geval bevindt, gaat met den buik op den grond leggen en laat den Gems over zig henen springen, of hij plaatst zig plat tegens de rots en als de Gems hem dan voorbij wil loopen, neemt hij behendiglijk dat oogenblik waar en stoot hem van de hoogte naar beneden.

De Gemzen hebben groote vijanden aan de Losfen, die hen op dezelfde wijze dooden als wij in de historie van dat dier gezien hebben dat zij andere viervoetige dieren vangen (*); zij hebben de groote Arenden ook te vr. ezen; het gebeurt fomwijlen dat zulk een adelaar den Gems op den rand eener steilte ziende loopen, zoodigt langs hem heen kooft vliegen, dat hij hem met zijne vlerken slaat, of wel zoodanig doet verschrikken, dat hij van boven neder stort, dood valt en aldus een gemakkelijke prooij voor deezen vogel wordt.

De Gems is de eenigste van de Antilopen, die in Europa gevonden wordt; hij bewoont het Alpisch, Pyrenesesch en Appennynsch gebergte; hij is ook op den
Cau-

(*) Zie II Deel bladz. 33.

Caucasus en den Taurus en op Creta; waarschijnlijk is hij in de meeste gebergteus van Asia.

Het vleesch van de Gems is zeer goed om te eeten, zijn vel wordt tot leder bereid, waarvan men broeken en zelfs kamizoolen, en handschoenen maakt; in ons land wordt het somtijds tot overleder van schoenen gebruikt; het is dat leder dat men *kamoesleder* noemt, schoon men hedendaagsch ook van Schaapen en Bokken een leder bereidt, dat men onder den naam van kamoesleder uitvent, omdat men de konst gevonden heeft om het naar het waar kamoesleder te doen gelijken. De hoornen wierden over enige jaaren veel tot knoppen op rottingen gebruikt, welke dan van boven als van eene kromme haak voorzien waren; de hoornen van het wijfjen, welke kleiner en ook zoo krom niet zijn dan die van het mannetjen, dienen op fommige plaatsen de smits om de paerden een ader open te steeken, om hun ader te laaten; van het vet maakt men zeer goede kaarsen en het is ook dienstig om bevrozen ledemaaten te geneezen. In de maag van deeze dieren vindt men ballen, welke zoo veel naar de *pedro-del porco* of naar den steen, dien men in de maag van de stekelvarkens vindt (*) gelijken, dat een onkundige die daarvoor houden zoude; zij worden gevormd door dunne vezeltjens van planten en hair, dat zig de gemsen affikken en dat door het slijm van de maag aan elkanderen kleeft.

DE

(5) Zie II Deel, bladz. 172.

DE NYL-GAU, OF DE WITVOETIGE
ANTILOPE.

Het dier, dat ik in dit artikel zal beschrijven, gelijkt in sommige zijner deelen naar de de Antilope, maar in andere naar andere dieren; zijn kop en hals, namelijk, hebben iets van die van een hert; zijn staert en zijne hoornen gelijken naar die van den os, zijne pooten naar die der Hertten; dit is dan ook de reden dat men het dan een Os of Buffel en dan Hert of Eland, genaamd heeft; in zijne pooten hoornen en tanden heeft het egter veel overeenkomst met de Antilopen en het wijfjen gelijk voornamelijk zeer veel naar die dieren, waarom ik het hier den naam van *witvoetige Antilope* en zijne plaats onder die dieren zal laten behouden. De naam *Nyl-Gau*, of, gelijk het uitgesproken wordt, *Neel-Gau*, welken het in zijn geboorte-land voert, betekent in het Persisch, *Blaauwe Os*, en is het gegeven om de blaauwe kleur van het mannetjen; ondertuschen is deeze naam niet toetepassen op het wijfjen, dat in kleur, zoo wel als in gestalte, meer overeenkomst met de hinde dan met de koe heeft.

Ik noem den Nyl-gau dan eene *Antilope*, die in hoornen en staert veel naar eene koe, doch in kop en pooten naar het Hert gelijkt, met twee wite ringen om zijne voeten; het mannetjen heeft korte, gladde, stompe, een weinig naar elkanderen gebogen hoornen.

De Nyl-gau is grooter dan eene koe en omtrent als een klein Hart, zoo dat het eene aanzienlijke grootte onder de Antilopen heeft; het is vrij hoog op de pooten en heeft een vlug voorkoomen; zijn kop is lang en dun; zijne ooren zijn groot en breed, zij zijn wit aan de randen met twee zwarte streepen in het midden; de hoornen, welke het mannetjen alleen heeft, zijn niet lang; zij zijn van onderen of aan den wortel driekantig, doch naar de einden worden zij rond, aan den wortel zijn ligte ronde kringen, aan welke men zien kan hoe oud het dier is, alzoo die ringen elk iaar vermeerderen, gelijk men weet dat ook bij de koeijen en gelijk bij meer andere dieren plaats heeft; aan de punten zijn zij glad en eindigen in stompe punten; zij staan regt op naar vooren en naar elkanderen gebogen en zijn zeer donker van kleur; zijne oogen zijn donker; zijne neusgaten langwerpig; zijn bek is wijd; zijne tanden in getal als bij de voorgaande dieren; de hals is lang en rank, als bij het Hert; onder aan de keel is eene witte vlek en wat laager heeft hij een bondel zwart hair; hij heeft korte en dunne regt op staande maanen op den nek; hij heeft eenen langen dunnen staert met lange zwarte hairen aan het eind; zijne pooten zijn in evenredigheid langer dan bij het hoornvee en korter dan bij de Hertten; onder aan dezelve, boven de hoeven, zijn twee witte ringen, naar welke deeze Antilopen den naam van *witvoetige* gekregen heeft. De kleur van het mannetjen is donker graauw, of blaauwachtig, die van het wijfjen oelek bruin, maar onder aan den buik,

aan het binnefte gedeelte van de pooten en onder den staert zijn zij wit.

Het wijfjen van den Nyl-gau verschilt zoo sterk van het mannetjen, dat men naauwlijks zoude kunnen denken dat zij dieren van dezelfde foort waren; het is veel kleiner, zoo wel in hoogte als dikte; het gelijkt in gefalte naar de hinde en heeft, zoo als reeds gezegd is, geene hoornen; het heeft vier prammen; het krijgt, na negen maanden, (zoo men meent) een, en dikwerf twee, jongen; het jong van den Nyl-gau gelijkt in kleur naar de moeder en heeft dus veel gelijkenis met een jong hertjen.

De Nyl-gau leeft in de wildernissen en bosfchen en voedt zig aldaar met gras, kruiden en bladeren; men kan hem ook met hooi, haver en brood voeden. Dit dier is zeer mak te maaken en is alsdan zeer gemeenzaam; het likt de hand van elk, die het dezelve toereikt, of die het brood geeft en zal niet stooten; egter is het in de paar-tijd niet te vertrouwen; want dan stoot het fomtijds geweldig; in Engeland was een Nyl-gau, welken men in een park hield. Eens kwam iemand in deezen tijd digt bij het paalwerk zonder iets kwaads te vermoeden, wanneer het met zoo veel geweld op het paalwerk naar hem ftiet, dat het het hout in stukken, en eenen zijner hoornen tot aan den wortel afbrak; zij kunnen dan ook vreeslijk met elkanderen vegen en men heeft in de parken gezien dat zij hierin op eene bijzondere wijze te werk gaan, die verdient beschreeven te worden.

Wanneer de Nyl-gaus te zaamen vegten willen, maken zij zig daartoe gereed, wanneer zij tamelijk verre van elkanderen af zijn; zij vallen op hunne voorste knieën en kruipen op deeze wijze voort naar elkanderen toe; als zij aldus dicht bij elkaër genaderd zijn, springen zij op en stooten op malkanderen toe; als men iets met hun voorneemt, waartoe zij onwillig zijn, vallen zij ook op hunne voorste knieën, denklijk om zig op dezelfde wijze daar tegens te verzetten.

Deeze dieren worden in Oost-Indiën op de vaste kust gevonden, namelijk in Bengalen, Guzaratte en de omliggende landen. Men heeft verscheiden van dezelve levendig in Engeland overgebracht, daar zij alle jaaren jongen geteeld hebben; men heeft ook in Frankryk een mannetjen en wijfsen bezeten; in deeze republiek zijn zij, zoo veel ik weet, nimmer overgebracht geworden. Zij zijn goed om gegeten te worden en lekker wildbraad.

DE SAÏGA, DE SUHAC OF DE SCHYTISCHE ANTILOPE.

De Saïga is eene merkwærdige soort van Antilope, die de *Schytische* genaamd wordt, omdat zij voornamelijk in Scythie in menigte gevonden wordt; het is eene vrij groote Antilope met een grooten kop en een zeer bolronde gebogen voorhoofd; het mannetjen heeft regt op staande, maar op verschillende wijzen dubbeld krom gebogen, geringde hoornen;

nen; zij heeft dit ongemeen dat haare neusgaten niet, gelijk bij andere dieren, door een kraakbeenig middenschot gescheiden zijn.

Deeze Antilope is van de grootte van een Damhart, en dus voor eene Antilope vrij groot, welke gemeenlijk kleiner dan de herten en grooter dan de bokken vallen; zij is niet zeer sierlijk van gedaante, maar vertoont egter vlugheid in haare houding en gestalte; zij draagt haaren kop niet zoo regt op als andere Antilopen doen, voornamelijk als zij loopt, wanneer zij den hals stijf voorwaarts strekt en den kop als laat hangen, hetgeen haar in het geheel geen bevallig voorkomen geeft. Haar kop is vrij groot; zij heeft een hoogen lang gebogen snoet, die over het onderst kraakbeen heen steekt, en van het voorhoofd af bolrond of gebogcheld is, terwijl hij overlans door een kuiltien in twee is afgedeeld; die snoet is ook zeer beweeglijk en het dier kan hem in rimpels zaamentrekken; naar onderen is hij scheef en stomp en van twee groote open neusgaten voorzien, waarin, gelijk ik reeds in de korte beschrijving van dit dier gezegd heb, geen kraakbeenig middenschot is, eene bijzonderheid, welke dit dier onder alle de Antilopen, ja onder alle de herkauwende dieren alleen bezit. De tanden verschillen in getal niet van die van de andere Antilopen; haare oogen zijn tamelijk groot en bruingeel in den regenboog. Het heeft traapputen onder de oogen en enige kleine uitwasfingen aan den oogappel. Het heeft korte stonpe ooren. Het mannetjen heeft hoornen, maar niet het wijfjen; deeze hoor-

nen

nen staan verre van malkanderen; zij staan regt op en zijn in eene dubbele bogt gebogen, gelijk de lieren van de ouden worden afgebeeld: zij zijn geel van kleur en vrij doorschijnende, en hebben omtrent twintig groote ringen of rimpels; de punten zijn evenwel glad en staan enigzints binnenwaarts gebogen. Maar het is opmerklijk dat bij deeze Antilopen de hoornen zeer verschillen; want bij sommige zijn zij anders gebogen dan bij andere; men heeft eens een' kop, van een Saïga in de wildernis vinden liggen, waarvan de hoornen boogwijze naar elkanderen gebogen waren en elkaër aan de punten kruisten; ja men vindt 'er zelfs die drie hoornen hebben; deeze derde hoorn is klein en staat ter zijde; men vindt 'er ook, doch insgelijks zeldzaam, die maar eenen hoorn hebben, welke dan ook zeer groot en mismaakt en op verschillende wijze gedraaid is. Zie daar dan mischien dat zeldzaam dier, van welk men zoo dikwijls geschreven heeft, en dat men egter niet weder heeft kunnen vinden, namelijk den *Eenhoorn*; men zal mischien deeze eenhoornige Antilope voor eene afzonderlijke soort aangezien hebben, en niet voor eene verscheidenheid, of monsterachtigheid, gelijk zij waarlijk is. Voor het overige is het ook aanmerkelijk dat deze verscheidenheid in de hoornen, van welke ik gesproken heb, de eenigste verscheidenheid is, die men onder de Saïgas vindt.

De hals van den Saïga is dun; het lijf wel geëvenredigd; zij heeft dunne pooten, die buitenwaarts gebogen staan, vooral de voorste; zij heeft hairboschen aan

de

de knieën; de nagels van de gefpleten hoeven staan dicht bij malkanderen en zij heeft kleine agterklaauwen, die vrij hoog staan, en eenen korten staert. De kleur van dit dier is donker geel, maar in den winter is het hair bleeker van kleur en ruuwer; onder aan den buik en onder aan den hals en binnen de pooten is zij wit.

De Saïgas beminnen de natte slijkerige plaatsen hoven de zandige, en vooral die daar zoutachtige planten groeijen; want op deeze graazen zij het liefst; zij graazen ook op sterkriekende planten en eeten gretig het alfemkruid; door dit voedsel neemt het vleesch van de Saïga eene reuk aan, die lekkerbekken niet aanstaat; zij drinken ook gaerne brak water.

Een natuurkundige, die deeze dieren in eenen tamen staat naauwkeurig waargenoomen heeft, en aan welken men de volgende bijzonderheden over dat dier verschuldigd is, zegt dat hij hen nooit geluid heeft hooren geeven, zelfs niet wanneer zij sterven; men weet dus niet regt hoedanig hunne stem zij. Doch men heeft eene uitvinding om te weten hoedanig de stem van een dier zij, na deszelfs dood; men blaast namelijk, in den gorgel en dan geeft de lucht in het werktuig van het geluid, als door eene fluit, geperst, hetzelfde geluid als het dier, levendig zijnde, deed; zoo blaazen de jongens in Duitschland met een pijpjen in den gorgel van doode kikvorschen en doen hen dus kwaaken. De gorgel van de Saïga, dus opgeblaazen zijnde, gaf een geluid als van een jaarig kalf; de jonge Saïgas geeven een kort geblaas, wat grover dan dat van een lam.

De Saïgas wonen en dwaalen door geheel woest Tartarye klein Rusland, Polen en Hongarije, en worden ook nergens dan daar en in de aangrenzende strecken gevonden. In den herfst, wanneer de paartijd aankoomt, verzamelen zij zig tot groote kudden en verhuizen langzaamer hand meer naar het zuiden in die woestijnen; maar in de lente vertrekken zij weder, of enkel, of in kleine kuddekens, naar de noordlijker landen; zij worden dan, of door het verhuizen van die volkeren, welke, zoo wel als die Antilopen, van de eene plaats naar de andere verhuizen, verjaagd, of wel door het branden van het gras, dat dit volk gewoon is in de lente aantesteeken. Zelden ziet men hen alleen; maar veeltijds een mannetjen met verscheiden wijfjens en jongen bij elkanderen. Deeze dieren hebben een zonderling instinct, dat hun tot hunne veiligheid door de natuur gegeven is. Zij gaan, namelijk, niet alle te gelijk liggen slaapen, maar terwijl een gedeelte rust, wandelen en graazen enige andere. Deeze, die als schildwagten oppassen, wagten zig wel van te gaan slaapen, maar als zij hunne beurt willen hebben, gaan zij naar eene der liggende toe, en geeven door eene zonderlinge beëeging met hunnen kop en met hunne pooten dit aan haar te kennen; terstond rijst zij op en de ander gaat in haare plaats leggen. Ook zijn de Saïgas wel genoodzaakt op haare hoede te zijn tegens de vijanden, die haar beloeren; deeze zijn, om van de menschen niet te spreken, die de vijanden van bijna het geheele dieren-geslacht zijn, de wolven en

de

de groote arenden, die zig op hen werpen en hen verscheuren; en tegens deeze zijn zij niet opgewassen in kragten, en zij hebben daarenboven het gebrek dat zij een zeer slegt gezigt hebben, zoo dat zij gemakkelijk kunnen bekropen worden, indien degeen die hen bekruipt tegens den wind in kooft; want zoo de wind naar hen toe waait, kunnen zij hunnen vijand van zeer verre, ja men zegt wel van eene mijl verre, dat egter wat veel is, ruiken. In den zomer worden zij zoodanig door het helder licht verblind en worden zoo kragtloos door de warmte, dat men eens eene Saïga gezien heeft, die bij den wagen van eenen reiziger, welke in de woestijn stond, in de schaduw kwam leggen. Als men hen door eene schoot of door schreeuwen verschrikt, springen zij op, gaan op de vlugt, staan dikwijls stil en kijken om, en, als zij niet vervolgd worden, gaan zij schie-lijk weder liggen.

De Saïga is zoo snel in haaren loop, dat noch het snelste paerd, noch de beste haazen-windhond haar in haaren eersten loop kan onderhaalen; maar zij worden zeer schie-lijk moede en loopen zig zelfs, als zij lang gejaagd worden, dood, waarom het ook den honden en den wolven niet mist of zij onderhaalen haar en doodden haar. Zij zijn zeer tedere dieren en zullen van zeer ligte wonden, die een ander dier bijna niet schaad- den, sterven; zij sterven, bij voorbeeld, van het bree-ken van een' poot of van eene andere ligte wond in eenen nacht, hoe veel zorg men daartegens ook aanwendt; en de minste beet van een' hond of de minste kwet-

kwetsuur van eene snaphaan-schoot doet haar neder vallen.

De mannejens Saïgas geraaken in het najaar, als de paartijd aankoomt, aan het vegten om de wijfjens en die de sterkste is jaagt de andere weg en neemt de wijfjens mede; de wijfjens werpen in het begin van Meij, na dat zij in de noordlijke deelen van de woestijn gekoomen zijn, jongen en meestentijds maar een, dat zij aan twee borsten zoogen. Zij worden ligt tam gemaakt, als zij nog zeer jong zijn, en worden dan zoo gemeenzaam, dat zij dengeenen, die hun te eeten geeft, op zijn geroep, als een hond zullen volgen, zelfs door de rivier; maar als zij wat ouder gevangen worden, blijven zij zeer wild. Men laat de tamme vrij door de dorpen, of zelfs in het veld loopen, want nooit zullen zij zig bij de wilde van haare soort voegen; maar ontvlugten die zelfs, als zij haar ontmoeten, en koomen des avonds t' huis; zij vreezen ook de honden niet en worden door hen niet gekweld of aangetast. Als zij jong zijn voedt men hen met koejen-melk, waarnaar zij zeer graag zijn; en als zij wat ouder worden, gewent men hen zagjens kruiden te eeten. Zij graazen veelal agter uit en grijpen altijd de kruiden van ter zijde, alzoo zij daarin door haaren dikken neus gehinderd worden; als zij drinken, steeken zij den neus geheel in het water, en als zij dien 'er uit haalen, loopt 'er zeer veel water uit; doch het is onwaar, dat zij in hunnen neus water zouden bewaaren tot dat zij weder dorst krijgen.

Geen

Geen dier wordt zoo door infekten geplaagd als dit; zij zijn in den zomer vol van zweeren en bobbels, waar- in wormen van vliegen zitten, hetgeen zelfs het vleesch walglijk maakt.

Om de Saïgas te jaagen, bekruipt men hen, zorg draagende dat men onder den wind van hun blijft; die zig op die jagt toeleggen, maaken dat zij geen rood of wit aan hunne klederen hebben, om niet door de Saïgas van verre bespeurd te worden, maar zij kleeden zig met de zomer-vellen van deeze dieren zelve; men heeft ook bevonden dat zij zig zeer gemaklijk laten bedriegen, als iemand zijne klederen uittrekt en naakt met het lighaam voorover gebogen naar hen toe gaat; dan onderscheiden zij hem niet, of zoo zij hem zien, verbaast hen dit gezigt, zoo dat zij naauwlijks vlugten. De Kirguïfen jaagen hen ook met arenden, of valken, welke zij daarop geleerd hebben. Doch zij hebben nog eene andere wijze van deeze dieren te vangen. Zij maaken in strecken van de woestijn, die dicht met hoog sterk riet bezet zijn, eenige padjens, waarin zij riet-halmen laten staan, die zij ter hoogte van de pooten van de Saïgas affnijden en met een mes zeer puntig maaken; dan gaan zij te paerd zitten en jaagen de kudden Saïgas dit riet in, die in de open plaatfen of op de padjens springen en zig aan de punten kwetsuuren maaken, welke, schoon zij voor andere dieren onschadelijk zouden wezen, voor haar, gelijk ik reeds gezegd heb, doodlijk zijn.

Het vleesch van de Saïga is doot het voedsel, dat zij

gebruiken , een onaangenaam eeten ; als het gebraden is , is het voor veele menschen walglijk ; maar gekookt is het niet te eeten , of men moest doot grooten honger gekweld zijn , of geene smaak hebben . Als het gebraden vleesch koud geworden is , gaat 'er egter de walglijke smaak bijna af ; zij is ook zwakker in dieren van een jaar oud , die zeer malsch zijn . De tamme zijn wat week van vleesch , maar smaakloos . De huid wordt bereid en de hoornen worden door de Rusfische kooplieden van de Tartaaren en Kozakken , die 'er veele in de woestijn vinden van Saïgas , die gestorven of door wolven verscheurd zijn , opgekogt en met veel winst aan de Chineezzen verkogt , die 'er een geest uit stookten en die dezelve , om hunne doorschijnendheid , als schildpad verwerken tot snuisterijen , gelijk ook tot lantaernen .

DE KROP-GAZELLE.

De Krop-Gazelle is langen tijd onbekend geweest . Men had , wel is waar , enige berichten uit China , omtrent dat dier , doch zij waren zoo oppervlakkig , dat men 'er geen denkbeeld van kon maaken . Moeijelijke reizen , door een geleerden en bekwaamen natuurkundige door de Rusfische , Mongolische en Tartaarsche woestijnen gedaan , hebben dit , het voorgaandé en andere vreemde en in zoo verre van Europa afgelegen landen verkeerende dieren door fraaie beschrijvingen en afbeel-

beeldingen van de uit- en inwendige deelen volkoomen doen kennen.

Deeze Antilope of Gazelle, gelijk men die noemt; is vrij groot, van eene vrij sierlijke gedaante; het mannetjen heeft dubbeld kromgeboogen geringde hoornen; het mannetjen heeft een dikken krop onder aan de keel, die haar den naam van *Krop-Gazelle* heeft doen geeven. Zij is omtrent van de grootte van een Damhart en dus daarin aan de voorige gelijk; zij heeft veel sierlijker houding dan die, en draagt den kop regt op; haar kop is vrij dik en de smoel zeer stomp; de bovenlip is gespleten; de tong is geheel zwart; het getal der tanden is als bij de voorige; de oogen zijn geelachtig bruin van kleur; zij hebben kleine traan-putten, kleine spitse ooren. Het mannetjen heeft alleen hoornen, het wijfjen niet; zij zijn van gedaante als die van de voorige Antilope, ook met ringen, maar korter; zij staan van onderen digter bij elkanderen en wijken met eenen draaienden bôgt van een; zij zijn met de punten krom naar elkanderen gebogen; zij zijn donker geel van kleur en niet doorschijnende, gelijk bij de voorgaande Antilope; de hals is vrij dik en het mannetjen heeft boven dien een zeer grooten krop of dikte onder aan de keel, die veroorzaakt wordt door eene onvoorbeeldlijke wijdte van den kop van de luchtpijp; deeze krop krijgt het eerst in het tweede of derde jaar van zijnen ouderdom, het heeft ook nog eene kleine kwabbe tuschen de voorste pooten; het lijf is wat hooger van agteren dan van vooren; zij heeft zeer fraaie pooten, geene hairbosen aan de knieën, gesple-

ten hoeven en kleine agterklaauwtjens , die slechts wratjens zijn , eenen korten staert. De kleur is graauwachtig ros in den zomer ; maar de hals en kop zijn lichter ; de keel , de buik en de binnenzijde der pooten zijn witachtig ; de zijden aschgrauw ; aan het agterste is eene groote witte vlek , maar de staert is bruinachtig graauw. In den winter zijn zij graauw van kleur.

Het wijfjen is veel kleiner , heeft kleiner kop , geene hoornen , geen krop , dunner hals en heeft eene borst met twee groote prammen ; het verschilt niet in kleur van het mannetjen.

De Krop - gazellen bewoonen de vlakten en houden veel van warme , drooge , steenachtige weiden ; zij loopen egter ook de bergen op , als 'er maar geene boschen op zijn , en zij zullen langs gevaarlijke steile padjens oploopen , als 'er slechts een oude is , die haar daarin voorgaat. Zij onthouden zig altoos in troepen , in de lente en den zomer klein in getal , maar in den herfst bij honderden bij elkanderen. In den winter koo men zij digter bij de bewoonde plaatsen ; maar in andere jaargetijden zijn zij zeer schuw en wild , schoon zij zig somtijds onder de kudden vee begeeven. Zij voeden zig meest met zoete bergplanten , waarvan hun vleesch ook zeer smaaklijk is : zij zijn zoo vlug dat men eene gezien heeft , welke een poot verloren had en die op drie pooten nog zoo snel liep dat een paerd haar niet konde inhalen ; zij kunnen het loopen ook veel langer uithouden dan de Saïga , en zij kunnen vervaarlijke verre sprongen doen.

De paartijd van deeze Antilopen komt later dan bij de voorige; ook jongt het wijfjen eerst in Juny en het krijgt meestentijds maar een jong te gelijk.

Deeze dieren laaten zig zeer gemaklijk tam maaken, en volgen hunnen meester als een' hond; men laat hen zelfs het veld in loopen, daar zij zig onder die van hunne soort mengen, terwijl zij des nachts weder t'huis koomen vernachten; een deezer dieren had zelfs somtijds eene andere jonge Krop-gazelle medegebragt; zoodra dit diertjen onder de huizen kwam en zijnen misflag bemerkte, nam het een' sprong en vlugtte weg. Zij geeven bijna nooit geluid. Zij vreezen zoo zeer voor het water, dat zij door de jagers en honden op den oever van eene rivier gejaagd zijnde, zig niet in dezelve begeeven, maar zig op den kant laaten dooden, of midden door de jagers en honden henen springen. Zoo het egter gebeurt dat 'er een in het water valt, zwemt hij over, maar de andere volgens haar daarom niet. Dus vreezen zij ook zig in de boschen te begeeven, en als zij 'er in gejaagd worden, loopen zij tegens de boomen, worden schielijk afgemat en vallen neder, zoo dat men hen met de handen kan grijpen.

Het vaderland van deeze Gazelle is Mongolie en alle de woestijnen tusschen Thiber en China, gelijk ook China zelve, en Siberie.

DE KLEINKROPPIGE GAZELLE.

Deeze Gazelle gelijkt veel naar de voorgaande, maar is kleiner, heeft grooter hoornen en veel kleiner krop. Dit dier is niet minder fraai van gedaante; het is maar zoo groot als een geitjen; het heeft een vrij grooten kop, tamelijk groote ooren, en veel grooter hoornen dan de voorgaande, maar omtrent even gelijk van gedaante; zijne pooten zijn dun en fraai en het heeft zwarte hairvlokjens aan de knieën van de voorste pooten; het heeft een klein staertjen; zijne kleur is bruin aschgrauw, en ligt graauw aan den kop, de keel, borst, den buik en het agterste; zijn staert is zwart; het heeft een krop aan de keel als de voorgaande, schoon dezelve kleiner is. Het wijfjen krijgt in Mey gemeenlijk maar een jong.

Dit dier onthoudt zich aan troepen in de wildernissen en voedt zich voornamelijk met de plant St. Jans Kruid genaamd; het woont in Perſie tusſchen de Kaspifche en zwarte Zeeën. Zijn vleesch is ſmaaklijk.

DE SPRINGBOK, DE PRONKBOK,
DE TREKBOK.

Deeze Antilope voert in het nederduitsch deeze drie benaamingen, welke haar gegeven zijn door onze volk-
plan-

planters aan de Kaap de Goede Hoop, daar dit fraai dier gevonden wordt. Men noemt haar *Springbok* om de vervaarlijke groote sprongen, welke zij doen kan, *Trek-bok*, omdat deeze dieren op zekere tijden, als hun, ter plaatse daar zij zig onthouden, water en gras begint te ontbreken, naar andere streken weg trekken, en *Pronk-bok*, omdat zij eene zonderlinge eigenschap heeft, die haar alleen eigen is, dat zij van agteren haare kleur kan veranderen en van kastanjen-bruin in eens wit maaken, gelijk ik straks in de beschrijving van dat dier daar van omstandiger zal spreken. Zij wordt om die reden ook wel *Witgatje* genoemd.

De Springbok is eene zeer fraaie kleine Antilope van eene zeer sierlijke gedaante; het mannetjen en wijfjen beiden hebben korte geringde en een weinig gebogen hoornen; zij kan haare kleur van agteren van bruin tot wit veranderen.

Deeze kleine Antilope is de sierlijkste en fraaiste onder alle deeze soorten van dieren; zij is omtrent zoo groot als een Bok; zij is zeer bevallig van gedaante en zeer vlug en levendig, zoo dat zij bijna altoos huppelt en springt; zij heeft een sierlijken kop, groote ooren, zeer levendige en vuurige oogen, eene gespleten bovenlip, kiezen en tanden als de voorige Antilopen, behalven dat zij in elk kaakbeen ter wederzijde vijf kiezen heeft, in plaats van zes, zoo het dier, waarin men dezelve geteld heeft reeds alle zijne kiezen gehad heeft. Beiden de geslachten hebben hoornen, welke eveneens van gedaante en beloop zijn; zij zijn kort, en geringd met glatte puntjens en git zwart van kleur.

de hoornen verschillen egter enigzints bij deeze Antilopes in grootte en bogten; het dier heeft eenen sierlijken hals en een rank, fraai gevormd lijf, nette pootjens met gespleten hoeven, gelijk alle herkaauwende, kleine agterklaauwtjens en eenen vrij langen staert.

De Springbokken zijn kastanjenbruin van kleur, die meer of min licht is; deeze kleur ziet men op het bovenlijf, het agterhoofd, den hals en de zijden, de voorpooten van vooren en de agterste pooten; de voorpooten zijn van agteren wit; over het agterste van den rug loopt eene witte streep; de billen zijn wit, gelijk ook de buik, het agterste der pooten en de borst, en het voorste gedeelte van den kop, uitgezonderd eene donker bruine streep, die van den smoel begint en over de oogen naar de hoornen voortloopt.

De Springbokken hebben, gelijk ik gezegd heb, het vermogen om hunne kleur van agteren van bruin in wit te veranderen; dit schijnt in den eersten opslag wonderbaarlijk, doch het is gemakkelijk te verklaaren; en ziet hier hoe het daar mede gelegen is. Het agterlijf van den Sprinkbok is bedekt met zeer lange hairen, die kastanjenbruin van kleur zijn en welke het dier deeze algemeene kleur geeven; maar onder deeze lange hairen zit nog langer hair, dat sneeuw-wit is, maar dat door de eerste geheel bedekt en verborgen wordt. Nu heeft het dier het vermogen om de huid van zijn agterlijf naar willekeur uitteftrekken of zaamentetrekken, zoo dat de hairen, door dat rekken van de huid, regt en links neder gaan liggen waardoor de onderste witte hairen

ren geheel bloot blijven, en zelfs de bruine hairen bedekken; het kan, zegt men, niet beter beduid worden daar door het te vergelijken bij een boek, dat men op den rug legt en dat men open en toe doet. Deeze verandering van kleur maaken deeze dieren als zij vervolgd worden en dan groote sprongen doen; zij doen zulks ook als zij wat gelooopen hebben en dan stil staan; doch na een of twee minuten trekken zij de bruine hairen weêr bijeen en worden in eens van wit wederom bruin van kleur.

De naam van *Springbokken* geeft alleen reeds te kennen dat deeze diertjens vlug en levendig zijn; ook kunnen zij vervaarlijke hooge luchtsprongen doen; en als zij vervolgd worden, springen zij op eene lugtige wijze over elkanderen heen, hetgeen niet onvermaaklijk om te zien moet wezen.

De Springbokken onthouden zig in de onbewoonde woestijnen en wel alleen, voor zoo veel ik weet, in die van Afrika boven de Kaap de Goede Hoop; zij voeden zig met allerlei kruiden en gewassen; zij leeven in ontzagchelijke groote troepen, die zoo groot zijn, dat zij van eenen reiziger op wel zestig of tagtig duizend stuks begroot worden en dat zoodanig een troep, dien hij liet jaagen, schoon zij hard liepen, drie kwartier nodig had, eer hij voorbij was getrokken. Want in zulke groote troepen trekken zij van de eene landstreek naar de andere. Als 'er in de binnenlanden van de Kaap groote droogte heerscht, zoo dat het gras en de kruiden niet kunnen uitspruiten, trekken deeze troepen Spring-

bokken meer naar de Kaapsche volkplantingen, daar zij gestadig regtuit trekken tot zij aan de zee koomen, waarna zij weder langs denzelfden weg terugkeeren. Zulk een troep wordt door veele Lecuwen, Luipaarden en andere wilde dieren gevolgd, die denklijk zig op dit wild vergasten. Deeze sterke vermenigvuldiging van zulke weêrlooze dieren in woestijnen, daar zoo veele verscheurende dieren zijn, is indedaad verwonderenswaardig. Men heeft ook opgemerkt dat, als die dieren dus naar vrugtbaarer landen trekken, de voorhoede wel in het vleeesch, de middenste minder vet en de agterhoede mager is en bijna van honger sterft, alzo alles door de vooruitgaande is weggegeten, terwijl de agterste zig met de wortelen der planten moeten vergeeuen. Maar als dit leger dan weder terugkeert, wordt de agterhoede de voorhoede, en deeze dan het eerste genot van het voedsel hebbende, worden op hunne beurt vet en die in de agterhoede, die eerst in de voorhoede waren, mager. Als men door deeze legers wil trekken, is men somtijds genoodzaakt 'er met den stok of de zweep onder te slaan, om hen te doen wijken; want zij zijn niet schuw, maar laten de jagers zoo nabij koomen, dat zij geschoten kunnen worden; de Afrikaanen schieten die ook met hunne pijlen; doch somtijds richten zij eene jacht aan, die hen in eens veel wild oplevert. Ziet hier hoe zij daarin te werk gaan. Zij zoeken eene engte die tusfchen twee steile heuvelen loopt; aan den uitgang van deeze engte planten zij twee reien paalen, die aan dezelve beginnen en aldaar digt bij

mal-

malkanderen geplaatst zijn, maar die, naar maate die vleugels zig in de vlakke uitbreiden, al verder en verder van malkanderen af staan; deeze paalen zijn aaneenverbonden met een' riemp of touw, waaraan zij van afstand tot afstand struisvogelen-vederen hangen; daar geen touw meer is, behangen zij de paalen zelve met struisvogel-vederen, met vleugelen, met einden van staerten, en alles wat men geschikt rekt om het wild te verschrikken. Aan de opening van de engte graaft men kuilen, die op de wijze van de ruitjens van eene kleur op een dambord geplaatst zijn, en men bedekt dezelve met takjens, zoo dat zij wel verborgen zijn, maar zoo ligt dat de minste zwaarte dit dekzel moet doen instorten. Als dit alles klaar is, begeeven enige manschappen zig in het veld en jaagen de springbokken bij elkanderen en tusfchen de reien paalen, die in de vlakke verre van malkanderen afstaan; als zij eens tusfchen de reien paalen zijn, durven zij niet ter regter of linker-zijde tusfchen de paalen doorloopen, of over de touwen springen, omdat zij door de vederen verschrikt worden; zij loopen dan natuurlijk de engte in en storten in de kuilen; die, welke 'er niet invallen, maar 'er over springen, vervallen in andere hinderlaagen, daar jagers liggen, die met hunne pijlen op hen schieten. Het is wel der moeite waardig zulke aanmerklijke toebereidzelen tot de jagt van dit dier te maaken, want het is een allersmaaklijkst wild.

DE GEMEENE GAZELLE.

De gemeene Gazelle is een zeer sierlijk diertjen van deze soort, half zoo groot als een Damhert; het mannetjen en wijfjen hebben korte naar agteren krom gebogen geringde hoornen.

De algemeene gestalte van de meeste der Antilopen en Gazellen gelijkt zoo veel naar elkander dat men van het onderscheid, dat tusfchen dezelve in dit opzigt is, met woorden weinig denkbeeld kan geeven. Deze Gezelle, die de *gemeene* genoemd wordt, omdat zij eene van de eerste geweest is, die bij de natuurkenners bekend was, en in meerdere landen gevonden wordt dan de andere foorten, en dus ook gemeener is, is niet minder sierlijk van gedaante dan de voorige; zij is half zoo groot als een Damhert en dus omtrent van de grootte van een grooten bok; zij is tenger van lijf en pooten en vertoont in haare geheele gestalte de vlugheid, waar mede zij begaafd is. De hoorns, welke het wijfjen zoo wel als het mannetjen heeft, zijn naar agteren krom gebogen en aan de punten wat voorwaarts; zij zijn niet lang en geringd; de ooren zijn vrij groot; de tanden in getal en plaatsing als bij de voorige Antilopen, behalven den Sprinkbok, die vier kiezen minder heeft dan de andere. Zij is donkerbruin van kleur, en onder aan het lijf wit; zij heeft een kort staertjen, dat van boven zwart en van onderen wit is, en bosjens hair aan de knieën.

Met

6. Het voedsel en de levenswijs van deeze Gazelle verschilt niet van de voorige, weshalven ik daarvan geen verder gewag zal maaken. Zij woont in Barbarye, Egypte, Arabie en Syrie.

HET HARTEBEEST, DE BUBALIS.

Ik heb hier voor gezegd dat de Antilopen zoo veel naar de Herten en Bokken gelijken, dat men haar kon beschouwen als een middenflag tusschen de Herten en Bokken uittemaaken en dat zij daarom ook eenen naam voeren, die van beiden ontleend is (*). Dit nu kan men niet zeggen van deeze Antilope en nog eene andere, welke den naam van *Gnou* voert. Het Hartebeest gelijkt wel in sommige opzigten naar het Hert, maar niet naar den Bok; het heeft integendeel in zijne gedaante iets van eenen jongen stier of koe, zoo dat men met meer eigenschap kan zeggen dat het als een middenflag tusschen de Herten en Stieren, dan tusschen de Herten en Bokken uitmaakt en van deeze eigenschap is haar naam afkomstig; want, alzoo het rundvee bij de boeren wel den naam van *Beesten* draagt, die veelal *koebeesten* zeggen, hebben de boeren van de Kaap dit dier den naam van *Hartebeest* toegeëigend.

III

(*) Zie bladz. 87.

Het Hartebeest of de Bubalis is dan eene Antilope, zoo groot als een Hert, naar het Hert en den Stier gelijkende; het mannetjen en wijffen hebben hoornen, die bijna als een S gekromd en geringd zijn.

Dit dier kan geenzints onder de sierlijke Antilopen of Gazellen gerekend worden; zijne overeenkomst met eenen jongen Stier geeft het iets zwaars en lomps; daar de andere Antilopen meest sierlijk en ligt zijn. Het is zoo groot als een Hert. De kop gelijkt, van ter zijde gezien, enigzints naar den kop van een Stier; dezelve is lang, maar bijzonder smal; de oogen staan buitengemeen hoog geplaatst en onder dezelve zijn kleine traanputten; de hoornen zijn in twee bogten gekromd als eene S; van onderen zijn zij met zeven of agt ringen bezet, vervolgens glad en in de bovenste kromte hebben zij nog drie ringen; zij zijn zwart van kleur; de ooren zijn vrij groot; de tanden breed en in getal gelijk bij de voorige Antilopen; de pooten zijn tenger; de staert is middenmatig van lengte en met stijve borstelbairnen bezet; het hair van het lijf is zeer fijn; de kleur van het dier is kanceelbruin, maar op het voorhoofd heeft het eene zwarte vlek, die als eene streep over het neusbeen tot aan de neusgaten voortloopt en voor het voorhoofd ziet men een bosjen zwart hair; de onderlip is ook zwart, gelijk ook de borst, het voorste gedeelte der voorste pooten en het voorste gedeelte der agterste pooten; het wijffen heeft twee borsten en brengt een jong te gelijk ter waereld.

De Hartebeesten zijn zeer vlug in het loopen; als zij
ge-

gajaagd worden en verre vooruit zijn, blijven zij dikwijls stil staan om naar den jager omtekijken; als zij slootten of tegens malkanderen vegten, gaan zij op hunne knieën leggen en kruipen in die gestalte voorwaarts, gelijk ik ook van den Nyl-Gau aangemerkt heb.

Deeze dieren leeven in kleine troepen in de eenzame wildernissen van Afrika, voornamelijk in de binnenlanden een honderd mijlen boven de Kaap de Goede Hoop en in Barbarye en Senegal en denklijk in geheel Afrika; hun vleesch is smaaklijk om te eeten; de boeren aan de Kaap snijden het in dunne lappen, laten die in de zon droogen en eeten dezelve dikwijls als brood bij ander vleesch. Van hunne hoornen maaken zij fraaie lepels.

Het ander dier, van hetwelk ik zoo even met een woord melding gemaakt heb, de *Gnou*, heeft meer overeenkomst met deeze dan met de andere Antilopen; het is een fraai en zeldzaam dier, in dezelfde landen vallende; het gelijkt in pooten naar het Hert, in kop en hoornen naar den Stier en inlijf, staert en maanen naar het paerd.

D E P A S A N.

(Pl. XXII, Fig. 4.)

De Pasan is eene fraaie gazelle met lange regtopstaande rechte hoornen, bij het mannetjen en wijffen.

Dit fraai diertjen is van de grootte van den Rhee-
bok,

bok, dat is, wat grooter dan een Bok; het is van eenē zeer sierlijke gestalte, tu en de ooren, welke vrij groot zijn, staan de regte, of zeer weinig gekromde hoornen, die van onderen tot op de helft van hunne lengte geringd zijn; die van het wijsjen zijn wat kleiner dan die van het mannetjen; zijn kop is wit van kleur en heeft boven op de kruin eene zwarte vlek, die van elke hoorn naar beneden loopt, door het oog, tot dat zij eene ander groote zwarte vlek ontmoet, welke over het been boven den neus loopt; deeze zwarte vlekken op eenen witten grond vertoonen zig van verre als of het hier een hoofdstel aan den kop had en staan zeer aardig. De hals, de zijde en de schenkels zijn graauw met een roodachtige of appelbloezemen weërschijn; de pooten zijn wit met zwarte vlekken boven aan dezelve, en langs den witten buik loopt ook eene zwarte vlek; de staert is tamelijk lang en bruin met eene zwarte kwast van onderen; boven op den rug is het dier bruin; op den hals heeft het lange hairen, die korte maanen uitmaaken, zij hangen egter niet neder, maar staan verward.

De levenswijze van dit dier is gelijk die der overige Antilopen; men jaagt hen ook op dezelfde wijze; doch een jager, die op deeze dieren jaagt, moet voorzigtig zijn hen niet te schielijk te naderen, als hij op hen geschoten heeft, alzoo het somwijlen gebeurt dat zij nedervallen van schrik, schoon zij of in het geheel niet, of slechts ligt gekwetst zijn; nadert men hen dan, dan zullen zij somtijds schielijk opstaan, den jager

aanvallen en hem met hunne regte en zeer puntige hoornen doorsteeken. Zij worden gevonden diep in de binnenlanden van de Kaap de Goëde Hoop, in Egypte, Arabie en Indie.

DE KLIPSPRINGER.

De Klipspringer is eene kleine sierlijke Gazelle; het mannetjen alleen heeft zeer korte regt op staande hoornen.

Deeze Gazelle is niet grooter dan eene geit, maar veel hooger op de pooten, zij is zeer sierlijk van gedaante vlug en levendig van voorkoomen; het mannetjen heeft korte regte hoornen, die aan de punten glad, maar van onderen een weinig geringd zijn; het wijfjen is ongehoornd; haar kop is rond, haare ooren zijn vrij groot en puntig; de staert is zeer kort; het dier is op het lijf van eene geelachtige vaale kleur, de pooten en ooren zijn wit en de kop is geelachtig graauw. Het hair van dit diertjen is zeer onderscheiden van dat van de meeste andere viervoetige dieren; want, in plaats van rond, buigzaam en sterk, is het plat, stijf en zoo weinig in de huid vast, dat het door de minste wrijving uitvalt; men kan het dier dan ook zeer gemakkelijk het hair uitplukken, zoo wel als het dood is als wanneer het nog leeft, en in alle tijden van het jaar; doch dit heeft ook weder die gevolgen, dat men het vel niet

kan bewaaren, omdat het te ligt kaal wordt; het hair is ook zoo broos, dat men het zeer gemakkelijk kan breeken, als men een bosjen van hetzelfde tusfchen de vingeren draait.

Schoon de meeste Antilopen en Gazellen uitmunten in vlugheid, gaat deeze foort alle de andere egter in die hoedanigheid verre te boven. Met de grootste snelheid springt dit diertjen van de eene rots of klip op de andere (waarvan het dan ook den naam van *Klippringer* bekoomen heeft) en als het een mensch ziet, begeeft het zig op de hoogste en ontoegankelijkste bergen; het kan zeer groote wijdten overspringen en doet zulks zonder de minste vrees, al is het over de afgrijslijkste en diepste afgronden en, wordt het te sterk door jagers of honden gevolgd, dan laat het zig naar beneden vallen en komt neder op kleine riggeltjens, daar men gemeend zoude hebben dat zoo veel plaats niet ware dat het 'er op staan konde, waardoor het ook dikwijls gebeurt dat de jagers het wel kunnen dood schieten, maar niet opraapen, omdat zij bij de plaats niet kunnen koomen daar het gevallen is. Een jager, die in de woestijn van Afrika joeg, verhaalt dat zijne honden eens eenen Klip-springer dicht op de hielen waren; het dier stond zoo aanstonds gekregen te worden; voor hetzelfde was eene rots, zoo steil als een muur, waartegens het in eens stuttede; die rots was glad, doch op enige hoogte was eene hobbeligheid, die ten hoogsten twee duimen dat is eene halve hand breed uitstak, hij sprong 'er op

en bleef 'er, tot verbaasdheid van den jager, op staan; hij dacht dat hij weldra van boven neder zou vallen en de honden wagteden ook reeds aan den voet van de rots om hem te grijpen; de jager, dit willende bevorderen, wierp hem met steentjens. Eensklaps springt hij van boven neder over de honden en over het hoofd van den jager, kooft enige schreden verder neder en ontsnapt met de snelheid van een' bliksemstraal. Deze Gazelle wordt in Afrika, bijzonderlijk in de binnenlanden van de Kaap de Goede Hoop, gevonden; zijn vleesch is lekker en wordt voor het best wildbraad van dat land gehouden; men bedient zig van hun hair om matrasfen te vullen en de vrouwen aan de Kaap gebruiken het om in rokken te stikken.

DE BONTE BOK, DE GUIB

(Pl. XX, Fig. 5. het mannetjen.)

De Bonte Bok is eene sierlijke Gazelle, met witte streepen getekend; het mannetjen heeft korte regte agter over hellende gedraaide hoornen.

Deze Gazelle is van de grootte van het Damhert en is zeer sierlijk getekend; zij heeft het lugtig vlug voorkoomen, dat deezen dieren eigen is; het wijfjen heeft geene hoornen; zij heeft groote ooren en eenen korten staert; en is kastanje bruin van kleur met witte streepen

over het lijf, die elkanderen kruisfen; het agterfte gedeelte van het lijf is wit gevlekt, en zij heeft eene ronde witte vlek onder ieder oog.

Deeze Gazellen leeven bij troepen in Afrika; men heeft dezelve in de binnenlanden van de Kaap de Goede Hoop en aan de rivier van Senegal bij troepen wel van twee duizend sterk gevonden.

DE DWERG-ANTILOPE

De Dwerg-Antilope is eene Antilope van de grootte van een haas, het mannetjen is met korte regte hoornen gewapend.

Zeer zonderling steekt dit dier in grootte bij de andere Antilopen af, want het is maar zoo groot als een haas; het mannetjen alleen heeft zeer korte, regte, zwarte, glanzige hoornen; het heeft groote ooren; het is misvaal van kleur, met eene rosachtige tint op den rug; schoon dit diertjen klein is, is het egter zoo vlug als de meeste Antilopen en het kan wel twaalf voeten, dat is anderhalve mans hoogte springen, voorwaar eene zeldzaame kragt in zulk een klein diertjen! want maar negen duimen hoog zijnde en twaalf voeten hoog kunende springen, springt het zestienmaalen zijne eigen hoogte; welk eene verbaarlijke sprong zou een paerd niet doen als het eens zestienmaalen zijne hoogte, dat is, over de zestig voeten hoog konde springen, dat de hoogte van een vrij groot huis is?

Dit

Dit diertjen onthoudt zig in het diepst en digst der bosfchen, daar het nedergedoken ligt; als de jager het opstoot, springt het met de snelheid van een weêrlicht op en op enigen afstand zijnde, houdt het een oogwenk stil en kijkt den jager aan; dit is het tijdstip dat hij moet waarneemen om het te schieten, of het ontvlugt met eene ongelooflijke snelheid.

De Dwerg-Antilope heeft een geschreeuw, dat zeer fchel is en dat zij zoo lang voortsleept, dat men het een gezang zou kunnen noemen; men vergelijkt het bij dat van een rinkel-bom met bellen en zegt dat het zoo luid is, dat men verwonderd moet staan dat zulk een klein dier zulk een geluid konne voortbrengen.

Dit diertjen is, met den Bosch-Bok, de eenigste van de Afrikaansche Gazellen of Antilopen, die zig in de bosfchen onthouden; de andere verkeeren op de vlakten, daar geene groote of digte boomen staan; het wordt in Afrika gevonden, vooral aan de Kaap de Goede Hoop, daar men het *Neemetje* of *Gnometje* en *Ervetje* noemt, in Guinea, aan de Senegal en in Oost-Indie; zijn vleesch is een zeer malsch en lekker wildbraad.

DE ANTILOPE, DE HERTEN-GEIT.

(Pl. XX, Fig. 6, het mannetjen.)

De gewoone Antilope is wat kleiner dan een Damhert; het mannetjen heeft ronde gestlungerde en van onderen tot boven geringde hoornen.

Dit dier wordt de *Antilope* genoemd en ook, vrij oneigenlijk, de *Herten-geit*; het is zeer sierlijk en vlug van gedaante, welke naar die van de overige Antilope zweemt; het is rosachtig van kleur met den buik en de schenkels naar binnen wit. Het draagt zeer sierlijke hoornen, die aan het grondstuk dicht bij elkanderen staan, met schroefswijze draaien van elkanderen afwijken, en van onderen tot boven geringd zijn.

De levenswijs van dit dier is gelijk die van alle de andere Antilopen; het woont in Barbarye en Oost-Indie: men heeft over veertig jaaren bij den Haag in de Koe-kamp van deeze dieren gehouden, die 'er niet alleen geleefd, maar ook voortgeteeld hebben.

Hiermede zal ik nu van dit fraai geslacht van dieren afscheiden. Indien ik alle de Gazellen en Antilopen, die bekend zijn, hadde willen beschrijven, zou ik 'er nog verscheiden hebben moeten bijvoegen, die alle, om haare fraaiheid, wel waardig waren beschreven te worden; doch mijn bestek gebiedt mij het hier bij te laten; Ik zal egter nog met een woord melding maken van de andere, om die niet geheel onaangeroerd voorbij te gaan.

De *Kob* of *Lervi* is eene aanzienlijke Gazelle van de grootte van het Damhart, wier hoornen geringd zijn en met de punten naar elkanderen toelopen, als eene lier der Ouden. De *Nanguer* is eene kleine Gazelle met voorwaarts gebogene hoornen, gelijk ook de *Nagor*, die veel naar dezelve gelijk. De *Biggel* of *Kameel-*

bok

bok is grooter, want hij is wel zoo groot als een Hert; dit dier wijkt meer af van de algemeene gedaante van de Gazellen en Antilopen; het heeft een hals als een Kameel, korte maanen en een bult op den rug; het heeft voorwaarts gebogen hoornen. De *Kevel* is wat grooter dan de gemeene Gazelle en heeft even zulke hoornen, doch die wat vlakker staan; de *Tzeirangelijk* veel naar de Kevel en is mogelijk hetzelfde dier, dat men voor eene verschillende soort heeft aangezien; de *Corinne* heeft ook zoo veel overeenkomst met de Kevel, dat sommige haar voor het wijfjen van dat dier gehouden hebben. De *Bazoar-gazelle* heeft lange, dunne, regtopstaande hoornen bijna als de Pafan en in zijne ingewanden worden doorgaans Bezoar-steenen gevonden, op welke men zoo veel prijs stelt en van welke ik in het volgend artikel nader zal spreken. De *Witte Gazelle*, is melk-wit van kleur met gekrulde en als eene schroef gedraaide hoornen. De *Canna* is bijna zoo groot als een paerd met regte, gedraaide hoornen en zwaare maanen; de *Grimmische Antilope* is zeer klein, maar sierlijk: zij heeft lange hoornen, wat dik en regt, puntig en met streepen: De *Bosch-bok* is eene fraaie Gazelle zoo groot als een Dam-hert, bruin van kleur met witte vlekken en daardoor enigzints naar den Bonten-Bok gelijkende met gedraaide hoornen. De *Coe-doe*, eindelijk, is zoo groot als een hert en dus ook eene zeer aanzienlijke Antilope; zij is ligtbruin van kleur met witte streepen en lange als schroeven gedraaide hoornen.

Uit deeze opgave blijkt hoe rijk aan verschillende foorten dit fraai geslacht van viervoetige dieren is, van welk wij met weêrzin scheiden om tot andere overtegaan, die enige overeenkomst met dezelve hebben, doch egter van dezelve in gedaante afwijken, namelijk de Bokken.

D E B O K.

De Bok is een van die dieren, welke wij dagelijks voor oogen zien in eenen tammen staat, dat is, gelijk zij door eene gedwongen levenswijs onder de menschen geworden zijn en niet gelijk zij in den wilden natuurstaat gevonden worden; ik heb in de Historie van den Hond (*) doen zien welk een verschil 'er is tuschen een wild en een tam dier en welke groote veranderingen de tamheid in opvolgende geslachten kan te weeg brengen; ik heb toen tevens doen opmerken dat men niet volkoomen zeker is hoedanig de wilde honden 'er uitzien, aan welke soort van honden alle onze tamme honden hunne oorsprong verschuldigd zijn en welke soorten onder de tamme meest met de wilde overeenkoomen. Diezelfde onzekerheid heerscht ook omtrent de Bokken en omtrent meer andere tamme dieren, en egter is het nodig, in het beschrijven van de natuurlijke historie van elk der tamme dieren, van welke de meeste onder de viervoetige nu zullen gaan volgen, dat ik van dezelve spreek zoo als de Natuur die gevormd heeft, alvorens ik zegge hoe zij onder de menschen veranderd zijn.

Het is dan ook nodig alhier te onderzoeken welk dier eigenlijk die wilde Bok zij, van welken onze Bokken en Geiten zijn afgestamd; dit nu is enigzints onzeker; sommige houden den Steenbok, welkers historie op dee-

ze

(*) Zie I Deel, bladz. 245.

ze zal volgen, voor den oorspronlijken wilden Bok, van welken alle de andere afkomstig zijn; andere ontkennen dit, en wel met grond; want zoo 'er een wilde Bok gevonden wordt, die nog meer overeenkomst heeft met onze Bokken dan de Steenbok, kan men met reden denken dat die, en niet de Steenbok, de stamvader van onze Bokken is. Zoodanig eenen wilden Bok nu vindt men in Perſie en het is omdat hij weinig bekend was dat men den Steenbok, die zeer veel overeenkomst met onze Bokken heeft, maar zeer veel grooter is dan onze Bokken en dan die Perſiſche wilde Bok, voor den eenigſten oorspronlijken wilden Bok heeft gehouden. Ik zal daarentegens deezen Perſiſchen wilden Bok voor ſtamvader groeten, ſchoon ik niet wil ontkennen dat het wel mogelijk en zelfs waarſchijnlijk is dat de vermenging van deezen en den Steenbok met elkanderen toegebracht hebbe tot de verſcheidenheid, die men bij de Bokken ziet; wat daar van zij, deezen wilden Bok zal ik als deneigenlijken oorspronlijken wilden Bok beſchrijven en aan het hoofd van de Bokken plaatſen.

De Bok is een herkaauwend dier; het mannetjen heeft groote en het wijfjen kleine, holle, platte, ruuwe, naar agteren gebogen hoornen en beiden een vlok hair onder de kin.

De Bok heeft eene vrij ſierlijke gedaante en zweemt veel in algemeene geſtalte naar de Antilopen; hij is veel grooter dan deeze gemeene tamme Bokken; maar hij heeft geen vlug voorkomen; zijn kop is langwerpig, zijne oogen zijn groot en zijn vuurig geel van kleur, en hetgeen dit dier zonderling heeft, de oog-
 pel

pel is langwerpig vierkant, met randen gekarteld; hij heeft agt snijdtanden in de onderkaak en geene in de bovenste, vier en twintig kiezen, zes ter wederzijde der kaaken en geene hoektanden; hij heeft eene ronde kin, aan welke eene vlok lange hairen hangt, zoo wel bij het mannetjen als bij het wijfjen, welke men zijn *sik* noemt: de Bok heeft zeer groote holle hoornen, die gedraaid en geringd zijn en met eenen sterlijken slinger naar agteren loopen; het lijf van den Bok is groot, met betrekking tot zijne pooten, die kort zijn; hij heeft maanen langs den hals en den rug tot aan den staert die maar een zeer kort vlokjen is; zijne hoeven zijn gespleeten.

De Bok is grooter dan zijn wijfjen, die de *Geit* genoemd wordt; deeze heeft insgelijks hoornen, welke veel kleiner blijven, staande egter eveneens gebogen. Zij heeft grooter ooren en is minder sterk en vlug dan het mannetjen.

Het hair van den bok is zeer ruuw en bij de wilde graauw rood van kleur met eene zwarte streep over den rug; doch onder de tamme vindt men bruine, vaale, zwarte, witte, zwart en wit bonte; ja daar zijn verscheidenheden die lang wolachtig wit hair hebben, welke ik zoo aanstonds beschrijven zal. De Bokken en Geiten hebben, even gelijk alle dieren die over een groot gedeelte van de aarde verspreid zijn en bijna overal in eenen tammen staat gevonden worden, groote veranderingen ondergaan; ik zal van deeze verscheidenheden korte narichten mededeelen; doch eerst van de huishouding, aart
en

en levenswijs van deeze dieren in het algemeen spreken.

Schoon de Bok en de Geit geen vlug voorkoomen hebben, als zij stil staan, bezitten zij egter eene groote buigzaamheid in hunne ledenmaaten en eene groote sterkte, naar evenredigheid van hunne grootte, zoo dat hunne bewegingen vrij vlug en sierlijk zijn; vooral heeft de Bok geene onaartige gestalte, als hij steigert en zijne hoornen voor over buigt, om zig in staat van tegenweer te stellen; deeze dieren zijn daniel, wellustig en ongestadig of grillig en springen en huppelen zoo dra hun zulks in het hoofd koomt, dat dikwijls zeer onverwagt gebeurt; men ziet hun dan de koddigste *bokken-sprongen* doen; deeze wispeltuurgheid maakt dat men hen niet zoo wel tot eene kudde kan bijeen houden als de Schaapen en dat een herder werk heeft om vijftig stuks te hoeden, daar een enkele jongen wel twee honderd schaapen weiden kan: geduurig dwaalen zij af, koomen van zelve niet weder bij de kudde en laten 'er zig ook niet zoo ligt door den hond naar toe drijven, tegens welken zij zig te wêer stellen: zij worden dan ook wel gemakkelijk tam gemaakt, maar zullen ook even gemakkelijk weder wild worden: zij houden veel van bergachtige landen en in zoodanige landstreeken worden ook de wilde Bokken gevonden, daar zij van de eene steile rots op de andere huppelen: zij voeden zig met doornige struiken, gras, kruiden, schors. bladeren en mos, en, dat bijzonder is, zij eten zonder nadeel de dolle kervel, die voor menschen en

en andere dieren een sterk vergif is; zij zijn, gelijk uit hetgeen ik in het begin der historie van de Kemelen gezegd heb blijkt (*), herkaauwende dieren.

De Geit krijgt, na vijf maanden, een enkel jong geitjen; de tamme egter somtijds twee of drie te gelijk, welke zij aan twee prammen zoogt; men heeft enkele voorbeelden dat eene Geit zes, tien en twaalf geitjens te gelijk heeft voortgebracht; doch die gevallen zijn zeldzaam. Bij deeze soort van dieren heeft ook nog deeze bijzonderheid plaats dat 'er onder de mannetjens veele zijn, die, zoo wel als de wijfjens, melk uit hunne borsten geeven. De Bokken leeven tien of twaalf jaaren.

In de maag van deeze dieren wordt dikwijls een steen gevonden, die aldaar gevormd wordt door de verharding van zekere vogten en die langzaamerhand met laagengroei; deeze steenen worden *Bezoars* genoemd en vooral in Perzie hoog geschat om de geneezende kragten, welke men aan dezelve toeschrijft, even gelijk men die ook toeschrijft aan de steenen, welke in de galblaas van de stekelvarkens gevonden worden, zoo als wij in de historie van dat dier gezien hebben (†). Zoodanig een steen, die eene onçe weegt, wordt in Perzie met omtrent vijf en twintig Guldens betaald, terwijl de prijs van dezelve met de grootte zoo

zeer

(*) Zie bladz. 2.

(†) Zie II Deel bladz. 172.

zeer in waarde toeneemt, dat een diergelijke van vier en een vierde onçe vijf honderd guldens zal kosten. Naar deeze Bezoars wordt de wilde Bok ook wel de *Bezoar-Bok* genaamd; dan naardien zoodanige steenen ook in de maagen van sommige Gazellen gevonden worden, is deeze naam slechts geschikt om verwarring te veroorzaaken, die best vermijd wordt, als elk dier eenen naam behoudt, die het alleen eigen is.

Het vleesch van de Bokken en Geiten is zeer goed om gegeten te worden; het smaakt als schaapenvleesch, maar het is egter minder goed; men moet jonge Geiten nemen en geene oude Bokken, die eene lelijke sterke smaak hebben; de melk der Geiten is zeer fijn en gezond voor kinderen en zwakke ziekelijke en teeringachtige menschen; zij is beter dan de schaapenmelk en men maakt 'er zeer goede kaas van. De huiden van deeze dieren worden door de Oosterfche volkeren gebruikt als zakken, om wijn, olie, tercbinthijn, en andere vloeibaare stoffen te vervoeren; als zij eene rivier over willen zwemmen en diekonst niet te wel magtig zijn, vullen zij bokken-vellen met lucht, om zig boven water te houden; het smeer wordt gebruikt voor zalven, pleisters en pomade; men schrijft het geneezende kragten toe als het inwendig gebruikt wordt, gelyk men die insgelijks aan het gedroogde bloed der bokken toeschrijft.

De huiden worden bereid en tot boven-leder van schoenen en muilen, als ook tot allerhande leder-werk en snuisterijen, waartoe men geen zwaar sterk leder behoeft, gebezigd, en men verwt het met verschillende kleu-

kleuren; men maakt 'er het leder van dat *Corduaan* heet en ook wel *Spaansch leder* genoemd wordt en dat doorgaans zwart gekleurd wordt; inzonderheid bereidt men van deeze vellen het zoo fraai Marokkaansch of Turksch leder dat rood, blaauw, zwart of geel gekleurd wordt en tot het overtrekken van muilen, brieven-tasfen en andere dingen gebezigd wordt. Het hair van sommige wordt tot stoffen verwerkt en dat van de sik of baard wordt, onder menschen-hair vermengd, tot paruiken gebruikt; men heeft 'er ook kousfen van geweeven. Wat de levendige dieren belangt: verscheiden mijner jonge leezeren zullen nog met vermaak aan de gelukkige uren denken, toen zij met hun wagentjen met een of twee bokjens 'er voor lustig rond reeden en met dit rijtuig zoo vergenoegd en trotsch waren als een edelman in zijne pragtige koets met zes paerden; zij zullen toen hebben kunnen opmerken hoe sterk deeze kleine dieren zijn.

De wilde Bok, van welken ik gesproken heb, woont in het hoog gebergte van den Caucasus en den Taurus en verder in Tartarye; hij schijnt ook in het Alpisch gebergte gevonden te worden; de tamme zijn bijna de geheele bewoonde waereld door te vinden; en hoe veele 'er in Noorwegen zijn kan men daaruit afmeetten dat 'er van de stad Bergen alleen jaarlijks van zeventig tot tagtig duizend Bokken-vellen verzonden worden; de Engelschen hebben hun best gedaan om die op de eilanden van Nieuw Zeeland en de mindere eilanden in de Zuid-Zee te planten, dat egter niet gelukt is, want zij zijn 'er gestorven.

De koude hooge onbewoonde strecken, waarin de wilde Bokken leven, verschillen zoo zeer van de warmer bewoonde landen, waarin de tamme zijn, dat dit ras van dieren aanmerkelijke veranderingen ondergaan heeft, waarin men over het algemeen kan opmerken dat die in de koude landen kleiner vallen, terwijl die in de warme landen grooter zijn: ik zal nu tot deze verscheidenheden overgaan.

De gemeene tamme Bok.

De gemeene tamme Bok en Geit gelijken meest naar den wilden Bok; deze gewoone Geiten en Bokken zijn kleiner dan de wilde en van verschillende kleuren, als bruine, die zeldzaamst zijn, zwarte, witte en bonte; ik heb hier boven reeds het meeste van hem gezegd, dat yan hem gezegd kan worden.

De Angorafche Bok.

De Angorafche Bok en Geit hebben lang gekruld wit hair, dat zoo fijn is als zijde; de Bok heeft de hoornen bijna zoo lang als de gemeene Bok, maar zij zijn anders gedraaid; zij steeken ter wederzijde van den kop horizontaal uit en zijn gedraaid als een kurkentrekker. De hoornen van de Geit zijn kort en zijn naar agteren naar beneden en dan naar vooren omgekromd, zoo dat zij eene krul maaken; bij sommige ver-

schilt

schilt deeze kromming der hoornen. Deeze Bokken vallen in Syrie, daar het verboden is deeze dieren zelve uittevoeren, máár van waar' het hair komt onder den verkeerden naam van *Kameelshair*; men heeft dezelve egter naar Zweden overgeplant; het derde geslacht kreeg eerst zijdeächtig hair; het hair is zeer lang, dicht en zoo fijn als zijde, zoo dat men 'er zulke fraaie, fijne en gladde stoffen van weeft als van zijde; men gebruikt de vellen ook wel tot moffen en verwt die dan roozen-kleur of andere fraaie kleuren; het is opmerklijk dat in dat land de tamme dieren zulk fijn wit hair hebben; wij hebben in de historie van het Konijn (*) en van de Kat (†) gezien dat eene verscheidenheid van deeze dieren, uit Angora afkomstig, insgelijks met wit wolachtig hair bedekt was.

De Mamber-Bok, de Levantsche Bok.

Het is van den Berg Mamber in Syrie dat deeze Bok zijn' naam draagt; hij wordt egter in geheel Klein Asie, Egypte en Syrie gevonden; hij schijnt weder eene verscheidenheid te zijn van den Angoraschen; maar hij heeft lange nederhangende ooren; de hoornen zijn gekruld als bij de voorige. De melk van deeze geiten is zeer goed, en zij geeven overvloedig.

De

(*) Zie II Deel, bladz. 254.

(†) Zie II Deel, bladz. 27.

De Afrikaansche Bok.

Deze Bok en Geit zijn zeer laag op de pooten; doch zij onderscheiden zig daardoor zeer van de gewoone dat zij maar zeer kleine hoortjens hebben, welke zeer plat agter over liggen. Zij zijn uit Afrika overgebracht.

De Bok van Juda.

De Bok van Juda is zeer klein; de hoornen zijn naauwlijks een vinger lang en staan overeind met de punten voorwaarts gebogen. Hij valt in het Rijk van Juda in Afrika.

De Capricorn.

De Capricorn is klein en heeft korte hoornen met voorwaarts gebogene punten, te zaamen gedrukt, aan de kanten geringd, verschillende ook zeer veel van de hoornen der gewoone Bokken.

D E S T E E N B O K .

(Pl. XXIII, Fig. 1. het mannetjen.)

*D*e Steenbok gelijkt zeer veel naar den Bok, maar is veel grooter en sterker; het mannetjen heeft zeer groote naar agteren krom gebogene recht op staande hoornen; het wijfjen heeft
zeer

zeer kleine hoornen; beiden hebben eene vlok hair onder aan de kin.

De Steenbok heeft indedaad veel van den Bok, maar hij overtreft de grootste Bokken verre in grootte en ook in kragt; hij heeft een veel wilder aanzien en is ook indedaad een wilder en schuurwer dier; zijne hoornen zijn aanzienlijk groot, zwartachtig van kleur, van onderen breed, naar agteren krom gebogen en allengs dunner wordende; zij zijn in de lengte in twee verdeeld en in de rondte afgedeeled in knobbelachtige ringen, welke bij het dier alle jaaren in getal vermeerderen, zoo dat men aan dezelve kan zien hoe oud het is; de kop is niet groot; de oogen klein; de ooren middelmatig; de tanden als bij de Bokken; hij heeft eene groote sik en eenen zeer sterken hals en is ruig en ruuw van hair; hij heeft zeer sterke pooten, die in staat zijn om de vervaarlijke sprongen, welke dit dier op de harde rotfen doet, te weêrstaan; zijn staert is kort; zijne kleur is geelachtig aschgrauw, en hier en daar wat bleek vaal en zwartachtig bruin, met eene zwartachtige streep langs den ruggegraat; de oude worden zwart en met grijze hairen tusfchen de zwarte. Het wijfjen is kleiner dan het mannetjen, heeft zeer kleine hoornen en eene kleiner sik; het brengt in het laatst van Mey een jong ter waereld.

De Steenbokken gaan bij kleine troepjens van ten hoogften tien, en bewoonen de hooge berg-toppen, die meest altijd met sneeuw en wolken bedekt zijn, daar zij van berg-planten leven; naardien zij op de ontoc-

ganglijkste plaatsen verkeeren, worden zij zelden gezien; en indedaad niemand is bijna in staat hen te volgen op de steile rotfen, daar zij met eene ongelooflijke kracht over steile afgronden kunnen springen en daar zij op de smalste topjens kunnen blijven staan; het gebeurt niet zelden dat de Steenbokken, door hunne groote stoutmoedigheid bedrogen, van boven neder in de afgronden storten; doch zo dra zij vallen, steeken zij hunnen harden kop tusfchen de voorpooten en stuiten daar mede hunnen val tegens de steenen; het gebeurt fomtijds dat zij daar een hoorn bij verliezen, hetgeen het volk gelegenheid gegeven heeft om te zeggen dat 'er steenbokken met eenen hoorn of *Eenhoornen* waren. De jagt van deeze dieren is dan moeilijk en gevaarlijk; hoe wild en fchuuw zij zijn, heeft men hen egter fomtijds getemd, zoo dat zij met de andere Bokken en Geiten geweid wierden en uit en thuis kwamen; maar zij liggen hunnen wilden aart nooit geheel af en zullen zeer ligt wegloopen en naar hunne gebergten keeren.

De Steenbok woont op de Zwitfersche Alpen en op het Pyreneesch gebergte, op den Taurus, den Caucasus en andere Gebergten in Tartarye, tot op die van Kamschatka. Hij is ook te vinden op de eilanden van den Archipel, in Egypte en op de bergen van Indie; doch overal op hooge onbewoonde plaatsen. Men zegt dat het getal deezer dieren zedert twee eeuwen zeer verminderd is, omdat de menschen hooger bergen zijnde gaan bewoonen, de Steenbokken naar hooger en kouder stree-

streeken vertrokken zijn; sommige denken dat deeze vermindering dan steeds voortgaande, dit ras van dieren weldra verloren en van de aarde uitgeroeid zal zijn; dat zij zeer zeldzaam kunnen worden wil ik wel gelooven; doch naardien deeze dieren in veele verschillende aardstreeken gevonden worden, kan ik niet zoo gereedlijk toetstemmen dat zij binnen kort geheel uitgeroeid zullen wezen; dit gebeurt in de Natuur gantsch niet ligt en het getal der geheel verloren dieren is denklijk niet groot; ja nog kan men niet verzeekerd zijn dat de dieren-soorten, welke wij voor verloren houden, omdat men 'er de overblijfselen, als tanden, hoornen of geraamten, van vindt, en nooit de dieren zelve, waarlijk van de aarde zijn uitgeroeid; om dit als zeker te stellen zou men immers alle de deelen der aarde nauwkeurig doorzocht moeten hebben, en dit is 'er nog zoo verre van daan, dat 'er nog zeer veel te ontdekken is: Om maar een enkel voorbeeld bijtebrengen; Nieuw-Holland, dat in de Zuid-zee ligt, is ruim zoo groot als geheel Europa en denklijk eene enkele wildernis; en van dit groot land kent men nog niet eens alle de kusten, en is op weinige plaatsen maar enige weinige mijlen diep het land in geweest; hoe veele ons onbekende dieren kunnen zig daar niet onthouden en hoe ligt kan het zijn dat de dieren, die wij voor uitgeroeid houden, aldaar nog levendig te vinden zijn: zoo dit waar is van groote land-dieren, is het nog meer waar van zee dieren; daar zijn 'er veele, welke men voor verloren houdt, omdat men wel derzelve versteende huisjens

of hoorns of schulpen op het land vindt, die daar gekoomen zijn, toen het water van de zee die landen nog bedekte, maar waarvan men de levendige dieren of versche huisjens niet vinden kan; doch zoo het moeilijk is alle landen te doorzoeken, is het nog moeilijker de zee te doorsnuffelen en een groot gedeelte van dezelfde zal wel altoos onbekend blijven; dus men nog minder van de uitroeijing van zee-dieren verzeekerd kan zijn, dan van de land-dieren.

Het vleesch van den Steenbok eeten de Zwitserfche boeren wel; maar het is taai en moeilijk te verteeren; het vel is goed om bereid te worden, gelijk de Bokkenvellen; uit de hoornen maakt men drinkbekers en de Turken maaken 'er boogen van.

MET WILD SCHAAP, DE ARGALI.

(Pl. XXIII, Fig. 2. het mannetjen.)

Het Schaap, in zoo groote menigte en zoo wijd en zijd, denklijk reeds van oude tijden af, in eenen tamen staat over de aarde verspreid, heeft daardoor ook zeer groote veranderingen ondergaan; men ziet bij deeze dieren de grootste en tegenstrijdigste verscheidenheden, in de hoornen, de ooren, den staert en het hair: deeze tamme schaapen moeten voorzeeker ook eenen gemeenen stam-vader in den natuurlijken staat hebben; daar moet een wild Schaap wizen, of geweest zijn, waaruit het afgetand is; ik zeg *of geweest zijn*; want ieder, die Schaapen kent, weet welke zwakke, onnozele, stomme, traage, weerlooze dieren onze tamme schaapen zijn, en men zal mischien zelf dikwijls de aanmerking gemaakt hebben dat, zoo de wilde Schaapen niet sterker, vlugger en schranderer waren, het geheele wilde ras weldra door de wilde dieren zoude uitgeroeid zijn, behalven op die weinige plaatsen, daar de dieren in het wild leeven en daar wel schaapen, maar geene verscheurende dieren gevonden wierden. Gelukkig egter is het wild Schaap, waarvan de tamme denklijk alle afstammen, zulk een klein, zwak, onnozel, weerloos schepzel niet; doch dit groot onderscheid tuschen het wild Schaap en de tamme Schaapen heeft ook te weeg ge-

bragt dat men den Stamvader van de Schaapen niet meer herkend heeft, tot dat het beschouwen van de verschillende rasfen van schaapen en het vergelijken van dezelve met wilde dieren eindelijk het waar wild Schaaap heeft doen vinden.

Ik zal dan in de beschrijving van het Schaaap spreken van het wild Schaaap, hetwelk ook in de afbeelding Fig. 2. wordt voorgesteld en vervolgens de zeer groote veranderingen opgeeven, welke het schaap in de verschillende strecken der waereld in eenen tamen staat ondergaan heeft.

Het Schaaap, of liever het Wilde Schaaap, dat de Argali genoemd wordt, is een herkaauwend Dier, van de grootste van eene kleine hinde; het mannetjen en wijfjen hebben groote, holle, dikke, krom gebogen, gestreepte hoornen.

Men noemt het mannetjen de *Ram* en als het, om vet gemaakt te worden, van het vermogen beroofd is van zijn gelijken voorttebrengen, noemt men het de *Hamel*, het wijfjen heet de *Ooi* en het jong het *Lam*.

Het wild Schaaap is dan veel grooter, ja zelfs nog eens zoo groot dan onze tamme schaapen; want het is zoo groot als eene kleine hinde, of als een damhert; de *Ram* is egter wel een derde grooter dan de *Ooi*: het is dikker en meer gespierd dan de Herten of andere dieren van dat geslacht, en het heeft een korter hals en korter pooten; zijne gestalte is ook zoo sierlijk niet en vertoont niet zoo veel vlugheid. Aan den anderen kant is het wild Schaaap of de *Argali* hooger op de pooten, ranker dan onze

tamme Schaapen en heeft een' langer hals; het heeft ook meer voorkoomen van vlugheid dan de onze.

De kop van den Argali gelijk naar de koppen van onze Rammen; de tanden zijn in getal als bij de Bokken, en het verwisfelt zijne voortanden; als zij een jaar oud zijn vallen twee voortanden uit en een halfjaar daarna twee andere, en als zij drie jaaren oud zijn, zijn deeze door andere vervangen; het heeft zeer groote hoornen, die van onderen aan hun grondstuk zeer dik zijn: zij zijn naar agteren omgebogen en gedraaid en over hunne geheele lengte geringd of geribt. De Ooi heeft kleiner hoornen dan de Ram en zij staan bij haar meer overeind; hij heeft kleine ooren, die niet regt op staan, maar ter zijde uitsteeken; de oogen staan zeer dicht bij de hoornen en de oogappel is geel. Het wilde Schaap heeft een dunnen hals, langer dan die van onze gewoone Schaapen; het is ook hooger op zijne pooten; zijne pooten zijn sterk; voornamelijk de voorste; het heeft gespleten hoeven, en kleine agter klauwen, en een zeer kort staertjen. Het wild Schaap heeft geene wol, gelijk de tamme Schaapen, maar kort hair, naar het hair van de harten gelijkende, in den zomer bruin van kleur en in den winter graauw en langer dan in den zomer; in Mey verliezen zij dit hair of deeze vagt en zijn dan bijna kaal tot dat hun haar weder is gewassen, hetwelk bij de tammen Schaapen met de wol ook plaats heeft, als men het te vooren niet af scheert; onder de keel heeft het eene lange vlok hair hangen. Het hair is dan bij dit dier in wol veranderd door de veranderingen van

luchtfreek en levenswijs, welke het in zijnen tammen staat ondergaan heeft, en daar is indedaad ook nog veel verschil tusſchen de wol van de Schaapen van bijzondere landen; die, welke in koude landen leeven, in laage natte weiden loopen, en altoos aan de onguurheden van het weder bloot geſteld zijn, hebben grover wol, dat is wol, dat meer naar hair gelijkt; die, welke in gematigde luchtfreeken zijn, op hooge drooge landen loopen en welke vooral des winters in warme ſtallen voor het ſlegte weder beſchermd worden, krijgen fijner wol; de wilde Schaapen blaaten even als de tammen, maar met eene grover ſtem.

De Argali of het wild Schaaſ is dan veel grooter, moediger, vlugger en ſterker dan onze Schaapen; hij is zelfs zoo ſterk, dat men hem niet ligt kan overmeesteren; en wel verre van zoo mak en dom te zijn als de onze, vegten de Rammen dikwijls zeer hevig met malkanderen, waartoe hun door zulke dikke hoornen zoo wel gewapend voorhoofd hun zeer dienſtig is; met zulk eene kragt ſtooten zij dan op elkanderen, dat zij ſomtjids hunne hoornen afbreeken en ſomtjids malkanderen van de rotſen van boven neder ſtorten; in die gevechten koomen 'er veele om hals. Zij zijn zoo vlug, dat zij met vervaarlijke ſprongen over groote ſpleeten in de rotſen ſpringen; zij bewoonen de hooge bergen en eenzaamſte plaatſen, daar geene bosſchen zijn en die minſt van de menſchen bezogt worden en wijken langzaamerhand alle uit de freeken, die bewoond worden. Hieruit oordeele men nu of dat wild Schaaſ van de Natuur niet zoo wel als

an.

andere dieren die middelen hebbe ontvangen, waardoor het zig kan verdedigen, of met de vlugt redden, en of zijn geslacht zoo ligt door de wilde dieren zoude uiteroeijen zijn als het zoude kunnen geschieden, zoo de wilde Schaapen zulke domme, weerlooze dieren waren als de menschen 'er van gemaakt hebben, een sterk voorbeeld hoe men, als men over den aart en eigenschappen der dieren wil redeneeren, de onbedorven natuur moet raadpleegen en de dieren beschouwen in hunnen volmaakten staat, gelijk zij in hunnen natuur staat zijn en niet in hunnen verbasterden staat, waartoe zij door den dwang der menschen en de slavernij gekoomen zijn.

De Argalis houden zig bij kleine kudden; de wijfjens scheiden zig, als zij jongen zullen krijgen van de mannetjens en voeden hunne lammeren alleen op; zij krijgen in het begin van Maart een of twee lammeren. Zij hebben twee prammen.

De wilde Schaapen leeven in den zomer van gras en berg-planten, op welke zij in de valeien en op de rotzen graazen, en waarvan zij vet worden; in den winter, als de sneeuw te dik in de valeien ligt, begeeven zij zig (want zij vreezen de koude niet) naar de hooge kruinen der bergen, van welke de wind de sneeuw heeft afgewaaid, en leeven daar van verdord gras, planten die altijd groen zijn en mos, doch dan vermageren zij; zij houden veel van ziltige gronden, en ziltige planten.

De jacht op deeze dieren is moeilijk en moet met veel omzigtigheid geschieden, alzoo zij de menschen
ligt

ligt ruiken, waarom men hen altoos nadert met tegens den wind in te gaan. Zij kunnen zeer snel loopen; zoo dra zij een mensch bespeurd hebben, begeeven zij zig op de hoogste en steilste plaatsen en zien zeer omzigtig rond; de jagers leggen zig dan eerst in eene hinderlaag, waarin andere deeze dieren zoeken te jaagen; zij worden ook in kuilen gevangen, die men op de plaatsen graaft, daar zij, om de ziltachtigheid, of om te drinken, koomen en welke men met ligte takjens dekt, zoo dat zij, daar op koomende, 'er in storten. Als men de honden op hen af zendt, vlugten zij niet verre, maar staan welhaast stil en stellen zig tegens de honden te weer, waardoor dan de jager tijd bekooft om hen te naderen en met een snaphaan of boog dood te schieten; somtijds ontloopen zij hen en springen op eene steile rots, van waar zij de honden aankijken, die hen wel aanblaffen, maar hen daar niet volgen kunnen, wanneer den jager ook gelegenheid gegeven wordt om hen te naderen en dood te schieten, schoon het dan evenwel nog dikwijls gebeurt dat het dier in een afgrond stort, daar de jager zijn wild niet kan gaan opraapen.

Deeze omstandigheden maaken de jagt op de wilde Schaapen vrij gevaarlijk en kost in Kamschatka menigen jager, die zig te veel waagt in het vervolgen van deeze dieren op gevaarlijke plaatsen, het leven; dit schrikt hen egter niet af van deeze jagt; want zij zijn zeer gezet op het vleesch en vooral op het vet van deeze dieren; zij kleeden zig 's winters met derzelve warm vel; hunne hoornen dienen om 'er bekers, lepels en tabaksdoo-

zen van te maaken; het vleesch van de jonge wilde Schaapen is zeer malsch en lekker; dat van de oude is minder aangenaam en het vet is, gekookt zijnde, wat walglijk; gebraden is het egter zeer goed.

Wanneer de wilde Schaapen jong gevangen worden, worden zij zeer gemakkelijk tam gemaakt, dat zeerkerlijk gelegenheid gegeven heeft dat deeze dieren reeds over zeer langen tijd tamme of huis dieren geworden zijn.

Schaapen zijn 'er bijna in alle landen van de wereld, omdat zij daar door de menschen gebragt zijn en in die landen, daar Europeaanen verkeer en daar 'er nog geene zijn, zullen zij ook met den tijd overgebragt worden; doch de Argali of het eigenlijke wild Schaaap, waarvan ik tot nu toe gesproken heb, is niet overal te vinden; men vindt het in Europa op enige eilanden van den Archipel, als Sardinie, Corsika en Griekenland, in Afrika in het noorder gedeelte, in Asia op de hooge gebergten, op den Taurus, Kaukasus en het Mongolisch en Tonguisch Gebergte, op de Kurilische Eilanden, in China en Kamschatka en in Amerika in Kalifornia, gelijk ook hier en daar in Noord - Amerika.

Thans gaa ik over tot de verschillende rasfen van schaapen, welke in den tammen staat uit den Argali gesproken zijn.

Het gemeen tam Schaaap.

Bij dit Schaaap, 't geen dat is, hetwelk wij dagelijks onder onze oogen hebben, en dat dus, *voor ons*, het *gemeen* Schaaap is, ziet men reeds het grootst onderscheid met, of de grootste verbastering van het wild Schaaap of den Argali, deszelfs natuurlijken stamvader; het is veel kleiner en veel legger van gestalte en heeft een dom onnozel voorkoomen; in plaats van groote hoornen, die naar de hoogte loopen, eer zij de kromte naar beneden en ter zijde krijgen, heeft ons tam Schaaap kleine hoornen, die aanstonds in eene krul naar beneden loopen en zoo geplaatst zijn, dat de punt hun in het geheel niet kan dienen tot verdediging; ja, dat nog sterker verschil maakt, de meeste ooiën of wijfjens schaapen krijgen in het geheel geene hoornen, maar alleen enige uitpuilingen op het been van den kop ter plaatse daar de hoornen anders staan zouden; daar zijn 'er egter die kleine hoorntjens krijgen. De hoornen van de Rammen beginnen reeds in het eerste jaar uittegroeiën; zij zijn geringd en krijgen elk jaar een ring meer, zoo lang zij leeven; waarom men den ouderdom van de Rammen aan hunne hoornen kan gewaar worden.

Een ander groot onderscheid dat 'er tusfchen de wilde en onze tamme schaapen plaats heeft is in het hair gelegen; wij hebben gezien dat het wild Schaaap stijf regt

regt hair heeft als het hert; ons tam schaap heeft eene andere foort van hair; het bestaat uit hairtjens, die dun, sterk, zeer buigzaam, zagt en vet op het gevoel en zoo sterk gedraaid of gekruld zijn, dat eene vlok van dat gekruld hair, als men het regt uit trekt, twee of driemaal langer wordt; het is 'er omtrent eveneens mede gelegen als met het hair der Negers, dat ook gekroesd of gekruld is; (*) zulk hair noemen wij *wol* en van daar hebben onze Schaapen den naam van *woldraagend vee* ontvangen; deeze wol is fijner en fraaier bij het een ras van tamme Schaapen dan bij het ander en naar de luchtfreek, waarin zij leeven, de landen, waarop zij loopen, de behandeling, en oppassing, welke zij ondergaan; en alzoo de wol het nuttigst voortbrengzel van deeze dieren voor den mensch is, legt men zig ook het meest toe om hun fijner en digter wol te doen draagen, het is gemeenlijk vuil wit van kleur, maar men heeft ook zwarte; deeze zijn egter zeldzaamer, omdat de zwarte wol minder kostbaar zijnde, men de zwarte Schaapen liever ter slagbank overgeeft dan de witte; deeze zwarte schaapen worden dikwijls van een witte vader en eene witte moeder geboren.

Het derde merkwaerdig onderscheid tusfchen het wild Schaap en onze tamme Schaapen is in den staert; de Argali heeft maar een zeer klein stompjen van een staertjen, maar onze Schaapen hebben een staert, die hun
tot

(*) Zie I Deel, blad. 33.

tot de helft van de pooten nederhangt en wij zullen nog andere verscheidenheden zien, die in dit opzigt nog vrij wat sterker en zelfs verwonderlijk veel van het wild Schaaap afwijken.

Wel verre dat onze tamme Schaapen de vlugheid en sterkte van de wilde zouden bezitten, zijn het zeer zwakke en tedere dieren geworden; zij kunnen geene groote sprongen doen, niet klauteren, niet hard loopen, niet verre weg trekken; zij zijn aanstonds vermoed, als zij enige minuten wat hard geloopt hebben, moeten zij stil staan, heigen en zijn buiten adem; worden zij aangetast door een hond of wolf, dan dringen zij zig kort in een en laten toe dat een hunner gegrepen wordt, zonder zig te weer te stellen; loopen zij voor een hond, dan zijn zij zoo verschrikt en benaauwd, dat zij in de slooten storten en somtijds daarin omkoomen; ja de gevegten van de Rammen met elkanderen is eerder een spel dan een strijd; zij toonen eer vrees dan moed en als zij elkanderen stooten willen, staan zij, met de koppen nedergebogen, eene lange wijl stil als durfden zij niet toefstooten, en stooten eindelijk met de hoornen tegen elkanderen, het eenigst middel, dat zij tot aanvallen en verdedigen kunnen gebruiken; in kort geen dommer, stommer, vreesachtiger, weerloozter dier dan ons tam Schaaap en in dit opzigt kan men waarlijk zeggen dat het ook eene groote verbastering ondergaan heeft; daar elk dier woedend wordt, wanneer men het zijn jong ontnemt, heeft een Schaaap 'er nauwlijks aandoening van en laat het

het gewillig toe; staat men het, nauwlijks zal het schreeuwen en het laat zig dooden zonder enige tegenkating; het is onvatbaar voor de vriendschap en genegenheid, welke men in andere dieren voor elkaër bepeurt, schoon zij in groote kudden bij elkanderen leeven. Om de domheid van dit dier te toonen, zal ik een voorbeeld bijbrengen: den 27. December van het jaar 1783 viel 'er zwaare sneeuw, verzeld van wind; twee Schaapen, die in eene weide dicht bij de stad Leyden liepen, weeken voor den wind tot aan het einde van hunne weide, daar eene heining van planken stond; natuurlijk dreef de wind de sneeuw tegens dien heining op een, en de Schaapen bleeven 'er ook trouw staan, tot dat zij geheel onder de sneeuw begraven waren; dieren, die minder dom waren geweest, zouden zig zekerlijk 'er van daan begeeven hebben; zij bleeven 'er onder zitten zonder ontdekt te worden tot den zevenden January daaraanvolgenden, wanneer zij 'er in den namiddag wierden uitgedolven, hebbende den tijd van twaalf dagen onder de sneeuw doorgebracht, zonder eeten; zij scheenen weinig geleden te hebben en zijn in het leven gebleven.

De ooi jongt eens in het jaar en krijgt, na vijf maanden dragt, een en somtijds twee lammeren, die zij aan twee prammen zoogt; als het Lam een jaar oud is, verliest het zijne twee voortanden van de onderkaak, want in de bovenkaak hebben zij 'er geene, gelijk de andere herkauwende dieren; als zij agttien maanden oud zijn, vallen de twee daar naast staande tanden insgelijks uit,

die alle weder vervuld zijn, als zij drie jaaren oud zijn.

Dit dier, zoo zwak zijnde en zig zelf zoo weinig kunnende bewaaren en helpen, maakt men dezelve tot kudden en geeft hun eenen jongen tot hoeder of herder, die hen zagtiens naar de plaatsen drijft, daar zij graazen kunnen, voor de schaapen en de lammertiens zorgt en oppast dat zij niet afdwaalen, of door de wolven, zoo 'er in het land zijn, worden geroofd; hij heeft in zijne hand eene herders-staf, die een stok is, aan welkers eind een scheppertjen van blik is vastge maakt; wanneer een schaap ter zijde afdwaalt, schept hij hier mede wat aarde of zand, of steentjens op en werpt die naar den kant daar het schaap wil afwijken; dit is genoeg om dat vreesachtig dier wederom naar de kudde te drijven; maar hij heeft ook tot zijn hulp een of twee honden van de soort, die ik onder den naam van de *Herdershond* beschreven heb (*); deeze honden zijn zeer afgerigt op het bewaaken van de schaapen, waarvan ik enige bijzonderheden in dat artijkel heb bijgebragt, die ik hier niet weder zal herbaalen. Wijl de Schaapen de zwaare middag-zon niet kunnen verdraagen en zelfs duizelingen daarvan krijgen, worden zij in den voormiddag weder naar de stallen gedreven, daar men hun dan enig zout geeft om hen dorstig te maaken, alzoo het veel drinken hen vet maakt en het zout

ook

(*) Zie I Deel, bladz. 268.

ook zeer gezond voor hun is. De Schaapen zijn zeer gezet op zout en tieren daarom ook zeer wel op landen daar ziltige planten groeijen; gelijk bij ons op het eiland Texel, daar veele en zeer goede Schaapen gefokt worden.

Eene reden waarom de Schaapen ook oplettend gadegeflagen moeten worden is dat zij de planten, die na-deelig, ja een vergift voor hun zijn, niet kunnen onderscheiden van die, welke heilzaam zijn; men heeft hen op taxisboomen gretig zien aanvallen, schoon het blad van dien boom een doodlijk vergif voor hun is, waardoor het ook koomt dat dikwijls de Schaapen niet willen tieren in een zeker weiland, maar ziek worden en ster-ven, terwijl zij in eene andere weide, die maar met eene floot van de eerste gescheiden is, zeer gezond blijven.

Deeze zwakke dieren zijn veele ziekten onderworpen, ook al gevolgen van hunne tam maaking, want de wilde dieren zijn weinig ziek; zij worden aangetast door schurft, als het weder te heet is kort nadat men hun de wol heeft afgeschoren, of als zij veel aan kouden regen zijn blootgesteld, of sterk door de vliegen geplaagd worden; zij krijgen verkouwdheden, teering, de vee-pest, duizeligheid; lever-ziekten, als wanneer 'er wormpjes in hunne lever geteeld worden, die de galbuis verstoppen, door het huisjen dat zij zig daarin bouwen, waardoor de gal terugvloeit en zij galziekten krijgen, welke ziekte men aan het drinken van vuil water uit de slooten toeschrijft, waarmede zij deeze

wormpjes zouden inslikken; ook vindt men wormtjens in den kop der Schaapen, die hen als dol maken en misfchien ook de duizelingen veroorzaaken, welke men dikwijls bij hen waarneemt. In hunne maagen vindt men somtijds hairballen, die somtijds de grootte van een appel hebben en van binnen met wol gevuld en van buiten met eene kalkachtige korst overdekt zijn.

De Schaapen zijn zeer nuttige dieren en wel van de allernuttigste in de huishouding van den mensch; levende zijnde leveren zij wol, die eens 's jaars, in de maand Mey, wordt afgeschoren en van dewelke alle de wollen stoffen, als lakenen, dekens, fergies, grijnen, baaien, faaien, koufen, mutfen, wanten en andere goederen, die ons tot kleeding en dekzel dienen, gemaakt worden; hunne melk is zeer goed om te gebruiken en men maakt 'er zeer lekkere schaapen-kaasjens van; ook worden 'er de zoogenoemde groene Texelsche kaasjens van gemaakt en de groene kaas, die men uit Zwitferland onder den naam van, *Schaaf-zieger* krijgt; deeze groene kleur wordt aan de eerste gegeven door de keutels van de Schaapen, waarom veele menschen deeze foort van kaas niet eeten willen, en aan de tweede door zekere kruiden; hunne mist maakt het land zeer vrugtbaar, waarom de landen, waarop de Schaapen loopen, zeer veel verbeteren, en nog meer als men dezelve *parkeert*, dat is in vierkante hokken op het land zet, die men elken dag verplaatst, wanneer de Schaapen het land niet zoo zeer overal met hunne fijne pootjens plat treden, maar

het

het gras tijd heeft om te groeijen, eer de Schaapen het geheel land rond geweest zijn. Als zij geslagt zijn, dient hun vleesch tot eene lekkere spijs, die dagelijks op onze tafels kooft; hun smeer wordt tot zalven, pleisters of pomaden gebruikt en hun vel wordt tot de verschillende soorten van leder bereid, waartoe men de vellen der bokken bezigt, gelijk ik die in de beschrijving der bokken opgenoemd heb (*). Men maakt 'er ook het parkement van; het dun parkement, dat van het vel van zeer jonge laminertjens gemaakt wordt, wordt *maagden parkement* genaamd.

De nuttigheid, welke deeze dieren aanbrengeu, maaken het elke regeering tot een plicht derzelver aankoking en de verbetering van hunne wol zoo veel aante-moedigen als de aart en gelegenheid van het land toelaat; daar loopen 'er in ons gemeenebest veele op de onbebouwde heilanden, doch derzelver getal kan ik niet begrooten. In Groot-Brittannie is de Schaapenteelt tot eene zeer groote hoogte opgevoerd en men is daar door vlijt en oplettendheid zeer verre gekoomen in het verbeteren van de wol; men rekent het getal der Schaapen in Engeland op twaalf millioenen; voorwaar eene ongelooflijke menigte! Ook staan 'er in dat land zeer zwaare lijf-straffen op het uitvoeren van Schaapen naar buiten het land, tot zelfs de dood.

Het

(*) Zie bladz. 126.

Het Engelsch Schaap zonder hoorns.

Dit Schaap verschilt niet veel van het onze; het heeft eenen vrij langen staert; het heeft in het geheel geene hoornen en men vindt het in Engeland in het Graafschap Lincoln.

Het Noordsch Schaap.

Dit Schaap is over 't algemeen wel gehoornd, doch dikwijls ontbreken de hoornen en de ooen hebben 'er bijna in het geheel geene; het heeft een zeer korten staert; het heeft grove ruuwe wol; het wordt in het Noorden van Rusland gevonden en kan de koude van die luchtfreek zeer wel verdraagen.

Het Spaansch Schaap.

De Spaanfche Schaapen zijn wat grooter dan de onze; zij hebben hoornen, die naar buiten rondgedraaid zijn en nog al veel in hunnen draai naar die van den Argali gelijken; zij hebben zeer veel wol om de oogen, die 'er als door gefloten worden; zij zijn zeer opmerklijk door de fijnheid van hunne wol. Van deeze Schaapen wordt 'er eene ongelooflijke menigte in Spanje gehouden; men vindt in dit land kudden van de-
zel-

zelve, die agt en twintigduizend stuks sterk zijn en daar zijn onder de Edelen eigenaars en ook kloosters, die tot veertig duizend stuks van dit vee bezitten. Over elke twee honderd schaapen heeft een herder het opzigt, en men rekent dat ieder schaap eene zuivere winst van tien stuivers oplevert.

Deeze Schaapen koomen nooit op stal, maar blijven altoos in de open lucht, alzoo het in dat land zeer warm is. Doch zij doen alle jaaren eene lange reis en brengen de zomers in de koele gebergten en de winters in de warme valeien door, zoo dat zij altijd een ge- maatigd weder genieten.

Men rekent dat 'er in Spanje omtrent vijf millioenen van deeze fijn gewolde Schaapen gevonden worden; geen wonder dan ook dat 'er zoo veel van derzelve wol naar Engelaad, Frankrijk en Holland gevoerd wordt, dat men rekent dat 'er elk jaar wel vijf en twintig duizend baalen uit Spanje uitgevoerd worden; men mengt die sijne wol onder inlandfche, of gebruikt die alleen tot de fijnste lakenen.

Het is dat ras van Schaapen, dat de Engelschen in hun land ingevoerd hebben en waarvan zij de wol tot hunne fraaie lakenen trekken, die zij egter met sijne Spaansche wol moeten vermengen. Zedert enigen tijd is men begonnen dit ras van Schaapen insgelijks in Nederland te fokken, dat, als zij genoegzaam zullen verniguldigd zijn, eene groote verbetering in onze inlandfche wol belooft.

Het Yslandsch Schaap.

(Pl. XXIII, Fig. 3. het mannetjen.)

Het Yslandsch Schaap gelijkt in gedaante van het lijf naar het ons, doch verschilt van hetzelfde zeer veel in zijne hoornen en in zijne wol; het is ook kleiner; de wol is grof, glad, hard, krult weinig, en is ros bruin van kleur; die hoedanigheid wordt haar medegedeeld door de koude der luchtstreek van dat land, waaraan die dieren aanhoudend zijn blootgesteld, en door het grof voedsel, dat zij, in den winter vooral, eeten; zij mist dan ook die hoedanigheden, waardoor de wol zig meest aanbeveelt en waardoor zij kostbaar wordt; ook is zij niet geacht; dit Schaap heeft een kort staertjen; maar het is voornamelijk door de hoornen dat dit Schaap van de andere rasfen afwijkt. Deeze Schaapen, namelijk, hebben, de Ram zoo wel als de Ooi, twee groote gebogen hoornen; doch men vindt 'er onder die drie hoornen, vier hoornen, vijf hoornen hebben; ja men vindt 'er, doch deeze zijn zeldzaam, met zes hoornen. Men moet egter niet gelooven dat deeze Schaapen met meer dan twee hoornen een afzonderlijk ras uitmaaken; neen, de meeste Schaapen van dit ras hebben 'er twee; maar in eene kudde van vier of vijf honderd Schaapen zal men 'er gemeenlijk vier of vijf vinden, die vier of vijf hoornen draagen. Ik heb in het jaar 1797 twee zulke levendige Schaapen, met vier en vijf hoornen in

de nationale diergaarde te Parys gezien. Van zoodanig een Ram met drie hoornen ziet men eene afbeelding op Pl. XXIII. Fig. 3.

Ik moet voor het overige hier in het voorbijgaan aanmerken dat het de IJslandsche Schaapen alleen niet zijn, bij welke deeze bijzonderheid van veele hoornen te hebben plaats grijpt; want men vindt die ook in Engeland in de provincie van Cornwall en in de warmste streken van Asia, waaruit blijkt dat de koude luchtstreek de oorzaak van deeze menigvuldigheid van hoornen niet is; mogelijk zal het voedsel de oorzaak daarvan wezen; doch laat ik van deezem, schoon niet onnutten, uitstap tot onze Yslandsche Schaapen wederkeeren.

Op de meeste plaatsen in Ysland koomen de Schaapen nooit op stal, maar moeten hun voedsel zelve gaan zoeken; terwijl zij, om weder herkend te worden, door de eigenaars gemerkt worden; doch dus aan hun zelve overgelaten zijnde, koomen zij dikwijls omhals; want is de grond sterk bevrozen, kunnen deeze arme dieren geen voedsel vinden; als het met sterke wind sneeuwt, loopen zij dikwijls voor den wind af naar den zee-kant, en uit domheid in zee, waardoor dan veele verdrinken; als het zwaar sneeuwt, gaan zij veele in getal bij elkanderen staan, steeken de koppen bijeen, laten zig dus besneeuwen, en worden onder de sneeuw begraven, of bevrozen; zij blijven somtijds aldus veele dagen staan, en daar zijn voorbeelden dat zij door den honger gedwongen zijn geworden elkanders wol te

eeten; de boeren bespeuren egter welhaast waar zij onder de sneeuw 'zijn, naardien 'er eene opening in de sneeuw komt, waaruit de damp van hunne lichamen als een rook of waasfem opstijgt, en gaan hen uitdelven en dus verlossen. Daar zijn evenwel in sommige strecken boeren, die bij slegt weder hunne schaa-pen uit voorzigtigheid t'huis haalen. Men kan begrijpen dat deeze Schaapen slegt voedzel eeten; en als de nood zoo groot is dat 'er geen voeder voor is, voedert men hen met gestampte visch-graaten en vleesch van zee-wolven, waarlijk een ongeschikt voedzel voor een herkaauwend dier, en dat regtgeschikt is om het ziekten te veroorzaaken.

Men scheert de Schaapen in Ysland niet, omdat zij, gefchoren zijnde, te kaal zouden zijn om de koude te wederstaan; doch in het laatst van de maand Junij wordt hunne wol van zelve los; zij worden dan met honden overal van tusfchen de klippen bijeen gejaagd en opgevangen, en men strijkt de geheele losse vagt af, onder welke dan al weder jonge wol zit, die tegens den winter genoegzaam aangegroeid is om hen voor de koude te beschutten.

Het Afrikaansch Schaap.

Dit Schaap komt in gestalte met het onze overeen; maar het heeft eer kort gekruld hair dan wolle; het woont in Afrika.

Het

Het Guineesch Schaap, de Adinnain.

Deeze soort van Schaap is hoog op de pooten en vrij groot van gestalte; zijn voorhoofd is zeer krom gebogen; het heeft kleine hoornen, die ter zijde gekromd tegens het hoofd aan liggen; de Ooi is ongehoord; in dit schaap vindt men wederom eene verandering in een ander deel, namelijk in de ooren; in plaats dat het wilde Schaap opstaande ooren heeft, heeft dit Schaap lange nederhangende ooren; het heeft kwabben onder aan de keel; het heeft geene wol, maar hard hair, dat somtijds wat zagter is, naar de luchtstreek, daar het in leeft, heeter is; want men vindt hier dezelfde uitwerking van de al te groote hitte als wij in het Yslandsch Schaap gezien hebben van de groote koude, waardoor immers bevestigd wordt hetgeen ik gezegd heb dat in de maatig warme luchtstreeken de wol het fijnst en best is, en het is omdat de Spanjaards de Schaapen door het trekken naar andere streeken het geheel jaar door die maatig warmte kunnen doen genieten, dat zij daar de fijnste wol voortbrengen. Dit Schaap heeft eenen langen dunnen staert. De kleur van zijne wol is als die van het wilde Schaap.

Dit Schaap woont in de zeer heete landen van Afrika, zoo wel in Guinea als in Senegal, Congo en elders. Het is ook in Zuid-Amerika, daar dit ras is overgebracht.

Het vet-staertig Schaap.

Bij dit Schaapen-ras is de staert het aanmerklijkste ontaart, en tot eenen ongelooflijken klomp vet aangegroeid. Het is het grootst en zwaarst van alle de foorten van tamme Schaapen; het is vrij hoog op de pooten; het voorhoofd is vrij sterk gebogen; het heeft groote nederhangende ooren; de Ram heeft groote hoornen, die zig met eenen draai naar buiten uitstrekken, en zeer rimpelig en geringd zijn; de Ooien hebben somtijds hoornen, maar niet doorgaans. Het heeft dunne pooten; het draagt vrij fijne wol, maar dat ruuw is met veel hair 'er onder; doch de staert is het wonderlijkst gedeelte van deeze dieren; want hij heeft geheel de gedaante van een' staert verlooren, en is niet anders dan een ontzagchelijke klomp vet, die zig in twee deelen deelt, van onderen bijna geheel kaal is, wel veertig ponden zwaar wordt, en twintig of dertig ponden smeer uitlevert; deeze staert hindert deeze Schaapen zeer veel in het loopen.

Van alle de rasfen van Schaapen is dit misfchien op de waereld het menigvuldigst; want alle de zwervende volkeren van geheel Asia fokken deeze foort aan, en wel deeze foort alleen, waarin hun voornaamste rijkdom bestaat; het is ook menigvuldig in Rusland, in Perfie en in China, zoo dat het over een zeer wijd gedeelte der oude waereld verspreid is; Men vindt 'er ook nog veele verscheidenheden onder, gewijzigd naar
den

den aart van de landen, daar zij zijn, en het voeder, dat zij daar eeten, bij welke de staerten min of meer groot en vet zijn.

Het Bucharisch Schaap.

Dit Schaap is ook een vet-staertig Schaap, maar het is veel kleiner dan het voorgaande en zijn staert is niet zoo zwaar; het heeft groote nederhangende ooren. Het draagt zeer fraaie gekrulde zijdeächtige wol; deszelfs vagt is zeer geacht, zoo wel bij de Europeanen als bij de Oosterlingen; zij koomen bijna niet dan uit Perzie en Bucharie. De vagt der jonge lammen gelijkt naar gewaterd moor of damast; de zwarte, grijze en zilverkleurige, die allerfraaist zijn, zijn zeer geacht en duur; de Buchaaren dooden hiertoe de jonge Rammen, want de Ooien zullen zij niet dooden om de kudden zoo veel te vermenigvuldigen als mogelijk is; zij zorgen ook zeer voor de kudden, en beschermen die des zomers tegens de middagzon, waar door zij denklijk de fraaiheid van derzelve vagten vermeederen; schoon zij egter fijne fraaie wol draagen, al wendt men deeze zorg niet aan. Het zou misfchien wel der moeite waerdig zijn dat men enige van dit ras van Schaapen zocht te bekoomen en de proef name, of zij, in dit land aangesokt wordende, deeze fraaie wol ook behouden zouden, gelijk men met de Spaansch Schaapen thans doet. Misfchien zou dit ras nog beter in ons land tieren dan het Spaansche.

Zij

Zij worden volgens hunnen naam, in Bucharie gevonden.

Het langstaertig Schaap.

Dit is ook een fraai ras van Schaapen, dat zeer veel naar het Engelsche gelijk; het heeft eenen wel geëvenredigden kop van eene sierlijke gedaante, regt opstaande ooren, groote hoornen, de Ooien zoo wel als de Rammen; het onderscheidt zig door zijnen langen staert, die bijna op den grond sleept, en met wol begroeid is, die aan het einde eene kwast vormt, als aan den staert van den Leeuw. De wol is ruuw, maar gelijk, zonder hair 'er tusfchen, doch die nog zoude kunnen verbeterd worden. Men vindt het in Arabie, Barbarye, Syrie, aan den Caucasus, in Rusland en in Polen. In Podolie en in de Ukraine is hunne wol gewaterd en klein gevlokt. Men zaait de Schaapen aldaar in lijnwaad, en begiet hen dagelijks met laauw water, waardoor de wolle beter krult en digt wordt. In Rusland zijn deeze Schaapen voor het meeste gedeelte wit.

Het Kaapsch Schaap.

Het Kaapsch Schaap is insgelijks een vetstaertig Schaap; het heeft lange nederhangende ooren, zijn staert is ook een klomp vet, doch hangt laager neder dan bij de voorige; zij zijn zeer vet en de staerten wegen tot twaalf ponden; de wol is niet zeer fijn.

De boeren aan de Kaap de Goede Hoop, daar deeze
Schaap-

Schaapen gevonden worden, gebruiken het vet van deze staerten als boter.

De Hottentotten hadden reeds Schaapen, toen de Hollanders daar kwamen; maar deeze hebben 'er Perfische Schaapen aangebragt, en thans hebben zij een ras dat iets van het Perfisch en het Hottentotsch Schaap heeft.

Het Cretisch Schaap.

De gedaante van dit Schaap komt volkoomen met die van het ons overeen; maar in de hoornen is een groot onderscheid; zij zijn zeer lang en langer dan bij alle andere foorten, staan regt naar de hoogte, op den kop en zijn zeer aardig als een schroef of kurkentrekker gedraaid; de Ool heeft ook dusdanige hoornen, doch bij deeze wijken zij meer van eenen staan schuincher naar de zijden. Hunne wol is niet fijn en weinig gekruld. Men vindt dezelve op het eiland Creta en op de andere eilanden van den Archipel; men ziet 'er ook veele in Hongarye, Wallachye en Oostenryk.

DE WILDE STIER OF BUL, DE AUEROS.

(Pl. XXV, Fig. 1, het mannetjen of de Stier.)

Thans ga ik over tot het nuttigst van al het vee, dat de mensch zig door het temmen eigen gemaakt heeft, het *Rundvee*, of de *Runderen*. Men zal wel verwagten dat ik alhier dezelfde orde zal volgen als bij de voorige tamme dieren, en eerst spreken van den wilden Os of Stier, die de Stamvader is van de Stieren, Ossen en Koeijen, die in onze weiden graazen, en die een van de grootste rijkdommen van ons vaderland uitmaaken: De *Aueros* is deeze Stamvader; zijn naam is uit de hoogduitsche taal afkomstig en betekent *Bosch-os*, hetgeen zoo veel zeggen wil als *Os, die in de boschen, die in het wijd leeft, wilde Os*. Het mannetjen van dit dier wordt *de Stier* of *Bul* genaamd, en als het onbekwaam gemaakt is om zijns gelijken voorttebrengen, en daar door ook van zijne wildheid verloren heeft en handelbaarer en makker geworden is, wordt het *Os* genaamd; Men geeft egter dit dier in het algemeen ook den naam van *Os*, gelijk uit den naam van *Aueros* en uit verscheidene andere, welke hier volgen zullen, blijkt; het wijfjen heet de *Koe*, het jong het *Kalf*, het mannetjenskalf een *Bul-kalf*, het wijfjenskalf een *Kuikalf*, een Kalf van een jaar oud een *Hokkeling*, eene jonge Koe een *vears* of *pink*, en in Friesland een *Rier*.

De

De Stier is een vrij groot herkaauwend dier, lang van lijf en laag op de pooten, lomp en niet vlug; het mannetjen en wijfjen hebben gladde, gebogen, ronde, holle hoornen, die niet afvallen.

Daar de voorgaande dieren, uitgezonderd het Schaaap, min of meer vlugheid in hunne algemeene gedaante vertoonen, vertoont de Os of Stier integendeel lomphed en logheid; het mannetjen of de Stier egter minder dan het wijfjen of de Koe. Hij heeft het voorkomen van kracht of sterkte; de Stier geeft eer het denkbeeld van woestheid, als men hem aanziet, dan van schrandtheid; en de Koe heeft door de vierkantheid en hoekachtigheid van haaren grooten kop het voorkomen van domheid of plompheid.

De wilde Os of Aueros wordt thans in Europa niet veel meer gevonden; men vindt dien heden nog maar in enige boschen in Lithauwen en in Polen, in Moskovieën en in de gebergten van Spanje; maar hij leeft menigvuldig in Tartarye en in het Rijk van Golconda. Hij was weleer in Pruisen, maar is aldaar door den oorlog uitgeroeid; in oude tijden was hij in Duitschland, en toen moet het een vreeslijk groot dier geweest zijn; want men beschrijft hem als weinig kleiner dan de Oliphant. Zijne gedaante gelijkt volkoomen naar onze Stieren, zijne kleur is graauw-zwart; hij is verbaazend sterk, wild, en gaauw; de kop van den Stier is van vooren plat; hij heeft eenen grooten dikken muil en knobbels aan de oogen; boven op den kop draagen het mannetjen en wijfjen twee holle hoornen, die van buiten glad en op eene

regelmatige wijze vrij fraai krom geboogen zijn; zij vallen niet af, als hij drie jaaren oud is, gelijk men door sommige anders kundige Natuurkenners beschreeven vindt (*), maar als zij drie jaaren oud zijn, valt 'er als eene zeer dunne schil van het onderste der hoornen af, waardoor een ring ontstaat, en vervolgens komt 'er jaarlijks zulk een ring, waaraan men den ouderdom van deeze dieren zien kan. Wanneer zij, bij ongeluk of door het vegten, een hoorn verliezen, krijgen zij geen anderen. De Aueros, welke hier staat afgebeeld, heeft geene groote hoornen, en dus schijnen de Poolsehe dezelve thans te hebben; maar hierin zal veel verschil zijn naar de luchtstreek, waarin die wilde Ossen leven; die, welke oudstijds in de boschen van Duitschland liepen, moeten zeer groote hoornen gehad hebben, want niet alleen vindt men hen dus beschreven, maar men treft somtijds in dat land nog heden zeer groote hoornen van die oude ossen aan, welke men in den grond begraven heeft gevonden; die in Spanje hebben hoornen, waarvan de punten meer dan vijf voeten van malkanderen af zijn; onder de tamme zijn ook verscheidenheden, die de hoornen zeer groot hebben; de ooren staan laag geplaatst en hangen plat neder.

Deeze dieren hebben agt voortanden in het onderste kaakbeen en geene in het bovenste; zij verwisfelen die
tan.

(*) *Buffonen Houstsin*; de eerste heeft dit in het vervolg verbeterd.

tanden, zoo dat zij, als zij drie jaaren oud zijn, alle vernieuwd zijn; zij hebben geene hoektanden, maar vier en twintig kiezen, namelijk twaalf in ieder kaakbeen, zes ter wederzijde.

De hals van den Stier is dik en bij de wilde met lang hair bezet, dat zig als maanen vertoont en dat hem onder aan den hals en de kin neder-hangt, onder aan den hals heeft hij een los hangend vel, dat de *Kwabbe* of *Kossem* genoemd wordt en dat hem tot tusfchen de voorpooten nederhangt; deeze kwabbe, gevoegd bij de zwaarte en dikte van het voorftel van het dier, geeven het dat voorkoomen van zwaarte en logheid, dat wij reeds in hetzelfde opgemerkt hebben; waarbij koomt dat het zijnen hals niet regt op draagt, maar neder laat hangen, hetwelk zijn log voorkoomen nog vermeerdert. Zijne pooten zijn kort en dik; het heeft gefpleten hoeven; zijn staert hangt tot de helft van de pooten neder en heeft van onderen eene hairige kwast. Het wijfjen heeft vier tepels of *Speenen*, die tusfchen de liezen geplaatst zijn.

De Stier is een herkaauwend dier en leeft dierhalven ook van gewasfen; hij eat gras, kruiden en bladeren en onthoudt zig op de vlakten en in de bosfchen; als hij lang gegeten en zijn pens gevuld heeft, legt hij zig neder om te herkaauwen. De wilde Stier is woest en wild en fterk genoeg om zig tegens de wilde dieren te verdedigen. Naardien deeze dieren gemeenlijk bij kudden bij elkanderen zijn, helpen zij elkaër hierin; als zij nanelijk eenen vijand, hetzij een' wolf of leeuw zien,

plaatfen zij zig in de rondte met hunne agterften tegens elkanderen en bieden dus den vijand rondom eene batterij van horens aan; fchiet hij toe, dan neemen zij hem op hunne horens en fmijten hem in de lucht, of doorbooren hem met dezelve; een enkele Stier daarentegens, die alleen is, zal op zijnen vijand toeloopen en hem met zijne hoornen doorfteeken; zij zijn moedig en doldriftig, als zij getergd worden, en vegten fomtijds woedend met elkanderen.

De ftem van den Stier is een zeer luid *gebrul*, dat verfchriklijk is als men het van nabij hoort en dat men van zeer verre hooren kan; vooral brult de Stier zeer fterk als hij kwaadaartig is en laat tufchen beiden een luid gegrom hooren, dat niet minder vrees aanjaagt; deeze ftem, dit brullen verliet de Os, en zijne ftem koomt nader aan die van de Koe, die zagter is en in een *geleei* beftaat, dat op verre na zoo verfchriklijk niet is. Het Kalf *bulkt* met eene fchorre en onvolkoomen ftem. Als de Stier kwaadaartig is, zal hij fomtijds op menfchen aanvallen en hen om hals brengen, vooral, als zij roode klederen draagen, want het fchijnt dat de roode kleur eene bijzondere aandoening bij deeze beesten verwekt en hunne driften gaande maakt. Schoon nu de tamme Stieren handelbaarer zijn door de opvoeding en de gewoonheid aan menfchen, neemen zij fomtijds, vooral ten tijde als zij naar hunne wijfjens de koclijen verlangen, hunnen woesten aart aan en worden gevaarlijk voor de menfchen, zoo dat men voorbeelden heeft dat zij hunne eigen meesters om hals gebragt heb.

hebben; dit is dan ook de reden dat men de Stieren uit voorzigtigheid in onze weiden aan een touw vast legt.

Behalven de oorspronkelijke wilde Stieren, die, gelijk ik gezegd heb, nog in verscheiden landen van Europa gevonden werden, zijn 'er nog andere, die weggehoopen of in vrijheid gesteld zijnde, wild geworden zijn, of die afkomstig zijn van zulke wild geworden dieren; deeze zullen ontwijfelbaar van geslacht tot geslacht weder meer en meer de gestalte en aart van den oorspronlijken wilden Stier aanneemen, even gelijk ik zulks ook van den Hond opgemerkt heb (*). Zoodanige vindt men in menigte in de onbewoonde vlakten van Paraguay in Zuid Amerika, daar zij in zóo verbaazende kudden loopen, dat men somtijds tagtig duizend stuks van dezelfde alleen om de huiden gedood heeft. Het is ook van Zuid-Amerika dat die geheele laadingen van huiden in dit land aankoomen, welke men *Buenos-Ayres*-huiden noemt, omdat zij van die plaats verzonden worden. Men jaagt aldaar deeze wilde Ossen, om derzelve huiden en smeer; dit geschiedt te paerd; men tragt het dier in den loop de peezen van de pooten met eene soort van bijl afteknijden; men vangt het ook in strikken, van sterke lederen riemen vervaerdigd. In Nieuw-Holland, daar zig de Engelschen zedert enige jaaren met eene volkplanting nedergezet hebben, zullen thans ook zulke wild geworden Stieren en Koeijen zijn

(*) Zie I Deel, blads. 247, 248.

zijn, want enig rundvee van hun in de bosfchen weg-gelooopen zijnde, zonder dat zij het weder konden vinden, gebeurde het enige jaaren daarna dat sommige van hun volk, in het land rond zwerfende, op eene open plek gronds in de bosfchen eene kudde van omtrent zestig stuks wild rundvee vonden; zij kwamen 'er aan de volkplanting kennis van geeven, waarop men zig daar naar toe begaf; maar de stieren, volk ziende, fleiden zig aan het hoofd van de koeijen, verdedigden haar en vielen op de Engelschen aan, zoo dat men genoodzaakt was de Stieren dood te schieten om enige van de koeijen magtig te worden.

In Andalufie, eene provincie van Spanje, vindt men ook zoodanige wilde Stieren; men vangt dezelve met kraalen bijna op dezelfde wijze als de oliphanten op Ceylon gevangen worden, (*) en men gebruikt tamme koeijen om hen daarin te lokken; gevangen zijnde worden zij in hokken opgesloten en bewaard tot de stieren-gevegten, welke men in dat land gewoon is te houden.

Deeze stieren-gevegten zijn schouw-spelen, op welke de Spanjaards zeer gezet zijn en welke men voor geld gaat bezigtigen; het zijn niet Stieren tegens Stieren, die in dezelve vegten, maar menschen tegens Stieren. Alzoo de beschrijving van deeze gevegten enigzints kan dienen om den waesten en moedigen aart van
dit

(*) Zie I Deel bladz. 182.

dit dier nader te leeren kennen, zal ik 'er alhier eene beschrijving van geeven naar het verhaal van ooggetuigen en die reizigers, welke mij de geloofwaardigste zijn voorgekoomen.

Deze stieren-gevechten worden te Madrid en Kadix gehouden. De plaats, daar zij geschieden, is een ronde schouwburg of amphitheater, met twee afschutnels omringd, het eerste om den Stier te keeren en het tweede op dat, zoo de Stier somtijds over het eerste afschutfel mogt springen, hij niet onder de aanschouwers zoude koomen, het tweede afschutfel is hooger dan het eerste; het is egter wel eens gebeurd dat een Stier in eens beiden de afschutfels over sprong en tusfchen de banken onder de aanschouwers nederkwam; doch dit zijn zeldzaame gevallen geweest; agter het tweede afschutfel zijn de banken voor de toekijkers, die enige duizenden menschen kunnen bevatten.

Een der Magistraats-perfoonen van de stad heeft het opzigt over dit schouwspel en wordt verzeld van twee dienaars der Justitie, om de goede orde te bewaaren.

Als alles gereed is, treed een der kampvegters, te paerd zittende en met eene lans in de hand, in de kamp-plaats; zoo dra het sein gegeven wordt, laat men de deuren van een hok open en een Stier stuift woedend het strijdperk in; dit dier, zoo veel volk ziende, staat stil, ziet rond en krijgt eindelijk den man te paerd in het oog, welke stil staat om hem aftewagten; hij ziet hem met aandacht aan, loopt langzaam naar hem toe en eindelijk zijn kop naar den grond buigende, verzamelt hij alle

zijne krachten, sluit zijn oog en loopt met onstuimigheid op zijnen vijand aan. De ruiter let met koelheid en bedaardheid op de bewegingen van den Stier; vast in den zadel zittende en zijne lans onder den regter arm houdende, rigt hij de punt van dezelve tegens den schouder van het dier; de Stier daar tegens aanlopende en de steek gevoelende, deinst zijdelings af.

Dit gaat egter zoo vast niet of het mislukt den ruiter wel eens; de Stier breekt somtijds de lans in spaanders en loopt met zijn kop en hoorns tegens het paerd, ligt het van den grond en werpt man en paerd overhoop; de eerste moet zig dan zoo goed redden als hij kan, en, om hem daarin te helpen, staan 'er mannen gereed met kleine vaendeltjens in de hand, waarmede zij beginnen te waaien; dit trekt de opmerkzaamheid van den Stier van den ruiter af en geeft hem gelegenheid om zig weg te maaken. Een ruiter, dus ontzadeld zijnde, gaat op een ander paerd zitten en hervat daarmede den aanval; wanneer de Stier de lans ontspringt of breekt, stoot hij met zulk een geweld op het paerd, dat hij het zijne hoorns somtijds tot het eind toe in het lijf stoot en het dood doet nedervallen. Somtijds scheurt de Stier den buik van het paerd op en werpt den ruiter 'er af, terwijl het arm gewond paerd de kampplaats rond loopt en zijne ingewanden nasleept. Het gebeurt dat 'er op dusdanig eene wijs een dozijn of nog meer paerden door de Stieren gedood worden; ja het is gebeurt dat in deeze Stieren-gevechten zestig paerden op eenen dag het leven verloorren.

De

De Stier, ondertusſchen, den kampvegter telkens op een verſch paerd ziende te voorschijn koomen, wil eindelijk niet meer vegten; zoo dra men dit ziet, laat men agt jonge mansperſoonen tegens hem los, die elk een bundel kleine pijlen in de hand hebben, die zij het dier in den nek moeten tragten te ſtooten; maar zij mogen hem niet van agteren aanvallen; zij tergen dan den Stier tot hij op hen af koomt en, zoo dra hij zijnen kop nederbuigt en zijne oogen ſluit om eenen van hun op zijne hoorns te neemen en daartoe eene korte poos ſtil houdt, ſteeken zij hem hunne pijlen in den nek en neemen daarop terſtond de vlugt. Wil hij niet ſtooten, dan zwaaien zij hem het rood vaendeltjen voor de oogen en hitſen hem daardoor aan; loopt hij hen na, dan laaten zij hun vaendeltjen vallen, opdat hij zig daar enige oogenblikken mede bezig zal houden, en zij intusſchen tijd hebben om zig te bergen; dit voldoet dikwijls aan hun oogmerk en de Stier ſtaat ſtil om het vaendeltjen te beruiken; maar ſomtijds houdt de Stier zijn oog alleen op den man gevestigd en vervolgt hem zoo dicht op de hielen, dat hij naauwlijks tijd heeft om over de ſchutting te ſpringen, voor hij agterhaald wordt, en ſomtijds ſpringt 'er de Stier bijna te gelijk met hem over.

Als dit zoo omtrent twintig minuuten lang geduurd heeft, beſluit men een einde aan het leven van den Stier te maaken. Dit is het werk van lieden die de *Matadors* of *doodſlaagers* heeten; de *Matador* treedt in het ſtrijdperk; in zijne ſlinkerhand houdt hij het rood vaendeltjen en in zijne regter een zwaerd; hij heeft geduurende het

gevegt zeer aandachtig opgelet hoedanig de aart van den Stier in het vegen ware; bevindt hij dat het dier dol en onstuimig toeloopt, zonder list te gebruiken, dan nadert hij het vol vertrouwen, wel weetende hoe hij het moet aantasten en dat hij het niet zal misfen; maar was het dier onzigtig en loos, koel en onverfchrokken, was het langzaam in een besluit te neemen, maar snel in het uitvoeren, dan siddert de Matador en tast hem niet dan met schrik aan; zijne eer duldt egter niet dat hij agteruit gaat of van de onderneeming afziet. Hij nadert allengs en tragt den Stier te tergen, opdat hij op hem af koomt; gelukt dit, dan loopt de Stier meestentijds blindelings in het zwaard, dat hij tegens hem gerigt houdt, of wordt door hem in den nek getroffen; maar is de Stier behoudzaam, dan ontwijkt hij den doodlijken slag, keert zig om en loopt den Matador na; deeze neemt de vlugt, ziende gefladig naar den Stier om en tragtende hem door het nederwerpen van het vaendeltjen op te houden. Een dier Matadors wierd door den Stier vervolgd en bezat zoo veel tegenswoordigheid van geest dat hij, toen hij aan het beschutzel gekoomen was en de Stier bukte om hem op zijne hoorns te neemen, en hem in de lucht te smijten, zijnen voet tusfchen zijne hoorns plaatste, en zig door den Stier latende opwerpen, aldus over het beschutzel sprong en aan de andere zijde op zijne voeten nederkwam. Het gebeurde eenen anderen dat hij zijnen steek miste, met dat gevolg dat de Stier hem aanstonds op zijne hoorns nam en hem tweemaal in de lucht wierp, voor hij van hem verlost kon

kon worden; hij kreeg 'er gelukkig weinig letfel door; doch somtijds komen zij 'er zoo wel niet af en verliezen bij dit halsbrekend werk hun leven.

Heeft de Stier alles uit het kamperk weggejaagd, dan krabt hij, woedende, den grond op; maar heeft hij een paerd gedood, dan vertrapt hij zijnen vijand met verontwaardiging; zoo dia hij zelf het sla_gtoffer van den Matador is, blaazen de trompetten en daar worden muilezels binnen gebragt om het doode dier wegtesleepen.

Deeze Stieren-gevegten worden in den zomer eens of tweemaal 's weeks gehouden, waarbij telkens zes Stieren 's morgens en twaalf 's avonds gedood worden; daar verliezen ook veele paerden hun leven bij; het is eens gebeurd dat 'er op eenen enkelen dag zestig paerden door de Stieren omgebragt wierden.

Men heeft uit de bovenstaande beschrijving gezien dat de Os of Stier geenziats in zijnen tammen staat zoo sterk afwijkt van het oorspronkelijk ras deezer dieren als de voorige huisdieren; daar zijn egter verscheidenheden zoo onder de wilde, als onder de tamme, welke ik nu zal opnoemen. De vier eerste houde ik voor verscheidenheden van de wilde, de overige van de tamme.

De Bonafus.

De Bonafus is zoo groot als een tamme Stier, maar dikker, egter van dezelfde gedaante; maar zijn hals is
van

van de schouders tot de oogen bedekt met lang hair of maanen; hij heeft korte, zwarte glimmende hoornen, die naar beneden om de ooren gekromd zijn; zijn staert is vrij kort; hij woont en Asia en Afrika. Het is twijfelachtig of het hetzelfde dier zij met het volgende dan eene afzonderlijke verscheidenheid.

De Bifon.

(Pl. XXV, Fig. 2. het mannetjen.)

Men vindt in de oude waereld en in de nieuwe waereld dieren die zeer veel overeenkomst met elkanderen hebben en alleen in kleur en grootte verschillen en onder de wilde Osfen behooren; men denkt dan ook met recht dat het een zelfde dier is, vermits de kleur en grootte in de dieren, die in verschillende luchtstreeken leven, niet dezelfde blijven; dit dier is de *Bifon*, van welke men dan de *Europische* en *Amerikaansche* kent; zoo zij eenerleie dieren zijn, hetgeen zeer mogelijk is en zoo de Bonafus geen ander dier is dan de Bifon, moet men deeze drie verscheidenheden als eene beschouwen; de onzekerheid egter, waarin men daaromtrent nog is, of liever de twijfeling, welke Natuurkenners daaromtrent nog voeden, heeft mij dezelve egter afzonderlijk doen plaatfen, terwijl deeze waarschuwing genoeg zal wezen.

De Bifon is van de grootte van eenen middelmaatigen Os; de *Europische* egter is grooter dan de *Amerikaansche*,

sche, die wat kleiner dan een os is; het zonderlingste, waarin deeze dieren van de gewoone stieren verschillen, is de bult, die zij op de schoft of boven de voorpooten hebben; die bult is zeer hoog en bestaat alleen uit vleesch. De Bifon heeft middelmaatige hoornen, die ter zijde gekromd staan omtrent als bij onze koeijen. Hij heeft zeer lange hairen op zijne schouderen, hals, nek en kop, die als zwaare maanen nederhangen en uit lang zagt wolachtig hair bestaan; zij hangen hem dicht over de oogen, hetgeen hem een vreeslijk aanzien geeft; hij behoudt die altijd; maar het hair van zijn agterlijf, dat ook zagt gekruid wol, maar kort is, verliest hij in den zomer en krijgt in den winter weder ander, zoo dat hij in den zomer van agteren kaal is; hij heeft een kort staertjen. De Amerikaansche zijn donker bruin van kleur, maar die, welke men heden nog in Schotland vindt, zijn wit en het is aanmerklijk dat deeze laatste die lange hairen verloren hebben, terwijl uit de geschiedenisfen blijkt dat zij voorheen even als de Amerikaansche lange hairen aan den kop en lange maanen hadden.

Deeze dieren zijn woest en wild en hebben groote kragt; als men hen in diergaarden houdt, werpen zij welhaast de paalen omverre, loopen in het veld en doen 'er veel schade; zij zijn evenwel zeer schuw en zullen op het gezigt van een mensch of zelfs van een hond wegloopen, en zij loopen zeer snel; zoo dat men hen niet kan jaagen dan met den snaphaan en hen met een kogel van verre moet dood schieten; deeze jagt is even-

wel

wel van gevaar verzeld, want als men het dier kwetst zonder het te dooden, koomt het op den jager af, valt hem aan en doorsteekt hem met zijne hoornen, als hij zig niet bergt door op eenen boom te klauteren of zig in een huis te begeeven. Het vleesch van dit dier is zeer goed om te eeten; zijne huid levert een uitmuntend leder en zijn hair of wol wordt gebruikt tot verscheiden manufactuuren. Den Amerikaanschen Bison vindt men in Noord-Amerika in ongelooflijke kudden; maar in Zuid-Amerika zijn 'er geene; in Europa zijn zij in Polen en Litthauwen en, gelijk ik reeds gezegd heb, in Schotland, doch aldaar niet menigvuldig.

De Muskus-Os.

Daar is in Noord Amerika nog een dier, welk men gemeend heeft hetzelfde te zijn met den Amerikaanschen Bison, schoon nadere waarneemingen geleerd hebben dat het wederom eene andere verscheidenheit van den wilden Os is. Het heeft ook indedaad zeer veel overeenkomst met den Amerikaanschen Bison; de gestalte is bijna dezelfde; zijne maanen zijn zoo lang dat zij bijna tot op den grond nederhangen; de kleur is donkerbruin, hij heeft lange hoornen, die aan den wortel bij elkanderen staan en als uit hetzelfde grondstuk voortkoomen, dan zig naar beneden kronnen ter zijde den kop en vervolgens weder met de punten eene bogt naar boven neemden, zij zijn zoo zwaar dat zulk een paar

hoort.

hoornen wel zestig ponden weegen. Zijn vleesch ruikt zeer sterk naar muskus en kan somtijds om dien sterken reuk niet gebruikt worden; men vindt dezelve in de koude landen van Noord-Amerika, daar zij in kudden van dertig of veertig in het wild loopen; oudstijds zijn zij ook in Siberie geweest, wjl men aldaar beenderen van deeze dieren in den grond heeft begraven gevonden. Hunne wol is zoo fijn dat men 'er kousen van gemaakt heeft, die fraaier waren dan zijdene.

De Grommende Os, de Sarluk.

De grommende Os plaats ik al mede onder de verscheidenheden der wilde Ossen en wel als eene verscheidenheid, die den Bifon het naaste kooft, alshoon hij door andere voor eene bijzondere soort wordt gehouden; de groote overeenkomst egter, welke 'er tuschen deeze dieren plaats heeft, gerechtig mij 'er, geloof ik, toe. Hij is grooter dan onze ossen en hooger van pooten; hij heeft lange haren, die bijna tot op den grond nederhangen, die hem het gantsche lichaam bedekken; hij heeft eene bult, maar die egter niet groot is, hij is zwart en wit van kleur, hij heeft binnenwaarts gebogen hoornen; zijn staert is lang en zeer ruig met lange haren voorzien als een paerden staert, maar de haren zijn fijner en glanzender.

Deze dieren zijn fier en sterk; zij brullen niet, als

Stie.

Stieren, maar grommen slechts, waarvan men hun den naam van *Grommende Os* gegeven heeft.

Deeze soort van Os vindt men bij de Kalmukken, en in Tangut; zij worden aldaar gevangen, getemd en door de Tartaaren tot trekken gebruikt. Hunne staerten worden in geheel Indie verkogt en in zilveren handvatfels gezet, bedient men 'er zig van voor vliegen-verjaagers. De Chineezen verwen het hair van dit dier vuur-rood en draagen 'er kwasten van aan hunne mutsen.

Het gemeen tam Rundvee.

De verscheidenheden van de wilde Ossen voorgesteld habbende, zal ik overgaan tot die van de tamme; deeze zijn egter zoo menigvuldig, dat ik dezelve niet alle in onderscheiden artikelen kan behandelen; ik zal dan slechts de voornaamste afzonderlijk beschrijven en eerst spreken van de tamme runderen, die wij in zulk eene ongelooflijke menigte in onze weiden zien, en die wij wel met het grootste recht de nuttigste dieren voor 's menschen onderhoud en behoeften kan noemen; de onnoemlijke rijkdommen, welke dat nuttig dier aan de landen, daar het in menigte wordt gefokt en gehouden, verschaft, de voortbrengzelen van allerleiën aart, die het tot den landbouw, tot de manufactuuren, tot voedsel en dekzel en t t honderd gerieflijkheden van allerlei-

leien aart oplevert, maaken het tot een allermerkwaardigst voorwerp van onze beschouwing.

De gedaante van den tammen Stier en zijn wijf en de Koe wijkt bij de Europische, van welke ik hier spreek, niet veel af van die van de wilde; maar zij zijn over het algemeen kleiner en minder sterk; in sommige landen egter vallen zij grooter dan in andere. Wat de luchtfreek belangt, schijnen middenmatig koude strecken voor hun de beste te zijn, en wat den grond betreft, vogtige rijke weiden: daarom vindt men ook de zwaarste runder-beesten in Denemarken, Podolie, de Ukraine en Tartarye. Op deeze volgen in grootte die, welke in Engeland, Ierland, de Bataafsche Republiek en Hongarye gevonden worden; die in Frankryk, Italie en andere Zuidlijke landen zijn weder kleiner en die in Barbarye, daar het nog heeter is, de kleinste: dit verschil is de reden waarom men in ons vaderland magere koeijen en osfen uit Denemarken laat koomen, welke hierzwaar en vet worden. In kouder landen daarentegens, als Noorwegen, Lapland enz. zijn zij weder kleiner.

In de hoornen vindt men bij deeze dieren ook een groot verschil: sommige hebben grootte, andere kleine hoornen; het Nederlandsch Rundvee heeft maar middenmaatige hoornen; het Hongaarsch daarentegens heeft zeer grootte zig wijd van elkanderen uitspreidende hoornen; de Engelsche koeijen hebben de hoornen grooter dan de onze en kleiner dan de Hongaarsche en in de Zuidlijke deelen van Ierland, daar schraale weiden zijn en langs de zee-kusten van dat land, daar weinig voe-

der is, heeft het Rundvee daarentegens weder in het geheel geene hoornen; in kort, daar heerscht hierin eene groote verscheidenheid in verschillende landen. Ik zal egter hiertoe niet betrekken die koeijen met drie en vier, ja zes of meer hoornen, welke op allerhanden wijzen gedraaid en gefatsoeneerd zijn, die men bij de Kaffers ontmoet; deeze namelijk zijn gewrogten van konst en niet van de natuur; de Kaffers weeten de hoornen hunner koeijen te vermenigvuldigen en tot zulk eene gedaante te laten groeijen als hunne grillige verbeelding hun aan de hand geeft; zij zaagen de hoornen der koeijen, als zij pas uitkoomen, aan de punt dwars of over kruis door, als wanneer elke der verschillende verdeelingen tot een hoorn groeit; willen zij de hoornen eene onnatuurlijke kromming, bij voorbeeld een cirkel, doen aanneemen, snijden zij naast de punt een gedeelte van de dikte weg; deeze wegsnijding herhaalen zij dikwijls en dit noodzaakt den hoorn zig in eene tegenovergestelde rigting te krommen. Daar heerscht bij deeze dieren ook een groot verschil van kleur; men vindt witte, graauwe, zwarte, bruine, roode, wit en zwart bonte, rood en wit bonte. Van alle deeze kleuren heeft men Rundvee in dit land, terwijl men in de Noordlijke Departementen van Frankryk meest roode koeijen ziet. Onze boeren houden de zwarte en zwart en wit bonte voor de beste en de witte voor de slegtste, en met grond, want men heeft opgemerkt dat van de dieren van eenerleie foort de witte doorgaans zwakker zijn dan de zwarte of bonte.

De Koe krijgt, negen maanden na den paartijd, een, en somtijds ook twee kalveren; de meeste bul-kalveren worden met melk vet gemest en aan den slagter overgeleverd, omdat men deeze dieren voor een groot gedeelte aanhoudende om de melk, die zij geeven, meer koeijen dan stieren of osfen noodig heeft; men houdt egter ook veele bul-kalveren in het leven om 'er osfen van te maaken en die in de weiden vet te laten worden ter slagting. Men laat de osfen en koeijen des zomers in de weiden loopen, daar zij gras en kruiden eeten, welke weiden in ons Nederland zoo onverbeterlijk goed zijn, dat 'er deeze dieren overvloed van voedzel vinden, schoon 'er egter ook sommige gevonden worden, waarin onder het gras kruiden groeijen, die der gezondheid van deeze dieren nadeelig zijn. In den winter worden zij in warme stallen gezet en aldaar met gedroogd gras of hooi gevoed, terwijl men haar tusfchen beiden enig ander vast voeder geeft; in andere landen, daar zoo veel hooi niet gewonnen wordt als hier te land, voedt men hen in den winter ook met knollen, wortelen, boom-bladeren, wikken, erweten, boonen, en diergelijke; ja daar zijn landen, daar men haar met gekookte visch voedt, als op sommige plaatsfen in Noorwegen en Ierland, een bewijs dat dit vee tot allerlei voedzel kan gewend worden. Om hen vet te krijgen laat men hen een jaar of ook wel twee jaaren in goede weiden loopen. In andere landen, daar men de osfen gebruikt om de ploeg te trekken, weidt men hen eerst vet, als zij tot dat werk niet meer zoo goed zijn, dat

is, op den ouderdom van negen of tien jaaren; de koeijen laat men enige jaaren lang jaarlijks kalven, om 'er kalveren van te fokken en opdat zij melk zouden geeven en dan worden zij mede geslagt. De Stieren slagt men voor zij negen jaaren oud zijn, want dan beginnen zij te verzwakken, vermits deezedieren hunnen ouderdom niet hooger brengen dan veertien of vijftien jaaren.

De goede weiden kunnen deeze dieren ontzagchelijk vet maaken; een tamelijk vet beest weegt, schoon gemaakt zijnde, zeven of agt honderd ponden; men heeft 'er veele van duizend ponden en men brengt hen somtijds tot de zwaarte van twee duizend ponden en nog iets meer.

De Kalveren zijn gewoon elkanderen te likken, waardoor zij de sijne hairtjens inslikken, die zig in hunne eerste maag of pens tot een' of ineer ballen te zaamen pakken en hun in de spijsverteering moeten hinderlijk zijn; ik bezit vijf zulke hairballen, van welke twee zoo groot als kaatsballen, twee wat kleiner, en een zoo groot als een' okkernoot zijn, alle in de pens van een zelfde kalf gevonden; men zegt dat men 'er eens een zoo groot als een kinderhoofd in een kalf gevonden heeft, dat nog maar zes maanden oud was; men vindt ook steenen in de galblaas van sommige koeijen, die somtijds zoo groot als een vuist zijn.

Deeze dieren zijn eene menigte kwaalen en ziekten onderworpen, welke te veel zijn om hier op te noemen; doch ik kan niet nalaaten te spreken van die verschriklijke besmetlijke ziekte, welke men met recht de

Vee-

Vee-pest noemt en die in sommige tijdperken zoo veel honderd duizenden van vee heeft weggesleept. Deze ziekte was reeds in voorige eeuwen in Nederland bekend; ja men meldt reeds van vee pest onder de tamme Runderen, die honderd vijf en zeventig jaaren voor Christus geboorte en dus over twee duizend jaaren plaats gehad heeft; de Chronyken melden dat 'er in het jaar 810 in geheel Europa en inzonderheid in Friesland en Drenthe eere ziekte onder het Rundvee ontstond, van we'kers gelijke nooit meer gehoord was, dewijl 'er van de honderd beesten naauwlijks een in het leven bleef. Vervolgens heeft deeze ziekte van tijd tot tijd, en wel na genoeg om de dertig jaaren, in Europa gewoed en min of meer sterk ook in ons land plaats gehad. In de eeuw, waarin wij nog zijn, woedde dezelve in de jaaren van 1713 tot 1721; het was toen zedert 1688 dat men die sterfte niet vernoomen had; zij kwam weder in het jaar 1744 en duurde in 1762 nog voort, en zedert is zij van tijd tot tijd meer of min vernoomen. Deze ziekte is zoo besmetlijk dat, wanneer eene koe op een stal daarvan aangetast wordt, de andere insgelijks ziek worden, en de ziekte slaat welhaast naar de nabuurige stallen over en, als de ziekte zwaar is, sterven zij uit, waarom men in Engeland, zoo dra de ziekte zig op een stal openbaart, alle de beesten van denzelven slagt. Gelukkig krijgen die beesten, welke eens die ziekte doorgestaan hebben en 'er van geneezen zijn, dezelve niet weder, en dezulke worden *gebeterde beesten* genoemd; waarom men op de gedagte gekoomen

is de beesten voortebereiden en hun vervolgens de ziekte inteënten, gelijk men de kinderpokkens bij de menschen doet, in hoop dat dezelve dan zagter zoude zijn; doch deze onderneeming is niet bekroond geworden met zoodanig eenen goeden uitflag dat dezelve algemeen in gebruik is geraakt; men ent niet meer in. Thans is deeze ziekte in Nederland niet woedende, ten minsten niet in zulk eenen graad, dat men dezelve algemeen kan noemen. Hoe vernielend ondertuschen deeze vee-pest zij, kan men daaruit afneemen dat in het jaar 1744 en 1745 in den tijd van elf maanden in Friesland honderd en negen duizend vijf honderd zeven en negentig beesten aan die ziekte gestorven zijn. In het voorjaar van 1745 was het getal der beesten, welke in den eersten aanval dier ziekte alleen in West-Friesland en het Noorder-Kwartier stierven, vier en vijftig duizend drie honderd vier en veertig, oud en jong; zeven duizend negen honderd drie en twintig waren 'er gebeterd of hersteld en vijftien duizend drie honderd zes en zestig waren gezond gebleven, zoo dat van de zeven en zeventig duizend zes honderd drie en dertig beesten maar een vijfde gezond was gebleven, en van de vier vijfde die ziek waren geweest omtrent zeven agtste gestorven, en van het geheel getal beesten zeven tienden gestorven waren; in den tijd van den eersten September 1769 tot den eersten Maart 1770 stierven 'er in Holland honderd veertien duizend honderd twee en vijftig Runderen, terwijl 'er in dien tijd negen en dertig duizend negen honderd vijf en zestig beterden; in West-Friesland waren 'er drie

en

en veertig duizend honderd en tagtig gestorven en een en twintig duizend een en negentig gebeterd. In Friesland waren 'er een en vijftig duizend twee en twintig gestorven en zeventien duizend twee honderd zeven en dertig gebeterd, zoo dat 'er in die zes maanden in Holland, West Friesland en Friesland twee honderd zes en tagtig duizend zes honderd zeven en veertig beesten ziek geweest en daarvan agt en zeventig duizend twee honderd drie en negentig gebeterd en twee honderd agt duizend drie honderd vier en vijftig, dat is vijf zeven-
den, gestorven waren.

Demenigte Rundvee, welke in deeze Republiek wordt gevonden, is verbaazend naar de kleinheid van die landstreek; omtrent het jaar 1737 waren 'er tweemaal honderd duizend stuks hoornvee in de Provintie van Holland aanwezig, welk getal thans niet minder zal wezen.

Dit Europeisch en wel Hollandsch Rundvee hebben de Hollanders naar de Kaap de Goede Hoop overgebracht en dus dat ras in Afrika overgeplant; het wordt aldaar gebruikt om lasten te draagen, wagens te trekken en ook om melk te geeven; de hobbeligheid der wegen en vooral de schaarschheid van voeder voor de paerden, die sijner voedzel dienen te hebben, maakt dat het door de boeren van de Kaap, door de Hottentotten en Kaffers in dat land bij voorkeur tot het eerste werk gebruikt wordt; een Os, die tot een draag-os of tot een trek-os bestemd wordt, gewent men, als hij nog jong is, langzaamhand tot dat werk en men legt hem hoe langer hoe zwaarer lasten op: om hem in toom te

kunnen houden, steekt men hem een houtjen door het middenshot van den neus, dat men met eene lederen riem vast maakt en aan welk een teugel wordt gebonden; men bestiert hen egter voornamelijk enkel met de stem; het roepen van *ho*, *ha* doet den Ossen, die voor den wagen loopen, verstaan of zij ter linker- of ter rechterhand moeten afwijken.

Wijl de kudden in dit land veel zijn blootgesteld om door de wilde dieren aangetast te worden, heeft men in het land der *Namakas* bedagt om enige van de sterkste en woestste ossen tot vegt ossen optebrengen; deeze ossen noemen zij *Bakkelei ossen*; men heeft 'er enige bij de kudden en deeze bewaaken dezelve en beschermen haar tegens de wilde dieren; zij vallen zelfs de wilde dieren eerst aan; en zoogevreesd zijn zij bij sommige dat een Hyena het niet zal waagen eene kudde aantetasten, als hij 'er twee of drie van die vreeslijke wagers bij ziet; ja zij durven, als zij verscheiden bij malkanderen zijn, zelfs den Leeuw het hoofd bieden. Deeze bakkelei-ossen gebruiken deeze volkeren ook tegens hunne vijanden; men voert hen in de gevegten en hitst hen tegens den vijand aan; zij worden woedende; zij loopen op hem af, doorsteeken de menschen met hunne hoornen, vertrappen hen en zullen hen zelfs in hunne vlugt vervolgen.

Men gebruikt dan den Os om op te rijden, om lasten te draagen, om wagens te trekken en om te ploegen; men spant hem op verschillende wijzen aan: op sommige plaatsen, gelijk aan de Kaap, doet men hun een juk om

om den hals en laat hen dus met den hals en de borst trekken; op andere spant men hen aan de hoornen, gelijk in Frankryk, Italie en op sommige plaatsen in Ierland, en op andere weder aan den staert; men zegt dat de tweede wijze de beste is en dat het dier aldus gemakliker trekt, grooter kragt kan oefenen en zig minder zal vermoeyen.

Doch dit is nog maar het geringste nut dat men van deeze dieren trekt; de voortbrengzelen van dezelve, zoo gedurende hun leven als na dat zij gedood zijn, zijn ware schatten, die telkens weder op nieuw voortgebracht worden en geheele landen kunnen verrijken, ik laat staan enkele bijzondere perfoonen; ja een mensch zou tot de behoeften der natuur niet meer nodig hebben dan dit beest alleen, dat hem alles zoude verschaffen wat tot zijn onderhoud vereischt wordt; en inderdaad onze voorzaaten, die in overoude tijden dit land bewoonden, de oude Batavieren, hadden niet veel meer dan hun vee om van te leven. Toen deeze landen nog onbedijkt en dus niet dan moerasen en weiden waren, wierden zij van volkeren bewoond, die een herders leven leidden en naar de eenvoudige natuur levende, alleen van hun vee bestonden dit gaf hun hun voedsel, dit gaf hun hunne kleeding, dit gaf hun dekzel; en heden ten dage zijn 'er in Zwitserland nog kleine volks-benden, die, op de bergen levende, alle hunne behoeften door hun hoornvee vervuld vinden. Geen wonder dan dat sommige volkeren dit dier godlijke eer bewezen hebben, gelijk de oude Egyptenaaren, welker

afgod een Os of Koe was, waardoor dan ook de kinderen Israëls, die in Egypte in slavernij waren geweest, toen zij tot afgoderij vervielen, een goud of verguld Kalf oprigteden om het aan te bedden.

De Runderen verschaffen in hun leven twes allernuttigste voortbrengzelen, namelijk de melk en hunne drek of mist; na hunnen dood is niet alleen hun vleesch een lekker, voedzaam en gezonde spijs voor den mensch, maar daar is bijna geen gedeelte van hun lighaam of men trekt 'er enig nut van.

Wie is onkundig van welk nut, ja van welke noodzaaklijkheid de koe-mist is voor den landbouw; zij is het die de landen, waarin de kudden loopen, in plaats dat dezelve daardoor zouden verarmen, verrijkt en steeds vrugtbaarer en vetter maakt; zij is het die onze velden bevrugt en 'er ons graan en onze andere veldvrugten in overvloed doet wasfen; zij is het waardoor onze tuinen de malschte groenten voor onze tafels opleveren; in kort niets is 'er nodig dan koemist en bearbeiding om eene zand-woestijn tot vrugtbaare akkers te maaken. Op plaatsen daar men de mist tot dat einde niet nodig of te veel van dezelve heeft, wordt zij gedroogd en tot brandstofte gebruikt als turf; dit geschiedt zelfs op enige dorpen in ons vaderland.

De melk van de koeijen is het eerste voedzel van onze kinderen na de moeder-melk en is zoo smaaklijk en gezond, dat zij in alle ouderdommen dienstig is. En hoe veele toebereidingen maakt men niet van dezelve; het vetste en olieachtigste gedeelte, dat men *room* noemt, wordt

wordt van de melk afgeschept en men maakt 'er, door het te roeren of te kloppen, boter van, die in dit land in plaats van de olie in warme landen gebruikt wordt. Het waterachtig en zuurachtig gedeelte, dat daar van overblijft, als 'er de boter uit is, is de zoo gezonde karnemelk. Van de melk, die overblijft als de room 'er af geschept is, maakt men kaas, gelijk ook van de zoetemelk zelve; deeze kaas wordt op zeer veele verschillende wijzen in onderscheiden landen bereid, onder welke onze Hollandsche kaazen met recht eene van de eerste plaatsen verdienen; men kan de melk ook, door 'er wat zuurs bij te doen, laten stremmen, en het dan waterachtig gedeelte levert alsdan eene gezonde verkoelende drank voor de menschen, die *hul* of *wei* heet. Men trekt uit de melk ook een zeker zout of suiker, dat in de Apotheeken voor handen is en in ziekten, daar scherphheid van vogten is, gebruikt wordt.

Wat het vleesch van deeze dieren belangt; als zij jong zijn leveren zij het zoo malsche kalfsvleesch, dat op onze tafels komt en, volwasfen zijnde, een niet minder gezond, maar voedzaamer vleesch, dat, gezouten of gerookt zijnde, langen tijd goed gehouden kan worden; men eet niet alleen het vleesch, maar de koppen, de tongen, de hersenen, de ingewanden en schoon men geen gebruik maakt van het bloed, is 'er geen twijfel of het zou ook gegeten kunnen worden.

Wat de huiden belangt; die van de kalveren worden tot een fijn zagt leder bereid, dat wit wordt bewerkt, of met allerhanden kleuren geverwd, om tot overleer van
fchoe-

schoenen en muilen en andere einden te dienen; het wordt ook nog bereid tot een veel fijner leder, waarmede de boeken in Fransche en Engelsche banden gebonden worden; men maakt 'er ook fraai parkement van, dat men gebruikt om geschriften op te schrijven, die lang moeten dueren en veel te lijden hebben, zoo dat het papier te ras zou afgesleten zijn, ook om boeken te binden; die van de koeijen worden tot een zeer dik zwaar leder bereid, dat voor zoolen van schoenen, tuigen van paerden, rijdtuigen en menigvuldige andere oogmerken gebruikt wordt; van het hair der kalveren worden onze zoo zindelijke gang-kleeden geweeven, en van het hair der koeijen en osfen grover kleeden tot paerden-kleeden, kleeden tot dekking van de raamen der boeikasfen tegens de koude en mutsen voor de Negers, die naar onze West-Indieën gezonden worden; het grofste gedeelte wordt gebruikt om naai-kusfens en stoel-kusfens te vullen. Van de hoornen worden honderden kleine snuisterijen en gerieflijkheden vervaerdigd, als inktkokers, doozen, kammen, brillen, mesfen-heften en eene menigte andere te veel om te noemen; ook split men het hoorn tot bladen, schrap het dun af en maakt het dus dof doorschijnende om het, in plaats van glazen, in lantaernen te zetten en veelligt zou het nog in onze vensters gebruikt worden, als het onwaardeerbaar glas niet was uitgevonden; van de beenderen worden wederom honderden andere snuisterijen gedraaid en gefatsoeneerd, als vinger-hoeden, naalden-kokers, dobbel-steenen,

vouw-

vouw-beenen, mesfen-heften en diergelijke. Van de klaauwen en de snippers van de huiden wordt de lijm gekookt, die de kabinet-werkers gebruiken; het vet of smeer, dat in het lighaam zit, wordt gesmolten en tot kaarsfen gemaakt, die ons des avonds lichten; hier toe wordt het vermengd met bokken-ongel, dat het vet van bokken is, hetwelk in dit land onder den naam van *Noordfche Taik* uit Noorwegen wordt aangebragt. Van de vliezen van de darmen, gedroogd zijnde, maakt men het goud-vlies, dat de goud-flagers nodig hebben om 'er het goud tuschen te kloppen en van welk men luchtbolletjens kan maaken, die om derzelver ligtheid zeer gemakkelijk opgaan. De gal wordt gebruikt in de geneeskunde; men plagt 'er ook een blanketsfel van te maaken, dat zeer vermaard was en waarmede de Juffers haar vel blank deden worden; doch de osfen-gal is nog van een veel nuttiger gebruik; de verwers, namelijk, bedienen 'er zig van om de wollen, lakenen en andere stoffen, eer dezelve geverwd worden, te zuiveren; men kan 'er ook olie- en vet-vlakken mede uit de klederen doen; de schilders gebruiken haar om de kleuren van hunne schilderijen glans bijtezetten en om dezelve schoon te maaken. Zie daar eene ongelooflijke reeks van gerieflijkheden, die de Koe alleen oplevert; men kan zeggen dat niets van haar verloren gaat.

Ik zal nu kortlijk van de verscheidenheden onder de tamme spreken.

De groote Indiaanfche Bochel-Os.

Deeze Os is van gedaante als de onze, heeft een hogger bochel op de schoft, is ros van kleur, en heeft zeer korte hoornen; zij zijn zeer sterk in het werken en kunnen veel wegs op eenen dag afleggen; zij worden door geheel Oost-Indieën gevonden.

De kleine Indiaanfche Bochel-Os, de Zebu.

Deeze kleine Bochel-Os is van dezelfde gedaante als de vorige, maar is slechts zoo groot als een halfjaarig kalf; een die ik gezien heb was egter wat grooter; hij heeft ook een bult op de fchouderen en zeer korte hoornen; zij zijn graauw of wit van kleur; men gebruikt dezelve in Indie, daar zij vallen om hen voor kleine wagentjens te spannen, die zij zeer snel voorttrekken.

De Os van Abysfinte.

In Abysfinie zijn Runderen, die tweemaal zoo groot zijn als ons Rundvee; zij hebben ook bochels op de fchouderen, gelijk de voorgenoemde en zij hebben flappe nederhangende hoornen. Dit volk eet het vleesch van deeze dieren niet alleen raauw; maar op eene voor
ons

ons zeer walglijke en wreede wijze. Ziet hier hoe zij te werk gaan.

Wanneer zij een gastmaal houden, plaatsen zij de gasten, mannen en vrouwen, aan de tafel en 'er wordt een levendige os voor de deur van het huis gebragt; men snijdt dit arme dier het vel langs de ribben op en men vilt het met strooken af; dit gedaan zijnde, snijdt men het levendig lappen vleesch van het lighaam, die binnen bij de gasten gebragt worden; deeze, op die lekkernij wagtende, snijden het in kleine stukjens, bestrooien het met peper en zout, wikkelen het in eene soort van ongereezen brood en eeten het dus op; dit geschiedt zoo lang tot men eindelijk aan de dijen koomende, daar meer bloedvaten zijn, het dier dood bloedt; dan wordt het vleesch te taai en het beest wordt aan de bedienden overgelaaten, die het overige verflinden; terwijl dit ruuwe volk deezen beestachtigen maaltijd houdt, hoort het het jammerlijk geloei van het elendig schepzel, terwijl het zig op zijn vleesch vergast.

De witte Madagaskarsche Os.

Deeze Os is sneeuw-wit, heeft ook een bochel en nederhangende ooren; men zegt dat hij zoo groot is als een kemel. Hij is op het eiland Madagaskar.

De Os van Tini.n.

Deeze wordt beschreven als sneeuw-wit van kleur zijnde, van gedaante als onze osfen, maar met hangende ooren; hij is op het eiland Tinian in Oost-Indie.

De Afrikaansche Os, de Lant of Dant.

Deeze Os is sneeuw-wit van kleur en dun van pootten; hij heeft zeer sierlijke hoornen en zeer zwarte klauwen; voor het overige is hij van gedaante als ons Rundvee; hij is zeer snel in het loopen; hij valt in Afrika, daar zij ook in het wild zijn; men maakt van zijne huid sterke schilden, die niet dan door een kogel kunnen doorboord worden.

D E B U F F E L.

(Pl. XXIV, Fig. 3, het mannetjen.)

De Buffel is een herkaauwend dier, van gedaante naar den Stier gelijkende, met binnenwaarts gedraaide na de hoogte gebogene holle hoornen, die niet afvallen.

De Buffel is van de grootte van den Stier en gelijket in lighaams-gedaante zeer veel naar denzelven; schoon hij een afzonderlijke soort uitmaakt en geene verscheid-

denheid of ras van den Stier is. Daar is ook onderscheid in de gedaante deezer dieren, als men dezelve bij malkanderen vergelijkt. De Buffel is hooger op zijne pooten dan de Stier, en is korter en dikker; zijn kop is kleiner, zijn voorhoofd is bolronder, zijn snoel is ook breeder, zijne ooren zijn langer en puntiger; zijne oogen staan meer naar agteren; zijne hoornen zijn groo-ter, anders gebogen, zaangedrukt en zwart van kleur; de Buffels hebben geene kwabbe; de staert is dunner; hunne kleur is zwart. Voor het overige koomen deeze dieren overeen in tanden en klauwen.

De Buffel heeft een nog grover en lomper voorkomen dan de Stier; hij ziet 'er woest en wild uit; ook is hij, als hij niet getemd is, zeer woest en boosaartig, en zelfs, getemd zijnde, veel onhandelbaarer dan de Stier. Hij leeft in de bosfchen en op de vlakten meest op moerasfge plaatsen, of daar water is, want hij wentelt zig gaerne in de natte flijk of in het water, vooral in den zomer; hij heeft met den Stier gemeen dat zijn oog beledigd wordt door de roode kleur, en dat dezelve hem in woede brengt; ook is hij zwak van gezigt; het fterk licht hindert hem en hij ziet beter bij nacht dan bij dag; hij is zoo kortzigtig dat, als hij een mensch vervolgt, en deeze zig plat op den grond nederlegt, hij hem voorbij loopt en hem met zijne oogen overal in de rondte zoekt, zonder hem te zien, al is hij zeer nabij; zij kunnen zeer hard en veel harder dan de Stieren loopen; en hebben veel bekwaam-

heid om te zwemmen, zoo dat zij groote rivieren gemakkelijk overzwemmen.

De Buffels hebben een geheugen, dat zeer sterk is; de tamme keeren van vijftig mijlen verre naar hunne kudden terug, als zij van dezelve afgescheiden worden; als zij jong zijn, geeven de hoeders hun elken eenen naam, welken zij geduurig al zingende herhaalen. Deeze jonge Buffels vergeeten dien naam nooit weder, op welken zij stil staan, als zij onder eene groote kudde zijn en men hen daarbij toeroept; zij zijn zoo sterk aan dien naam gewoon, dat zij zig niet zullen laten naderen om zig te laten melken, zoo men hen niet bij dien naam noemt. Men moet, als men de Buffel-koeijen melken wil, het kalf 'er bij brengen, of, als het dood is, een ander kalf, dat met het vel van haar kalf bedekt is; door deeze grove list laten zij zig bedriegen en anders zullen zij haare melk ophouden; veel minder zullen zij zig laten zuigen door een kalf van eene koe, want, al hoewel de Buffels en de Koeijen dikwijls onder elkanderen in eenen stal leven, hebben zij geen gemeenschap met malkanderen, schoon zoo veel naar elkaër gelijkende, maar houden zig volstandig afgezonderd en zij zijn zelfs afkeerig van malkander, zoo dat eene koe zig niet door een Buffel-kalf en eene Buffelkoe niet door het kalf van eene koe zal laten zuigen; de Buffelkoe brengt een, somtijds twee kalveren voort, en wel na twaalf maanden dragt, waarin zij ook aanmerklijk van de koe verschilt.

De

De Buffel is zeer sterk; twee Buffels zullen een last, die voor vier sterke paarden zwaar genoeg was, wegslepen; het is ook een zeer moedig dier; de man netjens vegten dikwijls verwoed met elkanderen om de wijfjens; zij verweeren zig met kracht en moed tegens alle wilde dieren, die hen durven aanvallen; in het Land van den Mogol laat men hen zelfs tegens Leeuwen en Tijgers vegten.

De Buffels zijn in veele landen van den aardbodem zeer menigvuldig, en zij loopen in het wild in troepen van meer dan honderd stuks; men vindt hen in eenen wilden staat oorspronkelijk in geheel Afrika, en bijna overal in Asia, zoo in de Koningrijken op het vaste land als op de eilanden; men zegt ook dat 'er wilde in het Rijk van Napels zijn; men heeft dezelve reeds over lang in Europa overgebracht, en zij worden thans in Italie, Lombardye, Turkye en Griekenland gevonden; de laatste Keizerin van Rusland heeft ook Buffels uit Italie laten koomen en in de Zuidlijke Provintieën van dat land overgeplant. Men temt hen als de Runderen en heeft 'er dan, om hunne sterkte, veel dienst van om te rijden, te laten trekken en ploegen.

Men jaagt op de wilde Buffels en schiet hen met kogels, doch deeze jagt is zeer gevaarlijk; want als zij gekwetst zijn, koomen zij op den jager af en jaagen hem na, niet alleen op het vlakke veld, maar loopen hem, als hij in een huis loopt, na, het huis in, de trappen op, daar men gezien heeft dat zij somtijds het venster weder uit sprongen. Om deeze reden gaan de Ne-

gers liever in de boomen zitten en schieten hen van daar, terwijl zij zelve in veiligheid zijn; en zij hebben gelijk.

Het vleesch van den Buffel is niet zoo goed als van de runderen; het ziet 'er zwartachtig uit en heeft eene walglijke muskus-reuk, het wordt in Italie meest van de Jooden gegeten: de tongen daarentegens zijn zeer goed; de melk is, zegt men, beter dan koeijen-melk, gelijk ook de boter en kaas die 'er van koomt; dit moet zekerlijk zoo verstaan worden, dat zij beter is dan de melk en de boter van de koeijen, die in diezelfde landen vallen daar de Buffels zijn; want ik zou twijfelen dat zij beter ware dan die van onze koeijen; de Buffels, oorspronkelijk van heete landen afkomstig, zijn in die landen in hunne natuurlijke luchtfreek en de koeijen, die in gemaatigde landen t'huis behooren, niet, waardoor de Buffels aldaar natuurlijk beter moeten tieren dan de koeijen, en daardoor zal ook het zuivel dat zij leeven beter wezen.

De huid van den Buffel is te dik om zoolen van schoenen te maaken, omdat het leder te zwaar en te dik is en het water te veel inzuigt; men maakt 'er lederen zakken, riemen voor rijdtuigen, zweepen, zeef-ten, koffers en valiezen van. De hoornen zijn zeer gezogt om 'er snuisterijen van te maaken.

De Kaapsche Buffel.

Men vindt aan de Kaap eene soort van Buffels, die van de voorgaande onderscheiden zijn, bijzonderlijk in
de

de hoornen. Of deeze Buffels voor eene geheel andere foort van dieren moeten gehouden worden dan enkel voor eene verfcheidenheid is bij mij twijfelachtig; de groote overeenkomst in hunne gefalte, behalven de hoornen (welke men egter gezien heeft dat bij de geiten, fchaapen en runderen aan merkwaardige veranderingen onderhevig zijn) en de volkoomene gelijkheid van aart en huishouding, welke men tusfchen deeze twee Buffelfoorten opmerkt, zouden mij doen neigen om te denken dat deeze Buffel slechts eene verfcheidenheid van den voorigen is. Wat daar van zij, hij gelijkt 'er zeer veel naar, maar is laager op de pooten en dikker; de hoorns zijn zeer dik en breed van onderen en gerimpeld tot dat zij verder glad en rond worden en in eene punt eindigen; het dikke grondftuk van dezelve bedekt een gedeelte van den kop en den hals, dan loopen zij nederwaarts en krommen zig met de punten vervolgens weder naar boven.

Niet minder wild, woest en grimmig is deeze wilde Buffel dan de voorige. Zijne kracht is zoo groot, dat hij zelfs fomtijds tegens den Leeuw met voordeel kan vegten, fchoon deeze hem meestentijds overwint; men heeft dikwijls bij die Buffels de lidtekenen gevonden van de klauwen der Leeuwen, met welke zij gevogten hadden; hij rent door de dikke bosfchen, zonder door takken of jonge boomen opgehouden te worden, maar loopt dezelve omverre als of zij koorn-halmen waren.

Hij tast dikwijls de menschen aan, vooral als hij door eene schoot gewond is, werpt dezelve op den grond, doorstoot hen met de hoornen en vertrappt hen met de pooten; zelfs likt hij hun het vleesch af, als zij dood zijn, en herhaalt dit verscheiden reizen, dan heen gaande, dan wederkoomende.

Om een denkbeeld te geeven van de woestheid en kragt van dit dier, zal ik hier aanhaalen wat een reiziger gebeurde, die door de woestijnen van Afrika reisde en een van deeze dieren ontmoetede.

Hij vondt het liggende alleen, midden in een bosch, door welk hij trok, op eene plaats daar weinig boomen stonden; het was een oud mannetjen; naauwlijks had hij den voorsten van des reizigers volk bespeurd of hij stond op, brulde en rende op hem aan; deeze draaide schiekelijk met zijn paerd agter een' grooten boom, waarop de Buffel hem voorbij liep en regt vooruit op den volgenden aanhield; die kon hem niet ontwijken, zoo dat de Buffel zijn paerd met de hoornen zoo vreeslijk in den buik stak, dat het oogenbliklijk agterover viel met de pooten om hoog en zijne ingewanden uit zijn lijf hangende. Beiden deeze ruiters klommen zoo spoedig zij konden in de boomen, daar zij veilig waren. De Buffel daarop voortlopende kreeg weder een ander paerd in het oog, waarop hij nog grimmer dan te vooren op hetzelfde toeliep en het met zoo veel woede aanviel, dat hij zijne hoornen niet alleen door de borst van het paerd dreef, maar het te gelijk met

zoo veel kracht op den grond smeet, dat het op de plaats dood bleef.

Deeze Buffel wordt in de landen boven de Kaap de Goede Hoop en verder op in Afrika gevonden, daar hij in wilde kudden rond dwaalt, die somtijds vier of vijf honderd sterk zijn.

HET PAERD MET GESPLETEN HOEVEN,
DE GUEMUL OF HUEMUL.

De Guemul of Huemul is een dier, dat naar het rundvee en naar het Paerd of den Ezel, gelijk, met gespleten hoeyen, doch niet herkaauwende.

De Natuurlijke Historie van dit dier is weinig bekend; ik heb het ogter niet onaangeroerd willen laten, omdat het zoo veel naar het Rundvee, welks beschrijving ik geëindigd heb en naar het paerd of den ezel, welke beschrijving hier nu volgen zal, gelijk, dat het, als het ware, tusfchen die beiden in staat en ons natuurlijk tot de Paerden en Ezels zal leiden. Dit dier is van de grootte en ook omtrent van gedaante als een Ezel, doch zijne voeten zijn gespleten als die van het Rundvee. Zijne tanden zijn in getal als die der Paerden; zijne ooren gelijken ook naar die der Paerden; het hinnikt als die dieren; in hair en kleur, smoel, oogen, hals, rug, staert en pooten gelijk het meest naar den Ezel; het is zeer snel in het loopen en wild; het bewoont Zuid-Amerika en houdt zig voornamelijk op in de steile rotfen van het gebergte Cordilleras,

H E T P A E R D,

Ik heb in het begin van dit derde deel mijner Natuurlijke Historie reeds opgemerkt, dat 'er viervoetige dieren

ren zijn, die voeten hebben, welke niet in vingers en niet in eene gespleten hoef, maar in eene enkele hoef eindigen, die onverdeeld is (*): de zoodanige noemt men *Eenhoevige* of *Enkelhoevige*; zij leven, zoo wel als die met gespleten hoeven, van kruiden en planten en niet van vleesch; maar alle hebben zij maar eene maag en dus zijn onder dezelve geene die herkaauwen.

Onder de enkelhoevige is het voornaamste het Paerd; het Paerd, een zoo sierlijk, een zoo schoon, een voor den mensch zoo nuttig dier, dat het door geen ander in die hoedanigheden wordt overtroffen. Zoo het rundvee den mensch voornamelijk dienstig is door deszelfs voortbrengzelen, maar ook door het verligten van zijnen arbeid, is het Paerd in de eerste plaats dienstig tot het arbeiden voor den mensch. Deeze twee soorten van dieren, welker nuttige hoedanigheden elkanderen aanvullen, zijn te zaamen zeekerlijk voor den mensch de grootste geschenken des hemeis onder alle dierensoorten.

Het Paerd is een van gewasfen leevend dier, hoog op de pooten, sierlijk van gedaante, met korte regt op staande ooren en lange maanen en met voeten, die in eene enkele ongespleten hoef eindigen.

Men noemt het mannetjen van het Paerd in onze Nederduitsche taal een *Hengst*, en als het van het vermo-

gen

(*) Eldz. 1.

gen beroofd is om zijns gelijken voorttebrengen, een *Ruin*, het wijf en eene *Merrie*, en het jong een *Veulen*; men noemt het Paerd ook wel een *Ros*, waarvan het woord *Roskam* en *Roskammer*, met welk laatste men bij ons een Paerdenkooper bedoelt. In Vriesland noemt men ten platte lande een paerd een *Hynfer*, terwijl het in het oud Vriesch, gelijk in het Engelsch, een *Horfe* hetede.

De gedaante van het Paerd is in de daad zeer sierlijk, voornamelijk als het wel in het vleesch is en geleerd is eene goede houding aanteneemen; zijne geheele gedaante toont kracht, moed en fierheid, terwijl 'er egter niets wilds of woests in zijn voorkoomen is, als bij den stier; zijne houding is sierlijk, zijn gang fraai, zijn loopen vlug.

Het hoofd van het Paerd is langwerpig en spits; zijne ooren zijn klein, staan regt op en kunnen door hetzelfde sterk bewoogen worden; het kan die naar alle kanten draaien van waar het geluid kooft, om het te beter optevangen; zijne oogen zijn groot en staan ter zijde in den kop, zoo dat het niet regt vooruit, maar ter zijde ziet; om regt vooruit te zien moet het den kop een weinig ter zijde draaien; zijn snoel eindigt in eene dikke boven-lip en dunner en flappe onder-lip: het heeft zes voortanden in de bovenkaak en zes in de onderkaak; in elke kaak twee hondstanden, die op zigzelve staan, afgezonderd van de snij- of voortanden en van de kiezen; en vier en twintig kiezen, zes in elke kaak ter wederzijde; doch de Merrieën ontbreken de hondstanden,

den, zoo dat bij dit dier het wijfjen vier tanden minder heeft dan het mannetjen; men vindt egter fomtijds Merrien, welke de hondstanden hebben, doch het is zeer zeldzaam en wordt voor eene speeling van de natuur gehouden.

De Paerden verwisfelen hunne voortanden en krijgen eerst laat hunne hoektanden, waardoor men uit de befchouwing van de tanden over den ouderdom van een Paerd kan oordeelen. Naardien dit eene wetenfchap is, welke iedereen, die een liefhebber van Paerden is, behoort te kennen, om daarin niet bedrogen te worden, zal ik wat nader hierbij blijven ftill staan, dan ik omtrent dit ftuk bij andere dieren gedaan heb, en 'de verwisfeling van de tanden der Paerden in hunne bijzonderheden kortlijk opgeeven.

Zes of agt dagen na de geboorte van het Veulen koomen 'er vier voortanden uit, namelijk twee in de boven en twee in de onderkaak; deeze tanden worden bij de boeren de *vroege melktanden* genoemd; weldra daarop volgen vier andere, een aan elke zijde, zoo boven als onder, die *tweede melktanden* genoemd worden; als het Paerd tufchen de drie en vier maanden oud is, volgen 'er weder vier tanden, namelijk onder en boven ter wederzijde een; hier mede is het Veulen vijf of zes maanden oud geworden; alle deeze tanden zijn niet zoo fcherp als de verwisfelde tanden, waardoor voorgekoomen wordt dat het veulen de tepels der moeder niet kwetst, gelijk het doen zoude, als zij zoo fcherp waren als die, welke in de plaatfe van deeze eerste tanden
koo.

koomen; zij hebben ook zulk eene duidelijke holligheid niet als die der volwasfen Paerden. Als het twee en een half jaar oud is, vallen de twee middenfte, zoo uit de boven- als uit de onderkaak, uit, en worden vervangen door andere, die men *Grasbijters* noemt. Een jaar daarna, namelijk als het Paerd drie en een half jaar oud is, vallen 'er vier andere uit, ter wederzijde van de eerste, die dan reeds door andere vervangen zijn; en dus is het wifelen der vier voorfte tanden en het uitbotten der *Grasbijters* een teken van een omtrent of geheel driejaarig tot vierjaarig Veulen en het wifelen der volgende veulen tanden voor vier *middeltanden* of *mede grasbijters* een teken van een omtrent of geheel vierjaarig Veulen. Een jaar daarna vallen wederom vier andere uit, namelijk de naastvolgende, of de *hoektanden*, na welker wifeling het dier voor een volkoomen Paerd gehouden wordt; het is dan een teken dat een Paerd vijf jaaren oud is, als het alle de tanden gewisfeld heeft, deeze vier laatste groeijen langzaamer dan degeene, die in plaats van de agt eerste gekoomen zijn: aan deeze vier laatste, die de *Stempels* genaamd worden, ontdekt men vooral den ouderdom der Paerden; zij zijn hol en hebben in hunne holte een zwart merk; op de vier of vijf jaaren steeken zij naauwlijks boven de kaak uit, terwijl de holte zeer zichtbaar is; op zes en een half jaar begint de holte te verdwijnen en het zwart merk kleiner te worden, 't welk dus voortgaat tot hun zevende en een half, of agtste jaar, als wanneer de holte geheel gevuld is en het zwart merk geheel verdwenen. Na de

gt jaaren zoekt men den ouderdom te beoordeelen naar de hoektanden of hondstanden; zij verwisfelen niet; die van de onderkaak koomen gemeenlijk eerst op drie en een half jaaren voor den dag en die van de bovenkaak op vier jaaren; tot den ouderdom van zes jaaren zijn zij zeer fcherp; op de tien jaaren fchijnen de bovenfte reeds verftompt, afgesleten en langer geworden, omdat het tandvleesch ingekrompen is en hoe meer zij zoo zijn, hoe ouder het Paerd is; van tien tot dertien of veertien jaaren kan men niet meer uit de tanden over den ouderdom van een Paerd oordeelen; men zegt dan dat het Paerd *van den tand is*. Ondertusfchen moet ik ook nog aanmerken dat 'er hier omtrent bij de Paerden door Paerdenkoopers bedrog gepleegd wordt; zij weeten de Veulen-tanden uittetrekken, waardoor zij het uitbotten der Paerden-tanden verhaasten en het Veulen ouder doen voorkoomen dan het is. Ook weeten zij de tanden uittethollen, uittebranden, te vijlen en te polijsten, om daarmede onbedreven koopers te bedriegen.

Het voorhoofdbeen van een Paerd, dat een' welgemaakten kop heeft, is bolrond en niet hol; zijn nek is ook boogswijze gevormd, behalven bij oude, magere, afgesleten Paerden; hij is versierd met lange nederhangende maanen, die, als het snel loopt, in de lucht fladderen en zijne gestalte eene groote lugtigheid en fierlijkheid bijzetten: bij enkele Paerden groeijen deeze maanen tot eene zeer groote lengte; men ziet 'er fomtijds, die tot aan het begin der pooten nederhangen; ja, ik heb het afbeeldzel gezien van een wit paerd, welks

maa-

maanen tot dicht bij den grond nederhongen; dit egter zijn zeldzaamheden, die nu en dan maar eens voorkomen. Zijn lijf is rond en glad, voornamelijk het agterste, dat eene fraaie, ronde bolheid heeft; zijn rug is eenigzints ingevallen, maar moet het niet te veel zijn, zoo dat de lijn van zijn hals, langs den rug en over de billen eene sierlijke gekromde lijn uitmaakt: zijn staert bestaat uit lange, dikke, harde hairen, die het tot op de hakken en bij sommige paerden tot dicht bij den grond hangen: Men heeft de wreedheid het Paerd, om het eene ingebeelde sierlijkheid bijtezetten, van zijn staert te berooven; men kort niet alleen den staert in het vleesch af; maar men heeft in sommige landen, voornamelijk in Engeland, zelfs de gewoonte van den rijdpaerden het overgebleven stompjen van den staert met een touw, dat aan den zolder vastgemaakt is, om hoog te trekken en met een mes van onder aan den staert inkerlingen in het vleesch te doen: deeze wonden, aldus geneezende, terwijl de stomp in de hoogte gehouden wordt, kan het Paerd zijnen staert niet weder naar beneden laten hangen, maar moet dien meer of min in de hoogte draagen: de oorsprong van deeze gewoonte is deeze; wanneer een Paerd zeer fier en moedig is, zal het in zijnen loop het bovenste gedeelte van den staert hoog opligten; de Arabieren zien aan dit teken dat 'er vuur in zulke een Paerd is; om hun nu dit aanzien altoos te geeven, heeft men in Engeland bedagt den staert door deeze kunstige bewerking altoos in dien stand te doen blijven, even als of hij alsdan ook nog dezelfde hoedanigheden zoude te kennen geeven. Om

Om het afkappen van den staert der Paerden te verdedigen heeft men gezegd dat men hen van een onnutten last bevrijd, van een werktuig dat hun tot last is en dat de slijk en het vuil opdrijft. Doch geeft de Natuur enig dier wel eenen onnutten last, geeft het enig dier ledenmaaten, die het onnodig of onnut zijn? neen, dit zou de alwijsheid van den Schepper onwaardig zijn. De staert van het Paerd dient het niet alleen om zig de vliegen en horzels, die het in den zomer zoo zeer kwellen, van het lijf te jaagen, maar het is ook zeker dat de staert het Paerd in zijne bewegingen, in het loopen en in het springen in evenwigt helpt houden: dit blijkt klaar uit het gebruik dat het 'er van maakt; als het stil staat, hangt de staert neder; maar als het loopt en springt, spreidt het denzelven uit als een vogel zijn' staert doet; in het draaien en wenden vooral moet de staert hetzelve van veel dienst wezen; het Paerd, dat zijnen staert heeft, zal mischien minder struikelen dan dat, hetwelk men den staert heeft afgesneden, wijl dezelve het kan dienen om zig optehouden, om nu te zwijgen van de zedigheid, waarmede de Natuur zelve zekere deelen heeft willen bedekken. Wanneer men dit alles nagaat, zal men bekennen dat het eene wreedheid niet alleen, maar zelfs eene dwaasheid is het Paerd van zijnen staert te berooven, en dat men het, in plaats van te verfraaien, veel van zijne sierlijkheid beneemt.

Nog minder schijnt men mij toe de Natuur verbeterd te hebben, als men de ooren van een Paerd heeft afgesneden, waarmede men niet alleen hun gehoor bederft,
maar

maar hen ook aan ongemak bloot stelt, wanneer het regent, doordien de droppels regen, in de ooren van het Paerd vallende, het zeer hinderlijk moeten zijn, terwijl het in mijn oog het Paerd eer mismaakt dan verfraait; deeze gewoonte is al mede eene fraaie uitvinding van onze Engelsche nabuuren, en zij is bij hen ook bijna alleen, ten minsten het meest, in zwang; iets anders is het een' Paerd, dat te groote ooren heeft dezelve wat aftekorten en fatsoeneeren.

De pooten van het Paerd zijn fraai gevormd, fijn en dun; aan de hakken hangen lokken hair; de voeten eindigen niet in vingeren, noch in gespleten klauwen, maar in eene enkele hoef, die van eene hoornachtige zelfstandigheid, doch van onderen wat weeker is: Vermits nu onze tamme paerden veel op harde wegen en op steenen moeten loopen, waardoor het hoorn van hunne hoeven dikwijls afgestoten zoude worden, beslaat men hun de hoeven met ronde ijzers of hoef-ijzers, die met spijkers in de hoeven vastgespijkerd worden. Soms tijds verwisfelen de Paerden van hoeven; dit gebeurt zelden en meest aan Paerden, die op vogtige plaatsen geboren zijn.

Het Paerd heeft eenen sierlijken gang en loop. Alzoo de Paerden ons voornamelijk van dienst zijn door hun loopen, zal het niet ongepast zijn van de voortgaande beweging van dit dier hier wat omstandiger dan wel bij andere te spreken. Men verdeelt dezelve in drie soorten, de *stap*, de *draf* en de *galop*. In den *stap* ligt het Paerd eerst zijn regter voorbeen op, dan zijn linker agterbeen; dan zet het zijn regter voorbeen neder, en dan zijn linker

agterbeen ; vervolgens ligt het zijn flinker voorbeen op, dan zijn regter agterbeen en zet dan het eerste neder en dan het laatste ; dit maakt twee stappen ; en zoo gaat het vervolgens voort ; doch daar zijn paerden , die uit hunnen aart eene andere wijze van gaan hebben ; deeze Paerden beweegen hunne pooten niet over kruis , gelijk ik daar even gezegd heb , maar ligten hunne regter voor- en agterpoot te gelijk op en zetten die voort en vervolgens hunne flinker voor- en agterpoot tegelijk ; zij doen groote stappen en vorderen dus veel en zijn gemaklijk voor den ruiter ; men noemt deezen gang *telgang* en zulk een Paerd *eene Telle*.

De draf gaat even als de stap , maar schielijker , zoo dat beiden de voor- en agterpoot overdwers te gelijk opgaan en nedergezet worden ; de galop is eene soort van sprong en het runnen is eene sterke galop , waarin het paerd verre sprongen vooruit doet.

Het wijfjen of de Merrie heeft twee prammen , aan het einde van den agterbuik bij de liezen geplaatst , en krijgt , na elf maanden , gemeenlijk maar een , doch somtijds twee veulens . In dit dier is iets zonderlings ; het is het eenigst van alle de viervoetige dieren , van welk het mannetjen geene prammen heeft ; ten minsten zoo het die heeft , zijn zij op zulk eene ongewoone plaats , en zoo klein dat men niet reden twijfelt of men dezelve wel daar voor te houden hebbe .

Het Paerd is met zagt glanzend hair bedekt , dat van zeer veele verschillende kleuren is ; men vindt zwarte , die weder in vaalzwarte , muisvaale , gitzwarte en moorzwarte verdeeld worden , naar de tint is van het zwart ;

men heeft witte, vuilwitte of ifabelle kleurige; bruine, die in rosfige of kaneelkleurige, kastanjebruine, goudgeel kastanjebruine en donker kastanjebruine, al naar de tint van het bruin is, verdeeld worden; voorts heeft men 'er van gemengd hair, als grijszwarte en witte, die ook stekelhairige genaamd worden, als 'er veele enkele witte haren door de zwarte loopen; bruingrijze, die men spreeuwkleurige noemt; appelgrauwe, zilvergrijze met wit gevlakt, vuilgrijze, bruingrijze en roodgrijze of roodschimmels; de muisvaale hebben zwarte maanen en staerten, gelijk ook de meeste bruine hebben; de vosjens of grauwe hebben witte; voorts vindt men wolfskleurige; onder de getijgerde vindt men extergevlekte, porceleinverwige, de zwarte moorkoppen en de auberen. Ik heb in Londen een paerd gezien, dat op eenen witten grond met ronde zwarte vlekken van de grootte van een grooten kolfbal getekend was, dat egter zeldzaam is; dikwijls hebben de bruine paerden witte pooten en eene witte vlak voor den kop, die men een bles noemt.

De stem van het paerd is een geluid, dat men *hinnikken* en *brieschen* noemt: dat geluid is onaangenaam en wanluidend; maar het Paerd laat het niet dikwijls hooren; men onderscheidt vijfderlei geluid van hinnikken en brieschen in een Paerd. Als het vrolijk is, hinnikt het met eene heklinkende stem, die opklimt; het springt en slaat tevens met de pooten in de lucht; als het verlangt, het zij naar zijn wijfjen, of naar zijn stal, of wei-de, eindigt zijne stem met zwaarer toon en het springt niet; als het vergramd is, maakt het een kort scherp

geluid en het slaat en schopt geweldig; de vrees doet het briesfchen met eene korte grove stem, even als of het brulde; als het, eindelijk, van pijn geluid geeft, is het geluid allergrofst, terwijl het zwaar zugt en adem haalt; de merrieën en ruinen hinnikken en briesfchen niet zoo dikwijls als de hengften.

De nuttigheid van dit dier, welks eerste tammaaking in de duistere eeuwen der oudheid niet meer na te fpeuren is, heeft gemaakt dat het door de menschen reeds van ouds naar alle landen, over welke zij zig uitbreidden, is overgebracht. Doch uit welk waerelddeel is het Paerd afkomstig? — Men zegt uit de gemaatigde deelen van Asia; men vindt aldaar ook nog geheele benden van wilde Paerden, namelijk in Arabie en Tartarye naar de grenzen van China, in enige provincieën van dit Rijk en op het eiland Java. In Tartarye zijn ook wilde Paerden, maar die afgeftamd zijn van tamme Paerden, die, weggelooopen zijnde, zig in de wildernisten hebben gaan ophouden en wild zijn geworden.

Het Paerd heeft geene groote verandering in gedaante ondergaan door den staat, waarin het van geflacht tot geflacht, geduurende zoo veele eeuwen geweest is, ten minste op verre na zoo groot niet als andere huisdieren, die wij reeds beschouwd hebben. Het onderscheid tusfchen het wild Paerd en het tam Paerd bestaat voornamelijk daarin, dat het eerste grooter is, dat het korter ooren heeft, die niet zoo regt op staan, en dat het korte gekroesde maanen en eenen korter staert heeft; het is vaal bruin van kleur; doch, men zegt ook dat

'er in Lybie, Arabie en China wilde Paerden zijn, welke klein en wit en aschgrauw van kleur zijn.

Daarentegens is 'er onder de tamme Paerden eene groote verscheidenheid van rasfen ontstaan door derzelve verhuizing, welke in grootte en in kleur, in kragt, vlugheid en gedaante, doch, gelijk ik reeds gezegd heb, in de laatste weinig verschillen.

Onder alle de rasfen van tamme Paerden hebben de Arabische de grootste vermaardheid wegens hunne deugd; men heeft egter in Arabie tweeërlei rasfen van Paerden, het een uit Paerden bestaande van gemeene afkomst, een gemeen ras, niet beter en niet hooger geschat dan de onze; maar het ander een edel ras, welks afkomst men, naar men zegt, reeds zedert twee duizend jaaren heeft opgetekend en die altijd van goede Paerden van dat ras zijn voortgekoomen, waarom men ook zorg draagt van, met verklaring van getuigen voor hunnen Vorst, de geboorte van elk Paerd van dit ras met uitdrukking van den vader en de moeder en derzelve afkomst te bevestigen; men zegt dat dit ras nog uit de stoeterijen of paerden-fokkerijen van Koning Salomo afkomstig is, hetgeen egter veelligt maar eene gissing zal wezen, of wel een voorgeeven om dezelve nog meer prijs bij te zetten. Deeze Paerden zijn niet groot, noch fraai, maar rank van lijf en zeer sterk: zij kunnen, zegt men, enige dagen zonder voedsel leeven en zijn ook zeer moedig: men zegt dat zij, als zij in een gevegt gekwetst worden, terug gaan en den ruiter in veiligheid brengen, dat, als de ruiter van hunnen rug valt, zij
bij

bij hem blijven staan en brieschen: Men zegt ook dat, als een Arabisch ruiter bij zijn' paerd slaapt en 'er roovers koomen het Paerd hinnikt om zijn' meester wakker te maaken; ook zijn de Arabieren zeer op hunne Paerden gesteld en leeven, om zoo te zeggen, met dezelve in een gezin; zij liefkoozen hen en schikken hen op met allerlei versierzelen, terwijl zij hunne maanen en staerten met eene helder roode kleur verwen.

Oneindig zijn de verscheidenheden van de Paerden in verschillende landen van de waereld en zelfs heeft men verscheiden verscheidenheden in eenzelfde land. Men kan in het algemeen zeggen dat in de heetste en in de koudste landen de slegtste Paerden gevonden worden; ook leveren drooge landstreekken moediger en sterker Paerden met welgespierde beenen en harde hoeven; terwijl de Paerden, in vogtige landen geteeld, bijna alle den kop dik en zwaar, het lijf lomp en groove pooten hebben, gelijk wij aan onze boeren Paerden veelal kunnen bespeuren. De Arabische Paerden worden voor de beste gehouden, daarop volgen de Perfiaansche, de Napeische en de Spaansche; de Deensche, de Hoffsteinsche en Oost-Vriesche zijn ook zeer geacht, gelijk ook de Engelsche en men vindt in Engeland ook een ras van paerden, dat men gewoonlijk voor de wedloopen gebruikt, welk uit Arabische paerden gefokt is. Men vindt integendeel in Indie zeer kleine Paerdjens, gelijk ook in Turkye; ik heb een Turksch paerdjen gezien, dat maar zoo groot was als een kalf; men zegt zelfs dat 'er in Indie zijn, die niet grooter zijn dan een wind-

hond. In Hitland zijn de Paerden ook zeer klein, gelijk men zien kan aan die, welke hier te land onder den naam van *Hitten* bekend en uit dat land gebragt of afkomstig zijn: dit kleine ras van paerdjens, met onze gewoone Paerden gepaard wordende, brengt eene soort voort, die grooter dan *hitten* en kleiner dan de gewoone paerden is en die daarvan *halve hitten* of *ketten* genoemd worden. De Yslandsche Paerden zijn ook zeer klein. In ons vaderland acht men de Friesche paerden voor de sterkste en zwaarste, daarop de Geldersche; de Hollandsche Paerden zijn zwaar, maar niet fijn van pooten, waarom zij gemeenlijk tot koets-paerden en door de boeren tot den ploeg gebruikt worden, terwijl men de Friesche meer voor de ligte rijdtuigen als chaisen en wagentjens en voor harddravers bezigt.

Het voedsel van het Paerd bestaat in gewassen, namelijk in gras en bladeren; dit is het enkel voedsel van die, welke in het wild op de vlakten en in de boschen leeven; de tamme Paerden laat men des zomers in de weiden graazen, of men voedt hen met gras op de stallen; des winters geeft men hun hooi, stro, haver, garst en paerdenboonen en als het Paerd sterk moet werken, geeft men het ook roggebrood te eeten. Het voedsel van het Paerd blijft korten tijd in het lijf en verteert niet geheel, waardoor dit dier zeer veel voedsel nodig heeft en het niet lang zonder eeten kan uithouden; daarom ziet men dat de hoenders uit de paerden-mist hun voedsel nog kunnen vinden; wanneer men diehalven den Paerden haver te eeten geeft, die
eens

eens of liever in drie stukken gebrooken is, zal het veel meer voedzel daaruit krijgen en van minder haver vet worden, hetgeen eene groote besparing in het voeder is. De Taxisboom is vergift voor Paerden, gelijk hij ook voor veele andere viervoetige dieren is. Men zegt ook dat zij sterven, als zij bittere amandelen eeten.

De Paerden leeven in het wild bij troepen, doch elke troep bestaat uit maar eenen Hengst en verscheiden Merrieën en Veulens. Zoo dra de jonge Hengsten groot beginnen te worden, jaagt de oude Hengst hen weg uit de kudde, die zij dan van verre volgen, tot dat zij sterk genoeg zijn om Merrieën bij zig te houden en haar te verdedigen. De wilde Paerden ruiken de menschen van zeer verre en, zoo dra zij iemand bemerken, gaan zij op den loop, zoo dat zij niet gemakkelijk te naderen zijn, als men een schieten wil; doch om hen te lokken, laat men eene tamme Merrie in het wild los loopen, welke zij naderen en waardoor zij te ligter kunnen verschalkt en getroffen worden.

Als de Hengst, die aan het hoofd van den troep is, gedood wordt, verstrooijen zig de overige en worden een buit van de jagers. De wilde Hengsten sleeten somtijds, vooral in Rusland, eene tamme Merrie mede, als zij die krijgen kunnen. Een reiziger verhaalt het geval dat zulk een wilde Hengst met eenen tammien aan het vegten geraakte om de Merrie van den tammien: de tamme verweerde zig door het slaan met de pooten; doch de wilde beet den tammien zoo hevig met de tanden,

den, dat hij het beestierf en nam toen de Merrie met zig. Deeze dieren zijn dan niet ontbloot van wapenen om zig te verdedigen, zij kunnen verwoed vegten, zij bijten en zij slaan, zoo wel met hunne agterpooten agter nit als met hunne voorpooten. Hiervan maaken zij gebruik, als zij door een Beer of ander wild dier aangevallen worden, dat zij door hun slaan en schoppen kunnen afweeren, schoon zij in hunne snelheid altoos een middel hebben om zig met de vlugt te redden, zonder dat zij behoeven te vreezen ligtlijk agterhaald te zullen worden.

De Tartaaren schieten deeze Paerden om dezelve te eeten; maar als men wilde Paerden levendig wil vangen, geschiedt zulks door middel van srikken, die men spant op de wegen, langs welke men weet dat zij gemeenlijk koomen, en waarin zij zig verwarren; doch men moet 'er schielijk bij zijn, wijl zij anders, met den srik om den hals gevangen geraakt zijnde, zig zelve wurgen. In Tartarye vangt men wilde Paerden (hoe zonderling zulks ook luidt) met vogels; men rigt namelijk groote roofvogels af om den paerden op den kop te vliegen, die, zig niet van deeze vogelen kunnende ontslaan, aldus gemakkelijk gevangen worden. Als men hen gevangen heeft bindt men hun de pooten, legt hen aan de boomen vast en laet hen twee dagen zonder eeten of drinken staan en men belet hen te slaapen; hierdoor worden zij zwak en moedeloos en daardoor handelbaar, hetwelk men dan waarneemt om hen te temmen en aan de slavernij te gewinnen; de wilde Paerden kunnen dan

dan wel getemd worden; maar zij blijven altijd koppiger en weérbarftiger dan die van jongs af aan tam geweest zijn.

Het Paerd, dat in vier jaaren volwasfen is, leeft, gelijk andere dieren, omtrent zes of zeven maal dien tijd, dat is gewoonlijk den tijd van vijf en twintig en ten hoogften dertig jaaren; doch daar zijn, gelijk bij alle andere foorten van dieren, en ook bij de menschen, voorbeelden van eenen veel langeren en leeftijd. In Zweden heeft men een Paerd gehad, dat vier en dertig jaaren oud en nog zeer sterk was.

De Paerden slaapen liggende, doch sommige gaan nooit leggen om te slaapen, maar blijven altoos staan, gelijk de oude Paerden ook doen; zij slaapen gewoonlijk maar twee of drie uren en spooken dus dikwijls in den nacht in hunne stallen. Soms tijds schoppen en slaan zij dan zeer sterk, misfchien als zij door droomen met angst, vrees of fchrik wakker worden. Sommige Paerden zijn daar veel aan onderworpen, andere voor een tijd, misfchien als zij dikbloedig, of met andere ongefledheden behebt zijn; wat daarvan zij, de boeren denken dan dat hun Paerd door eene zoogenaamde Nachtmerric (die eene foort van hersfenschimmig spook is, dat niet bestaat dan in hunne verbeelding) bereden wordt. Zoo dwaas en ongerijmd deeze gedagten zijn, zoo dwaas zijn ook de middelen, die zij aanwenden om dat gewaand spook weg te jaagen. Drie middelen heb ik door de boeren zien gebruiken; het eerste is dat zij twee of drie zeeven aan den zolder van den stal han-

O 5

gen;

gen; het tweede is een leevenden bok in den stal te houden en het derde een geraante van een Paerdenkop naast de deur van den stal optehangen. Wat de zeeven belangt; ik beken met geene mogelijkheid eene betrekking tusfchen dezelve en het gewaand spook te kunnen begrijpen of slechts te vermoeden. de boeren, bij welke ik zeeven in de stallen heb zien hangen, hebben mij daaromtrent ook geene opheldering kunnen geven en alleen gezegd dat zij bij ondervinding wisten dat, als de zeeven daar hongen, hunne Paerden niet van de nacht-merrie gereden wierden. Wat nu den bok betreft; de boeren meenen dat het spook bang is voor een' bok, of dat de uitwaasfeming van den bok, die fterk riekt, de nacht-merrie verjaagt, of wel een middel is tegens deeze benaauwdheid van Paerden. Van dit houden van een' bok in den stal kooft ongetwijfeld de naam van *stal-bok*, dien men bij verachting aan een' ftalknegt geeft. Van het middel, dat bestaat in het hangen van het geraante van een paarden kop naast den ftaldeur meen ik de oorsprong ontdekt te hebben; ik geloof, namelijk, die gevonden te hebben in eene gewoonte, die bij de Tartaaren in zwang is, fchoon zij die bij andere gelegenheden gebruiken. De Tartaaren gelooven dat hunne bijênkorven fomtijds door kwaadaartige menfchen betoverd worden, zoo dat 'er geen honig in kooft; deeze betovering gefchiedt, volgens hen, door het eerfte booze gezigt, dat zulk een booze toveraar of toverheks daarop flaat, en na het eerfte gezigt heeft hunne betovering geene kragt meer; om

nu

nu te maaken dat dat eerste boos gezigt niet op de bijenkorven valt, maar op iets anders, hangen zij daaromtrent een paerdenkop of paerden-poot; op dit vreemd voorwerp valt natuurlijk het eerste gezigt van den aanschouwer en dan heeft de betovering geene plaats.

In deeze bijgeloovige gewoonte nu is eene gewaande betovering, waar tegens men een Paerden-kop gebruikt: dit is ook het geval met onze gewaande nacht-merrie; deeze zou ook eene betovering zijn, die door eenen paerdenkop wordt afgeweerd: waarschijnlijk zijn dan deeze bijgeloovigheden van eenen zelfden oorsprong en onze boeren volgen, zonder het te weten, een bijgeloovig gebruik, dat mogelijk al in oude tijden met het Paerd van zulke verre landen en woeste, domme, onkundige volkeren aan hunne voorzaaten overgebracht en van ouders tot ouders bijoverlevering tot hen gekoomen is.

Veele en oneindig veele andere kwaalen en in- en uitwendige ongemakken zijn de Paerden onderhevig en te veele om die hier slechts optenoemen; onder deeze is droes, die eene zwaare verkouwdheid is. Dewijl de Paerden, als zij drinken, het water niet lepperen, maar hunne smoel in het water steeken en het inzuigen, steeken zij ook hunnen neus in het water; wanneer deeze dieren dan verhit zijn en dus hunnen neus in al te koud water steeken, krijgen zij ligtelijk deeze verkouwdheid of verstopping in den kop, die des te gevaarlijker is, omdat zij door besmetting zeer ligt aan andere Paerden medege-deeld wordt. Onder andere zijn zij ook onderhevig aan de dolheid; als hen deeze kwaal bevangt, zetten zij den
kop

kop tusfchen de beenen, loopen tegens muuren en boommen, of zij fchoppen, slaan, gaan vallen en liggen en toonen alle tekenen van krankzinnigheid; dit noemt men de *kol krijgen* of *kolderen*, waarom men van een' mensch, dien men voor gek houdt, zegt dat hij *koldert*.

Het is bekend dat het Paerd een zeer mak, vriendlijk, goedaartig, gewillig, oplettend, leerzaam, verftandig en tevens een fier en moedig dier is; de dagelijfche omgang, welken men van jongs af met deeze dieren heeft, doet ons dagelijks zoo veele voorbeelden daarvan ontmoeten, dat het onnodig is 'er hier enige van te boek te ftellen.

Schoon 'er enige weinige Paerden zijn die kwaadaartig zijn en fchoppen en bijten, hetgeen hen egter door flagen wel af te leeren is, is het Paerd egter over het algemeen zeer mak: het leert zijn meester kennen en volgt hem als een hond, het kent zijn' eigen naam, als men het daaraan gewend heeft, en kooft op het geroep van zijn' meester toeloopt: het leert hem gehoorzaamen op het minfte teken: eene ligte drukking met den voet, als het bereden wordt is genoeg om het te beduiden of het moet galoppceeren dan draaven; eene ligte beweging met de hand aan den teugel, die aan 't gebit, dat het in den bek heeft, vast is, geeft het te kennen naar welken kant het zig wenden moet; ja het is zoo oplettend te maaken op zeer kleine tekenen, dat men het daardoor zeer aardige konstjens kan leeren. Hiervan ziet men fomtijds voorbeelden op onze kermiften; men vertoont daar Paerdjens, die op een horologie zien hoe
laat

laat het zij, hoe veele oogen men met dobbelsteenen geworpen hebbe en diergelijke meer. De aanschouwers verbeelden zig dat die Paerden dit werkelijk kunnen zien, maar dit is zoo niet: ziet hier het geheim. De meester laat het Paerd een horologie zien en vraagt het hoe laat het is, of hij laat het een worp dobbelsteenen zien en vraagt het hoe veel oogen 'er liggen; dit een of ander zal het paerd aanwijzen door zoo veel maalen met een zijner voorste pooten op den grond te stampen als het horologie uren en minuten aanwijst, of de dobbelsteenen oogen vertoonen. De meester, dit gevraagd hebbende, plaatst zig naast het Paerd; het Paerd dat, gelijk ik boven gezegd heb, niet vooruit, maar wel ter zijde ziet, ziet dan de meester zeer wel, schoon hij naast hetzelfde staat: het is geleerd, als de meester daar staat en hij het aanstoot, met den poot te moeten stampen en daarmede voorttegaan, maar het is ook tevens geleerd daarmede optehouden, zoo dra de meester zijn lijf wat over eene zijde laat overheffen. Zoo dra nu het Paerd de vereischte slagen op den grond gegeven heeft, laat de meester zagtjens zijn lijf wat ter zijde overheffen en het Paerd houdt op: dit teken heeft de meester, bij het onderwijzen van het Paerd, al minder en minder sterk gedaan; zoo dat die beweging nu voor het oplettend Paerd maar zoo gering behoeft te zijn, dat de aanschouwers het niet eens merken.

De Paerden leeren ook op een zeeker geluid te werken; men kan in de paerden-spielen zien hoe zij terstond, wanneer de muziek-marschen begint te spelen, die

die in de maat van de galop zijn, de galop op die maat aanneemen; men ziet hen minuetten op de maat dansen en veele andere konsten verrigten. Zeer wel verstaat ook het moedig oorlogspaerd het geluid van de trompet; het vliegt, zoo dra het dat hoort, in den strijd en laat zig, als het wel afgerigt is, noch door het gebulder van het kanon, noch door al het krijgsgedruisch affchrikken, maar strijdt, als het ware, met zijn' meester, en redt hem dikwijls door zijne vaerdige bewegingen het leven.

Hoe wel het Paerd dat geluid van de trompet en hetgeen, dat 'er mede verzeld gaat, onthoudt, blijkt uit het volgende voorval.

Een boer, een oud ruiters paerd gekogt hebbende, kwam daarmede door het Bosch naar den Hage rijden: de Ruiters van het Haagfche garnifoen waren juist bezig in de Koekamp te exerceeren. Het Paerd hoort de trompet en daarop zig zijn oud ambagt herinnerende, loopt het met den boer naar het Esquadron, plaatst zig in het gelid en gaat beneffens de andere paerden zwenken, hetgeen zeeker eene belagchelijke vertooning maakte.

De oplettendheid van een Paerd is zeer groot; een weg, dien het eens geloopen heeft, zal het gemaklijk weder vinden; aan een herberg, daar het eens gepleisterd heeft, wil het gaerne weder aanleggen; ik heb eens opgemerkt dat mijn Paerd met mij in eene stad koomende, daar het maar eens en zes maanden te vooren geweest was, uit zigzelve den weg naar den stal vondt,

daar

daar het, zulk eenen geruimen tijd geleden, gestald had.

Het is bijna onnodig te zeggen waartoe het Paerd gebruikt wordt; allerhanden arbeid is zijn werk, zoo edel als onedel, ploegen, draagen, trekken, in molens en andere werktuigen loopen, rijden zoo onder den man, als voor allerhanden soorten van rijdtuigen, in het kort, in alles, waartoe kragt vereischt wordt, is het de medehelper van den mensch; het maakt de kracht der legerbenden, in welke duizenden van die dieren gebruikt worden; het rijdt den vorst en den boer en dikwijls wordt het, na in zijne jeugd voor vorsten koetsen gebruikt te zijn, in zijnen ouderdom tot de de gemeenste diensten gebezigd; het is door zijne snelheid zeer dienftig op de jagt op groote dieren; het springt met zijnen ruiters over slooten en heggen en zwemt rivieren over.

Tot niets van dit alles weigert dit gewillig dier zich te laten gebruiken; ja het zal eer onder den arbeid bezwijken dan dien opgeeven; het zal zich eer voor zijn meester dood loopen dan blijven staan of gaan ieggen; het is zelfs vol naijver om tegens zijn gelijken uittemunten, waarvan men ook wedloopen aanregt, waarin men Paerden tegens elkanderen laat loopen.

Deeze wedloopen worden in verschillende landen op verschillende wijzen gehouden. Zonderling is het dat men te Rome de paerden los in het renperk laat loopen zonder ruiters 'er op; egter zegt men dat zij zeer volijverig tegens elkanderen rennen, om elkaâr den loef af te steeken. De wedloopen in Engeland en in de Bataafsche republiek, welke de voornaamste zijn, geschieden

met

met ruiters op de paerden. In Engeland, daar men zig zeer sterk toelegt om snelle paerden te hebben en daar men ook een ras rijdpaerden heeft, dat van Arabische Paerden affamt, maakt men veel werk van deeze wedloopen, en daar worden groote fommen geld op de paerden verwed; men rijdt aldaar al rennende en dus zoo hard als de Paerden loopen kunnen; in Nederland is eene andere foort van wedloopen met paerden in zwang, waarin de Paerden alleen draaven en niet galopperen; deeze zijn de harddraverijen, eene oefening, dit land alleen eigen, daar men Paerden heeft die in dezelve zeer uitmunten; het is bekend dat de prijs gewoonlijk in eene gouden of zilveren zweep bestaat.

Het is dan in deeze wedloopen dat men de snelheid van dit dier best kan afneeten, gelijk ook uit de weddingschappen, welke op den loop van een paerd in eenen zekeren gegeven tijd geschieden, en men kan zeggen dat een Paerd in die korte ritten (want zulk eenen snellen loop kan het niet lang uithouden) zoo snel als de wind loopt. Te Leeuwarden in het jaar 1797 eene harddraverij bijwoonende, heb ik met een seconde horologie afgemeeten in hoe veel tijd de harddravers het bepaalde renperk afliepen en ik bevond dat het Paerd, dat het snelst liep, honderd en tien roeden wegs afliep in den tijd van vijf en veertig seconden. Doch daar zijn harddravers, die veel harder loopen; daar is een Hollandsch harddraver geweest, die bekend was onder den naam van *Malle Jan* en die om zijn snel loopen zeer vermaard was, welke in eene minuut twee hon-

honderd roeden aftiep, terwijl het Paerd, welks loop ik heb afgemeeten, naar evenredigheid slechts honderd zes en veertig en twee derde roeden in eene minuut zou afgehoopen hebben. Zulke snelle harddravers eger als die Malle Jan koomen naauwlijks eens in vijf en twintig jaaren te voorschijn.

De Engelsche renners loopen nog veel harder, hetgeen natuurlijk is, wijl zij rennen en niet draaven en dus verre sprongen in hunnen loop doen; het renperk, dat men in Engeland daartoe gebruikt, is iets meer dan vier Engelsche mijlen lang; dit renperk werd door een allerbest rijdpaerd, dat om zijne snelheid vermaard was, in zeven en eene halve minuten afgehoopen, hetwelk, naar mijne berekening, welke ik meen naauwkeurig te zijn, twee honderd en vier of vijf en twintig rhijnlandsche roeden in elke minuut is, waarbij dan in aanmerking moet koomen dat deeze Paerden agtmaal zoo verre loopen als de onze en dus de rit veel langer zijnde, hunne kragten meer verspild worden; ook is het zeekeer, dat deeze Paerden in de eerste minuten harder loopen dan in de volgende.

Doch men doet in Engeland ook weddingenschappen op het snel loopen van paerden geduurende langer ritten, waarin die dieren ock eene ongelooflijke snelheid uitoefenen. Den 22 Julij van het jaar 1761 heeft een Engelsch paerd in negentien uren tijds 130 Engelsche mijlen afgehoopen, of 43 uren gaans, dat is omtrent twee en een derde uurs gaans in elk uur tijds: den 21 Februarij van datzelfde jaar liep een Engelsch

Paerd in twaalf uren tijds, 100 Engelfche mijlen, dat is $33\frac{1}{3}$ uren gaans of twee en drie vierde of bijna drie uren gaans in elk uur; en den 7 April van hetzelfde jaar liep een ander $17\frac{1}{2}$ Engelfche mijl af in 58 minuten en 45 feconden, dat is in minder dan een uur vijf en twee derde uren gaans.

Uit deeze drie voorbeelden kan men zien hoe veel de snelheid vermindert, als de rit lang is, wjl het laatste paerd anderhalf maal meer afliep in een uur dan het eerste, eene ongelooflijke snelheid ondertusfchen, welke met die van een' maatigen wind vergeleken kan worden en denzelven evenaart.

Om een nog duidlijker denkbeeld van deeze snelheid te geeven en dezelve eenigzints in het groot te doen kennen, zoo laat ons eens onderstellen dat een Paerd of een lighaam dat in beweging ware enen zekeren tijd nacht en dag in even zulk eene snelle beweging bleeve en dat het in eene regte lijn den aardbol konde rond loopen. De omtrek van den aardbol nu gerekend zijnde op 26280 Engelfche mijlen, tot 73 in een' graad, zou zulk een Paerd of een lighaam, dat altijd even zoo snel in eene regte lijn zoude blijven voortloopen, den geheelen aardbol rond gelooopen zijn slechts in den tijd van 61dagen, 6 uren en 25 minuten.

Daar is misfchien geen land in de waereld daar meer paerden gebruikt worden, naar evenredigheid van deszelfs grootte, dan in Nederland; de vlakheid van het land maakt dat men dezelve overal kan gebruiken waar men wil, de sterke oefening van den landbouw

houdt

houdt veele paerden bezig, gelijk ook de koophandel, en de welgesteldheid der inwooneren maakt dat 'er ook veele Paerden tot vermaak en weelde gehouden worden. In andere landen wordt een gedeelte van het werk, dat alhier door Paerden verrigt wordt, door Ezels en Muilzels gedaan; doch deeze dieren alhier niet in gebruik zijnde, vermeerdert zulks het getal der Paerden niet weinig. Van daar ook dat men in Nederland jaarlijks zoo veele aanzienlijke Paerdenmarkten houdt, daar eene menigte Paerden gekogt en verkogt worden, die egter voorheen nog aanzienlijker plagten te wezen; het is bij gelegenheid van deeze Paerdenmarkten dat de harddraverijen, waarvan ik hier boven gesproken heb, gemeenlijk gehouden worden, schoon 'er ook op andere tijden worden aangelegd.

In Engeland zijn ook zeer veele Paerden; men rekent derzelve getal in dat gantsche Rijk op een half millioen stuks: in Londen alleen, dat de grootste stad van Europa is, worden, zegt men, honderd duizend Paerden gevonden. Zoo men eens berekende het getal Paerden dat in Europa gevoed wordt, zoude hetzelfde al veele millioenen belopen, en hoe veele honderd duizenden van deeze worden alleen tot den oorlog of tot vernieling van de volkeren onderling aangefokt en gehouden; hoe veele graanen zouden 'er voor den mensch kunnen wasfen op de gronden, die nu alleen moeten bezaaid worden met voeder voor de paerden, die tot vernieling van het menschlijk geslacht gebruikt worden, en dan klaagt de mensch nog dat 'er geen brood voor allen, dat 'er armoede is!

Het vleesch van het Paerd is eetbaar en, naar men zegt, zeer smaaklijk, doch dit getuigenis zal veelal van den smaak der menschen afhangen; sommige zeggen dat het zoet en laf is, andere dat het zoo goed smaakt als osfen-vleesch; men zegt dat het, gerookt zijnde, zeer goed is; wat daarvan zij, deeze dieren worden in Europa niet dan bij tijden van nood geslagt om gegeten te worden. De Tartaaren maaken 'er meer gebruik van, gelijk ook de Arabieren; de melk is ook zeer goed en men zegt dat zij goed is voor teeringachtige; de Paerden die sterven worden hier te land aan de bulhonden gegeven, die dat vleesch met smaak verflinden. De mist van Paerden wordt op de zaai-landen, maar meer in de tuinen en moeslanden gebruikt en wel voornamelijk in de broeikasfen, om derzelver warme broeijing, ten einde vroege groentens en gewassen van heeter luchtstreeken uittebroeijen. De huid van het Paerd wordt tot een dun leder gebruikt, dat men voor overleder van schoenen en laarsen kan gebruiken, doch dat niet sterk is en de vogtigheid niet verdraagen kan; men maakt 'er ook het segrijn leder van, dat egter beter van de huid van den Ezel gemaakt wordt. Het hair van zijnen staert en maanen dient om zeeven van te vlegten, om matrassen stoel- en naaikussens te vullen en tot verscheiden andere gebruiken; de Fransche Dragonders draagen het in plaats van pluimen op hunne helmotten en in de Turksche Legers wordt een Paerden-staert aan eene lans gebonden als in de onze een standaart tot bijeenhouding van het krijgsvolk gebruikt.

DE HALVE EZEL, DE DSIGGETAI.

De Dsiggetai is een dier, dat gedeeltelijk naar een Paerd, gedeeltelijk naar een Ezel gelijk; met ooren, langer dan die van het paerd en korter dan die van den Ezel en eenen staert als die van den Ezel.

De naam *Dsiggetai* betekent eigenlijk *Lang-oor*, omdat dit dier vrij lange ooren heeft, welke naam egter den Ezel nog meer zou toekoomen. Men noemt het ook *halve Ezel* omdat het zoo zeer naar dat dier gelijk, dat sommige het voor een muil-ezel of het voortbrengzel van den Ezel en het paerd hebben aangezien. Het is egter eene op zigzelve staande soort van dier; het is schooner dan de Ezel, van de grootte als een middelmatig Paerd; zijn kop is een weinig lomp, zijne ooren staan op; zijne maanen zijn kort en staan recht op en zijn staert gelijk volkoomen naar dien van den Ezel; zijne hoeven zijn klein. Het is geelachtig bruin van kleur; de kop vaal, de maanen en staert zijn zwartachtig; langs den rug loopt een zwart bruine strook; in den zomer is hun hair kort en glad en in den winter lang en vlokkig.

Deeze dieren eeten gras en kruiden als de Paerden; zij leeven in troepen van twintig, dertig en somtijds van honderd stuks. Zij loopen zeer snel, zelfs, naar men zegt, nog sneller dan de wilde Paerden; men houdt hen voor ontembaar, zelfs al worden zij jong.

gevangen, dat echter misfchien nog niet genoegzaam beproefd is om als zeker aangenoomen te worden.

Elke troep van deeze dieren heeft een van dezelve aan het hoofd, gelijk de troepen wilde Paerden; als die geleider de jagers van verre ziet of ruikt, verlaat hij zijnen troep en gaat zien of 'er gevaar is; zoo dra hij dit befpeurt, geeft hij het feïn van de vlugt en alle gaan zij op den loop, maar wordt de geleider gedood, dan vlugt de troep uit malkanderen en de jagers zijn alsdan verzeekerd verfcheiden van dezelve te zullen kunnen fchieten.

Men vindt dit dier in de woeste landen van Rusland en in zekere ftreeken van Tartarije. Hun vleesch wordt bij de Mongolen, Tartaaren en Tongufen en andere natieën daaromtrent voor zeer lekker gehouden en het is ook om hen te eeten dat die volkeren op deeze dieren jaagen.

D E E Z E L.

De Ezel is een enkelhoevig dier, dat zeer veel naar het Paerd gelijk, zoo in als uitwendig; doch hij is kleiner, heeft langer ooren, korte maanen en een langer ftaert, die slechts aan het einde met lange hairen bezet is.

De Ezel heeft in alle zijne deelen zeer veel overeenkomst met het Paerd, maar over het geheel befchouwd is hij veel minder fierlijk en fraai; zijn voorkoomen is minder edel, minder moedig en fier; zijn gang
niet

niet zoo trotsch en fierlijk, zijn loopen niet zoo snel, in kort, zoo hij in zijne bijzondere deelen naar het Paerd gelijk, wordt hij door hetzelfde in het geheel van zijne gedaante verre overtroffen; ook wordt dit dier niet gebruikt tot vertooning of pragt, gelijk het Paerd, maar enkel tot den arbeid, waarin het egter een allernuttigst dier is. Ik zal deeze twee dieren hier nog eens kortlijk vergelijken.

De Ezel heeft den kop naar evenredigheid grooter dan het Paerd; zijne ooren zijn veel langer en zelfs zeer lang, in vergelijking van de meeste andere viervoetige dieren, en hij draagt die niet regtop, maar waggelende; zijne oogen staan dieper in den kop, en verder van malkanderen, en zijn kop is van vooren en ter zijden dik met hair bezet; zijn bovenlip is puntiger en als nederhangende; dit alles geeft den Ezel een grof, lomp aanzien en een voorkoomen van stomphheid en domheid. Zijne tanden zijn in getal als bij het Paerd, en hij verwisfelt dezelve als dat dier, zoo dat men den ouderdom van de Ezels ook aan het gebit kan kennen. Zijn dikke breede hals, zijn ingevallen borst, zijn scherpe gebogen rug en zijne hooge heupen en plat agterste, dat die fraaie rondheid, welke men in het Paerd waarneemt, ontbreekt, geeven dit dier eene onedele gedaante en houding.

De stem van den Ezel is een alleron aangenaamst gebalk, dat zoo wanluidend en valsch van toon is, en tevens zoo sterk, dat men, als men het voor de eerste reis onverwagt hoort, daarvan schrikt; het bestaat uit

een lang gefchreeuw *hi, ha, hi, ha, hi, ha, hi, ha*; met zeer hooge en fcherpe en zeer lange zwaare toonen, die elkanderen beurtelings volgen, verzeld van een zwaar gefteen of gezugt; de ftem van de Ezelin is fcherper en doordringender dan van den Ezel. Gelukkig laaten de Ezels dit mislijk gebalk niet dikwijls hooren; zij balken alleen als zij honger hebben, of fterk in minnedrift ontftooken zijn, die bij hen zeer fterk is.

De wilde Ezel, dien men den *Woud-Ezel* noemt, verfhilt in gedaante niet van den tammen, maar is grooter ook is hij fterker, en vlugger, zoo dat hij de Barbarijfche paerden in vlugheid evenaart, hetgeen de tamme Ezels niet doen. Hij is blaauwachtig graauw van kleur; deeze kleur hebben ook de tamme Ezels behouden; doch daar zijn ook aschgrauwe, witte, bruine, rosfe, zilverkleurige en alle hebben zij eene zwarte ftreep of kruis op de fchoft of boven de voorfte pooten. Men vindt egter geheel witte Ezels; een reiziger heeft zoodanige witte in de woestijnen van Afrika boven de Kaap de Goede Hoop gevonden; doch naardien hij dezelve niet heeft kunnen magtig worden, omdat zij zeer fchuw waren, is het mij onzeker of zij eene verfcheidenheid van den Ezel dan wel van den Zebra zijn.

De Ezel leeft omtrent zoo lang als het Paerd, dat is vijf en twintig of dertig jaaren; het wijfjen krijgt na elf en eene halve maand een enkel jong, en zoo zelden twee, dat men 'er nauwlijks voorbeelden van heeft; het zoogt het aan twee prammen, die tufchen de liezen ftaan.

De Ezel leeft, als het Paerd, van gras en kruiden, doch hij verkiest bij voorkeur die, welke de Paerden Koeijen en Schaapen laten staan, als de stekels en brandnetelen, zoo dat hij goedkoop te houden is; hij is zeer kiesch op het water en zal het niet drinken, als het niet klaar en helder is; hij steekt zijn neus niet in het water, gelijk de Paerden, waardoor hij ook minder onderhevig is aan de droes; en over het algemeen is dit dier die menigte van kwaalen en ongemakken niet onderworpen, welke het Paerd onderhevig is; het schijnt sterker van natuur te wezen. De Ezel slaapt nog minder dan het Paerd; hij gaat zelden leggen om te slaapen en niet of hij moet zeer afgemat wezen. Hij is minder gevoelig voor zweep·slagen dan het Paerd, omdat zijne huid dikker is, waarom hij ook minder gevoel heeft van het steeken der vliegen.

De Woud·Ezels of wilde Ezels leeven in groote troepen in de wildernissen; zij zijn in alle de zuidlijke landen van Afrika van Senegal tot China gemeener dan de wilde Paerden. In Tartarije vindt men dezelve ook in het wild; zij trekken jaarlijks in den herfst vandaar, in ontzaghelijke kudden, zuidlijk op naar Indie en Persie. Men vangt dezelve in strikken, die tot dat einde gespannen zijn, gelijk de wilde Paerden: Op de West-Indische eilanden en op het vaste land van Amerika zijn ook troepen van wilde Ezels, welke egter dat land niet oorspronkelijk eigen, maar 'er door de Spanjaarden gebragt zijn.

De Ezel is zoo sterk en taai niet als het Paerd,

waardoor hij ook niet over een zoo groot gedeelte van den aardbol verspreid is als het Paerd; hij kan meer hitte, maar minder de koude verdraagen dan dat dier. De Ezel is, even als het Paerd, oorspronkelijk uit de matig heete deelen van Asia; van daar heeft hij zig over de waereld verspreid tot daar het te koud voor hem wordt; zij schijnen eerst uit Arabie te zijn gekoomen, van daar in Egypte, van daar in Griekenland, uit Griekenland in Italie, vervolgens in Frankrijk, in Duitschland en toen in Engeland en eindelijk in Zweden, en in de Noordsche landen; schoon zij nu weinig in gedaante veranderd zijn, zijn zij egter verbasterd naar maate zij van de warme landen, waaruit zij oorspronkelijk zijn, naar koudere zijn verwijderd, voornamelijk in grootte; want zij worden naar het Noorden steeds kleiner en zwakker. Men kan dan over de grootte en fraaiheid der Ezels niet wel oordeelen volgens het verbasterd ras, dat wij in onze landen zien; maar moesten, om regt over den Ezel te oordeelen, eenen Arabischen of Persischen Ezel voor ons hebben.

Geen goedaartiger, geen geduldiger dier dan de Ezel; hij laat zig geduldig zwaar beladen, slaan en mishandelen zonder tegenweer te doen; hij laat alleenlijk, als men hem al te zwaar belast, den kop en de ooren hangen en, als men hem te veel plaagt, trekt hij zijne lippen op als of hij grijnsde; veel minder zal hij andere dieren eerst aanvallen; hij is lui en langzaam, zoo dat hij met slagen moet worden voortgedreven, want hij wordt verschopt, geslagen, mishandeld van ieder
een,

een, zelfs van de kleinste jongens, even gelijk al 'te geduldige lieden zelfs door die zwakker zijn dan zijzelven mishandeld worden. Hij heeft een goed gezigt, een voortreflijk gehoor en een uitmuntenden reuk, zoo dat hij zijn' eigen meester onder honderd menschen zal weder vinden.

Om te toonen dat de Ezel zoo leerzaam is als het Paerd in het aanleeren van konstjens en om hem gedeeltelijk te zuiveren van den blaam van domheid en lomphheid, welke men hem te laste legt, en die mischien zoo groot niet zijn als men doorgaans voorgeeft, zal ik hier verhaalen wat een reiziger zegt van een Ezel te Cairo gezien te hebben, met welken enige lieden, die kameelen, ezels en honden leeren dansen, omliepen. Een deezer spelers dan riep met luider stem dat de Sultan voorneemens was een groot gebouw op te laten rigten en dat hij dus alle de Ezels van Cairo nodig zoude hebben om kalk en steen aantevoeren: op deeze woorden liet de Ezel zig op den grond vallen, met de pooten om hoog en de oogen gesloten, als of hij dood was; de meester klaagde daarop over het verlies van zijn Ezel en verzogt dat ieder hem wat zoude geeven om eenen anderen te koopen. Toen hij het geld van de omstanders opgehaald had, zeide hij: *denkt niet, vrienden, dat de Ezel dood is; de fokkart weet dat zijn meester arm is en houdt zig slechts dood, opdat ik, wat geld opgezameld hebbende, hem voeder zoude kunnen koopen.* Zig tot den Ezel wendende, beval hij hem terstond opstaan; de Ezel bleef liggen, waarop hij hem herhaalde
flok-

stokslagen gaf; doch desniettegenstaande bewoog zig de Ezel niet: Hierop zeide de meester: *Weet, vrienden, dat de Sultan heeft laten bekend maaken dat al het volk van de stad morgen ogtend naar buiten moet gaan om eene statie te zien; alle de mooie en ordentlijke vrouwen moeten op fraaie Ezelen rijden, welken zij haver te eeten en lekker Nylwater te drinken zullen geeven.* Naauwlijks had hij deeze woorden gesproken of de Ezel sprong op en danste als van blijdschap; en (dus gong de meester voort) *nu heeft de Schout van ons dorp van mij deezen mijnen fraaien ezal ter leen gevraagd om 'er zijn oud lelijk wijf op te laten rijden.* Op deeze woorden liet de Ezel zijne ooren hangen en liep als of hij kreupel was. *Houdt gij dan meer van jonge vrouwtjens?* vroeg de meester den Ezel: hij knikte met zijnen kop. — *Wel nu, hier zijn 'er veele, welke behaagt u dan meest?* — Hierop liep de Ezel het gezelschap rond en hield stil bij eene vrouw, die 'er wel uitzag en raakte haar aan met zijnen kop. Toen sprong de meester op den Ezel en reed weg naar eene andere plaats. — Het is zeker dat een Ezel, om diergelijke kunstjens aanteleeren, die zeekerlijk op zulke tekenen steunen als ik bij het Paerd gezegd heb, niet zulk e en dom dier moet wezen.

Ondertuschen is de Ezel een allernuttigst dier en, zoo wij het Paerd niet kenden, zou veelligt de Ezel nu die achting genieten, welke het Paerd geniet, daar hij nu een veracht dier is, ten minsten bij de meeste volkeren; want het ontbreekt ook niet aan dezulken, bij welke de Ezel in achting is. In Maduré, een Koningrijk

rijk op het vaste land van Oost-Indie, drijft men die achtung weder wat verre: men vereert aldaar den Ezel zeer bijzonderlijk, en waarom? Deeze volkeren gelooven dat de zielen van de menschen, na hunnen dood, in lighaamen van dieren overgaan en zij zijn van meening dat alle de zielen van hunne edellieden in de lighaamen van Ezels verhuizen; naardien nu een Edelman (volgens deeze slaafsch denkende menschen) moet vereerd worden al is hij een Ezel, volgt daaruit dat de Ezel bij hen in veel aanzien moet wezen. Hij is handelbaar, zoo dat eene vrouw of een kind hem kan regceeren, geduldig en maatig; hij kost weinig van onderhoud, draagt de grootste zwaarte naar evenredigheid van zijne grootte van alle de viervoetige dieren en kan tot allerlei werk gebruikt worden. Men bereidt hem als een Paerd, hij rijdt zagt, host niet sterk en struikelt minder dan een Paerd; men spant hem voor karren en wagens, men laat hem in manden, die hem aan het lijf gehangen worden, allerlei goederen draagen; men zet hem voor den ploeg, in den molen, in het kort; daar is op het land bijna geen werk of men kan 'er den Ezel toe gebruiken; hij loopt eenen gestadigen tred, vordert wel langzaam, maar zal ook niet hollen: zijn gang is doorgaans een langzaam stap, doch hij kan ook zeer wel draaven en zelfs galoppeeren. De snelheid, waartoe hij in staat is, kan men uit het volgende beoordeelen. Op den 31 Mey van het jaar 1761 wierd 'er in Engeland, daar men op alles wedt, eene weddingschap aangegaan over het loopen van eenen Ezel, en men bevond dat dezelve voortgejaagd

jaagd zijnde, honderd Engelfche mijlen in den tijd van vier en twintig uren had afgelegd; nu hebben wij gezien dat een Engelsch paerd dienzelfden weg had afgelegd in den tijd van twaalf uren, zoo dat deeze Ezel dien weg in eens zoo veel tijd gelooopen had. Voor een Ezel is dit wel gelooopen; doch daar is nog veel onderscheid tusfchen dit loopen en dat van den Woud-ezel, welke men zegt, gelijk wij gezien hebben, dat zoo snel loopt als een paerd; doch men moet aanmerken dat de Ezels in Engeland, dat een te koud land voor hun is, zeer klein zijn.

De Ezel is ook nuttig na zijnen dood; het vleesch van de Woud-ezels is zeer goed om gegeten te worden; doch dat van onze ezels wordt voor flegt vleesch gehouden, en voor nog flegter dan dat der Paerden; doch naardien 'er volkeren zijn die het paerden vleesch zeer lekker vinden, zal men in enige landen het Ezels-vleesch ook wel met fmaak eeten. Men zegt dat men 'er goede gerookte worsten van maakt en dat die gerookte worsten, welke uit Italie koomen onder den naam van *Saucis de Bologne* en hier te land veel gebruikt worden, van Ezels-vleesch gemaakt zijn. Met de melk is het anders gelegen; de Ezelinnen melk wordt voor een zeer goed, gezond en fmaaklijk voedzel gehouden; zelfs is zij bekend als een uitmuntend middel in teering en andere ziekten en is als zoodanig zeer in achtting.

De huid van den Ezel wordt op verschillende wijzen bereid, en tot verschillende einden gebruikt; zoo maakt men 'er fchoenen van, zoo bereidt men het, (gelijk dat

dat der Muil-ezelen en paerden) tot dat leder, dat men *chagrijn-* of *fegrijn-*leder noemt, en dat tot het overtrekken van doosjens, kistjens en foudraalen gebruikt wordt; de puntjens welke op dat leder zijn, worden daarop gebragt door het opstrooien van mostert-zaad, dat 'er door de scherpte van zijn sap die oneffenheden op doet uitpuilen; zoo wordt het bereidt tot trommellen, welke op de trommelen worden gespannen en die zeer sterk moeten zijn om de harde slagen van het trommelen te wederstaan; zoo maakt men 'er zeeven van met gaten, om grof goed te ziften; zoo bereidt men het tot een dik parkement; dat men, met eene dunne laag pleister besmeert, tot zakbockjens of tafeltjens, waarop men schrijven kan, gebruikt. De beenderen worden tot fluitjens gedraaid, die zeer goed van klank zijn. Ik moet ook niet vergeeten te zeggen dat de mist van den Ezel zoo goed is als die der Paerden.

Het Muildier, de groote Muilezel.

In de historie van de Honden hebben wij reeds een voorbeeld gezien dat dieren van verschillende foorten, die niet zeer verre van malkanderen ingedaante en vorm afwijken, kij elkaër gebragt zijnde en te zaamen woonende, afgezonderd van die van hunne eigen foort, somtijds in minnedrift voor elkander ontflooken worden, paaren en jongen voortbrengen (*); ik heb zelfs van

ZOO-

(*) I. Deel bladz. 249.

zoodanig eene *honden-wolvin*, van eenen hond en eenen wolvin geboren, de afbeelding en beschrijving gegeven (*) en ik heb bij die gelegenheid opgemerkt dat zulke halfslachtige dieren meer naar hunne moeder dan naar hunnen vader gelijken. Een zeer treffend voorbeeld van deeze vermenging van verschillende soorten vindt men in de Muilezels, en wel treffender, omdat de dieren, daaruit voortspruitende, van zulk eene ongemeene nuttigheid gevonden worden, dat men dezelve in sommige landen bij menigte aanfokt; het dier is dan te gewichtig en bestaat te menigvuldig dan dat ik 'er hier niet in een afzonderlijk artikel van zoude gewag maken, schoon hetzelve geen natuurlijk dier is, in den wilden staat niet, of zoo ja, dan nog allerseldzaamst en als eene afwijking van de Natuur bestaat, die geen stand houdt, maar in de volgende geslachten weder verdwijnt, maar veel eer als een voortbrengsel van 's menschen overleg, van 's menschen bestier van en heerschappij over die dieren kan beschouwd worden.

Daar zijn tweeërleie soorten van Muil-Ezels; de eerste is die, welkers moeder eene Merrie en welkers vader een Ezel is; het is de groote Muil-Ezel, dien ik tot onderscheiding liever het *Muildier* of de *Muul* noem; de tweede de kleine of eigenlijke *Muil-ezel*, uit eene Ezelin geboren en wiens vader een hengst is, het is van den eersten of het Muil-dier dat ik in dit artikel zal spreken.

Het

(*) Deel. bladz 232, Pl. VII. Fig. 3.

Het Muil-dier is dan een halfslachtig eenhoevig dier, van eene Merrie en eenen Ezel geboren, dat naar het Paerd en den Ezel gelijk, maar meer naar het Paerd.

Dit dier heeft indedaad zoo veel van de gedaante van het Paerd, dat men het in den eersten opslag voor een Paerd zou groeten; doch wanneer men het wat nader beschouwt, ziet men weldra het onderscheid. Het is van de grootte van het Paerd, zijne moeder; zijn hals is gevuld, zijn rug breed en zijn agterste rond, als bij het paerd; de kop van het Muil-dier gelijk niet volkoomen naar dien van het Paerd en ook niet volkoomen naar dien van den Ezel; maar is korter en dikker dan de kop van het Paerd. De ooren van het Muil-dier zijn langer dan die van het Paerd en korter dan die van den Ezel. Zijne maanen zijn korter dan die van het Paerd, maar wat langer dan die van den Ezel. Zijne pooten zijn dor, zonder vleesch, als van den Ezel. De staert gelijk meer naar dien van den Ezel dan naar dien van het Paerd, naardien hij bijna kaal is en niet gelijk bij het Paerd uit lange hairen bestaat. De Muil-dieren zijn gemeenlijk zwart of bruin van kleur.

Het Muil-dier is een zeer sterk dier, minder snel dan het Paerd in zijnen loop, maar al zoo sterk; doch het is wat koppig en slug. Men gebruikt hetzelfde voor rijdtuigen, om zwaar beladen wagens te trekken, om in molens en voor den ploeg te loopen, om lasten te draagen, en om op te rijden; het wordt voornamelijk gebruikt om steile bergen overtetrekken, omdat zijn stap zoo zeker is, dat het nooit struikelt; de steil-

ste rotsen klimt het zonder vrees op, langs de smalste padjens, die met hobbelige steenen bezaaid liggen en loopt somtijds zoo dicht langs den steilen kant, dat een gedeelte van zijnen last over eenen afgrond hangt, die duizenden voeten hoog is; dit doet het Muil-dier zonder struikelen, zoo dat men 'er gerust op gaat zitten, of zig door twee muil-dieren in een draagstoel laat draagen; even behendig klimmen zij die hooge steile bergen weder af, zonder te vallen, terwijl een val voor hun en den reiziger onfeilbaar doodlijk zoude wezen. Deze Muil-dieren worden gewoonlijk fraai opgetuigd met roode pluimen, zoo op hunnen kop als boven op den last, dien zij draagen.

Men vindt het Muil-dier in Frankryk, Spanje en in het algemeen in alle landen daar de Ezels en Paerden gemeen zijn; in Spanje, daar de Muil-dieren en Muil-ezels menigvuldig gebruikt worden om op te rijden en voor de rijdtuigen, zelfs voor koetsen, te spannen, heeft men 'er geheele stoeterijen van, en men is 'er zeer keurig op; in Nederland, daar men weinig of geene Ezels vindt, is dit dier bijna niet bekend.

De kleine Muil-ezel, de Muil-ezel.

Wijl ik het voorige dier het *Muil-dier* genoemd heb, zal dit dier eigenlijk de *Muil-ezel* moeten heeten.

De Muil-ezel is een halfslachtig enkelhoevig dier van
eene

eene Ezelin en eenen Hengst geboren, dat naar den Ezel en het Paerd gelijk, maar meer naar den Ezel.

De Muil-ezel is veel kleiner dan het Muil-dier en wat grooter dan de Ezel zijne moeder; het gelijk veel meer naar den Ezel dan naar het Paerd in zijne algemeene gedaante; hij heeft eenen dunnen hals en eenen scherpen rug als de Ezel; de kop van den Muil-ezel is langer en minder dik dan die van den Ezel. De ooren zijn korter dan die van den Ezel, maar langer dan die van het Paerd; hij heeft zeer korte maanen, maar zijn staert gelijk meer naar eenen Paerden-staert dan de staert van het Muil-dier en van den Ezel; de pooten van den Muil-ezel zijn meer gevleescht dan die van den Ezel, waarin hij dus naar zijn' vader het Paerd gelijk. De Muil-ezels zijn graauw van kleur en hebben den zwarten streep op de schoft gelijk de Ezels, waarin zij dan ook wederom hunne moeders gelijken; het zijn over het algemeen vrij fraaie dieren.

De Muil-ezels, niet zoo sterk zijnde als de Muil-dieren, worden ook tot minder zwaar werk gebruikt; men spant dezelve voor rijdtuigen en voor ligt gelaaden wagens en men gebruikt hen om op te rijden.

Zij worden in dezelfde landen als de Muil-dieren en even min in het Bataafsch Gemeenebest gevonden.

Zoo heeft dan, zal men zeggen, de mensch, door het Paerd en den Ezel tam te maaken en dezelve van hunne soort afgezonderd bij malkanderen te zetten, hen aan malkaer te gewennen, en met den anderen te laten paaren, eene nieuwe soort van dieren voottgebragt,

die in de Natuur niet bestond, en waarvan hij, om zoo te zeggen, de schepper is. Aldus, zal men verder zeggen, kunnen 'er vreemde rasfen ontstaan, en de dieren van hunne oorspronkelijke soorten ontaarten; welk eene verwarring kan dat niet in de soorten baaren! — Maar neen, de alwijze eerste oorzaak van alles heeft in het verordnen der Natuur beter zorg gedraagen voor het in stand houden der soorten en tegens die verwarring, welke 'er uit zulk eene strijdige vermeniging zoude kunnen ontstaan; en om dit (dat van een groot belang is te weten) nader te bewijzen, ben ik verplicht nog kortlijk de volgende aanmerkingen te maaken omtrent een onderwerp, waarover meer te zeggen zoude wezen dan het bestek, dat ik mij voorgeschreeven heb, kan toelaaten.

Ik merk dan vooreerst aan dat in de natuur, in het wild, de paaringen van verschillende soorten van dieren met elkanderen allerzeldzaamst zijn en zelfs zoo zeldzaam, dat men bijna kan zeggen dat zij nooit gebeuren; de trek, welke de Natuur elk dier tot zijne eigen soort ingeschaapen heeft, is te sterk dan dat de dieren daar ligtlijk van zouden afwijken; daar moeten dan eene menigte omstandigheden te zaamen loopen om een manlijk dier te noopen zig bij een wijfjen van eene andere soort dan de zijne te voegen en een wijfjen overtehaalen om de liefkozingen van een mannetjen van eene andere soort te dulden. Hiertoe behoort dat de dieren door overvloed van voedsaam voeder sterk tot minnedrift aangeprikkeld worden, dat zij geene van
de

de andere kunne van hunne eigen foort bij zig hebben, dat zij gewoon zijn, en wel zedert langen tijd, met eene van de andere kunne van eene andere foort dan de hunne omtegaan en daar gemeenzaam mede geworden zijn, dat dat dier van die andere foort ook in datzelfde geval is van niet met een dier van z'ne eigen foort te kunnen paaren, dat zij veel overeenkomst met elkanderen hebben in lichaamsdeelen, zoo dat 'er over het geheel weinig verschil is, gelijk bij den Ezel en het Paerd; alle, gelijk men ziet, omstandigheden, die allezeldzaamst in het wild kunnen te zaamenloopen; en al worden die omstandigheden in den Natuurstaat al eens gevonden, dan nog zullen die vereenigingen veel minder vrugtbaar zijn dan vereenigingen van dieren van dezelfde foort met elkanderen; daar zullen dan ook in het wild weinig of geene halfslachtige dieren geboren worden en, wanneer men wilde dieren vertoont onder den naam van halfslachtige dieren, moet de waarheid daarvan zeer verdagt zijn en niet aangenoomen worden voor het dier door eenen kundigen natuurkenner wel onderzocht is. Doch zoo het al gebeurt dat 'er halfslachtige dieren geboren worden, dan nog heeft de Natuur gezorgd dat die verbastering niet verre gaan kan of niet lang stand kan houden, door dezelve bijna onvrugtbaar te maaken. Ik zeg *bijna*, want zij zijn het niet geheel, men heeft voorbeelden dat halfslachtige dieren jongen voortgebracht hebben, en bij sommige gebeurt het dikwijls, maar dan moet zulk een halfslachtig dier weder gepaard zijn met een natuurlijk dier; en dat

dier, dat daar van koomt, weder met een natuurlijk dier gepaard zijnde, zal nog ligter en meer jongen krijgen, die dan ook wederom meer naar het oorspronkelijk natuurlijk ras zullen gelijken. Bij voorbeeld: een Muil-dier met een Muil-dier, of een Muil-ezel met eene Muil-ezelin, of een wijfjen van een Muil-dier met een Muil-ezel gepaard zijnde, of eene Muil-ezelin met een Muil-dier, dat is een halfslachtig dier met een halfslachtig dier zijn deeze huwelijken zoo onvrugtbaar, dat ik niet weet dat 'er voorbeelden zijn dat zij ooit jongen voortgebragt hebben. Maar wanneer een Muil-dier gepaard wordt met eene Ezelin of met eene Merrie, of een wijfjens Muil-dier met eenen Ezel of een Hengst, of een Muil-ezel met eene Ezelin of eene Merrie, of eene Muil-ezelin met eenen Ezel of een hengst, zullen deeze huwelijken somtijds, maar tog zeer zelden, en slechts in warmelanden, vrugtbaar zijn. Voorbeelden van de vrugtbaarheid van alle deeze agt-huwelijken heeft men niet, doch van enige heeft men enkele voorbeelden. In het jaar 1769 heeft een wijfjens muil-dier op St. Domingo een jong voortgebragt, waarvan de vader waarschijnlijk een Ezel was, en in Spanje is een wijfjens Muil-dier geweest, dat vijfmaal een jong heeft voortgebragt, waarvan een Hengst de vader was. Men heeft ook op St. Domingo een voorbeeld gezien dat een wijfjens Muil-dier met een Ezel gepaard zijnde, een jong heeft voortgebragt. De mannetjens Muil-dieren en Muil-ezels heeft men tot nog toe onvrugtbaar gevonden. Hier uit nu ziet men

men dat dit tweeflachtig dieren-soort niet wel stand kan houden en dat zij onmogelijk in den natuurstaat of in het wild zoude stand houden, al liet men eene partij muil-dieren en muil-ezels van beiderleie kunnen in het wild loopen.

Behalven het Muil-dier en den Muil-ezel spreekt men nog van andere diergelijke tweeflachtige dieren, die *Jumarts* genoemd worden; men maakt gewag van drieërlei; het eerst zou voortspruiten van eenen Ezel en eene Koe; dit zou den kop en den staert als eene koe hebben, maar een enkelhoevig dier zijn, als de Ezel, zonder hoornen. Het tweede zou voortkoomen van eenen Stier en eene Merrie; het derde zou het voortbrengzel zijn van den Stier en de Ezelin. Men is egter niet zoo volkoomen verzeekerd dat deeze dieren ooit bestaan hebben dat alle twijfeling des aangaande zoude weggenoomen zijn en zoo deeze feiten waarheid zijn, moeten de gevallen zeer zeldzaam geweest zijn.

DE KAAPSCHE EZEL, DE GESTREEPTE
EZEL, DE ZEBRA.

(Pl. XXV, Fig. 1, het mannetjen.)

De Zebra, die ook de *gestreepte Ezel* en omdat wij dien van de Kaap de Goede Hoop kennen, de *Kaapsche Ezel* genoemd wordt, is een enkelhoevig dier, dat in vorm en gestalte, zeer veel gelijkenis met den Ezel en met het

Paerd heeft; het mannetjen en wijfjen zijn beiden zeer fraai, doch verschillend, zwart en wit gestreept.

De Zebra is van de grootte van een middelmatig Paerd; hij gelijkt in gestalte naar het Paerd en den Ezel, maar meer naar den laatsten, zoo dat men hem, wat de gedaante aangaat, ligtelijk voor een schoonen Ezel zoude houden; doch bij den Zebra is alles ronder, fraaiër en sierlijker dan bij den Ezel: zijne ooren zijn even groot, zijne maanen even kort, zijn staert is eveneens, gelijk ook de tanden:

Maar waarin de Zebra den Ezel, het Paerd en inderdaad alle andere viervoetige dieren overtreft is de fraaiheid van zijn hair, dat met zeer sierlijke streepen praalt; deeze streepen loopen van boven naar beneden op het lijf en omringen de pooten en den hals; het zou vergeefsch zijn door woorden de netheid en verdeeling van deeze streepen over het geheel dier te willen beschrijven; de afbeelding zal daarvan een beter denkbeeld geven, schoon nog zeer onvolmaakt, want, om alle de schoonheid daarvan te doen zien, zou men het dier aan alle kanten moeten afbeelden. Deeze streepen zijn beurtlings zwart en wit, en min of meer breed, en het donker zwart derzelve steekt heerlijk bij het blinkend fneeuw-wit af, dat egter hier en daar eene vaa'e tint heeft, gelijk een schilder 'er aan zou geeven, om het geheel meer warmte bijtezetten; deeze streepen, vooral in het mannetjen loopen niet verward in elkanderen, maar zijn met de grootste regelmaatigheid geschikt, verdeeld en getrokken, zoo dat zij eene aller-
be-

behaaglijkste vertooning voor het oog maaken, die den Zebra met regt een pronkstuk van de Natuur mag doen noemen.

Het wijfjen van den Zebra is gestreept als het mannetjen, doch met enige verscheidenheid, die niet minder fraai is; de witte streepen en het wit van den buik en de pooten zijn helderer, witter en blinkender dan bij het mannetjen; de kop en hals zijn op eene zeer fraaie wijze gestreept, gelijk ook het lijf tot op de ribben en tot aan het begin van de agterste pooten; daar houden de streepen op; doch aldaar ziet men fraaie ronde zwarte vlakjens op eenen witten grond; de buik en pooten zijn wit en niet gestreept, gelijk ook de staert.

Men vindt egter eene verscheidenheid van dit dier, die, in plaats van zwarte banden op eenen witten grond, rosachtig bruin is, met zeer weinige breede streepen, die witachtig en flaanw gekleurd zijn; bij sommige is de kleur zelfs eenvormig ros-bruin met weinig te onderscheiden streepen.

Het geluid van den Zebra verschilt veel van het balen van den Ezel en gelijkt meer naar het blaffen van eenen grooten bulhond: een reiziger zegt dat dat geluid juist zoo is als dat van een' fleen, die op het ijs gemeten wordt, zoo dat het ook niets minder dan aangenaam is.

De Zebras leeven bij troepen in de wildernissen; zij zijn schuw, zeer vlugge en levendige dieren, die wild gevangen zijnde, niet gemakkelijk te temmen zijn, wijl zij koppig en wêrbarstig blijven; men zegt egter

dat die, welke estener van kleur zijn, van welke ik zoo even sprak, makker te maaken zijn en zig gemaklijker laaten berijden en voor rijdtuigen spannen; het is egter te denken dat deeze dieren, als zij van jongs af in slavernij waren, beter tam zouden kunnen gemaakt worden, doch dit moet met overleg geschieden. Een inwooner van de Kaap niet verre van de stad had eens enige laaten opkweeken en temmen; doch hij had de onvoorzigtigheid van hen alle te gelijk voor zijne koets te spannen, schoon zij het trekken nog niet gewoon waren; dit had natuurlijk het gevolg dat het hebben moest; de Zebras gingen met de koets en den heer 'er in op hol; dit benam anderen de lust om zulks te beproeven, schoon het, met meer voorzigtigheid overlegd zijnde, denklijk wel gelukt zoude zijn die dieren tot trek-dieren te maaken.

De wilde Zebras vindt men noch in Europa, noch in Asia, noch in Amerika; zij worden natuurlijk alleen gevonden in Afrika, namelijk in de Koningrijken Congo, Loango, Majambo en Abysinie en in de landen van de Kaap de Goede Hoop, daar zij buiten deeze landen gevonden worden, daar zijn zij overgebragt; het is van de Kaap de Goede Hoop dat men somtijds in Holland Kaapsche Ezels heeft gekregen; dus is 'ereengeweest in de diergaarde van den Prins van Oranje, hij was een mannetjen; het heugt mij over verscheiden jaaren een wijfjen op eene kermis in Holland gezien te hebben.

De Zebra is een dier op zigzelf, en geen Ezel, gelijk

lijk sommige door de gelijkenis van deze twee dieren gedacht hebben, en gelijk men verkeerdlijk uit zijnen naam zoude vermoeden. Men heeft willen beproeven of deze dieren met elkanderen zouden paaren; ten dien einde heeft men in Engeland eens eenen ezels bij eene wijfjens Zebra gezet, maar zij wilden niet aan malkanderen gewennen; wat had men te doen? Men gebruikte eene list om het wijfjen te bedriegen; men schilderde den Ezels met zwarte streepen als of hij een Zebra ware; dit gelukte: het wijfjen nam hem voor haaren man aan en zij teelden een jong, dat een mannetjen was en naar den Zebra geleeke.

De Hottentotten en andere Afrikaanen eeten het vleesch van den Zebra, dat denklijk zoo goed als dat van den Ezels zal wezen; zoo het dier hier gemeener ware, zou men zijne huid waarschijnlijk met nut kunnen gebruiken, die nu als eene fraaije zeldzaamheid in de kabinetten bewaard wordt.

D E K W A G G A .

(Pl. XXV, Fig. 2, het mannetjen.)

Ziet hier wederom een dier, dat naar den Ezels en zelfs door streepen op zijn hair naar den Zebra gelijkt; het is de Kwagga.

De Kwagga is een enkelhoevig dier, in vorm en gestalte zeer veel naar den Ezels en naar den Zebra gelijkende, en
waar

waarvan het mannetjen en wijfjen aan den kop, den hals en de borst gestreept zijn.

De Kwagga is kleiner dan de Zebra en gelijk in gedaante en in de bijzondere deelen, waar onder ook de tanden, zeer veel naar denzelven; doch zijn kop is enigzins anders, vooral is de neus meer hol, de ooren zijn korter dan die van den Zebra; de smoel is zwart; de kop bruinachtig wit en fraai gestreept met zwarte streepen, zijn hals en zijn lijf zijn donker bruin met zwart gestreept op eene zeer sierlijke wijze; van de schouderen af beginnen de streepen korter te worden, steeds verkortende, verdwijnen zij eindelijk aan den buik; tuschen de streepen is het bruin ligter; onder aan het lijf en aan de dijen en pooten is het dier wit; zijn staert, die wat plat is, is ook met witte haren bezet; het hoorn van zijn' hoef is zwart, en zijn hoef gelijk meer naar dien van een Paerd dan naar dien van een Zebra. In kort, dit dier, alshoon niet zoo fraai zijnde als de Zebra, is egter ook fraaier dan de Ezel en kan met regt als den Zebra zeer nabijkoomende onder de schoone viervoetige dieren gerekend worden. Het wijfjen van den Kwagga is eveneens getekend als het mannetjen, doch het laatste is frisfer en levendiger van kleur.

De stem van den Kwagga is eene soort van schielijk op elkanderen volgend geblaf, waarin men dikwijls het geluid *kwag, kwag* hoort, hetwelk zeekerlijk aanleiding gegeven heeft dat de Hottentotten het dier den naam van *kwagga* gegeven hebben.

De

De Kwaggas leven in de wildernis bij troepen dikwijls van meer dan honderd, waaronder men nooit een Zebra ziet, een bewijs dat deeze dieren twee onderscheidene soorten van dieren uitmaaken. Zij zijn schuw en vlug; maar de Kwaggas zijn gemaklijker te temmen dan de Zebras, zoo dat de boeren aan de Kaap hen dikwijls voor hunne wagens spannen. Een reiziger zegt aldaar eenen Kwagga met paerden voor eenen zelfden wagen te hebben zien trekken; zij zijn sterk; maar bijten en schoppen wel eens; als de honden hen plaagen, geeven zij hun trappen en grijpen hen zelfs somwijlen met hunne tanden; de hyenas durven hen niet aantasten, zoo dat zulk een dier, bij de Paerden in de weide loopende, een zeer goede wagter voor hun zoude wezen.

Dit dier leeft, zoo veel ik weet, in het wild nergens anders dan in het zuidlijk gedeelte van Afrika boven de Kaap de Goede Hoop en wel in het land der Kafferren; het is egter waarschijnlijk dat het hooger op in Afrika ook zal gevonden worden. In Europa, Asia en Amerika is het nooit in het wild gezien. Het is ook zelden naar Europa overgebracht en het is zelfs maar zints weinig jaaren dat het dier in Europa bekend is geworden. In Holland, daar men het gemaklijkst hadde kunnen overbrengen, is het, zoo veel ik weet, nooit geweest, maar in het jaar 1787 heb ik eenen leevenden Kwagga in de diergaarde van den Koning van Frankryk te Versailles gezien, die mogelijk de eenigste is, welken men ooit in Europa heeft overgebracht, hij was zeer mak.

Het

Het vleesch van den Kwagga wordt door de Hottentotten gegeten, maar smaakt den Kaapfchen boeren niet, omdat het te laf is.

Hier mede heb ik alle de bekende enkelhoevige dieren beschreven, uitgezonderd eene soort van zwijn, wiens klauwen onverdeeld zijn en die hier agter volgt. Zij zijn, gelijk men gezien heeft, niet veele in getal, en hebben onderling vrij veel gelijkenis in lighaamsgehalte. Thans zal ik tot een van de grootste der viervoetige dieren overgaan.

DE HIPPOPOTAMUS OF HET RIVIER-
PAERD, HET NYL-PAERD, OF DE
ZEE-KOE.

(Pl. XXV, Fig. 3, het mannetjen.)

Men ziet uit dit bovenschrift dat dit dier verscheiden vrij veel van malkanderen verschillende naamen heeft ontvangen; het heet de *Hippopotamus*, dat in het Grieksch het *Rivier-Paerd* betekent; deeze naam is het denklijk gegeven naar het geluid dat het maakt, hetwelk enigzints naar het gebriesch van een Paerd gelijkt, en omdat het zig veel in de rivieren onthoudt; men heeft het het *Nyl-Paerd* genoemd, omdat het oudstijds in de rivier de Nyl zeer gemeen was, of wel omdat de Egyptenaars hetzelfde als een zinnebeeld van die rivier afbeeldden; men noemt het ook de *Zee-Koe*, omdat het ook vooraan in zee zwemt en iets van de gedaante van eene Koe heeft; eindelijk draagt het bij sommige ook den naam van den *Behemoth*, omdat men meent dat dit het dier is dat in de H. Schrift met dien naam bedoeld wordt.

De Hippopotamus is een zeer groot, zwaar, lemp kruیدن eetend dier, zeer laag op de poeten en zeer dik van lijf, dat op het land en in het water leeft.

Ik heb reeds in de Historie van den Rhinoceros met een woord van dit dier gewag gemaakt, als onder de
groot-

grootste viervoetige dieren van den aardbodem behorende, (*) en inderdaad de Hippopotamus evenaart in zwaarte en grootte, schoon niet in hoogte, den rhinoceros en zelfs bijna den olifant, vermits hij tot vier of vijfduizend ponden weegt; het is een monsterachtig dier, dat zoo zwaar is als vijf of zes zwaare osfen.

De Hippopotamus is zeer log van gestalte; zijn dik, zwaar, rond ligchaam, op vier dikke pooten rustende, die zoo kort zijn dat hij bijna met zijnen buik den grond raakt, en zijn lelijke monsterachtige groote kop geeven hem een voorkoomen van traagheid en lomtheid, en hij heeft niets sierlijks, niets behaaglijks. Zijn lijf is zoo dik en rond, dat men hem, als hij dood is, als eene groote ton kan voortrollen, waarin de korte pooten niet zeer hinderlijk zijn: zijn kop is monsterachtig van gedaante; zijn muil is zeer groot en breed, zoo dat zijne ontzagchelijke tanden en slag-tanden, als hij den-zelven gesloten houdt, niet zichtbaar zijn; maar opent hij dien, dan vertoont zig zijn holle bek vreeslijk als eene spelonk, waarin vervaarlijke tanden uitsteeken. Hij heeft gewoonlijk zes en dertig tanden en kiezen: zij bestaan uit de volgende: vier snijdtanden in de bovenkaak en vier in de onderkaak, de eerste staan regt naar de laagte twee aan twee van elkanderen afgezonderd en vrij verre van elkanderen, maar de laatste staan regt vooruit als liggende, en de middenste zijn zeer lang;

twee

(*) I Deel bladz. 135.

twee hondstanden in de bovenkaak en twee in de onderkaak, die regt staan, van welke die in de onderste zeer groot zijn en zeer krom loopen; zij zijn schuin afgesleten (dit zijn zijne slagstanden) twaalf kiezen in de onder- en twaalf in de bovenkaak, zes ter wederzijden; doch men heeft gezien dat sommige Rivier-paerden agt en twintig en zelfs twee en dertig kiezen hadden; van deeze dieren moet dan het een meer kiezen hebben dan het ander, of, dat waarschijnlijker is, zij moeten, als zij jong zijn; minder kiezen hebben dan wanneer zij ouder zijn geworden. De snijdtanden en vooral de onderste honds- of slagstanden zijn zoo hard van zelfstandigheid, dat men 'er met een vuurslag vonken uit kan slaan. Men denkt dat dit de reden is, waarom de oude schrijvers, die dit dier beschreven hebben, gezegd hebben dat het uit zijnen muil vuur spuwde. De lippen zijn zeer groot en rond en met bosjens dik hair bezet; de tong is van vooren zeer stomp en scheef naar den kant daar het dier het meest kaauwt.

De ooren staan als op eene verhevenheid zoo dat 'er rondom plooiën om zijn; zij zijn zeer klein; de oogen zijn ook zeer klein naar de grootte van het dier, gelijk ik reeds in de beschrijving van den Rhinoceros opgemerkt heb dat bij alle grootte dieren plaats heeft, (*) de neusgaten loopen schuinsch naar beneden en hebben

eene

(*) I. Deel bladz. 137.

eene kleine opening, de pooten zijn kort, lomp en dik en eindigen alle in vier vingers met groote nagelen voorzien; de staert is kort en dik en aan het eind staan enige lange stijve haren; het heeft twee tepels, die in de liezen geplaatst zijn. Het dier heeft geene maanen en is glad van huid en niet, gelijk bijna alle de viervoetige dieren, met hair bedekt; alleenlijk ziet men hier en daar op het vel een weinig hair, maar bijna niets op de ribben, buik en pooten; het is donker bruin of zwartachtig van kleur; zijn vel is zeer dik en heeft op den rug wel een duim dikte. Het mannetjen van dit dier gelijkt in gestalte en bijzondere deelen volkoomen naar het wijfjen, maar is een derde grooter. Het wijfjen krijgt slechts een jong tegelijk, dat het op het land werpt, zoogt en, zoo dra het gaat loopen, leert zij hetzelfde te water gaan en op het minste gerugt de vlugt in de rivier neemen. Men zegt dat zij haar jong ook in het water te zuigen geeft. Het geluid, dat de Hippopotamus maakt, is zeer luid en doordringend; het is gedeeltelijk een geknor als dat van den Buffel en gedeeltelijk een gebriesch als het gebriesch van een Paerd; een reiziger, die dit geluid dikwijls gehoord heeft, tragt het dus uittedrukken: *hörch, hörch, hoo-hoo*, de beiden eerste woorden langzaam, heesch, maar doordringend en beevend, het derde *hoo-hoo* zeer schielijk en genoegzaam briefchend. Men kan het zeer verre hooren.

Het Rivier-paerd leeft alleen van gras en kruiden en denklijk grootendeels van bladeren, biezzen, riet

en waterplanten, wortelen van boomen en planten en diergelijke; men heeft wel gedacht, omdat dit dier te water gaat, dat het visfchen najaagt, om dezelve te eeten; doch dit is niet waar, het zou zeer kwalijk gefchikt zijn om visfchen te vangen, naardien zijne grootte en zijne gedaante het de nodige bekwaamheid doet ontbeeren om snel door het water te fchieten; ook heeft men in de maagen van die, welke men geopend heeft, geen visch, maar wel bladeren, riet en takjens gevonden. Hij eet ook rijst, tarw en andere graanen, als ook fuiker-riet en al'erhande peul- en andere vrugten; dat een zoo groot dier, als het in fuiker-plantagieën of rijst of graan-velden kooft, in dezelve eene vreeslijke verwoefting moet aanregten laat zig ligtlijk van zelf begrijpen; hij drinkt zoet water, want, fchoon hij zig fomtijds in baaien van de zee, of aan de monden van de rivieren onthoudt, gaat hij evenwel aan wal om zoet water te drinken.

Dit dier is geen halfslachtig dier, het leeft eigenlijk op het land, maar het onthoudt zig gaerne in het water; daar het in de heete landen, waar het zig bevindt, dekoelte geniet; het is dan meest den geheelen dag in de rivier, daar het zig op den bodem onthoudt van tijd tot tijd boven koomende en den kop of den neus boven water uitfteekende om adem te haalen; des nachts gaat het aan wal om in de velden te graazen en zijn voedzel te zoeken; het gaat om te flapen op moerasfige plaatfen en in biezen en riet-velden leggen, daar men het niet gemaklijk kan naderen; het loopt niet zeer snel op het

land, maar heeft in het water eene vaerdigheid, welke men bezwaarlijk van zulk een log dier zou vermoeden. Het leeft niet bij troepen, maar egter onthoudt het mannetjen en het wijfjen zig gemeenlijk bij malkanderen.

Hoe groot, hoe vreeslijk dit dier ook op het gezicht, van welk een verschriklijk gebit het ook voorzien zij, het is egter noch voor den mensch, noch voor andere dieren te vreezen; van gewasfen leevende tast het geene andere dieren aan; het is zeer wel te temmen en het tragt nooit te bijten. Als het gejaagd wordt, vlugt het liever dan zig te verweeren en, naardien het zig niet verre van het water onthoudt, springt het fluks in de rivier en zweemt verre onder water weg, alvorens het weder te voorschijn koomt; doch als men het kwetst, wordt het grimmig, maakt van zijne grootte kragt gebruik en werpt zig op de schuiten, waarmede men het vervolgt, bijt 'er grootte stukken uit en doet dezelve dikwijls te gronde gaan. Soms koomt het onder water onder de sloepen en dan loopt men gevaar dat het dezelve te onderste boven werpt. Een reiziger verhaalt dat hem zulks gebeurd is; hij was met eene sloep, zegt hij, digt bij den kant en hij zag een rivierpaerd onder dezelve koomen; het ligtede de sloep met zes mannen, die 'er in waren, met zijn' rug uit het water en smet die t'onderste boven; dit zal zekerlijk speelende geschied zijn, want den in het water liggenden manschappen deed het dier geen leed. Om deeze ongelukken voor te koomen, ontsteekt men een licht
en

en plaatst het op de punt van de schuit; vermits de Rivier-paerden bevreesd zijn voor het vuur, durven zij dezelve alsdan niet naderen. Drie mannen van hetzelfde schip gingen eens met een schuitje op de rivier om een Rivier-paerd te dooden; zij zagen het op den bodem der rivier wandelen en kwetsten het met eene lange lans; dit maakte het woedend, het kwam boven, keek hen verschriklijk aan, opende zijnen grooten bek, sloeg hem in den rand van de schuit en beet 'er een groot stuk uit, terwijl het weinig verschilde of het wierp de geheele sloep omverre, maar het dook terstond weder naar beneden.

To Loango in Afrika had een Rivier-paerd zig reeds twee jaaren op de reede opgehouden; het schep-te vermaak om alle de sloepen, die het zag, omverre te smijten, maar de menschen, die dan in het water lagen en zig met zwemmen moesten redden, deed het geen leed; men durfde naauwlijks op de reede vaaren en besloot dus, zoo het mogelijk ware, het te dooden; men tragtete het te schieten; maar zoo dra zag het het vuur niet of het dook onder en ontweek de schoot. Eens wanneer het gemeenzaam bij een sloep kwam, kwetste men het met eene bijl in den neus; toen wierd het zoo boos, dat het alle de sloepen omverre wierp. Men maakte vervolgens een' strik van dikke touwen om het te vangen; maar het merkte die en hield 'er zig verre van verwijderd. Men wilde het gaerne op land aantasten, maar het kwam nooit uit het water dan des nachts; eindelijk bespeurde men dat het verscheiden nachten agter

elkanderen langs eenzelfde pad gekoomen was, zij gingen dan vijf in getal des nachts daaromtrent in hinderlaag leggen, met snaphaanen gewapend, die met staven gelaaden waren, en met sabels; zoo dra het verscheen, schooten zij alle vijf op hetzelfde; het was gevaarlijk gekwetst, maar bleef egter niet op de plaats dood; want het sprong nog in een nabij zijnde water, daar zij het uit het gezigt verlooren en het was eerst twee dagen daarna dat de Negers het dood op den oever zagen liggen.

De jacht op dit dier is egter minder gevaarlijk dan men in den eersten opslag zou denken; de Negers tasten het op het land stoutmoedig aan, omdat het zoo snel niet kan loopen, als zij en zij het dus altijd ontkoomen kunnen. Men graaft ook wel kuilen op den weg waar langs het gewoon is naar het water te gaan, om het 'er in te doen storten, of men houwt boomen om op zijn pad, zoo dat het 'er niet door kan en dus gemakkelijk aangetast kan worden. Het is niet gemakkelijk dit dier met speeren te doorsteeken, omdat zijne huid zoo dik is; men tragt het dan met ketting of knuppel-kogels de beenen in stukken te schieten, wanneer het valt en ligt kan afgemaakt worden. Men schiet het nog veiliger in het water; men neemt de gelegenheid waar dat het Rivier-paerd aan de oppervlakte van het water kooft en zijn neus 'er uit steekt om te ruiken, om het in den kop te treffen.

Gevaarlijker is 't om het met schuiten in het water aantetasten; oudstijds toen men nog geen schietgeweer

weer had, tastede men egter de Rivier-paerden op deeze wijze in den Nyl aan; men bondt verscheiden schuitten aan makanderen, naderde het in het water en schoot verscheiden harpoenen in het lighaam van het dier, die met wêerhaaken gewapend waren en waaraan een touw vast was; men liet het vervolgens spartelen tot het door verlies van bloed om het leven kwam.

In den Nyl is nog eene andere wijze van de Rivier-paerden te vangen in zwang geweest. De Rivier-paerden zijn gretig naar den wortel van zekere water-plant, die zeer dik is; in deezen wortel staken de vischchers eene zwaare ijzeren bout, die aan een touw vast was en dus eene foort van hoek maakte, welke zij uit eene schuit nederlieten en langs den bodem der rivier voort-sleepten. Dikwijls flokte het dier den wortel in met den bout en geraakte dus, als men aan het touw trok, aan de haak vast; men rukte dan geduurig aan het touw om het afstemmen, terwijl het de grootste poogingen deed om zig los te worstelen. Soms kwamen het boven en dan tragteden de vischchers het met hunne speeren afstemaaken.

Nog heeft men eene andere wijze in Egypte gehad om deeze dieren te vangen. Men strooide namelijk zoo veele, mischien gedroogde, erweten en boonen op zijnen weg als het konde opvrecten, waardoor zijne maag vervaarlijk opzwol, zoo dat zij berstte en het dier deed sterven.

Het vleesch of spek, gelijk men het liever wil noemen, van den Hippopotamus is zeer goede spijs; en

is zeer smaaklijk; het vet zegt men dat het vet van alle andere dieren in smaaklijkheid te boven gaat en nooit breekt het op; het is als merg; vooral is het vleesch van eenen jongen Hippopotamus een zeer lekker eeten. Dat'er ondertusfchen aan zulk een zwaar dier heel wat te kluiven is kan men ligt berekenen; een volwasfen Rivier-paerd levert meer dan twee duizend ponden spek op; men kan het, even als varkens-spek, inzouten en in azijn inmaaken; dus toebereid smaakt het ook zeer goed; gerookt zijnde zal het niet minder smaaklijk zijn; men roemt vooral de voeten, als een zeer smaaklijk geregt en nog smaaklijker dan de olyphants-voeten, en niet minder de tong, die gerookt zijnde, voor een lekker beerjen gehouden wordt en nog beter is dan osfontongen. Als het spek uitgeperst wordt, geeft het eene olie wit en zoet als room, die goed is om bij ander eeten te gebruiken; het spek van den Hippopotamus wordt in Afrika voor zoo gezond gehouden, dat men het als een allerbest middel tegens de borst-kwaalen aanbeveelt.

Met het vet bestrijken zig de Hottentotten en Kaffers van top tot teen, om zig de huid glad en zagt te houden.

De huid van den Hippopotamus levert, als zij bereid wordt, een zeer sterk en dik leder; de Hottentotten en de Kaapsche boeren snijden het aan riemen en gebruiken het tot trek-feelen om hunne osfen voor hunne wagenen te spannen, en ook voor hunne lange zweepen, waarmede zij hunne osfen voortdrijven en waarmede zij zeer hard klappen kunnen en ook als bullepepen.

zen. De Afrikaanen maaken 'er ook groote schilden van, die zeer voortrefflijk zijn, want dit leder is zoo dik en hard, dat, wanneer het gedroogd is, een snaphaan kogel, zoo hij niet van zeer nabij gefchoten wordt, 'er niet zal doordringen.

De tanden zijn zoo hard, zoo zuiver en zoo wit, dat zij het ijvoir overtreffen; de tand-meesters gebruiken die bij voorkeur om valſche tanden voor de menſchen te maaken, die men, in plaats van uitgevallene of bedorven uitgetrokken tanden, in den mond zet, omdat zij zoo hard zijn en dus niet ſpoedig afſlijten, en omdat zij niet geel worden, als het ijvoir.

De Indiaanſche ſchilders bedienen zig ook van het bloed van dit dier om hunne kleuren meer kragt en lichter te geeven.

De Hippopotamus is alleen in Afrika te vinden; hij bewoont noch Europa, noch Aſia, noch Amerika. Hij onthoudt zig in alle landen van het eerſte waerelddeel, daar groote rivieren zijn. Zoo bevindt hij zig aan alle groote rivieren van de kusten en in de meiren in de binnenlanden van Afrika, in Senegal, in de Gambia, in de Zaire, de Loanza en in de rivieren van de binnenlanden van de Kaap de Goede Hoop, in Cuama, in de rivieren van Abysſinie en in den Nyl; voorheen was hij te vinden in den beneden Nyl, doch thans is hij daar niet meer, zoo dat de inwooners van Egypte hem niet kennen; het was egter van daar dat men den Hippopotamus oudſtijds leevende naar Rome en naar Conſtantinopolen overbragt; in de

eerste stad zijn zij menigmaalen den volke in de openbaare schouwspelen vertoond; in de laatste heeft men in het jaar 1550 eenen voor geld laten zien, die zeer mak was en dien men zelfs den stal uit liet koomen, om h.m te laten kijken. Dit dier is na den tijd van de Romeinsche republiek anders, zoo veel ik weet, niet leevende naar Europa overgebracht, hetgeen egter niet moeilijk te doen zoude zijn, als men in de binnenlanden van de Kaap een jong kalf vond en hetzelfde te sloop vervoerde; na dat men het zoude gewend hebben van hooi en graanen te leeven. Men heeft opgezette Rivier-paerden in Europa, doch egter niet zeer veel, en wel nergens dan in ons vaderland, uit hetwelk egter thans een van die zeldzaame stukken naar Frankrijk vervoerd is. Men heeft, namelijk, in den kruidkundigen tuin van de Universteit te Leyden eenen opgezeten volwasfen Hippopotamus gezien, die daar omtrent eene eeuw gestaan heeft en naar welke de afbeeldingen gemaakt zijn, die van dat dier gedurende dien tijd in dit land in het licht zijn verschenen; zedert enige jaaren heeft men een opgezeten volwasfen Hippopotamus in het Kabinet van Natuurlijke Historie van dezelfde Universteit gekregen, wanneer men zig van den ouden, in den tuin, welke bijna vergaan was, ontdaan heeft. In het Kabinet van den Prins van Oranje bevond zig ook een volwasfen opgezete Hippopotamus, welke in het jaar 1795 naar Frankrijk vervoerd is en thans in het Kabinet van Natuurlijke Historie te Parys prijkt; in hetzelfde Kabinet van den Prins was ook

nog

nog een klein opgezet kalf van een Hippopotamus, die in dit jaar in den Hage verkogt is; deeze drie volwasfene Rivier-paerden, van welke nog twee in wezen zijn, een te Parys en een te Leyden, zijn de eenigfte, zooveel ik weet, welke in onzen leeftijd in Europa te vinden zijn geweest. In het Keurvorftlijk Kabinet te Dresden zijn ook twee opgezette kalven van Rivier-paerden en de beenderen van den kop, die egter niet volledig in de tanden fchijnen, doch in Koppenhagen vindt men in een bijzonder Kabinet, namelijk van den Graaf van Moltke, het volledig been-geftel van den kop van een Hippopotamus, die egter maar een jaar oud geweest is. De zeldzaamheid van deeze ftukken heeft mij aanleiding gegeven om daarvan hier bijzonder gewag te maaken.

DE TAPIR, ANTA, OF MAÏPOURI.

(Pl. XXIII, Fig. 4, het mannetjen.)

De Tapir voert in Amerika deeze drie naamen; in het Nederduitsch heeft men denzelven de naamen van *Water-Zwijn* en *Land-Hippopotamus* gegeven, die veelligt zoo slegt niet bedagt zijn; het is egter bij den naam van *Tapir* meest en genoegzaam bekend.

De Tapir is een van gewassen leevend dier, veel in gedaante naar een varken gelijkende, met een langen neus als een snuit, dien het als de Olyphant gebruikt om aantevatten, met vier vingeren aan de voorste en drie aan de agterste voeten, en dat zig gaerne in het water onthoudt.

Men onderscheidt twee soorten van Tapirs, die in grootte verschillen; de kleinste soort is zoo groot als een groot varken; de grootste is van de grootte van eene kleine koe, zij zweemen in gedaante veel naar een varken; zij zijn dus niet hoog op de pooten, dik van lijf, rond van rug en spits van kop; zij vertoonen in hunne gestalte noch vlugheid, noch schrandereheid, noch sierlijkheid, maar eerder lompeheid en grofheid als een Zwijn. Hun kop is groot en dik en langwerpig als die van een varken; aan het eind van hunne bovenkaak hebben zij eene soort van tromp, als de olyphant, maar veel korter, naardien dezelve slechts een voet lang is; deeze tromp is, zoo wel als die van den olyphant

phant, zijn neus; hij is zeer beweeglijk en kan door het dier naar alle zijden gedraaid worden, hij kan denzelfden wel de helft verlengen, als hij zulks nodig heeft; hij bedient zig van denzelfden, als de olyphant, om iets aantevatten, en om zijn voedzel opteraapen; aan het eind van deezen snuit zijn zijne neusgaten, doch die foort van vinger, welken de olyphant aan zijn snuit heeft, heeft hij niet. In zijn bek heeft hij twee en veertig of vier en veertig tanden en kiezen, namelijk tien snijdtanden (en bij sommige agt) in elk kaakbeen, twee hondstanden of slagstanden en kiezen onder en boven, namelijk vijf ter weder zijde; de oogen zijn klein en zeer zwart van kleur; de ooren zijn kort en gelijken enigzints naar de ooren van het varken; hij is laag op de pooten en dus ook kort en dik van hals; zijne pooten zijn dik; aan zijne voorste voeten heeft hij vier vingeren, waarvan egter een agter aan hangt, die niet op den grond rust, gelijk bij de varkens; deeze vinger ontbreekt aan de agterste voeten, zoo dat hij aan deeze drie vingeren heeft; alle deeze vingeren zijn met hard dik hoorn bedekt; zijn staert is zeer klein en bijna kaal. Hij heeft weinig hairen het is zeer kort; doch hij heeft op den nek maanen, die evenwel zeer kort zijn en overeind staan; zijne kleur is donker bruin; de jongen zijn gestreept.

Het wijfjen van den Tapir is altijd kleiner, dan het mannetjen; zij heeft twee prammen, welke tusfchen de liezen geplaatst zijn; zij krijgt na tien of elf maanden draagt maar een enkel jong te gelijk.

De stem van dit dier is een grof gefluit; het gefluit van
het

het mannetjen is egter sterker en doordringender dan dat van het wijfjen.

De Tapirs zijn zeer sterke dieren; een derzelve, welken men in een hok hield, droeg met zijne tanden zijn trog of eetens-bak dikwijls van de eene plaats naar de andere; zij gaan veelal, als zij rusten willen, op hun agterste zitten als een hond; zij kunnen niet hard loopen.

Schoon dit dier, even als de Hippopotamus, dikwijls te water gaat en zelfs onder water duikt, leeft het egter niet van visch, maar van kruiden, planten, bladeren en wortelen en wel veelal van die, welke in rivieren en moerasfen groeijen en het herkaauwt niet. De Tapirs onthouden zig dicht bij de rivieren, maar op drooge plaatsen en verwijderen zig niet van de strecken, die zij eens tot hun verblijf gekozen hebben, doch om hun voedzel te zoeken begeeven zij zig in moerasfen en slijk en, naardien zij zeer zindelijk zijn, gaan zij zeer dikwijls in de rivier te water en zwemmen zelfs zeer breede rivieren over; zij duiken onder water, maar kunnen egter niet lang onder blijven en moeten, om adem te scheppen, hunnen snuit van tijd tot tijd boven water uitsteken. Zij leeven in de wildernissen en schuwden de bewoonde plaatsen. Zij houden in de bosschen altijd een zelfden weg, en maaken groote paden zoo dat men zeggen zou dat het een weg ware die door menschen begaan wierd; men moet voorzigtig zijn dat men hen op die paden niet ontmoete, om niet door hen omverre geloopt te worden, want zij zijn zoo inschikkelijk

lijk niet van te wijken of uit hunnen weg te gaan: Een reiziger heeft hiervan eens ondervinding gehad; hij had zijn hangmat in een bosch opgehangen, dwars over een' weg, die door Tapirs gemaakt was; hij legde zig te slaapen: omtrent ten negen of tien uren hoorde hij een groot gerugt; het was een Tapir; de reiziger had maar even zoo veel tijd om uit zijne hangmat te springen en tegens een' boom te gaan staan; maar de Tapir liep zijn hangmat aan stukken en kneusde hem tegens den boom, aan welken hij stond. Men vindt hen nooit in troepen bij malkanderen; in den paartijd leeft het mannetjen bij het wijfjen, maar anders niet, zij leeven dan afzonderlijk, behalven dat het wijfjen haar jong bij zig heeft tot dat het groot geworden is. De moeder draagt veel zorg voor haar jong; het volgt haar gestadig en, als het agter blijft, keert zij haaren snuit om, om het te ruiken; zij brengt hetzelfde in de rivier en leert het zweemmen en in het water speelen.

De Tapirs zijn zagtzinnig en tasten noch menschen noch dieren aan; doch wanneer zij door honden of andere dieren aangevallen worden, weeten zij zig wel te verdedigen met hunne tanden en kunnen dan zelfs honden doodden; als men hen in de rivier aanrast en hen kwetst, vallen zij, even als de Hippopotamusfen op de sloepen aan, bijten 'er in om zig te wreken en doen hun best om dezelve om te smijten; doch zoo groot niet zijnde is hun dat minder doenlijk. Als twee mannetjens zig bij een enkel wijfjen bevinden, kunnen zij fel met malkanderen vegten. Als zij gevangen zijn,
zija

zijn zij zeer mak en men houdt hen dan als varkens, zij loopen over de werf en gaan weder in hun hok; zelfs begeeven zij zig dan naar het bosch, en koomen des avonds weder thuis, schoon het waar is dat zij somtijds wegblijven.

Dit dier wordt in Amerika gevonden en ook alleen in dat waerelddeel; het is het grootst viervoetig dier, dat Amerika natuurlijk eigen is geweest, voor het door de Europeaanen ontdekt wierd; het behoort eger niet t'huis in de noordlijke of koude streeken van Amerika, maar in de warme landen van Zuid-Amerika, daar het vrij menigvuldig gevonden wordt.

Men jaagt dit dier met den snaphaan, maar zijne huid is zoo hard, dat hij met een gewoonen kogel bezwaarlijk te dooden is, weshalven men daar groote kogels of staaven toe gebruikt. Om deeze dieren te vinden, spoort men hen op in hun leger; de Indiaanen weeten hun gesluit zeer juist na te bootsen en dit middel gebruiken zij om hen te lokken, of ten minsten om, als zij antwoorden, te hooren waar zij zijn. Zij zijn goed om te eeten, doch het is een onsmakelijk voedzel, dat slechts aan de Indiaanen behaagen kan; de pooten en het bovenste van het lijf zijn beter dan het overige; dat van de jongen is evenwel goed en smaakt enigzints als kalfsvleesch. De huid levert een zeer voortreflijk leder voor zooten van schoenen, waarvan de Indiaanen ook schilden maaken.

Van deeze dieren zijn somtijds leevende uit de West-Indiën in dit land overgebracht; men heeft alhier

twce

! twee derzelve te zelfden tijd levendig gezien, een, namelijk, in de diergaarde van den Prins van Oranje en een ander, dat op de kermisfen wierd rond gevoerd.

In Cayenne had men eenen tammen Tapir, die door de straaten van de stad liep en zelfs alleen in het veld gong; men wilde hem naar Europa vervoeren, maar toen hij aan boord van het fchip was, kon men hem niet houden; hij brak zeer sterke touwen, waarmede men hem vastgebonden had, fprong in het water, zwom naar land en kwam des avonds naar huis. Men bragt hem dan andermaal aan boord; maar toen men omtrent halver weg tufchen Amerika en Frankrijk was en de zee zeer onftuimig was geworden, wierd hij boos, brak uit zijn hok en fprong in zee; de ftorm liet niet toe hem te redden en hij moest verdrinken.

HET ZWIJN, HET VARKEN.

Ik gaa over tot een dier, dat, gelijk enige van de voorige, van het grootste nut is in het huislijk leven; doch alleen door het voedsel, hetwelk het verschaft, het Zwijn of het Varken.

Het Zwijn is een van gewasfen leevend dier met gespleten klauwen, lomp van gestalte, laag op de pooten, met een beweeglijken snuit, bijna als de Tapir, maar korter.

Het mannetjen wordt de *Beer*, het wijfjen de *Zeug* of *Zog* genaamd, terwijl men een zeer jong zwijntjen, dat nog niet gespeend is, den naam van *Speenvarken* geeft en een jong dat gespeend is eene *Big* noemt.

Het Zwijn is een zeer zonderling dier, dat in veele deelen van zijn lighaam aanmerklijk van alle de andere viervoetige dieren verschilt en daarom onze bijzondere beschouwing wel waardig is, waarin ik zorg zal draagen datgeen, dat het bijzonders heeft, mijnen leezeren te doen opmerken.

Het Zwijn is een van de dieren, die wij daaglijks in het huishoudelijke leven voor oogen zien, maar die ons zelden in hunnen wilden of natuurlijken staat voorkomen; van het wild Zwijn, dat in de boschen in het wild leeft, zijn onze tamme varkens afgestamd; zij zijn niet zeer sterk in gedaante veranderd, zoo dat men weinig onderscheid tuschen een wild en een tam Zwijn zien zoude, zoo zij van eenen zelfden ouderdom waren; de beschrijving dierhalven, welken ik alhier van het wild
Zwijn

Zwijn geeven zal, zal ook op het tam varken toepaslijk wezen, terwijl het onderscheid tusschen deeze rassen ons niet zal ontsnappen.

De gestalte van het Zwijn is zeer lomp en zwaar, niet lugtig of vlug, en zonder de minste sierlijkheid; zijne houding is onedel en lomp, wijl het zijnenk op altoos naar den grond gerigt houdt.

De kop van het Zwijn is langwerpig en loopt spits af en het wild Zwijn heeft dien langer dan het tam varken gelijk ook het voorhoofd bolronder; zijne bovenkaak eindigt in eenen snuit, die plat is met een rand van kraakbeen 'er om, binnen welchen de neusgaten staan; deeze snoet, of schrobber, gelijk men hem noemt, gelijk enigzints naar dien van den Tapir, maar hij is korter, zoo dat het dier daarmede niet kan aanvatten; hij is beweeglijk en zeer sterk, zoo dat het Zwijn denzelven gebruikt om daarmede den grond optegraaven om naar aardwormen en wortelen te zoeken, op welke het zeer gesteld is; vooral is deeze snoet zeer sterk bij de wilde Zwijnen, zoo dat zij in de boschen lange rechte voorren graaven; om de tamme varkens dit graaven te beletten, steekt men hun een ringetjen door den neus, dat hun, als zij het doen willen, pijn verwekt en 'er hen dus van af houdt. Men kan hun daartoe ook de peezen boven den snoet doorsnijden, hetgeen hun het graaven voor altoos belet, alzoo zij dan geene kragt meer in den snuit hebben.

In den bek verschilt dit dier zeer veel van andere dieren met gespleten hoeven; want het heeft zoo wel

in de bovenkaak snijdtanden als in de onderkaak; het heeft 'er in beiden kaaken zes, die niet regelmatig zijn, maar zeer onderscheiden, en die van e kaêr verwijderd staan; de snijdtanden van de bovenste kaak zijn geheel anders dan die van de onderste en zij verwisselen niet. Het Zwijn heeft ook vier hondstanden, de onderste zijn zeer lang, zoo dat zij buiten den bek uitsteeken en kromme slagstanden uitmaaken; dit heeft ook het Zwijn wederom bijzonders boven de dieren met gespletten hoeven, van welke geene andere slagstanden in den bek hebben; daar zijn zelfs maar weinige viervoetige dieren, welke van slagstanden voorzien zijn, gelijk wij gezien hebben. Deeze slagstanden zien wij in onze tamme varkens niet, alleen omdat men dezelve nooit zoo oud laat worden, dat zij uitgegroeid zijn, maar hen vroeg slagt. Ondertuschen geeven deeze slagstanden het wild Zwijn een woest aanzien en het zijn vreeslijke wapens, van welke het zig met kragt tegens zijne vijanden weet te bedienen. Het heeft zeven kiezen ter wederzijde in ieder kaakbeen.

De ooren van het Zwijn zijn tamelijk groot en breed; in het wild Zwijn staan zij stijf regt op, maar in het tam varken hangen zij meer of min slap neder naar vooren. De oogen zijn zeer klein ligt van kleur bij onze varkens en staan niet leendig, noch schrande, hetgeen het uitzigt van dit dier dom doet schijnen. Het lijf van het Zwijn is niet sierlijk, maar log en lomp gevormd, zijn rug is gekromd, zijn hals is kort, hij draagt zijnen kop zoo laag, dat men zijne borst bijna niet ziet. Zijne pooten

zijn

zijn kort; ook loopt dit dier niet vlug en op eene stijve wijze en het kan zijn lighaam niet buigen gelijk andere dieren; het is onbekwaam om te springen, maar daarentegens zwemt het zeer gemakkelijk, denklijk doordien zijn spek het doet drijven. De staert hangt ter halver weg van de pooten neder, bij de wilde Zwijnen hangt hij regt neder, doch bij de tamme varkens is hij gekruld of gedraaid.

Ik heb gezegd dat het Zwijn een dier is met gespleten hoeven en als zoodanig wordt het ook gerekend, omdat de pooten, waarop het op den grond steunt, gespleten klauwen van twee toonen zijn, die met een nageltjen aan het eind bedekt zijn; doch dan heeft het weder dit bijzonder boven andere dieren met gespleten hoeven, dat het nog twee andere vingertjens daarnevens heeft, die bij hangen en waarop het niet rust, zoo dat het indedaad eigenlijk vier vingeren heeft.

Het hair van de Zwijnen is zeer stijf, en borstelachtig, vooral de haren, die hen boven op den kop, op den hals en langs den rug staan; de kleur van de wilde Zwijnen is, als zij volwasen zijn, zwart; de borstels zijn egter niet in hunne geheele lengte van die kleur, maar van boven vuil wit en ros; doch zoo zij plat op elkanderen liggen, kan men 'er niet dan het uiterste zwart eind van zien, hetgeen het Zwijn dan ook eene zwarte kleur geeft. Wanneer het wild Zwijn nog jong is, is het niet effen zwart, maar zeer fraai getekend met streepen, die over langs loopen en die bruin zwart op eene ligte vaale of helder kastanjebruine grond zijn.

De tamme varkens daarentegens zijn in ons land meest vaal of vuil geel van kleur, dat min of meer donker is; men vindt ook enkele zwarte onder dat ras, en nog zeldzaamer zwart gevlekte. Wanneer onze Varkensjong zijn, zijn zij, even als de oude effen, vaal van kleur en de enkele zwarte, die 'er onder koomen, zijn ook niet gestreept als zij jong zijn maar geheel zwart. Enige jaaren geleden had een boer in Zuid-Holland bij Dordrecht van een omloopenden koopman in varkens eene Zeug gekogt; de koopman was met dezelve uit Gelderland gekoomen, daar zij in de boschen geloopt had; korten tijd daarna kreeg dat varken twaalf biggetjens, waarvan zes zwart en de zes andere dus fraai met vaale en zwarte streepen, van den kop naar den staert loopende, gerekend waren. De boer, deeze diertjens beschouwende, was van verwondering en blijdschap opgetogen en meende dat dit een wonderwerk was, wyl hij de vaale streepen voor oranje streepen aanzag en daaraan eene uitlegging gaf, die met de tijdsomstandigheden en met zijne wenschen overeenkwam; het gerugt van de wonderlijke oranje-gestreepte varkens klonk door het gantsche land daaromstreeks en de boeren kwamen van drie uren verre en zelfs met moeite van den overkant der rivieren (wyl het in den winter was) om de wonderlijke varkens te zien, hetgeen den eigenaar 'er veel geld mede deed winnen, hij bragt hen zelfs in eene sleede naar de andere dorpen te kijken. Hiervan gehoord hebbende en nooit de gelegenheid verzuimende om iets waarteneemen, dat tot de natuurlijke historie, voornamelijk der dieren,

betrekking heeft, gong ik dezelve insgelijks bezigtigen en, schoon ik nooit een leevend wild Zwijn, hetzij jong of oud, gezien had, bespeurde ik weldra dat deeze biggetjens zoodanig waren als de biggen van wilde Zwijnen in de natuurlijke historieën beschreven worden en besloot dierhalven dat deeze Zog in de boschen met een wild Zwijn zoude gepaard zijn geweest. De boer meende dat zij altijd zoo zouden blijven en had reeds verscheiden koopers, die hem veel geld voor enige van die oranje-gestreepte biggetjens geboden hadden, afgeslaagen; ik beduidde hem egter dat zij weldra effen zwart zouden worden; hij mistrouwde mijn zeggen wel, maar het was egter oorzaak dat hij verscheiden van dezelve voor eenen duuren prijs verkogt. Ik heb dit voorbeeld willen bijbrengen om te toonen hoe onwettend onze boeren zijn omtrent die dieren zelve, waarmede zij dagelijks omgaan.

Het Zwijn, hetzij jong of oud, heeft geene hoornen; het heeft ook maar eene maag en is geen herkaauwend dier, gelijk de dieren met eigenlijke gespleten hoeven.

Het Zwijn heeft ook nog eene bijzonderheid, die het van alle de andere viervoetige dieren onderscheidt: bij andere, namelijk, is het vet door het vleesch gemengd; doch bij het Zwijn zit het boven op het vleesch en even onder het vel, daar het tot enige vingers dik wordt; men noemt dit vet het *spek*: hierin heeft het Zwijn overeenkomst met de Walvischen en

andere Zoogende Waterdieren, welker beschrijving hier agter zal volgen.

De stem van het Zwijn is zeer onaangenaam; als het vergenoegd is, laat het een klein geknor hooren; doch wanneer het pijn heeft, schrikt, of in benaauwdheid is, maakt het dat schor geschreeuw, dat wij in den slag-tijd dikwerf genoeg gelegenheid hebben te hooren.

Het wild Zwijn is veel grooter en sterker dan het tam varken, hetgeen zeer natuurlijk is, wijl men de tamme varkens nooit hunnen leeftijd laat uitleeven, ja hen zelden volwasfen laat worden, maar hen slag voor zij tot hunnen volwasfen ouderdom gekoomen zijn; het leeft anders tot vijf en twintig of dertig jaaren. Het wijfjen krijgt eene groote menigte jongen en hierin verschilt dit dier al wederom van andere; want men zal geen ander dier van die grootte vinden, dat zóo veele jongen krijgt; het werpt, namelijk, na vier maanden dragt, van twaalf tot agttien jongen; waarlijk eene zeldzaame vrugtbaarheid, welke den mensch in staat stelt zoo veele van deeze dieren tot zijn voedsel aantefokken als hij zelf wil, te meer wijl het tam varken tot tweemaal in een jaar jongen kan werpen, zoo dat men van vier en twintig tot zes en dertig jongen van deeze dieren in een jaar trekken kan; ja men zegt dat 'er voorbeelden zijn dat varkens tot twintig jongen in eens gekregen hebben. Ik heb gezegd dat het getal der prammen van de wijfjens der dieren gewoonlijk geëvenredigd is aan het getal jongen, dat zij te eener dragt

dragt werpen en dat zij gemeenlijk een of een paar prammen meer hebben dan zij gewoonlijk jongen krijgen (*): in deeze regel maakt het Zwijn al wederom eene bijzondere uitzondering, wijl deeze dieren niet meer dan twaalf prammen en somtijds nog minder hebben.

Het wild Zwijn leeft in de bosfchen van eikelen, bladeren, wortelen en andere gewasfen en aardvrugten; doch het is het Zwijn vrij onverschillig met welk voedzel het zijne groote maag vult; zijn smaak is zoo ftomp en zijne gulzigheid zoo groot. dat het alles verflindt wat het voorkoomt, hoe vuil het ook zij; fchoon zijn voedzel voornamelijk uit gewasfen beftaat, zal het wormen en andere infekten, flangen, hagediften, vleesch van verrotte krengen, flijk, klei, drek, en alles verflinden wat het vindt, ja het vreet fomtijds zijn eigen jongen, als zij pas geboren zijn op, waaruit men ziet dat het inwendig gevoel, het inftinct, dat alle dieren aandrijft om hunne jongen lief te hebben, te bezorgen en te bewaaren, bij deeze dieren ook niet kragtig werkt, maar zeer ftomp is. Men heeft ook voorbeelden gezien dat een oud varken in huis kwam en een kind, bij afwezenheid van de moeder, uit de wieg haalde en verflond. Een fchriklijk voorbeeld van dien aart gebeurde 'er nu twee jaaren ge-

(*) I. Deel bladz. 18.

geleden op een dorp nabij Parys, van welks waarheid ik door geloofwaardige lieden, die 'er naar vernoomen hebben, ben verzeekerd geworden, terwijl ik mij toen ter tijd in die stad bevond: Enige oude nonnen hadden zig, na de afschaffing van haar klooster, op dat dorp ter neder gezet en namen jonge kinderen in de kost, om die optevoeden. Een deezer kinderen, zijnde een meisje, enige reizen des nachts in haar bed gewaterd hebbende, dreigden zij het, zoo het zulks weder deed, bij het varken in het kot te zullen zetten; het kind deed het andermaal, wanneer de meesteresfen hare bedreigingen ter uitvoer bragten en het arme meisje in het varkens schot zetteden, waarin zij een varken mesteden, om het daardoor afteschrikken; zij hoorden het erbarmelijk schreeuwen, doch meenden dat zulks uit angst was; doch eindelijk, toen zij oordeelden dat het kind genoeg verschrikt was, hetzelfde gaande haalen, bevonden zij dat het varken het kind de beenen tot de dijnen toe had afgevreten, waaraan het stierf. Zulk een vreeslijk voorbeeld moet voor altoos van zulk eene wreede straf afschrikken, zoo 'er nog iemand magt gevonden worden, die wreed genoeg ware om, als deeze gewezen nonnen, een kind met zulke geweldige en onmenschlijke middelen te willen verbeteren.

Het is zonderling dat de Varkens de ratelslangen met gretigheid opteten, zonder enig hinder van derzelver fenijn te hebben, al is het dat zij van hun gebeten worden, daar derzelver fenijn voor alle andere dieren zoo doodlijk is; hun hard hair, hunne dikke huid en hun dik

dik spek schijnt hen voor de uitwerkingen van dat feijn te bewaaren, terwijl zij de behendigheid hebben van die slangen, op welke zij zeer verlekkerd zijn, agter bij den kop te vatten. Daarentegens is de peper vergift voor de Varkens.

Zoo grof de smaak van het Zwijn is, zoo grof en stomp is ook zijn gevoel; zijne ruuwe dikke huid, zijn ruuw hair, het spek of vet, dat onder het vel zit en waardoor bijna geene gevoel-zenuwen loopen, maakt het ongevoelig voor slagen, zoo dat men de Varkensdrijvers menigmaalen de Varkens zeer steik met zweepen ziet slaan, zonder dat zij 'er gevoel van hebben; men zegt dat men gezien heeft dat de muizen hun het vel en het spek van het lijf wegvraten, zonder dat zij 'er gevoel van scheenen te hebben. Het Zwijn heeft egter de andere zinnen zeer goed, het hoort, ziet en ruikt wel en de jagers, die op de wilde Zwijnen loeren willen, moeten boven den wind gaan staan, of het wild Zwijn zal weldra terug keeren. Maar boven al is het Zwijn berugt om zijne morsfigheid en luiheid, het doet niets liever dan zig in slijk en drek omwentelen en het ligt uren lang vadzig in de slijk, of in zijn kot, in zijn eigen drek en vuiligheid, zonder dat het daarvan enige afkeer schijnt te hebben, hetgeen insgelijks aan de stompheid van zijn gevoel en de grofheid van zijne zinnen moet worden toegeschreven.

Hoe stomp het inwendig gevoel deezer dieren is, blijkt ook daar uit dat de jonge biggen hunne eigen moeder niet kennen, maar zoo 'er andere zeugen bij zijn, on-

enverschillig de vreemde zoo wel als haare eigen moeder gaan zuigen, waarin andere jonge dieren zig niet ligt bedriegen zullen. Bij de wilde Zwijnen schijnen de jongen egter meerder aan de moeder verknogt te zijn; want zij volgen haar alle tot zij drie jaaren oud zijn, zoo dat zulk een gezin dan eenen kleinen troep vormt; deeze troep zorgt voor de gemeene veiligheid, want, schoon de Zwijnen geene andere dieren aanvallen om hen te dooden, kunnen zij zig egter zeer wel met hunne slag tanden tegens aanvallen van andere verdedigen: zij helpen daarin elkanderen, en als zij aangetast worden, plaatsen zij zig in het rond tegens elkaër, terwijl de grootste en sterkste het spits afbijten. De manneijens kunnen ook verwoed te zaamen vegten om de wijfens, zoo dat zij elkaër dikwijls zwaar kwetsen en zelfs dooden.

Men jaagt het wild Zwijn met honden, of men beoert het des avonds of des nachts in de maaneshijn, om het, als het uit het bosch komt langs het pad, dat het gewoon is te volgen, met den kogel te schieten; het houdt zig gewoonlijk bij dag in het dikst van het kreupelbosch op en des nachts komt het 'er uit, om zijn voedsel te gaan zoeken: somtijds jaagt men het op met honden en door groot geraas te laten maaken door menschen, die het bosch rondom bezetten, doch dit is niet zonder gevaar, wijl het uit het bosch koomende, den eersten, die het in den weg staat, somtijds neder floot. Als men het wild Zwijn met honden jaagt, gebruikt men daartoe groote sterke honden, want het Zwijn keert

keert zig dikwijls om en stelt zig tegens hen te weer; een oud Zwijn is zelfs niet bevreesd voor de honden, loopt dus niet verre en laat zig digt op de hielen jaagen; maar een jong Zwijn loopt verre weg zonder stil te staan; de jagers schieten het Zwijn of steeken het dood; om het laatste te doen, plaatsfen zij zig, met een pick, die een zwijnen-spriet genaamd wordt, op het pad, langs welk het Zwijn, gejaagd wordende, aan kooft loopen en steeken het de spriet in het lijf; deeze hand-greep is egter gevaarlijk, want, als zij het Zwijn niet wel raaken, steekt het hen veelligt met zijne slaglanden omverre.

De wilde Zwijnen zijn van veel nut om de landstreeken, daar zij zig bevinden, van slangen en ander ongedierte te zuiveren en het vleesch van een jong wild Zwijn is zeer smaaklijk, doch dat van de oude is te taai en wordt niet gegeten; zijn kop is egter goed en wordt, na dat hij in azijn met kruiden gelegen heeft en gekookt is, op voornaame tafels opgezet.

Wat de tamme Varkens belangt; men laat die niet oud worden, men eet veele als Speenvarkens, dat is, als zij nog zoo jong zijn, dat zij nog zuigen; als zij volwasfen en een of twee jaaren oud zijn, mest men dezelve enige maanden met graan of meel en karnemelk, als wanneer men hen in zeer korten tijd zeer vet kan maaken. Men heeft zulke Varkens somtijds ongelooflijk zwaar doen worden. In Ludwigburg heeft men een Vaiken van twee jaaren en drie maanden ouderdom gezien, dat men tot de zwaarte van agt honderd en vier en

tagtig ponden gemest had, 't welk de zwaarte van een' schoonen os is; het was negen voeten en vier duimen lang en vier voeten en vijf duimen hoog; het spek was op den rug zeven duimen dik en aan de zijden negen duimen; de reuzel woog zeven en tagtig ponden; ja te Berlyn zijn door eenen Heer van *Brenkenhoff* eens twee vette Varkens verkogt, die elk duizend ponden woogen. Het vleesch of spek van deeze dieren is eene kost, die ons gewoon is, en die wij zoo versch als gezouten en gerookt op onze tafels krijgen; het is niet goed voor zwakke maagen of voor de stedelingen, die niet veel beweging hebben, doch beter voor boeren en arbeidslieden, welke op die voedzame kost sterker kunnen werken; het spek is zoet en laf van smaak, waardoor het ligtlijk walgt; voor het overige wordt van het Varken bijna alles gegeten; zijne pooten, zijne ingewanden, zijne tong, zijn bloed, in kort, daar gaat niet veel van het Varken verloren, dat dus mede een van de nuttigste dieren is, die wij hebben. Van zijn smeer of reuzel maakt men ook pomade en pleisters. Behalven de Varkens, die hier geslagt of gegeten worden, worden 'er nog eene groote menigte gerookte hammen in dit land ingevoerd uit Westphalen, dat ook het eenigste is, hetwelk dat arm land oplevert. Van zijne huid maakt men zeeven en in Engeland bereidt men die tot leder om 'er zadels van te maaken; van zijn hair, bijzonderlijk van de borstels, die op den rug staan, maakt men kleêrborstels, stoffers en verkwasten.

De mensch, die sijner smaak heeft dan alle andere
dic-

dieren, ontziet niets om aan zijne fijne tong zoo veel wellust te verschaffen als mogelijk is; ja zelfs al zal hij daartoe de onnozele dieren martelen. Zoo doet men ook in Engeland somtijds met het Varken. Men neemt een jong Varken, dat men mesten wil, en zet het tusschen twee planken, die met een houten schroef voor en agter aan malkanderen vast zijn, zoo dat het Varken als gekneld tusschen die twee planken loopt. Dus mest men het en dus laat men het groot worden; het gevolg daarvan is dat het Varken, niet in de dikte kunnende groeijen, in de hoogte en lengte uitgroeit en dus meer doorregen spek krijgt; deeze knelling dwingt men ondertusschen zoo veel men wil door de twee schroeven, die men, naar maate het groeit, langzaamerhand wat los draait. Als het Varken volwassen is, slaght men het en hakt het aan den rug open, in plaats van aan den buik, men neemt 'er de ingewanden, ribben, pooten en alle beenen uit en rolt het op tot eenen grooten rol, die men kookt en in azijn met kruiden legt; wanneer men 'er iets van eeten wil, snijdt men eene groote schijf van die rol en zet die op tafel. Ik twijfel of andere dieren dan het Varken bij deeze bewerking wel gezond zouden blijven.

De Varkens zijn enige ziekten onderhevig, die hun overkoomen door hunne morsigheid en door het eeten van allerlei onreinigheden; onder deeze zijn de schurft en eene ziekte, die men gortigheid noemt; als een Varken deeze ziekte heeft, is het spek vol kleine harde korreltjens en niet goed om te gebruiken, maar zeer onge-

gezond. Men kan onder aan de tong van een Varken zien of het met die ziekte behebt zij, want, zoo het die heeft, vindt men onder zijne tong kliergezwellletjens of zwarte stippen. Opdat dan de burgers niet bedrogen zouden worden en gortige Varkens voor gezonde Varkens koopen, stelt de regeering, die verplicht is, zoo veel mogelijk, voor de gezondheid der ingezetenen te waaken, op de Varken-markten lieden, die bedreven zijn om te ontdekken of een Varken gortig zij dan niet. Als een Varken verkogt wordt, roept men deezen Varkenschouwer, die de tong van het Varken schouwt of onderzoekt en, zoo hij het gortig vindt, hetzelfde eene snede in het oor geeft, opdat 'er geens andere menschen mede bedrogen zouden worden. Om voortekoomen dat de Varkens deeze ziekten niet krijgen, moet men hen in zuivere hokken, die met steenen gevloerd zijn, leggen, die telkens lauten schoon maaken en hun niet dan zuiver voedzel, als graan en meel, geeven, terwijl men hen zeer weinig moet laten drinken. Op die wijze zal men lekker spek krijgen. Met minder kosten kan men hen vet maaken, als men op plaatsen woont, daar boschen zijn, waarin eiken, kastanjen en beuken boomen staan; men laat hen dan in den herfst, als de vrugten van die boomen afvallen, in die boschen loopen, zij eeten die vrugten en worden 'er zeer vet van, vooral als men hen des avonds, als zij t'huis koomen, wat zemelen en meel van dolik met warm water geeft. Zij weeten des avonds hun huis zeer wel weder te vinden, en het is niet onaardig om te zien, hoe alle de
Var-

Varkens van eene kudde, die uit het bosch koomt, in het dorp koomende, elk naar zijn eigen huis keeren. Als het sterk begint te regenen, loopen zij alle hun best al schreeuwende naar huis.

Het wild Zwijn vindt men in bijna alle de grootte bosfchen van Europa, die in warme en gemaatigde luchtstreeken liggen; ja men vindt hen zelfs tot in Zweden en in Siberie. In de departementen van ons vaderland, die landwaarts leggen, wordt het ook in de bosfchen gevonden; doch het koomt zeer zelden in het binnenste van de republick. In den herfst van het jaar 1782 wierd 'er egter een wild Zwijn ontdekt, dat zig in den Krimpener Waard ophield en denklijk uit de bosfchen van Gelderland aldaar gekoomen was; het wierd door enige liefhebbers van de jagt gejaagd en gedood. In Amerika zijn veele wilde Varkens door dat geheele waerelddeel verspreid, schoon zij 'er natuurlijk niet gevonden wierden, maar zij zijn 'er door de Spanjaarden overgebracht en aldaar wild geworden. Tamme Varkens vindt men bijna de geheele waereld door, ja zelfs op de eilanden in de Zuid-zee, daar voor het overige geene andere viervoetige dieren gevonden wierden dan honden. Men houdt die dieren niet in die landen, daar de godsdienst naar de wet van Mahomet heerscht. In deeze wet wordt, gelijk bij de Jooden, dat dier voor onrein gehouden en het is hun verboden van hetzelfde te eeten. In Syrie en Palestina zal het Varkens-vleesch, in den tijd toen het aldaar verboden wierd, ongezond geweest zijn, maar is het

niet ongerijnd dat de Jooden en Turken het daarom nu nog in geheel andere landen, daar het spek geen ongezond voedzel is, niet durven eeten en zig aldus door een bijgeloovig vooroordeel van een nuttig voedzel be-rooven?

Aldus van het wild Zwijn en van ons gemeen tam Varken gesproken hebbende, zal ik nu derzelver verscheiden soorten opgeeven.

Het gemeen tam Varken.

Van dit heb ik genoegzaam gesproken in het voorig artikel. Het gelijkt minder naar het wild Zwijn dan het volgend ras, in gedaante, namelijk, en in kleur, maar niet in grootte.

Het Siams Varken, het Oost-Indisch Varken.

Dit Varken is eene verscheidenheid van het Varken, welke van Siam en China oorspronkelijk is. Het is enigzints verschillend van ons Europeisch Varken; het is kleiner en het is laager op de pooten, zoo dat zijn buik, als het vet is, bijna op den grond komt. Zij zijn zwart van kleur en hun rug is bijna kaal; de jongen worden zwart geboren; hun spek is blanker en lekkerer dan dat van ons gemeen Varken, maar zij worden niet zeer zwaar, waarom onze boeren die zelden aanfokken.

Zij

Zij zijn egter in deeze Republiek niet vreemd, daar enige liefhebbers hen fokken en daar zij bekend zijn onder den naam van *Oost-Indifche Varkens*. Het is dit ras, dat op de eilanden in de Zuid-zee gevonden wordt.

Het eenhoevig Varken.

Deeze verscheidenheid schijnt eer eene verscheidenheid, die men bij enkele Varkens vindt, dan wel een verscheiden ras te zijn. Zij zijn reeds oudstijds bekend geweest. Men ziet die dikwijls in Zweden en Hongarije onder de gemeene. Zij hebben geene gespleten hoeven, maar hunne hoeven zijn ongespleten. Ik wenschte egter te weten hoedanig de beenderen van de voeten zijn. Ik ben niet vreemd van te denken dat men even veel beentjens onder het vel zoude vinden als bij de andere Varkens, zoo dat het onderscheid maar uitwendig zoude wezen.

Het Guineesch Varken.

Dit Varken is waarschijnlijk ook eene verscheidenheid van het wild Zwijn; het is zoo groot als het Oost-Indisch Varken en ten naasten bij van dezelfde gedaante als ons gemeen Varken; maar zijn kop is zoo groot niet; het heeft zeer lange puntige ooren, die agter over op

den nek liggen; zijn staert is zoo lang, dat hij bijna tot op den grond hangt en hij is kaal tot het eind; het heeft kort, blinkend, ros hair en geene borstels op den rug; het is oorspronkelijk van Guinea, maar men vindt het ook in Oost-Indie; uit het eerste land is het naar Brazilië en uit het laatste naar de Kaap de Goede Hoop overgebracht.

HET MUSKUS-ZWIJN, DE PECARI, OF
DE TAJACU.

Het Muskus-zwijn is een dier, dat in gedaante met het Zwijn overeenkomt, zonder staert en met een klierachtigen zak op den rug.

Het Muskus-zwijn gelijkt inderdaad volkoomen naar het Oost-Indisch Varken en is ook omtrent van die grootte; zijne ooren zijn kort en regt; het vertoont geene groote slag tanden; het heeft, zoo als gezegd is, geen staert of ten minsten slechts een klein stompjen; maar hetgeen waardoor het zig niet alleen van alle andere soorten van Varkens, maar ook van alle andere viervoetige dieren onderscheidt, is een vrij groot gat of spleet, meer dan een duim diep, dat het mannetjen en wijfjen op hunnen rug hebben en waarin klieren zijn, waaruit een vogt sijpelt, dat sterk als bevergeil riekt en dat sommige voor aangenaam houden, andere voor stinkende, even gelijk wij zulks van het Muskusdier en andere dieren gezien hebben, behalven dat die
het

het beursjen onder aan den buik of, aan het agterste draagen en dit Varken hetzelfde boven de schoft heeft. Men begrijpt ligtlijk, dat het dit vogt is dat het dier met den naam van *Muskus-zwijn* heeft doen bestempelen. Zijne borstels zijn stekelachtig en gelijken meer naar de stekels van den Egel dan naar borstels van een Varken; zij zijn met bruin en wit of vaal getekend; het dier is dus met zwart en wit of vaal gevlakt; om den hals heeft het eene foort van halsband van eene witachtige of vaale kleur. Het een en ander maakt dit dier zeer aanmerklijk.

De Pecari heeft maar vier snijdtanden in de bovenkaak, doch zes in de onderste, vier hondstanden en twaalf kiezen in de boven- en even zoo veel in de onderkaak, zoo dat hij zes tanden minder heeft dan het Zwijn.

Het Muskus-zwijn leeft van hetzelfde voedsel als het Zwijn en is van dezelfde aart en huishouding. Zij leeven in de boschen, maar meest op de bergen, in troepen van twee of drie honderd bij malkanderen. Zij wentelen zig minder in de slijk dan de Zwijnen en zoeken dus niet zoo zeer de moerasfen; zij eeten in de boschen wilde vrugten, graanen, wortelen, slangen, padden, en hagedisfen, die zij eerst villen door 'er hunne pooten op te zetten, de huid tusfchen hunne tanden te neemen en die aldus af te trekken; men kan hen enigzints temmen, maar zij zijn zoo dom, dat zij niemand kennen; zij loopen uit en koomen weder t' huis. Zij zijn ondertusfchen in het wild zeer woefte dieren;

zij zullen de menschen en de honden aanvallen en als zij zelve aangetast worden, helpen zij elkanderen.] Een reiziger verhaalt dat hij eens met een' hond op de jagt naar die Varkens zijnde, door dezelve wierd aangestast; hij en zijne medemakkers klommen op eene rots, om hunnen aanval te ontwijken, werwaarts hun hond zig ook in veiligheid fiede; hier wierden zij door den gantschen troep van die dieren belegerd en bestormd en zij konden zig niet van hun ontslaan dan na dat zij eene groote menigte van dezelve gedood hadden. Men moet zig wel wagten, als men alleen is en een troep van die dieren in de boschen ontmoet, een van hun aantetasten, of zelfs de vlugt te neemen, want zij zouden alle op zulk eenen aanvallen en zouden hem in stukken scheuren; het best dat men doen kan is op een' boom te klimmen en hen gerust te laten voorbijtrekken. Zij zwemmen somtijds groote rivieren over en dan legt ieder zijn' kop op den rug van dengeenen, die voor hem zwemt, zoo dat zij in eene lange rei door het water trekken; als zij in de plantagieën koomen, regten zij 'er groote verwoestingen aan. Het gebeurt somtijds dat deeze Zwijnen verre weg trekken. Alsdan verzamelen zij zig tot een getal van duizend, ja nog meer, en trekken dus troepswijze voort; koomen zij aan eene rivier, dan zwemmen zij die over; koomen zij aan tuinen, werven van wooningen, aan plantagieën, zij mijden die niet, maar trekken al regtuit voort, zonder door iets genoopt te worden ter zijde aftewijken; zij kunnen aldaar dan ook veel schade doen; maar zoo dra

dra men op de plantagieën verneemt dat 'er een troep van die Varkens voorbij trekt, fluks vat ieder een, slaaven, opzigers en al wie 'er is wat hij bij de hand vindt, stokken, bijlen, mesfen, fabels, men loopt naar den troep en ieder slaat of steekt 'er, terwijl zij voorbij trekken, zoo veele van dood als hij kan; het is niet goed hen met vuurwapenen aantetasten, want dan vallen zij alle aan op dengeenen die schiet; als men egter veele tegelijk op hen schiet, gaan zij alle schielijk op de vlugt.

Hun vleesch is lekker, zelfs nog smaaklijker dan het spek van onze Varkens, maar niet zoo malsch; het gelijkt, zegt men, naar het vleesch van haazen, maar heeft noch spek noch vet; doch men moet zorg draagen, zoo dra men hen gedood heeft, aanstonds den zak op den rug, waaruit het stinkend vogt kooft, uittesnijden, omdat het, zoo men dat verzuimt, binnen een half uur dien stank aan het vleesch mededeelt, zoo dat het niet meer eetbaar is.

Daar het wild Zwijn en zijne verscheidenheden in Amerika oorspronkelijk niet gevonden wierd, behoort integendeel dit Muskus-zwijn in dat waerelddeel bij uitfluiting t'huis, en men vindt het in de oude waereld niet. Het bewoont het geheel middenste gedeelte van Amerika, tot daar het koud begint te worden ten Noorden en ten Zuiden, want het schuwt de koude.

In dat zelfde land is nog een ander ras van Muskus-zwijnen, kleiner dan dit, welk den gemelden halsband niet heeft en rood-bruin van kleur is; dit

klein ras houdt zig volkoomen afgezonderd van het groote.

Nog een derde ras is 'er in Amerika, dat van de twee eerste verschilt en dat *Patira* genoemd wordt; het verschil bestaat daarin, dat dit ras van Muskus-zwijnen eene streep van witte borstels langs den rug heeft, van den hals tot aan den staert, en dat zijn hair zagter is, zelfs zagter dan van onze Varkens.

Deeze Varkens wonen in de groote boschen, daar zij niet uit koomen; zij kruipen in holle boomen, in holen van rotfen en in gaten in den grond; zij gaan 'er agter uit in, zoo veele 'er in kunnen; als men hen tergt, stormen zij 'er alle uit, waarom men, als men hen daaruit wil jaagen om hen te vangen, een kring van takken om het gat maakt, daar zij niet door kunnen koomen; vervolgens jaagt men hen 'er uit, terwijl een der jagers aan het gat gaat staan met een vork, om hen, als zij 'er uit koomen, in den hals te vatten, terwijl de eerste, die hen 'er uit gejaagd heeft, hen met een sabel afmaakt.

Deeze Varkens krijgen, even als de voorgaande Muskus-zwijnen, maar twee jongen tegelijk, maar jongen in alle jaargetijden.

MET BREEDSNUITIG VARKEN,
DE ENGALLA,

(Pl. XXIII, Fig. 5, het mannetjen.)

De Engalla komt in gedaante overeen met het Zwijn, maar heeft eenen zeer grooten monsterachtigen kop met oorloppen onder de oogen en eenen zeer breedden snuit.

Dit dier heeft indedaad zoo groot eene overeenkomst met het Zwijn, dat men veelligt in twijfeling konde gebragt worden of het niet wel maar eene verscheidenheid van dezelfde soort ware; doch het is daarentegens in veele opzigten zoo verschillend, dat ik eer overflaa tot het denkbeeld, dat zij onderscheiden soorten van dieren zijn, want twee dieren kunnen in zeer veele opzigten naar elkanderen gelijken en egter onderscheiden dieren zijn; dit verschil zal ik ondertusfchen mijnen leezeren doen kennen, om van het dier te kunnen oordeelen.

De Engalla (een naam, dien het in Afrika voert) is van de grootte van een Zwijn; het gelijkt ook in gestalte volkoomen naar dit dier; maar het is vrij dik en laag op de pooten; doch zijn kop is geheel anders; geen ander dier heeft zulk eenen monsterachtigen kop dan de Hippopotamus, welkers kop enigzints naar den zijnen gelijkt, schoon men egter nog meer de gedaante van eenen Zwijnen kop aan denzelven bespeurt. Zijn

ſnoet is veel breeder dan die van de andere ſoorten van Zwijnen; hij is zeer hard en dient het inſgelijks om in den grond te graaven; het heeft geene voortanden; waarin het zeer zonderling van alle de andere ſoorten van Zwijnen verſchilt. Maar het heeft in de onderen bovenkaak twee groote ſlagtanden, die naar boven omgekromd zijn en, uit den bek uitſteekende, het dier vreeslijke wapenen verſchaffen. Aan iedere zijden heeft het zes kiezen, boven en onder, doch hierin heeft men ook verſchil gevonden. Zijne oogen zijn zeer klein en ſtaan zeer dicht bij elkanderen en bij de ooren; onder de oogen heeft het twee groote oorlappen, die rond van gedaante en hard van zelfſtandigheid zijn en welke het dier kan opligten. Tuſſchen deeze oorlappen en den bek ziet men aan elke zijde een harden knobbel, die den kop nog een lelijker aanzien geeft; zijne ooren zijn groot, breed en niet nederhangende, maar ter zijde uitſteekende; de pooten en klauwen zijn als die van het Zwijn; de ſtaert hangt regt neder. Zijne kleur is geelachtig, gelijk die van onze Varkens, doch daar zijn ook zwarte, hij heeft niet veel borſtels op het liſf; maar boven den kop op den hals heeft het zwaare en lange borſtels, die uit een middenpunt in de rondte uitſteeken. De hals van dit dier is wat kort, waarom het, als het gras eet of graaft, veeltijds op de knieën gaat liggen en voortkruipt.

Dit dier geeft eene ſterke reuk van zig, welke men vergelijkt met die van de Zwitſerſche kaas, die *Schabzieger* genoemd wordt. Het is veel gaauwer en levendi.

diger dan onze Varkens en loopt vrij snel, waarom men het ook aan de Kaap de Goede Hoop den naam van *Hardlooper* gegeven heeft; als het loopt, houdt het zijnen staert in de hoogte.

Dit Varken bewoont de boschen en wildernissen en is zeer boos, woest en wild in zijnen natuurlijken staat. Het kan zig met zijne slag tanden, met welke het ver- vaarlijk stoot, zeer wel tegens de wilde dieren verdedigen, waartoe het zijn harde snoet ook behulpzaam is. Het is zoo wild en woest, dat de Hottentotten zeggen dat zij het liever durven waagen eenen leeuw op het open veld aantetasten dan dit Zwijn; want dat het zoo snel als een' pijl op dengeenen, die het dreigt, aanvalt, hem nederwerpt, den buik oprijt en de beenen breekt, alvorens zij het met hunne spiesen treffen en dooden kunnen.

Deeze Zwijnen kruipen in holen onder den grond, waarin zij, als zij eng zijn, agterwaarts kruipen; zij neemen daartoe gemeenlijk de holen van de Stekel-Varkens in; men durft het niet ligt waagen hen in hunne holen aantetasten. Zelfs als men te paerd zit is het ge- vaarlijk zulk een Bosch zwijn te vervolgen, want dik- wijls keeren zij zig onverwagt met groote snelheid om en stooten het paerd of slaan zijne beenen in stukken en brengen paerd en ruiters om het leven. Als zij ge- jaagd worden, neemt ieder van die Zwijnen eene big in den bek; en het is verwonderlijk hoe zij deeze dier- tens tusschen hunne slag tanden vasthouden, zonder hen te bezeeren.

Een

Een deezer dieren, welk levendig alhier in Holland geweest is, toonde zulk een afkeer van onze tamme Varkens, dat het eene tamme Oost-Indische zeug, welke men bij hetzelfde gezet had, na haar in eenen hoek gedreven te hebben, zoodanig stak, dat haar de ingewanden uit het lijf bingen; eene inlandsche zou het niet beter gehandeld hebben, indien men haar niet schielijk hadde weggehaald. Doch een reiziger verhaalt dat een boer in de binnenlanden van de Kaap de Goede Hoop een van deeze Zwijnen bij eene tamme zeug had gezet, en dat zij jonge biggen gekregen hebben, die vervolgens wederom jongen geteeld hebben. Dit zou aanleiding geeven om te denken dat deeze dieren slechts verscheidenheden van eene en dezelfde soort zijn, schoon het daarom geen zeker bewijs is, gelijk in de historie van de Muil-ezels overtuigend bewezen is.

Men vindt dit Zwijn in het wild in Afrika, aan de Senegal, in Congo, en in de binnenlanden van de Kaap de Goede Hoop, en mischien geheel Afrika door, en denklijk ook op het eiland Madagaskar.

Dit dier is ondertuschen in Europa onbekend gebleven tot in het jaar 1765, wanneer 'er een jong breedsnuitig Varken van de Kaap de Goede Hoop aan den Prins van Oranje wierd gezonden; het was nog jong en dus ook vrij mak; men liet het in de diergaarde loopen, daar het somtijds zijne boosheid vertoonde, tot dat het, twee jaaren daarna, grooter geworden zijnde en grooter slaganden gekregen hebbende, den oppasser

op

op eenen dag met zijne slaglanden zoo hevig in de dijk kwetste, dat de man 'er des anderen daags van gestorven is; men wilde het dan in de diergaarde niet langer dulden en zond het naar de toen ter tijd befaamde diergaarde te Amsterdam, *Blaauw Jan* genaamd, daar het in het jaar daaraanvolgende gestorven is. Dit is naar alle waarschijnlijkheid ook het eerst dat men het levendig in Europa heeft overgebracht; naderhand is 'er in dezelfde diergaarde nog een jong breedsnuitig Varken levendig aangekomen, dat dan de tweede is en deze twee zijn ook de eenigste geweest; een reiziger, eene jonge bigge van deze dieren gevangen hebbende, wilde het gebonden levendig met zig voeren; doch het stelde zig zoo boos aan, dat hij het ras moest slagten; deze zegt dat de smaak van hun vleesch met dat van het gewoon Varkens-vleesch tamelijk wel overeenkomt.

Daar is in Afrika nog een ander zeer groot wild Zwijn, het *wild Zwijn van Kaap Verd* of *de Groene Kaap* genaamd, dat geen breedten, maar puntigen snoet heeft en daarom met dit breedsnuitig Varken niet moet verward worden.

DE BABYROESA.

(Pl. XXIII, Fig. 6, het mannetjen.)

Ik zou dit dier wel met eenen Nederduitfchen naam hebben kunnen benoemen, want het voert dien van *Hoorn-Varkens*

ken en Varkens-Hert, doch wanneer men deeze naamen met de beschrijving vergelijkt, zal men bevinden dat dezelve zeer oneigen zijn en hadden behooren verworpen te worden, zoo dra men het dier regt kende; de naam van *Hoorn-Varken* immers zoude te kennen geven dat dit dier een Varken met hoornen was, of wel naar een Varken geleck en hoornen had; de naam van *Varkens-Hert* zou doen denken dat het en naar een Varken en naar een Hert geleck, en dus ook dat het hoornen had; ondertuschen gelijkt het wel naar een Varken, maar het heeft in het geheel geene hoornen; dat men voor hoornen schijnt aangezien te hebben zijn zijne slag-tanden; van welke vier groote den bek uitsteeken. De naam *Babyroefa*, welke *Varkens-Hert* betekent, is dan even oneigen, doch het dier is bij dien naam bekend.

De Babyroefa is een dier, dat in gestalte naar een Zwijn gelijkt, doch niet zoo dik en veel hooger op de pooten; het heeft twee groote slag-tanden in de beneden- en twee in de bovenkaak, welke door de bovenlip uitsteeken en naar agteren omgekruld zijn.

De *Babyroefa* gelijkt indedaad veel naar het Zwijn, maar hij is ranker, grooter en hooger op de pooten, zijn kop loopt spits af, gelijk die van het Varken en zijn neus eindigt in een' snoet, waarmede hij ook kan graaven; zijne ooren zijn klein en puntig en staan regt op; zijne oogen zijn klein; hij heeft in de bovenkaak vier snijdtanden, en in de onderkaak zes, van welke de twee buitenste plat naar vooren nederliggen; tus-schen de snijdtanden en de kiezen staan in de onderkaak

twee

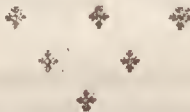
twee groote kromme puntige slag tanden die verre den bek uitsteeken en het dier kunnen dienen om zijnen vijanden steeken toste brengen, gelijk het wild Zwijn; in de bovenste kaak heeft het twee diergelijke slag tanden, welker tandkasfen geheel naar boven gekeerd staan, dat strijdig is met de tanden in de bovenkaak van alle andere viervoetige dieren, die altijd naar beneden gekeerd staan; deeze slag tanden steeken door de bovenlip henen en zijn zeer sterk naar agteren omgekruld; zij zijn langer dan de slag tanden in de onderkaak en moeten het dier eer hinderen dan helpen, als het zig met de onderste slag tanden moct verdedigen; men zegt dat de mannetjens alleen deeze slag tanden hebben en dat de wijfjens dezelve missen; het heeft in elke kaak ter wederzijde vijf kiezen. De pooten en klauwen zijn als die der Zwijnen; de staert is lang, gekruld en eindigt in eene kwast; het heeft zulk ruuw hair niet als de Zwijnen, maar zagter en wolachtiger hair, dat grijs is met ros gemengd. De stem van den Babyroefa is een geknor omtrent als dat der Varkens.

De Babyroefas leven van bladeren, gras, vrugten en wortelen; men vindt hen in de boschen bij troepen. Zij kunnen zeer wel zwemmen en zelfs onder water duiken; ook zwemmen zij dikwijls zeer verre in zee en zelfs van het een eiland naar het ander. Zij zijn zeer wild en woest, als het wild Zwijn, maar kunnen ligt tam gemaakt worden en zijn dan zeer mak, doch men heeft moeite om hen in het leven te behouden.

Men jaagt de Babyroefas met honden, tegens welke zij

zij zig egter te weer stellen en die zij dikwijls kwetsen: naardien zij eene sterke reuk bij zig hebben, zijn de honden zeer vuurig om op die dieren te jaagen en kunnen hen ook eerder overmeesteren dan de wilde Zwijnen. Hun vleesch is zeer goed om te eeten en wordt bij de inwooneren van de eilanden van Oost-Indie voor zeer lekker gehouden. Men vindt hen op Bouro en denklijk ook op andere eilanden van den Oost-Indischen archipel, buiten welken zij egter niet schijnen gevonden te zijn.

Hier mede zal ik de Natuurlijke Historie der viervoetige Zoogende Dieren besluiten en overgaan tot de Zoogende Water-dieren.

DE ZOOGENDE WATER-DIEREN.

Wanneer men de Zoogende Water-dieren op het uiterlijke en oppervlakkig beschouwt, zal men ligt in de gedagten geraaken dat deeze dieren-soorten eerder onder de Viscchen dan bij de Viervoetige Dieren behoorden geplaatst te worden, dat het eerder vischen zijn dan viervoetige dieren; of, als men hen nog wat nader beschouwt, dat het zoogende vischen zijn, en dat zij verre in maakzel verwijderd zijn van de andere zoogende dieren, die wij gezien hebben dat, behalven den mensch, uit vierhandige, viervoetige en tweeslachtige dieren bestaan.

Het is dan ook geen wonder dat eenvoudige menschen, die geene natuurkenners waren, zoodanige als veelal de eerste naamen aan de voorwerpen geeven, omdat zij die de eerste aantreffen, dezelve *Vischen*, als *Walvischen*, *Bruinvischen* enz. genoemd hebben. Doch deeze naamen moeten ons niet bedriegen: naamen zijn slechts naamen, die willekeurig gegeeven worden, en wij hebben reeds te veele voorbeelden gezien hoe kwalijk zij somtijds toegepast worden, dan dat wij vast zouden kunnen besluiten dat de dieren juist dat zijn wat de naamen, die men hun gegeeven heeft, te kennen geeven, waarvan wij zoo aanstonds ook nog een zeer merkwaardig voorbeeld in den *Narwhal* of *Eenhoornvisch* vinden zullen.

De Zoogende Water-dieren, wel verre van vischen

te zijn, gelijken minder naar de visfchen dan naar de andere Zoogende Dieren; want even als het niet is het uitspreiden van vleugelen en het vliegen door de lucht, waardoor de vogelen vogelen zijn, gelijk wij bij de vliegende kat van Ternate reeds aangemerkt hebben, (*) is het immers ook niet de uiterlijke gedaante van het lighaam, het is niet de eigenschap van altijd in het water te zijn, van te zwemmen, die de visfchen tot visfchen maaken, maar hun geheel in- en uitwendig maakzel, hunne wijze van geheel in het water te leeven, zonder ademhaaling; dit kan geen der zoogende dieren doen, en hierin koomen de Zoogende Water-dieren met de viervoetige en halfslagtige dieren overeen, terwijl het gemaklijk te begripen is dat de Zoogende Dieren, welke de Schepper bestemd had om altijd in het water te leeven, noodwendig ook, zouden zij kunnen blijven bestaan, van zoodanig eene gedaante moesten zijn, dat zij in die vloeistof leeven en zig beweegen konden, zoo wel als de visfchen, en daaruit volgde dan ook natuurlijk dat hunne uiterlijke gedaante, over het geheel, naar die van de visfchen moest gelijken; want zoo die dieren eene geheel andere algemeene gedaante hadden dan de visfchen, zou of de hunne, of die van de visfchen de best geschikte daartoe niet wezen.

En

(*) Zie I Deel, bladz. 93.

En dat de Natuur die dieren , welke hunne jongen zoogen , juist niet alle bestemd heeft om onder of op de aarde te kruipen of te loopen , hebben wij reeds in veele gezien ; wij hebben gezien dat sommige onder den grond leven , gelijk de mollen , andere op den grond , gelijk de meeste viervoetige , andere op den grond en in de boomen kruipen , gelijk de luiaarts , andere op de boomen leven , gelijk de aapen en andere , andere van den eenen boom op den anderen kunnen koomen , half springende , half vliegende , gelijk de vliegende Inkhorns , dat andere integendeel , als de meeste vogelen , met vlugheid door de lucht kunnen zweeven , gelijk de vledermuizen ; dat sommige het water schuiven , gelijk de katten , de vledermuizen enz. , dat andere , schoon op den grond levende , zeer wel door het water zwemmen , gelijk de meeste viervoetige , dat sommige gaerne in het water zijn en zelfs onder duiken , gelijk de hippopotamus , en het zoo even voorgaande dier de babyroefa , de waterrot , en andere , dat andere wederom zeer veel in het water zijn , 'er hun gestadig verblijf bij houden , 'er hun voedsel in zoeken en 'er half in leven , gelijk de bevers , de otters en het watervarken ; dat veele andere zig voornamelijk in het water onthouden , en maar weinig op het land koomen , als de tweeflachtige , dat andere , eindelijk , alleen in het water leven , zonder 'er ooit uit te koomen , gelijk die , welke ik de *Zoogende Water-dieren* genoemd heb.

Wanneer men nu ook het maakzel deezer dieren be-

schouwt, ziet men het hoe langer hoe nader naar de gestalte der visfchen koomen, hoe meer die zoogende dieren in het water leeven. In die, welke slechts goed zwemmen en onder duiken kunnen, ziet men nog niet veele afwijking in dit opzigt van de andere, welke niet gaerne zwemmen; maar bij die, welke meer in en bij het water hun verblijf houden, en die 'er hun voedsel in of bij vinden moeten, ziet men reeds iets, dat daarnaar zweemt; het watervarken, namelijk, of de capybara heeft de vingeren van zijne agterfte pooten met een zwemvlies aan elkanderen verbonden, hetgeen al enigzints een zweemzel van vinnen vertoont; (1) zoo ook de Bever, die daarenboven nog eenen staert heeft, die vischachtig en met schubben bedekt is, en welke hem in het zwemmen, als de staert den visfchen, tot een roer dient; (2) bij de muskus-rot, de desman genaamd, en bij de Otters is dit kenmerk nog sterker te vinden, want deeze dieren hebben de vingeren van de voorpooten zoo wel als van de agterpooten met een zwemvlies verbonden. (3) De tweeflachtige dieren ziet men wederom een trapjen nader naar de gedaante der visfchen koomen; zij hebben eenen gladden kop, geene uitsteekende ooren, korte voorpooten, zonder armen, een lijf, dat van agteren dun afloopt, ag-

ter-

(1) Zie II Deel, bladz. 193.

(2) Zie II Deel, bladz. 197, 198.

(3) Zie II Deel, bladz. 239, en 222, 232.

terpooten, zonder beenen, maar enkel uit voeten bestaande, en vingeren, die bij sommige met een zwemvlies aan elkanderen verbonden, (1) bij andere in een vlies besloten zijn, (2) waardoor dezelve veel van vinnen hebben; bij de zee-koeijen ziet men op het uiterlijke de agterste pooten verdwijnen; zij hebben die uitwendig niet, terwijl de voorste meer naar vinnen dan naar pooten gelijken, en het agtereind in eenen staert uitloopt; (3) deeze dieren kunnen dan nog op de stranden kruipen, het een meer het ander min, maar zijn egter buiten staat om op hunne pooten te staan, en moeten alleen op hunnen buik voortschuiven. Dit wijzen verdwijnt bij de Zoogende Water-dieren; deeze hebben vinnen, waaraan van buiten niets van voeten, vingeren of nagelen te zien is, schoon wel van binnen; hun kop is nedergedrukt, zij hebben geen hals, hun lijf eindigt in eenen breeden staert, in het kort in deeze ziet men de zoogende dieren zoo veel mogelijk tot de uiterlijke gedaante van vischen gebragt geworden.

De Zoogende Water-dieren zijn dan die, welker geheele gedaante en ligchaamsgestel zoodanig gevormd zijn, dat zij in het water leven en buiten hetzelfde niet leven kunnen.

Van dezelve zijn zeer verschillende soorten, tot
wel-

(1) Zie I Deel, bladz. 219.

(2) Zie I Deel, bladz. 207.

(3) Zie I Deel, bladz. 213.

welker beschrijving ik nu zou moeten overgaan, doch naardien deeze dieren in veele opzigten van de andere zoogende dieren afwijken, zal het, alvorens ik die bijzondere foorten beschrijve, niet ongepast zijn het een en ander van dezelve in het algemeen te zeggen, waardoor ik dan in de bijzondere beschrijving des te korter zal kunnen wezen.

De Zoogende Water-dieren gelijken dan in hunne algemeene gedaante zeer veel naar de vischen; zij hebben een lang, naar den staert dun uitlopend lijf, vinnen, eenen staert, die plat en breed is, geen hals, en eenen grooten kop; doch wanneer men alle deeze ledenmaaten afzonderlijk beschouwt, vind men dat zij in nog meerdere opzigten van de vischen afwijken, dan zij 'er gelijkenis mede hebben, zoo dat, als men de fom opmaakt, men niet aarfelen zal te beslissen dat zij in alle opzigten onder de Zoogende Dieren en niet onder de Vischen behooren.

Deeze uitspraak zal men met nog meerder vertrouwen doen, als men hun inwendige, hunne ingewanden, hunne werktuigen tot de ademhaaling, voortteeling, voeding, en hun beengestel waarneemt. Om dit duidelijker te doen zien, zal ik kortlijk van deeze alle spreken.

De Zoogende Water-dieren hebben geene dunne graaten, als de vischen, maar beenderen, van welke sommige zeer dik zijn. De beenderen van den kop zijn zoo dik, dat 'er maar eene kleine holte voor de hersenen is. Schoon zij geenen hals van buiten vertoonen, hebben

ben zij egter hals-wervelbeenderen; zij hebben rugge wervelbeenderen, staert-wervelbeenderen en ribben; fchouder-bladen, arm-beenderen en vingeren, gelijk de voorfte pooten der viervoetige, of, gelijk de handen van een mensch, waarin zij dan ook wederom met de andere zoogende dieren overeenkoomen en niet met de visfchen, welker vinnen slechts bestaan uit lange dunne beentjens, die met een vlies aan elkanderen gehecht zijn. In hunne kaaken hebben sommige geene tanden, maar hoornachtige plaaten, of baarden, andere hebben twee slag-tanden, die zeer lang zijn en verder niets, andere hebben in de onderkaak veele tanden, die in gaten, welke in de bovenkaak zijn. fluitten, en in de boven-kaak geene tanden; andere hebben bij deeze egter in de boven-kaak dan nog twee verborgen tanden zitten; andere, eindelijk, zijn in de boven- en onder-kaak met eene menigte tanden voorzien.

De Zoogende Water-dieren hebben geene kieuwen als de Visfchen, maar zijn voorzien van twee longen en ademen dus de lucht in en uit; zij kunnen dan ook niet altijd onder water blijven, maar zijn genoodzaakt, van tijd tot tijd, boven water te koomen, om adem te fcheppen; doch naardien hun neus, door welchen zij ademhaalen, boven op hunnen kop of op hun voorhoofd geplaatst is, is het genoeg dat zij het neusgat boven water fteeken; sommige hebben twee neus-gaten, bij andere loopen dezelve in een gat uit: deeze gaten noemt men hunne *blaasgaten*, omdat zij het water, dat zij in-

geflokt hebben; daardoor met de lucht naar buiten blaazen; dit kunnen zij met groote kracht doen, zoo dat dit opgespoten water eene of twee zwaare fonteinen gelijk is. Zij hebben ooren, die van binnen gevormd zijn als die der viervoetige dieren, doch zij hebben geene oorlappen, even min als de visfchen, welke hun ook in het zwemmen hinderlijk zouden wezen; de openingen van de ooren zijn zeer klein, zoo dat men die naauwlijks ziet, en zijn ter zijde van den kop, een weinig agter de oogen geplaatst; hunne oogen zijn, naar hunne grootte, gemeenlijk zeer klein, waarin men bevestigd ziet hetgeen ik in het eerste deel van dit werk gezegd heb, namelijk dat de grootste dieren, naar evenredigheid, de kleinste oogen hebben; (*) zij hebben oogleden en wenkbraauwen, waarin zij ook wederom van de visfchen verschillen, die geene oogleden hebben. Verder hebben zij de ingewanden van de viervoetigen, doch sommige verscheidenlijk gevormd, als een hart, lever, milt, nieren, maag, darmen, blaas, teeldeelen enz. en rood warm bloed, als de andere Zoogende Dieren. De Zoogende Water-dieren hebben ter zijde van het lijf twee ledenmaaten, die men *Vinnen* noemt; wij hebben egter reeds gezien dat dezelve beenderen bedekken, die met de voorpooten van de viervoetige overeenkoomen; egter worden deeze vingeren met eene harde vette huid zoodanig bedekt, dat men

de

(*) Zie I Deel, bladz. 337.

de vingers van buiten in het geheel niet zien kan; zij dienen het dier om te roeijen, en om zig in het water te keeren en te draaijen; sommige foorten hebben ook eene vin boven op den rug; doch andere foorten niet: deeze vin bestaat geheel uit vleesch, vet en huid, en heeft geene beenderen. Hunne staerten zijn zeer breed en hebben veelal de gedaante van eene halve maan; zij staan niet op hunnen kant, gelijk bij de vischen, maar leggen plat in het water, zoo dat deeze dieren hunne staerten op en neder beweegen, terwijl die vischen, welke in gedaante met deeze dieren overeenkoomen, die regts en links slaan, om zig voorttefluuren; dit koomt ook onzen Zoogenden Water-dieren beter te stude, voornamelijk om zig in het water naar boven en naar beneden te begeeven: de meeste vischen hebben in hun lichaamen blaasjen met lucht, dat zij kunnen toeknippen en uitzetten, door welke willekeurige kracht zij in het water kunnen rijzen en daalen, zonder hunne vinnen of hunne staerten te gebruiken; de Zoogende Water-dieren hebben zoodanig eene luchtblaas niet en moeten zig met hunne staert en vinnen, maar voornamelijk met den eersten, naar boven of naar beneden roeijen. Indien zij nu hunnen staert zijdelings bewoogen, zouden zij, boven water willende koomen, zulks moeijelijk en slechts in eene zeer schuinsche lijn kunnen doen; doch nu, hunnen staert op en neder beweegende en krommende, kunnen zij, in het water, zeer steil rijzen en daalen. Dus hebben ook de plat-vischen, als schollen, scharren, tarbotten, tongen, roggen enz.,

geen lucht-blaasjen, en kunnen zig ook zonder hetzelfde door eene diergelijke beweging van hun plat lichaam en staert, in het water steil naar boven en naar beneden begeeven.

De wijfjens van de Zoogende Water-dieren hebben twee borsten aan den buik, en de melk, die 'er in is, is zoo dik als koeijen-melk; zij paaren als de viervoetige dieren, en brengen denklijk, gelijk alle de groote dieren, maar een jong tegelijk ter waereld; het jong volgt de moeder, zoo lang het zuigt, en, naardien het jong niet zoo lang onder water kan blijven als de moeder, koomt zij, wanneer haar jong zuigende is, telkens boven om het adem te laaten haalen.

Deeze dieren zijn gemeenlijk zeer groot, en men vindt onder dezelve de grootste van alle bekende dieren; onder de eigenlijke Walvisfchen zijn de grootste, vervolgens onder de Cachelotten, en dan de Narwhal; de Dolphijnen zijn de kleinste.

De Zoogende Water-dieren hebben rood vleesch, gelijk de viervoetige; dit vleesch is bedekt met eene laag vet of spek, gelijk bij de zwijnen; doch veel wecker; deeze zelfstandigheid, die ligter is dan het water, maakt dat dit groot zwaar dier ligt genoeg is om zig in die vlocistof te kunnen beweegen. Sommige Cachelotten hebben nog eene andere soort van vet, die *Sperma-ceti* genaamd wordt, van welke ik, in de beschrijving van de elve, zal spreken. Het is om dit spek en om de *sperma-ceti* dat men op de jagt van deeze dieren uitgaat. Over dit spek ligt de huid, die zeer glad is; zij
is

is bij de meeste zwart; of bruin-zwart van kleur, bij sommige met ligte vlekken getekend, en bij alle op den buik wit; andere egter zijn ligt van kleur; dezze noemt men *Witvisfchen*.

De Zoogende Water-dieren hebben gee-e stem; ik vindt egter dat men sommige derzelve heeft hooren fteenen, of op andere wijzen geluid geeven, doch zulks is misfchlen het geruisch van hun water-blaazen of fterk ademen geweest.

De Zoogende Water-dieren voeden zig met zee-fchepzelen; sommige verflinden vrij groote visfchen, als kabeljauwen en veele kleinere, andere leeven van zee-polijpen, kwallen en zee-infekten; zij herkaauwen niet, fchoon hunne maagen groote overeenkomst hebben met die der herkaauwende dieren.

Zij onthouden zig alle in de diepte der zee, van tijd tot tijd boven koomende; die, welke van zee-infekten leeven, houden hun verblijf in en omtrent de baaien en inhammen, daar die infekten gevonden worden, en reizen dus niet verre daarvandaan; die daarentegens, welke van visfchen leeven, zwemmen door alle de zeeën des aardbodems, en doen groote reizen; men kan egter over het algemeen zeggen dat de meeste, voornaamfte en grootfte deezer dieren in de zeeën naar de Noord-pool, en dus in koude luchtftreken gevonden worden; hun vet befchut hen voor het gevoel van al te groote koude.

Na aldus van deeze dieren een algemeen denkbeeld gegeeven te hebben, zal ik overgaan tot de befchrijving

ving van de bijzondere foorten, en in de eerste plaats spreken van die, welke alleen twee groote slag tanden hebben, of de *Narwhals*, vervolgens van die, welke geene tanden, maar hoornachtige platen of baarden in den bek hebben, of de eigenlijke *Wulvischen*; daarna van degeene, die tanden in de onderkaak hebben, of de *Cachelotten*, en eindelijk van diegeene, die onder en boven tanden hebben; deeze zijn de *Dolphynen*.

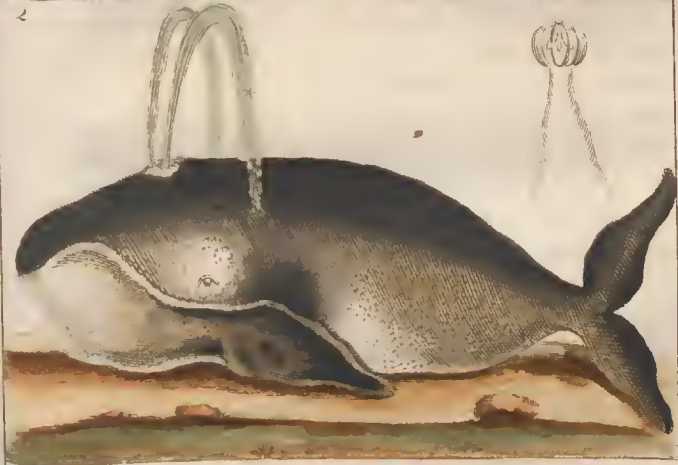
DE NARWHAL.

(Pl. XXVI, Fig. 1, het mannetjen.)

Ik zal dan de Natuurlijke Historie der Zoogende Water-dieren aanvangen met de beschrijving van een derzelve, dat ik met een' Ijslandschen naam *Narwhal* noem, schoon ik het eenen nederduitschen naam zoude hebben kunnen geeven, welken het bij veele reizigers en schrijvers voert. Men noemt het, namelijk, doorgaans den *Eenhoorn-Visch*.

Deezen naam moet ik egter ten hoogsten afkeuren, en wel omdat hij zeer ongepast is. Zal men mij dit niet moeten toestemmen, als men in aanmerking neemt dat deeze drie lettergreepen *Een-hoorn-visch* drie onwaarheden bevatten?

De naam van *Eenhoorn-visch* kan niet anders beduiden dan een *visch*, die maar eenen hoorn heeft. Wanneer men

men nu hetgeen ik in de beschrijving van de Zoogende Water-dieren in het algemeen gezegd heb, met aandacht gelezen heeft, moet men overtuigd zijn dat dit dier geen visch is, maar wel degelijk bij de zoogende dieren behoort: *Hoornen* heeft het niet, maar hetgeen men voor zijne hoornen heeft aangezien zijn lange slag tanden, en schoon de meeste van deeze dieren die men gevangen heeft, maareenen van die tanden hadden, hebben zij egter oorspronkelijk ter wederzijde van dekaak zulk eenen tand, en dus tweetanden: het is dus, in plaats van een *visch met eenen hoorn*, een *zoogend dier met twee tanden*. Zoo weinig kan men op naamen vertrouwen. Even eens is het gelegen met den naam van *Zee-eenhoorn*, welke door andere weder aan dit dier gegeven wordt. Wij zullen het dan met reden voortaan den naam van *Narwhal* alleen laten behouden, dien het in IJsland voert, en die, in de taal van dat land, *Walvisch-aas* betekent.

De Narwhal is een Zoogend Water-dier, rond van gedaante met eenen kleinen kop; hij heeft twee kleine vinnen onder aan het lijf, en geene andere tanden dan twee zeer lange recht vooruitstekende tanden in de bovenkaak; en boven op den kop een enkel blaas-gat.

De gedaante van den *Narwhal* is rond, van voeren dik, en naar agteren wat dunner afloopende; hij is gemeenlijk twintig of twee en twintig voeten lang, maar men zegt dat 'er ook zijn, die tot veertig of zestig voeten haalen kunnen, hetgeen eene aanzienlijke grootte is, die van den *Cachelot* nabijkoomende. Zijn kop is

zeer

zeer klein, naar evenredigheid van zijn lighaam; zijn bek is ook zeer klein: hij heeft geene tanden in de onderkaak, maar in de bovenkaak bevinden zig twee zeer lange tanden; deeze tanden steeken regt uit voorwaarts, en hebben, wanneer zij geheel uitgegroeid zijn, gemeenlijk omtrent de helft, of een derde van de lengte van het lighaam van het dier, zoo dat een Narwhal van twintig voeten lengte gemeenlijk tanden van tien of elf voeten lengte heeft: de smalheid van de plaat heeft mij verhinderd de geheele lengte van den tand van het dier op Plaat XXVI te tekenen. Deeze tanden zijn van eene zeer harde zelfstandigheid als ijvoer, maar nog harder, wit van kleur, dik, en somijds hol aan het onderst eind, en met spiraalen of krullijnen gedraaid naar het eind, daar zij in eene punt uitloopen; men zegt egter dat men tanden gevonden heeft, die niet met draaien, maar van het een eind tot het ander glad waren; dit zal eene verscheidenheid of speeling in de gedaante van de tanden deezer dieren zijn, of daar kunnen andere foorten of verscheidenheden van Narwhals zijn, welke men nog niet wel heeft kunnen onderscheiden. Men vangt ondertusfchen zeer zelden Narwhals, die beiden hunne tanden hebben, of zij moeten nog zeer jong zijn; men denkt dat het zelden gebeurt dat beiden de tanden uitgroeijen, maar dat meestentijds een derzelve niet uitgroeit, als wanneer de tand kas door het vel bedekt wordt, of misfchien wel geheel toegroeit, waardoor dan ook sommige, welke koppen van die dieren gezien hebben zoo stellig hebben verzeekerd dat de
Narw-

Narwhals maar eenen tand hadden. Soms vindt men aan de eene zijde eenen kleinen tand, dien men voor eenen tweeden opkoomenden tand houdt, die uitgroeide na dat de eerste uitgevallen, of afgestoten was, welke gedagte daardoor bevestigd wordt, dat iemand eens eenen tand van een' Narwhal van anderen doorzaagende, binnen in denzelfden eenen kleinen tand van dezelfde gedaante besloten vond.

De oogen van den Narwhal zijn zeer klein, en staan ter wederzijde in den kop. Boven op den kop ziet men een gat in de gedaante van eene halve maan, die bij den op onze plaat afgetekenden Narwhal als met eene franje gesloten is; dit blaas-gat loopt in twee kanaalen uit, welke door den kop loopen, en in het verhemelte uitkoomen; het is door dit gat dat de Narwhal het overvloedig water, dat hij in zijn' bek krijgt, weder uitspuut.

De Narwhal heeft geene vinnen op den rug; maar men ziet in de afbeelding eene kleine verhevenheid getekend, die van het midden van den rug tot aan den staert voortloopt; deeze verhevenheid is vleeschig als eene vin. Aan den buik heeft hij twee vinnen, die klein zijn en dicht bij elkanderen staan; zijn staert is niet groot en ligt plat, gelijk bij alle de Zoogende Water-dieren. Zijne huid is glad, en bij deezen, naar welken de oorspronkelijke afbeelding gemaakt is, wit van grond met zwarte of bruinachtige vlekken.

Dat 'er waarlijk verscheiden soorten van Narwhals zijn moet ik gelooven uit het onderscheid, dat ik in de
ver-

verschillende beschrijvingen van deeze dieren bemerk; ik vind 'er, namelijk, welke veel van die, welke ik alhier geef, afwijken. Sommige zijn, gelijk reeds gezegd is, met eenen gladden en geen gedraaiden tand gevangen; in de beschrijving van andere wordt van de verhevenheid op den rug in het geheel geen gewag gemaakt; men beschrijft andere ook als bruin van kleur zonder enige vlakken. Ook spreekt men van eene bijzondere foort die men *Bastaard-Narwhal*, en met een IJslandschen naam *Anarnak* noemt, die twee kleine tanden zoude hebben en eene vin op den rug; doch deeze foort is weinig bekend, zoo dat men zelfs nog twijfelt of het eene bijzondere foort zij.

De Narwhals zwemmen zeer snel, en zijn dus niet gemakkelijk te vangen, als zij alleen zijn; maar zij zwemmen gewoonlijk bij groote schoolen, en, als zij gejaagd worden, dringen zij alle dicht op elkanderen, zoo dat zij de tanden over elkanderens lijf leggen, waardoor zij verhinderd worden te duiken, en alzoo kan men een of twee van de agterste agterhaalen, en met den harpoen treffen. Geene tanden hebbende om te kauen, moeten deeze dieren van week voedsel leven, en dit doen zij ook waarlijk, want zij voeden zig voornamelijk met hetzelfde aas als de groote walvisch, een week infekt, welk ik in de beschrijving van dat dier zal opgeeven; zij eeten ook groote zee-kwallen. Hunne groote tanden dienen hun om het ijs te breeken, waaronder zij zig dikwijls ophouden, en waarin zij gaten stooten, om lucht te scheppen; zij dienen hun ook

om voedsel te bekoomen, want de Narwhal steekt somtijds zijne lange tanden in het lighaam van den Walvisch, en zuigt hem zijn bloed af. Het is eens gebeurd dat een Kapitein van een schip, dat bij Groenland op de Walvisch-vangst lag, eenen Walvisch gedood hebbende en denzelven latende omkeeren, om 'er het spek af te snijden, aan de andere zijde van den Walvisch eenen Narwhal vond, die zijnen tand tot aan den bek toe in den buik van den Walvisch gestoken had, en het bloed en de traan uit de wond zoog. Het gebeurt ook wel eens dat een Narwhal zijnen tand in een schip steekt en denzelven daardoor afbreekt; het is waarschijnlijk dat hij het schip in dat geval voor eenen Walvisch aanziet. De schepelingen, welken dat gebeurd is, dagten met het schip op eene rots gestooten te hebben, maar, naderhand het schip kregende, vond men de punt van den tand van den Narwhal in de planken steeken.

De Narwhal onthoudt zig in den Atlantischen Ozean rondom IJsland en Groenland, en in andere Noordlijke zeeën, gemeenlijk op de plaatsen, daar de Walvischen zijn, wijl hij van hetzelfde aas leeft, en deeze dieren aantast; hierom oordeelen de Groenlanders, als zij Narwhals zien zwemmen, dat 'er ook Walvischen in de nabuurschap zijn, en zij maaken zig tot de jagt gereed. Ik weet niet dat 'er ooit een Narwhal op onze kusten gekoomen zij; maar in de maand February van het jaar 1736 strandde 'er een in de Elbe bij Hamburg; hij was aldaar met de eb op het strand vastge-

raakt, daar hij, na schriklijk geworfeld te hebben, eindelijk in het zand ftierf.

Men kan het spek van den Narwhal tot traan kookken, even als dat van andere Zoogende Water-dieren; maar de traan, die hij oplevert, is dunner; zijne tanden plagten de IJslanders en Groenlanders als sparren en paalen tot het bouwen van hunne hutten te gebruiken, alzoo het hout in dat land schaarsch is. Zij worden dikwerf alhier aangebragt, en men bewaart die in de kabinetten, als eene zeldzaamheid. Voorheen verkogt men die voor hoornen van Eenhoorns, van die dieren met eenen hoorn, namelijk, naar welke men zegt, en die men niet weder konde vinden, van welke ik op eene andere plaats even gewag gemaakt heb (*); doch thans kent men die beter, en laat 'er zig niet meer mede bedriegen. Het been is zeer hard, vast en ligt, en beter dan ijvoir om snuifterijen van te maaken, vooral omdat het niet geel wordt; men bewaart te Koppenhagen in het slot Roozenburg een troon, die van Narwhals-tanden voor den Koning gemaakt is. Hier te lande worden zij zelden bewerkt; zij worden meest opgekogt om naar China vervoerd te worden, wijl de Chineezen omtrent tien Guldens voor het pond van deeze hoornen plagten te betaalen.

(*) Zie III Deel, bladz. 92.

DE GROOTE, GEMEENE, OF GROEN-
LANDSCHE WALVISCH.

(Pl. XXVI, Fig. 2, het wijfjen.)

Na de beschrijving van die Zoogende Water-dieren, die maar twee lange tanden in de bovenkaak hebben, gaa ik over tot die, welke in het geheel geene tanden hebben, maar, in plaats van dezelve, breede hoornachtige platen in de bovenkaak; en dan komt in de eerste plaats in aanmerking de groote Groenlandsche Walvisch.

Dit dier zal ik, alſchoon de naam van *wiſch* het, en om dezelfde reden, even weinig toekomt dan den Narwhal, en den anderen Walviſſchen, zijnen naam, ſchoon mijns ondanks, laaten behouden, omdat hij door het gebruik geheiligd is, zoo dat men 'er zoo zeer aangewend is, dat ik mij niet zoude kunnen vleijen dat men dien, op mijn' voorſtel, hoe oncigen die ook is, zoude laaten vaaren. Men zou anders de Walviſſchen in het algemeen niet onvdeglĳk *Baleinen* kunnen noemen, welke naam ontleend is van een Griekſch woord, dat *werpen* betekent, omdat hij het water opwerpt. Hij zou dan zoo veel als *Opwerper* heeten; deezen naam zou ik liever verkiezen, alſchoon hij deeze foort van dieren nog niet geheel zoude onderscheiden, vermits de

Narwhals en Cachelotten ook water opwerpen , doch hij zou niet geheel vreemd zijn , omdat hij zoude overeenkoomen met de naamen , welke den Walvisch in de taalen van het Zuiden van Europa gegeven wordt. Deeze aanmerking geldt ook omtrent alle de andere soorten van Zoogende Water-dieren , van welke ik hier agter zal spreken.

De Walvisch is het grootste van alle dieren; hij is lomp van gedaante, zeer groot van kop, heeft twee vinnen ter zijde van het lijf, en geene op den rug, baarden of hoorachtige planten in den bek en een enkel blaasgat.

De Walvisch is indedaad niet alleen het grootste van alle de Zoogende Dieren , maar waarschijnlijk het grootste van alle dieren des aardbodems; zijne lengte is van zestig, zeventig, ja van tagtig, en somtijds van honderd voeten, hetgeen de grootte van een groot driemast Koopvaardij-schip, of van een Groenlands-schip evenaart; hij weegt in zwaarte meer dan honderd duizend ponden, eene grootte en zwaarte voorwaar, die geen der land-dieren bereikt! Het wijfjen is grooter dan het mannetjen. Men ziet op Pl. XXVI. Fig. 2 eene afbeelding van het wijfjen, doch, om de ontzagchelijke grootte van het dier, beneden alle evenredigheid met de andere dieren; men kan egter naar dezelve over de gedaante van den Walvisch oordeelen.

De algemeene gedaante van den Walvisch kooft, gelijk ik in mijne aanmerkingen over de Zoogende Waterdieren in het algemeen, gezegd heb, vermits hij in het water leeft, ook met de algemeene gedaante der

vis.

wisfchen overeen. Zijn kop is zeer groot, zoo dat hij meer dan twee derde deelen van de geheele langte van het dier beflaat; die kop is een weinig plat, als men hem overdwarsch beziet; zijne onderkaak is veel grooter dan de bovenkaak, zoo dat de zijden van de onderkaak een groot gedeelte van de bovenkaak bedekken, en deeze, die smal is, 'er in fluit. Hij heeft in zijnen grooten hollen bek geene tanden, maar, in plaats van tanden, ftrooken van eene hoornachtige zelfftandigheid, die naast elkanderen flaan, boven aan het gehemelte vast zijn, in de onderkaak fluiten, en met bruin ruig hair begroeid zijn; deeze ftrooken noemt men de *baarden*, en men kan zig een denkbeeld van derzelve zelfftandigheid vormen van de *baleinen*, welke smalle ftrooken van die baarden zijn, die men doorsnijdt, of fplijt, om dezelve te bezigen. Een groote visch heeft gemeenlijk drie honderd baarden. De tong is zeer groot, zeer week, en zeer vet; men vindt fomtijds Walvisfchen, dood drijvende, die hunne tong kwijt zijn, als wanneer dezelve door de zwaard-visfchen is opgegeeten. Hij heeft twee vinnen ter zijden van het lijf, niet verre onder de oogen, maar zij zijn klein, naar de grootte van dit dier, en dienen het daarom ook minder om te zwemmen dan om zig te fluuren en omedraaien; men zegt dat de wijffens-walvisfchen, als zij vervolgd worden, haare jongen met deeze vinnen omarmen en aldus medevoeren; deeze vinnen gelijken in haar been-gestel veel naar de voorfte ledenmaaten van de viervoetige dieren, van welke deeze dieren dan ook, gelijk reeds ge-

zegt is, hier zoo min mogelijk afwijken. De oogen staan aan de zijden van den kop, en bijna op de hoeken van den bek, maar zijn klein, en niet veel grooter dan osfen-oogen. Uitwendig heeft de Walvisch geene ooren, doch als men de opperhuid wegneemt, vindt men de gehoor-buis; als men met eene haak vier voeten in die buis steekt, komt men op een been, dat als eene schulp is, en het gehoor-been schijnt te zijn; dit been ziet men dikwijls in de kabinetten bewaard; het is zeer dik, hard, en als eene schulp omgekruld. Boven op den kop heeft de Walvisch twee blaas-gaten, die dicht bij elkanderen staan, en waardoor hij het water, dat hij met zijn aas in zijnen hollen bek opvangt, met eene vreeslijke kragt, in twee dikke stralen, als twee zwaare fonteinen, met groot gedruis, verre in de hoogte spuit. (*) De wijfjens hebben twee uiers, welke onder aan den buik geplaatst zijn; het lijf is rond, maar de rug loopt een weinig scherp tot aan den staert; deeze ligt plat, en is enigzints gevorkt; het is met dit werktuig dat de Walvisch zig naar boven en naar beneden in het water begeeft, en dat hij zig met eene

(*) Om een denkbeeld te geeven hoe de walvisch het water opspuit, heb ik in de figuur de twee water-stralen, uit zijne blaas-gaten als twee fonteinen opspringende gerekend, schoon het niet natuurlijk is dat een Walvisch, die op het drooge legt, water zou spuiten; men moet ook aanmerken dat zij het water veel hooger opwerpen.

eene zoo snelle vaart kan voortstunwen, dat het verbaazen moet welke groote kracht hij niet denzelven kan oefenen, alzoo hij zig deeze snelheid alleen geeft door 'er mede te wrikken, gelijk de matroozen doen, als zij, agter in eene sloep staande, dezelve met eenen riem, die agter uit ligt, voortwerken; door dien heen en weder te wringen. De Walvisch heeft geene vin boven op den rug waardoor hij zig onderscheidt van den Vin-visch, van welken ik in een volgend artikel zal spreken. De huid is glad en zwart, op sommige plaatsen met wit en geel gemarmerd, vooral aan de vinnen en aan den staert, maar geheel wit aan den buik; de opperhuid is niet dikker dan perkament; onder deeze ligt de waare huid, die de dikte heeft van een vinger; hier onder ligt het spek, dat agt of tien duimen dik is en geelachtig van kleur; onder hetzelfde is het vleesch, dat zeer rood is.

Op de huid van den Walvisch onthouden zig infecten, die in eene schulp zitten, en welke men *Walvisch-luizen* noemt, doch welke beschrijving hier niet behoort; enige zee-pokken hechten zig ook op zijne huid vast, gelijk ook mosfelen, koraalen en andere zee-gewassen.

Naardien deeze Walvisch niet door natuurkundigen is waargenoomen, maar slechts onder de handen komt van menschen, die denzelven vangen om 'er het spek van af te snijden, en die vervolgens het rif laten drijven, is 'er niet veel bijzonders van zijne ingewanden bekend. De uitwerpzels van den Walvisch zijn, zoo men zegt, niet onaangenaam van reuk; zij zijn

hoog rood van kleur als vermiljoen, en verwen het linnen met die roode kleur, die 'er bijna niet weder uit gaat.

Deeze dieren paaren, naar men zegt, schoon ik niet begrijp hoe men daar agter is kunnen koomen, slechts om de twee jaaren, en het wijfjen krijgt, na negen of tien maanden, gemeenlijk, gelijk alle groote zoogende dieren, maar een jong. Zij koestert het en draagt veel zorg voor hetzelfde; als zij gekwetst is, en onderduikt, om te ontkoomen, zal zij schielijker weder boven koomen, om haar jong, dat niet zoo lang onder kan blijven als de moeder, te laten ademen. Zij zoogt het een jaar lang, en haare melk gelijkt zeer veel naar de melk van eene koe. Hoe lang een Walvisch leeven kan is niet wel te bepaalen: men onderfelt, om zijne grootte, dat hij wel duizend jaaren kan leeven; doch dit is, gelijk men begrijpt, slechts eene gising.

Thans moet ik van het voedsel van den Walvisch spreken. Men zal mischien verwagten dat zulk een monsterachtig dier met holle kaaken de grootste vischen en andere zee-schepzelen verslindt; doch het tegendeel heeft plaats: de Groenlandsche Walvisch voedt zig met kleine infekten, en mischien kleine vischjens, als ansjovis en andere. Dit dier, geene tanden en een naauw keelgat hebbende, zou niet in staat zijn groote vischen te overmeesteren en door te slikken. De infekten, waarop de Walvisch aast, zijn verschillende; sommige zijn langwerpig, met kleine pootjens, en gelijken in
kleur

kleur enigermaate naar gekookte garnalen, doch zonder schaal of schubben; andere zijn rondachtig, van de grootte van eene erwet, bruin van kleur, met eene foort van vleugels, zeer fijn en teder van maakzel. Beiden deeze infekten zijn zoo week, dat zij, als men die in de hand krijgt, of tusſchen de vingeren wrijft, tot eene foort van olie ſmelten, die de reuk van traan heeft; zij beweegen zig traag en onregelmatig als de kwallen. De Heer Gronovius heeft eens in de zee voor Katwijk een zee-diertjen gevonden, dat in gedaante zoo veel naar deeze beſchrijving gelijkt, dat ik het, met andere, voor dat infekt houde, dat het Walviſch-aas uitmaakt, waarom ik hetzelfde op Plaat XXVI bij Fig. 2 heb afgebeeld. Men ziet dat het kloot rond is met ribben als een meloen, en met twee ſprietten voorzien, welke het, naar willekeur, kort en lang kan maaken.

Dit Walviſch-aas nu wordt in ongelooflijke menigte in zee gevonden op de banken en ondiepten in de baaien, waarin zig rivieren ontlasten, en die met gewaſfen begroeid zijn; daar krielt de zee van deeze infekten, die in diep water weinig gevonden worden. Wanneer de Walviſch met open muil, door dit, van die infekten krielend, water zwemt, kan hij in korten tijd duizenden, ja millioenen van dezelve opſlokken; als hij nu zijnen grooten muil weder toefluit, kan het water alleen door de reeten of openingen, die tusſchen de baarden zijn, doorloopen, terwijl de infekten wederhouden worden, en wel te meer, wijl de baarden

met hair bewasfen zijnde , dit hair de infekten nog naauwkeuriger terug houdt van met door de openingen te gaan, welke 'er nog tusfchen de baarden zouden mogen wezen; het water, dat hij in zijnen muil nog overig houdt, spuit hij door het gat, dat in zijn verhemelte is, zijn blaasgat weder uit. Van dit aas nu, dat traanachtig is, verkrijgt de Walvisch die overgrootte vetheid. Of hij ook nog kleine vischjens eete, is onzeeker, doch zijn keel is voorzeeker te naauw om grootte visfchen te verflinden. Dit groot dier heeft veel kleiner tot vijanden; zijne vijanden zijn de Narwhal, gelijk wij gezien hebben, de Botskop, van welken ik nog zal spreken, en de Zaagvisfchen; de Botskoppen vallen hem met troepen aan, jaagen hem op strand, bijten hem groote stukken uit het lijf en martelen hem dood, terwijl de Zaagvisch hem met de tanden van zijne zaag den buik opscheurt.

Deeze dieren onthouden zig in den Noorder Oceaan, rondom Spitsbergen, Ysland en Groenland, en in de Straat-Davis; ook rondom de kusten van China. Men zegt wel dat men Walvisfchen in zuidlijker zoeën, in de Zuid-zee, ja zelfs in de Middellandsche Zee gezien heeft; doch ik geloof niet dat het deeze foort van Walvisch geweest is; men moet zeer bedreven in de kennis van deeze dieren zijn, om, wanneer men een Walvisch zwenmende ziet, te onderscheiden van welke foort hij zij, en dus kan men ligt de eene voor de andere neemen, dat ook dikwerf gebeurt; ondertusfchen is het waarfchijnlijk dat deeze dieren zig zullen blijven op-

ophouden ter plaatse daar hun aas overvloedigst gevonden wordt: ik kan ook niet vinden dat deeze foort van Walvisch immer op onze kusten gestrand zij. Het is egter waarschijnlijk dat zij verhuizen; men denkt dat zij zig des zomers nader naar de pool begeeven, en des winters, als alles aldaar bevroozen is, naar de zoomen van het ijs koomen, om meer lucht te scheppen. Naardien de Walvischen zeer schuw zijn, en voor het gevaar vlieden, zijn deeze groote dieren naar andere zee-streken verhuist, weggejaagd zijnde door de menigvuldige jacht, die op hen gemaakt wierd door enige honderden schepen, waarom men ook ge noodzaakt geweest is de visfcherij, als zij op de eene plaats verloop en was, op de andere te gaan verleggen.

Van deeze jacht of visfcherij zal ik nu omstandig gaan spreek en, vermits het deeze foort van Walvisch is, op welke men het voornamelijk in de walvisch-vangst toelegt, alzoo hij de grootste is en meer traan oplevert dan andere. Men vangt de andere foorten egter ook, als zij voorkoomen, zoo dat hetgeen ik hier van de wijze van deeze dieren te vangen zeggen zal, ook op de vangst van de andere foorten kan toegepast worden. In ons vaderland heeft men in vredes tijden, zedert een paar honderd jaaren, schepen tot deeze jacht uitgerust, die een aanmerkelijk voordeel hebben aangebragt; in oorlogstijden is dezelve of minder aanmerkelijk, of schadelijk, of geheel te niet geweest, en in den tegenswoordigen oorlog, welke met meer bitterheid
door

door de vijanden van onze handel en welvaart, de Engelschen, gevoerd wordt dan alle andere, is het onmogelijk dezelve voortzetten, wijl alle visfchers eene prooi der Engelschen zouden worden; zij moet dan tot den vrede ftill liggen. Men noemt dezelve gemeenlijk de *kleine visfcherij*, in tegenftelling van de haringvangst, die de *grootte visfcherij* genoemd wordt.

Het was voorzeeker een stoutmoedig man die het eerst onderneemen durfde een monfterachtigen Walvisch een harpoen in het lijf te werpen; men is thans egter aan dat werk zoo gewoon, dat men zonder vrees eenen Walvisch met eene enkele floep aantast, en hem tot den dood toe vervolgt. Ik zal kortlijk opgeeven hoedanig dit in zijn werk gaat.

Tot deeze visfcherij rust men zeer grootte driemastfchepen uit, die rondom met ijzer gedubbeld, en wel hegt met ijzeren bouten of fpijkers voorzien worden, ten einde niet te fcheuren, als men met dezelve tegens de ijs-fchotfen of ijs-velden aanzeilt; hier door kunnen zij veel wederftaan, fchoon het egter meermaalen gebeurt dat zij tufchen ijs-velden bezet geraakende als nooten-doppen verpletterd, of geheel onder het ijs gefchoven worden. De grootfte van die fchepen voeren vijftig mannen en hebben zeven floepen bij zig, die tot de jacht gebruikt worden; omtrent de helft van de maand April loopen de fchepen in zee en ftevenen naar de plaats, daar zij de visfcherij dit jaar begeeren te oefenen; aldaar gekoomen zijnde, gaan zij voor het ijs liggen, of zeilen tufchen het ijs in, zoo diep zij
zulks

zulks zonder gevaar meenen te kunnen doen, koomen aldaar ten anker en blijven liggen, zoo zij niet, als het ijs aan het drijven gaat, moeten wegwijken. Aldaar nu ten anker leggende, legt elk schip op enigen afstand floepen met volk uit, om uittekijken of zij ook Walvischen van onder het ijs zien koomen, want de Walvischen, die onder die groote ijsvelden zwemmen, kunnen niet geheel onder dezelve door zwemmen, zonder van tijd tot tijd te voorschijn te koomen, om adem te haalen; dit heet men op de *brandwagt* leggen; (want men zal in het vervolg zien dat deeze jagt haare konstwoorden heeft zoo wel als andere.) Soms kijkt men ook, als men visch verwacht, al zeilende, naar de walvischen uit, en, om gereed te zijn om op dezelve jagt te maaken, laat men dan eene wel uitgeruste sloep agter aan het schip nasleepen; zoo dra men nu een Walvisch ziet of eenen hoort blaazen (vermits het gedruis van zijn water blaazen, wel eene mijl verre kan gehoord worden, vooral als hij gewond en van pijn woedende is) roept de Schipper (die op deeze schepen *Commandeur* heet) *val, val*, op welk woord de gasten, die tot de floepen behooren, vaerdig in hunre floepen springen, om den visch te helpen aantasten. Den visch nu bespeurd hebbende, roeit men met de floepen zagtiens naar den zelve toe, en, dicht bij hem gekoomen zijnde, werpt een man, die voor op zit, en dan op staat, en die de *harpoenier* genaamd wordt, den harpoen, met zoo veel kragt als hij kan, in den visch. Deeze *harpoen* is een ijzer van drie en dertig duimen

leng-

lengte, van vooren is hij gescherpt en met twee weerhaaken voorzien, juist in de gedaante van een' pijl, van agteren is dezelve voorzien van een koker, waarin een stok gestookt is van de lengte van zeven of agt voeten, welken de harpoenier in de hand houdt, en waardoor hij den harpoen te beter in den visch schie-ten kan. Aan den harpoen nu is eene lijn vast, die zeer lang is, en die in de floep zoodanig opgelegd is, dat zij gemakkelijk kan uitloopen. Onze Walvischvangers en harpocniers zijn zoo ongemeen bekwaam in het werpen van deeze harpoenen, dat zij dezelve van vrij verre in den visch kunnen schieten; ja daar zijn 'er, die hunnen harpoen over eene andere floep met volk in den Walvisch gesmeten hebben, om de eerste aan hem vast te zijn, als 'er floepen van meer dan een schip jagt op maakten.

De Visch nu, zig gekwetst gevoelende, schiet naar den grond en begeeft zig onder het ijs, loopende alzo de lijnen van eene, twee, of drie floepen, waarvan de einden aan malkanderen gebonden zijn, uit, schoon men dezelve een slag om den steven geslagen heeft, en die niet dan steeds terughoudende, laat uitloopen. Naardien de Walvisch het niet langer dan een vierde uurs onder water kan uithouden, komt hij weldra wederom te voorschijn, en is dan zeer vermoeid, zoo door het sterk zwemmen en trekken, en door de wond, die hij ontvangen heeft, als omdat hij zoo lang hem mogelijk was onder gebleven is; men laat hem dan de floep voortstrepen, zoo de harpoen 'er niet uitschiet

en de lijn niet breekt, tot dat de rand van de floep gelijk met het water komt, steeds wat vierende, en zoo de visch zig stil houdt, weder inpalmende: Zoo dra de visch van vermoeidheid stil gaat leggen, roeit men weder naar hem toe en werpt hem tot meerder verzeeking eenen tweeden harpoen in het lighaam. Zoo dra de gelegenheid gunstig is, begint men den visch te *lensfen*, dat is, met *lensfen* te steeken; de *lensfen* zijn ijzeren spiesfen, die van vooren breed en scherp zijn, in de gedaante van eene piek, en langer dan de harpoen; agter aan is een koker, waarin een stok steekt, om hem te bestieren. Deeze *lensfen* steekt men agter de vinnen omtrent het hart, tot den koker toe in den visch, waardoor de visch veel bloed verliest, en dikwijls door zijne blaas-gaten bloed begint optespuiten.

De Walvisch dus meermaalen gelenst en zwaar gewond wordende, zwemt her- en derwaarts, en slaat geweldig met den staert en de vinnen, waardoor de harpoeniërs niet weinig gevaar loopen, doch dat zij, door de ondervinding geleerd, weeten te ontwijken. Zoo de Walvisch nog niet sterft, loopt hij somtijds voor de tweede reis onder het ijs nog enige lijnen uit, en sterft daar aan zijne wonden: Zoo dra dat gebeurt, koomen alle de floepen zonder uitstel bijeen, schaaren zig agter elkanderen en tragten, met alle macht roeiende, den gestorven Walvisch van onder het ijs te sleeven, want, als men daarmede te lang wacht, begint de doode visch te zwellen, rijst op en maakt, door de
warm-

warmte van zijn lighaam, eene holte boven hem in het ijs, waardoor het ondoenlijk wordt hem 'er uit te krijgen; zoo dit werk te moeijelijk is voor de floepen, zeilt het fchip 'er naar toe, en men tragt den visch met het fchip al zeilende van onder het ijs te trekken, of, zoo 'er geen wind is, windt men aan de spil, tot de visch te voorschijn kooft, de harpoen los laat of de lijnen breeken. Sterft de visch niet onder het ijs, en kooft hij weder te voorschijn, dan is hij zoo afgemat en verzwakt, dat men hem gemaklijk met lensfen afnaakt: dood zijnde draait hij zig om; men bindt zijne vinnen tegens zijn lijf aan, snijdt hem een gat in den staert, slaat 'er een touw door, en sleept hem dus met alle de floepen naar het fchip.

Daar wordt ongetwijfeld onverschrokkenheid vereischt om een' harpoen in een Walvisch te werpen; te meer, omdat dit niet van zeer verre geschieden kan, doordien hij diep in den visch moet geschoten worden, om vast te zitten; dit heeft sommige doen bedenken of zij niet een werktuig konden uitvinden, waarmede men eenen Walvisch van eenen aanmerklijken afstand een' harpoen in het lijf zoude kunnen schieten. Buskruid kan men daartoe niet bezigen, naardien de slag alle de Walvischen, die 'er omtrent zijn, zoude wejjaagen. Een Engelschman heeft dan voorgesteld eenen grooten schietboog te vervaerdigen in de gedaante van de *balista* der Ouden, dien voor op de floepen vast te zetten, en met denzelven den harpoen in den visch te schieten; men heeft egter dit werktuig niet
gaan

gaan gebruiken, en of 'er de proef van gerö men zij, weet ik niet; doch, schoon ik wel wil gelooven dat de Nederlandfche Walvisch-vangers harpoeniers in hunnen dienst hebben, die met veel behendigheid van vrij verre een harpoen kunnen werpen, koomt mij de zaak van dat belang voor, dat zij wel verdiende beproefd te worden; dit immers is zeker dat een walvisch-vanger, die een harpoen van negentig voeten afstand in eenen visch konde fchieten, zeer veel voordeel zoude hebben boven eenen, die dit maar van dertig voeten afstands konde doen, en dat het mogelijk zij eenen boog te maken, waarmede men, met zoo veel kragt, en juist genoeg voor zulk een groot doel als een Walvisch, een harpoen met eene lijn 'er aan zoude kunnen wegschieten, behoeft, dunkt mij, geen betoog; men brengt moeilijker dingen ter uitvoer: maar de reden dat men dit niet beproefd heeft zal zijn de neiging, welke 'er bij eene zekere klasfe van menschen heerscht om zig altijd bij het oude te houden, en die de bevorderingen van menschlijke nijverheid zoo nadeelig is.

Nog voordeeliger zou het zijn, zoo men een middel konde uitvinden om de Walvisfchen tefstond dood te fchieten; want veele ontsnappen na dat zij reeds gewond zijn door het breeken of uitloopen van de lijnen; dit egter is moeilijker te vinden, tenzij men buskruid konde uitvinden, waarmede men zwaare kogels zonder flag of vuur konde wegschieten.

Zoo als thans de Walvisfchen geharpoeneerd worden, behoort een harpoenier veel behendigheid te be-

zitten, om het gevaar, waaraan hij en zijn volk in de floep blootgesteld zijn, te ontwijken. Soms zijn de Walvischen zeer wild, en slaan verschriklijk met den staart en vinnen; deeze slagen moeten zij zien te ontwijken; zoo de Walvisch een staart had, dien hij regts en links konde slaan, gelijk de meeste vischen, zou dit bijna onmogelijk zijn, doch wijl hij dien op en neder en niet ter zijde slaat, is daar goede kans toe; doch hiervan hangt ook hun leven af; want, zoo de Walvisch de floep met zijne vin of staert raakt, slaat hij dezelve aan stukken en doet haar te gronde gaan, waarbij dan veeltijds enig volk verdrinkt. Eene andere voorzorg, die zij moeten gebruiken, is dat de lijn in het uitloopen niet met eene bogt om hun been of arm slaat, want dus doende kunnen zij gemakkelijk uit de floep gerukt en onder het ijs geslept worden, waarmede menig een zijn leven heeft verloren. In het jaar 1657 wierd een Kommandeur, die eenen visch geschoten had, met de geheele floep niet alleen onder water, maar zelfs onder het ijs gerukt; het volk sprong over boord eer de floep onder was; maar hij, eene poos met de floep onder het ijs geweest zijnde, kwam van onder de schotsen weder boven, en wierd door eene andere floep geborgen, doch zijne eigen floep en den visch zag hij nooit weder.

Doch een zonderling voorval gebeurde eenen harpoenier bij eenen Kommandeur, Cornelis Gerritszoon Ouwe Kees genaamd, in het jaar 1661. op de Walvisch-vangst in Groenland. Deeze Kommandeur, reeds

zeven Walvischen gevangen hebbende, zag een agtsten zwemmen, waarop hij naar hem toe voer en 'er zijn' harpoen in wierp; de visch schoot naar den grond: ondertusfchen kwam 'er eene andere floep bij, in welke Jacob Dieukes harpoenier was, die gereed was om; zoo dra de Walvisch weder boven kwam, 'er zijn harpoen in te schieten; maar de visch, onder de floep boven koomende, stootede met zijnen kop zoodanig tegens de floep, dat zij kraakte, waardoor de harpoenier uit de floep viel, en de harpoen viel in den visch; in het vallen geraakte de lijn, die aan den harpoen vast was, met twee bogten om zijn been, waardoor hij op den visch tusfchen het lijf en den staert kwam te zitten, wordende door den harpoen en de lijn op den visch gehouden; zonder van denzelven af te kunnen koomen; hij moest dan mede waar de Walvisch zwom; de andere floepen deden wel hun best om hem te agterhaalen, maar de Walvisch zwom sneller dan zij roeijen konden: de Kommandeur riep hem toe dat hij de lijn in stukken zoude snijden en zig in 't water werpen; hij wilde het doen, maar hij kon zijn mes, dat dwarsch in zijn zak stak, 'er niet uit krijgen: tot drie maalen toe schoot de Walvisch naar den afgrond der zee, en tot drie maalen toe moest Jacob deze verschriklijke reis mede doen, altoos te paerd op den visch zittende, waarlijk een ijselijke toestand, met zulk een monsterachtig dier naar de diepte des oceaans gesleept te worden! Eindelijk gleed de harpoen, aan welken hij zig vasthield, omdat de lijn anders zijn been kwetfte, los; hij kwam boven

water, wierd door eene der sloepen gered, en had zoö weinig letfel van dit vervaarlijk ongeluk, dat hij, droöge klederen aangetrokken hebbende, den Walvisch nog mede hielp vangen.

Wanneer nu de Walvisch aan het schip gekoomen is, maakt men hem aldaar met touwen vast, legt twee sloepen nevens den Visch met het nodige gereedschap en handlangers, en begeeft zig aan het werk om het spek van den visch aftefnijden, dat *slensfen* genaamd wordt; men snijdt het af in groote vierkante stukken, die in het ruim van het schip geworpen worden, om naderhand klein te worden gekapt; men snijdt 'er ook de baarden uit. Wanneer al het spek rondom van den visch gesneden is, brengt men de afgesneden groote vierkante stukken, die de Walvisch-vangers *hagjes* noemen, weder voor den dag, zuivert die van bloed, vuil en zwoord en snijdt dezelve in kleiner stukken, die men *vinken* noemt, dat men den naam van *afmaaken* geeft; men stouwt deeze vinken in de vaten of *quardeelen*, om dezelve dus naar huis te voeren. Men heeft voorbeelden dat een enkele Walvisch honderd en dertig tonnen met traan, en de tong alleen twintig tonnen traan hebben uitgeleverd.

Dit spek wordt vervolgens t'huis in koperen pannen of ijzeren potten tot traan, of eene soort van olie, gekookt, in gebouwen, welke men *traan-kookerijen* noemt; men kookt het met water, om het aanbranden te beletten, en laat het vervolgens door een rooster loopen, die de traan doorlaat, terwijl de vinken

'er

'er op blijven liggen, die aan de honden te eeten gegeven worden, of wel gebruikt om 'er lijm van te kookten. Het zuiverste van de traan wordt vervolgens van boven afgeschept en het bezinksel, dat het slegtste is, levert de bruine traan, welke men in de leerlooijerijen tot het leertouwen en ook op de scheepstimmerwerven gebruikt. De beste traan kan in lampen gebrand worden; zij wordt gebruikt tot het bereiden van enige soorten van leder, tot het zieden van de groene zeep, en tot het rafineeren van zwavel.

De Walvischbaarden worden aan de traan-kookerijen schoon gemaakt, van het hair gezuiverd, en gekloofd; men gebruikte de baleinen, welke van deeze baarden koomen, voorheen in ongelooflijke menigte in de keurslijven en in de hoepelrokken der vrouwen; doch thans, nu 'er eene betere sijnak in de kleding heerscht, heeft men het schadelijke van het lighaam met baleinen keurslijven in te persen, en het belagchelijke van het onderlijf, strijdig met den natuurlijken vorm van 's menschen gestalte, door hoepelrokken eene ontzagchelijke en misvormende breedte te geeven, ingezien, en dat gebruik laten vaaren; hierdoor worden 'er veel minder baleinen gebruikt, hetgeen dat artikel zeer in prijs heeft doen verminderen, tot schade van de walvisch-vangst. Onze boerinnen egter, die niet zoo ligt oude gewoonten verlaten, draagen nog stijve keurslijven, en zijn dus de voornaamste gebruiksters van de baleinen. Men gebruikt die egter ook tot het maaken van mesfen-hegten, dunne wandel-stokjens en karwasfen.

Van andere ligbaamsdeelen van deezen walvisch wordt door ons geen gebruik gemaakt; de Walvischvangers brengen alleenlijk de kaakenbeenen van elken Walvisch, dien zij vangen, mede, die gewoonlijk in de weiden geplant worden, als onvergangelijke en sterke schurk-paalen voor het vee.

De Groenlanders eeten egter het vleesch van den Walvisch dat jong zijnde als osfenvleesch smaakt; men zegt dat de tong zeer lekker is; zij drinken de traan, hetgeen hen meer bestand maakt om het in die koude luchtstreeken tegens de koude uittehouden. Van zijne darmen maaken zij hunne hemden; van zijne huid zoolen voor hunne schoenen en van zijne peezen koorden voor hunne boogen. De Japanners eeten het vel, het vleesch, de darmen en andere ingewanden, en zelfs de vinken en kraakbeenderen. Van de zenuwen en peezen maakt men touwen of koorden, zoo tot dienst van de katoen-fabrieken als tot snaaren voor hunne speeltuigen. Van de beenderen der kaaken, vinnen en andere deelen maaken de Japanners allerlei snuisterijen.

Men heeft in de laatste twee honderd jaaren eene ongelooflijke menigte van deeze grootę dieren gevangen; want niet alleen de Nederlanders, maar ook andere natieën hebben zig op deeze voordeelige vangst toegelegd. Ik zal dit artikel besluiten met eene kleine schets van deeze visfcherij zedert dezelve begonnen is.

In het begin der voorgaande eenw wierd de Walvisch-vangst eerst begonnen door de Biscaijers en wel door die van Bayonne in Frankrijk, aan de grenzen van
dat

dat Rijk. Dit volk, denklijk op de kusten van Frankrijk soorten van Walvisfchen gevangen hebbende, en ziende dat zij goede winst uitleverden, vervolgdendeeze dieren hoe langer hoe verder noordwaarts en zonden in de voorgaande eeuw wel eens dertig fchepen op die vangst uit; zij stевenden naar de eilanden of kusten van den Noorder Oceaan, daar zij hunne traan-kookerijen opregteden, en geen spek, maar traan t'huis bragten; zij kookten de traan ook wel in de fchepen. Zij vongen veel visch bij Ysland, de Noordfche kusten en Oud Groenland; maar de visch allengs noordlijker wijkende, tot bij Spitsbergen, wierd de visfcherij gevaarlijker voor ligte fchepen, zoo dat zij in de *Straat Davis* gongen visfchen; naderhand de visfcherij tegens loopende, en de oorlog in het jaar 1744 ontstaande, zijn de Franschen uitgescheiden met visfchen.

De Engelsche, Noormannen en Nederlanders kenden de Walvisfchen en het voordeel, dat dezelve opleverden, wel, door de visfchen, die van tijd tot tijd aan hunne kusten gestrand waren; maar het aantasten van zulke groote zee-monsters kwam hun te gevaarlijk voor; zij huurden dan eerlang Biscaaische harpoeniers tot deeze visfcherij, en in het jaar 1711 wierd 'ereene Noordfche of Groenlandsche Maatschappij met oetroof opgeregt; men zettede toen de visfcherij omtrent Spitsbergen door, daar men traan-kookerijen opregtede, van welke eene, aan de Hollandfche baai, *Smeerenburg* genaamd en de voornaamste stapelplaats van de traan wierd. De veelheid der traan, die daar gekookt wierd, was zoo

groot, dat men jaarlijks nog enige groote fchepen moest afhuuren, om het overschot in te laaden en t'huis te brengen.

Dit octrooi duurde tot het jaar 1641 wanneer de visfcherij voor ieder open wierd gesteld. De Walvisfchen waren ondertusfchen door de sterke vangst verminderd, en de overige fchuw geworden, en naar de Oost of onder 't ijs geweken; men moest dan Spitsbergen verlaaten, en de Walvisfchen in 't ijs gaan zoeken, en dus viel de traan-kokerij op Spitsbergen in duigen en de walvisch-vangers waren genoodzaakt het spek zelf in vaten t'huis te brengen. Toen begon men te visfchen aan den zoom van het ijs, dat ten zuiden van Spitsbergen lag, waarom het Zuid-Ys genoemd wierd; fomtijds vong men daar veel, en fomtijds niets, doordien de Walvisfchen dikwijls door Waigats om de Oost zwemmen; men zocht dezelve wel bij Nova Zembla op, maar dit vond men zeer gevaarlijk, wijl 'er, onder andere, in het jaar 1684, vijf en twintig Nederlandsche fchepen om de Oost verongelukten en in het volgend jaar drie en twintig.

Men is daarop aan het visfchen gegaan in het West-Ys, of in het ijs ten Westen van Spitsbergen, dat nog heden de plaats der Groenlandsche visfcherij is, beflaande de uitgestrektheid van de kust van de hoogte van Jan Mayen-Eiland tot aan die van Spitsbergen.

De menigte van Walvisfchen, welke in die zeeën gevangen zijn, is zeer groot; in sommige jaaren zijn 'er op deeze plaats wel agttien of negentien honderd

derd Walvisfchen gevangen, behalven die, met den harpoen in 't lijf ontsnapt zijnde, onder 't ijs sterven, en in het jaar 1701 wierden 'er door twee honderd en zeven Nederlandfche fchepen 2071, en door vier en vijftig Hamburgfche 544, en dus over het geheel 2615 visfchen gevangen. Uit eene lijst blijkt dat van het jaar 1669 tot 1725 door de Nederlanders meer dan 35000 Walvisfchen gevangen zijn, behalven die, welke door andere natieën zijn gevangen, zoo dat men kan berekenen dat 'er zedert de eerfte oprigting der Walvisch-vangst tot honderd en vijftig jaaren daarna wel honderd duizend Walvisfchen zijn gevangen.

Behalven de Nederlanders en Biscaijers zijn de Engelsche, Deenen en Hamburgers die, welke zig meest op de Walvisch-vangst toegelegd hebben, fchoon geene natie de onze daarin heeft geëvenaard.

Ondertusfchen is deeze vangst van jaar tot jaar grootliks verminderd, zoo dat men in het jaar 1720 de meeste fchepen naar de Straat Davis begon te zenden, hetgeen in het eerst veel voordeeliger was, alzo men toen aldaar veel Walvisfchen vong, zoo dat deeze visfcherij zoo sterk aanwakkerde, dat 'er in het jaar 1732 honderd en zeven en dertig fchepen uit de Nederlanden derwaarts wierden afgezonden. In het vervolg is deeze vaart om de mindere vangst wederom afgenoomen, en zij is nog flegter geworden van 1732 tot voor deezen oorlog.

DE IJS-WALVISCH, DE NOORD-
KAAPER.

Deze Walvisch wordt de *Noord-Kaaper* genaamd, omdat hij zig in groote menigte omtrent de Noord-kaap onthoudt, welke de Noordlijkste uithoek van Europa is.

De Ijs-Walvisch of Noord-Kaaper is van gedaante als de Groenlandsche Walvisch, maar heeft den kop kleiner en het lijf dunner.

Hij is kleiner dan de voorige, maar egter nog van eene aanzienlijke grootte; maar hij is ook veel vlugger; zijne baarden zijn korter, waardoor zijne keel wijder is; zijn vel is witter of blaauwachtiger.

De Noord-Kaaper voedt zig, behalven, misfchien, met Walvisch-aas, met haringen, sprotten, kabeljauwen, schelvisfchen en andere zee-visfchen, welke hij in groote menigte gretig opflokt, en die hij, door zijne vlugheid in het zwemmen, gemaklijk kan vatten, als hij onder water met snelheid door geheele fcholen van deeze visfchen zwemt, welke fcholen in de Noordlijke Zeeën foortijds zoo dik zijn, dat 'er de zee van krielt. In Ysland geraakte eens een op strand, die door de boeren gedood wierd en in wiens buik men zes honderd levendige dorfchen vond, zijnde eene foort van kleine kabeljauwen; uit de maag van eenen in Hitland gevangen, heeft men meer dan een ton haring ge-
haald.

Aan

Aan de West-kust van Noorwegen verschijnt deeze Walvisch alle jaaren op eenen zekeren tijd, denklijk wanneer hij de baringen vervolgt; hij is dan in zulke groote schoolen van enige duizenden bij malkanderen, dat de stralen water, welke alle deeze Noord Kaapers opwerpen, van verre in zee naar eene groote stad met rookende schoorsteenen gelijk, ten minsten zoodanig wordt dit gezigt beschreven. De boeren zijn zeer verheugd, als zij deeze Walvischen zien, die door hen *Visch-Fagers* of *Haring-Walvischen* genaamd worden, omdat zij weeten dat 'er alsdan schoolen van ontelbaare vischen in alle baaien en inhammen koomen, welke door de bewooners dier stranden gevangen worden; hetzelfde geschiedt ook dikwijls op de kusten van Ysland.

Deeze Visch onthoudt zig in dieper water dan de Groenlandsche Walvisch, daar hij ook zijn voedzel beter kan vinden. Niet bepaald zijnde tot het aas, als die Walvisch, begeeft hij zig ook verder weg, en men vindt hem dierhalven in meerder verschillende zeeën van de waereld verspreid. Men ziet deeze Walvischen egter overal niet even menigvuldig. Aan Ysland, Faro en Hitland en aan de kusten van Noorwegen worden zij wel in de grootste menigte gevonden; men vindt hen zelfs tot in warme strecken, als aan de kust van Guinea, maar egter niet menigvuldig; men heeft 'er ook aan de Kaap de Goede Hoop gezien. Aan de kusten van Amerika moeten 'er zig ook bevinden, vermits 'er nu en dan walvisch-baarden uit Brazilie te Lisfabon worden

aangebragt. Aan de kusten van China onthoudt zig de Noord-Kaaper waarschijnlijk insgelijks op, gelijk ook op de kusten van Japan. De volkeren, welke aan de kusten wonen, daar deēze Walvisch verschijnt, gebruiken verschillende listen om denzelven meester te worden en 'er hun voordeel mede te doen, van welke enige merkwaardig genoeg zijn om niet met stilzwijgen voorbijgegaan te worden.

Wanneer de Yslanders zien dat een Noord-Kaaper zig in eene baai of inham begeeft, om de vischen te vervolgen, roeijen zij hem met hunne booten, zoo dicht zij kunnen, agter op, en storten eene groote hoeveelheid bloed, dat zij tot dat einde in hunne booten mede genoomen hebben, in zee, en laten het door den wind naar den visch drijven. De visch, zig vervolgd ziende, wil weder zeewaarts keeren, maar het bloed bespeurende, dat hij zeer schuwet, wil hij 'er niet door zwemmen, en keert terug naar het land, daar hij ten laasten tuschen de banken verdwaalt; zoo hij wil omkeeren, om te ontsnappen, werpt het volk uit de sloepen hem aanhoudend met steenen en maakt een groot geschreeuw, verzeld van kloppen en raazen, waarvoor hij, schuw zijnde, steeds strandwaarts vlugt, tot dat hij eindelijk op strand geraakt en door gebrek aan water moet blijven liggen, als wanneer de vischers hem met hunne sloepen omringen en hem steek op steek geeven, tot hij door verlies van bloed sterft.

De Amerikanen maaken zig, zoo men zegt, opeene veel stoutmoediger en vrij grappige wijze meester van dee-

deze vischen. Als zij zulk eenen Walvisch op hunne kust bespeuren, begeeven zij zig te water, met twee houten pennen en eene knods in hunne handen; zij zwemmen naar het dier en, als het boven kooft, springen zij op zijnen rug, en slaan, zoo dra het water gespoten of geblaazen heeft, fluks een houten prop met de knods in een der blaasgaten: De Walvisch schiet terstond naar de diepte en neemt den Amerikaan mede, die zig stijf vast houdt aan de houten pin en zig mede naar den afgrond der zee laat voeren: De Visch is door het sluiten van zijn een neusgat, weldra genoodzaakt weder boven te koomen, en zoo dra is hij niet boven water, of de Amerikaan slaat zijn tweede prop in het ander blaasgat, hergeen den Visch aanstonds doet verftikken, en dan sleept men hem met booten naar land.

Omtrent de Japansche Eilanden vangt men deze Walvischen met pijlen of harpoenen, gelijk in Groenland; maar omtrent het jaar 1680 liet een vischer een net maaken van sterke touwen, dat men den Walvisch over den kop wist te sleepen, en waarin hij zig verwardde, zoo dat hij gemaklijker te vangen of te dooden was; andere hadden dit egter niet nagevolgd.

Ik weet niet dat de Noord-Kaaper ooit aan onze kusten gestrand zij; doch op de kusten van Schotland stranden somtijds zoodanige vischen. In het jaar 1740 geraakte 'er een in de Golf van Edinburg op het strand, die tuschen vijftig en zestig voeten lang en zestien voeten dik was. In 1746 werd 'er een van zestien voeten
 lengte

lengte op de Theems gevangen. Op de kusten van Frankrijk gebeurt het ook wel, schoon zelden, dat diergelijke Noord-Kaapers stranden; zoo strandde 'er in het jaar 1739 aan de kust van Biscailjen een wijfjen met haar zuigend jong; de kust-bewooners voeren terstond met barken uit om hen te vangen; zij wierpen eerst het jong den harpoen in 't lijf, en lieten het dus in 't water spartelen; opdat de moeder daardoor aangelokt zoude worden om het te hulp te koomen; deeze wierd met drie harpoenen te gelijk gekwetst, en begon zoo schriklijk te slaan, dat zij eene bark, waarin twaalf mannen waren, aan spaanders verbrijzelde. Zij wierd eindelijk ook gesloot; zij wierd bevonden twee en zestig voeten lang te zijn; de tong woog 4728 ponden; men bekwaam van dezelve 816 ponden baarden en 26100 ponden traan; het jong, dat men rekende slechts eene maand oud te zijn, was reeds 18000 ponden zwaar.

De reden waarom de Noord-Kaaper niet aan onze kusten koomt is waarschijnlijk deeze, dat hij ziggaerne in diep water onthoudt; vermits nu de Noord-Zee naar onze kusten veel met ondiepten bezet is, zal deeze Walvisch natuurlijk onze kusten ontwijken; hij moet zeekerlijk verre van zijne gewoone verblijf plaats wegzwemmen, daar hij in groote menigte gevonden wordt, wijl men hem in zulke verre afgelegen zeeën ontmoet; doch men moet aanmerken dat voor deezen grooten snel zwemmenden Walvisch, die in eene rechte lijn onder water de zee doorklieft, een togt van enige honderd mijlen slechts een klein togtjen is.

De

De reden waarom onze Walvisch-vangers minder op de Noord-Kaapers jagt maaken dan op de Groenlandsche Walvischen meen ik daarin te vinden: vooreerst dat zij in dieper water en dus verder van het Ijs en de Kusten zwemmen, ten tweeden omdat zij wilder zijn en geen' oogenblik stil liggen, waar door zij moeilijker en gevaarlijker om te harpoenen zijn, en ten derden omdat zij minder week en vet van spek zijn en dus minder traan opleveren, gelijk zij ook kleiner baarden verschaffen.

Het is aan deeze meerdere levendigheid en wildheid dat men in zee den Noord-Kaaper van den Groenlandschen Walvisch onderscheidt; een ander onderscheiding teken is dat de Noord-Kaaper veeltijds met zee-pokken op den neus bezet is, die zig als witte vlakken of stippen vertoonen. Men zegt ook dat de Noord-Kaaper het water meer voorwaarts wegblaast dan de voorige Walvisch.

DE VIN-VISCH.

De Vin-visch is van grootste en gedaante als de Groenlandsche Walvisch, doch veel dunner van lijf; hij heeft agter op den rug eene Vin; naar deeze Vin wordt hij de Vin-visch genoemd. De zijde-vinnen zijn bij hem ook veel grooter dan bij den Walvisch. Zijne huid is glad, niet zoo zwart als die van den Walvisch, maar van kleur
oml-

omtrent als de zeelt; zijn buik is wit. Op zijne bult of verhevenheid op den kop heeft hij ook twee blaasgaten, door welke hij met veel meer geweld en gedruis dan de Walvisch het water opspuit. Deeze verhevenheid op den kop is niet zoo hoog als bij den Walvisch en zijn rug is minder ingebogen.

Het voedsel van den Vin-visch bestaat niet uit insecten alleen; maar hij verslindt ook haringen, makreelen en andere diergelijke vischen. Hiervandaan dat deeze visch zig ook in andere zeeën ophoudt dan de Walvisch, en zig niet tot de zee om Groenland, IJsland en de andere Noordsehe Eilanden bepaalt; men ziet hem ook in de andere zeeën, namelijk in den Atlantischen Oceaan, en zelfs in de Zuid-Zee; wanneer zig bij IJsland veele van deeze vischen vertoonen, ziet men geene Walvischen meer.

Deeze Visch is veel wilder en kwaadaartiger dan de Walvisch, en dus ook gevaarlijker te vangen; hij slaat, geharpoeneerd zijnde, zoo geweldig met zijn' staert en vinnen, dat men hem niet zonder veel gevaar met de floepen kan naderen.

Het is om deeze reden en ook om dat zijn spek harder en schraaler is en dus zoo veel traan niet uitlevert, en zijne baarden ook veel kleiner, knobbelachtiger en dus slegter van hoedanigheid zijn dat deeze visch door de Walvisch-vangers niet veel gezogt wordt, en dus ook niet veel gevangen. Den Groenlander en daarentegens is hij zeer aangenaam, omdat hij veel vleesch aan zig heeft en hun wel smaakt.

Het

Het gebeurde in het jaar 1682 dat 'er zulk een Walvisch de Zeeuwfche froomen kwam opzwemmen, daar hij zoodanig tusschen de banken bezet geraakte, dat hij niet weder weg kon koomen en door eenen fchipper gevangen wierd. Naardien dit voorval zeer aanmerklijk is, zoo omdat het noch voor, noch na dien tijd gebeurd is dat een Walvisch uit zee binnen onze zeegaten is gekoomen, als omdat dit ontzagchelijk dier, een van de wildfte van alle de foorten van Walvischen, alleen door een' man met zijn zoonijen van vijftien jaaren, met een klein vaartuig, dat op verre na zoo groot niet was als de Walvisch, zonder enige werktuigen, tot de walvischvangst benodigd, gelukkig overmeesterd en gedood is, zal ik het alhier omftandig verhaalen, zaaklijk zoodanig als het ons door den koopman, die den Walvisch gekogt heeft, beschreven is nagelaaten.

Het was dan den 5 October 1682 dat deeze Walvisch het eerst gezien wierd door eenen Zeeuwfchen fchipper, die hem niet volgde; daags daar aan wierd hij voor Ooltjens Plaat bespeurd door een jongen, die uit was om bot te stikken; hij was dan de Ooster-Schelde opgezwoomen; den volgenden dag was hij in het zoogenaamde mast gat, daar hij des middags, om trent twaalf uren, gezien wierd van den zoon van Abraham, een fchipper, die een klein jagtjen voerde, terwijl dezelve bezig was om mosfelen te raapen. De jongen, den Walvisch ziende, riep wel vijftentwintig maalen met verbaasdheid; *Vader, Vader, koom hier, hier is zulk een' groote visch!* De vader kwam naar zijn zoon

toelopen, en zag den Walvisch, die van tijd tot tijd den kop en het halve lijf boven water stak, en telkens eene dikke straal water wel vijf en twintig voeten in de hoogte spoot. Eindelijk gong de visch tegens eenen steilen kant liggen; de vader en de zoon namen toen elk een haak met een touw, en liepen naar denzelfven toe, terwijl er nog enige menschen bij hen gekoomen waren. Zij staken naar den visch, waarop hij van den kant naar de diepte schoot; het volk vertrok daarop, maar *Abraham* en zijn zoon begaven zig in hun jacht en zeilden hem alleen na, terwijl hij somtijds zoo snel zwom als een paerd kan loopen.

Den Walvisch omtrent een uur vervolgd hebbende, haalden zij hem in, en, naardien hij toen stil lag als of hij vermoeid was, zeilden zij bot tegens zijn lijfen zwaaiden met hun vaartuig tegens hem aan; de vader nam de gelegenheid waar en sneed fluks een stukjen spek, zoo groot als eene hand, uit het lijf van den Walvisch en zette zijne dregge of zijn ankertjen in dat gat; hierop schoot de Walvisch weg en rukte eenen arm van de dreg, die hem in het lijf stak, aan stukken; zij waren hem dan weder kwijt. *Abraham* gaf egter den moed niet op, maar zeilde hem weder na, en, hem in weinig tijds onderhaalende, stuurde hij 'er weder tegens aan; nu zette de hij zijne groote dreg in het gat in het lijf van den Walvisch, waarmede hij ook weder weg schoot. Hier kreeg *Abraham* een Berger schipper bij zig; die met een siaphaan op den Walvisch schoot, dat egter niets uitwerkte; maar *Abraham* beloofde, zoo hij hem wilde bij-

bijstaan om den Walvisch te vangen, den buit met hem te zullen deelen; zij gongen dan met hunne vaartuigen ter wederzijde van den Walvisch leggen, drijvende aldus met den vloed al dieper naar binnen, terwijl de Walvisch steeds water blies en vreeslijk met zijnen staert sloeg; dit egter schrikte den onverzaagden *Abraham* niét af, die met zijn mes, zoo diep hij kon, in den visch stak en het gat al laager naar den buik open sneed, zoo dat hij 'er met den arm tot den schouder toe in wroetede. De Bergsche schipper, ziende dat de Walvisch van die wond nog niet scheent te sterven, zeide: *wie weet of hij in drie dagen dood zal wezen*, en scheidde 'er van af, doch *Abraham* antwoordde: *Ik zal den visch niet verlaten al zoude ik hem nog drie dagen volgen*, en bleef 'er met zijn zoon alleen bij. De visch had nu de groote dreg nog in het lijf, terwijl zij het touw, dat aan de dreg vast was, aan het jacht vastgemaakt hadden, zoo dat de visch het jacht, overal daar hij zwom, medesleepte, schoon ook een der touwen van deeze dreg brak; zoo dra de Walvisch wat ophield van voorttezweemen palm-den zij het touw in, en stak en sneeden zoo veel zij konden.

Dus een paar uren getobt hebbende, kantelde de Walvisch eindelijk om met den buik om hoog; toen gaf *Abraham* hem een steek met een mes in den buik, het geen van dat gevolg was dat de Walvisch met zijn neus het roer van het jacht af, en den helmstok in stukken stootede, maakende teffens zulk een geweld met spartelen en slaan, dat onze twee schippers niet wisten waar zig

te bergen vān het water, dat hij opwierp, zoo dat de zoon, beangst wordende, riep: *Vader, laaten wij 'er maar afscheiden, hij zal het geheele jagtjen in den grond helpen.* De vader wilde egter hier niet naar luisteren, kreeg het roer met de haak, en zeilde tegens eene plaat, daar hij het na veel moeite weder aan hong.

Toen hem dit gelukt was, zeilde hij den Walvisch verder na, en kwam in een uur tijds weder bij denzelven; hij was toen bijna dood, en spartelde nog wel enigzints met zijnen staert, maar hij blies geen water meer; hij zettede 'er dan zijn anker weder in, en een vierde uurs daarna zonk de Walvisch naar den grond, wentelde wel vijf en twintig maalen om, en dreef zoo met den stroom verder naar binnen; eindelijk rolde hij met den vloed op de plaat tusfchen Oud Zijp en Philipsland, daar zij hem lieten leggen, alzoo de nacht aankwam.

Zoo dra de dag aanbrak, voeren zij naar Nieuw-Vosmeer, om meer volk te haalen; ziende dat de Walvisch niet vlot zoude worden voor het geheel hoog water was, wanneer zij den stroom tegens zouden gehad hebben om hem naar de haven van St. Anna Land te brengen, besloot men aan het spek snijden te gaan, op de plaats daar hij was, hetgeen, onder het aanschouwen van veele toegevlode nieuwsgierigen, met zoo veel wakkerheid geschiedde, dat zij dienzelfden dag wel vijf duizend ponden spek te fchcep kregen; den volgenden dag hakten zij hem den staert af; die met twee mannen in 't fchip geheist wierd; vervolgens hakten zij de kaak uit, die tien voeten lang wierd bevonden, gelijk ook

ook zes en tagtig baarden; bij gebrek van de nodige werktuigen om den Walvisch te keeren, moesten zij 'er nog veel aan laten zitten; doch zij kreegen nog vijf honderd ponden vet uit het lijf; hiermede zeilden zij, na dat *Abraham* het spek aan een Hollandsch koopman verkogt had, naar Holland, daar het in verscheiden steden door veele nieuwsgierige bezigtigd wierd, en eindelijk te Sardam tot traan wierd gekookt, terwijl schipper *Abraham* voor zijne moeite en kloekmoedigheid enige honderd Guldens van zijnen buit maakte.

Ziet hier hoe de koopman dezen visch beschreven heeft; „ hij was (zegt hij) vijftig voeten lang, van dikte en breedte als een trekschuit, en men giste dat hij meer dan honderd duizend ponden zwaar moet geweest zijn; hij was zwart op zijn rug, naar het midden wat bleeker, blaauw als lei, naar den buik witter en onder aan den buik glad als een kabeljaauw; op 't midden van den rug had hij een vin, twee voeten hoog en vier voeten breed; aan beiden de zijden een' vin van eens mans lengte, en drie voet breed, zoo zwaar als een man draagen kon. Hij had een grooten bek, naar zulk een nauw keelgat, dat 'er slechts een arm door kon; zijne tong was kort en dik, als of men een oorkusfen zag, zagt op het gevoel, en van kleur als de tong van een mensch; ter weder zijde van de tong lagen de baleinen met hair bedekt; daar de tong rustte zouden gemaklijk twee menschen hebben kunnen leggen; de visch was nog laauw, schoon bij dertig uren dood geweest was, ” alzoo zulk

eene groote menigte zulk warm bloed als die dieren bezitten moeten, niet schielijk koud wordt. Uit deeze beschrijving nu blijkt duidlijk dat deeze Walvisch de Vinvisch geweest is, welken ik in dit artijkel heb beschreven.

DE JUPITER-VISCH.

De naam van *Jupiter-Visch* is eene verbastering van den naam *Gubartas*, welke afkoomt van den naam *Gibbar*, die door de Biscaysche Walvisch-vangers weleer aan deeze soort van walvisch gegeven wierd, en die in het Spaansch *Bogchel* hetkent, omdat hij nabij den staert eene bult op het lijf heeft. *Hij is omtrent van de gedaante van den gewoonen Walvisch, maar naar agteren scherper en dunner van lijf, en spitsfer van kop; zijn buik is gerimpeld; hij heeft een' vin op den rug.*

De Jupiter-visch is zoo groot als de gewoone Walvisch; hij is naar agteren spitsfer van lijf; hij is niet zoo dik van kop als de gewoone Walvisch, maar heeft eenen smaller en spitsfer kop en bek; zijne oogen staan aan de hoeken van den bek geplaatst en zijn van de grootte van osfen-oogen; hij heeft insgelijks twee blaas gaten boven op den kop; zijne huid is met veele vouwen en rimpels, die hij kan te zaamentrekken en verwijderen; hij heeft op den rug eenen stompen niet veel gekromden vin, en agter denzelven nog eene ver-
he-

hevenheid. Zijne kleur is zwartachtig blaauw, van boven en van onderen wit. Zijn vleesch is rood; hij heeft dik spek, doch het geeft niet zoo veel traan als dat van den gewoonen Walvisch.

Het voedzel van deeze soort van Walvisch bestaat in zalmen en andere vischen, als ook nautilusfen. Als hij vreeten wil, spart hij zijne ontzagchelijke kaaken op, en neemt de vischen en het water in zijn bek, terwijl hij het laatste door zijne blaas-gaten uitblaast; dit doet hij egter niet zoo sterk als de vorige soorten. Als hij onderduikt, zinkt hij schuinsch neder en steekt zijn staert boven water; even zoo komt hij ook weder boven. Als de zee stil is, rust hij dikwijls boven water als of hij sliep, en dan is het de geschiktste tijd om hem aantevallen; het is een vreesachtig dier; zijn ergste vijand is de kleinoogige Cachelot, van welken ik hierna zal spreken.

Het wijfjen werpt in het voorjaar een enkel jong, dat de moeder volgt, tot dat zij een volgend jong krijgt; het beschermt haar jong door met den staert te slaan naar dengeenen, die het aantast. In den winter onthoudt zig de Jupiter-visch diep in zee en in den zomer bezoekt hij de kusten en baaien. Hij woont in de Noord-Zee.

In het jaar 1723 wierd zoodanig een visch door een walvisch-vanger gevangen; toen hij gekwetst wierd, was hij zeer kwaadaartig geweest in plaats dat de gemeene Walvischen voor hunne vervolgers vlugten, was

hij de sloep naar gezwommen, en had drie mannen uit dezelfde geslagen en zoo deerlijk geraakt, dat zij het beftierven. Daar waren twee Walvisfchen bij elkanderen (denklijk mannetjen en wijfjen); zij wilden elkanderen niet verlaaten en toen de een gedood was, had de ander zig op zijn lijf gelegd, en had op eene verschriklijke wijze gewoed.

Zijn spek is niet vet, maar dun en waterachtig, zoo dat 'er weinig traan van koomt.

In de maand December van het Jaar 1791 strandde 'er een walvisch van deeze soort op onze kusten tusfchen Zandvoort en Wijk op Zee; het was een wijfjen; het had de lengté van omtrent zes en vijftig voeten, waaruit blijkt dat deeze dieren eene aanzienlijke grootte bereiken.

Deeze en de voorige zijn de eenigste waare Walvisfchen, die ik weet dat op onze kusten zijn gevangen; alle de overige waren foorten van Cachelotten. De beenderen van den kop van deezen Jupiter-visch zijn in het fchoon kabinet van Ontleedkunde der dieren van den Hoogleeraar Brugmans, te Leyden geplaatst geworden.

DE KNOBBEL-VISCH.

De Knobbel-visch koemt in gedaante naast bij den Groenlandschen Walvisch; maar heeft zes knobbels op den rug.

Dee-

Deze knobbels staan ter plaatse daar bij den vin-visch de vin gevonden wordt.

Hij heeft veel spek; maar de baarden zijn wit en van weinig waarde, zij willen niet splijten. Hij zwemt in de Noordlijke-zeeën en wordt op de kusten van Noord-Amerika ontmoet.

DE BULT-VISCH.

De Bult-visch komt in gedaante met den vorigen overeen, maar heeft eene bult op den rug; deeze bult staat ter plaatse van den vin bij den Vin-visch, en heeft de gedaante van een paal of staak, van de grootte van of wat grooter dan een's menschen hoofd. Men noemt hem ook wel de *Pen-visch*, *Paal-* of *Staaq-visch*. Zijne zijde-vinnen zijn zeer lang en wit van kleur. Het spek gelijkt naar dat der Walvischen, maar de baarden zijn niet veel waerdig, schoon een weinig beter dan die van de vorige soort; men vindt hem in dezelfde zeeën als de vorige.

DE BREEDSMOEL, DE NOORD-KAAPER.

Naardien de naam van *Noord-Kaaper* ook aan deezen Walvisch gegeven wordt, zoo wel als aan den Ijs-Walvisch, verwart men deeze twee soorten dikwijls

met elkanderen; het zijn egter twee onderscheiden soorten van Walvischen.

De Breedsmoel komt ook vrij veel in gedaante overeen met den Groenlandschen Walvisch, maar hij onderscheidt zig door zijn' grooten muil; zijn buik is met rimpels.

Deeze Walvisch is ook van eene aanzienlijke grootte, naardien een, welken men gevangen heeft, agt en zeventig voeten haalen kon. Zijn smoel is zeer groot, en vooral de onderkaak, zoo dat 'er veertien menschen tegelijk bij malkanderen in zijnen bek staan konden, en een klein floepjen 'er geheel in voer: Zijne oogen staan aan de hoeken van den smoel, gelijk bij de Walvischen. Hij heeft eenen vin op den rug, waarin hij dan van den Ijs-walvisch onderscheiden is. Zijn buik is met rimpels voorzien, waarin hij met den Jupiter-visch overeenkoomt. Zijne kleur is zwart op den rug en wit op den buik. Hij voedt zig met haringen en andere vischen. Hij geeft weinig traan en zijne baarden zijn zeer kort.

Deeze Walvisch woont in de Noord-zee.

DE SNAVEL-VISCH.

De snavel-visch gelijkt in gedaante veel naar den Jupiter-visch; hij heeft eenen langen scherpen smoel.

De Snavel-visch is kleiner dan alle de voorige Walvischen, alzoo hij slechts vijf en twintig voeten lang is.

is. Hij heeft een langen spits vooruit steekenden smoel, omtrent als de Dolphyn, die op Pl. XXVI Fig. 3. verbeeld staat, schoon zijn smoel maar half zoo lang is als die van den Dolphyn. Men heeft waargenomen dat hij in de bovenkaak geene baarden, maar een enkelen tand ter wederzijde heeft; zoo dit waar is, zou hij den overgang tusfchen de Walvisfchen en Cachelotten maaken. Hij heeft, behalven de zijdevinnen, welke hij gelijk alle de andere Walvisfchen heeft, eenen vin op den rug. Hij is zeer zwart van kleur van boven, en wit van onderen. Hij is fcherp van gezigt. Hij zwemt zeer snel. De traan van deezen visch is zeer dun en wordt als een geneesmiddel gebruikt, en zijn vleesch wordt gegeten. Het dier woont in de Noord-zee, omtrent Noorwegen en IJsland.

DE KLEINE CACHELOT.

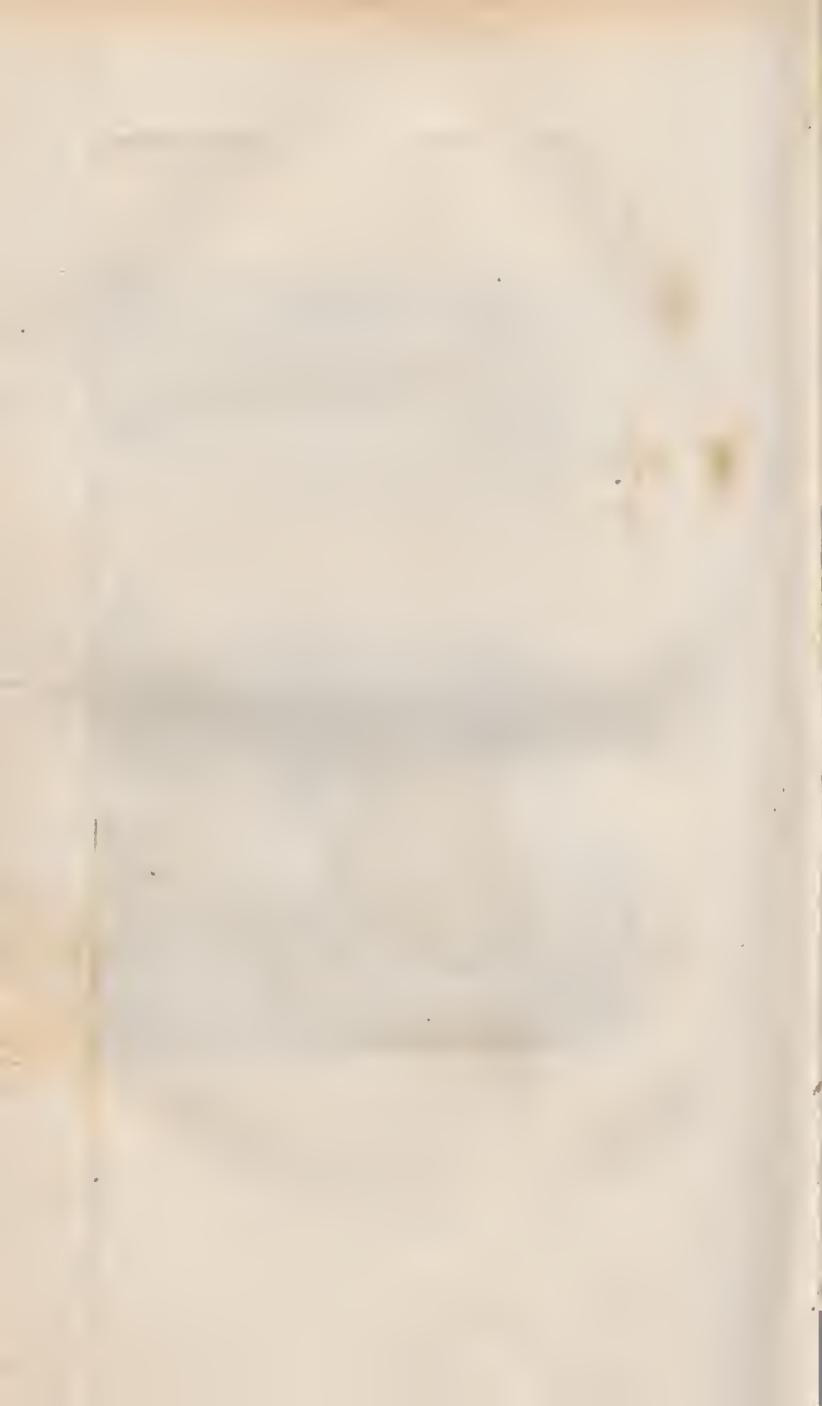
De eigenlijke Walvisfchen afgehandeld hebbende, zal ik overgaan tot de Cachelotten, die geene baarden in den bek, maar tanden in de bovenfte kaak en fom mige twee kleine verborgen tanden in de onderkaak hebben, en wel eerftelijk tot eenen Cachelot, die niet grooter is dan de Snavel-vifch en daarom de *kleine Cachelot* genaamd wordt.

De kleine Cachelot is lomp van gedaante, omtrent als de Walvifch, en groot van kop. Hij heeft tanden in de onderfte kaak en in de bovenfte geene, maar een blaasgat, dat op den fmoel geplaatst is, en geenen vin op den rug.

De kleine Cachelot is grooter dan de Snavel-vifch en bereikt in lengte maar vier of vijf en twintig voeten; zijne gedaante zweemt veel naar die van de Walvifchen; zijn kop is rond; vermits de onderfte kaak klein is, is zijn bek niet zeer wijd; hij heeft alleen in de onderkaak tanden, die in gaten in de bovenfte kaak fluiten; deeze tanden zijn niet zeer lang, vermits zij maar eenen halven duim uit het tandvleefch uitfteeken; hij heeft boven op den fmoel maar een enkel blaasgat, waardoor hij het water met eene enkele ftraal uitwerpt; hij heeft twee vinnen ter zijde van het lijf; maar geenen op den rug; zijn ftaert ligt vlak, gelijk bij de Walvifchen. Hij leeft denklijk van kleine vifchen.

De

De woonplaats van deezen Cachelot is in de Noord zee.

DE POTVISCH, OF POT-WALVISCH:

(Pl. XXVII, het mannetjen.)

De Potvisch is omtrent van de gedaante van den Walvisch, doch smaller en dunner afloopende; hij heeft een grooten stompen kop, geen' vin op den rug, en ten enkel blaasgat.

De Potvisch is bijna zoo groot als de Walvisch, en dus onder de allergróóste der dieren te rekenen; hij is van gedaante omtrent als de Walvisch; doch hij loopt smaller naar agteren; zijn kop is zeer groot en omtrent de helft van het geheele dier; de kop is stomp van vóóren, zoo dat zijn snoet van vooren geheel plat is; men vergelijkt dien bij den kolf van een snaphaan, of bij het stomp eind van eene schoen-leest; de bovenkaak is zeer groot; de onderkaak daarentegens slechts half zoo groot als de bovenste; in de laatste heeft het dier twee en veertig tanden, die in zoo veele gaten in de bovenkaak sluiten, in welke het geene tanden heeft, gelijk men zeer duidlijk in de hier nevens gevoegde afbeelding zien kan; eger vindt men bij sommige van deeze Cachelotten of verscheidenheden van dezelve agter in de bovenkaaken enige stompe kiezen; zijne oogen zijn klein; zijn
rug

rug rond; hij heeft ter wederzijde van het lijf een' vin, doch op den rug heeft hij 'er geen; zijn staert is vrij groot. Zijne kleur is van boven zwartachtig bruin en wit op den buik. De huid is hard en het spek zeer dik.

De Potvisch heeft boven in den nek een enkel blaasgat, waardoor hij het water uitwerpt. Men zegt dat 'er verscheidenheden onder deeze Cachelotten zijn, en dat sommige groenachtig zijn en een hard beenig dekzel op den kop hebben, andere graauw en wit van onder, welker hersenen slechts met een dun sterk vlies bedekt zijn.

Het voedzel van deezèn Cachelot bestaat in vischen en hij kan zelfs haaien van eenen vadem lang verflinden; men zegt dat zulk een Cachelot, gewond zijnde door een harpoen, eens eenen haai van twaalf voeten lengte, dien hij ingeslokt had, uitspoog; ook is zijn keelgat zoo groot, dat hij wel een os zoude kunnen inflokken, waarom men onderstelt dat de visch, welke in den bijbel gezegd wordt Jonas ingeslokt te hebben, een Cachelot zoude geweest zijn: hij vervolgt de vischen met veel gezwindheid; ook eet hij *Sepias*, of zeekatten, en wel van die soort, welke men *veelvoeten* noemt, die zeer groot zijn; zij zwemmen bij troepen. Een kommandeur ontmoetede eens zoodanig eenen troep van Cachelotten, voor welken een groote wal van honderd voeten lengte, en dus zoo groot als een groote Walvisch, vooruit zwom; zoo dra deeze het schip bemerkte, gaf hij den anderen door een sterk geluid, dat hij door zijn geblaas maakte, een

te-

teken, waarop zij alle vlugteden en naar den grond dooken.

Deeze Cachelotten onthouden zig dan hier en dan daar in den Europeischen Oceaan; men vindt 'er vooral veele in de baaien van Afrika omtrent de Kaap de Goede Hoop, daar men met vrugt jagt op dezelve kan maaken; zij worden weinig door de Walvisch - vangers gevangen, die zig meer toeleggen op het vangen van den Walvisch, vermits de Potvisch sneller en dus moeilijker te vermeesteren is, en door de hardheid van de huid de harpoen 'er niet zoo diep in kan geschoten worden. Zij geven door de hardheid van het spek ook zoo veel traan niet; doch, behalven de traan, levert deeze Cachelot ook nog een ander voortbrengzel, dat van veel waarde is, namelijk eene soort van olie, die, in de lucht koud wordende, stolt, en *Walschot* of *Sperma ceti* genoemd wordt. Voor men wist dat de *Sperma ceti* van deezen visch koemt, had men hetzelfde nu en dan op zee zien drijven. Naderhand heeft men bevonden dat het in den kop van deezen Cachelot zit in hokken of holtens; en het schijnt zig van daar door het lighaam te verspreiden; sommige honden het voor de hersenen van dit dier, hetgeen egter geene waarschijnlijkheid heeft; het is wit en doorschijnende als het warm is, maar gestold zijnde, is het van kleur en zelfstandigheid omtrent als kaarsvet, maar wat meer doorschijnende; het wordt gezuiverd en tot kaarsen gegooten, die zoo goed branden als wasch- of smeerkaarsen. Men gebruikt het ook als een geneesmiddel

te-

tegens den hoest, verzweringen van binnen en andere kwaalen; uitwendig wordt het gebruikt, met een weinig amandel-olie gemengd, om de aangezigten te besmeeren van kinderen, die de pokken hebben, opdat zij niet geschonden zouden worden; men gebruikt het ook om de huid 'er mede te wrijven, om die zagt te maaken; vooral is het goed de handen daar mede te wrijven, als men winter-handen heeft; men gebruikt het, eindelijk, tot het glanzen van stoffen. Men haalt verscheiden tonnen van deeze stoffe uit elken Cachelot; ja uit een grooten wel vier en twintig tonnen vol, en, alzoo dezelve vrij duur verkogt wordt, maakt het deezen visch van veel waarde.

Behalven de *sperma ceti* leveren de Cachelotten somtijds ook nog eene andere kostbaare stoffe op, namelijk de grijze amber, welke men voorheen dikwijls op zee heeft vinden drijven, zonder te weeten hoe zij wierd voortgebracht; thans houdt men dezelve voor den verhardten afgang van zieke Cachelotten; zij is zeer welriekend, zoo dat zij voor een reukwerk gehouden wordt. Indien men terstond geweeten hadd' wat zij ware, zou men 'er mischien zoo veel werk niet van gemaakt hebben. Wanneer zij eerst uit den Cachelot gehaald wordt, is zij niet aangenaam van reuk, maar krijgt haare geur eerst naderhand.

Het is menigmaalen gebeurd dat 'er Cachelotten op de kusten van nabuurige landen gestrand zijn; van deeze zal ik niet spreken, maar naardien 'er ook op onze kusten dikwerf Cachelotten gestrand zijn, zal ik, gelijk

lijk ik van de Walvischen gedaan heb, alle diegeene opgeeven, welke op de kusten van Nederland gestrand of gezien zijn, voor zoo verre ik zulks heb kunnen opsporeen.

In de oude Chronyken leest men van een Walvisch, die in het jaar 1494 aan Egmond op Zee op strand bleef liggen, en die honderd en vijftig voeten lang was; indien deeze maat naauwkeurig is opgegeeven, is deeze voorzeeker de grootste visch geweest, welke men weet dat aan onze kusten gestrand is; het is evenwel onzeeker of hij een Cachelot, dan wel een Walvisch geweest zij, hetwelk ik uit het bericht, dat ik 'er van gevonden heb, niet heb kunnen opmaaken, even min als van eenen, die in het jaar 1531 bij Haarlem gestrand is.

Maar in July 1577 kwam 'er een Cachelot van agt en vijftig voeten lengte de Schelde op zwemmen, tot Saftingen, daar hij gevangen wierd of strandde; en in hetzelfde jaar, in de maand November, zag men voor het dorp Ter Heide dertien of veertien Walvischen; waarschijnlijk Cachelotten, zwemmen. Een derzelve geraakte eerst op het strand, waarop de andere groot getier maakten en veel water bliezen, tot dat 'er nog twee op strand geraakten. De grootste had de lengte van negen en veertig voeten. In de maand February van het jaar 1598 strandde 'er met eenen zwaaren storm een Pot-visch van eene aanzienlijke grootte tuschen Katwijk en Scheveningen, omtrent een gehugt Berkeheide genaamd. Zoo dra het dier aan den grond ge-

raakte, sloeg het zoo geweldig, dat het niet dan met veel moeite was dat de visfchers het met kabels verder op het strand konden fleepen, daar het enige dagen daarna ftierf; het was twee en vijftig roei-voeten, of, volgens het onderschrift onder eene afbeelding van denzelfven, zeventig voeten lang en een mannetjen; het wierd door de Graaflijkheid van Holland in het openbaar verkogt voor den zeer geringen prijs van honderd en zes en twintig guldens. Van deezen Cachelot is ons eene fraaie afbeelding nagelaaten, naar welke ik de figuur van den Pot-visch op Pl. XXVII gevolgd heb, als eene van de beste afbeeldingen van diergelijk een dier, die mij bekend zijn. Men ziet den Cachelot aldaar op het strand liggen, half agter over gekeerd, met open bek, waarin de tanden in de onderkaak en de gaten, waarin dezelve fluiten, in de bovenkaak zichtbaar zijn, terwijl de visfchers, die 'er bij zijn, bij vergelijking een denkbeeld geeven van de ontzagchelijke grootte van zulk een zee-monster, dat egter nog maar half zoo groot is als sommige Walvisfchen.

Drie jaaren daarna, namelijk in het jaar 1601, in het laatst van December, strandde 'er wederom een Pot-visch op de Hollandsche kust, veel grooter dan de voorige, en in het jaar 1603, in de maand December, zwom een Cachelot de Schelde op tot bij Antwerpen, die door de soldaaten wierd gefchoten en aan land getrokken; hij had de lengte van twee en veertig voeten.

In het jaar 1617, in de maand January, vertoonden
 zig

zig dertien of veertien Potvisfchen zwemmende voor Scheveningen, van welke 'er vier op onze kusten strandden, namelijk twee bij het eiland van Voorne, een bij Scheveningen, een bij Katwijk, en een op de kust van Friesland; die, welke te Scheveningen strandde, was zes en vijftig voeten lang; de beenderen van zijn' kop wierden in de kerk aldaar opgehangen en het zullen denklijk de kaaken van deezen visch zijn, die thans nog op het binnen hof in den Hage tegens den muur van de groote zaal ten toon hangen, tenzij dezelve zijn van eenen anderen Potvisch, die in het jaar 1635 te Scheveningen gestrand is. In het jaar 1641, den vijfdem October, strandde 'er ook een bij Kallantsoogniet verre van Petten.

Doch nooit zijn 'er zoo veele Cachelotten op onze kusten geweest dan in het laatst van het jaar 1761 en het begin van 1762. In December 1761 strandde 'er een op het Eyerland van Texel van ruim drie en vijftig voeten lengte; ruim veertien dagen daarna, den zeventienden en agttienden January 1762, namelijk, wierden 'er op het strand van Vlieland drie gevonden, en niet lang daarna twee op het eiland Ter Schelling; en een op het eilandjen Grind, alle bijna van dezelfde lengte als de eerste; omtrent denzelfden tijd is 'er ook een bij Ostende aan land geraakt; aan den mond van de Theems in Engeland waren zes doode Cachelotten aan wal gedreven en den twintigsten February strandde 'er nog een tusfchen Zandvoort en Wijk op Zee; deeze laatste was twee en zestig voeten Amsterdamsche maat

A a 2

lang;

lang; hij wierd verkogt voor eene somma, die met de kosten negenhonderd negentig guldens beliep. Op de Deensche kust was 'er naderhand nog een gestrand; het is dan zeeker dat zig in dat jaar een troep Cachelotten in de Noord-zee bevond; het gevolg 'er van was dat de zee-visch door deeze verflinders van onze kusten wierd weggejaagd, zoo dat er in de eerste weeken van het jaar 1762 weinig visch ter markt wierd gebragt; in Maart wierd 'er egter weder rijklijk gevangen. Een schipper had in het begin van die maand een troep van ten minsten dertien Cachelotten in de Noord-zee zien zwemmen, denklijk het overschot van dienzelfden troep, die toen weder naar het Noorden vertrok. In den zomer van het jaar 1763 is 'er wederom een Cachelot op het Eyerland gestrand, die de lengte had van ruim zeven en vijftig voeten.

DE WIT-VISCH.

De Wit-visch gelijkt in gedaante naar den Pot-visch, doch is veel kleiner. Hij is witachtig van kleur.

De Wit-visch bereikt op verre na de grootte niet van den Pot-visch, maar is van dezelfde gedaante; zijn kop is egter veel spitsler; hij is geelachtig wit van kleur; hij heeft agt kleine wat gebogene, van boven ronde, en platachtige tanden in de onderste kaaken in de bovenste geene. Het spek is zoo week, dat de har-

poen

poen 'er ligt uitscheurt, waarom men niet veel jagt op dezelve maakt. In het begin van de Walvischvangst, voor men den grooten Walvisch durfde aandoen, vischten de Engelschen veel naar Wit-visch met groote netten, van dikke lijnen gemaakt, in de gedaante van een zegen; doch dit doet men thans niet meer.

De Wit-visch voedt zig met het Walvisch-aas, gelijk ook met haringen en andere visfchen. Hij onthoudt zig in de baaien van Ysland en andere Noordsche landen, bijzonderlijk ook in de Straat Davis: als men veele Wit-visfchen ziet, acht men het een goed teken dat men veele Walvisfchen zal bekoomen, waarschijnlijk omdat zij zig op gelijke plaatsen onthouden, alzoo zij gedeeltelijk op hetzelfde aas aazen.

DE CACHELOT VAN NIEUW-ENGELAND.

Dewijl de Engelschen veel op deezen Cachelot jaagen, hoofdzakelijk om het *sperma ceti*, hebben zij hem bij uitsteektheid den naam gegeven van den *Sperma Ceti Walvisch*; hij wordt bij ons de *Cachelot van Nieuw-Engeland* genoemd, omdat hij in menigte op de kusten van Noord-Amerika gevonden wordt.

Deeze Cachelot is van de grootte van den Pot-Walvisch en omtrent van gedaante als die visch; hij heeft geen vin, maar een bogchel op zijn rug. Hij is van eene

aanzienlijke grootte, naardien hij, zoo wel als de Potvisch, vijftig of zestig voeten lengte bereikt. Zijn kop is groot als die van den Potvisch, en stomp, als de muil van een Stier. Zijne oogen zijn klein. Hij heeft tanden in de onderkaak en gaten in de bovenkaak, gelijk de voorige, een blaasgat boven op den kop, twee zijde-vinnen en geen' vin op den rug, maar, in plaats van dezelve, eene bult of verhevenheid op den rug; zijn vel is zeer zagt en zwartachtig graauw van kleur.

De Cachelotten van Nieuw-Engeland voeden zig voornamelijk met visch en zee-katten, even als de Potvisch; Zij onthouden zig op de kusten van Amerika, en wel, naar het schijnt, in eene groote uitgestrektheid, niet alleen op die van Noord-Amerika, gelijk de naam zou schijnen aanteduïden, maar ook op die van Zuid-Amerika, want de Engelschen zenden schepen uit om die te vangen ten Westen van de Straat van Magellaan in de Zuid-Zee, langs de West-kust van Amerika tot California toe; het is ten minsten nog kort geleden dat 'er schepen toe uitgerust zijn, doch hunne vangst is niet wel gelukt, en de tijd, die 'er tot zulk eene groote reis nodig is, is te lang om die zwaare kosten te kunnen goed maaken, tenzij zij zeer veel vangen.

Deeze Cachelot is niet gemakkelijk te vangen; hij is vlug in het zwemmen, en als hij aangevallen wordt, kantelt hij zig op den rug en verweert zig met den bek; doch dit niet alleen; maar de andere Cachelotten van den

den troep koomen hunnen makker te hulp, als hij geharpoeneerd is, en doen meer kwaad dan die, op welken men jaagt, ja zij bijten dikwerf de lijnen in stukken, waaraan de getroffen visch vast is.

In deeze soort van Cachelotten wordt zeer dikwijls grijze amber gevonden. Zijn spek is zeer goed en geeft heldere traan; een Walvisch-vanger verhaalt dat hij het hart van deezen visch gegeten en zeer lekker bevonden heeft. In het jaar 1720 strandde 'er een van zestig of zeventig voeten lengte op de Elve.

DE KLEIN-OOGIGE CACHELOT.

De klein-oogige Cachelot is van de grootte van den Pot-Walvisch, omtrent van gedaante als de voorige Cachelotten; hij heeft zeer kleine oogen en op den rug eene lange puntigē vin en een enkel blaasgat.

Deeze Cachelot is indedaad zeer groot, naardien hij ook de lengte van zeventig voeten, ja van honderd voeten, bereikt; hij heeft eenen zeer grooten en dikken kop; zijne onderkaak, die kleiner is dan de bovenkaak, is voorzien van ronde, van boven platte, en naar agteren krom gebogen tanden, die in gaten in de bovenkaak sluiten, waarin hij egter ook twee kleine verborgen tanden heeft; zijne oogen zijn zeer klein, waarom men hem den naam van *Klein-oogige* of de *Klein-oog* gegeven heeft; hij heeft twee zijde-vinnen en op den rug eene vrij lange puntigē vin, door welke hij naar

den Vin-visch zweemt. Hij is zwartachtig bruin van kleur. Deezen Cachelot houdt men voor zeer zeldzaam; in het jaar 1723 strandden 'er zeventien van deeze soort in den mond van de Elve.

Men vindt nog eene verscheidenheid van deeze soort, die geene kromme, maar regte spitse tanden heeft. Deeze is minder zeldzaam; in het jaar 1689 geraakte 'er een aan de golf van Edinburg op strand.

Deeze Cachelotten onthouden zig in de Noord-zee. Zij jaagen de Bruinvischen sterk na, en drijven hen dikwijls tot op het strand.

DE MAST-VISCH.

De Mast-visch gelijkt in gedaante naar de vorige soort, maar verschilt in de tanden en heeft eene zeer hooge vin op den rug.

De Mast-visch is ook een van de grootste Cachelotten, alzoo hij honderd en meer voeten lang wordt; hij gelijkt naar de vorige; zijne tanden zijn regter en platter; zijn blaasgat is op zijn voorhoofd geplaatst; hij heeft, behalven zijne twee zijde-vinnen, eene zeer groote regt op staande vin op den rug, die men bij den mast van een schip vergelijkt, en naar welke men hem den naam van *Mast-visch* heeft toegeëigend.

Men vindt hem in de Noord-zee en veelal aan de Noord-Kaap en op de kusten van Finmarck.

DE BRUINVISCH.

Ik gaa, eindelijk, over tot die soorten van Zoogende Water-dieren, welke in beiden de kaaken eene menigte tanden hebben, die men gemeenlijk met den algemeenen naam van *Dolphynen* benoemt.

De eerste, welken ik beschrijven zal, is de Bruinvisch, denkelijk dus genoemd naar zijne bruine kleur, die hij egter met veele andere gemeen heeft.

De Bruinvisch gelijkt in algemeene gedaante naar de Cachelotten, maar heeft een ronden kop met een korten stompen snoet, een blaasgat op den kop, en eene vin op den rug.

De Bruinvisch is op verre na zoo groot niet als de Walvischen en Cachelotten, want hij bereikt slechts de lengte van agt voeten; zijn kop is geheel rond van vooren met een korten stompen snoet. In elke kaak heeft hij zes en veertig kleine scherpe tanden; hij heeft kleine oogen; op den kop heeft hij een enkel blaasgat van gedaante als eene halve maan, die met de holte naar vooren staat; hij heeft twee zijde-vinnen en eene vin op den rug. Zijn staert is als eene halve maan of sikkel. Zijne kleur is zwart-bruin en op den buik wit. De Bruinvischen paaren in onze zeeën in de maand Augustus; negen maanden daarna krijgt het wijfjen een enkel jong, dat, zoo lang het zuigt, zijne moeder volgt.

De Bruinvisch voedt zig met haringen en andere kleiner visfchen, die hij zeer wel weet te vangen, al-zoo hij zeer snel in het zwemmen is; hij onthoudt zig daarom ook veelal omtrent de kusten, en zwemt de rivieren enige mijlen op; als men hen daar in menigte ziet, houdt men zulks voor een voorteken van een' aanstaanden storm; daar zijn 'er ook veele in de monden van onze rivieren en in de Zuider-zee; ik heb somtijds bij storm-weder enige zeer hoog in de rivier gezien, en wel daar het water reeds zoet was, gelijk in de Kille digt bij de stad Dordrecht, ja zelfs in den Ysel bij de stad Gouda: zij koomen elke vijf minuten boven, steeken den kop op, om adem te haalen, en buitelen dan neder naar de diepte, zoo dat hun staert naar de hoogte steekt; als zij buiten het water worden gebracht, leeven zij nog wel zes of agt uren, en steenen tot zij sterven.

Men vindt Bruinvisfchen in bijna alle de zeeën van den aardbodem, zoo dat zij zeer bekend zijn. Men vischt hen aan de kusten van Ysland, met groote sterke netten, die zeer wijd van maazen zijn; men kookt traan van hun spek; de Yslanders eeten dezelve, en men zegt dat de kop, ingezouten zijnde, eene zeer lekkere spijze is; de Berg-Schotten zouten en rooken het spek tot hunnen voorraad; doch de oude zijn te taai.

DE DOLPHYN.

(Pl. XXVI, Fig. 3 het wijfjen.)

De Dolphyn is langer en dunner dan de Bruinvisch; zijne snoet steekt puntig uit.

De Dolphyn is een weinig langer dan de Bruinvisch, hij is namelijk, negen of tien voeten lang, en veel dunner, van lijf, terwijl deeze dieren anders voor het overige zeer veel naar elkanderen gelijken; doch het grootste verschil tusfchen dezelve bestaat in den snoet. Daar de Bruinvisch eenen stomp afgeronden snoet heeft, heeft de Dolphyn eenen puntig vooruit steekenden snoet, enigermaate naar eenen snavel van een' vogel gelijkenden; in beiden kaaken heeft hij vijf en veertig tanden ter wederzijde, die puntig en fcherp zijn, en enigzints van malkanderen verwijderd staan, zoo dat het water 'er tusfchen beiden kan uitloopen, als hij vifchen heeft opgehapt; zijne oogen zijn maar tamelijk groot; boven op den kop is een blaasgat in de gedaante van eene halve maan; zij hebben ook twee zijdevinnen en eene vin op den rug, die, gelijk bij den Bruinvisch, krom naar agteren gebogen staat; de staert is vrij breed, en ligt, gelijk bij alle deeze dieren, plat; hij heeft de gedaante van eene halve maan; de kleur is zwart van boven en groenachtig wit aan den buik; ten minften zoodanig heb ik dezelve bevonden aan eenen

Dol-

Dolphyn, die in de Noord-zee omtrent Scheveningen gevangen was, en naar welken ik de afbeelding, die hier nevens gaat, gemaakt heb; deeze had ligt roode vlakjens op de rug-vin, de zijde-vinnen, het voorhoofd en de punt van de bovenkaak, welke egter niet bij alle plaats hebben, doch toevallig zijn.

De Dolphyn voedt zig met visfchen, als de Bruinvisch; vooral jaagt hij op vliegende visfchen in de zeeën, daar deeze gevonden worden: in de maag van dien, welken ik afgebeeld heb, vonden wij niets dan eene groote menigte fijne graaten, die van spieringen fcheenen te zijn, zoo dat hij misfchien uit den mond van de Maas kwam, daar hij onder eene school spieringen zal gejaagd hebben. Hij is zeer snel in het zwemmen, zoo dat hij de visfchen gemaklijk kan vangen; bij vervolgt hen ook zoo driftig, dat hij daardoor fomtijds op het drooge verval. Somtjids springt hij uit het water op, waarvan hij de naamen van de *Springer* en de *Tuimelaar* bekoomen heeft. Hij bijt de Walvisfchen fomtijds zoo sterk, dat zij opspringen.

De Dolphyn onthoudt zig in de meeste zeeën en, gelijk blijkt uit dien, welken ik afgebeeld heb, ook op onze kusten, daar hij egter niet zoo menigvuldig is als de Bruinvisch. Zij zwemmen veele bij elkanderen. Men zegt dat zij in tien jaaren volwassen zijn en omtrent dertig jaaren leven.

Naardien de Dolphynen dikwijls om de fchepen zwerven, misfchien alleen om te zien of 'er wat te gazen is, heeft men zig verbeeld dat zij het gezelfchap
van

de menschen beminnen; men heeft zig ook verbeeld dat zij op het hooren van muziek gesteld zijn; daarvan daan de fabel van Arion, die men zegt dat door de matroozen van het schip, waarop hij voer, in zee gesmeten zijnde, door eenen Dolphyn, welken hij met zijn snaaren-spel naar het schip gelokt had, op den rug wierd genoomen en naar land gebragt. Men houdt het aan de kusten van de Oost-zee nog daarvoor, dat zij door het geluid van speeltuigen naar den oever gelokt worden. Een zoo oud denkbeeld, dat zoo verre verspreid is, zal mischien tog enigen grond hebben, en het is niet onmogelijk dat deeze dieren op het hooren van enig geluid hetzelfde naderen.

Het vleesch van de Dolphijnen is, zegt men, aangenamer van smaak dan dat der Bruinvischen; men zoudt het spek in, als varkens-spek; men kan 'er ook traan van kooken.

DE B O T S K O P.

De Botskop is omtrent van gedaante als de Dolphynen; maar dikker van lijf; zijn snoet steekt vooruit.

De Botskop is meer dan tweemaal zoo groot als de Dolphyn, en zelfs de grootste van alle de Dolphynen, naardien hij vijf en twintig voeten bereikt: hij is ook zeer veel dikker, naardien hij omtrent den buik wel twaalf voeten middellijn heeft; hij heeft eenen ingedrukten kop, en, als de Dolphynen, eenen uitsteeke-

den

den snoet; zijne onderkaak is grooter dan de bovenkaak en beiden zijn met stompe tanden voorzien; in eene afbeelding van een' kop van dit dier tel ik in de bovenkaak zes en veertig, en in de onderkaak even zoo veele tanden; zijne oogen gelijken naar die der stieren; hij heeft een enkel blaasgat; hij heeft twee zijde-vinnen en eene rug-vin; hij is glad van huid, zwart van kleur van boven, en wit aan den buik.

De Botskop voedt zig met visfchen, voornamelijk haringen; als hij onder eenen troep kooft, flaat hij 'er met zijn' ftaert onder, en drijft hen dus dicht op een, waarop hij hen met honderden inflokt en verflindt; hij voert eenen gefladigen oorlog tegens de Robben, dien hij met zijne rug-vin van de rotfen flaat; hij tast ook de Walvisfchen aan, en bijt dezelve, zoo dat zij fomtijds uit benaauwdheid op ftrand vlugten en daar omkoomen. Men zegt dat het domme dieren zijn, welke zig door de visfchers in Noorwegen met kloppen in het water op het drooge laaten jaagen.

Men eet het vleesch en vindt het fmaaklijk; het fpek geeft goede traan; waarom de Engelschen den Botskop vervolgen, dien zij *Grampus* noemen.

Dit dier onthoudt zig in den Atlantifchen Oceaan, in de Straat Davis en in de zeeën naar de Pool gelegen.

DE SABEL-DOLPHYN.

De Sabel-visch of Sabel-dolphyn gelijkt naar den Botskop; hij heeft eene lange kromme vin als een sabel op den rug.

Het is naar deeze vin dat de Sabel-dolphyn zijnen naam gekregen heeft; men noemt hem ook *Zwaard-visch*, dan, naardien die naam aan een geheel ander dier, dat een eigenlijke visch is, toekomt, heb ik het liever dien van *Sabel-dolphyn* gegeven.

De Sabel-dolphyn is maar half zoo groot als de Botskop, want hij bereikt maar tien of twaalf voeten lengte. Hij gelijkt in gedaante en in kop naar den Botskop; maar hij heeft eene vin als een sabel, of liever als eene spitse paal op den rug, die drie of vier voeten, ja tot zes voeten lang is.

De Sabel-dolphynen zijn verwonderlijk snel in het zwemmen en onthouden zig met troepen bij elkanderen; zij tasten met malkaer den Walvisch aan, en bijten hem overal groote stukken van het lijf, tot dat het dier, door het vegten afgemat, de tong uit den bek laat hangen; als dan vallen zij op de tong aan en verffinden die gretiglijk; dat is de reden waarom men dikwijls dooden Walvischen vindt, die geene tong meer hebben.

Deeze visfchen onthouden zig in den Noorder-

Oce-

Oceaan, omtrent Spitsbergen en de Straat Davis. Aan de kusten van Noord-Amerika vindt men nog eene andere soort van Sabel-dolphynen, die naar deeze gelijken, maar die tweemaal zoo groot en wel dertig voeten lang zijn. Vermits zij de Walvischen ook aanvallen, noemt men hen aldaar *Walvisch-dooders*.

DE BLAAZER, DE WIT-VISCH:

De Blaazer of Wit-visch gelijkt in gedaante naar de voorgige Dolphynen, maar hij heeft geene vin op den rug.

De Blaazer of Wit-visch is grooter dan de voorige Dolphyn, want hij bereikt agttien voeten lengte; hij heeft eenen kleinen kop met een uitsteekenden snoet als de laatstbeschreven Dolphynen; zijn snoet is een weinig plat en eindigt in eene stompe punt; hij heeft kleine, ronde, uitpuilende oogen; zijn blaasgat is op het voorhoofd geplaatst; hij blaast het water vrij verre in de hoogte, waarvan hij waarschijnlijk zijnen naam van *Blaazer* verkregen heeft. Hij heeft negen tanden ter wederzijde in elk kaakbeen, die kort en stomp zijn. Hij heeft twee zijde-vinnen, maar geene vin op den rug, waarin hij van alle de andere Dolphynen onderscheiden is. Zijne huid is zeer glad, zagt, en wit van kleur, dat gelegenheid gegeven heeft om hem de *Wit-visch* te noemen; de jongen zijn egter wat donkerer van kleur.

De Witvisch is zeer snel in het zwemmen en zwemt bij kleine troepen. Zijn spek geeft eene zeer zuivere traan en zijn vleesch is zwart als roet.

Deeze Dolphijn onthoudt zig in de Noordlijke zeeën; hij zwemt somtijds de rivieren in, om de vischen natejaagen; maar hij blijft 'er zig niet in ophouden.

B E S L U I T.

Met de beschrijving der *Zoogende Water-dieren* besluit ik mijne *Natuurlijke Historie der Zoogende Dieren*. Alvorens dezelve geheel te eindigen, zal het egter niet ongepast zijn dat wij het oog nog eens met aandacht terug slaan op deeze geheele bende, van welke men de eerste *Classe* in het *Rijk* der Dieren gemaakt heeft, die de *Classe der Zoogende Dieren* genoemd wordt (*).

Daar zijn thans omtrent vierhonderd vierenveertig verschillende soorten van Zoogende Dieren op de aarde bekend en wel van elkanderen onderscheiden, welke opgave men zoo verstaan moet, dat alle de verschillende soorten of verscheidenheden van Menschen, van Honden, van Katten, van Bokken, van Schaapen, van Hoornvee, en van Buffels, elke maar voor eenegerekend zijn; daar zijn nog wel enige soorten, die men weet dat bestaan, maar welke men niet genoeg kent om 'er eene juiste bepaaling van te geeven; maar zij zijn weinig in getal, zoo dat het geheel getal van Zoogende Dieren, van welke men enige kennis heeft, het getal van vierhonderd vijftig niet, of zeer weinig zal te boven gaan.

Van deeze menigte nu heb ik in dit werkjen twee-
hon-

(*) Zie 1. Deel, bladz. 17.

honderd agttien foorten vrij omftandig befchreven, zonder de verſcheidenheden onder dat getal te begrijpen (*) en dus omtrent de helft, ſteeds in acht neemende altoos die te verkiezen, welke de minſte overeenkomst met elkanderen hadden, en honderd en zes heb ik naauwkeurig afgebeeld, terwijl ik acht heb genoomen alleen die aftebeelden, welke men minſt gelegenheid heeft leevende in de natuur te beſchouwen.

In de beſchrijving van deeze dieren nu heb ik niet alle de voorwerpen dooreen geſmeten, en de dieren beſchreven naar mate zij mij in de gedagten kwamen; neen, een oplettend leezer zal wel gemerkt hebben dat ik de dieren, welke de meeste overeenkomst met malkanderen hebben, op elkanderen heb laaten volgen, en dus dat hier eene zekere verborgen orde heerscht, dat de dieren naar zekere overeenkomsten geſchikt zijn; deeze ſchikking naar overeenkomsten nu noemt men *Clasſificatie* of *Rangſchikking*; het was nodig eerst de voorwerpen te kennen, te weten waarin zij met elkanderen overeenkoomen en waarin zij verſchillen, om dezelve naar hunne eigenschappen bij malkanderen te kunnen plaatſen.

Om dit te beter te doen begrijpen zal ik nog eens na-gaan hoedanig alle deeze voorwerpen bij elkanderen
staan

(*) De verſcheiden foorten van Honden, Katten enz. mede gerekend zijnde, is het getal der in dit werk beſchreven dieren tweehonderd twee en tagtig.

staan gerangschikt, en dus afzonderlijke *geslachten* uitmaken, die weder in bijzondere *Benden*, of anders *Rangen* of *Orden* worden verzameld.

Wij vinden dan vooreerst in ons werk den *Mensch* beschreven, die, als het voornaamste onder de Dieren, aan het hoofd van alle staat. Hij wordt opgevolgd door de *Vierhandige Dieren*; deeze zijn de *Aapen*, *Baviaanen*, *Meerkatten* en *Spookdieren*; alle deeze dieren koomen daarin overeen dat zij vier voortanden als snijdtanden in de bovenkaak hebben, die even verre van malkanderen staan, en dat zij twee mammen aan de borst hebben. Wilt nu de *Vledermuizen* ook die kenmerken hebben, wordt 'er van deeze alle met malkanderen een *Rang* of eene *Orde* gemaakt, die men den *Eersten* of *voornaamsten Rang* noemt, omdat de *Mensch* onder denzelven behoort; men noemt dien ook wel *Menschgelijkende Dieren*. Dit zou mischien nog al eigenschap omtrent de *Aapen* en *Spookdieren* hebben, doch deezen naam vind ik, op de *Vledermuizen* toegepast zijnde, niet zeer eigen, offchoon die dieren met den mensch in de bovengenoemde kenmerken van gebit en mammen overeenkoomen. Deeze *Voornaamste Rang* bevat dan vier *geslachten*:
 1. Het *Menschen-Geslacht*. 2. Het *Aapen-Geslacht*, waarin de *Aapen* zonder staert, de *Baviaanen* met eenen korten staert, en de *Meerkatten* met eenen langen staert gevonden worden. 3. Het *Spook-dieren geslacht*. 4. Het *Vledermuizen geslacht*. Zoo verre de *Eerste Rang*.

Hierop volgt de tweede Rang, welken ik, omdat de dieren van alle de geslachten in denzelven vervat, geene

voor-

voortanden, noch in de boven- noch in de onderkaak, hebben, den Rang van de *Dieren zonder voortanden* noeme; die dieren worden tot zeven geslachten gebragt: 1. De *Luisaarts*. 2. De *Mieren eeters*. 3. De *Schubdieren*. 4. De *Armadillen* of *Gordeldieren*. 5. De *Rhinocerosfen*. 6. De *Olyphant*, in welk geslacht maar een dier is, van hetwelk maar enige weinige verscheidenheden gevonden worden. Op deeze nu volgen de *Tweeflachtige Zoogende Dieren*, van welke een geslacht tot deezen Rang behoort, namelijk 7. dat van den *Walrus*.

De dieren, welke ik op deeze heb laten volgen, zijn alle dieren, die natuurlijk of in het wild van het vleesch van andere dieren leeven; zij hebben, tot het verscheuren van andere dieren, behalven zes scherpe voortanden in de bovenkaak en een onderscheiden getal van dezelve in de onderkaak, scherpe hondstanden, die als pinnen op zigzelve afgezonderd staan: de naam van *Roosdieren* wordt dan ook niet oneigenlijk op deeze dieren toegepast, en zij zullen den *derden Rang* van de Zoogende Dieren uitmaaken; zij zijn verdeeld in negen geslachten: Het eerste geslacht bestaat uit de tweede verdeling, die onder de *Tweeflachtige Zoogende Dieren* gemaakt is, en bevat de *Robben*; hierop volgt 2. het geslacht, waarin de Honden behooren, en hetwelk, omdat de Hond het meest bekend, het voornaamst en bij den mensch geliefdst dier is, naar hem het *Hondengeslacht* genoemd wordt; het bestaat uit den hond zelve, den *Wolf*, de *Hyenas*, den *Jakhals*, de *Vossen* en den *Zerda*. 3. Het geslacht, waaronder de Katten be-

hooren en dat, om reden dat de Kat ons gemeenst huisdier is, waar haar het *Katten-geslacht* genoemd wordt, doch waaronder ook de *Leeuw*, de *Tyger* en alle de dieren, welke naar dezze gelijken, en die men daarom ook wel den naam van *tygeraartige dieren* geeft, gerangschikt worden. 4. Het *Stinkdieren-geslacht*, zoo genaamd, omdat alle de *Stinkdieren* of riekende dieren in hetzelfde geplaatst zijn, en waarin men ook de *Ichneumons*, de *Snaveldraagers* en de *Ratelfret* vindt. 5. Het *Wezelen-geslacht*, aldus genoemd naar de *Wezelen*, die in hetzelfde behooren: Bij het geslacht der *Wezelen* plaatst men ook de *Otters*, onder eene afdeeling van *Wezelen* of liever *dieren van het Wezelen-geslacht die de vingeren door een zwemvlies aan elkanderen verbonden hebben*, doch wijl deze dieren in gedaante en levenswijs meer overeenkomst hebben met de *Bevers*, heeft men die in mijn werk agter de *Bevers* geplaatst gevonden; in dit geslacht vindt men verder de *Marters*, *Sabels*, *Buntfings*, *Fretten* en *Hermelynen*. 6. Het *Beeren-Geslacht*, waarin de *Land- en Ybeer*, de *Dasen*, de *Raccoon*, de *Wolverene* en de *Veelvraat* gevonden worden. 7. Het Geslacht der *Buideldieren*, dat is van die dieren, welke hunne jongen in een zak of buidel aan den buik draagen, doch waarin ook enige gevoegd zijn, die zoodanig een buidel niet hebben, schoon anders zeer veel overeenkomst met de *Buideldieren* hebbende, als de *Cayopolin*, de *Boschrot* en het *Potje*. 8. Het *Mollen-geslacht*. 9. Het *Spitsmuizen geslacht*. 10. Het *Egelen-geslacht*.

De volgende dieren, die den *vierden Rang* of *Orde* zullen

zullen uitmaaken, zal ik de *Knaagdieren* of de *Rottenaar-tige Dieren* noemen, omdat 'er alle de rotten en muizen en de dieren, die naar deeze gelijken, in gevonden worden; zij hebben boven en onder twee voortanden, maar in het geheel geene hondstanden; daar zijn tien geslachten van, namelijk: 1. Het *Stekel-varken geslacht*. 2. Het *geslacht der Cavia's*, waaronder de *Paca*, de *A-gouti* en het *Guineesch Biggetjen*. 3. Het *Bevergeslacht*. 4. Het *Muizen-geslacht*. 5. Het *Marmotten-geslacht*. 6. Het *Inkhoornen geslacht*. 7. Het *Relmuizen geslacht*. 8. Het *Springers geslacht*, bij welke diertjens ik den *Kangaroo* geplaatst heb, als de grootste en voornaamste van alle die dieren, welke op zeer lange agterpooten voortspringen en zeer korte voorpooten hebben, schoon men hem ook bij de Buideldieren kan stellen, wijl het wijfjen eenen zak aan den buik heeft. 9. Het *Haazen geslacht*, waaronder de *Konijnen* en het 10. Het *Klipdasjen geslacht*.

Op deeze heeft men zien volgen die dieren, welke herkaauwen, en zij zullen den *vijsden Rang* uitmaaken, de *Orde* van het *Vee* of der *Herkaauwende Dieren* genaamd. Zij hebben geene voortanden in de bovenkaak, maar wel in de onderkaak, en gespleten hoeven: Deeze rang bevat agt geslachten, te weeten, 1. dat der *Kameelen*. 2. Het *Muskusdieren geslacht*. 3. Het *Harten geslacht*. 4. Het *Kameelpardel geslacht*, waarin egter de *Giraffa* de eenigste bekende soort is. 5. Het *Antilope geslacht*, waaronder alle de *Antilopen* en *Gazellen* gerangschikt worden. 6. Het *Bokken-geslacht*. 7. Het *Schaap-*

pen-geflacht. 8. Het *Runderen-geflacht*, waaronder alle de *Osfen* en *Buffels*.

Deeze worden in dit werk opgevolgd door de *Eenhoevige dieren*, waartoe het *Paerd met gefpleten Hoeven* natuurlijk den overgang maakt, en die met den *Hipopotamus*, de *Zwijnen* en de dieren, welke met de *Zwijnen* overeenkomst hebben, den zesden rang vormen, die ik den *Rang der Eenhoevige* zal noemen, omdat alle de *Eenhoevige* dieren er een gedeelte van uitmaaken: Zij hebben stompe voortanden, en derzelve rang bevat vier geflachten. Zij zijn deeze 1. het *Paerden-geflacht*, waaronder ook de *Ezels* behooren. 2. Het *Hipopotamus-geflacht*, hetwelk egter door den *Hipopotamus* alleen wordt uitgemaakt, omdat 'er nog geen dier bekend is, dat met hetzelfde genoegzaame overeenkomst heeft om het bij denzelve in een geflacht te plaatfen. 3. Het *Tapir-geflacht*, waarin de *Tapir* insgelijks op zigzelve staat. 4. Het *Zwijnen-geflacht*.

Van deeze dieren ben ik overgegaan tot geheel verschillende, namelijk tot de *Zoogende Waterdieren*, welke in uiterlijke gedaante naar *Visfchen* gelijken en altoos in het water leeven; zij maaken den laaften of *zevendens Rang* uit, en zijn verdeeld in vier geflachten: 1. Dat van den *Narwhal*, welke geene andere tanden heeft dan twee lange flagtanden in de bovenkaak. 2. Dat der *Walvisfchen*, welke, in plaats van tanden, hoornachtige baardèn, of balijnen in den bek hebben. 3. Dat der *Cachelotten*, welke alleen in de bovenkaak tanden hebben, en 4. Dat der *Dolphynen*, die in beiden kaaken van tanden voorzien zijn.

Na

Na dus, zoo ik hoop, een duidelijk denkbeeld gegeven te hebben van de orde, welke ik in dit werk gevolgd heb, en van eene *Clasificatie* of *Rangschikking* der Zoogende Dieren, zal ik alhier eene tafel laten volgen van alle die, welke ik beschreven heb, in dezelfde rangschikking, waaruit men die orde met een opslag van het oog zal kunnen nagaan, en waarin de tegenoverstaande latijnsche naamen dengeenen, welke die taal leeren of verstaan, te alle tijden kan dienen om wel te onderscheiden welke dieren ik beschreven heb, en hoedanig zij bij de voornaamste schrijvers over de weetenschap, waartoe ik mijne leezeren als met de hand wil leiden, genoemd worden, terwijl men ook omgekeerd de dieren, welker latijnsche naamen bekend zijn, op die zelfde tafel zeer gemakkelijk met hunne nederduitsche naamen kan wedervinden. Het daarop volgend alphabetisch register zal den Leezer naar alle dieren wijzen, welke in dit werk beschreven, of van welke in hetzelfde, onder welke naamen het ook zij, enig gewag gemaakt is.

RANGSCHIKKING

VOLGENS HET STELZEL DER NATUREN VAN LINNEUS.

HET DIEREN-RIJK.

DE EERSTE CLASSE

DE ZOOGENDE DIEREN.

EERSTE RANG OF ORDE.

VOORNAAMSTE DIEREN-RANG.

1	Geflacht.	Het Menschen-geflacht.	
		<i>De Mensch.</i>	I D. Bl. 24
2	Geflacht.	Het Aapen-geflacht.	54
		Aapen.	
		<i>De Grootte Ourang-Outang, de Pongo.</i>	68
		<i>De kleine Ourang-Outang, de Jocko.</i>	70
		<i>De grootte Gibbon.</i>	75
		Baviaanen.	
		<i>De Baviaan.</i>	76
		<i>De Hondskop, de Maimon, de Mandril.</i>	78
		Meerkatten.	
		<i>De Wandroe.</i>	79
		<i>De Meerkat met den langen Neus.</i>	79
		<i>De Leeuwen-staert, de Malbroock.</i>	81
			CLAS.

CLASSIFICATIO

SECUNDUM SYSTEMA NATURAE
LINNÆI.

REGNUM ANIMALE.

CLASSIS PRIMA.

M A M M A L I A.

ORDO PRIMUS.

PRIMATES.

Genus I. Homo.

Homo. . . . T. I. pag. 24

Genus II. Simia.

Simiæ.

Troglodytes. 68

Satyrus. 70

Lar. 75

Papiones.

Sphinx. 76

Maimon. 78

Cercopithecii.

Silenus. 79

Nafutus. 79

Faunus. 81

De

	<i>De schoone groene Meerkat, de Calli- riche.</i>	Bladz. 82
	<i>De schoone roode Meerkat, de Patas.</i>	83
	<i>De Beëlzebub, de Boschduivel, de Qua- to, de Coaita.</i>	84
	<i>De Vosfen-staert, de Sakkawinkee, de Saki.</i>	87
	<i>Het gestreept Meerkatjen, de Oeïstiti.</i>	87
3	Geflacht. Het Spookdieren - Geslacht.	
	<i>De Lueris, of Traaglooper.</i>	89
	<i>De Inkhoorn-aap, de Mococo.</i>	91
	<i>De Wollige Mococo, de Mongoz.</i>	93
	<i>De Vari.</i>	94
	<i>De vliegende Kat van Ternate.</i>	95
4	Geflacht. Het Vledermuizen Geslacht	97
	<i>De vliegende Hond van Ternate, de Rosachtige, de Vampyr.</i>	105
	<i>De Vliegende Hond van Ternate, de Roodachtige, de Vampyr.</i>	107
	<i>De Vliegende Hond van Nieuw-Spanje, de Vampyr.</i>	108
	<i>De Gebrilde Vledermuis.</i>	109
	<i>De Vliegende Rot van Ternate.</i>	109
	<i>Het Klaverblad, het Lans-ijzer.</i>	109
	<i>De gemeene inlandsche Vledermuis.</i>	110
	<i>De gemeene inlandsche Vledermuis met grootte ooren.</i>	110

	<i>Sabæa.</i>		Pag. 82
	<i>Rubra.</i>		. . . 83
	<i>Paniscus.</i>		. . . 84
	<i>Pithecia.</i>		. . . 87
	<i>Facchus.</i>		. . . 87
Genus III.	Lemur		
	<i>Tardigradus.</i>		. . . 89
	<i>Catta.</i>		. . . 91
	<i>Mongoz.</i>		. . . 93
	<i>Macaco.</i>		. . . 94
	<i>Volans.</i>		. . . 95
Genus IV.	Vespertilio		. . . 97
	<i>Vampyrus.</i>		. . . 105
	<i>Vampyrus.</i>		. . . 107
	<i>Spectrum.</i>		. . . 108
	<i>Perspicillatus.</i>		. . . 109
	<i>Spasma.</i>		. . . 109
	<i>Hastatus.</i>		. . . 109
	<i>Murinus</i>		. . . 110
	<i>Auritus.</i>		. . . 110

TWEEDERANG OF ORDE

DIEREN ZONDER VOORTANDEN.

- 5 Geslacht. Het Luijaarts-Geslacht
De drievingerige Luijaart, of het Vuildier,
of de Av. Bladz. 111
De tweevingerige Luijaart, de Unau. 115
- 6 Geslacht. Het Mieren-eeters Geslacht.
De kleine of tweevingerige Mieren-
eeter. 117
De groote ruige of viervingerige Mie-
ren-eeter. 120
De Afrikaansche of Kaapsche Mieren-
eeter met lange ooren, of het Aard-
varken. 122
- 7 Geslacht. Het Schubdieren Geslacht.
De Javasche of Chineesche Duivel, de ge-
schubde Mieren-eeter, de geschubde
Hagedis, de geschubde Armadil, het
kortstaertig schubdier, of de Pangoe-
ling. 124
Het langstaertig Schubdier, de Phatagin. 127
- 8 Geslacht. Het Armadillen Geslacht 128
Het Schildvarken met zes gordels. . 132
Het Schildvarken met negen gordels. 133
- 9 Geslacht. Het Rhinocerosfen Geslacht . . 135
- O R.

ORDO SECUNDUS.

BRUTA.

Genus V. Bradypus.

Tridactylus. Pag. 111

Didactylus. 115

Genus VI. Myrmecophaga.

Didactyla. 117

Yubata. 120

Capensis. 122

Genus VII. Manis.

Pentadactyla. 124

Tetradactyla. 127

Genus VIII. Dasypus 128

Sexcinctus. 132

Novemcinctus. 133

Genus IX. Rhinoceros 135

De

	<i>De eenhoornige, de Aziatische.</i>	Bladz. 135
	<i>De Tweehoornige, de Afrikaansche.</i>	: 149
10	Geflacht. Het Olyphants Geslacht.	
	<i>De Olyphant.</i>	156
11	Geflacht. Het Walrus-Geflacht.	
	<i>De Walrus.</i>	206
	<i>De Zee-koe, de Manati, de Lamantin.</i>	213
	<i>De groote Zee-koe van Kamschatka.</i>	. . 214
	<i>De groote Zee-koe van de Antilles.</i>	. . 217
	<i>De kleine Amerikaansche Zee-koe.</i>	. . 218

DERDE RANG OF ORDE.

ROOFDIEREN.

12	Geflacht. Het Robben-geflacht.	
	<i>De Beer-Robbe, de Zee-beer.</i>	. . . 220
	<i>De Ruitge Zee-leeuw.</i>	. . . 226
	<i>De Robbe met den witten buik.</i>	. . . 233
	<i>De Zee-hond, de gemeene Robbe.</i>	. . . 236
	<i>De gekapte Robbe, de Kiapmuts.</i>	. . . 243
13	Geflacht. Het Honden-geflacht.	
	<i>De Hond.</i>	245
	<i>De Herders-hond.</i>	268
	<i>De bruine Engelsche.</i>	269
	<i>De Wolf-hond, de Kees-hond.</i>	. . . 270
	<i>De Siberifche</i>	270
		Uni.

	<i>Unicornis.</i>		Pag. 135
	<i>Bicornis.</i>		. . 149
Genus X.	Elephas.		
	<i>Maximus.</i>		. . 156
Genus XI.	Trichechus.		
	<i>Rosmarus.</i>		. . 206
	<i>Manatus.</i>		. . 213
	<i>Borealis.</i>		. . 214
	<i>Australis.</i>		. . 217
	<i>Manatus.</i>		. . 218

ORDO TERTIUS:

FERAE.

Genus XII.	Phoca.		
	<i>Ursina.</i>		. . 220
	<i>Fubata.</i>		. . 226
	<i>Albiventer.</i>		. . 233
	<i>Vitulina.</i>		. . 236
	<i>Cristata.</i>		. . 243
Genus XIII.	Canis.		
	<i>Familiaris.</i>		. . 245
	<i>Domesticus.</i>		. . 268
	<i>Fuscus.</i>		. . 269
	<i>Pomeranus.</i>		. . 270
	<i>Sibericus.</i>		. . 270

III. DEBL.

Cc

De

<i>De Yslandsche.</i>	}	. Bladz.	271
<i>De Laplandsche.</i>	}	. . .	271
<i>De Drijfbrak</i>			271
<i>De Brak, de Patrijshond.</i>	}	. . .	272
<i>De Bengaalsche Brak.</i>	}	. . .	272
<i>De Dashond.</i>			272
<i>De groote Krulhond, de Water-</i>			
<i>hond, de Poedelhond.</i>	. . .		273
<i>De Spanjolet, het Spaansck Hond-</i>			
<i>jen.</i>			274
<i>De zwarte Spanjolet.</i>			274
<i>De Wagthond.</i>			275
<i>De groote Deen.</i>			275
<i>De Tygerhond.</i>			276
<i>De Windhond.</i>			276
<i>De Russische Windhond.</i>			277
<i>De Dog.</i>			277
<i>Het klein Deentjen.</i>			278
<i>Het Turksch of Barbarijsch hond-</i>			
<i>jen.</i>			278
<i>Het klein Krulhondjen.</i>			279
<i>Het Boloneesch hondjen, het Schoot-</i>			
<i>hondjen.</i>			279
<i>Het Leeuwten.</i>			280
<i>De Steendog, de Mops.</i>			280
<i>De Bulhond, de Engelsche Dog.</i>			280
<i>De Wolf.</i>			282
<i>De gestreepte Hyena.</i>			296
<i>De gevlake Hyena.</i>			301

CLASSIFICATIO. 403

<i>Islandicus.</i>	.	.	.	Pag. 271
<i>Gallicus.</i>	.	.	.	271
<i>Avicularius.</i>	.	.	.	272
<i>Vertagus.</i>	.	.	.	272
<i>Aquaticus.</i>	.	.	.	273
<i>Extrarius.</i>	.	.	.	274
<i>Brevipilis.</i>	.	.	.	274
<i>Laniarius.</i>	.	.	.	275
<i>Danicus.</i>	.	.	.	275
<i>Tigrinus.</i>	.	.	.	276
<i>Grajus.</i>	.	.	.	276
<i>Hirfutus.</i>	.	.	.	277
<i>Molossus.</i>	.	.	.	277
<i>Variegatus.</i>	.	.	.	278
<i>Aegyptius.</i>	.	.	.	278
<i>Aquaticus minor.</i>	.	.	.	279
<i>Melitaeus.</i>	.	.	.	279
<i>Leoninus.</i>	.	.	.	280
<i>Fricator.</i>	.	.	.	280
<i>Anglicus.</i>	.	.	.	280
<i>Lupus.</i>	.	.	.	282
<i>Hyena.</i>	.	.	.	296
<i>Crocata.</i>	.	.	.	301

	<i>De Jakhals.</i>	Bladz.	304
	<i>De Vos.</i>		309
	<i>De Steenvos, de witte en blaauwe Vos,</i>		
	<i>de Ifatis.</i>		318
	<i>De Groot oot, de Zerda.</i>		319
14	Geflacht. Het Katten Geflacht.		
	<i>De Leeuw.</i>		320
	<i>De Tyger.</i>		342
	<i>De Panther.</i>		353
	<i>De Once, de kleine Panther.</i>		358
	<i>De Luipaart.</i>		361
	<i>De Amerikaansche Tyger, de Ja-</i>		
	<i>guar.</i>	D. II. Bl.	I
	<i>De Kat pard, de Berg-Kat, de Ocelot.</i>		4
	<i>De Tygerwolf, de Gepard.</i>		7
	<i>De zwarte Tyger, de Jaguarete.</i>		8
	<i>De Amerikaansche Leeuw, de Puma,</i>		
	<i>de Cougar.</i>		8
	<i>De Amerikaansche Tygerkat, de Mara-</i>		
	<i>gua, de Margoy.</i>		11
	<i>De Kat.</i>		11
	<i>De Wilde.</i>		25
	<i>De Huis-katten.</i>		26
	<i>De Spaansche.</i>		26
	<i>De Karthuiser-kat.</i>		27
	<i>De Angorasche.</i>		27
	<i>De Chineesche.</i>		28
	<i>De Marapute, de Serval.</i>		29
	<i>De Caracal.</i>		30
			Au.

<i>Aureus.</i>	.	.	.	.	Pag.	304
<i>Vulpes.</i>	.	.	.	.	.	309
<i>Lagopus.</i>	.	.	.	.	.	318
<i>Cerdo.</i>	.	.	.	.	.	319
Genus XIV. Felis.						
<i>Leo.</i>	.	.	.	.	.	320
<i>Tigris.</i>	.	.	.	.	.	342
<i>Pardus.</i>	.	.	.	.	.	353
<i>Uncia.</i>	.	.	.	.	.	358
<i>Leopardus.</i>	.	.	.	.	.	361
<i>Onca.</i>	.	.	.	.	D. II. Pl.	I
<i>Pardalis.</i>	.	.	.	.	.	4
<i>Fubata.</i>	.	.	.	.	.	7
<i>Discolor.</i>	.	.	.	.	.	8
<i>Concolor.</i>	.	.	.	.	.	8
<i>Tigrina.</i>	.	.	.	.	.	11
<i>Catus.</i>	.	.	.	.	.	11
<i>Ferus.</i>	.	.	.	.	.	25
<i>Domesticus.</i>	.	.	.	.	.	26
<i>Hispanicus.</i>	.	.	.	.	.	26
<i>Coeruleus.</i>	.	.	.	.	.	27
<i>Angarensis.</i>	.	.	.	.	.	27
<i>Sinensis.</i>	.	.	.	.	.	28
<i>Serval.</i>	.	.	.	.	.	29
<i>Caracal.</i>	.	.	.	.	.	30
					Cc 3	De

	<i>De Herten-Wolf, de Los of Lynx.</i>	Bladz. 32
15	Geflacht. Het Stinkdieren Geflacht.	
	<i>De Rot van Pharao, de Slangendooder,</i>	
	<i>de Ichneumon.</i>	36
	<i>De Ichneumon Mungo of Mangouste.</i>	37
	<i>De Suricate, de viertoonige Snavel-</i>	
	<i>draager.</i>	41
	<i>De graauwe enbruine Snaveldrager, de</i>	
	<i>Coati, de Coati Mond.</i> . . .	43
	<i>Het Stinkdier, de Amerikaansche Bont-</i>	
	<i>fem, de Conepate.</i>	45
	<i>Het Stinkdier, de Chinha.</i> . . .	48
	<i>Het Stinkdier, de Zorille.</i> . . .	49
	<i>De Civetkat.</i>	49
	<i>De Genet-kat.</i>	52
	<i>De Honig-das, de Honig-zoeker, de</i>	
	<i>Ratel, de Ratelfret.</i>	53
16	Geflacht. Het Wezelen - Geflacht.	
	Otters.	
	<i>De Zee-Otter.</i>	222
	<i>De Rivier-Otter, de Fisch-Otter.</i> . .	231
	Wezelen.	
	<i>De Boseh-Boom - of Veld - marter.</i> . .	57
	<i>De Huis of Steen - Marter.</i>	60
	<i>Het Sabel - dier, de Sabelmarter.</i> . .	63
	<i>De Buntfing.</i>	68
	<i>De Fret.</i>	71
	<i>De Hermelyn.</i>	75
	<i>De Wezel.</i>	79
		Lynx.

	<i>Lynx.</i>	.	.	.	.	Pag.	32
Genus XV.	<i>Viverra.</i>						
	<i>Ichneumon.</i>	.	.	.	.		36
	<i>Mungo.</i>	.	.	.	.		37
	<i>Tetradaçyla.</i>	.	.	.	.		41
	<i>Nasua, Narica.</i>	.	.	.	.		43
	<i>Putorius.</i>	.	.	.	.		45
	<i>Mephitis.</i>	.	.	.	.		48
	<i>Zorilla.</i>	.	.	.	.		49
	<i>Civetta.</i>	.	.	.	.		49
	<i>Genetta.</i>	.	.	.	.		52
	<i>Mellivora.</i>	.	.	.	.		53

Genus XVI. *Mustela.*

Lutrae.

<i>Lutris.</i>	.	.	.	.	.	222
<i>Lutra.</i>	.	.	.	.	.	231

Mustelae.

<i>Martes.</i>	.	.	.	.	.	57
<i>Foina.</i>	.	.	.	.	.	60
<i>Zibillina.</i>	.	.	.	.	.	63
<i>Putorius.</i>	.	.	.	.	.	68
<i>Furo.</i>	.	.	.	.	.	71
<i>Erminea.</i>	.	.	.	.	.	75
<i>Vulgaris.</i>	.	.	.	.	.	79

17	Geflacht.	Het Beeren - Geflacht.	
		<i>De Beer.</i>	Bladz. 82
		<i>De Ts-beer, Tslandsche, Groenlandsche</i> <i>of Pool-Beer.</i>	102
		<i>De Das.</i>	110
		<i>De Raccoon, de Schop.</i>	118
		<i>De Wolfsbeer, de Wolverenene, de</i> <i>Quickhatch.</i>	122
		<i>De Veelvaart.</i>	124
18	Geflacht.	Het Buideldieren Geflacht.	
		<i>Het Buideldier, de Buidelrot, de</i> <i>Opossum.</i>	130
		<i>De Cayopollin.</i>	137
		<i>De Marmose.</i>	138
		<i>De Boschrot, de Æneas.</i>	139
		<i>Het Podje.</i>	141
19	Geflacht.	Het Mollen Geflacht.	
		<i>De gemeene Mol.</i>	144
		<i>De roode Amerikaansche.</i>	156
		<i>De Goud mol, de groenglanzige.</i>	157
20	Geflacht.	Het Spitsmuizen Geflacht.	
		<i>De gekamde Spitsmuis.</i>	159
		<i>De Muskus - rot, de Desman.</i>	239
		<i>De gemeene Spitsmuis.</i>	161
		<i>De kleinste gestaerte Siberische Spitsmuis.</i>	165
21	Geflacht.	Het Egelen Geflacht.	
		<i>De Egel.</i>	166
		<i>De Malakkasche Egel.</i>	171
		<i>De Tendrac.</i>	172
			Ge.

Genus XVII.	Ursus.				
	<i>Arctos.</i>	.	.	.	Pag. 82
	<i>Maritimus.</i>	.	.	.	102
	<i>Meles.</i>	.	.	.	110
	<i>Lotor.</i>	.	.	.	118
	<i>Luscus.</i>	.	.	.	122
	<i>Gulo.</i>	.	.	.	124
Genus XVIII.	Didelphis.				
	<i>Oposum.</i>	.	.	.	130
	<i>Cayopollin.</i>	.	.	.	137
	<i>Murina.</i>	.	.	.	138
	<i>Dorsifera.</i>	.	.	.	139
	<i>Macrotarsus.</i>	.	.	.	141
Genus XIX.	Talpa.				
	<i>Europæa.</i>	.	.	.	144
	<i>Rubra.</i>	.	.	.	156
	<i>Asiatica.</i>	.	.	.	157
Genus XX.	Sorex.				
	<i>Cristatus.</i>	.	.	.	159
	<i>Moschatus.</i>	.	.	.	239
	<i>Araneus.</i>	.	.	.	161
	<i>Exilis.</i>	.	.	.	165
Genus XXI.	Erinaceus.				
	<i>Europæus.</i>	.	.	.	166
	<i>Malaccensis.</i>	.	.	.	171
	<i>Seiosus.</i>	.	.	.	172

 VIERDE RANG OF ORDE

 KNAAG-DIEREN, OF ROTTENAARTIGE
 DIEREN.

22	Geflacht.	Het Stekelvarken - Geslacht.	
		<i>Het Stekelvarken, het Yzervarken.</i>	Bladz. 173
		<i>Het Zuid - Amerikaansch Stekelvarken,</i>	
		<i>de Coendou.</i>	178
		<i>Het Noord - Amerikaansch Stekelvarken,</i>	
		<i>de Urson.</i>	179
		<i>Het langstaertig Stekelvarken.</i>	181
23	Geflacht.	Het Cavia - Geslacht.	
		<i>De Paka.</i>	182
		<i>De Agouti.</i>	186
		<i>Het Zee - Zwijntjen, het Indiaansch</i>	
		<i>Varkentjen, het Guineesch Biggetjen,</i>	
		<i>de Cobaya.</i>	189
		<i>Het Watervarken, de Capybara.</i>	123
24	Geflacht.	Het Bever - Geslacht.	
		<i>De Bever.</i>	196
25	Geflacht.	Het Muizen - Geslacht.	
		<i>De Muskus - rot, de Ondatra.</i>	242
		<i>De groote Veldrot, de reizende Rot.</i>	247
		<i>De Huis rot.</i>	250
		<i>De Huis - Muis.</i>	255
		<i>De groote Veld - muis.</i>	260

ORDO QUARTUS.

GLIRES.

Genus XXII.	Glires.				
	<i>Cristata.</i>	.	.	.	Pag. 173
	<i>Prehensilis.</i>	.	.	.	. 178
	<i>Dorsata.</i>	.	.	.	. 179
	<i>Macroura.</i>	.	.	.	. 181
Genus XXIII.	Cavia.				
	<i>Paca.</i>	.	.	.	. 182
	<i>Aguti.</i>	.	.	.	. 186
	<i>Cobata.</i>	.	.	.	. 189
	<i>Capybara.</i>	.	.	.	. 123
Genus XXIV.	Castor.				
	<i>Fiber.</i>	.	.	.	. 196
Genus XXV.	Mus.				
	<i>Zibethicus.</i>	.	.	.	. 242
	<i>Decumanus.</i>	.	.	.	. 247
	<i>Rattus.</i>	.	.	.	. 250
	<i>Musculus.</i>	.	.	.	. 255
	<i>Sylvaicus.</i>	.	.	.	. 260

De

	<i>De Brand-muis, de Akkermuis.</i>	Bladz.	262
	<i>De Water-rot.</i>	.	262
	<i>De Wortel-muis, de Oeconomische of</i> <i>spaarzaame Muis.</i>	.	264
	<i>De Berg-muis, de Lemming.</i>	.	268
	<i>De Hamster.</i>	.	274
	<i>De Duijmol.</i>	.	282
	<i>De Blind-muis.</i>	.	284
26	Geflacht.	Het Marmotten-Geflacht.	
		<i>Het Mormeldier, de Marmot.</i>	287
		<i>De Bobac.</i>	298
		<i>De Sifel of Sussic.</i>	299
27	Geflacht.	Het Inkhoornen-Geflacht.	
		<i>De gemeene Inkhoorn.</i>	303
		<i>De Amerikaansche Zwarte Inkhoorn.</i>	309
		<i>De Graauwe Inkhoorn, de Petit-grijs.</i>	310
		<i>De langstaertige Inkhoorn.</i>	313
		<i>De Amerikaansche Vliegende Inkhoorn.</i>	315
		<i>De Javaansche Vliegende Inkhoorn.</i>	320
		<i>De groote Indiaansche Vliegende In-</i> <i>khoorn, de Taguan.</i>	321
28	Geflacht.	Het Relmuizen-Geflacht.	
		<i>De Relmuis, de Slaaprot.</i>	323
		<i>De groote Hazelmuis.</i>	325
		<i>De kleine Hazelmuis.</i>	326
29	Geflacht.	Het Springers-Geflacht.	
		<i>De Kangaroo.</i>	328
		<i>De groote Terboa, de Springhaas, de</i> <i>Alagtaga.</i>	332

CLASSIFICATIO 413

	<i>Agrarius.</i>	Pag . 262
	<i>Amphibius.</i>	. 262
	<i>Oeconomus.</i>	. 264
	<i>Lemmus.</i>	. 268
	<i>Cricetus.</i>	. 274
	<i>Maritimus.</i>	. 282
	<i>Typhlus.</i>	. 284
Genus XXVI.	<i>Arctomys.</i>	
	<i>Marmota.</i>	. 287
	<i>Bobac.</i>	. 298
	<i>Citellus.</i>	. 299
Genus XXVII.	<i>Sciurus.</i>	
	<i>Vulgaris.</i>	. 303
	<i>Niger.</i>	. 309
	<i>Cinereus.</i>	. 310
	<i>Macrourus.</i>	. 313
	<i>Volucella.</i>	. 315
	<i>Sagitta.</i>	. 320
	<i>Petaurista.</i>	. 321
Genus XXVIII.	<i>Myoxus.</i>	
	<i>Glis.</i>	. 323
	<i>Nitela.</i>	. 325
	<i>Muscardinus.</i>	. 326
Genus XXIX.	<i>Dipus.</i>	
	<i>Gigantea.</i>	. 328
	<i>Faculus.</i>	. 332

	<i>De kleine Terboa of Springende Muis</i>	
	<i>of de Egyptische Springer.</i>	Bladz. 336
30 Geslacht.	Het Haazen - Geslacht.	
	<i>De Haas.</i>	338
	<i>Het Konijn.</i>	354
	<i>Het Russisch Konijn, het gekapte Konijn.</i>	359
	<i>De Dwerghaas.</i>	360
31 Geslacht.	Het Klipdasfen - Geslacht.	
	<i>De Klipdas.</i>	361

V I J F D E R A N G O F O R D E.

HET VEE, OF DE HERKAAUWENDE DIEREN.

32 Geslacht.	Het Kameelen - Geslacht.	
	<i>De Kameel met eene Bult, de Dromedaris.</i>	D. III. Bl. 1
	<i>De Kameel met twee Bulten.</i>	15
	<i>De Peruviaansche Kemel, de Guanaco</i>	
	<i>en de Glama of Lama.</i>	16
	<i>De Schaap Kameel de Vicuna.</i>	19
	<i>De Paca, het Schaap van Chili.</i>	21
33 Geslacht.	Het Muskus - dieren Geslacht.	
	<i>Het Muskus - dier.</i>	23
	<i>Het Guineesch Muskus - diertjen.</i>	31
34 Geslacht.	Het Herten - Geslacht.	
	<i>De Eland.</i>	34
		Sa-

CLASSIFICATION. 415

	<i>Sagitta.</i>			Pag. 336
Genus XXX.	<i>Lepus.</i>			
	<i>Timidus.</i>			338
	<i>Cuniculus.</i>			354
	<i>Rufficus.</i>			359
	<i>Puffillus.</i>			360
Genus XXXI.	<i>Hyrax.</i>			
	<i>Capensis.</i>			361

ORDO QUINTUS.

PECORA.

Genus XXXII.	<i>Camelus.</i>			
	<i>Dromedarius.</i>	T. III.	Pag.	1
	<i>Bactrianus.</i>			15
	<i>Glama.</i>	}		16
	<i>Huanacus.</i>			
	<i>Vicugna.</i>			19
	<i>Paco.</i>			21
Genus XXXIII.	<i>Moschus.</i>			
	<i>Moschiferus.</i>			23
	<i>Pignaeus.</i>			31
Genus XXXIV.	<i>Cervus.</i>			
	<i>Alces.</i>			34

Her

	<i>Het Hert.</i>	Bladz.	41
	<i>Het Rendier.</i>		55
	<i>Het Damhert.</i>		56
	<i>De Rhee.</i>		68
5	Geflacht. <i>Het Kameelpardel - Geflacht.</i>		
	<i>De Kameelpardel, de Giraffa.</i>		73
36	Geflacht. <i>Het Antilope - Geflacht:</i>		
	<i>De blaauwe Bok; de blaauwgrauwe</i>		
	<i>Antilope of Hartebok.</i>		81
	<i>De Gems, de Kamoebok.</i>		82
	<i>De Nyl - Gau, de witvoetige Antilope.</i>		87
	<i>De Saiga, de Suhac, de Schytsche</i>		
	<i>Antilope.</i>		90
	<i>De Krop - Gazelle.</i>		98
	<i>De klein - kroppige Gazelle</i>		102
	<i>De Springbok, de Pronkbok, de Trekbok.</i>		102
	<i>De gemeene Gazelle</i>		108
	<i>Het Hartebeest, de Bubalis.</i>		109
	<i>De Pafan.</i>		111
	<i>De Klipspringer.</i>		113
	<i>De Bonte Bok, de Guib.</i>		115
	<i>De Dwerg - Antilope.</i>		116
	<i>De Antilope, de Herten - geit.</i>		117
37	Geflacht. <i>Het Bokken - Geflacht.</i>		
	<i>De Bok.</i>		121
	<i>De tamme Bok.</i>		128
	<i>De Angorasche Bok.</i>		128
	<i>De Mamber - Bok, de Levantsche</i>		
	<i>Bok.</i>		129
			Ela-

	<i>Elaphus.</i>	: . . .	Pag.	41
	<i>Tarandus.</i>			55
	<i>Dama.</i>			66
	<i>Capreolus.</i>			68
Genus XXXV.	<i>Camelopardalis.</i>			
	<i>Giraffa.</i>			73
Genus XXXVI.	<i>Antilope.</i>			
	<i>Leucophaea.</i>			81
	<i>Rupicapra.</i>			82
	<i>Picta.</i>			87
	<i>Saiga.</i>			90
	<i>Gutturosa.</i>			98
	<i>Subgutturosa.</i>			102
	<i>Pygarga.</i>			102
	<i>Dorcas.</i>			108
	<i>Bubalis.</i>			109
	<i>Oryx.</i>			111
	<i>Oreotragus.</i>			113
	<i>Scripta.</i>			115
	<i>Pigmæa.</i>			116
	<i>Cervicapra</i>			117
Genus XXXVII.	<i>Capra.</i>			
	<i>Ægagrus.</i>			121
	<i>hircus.</i>			128
	<i>angorensis.</i>			128
	<i>mambrica.</i>			129

	<i>De Afrikaansche Bok.</i>	Bladz.	130
	<i>De Bok van Juda.</i>	.	130
	<i>De Capricorn.</i>	.	130
	<i>De Steenbok.</i>	.	130
28	Geflacht. <i>Het Schaapen-Geflacht.</i>		
	<i>Het Wild Schaap, de Argali.</i>	.	135
	<i>Het gemeen tam Schaap.</i>	.	142
	<i>Het Engelsch Schaap zonder hoorns.</i>	.	150
	<i>Het Noordsch Schaap.</i>	.	150
	<i>Het Spaansch Schaap.</i>	.	150
	<i>Het Tslandsch Schaap.</i>	.	152
	<i>Het Afrikaansch Schaap.</i>	.	154
	<i>Het Guineesch Schaap, de Adimain.</i>		155
	<i>Het Vet-staertig Schaap.</i>	.	156
	<i>Het Bucharisch Schaap.</i>	.	157
	<i>Het Langstaertig Schaap.</i>	.	158
	<i>Het Kaapsch Schaap.</i>	.	158
	<i>Het Gretisch Schaap.</i>	.	159
39	Geflacht. <i>Het Runderen-Geflacht.</i>		
	<i>De wilde Stier, de Aueros.</i>	.	160
	<i>De Bonafus.</i>	.	171
	<i>De Bison.</i>	.	172
	<i>De Muskus-Os.</i>	.	174
	<i>De Grommende Os, de Sarluk.</i>	.	175
	<i>Het gemeen tam Rundvee.</i>	.	176
	<i>De groote Indiaansche Bög- chel-Os.</i>	.	190
			de-

	<i>depressa.</i>	Pag. 130
	<i>reversa.</i>	130
	<i>capricornus.</i>	130
	<i>Ibex.</i>	130
Genus XXXVIII. Ovis.		
	<i>Ammon.</i>	135
	<i>Aries.</i>	142
	<i>Anglica.</i>	150
	<i>Rustica.</i>	150
	<i>Hispanica.</i>	150
	<i>Polycerata.</i>	152
	<i>Africana.</i>	154
	<i>Guineensis.</i>	155
	<i>Laticaudata.</i>	156
	<i>Bucharica.</i>	157
	<i>Longicauda.</i>	158
	<i>Capensis.</i>	158
	<i>Strepsiceros.</i>	159
Genus XXIX. Bos.		
	<i>Taurus ferus.</i>	160
	<i>Bonafus.</i>	171
	{ <i>Bison.</i>	} . 172
	{ <i>Americanus.</i>	
	<i>Moschatus.</i>	174
	<i>Grunniens.</i>	175
	<i>Bos Europæus.</i>	176
	<i>Bos Indicus major.</i>	190

	<i>De kleine Indiaansche Boghel-</i>	
	<i>Os, de Zebu.</i>	Bladz. 190
	<i>De Os van Abyssinie.</i>	190
	<i>De Witte Madagaskarsche Os.</i>	191
	<i>De Os van Tinian.</i>	192
	<i>De Afrikaansche Os, de Lant</i>	
	<i>of Dant.</i>	192
	<i>De Buffel.</i>	192
	<i>De Kaapsche Buffel.</i>	196

ZESDE RANG OF ORDE.

RANG DER EENHOEVIGE.

40	Geflacht.	Het Paerden - Geslacht.	
		<i>Het Paerd met gespleten hoeven, de</i>	
		<i>Guemul of Huemul.</i>	200
		<i>Het Paerd.</i>	200
		<i>De Halve Ezel, de Dfiggetai.</i>	229
		<i>De Ezel.</i>	230
		<i>Het Muildier.</i>	239
		<i>De Muilezel.</i>	242
		<i>De Kaapsche Ezel, de Zebra.</i>	247
		<i>De Kwagga.</i>	251
41	Geflacht.	Het Hippopotamus - Geslacht.	
		<i>De Hippopotamus, het Rivier - paerd,</i>	
		<i>de Zee - Koe.</i>	255
		<i>Bos</i>	

Bos Indicus minor. Pag. 190

Bos Abyssinicus minor. 190

Bos Madagascariensis niveus. 191

Bos Timianensis. 192

Bos Africanus. 192

Bubalus. 192

Caffer. 196

O R D O S E X T U S.

B E L L U A E.

Genus XL.	Equus.	
	<i>Bifulcus.</i>	200
	<i>Caballus.</i>	200
	<i>Hemionus.</i>	229
	<i>Asinus.</i>	230
	<i>Mulus.</i>	239
	<i>Hinnus.</i>	242
	<i>Zebra.</i>	247
	<i>Quagga.</i>	251
Genus XLI.	Hippopotamus.	
	<i>Amphibius.</i>	255

42	Geflacht.	Het Tapirs - Geslacht.	
		<i>De Tapir, Anta, of Maïpouri.</i>	Bladz. 263
43	Geflacht.	Het Zwijnen - Geslacht.	
		<i>Het Zwijn, het Varken.</i>	. . . 274
		<i>Het wild Zwijn.</i>	. . . 274
		<i>Het gemeentam Varken.</i>	. . . 290
		<i>Het Siams Varken het Oost - In-</i>	
		<i>disch Varken.</i>	. . . 290
		<i>Het eenhoevig Varken.</i>	. . . 291
		<i>Het Guineesch Varken.</i>	. . . 291
		<i>Het Muskus - Zwijn, de Pecari, of de</i>	
		<i>Tajacu.</i>	. . . 292
		<i>Het breedsnuitig Varken, de Engalla.</i>	297
		<i>De Babyroesfa.</i>	. . . 301

Z E V E N D E R A N G O F O R D E.

ZOOGENDE WATER-DIEREN. . 305

44	Geflacht.	Het Narwhals - Geslacht.	
		<i>De Narwhal.</i>	. . . 316
45	Geflacht.	Het Walvischen - Geslacht.	
		<i>De graote gemeene of Groenlandsche</i>	
		<i>Walvisch.</i>	. . . 323
		<i>De Is - Walvisch of Noord - Kaaper.</i>	346
		<i>De Vinvisch.</i>	. . . 351
		<i>De Jupiter - Visch.</i>	. . . 358
			Ge.

Genus XLII. Tapir.				
	<i>Americanus.</i>	.	.	Pag. 268
Genus XLIII. Sus.				
	<i>Scropha.</i>	.	.	274
	<i>Ferus.</i>	.	.	274
	<i>Domesticus vulgaris.</i>	.	.	290
	<i>Sinensis.</i>	.	.	290
	<i>Monungulus.</i>	.	.	291
	<i>Porcus.</i>	.	.	291
	<i>Tajassu.</i>	.	.	292
	<i>Æthiopicus.</i>	.	.	297
	<i>Babyrusa.</i>	.	.	301

ORDO SEPTIMUS.

	C E T E.	.	.	.	305
Genus XLIV. Monodon.					
	<i>Monoceros.</i>	.	.	.	316
Genus XLV. Balaena.					
	<i>Mysticetus.</i>	.	.	.	323
	<i>Islandica vel glacialis.</i>	.	.	.	346
	<i>Physalus.</i>	.	.	.	351
	<i>Boops.</i>	.	.	.	358
	D d	4			De

	<i>De Knobbelvisch.</i>	. . .	Bladz. 360
	<i>De Bult-Visch.</i>		. 361
	<i>De Breedfmoel, de Noord-Kaaper.</i>		. 361
	<i>De Snavel-visch.</i>		. 362
46	Geflacht. Het Cachelotten-Geflacht.		
	<i>De kleine Cachelot.</i>		. 364
	<i>De Potvisch.</i>		. 365
	<i>De Wit-Visch.</i>		. 372
	<i>De Cachelot van N. Engeland.</i>		. 373
	<i>De kleinoogige Cachelot.</i>		. 375
	<i>De Mast-visch.</i>		. 376
47	Geflacht. Het Dolphynen-Geflacht.		
	<i>De Bruinvisch.</i>		. 377
	<i>De Dolphyn.</i>		. 379
	<i>De Botskop.</i>		. 381
	<i>De Sabel-Dolphyn.</i>		. 383
	<i>De Blaazer, de Wit-visch.</i>		. 384

	<i>Gibbosa.</i>	Pag. 360
	<i>Novae Angliae.</i>	361
	<i>Musculus.</i>	361
	<i>Rostrata.</i>	362
Genus XLVI.	Physeter.	
	<i>Catodon.</i>	364
	<i>Macrocephalus.</i>	365
	<i>Albicans.</i>	372
	<i>Novae Angliae.</i>	373
	<i>Micropo.</i>	375
	<i>Turfo.</i>	376
Genus XLVII.	Delphinus.	
	<i>Phocaena.</i>	377
	<i>Delphis.</i>	379
	<i>Orc.</i>	381
	<i>Pinnd altissim.</i>	383
	<i>Leucas.</i>	384

B L A D W I J Z E R

VAN ALLE DE NAAMEN DER

Z O O G E N D E D I E R E N ,

IN DE DRIE DEELEN VAN DIT
WERK VOORKOMENDE.

A.

Aap (grootte langgeärmde)
I, 75.

Aapen, I, 54.

Aard-varken, I, 122.

Acouchi, II, 188.

Adimain, III, 155.

Aeneas, II, 139.

Agouti, II, 136.

Aï, I, 111.

Ajuin-muis: *zie* Muis.

Akker-muis: *zie* Muis.

Alagtaga, II, 332.

Anarnak, III, 320.

Anta, III, 268.

Antilope, III, 117.

Antilope (blauw-grauwe)
III, 81.

— — — (Schijfische) III, 90.

— — — (kleinkroppige)
III, 102.

— — — (witvoetige) III, 37.

Apara, III, 72.

Argali, III, 135.

Armadil (geschubde) I, 124.

Armadillen, I, 123.

Aueros, III, 160.

Axis, III, 72.

B.

Babyroefa, III, 301.

Bastaard-Aapen, I, 39.

Baviaan, I, 76.

Baviaanen, I, 55.

Beelzebub, I, 84.

Beer, manlijk varken, III, 274.

Beer, II, 82.

— (Grasbeer,) II, 93.

— (Honigbeer) II, 93.

— (Mierenbeer) II, 93.

— (Paerdenbeer) II, 93.

— (Zilverbeer) II, 93.

Beer (Groenlandsche) II, 102.

— (Pool-beer) II, 102.

— (Ijsbeer) II, 102.

Beer (Ijslandsche) II, 102.

— (Zee-beer) II, 102.

Beer-robbe, I, 219, 220.

Behemoth, III, 255.

Bever, II, 196.

— — (Aard-Bevers) II, 212.

Be-

- Bever, (Hermiten-Bevers) II, 212.
 — — (Hol Bevers) II, 212.
 Berg-dier, III, 83.
 Berg kat, II, 4.
 Berg-muis: *zie* Muis.
 Berk-muis: *zie* Muis.
 Bezoar-Bok, III, 126.
 Bezoar-gazelle, III, 119.
 Big, III, 274.
 Biggel, III, 118.
 Biggetje (Guinesch) II, 139.
 Bifon, III, 172.
 Blaazer, III, 384.
 Bles-mol, II, 284.
 Bobak, II, 298.
 Bok, III, 121.
 — — Afrikaanfche, III, 130.
 — — Angorafche, III, 128.
 — — Capricorn, III, 130.
 — — gemeene tamme, III, 128.
 — — van Juda, III, 130.
 — — Levantfche, III, 128.
 — — Mamber, III, 128.
 Bok (blaauwe) III, 81.
 Bok (bonte) III, 115.
 Bonafus, III, 171.
 Bontfem, II, 68.
 Bontfem (Amerikaanfche) II, 45.
 Boom-marter: *zie* Marter.
 Bosch-Bok, III, 119.
 Boschdier, III, 83.
 Bosch-duivel, I, 84.
 Bosch-marter: *zie* Marter.
 Bosch-mensch (groot) I, 68.
 — — — — (klein) I, 70.
 Boschrot, II, 139.
 Botskop, III, 381.
 Brand-muis: *zie* Muis.
 Breed-smoel, III, 361.
 Bruinvifch, III, 372.
 Bubalis, III, 109.
 Buffel, III, 192.
 — — Kaapfche, III, 196.
 Bul (wilde) III, 160.
 Buideldier, II, 130.
 Buidelrot, II, 130.
 Bult-vifch, III, 361.
 Buntfing, II, 68.
 Buntfing-fret, II, 71.

 C.
 Cachelot (kleine) III, 364.
 — — — — (klein-oogige) III, 375.
 — — — — van N. Engeland, III, 373.
 Callitriche, I, 82.
 Canna, III, 119.
 Capricorn, III, 130.
 Capybara, II, 193.
 Carnaal, II, 30.
 Cayopollin, II, 137.
 Chinche, II, 48.
 Chineefche Duivel, I, 124.
 Civet-Kat, II, 49.
 Coaita, I, 84.
 Coafe, II, 49.
 Coati, II, 43.
 Coati-mondi, II, 43.
 Cobaya, II, 189.
 Coedoe, III, 119.
 Coendoe, II, 178.
 Coefcoes, II, 436.

Conepate, II, 45.
 Coqualliu, II, 314.
 Corinne, III, 119.
 Cougar, II, 8.
 ——— van Pensylvanie, II, 9.
 ——— (zwarte), II, 9.
 Coypu, II, 242.

D.

Damhert, III, 66.
 Dant, III, 192.
 Das, II, 110.
 ——— (Honds-das) II, 117.
 ——— (Varkens-das) II, 117.
 Degu, II, 314.
 Desman, II, 239.
 Dieren in het algemeen, I, 7.
 Dikkop, I, 98.
 Dolphyn, III, 379.
 Dromedaris, III, 15.
 Dfiggetai, III, 229.
 Dugong, I, 212.
 Duin-mol, II, 282.
 Dwerg-antilope, III, 116.
 Dwerghaas, II, 360.
 Dwerg-muis: *zie* Muis.

E.

Eekhoorn: *zie* Inkhoorn.
 Eenhoevige, III, 392.
 Eenhoorn-visch, III, 316.
 Egel, II, 166.
 ——— (Hond-egel) II, 167.
 ——— (Malakkasche) II, 171.
 ——— (Zwijn-egel) II, 67.

Eikhoorn: *zie* Inkhoorn.
 Eland, III, 34.
 Elephant: *zie* Oliphant.
 Engalla, III, 297.
 Ervetje, III, 117.
 Ezel, III, 230.
 ——— (Halve): *zie* Halve-
 Ezel.
 ——— (gestreepte) III, 247.
 ——— (Kaapfche) III, 247.
 ——— Woud-Ezel, III, 232.

F.

Faras, II, 136.
 Fret, II, 71.

G.

Gazellen, III, 81.
 ——— (gemeene) III, 108.
 ——— (witte) III, 129.
 Gems, III, 82.
 Genet-Kat, II, 52.
 Gepard, II, 7.
 Gibbar, III, 358.
 Gibbon (grootte) I, 75.
 Giraffa, III, 73.
 Glama, III, 16.
 Gnometje, III, 117.
 Gnou, III, 109, 111.
 Gordeldieren, I, 128.
 Goudmol, II, 157.
 Graatdier, III, 83.
 Grampus, III, 382.
 Grimmische Antilope, III, 119.
 Groot-oor, I, 319.
 Guanaco, III, 16.

Gu-

Gubartas, III, 358.
 Guemul, III, 200.
 Guib, III, 115.
 Guillino, II, 242.
 Guide Wolf, I, 304.

II.

Haas, II, 338.
 — (Amerikaanfche) II, 353.
 — (Rusfifche) II, 353.
 — van Java, II, 189.
 Hagedis (gefchubde) I, 124.
 Halve Ezel, III, 229.
 Hamel, III, 136.
 Hamfter, II, 274.
 Hardlooper, III, 299.
 Haring-Walvisch, III, 347.
 Hartbeest, III, 109.
 Hartebok (blaauw-grauwe) III, 81.
 Hartebokken, III, 81.
 Hazelnis (grootc) II, 325.
 — (kleine) II, 326.
 Hengst, III, 201.
 Herkaanwende, III, 391.
 Hemelijn, II, 75.
 Hert, III, 41.
 — Brandhert, III, 45.
 — Corfikaanfch, III, 45.
 — Duitsch, III, 45.
 — Kanadaanfch, III, 45.
 — Paerdhert, III, 45.
 — Rosfhert, III, 45.
 — Varkens-hert, III, 46.
 — Virginiaanfch, III, 68.
 Herten-geit, III, 117.

Herten-wolf, II, 32.
 Hinde, III, 42.
 Hippocnaroe, II, 319.
 Hippopotamus, III, 255.
 Hoef-ijzer, I, 98.
 Hokkeling, III, 160.
 Hond, I, 245.
 — (Barbarijfche) I, 278.
 — Bengaalfche Brak, I, 272.
 — (Boloneefch) I, 279.
 — Bosch-hond, I, 249.
 — Brak, I, 212.
 — (bruine Engelfche) I, 269.
 — Buihond, I, 280.
 — Das-hond, I, 272.
 — Deen (grootc) I, 275.
 — Deen (kleine) I, 278.
 — Dog, I, 277.
 — Dog (Engelfche) I, 280.
 — Drijfbrak, I, 272.
 — Harlekyn, I, 278.
 — Herderskond, I, 268.
 — Kees, I, 270.
 — Krukhond (grootc) I, 273.
 — Krukhond (kleine) I, 279.
 — (Laplantfche) I, 271.
 — Leeuw-tjen, I, 280.
 — Malthefer, I, 279.
 — Marquifjen, I, 275.
 — Mops, I, 280.
 — Patrijshond, I, 272.
 — Poedelhond, I, 273.
 — Schoothondje, I, 279.
 — (Siberifche) I, 270.
 Hond,

- Hond, (Spaansch) I, 274.
 — — Spanjolet I, 274.
 — — Spanjolet (zwatte) I, 274.
 — — Spidraaier, I, 273.
 — — Steendog I, 280.
 — — (Turksche) I, 278.
 — — Tygerhond, I, 276.
 — — Wagthond, I, 275.
 — — Waterhond, I, 273.
 — — (Wilde) I, 249.
 — — Windhond, I, 276.
 — — Windhond (kleine) I, 277.
 — — Windhond (Rusfische) I, 277.
 — — Wolf-hond, I, 249, 270.
 — — (Yslandfische) I, 271.
 Hondskop, I, 78
 Honig-das, II, 53.
 Honig-zoeker, II, 53.
 Hoornvarken, III, 301.
 Horfe, III, 202.
 Huemul, III, 200.
 Hundobrius, II, 242.
 Huis-Marter: *zie* Marter.
 Hyena (gestreepte) I, 296.
 — — (gevlakte) I, 301.
 Hynfer, III, 202.
 I.
 Jaguar, II, 1.
 Jaguarete, II, 3.
 Jaik-muis: *zie* Muis.
 Jakhals, I, 304.
 Javafche Duivel, I, 124.
 Ichneumon, II, 36, 37.
 Inkhoorn, II, 303.
 — — (Abyssinifche) II, 314.
 — — (Amerikaanfche zwarte) II, 309.
 — — Band - Inkhoorn, II, 314.
 — — (blonde of geele) II, 314.
 — — (Bombayfche) II, 314.
 — — (Brazilifche) II, 314.
 — — (Caroinafche) II, 314.
 — — (Coquallin II, 314.
 — — (Degu - Inkhoorn) II, 314.
 — — (Georgifche) II, 314.
 — — (Gingifche) II, 314.
 — — (grauwe) II, 310.
 — — (groote Malabaarfche) II, 314.
 — — (Javaanfche) II, 314.
 — — (Indifche) II, 314.
 — — (Katten - Inkhoorn) II, 310.
 — — (Labradorifche, II, 314.
 — — (langstaertige) II, 310.
 — — Leverij - Inkhoorn, II, 314.
 — — Palmen - Inkhoorn, II, 314.
 — — (Perfifche) II, 314.
 — — (Roodbuikige) II, 314.
 Ink.

Inkhoern (Surinaamsche) II, 314.
 ——— (Vosfen-Inkhoorn) II, 310.
 ——— (zwart gestreepte aard-Inkhoorn) II, 314.
 Inkhoorn (vliegende) de Amerikaanse, II, 315.
 ——— de Javaansche, II, 320.
 ——— groote, II, 321.
 Inkhoorn aap, I, 91.
 Jocko, I, 70.
 Ifatis, I, 318.
 Jumart, III, 247.
 Jupiter-Visch, III, 358.

K.

Kalf, III, 160.
 ——— bulkalf, III, 160.
 ——— kuikalf, III, 160.
 Kameel met eene Bult, Dromedaris, III, 1.
 ——— met twee Bulten, III, 15.
 Kameel (Peruviaansche) III, 16.
 Kameelbok, III, 118.
 Kameleopard, III, 73.
 Kameelpardel, III, 73.
 Kamoebok, III, 82.
 Kamneus, II, 159.
 Kangaroo, II, 328.
 Karako, II, 24.
 Kat, II, 11.
 ——— (Angorasche) II, 27.
 ——— (aschgrauwe) II, 27.

Kat, (blaauwe) II, 27.
 ——— (Chineefche) II, 28.
 ——— (HuisKat) II, 26.
 ——— (Karthuizer) II, 27.
 ——— (Spaansche) II, 26.
 ——— (wilde) II, 26.
 Katpard, II, 4.
 Kameel, *zie* Kameel.
 Kevel, III, 119.
 Klappmuts, I, 219, 243.
 Klaverblad, I, 98, 109.
 Klein-oog Cachelot, III, 375.
 Klip-das, II, 361.
 Klip-muis: *zie* Muis.
 Klipspringer, III, 113.
 Knaagdieren, III, 391.
 Knobbel-Visch, III, 360.
 Knoslook-muis: *zie* Muis.
 Kob, III, 118.
 Koe, III, 160.
 Konyn, II, 354.
 ——— (Angorasch, II, 354.
 ——— (gekapt II, 359.
 ——— (Rusfisch) II, 359.
 Konyn-muis, II, 182.
 Krokodillen-dooder II, 36.
 Krop-Gazelle, III, 98.
 Kuguar, II, 8.
 Kwagga, III, 251.

L.

Lam, III, 135.
 Lama, III, 16.
 Lamantiu, I, 213.
 Lampreelen, II, 358.
 Land-Hippopotamus, III, 268.
 Lans-ijzer, I, 98, 109.

Lant,

- Mol (Siberifche) II, 158.
 — (kleine Kaapfche) II, 284.
 Mol-muis : zie Muis.
 Mongoz, I, 93.
 Mormeldier, II, 287.
 ————— (berypt) II, 302.
 ————— (Kanadasch) II,
 302.
 ————— (Poolsch) II,
 302.
 ————— (Rufifch) II,
 302.
 ————— (Virginifch) II,
 302.
 Muilddier, III, 239.
 Muilzel (groote) III, 239.
 ————— (kleine) III, 242.
 Muis, II, 255.
 Muis (Afrikaanfche) II, 137.
 — ajuin-muis, II, 286.
 — akker-muis, II, 262.
 — berg-muis, II, 268.
 — berk muis, II, 286.
 — blind-muis, II, 284.
 — brand-muis, II, 262.
 — dwerg-muis, II, 286.
 — (gefreepde) II, 286.
 — groote Woud-muis, II,
 286.
 — Jaik-muis, II, 286.
 — klip-muis, II, 286.
 — knofook-muis, II, 286.
 — (Labradorifche) II, 286.
 — mol-muis, II, 286.
 — ob-muis, II, 286.
 — (Oeconomifche) II,
 264.
 — paerel-muis, II, 286.
 Muis (roode Siberifche) II,
 286.
 — rijst-muis, II, 286.
 — fchar-muis, II, 286.
 — fchwertel-muis, II, 286.
 — Siberifche zand-muis
 II, 286.
 — fnavel-muis, II, 286.
 — ftrcep-muis, II, 286.
 — tulpen-muis, II, 286.
 — veld-muis (groote) II,
 260.
 ————— (kleine) II,
 261.
 — ural-muis, II, 286.
 — vleck-muis, II, 286.
 — (woldraagende) II, 286.
 — wortel-muis, II, 264.
 Muis (fpringende) II, 336.
 Muis-hond, II, 36.
 Mungo, II, 37.
 Muskus-dier, III, 23.
 Muskus-diertjen (Guinefch)
 III, 31.
 Muskus-rot, II, 239, 242.
 Muskus-zwijn, III, 292.
 N.
 Nagor, III, 118.
 Nanguer, III, 118.
 Narwhal, III, 316.
 ————— (Bastaard) III,
 320.
 Noemetje, III, 117.
 Neushoorn : zie Rhinoceros.
 Noord-Kaaper, III, 346.
 Noord-Kaaper, III, 361.
 E e Nyl

Nyl-gau, III, 87.

Nyl paerd, III, 255.

O.

Ob-muis: *zie* Muis.

Ocelot, II, 4.

Oeïtiti, I, 87.

Oliphant, Olyfant I, 156.

Once, I, 358.

Ondatra, II, 242.

Ooi, III, 136.

Oposum, II, 130.

Orang Outang, (groote) I, 68.

——— (kleine) I, 70.

Orignal, III, 37.

Os, III, 160.

— (grommende) III, 175.

— Muskus-os, III, 174.

— (gemeene tamme) III, 174.

— (bakkelei) III, 184.

— groote Indiaanfche Bogchel-os, III, 190.

— kleine Indiaanfche Bogchel os, III, 190.

— van Abysfinie, III, 190.

— (witte Madagaskarfche) III, 191.

— van Tinian, III, 192.

— (Afrikaanfche) III, 192.

Otter (Egyptifche) II, 36.

Otter, Rivier-Otter, II, 231.

——— Vifch Otter, II, 231.

——— Zee-Otter, II, 222.

P.

Paal-vifch, III, 361.

Paca, III, 21.

Paerd, III, 200.

Paerd met gefpieten hoeven, III, 200.

Paerel-muis: *zie* Muis.

Paka, II, 132.

Pangoeling, I, 124.

Panther, I, 553.

——— (kleine) I, 358.

Pafan, III, 111.

Patas, I, 83.

Pecari, III, 292.

Pekan, II, 63.

Pen-vifch, III, 361.

Petit-gris, II, 310.

Phatagin, II, 127.

Philander, II, 136.

Pink, III, 160.

Podje, II, 141.

Pongo, I, 68.

Pool beer: *zie* Beer.

Pot-vifch, III, 365.

Pot-Walvifch, III, 365.

Pronkbok, III, 102.

Puma, II, 8.

Q.

Quasje, II, 49.

Quato, I, 84.

Quickhatsch, II, 122.

R.

- Raccoon, II, 118.
 Ram, III, 136.
 Rammeljaar, II, 355.
 Ratel, II, 53.
 Ratel-fret, II, 53.
 Rel-muis, II, 323.
 Rendier, III, 55.
 Reu, I, 251.
 Rhee, III, 68.
 Rhee (Mexicaanfche) III, 72.
 Rhinoceros, (Afrikaanfche) I, 149.
 ————— (Afiatifche) I, 132.
 ————— (cenhoornige) I, 132.
 ————— (tweehoornige of met den dubbelen hoorn) I, 149.
 Rier, III, 160.
 Rivier-pacrd, III, 255.
 Robbc (gekapte) I, 243.
 ————— (gemeene) I, 236.
 ————— met groote ooren, I, 219.
 — — met kleine ooren, I, 219.
 — — met den witten buik, I, 219, 233.
 Robben, I, 219.
 Roodjcn, I, 107.
 Roofdieren, III, 389.
 Ros, III, 202.
 Rosje, I, 98, 105.
 Rot, II, 250.
 — (groote veld) II, 247.

- Rot (Perchal) II, 286.
 — (reizende) II, 247.
 — water-rot, II, 262.
 Rot van Pharao, II, 36.
 Rottenaartige dieren, III, 391.
 Rougette, I, 107.
 Rousfette, I, 105.
 Rundvee, (gemeen) III, 174.
 Rijst-muis: zie Muis.

S.

- Sabel-dier, II, 63.
 Sabel-dolphyn, III, 383.
 Sabel-marter, II, 63.
 Sabel-visch, III, 383.
 Saïga, III, 90.
 Saki, I, 87.
 Sakkawinkce, I, 87.
 Sarluk, III, 175.
 Satyr, I, 68.
 Schaap (Afrikaansch) III, 154.
 — (Bucharisch) III, 157.
 — (Cretisch) III, 159.
 — (Engelsch) zonder hoornen, III, 150.
 — (Guineesch) III, 155.
 — (Kaapsch) III, 158.
 — (langstaertig) III, 158.
 — (Noordsch) III, 150.
 — (Spaansch) III, 150.
 — (tam) III, 142.
 — (vetftaertig) III, 156.
 — (wild) III, 135.
 — (Yslandsch) III, 152.
 Schaap-Kameel, III, 19.
 Schaap van Chili, III, 21.
 Schar muis: zie Muis.

- Schildvarken met 6 gordels, Spitsmuis (kleine geftaerte Si-
I, 132. berifche) II, 165.
— met 9 gordels, — (kleine Siberifche)
I, 132. II, 164.
Schildvarkentjens, I, 128. — (Perfifche) II, 164.
Schop, II, 118. — (Surinaamfche) II,
Schubdier (kortftaertig) I, 164.
124. — (water) II, 164.
Schubdier (langftaertig) I, Spookdieren, I, 89.
127. Springer, III, 380.
Schubdieren, I, 124. Springer (dunftaertige) II,
Schwertel-muis: *zie* Muis. 336.
Serval, II, 29. — (Egyptifche) II,
Sifel, II, 299. 336.
— (geelachtige) II, 300. Springhaas, II, 332.
— (gepaerlde) II, 300. — (Kaapfche) II,
— (gevlakte) II, 300. 337.
— (gewaterde) II, 300. Springbok, III, 102.
Slaap-rot, II, 323. Staak-vifch, III, 361.
Slangen-dooder, II, 36. Steenbok, III, 130.
Slinger-aapen, I, 55. Steen-marter: *zie* Marter.
Snaveldraager (bruine) II, 318.
43. Stekelvarken, II, 173.
— (graauwe) II, — (langftaertig)
43. II, 181.
— (viertoonige) II, — (Malakkasch)
41. II, 171.
Snavel-muis: *zie* Muis — (Noord-Ame-
Snavel-vifch, III, 362. rikaansch) II, 179.
Speenvarken, III, 274. — (Zuid-Ameri-
Sperma-ceti-Walvifch, III, kaansch) II, 178.
373. Stier (wilde) III, 160.
Spitsmuis (Brafilifche) II, Stinkbuntfem, II, 49.
164. Stinkdier, II, 45, 48, 49.
— (gekamde) II, 159. Streep-muis: *zie* Muis.
— (gemeene) II, 161. Suhac, III, 90.
— (Javafche) II, Suricate, II, 41.
164. Surikatje, II, 314.

Šullic, II, 299.

T.

Taguan, II, 321.

Tajacu, III, 292.

Tanree, II, 173.

Tapir, III, 268, 440.

Tatoes, I, 128.

Tayra, II, 63.

Tecf, I, 251.

Telle, III, 209.

Tendrac, II, 172.

Tolaï, II, 353.

Traaglooper, I, 89.

Trekbok, III, 102.

Tuinelaar, III, 380.

Tulpen-muis: *zie* Muis.

Tweeflagtige Zoogende Dieren, I, 205. III, 389.

Tyger (Amerikaanfche) II, 1.

— (Koninglijke) I, 342.

— (zwarte) II, 8.

Tygerkat (Amerikaanfche) II, 11.

Tygerwolf, II, 7.

Tzeiran, III, 119.

U.

Unau, I, 115.

Ural-muis: *zie* Muis.

Urson, II, 179.

V.

Vaars, III, 160.

Vampyr, I, 105, 107, 108.

Vari, I, 94.

Varken (breedsnuitig) III, 297.

— — (eenhoevig) III, 290.

— — (Guineesch) III, 290.

— — (Sjams, of O. Indisch) III, 290.

— — (tam, gemeen) III, 290.

Varken (wild) III, 274.

Varkens-hert, III, 302.

Varkens-Konyntjen, III, 186.

Varkentjen (Indiaansch) II, 189.

Veelvraat, II, 124.

Veld-marter, *zie* Marter.

Veld-muis (grootte en kleine) *zie* Muis.

Veld-rot (grootte) *zie* Rot.

Veulen, III, 202.

Vicma, III, 19.

Vierhandige Dieren, I, 54. III, 388.

Vin-Visch, III, 351.

Vifcachos, II, 353.

Visch-Jaager, III, 347.

Vifon, II, 63.

Vledermuis (gebrilde) I, 109.

———— (gemeene Inl.) I, 109.

———— met grootte ooren, I, 109.

———— (roodachtige) I, 107.

———— (rosachtige) I, 105.

Vledermuizen, I, 97.

Vlek muis, *zie* Muis.

Vliegende Hond, I, 98.

E e 3

Vlic-

Vliegende Hond van Nieuw-Spanje, I, 103, 108.

———— van Ternate, I, 105, 107.

———— Kat van Ternate, I, 95.

———— Rot, I, 98.

———— van Ternate, I, 109.

———— Spitsmuis, I, 98.

Vos, I, 309.

Vos, (witte en blaauwe) I, 318.

Vosfen-faert, I, 87.

Vuuldier, I, 111.

W.

Walrus, I, 206.

Walvisch (groot Groenlandsche) III, 323.

Walvisch-dooders, III, 324.

Wanderoe, I, 79.

Waskesfen, III, 38.

Water-varken, II, 193.

Water-zwijn, III, 263.

Weerwolf, I, 285.

Wezel (Guajaansche) II, 63.

———— (groot) II, 75.

———— (kleine gemeene) II, 79.

Witgatje, III, 103.

Witfaert, II, 164.

Wit-visch, III, 372.

Wit-visch, III, 324.

Wolf, I, 282.

Wolfsbeer, II, 122.

Wolverene, II, 122.

Wortel-muis: *zie* Muis.

Woud-dier, III, 83.

Wouwwouw, I, 75.

Y.

Yerboa (groot) II, 332.

———— (kleine) II, 336.

Ys beer: *zie* Beer:

Ys-Walvisch, III, 346.

Yzervarken, II, 173.

Z.

Zand-muis (Siberische): *zie* Muis.

Zebra, III, 247.

Zchu, III, 190.

Zee-beer: *zie* Beer.

Zee-beer, I, 219, 220.

Zee-Eenhoorn, III, 317.

Zeeg, III, 70.

Zee-hond, I, 219, 236.

Zee-kalf, I, 219, 236.

Zee-koe, III, 255.

Zee-koe, I, 206, 213.

———— (groot) van Kam-schatka, I, 214.

———— (groot) van de Antilles, I, 217.

———— (kleine Amerikaansche) I, 218.

Zee-leeuw, I, 219.

Zee-leeuw (ruige) I, 226.

———— (gladde) I, 226.

Zee-Oliphant, I, 206.

Zee-paerd, I, 206.

Zee-wolf, I, 236.

Zee-

Zee-zwyntjen, II, 189.	Zorille, II, 49.
Zerda, I, 319.	Zwaard visch, III, 383.
Zeug, III, 274.	Zwyn (wild), III, 274.
Zibet, II, 50.	Zwyn (wild) van Kaap verd, III, 301.
Zoogende Dieren, I, 17.	Zwynhert, III, 72.
Zoogende Waterdieren, III, 305, 392.	

E I N D E.

VERBETERINGEN.

II DEEL.

Bladz. 10 reg. 16 staat Paraguay, Chilia, lees Paraguay, Chili.

NB. In dit deel zijn sommige Plaatén in de eerste afdrucken verkeerd getekend, hetwelk de leezér verzogt wordt te veranderen, naamlijk:

Pl. XIV is verkeerd genomerd XVI (hij bevat de Beer enz.)

Pl. XV is verkeerd getekend XVII (het Buideldier enz.)

Op Pl. XVI zijn de nummers 2 en 1 verwisfeld.

Op Pl. XVII zijn de nummers van alle de vakken verwisfeld, namelijk 2, 1, 4, 3, enz. verbeter 1, 2, 3, 4 enz.

III DEEL.

Bladz. 111 bij de Pasan staat Pl. XXII, lees Pl. XX.

— 160 bij de Wilde Stier staat Pl. XXV, lees Pl. XXIV.

— 172 bij de Bison staat Pl. XXV, lees Pl. XXIV.

— 119 reg. 12 staat Bazoar lees Bezoar.

— 217 agter reg. 12 bijtevoegen: En men heeft een Normandsch paerd gezien, dat vijftig jaaren oud geworden is.

— 272 agter reg. 12 bijtevoegen: Daar moeten egter in overonde tijden Tapirs in Europa geweest zijn, want men heeft onlangs in Frankrijk kaakenbeenderen van de groote foort van deezen Tapir in den grond begraven gevonden, en kaakbeenderen en kiezen van eene nog veel grooter foort, die wel zoo groot moet geweest zijn als de Hippopotamus of Oliphant, en die men nog nergens loevende heeft aangeroffen.

